

הקדמה ברוך ה' אלהי ישראל אלהים אלהי מערכות ישראל אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה ימים וכל תהומות עוף השמים ובהמות שדה חיתו יער ורמש הארץ כולם בחכמה עשתה ידו כדכתיב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתוב ואת כל אלה עשתה ידי ואחר כל אלה ברא אדם ועמו נגמר הפל ותשלם המלאכה.

מערכה מול מערכה. זו לעומת זו עשה אלהים.

בני אלהים מול בני אלהים. ואם הוא סוף המעשים הלא הוא תחלת המחשבה בטורם החלם.

כי הוא תכלית הפנונה בכריאת עולם. לכן קדמו לו כל שאר מיני השפלים והוא הנה אחרון במעשהו.

להורות כי כל פועל ה' למענהו. ותכלית הפנונה בכריאתו.

לדעת את אלהיו ולקדש אותו. ולהורות על זה הענין.

רוב בניין ורוב מניין. כי ברא אותו מחובר ברמ"ח אברים ושס"ה גידין וכנגדן צנה צורנינו שס"ה עשין ורמ"ח לאונן להורות כי לא נברא האדם רק לשמור ולעשות ולקיים את כל הדברים האלה ועל זה אמר שלמה ע"ה סוף דבר הכל נשמע תת האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם ר"ל המצות הם פנגד כל אדם ודרז"ל במסכת ברכות מאי כי זה כל אדם אמר ר"א אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה והנה לא כל אדם זוכה ללמוד וללמד אלהים הבין דרבה והוא ידע את מקומה באשר בהיותי שאנן בנעורי ושוקט על שמרי.

שלו היתתי בביתי ושאנן בהיכלי. מושב אלהים ישבתי בעיר בעלז"א שמה סבבני הקפוני תלמידים רבים המקשיבים לקולי לשמוע דבר ה' נרבו כמו רבו על ידי היו נשענים.

הנקראים לה' בנים. הבנים בני.

אשר לפני. על שלחני זה השלחן אשר לפני ה'.

עד אשר טרדת הזמן ותלאות וסיבות המה הקפוני סבבני רדפוני השיגוני גרשוני מהסתפח בנחלת ה' והנה סערת הזמן טלטלני הבאני פה ולאדמ"ר עיר ואם בישראל אל בית חמי נדיב יועץ זקן ונשוא פנים נשיא וראש ישראל.

כמר שמואל ישמרהו הגואל. גם פה לא שקטתי לא נחתי ולא שלנתי כי לא יכולתי להפיק רצוני להגדיל תורה ולהאדיר והנה בקשתי את שאהבה נפשי מצאתי להאלוף מוהר"ר משה אלמושנינו שכתב טובה חכמה עם נחלה ויותר לרנאי שמש כי בצל החכמה בצל הכסף כו' ירצה טובה היא חכמה עם נחלה באשר ינחילוהו לאחרים ולהיות שהנחלה אפשר בב' פנים אם בחייו מפיו אל כי התלמידים ואם אחר מותו מפני ספרים אמר שיותר טובה היא מפני ספרים שתהיה הנחלה בעודם בחיים חיייתם שהם רואים השמש וזה אמרו ויותר לרנאי שמש וביאר הטעם למה תהיה החכמה טובה עם נחלה ושתהיה יותר טובה כשתהיה הנחלה מאת רואי השמש באומר כי בצל החכמה בצל

הפסוק ירצה פי התקמה יהיה בה נחלה שיוכלו לו להנחילה כמו הפסוק שעוזבים אותו לאחרים ויהיו ב' ביתי"ם זה אחר [זה כמו שגני פפי"ן והוא פאלו אמר פי התקמה היא כמו הפסוק והפסוק כמו התקמה פי שניהם שנים בענין הנחלה אמנם יש הבדל גדול ביניהם כשהתקמה פאשר נחול אותה בעל התקמה לתלמידיו לא יחסר לו בזה פי התקמה תחיה את בעליה במה שילמד אותה וז"א ויתרון דעת התקמה תחיה את בעליה ונתתי אני אל לבי מאחר פי לא אוכל להוציא תורה מפי לתלמידי אשר היא הנחלה היותר טובה אנחילנו מפי ספרים ויהיו לרצון אמרי פי פאלו הוצאתים מפי לתלמידים הגונים אף פי דעתי גם דעתי פי יקומו עלי רבים אשר סביב שתי בשמים פיהם ולשונם תהלוף בארץ לאמר ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ויאמרו למשה מי שמך לאיש שר ושופט עלינו להורות לנו הדרך אשר נלך אף אני אען ואומר לכל אחד יפה דברת אמת דברת ובמנה דברת פי מי אני ומה חיי אשר ערכה לבי לגשת אל המלאכה הזאת ואני בער ולא אדע אף יעצוני כליותי והציקוני רעיוני לאמר קום מה לך נרדם אף פי לא ישמעו לדבריך ישמעו לדברי רבך פי שמשתי ת"ח בפרט להרב הגדול מאור הגולה תפארת גאון ישאל מוהר"ר שלמה לורי"א אשר העמיד תלמידים לאלפים ולרבבות הייתי מאוכלי שלחנו וראיתי ודקדקתי מנהגיו ודיניו זה לבד יהיה לכם למנהג.

והיה ברכה זולת שאר דברים טובים ונכוחים אשר לקטתי בתר לקוטי מתוך ספרי רבותינו על פן לא יהא הקורא בו פזוב אשר יעזוב המקום הבריא. וישב על המכה ובה יפריא.

ובחסד האל בטחתי ונחברתי ספר זה וקראתי שמו מט"ה מש"ה לארבע סיבות. הא' בעבור פי במקלי הנה עברתי את הים זועף העה"ז פי זה חלקי מפל עמלי.

הב' באשר אמרו רבותינו ז"ל במ"ק אשרי מי שפא לכאן ומלמודו בידו והיה פי יאמרו המשלים בואו חשבון מה זה בידך ואומר מטה כמטה משה. הג' פי כל אדם צריך לרשום שמו בספרו כמו תנא דבי אליה מתחיל ויגרש את האדם פי ויגר"ש גימ' תנ"א דב"י אלי"ה ומדרש תדש"א מתחיל תדשא הארץ דשא פי תדש"א גימט' ז"ה רבינו פנחס ב"ן יאיר ומדרש רבות מתחיל ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום וואה"ה שעשועים גימט' רבינו הושע"ה רב"ה ופרקי ר"א מתחילין מי זמלל גבור"ת י"י גימט' אליעז"ר ב"ן הורקנו"ס וירמי"ה התחיל אנ"י הגב"ר בגימט' ירמיה ור' אלעזר בן יהודא קרא ספרו רק"ח בגימ' אלעז"ר גם אני קראתי על שמי מטה משה להיות זה זכרי וזה שמי.

הד' פי חלקתי ספר זה לג' עמודים עמוד התירה עמוד העבודה ועמוד ג"ח. ועמוד העבודה ידבר בסדר תפלות וברכות ומועדות אשר הם עבודת השם ודיניו תתרכ"ד כמנין ז"ה מט"ה מש"ה במלוי זי"ן ה"א מ"ם טי"ת ה"א מ"ם שי"ן ה"א והנה ה' יהיה למשען לי ובו אבטח.

ובאלהי ישראל אשען ויהיה לי למבטח ואשאל מאל יוצר הרים. שינדריכני באנרח ישרים.

שלא אכשל במאמרים. ויעזרני לעשות עד אין קץ ספרים.

ולזהיות חובר חברים עד בא הגואל לשערים. ויתקע בשופר גדול ובגשוא נם הרים.
ויקבץ נפזרים. אלה הדברים.

אשר דבר משה בן הק"ר אברהם ז"ל הי"דשער ראשון במעלת התורה תברך צורנינו
מלפנו הוא ה' אלהינו אשר הוציאנו מארץ מצרים וקרננו לפני הר פניני ונתן לנו תורת
אמת באש לבנה חרותה באש שחורה כדאי בירוש' דשקלים רבי פינחס בשם ר"ל אומר
תורה שנתן הקב"ה למשה נתנה לו באש לבנה חרותה באש שחורה.

והכי איתא נמי בפסיקתא רצו בנה ע"ד שאמר שהמע"ה אל תראוני שאני שחרחורת
ששזפתני השמש בני אמי נחרו בי מוני נטרה את הפרמים פרמי שלי לא נטרתי. אל
תראוני שאני שחרחורת האי שחור אדום הוא ר"ל אל תראוני שאני שחרחורת
בשחרות הגופני התאוני שאות' השחרות איננו טבעי ששזפתני השמש.

השמש הזה רצה בו הגוף הדומה לשמש בכל צד כי כמו השמש ההתקרבו אצלה לא
טוב היא לרוב חמימות וקדרות השמש והתרחק ממנה ג"כ לא טוב לרוב הקרירות ולזה
באקלים הצפוני אין שם ישוב ואין לה אור ממנוג ויפה כי אם לאותם היושבים תחת
הקו המשווה.

ולזה ארז"ל אנירא דא"י מחכים לפי שהיא מונחת במבחר המקומות באמצע האקלי'
אקלים שהעולם נחלק בהם והיא מזווגה יותר מקור וחום ומוכנת לקבל המושפלות.
כמו כן הוא גוף האדם כי כל המקרב עצמו אל הגוף וימשוך עצמו אחר תאנת הגופני רע
לא טוב הוא נמשל כבהמות נדמה כי כן אדם הראשון עד שלא חטא והתאנה תאנה הנה
מלאך ה' צבאות פלו שכל גמור יפה ומום אין בו והנה ראוי שיחיה לעולמים כאחד מן
המשרתים העליונים והנח בגן עדו הארץ שהיא מבחר המקומות.

וכיון שחטא ונמשך אל התאות נתפשט מן השכל ונתלבש בחומר ואז גורש מן הגן ונתן
לו העשב למאכלו כבהמה הוא שכתב בו ואכלת את עשב השדה תחת אכלו תחלה פירות
הגן שהיה מטע ה' להתפאר.

ועליו ובדומה לו נאמר כי בשקירות לבי אלה למען ספות הרנה את הצמאה וסיפא דקרא
לא יאבה ה' סלות לו. גם מי שמרחיק עצמו יותר מדאי ומואס בגוף ופורש עצמו מכל
דרכי העולם ויסגף עצמו ברעב ובצמא ובחוסר כל כאלו הנש"י שונא את הגוף זהו גם
כן דרך הכסילים ועל זה נאמר גם בלא דעת נפש לא טוב.

והנה אמרו ז"ל בנזיר מאמר נכבד וכפר מאשר חטא על הנפש על איזה נפש חטא אלא
על שהזיר עצמו מן היין ומה מי שפירש עצמו מן היין נקרא חוטא הפורש עצמו מכל
נכל עאכ"ו.

ואמר שהע"ה אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם פי מי שרוצה להיות
צדיק הרב' אויב גופו ומי שרוצה להתחכם יותר אויב גופו והמבחר שבפעולות הוא
הדרך הממוצע יאכל מה שיש לו לאכול בשווי וישתה מה שיש לו לשתית בשווי ויבעול
מה שמוותר לו לבעול בשווי וישפון במדינות ביושר ובאמונה לא שישפון במדבריות
ובהרים ולא שיענה גופו.

ואמרו ו"ל כפ"ק דסנפה כל השם ארחותיו ומשגיח בהם זוכה ורוא' בישועתו של הקב"ה שנה' ושם דרף אראנו בישע אלהים אל תקרי ושם אלא ושם השי"ן ב'מין והשומ' הוא השיעור שמשער פעולותיו שיהיו דרף המיצוע וע"ז אמר שהע"ה פלס מעגל רגליה וכו' דרביה יפנונו פינון בזה להזהיר את האדם שיזריף ח"ע במצוה שתי הקצוות שלשון הפלס שיהיה ממוצע בין שתי הפפות שנה בשנה ואינו יוצא לחוץ ואז יפנונו כל מדותיו כי הוא דרף הישר ללקת פי.

ונהו שהוסיף ביאור ואמר אל תט ימין ושמואל פלומר שילף באמצע ולא יטה לאחת מהקצוות. ועוד שהשמש עושה שתי פעולות זו הפך זו מלבין הפגד ומשחיר פני הפוכס והפל לכי המקבל פן גוף האדם בענינו יש בו שתי פעולות רע לזה וטוב לזה והפל לפי דעתו של אדם שהרי מצינו במעשה בראשית שהיו כל הנמצאים פלן ביום ששי קודם שנקרא אדם על שני חלקים שכליים הם הנבראי עליוני שהם שכל גמור נבדל מן החומר ארציים הם האילנות והצמחים ושאר בעלי חיים שהם חומר גמור אין בהם שכל ושני חלקים אלו יעשו פעולותיהם שנתמנו עליהם אלו בשכל ואלו בטבע וכל אחד מהם מוכרח בפעולותיו.

זה בשכלו וזה בטבעו ואין מונע לאחד מהם. לפיכך חייבה החכמה לברא ביום ששי נברא שלישי מורכב מהם משותף משניהם והוא הפולל אותם בשכל ובטבע בשכל כמין השכליים הנפרדים ובטבע כמין הארציים: וזהו האד' הצדיק הנה המושל ברוחו ויצא ונלקח' מלחמו' ה' ומתגבר על יצרו לבלתי שמוע לו ללקת אחר תאוות העולם הוא במדרגה עליונה יותר ממלאך כמו שאמרו רז"ל גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת והרשע הנה הנמשך אחר תאוות הגופנים הוא במדרגות בהמה כמות זה פן מות זה.

ואף אחר מותו עוד יד ה' נטויה לייסרו ביסורי שאול ואבדון. ואחר שהודעתיה שדמיון הגוף כדמיון השמש בכל צד אז תבין ביחור הכתוב אל תראוני שאני שחרחורת ר"ל שלכללתי את נפשי בשחרות התאנה פי איננו טבע הנפש לכה ששופתני השמש רק בא מפח הגוף הדבוק בה.

בני אמי נחרו בי זה אברי הגוף הטהה הסיתוני פי כל אברי הגוף טבעם לימשך אחר תאוות העולם רק הנפש היא יחידה בגוף כגר בארץ. כמו שגם הוא ע"ה פנה ליצ"ט ילד מסכן שאין האברים שומעי לו.

וליצ"ה מלה זמן שהוא שלים על כל האברים וכל האברים שומעי לו פי כלם טבעם אחר התאנה. שמוני נוטרה את הכרמים פלומר הסיתני לנטור פרמי שאר האומות אשר הכרמים שלהם היא תענוגי עה"ז פרמי שלי כרם ה' צבאות בית ישראל והוא העוה"ב המוכן לי לבדי ואין לזרים אתי לא נטרתי ולזה ג"כ נקראו מעשה הצדיקים שאינ' נמשכים אחר התאנה אור ומעשיהם של רשעים הנמשכי אחר התאנה חושף כמו שנ' וירא אלהים את האור שראוי להשתמש בו הצדיק הנקרא טוב שנ' אמרו צדיק פי טוב וכתוב אור זרוע לצדיק זהו וירא אלהים את האיר פי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החושף ר"ל הבדילו לע"ל ושורש בין האור ובין החושף שע"י הגניזה הזאת שגנזו צדיקים ומנעו מן הרשעים כדכתי' וימנע מרשעים אורם נהי' הבדל בין בעלי האור שהם הצדיקים ובין בעלי החושף שהם הרשעים וכה הוא בב"ר.

ואחר שהודעתיה שהאדם מורכב משני אשית מאש השחור הגופני התאנני כמו שאמר הנביא על אותם הנמשכים אחר תאנות גופני לנפחה ליצרם רוחכם אש תאכל בם ואומר תלהט רשעים.

ואש הלבן העליון השכלי המקבלת שפע הש"י הנקרא אש שנה' הלא כה דברי פאש ועל ידו נודלקנה אלהים נשמת אדם: וזהו שאמרו במדרש חזית סמכוני באשיות בב' אשיות רצו בה האש התחתון הגופני והאש העליון השכלי.

והנה הנה זאת פוננת התורה האלהית להשלים אלו הב' חלקים לזה אמרו התורה נתנה באש לבנה חרותה באש בתורה להורות כי התורה היא תועלת האש השחור התחתון הגופני ותועלת אש הלבן העליון הנפשי כי היא תועלת גוף ונפש.

ולכן לוחות הברית היו שנים כי הם תועלת גוף ונפש וכן העיד אדון הנביאים ואמר לטוב לנו כל הימים לחיותינו כיום הנה וכתה' וצדקה תהנה לנו כי נשמך לעשות וגו' לפני ה' אלהינו ביאר כי קיום המצות הוא כולל שתי תועלות תועלת כלל הגוף בעה"ז ותועלת הנפש בעה"ב זהו שהזכיר בכלל לטוב לנו כל הימים.

ואחר הוסיף פי' הכלל ופרט להחיותינו כהיום הנה זו תועלת הגוף בעה"ז וצדקה תהנה לנו לפני ה' אלהינו זו תועלת הנפש לעה"ב וכן באר שהע"ה הענין הנה בעצמו הוא שאמר כי חיים הם למנצאיהם ולכל בשרו מרפא ודרשינו מנה במסכת אבות גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושה בעה"ז ובעה"ב שנה' כי חיים הם למנצאיה' ולכל בשרו מרפא: וגרשינו במס' עירובין פרק פיצד מעברין אמר ריב"ל המהלך בדרך ואין עמו לנה יעסוק בתורה שנ' כי לנית חן.

חש בראשו יעסוק בתורה שנה' הם לראש. חש בגרונו יעסוק בתורה שנ' וענקים לגרגרותיה חש בבני מעיים יעסוק בתורה שנ' ורפאות תהי לשרית.

חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנה' ונקוי לעצמותיה. חש בכל גופו יפסיק בתורה שנ' ולכל בשרו מרפא.

ע"כ: וק"ל על כלל דהאי מאמר היאך אמר חש בראשו יעסוק בתורה וכן כולן הלא אסיר לרפאות בד"ת אם לא קודם שבא החשש דלהגן שאני כדאי' במס' שבעות אכל אח"כ לא. ועוד למה לא חשב ג"כ חש בעינים יעסוק בתורה שנה' אמרת עינים.

וגם חש בלבבו יעסוק בתורה שנה' תחלת ממשכה מחלת לב ועץ חיים תאנה באה כמו שדרשו רז"ל במס' ברכות. ועוד לא לימא רק חש בכל גופו יעסוק בתורה ותו לא דהוי כולהו אחרניא בכללא.

ונ"ל פוננת המאמר כי ידועה כמו שיש חולי הגוף כן יש חולי הנפש. וכל החששות אלו חששות נפשיות הן.

ואותן חששות רפואה שלהן עסיקה בתורה הוא כמו שכתב המיימוני בהל' ע"ז וחקות הגוים. ואמר המהלך בדרך ואין עמו לנה רצו בזה המבקש לילך בדרך הש"י כדכתב ללכת בדרך ושללא לסור מן הדרך ימין ושמאל ואין עמו לנה ר"ל שאין לו חבר

שִׁיסִייעֵנוּ לְהַתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה ע"ד אִם פָּגַע בָּהּ מִגִּנּוּל מְשַׁכְּהוּ לְבֵית הַמְדַרְשׁ וְע"ד שְׁאָמַר הַפְּתוּב תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ וּפִי הַרְד"ק שֶׁהִנָּפֵשׁ יוֹשֶׁבֶת בַּתּוֹרָה הַגּוֹרֵף כָּגַר בְּאַרְץ כִּי פֶל אֲבָרֵי הָאָדָם מוֹשְׁכֵי אוֹתוֹ לְתַאֲנֹת עוֹלָם זוֹלַת הַנֶּפֶשׁ יְחִידָה מוֹשְׁכַת לְעִבּוּדַת הָאֵל וְאִי אֶפְשָׁר לָהּ לְהַתְגַּבֵּר וְתוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ שְׁתּוּכַל לְהַתְגַּבֵּר.

וְאַח"כּ מִתְחִיל בְּכַרְעֵי הָעֲנִינִים וּמוֹנָה וְהִילָף תְּמִשָּׁה עֲנִינֵי עֲבִירוֹת אֲשֶׁר הֵם הָעֲקָרִי אֲשֶׁר כָּל הַתּוֹרָה כְּוָלָה וְהָאֲמוּנָה תְּלוּיָה בָּהֶם וְלִכְלֹל אֶחָד הֵיא רְפוּאָה אַחַת מִתְּמִשָּׁה חֲנוּמְשֵׁי תּוֹרָה. וְאָמַר רַשׁ בְּרַאשׁוֹ ר"ל שֵׁישׁ לוֹ הַשֵּׁשׁ בְּאֲמוּנַת מְצִיאַת הַשֵּׁשׁ"י וְאִם יֵשׁ אֵלוֹהַ נִמְצָא וְזֶהוּ חֵשׁ בְּרַאשׁוֹ כְּלוֹמַר שֵׁישׁ בּוֹ חֵשׁ אִם יֵשׁ אֵלוֹהַ נִמְצָא שֶׁהוּא הַמְתַּנְשֵׂא לְכָל לְרַאשׁ וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ נַתַּנ' רַאשׁ וְנִשׁוּב' מְצַרִּימָה.

יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה ר"ל יַעֲסֹק בְּסִפְרֵי בְּרַאשִׁית וּבְזֶה יִדַע וַיֵּאֱמִין כִּי יֵשׁ אֵלוֹהַ נִמְצָא כִּי מִתּוֹךְ שִׁיעֵינּוּ בְּחִידוּשׁ הָעוֹלָם יָבֵא לְאֲמוּנַת מְצִיאוֹת הַשֵּׁשׁ"י כְּאֲשֶׁר כָּתַב הָרַב הַמּוֹרָה פְּרָק ע"א חֵלֶק רַאשׁוֹן וְז"ל אִם הָעוֹלָם מְחֻדָּשׁ יֵשׁ לוֹ מְחֻדָּשׁ בְּלִי סִפְק וְזֶה מוֹשְׁכָל רַאשׁוֹן כִּי הַמְחֻדָּשׁ לֹא יְחֻדָּשׁ עֲצָמוֹ אֲבָל חֻדָּשׁוֹ זוּלְתוֹ הוּא הַשֵּׁשׁ"י כּו' הָרִי בִּינְאָר הָרַב כִּי בְּאֲמוּנַת הַחִידוּשׁ אֲנוֹ עוֹמְדִים עַל מְצִיאַת הַשֵּׁשׁ"י בְּמוֹשְׁכָל רַאשׁוֹן וְכֵן כָּתַב בְּעַל הָעֲקֵדָה וְז"ל אֲמַנ' אֲנוּ מְכִירִים מְעַשְׂוֹ וְעוֹצָם פְּעוּלוֹתָיו וְנִפְלְאוֹתָיו וְהֵם יֵגִידוּ וַיַּעֲדוּ עַל אֲמִיתַת מְצִיאוֹתוֹ כְּמוֹ שְׁאָמַרְנוּ.

וְהוּא מַה שֶׁהַפְּלִיג לְהִרְאוֹ אֲמִיתָתוֹ בְּפֶתַח דְּבָרָיו בַּתּוֹרַת אֱלֹהִית בְּרַאשִׁית בְּרַא וְאַח"כּ אֱלֹהִים לְהִרְאוֹת כִּי אֵין לָנוּ שׁוּם מְבוֹא לְהַפִּיר אֶת ה' אֱלֹהִים כִּי אִם מִצַּד שֶׁבְּרַא מְעַשָּׂה בְּרַאשׁ ת. אֲמַנְם מְעַשׂ בְּרַאשִׁית הוּא הַסְּוֹלָם לְעֵלוֹת וְלַחֲזוֹת בְּנוּעַם ה' הָרִי הַעֲדוֹ שְׁנֵי עֲדִים נְאֻמִּים הֶרְמַב"ם וּבְעַל הָעֲקֵד' שֶׁמֵּהַחֲדוּשׁ בְּאֲנוּ לְמְצִיאַת הַשֵּׁשׁ"י.

וְנִרְאָה שֶׁלְּפִי זֶה תִּקְנֵנוּ חֲזוֹ"ל קוֹדֵם ק"ש שְׁחֲרִית וְעַרְבִית בְּרַכַּת יוֹצֵר הַמְּאֹרוֹת וּמְעַרִיב עַרְבִים שֶׁהֵם מוֹרִים עַל חִידוּשׁ הָעוֹלָם וְאַח"כּ קוֹרִין ק"ש וּמְקַבְּלִים עוֹל מַלְכוּת שְׁמַיִם כִּי הָא בְּהָא תִּלְיָא וְעַל יְדֵי הַחִידוּשׁ עוֹמְדִים עַל מַלְכוּתוֹ: חֵשׁ בְּגֵרוֹנוֹ אָמַר כְּנֶגֶד הָעֵינָקֵר הַשְּׁנִי שֶׁהוּא תּוֹרָה מִן הַשְּׁמַיִם וְלִזָּה אָמַר חֵשׁ בְּגֵרוֹנוֹ ר"ל שֵׁישׁ בּוֹ חֵשׁ שֶׁאִם הַתּוֹרָה הַלּוֹמֵד בְּגֵרוֹנוֹ אִם הֵיא מִן הַשְּׁמַיִם יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה ר"ל יַעֲסֹק בְּסִפְרֵי שְׁמוֹת שְׁמִבְּנֵי אֲשֶׁר שְׁבָאוֹתוֹ סִפְרֵי נְאֻמֵּי עֲנִין מ"ת שֶׁהִנֵּה נִרְאָה לְכָל הָעַם כִּי מִן הַשְּׁמַיִם דְּבַר עֵמָה' הַשֵּׁשׁ"י וְכָל הָעַם רִוְאִי אֶת הַקּוֹלוֹת וְאֶת הַלְּפִידֵי וְגו': חֵשׁ בְּבִנֵי מְעִיִּים ר"ל יֵשׁ לוֹ חֵשׁ שֶׁאִם בְּעֲנִינֵים הַתְּלוּיִם בְּאֲבָרִים שֶׁבְּבִנֵי מְעִיִּים כִּי פְּעוּלוֹת רַבּוֹת תְּלוּיּוֹת בָּהֶם כְּאֲשֶׁר הָעֲרוּנוֹ עַל זֶה רַז"ל בְּאֲמָרָם בְּמִדְרָשׁ עַל פְּסוּק וְכָל קִרְבֵי אֶת שֵׁם קְדָשׁוֹ.

הַכָּבֵד לְכַעֲוֵס. הַפְּרָה לְקַנְאָה.

הַקְּבָה לְבִינָה. הַטְּחוּל לְשַׁחֲוֹק.

הַכְּלִיּוֹת לְעֵצ'. הַלֵּב גּוֹמֵר.

וַיִּחְשׁוּב הָאָדָם בְּעִבּוּר שֶׁהָאֲבָרִים הִלְלוּ הֵם לְאָדָם וְלִבְהֵמָה וַיִּתְחַזְּקוּ מִזֶּה פְּעוּלוֹת. וַיִּחְשׁוּב שֶׁהַפְּעוּלוֹת הֵם בְּעֲצָמָם שְׁוִים וּבְעִבּוּר זֶה יִחְשׁוּב שֶׁגַּם הַנֶּפֶשׁוֹת הֵם שְׁוִים וַיֵּבֵא מִזֶּה דְּעוֹת רְחוּקוֹת וְנִפְסְדוֹת כְּאֲשֶׁר כָּתַב הֶרְמַב"ם בְּהַקְדָּמָתוֹ לְמַס' אֲבוֹת.

ועל אלו וכדומה להם נאמר נמשל כבהמות נדמו ומי שיש בו דעת זה בנדאי פפר בעיקר שָׁכַר וְעוֹנָשׁ וְחֶשֶׁב כְּמוֹת הַבְּהֵמָה כֵּן מוֹת הָאָדָם וּמוֹת הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין. ומי שיש בו חשש זה יצטוק בתורה ר"ל יצטוק בסֶכֶר וַיִּקְרָא פִּי תוֹרַת כְּהֵנִים מוֹרָה עַל עֵיקַר שָׁכַר וְעוֹנָשׁ שְׁהָרִי כֹּל ת"כ מלא מזה להביא פּוֹפֵר נִפְשָׁם עַל חֲטָאתָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ בַשָּׂגָה כֹּל שָׁפָן אִם יַעֲשׂוּ בְּזִדּוֹן שְׂיִעְנוּשׁוּ.

וידוע שהרבה מצות ועונשים בעריות ובדומיהם שנאמרו באותו ספר. וידוע פי מדה טובה מרובה ממדת פורענות ואם גלוי שהש"י יעניש על עוברי עבירה כל שפן שישפיר לעושה מצות: ולזה היא האל"ף זעירא בניקרא לרמזו שפמו שפפי' העונשים בספר הזה כמו כן יהיה שָׁכַר לעה"ב והקט"ן יהיה לאל"ף באותו זמן ולזה פתח שהוא ספרבמלת ויקרא בלשון שמיצונו בשָׁכַר וְעוֹנָשׁ דְּכַתִּיב יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעַל וְאֶל הָאָרֶץ לְדִין עֲמוֹ דָּרְשׁוּ רז"ל יקרא אל השמים מעל זו נשמה וכן השמים בגימט' נשמה.

ואל הארץ לדין עמו זה הגוף. והפנונה הוא לתת דין וחספון לכ"ל.

ועוד לפי שיש ב"א שחושבים מיד בחטאם חטא אחת אז אין להם תקנה ואומרים פאשר אבדתי אבדתי פאשר הזהירו רז"ל ע"ז אל תהא רשע בפני עצמה כלו' אל תחשוב בלבבך לומר רשע אני ואין לי תקנה לכן בשרירו' לבי אלה ואותן בני אדם הלא פופרים בשָׁכַר וְעוֹנָשׁ עַל צַד זֶה שְׁחוֹשְׁבִים שְׂאִין הַסְּלִיחָה אֲצֵל הַש"י וְאִם יֵשׁ לוֹ חֶשֶׁשׁ בְּאִוְפָן זֶה יִפְסֹק בַּת"כ וַיִּתְבַּטַּל הַדְּעָה הַזֹּאת כִּי שָׁם הוּא עֲנִינִי הַקְּרָבָנוֹת.

וטעם הקרבנות כתב הרלב"ג וז"ל התועלת להישר האנשים פאשר חטאו שישובו אל השי"ת והוא יכפר להם עונותיהם. ובזה תועלת נפלא להגיע האנשים לשלמות האנושי וזה פי אין צדיק בארץ אשר יעש' טוב ולא יחטא ואם יאמינו האנשים שחטאו חטא אם שיהיה נכתם עונם תמיד לפני הש"י יוסיפו לחטוא עוד להשפם שפכר אבדו בסבת מה שחטאו ולא יועילו השמר' החטא במה שעתיד ואמנם פאשר ידעו שפשוכם מדרפם הרעה וישובו לדרכי הש"י יכפרו להם עונם אז יהיו נזהרים מחטא עוד וישובו אל הש"י פדי שירחמם ויכפר אליהם מה שחטאו בו.

והנה רצה השי"ת שיהיה עם התשובות הקרבת הקרבן פדי שיתיישב יותר בלב החוטא שפכר נתכפר לו אותו החטא פי לא יצוייר אצל המון האנשים שיהי' אדם רשע ואח"כ יתנקה מרשעו בתשובתו בלבבו זולת מעשה כלל.

ולזה צנה הש"י שיעשה אלו הקרבנות בבית הנכבד אשר בו שכנינתו ועל ידי הנכבד והנבדל לעבודת השי"ת להשלים הפפרה לחוכא עם התשובה יצנה מפני זה שישמךו שתי ידיו על ראש קרבנו ויתנודה עליו עונותיו לישב בלבבו שאתם החטאים פאלו נעתקו ממנו ובאו על ראש הבעל תי.

ורבינו בחיי כ' פרשת שמיני ועל כן היה מקטיר ג' דברים הללו החלב והכבד ויותרת הכבד לפי ששלתן מסכימים בחטא ומטין האדם מדרף טובה לדרף רעה. החלב הוא השוןמ המביא האדם לידי גסות רוח והוא שנאמר וישמן ישורון ויבטט וגו' שמנת עבית פשית וכתוב פי כסה פניו בחלב.

הפְּלִיּוֹת הֵן מְקוֹר הַעֲצָה הוּא שְׁאֵמְרוּ הַפְּלִיּוֹת יְנוּעָיו וְלִכֵּן נֶאֱמַר אִם לִילוֹת יִסְרוּנִי כְּלִיּוֹתַי.
הַפְּבֹד מִשֵּׁם הַנֶּפֶשׁ הַמִּתְאַוָּה הַמִּתְפַּשֵּׁט בְּאֲדָם וְהִיא הַמּוֹלִידָה הַתִּימָה וְהַכַּעַס וְהַמְבַקֶּשֶׁת
הַשְּׂרָרָה וְתַעֲנוּגֵי הַגּוֹף וְכָל זֶה הֵיחָד מִקְטִיר לְצַפּוֹן כִּי מִשֵּׁם תִּפְתַּח הַרְעָה וְהַפֶּל הֵיחָד בָּא
לְכַפֵּר עַל חֲטָא הָאָדָם הַיּוֹצֵא מִשְׁנוֹמֵן הַלֵּב וּמִמִּחְשַׁבֵּת הַלֵּב הַרִיץ עֵינָיו תַּחֲזוּגָה שְׂסַכֵּר ת"כ
מוֹרָה חֲטָאִים בְּדַרְךְ תְּשׁוּבָה וְהִיא רְפוּאָה לְנֶפֶשׁ הַחוּטָאִת בְּעִבְרֵיּוֹת הַתְּלוּיּוֹת בְּקַרְבֵי הָאָדָם
וּלְפ"ז הַדְרָךְ הִיא הָאֵל"ף זַעֲרִיא ע"ד דְּאִי בְּאוֹתִיּוֹת דַּר"ע אֵל"ף "אֲמַת" לְמַד "פִּיָּה וְהַבְּעַל
תְּשׁוּבָה בְּכָל מְקוֹ שְׂיָבֵא צָרִיךְ לְהַגִּיד הָאֲמַת אִם לֹא שׂוֹאֲלִים אוֹתוֹ כְּדֹאִי בְּשִׁבּוּעוֹת
וְזֶה דְּבַר הַרוֹצֵחַ שְׂגָלָה לְעִיר מִקְלָטוֹ וְרָצוּ אֲנָשֵׁי קַ הָעִיר לְכַבְּדוֹ יֹאמְרוּ לָהֶם רוֹצֵחַ אָנִי.

וּבְסֹפֶר הַזֶּה מוֹרָה דְרָךְ הַתְּשׁוּבָה וְרִמְזוּ בְּתַחֲלֻתָּהּ שְׂצָרִיךְ לְהַגִּיד הָאֲמַת כְּדִי לְהַקְטִין עֲצָמוֹ
וְלִכֵּן הָאֵלֶּף זַעֲרִיא כְּלוֹמַר "אֲמַת" לְמַד "פִּיָּה כְּדִי לְהַקְטִין אֶת עֲצָמָה שְׂלֵא לְכַבְּדָהּ. הַנְּה
שְׂלֵשָׁה חֲנוּמְשֵׁי הָרָאוּשׁוֹנִים הֵם רְפוּאָה לְשְׂלֵשָׁה עֲקָרִים דְּהִינּוּ מְצִיאַת הַש"י וְתוֹרָה מִן
הַשָּׁמַיִם.

וְשׂוֹכֵר וְעוֹנֵשׁ וְאֶחָד זֶה מוֹנֵה עֲבִיר' אַחַת כְּמַעֲט הִיא דוֹמָה לְאַחַד מֵהַעֲקָרִים כִּי מִמֶּנָּה בָּאָה
רַבּוֹת רַעוֹת הָאָדָם וְהִיא מִדַּת הַקְּנָאָה שְׂיָדוּעַ כִּי כְּאֲשֶׁר יִקְנָא בְּאֲדָם בְּמִי שֶׁהִשִּׁיג עוֹשֶׁר
וּנְכֻסִים יוֹסִיף דָּאג' עַל דְּאָגָה עַד שְׂיָשִׁיג כְּמוֹתוֹ וְאִם הִשִּׁיג יִגִּיעַ מִזֶּה אֶל אֶהְבֵּת הַכְּבוֹד
וּבִקְשֵׁת מִיָּנִי מִמְּשָׁלָה בְּקִנְיָנֵי הַעַד"ז וּמֵאֲהָב' הַכְּבוֹד יַעֲלֶה אֶל הַשְּׂרָרָה וּמֵהַשְּׂרָרָה יִגִּיעַ
מִזֶּה לְעַבְדוֹ ע"ז וְאִם לֹא הִסִּיג יִהְיוּ כָּל יָמָיו מְכֻאֲבִים וְחַיֵּי צַעַר יִחְזֶה וְסוּף שְׂיָמִית אֶת
עֲצָמוֹ אוֹ אֶת חֲבִירוֹ.

אֶת עֲצָמוֹ שְׂכֵן אָמַר שְׁלֵמָה וְרַקֵּב עֲצָמוֹת קְנָאָה וְכֵן אָמַר אֱלִיפַז וּפּוֹתָהּ תִּמְיֵד קְנָאָה מִי
שְׂמִתְפַּתָּה אַחַר מִדַּת הַקְּנָאָה תִּמְיָתְנּוּ. וְכֵן דְרָשׁוּ רַז"ל הַקְּנָאָה וְהַתְּאַנָּה וְהַכְּבוֹד מוֹצִיאִין
אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם אֶת חֲבִירוֹ שְׂהָרִי מִתּוֹךְ הַקְּנָאָה יָבֵא לִידֵי שְׂנָאָה וּמִן הַשְּׂנָאָה יָבֵא
לִידֵי רְצִיחָה שְׂכֵן כְּתוּב וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שְׂנָאָה לְרַעְיָהוּ וְאַרְבֵּי לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וְנָתַתְּ.

וּמִזֶּה אָמַר שְׁהַע"ה וְרֵאִיתִי אֶת כָּל עֲמָל וְאֶת כָּל כְּשָׁרוֹן הַמַּעֲשֵׂה כִּי הוּא קְנָאָה אִישׁ מִרַעְיָהוּ
גַם זֶה הֶבֶל וְרַעוֹת רוּחַ הַזְּכִיר כָּל עֲמָל וְהֵם קְנִינֵי הַגּוֹף כְּגוֹן עוֹשֶׁר וּנְכֻסִים וְכָבוֹד וְשֹׂאֵר
כָּל מַעֲלוֹת הַשְּׂרָרָה כָּל כְּשָׁרוֹן הַמַּעֲשֵׂה תוֹרָה וְתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כִּי הִיא קְנָאָה אִישׁ
מִרַעְיָהוּ בֵּין בְּעוֹשֶׁר בֵּין בְּחֻמָּה אוֹ אִיזָה מַעֲלָה שְׂתִּהְיֶה הֵלֵא הַקְּנָאָה מְצוּיָה בֵּין אִישׁ
לְחֲבִירוֹ.

גַּם זֶה הֶבֶל גַּם בְּחֻמָּה זֶה נִכְשַׁל הֶבֶל שְׂנִתְקַנָּא בְּקִנְיָן אַחִיו כְּשֶׁהִבִּיא מְנַחָה לֵה' וְעַמֵּד הוּא
וְנִתְדַמָּה בְּקַרְבָּנוּ לְאָבִיו שְׂהִבִּיא בַּעַל הַיּוֹמָה הַקְּנָאָה בָּא לִידֵי שְׂנָאָה וְהִיט' מְרִיבָה בֵּינֵיהֶם
עַל יְרֵשֶׁת הָאָרֶץ עַד שְׂנִתְהַרְגַּ הַנְּהַמְדָה הַזֶּה חֲרַבּוֹן הָעוֹלָם גַּם מִמֶּנָּה יָבֵאוּ כָּל הַמַּחְלֻקָּת
וְהַגְּנָבָה וְהַגְּזֵלָה וְהַדּוּמָה לָהֶן.

לִכֵּן אָמַר חַשׁ בְּעֲצָמוֹתָיו כְּלוֹמַר יֵשׁ מִי שְׂמֵאָמִין בַּג' עֲקָרִים אִף חַשׁ בְּמִדַּת הַקְּנָאָה וְכִנְיָה
לְקְנָאָה בְּעֲצָמוֹת ע"ד וְרַקֵּב עֲצָמוֹת קְנָאָה שְׂהַעֲצָמוֹת מִדַּת הַקְּנָאָה בְּהֵם שְׂמִקְנָאִים לְעַצְמָם
הַמְּנוֹת הַבָּא בְּאֶחָרוֹנָה וְנִטְלַח חֶלֶק בְּרָאשׁ גַּם לְשָׁנִים הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם וְיֵשׁ לָהֶם מַעֲלָה שְׂאִינָם
מְקַבְּלִים טוֹמָאָה לִכֵּן כְּנָה הַקְּנָאָה בְּעֲצָמוֹת יַעֲסוֹק בְּתוֹרָה ר"ל בַּס' בְּמִדְּבַר וְיִרְאֶה מַחְלֻקָּת

של קרח שנתקנו' במישה ובנשיאתו של אליצפן ומה הנה סוכו שפתח הארץ את פיה ובלע אותו וכל עדתו.

ויראה פי אמר הפתוב ולא יהיה כקרח וכעדו. אזנהרה שלא להחזיק מחלוקת ואם יתבונן בזה שהמתלבש במדת הקנאה הוא בכלל החטאים בנפשות' מיד ישוב מדרך הרע הזה ושב ורפא לו: חש בכל גופו אמר זה ע"ד דאי' במס' מפות דרש רבי שמלאי תרני"ג מצות נאמרה לו למשה בסיני שס"ה פמנין ימות החמה רמ"ה פמנין אבריו של אדם שנאמר תורה צוה לנו משה תור"ה בגימ' הכי הוי תורה שית מאה וחד סרי הנין.

פמנין תורה צוה לנו משה אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענו. בא דוד והעמידן על י"א דכתיב מזמור לדוד ה' יגור באהליה ומי ישכון בהר, קדושה הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו וגו' ונראה שדוד העמידן על י"א פנגד י"א אברים שבגוף המרגילים את האדם ומוליכים אותו הן לטוב הן לרע והן המוח הלב הכבד העינים האזניים הפה הלשון הפליות הידים הרגלים וראש הגויה.

ואמר פאן חש בכל גופו ר"ל שחושב מאחר פבא דוד והעמידן על י"א אנמצא שיש שנוי לתורתנו הקדושה. יעסוק בתורה ר"ל במשנה תורה ויראה שגם מרע"ה חשב להו עקר שכתב י"א ארורים בפרשת פי תצא והם מכוננים זו לעומת זו פנגד י"א דברים שאמר דוד ע"ה הולך תמים פענין שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך זו הפך ארור אשר יעשה פסל וגו'.

ופועל צדק שלא יגזול שלא יקח פלום משל חבירו כמו שארז"ל צדק משלך תן לו זה הפך משיג גבול. דובר אמת בלבבו שיהא פיו ולבו שוין הפך משגה עור.

לא רגל על לשונו הפך מכה רעהו בסתר שהוא הולך רכיל. לא עשה לרעהו הפך מטה משפט.

וחרפה לא נשא על קרובו פלומר שלא יעשה עמו דבר שישגי עליו חטא הפך גלוי עריות. נבזה בעיניו נמאס הפך מקלה פי סבת המקלה היותו חכם ונכבד בעיניו והנקל' והנבזה בעיניו כבד יראי ה'.

פספו לא נתן בנשף שאינו חומד ממון אחרים ושחד על נקי לא לקח הפך ארור לוקח שונד להרוג דם נקי. עושה אלה לא ימוט פלומר עושה אלה העושה אותן אשר פתוב עליהם אלה יעמדו על הר גריזים לברך.

והם הפוך אלו שכת' בהם ואלה יעמדו על הר עיבל. לא ימוט לעולם כלו' לא בא לידי ארור לעולם.

לכן אם יעסוק תמיד במשנ' הורה לא ימוט לעולם. וכן הנהיר שהע"ה בכל עת יהיו בגדיה לבנים.

ר"ל בכל עת תתבונן ותשמור גופך מעבירות ויהיו בגדיה והוא הגוף לכן ולא יהא מלוקלף בעבירות. רמז בר"ת עיב"ל ל"ע"ת "יהיו" בגדיה "לבנים" להורות שאם תתבונן תמיד בארורים האמורים בהר עיבל לא תמוט לעולם ויהיו בגדיה לעולם לבנים זהו חש בכל גופו שאין בגדי הנפש שהוא הגוף לבנים יעסוק בתורה דהיינו בי"א ארורים

האמורים במשנה תורה זהו הנראה לי פוננת המאמר הזה הנם מבואר שמאמר הזה לפי הנגלה הוא מורה שהתורה היא תועלת הגוף אשר תועלתו נגלה: והרמז הנסתר מורה שהיא תועלת הנפש הנסתר ומתוכה תזכה הנפש לרב טוב הצפון והנסתר.

וכדגריסין במס' סוטה פ'ק ה' נוטל דרש רבי מנחם בר יוסי מאי דכתיב פי נר מצוה ותורה אור תלה התורה באור ואת המצוה בג'ר לומר לה מה הנר אינה מאירה אלא לפי שעה אף המצוה כו'.

ואת התורה באור לומר לה מה האור מגין לעולם אף התורה מגינה לעולם ואומר בהתהלכה תנחה אותה בעה"ז בשכבה תשמור עליה זה יום המיתה והקיצות היא תשיחה לעה"ב משל לא' שהיה מהלך באישון לילה ואפילה ומתיירא מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחמים ומן הסהר רעה ומן הלסטים ואינו יודע באינה דרך מהלך נודמנה לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחמים ועדיין מתירא מחיה רעה ומלסטים ואינו יודע באינה דרך מהלך כיון שעלה עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומן הלסטים ועדיין אינו יודע באינה דרך מהלך כיון שהגיע לפרשת דרכים ניצול מן כלם: נוסף על הפשט המבואר בפרש"י יש למאחר זה דרך נכון כי משמעות המאמר משמע דהמשל הזה קאי אתורה לחוד לא אמצוה שפרש"י גם מה שפרש"י נודמנה לו אבוקה של אור זכה לקיים המצות כו' קשה הרי תלה הכתוב המצוה בג'ר ולא באור.

ואת התורה תלה באור ואי האי אבוקה של אור הוא תורה א"כ מהו כשעלה עמוד השחר ומפני קושיא זו פרש"י אבוקה של אור הוא המצוות.

ועמוד השחר היינו תורה. ופרשת דרכים מפ' בגמ'.

ונראה פוננת המאמר נודמנה לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחמים ירצה בו כי ידוע שמי שהולך בשרירות תאנות לבו ונמשך אחר התאנה בכל ענינו הוא רק רע ונקרא רשע ועליו וכדומה לו ארז"ל כי ג' פתות מלאכי חבלה יוצאים לקראת הרשעים אחת אמרת אין שלום אומר ה' לרשעים אחת אמרת למעצב' תשכבון אחת אמר' רדה והשכבה עם ערלים.

ירצה בו כי גפילות פחותיו ואבדון עשתנותיו וסור ממשלתו מהשתמש מעושר ומקנה קנינו אשר קרה לו בגפלו עלי משכב היא הפת הראשונה שהפירה את בריתו ואספה את שלומו אמנם המנות משלים לשלול איתו לגמרי עד בלתי השאיר לו כ"א שארית בשרו וצדא בר זוזא שבו משכיבים אותו אל תוף קברו ועל זה אמרה הפת השנייה למעצבה תשכבון והם אותה פתה המנונה על המנות ואבדון.

הפת השלישית אמרת רדה והשכבה את הערלים ר"ל פת מלאכי חבלה אומר לו רדה והשכב את הערלים יורדי בור ושאול מתחת מקום שנשמטו וגופן פלה. והנה אומר במשל הזה נתיירא מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחמים הנמשל הוא הג' פתות הללו מן הקוצים הם הפתה הראשונה וקוצים הוא מלשון קוצה חלה מן העיסה ומלשון קץ ידיה קץ אילנא רצה לומר אותה פתה הקוצי וכורתים שלומו ממנו ומסירי' ממשלתו באופן שיפול למשכב ויתניסר ביסורים רעים וקשים כמות.

ומן הברקנים היא הפת השנייה המשלמת המנות ולכונן ברקנים מלשון ברק חרבו של מלאך המנות ולזה אמרו ברקנים לשון רבים כי חרבו של מלאך המנות יש לו י"ו פנים כמו שכתב הרוקח בהלכות פסח ונכתרו לנו בתורה שכתב בה עץ חיים היא י"ו פרייתות פנגדס ועמהם אנו נצולי' מחרבו של מלאך המנות ומן הפתחים היא הפת הג' האומרת רדה והשפכה את הערלים יורדי בור ושאויל מתחת ואומר נזדמנ' לו אבוקה של אור ר"ל התורה ולקף אומר אבוקה של אור ירצה שמתאבק בעפר רגלי חכמים ולמד התורה הנקראת אור והמעלה הראשונה מן התורה שאדם מתחיל בה ללמוד היא המקרא לזה אומר נזדמנ' לו אבוקה של אור ולמד מקרא.

ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפתחי' ר"ל שאינם בכלל רשעים אשר כל אלו ג' פיתות באים לקראתם והוא ניצול ממקצת פורענות שלא יתייגר ב'סורי' בעוה"ז פנגד שאמר לעיל בהתהלכה תנחה אנתה בעוה"ז.

אף עדיין מתנירא מחיות ולסטים ר"ל אף שהיא מצלת מה'סורים בעוה"ז שהוא הפת הראשונה. עדיין הוא מתנירא מחיות ולסטים שהוא הפת השנייה הגזרים המנות והשוללים ממנו חיותו ושלמתו עד לא השאיר לו כ"א שארית בשרו.

ואינו יודע איזה דרך מהלך ר"ל שאינו יודע לאיזה דרך מוליכי' אותו לאחר מיתה אם לגיהנם אם לג"ע כמו שאמר ריב"ז לתלמידיו ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחד לגיהנם ואחד לגן עדן ואיני יודע באיזה דרך מוליכים אותי ולא אפכה וזהו פנגד פת השלישית האומרת רדה והשפכה את הערלים.

כשעלה עמוד השחר ניצול מחנה רעה ומלסטים. הנמשל לזה פיון שלמד משנה שהיא דומה לשחר כי כמו שהשחר מאיר מעט מעט כמו שפרש"י לשיר השירים בפסוק מי זאת הנשקפה כמו שחר פן הלומד משנה מבין מעט מעט והוא מעלה גדולה מהמקרא כדאית' בפרק אלו מציאות ניצול מחנה רעה ומלסטים הוא הפת השנייה והיא פנגד מה שאמר לעיל בשכבה תשמור פליה זה יום המיתה.

ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך כדאיתא בסוטה פ' הנה נוטל דהמורה הלכה מתוך משנה הוא מבלי עולם וכרש"י שמבלין העולם בהנראו' טעות דכיון דאין יודעי' טעם המשנה פעמים שמדמים לה דבר שאינו דומה ועוד יש משניות הרבה דאמרינן הא מני פלוני היא ויחידאה היא ולית הלכתא פנותיה ועוד שאינן יודעים במחלוקת התנאים הלכה כדברי מי הלכה מורים הוראות טעות נמצא מי שלומד רק משנה אינה יודע איזה דרך ישפון אור שבו ילך דרך עץ חיים לג"ע או איזה דרך הוא רע אשר בו ילך לצלמנות וגיהנם פיון שהגיע לפרשת דרכי' הוא התלמוד המפ' המשנה והיא היא הפרש' דרכים לידע באיזה דרך גלף באור החיים ניצול מכולם ע"ד דאיתא באלו מציאות העוסקים במקרא מדה ואינה מדה.

במשנה מדה ונוכל עליה שחר. בתלמו' אין לה מדה גדולה מזו.

וכנגדה אמר לעיל ונקיצותה היא תשיחה לעוה"ב. נמצא העוסק במקרא במשנה בתלמוד הוא תועלת לגוף בעולם הזה ולנפש בעוה"ב: ואמרו נמי רז"ל במסכת סנהדרין פרק חלק

ו"ל אָמַר רַבִּי אֶלְכָסְנָדְרִי כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה לְשִׁמָּה מְשִׁים שְׁלוֹם בֵּין פְּמִלְיָא שְׁל מַעְלָה לְפְמִלְיָא שְׁל מַטָּה שְׁנֵי אוּ יַחְזִיק בְּמַעְזֵי יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם לִי שְׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי.

רַב אָמַר פְּאֵלוּ בְּנֵה פְּלִטְרִין שְׁל מַעְלָה וּפְלִטְרִין שְׁל מַטָּה שְׁנֵי וְאֲשִׁים דְּבְרֵי בְּפִיָּה ר' יוֹחָנָן אָמַר אַף מַגִּין אֶת הָעוֹלָם כְּלוּ שְׁנַאֲמַר וּבְצֵל יְדֵי פְּסִיתִיָּה. ר"י אָמַר פְּאֵלוּ מְקַרְבֵי אֶת הַגְּאֹנְלָה וְכַוְנָתָם ו"ל עַל הַשְׁלוֹם הָרְמוּז אֶצְלֵינוּ בְּלִי סֶפֶק וְהוּא שְׁלוֹם הַגּוֹף וְהַנְּפֶשׁ שְׁנִקְרָאִים פְּמִלְיָא שְׁל מַעְלָה וְשְׁל מַטָּה כִּי הַנְּשִׁמָּה הַחֲשׂוּבָה חֲצוּבָה מִתַּחַת כְּפֵסֵא הַכְּבוֹד חֵלֶק אֱלוֹהִים מִמַּעַל נִקְרָא פְּמִלְיָא שְׁל מַעְלָה וְהַגּוֹף הַנְּגוּף הִלְזוּ עִפְרָן מִן הָאֲדָמָה נִקְרָא פְּמִלְיָא שְׁל מַטָּה וְהִבִּיא רֵאֵיָה מְפֹסוּק אוּ יַחְזִיק בְּמַעְזֵי יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם לִי שְׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי ר"ל הַמְּחִזִּיק בְּמַעְזוֹ הַשָּׁם.

וְהִיא הַתּוֹרָה יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם בְּעַבּוּרוֹ כִּי מֵלֵת לִי תִשְׁמַשׁ כְּמוֹ בְּחַבּוּרֵי כְּמִשְׁפָּטָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת וְהָיָה פְּאֵלוּ אָמַר שְׁבָאָה שְׁנָתָן לְנוּ אֶת תּוֹרַתוֹ הִיָּה שְׁלוֹם בֵּינֵינוּ א"כ הַסְּפָה הִרְאִישׁוֹנָה מִהַשְׁלוֹם הַזֶּה הוּא הַשָּׁם יַתְּבַרְךָ.

וְאָמַר ב"פ שְׁלוֹם לְרַמְזוֹ אֶל הַשְּׁנֵי הַחֲלָקִים שְׁלוֹם הַנְּפֶשׁ וְשְׁלוֹם הַגּוֹף אָבֵר הוּא אֶחָד לְפִי הָאֵמ'. אוּ שְׁיִהִיָּה יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם לִי הִרְאִישׁוֹן בְּעֵטְרֵי כְּאֵמור.

וְשְׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי הַשְּׁנֵי כְּמִשְׁמַעוֹ וְהַכְּנָנָה בְּפֹסוּק שְׁהַשָּׁם יַתְּבַרְךָ צוֹנֵחַ וְאוֹמֵר אִם יַחְזִיק בְּמַעְזֵי יִרְצָה אִם יַחְזִיק הָאִישׁ הַשְׁלוֹם בְּמַעְזֵי וְתִהְיֶה מֵלֵת אוּ כְּמוֹ אוּ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נִגַּח הוּא וְכו' כְּמוֹ שִׁפְרָש"י בְּפִי הַפְּתוּב הִנֵּה בְּזֵה יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם בְּעַבּוּרֵי כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא הַסְּפָה שְׁנָתָתִי לָהֶם תּוֹרַתִי וְאֵע"פ בְּאֲנִי הוּא הַסְּפָה וְנִרְאָה בִּי אֵינִן לְתַת לוֹ שְׁכָר עָלָיו אִפִּי הִכִּי הַמְּחִזִּיק בְּהַ שְׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי כְּלוֹמַר מִמֶּנּוּ יִמְשׁוֹף הַשְׁלוֹם לִי וְיִמָּצֵא לִיפְרַע מִן הַמְּאֹחֵר אֶל הַקּוֹדֵם שְׁיִשׁוּב הוּא לְהִיּוֹת סִבַּת הַשְׁלוֹם בֵּינוּ וּבֵין אֲלֵדִיו אַף כִּי מֵאֵתוֹ הִיָּתָה זֹאת לָהֶם וַיִּי בְּרִאשׁוֹם לְחֲשׁוֹף נִפְשָׁם מִנִּי שְׁחַת לְאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים.

וְהִנֵּה רַב בָּא לְהוֹסִיף עַל דְּבְרֵי רַבִּי אֶלְכָסְנָדְרִי וְלוֹמַר שְׁבָאֲמַצְעֵי הַהִתְעַסְקוּ בְּתִירָה יַעֲשֶׂה תוֹעֵלָת יוֹתֵר גְּדוֹל מִהַשְׁלוֹם כִּי תוֹרַת שְׁלוֹם לֹא תִרְמֹזוּ רַק עַל הָעֵדֶר הַקְּטָטָה כִּי כֵן יִלְקַח בְּהָעֵדֶר הַקְּטָטָה אֲשֶׁר בֵּין אָדָם לְחַבְּיָרוּ וַיְבוֹאוּ לִידֵי שְׁלוֹם וְהוּא סוֹתֵר הַמְּלַחְמָה כְּמֵאֲמַר אֲנִי שְׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הִפָּה לְמַלְחָמָה אֲבָל לֹא תוֹרָה מֵלֵת שְׁלוֹם עַל הַהִתְחַבְּרוֹת וְהַהִתְדַבְּקוֹ וְהַהִשְׁתַּמְּפוּ שֶׁהוּא עָקֵר יְקָר תְּפָאֵר הַשְּׁלִימוֹ' ע"כ בָּא רַב וְאָמַר מֵאֲמַר נָאָה וּמִתְקַבֵּל מוֹרָה חִיבּוּר וְהַהִתְדַבְּקוֹת הָאֵמֵתִי וז"א פְּאֵלוּ בְּנוּ פְּלִטְרִין שְׁל מַעְלָה וּפְלִטְרִין שְׁל מַטָּה.

כְּאֵלוּ בְּנֵה אוֹתָם הַנְּפֶשׁ וְהַגּוֹף שֶׁהֵם פְּלִטְרִין שְׁל מַעְלָה וּפְלִטְרִין שְׁל מַטָּה וְכַחוֹ שֶׁהַבְּנִין הוּא חִיבּוּר הַחֲלָקִים שְׁלֹא יִתְקַיֵּי הַבֵּית כ"א בְּקִיּוּם הַחִיבּוּר הַהוּא כְּמוֹ כֵן קִיּוּם הָאָדָם הוּא עִם הַחִיבּוּר הַזֶּה לְעִמּוּד יַחְדָּיו לְהַשְׁתַּמֵּשׁ זֶה עִם זֶה הַנְּפֶשׁ עִם הַגּוֹף לְפָאֵר לְיוֹצְרָם ע"ש כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְלְעַבְדוֹ שְׁכָם אֶחָד כִּי הָאֲבָרִים כְּלָם גְּבָרָאוּ עֲבוּד אֶת הַנְּפֶשׁ וְשִׁנִּיָּהֶם יַחַד לְעַבְדוֹ לְיוֹצְרָם וְזֶה אָמְרוּ פְּאֵלוּ בְּנֵה אוֹתָם לְהַשְׁתַּמֵּשׁ שְׁנִיָּהֶם כְּאֶחָד שְׁנַאֲמַר וְאֲשִׁים דְּבְרֵי בְּפִיָּה כְּלוֹמַר שְׁשָׁם יוֹצֵר הַטְּבָעִים נוֹתֵן נְשִׁמָּה לְעַם בְּרוּךְ אֱלֹהִים הַחִיבּוּר הַשְּׁכָלִי הַנְּמִשְׁף מִצַּד הַנְּפֶשׁ בְּאֲמַצְעֵיתָא הַדְּבָרִים הַגְּשָׁמִיִּים וְהַפְּחוֹת הַחֲוֹמְרִיּוֹת הִלָּא הִמָּה הַשְּׁפָתִים וְהַלְשׁוֹן וְהַשְּׁנַיִם וְהֵם בְּכִלְלוֹת נִקְרָאִים כֵּה וְזֶה אָמַר וְאֲשִׁים דְּבְרֵי בְּפִיָּה ר"ל.

שמתתי דברי והוא הדיבור השכלי והתורה אלהות בפיה ר"ל בהשתתפות פיה שהוא פנוי אל האברים התוארים שישתמשו כא' והוא כאלו בנה אותם יחד להשתמש כא' כאמור וזה הנה החילוק שבין רב ור' אלפסנדרים כי כל א' מוסיף על חברו והנה ר' יוחנן מוסיף על דברי רב ואמר אף מגין על כל העולם כלומר כי בהוסדם יחד הגוף והנפש ישתלמו המושפלות ובתורת ה' תמימה אשר בנה העולם מתקנים כמו שארז"ל על פסוק אם לא בריתי יומם ולילה וגו' וזה אמר אף מגין על כל העולם פלו שגאמר ובצל ידי פסיתי ומעשה שמים הם ידו של הקב"ה שגאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים וגו'.

או ירמזו באמרו מגין על כל העולם פלו על הגוף והוא עולם קטן פי לא די שמשים שלום בו ובונה אותם מחבר אותם חיבור עצמי כמאמר רבי אלפסנדרים רב אלא שמגין על כל הגופות מכל אופןי מיני חלאי הגוף והנפש ומכל הדברים המנגדים את האדם כי באמצעות התורה לא תאונה אליו רעה כמבואר במדרש רבותינו ז"ל וז"ל הכו אונניכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם בא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שהוא מפתה להם ואומר כשאדם נופל מן הגג כל גופו לוקה ונכנס הרופא אצלו ונותן רטייה בראשו וכו' בידי וכו' ברגליו נמצא פלו מלא רטיות אבל אני איני פן אלא רמ"ח אברים יש באדם והאונן אחד מהם וכשהאונן שומעת כל הגוף מקבל חיים הה"ד שטעו ותחי נפשכם ע"כ.

והפנונה להם ז"ל להגיד ולהורות מעלת תהלות תורתנו הקדושה והפליגו בשבחה ע"דמשל ומליצה דברי חכמים וחידותם אמרו כי כשהאדם נופל מן הגג כל גופו לוקה וצריך תרופה מיוחדת בכל אבר ואבר בפני עצמו כי לא יוכל להרפא בתרופה כוללת יבריא כל המפות והוא משל אל לימוד התקמה החיצוני אשר חברו הפילוסופים שרבו מספרם להיות שקצתם מיוחדת לעמוד על אמיתות הטובות בהנהגת האדם את עצמו ובייתו ומדינתו ורבו חלקיהן לתיקון כל אבר אשר באדם ביחוד.

וכן קצת מהחכמות יהיו במעלת השכל העיוני והוא בידיע' מופשטת מן המדות ונמצא החכם בחכמות הללו והמיישר את העם בהם שצריך לתקן כל פרטיות ופרטיות בפני עצמן ובידיעה פרטיות נבדלות מאחרת אבל הוא ית' אינו פן כי הפליא חסדו עמנו לתת לנו תורתו הקדושה אשר באמצעות' ישתלם כל הגוף.

והיא תרופה יפה לרפאות כל אופנים מיני חלקיהן. וזה הרמז באומר וכשהאונן שומעת כל הגוף מקבל חיים והוא רמז לשמיעת התורה אשר היא התרופה הכוללת וסם החיים פי הוא חיינו ואוננו ימינו: הנה רמזו רבותינו זכרונם לברכה ברמזי' שהתורה היא תועלת גוף ונפש בעוה"ז ובעוה"ב ובמקומות רבים אמרו פן בהדיא פדתנינו בריש מסכ' פאה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרו קיימת לעה"ב כפיבוד אב ואם וגמילות חסדי' והבאת שלום בין אדם לחברו ות"ח כנגד כולם.

ותניא בסוף מסכ' קידושין ובמסכת סופרים תניא ר' נהוראי אומר מגיית אני כל אנפנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שכל אנפניות שבעולם אין עומדת לו לאדם אלא בימי ילדותו אבל בימי זקנתו הרי הוא מוטל ברעב אבל תורה איני פן עומד' לו לאדם בעת ילדותו ונותני' לו אחרית ותקנה בעת זקנתו.

בַּעַת יְלִדוֹתוֹ מֵהוּ אוֹמֵר וְקוֹזֵ ה' יַחְלִיפוּ פֶת יַעֲלוּ אַבְר כַּנְּשָׁרִים. בְּזַקְנָתוֹ מֵהוּ אוֹמֵר עוֹד יָנוּבוּן בְּשִׁיבָה דְּשִׁינִים וְרַעֲנָנִים יִהְיוּ.

וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה הַקַּב"ה מְשַׁלֵּם חֶפְצוֹ כְּדִגְרָסִי בַּפ"ק דַּע"ז א"ר אַבְדִּימִי כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה הַקַּב"ה עוֹשֶׂה לוֹ חֶפְצוֹ שֵׁנ' כ"א בַּתּוֹרָת ה' חֶפְצוֹ וְגו' וְאֶמְרִינָן נְמִי הֵתָם וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ אַרְיֵב"ל דְּבָר זֶה כְּתוּב בַּתּוֹרָה וְשִׁנּוּי בְּנִבְיָאִי בַּפְתוּבִי כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִכְסֵיו מְצַלְיחִי בַּתּוֹרָה דְּכַתִּיב וְשִׁמְרָתֶם אֶת כָּל דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁפִּילוּ וְגו'.

שִׁנּוּי בְּנִבְיָאִים דְּכַתִּיב לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיָּךְ וְגו' כִּי אַז תִּצְלִיחַ וְגו'. וְיִשְׁוֹלֵשׁ בְּכַתוּבִים דְּכַתִּיב וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ.

וְאֵימָא בַּמְדְּרָשׁ כִּי לָקַח טוֹב נִתְתִּי לָכֶם מִשָּׁל לֵב סוֹחְרִים אֶחָד בְּיָדוֹ מִטְּכֶס' וְאֶחָד בְּיָדוֹ פִּלְפְּלִים הִחְלִיפוּ נָטַל זֶה פִּלְפְּלִים וְזֶה מִטְּכֶס' כָּל אֶחָד חָסַר מֵה שְׁהִיָּה בְּיָדוֹ. אַבְל הַתּוֹרָה אֵינּוּ כֵּן זֶה שׁוֹנֶה סֵדֶר זָרְעִים לְמִי שֶׁבְּיָדוֹ סֵדֶר מוֹעֵד.

וְזֶה שִׁינּוּי סֵדֶר מוֹעֵד לְמִי שֶׁבְּיָדוֹ סֵדֶר זָרְעִים. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְרוּיָח וְנִשְׁאַר לוֹ מֵה שְׁהִיָּה בְּיָדוֹ כְּבָר זֶהוּ כִּי לָקַח טוֹב נִתְתִּי לָכֶם.

מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שְׁהִיָּה בְּסַפִּינָה עִם סוֹחְרִים הַרְבֵּה וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ הֵיכֵן פְּרַקְמִטָּיָא שְׁלָךְ אָמַר לְהֵם פְּרַקְמִטָּיָא בְּלִי גְדוּלָּה מִשְׁלָכְכֶם בְּדָקוּ כָּל הַסַּפִּינָה וְלֹא מִצְאוּ כָּלֹם הַתְּחִילוּ שׁוֹחֲקִים עָלָיו נָפְלוּ לִיסְטִים עָלֵיהֶם בֵּינָם וְשָׁלְלוּ וְנָטְלוּ כָּל מֵה שְׁהִיָּה בְּסַפִּינָה יִצְאוּ לִיבְשָׁה וְנִכְנְסוּ לְמִדְּיָה וְלֹא הָיָה לְהֵם לְחֵם לְאָכּוֹל וְכַגֵּד לְלַבְנוֹשׁ מֵה עֲשֶׂה אוֹתוֹ א חָכָם נִכְנָס לֵב"ה נִהְגוּ בּוֹ כַּבּוּד וְגְדוּלָּה הָעִיר מְלוּיָן אוֹתוֹ כְּשָׂרָאוּ הַסוֹחְרִים כֶּף בָּאוּ אֶצְלוֹ וּפְיִיסוּ אוֹתוֹ בְּבִקְשָׁה עֲשֶׂה עִמָּנוּ חֶסֶד וְלִמַּד עָלֵינוּ זְכוּת לְפָנֵי בְּנֵי הָעִיר כְּדִי שְׁנַתְּפָרְנִס' וְנִחְיָה וְלֹא נָמוּת שְׁכַבְרָ רְאִיתָה מֵה שְׁאֵבְדָנוּ בְּסַפִּינָה אָמַר לְהֵם וְהֵלֵא אִמְרָתִי לָכֶם שְׁלִי גְדוּלָּה מִשְׁלָכְכֶם שְׁלָכְכֶם אָבָד וְשְׁלִי קַיִים וְעוֹד כָּל הָעוֹסֵק בְּפְרַקְמִטָּיָא לֹא כָּל שְׁעָה הוּא מִשְׁתַּפֵּר פְּעָמִים שְׁהוּא עוֹמֵד בְּיָדוֹ.

וּפְעָמִים שְׁאֵינּוּ עוֹמֵד בְּיָדוֹ. אַבְל הַתּוֹרָה עוֹמֵדָת לְעַד בַּעוּה"ז וּבַעוּה"ב הָיָה אוֹמֵר כִּי לָקַח טוֹב נִתְתִּי לָכֶם.

וְעוֹד אָדָם שְׁהוּא לֹנֶה מִבְּנֵי אָדָם וְלוֹקַח כַּתּוֹרָה וְיִצְאָ לְדֶרֶךְ פְּעָמִים שְׁהִיא מְפֹסְדָת. אַבְל תּוֹרָה אֵינּוּ כֵּן אֶלָּא לְמַד אָדָם מִכָּאן פְּרַק אֶחָד וּמִכָּאן פְּרַק אֶחָד הוּא מִתְּפָרְנִס בָּהּ.

כְּשֶׁהוּא עֹמֵל בַּתּוֹרָה הַתּוֹרָה מְזַמְנָת פְּרַנְסָתוֹ כְּדֵאִיתָא בְּפְרַק חֶלֶק ר"ע אוֹמֵר זָמַר בְּכָל יוֹם זָמַר בְּכָל יוֹם. כְּלוֹמֵר הָיָה מְסַדֵּר תְּלִמוּדָּךְ אָמַר ר"י בַּר אַבְדִּימִי מֵאִי קָרְאָה דְּכַתִּיב נִפְשׁ עֹמֵל עֹמֵלָה לוֹ כִּי אַכְּף עָלָיו פִּיהוּ כְּשֶׁהוּא עֹמֵל בַּתּוֹרָה תּוֹרָה עֹמֵלָה לוֹ בְּמִקּוֹם אַחַר וְעוֹד מִי שֶׁפּוֹסֵק בְּפְרַקְמִטָּיָא סָפֵק מִשְׁתַּפֵּר סָפֵק אֵינּוּ מִשְׁתַּפֵּר אַבְל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מְנוּבָטָח הוּא שְׁהוּא בֵּן עוֹלָם הַבָּא כְּדֵאִי בְּסוּף מְסַכָּת גְּדָה תְּנִיָּא דְּבִי אֵלֵיהּ כָּל הַשׁוֹנֶה הַלְכוֹת בְּכָל יוֹם מְנוּבָטָח לוֹ שְׁהוּא בֵּן הַעוּה"ב שֵׁנֵא הַלְכוֹת עוֹלָם לוֹ אֵל תִּקְרִי הַלְכוֹת אֶלָּא הַלְכוֹת: וְגַם בְּזִכּוֹת הַתּוֹרָה אָנוּ נִגְאָלִין לְעֵתִיד מִן הַגְּלוּת הַזֶּה כְּדֵאִיתָא בַּמְדְּרָשׁ רַבְּנָן אֶמְרִין אוּה"ע שְׁלֹא קִבְּלוּ תּוֹרָה שְׁנַתְּנָה מִתּוֹךְ הַחוּשָׁף עָלֵיהֶם הַכְּתוּב אוֹמֵר כִּי הִנֵּה הַחוּשָׁף יְכַסֶּה אֶרֶץ וְגו' אַבְל יִשְׂרָאֵל שְׁקִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה דְּכַתִּיב בָּהּ וַיְהִי בְּשִׁמְעֶכֶם אֶת הַקוֹל מִתּוֹךְ הַחוּשָׁף

עליהם הפתוב אומר ועליה ינרחה וגו' אומר הקב"ה בזכות תורה שעשיתם לפני אני גואל את ישראל ע"י משיח שהוא נמשל לנר דכתיב שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי: שער השני באיכות הלימוד במדרש משלי אמרו ראמות לאויל חכמות.

רבי פלוני אומר למה"ד לתלולית של עפר הטפיש אומר מי יוכל להסירו מפאן והפקח אומר לא אדם אחד נתנו פאן אני אסור משפלה אחד היום ואחרת למחר כו'. ואחרים אומרים לכפר תלוי בשמי קורה הטפיש אומר מי יעלה השמים.

הפקח אומר לא אדם אחד תלאה אקשור קנה על קנה ואורידנה. ואחרים אומרים לקרסל נקוב שמכניס בזה ומוציא בזה הטפיש אומר מה הנאה יש לי בזה והפקח אומר לא שכר יגיע אני נוטל.

רמזו בזה המדרש ע"ד דאיתא בריש קדושין האשה נקנית בג' דרכים בכסף בשטר בביאה ותניא עלה ר' שמעון אומר מפני מה אמרה תורה פי יקח איש ולא כתיב פי תלקח אשה לאיש.

מפני שדרכו של איש לחזור על אשה ואין דרכה של אשה לחזור על איש. משל לאדם שאבדה לו אבידה מי חוזר על מי בעל אביד' מסזיר כל אבידתו.

נוסף על הפשט האמ' והינשר והצדק נרמז בזה על התור' הנק' אשה ע"ד חכמת נשי' בנתה ביתה ואשת חיל מי ימצא ראה חיים עם האשה תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורש' אלא מאורס': חיים היא למחזיקים בה.

לומר לה מה עץ קטן מדליק את הגדול אף תלמידי חכמים קטנים מחזדים את הגדולים ואמר רבי חנינא הרבה למדתי מרבתי ומחבירי יותר מרבתי ומתלמידי יותר מפולן. וכבר אפליגו בזה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף ופרש"י עוקר הרים הוא חריף ומפולל.

גם בן עזאי הנה משתבח עצמו בחריפות ובפלפול כדאיתא בפרק בתרא דבבארי תניא בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומים עלי פקלקפות השום חוץ מן הקרח הנה. פוננת בן עזאי היא מבואר במה שידענו ממדתו שהיה שקדן גדול כמו שני' במשנה במסכת סוטה משמת בן עזאי בטלו השקדנים.

גם בכמה מקומות בתלמוד נאמר עליו שנפשו חשקה בתורה מגודל חושקו זה יש ספק בסוטה בפרק א' אם נשא בת ר"ע או לא אפילו למאן דאמר שנשא גרשה. וע"פ מדתו זאת פונתיו בדבריו אלה מבוארת ובנודאי שלא היתה כמו שכתב הברבנא"ל בפ' למסכת אבות פרק ד' שהיה פוננתו להלהיב לבות האנשים שיקנאו בכבודו פי אין ראוי לחסיד פמוהו ליחס לעצמו שום כבוד וכל שפן במקום שיש בזיון לאחרים מצד כבוד ונה אפילו שיהיו הדיוטי' וכל שפן כשהם חכמי ישראל ע"ה אלא ודאי רוח אחרת עמו וכל פונתו לא הנה לרמז לכבודו כלל אלא להלהיב לבות האנשים שיהיו דבקים בחשק התורה ושוקדים על דלתותיה תמיד כל מה שאפשר פי הנה הוא להיותו שוקד יומם

ולילה כה להיותו גדול בתורה והיה בוטח בעצמו שישגי האמת בכל הדינים וטעמים ומצד שקידתו יותר מכל חכמי ישראל זולתו ר"ע.

והמירא גופא ודוקתא בגמרא בפ' בתרא דבכורות מוכחי נמי הכי ר"ל דמשום שקידתו אמר וזה שפפי הנר' מהמירא דדוקתא שלא היה הוא משבח עצמו בתקמה ובבקיאות יותר מכל חכמי ישראל כ"א בפלפול והסברה שהגיע.

ושוקד בתורה מוצא אותם פדאמרין במגילה פ' קמא אם יאמר לה אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן כו' ולא אמרן אלא לחדודי אבל לאקומי גירסא סייעת' דשמיא שגראה כן מהמירא יתבאר במשל ששם פי לפה דמה חכמי ישראל לקליטת השום ולא פקליפות פרי אחר כגון קליפות אגוזי' וכדומה וא"ל משום דקליפו' השום הוא יותר גרועה מכל שאר קליפות הפירות פי אין השכל נותן דכולי האי לאין דומין כל חכמי ישראל קמיה ושיכוין הוא להגדיל כבודו ולמעט בכבודם כ"כ.

אלא נראה דהטעם הוא מפני חריפות השום שהיה בו יותר מכלם והם היו כמו הקליפ' דעם היות שאין בקליפ' אותה החריפות כמו בפרי הרי היא מעמדת הפרי ומקיימ' אותה. פכה הם היו בקיאי' וחקמים בתורה ומעמידים חריפותו ולכך פתוב כל חכמי ישראל דומים עלי שהיה שם אותם עליו לומר שקליפי האמת הם עליו בתקמה אלא שהוא היה יותר חריף יותר מהם שהוא השום והם הקליפה שעליו המקיימת ומעמדת השום.

גם במקום שהובא המאמר בגמרא על זאת הפונה הביא והו להורות שהיה חריף ובעל הסברה רחבה הוא דכלה דההיא מתנייתין דתני בן עזאי אומר האלולים מתעשרים בפני עצמם קאמר בגמרא סגיא אומר בן עזאי הואיל והללו אומרים והללו אומרים כף האלולים מתעשרים לעצמן.

ומקשה עלה ולחזי טעמא דמאן מסתבר וכ"ת כ"ע לא מצי קאי אטעמייהו והתניא ב"ע אומר כל חכמי ישראל דומים עלי פקליפות השום חוץ מן הקרח הגה אומר רבי יוחנן מפי השמועה אמרוה מפי חגי זכריה מלאכי פרש"י הואיל והללו אומרים כף דר"מ אומר בא' באלול ור"א ור"ש אומרים בא' בתשרי אגני איני יודע הלכה כמי הלכך האלולים כו' חוץ מן הקרח הגה היינו ר"ע כו'.

אלמא דב"ע היה חכם גדול והיה יודע להבחין זה טעם יפה וה"נ הנה מצי למיק' אטעמייהו הי מסתברה שפיר מפי השמועה אמריה דבין ר"מ ור"א ור"ש אמרי מלתייהו מפי השמועה מפי חגי זכריה מלאכי ולכן לא היה רוצה ב"ע לסמוך על מעשיו ולקבוע הלכה בהכרעתו עכ"ל.

הא קמן דשבח בן עזאי כפי מקומו הות שהיה חכם גדול והיה יודע להבחין פי זה טעם יפה והמאמר עצמו מורה על כף א"כ אין לנו להוסיף על המדה בכל השבח שהיה משבח עצמו יותר מכל חכמי ישראל לא היה כ"א בסבר' ודעת רחבה שזה יושג בנדאי מצד השקידה.

זה נראה אמתי ויפה להציל לב"ע מדברי גאונה אלא שצריך עם זה היה מירא דקאמר בערכין פ' בתרא אומר אבני הריני כבן עזאי בשוקי טבריא ופרש"י הריני משבת במקומי

שְׁאֵנִי דְרָשׁוּן וּבְקִי כב"ע שְׁהִיָּה מְשַׁבֵּחַ בְּשׁוּקֵי טְבֵרְיָא כְּדִתְנִיָּא בְּבִכּוּרוֹת פ' בְּתָרָא ב"ע
אָמַר כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְקֻלֵיפַת הַשּׁוּם עכ"ל.

הָרִי נֵרָא מְגַמְרָא וּמְלִשׁוֹן רִש"י פְּנִיגָד מַה שְׁפַתְבְּתִי מֵהַגְמָרָא שְׁהִיָּה אֲבִי הִיָּה מְשַׁבֵּחַ עֲצָמוֹ
כב"ע וְאִינוּ יָכוֹל לֹאמַר שְׁהִיָּה מְצַד שְׁקִידוֹתוֹ כְּמוֹ בֶן עֲזָאִי שְׁלֵא מְצִינּוּ שְׁהִיָּה הוּא שְׁקִידָן
יוֹתֵר מְשַׁאֵר חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל וּמְהַרְש"י שְׁהִיָּה כַת' בְּפִי שְׁאֵנִי דְרָשׁוּן וּבְקִי כְּבֶן עֲזָאִי מְשַׁמַּע
שִׁב"ע הִיָּה מְשַׁבֵּחַ עֲצָמוֹ גַּם בְּבִקְיָאוֹת עַל כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל וְהוּא הִפְךָ מִמָּה שְׁפַתְבְּתִי: וְאִנִּי
אוֹמֵר דְּלִכְאוּרָה הִכִּי מְשַׁמַּע אֲבָל כִּי מְעִינִים בֵּיהּ שְׁפִיר הוּא בְּהִפְךָ וְרִש"י מְקַיִם שְׁפַתְבְּתִי
מִפְּחַ קוֹנְשֵׁינָא שְׁיֵשׁ בְּמִימְרָא וְהִיא יְחִוּר הַל' שְׁאֵם פְּנוּנַת אֲבִי לְשַׁבֵּחַ עֲצָמוֹ לֹאמַר שְׁהוּא
חֲכָם כב"ע לְמָה הָאָרִיף לֹאמַר בְּשׁוּקֵי טְבֵרְיָא וְהָרִי מִי שְׁהוּא חֲכָם מְכָל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל
הָעוֹלָם הוּא חֲכָם זֶה קָשָׁה לְרִש"י.

וְתַמְנָן שַׁח"ו שְׁאֲבִי יִשְׁבַּח עֲצָמוֹ לוֹ שְׁהוּא גְדוֹל כב"ע וּמָה שְׁהִזְפִּיר ב"ע לֹאמַר שְׁהִיָּה לוֹ
מְקוֹם לְשַׁבֵּחַ עֲצָמוֹ בְּמְקוֹמוֹ אַע"פ שְׁאִינוּ מְדַרְךָ הַמוֹסֵר כְּמוֹ שְׁמְצִינּוּ בְּב"ע שְׁהִיָּה מְשַׁבֵּחַ
עֲצָמוֹ בְּטְבֵרְיָא שְׁהִיָּה מְקוֹמוֹ וְלֹא לְהַשׁוֹת שְׁבָתוֹ לְשַׁבַּח ב"ע שִׁב"ע הִיָּה אוֹמֵר שְׁהוּא גְדוֹל
מְכָל הַחֲכָמִים וַח"ו שְׁיֵאמַר אֲבִי כִּכָּה וּמִפְּנֵי שְׁעֵתָה עִם זֶה חִסֵּר בְּמֵאֲמַר בְּמָה הִיָּה מְשַׁבֵּחַ
עֲצָמוֹ הוֹסִיף רִש"י וְאָמַר שְׁאֵנִי דְרָשׁוּן וּבְקִי כִּי זֶה הוּא הַשְּׁבַח הַצָּרִיף לְמַנְהִיג הַצְּיִבוּר
שְׁיִקְבְּלוּ דְבָרָיו בְּמְקוֹמוֹ.

וְגַם ב"ע וְדָאִי שְׁהִיָּה דְרָשׁוּן וּבְקִי אֲבָל לֹא יוֹתֵר מְכָל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל כִּי בְּבִקְיָאוֹת הֵם הָיוּ
גְדוֹלִים מִמֶּנּוּ אֲפִילוֹ לְדַעְתּוֹ וּמָה שְׁהִיָּה מְשַׁבֵּחַ עֲצָמוֹ עַל כָּלָם הוּא בְּפִלְפוּל וְהַסְבְּרָא שְׁזָכָה
אֵלֶיהָ מִתּוֹךְ שְׁקִידָתוֹ יוֹתֵר מֵהֶם הָרִי שְׁהֵמְאָמַר הִנֵּה וְדַבְרֵי רִש"י אֵינָם סוֹתֵרִים דְּבָרֵי וְכֵן
מְשַׁמַּע בְּפִי רִש"י בְּעֵרוּבֵין וְנ"ל אָמַר רַבָּה הִרְיָנִי כב"ע בְּשׁוּקֵי טְבֵרְיָא וּפְרַש"י הִרְיָנִי
כב"ע בְּשׁוּקֵי טְבֵרְיָא יוֹמָא בְּדִיחָא הִנֵּה לִיהּ לְרַבָּא וְאָמַר לְהוּ לְתַלְמִידֵיהּ שְׁתָּא צְלָאִי דַעְתָּאִי
וְהִרְיָנִי מְזוּמָן וְלִהְשִׁיב בְּחֵרִיפוֹת לְכָל מִי שְׁיֵשׁ אֵתִי כב"ע שְׁהִיָּה דוֹרֵשׁ בְּשׁוּקֵי טְבֵרְיָא וְלֹא
הִיָּה בְּיָמָיו עוֹקֵר הָרִים כְּמוֹתוֹ עכ"ל.

הָרִי דִיִּיק כָּל מָה שְׁפַתְבְּתִי בְּמָה שְׁכָתוּב לְהִשִּׁיב בְּחֵרִיפוֹ וְגַם בְּמָה שְׁתָּאֵר לִב"ע בְּעוֹקֵר
הָרִים וְתוֹ לֹא מִיָּדִי וּמָה שְׁשִׁינָה רִש"י הַלְשׁוֹן וְהַפִּירוּשׁ בְּשֵׁנֵי מְקוֹמוֹת אִינוּ קָשָׁה כִּי כֵן
דְּרָכּוֹ שְׁפַעַם מְאָרִיף בְּפִירוּשׁ הַסּוּגְיָא אַחַד וּפַעַם מְקַצֵּר בָּהּ בְּעֲצָמָה אוֹ מְשַׁנָּה בְּפִירוּשָׁהּ
מְכָל מְקוֹם פְּנוּנָתוֹ בְּב' הַמְקוֹמוֹת אַחַת כְּפִמְבִּנְאָר: גַּם בְּמִימְרָא גּוּפָא דְאֲבִי דְלַעִיל דְאִיתָא
נְמִי בְּקִדּוּשֵׁין פְּרָק קָמָא הָאָרִיף רִש"י וּפְרַשָׁה ע"ד שְׁפַתְבְּתִי בְּבִיאוֹר וְנ"ל שֵׁם אָמַר אֲבִי
הִרְיָנִי כב"ע כִּי הִנֵּה בְּדִיחָא דַעְתָּיָה הִיָּה רְגִיל לְמִימַר הִכִּי הִרְיָנִי פְתוּחַ וּמוֹכֵן לְהִשִּׁיב
לְשׁוֹאֲלִים דְּבַר תּוֹרָה כב"ע שְׁהִיָּה דֵר בְּטְבֵרְיָא שְׁהִיָּה חֵרִיף וְנִרְשָׁן וְאָמַר כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי פְקֻלֵיפַת הַשּׁוּם חוּץ מִן הַקְרַח הִנֵּה עכ"ל.

הָרִי דִיִּיק בְּלִשׁוֹנוֹ בְּב' דְּבָרִים הָא' שְׁלֵא הַשְׁנָה אֲבִי לִב"ע שְׁנִית שְׁמַעְלַת ב"ע הִיָּה שְׁהִיָּה
חֵרִיף וְנִרְשָׁן. וְאִיתָא נְמִי בְּב"מ פְּרָק הַפּוֹעֲלִים דְאָמַר ר"ל עַל רַבִּי חִיָּיא רַבש"ע לֹא
פְּלַפְלֵתִי תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ הָרִי מוֹכַח דְּטָבָא פְּלַפְלָא חֵרִיפְתָּא וּבְנִדָּאִי אוֹתָם הַמְבְּלִי יְמִיהֶם
בְּפִלְפוּל בְּדַבְרֵי רוּחַ תּוֹעֵי רוּחַ הֵמָּה אֲבָל הַמְחַדֵּשׁ בְּהַלְכָה וּמְחַדֵּד לְתַלְמִידָיו וְאָמַר רָאָה זֶה
חֲד"ש הוּא בְּנִדָּאִי טָבָא הוּא לֹא דְבַר רִיק הוּא כְּמוֹ שְׁפַתְבֵּר ר"מ בֶּן גַּבְאִי בְּסִפְרָא עֲבוֹדַת
הַקָּדָשׁ וְנ"ל וְגַם הַדְּבָרִים שְׁהִיָּה עֲתִידִים הַחֲכָמִים וְהַתְלַמִּידִים לְדַקְדַּק וּלְחַדֵּשׁ וְלְהוֹרוֹת עַד

סוף כל הדורות כלם נגלו למשה וקבלם בסיני להודיע נאמנה כי כל מה שחדשו חכמי והוציאו מפלפולם הכל היה חקוק ונחצוב בחכמה עליונה ושערוהו כמו שהיה משוער בחקיקה ההיא ואין שום דבר יוצא ממנה לחוץ כי הכל כלול בה.

ובמסכת מגלה פרק הקורא מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים מלמד שגלה הקב"ה למשה בסיני דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שסופרים יחדשו ומאי ניהו מקרא מגלה. ובב"ר פר' אחרי פכ"ב כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל נאמר למשה בסיני משל זה הוא סמך גדול לבעלי פלפול.

ומה דאיתא בניקרא רבה נכשל אדם בעבירה אחד ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה אם היה רגיל לקרא דף אחד יקרא שני דפים או לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים וכו' הוא מפני שהגירסא הוא יותר מהפלפול כדאיתא בפרק א' דיני ממונות כי בתחבולו תעשה לה מלחמה.

א"ר אחא ברבי חנינא א"ר יוחנן בתי אמה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה. ואיתא בסוף הוריות שלחו לתמן סיני ועוקר הרים הי מניניהו עדיף שלחו להו סיני עדיף הכל צריכים למרי חטיא פ"א דכ"ע צריכי ליה אכילו עתירי סלעין ודינרין דמאי מהני ליה למרי זוזי אי לא משכח חטיי למזבן בגנוניהו אבל מרי חטיא לא צריף לכ"ע פולי האי דא"נ לית ליה זוזי למזבן בהו שאר מילי דצריכי ליה מאחר דאיתליה חטיי יכול למחייא בגנוניהו.

ועוקר הרים דמי לעתר סלעין דלית ליה חטיי דאי משכח מאן דמזבן ליה חטיים בזוזי תהני ליה זוזי נאי לא לא מהני ליה ולא מידי. ואף ה"נ הנה עוקר הרים דהנה מכלל צ ומחודד דאי משכח מאן דתאני ליה מתניתא ושמעתיא מהני ליה חדודיה ופלפוליה ד יכול למיזק מניניהו אגב פלפוליה כמה מילי דלא יכלי שאר אנשי למיזק.

נאי לא משכח מאן דתנא ליה מתניתא ומהדר קמיה שמעתיא מאי מהני ליה פלפולא: ובפרק מי שמת קרי ליה לבעל פלפול עתיר סלעים. וקרי ליה לבעל שמועות עתיר משח.

ומסיק בה התם הכל צריף למריה חטיא נמצא אף שהתלמוד עדיף אבל אחר התלמוד והשמעות יש לאדם לחדודי עצמו בפלפול והוא עדיף מלימוד אגדות מדקתני בפרק מי שמת ברישא עתיר נכסי עתיר פיימבי זה בעל אגדות ונהדר קתני עתיר סלעים עתיר תקוע זה בעל פלפול ונהדר עתיר משח עתיר כמאן זה בעל שמועות משמע דבעל פלפול עדיף מבעל אגדות לפי הסדר ההוא וכן כתב מהר"י קולון בתשובותיו סימן קס"ט וכן רצינו בגדולי עולם בעלי פלפול שלא היו בקיאים באגדות כמו שמצינו כמה פעמים בתלמוד.

ואי' בפ' הפרה שא"ר הייא בר אבא לרבי חנינא בר עגיל פלף אצל רבי תנחום שהיה רגיל אצל ריב"ל שהיה בקי באגדה שמעינו מהא תרתי דרבי חנינא בר אבא לא היה בקי וריב"ל היה בקי.

ובמסכת סופרים איתא אמר ריב"ל אנא מן ימי לא אסתפלת גו סברא דאגדתא אלא חד זמן אסתפלית וכו' וסתיי אהדדי אלא י"ל הא דמסכת סופרים אמר בזמן שהיה עוסק

בתלמוד ובפולפול לא הנה עסק באגדה ואחר שמילא פריסו מהם הנה לומד באגדה והנה גם כן בקי באגדה.

והא דפרק הפרה על סוף ימיו נאמר דלא פאותן שאין להם סדר למשנת"ן ומבלים ימיהם באגדות וחושבים פשהוא יכול באגדה לדרוש אין פמוהו מור"ה ומתנשא עצמו לכל לראש. אף שפשה התלמוד אינו יכול לזרוע ולחרוש ואחר לימוד האגדה יכנס לפני ולפנים במעש' בראשית ומעשה מרפכה כמו שכתב בעל עבודת הקדש מתוך מדרשו של רשב"י ע"ה.

ונו"ל למדנו שצריך האדם להתעורר מעצמו להיות מאוהבי התורה וחושקיה ולשקוד על דלתותיה יום ויום ובזה הכין עצמו לקראת' והיא בראותו טוב לבבו תאהבנו ותמשכנו אליה ותעוררנו מעט מעט למטה בתחלת התעוררותו תאכילנו הקל קל תחלה דברים פשוטים דרך דרך שאין בהם זולת פשוטם בהרבה דרשות שבאו בתלמוד.

וכשתראה שעדיין נכספה וגם פלטה נפשו אליה ושוגה תמיד באהבתה ונחפץ להיות מבני ביתה ומשרתיה תטעימנו דברים יותר עמוקים ברמז ותמשיל לו משלים וחידות יהיו לו אותות ורמזים אל דברים נסתרים ונעלמים אשר בלבה והיא הנקראת אגדה בהרבה דברים הבאים בתלמוד ובמדרש רז"ל ונזכרו בה ספרי' מזכירי' אותם במדרשו של רשב"י ע"ה יאמרו וכספרא דאגדתא מהם יעמוד החכם על סתרי תורה וחקמות אלהית ואמרו בספרי אמה רוצה להפיר את מי שאמר והנה העולם יעסוק באגדה.

הרי שמתוך האגדה יעמוד החכם על סתרי תורה שהוא מעשה בראשית ומעשה מרפכה כמו שפרש"י בפרק אין דורשין ובפירושו דמעשה בראשית ומעשה מרפכה יש דעות חלוקות דעות הרב המורה פי מעשה בראשית הוא.

חקמת הטבע ומעשה מרפכה מה שאחר הטבע ורבים נמשכי' אחריו. והריטב"א ז"ל בפ' הישן על מאמר דבר גדול זה מעשה מרפכה כתב וז"ל דבר גדול מעשה מרפכה פי מרפכ' העליונה הקדושה שלא נסתפלו בה הנביאים מעולם וסודה ידוע לבעלי האמת.

וכתב עוד הנייות אפיי ורבא הם קושיות ותירוצים וספקות שלהם שלא נתבררו להם מפני שלא ירדו לעומקו של תלמוד פחקמים הראשונים לפי שהיה זה מחסרון ידיעה קרי ליה דבר קטן בערך חקמת המשנה אבל גדול הוא מפל חקמת הגוים: וזה הפירוש אמת הוא לכל המאמין ולא כמו שכי' הם האלהים יכפר בעדם עכ"ל.

והרשב"א ז"ל בפ' האגדות האריף במאמר זה וכתב בזה הלשון ועל זה קראו דקדוקי אפיי ורבא בסגולת המצות דבר קטן ומזה יצא להם באמת ביטול העשייה בכלל המצות בתפלה ותפלין ובהיתר ואיסור ואינן נותנין דעתם רק ללמוד ספרי חכמי האומות פילוסופי' וטבעי הכתבים וזהו לדעת' מעשה מרפכה שלא הניח ריב"ז וזה באמת אבדון ומות.

וכל האומר כן נבדל מקהל גולה ואין לו עסק במצות ע"כ. ור"מ גבאי כתב בספר עבודת הקדש חלק ד' פ"א וז"ל בקשו להם חשבונות רבים וחקמות זרות נכריות ועשו אותן צרות צרורות לתורת ה' והמציאו לעצמם מעשה בראשית ומעשה מרפכה וסתרי תורה

וטעמי המצות אשר לא דבר ולא צוה עושה בראשי' ולא עלתה על לבו אמרו כי מעשה בראשית היא חכמת הטבע ליוני.

ומעשה מרפכה מה שאחר הטבע ומזה יצא להם לומר כי אמרם ע"ה בסופה פרק הישן ובכתרא פרק יש נוחלין אמרו על ריב"ז שלא הנניח מקרא משנה תלמוד דבר קטן דבר גדול. דבר גדול מעשה מרפכה.

דבר קטן היות אבני ורבא כי העוסקים בעניני הטבעים גדולים מהעוסקים בתלמוד שהוא ביאר מצות התורה ומשפטיה הצדיקים עכ"ד. הנה דעת אלו החכמים שחכמת הטבע ומה שאחר הטבע היא חכמת ינונית ונכריה וזרה היא ואסורה לבא בקהל ה' ובקהל עדת ישראל כמבואר בכמה מקומות בתלמוד בסוטה פרק עגלה ערופה ובבא קמא פרק מרנפה אמרו שם באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים וארור האדם שילמד את בנו חכמת ינונית.

ובמנחות פרק שתי הלחם שאל בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל פגון אני שלמדתי את כל התורה כלה מהו שאלמ' חכמת ינונית קרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה: וביש ספרים והגית בו יומם ולילה צא ובדוק איזה שעה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת ינונית ושנינו במס' פאה א"ר יהושע ששאלו מהו ללמוד חכמות ינונית ואסר להם אף ש"ר אברהם ביבאג"י בספרו דרף אמונה שער א' דף ט' ומאמר ב' שער ג' דף מ"ד יצא לישע הפילוסופים והליץ בעד' והתירה לבא בקהל כי אמר שאין זה חכמת ינונית.

הלא אלו חכמים שהבאתי לאו קטלא באגמא ניהו ולהם ראיות חזקות וראיות. סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא ואת מצותיו שמור ר"ל היות אבני ורבא שהוא ביאר מצות התורה ומשפטיה שמור.

כי זה ר"ל הלמוד הזה כל אשר בשם ישראל יכונה אשר עליהם אמרו אתם קרוים אדם מחויבים ללמוד אותו וזהו כי זה כל האדם. אבל החכמות הנזכרות אין מוטל על כל אדם ללמוד אותם דאלו לאותן החכמים שאמרו שהוא חכמת ינונית איסור' גמי איפא דאסור לבא בקהל ה' אפי' לאותן שאמרו שהיא חכמה מפארה אין זה לימוד כל העולם שהרי הרמב"ם בעצמו כתב בפרק ד' מספר המדע שאל יבנס.

בפרדס החכמה שהוא אם לא מי שמילא פריסו מבשר ולחם ויין גם כתב במגילת סתרים ששלח לתלמידו החשוב וז"ל ובחיי האהבה הנמרצ' אשר נהיתה בינה וביני אבותיך הקדישים כי רוב זמני היית נכון בחקירות הנמצואות ולדעת תוכן אמיתתן כפי הכולל מצד החקיר' הפלסופיו' כו' עד והנני משביעך שלא תגלה הסודות הנזכרות וההערות הנפלאות אלא למי שהוא דק בשכלו ובטבעו ונקי במעשיו ונודככו רעיוניו והלך בדרכי הלמוד והדיעה ע"כ.

גם כתב באיגרת ששלח למהר"ר יונתן ז"ל שלא לקח אלו החכמות כ"א לרקחות ולטבחות וכו'. וכן כתב עליו הרב הגדול הרשב"א ז"ל בכתב שכתב להרב ר' אבא מרי ז"ל ומי מהם ימלט את נפשו זולתי מי שמילא פריסו ממעדני התורה וקדשי רבינא ורב אשי פהרב ז"ל שלא לקחן אלא לרקחות ולאנפות ולטבחי' ומעידים ספריו על דבריו.

ונאָשר לאַ ירקח פֿמוהו לאַ יוכל עֶשוהו וְהרב ר' אַבְרָהָם ביבאג"י עֶצְמו שְׁחזר פֿגֶבֶר חֶלְצִיו וְיָצָא בְּכָל תּוֹקֶף וְעוֹז לְלַחֹם מִלְחָמוֹת הַפּוֹלִי־וֹסוֹפִיָּא כְּתַב בְּסוֹף דְּבָרָיו וְלִזְה הַטִּיבו אֲשֶׁר עָשׂוּ סִיג וְאָמְרוּ שְׂלֵא יִלְמַד אָדָם הַחֲכָמוֹת הָעֵינִיג' עַד שְׂיִדַע דְּרַכֵּי הָאָמוּנָה.

וְנָהוּ שְׂאָמְרוּ אַל יִכְנַס בְּפִרְדָּס הַחֲכָמוֹת עַד שְׂיִתְמַלֵּא פֿרִיסוֹ בְּלֶחֶם וּבִשָּׂר שֶׁהוּא לְמוֹד הַתּוֹרָה הָאֱלֹהִית קוֹנֵד פֿל לִימוֹד: וְהַתּוֹלְדָה הַב' פֿי רֵאוּי לְכָל אָדָם מֵעֵינִן וּמִשְׁתַּדֵּל בְּהַשְׁגוֹת הַחֲכָמוֹת הָעֵינִיגִים שְׂיִבְקֶשׁ מִלְּמַד יוֹדַע וּמִשִּׁיג אֲמִתִּיּוֹת וְיוֹדַע ג"כ סִתְרֵי הַתּוֹרָה הָאֲמִתִּיּוֹת אַל שְׂיִוְכַל לומר לְתַלְמִידוֹ פֿשִׁיבֵא אֲלֵיהֶם אִיזָה דְרוֹשׁ מְדְרוֹשֵׁי הַחֲכָמָה שֶׁהוּא בְּלִתי מִסְפִּים עִם עִקְרֵי תּוֹרָה וְשִׁרְשִׁיָּה זֶה הַדְרוֹשׁ אֲנִפֿן טַעֲנָתוֹ וּבְזֶה הַצַּד פֿי אִם לֹא יִהְיֶה הַמְּלַמֵּד בְּקִי בְּאֵלוֹ הָעֵינִיגִים אֲסוּר לְשַׁמְּנֵעַ מִפִּי דְרוֹשֵׁי הָעֵינִין וְהַחֲקִירָה.

וּמִשְׁלוֹ אֲצֵלוֹ לְחוֹלָה מָה אֲשֶׁר יִבְקֶשׁוּ לוֹ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְחֲכָם שְׂיִדַע לְרַפְאוֹת הַחוֹלָה הַהוּא וְלֹא נֶאֱמַר שְׂיִבְקֶשׁוּ לְרוֹפֵא חוֹלָה טוֹב שְׂיִבְקֶבֶל רַפּוּאָתוֹ אֲבָל בְּהִיפּוּף פֿן לֹא נֶאֱמַר שְׂיִבְקֶשׁוּ לְמַלְמֵד אֲשֶׁר הוּא רוֹפֵא הַנְּפִשׁוֹת תַּלְמִידוֹ טוֹבִים שֶׁהֵם הַחוֹלִים הַדוֹרְשִׁים בְּרִיא וְשִׁלְם אֲבָל נֶאֱמַר יִבְקֶשׁוּ לְחוֹלִים וְהֵם הַתַּלְמִידִים רוֹפֵא טוֹב וּמְלַמֵּד נֶאֱמָן.

וְעַתָּה בְּזַמְנֵינוּ לֹא מְצִינוּ א' מִינֵי אֶלְף שְׂמִילָא פֿרִיסוֹ מִבִּשָּׂר וְלֶחֶם גַּם אִם יִחַפֵּשׁ חֲפוּשׁ מִחוּפֵּשׁ לֹא יִמְצָא מְלַמֵּד טוֹב שְׂיִוֹדַע וּמִשִּׁיג אֲמִתִּיּוֹת וְשְׂיִוֹדַע כְּתַרֵּי תּוֹרָה שְׂיִוְכַל לְלַמְדוֹ לְכֵן אַל יִהְיֶה לוֹ עֶסֶק עִמָּהֶן אִם לֹא בַּתְּלִמוֹד וּבְקִיּוֹם מְצַנְתִּיהָ וְהִיא הַתּוֹרָה הָאֲמִתִּיּוֹת הַמְשַׁלְמֵת אוֹתוֹ כְּמוֹ שְׂכֵתֵב הַר"ן בְּדִרְשׁוֹתָיו וְז"ל אֲחִי וְרַעֲי הַבִּיטוֹ וְרֵאוּ הַנְּהִיָּה כְּדָבָר הַגְּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנְּשַׁמַּע כְּמִנְהוּ פֿי אַרְסֵט"ו הַשְׁתַּדֵּל בְּסִפְרֵי הָאֲנוֹתוֹת לְדַעַת מַהוּת הַמְטָר וְאֲנִפֿן הַנִּיחָתוֹ וְסִיבָתוֹ הַפּוֹעֶלֶת וְחֶקֶר עֲלָיו חֲקִירוֹת רַבּוֹת וְהַתִּירִסְפִּיקוֹת גְּדוֹלוֹת וְהַפְּלִיג לְדַבֵּר עֲלָיו הַרְאִיתֶם אוֹ שְׂמַעְתֶּם פֿי בְּהִיּוֹת הַעוֹלָ' בְּצַעַר וּבְשִׁנַּת בְּצִנְרַת הַיַּעֲלִיָּהוּ חֲקִירוֹתָיו לְהַתִּיר מְטָר אַרְצָה כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים י' י' מִיִּשְׂרָאֵל פֿאַשֶׁר יִהְיֶה שָׁם ש"ץ עֶטוּף בְּטִלְיָתוֹ וְקוֹרָא אֵל ה' בִּי"ג מְדוֹת וּבְזַכְרוֹן בְּרַכּוֹת אֲשֶׁר תִּקְנוּ רַז"ל כְּמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר בְּמִסְכַּת תַּעֲנִיּוֹת וְכַרְאוֹת הַעַמִּים אֵת חוֹנֵי הַמַּעֲגָל אוֹמֵר ה' יִשָּׁב רִוְחוֹ יִזְלוּ מֵיָם וְהִנֵּה גִשְׁם עַל הָאָרֶץ.

אוֹ בְּרֵאוֹת וְאֵת אַרְסֵט"ו אוֹמֵר הַנִּיּוֹת הַמֵּיָם נֶאֱיִן מֵיָם לְשִׁתּוֹת. לֹאִיזָה מֵהֶם יִחְזִיקוּ לְיוֹתֵר חֲכָם.

וְכַרְאוֹת אֵת גְּלִיאֲנוֹ"ס דוֹרֵשׁ בְּמַהוּת הַצַּרְעַת וְסִבּוֹתָיו וְדָרָךְ רַפּוּיָו וְהַצַּרְעַת זְרָחָה בְּמַצְחוֹ. אוֹ כַּרְאוֹת אֵת אֲלִישֶׁע אֲמַר וְרַחֲצֵת ז"פ בִּיְרִדָן וְטַהַר לֹאִיזָה מֵהֶם יִחְזִיקוּ לְרוֹפֵא גְּדוֹל.

הִנֵּה אֱלֹהֵי הָעֵינִיגִי מְפִוֶּרְסֵמִים וּמְקוֹנְפְּלִים בְּזֹאת הָאֲנָמָה וְעֵינִיכֶם הַרְאוֹת גַּם הַיּוֹם אֲשֶׁר חָרָה אֶף ה' בְּעַמּוֹ אִם קוֹרְאִים אֲלָיו בְּנִפְשָׁם וְהוּא יַעֲנֵם הַשְׂמַעְתֶּם בְּטִלְמִיּוֹ"ס עִם גְּוֹדֵל יְדִיעָתוֹ בְּמִלְאֲכַת הַכְּכָבִים וְיִדְיעַת מְהִלָּה צָבָא הַשְּׂמִים אִם עֶמֶד יַעֲמוֹד הַשְּׂמֵשׁ לוֹ וְלְמוֹלְדָתוֹ כְּמוֹ שְׂעַמַּד לְנִקְדִימוֹן בֶּן גּוֹרִיּוֹן לְפִי מַה שְׂבָא בַּקְּבֵלָה.

הַשְּׂמַעְתֶּם לַאַרְסֵט"ו עִם רֹב פֿלְפוּלוֹ בְּחֲכָמַת אֱלֹהִיּוֹת וְרֹב הַשְׁתַּדְּלוּתוֹ בִּידְיעַת מְסַפֵּר הַשְּׂכָלִי הַנְּבִדְלִים וּמְצִיָּאָתֶם וְאִיכוֹת הַשְׁתַּלְשְׁלוּתֶם מִהַתְּחִלָּה רֵאוּנָה וְאֲנִפֿן הַגַּעְתֶּם לְגַרְמִיִּים הַשְּׂמִימִיִּים כְּמוֹ שְׂזָכַר פֿל זֶה בְּמִאֲמַר הַנְּרָשָׁם בְּאוֹת הַלְמ"ד בְּמַה שְׂאַחַר הַטְּבַע שְׂיִאֲמַר פֿי מְלֵאָךְ בָּא אֲלָיו אוֹ אֲלֵיהָ מִשְׁתַּעֲי בְּהִדְיָה וְפָה אֵל פֿה יְדַבֵּר בּוֹ.

או אפ'י בַּמְרָאָה וּבַחֲדוֹת כְּמוֹ שֶׁקָּרָה לְחֲסִידֵי אֲנוּמוֹתֵינוּ לְאֵלֵפִים וְלִרְבֻבוֹת עַכ"ד. הַנָּה שֶׁלֹּם הַנָּה עִם כָּל בְּקִיאָתוֹ וְהִסְתַּבְּבוֹתוֹ בְּחֻמַּת הָעֵינִינִים לֹא כָּפָה עַל הָאֲמַת פֶּסֶקְתָּר וְהוֹדָה וְלֹא בּוֹשׁ כִּי אֵין חֻמָּה וְאֵין תְּבוּנָה כִּי אִם בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וּבְקִיּוּם מְצוּתֶיהָ וּבְעֵלְיָהּ קוּרָא אֶל ה' וְהוּא יַעֲנֶם וְהִיא חֻמַּת' וּבִינֵת' לְעֵינֵי הָעַמִּים לֹא הָעֵינִין הַפִּילִסוֹפִיּוֹת וְכַעֲנֵן זֶה הַשִּׁיב רַבֵּינוּ הַגָּאֹן הַגְּדוֹל וְנ"ל תְּקוּן הַגּוֹף וְהַנֶּפֶשׁ וּמִיִּשִׁיר הַנְּהַגַּת הָאָדָם הוּא עֶסֶק הַמְּשֻׁנָּה וְהַתְּלֻמוֹד וְאֲשֶׁר סוֹב לְיִשְׂרָאֵל כִּי לְיָמוּד הַתּוֹרָה יוֹעִיל לְעַצְמוֹ וְלְחֻמָּים כְּמוֹתֵי יוֹעִיל לְעַמִּי הָאֲרִץ כִּי יִמְשָׁכֶם לְדַרְכֵי הַמְּצוֹת וְהַתּוֹרָה וְאֲשֶׁר לְבוֹ יְבוֹר מְזָה וְיִתְעַסֵּק בְּדַבְרֵים הַהֵם אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ יָסִיר מֵעֵלְיוֹ יִרְאֵת שְׁמַיִם וְיִפְסִיד בְּאוֹתוֹ הָעֵינִינִים כִּי יִסְלַק מֵעֵלְיוֹ כָּל ד"ת לְגַמְרֵי וּמִזֹּאת הַהִסְרָה יֵאָרַע לְבָנֵי אָדָם שִׁישְׁתַּבֵּשׁ דַּעְתָּם עַד שֶׁלֹּא יַחֲוִשׁוּ לְעֲזִיבַת הַתְּהִלָּה וְלִשְׂאֵר הַמְּצוֹת אֲבָל אֲשֶׁר יִמְצִיאוּ עֲצָמָם לְתוֹרָה וְלִירְאֵת שְׁמַיִם יֵצֵא לָהֶם מְזָה כִּי יִנְהַיְגוּ כָּל הַהֵמוֹן לִירְאֵת שְׁמַיִם וְאֲחֵרֵי הַתְּשׁוּבָה בְּלִי פִקְפּוּק וְלֹא יִשְׁיִמוּ שׁוּם סֶפֶק בַּהֲקַב"ה.

וְאִם תִּרְאֶה אוֹתָם בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּתְעַסְקִים בְּאוֹתָם דְּבָרִים יֹאמְרוּ לָךְ כִּי הִיא דְרָךְ סְלוּלָה וּבָזָה יִשְׁיִגוּ לִידְעֵת הַבּוֹרָא לֹא תִשְׁמַע וְלֹא תֵאָכֵה לָהֶם וְדַע בְּאֲמַת כִּי יִכְזְבוּ לָךְ וְלֹא תִמְצָא יִרְאֵת חֲטָא וְזִרְיּוֹת וְעֲנָוָה וְטְהָרָה וְקִדּוּשׁ אֲלֵא בְּאוֹתוֹ הַמִּתְעַסְקִים בַּמְּשֻׁנָּה וּבַתְּלֻמוֹד.

אִלוּ דְבָרֵי הַגָּאֹן רַבֵּינוּ הָאֵי וְנ"ל אֲבִיָּהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְדָבָר זֶה כְּתוּב בַּתּוֹרָה וְשְׁנוּי בְּבִיָּאִים וּמִשְׁוֹלֵשׁ בְּכַתוּבִים כְּתוּב בַּתּוֹרָה לֹא בְּשְׁמַיִם הִיא וְאִתָּא בְּמִדְרָשׁ לֹא בְּשְׁמַיִם הִיא לֹא תִמְצָא בְּגִסֵי הָרוּחַ.

וְלֹא מֵעַבְרָ לִים הִיא לֹא תִמְצָא בְּסִתְרֵינִי וְלֹא בַּתְּגִינִי. שְׁמוּאֵל אָמַר אֵין הַתּוֹרָה מְצוּיָה לֹא בְּאִיִּסְטְרוֹלִיגִין וְלֹא בְּאִיִּצְטְגוֹנִין שְׁנֵאֲמַר לֹא בְּשְׁמַיִם הִיא אֵין הַתּוֹרָה מְצוּיָה בְּמִי שֶׁמִּתְעַסֵּק בְּמִלְאֲכַת שְׁמַיִם.

אָמְרוּ לוֹ לְשְׁמוּאֵל וְהִלֵּא אִיִּצְטְרִלֹּגוֹס אֵתָּה אָמַר לָהֶם מִיָּמֵי לֹא הִסְתַּפְּלִיתִי בְּחֻמָּה זֹו אֲלֵא בְּשַׁעֲהַ שְׁהִיִּיתִי נִפְנָה לְבֵית הַמִּים ע"כ. וְשְׁנוּי בְּבִיָּאִים שְׁכֵן עַל חֻמַּת אִלוּ הִנֵּה מְזַהֵר יִשְׁעִיָּה לְיִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶן לָמָּה תִשְׁקְלוּ כֶסֶף בְּלֹא לָחֶם וַיִּגִּיעְכֶם בְּלֹא לְשַׁבְּעָה.

יֹאמַר לָמָּה אֵתֶם שׁוֹקְלִין כֶּסֶף וּמְפַזְרִים מְמוֹן לְקָנוֹת חֻמּוֹת שְׁאִינֶן לָחֶם וְאֵין הַנֶּפֶשׁ נְזוֹנָת בָּהֶן אוֹ לָמָּה אֵתֶם יִגִּיעִים וּמְאָבְדִים כְּחֻמָּה וּמְבַלִּי' יְמִיכֶם בְּדַבְרֵים שֶׁלֹּא תִשְׁבַּע נִפְשְׁכֶם מֵהֶם שְׁמַעוּ שְׁמוֹעַ אֵלֵי וְאֲכֹלוּ טוֹב הִיא הַתּוֹרָה הַנִּקְרָאת לְקַח טוֹב כִּי זֶהוּ הַלָּחֶם הָאֲמִיתִי וְשִׁיָּהֵה לָכֶם לְשַׁבְּעָה וְכֵן תִּתְעַנֵּג בְּדָשׁוֹן נִפְשְׁכֶם בְּזִיו הָעֵלְיוֹן כְּמוֹ שֶׁהַגּוֹף מִתְעַנֵּג וְכֵן אָמַר דּוֹד עַל תְּעַנּוּג הַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ חֵלֶב וְדָשׁוֹן תִּשְׁבַּע נִפְשִׁי.

וּמִשְׁוֹלֵשׁ בְּכַתוּבִים כַּמ"ש שַׁע"ה טוֹב מְעַט בְּיִרְאֵת ה' מְאוּצָר רַב וּמְהוּמָה בּוֹ. יֹאמַר טוֹב שִׁישְׁכִּיל וְיִשְׁיִג לוֹ הַשְּׂגָה מוֹעֲטָת וְיִירָא אֵת הַש"י מְאוּצָר רַב כְּלוֹמַר מְרַבּוּי הַחֻמָּה יוֹתֵר מְכַדֵי הַשְּׂגָתוֹ כִּי יָבֵא לָזָה לִידֵי מְבוּכָה וּמְהוּמָה.

וְזֶהוּ מְהוּמָה בּוֹ לְכִי שְׁעַם הַמְּעַט תִּתְעַלֶּה וְתִתְעַנֵּג וְעַם הַרְבּוּי יִאֲבֹד וַיִּשְׁתַּוְּמֶם וְתִהְיֶה נִפְשׁוֹ נִטְרָדָת מִן הַחַיִּים הַנִּצְחִיִּים הָאֲמִתִּיִּים מְאוֹתָם הַמְּעַלּוֹת הַרְאֵנוּיּוֹת לְתַת לָהּ מִבֵּית הַמְּלָךְ וְכַעֲנֵן הַדְּבָשׁ שֶׁהוּא עָרַב לְגוֹף בְּמִיעוּטוֹ וְרַבּוּיּוֹ יִזִּיק לוֹ.

וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה דְּבַשׁ מְצָאֵת אֲכוֹל דִּינֶךָ פֶּן תִּשְׁבִּיעֲנוּ וְהַקְּאוֹתוֹ. יִנְהִיר עֵלְיוֹ שִׁיאֲכַל מְמַנּוֹ דִּי סְפוּקוֹ וְיִשְׂאֵר בְּקִרְבּוֹ כִּי אִם יֵאֲכַל מְמַנּוֹ בְּשַׁפַּע וְרַבּוּי יוֹתֵר מְכַדֵי צָרְכּוֹ יִקִּיא הַכָּל

ואפ"י המעט שכתב קנהו יפסיד אותו פן יקרה למי שיחשוב להשיג יותר משיעורו ומכדי השגתו כשיחפון ללקת לפנים ישוב על כל פנים לאחור והטעם שמתוך עסק שאר החכמות יבא האדם בד"ת לידי נטיה מדברת האמת כי אין לה שום חכמה בעולם שאין בה פסולת וסיג כי לקה נמשלו החכמות כלין לכסף כי הכסף ברוב יש בו סיגים ואין כסף צריר אבל תורתנו כסף צריר שאין בו סיג כלל.

ולקח נמשלו לכסף צריר הוא שכתוב כסף צריר בעליל לארץ מזונק שבעתים. ולאחר שהזהיר שלמה המלך ע"ה שלא לחלוק בחלק הנמנע בא לדבר השגה והזהיר עליו שהיה השגתו צרופה ומזונק' בלי סיגים.

זהו שאמר אחר זה טוב ארוחת ירק ואהב' שם משור אבוס ושנאה בו. ירצה פי ידוע שאין ד"ת מתקיימים בלומדה בעידון אלא מתוך ענוי הגוף כמו שאבאר בריש שער ד' מה שאין פו בשאר החכמות.

ואם יאמר האומר למה זה אענה גופי וחי צער אחיה בשביל התורה אמתען גופי ואלמוד שאר החכמות בעידון ולא בענוי. לזה אמר טוב ארוחת ירק בדרבה של תורה ואהבה שם היא התורה האהובה לפני המקום: וכן אמר שהע"ה ודגלו עלי אהבה ודרשינו אלו מ"ט פנים טהור מנין ודגלו.

ואמר נמי סמכוני באשיות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני ואיתא במדרש סמכוני באשיות אלו הלכות המאוששות. רפדוני בתפוחים אלו דברי תורה שריחן טוב כתפוחים.

כי חולת אהבה אני אמר רבי יצחק בראשונה כשה יתה פרוטה מצויה אדם מתאנה דבר משנה דבר הלכה דבר תלמוד ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שאנו חולים מן המלכיות אדם מתאנה לשמוע דברי מקרא דברי אגדה.

ואמר נמי תוכו רצוף אהבה והם הלוחי ואמר נמי אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה והוא על דרך שאמר דוד אביו טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ומתוך שהיא אהובה לפני המקום ונקראת אהבה לומדיה גם פן הם אהובים כדאיתא בפרק במה אשה אמר רבי אבא אמר ריש לקיש שני תלמידי חכמים המדגלים זה את זה בהלכה הקב"ה אוהבן שנאמר ודגלו עלי אהבה ונקראים ג"כ אוהבי הש"י כדכתיב להנחיל אוהבי יש גם אהב"ה בגימ' י"ג רמז לי"ג מדות שהתורה נדרשת בה: וזהו אומר טוב שיחיה חיי צער בארוחת ירק ואהב' שם כלומר וילמוד התורה הנקראת אהבה משור אבוס מאותן המתעדין גופם כשור אבוס ושנאה בו ולומדים החכמות השנואים לפני המקום וזרה ונקרה היא נאסורה בקהל עדת ישראל.

או יאמר טוב ארוחת ירק ואהבה שם אמר טוב להשיג השגה קלה עם אמונת השכינה הנקראת אהבה שנאמר אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ וכתוב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה ואנו אומרים באהבה תרים קרננו להודות לה וליחדה.

וגם באהבה גימ' אחד רמז לשכינה. משור אבוס מן השגה גדולה המטעה את האדם פאותה השגה שהשיגו ישראל במדבר שעשו את העגל והמירו את כבודם בתבנית שור ושנאה בו חמדת הדין.

וְנֹה שֶׁהַזְכִּיר מִשֵּׁה לְמָה ה' יַחְרָה אַפָּה בְּעַמָּהּ. וַיִּהְיֶה פִּי הַפְּסוּק הַזֶּה שְׁנוֹה לְפִי הַפְּסוּק שֶׁלְפָנָיו טוֹב מְעַט בְּיַרְאֵת ה' וְגו'.

נִמְצָא שֶׁעֵסֶק מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּתְלִמוּד הוּא הַעֲקָר וּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וּמִרְכָּבָה הֵן לְדַעַת הַרְמַב"ם וְסִיעָתוֹ הֵן לְדַעַת הַחֲכָמִים הַמְּפָרְשִׁים שֶׁהוּא הַקְּבִלָּה הָאֲמִתִּיּוֹת אֵינָם אֵלָא כְּדָבָר הַנֶּאֱכָל לְשׁוֹבְעֵי. וְאִמְשׁוּל לָהּ מִשָּׁל לְמִלָּה שֶׁזִּימֵן עֲבָדָיו לְסַעוּדָה וְנוֹתֵן לְפָנֵיהֶם לֶחֶם וּבִשָּׁר וַיֵּן לְאֹכֹל לְשׁוֹבְעֵי נִפְשָׁם גַּם נָתַן לְפָנֵיהֶם דְּבִשׁ וּמִינֵי מְתִיקוֹת לְקִינוּחַ הַסַּעוּדָה.

הַטַּפֵּשׁ הַתַּאֲנֶה תַּאֲנֶה לְאֹכֹל מִינֵי מְתִיקוֹת וּמִנֵּיחַ הַמַּאֲכָלוֹת פְּנֹלָם וּכְשֶׁהוּא עוֹמֵד מִשָּׁלְחָנוֹ עֲדִינֵן הוּא רַעֲב לְלֶחֶם וְצָמָא לְמִים גַּם מָה שֶׁאֲכָל יָקִיא אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה ע"ה דְּבִשׁ מְצָאֵת אֹכֹל דִּינֵיךָ פֶּן תִּשָּׁבְעֵנוּ וְהִקְאֵתוּ וְנִמְצָא בְּטִנּוֹ רַק מִפֶּל.

אֲבָל הַחֲכָם אוֹכֵל לְשׁוֹבְעֵי נִפְשׁוֹ מִבִּשָּׁר וְלֶחֶם וַיֵּן וְאֶחָד כֶּף יִטְעוֹם מְעַט דְּבִשׁ וּמִינֵי מְתוּק לְקִינוּחַ הַסַּעוּדָה וְאִזּוֹ הוּא שֹׁבֵעַ וְדִשָּׁן וְטוֹב לֵב מִשְׁתַּהַּ תָּמִיד. הַמִּלָּה הוּא ה' צָבָאוֹת מִלָּה הַכְּבוֹד.

שֶׁזִּימֵן לְפָנָיו עֲבָדָיו הֵם עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים. הַסַּעוּדָה הִיא הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה שֶׁהִיא מְזוּן הַנֶּפֶשׁ.

וְנָתַן לְפָנֵיהֶם לֶחֶם הוּא הַתְּלִמוּד כְּדִדְרָשֵׁינוּ בְּחִגְיָה פֶּל מִשְׁעַן לֶחֶם אֵלּוּ בְּעֵלֵי תְלִמוּד שֶׁנֶּאֱמַר לְכוּ לַחֲמוּ בְּלַחְמֵי. וּבִשָּׁר אֵלּוּ שֶׁמַּעֲתוֹת כְּדֵאִיתָא בְּסִפְרֵי חֵלֶב בְּקָר עִם חֵלֶב צֹאן עִם חֵלֶב פָּרִים אֵלּוּ ק"ו וּג"ש וְתִשׁוּבוֹת וְדִינֵינוּ וַיֵּן אֵלּוּ בְּעֵלֵי מִשְׁנָה כְּדֵאִיתָא בַּמַּס' סוֹפְרִים.

אֲבָל אָמְרוּ נִמְשָׁלָה הַמִּקְרָא כַּמִּים וְהַמִּשְׁנָה כַּיֵּן כּו' דְּבִשׁ וּמִינֵי מְתִיקוֹת הֵן הַמָּה מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וּמַעֲשֵׂה מִרְכָּבָה אֲשֶׁר בָּם הַלֵּיץ בֶּן זֹמָא כְּשֶׁנִּכְנַס לְפָרְדֵּס כְּשֶׁהָיָה חוֹקֵר וְרוֹאֶה בְּחִדְרֵי לְבוֹ וְהַשִּׁיג יוֹתֵר מְדַאי וְנִפְגַּע דֵּאִיתָא הֵתָם עָלָיו הַכְּתִיב אוֹמֵר דְּבִשׁ מְצָאֵת אֹכֹל דִּינֵיךָ וְגו' הֵרִי הַחֲכָמוֹת הִלְלוּ נִמְשָׁלוּ לְדְבִשׁ.

הַטַּפֵּשׁ הַתַּאֲנֶה תַּאֲנֶה לְאֹכֹל מִינֵי מְתִיקוֹת וּמִנֵּיחַ הַמַּאֲכָלִים כֻּלָּם הֵם אוֹתָם בְּנֵי אָדָם הַמְּתַעֲסָקִים בְּאוֹתָן דְּבָרִים וַיֵּאמְרוּ כִּי הִיא דְרָף סְלוּלָה לְהַשִּׁיג יְדִיעַת הַבּוֹרָא וּמִנֵּיחַ הַמַּאֲכָלִים שֶׁהֵם הַתּוֹרָה בְּכִלְלָהּ כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי לְעֵיל בְּשֵׁם רַב הַאי גָּאוֹן וְאִזּוֹ כְּשֶׁיַּעֲמוּד הוּא רַעֲב לְלֶחֶם זֶה לַחֲמוֹ שֶׁל תּוֹרָה.

וְצָמָא לְמִים הִיא הַתּוֹרָה הַנִּמְשָׁלָה לְמִים גַּם מָה שֶׁאֲכָל יָקִיא ר"ל גַּם חֲכָמָה זֹ לֹא יָקוּם אֲצִלוֹ כְּמוֹ שֶׁאִירַע לְבֹן זֹמָא בְּמַסְכַּת חִגְיָה פָּרָק אֵין דּוֹרְשִׁין. וְנִמְצָא רַק מִפֶּל כִּי יִהְיֶה חֶסֶר לֵב לֹא יֵדַע מְאוּמָה.

אֲבָל הַחֲכָם אוֹכֵל לְשׁוֹבְעֵי נִפְשׁוֹ הוּא הַצְּדִיק אוֹכֵל לְשׁוֹבְעֵי נִפְשׁוֹ וּמִמֶּלֶא רַעֲבוֹן שֶׁל תּוֹרָה מִבִּשָּׁר וְלֶחֶם וַיֵּן הוּא הַמִּשְׁנָה וְהַתְּלִמוּד וְהַשְּׁמִיעוּתוֹת. וְאֶחָד שְׁמִילָא כְּרִיסוֹ מֵהֶם יִטְעוֹם מְעַט דְּבִשׁ ר"ל שֶׁלְמַד אַח"כ הַחֲכָמוֹת הִלְלוּ אֲבָל דְּוָקָא מְרַב מְוַבְהָק וּבְקִי בְּחֲכָמוֹת הִלְלוּ דָּאִם פִּירוּשָׁם בְּדַעַת הַרְמַב"ם שֶׁהוּא חֲכָמַת הַפִּילוֹסוֹפִיו' הֵלֹא כְּתַבְתִּי לְעֵיל שֶׁאֵין לְלַמֵּד אוֹתָם כ"א מִמֶּלֶמֶד שֶׁיּוּכַל לְהַשִּׁיג אוֹתָן עַל אֲמִיתָתָן.

וְאִם פִּירוּשָׁם שֶׁהוּא סוּד הַקְּבִלָּה הַיְדוּעֵ לְבַעֲלֵי הָאֲמֵת גַּם בְּזֶה כָּתַב בְּעַל עֵינְקָרִים מְאָמַר ב' פ"ח אִסוּר לְעֵינֵי בְּסִפְרֵי הַקְּבִלָּה אֵלָא עַל פִּי הַקְּבִלָּה חֲכָם מִפִּי חֲכָם וְאִזּוֹ הוּא שֹׁבֵעַ וְדִשָּׁן

ר"ל ואז הוא בעל תורה גמור כמו שפתי ליעיל בשם מדרשו של רשב"י וטוב לב משפה תמיד ע"ד דאיתא בב"ב וטוב לב משפה תמיד אלו בעלי תלמוד ואשרי מי שפא לכאן ותלמודו בידו זהו שיעור מה שרצינו בזה השער: השער השלישי במתי זמן התלמוד הלילה היא זמן מוכן לתלמוד תורה לפי שפנוי בה האדם יותר מעסקיו וע"כ אמר בפ"ג מאבות ר' חנינא בן חכניאי אמר הגיעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו.

ר"ל כי שעות הלילה והליכת הדרך יחידי הם לא יעצרוהו המון המונע מלהשתדל בתורת ה'. ואז כאשר באלו השעות המדונרות והמקום המוכן להתבודד יפנה אדם שכלו לבטל ולא ישתדל במה שראוי לו.

הנה הוא אז מתחייב בנפשו והוא כי אז ישוב במקום סכנה פי הלילה והדרך אשר האדם הולך בה יחידי הם בחזקת סכנה והוא אז בהיותו יושב בטל הוא סבת כל הצרות הבאות עליו.

לזה ראוי לו להשתדל במה שראוי לשכלו ולהסיר הדמיונות הבטילות מעליו ותחול אז השגחה האלהית עליו והזמן והמוכן יותר בכל הלילה היא באשמורת הבוקר לפיכך הנה דוד קם בחצי הלילה לקרות בתורה כדאיתא בפסיקתא חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקה ר' פנחס בשם ר"א בר מנחם אמר מה הנה עושה הנה נוטל נבל וכינור ונותן במראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם וקורא בתורה והיו חברי ישראל שומעין את קולו ואומרים ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנחנו עאכו"כ נמצאו חברי ישראל עוסקים בתורה.

אמר רבי לוי חלון היתה ע"ג מטתו של דוד. פתחה לצפון והנה הכינור תלויה פנגדה והיתה ריח צפנית יוצאה בחצי הלילה ומנשבת בו והנה הכינור מנגן מאליו הה"ד והנה פנגן המנגן פנגן אין כתיב פאן אלא פנגן המנגן הכינור מנגן מאליו והיו כל ישראל שומעין אותו ואומדים ומה אם דוד מלך ישראל עוסק בתורה אנו עאכו"כ נמצאו כל ישראל עוסקים בתורה.

הוא שדוד אומר עורה פבודי עורה וגו' איתער יקרי מן גדם יקריה דבוראי. יקרי לית פלום מן גדם יקריה אעירה השחר אנא הוינא מעורר שחרא שחרא לא מעורר יתי.

והנה יצה"ר מרגיזו וא"ל דוד דרכם של מלכים להיותם ישנים שלש שעות על היום ואת אומר חצות לילה אקים. והוא אומר על משפטי צדקה וגרסינן במסכת מנחות פ' הרי עלי עשרון שיר המעלות ברכו את ה' וגו' בבית ה' בלילות אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה.

ואיתא נמי ה"תם בכל מקום מוקטר ומגוש לשמי. בכ"מ ס"ד אמר ר"ש בר נחמני אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה אני עליהם כאלו מקטירים ומגשים לשמי.

ובמסכת תמיד פ' לא היו כופתי תנא רבי חייא כל העוסק בתורה בלילה שכינה פנגדו שפאמר שויתי ה' לנגדי תמיד ואומר קומי רוני בלילה וגו' נוכח פני ה'. וגרסינן בפ"ק דע"ז ובחגיגה פ' אין דורשין א"ר לוי כל העוסק בתורה בלילה.

הקב"ה מושיב עליו חוט של חסד ביום. שונאמר יומם יצוה ה' חסדו וגו' וגרסינן במסכת עירובין פ' הדר לא אברי סיגרא אלא לגירסא וגרסי נמי התם פ' עושין פסים אמר רבי ירמיה בן אליעזר כל בית שנשמעים בו ד"ת בלילה שוב אינו חרב שונאמר ולא יאמר איה אליו ענשי נותן זמירות בלילה ואיתא נמי בפרק חלק כל בית שאין בו ד"ת נשמעים בלילה אש אוכלתו שונאמר כל חושך כמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו אין שריד אלא תלמידי חכמים שונאמר ובשרידי אשר ה' קורא.

ואיתא במדרש וכי ימפור איש את בתו לאמה. אמר הקב"ה לישראל בת אחת היתה לי ומכרתיה לכם לאמה שאין אתם מוציאים אותה אלא חבושה בארון.

לא תצא פצאת העבדים נהגו בה פבוד לשביתם אותה מאצלי שונאמר עלית למרום שבית שבי וגו' ע"כ. וקישור הפתובים שאחר זה הוא בענין זה אם רעה בעיני אלונייה אם ישראל רעים שאינם מקיימים את התורה.

והפדה האב כלו' תסתלק השכינה מהם ונהרי במתן תורה לעם נכרי לא ימשול למכרה לא נתנה לאומה מאומות העולם אלא לישראל וישראל בוגדים בה. ואם לבנו ייעדנה ר"ל מצוה ליעדה ולנהוג בה מנהג אישות.

ואם הוא עצמו לא מייעדה מצוה ליעדה לבנו ע"ד ונשנתם לבניה זהו גאם לבנו ייעדנה. כמשפט הבנות יעשה לה שינהג בה מנהג אישות.

אם אחרת יקח לו אשה הוא ע"ד שארז"ל יפה תורה עם ד"א ועוד אמרו כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וזמן המלאכה היא ביום כמו שאמר דע"ה הפפירי' שונאגי' לטרף ולבקש מאל אכלם תזרח השמש יאספון ואל מעונת' ירצון יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב.

לכן אמר הפתוב שינהג בה מנהג אישות בזמנה והוא בלילה. ואם אחרת יקח לו אשה ר"ל שיזר' השמש יבא הזמן לישא אשה אחרת והיא הפעולה והעבודה להביא טרף לנפשו שאר וכסות ועונתה וגו' ר"ל מ"מ לא יחיש וימהר למלאכתו טרם שיקרא הקרבנות ושיניח תפילין ויקרא ק"ש כדאיתא בברכות אמר רב אידי בר אבין אמר ר"י בר אשיאן אסור לאדם ליתן שלום לחבירו ולצאת לדרך קודם שיתפלל שונאמר צדק לפניו יהלך.

ואמר נמי כל המתפלל ויוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנ' צדק לפניו יהלך וישים לדרך פעמיו וזהו שארה פסותה ועונתה לא יגרע. שארה אלו מזונות והוא השלחן אשר לפני ה' והוא פרשת הקרבנות אשר הם לחמי אשי ריח נחוח לה'.

פסותה הוא פסות של מצוה עטיפת ציצית והנחת תפילין. עונתה זה ק"ש ותפלה ר"ל שיקרא ק"ש בעונתה פנותיקים שהיו מכונני' לקרות מעט קודם הגי' החמה כדי שייסיים אותה וברכותיה עם הגי' החמה ויסמוך לה תפלה מיד בהגי' החמה כמבואר בברכות ולזה כוון שלמה באמרו קחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נבחר.

אמר כשיגיע הזמן שיתעסק במלאכתו וירדוף אחר קנייני עולם בתחלה טרם כל דבר קחו מוסרי ר"ל שיקחו מוסר המצות בזריזות והשתדלות כמי שלוקח הדבר בגדים שהוא

מזדרז בו ולא שיקחם בעצלה ובאוש כ"א ותעצל בהם א"א שינצל מן העונש אפילו
כשהוא מקנים המצה כי אם הוא מיחד הש"י בפיו ובשפתיו ולבו רחוק ממנו גדול עונו
מנשוא.

לזה אמר לשון קחו. גם באלו ג' שהזכרתי בכלם מצינו לשון קיחה בענין הקרבנות קח
לה עגל בן בקר.

קחו שעיר עזים. קחו את המנחה הנותרת קח שני כבשים תמימים.

ולקח כבש אחד. קח לו שתי תורים.

קח שני שעירי עזים וכהנ' רבות. במצות ציצית נאמר חכם לב קח מצות.

היא מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות שנאמר וראיתם אותה וזכרתם את כל מצות
ה'. ועוד נאמר פאן חכם לב קח מצות ונאמר להלן ולוקח נפשות חכם ר"ל מי שלוקח
נפשות שהוא מצות ציצית שהנפשות תלוי בה כדאימא במסכת שבת פרק במה מדליקין
גם בכנפיה נמצא דם נפשות אביונים מפני מה מתו בניו ובנותיו של אדם בעון ציצית
דאמר קרא גם בכנפיה נמצא דם.

לזה אמר הלוקח נפשות שבמצות ציצית מציל נפשות נקרא חכם על דרך חכם לב קח
מצות בק"ש ותפלה ה' תפילתי קחו. קחו עמכם דברים.

כל תשוא עון וקח טוב ואימא בתנחומא זו תפלה טוב בגימ' י"ז תפלה י"ט היוצא מהן
ברפת הזדים שתקנו ב'בנ' ואת צמח דוד שתקנו ע"ש בקנני ה' ונסני ע"כ. ובכלם שייך
ג"כ לשון מוסר הקרבנות כל עצמם הוא שיקח מוסר ויתודה וישוב אל ה' וירחמהו כמו
שכתבתי לעיל בשער א'.

ציצית היא זכירת כל המצות והמצות הם המוסר פדכתיב שמע בני מוסר אביך ודרשו
רז"ל זהו תורה שבכתב. וק"ש היא פולה מוסר פדמוכח מתוכה.

זהו שאמר קחו מוסרי הן אלו ג' שהזכרתי. ואל כסף אל תרדוף אחר קנייני העולם אשר
הם פולם נכללים במלת כסף פדכתיב יליד ביתו ומקנת כסף.

ואת כל מקנת כסף. ויאכל גם אכול את כספינו.

אוכל בכסף תשבירני כי טוב סחרה מסחר כסף. הרי הכסף יענה הפל.

ודעת מחרוץ נבחר ר"ל אל תמהר לחשוב תחבולות לרדוף אחר קנייני העולם בתריצותך
הדעת שאמה מתנישב דעתך ותתפלל אל ה' בכוננת הלב והנפש. הוא נבחר מפל
תריצותך כי השם יתברך ימלא שאלתך כמו שכתבתי לעיל המתפלל ואח"כ יצא לדרך
הקב"ה עושה לו תפציו אבל מי שלא יעשה כן וישים בטחונו בכספו ובזהבונקודם שייניח
תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל ירדוף אחר רדיפת קנייני העולם הש"י יסיר השגחתו מעליו
והיא לא תצלח וזהו סיומא דקרא ואם משלש אלה לא יעשה לה ר"ל שאם אחת מאלה
לא יעשה כהונן ויצא חנם אין כסף ר"ל שייצאתו שייצא אדם לפעלו יהיה חנם אין כסף
כי לא תצלח דרכו.

או על דרך זה ואם משלש אלה לא יעשה אחת והוא ק"ש שלא יקרא. ויצא חנם ר"ל יצא מארצו ע"ד לא חרבה ירושלים אלא מפני שבטלו ק"ש כדאיתא בפרק פל פתבי וזהו חנם אין פסוף על דרך חנם נמכרנו ולא בפסוף תגאלו: ויצא לנו גם מזה שזמן הלמוד הוא בלילה כי היום הוא למלאכה אכן מי שצנתו לו אלהים רינח והצלה שיש לו פנאי ללמוד יום ולילה צריך להתאים שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה וללמוד בשניהם שצאמר והיו תואמים מלמטה ויחדיו יהיו תמים על ראשו הוא החבור למעלה והמשכיל יבין.

ועל זה רמזו הכתוב באומרו ובתורתו יהגה יומם ולילה. קרא תורה שבכתב ותורה שבעל פה יומה ולילה שצאמר ויקרא ה' לאור יום ולחושף קרא לילה אמר שקרא ה' לאור הוא תורה שבכתב פי נר מצוה ותורה אור יומם ולחושף הוא תורה שבעל פה כמו שכתב התנחומא ע"פ הדברים האלה פתתי אתה ברית ואמרו החכמים לא כתב הקב"ה בתורה למען דברים האלה.

ולא בעבור הדברים האלה. ולא בגלל הדבר אלא על פי.

זהו תורה שבע"פ שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול שהיא משולה בחושף שצאמר העם ההולכים בחושף ראו אור גדול אלו בעלי תלמוד כו'. וגרסינו במסכת סנהדרין פרק ג' במחשפים הושיבני זה תלמוד בבלי זהו ולחושף שהיא תורה שבע"פ קרא לילה. לכן מי שמתאים שתי תורות הללו ילמוד תורה שבכתב הדומה ליום ביום. ותורה בעל פה הדומה ללילה בלילה.

וכן איתא בפירקא רבי אלעזר כל א תן מ' יום שהיה עומד משה בהר היה קורא בדת המקרא ביום ושונה בדת המשנה בלילה. וכן תרגם המתרגם בשיר השירים בפסוק דודי צח ואדום בלשון הזה בכן שריאת פנישמתא דישראל למשתעי בשבחה מרי עלמא וכן אמרת להווא אלהא רענתי למפלח דעטיף ביממא באיצטל חינור פתלגא ועסיק בעשורים וארבע ספרין דאורייתא נביאה וכתובה ובלילה הוא עסיק בשיתא סדרי משנה וזיו יקרא דאנפוהי זהרין בנורא מסגיאות חקמת' וסברא דהוא מחדות שמועין חדותין בכל יומא ועתיד לפרוסמינן לעמיה ביומא רבא כו' והטעם מבואר לחכמי האמת שצריך האדם לתת לכל מדה ומדה כפי הראייה לה והחכם המשכיל יבין וישכיל והטעם הנכון נ"ל כי התורה הנלמדת בלילה מתנישבת ומתקיימת יותר מהנלמדת ביום ותורה שבע"פ צריכה ישוב יותר מתורה שבכתב.

כמו שכתב התנחומא בפ' נח וז"ל לא קבלו ישראל את התורה עד שפכה עליהם הקב"ה הר פגיגית שני ויתיצבו בתחתית החר ואמר רב דימי בר חמא אמר להן הקב"ה לישראל אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם וא"ת על תורה שבכתב פכה עליהם את החר.

והלא משעה שאמר להם מקבלים אתם את התורה ענו כלם ואמרו נעשה ונשמע מפני שאין בה גיעה וצער והיא מעט. אלא אמר להם על תורה שבעל פה שיש בה דקדוקי מצות קלות ונחמורות והיא עזה פמות וקשה כשאל קנאתה לפי שאין לומד אותה אלא

פֶּתֶר פֶּהֲנֹהּ הוּא הַנְּהַגַת מְדוּתָיו שִׁיְהִיָּה לֹו מְדוּת טוֹבוֹת דְּכִתִּיב שְׁפָתַי כִּהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקָשׁוּ מִפִּיהוּ אִימְתִי אִם דּוֹמָה לְמִלְאָף ה' צְבָאוֹת כְּדִרְשׁוּ בְּחִגְיָהּ. וְהוּא שְׁדוּמָה לְמִלְאָף ה' צְבָאוֹת בְּהַנְּהַגַת מְדוּת טוֹבוֹת.

פֶּתֶר מַלְכוּת הוּא הַנְּהַג' מַלְבוּשָׁיו שִׁיְהִי אִם מְסוּלָסֵל בְּבִגְדֵי נָאִים בְּלְבוּשׁ מַלְכוּת כְּדִאִתָּא בְּנִדְרִים אָמַר אָמִיר מֵאֵן מְלָכִי רַבָּנָן דְּמַצְוִינֵי בְּמַלְבוּשִׁים נָאִים. וְאִם יֵשׁ לֹו אֱלוֹ ג' הַנְּהַגוֹת.

אִז פֶּתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלָה עַל גְּבִיָּהּ ר"ל שְׁאִין פֶּתֶר ש"ט אִם לֹא עַל גְּבִי שְׁלֶשֶׁתָן אָבֵל אִם יִחְסַר א' מִהַפְתָּרִים אִזִּי גַם פֶּתֶר ש"ט לֹא יַעֲלֶה עָלָיו. וְלִזָּה אָמְרוּ שְׁלֶשֶׁה דְּבָרִים מְרַחֲבִים נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם אִשָּׁה נָאָה וְדִירָה נָאָה וְכֻלִּים נָאִים.

ר"ל שְׁלֶשֶׁה דְּבָרִים מְרַחֲבִים נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם שִׁיְהִיָּה לֹו נַפֶּשׁ רַחֲבָה וְדַעַת רַחֲבָה לְהַכִּיל לְמוֹדוֹ וְשִׁיְתַקְיָמוּ בְּיָדוֹ. אִשָּׁה נָאָה.

הוּא הַנְּהַגַת לְמוֹדוֹ שִׁישְׁתַּעֲשַׁע בְּאֵילַת אֲהָבִים שֶׁהִיא הָאִשָּׁה נָאָה וְיִפָּה וְנִחְמָד מְזֻהָב וּמְפֹז רַב. דִּירָה נָאָה.

הוּא הַנְּהַג' מְדוּתָיו שִׁיְהִיָּה לֹו דִירָה נָאָה עִם הַבְּרִיּוֹת שִׁיְדוּר בְּאֲהָבָה וּבְאַחְוָה מִתּוֹף גְּוָדֵל מַעֲלוֹת מְדוּתָיו. כֻּלִּים נָאִים.

הֵם מַלְבוּשֵׁי נָאִים וְהֵנָּה אֲבָאָר הַחֲלָקִים מִתּוֹף דְּבָרֵי רַז"ל: הֵא' הַנְּהַגַת לְמוֹדוֹ הוּא שִׁיְרַחֵק עַצְמוֹ מִתְאַנּוֹת גְּבַעַת עוֹלָם וְלֹא יִלָּף בְּשִׁרְיֹוֹת לְבוֹ שְׁאִין ד"ת מִתְקַיְיֵמַת בְּלִנְיָהּ בְּעִידוֹן אֱלָא מִתּוֹף עֵינְוֵי הַגּוֹרָף כְּמוֹ שֶׁשְׁנִינּוּ בְּפָרְק ה' מֵאַבּוֹת כֶּף הִיא דְּרַכָּה שֶׁל תּוֹרָה פֶּת בְּמִלַּח תֹּאכַל וּמִים בְּמִשׁוּרָה תִּשְׁתָּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן וְחַיִּי צַעַר הַחַיָּה וּבַתּוֹרָה אִתָּה עֲמַל וְאִם אִתָּה עוֹשָׂה כֵּן אֲשֶׁרִיף וְטוֹב לָךְ אֲשֶׁרִיף בַּעַה"ז וְטוֹב לָךְ בַּעַה"ב.

וּבַפ"ו חֲשִׁיב מ"ח דְּבָרִים שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנִית וּמֵהֶם מִיַּעוּט שִׁיְנָה מִיַּעוּט שִׁיְחָה וּמִיַּעוּט תַּעֲנוּג. וְכֵן פְּתוּב הַתְּנַחֲמוּמָא כֹּל מִי שֶׁאֹהֵב עוֹשֶׁר וְתַעֲנוּג אִינוֹ יָכוֹל לְלַמֵּד תּוֹרָה שְׁבַע"פ לְפִי שִׁישׁ כֶּה צַעַר גְּדוֹל וְנִידוּד שִׁיְנָה וְיֵשׁ מְכֻלָּה וּמִנְבֵּל עַצְמוֹ עָלֶיהָ.

לְפִיכֶף מִתֵּן שְׁכָרָה לַעוֹה"ב שֶׁנֶּאֱמַר הָעַם הַהוֹלְכִים בְּחוֹשֶׁף רָאוּ אֹר גְּדוֹל. אוֹתוֹ אֹר שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם א' שֶׁגִּנְזוּ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְעַמְלֵי תּוֹרָה כו'.

וְגַרְסִינָן בְּבִרְכוֹת פָּרַק הַרְּאָה הַסֵּכֵל וְשִׁמְעֵי יִשְׂרָאֵל אָמַר לָהֶם מִשָּׁה לְיִשְׂרָאֵל כְּתוּב עַצְמִיכֶם עַל ד"ת כְּדַרְשֵׁב"ל דַּרְשֵׁב"ל אִין ד"ת מִתְקַיְיֵמִים אֱלָא בְּמִי שֶׁמִּמִּית עַצְמוֹ עָלֶיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאִנְהָל.

אָמַר רַבָּא מַאי דְּכִתִּיב אִם נִבְלַתָּה בְּהַתְּנַשָּׂא וְאִם יָמוּת' יָד לָפָה. אִם מְנַבֵּל אִתָּה עַצְמָךְ עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה מִתְּנַשָּׂא וְאִם לֹאוּ יָד לָפָה.

אָמַר רַבִּי יֵנְאִי מַאי דְּכִתִּיב כִּי מִיָּן חֶלֶב יוֹצִיא חֶמְאָה וְגו' בְּעֵי אִתָּה מוֹצֵא חֶמְאָה שֶׁל תּוֹרָה בְּמִי שֶׁמְקִיא עָלָיו חֶלֶב שֶׁיִּבְנֶק מְכָדִי אִמוֹ. וּמִיָּן אָף יוֹצִיא דָם כֹּל תְּלָמִיד שֶׁכּוֹעֵס עָלָיו רַבּוֹ פְּעַם רֵאשׁוּנָה וְשִׁנְיָה וְשׁוֹתֵק זוֹכָה וּמְבַחֵין בֵּין דָּם טָמֵא לְדָם טָהוֹר'.

ומיין אפים יוציא ריב כל תלמיד שפועס עליו רבו פעם ראשונה ושנייה ושותק זוכה ומבחין בין דיני ממונו' לדיני נפשות דתנו הרוצה שיחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לה מקצוע בתורה יותר מהם שיהם כמעין הנובע.

גורסינו בחגיגה פרק אין דורשין אשר קומטו בלא עת נהר יוצק יסודם אלו תלמידי חכמי שמקמטים שינה מעיניהם בעה"ז הקדוש ב"ה מגלה להם סוד הנהר לעוה"ב שנ' נהר יוצק יסודם. ולא עוד אלא שגשותיהן זוכות בדבר כגורסינו בפ' י"ה מ"ד פן יתן לידידו שינה אלו הן גשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדים שינה מעיניהם בעה"ז זוכות לעוה"ב.

וגרסינו בפרק חלק דרש רבי יודא בר סימי כל המשחיר פניו על דברי תורה בעוה"ז הקב"ה מבהיק זיו פניו לעוה"ב מ שנאמר מראהו פלבנון. אמר ליה תנחומא בר חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעה"ז הקב"ה משביעו לעוה"ב שנאמר ירונן מדשן ביתה וגומר וגרסי' נמי במסכת עירובין ה' כיצד מעברי' אמר רב הונא מ"ד חיתה ישבו בה וגומר אם עושה אדם עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין מתקין בידו ואם עשה פן א"ר הונא הקב"ה עושה לו סעודה בעצמו שנאמר תכין בטובה לעני אלהים.

ואל ימנע עצמו מב"ה אפי' שעה א' כדאיתא במס' ביצה פ' אין צדין אמר רב לעולם אל ימנע אדם עצמו מב"ה אפי' שעה א' כו'. ואפי' בשעת מיתה כדאית' במס' שבת פ' ר"ע לעולם אל ימנע אדם עצמו מד"ת ואפי' בשעת מיתה שנא' אדם כי ימות באהל.

וטוב להיות תמיד בב"ה ואעפ"י שאינו מבקש מזון לבניו כדאיתא במסכת עירובין פ' עושין פסין שחורות כעירב במי אפה מוצא ד"ת במי שמשקים ומעריב עליה בב"ה. ושחורות דורש לשון שחרית רבה אמר במי שמשחיר פניו עליהם כעורב רבא אמר במי שמשים עצמו עליהם אכזרי על בניו ובני ביתו כעורב פי הא דרב אדא בר מתנא פי הוי אזיל לבי רב א"ל דביתהו ינוקי מאי אעבד להו א"ל איכא קרומו פי' ירקו' באגמא.

וישמעבד גופו ואיבריו לזה כשור לעול ונחמור למשוי ואשריו כגורסינו בפרק קמא דע"ז אמר רבי יוחנן משום רבי בנאה מ"ד אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור.

אשריהם ישראל בזמן שעוסקים בתורה ובמצנ' ובג"ח יצרו מסור בידם ולא הם מסורי' בידו שנ' אשריכם זורעי על כל מים ואין זריעה אלא צדקה שנא' זרעו לכם לצדקה ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים.

משלחי רגל השור והחמור וגו' תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו לדברי תורה כשור לעול וכחמור למשוי דכיון שאדם לעמל נברא טוב לו שיהיה עמלו בתורה כגורסינו בפ' חלק רבי אלעזר אמר אדם לעמל נברא ואיני יודע אם לעמל פיהו אם לעמל אחר כשהוא אומר פי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיה הוי אומר לעמל תורה נברא אמר רבא כל גופי דרופתקי אינון טבא לגופא דזכי הוי דרופתקי

דאוריי'ת' פ'י' כ'ל הגופות טר'חני' א'ב'ל טוב לגוף ד'נ'כי ו'יהיה ט'ן'רחו ב'תורה ש'נ'אמר פ'י נ'עים פ'י ת'ש'מ'רם ב'ב'ט'נ'ה וגו' א'י'מ'תי ת'ש'מ'רם ב'ב'ט'נ'ה כ'ש'י'פ'נונו י'ח'ד'יו ע'ל ש'פ'ת'יה.

ו'ה'ע'יק'ר ה'ל'י'מוד ה'מ'ק'ו'ים ב'י'ד כ'ל א'ד'ם ה'וא כ'ש'כ'ו'ת'ב ד'ב'ר'יו ש'מ'ת'ו'ף כ'ף ז'ו'כ'ר'ם ו'ר'מ'ז ל'ד'ב'ר "כ'י "ת'ש'מ'רם "ב'ב'ט'נ'ה ר"ת פ'ת'ב ר'מ'ז א'ם כ'ו'ת'ב ד'ב'ר'יו ש'ל'מ'ד א'ז'י י'ש'מ'ר' ב'ב'ט'נו. ג'ם א'מ'רו רז"ל ב'י'רו'ש'ל'מ'י פ'ר'ק א'י'ן ע'ו'מ'ד'י'ן ב'ר'ית כ'רו'ת'ה ש'כ'ל ה'י'ג'ע ב'ת'ו'ר'ת'ו כ'ב'י'ה כ"ג ל'א ב'מ'ה'ר'ה ה'וא מ'ש'פ'ח.

ו'א'ם ה'וא ע'מ'ל ב'ת'ו'ר'ה ה'ת'ו'ר'ה מ'ז'מ'נ'ת פ'ר'נ'ס'ת'ו כ'ד'כ'ת'ב'תי ל'ע'יל ש'ע'ר א'. ו'ג'ר'ס'י נ'מ'י כ'פ' ג' מ'א'ב'ו'ת ר' נ'ח'ו'נ'י'א ב'ן ה'ק'נ'ה א'ו'מ'ר כ'ל ה'מ'ק'ב'ל ע'ל'יו ע'ו'ל ת'ו'ר' מ'ע'ב'יר'י'ן מ'מ'נ'ו ע'ו'ל מ'ל'כ'ו'ת ע'ו'ל ד"א.

ע"כ טוב לו לאדם עולה של תורה שהיא כבוד לאדם בעה"ז ובעה"ב אעפ"י שיהא בעמל וענוי מכל העולם פלו ואל יאמר בלבבו איך אלמוד ואין ני בינה ודעת ולא לב להבין ולהורות כי ה' לא נתן לי לשון לימודים כי מי שנתן לו בינה ודעת לעשות מלאכתו ולעסוק בפרקמטיא הוא? תן לו בינה ודעת ללמוד תורה.

כדאי'ת'א ב'ת'נ'א ד'ב'י א'ל'יהו א'מ'ר א'ל'יהו ז"ל פ'ע'ם א'ח'ת ה'י'ת'י מ'ה'ל'ף ו'מ'צ'א'נ'י א'ד'ם א'ח'ד ה'ז'ה מ'ת'לו'צ'ץ ו'מ'ל'ע'י'ג ב'ד'ב'ר'י א'מ'ר'תי ל'ו מ'ה ת'ש'י'ב ל'י'ו'צ'ר'ף ל'יו'ם ה'ד'י'ן א'מ'ר ל'י ב'י'נ'ה ו'ד'ע'ה ל'א נ'ת'נ'ה ל'י ש'א'ק'ר'א ו'א'ש'נ'ה א'מ'ר'תי ל'ו ב'נ'י מ'ה מ'ל'א'כ'ת'ה א"ל צ'י'י'ד א'נ'י א'מ'ר'תי ל'ו מ'י ל'מ'ד'ף ש'ת'י'ט'ו'ל פ'ש'ט'ן ו'ת'א'ר'ג'נו מ'צ'ו'ד'ו'ת ו'ת'ש'ל'כ'הו א'ל ה'י'ם ו'ת'ע'ל'ה ה'ד'ג'י'ם מ'ן ה'י'ם א'מ'ר ל'י ב'י'נ'ה נ'ת'נ'ה ל'י מ'ן ה'ש'מ'י' א'מ'ר'תי ל'ו ל'י'ט'ו'ל פ'ש'ט'ן ו'ת'א'ר'ג'נו מ'צ'ו'ד'ו'ת ו'ת'ש'ל'כ'הו ב'י'ם ו'ת'ע'ל'ה ב'ו ד'ג'י'ם מ'ן ה'י'ם נ'ת'נו ל'ה ד'ע'ה מ'ן ה'ש'מ'י'ם ל'ד'ב'ר'י ת'ו'ר'ה ש'כ'ת'ב ב'ה'ם פ'י ק'רו'ב א'ל'יהו ה'ד'ב'ר ל'א נ'ת'נו ל'ה מ'ן ה'ש'מ'י'ם.

מ'י'ד ה'ר'י'ם ק'ו'לו ו'ב'כ'ה ע'ד ש'א'מ'ר ל'ו ו'ל'א י'ר'ע ל'ה ש'כ'ל ב'א'י ע'ו'ל'ם מ'ש'י'ב'י'ן ת'ש'ו'ב'ה ז'ו י'הו מ'ע'י'ד'י'ן ב'ה נ'כ'י י'בו'ש'ו ע'ו'ב'ד'י פ'ש'ט'ן ו'א'ו'ר'ג'י ח'ו'ר'י. ג'ם א'ל י'א'מ'ר א'י'ף א'ל'מ'ו'ד פ'י מ'ר'ו'ב ד'ו'ח'ק ה'ע'י'נ'י ל'א א'ו'כ'ל ל'ל'מ'ו'ד.

כ'ל'ו'ם א'ת'ה ע'נ'י י'ו'ת'ר מ'ה'ל'ל א'מ'רו ע'ל'יו ע'ל ה'ל'ל ה'ז'ק'ן ש'כ'ל י'ו'ם ו'יו'ם ה'ז'ה מ'ש'ת'פ'ר ב'ט'ר'פ'ע'י'ק ש'ה'י'א ח'צ'י ד'י'נ'ר ח'צ'י'ו נ'ת'ן ל'ש'ו'מ'ר ב'ית ה'מ'ד'ר'ש ו'ח'צ'י'ו פ'ר'נ'ס'ת'ו ו'פ'ר'נ'ס'ת א'נ'ש'י ב'יתו ו'ל'א ה'נ'י'חו ש'ו'מ'ר ב"ה ל'י'כ'נ'י'ס ע'ל'ה ו'נ'ת'ל'ה ו'י'ש'ב ע'ל פ'י א'ר'ו'ב'ה כ'ד'י ש'י'ש'מ'ע ד'ב'ר'י א'ל'ה'י'ם ח'י'י'ם מ'פ'י ש'מ'ע'י'ה ו'א'ב'ט'ל'יו'ן א'מ'רו א'ו'ת'ו ה'יו'ם ע"ש ה'ז'ה ו'ת'ק'ו'פ'ת ט'ב'ת ה'ז'ה י'ר'ד ע'ל'יו ש'ל'ג מ'ן ה'ש'מ'י'ם ו'כ'ס'הו ו'כ'י'ו'ן ש'ע'ל'ה ע'מו'ד ה'ש'ח'ר א"ל ש'מ'ע'י'ה ל'א'ב'ט'ל'יו'ן א'ת'י ב'כ'ל י'ו'ם ה'כ'י'ת מ'א'יר ו'ה'י'ו'ם א'פ'ל ש'מ'א י'ו'ם מ'ע'ו'נ'ן ה'וא.

ה'צ'י'צ'ו ע'י'נ'י'ה'ם ו'ר'או ד'מו'ת א'ד'ם ב'א'ר'ו'ב' ע'לו ו'מ'צ'או ע'ל'יו ר'ו'ם ג' א'מו'ת ש'ל'ג פ'ר'ק'י'הו ו'ה'ר'ח'י'צ'ו'הו ו'ס'כ'ו'הו ו'ה'ש'י'בו'הו כ'נ'ג'ד ה'מ'ד'ו'ר'ה א'מ'רו ר'או ז'ה ל'ח'ל'ל ע'ל'יו א'ת ה'ש'ב'ת. ג'ם א'ם א'ה' נ'ת'ן ל'ו ע'ו'ש'ר ו'נ'כ'ס'י'ם ל'א י'א'מ'ר א'י'ף א'ל'מ'ו'ד נ'א'נ'י ט'רו'ד ב'ק'מ'ו'ן.

ד'כ'ל'ו'ם ה'ז'ה ע'ש'יר מ'ר"א ב'ן ח'ר'ס'ו' ש'ה'נ'י'ח ל'ו א'ב'יו א'ל'ף ע'י'ר'ו'ת ב'י'פ'ש'ה ו'כ'נ'ג'ד'ן א'ל'ף ס'פ'י'נו'ת ב'י'ם ו'ב'כ'ל י'ו'ם ו'יו'ם ה'ז'ה נ'ו'ט'ל מ'ש'או'י ו'מ'ה'ל'ף מ'ע'יר ל'ע'יר ו'מ'מ'ד'י'נ'ה ל'מ'ד'י'נ'ה ל'ל'מ'ו'ד. פ'ע'ם א'ח'ד מ'צ'או'הו ע'ב'ד'יו ו'ע'ש'ו ב'ו א'נ'ג'ר'י'א א"ל ה'נ'י'חו'נ'י ש'א'ל'ף ו'א'ל'מ'ו'ד ת'ו'ר'ה א'מ'רו ל'ו

חיי ר"א בן תרסום שאין אנו מניחים לה נתן להם הרבה כדי שיניחו אותו ומימיו לא ראה אותם אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה.

ונהו דאיתא ביומא הלל מחייב עניים ר"א בן תרסום מחייב עשירים לכו יעסוק אדם בתורה בין בעוני בין בעושר. והעוסק בתורה בעוני ובדוחק השם יתברך יזמין לו פרנסתו כדי שיוכל ללמוד בריגות כדאיתא בפרק רביעי מאבות ר' יונתן אמר כל המקנים את התורה מעוני סופה לקיימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופה לבטלה מעוני.

ונהו שאמרו אם אין תורה אין קמח. ורצה אם אין תורה שלא למד תורה ומבטלה מעושר לסוף ובא שלא יהיה לו קמה זהו אין קמח ואז מבטלה מעוני דאם אין קמח אין תורה.

וגרסינו בסוף מסכת סוטה אמר ר"י בר חייא כל העוסק בתורה מתיה דוחק תפלתו נשמעת שנאמר מר פי עם בציון ישב בירושלים בכה לא תבכה חנו יחנה לקול זעקיה וגו' וכתוב בתורה ונתן ה' לכם לחם צר ומים לחץ.

רבי אחא בר חנינא אמר אף אין הפרגוד נועל לפניו שנאמר ולא יפנה עוד מוריה רבי אבהו אמר אף זיכה ומקבל פני השכינה שנאמר והיו עיניו רואות את מוריה: הב' הנהגת מדותיו נחלקת לז' חלקים וסימנה חכמת בנתה ביתה חצבה עמודיה שבע"ה הא' שיהא עניו ושפל בדרה.

הב' שיהא דיבורו תמיד בתורה ולא בשיחה בטילה. הכ' שישא ויתן באמונה.

הר' שיהא דיבורו בנחת ולא יהא קפדן. הה' שיהא נזהר מהדברים המשפחים הלימוד הו' שידקדק בדיבורו וילשונו ולא ישנה דבורו.

הו' שלא ינזל עמו בין הבריות: הא' שיהא עניו ושפל ברה: דכל הרוצה שיתקיים תלמודו בידו יהא נעים ומרנצה לבריו' ולא יתנאה בתורתו כדגרסינו בעירובין פרק פיצד מעברין אמר ר"א מאי דכתיב וענקים לגרגרותיה אם משים אדם עצמו כענק זה לצונאר ורואה ואינו נראה תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו.

ואמר ר"א מאי דכתיב לחיינו כערוגת הבשם. אם משים אדם עצמו כערוגה שהכל דשין אותם.

וכבושם הזה שהכל מתבשמין בו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו ואמרינו התם אמר רב מתנא מאי דכתיב וממדבר מתנה אם משים אדם עצמו כמדבר שהכל דשין אותה תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו.

וגרסינו נמי במסכת שבת פ' ר"ע ת"ר ת"ח הם עלובים ואינם עולבים ושומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמתים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואנהביו כצאת השמש בגבורתי. וגרסי' נמי במסכת תענית אמר רבי חנינא בר אידי למה נמשלה דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים לומר לה מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך אף ד"ת אין מת יימי' אלא במי שדעתו שפלה.

ותמר ר' אושעז' למה נמשלה ד"ת בג' משקים הללו במים. ובין.

ובחלב. דכתיב הוי פל צמא לכו למים וכתוב לכו שברו ואכלו ולכו שברו פלא פספ
ובלא מחיר יין וחלב.

לומר לה מה ג' מיני משקים הללו אין מתקיימי' אלא בפחות שבפלים אף ד"ת אין
מתקיימים אלא במי שדעתי שפלה עליו והיינו דא"ל ברתיה דקיסר לרבי יהושע בר
חנניה אין חכמה מפאר' בכלי מכוזר אמר לה בתי מלכא אביה במאי ראמי חמרא אשרה
ליה במנא דפארא א"ל כ"ע במנא דפארא ואביה במנא דפתרא אמרה ליה אלא במאי
נרמי אמר לה בגון אתין דחשיביתו ראמי במאני פספא ודהבא.

אזלה אמרה ליה לאבוה רמי לחמרא במאני דכספ' ודהב' ותקף אמר לה לברתיה מאן
אמר לה הכי אמרה ליה רבי יהושע בן חנניה ומאי אמרת ליה הכי והכי אמרי ליה חנניה
לרבי יהושע בן חנניה א"ל אמתי אמרת ליה הכי.

א"ל כי היכי דאמרה לי איהי. הכי אמרי לה.

והאיפא שפרי דגמירי. אי הוו סני.

טפי היו גמירי. ואמרינו במסכת שכת סימן לגסות רוח עניות ובפ' האיש מקדש מפ' מאי
עניות עניות דתורה: והענה היא א' מהמ"ח דברים שהתורה נקנית בהם וכן אמר
שהעצה ושפל רות? תמוך כבודר"ל? תמוך בתורה הנקראת כבוד שצאמר כבוד חכמים
ינחלו וכתוב ולפני כבוד ענה.

ר"ל מי שיש בו תורה הנקראת כבוד הענה קדמה לו כפר דאם לא הנה עניו לא הנה
זוכה לכבוד התורה. ולא עוד אלא אפי' אם קרא ושנה ולמד אם מתנשא עצמו על ד"ת
סופו להתגבל בהם שלא ידע להשיב על שאלה פדאיתא בירוש' דיבמות פ' י"ב בני
סימוניא אתו רבי אמרו ליה בעין תתן לון חד בר נש דריש דאין וסוזן וסובר ומתניין
ועבד לון פל צרכינן ויהיב להון לוי בן סיסי.

עשו לו בימה גדולה והושבוהו עליה. אתון ושאלון לון הגידמת במאי היא חולצת ולא
אניבון.

ריקקה דם מהו. ולא אניבון.

אמרי דילמא לית הוא מארי אולפן. נשאל ליה אגדת' שאלין באגדתא אתו ואמרינו ליה
מהו הדין דכתי' אבל אגיד לה את הרשום בכתיב אמת.

אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת ולא אניבון. אתון לגבי ר' אמרינו ליה הדין
פיוסי דפייסינה.

אמר לון חייכון בר נש דכנותי? הבית לכון. שלח איתותב ושאל ליה א"ל הגידמת במה
היא חולצת א"ל בשנינה ריקקה דם מהו.

א"ל אם יש בה צחצוחי של רוק פשר. מהו הדין דכתיב אבל אגיד וגומר א"ל עד שלא
נקתם גזר דין רשום.

משנחתם גזר דין אמת. א"ל ולמה לא איתבניון.

א"ל עשו לי בימה גדולה והושיבוני עליה וטפח רוחי עלי וקרא עליה אם נבלת בהתנשא ואם זמות' יד לפה. מי גרם לה להתנבל בד"ת על שנשאת בה עצמה ע"כ בירושלמי.

וגרסי' במס' פסחי' פ"ו אמר רב יודא אמר רב כל המתנהר אם חכם היא חכמות מסתלקת ממנו אבל מי שהוא עניו וישפול את עצמו הקב"ה מגביהו. וכל המגביה את עצמו הקב"ה משפילו כדאית' הכי בפ"ק דעירובין.

ואיתא נמי התם מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנזחים הן ועלובי' הן הרי שישנה לגדולה בעה"ז ויקבל ש"כ טוב לעוה"ב כדאית' במס' בב"מ פ"ז א"ל ר' ירמיה לר' זירא מ"ד קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו אטו לא ידעי' דקטן וגדול שם הוא אלא כל המקטין עצמו על ד"ת בעה"ז נעשה גדול לעה"ב וכל המשים עצמו כעבד על ד"ת בעה"ז נעשה חפשי לעה"ב.

הרי הוכחתי מן המקראות ומתלמוד בבלי ומירושלמי דכל ת"ח הרוצה שיתקיים תלמודו בידו צריך שיהא עניו ושפל רוח. ולא שיהא פניו עם חבריו בלבד אלא אף עם בני ביתו ואפני' עם גוי בשוק כדאי' בתנא דבי אליהו אמר אליהו ז"ל מעיד אני פלי שמים וארץ שכל ת"ח שהוא קורא ושונה לש"ש ואוכל ושונה משלו ונהנה מיגיעו ומעמלו ואינו נהנה משל אחרים עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.

לעולם? הא אדם עניו בתורה וביראת שמים עם אביו ועם אמו ועם אשתו ועם בניו ועם בני ביתו ועם שכניו ועם קרוביו ועם רחוקיו ואפני' עם הגוי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות וממלא את ימיו ואת שנותיו בשם טוב.

ובנה אשתו ובני ביתו ושכניו וראים ממנו שנ' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ע"כ. ועכ"ז לא ישפיל אדם עצמו יותר מדאי לעשות עצתו כבהמה שאינה מרגשת אכל ישמור כבוד תורתו לש"ש כדאמר' בסוטה אמר ר' חייא בר אשי אמר רב ת"ח צריך שיהא גאות א' משמנה בשמינית.

ר"ל שהוא חלק ס"ד ואם יגיס רוחו חלק מעט יותר נכנס בחלק ג"ש ונקרא גס רוח. אבל מעט גאונה נאה לו כדאיתא נמי התם אמר רב הונא בריה דרב יהושע ומעטר' לה כסאסא לשבלתא ופרש"י גסות מעט נאה והוגנת לו לת"ח מעטרתו כסאס"א המעטרת לשיבולת.

ואיתא נמי התם אמר רבא בשמתי' מאן דאית ביה. ובשמתיא מאן דלית ביה.

פ"י מאן דלית ביה פורתא ואע"ג דאמר רב נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה אפשר לענגן זה אם הגאות היא כדי שיראים ממנו ויהיה לו פח להוכיח כמו שפרש"י בדברי האמוראים הנזכרים בהא פליג רב נחמן.

אבל אם הגאות הוא עושה לכבוד תורתו כ"ע מודו דיפה לו כדאמרין בנדרים אמר רבא שרי ליה לאינש לאודעי נפשיה באתרא דלא ידעין ליה דכתיב ועבדך ירא וגו'. ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא ובכמה מקומות החמירו בדבר זה שלא ליהנות מכבוד התורה כדאמר' אל תעש' עטרה להתגדר

בהם ולא קרדום לאכול כו' ואמרו ביונתן בן עמרם שלא רצה להתפרנס בכבוד התורה ור' טרפון שנצטער כל ימיו על שהציל עצמו בכבוד תורתו.

וכבר נשאל הרב הגדול רש"א על זה והשיב וז"ל יש דברים שת"ח נוהגים לכבוד תורה והם מחקי כבוד לומדיה. וכל ת"ח שמנוטר עליהם כבוד תורה שלא על כבוד עצמו וחקיו הוא מנוטר אלא על כבוד תורה.

וע"כ אמרו שצריף ת"ח להיות נוקם ונוטר פנחש כלומר אם בזו אותו או הקלו בכבודו שהמקל בכבודו מקל בכבוד תורה ואסור לו למחול על כבוד תורתו אלא א"כ בקשו ממנו מחילה לכבוד תורתו ומן הצד הזה הן כל אותן שתמצא פי מחקי התורה להיות לומדיה ככהני' לטול חלק בראש.

ות"ח האומר שרו' לי תגראי ברישא חקי כבוד תורתו הוא שואל נהרי הוא כשואל חלק ורשותו ונחלתו ובמקום שאין מפירים אותו שרי ליה לאדועי נפשיה ואני תמה איך לא אמרו חייב לאדועי נפשיה שאלו במקום שאין מפירים אותו לא יכבדוהו כדינו ונמצאו מקילים בכבוד תורתו שלא מדעת ועוברים פשוגים או תאמר פאנוסים וחיוב תלמיד חכם עצמו להודיעם פדי שלא ישגו או להסיר אונסם מהם וכבדו תורתו.

והיינו דאמרי ליה לרב פפא מה שמך אמר ליה רב פפא ושאלו והכתיב? הללה זר ולא פיה. ואמר והא אין זר פיה.

והיינו כל הני דריש פרק קמא דב"ר שפלן חקי כבוד התורה הן ואין ראוי לנוטר עליהם אבל להתגדר בהם שלא במקום הראוי לכבוד התורה אסור וכן תמצאם פלם עכ"ל הרב ז"ל. והרמב"ם פתב בפ"ז דת"ת וז"ל כל ת"ח שבנהו או חרפוהו אדם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו ואם מתל נענש מפני שנה בזיון התורה אלא נוקם ונוטר פנחש עד שיבקש ממנו מחילה עכ"ל.

נמצא במקום שהוא בזיון התורה אם ישפיל עצמו מחויב להיות קצת בגאות לכבוד התורה אבל זולת הפנונה הזאת שומר נפשו ירחק מהם ולא יהא זוטרא בעיניו מאי דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב.

ואפ"י אם מכבדי אותו על דעת שלמד יותר ממה שלמד עליו להודיע כדאימתא בירושלמי דשביעית בר נש דתנא חדא מכילתא והוא אזל לאתר ואינון מוקרין ליה בגין תרתין צריף למימר בחדא מפילא אנא חפים.

ולא פאותן הבאים ושוטטים בארץ ובכל מקום שיבואו יעמדו לפני קהל ועדה ודורש ברבים וכל זה להתנייהר פדי להחזיקו חכם ודרכו ויבקי אף אם אינו חפים אפי' בהדא מפילא וכל מחשבתו הוא להגדלות ולהתרוממות ולהתנשאות פדי שיכבדו אותו ושיתנו לו מתנות ועל אלו נאמר הרודף אחר הכבוד הכבוד בורחת ממנו אבל מי שדבריו ביושר ובצדק ינפה לעושר וכבוד וחיים פדכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד: הב' שיהא גורס תמיד בתורה ולא בשיחה בטלה כדאימתא בפרק הנחנקים איזהו בן עה"ב ענוותן ושפל ברוך שייף ועייל שייף ונפיק וגריס באורי' תדירא.

וגרסינו בפ"ג מאבות רבי חנניא בן תרדיון אומר שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זו מושב לצים כו' רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ואין ביניהם דברי תורה פאלו אכלו מזבחי מתים כו'.

וגרסינו גמי בסופה ובתענית פרק קמא אומר רבי עלאי בר ברכי' שני תלמידי חכמים ההולכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראיות לישורף שונאמר ויהי המה הולכים בדרך הלוחך ודבור והנה רכב אש וסוסי אש וגו' טעמא דאיכא דבור הא ליכא דבור ראיות לישורף.

ולא בשיחה בטלה פי כל הקובע עצמו בשיחה בכלה ולהרבו דברים בלי תועלת בדרך יושבי קננות מדמה עצמו לבהמה שאין לה דבור מאחר שמוציא דבורו בשאין צורך וברבות הדברים יבא לדבור של חטא כמ"ש שלמה המ"ך ברוך דברים לא יחדל פשע.

פי פשירבה אדם דברים יפשע עכ"פ שאי אפשר שלא יהיה בדבריו דבור אחד שאין ראוי לאומרו. ועל זה אמרו בפרק קמא דאבות שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיהקה ולא המדרש עיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא.

ר"ל פי ברבוי הדברים יבא לידי דבור של חטא שמצינו שאמרו חכמי המוסר ממופתי החכמים מיעוט הדברים. וממופתי הפסילים רוב הדברים שונאמר וקול כסיל ברוך דברים.

ועוד פי בהתעסק בדברים בטלים אע"פ באין בו דבור אסור מאבד העתים אשר יכול לעסוק בהם בד"ת לקנות חיי עה"ב ונר' מדעתו שהוא מבזה דברי הש"י ושכר עה"ב כדגרסינו בפרק חלק תניא רבי מאיר אומר כל הלומד תורה ואינו מלמדה זהו פי דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל שאינו משגיח על דברי משנה.

רבי נהוראי אומר כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק והוא מאותן שהקב"ה בוכה עליהם בכל יום כדגרסי' בפ"ק דחגיג' תנו רבנן שלשה הקב"ה בוכה עליהם בכל יום על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק כו' ולא עוד אלא אפי' מי שיוכל לעסוק בדברי תורה ואינו רוצה אע"פ שלא ידבר בדברי ליצנות נקרא מושבו מושב לצים כמו ששינינו בפרק שלישי מאבות רבי חנניא בן תרדיון אומר שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זו מושב לצים שונאמר ובמושב לצים לא ישב פי אם בתורת ה' חפצו וגו'.

וגרסינו בפרק קמא דע"ז דרש רבי שמעון בן עזאי מאי דכתיב אשרי האיש וגו' אשרי מי שלא הלך לטיירטאו' ולקרקסאות. ובדרך חטאים לא עמד זה שלא עמד בצוואן פי צדות חיות ועופות ע"י פלבים.

ובמושב לצים לא ישב זה שלא ישב בתחבולות. שמה יאיר אדם הואיל ולא הלכתי לקרקסאות ולטרטסאות אלה ואגרה בשני'.

ת"ל פי אם בתורת ה' חפצו נמצא שכל מי שיכול להתעסק עסק בתורת ה' ועוסק בדברים בטלים קרוי מושב לצים. וגרסינו במס' חגיגה פרק אין דורשין ובפ"ק דכ"ז אומר ריש

לקישי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילים אותו גחלי רתמים שנאמר הקנטפים מלוח עלי שיח ושוורש רתמים לחמם.

וגרסינו בב"ב פ"ק המוכר את הספינה אמר רב יודא אמר רב כל הפורש עצמו מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה אש אוכלתו שנ' ונתתי פני בהם מהאש יצאו והאש תאכלם. וגרסינו בפ"ק דיומא אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים אחרים.

גם מתוך שיתעסק בדברים בטלים ישפח למוזדו וגרסינו במס' יומא בפ"ק אמר להם הממונה אמר ר"א כל השוכח דבר א' מלמוזדו גורם גלות לבניו שנאמר ותשפח תורת אלהיה אשפח בניהו גם אני.

אמר רבי אבא אף מורידים אותו מגדולתו שנאמר פי אתה הדעת מאסת ואמאסת מפהו לי. ובנינו בפ"ק שלישי מאבות כל השוכח דבר אחד ממשינתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו.

ולכן אמרו בגמרא דבני מערבא כל פטטין פ"י דבור בישין בר מפכטא דאורייתא דהוא טב. וכל חרשים פ"י שתיקה מל' אויל מחריש טבין בר מחרשיא דאורייתא בישין.

ואמרו במס' אבות דהתירה נקנית במיעוט שיחה לפיכך יש לו לאדם להתרחק משיחה בטילה ויהיה חפצו בת"ת כמו שמצינו בהם דים הראשונים כדאיתא במס' סוכה פ"ק הישן שהי' רבי אלעזר מספר מדותיו ומהם שלא שח שיחת חולין.

ואיתא נמי התם אמרו עליו על ריב"ז מימיו לא שח שיחת חולין ולא הלך ארבע אמות בלא תורה כו' גם רבי הניא הניא מתפאר ואמר על עצמו שלא שח שיחה בטילה מימיו גם כן מצינו פתוב בספרי המדות שאחד מן המתחכמים נראה שותק הרבה עד שלא הניא מדבר אלא מעט מזער ונאמר לו מה שתיקתו אמר בחנתי הדברים ומצאתים נחלקים לארבע חלקים החלק הא' הוא כולו נזק בלי תועלת כקללת בני אדם ודבר גבלה וכינצא בהם שהדבור בזה נשטות גמור.

והחלק הב' יש בו נזק מצד א' ותועלת מצד אחר בשבת אדם א' לקבל בו תועלת כשהי' בשבח ההוא מה שיקענס שונאו ויזיק למי שישבחו וצריף להניח הדברים בגלל הספה הזאת שלא ידברו בזה החלק ג"כ.

החלק הג' דברים שאין בהם תועלת ולא נזק כרוב דברי ההמון איף נבנה חומה פלוני ואיף נבנה היכל פלוני ובספור יופי בית פלוני ורוב מגדנות המדינות וכינצא כאלו מדברי מותר אחרו חכמים הדברי' בזה ג"כ אע"פ שהוא מותר אין תועלת בהו.

והחלק הד' דברים שכלם תועלת כדברים בחכמות המועילות ומעלות דבר האדם במה שצריף ומינוחז בזמן הדברים שחיו תלויים בהם ובהו ימשו ובזה צריף לדבר אמת. בכל עת שאשמע דברים אני בוחן אותם ואם אמצאם מוהחלק הרביעי אדבר בם ואם הם משאר החלקים אשתוק מהם.

ואמר על זה בעלי המדות בחן זה החיש וחקמתו שהוא חסר ג' רביעי הדבורים וזאת החכמה שצריף ללמדה לכן הרוצה לקחת מוסר השכל ישתוק מן הדבור שאין צריף

וימעט בדבור אפי' בדבור הצריף וינעש' עצמו בזה כשוטה ותינוק כאלו לא יוכל לדבר דבר בעסקי עניני עולם וכאלו לא יבין מאומה מג' חלקי הדבורים כמו שוטה ותינוק ובהתורה שילמוד תתקני' בידו כמו שאמרו שהתורה נקנית במיעוט שיחה.

ועל דא פוננו רז"ל באמרו מיום שחרב בית המקדש טלה הנבואה מן הנביאים ונתנה לשוטים ולתנוקות. והנבואה ירצה בזה תורתנו הקדושה שמי שלמד אותה הוא במדרגת הנביא פדאמרי נמי הם חכם עדיף מנביא ואותה נבואה נתנה למי שעושה עצמו כתינוק ושוטה וק"ל.

וגם התורה שילמד אל יאחז בה דרוך ארוכה אלא יחזיק שהיא יותר טובה דרוך קצרה כדי שלא יניחנה לגודל האריכות ועל פן אמרו ז"ל לעולם ילמד אדם לתלמידו דרוך קצרה: הג' שישא ויתן באמונה.

ר"ל אחר שלמד תורה ישא ויתן באמונה פדאיתא בפרק במה מדליקין אמר רבא בשעה שמכניסים אדם לדין אומרים לו קבעת עתי לתורה נשאת ונתת באמונה אף שביש ספרים הוא בהפוך הגירסא נכונה היא כמו שכתבתי דבפ"ק דסנהדרין ובפ"ק דקדושין איתא אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה וכן סדרם הטור אורח חיים סימן קנ"ה ולכן סדרתם גם אני בזה הסדר ואף לגירסת הספרים דמהפכים נמי ניחא דנדאי אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה פדאיתא בסנהדרין ובקדושין והא דפ' ב"מ לא נחית אלא למימר על כמה דברים שואלים ולא דק בסידרא.

או י"ל כמו שתמצו התוספות בפ"ק דקדושין דהא דב"מ היינו דוקא לענין שאלה ששואלים לו על משא מתן תחלה חבל מ"מ נפרעים ממנו תחלה על שלא קבע עתי לתורה. ואע"ג דכל אדם מצווה בזה מ"מ מאחר שהחכמים הם עיני כל ישראל וכל שאר בני אדם משגיחים בהם אם יראו להם מדה גרועה פדי שיעלילו להם תואנה וינדברו עליהם דופי ע"כ הם צריכים להיות פרושים עד קצה האחרון ורחוקים מכל חטא לפי שיהא נקדש ש"ש על ידם בפי כל אדם ויכספו הפל ללמוד תורה וללמדה ויאמרו על לומדיה אשריהם ואשרי ילדתם ויהא ש"ש מתאהב על ידם.

לכן אם משאו ומתנו באמונה אז הוא ש"ש מתאהב על ידו. אבל אם אינו באמונה אז ש"ש מתחלל על ידו פדאיתא ביומא הד' חילול הש"י כו' עד אבני אמר פדמניא נאהבת את ה' אלהיך ש"ש מתאהב על ידיך שיהא אדם קורא ושונה ומשמש ת"ח ודבורו בנחת עם הבריות ומשאו ומתנו בשוק נאה ונושא ונותן באמונה מה הבריות אומרות עליו אשרי פלוני שלמד תורה אשרי אביו שלמדו תורה ראיתם פלוני שלמד תורה כמה יפין דרכיו כמה מתוקנים מעשיו עליו הפתוב חמר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בה אתפאר.

ובזמן שאדם קרא ושנה ואין דיבורו בנחת עם הבריות ואין משאו ומתנו בשוק נאה ואינו נושא ונותן באמונה מה הבריות אומרים עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה אוי לו לאביו שלמדו תורה אוי לו לרבו שלמדו תורה אשרי בני אדם שלא למדו תורה פלוני שלמד תורה כמה מכוערי מעשיו כמה מקולקלים דרכיו עליו הכתיב תומר באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו פרש"י את זו קרא הפתוב חילול השם פשאדם חשוב עובר

עבירה ופונדענות פא עליהם והכל אמרו מה היעיל לו ראו התסידים והתכמים רעה באה עליהם שנאמר ויחלל את שם קדשי ובמה חללוהו באמר עליהם האומות שגלו ביניהם ראו עם ה' אלה ולא יכול להצילה שנא יגלו נמצא ש"ש מתחלל וכבודו מתמעט אבל הנושא והנותן באמונה שזכרו אתו מאל אמונה: הד' שיהא דבורו בנחת ולא יהא קפדן.

שיהא דבריו בנחת כמי שאמר שהע"ה דברי תכמים בנחת נשמעים וכמו שהבאתי לעיל ממס' יומא שיהא אדם קורא ושונה ומשמש ת"ח ודבורו בנחת עם הבריות וכמו שכתב הרמב"ם פ"ד מהלכות דעות ת"ח לא יהא צונח וצועק בעת דיבורו כבהמו' וחייות ולא יגביה קולו ביותר אלא יהא דיבורו בנחת עם כל הבריות ולא יהא קפדן כמו שהנה מתפאר רב אדא בר אבהו כדאיתא בתענית שחלו תלמידיו את רב אדא בר אבהו במה הארכתה ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי כו' וגרסינן בפרק חלק תנא ר"מ אומר כל הלומד תורה ואינו מלמד זרהו פי דבר ה' בזה.

והקפדן בנדאי אינו מלמד באמרם ז"ל לא הקפדן מלמד וגרסינן נמי במסכת שבת פרק ב"מ תנו רבנן לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי ואיתא נמי התם נדון ונאמר שלשון למקום אחד פי' שלשה גרים שהתגייר הלל אמרו קפדנותו של שמאי בקשה לטרדונו מן העולם ענוותנותו של הלל קרבתו תחת פני השכינה ולא עוד אלא אפילו חכמה מסתלקת ממנו כדגרסינן בפסחים פרק אלו עוברין אמר רשב"ל כל אדם שכוועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו.

דכתיב ויקצוף משה על פקודי החיל וכתיב ויאמר אלעזר הכהן מכלל דמשה אעלם מינה וכן כשמעו נא המורים פיון שפא לכלל כעס פא לכלל טעות כדפרש"י בפרשת מכות. וארז"ל הרוצה שיהפכים ידרים רמזו בזה פלומ' ילף בדרפי אברהם לגמול חסד עם הבריות ולא יקפיד על הבריות בזה יחפים.

וכנו דרכו של אברהם בלשון ידרים כי כל מסעיו היו הנגבה אבל אם לא ילף בדרכו של אברהם אבינו ע"ה אז חכמתו מסתלקת כנזכר. ואיתא בנדרים פרק שלישי אמר רבא בר רב הונא כל אדם הכוועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו שנאמר רשע בגובה אפו בל דרוש אין אלהים כל מזמותיו.

רבי ירמיה מדפתי אומר אף משבח תלמודו ומוסיף טפשות שנאמר כי כעס בחיק כסילים ינוח וכתיב וכסיל יפרוש אונתו. רב נחמן אמר בידיע שעונותיו מרובים מזכותיו שנאמר איש אף יגרה מדון ובעל חמה רב פשע.

ואפילו אם פוסקים לו גדולה מן השמים מורידים אותו כדגרסינן בפסחים אמר רבי מני בר כמיש כל אדם שכוועס אפילו פוסקים גדולה מן השמים מורידים אותו מנ"ל מאליאב דכתיב ויחר אף אליאב בדוד ויאמרוגו' וכי אזיל שמואל לממשחינהו בכולהו פתיב בהו לא בזה בחר ה'.

ובאליאב פתיב ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו מכלל דמעיקרא הוי חזי. גם משה רבינו ע"ה נענש על שפעס בשמעו נא המורים לדעת הרמב"ם בהקדמתו למסכת אבות.

ולא עוד אלא כל מיני פורענות של גיהנם שולטים בו דגריסין בפרק שלישי דנדריים א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל אדם הפועס כל מיני פורענות של גיהנם שולטים בו שגאמר והסר פעם מלפך והעבר רעה מבשריה וגו' ואין רעה אלא גיהנם שגאמר כל פועל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ולא עוד אלא שתחתונות שולטים בו שגאמר ונתן לה שם לב רגז וכליון עינים ונדאבון נפש איזהו דבר שמכלה עינים ומדאיב בנפש הוי אומר אלו תחתונות.

ולכך אמר אליה לרב יה דא אחויה דרב סלא חסידא לא תרתח לא תחטא כדאיתא בכרכות פ"ד. ואע"ג דאיתא בפ"ק דתקנית אמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקמתחת ליה שגאמר הלא כה דברי פאש נאם ה'.

היגו דרף כלפולו ואף גם זאת מסיק התם אמר רבינא אפילו הכי מבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא שגאמר והסר פעם מלפך והעבר רעה מבשריה: הה' שיהא נזקח מדברים המשפחים הלימוד.

כדאי בהוריות בפרק פהו משיח תנו רבנן תמשה דברים משפחים את הלימוד האוכל מה שאכל עכבר וממה שאכל חתול והאוכל לב בהמה. ומת"ם ז"ל הנה מונע עצמו אפילו מלב העוף בתשב"ץ בסימן תקס"א.

והרגיל בזמים והשותה שיורי רחיצה והרוחץ רגליו זו על גב זו ויש אומרים אף המניח פליו תחת מראשותיו: תמשה דברים משיבים את התלמוד האוכל פת חטים וכל שכן חטים עצמן.

והאוכל ביצה מגולגלת בלא מלח. והרגיל בשמן זית.

והרגיל ביין ובשמים. והשותה מים משיורי עיפה.

וי"א אף הטובל אצבעו במי מלח ואוכל. הרגיל בשמן זית מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן כשם שהזית משפח את התלמוד של ע' שנה כך שמן זית מחזיר התלמוד של ע' שנה.

הרגיל ביין ובשמים מסייע ליה לרב דאמר תמרא וריחני פקחין. הט בל אצבעו במלח אמר ריש לקיש ובאחת כתנאי ר' יודא אמר אהד ולא שמים רבי יוסי אמר ב' ולא שלש: עשרה דברים קשים לתלמוד העובר תחת אפסר גמל וכ"ש תחת גמל עצמו.

והעובר בין ב' גמלים והעובר בין כ' נשים. ואשה שעוברת בין שני אנשים.

והעובר תחת גשר שלא עברו תחתיו מים מ' יום. והאוכל פת שלא בישל כל צרכו.

והאוכל בשר מזהמ' ליסטרון פי' אותו כף שפותשים את הקזרה קרי ליה ונהמא לסטרון ע"ש שמעברת הנהמא לשני צדדים. על שני צדיו תרגום על תרין סטרוהי והשותה האמת המים שטו ברת בין הקברות.

והמסתכל בפני המת. ויש אומרים אף הקורא כתב על גבי הקבר.

וכשיהיו נזהרים בדברים אלו ת"ח יגדיל תורתו ויאדיר: הו' שיזקק בדבורו ולשונו ולא ישנה בדבורו. שיזקק בדבורו ולשונו כדאיתא בפ"ק דפסחי תנא דבי ר' ישמעאל

אומר לעולם יספר אדם בלשון נקייה שהרי בזב קראו מרפב ובאשה קראו מושב ואומ' ותבחר לשון ערומים ואומר ודעת שפתי ברור מללו.

מאי ואומר וכ"ת ה"מ בדאורייתא אבל בדרבנן לא פי רש"י בדאורייתא הקפידה על לשונה שיצתה מפי הגבורה אבל חכמים במשנה ובברייתא אין להם להקפיד על לשונם ת"ש ותבחר לשון ערומים וכ"ת ה"מ בדרבנן אבל בימילי דעלמ' לא ת"ש ודעת שפתי ברור מללו.

וגרסינן במסכת עירובין אומר רב יוד' אומר רב בני יהודא שהקפידו על לשונם נתקיימ' תורתן ביזון בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימ' תורתן ביזון. ולא ישנה בדיבורו.

כמו שפתי הרמב"ם בפ"ה מהל' דעות והעיקר יסודו הוא במסכת יבמות פ' הבא על יבמתו רב הנה קמצער ליה דביתהו אמ' לה עביד לי טלפחי (פי' עדשי) עבדי ליה חמצי (פי' מין קטנית) עבדי לי חמצי.

עבדי ליה טלפחי. כי גדל חזיא בריה אפיף לה.

א"ל איעלאי אפף. א"ל אנא הוא דקא אפיכנת לה היינו דקאמרי אינשי דנפק מינף טעמ' מלפף ברם את לא תעביד הכי ש אמר למדו לשונם דבר שקר הענה גלאו.

וגרסי' במס' סנהד' פרק חלק אומר רבי מריש ה"א דליכא קושטא א"ל ההוא מרבנן ורב מביומ' שמייה דאי הנה יתבי לי כל חללי דעלמא לא הוו משני בדיבורי כו'. ולא זו בלבד אמרו אלא כל מי שירא שמים יש לו לקיים בפיו מה שמחשב בלבו כמו שמצינו ברב ספרא שאמרו עליו בסוף מפות ובב"ב פ' המוכר את הספינ' שקיים ודובר אמת בלבבו.

וכתוב בפרש"י שאמרו עליו על רב ספרא שפעם א' הנה לו חפץ למכור והוליכו אצל אדם א' שהנה חפץ לקנותו הנה מבקש רב ספרא עשרה והנה נותן הקונה שמונה באות' היום לא הקונה בדעתו ליתן עשרה.

ולא רב ספרא ליטול שמונה לאחר זמן גמר רב ספרא בדעתו ליטול שמונה שהנה צריך להם וגם הקונה גמר בדעתו ליתן עשרה מפני שהנה צריך החפץ. הנה הקונה לרב ספרא ומצאו שהנה קורא ק"ש המתין עד שסיים אמר ליה רב ספרא פלום אתה צריך אמר ליה תן לי אדוני החפץ והנה לה עשרה כדבריך אמר ליה רב ספרא לא אטול אלא ח' שפבר גמרתי בדעתי ליטול ממנה שמונה ולא יותר.

שוב מעשה ברב ספרא שיצא יום אחד חוץ לעיר לטייל עם תלמידיו פגע בחסיד אחד שהנה בא מן הדרך אמר ליה לרב ספרא ולמה טרח מר כל כך כסבור שיצא לקראתו להקביל פניו אמר ליה רב ספרא לא היית' פוננתי להקביל פניך ולא יצאתי אלא לטייל אמרו ליה תלמידיו לרב ספרא למה אמרת' לו כל כך אמר להם ולמה הייתי משקר א"ל הנה לה לשתוק אמר להם אלו שתקתי לא הייתי מקיים ודובר אמת בלבבו.

ועם כל זה אם יש בדבר דרכי שלום מותר לשטת בדיבורו כדגרסינן בס"פ הבא על יבמתו אמר רבי אלעאי משום ר"י בר שמעון מותר לשנות מפני השלום שנאמר פה תאמר ליוסף אנא שא נא וגו'.

רבי נתן אומר מצה לשנות שפאמר ויאמרשמואל איך אלה ושמע שאול ונהרגני ויאמר
ה' עגלת בקר תשח בנדיך ואמרת לזבח לה' באתי תנא דבי רבי ישמעאל גדול השלום
שאפילו הקב"ה בינה בו דמעיקרא פתיב ואדוני זמן ולבסוף פתיב ואני זקנתי ואמרו
מותר לשבח לכלה ולאמר עליה שהיא נאה וחסודה בפני החתן אע"פ שאינו פן ליתן לה
חן בעיני בעלה.

ועוד שהרי התנופה שהיא מדה הרעה שבכל המדות והקב"ה שונאו כדאיתא בערבי
פסחים ואינו רואה פני השכינה כדאיתא בסוטה. ובעון התנופה הקב"ה שופך חמתו על
הארץ כדאיתא בסנהדרין פרק זה בורר.

וכל מי שיש בו תנופה נופל בגיהנום ועוברים שבמעי אמן מקללים אותו כדאיתא בסוטה
פרק אלו נאמרים אפ"ה מותר להחניף מפני דרכי שלום כדאיתא בפרקי ר"א פרק ל"א
ולקח יעקב את כל מעשר קניינו ושלח ונתן לעשו ביד עבדיו אמר להם אמרו פה אמר
עבדך יעקב.

א"ל הקב"ה עשיתם הקדש חול אמר לפניו רבונו של עולם אני מחניף לרשע בשביל
שלא יהרגני מפאן אמרו מחניפי לרשעים בעוה"ז מפני דרכי שלום. וסימנה מאהבה
ראשי תיבות "מחניפים" את "הרשעים" בעולם "הזה".

ר"ל הסימן מאהבה כדי שיהיה חי לקיים מצותו של בוראו. ואם בתנופה החמורה אמרו
מותר להחניף מפני דרכי שלום ק"ו בדיבור הקל שיוכל לשנות מפני ד"ש.

ועוד יש שלשה עניינים שדרכם של תלמידים חכמים לשנות דיבורם כדאיתא בפרק אלו
מציאות בהני תלת מילי עבדי רבני דמשני בדבוריהו במסכת' בפירי' באושפינא.

וסימנה אל"ף ראשי תיבות "אמת" למד "פיה לבד מאל"ף ראשי תיבות "אושפינא
"לימוד" פוריא כדכתבתי בשער א': הז' שלא יזלזל עצמו בין הבריות. פיצד ת"ח לא
הא גרגרן אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו.

ולא יאכל ממנו אכילה גסה ולא יהא רודף למלאות בטנו כאלו שמתמלאי ממאכל ומשת'
עד שתפח כריסם ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אמרו
חכמים אלו ב"א שאוכלים ושותים ועושים כל ימיהם כחגים והם אומרי' אכול ושתה כי
מחר נמות וזה מאכל הרשעים ושלחנות אלו שגגה הכתוב ואמר כי כל שלחנות מלאו
קיא צנאה בלי מקום.

אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים ואוכל ממנו כדי חייו ודיו. הוא באבר
שלמה המלה ע"ה צדיק אוכל לשנבע נפשו.

כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו אלא בביתו על שלחנו ולא יאכל בחנות
ולא בשוק אלא מפני צורך גדול כדי שלא יתגנה בפני הבריו' כדאיתא בירושלמי ר"ש
ב"ר הני אוכל בשוק חזא ר"מ אמר ליה אין שבת לת"ח לאכול בשוק ודייקי התו'
בפ"ק דקדושין דגנאי הוא לת"ח לאכול בשוק אבל לאחר אין קפידא והא דאיתא בפ"ק
דקדושין האוכל בשוק דומה לכלב פר"ח שחוטף ואוכל לכן איתא נמי התם די"א דפסול
לעדות אבל בשלו אין קפידא אלא בת"ח וגרסינן נמי בפרק איזהו נשך (דף כ"ז ריש

ע"ב) ת"ח לא לזכות בנתינתה (כרב"י שינפה לו מן החוב דבר קצוב לשנה דנראה כמזכרו לו ויורד בספק דאפילו חלקה ולא יהו בה פירות ינפה לו אותו קצבה הלכה כי שקיל מיניה ספי לאו רבית הוא) והוא מפני שהוא דרה בזיון וכן אמרו בס"ו דבכורות דרה ת"ת להיות צנוע באכילה.

ולהטיל מים אין להמתין משום צניעות. ולא יאכל אצל עמי הארץ כדאיתא בפרק ביצד מברכין ששה דבר מ גנאי לו לתלמיד חכם וחד מנייהו שלא יסב במסיבה של עמי הארץ.

ולא יהא רגיל בבית המשפחות אפי' בין החכמים כדאי' במס' נדה: כתוב בספר בן סירא ג' שנאתי וד' לא אהבתי בו הנרגל בבית משפחות כו' (וכרש"י שר הנרגל ת"ח הרגיל) ונרסין בפסחים פרק אלו עוברים אוכלי פרים מצאן ועגלי מרבק אמר רבי יצחק כל הנהגה מסעודת רשות לסוף גולה שנאמר אוכל מ פרים מצאן וכתוב לכן עתה יגלו בראש גולים.

שנו רז"ל כל המרבה סעודתו בכל מקום לסוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומי תם את בניו ותלמודו משתפח ומחלוקות רבות באות עליו ודבריו אינם נשמעים ומחלל שם שמים ושם אביו ושם רבו וגורם שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד כוף כל הדורות אמר אביי וקרא ליה בר מיחס תנוך' כו'.

ועל זה אמר דוד ע"ה במזמור יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך עד כוף המזמור אמר יגיע כפיך כי תאכל. ר"ל באשר תאכל יגיע כפיך ולא תהנה מסעודות הרשות רק מגיע כפיך לבד ולא מאחרים וגם כי תאכל יגיע כפיך אתה לבדך ולא תתחבר עם אחרים לאכול ולשתות כי לא טוב להתלוות איש באחיו ואיש ברעהו להנות מסעודת הרשות.

וכמו שהקדמנו הרעות המאורעו' בהנהגה מסעודת הרשו' ולפי שאמרו על הנהגה מסעודת הרשות גורם שם רע לו ולכל משפחתו עד כוף כל הדורות כנזכר לפיכך על זה הפורש עצמו מסעודת הרשות יאמר שיהיה מאן אשר בכי הכל והוא אומר אשריך וטוב לך.

ולפי שאמרו על הנהגה מסעוד' הרשות שתלמודו משתפח לך יאמר על זה וטוב לך. אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב וגו'.

ולפי שאמרו עוד על הנהגה מסעודת הרשות מחריב את הבית ומאלמן את אשתו לכן יאמר על זה אשריך כגפן פוריה בירכתי ביתך. ולכי שאמרו עוד ומייתם את בניו כו' ואם יהיו בניו תומים הם סמוכים על שלחן אחרים לכן יאמר על זה בניך כשתילי זתי סביב לשלחנה ויאמר עוד אשר מרוב הטובה שיהיה לו עד שכל יראי ה' יברכהו בו בענין בך ברה ישראל וגו' וזה אמרו הנה כי כן יברך גבר ירא ה'.

ולפי שאמרו עוד כל הנהגה מסעודת הרשות לסוף גולה שנאמר עתה יגלה בראש גולים וכו' כנזכר לעיל לכן זה השלם יבורך בהפך ממנו והוא שינפה לראות הגאולה וטוב רישלים והוא אומר יברכה ה' מציין וראה בטוב רישלים.

ולכי שאמרו עוד על הנהגה מסעודות הרשות מחלוקות רבות בתו' עליו לכן יאמר על זה כי לא לבד יבא שלום ינוח על ראשו אלא בזכותי יהיה שלום על כל ישראל. והוא שפי'ם דבריו ואמר שלום על ישראל.

ויכמו שחין לישב בסעודת הרשות כה יש ליסב בסעודת מצות כדאיתא בפרק ע"פ שמונה כמנודו לשמים כו' עד וי"א מי שאינו מיסב בתבירה של מצנה וכתבו התו' ודווקא פשיש שם בני אדם מהונגני פדאסרי בזה בורר נקני הדעת שפירוש'לא היו מסובים בסעודה אלא אם פן יודעים מי מיסב עמהם ואף אם הולך לסעודה אפי' במקום שת"ח מסובים יקרות' היא דלא לילה בפעם ראשונה כדאיתא באיכה רבתי בני ציון היקרים מה היתה יקרותן לא היתה אחר מהם הולך לסעודה עד שנקרא ונשנה.

אבל עם עמי הארץ לא זו שלא ישב עמהם בסעודה אלא בכל ענייניו ודיבורו ירחיק עצמו ממנו כדגרסינו בפרק ארבע מיתות אמר ר"א למה תלמיד חכם דומה בפני עם הארץ בתחלה דומה לקיתון של חרס פינו שנשבר אין לו תקנה.

לכן יזהר הת"ח שלא ליהנות מהם ואפי' מפל אדם והא דאמרו בכתובות פרק בתרא כל המביא דורון לתלמיד חכם פאלו מביא ביפורים היינו בדורונות קטנים שפן דרוך ב"א להביא דורון קטן לאדם חשיב אפי' הוא עם הארץ.

ועתה בזמן הזה שגנאי הוא לת"ח להיות עושה מלאכה יש מקילים דמותר לחכם לקבל הספקות מן הנותני' כדי להחזיק ידי לומדי תורה שעל ידי זה יכולים לעסוק בתורה פרינס.

והרב רבי ישראל כתב בפרקי אבות נגד הרמב"ם דברי' נכונים מורים היתר למקבלי פרס להורות לשופטי העיירות דרוך ילכו במשפטים ולהורות את בני ישראל באיסור והיתר ועל פי האמת לא אסרה תורה אלא אם יאמר הרב לתלמיד תן לי מאה זהובים וכיוצא בזה ואלמדך אבל מה שמכלפלים תלמידים חכמים או נותנים להם אצילי ארץ לחם לאכול ובגד ללבוש אין בזה איסור.

אבל יש בזה טובה רבה לנותנים כמו שאמרו חז"ל ומספרים בשבח ומהללים ברוב התשפחות במחזיקי לומדי תורה ומפליגים בשכרם בכמה דוכתי כמבואר בפרק של אחר זה. וכי יעלה על הדעת שמצנה עלינו ליתן ויהא אסור להם לקבל הנאה והלא אמרו שחובה על כל מי שאינו לומד שיעשה מלאכתו של הלומד.

ואמרו ר"מ אומר כל מי שיש לו בעירו תלמיד חכם ואינו משמשו חייב מיתה שנאמר פי דבר ה' בזה. וראינו בתלמוד פי שופטי ישראל היו לוקחים שכרן מתרומת הלשפה גם מי שהוא שופט ודיין העיר שקבלו לדיין עליהם מותר לקבל אפי' יותר מפדי צרכו כדי שיהיו דבריו נשמעי' פי עצת מספן בזויה ודבריו אינם נשמעים כדאיתא במסכת סוטה אימנו רבנו עליה דרבי אבא לתנוייה בריש מתיבתא חזינא לרבי אבהו דמן עכו דתפסי ליה עלי חובות אמר להו אית לו רבה פי רש"י אמר רבי אבהו אית לי רבה חכם גדול וראוי לישב בראש יותר מפני כדי שיושיבוהו בראש ונותנים לו מתנות ומעשרים אותו כדי שיהא חשוב ונשמע דבריו.

וכדתניא במסכת הוריות והכהן הגדול מאחיו מניין שאם אין לו שאפתה חייב לגדלו משאר אחיו ת"ל הגדול מאחיו. גדלהו משאר אחיו.

וכך מצינו בדורות אחרוני' בסדר הנשיאים בשעת מינוים היו נותנים להם דורונו' ומתנו'
הביאו השבט יודא סימן מ"ב תראנו משם והבוטחן לבות הוא יודע תעלומות לב המקבל
אם פוונתו לשם שמים פדי שיהיו דבריו נשמעים.

ולפי האמת מי שיוכל לעסוק בתורה תדיר ואינו מקבל הנאה אלא משלו פי חננו השם
יתברך במה שיוכל להתפגס אשריו ואשרי חלקו ומעטים הם הזוכים לשתי שולחנות
השם למען רחמיו וזפנו לתורתו.

עד פה דברתי בהנהגת מדותיו: הנהגת מלבושיו. הוא שיהא מסולסל בבגדים נאים כמו
שכתבתי לעיל בתחלת השער מה דאית' בנדריים ובקדושים וכתב הרמב"ם פ"ה מהלכות
דעות מלבוש ת"ח מלבוש נאה ונקי ואסור לו שימצא בבגדו פתם או שמנונית וכיוצא
בהן ולא ילבש מלבוש מלכים כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתפלים בהם.

ולא מלביש עניים שהוא מבזה את לובשיו אלא בגדים בינוני' נאים. ולא הא בשור
נראה מתחת בגדיו כמו בגדי פשתן הקלים ביותר שעושה במצרים.

ולא יהיו בגדיו סחובים על הארץ כמו בגדי גסי רוח אלא עד עקבו ובית יד שלו עד
ראשי אצבעותיו. ולא ישלשל טליתו מסני שנראה כגסות רוח אלא בשפת אם אין לו
להחליף ולא ילבש מנעלים המטולאים טלאי על גבי טלאי בימות החמה אבל בימות
הגשמים מותר אם היה עני ודברי' הללו מבוארים בתלמוד בבבבכות פ"ק פ"ד מברכין
ובשפת פ"ק אלו קשרים ובבבא בתרא פ"ק חזקת הבתים.

והטעם בזה שלא יתגזה בעיני הבריות מפני כבוד התורה. גם שיתעורר עצמו אם לבוש
הגוף צריך להיות נקי בלי לכלוף קל וחומר לבוש הנפש שהוא הגוף שצריך להיות
נקי בלי לכלוף החטא כמו שאמר שהע"ה בכל עת יהיו בגדיה לבנים ושמן על ראשה
אל יחסר ודרשו בפ"ק השואל על גוף האדם שיהיה תמיד נקי בלי לכלוף חטא ועון.

זהו שרצינו לדבר בזה השער: השער החמישי גדולת לומדיה ושראוי לכבדם גדול מעלת
הת"ח עד שאפרו כל הנביאים לא נתבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה
פרקמטיא לת"ח ולמהנהג ת"ח מנכסיו אבל תלמיד חכם עצמו עין לא ראתה אלהים
זולתו.

מאי עין לא ראתה אמר ריב"ל זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ובאור זה
פי כמו שהאוכל ענבים הוא מתענג באכילתו ואם לא ראה יין מימיו לא יוכל לשער
שיצא מהענבים דבר יותר ערב ומענג מועיל יותר מהן.

ומי שיאמר לו שישגי בעבודת הגפן תענוג יותר נפלא מאכילת הענבים יפלא מזה ולא
יאמין שיהיה פן אבל כשישקוהו מן היין יציר יודע שהיין היצא מהענבים יותר משנפח
ויותר ערב ויותר מועיל מן הענבים ויפלא איה דבר מופלג התענוג כזה יוצא מן הענבים.

וכן הנפש לא תוכל לשער שבעשיית המצות תשיג התענוג הרוחני המושג עד שתפרד
מן הגוף. ואז תפיר ותדע איה התענוג שהוא יושג בעשיית המצות כמו שיושג היין
בעבודת הפרם ושהוא פנוס בתואר עשיית המצוה כיין הפנוס בענבים והמושגי בעבודת
הפרם.

ולזה נקרא יין המשומר ענביו לומר כי כמו שאין דמיון בין תענוג הענבי לתענוג היין כן אין דמיון בין תענוגי עה"ז לתענוגי עה"ב ולזה שָׁכַר ההוא מעותד לעולם הבא לת"ח. כי כל ת"ח מסלק עצמו מפל תענוגי עולם הזה כי זולת זה א"א להתקיים התורה בידו כמו שפתיבתי בשער שלפני זה ואין נפר אצלו שום תועלת בעה"ז כלל.

ואדרבה הוא גרע משאר בני אדם כמו שאין היין נפר בענבים אבל השָׁכַר הוא פמוס באוצר המלך ה' צבאות וכנוס אצלו כנין הזה הפנוס בענבים ולכך נמשלו תלמידי חכמים לאשכול של ענבים פדאיתא בתולין פְּרַק גיד הנֶשֶׁה אָמַר רשב"ל אָנֹמָה זו פִּגְפֵּן נִמְשָׁלָה זמורות שָׁבָה אלו בעלי בתים אשכולות שָׁבָה חלו תלמידים חכמים כו'.

רצו בזה כמו שהאשכול היין פנוס בתוכה פן תלמידים חכמים השָׁכַר עה"ב שהוא יין המשומר בענביו כנוס אצלו ולא יושג עד שתפרד הנפש מהגוף. כמו שתכלית האשכול לא יושג עד שתפרד היין ממנה כנזכר.

ולזה גם פן התורה נמשלת ליין כמו שהיין פנוס בענביו פן שָׁכַר התורה פנוס בלומדיה ונהנת היין המשומר בענביו וק"ל. ועוד מעלתו גדולה שאעפ"י שחטא ניצול מעונשה של גיהנם וקל וחומר מאלישע אחר שאמרו עליו במסכת חגיגה פְּרַק אין דורשין כי נח נפשיה דאחר שמעיניהו למלאכי השרת דהוי אמרי לא מיזן נדייניה ולא לעלמ' דאתי נתי'.

לא מיזן נדייניה משום דגמיר אורייתא ולח לעלמא דאתי נתי' משום דחטא פולי האי: וגרסינו נמי בפְּרַק חוּמַר בַּקוּדֵשׁ אָמַר רבי אלעזר ת"ח אין אש של גיהנם שולטת בהם ק"ו מסלמנדר' מה סלמנדר' שהיא תולדות אש הסף מדמה אין האור שולטת בו.

ת"ח שכל גופן אש על אחת כמה וכמה. והטעם שהתורה מגינה לו מעונשה של גיהנם כי יגיד עליו רעהו מעשה דאלישע אחר.

וכמו שאמר איוב ואף הסיטה מפי צר ודרשו רבותינו ז"ל במנחות אף הסיטה הקב"ה ללמוד תורה כדי להנצל מגיהנם שפיה צר. ולזה אמרו בירושלמי דשבת ובמסכת הוריות ממזר תלמיד חכם וכהו גדול עם הארץ ת"ח קודם שנאמר יקרה היא מפנינים מפהו גדול המשמש לפני ולפנים ועל דרך זה אמר שלמה עליו השלום טוב שם משמן טוב ויום המנות מיום הנולדו.

טוב שם ר"ל מי שלמד תורה וזוכה לשם טוב משמן טוב מפהו גדול עם הארץ הנמשח משמן המשחה שפהו גדול אם חטא אור של גיהנם שולטת בו ות"ח אפי' חטא ניצול מדינה של גיהנם ואם לא חטא יזכה לרב טוב הצפון והוא היין המשומר בענביו מה שעם הארץ אף אם הוא צדיק לא יזכה לזה וזהו ויום המנות מיום הנולדו כי אותו רב טוב הצפון לא יושג כי אם ביום המנות כאשר תפרד הנפש מהגוף כנזכר לעיל: ולא זו שהת"ח לבד יש לו מעלה אלא אף כל המתדבק בהם והמהנה אותם זוכה למעלה גדולה כמו שפתיבתי לעיל פל הנביאים לא נתנבאו חלא למשיא בתו לתלמיד חכם ול נשה פְּרַקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו.

וגרסינו במסכת פתובות פְּרַק בתרא ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים פלכם היום וכי אפשר לדבוקי בשכינה והכתיב פי ה' אלהיך אש אכלה הוא אלא פל המשיא בתו לת"ח והעושה פְּרַקמטיא לת"ח והמהנה תלמיד חכם מנכסיו מעלה עליו הכתיב פאלו דבק

בשכינה וגרסינו בפרק חלק אמר ר"א כל שאינו מהנה תלמיד חכם מנכסיו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאוכלו על פן לא יוחיל טובו ואין שריד אלא ת"ח שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא.

ובפרק קמא דברכות אשר רבי יוסי בר חנינא משום ר"א פן יעקב כל המארח ת"ח בביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו מקריב תמידים כו'. ובמסכת יומא פרק בא לו א"ר ברכי' הרוצה שינסף יין על גבי מזבת ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין שנאמר אליכם אישים אקרא.

ובפרק בתרא דכתובות ואיש בא מבבל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם ביכורים ועשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו וכי אלישע אוכל ביכורים הנה אלא לו' לך כל המביא דורון לת"ח כאלו מקריב ביכורי' ומתוך ששמעלתן כ"כ גדולה ראוי לכבדן ושלא לבזות אותן.

אף על פי שהאדם מוזהר שלא לבזות לשום אדם הנברא בצלם אלהים וכ"ש לבני ישראל שנקראו בני' למקים אבל האזהרה והעונש הגדול הוא על המבזה ת"ח שפבר מצינו שנענש אברהם עליהם כדאית' בנדר' פ"ג א"ר אבהו אמר ר"א מפני מה נענש אברהם אבינו נשמתעבדו בניו מאתים ועשר בנים מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות וירדוף עד דו וחניכיו היינו בני אדם שחנכו לתורה.

גם המלך אסא נענש עליהם בחליו כדגרסינו בפרק קמא דסוטה דרש רבא מפני מה ענש אסא מפני שעשה אנגריא בת"ח שנאמר והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי מאי אין נקי אמר רב יודא אמר רב אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה.

וגם מתו תלמידי ר"ע על שלא נהגו כבוד זה עם זה כדגרסינו פרק הפא על יבמתו י"ב אלף תלמידים היו לו לר"ע מגבת עד אנטיפרס וכלן מתו בפרק אהד. תנא פלן מתו מפסח ועד עצרת מפני שלא נהגו כבוד זה עם זה.

וגם מצינו שחרבה ירושלים על חטא זה כדגרסינו במסכת שבת פרק כל כתבי אחר רב יודא אמר רב לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה ת"ח שנא' והיו מלעיבי' במלאכי אלהי' ובזי' דבריו ומתעתעי' בנביאי' עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא.

כאי עד לאין מרפא אמר רב יודא אמר רב שכל המבזה ת"ח אין לו רפואה למפתו. ואמר רב יודא אמר רב מאי דכתיב אל תגעו במשיחי אלו בעלי תנוקות של בית רבן.

ובנביאי אל תרעו אלו תלמידי חכמים. וגם קראו למבזה ת"ח אפיקורס.

כדגרסינו בפרק חלק אפיקורס רבי ור' חנינא דאמרי תרנוייהו זה המבזה ת"ח וריב"ל אמר זה המבזה חבירו בפני תלמיד הכם. וגם קראוהו מגלה פנים כדאמרינו התם ואיפא דמתני לה הכי מגלה פנים בתורה.

רבי ורבי חנינא דאמרי תרנוייהו זה המבזה תלמיד חכם עצמו ריב"ל אמר זה המבזה חבירו בפני ת"ח. על פן יש לו לאדם לירא מעונשם וליזהר מגחלתם כדאיתא בפרק ב' דאבית ונהוי מתחמם פנגד אורן של חכמים ונהוי זהיר בגחלתן שלא תפנה שששיכתן

נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף ואף כל דבריהם פנחלי אש:
וגם השוו רבותינו מוראם למורא שמים ורבוה מרבויה דאית ה' אלהיה תירא כדגרסינן
במסכת פסחים פ'רק פ'ל שעה ובמסכת בבא קמא פ'רק שור שנגח ד' וה' ובפ'רק קמא
דב'רכות תנא שמעון העמסוני ואמרי ליה נחמיה העמסוני הנה דורש פ'ל אתי שבתורה
כיון שהגיע לאת רי אלהיה תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבינופ'ל אתים שדרשת' מה
תהא עליהם אמר להם פ'שם שקבלתי ש'כר על הדרישה פ'ה קבלתי ש'כר על הפרישה עד
ש'בא ר"ע ודרש את ה' אלהיה תירא לרבות ת"ח, ומצינו שחכמי ישראל וגדוליהם היו
מבקשים לראית פ'ל ת"ח שימצאו ומכבדים אותו מה יש לעשות בזמן הזה שנתמעטו
בעונותינו ולא נשאר מהם בכל ישראל אלא א' מעיר ושנים ממשפחה ויש לנו ללמוד
מרבנו הקדוש שאע"פ שהיה נשיא ישראל וגדול הדור בכל מקום שהיה הולך הנה
שואל אם הנה ת"ח בעיר לראותו כדגרסינן בפ'רק קמא דתגיגה רבי רבי חיאי הו' אזלי
באורחא כי מ'טו לההיא מ'תא אמרי איפ'א צ'ורבא מרבנן הכ'א דניזול ונקבל אפיה אמר
להו איפ'א ומאור עינים הוא אמר ליה רבי חיאי לרבי תיב אתה ד"א תולול בגשיאותה
איזל א'נא ואקביל לאפיה.

תקפיה ואזיל בהדיה כי הו' מפטרי מיניה אמר להו אתם קבלתם פנים הנראים ואינם
רואים יה"ר שתזכו ותקבלו פני השכינה שרואה ואינה נראית. אמר ליה רבי אי לא
אתינא השתא מנעתן מהאי בר'כת' אמר ליה מ'נא ל'ה הא.

מפ'רקה דרבי יעקב איש פ'ר חנניה שמיע לי דהוה רגיל דאזיל ומקבל לאפי דרבי' בכל
יומא כדק'ש א"ל לא ליצטער מ'ר דלא יכול א"ל מי זוטרא מה דכתב בהו ברבנן ויחי עוד
לנצח פי לא יראה השחת פי יראו חכמי' מותו השתא ומה רואה חכמי' במיתתן פ'ה
בחייה' עאכ"ו: וגם מצינו על רבנו הקדוש שאמר שזכה לתורה לפי שראה את ר"מ
מאחריו וכ"ש אם זכה לראותו בפ'ניו כדגרסי' במסכת ביצה בפ'רק מצילי' בירושלמי
בהלוגי דר"ש בר רבי הוי מטפחי' אחורי' דיהו' בשבתא עבר ר"מ ושמע קליהן אמר
רבתי הותר השבת.

שמע ר' קליה אמר מי הוא זה שבא לרדו'תינו בתו'ה ב'יתנו שמע ר"מ קליה דר' וע'ר
נפקי פ'רני' אפ'תרי' אפ'רת רוחא פ'קולי מעל קדליה דר"מ אורי'ק רבי מן פ'נות' ותמא
קדליה דר"מ מן א'חורוי'.

א"ר לא זכיתי לתורה אלא על דחמי קדליה דר"מ מן א'חורוי' וגרסינן נמי בפ'רק קמא
דעירובין אמר רב האי דמתדדנה מסבריה דחזינא לר"מ מא'חורני' ואלו חזינא מקמיה
מתדדנה טפי.

דכתיב והיו עיני'ה רואות את מורי'ה. ומחוי'ב פ'ל אדם לכבד לת"ח ולהדרו ולקום מפ'ניו
כדגרסינן בפ'רק קמא דקדושין תנו רבנן מפ'ני שיבה תקום יכול אפי' מפ'ני זקן אש'מאי
ת"ל זקן ואין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל.

רבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא זה שקנה חכמה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו וגו'.
יכול יעמוד מפ'ניו במקום רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי אלא קימה שיש בה הידור
אי הידור יכול להדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון פ'ים.

אף הידור שאין בו חסרון פנים. יכול לעמוד מבית הכסא ומבית המרחץ ת"ל והדרת לא אמרתי אנא קימה שיש בה הידור.

יכול יעלים עיניו כמי שלא ראהו ת"ל תקום ויראת דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיה נמצא דיש לקום בפני ת"ח. אף אם הוא בעל מחלוקת אין לקום מפניו (כדגריסין בגיטין פ"ה) רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבה אמר ליה חד לתבריה ליקו' מקמיה דבר אוריין הוא א"ל ומקמ' פלגאה ליקום.

זהו מה שרצינו בזה השער החמישי ובזה נשלם עמוד התורה והשם יתברך יראנו נפלאות מתורתו אמן: עמוד העבודה ויתחלק לחמשה חלקים חלק ראשון עמוד העבודה א מה טובו אהליה יעקב אשריה שופית' להכנס תחת כנפי השכינה להיות לעם סגולה מפל הערים ואתה ישראל נמשכת ליוצרה בעבנות עבודת האהבה לעבוד בוראה ויוצרה בכל לבבה ובכל נפשה ובכל מאודה.

והעבוד' הזאת היא התפלה הנקראת עבודה שבלב ובעבודה זו חפץ הקדוש ברוך הוא. וזה מצינו בתורה בנביאים ובכתובים בתורה מניין דכתיב והיה אם שמוע תשמעו ולעבדו בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב אלא זו תפלה.

בנביאים מנין דכתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ונשלמה פרים שפתינו ר"ל נשלמה לאל בתפלה שהיא גיב שפתינו מקום קרבנות פרים. מן הכתובים אלהא די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישופינה וכי יש פולחן בבבל אלא זו תפלה.

ע"כ אתה בן אדם איש ישראל אשר בך אתפאר אל תהא עבודת בוראה קלה בעיניך ותהא זריז וזהיר ומהיר לקום בפוקר ממטתך בלי עצלות להודות לאל וכל אברי גופך ונפש יסכימו פולם כאחד לעבדו שקם אחד.

ואל ישאף יצרה האיה תעמוד ועדיין לא שבעת ממשנתה שים נא על לבך שאם יקראך אדם להרויח אפי' זהב א' היית ממהר בפקר השפם בלי עצלות מה יש לך לעשות לעבוד' מי שאמר והיה העולם: ב ומיד פשיקום נעשה כברה חדשה דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתה וצריף להודות לו ית' על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכים בכל בקר ובקר ולפיכך אנו צריכים להתקדש בקדושו וליתול ידינו מן הפלי ככהן גדול שמקדש ידיו מן הפיור קודם עבודתו כן העלה הרשב"א ז"ל שצריף פלי.

וכן פתב הר"ד אבודרה' וז"ל נהגו לברך ענ"י ואשר יצר בין עשה צרכיו בין לא עשה צרכיו מפני שרוח רעה שורת על הידים ועוד בהידיים עסקניות ואי אפשר שלא נגע בדבר מטונף בלילה ועוד דומיא דכהן גדול שמקדש ידיו קודם העבודה וכן צריף אדם שיקדש ידיו קודם שיעבוד את הבורא יתברך פדי שיעבדנו בידיים נקיות עכ"ל: ג ג' חלוקי ברכות בענייני נט"י.

בשחרית אעפ"י שלא עשה צרכיו מברך ענ"י ואשר יצר. ובשאר כל היום אף אם עשה צרכיו אפי' אם ירצה להתפלל אחר בך אינו מברך ענ"י רק אשר יצר.

כמו שכתב בתשובת הרמב"ן סימן קצ"ג והאגור סימן ד' בשם תשובת הרשב"א וכן כתב מהרי"א בשם ר"ח "וכן הוא הסכמ' מהר"י קארי. ולאכילה אפי' אם אין היד' מברך ענט"ד כתב הפלפו בסימן כ' בשם הר"ם שאינו מברך בפוקר פשוטל ידיו ענ"י ואשר יצר עד בואו לבית הפנסת.

ואם בירך קודם לכן אינו מברך פעם אחרת בבואו לבית הפנסת ותופס במקום שהניח עכ"ל. וכן כתב האגור בשם מהר"י מולי"ן וכן מורי מהר"ש ז"ל ונ"ל בתשוב' פשאני קם ממטתי ורוחץ ידי כתקנו כמו שכתוב האשירי שכתבוקר צריף נטילה ורחיצה כמו לאכילה אבל מכל מקום אינו מברך כ"א אשר יצר וענ"י מניח אני עד בואי לבית הפנסת להתפלל כי שם מקומה ובעבורה נתקנה עכ"ל: ה כתב הרר"ד אבודרהם נהגו לרחוץ פיהם מפני הרירים שבתוכו שצריף להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה וכן כתב הפלפו סימן א' וכן מצאתי בשם אורחות חיים: ו אחר הרחיצה והנקיון ימהר להשכים לביהכ"נ להיותי מעשרה ראשונים פדאי' בפרק קמא דברכות אמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לביהכ"נ פדי שימנה עם עשרה ראשונים שאפילו מאה באים אחריו נוטל ש"ך פנגד פולם.

והטעם דהבאים אחר עשרה ראשונים אינם אלא משום ברוב עם הדרת מלך שכתב בשלמה הקדושה בעשרה ראשונים. ואמר ריב"ל לבניו אקדימו ואחשיכו לבי פנישתא (פי' השכימו והעריבו לבית הפנסת) כי היכי דתנריכו חיי.

ואיתא במדרש מעשה באשה אחת שהזקינה ובאתה לפני רבי יוסי בן מלכתא אמרה לו רבי זקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של ניוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משתה ואני מבקשת ליפטר מן העולם.

א"ל במה הארכתה כ"כ ימים. אמרה לו למודה אני אפי' יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשפמת לבית הפנסת בכל יום.

אמר לה מנעי עצמה מבית הפנסת שלשה ימים זה אחר זה. הלכה ועשתה פן וביום השלישי חלתה ומתה לכה אמר שלמה אשרי אדם שומע לי מה כתיב אחריו פי מןצאי מצא חיים.

ואפ' אם ידוע לו שלא יהיו שם מניין עשרה מ"מ לא יתפלל אלא בבית הפנסת פדאיתא בפ"ק דברכות אמר רבי יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הפנסת שנאמר לשמוע אל הרינה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל בבית הנה במקום רנה שם תהא תפלה וכתב הר"ר יונה בשם הגאונים שאפ' בשאין הצבור מתפללים יש לו לאדם להתפלל בבית הפנסת מפני שהיא קבועה ומיוחדת לתפלת צבור.

ואיתא נמי התם אמר רבי לוי מי שיש לו בית הפנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע ולא עוד אלא שגורם לו גלות ולבניו משמע נמי אפי' אין שם מניין עשרה דהא סתמא קתני מי שיש לו בית הפנסת בעירו ואינו נכנס.

ועוד ראיה לזה שהרי דניאל ע"ה התפלל ביחידי מ"מ התפלל במקו' רנה והתפלה ורמו לדבר מן הפתוב וע"ד אנ"י מדב"ר בתפלה והאי"ש גבריא"ל אש"ר ראית"י בחזו"ן בתחל"ה. סופי תיבות דיר"ה ש"ל רינ"ה: ז והמדקדקים קודם שיצאו מפתח ביתם

לבהכ"נ מתעטפים בציצית ומניחים תפלין ויש להם על מי לתלות והוא האילן הגדול
מנורה הטהורה הקדוש רשב"י דאיתא בספר הזוהר פ' נאמתחנן אמר רשב"י ע"ה פשאדם
משכים בבקר ומתעטף בציצית ומניח תפלין בזרועו ובראשו.

ובא לצאת מפתח ביתו ונוגע במזוזה רשומה בשם הקדוש. ד' מלאכים מזדווגי' עמו
ויוצאין עמו ומלווין אותו עד בית הפנסת ומכריזים לפניו תנו כבוד לכו המלה רוח
הקודש מכרזת עליו ואמרת ישראל אשר בך אתפאר.

ואתו רוח הקודש מעיד עליו לפני הקב"ה ואז מצוים לכתוב לפניו על בני היכלו כל
אותם הידועים לפניו הה"ד וכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו כדאמר
בחשב האפוד אותם העושים לשמו אומנות בכל אומנות של תפלין בבתייהם
ברצועותיהם בבתי בתייהם.

אומנות של ציצית בחוטיהן. אומנות של מזוזה ואלה הם חושבי שמו וכתוב וחושו
מחשבות ולא עוד אלא שהקב"ה משתבח בו ומכריז עליו בכל העולמות ראו בריה זו
שבראתי בעולמי.

והנכנס לביהכ"נ ואין תפלין בראשו ואין ציצית בבגדו ואומר אשתחנה אל היכל וגו'.
הקב"ה אומר איה מוראי ויהרי הוא מעיד עדות שקר בעצמו.

וכך הם דברי הר"ר יונה בספר היראה שכתב ויהיה לו טלית קטן וילבש אותו מיד בלא
ברכה אם לא רחץ ידיו ואחר כך פתח וירחץ בנגיזון כפיו ויברך מיד על מצנת ציצית
בטלית שלבש אם לא בירך בהתעטפו.

ואם"פ ניח תפלין ויבא לביהכ"נ וישב במקומו. אם יש לו עוד טלית תפסה בו ויברך
להתעטף בציצית ומ"ש אם יש לו עוד טלית תפסה בו כו' אף על גב שקבר הניח תפלין.

ואע"ג דאיתא בספר הזוהר שאיסור גדול מי שהניח תפלין קודם לבישת ציצית היינו
שמי שאין לו טלית קטן ודאי ניח טלית ואחר כך תפלין. אבל מי שלבש טלית קטן ניח
תפלין תחלה ואם"פ יתעטף בטלית גדול שהרי כיון שלבש טלית קטן ואם"פ הניח תפלין
כבר קיים דברי הזוהר.

ואם היה רוצה לקרות קריאת שמע ותפלה בלא עטיפת טלית אחר היה רשאי שהרי כבר
מצות ציצית ותפלין עליו ואם אם"פ מתעטף בטלית אחר או בכמה טליתות אינם ענין
למצות תפלין: אבל הרא"ש היה מניח בין אוזר ישראל ובין עוטר ישראל בתפארה כי
תפלין נקראם פאר דכתיב פארך חבוש עליך.

ויש נוהגים להניחם קודם ברוך שאמר ונותנים טעם מאחר דצריכים גוף נקי אין להם
להיות עליו יותר מן החוב. ומהאי טעמא מצאתי בשם מהר"י מרפורק שכתב וי"ל מה
שראיתם ממני שאני חולץ תפלין מיד אחר הקדושה כן נהגו רבותי קרובי מהר"ש ודודי
הקדוש מהר"א וי"ל דאפשר משום דצריכי גוף נקי לכן אין להשהותם יותר מן החוב
ע"כ.

וילעגן לבישת צצית ראיתי יש בני אדם נוהגים להתעטף קודם ברפת מלבוש ערומים והמה המה ערומים מדעת וצריף להלביש' במעיל החכמה פי אותה ברכה לא נתקן' על זו רק דכי לבש מלבושיה.

ומי שרוצה להתעטף בין הברכות הללו יתעטף גם קודם עוטר ישראל בתפארה דאזתה ברכה נתקנה על פריסת סודרא כדאי' בברכות פרק הרוואה וכי פריס סודרא על רישיה לימא עוטר ישראל בתפארה ועטיפת הטלית שלנו הוא פפריסת סודר שלקם וכן תוכח בכור א"ח סימן ה' שכתב וז"ל ודרף עטיפותו רחבה לקומת האיש ומחזיר ב' ציצת לפניו וב' ציצית לאחוריו ושיהא מסובב במצות ומכסה ראשו שלא יהא בגלוי הראש ונראה דלאו למימרא שיכסה ראשו שלא יהא בגלוי ראש לגמרי שאין זה ממצנת ציצית ועוד היא הלה לעשות צרכיו בגלוי הראש אלא שיכסה ראשו בטלית של מצנה כדרף הצנועים שהיו פורסין ראשיהון בסודרא כדאימא בפרק קמא דקדושין כי אתא רב המנונא לרב הונא אמר ליה אחאי לא פריסת סודרא אמר ליה דלא נסיבנא ופרש"י דלא פורס סודר כדרף הנשואים שהיו רגילים לכסות ראשן עכ"ל ופשיטא שלא היו הבחורים הולכים בגלוי הראש ממש אלא נדאי היינו סודר שהיו פורסים על הראש לצניעות ואיתא נמי התם רב פהנא שקיל סודרא מבי פדיון הבן אמר לד די חזי ה' סלעים אמר רב אשי לא אמרו אלא כגון רב פהנא דגברא רבא הוא ובעי ליה סודרא ארישא אבל כ"ע לא ופשיטא שלא היו כ"ע הולכים בגלוי הראש אלא דרף צנועים הנה לפורס סודר על ראשיהון וזהו שאמר ויכסה ראשו בטלית של מצנה דרף צניעות כמו שהצנועים היו פורסים סודר אשר על דא נתקנה ברפת עוטר ישראל בתפארה: דיני ציצית ותפלין והנחתן ח כתב האגור בשם מהר"י מולין שנסאל על טלית של משי מאיזה מין נוהגים לעשות הציצית.

והטלית שהשתי פשתן והערב צמר גפן מה דינו. וסוף דבריו צא וילמד ממנהג אנשפנדים שנהגו איסור גמור לעשו' טלית מנגד שהוא מעורב מפשתן וצמר גפן ולכן הירא שמים יוציא נפשו מפלוגתא ולא יעשה טלית הלא מצמר ע"כ.

ועל הטליתות של משי כתב האגודה פ' התכלת שנהגו העולה שאין מברכים עליו אלא מברכים על של צמר ואחר כך מסירים אותו ומניח של משי כי הרי"ף והרמב"ם פסקו דשל משי אינו חייב בציצית.

והמדקדקי' נהגי לברך תחל' על טלית קטן ואח"כ מניח הטלית של משי: ט צורת טלית קטן כתב האגור בשם מהר"י מילין דיש לדקדק לעשות הפתפים רחבים מכאן ומכאן דלא אתי אורי' דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה: י עושין נקב באורף הטלית בתוך ג' אצבעות סמוך לקרן ומרוחק מן הקרן כשיעור שיש מקשר אגודל עד כוף הצפון דלמעלה מג' אצבעות אינו נקרא כנף.

למטה מקשר אגודל נקרא תחת הכנף והפתוב אומר על הכנף סמ"ג ומטעם זה כתב מהר"י סג"ל דאין לתלות הציצית למפה לצד הארץ אלא על צד הכנף שנ' על כנפי בגדיהם וכן משמע בהדיא בגמרא בפ' התכלת דף מ"ב ציצית צריכה שתהא נוטפות על הקרן שנא' על כנפי בגדיהם וכן דייק הרא"ם.

אָבֵל לְפִי פֶרֶשׁ"י ו"ל אֵין לְהוֹכִיחַ מִהַגְמַ' ע"ש. וּכְשֶׁהוּא מוֹדֵד יִמְדוֹד בִּין־שָׂר.

וְאִם מְדַד מִקְרָן זְנוּיוֹת א' בְּאֶלְכֶסוֹן הַצִּיצִית פְּסוּל עֵי' בַב"י סִימָן י"א: יֵא וְנוֹהֲגִים לַעֲשׂוֹת אִימָר' סְבִיב הַנֶּקֶב שְׁלֵא יִנְתְּקוּ חוּטֵי הָעָרֵב. וְאֵע"ג דְּאָמְרוּ נִקְרָעָה הַטְּלִית תּוֹךְ ג' אֶצְבָּעוֹת לְקָרָן אֵינּוּ רִשְׁאֵי לְתוֹפֵר' וּפֶרֶשׁ"י דִּילְמָא פְּיִישׁ מִיַּדִּי מַחוּט הַתְּפִירָה וְיוֹסִיף עָלָיו ז' חוּטִים לְשֵׁם צִיצִית וְאִיפָא תַעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי פֶתַח מֵהֵרָא"י בְּתֵרוּמַת הַדֶּשֶׁן סִי' רצ"ו דְּהֵאֲדִנְנָא שְׂרִי לְתוֹפֵר סְבִיב הַנֶּקֶב שֶׁהַצִּיצִית תְּחַוֵּב בּוֹ בְּחוּטֵי מְשִׁי צְבוּעִים שְׂאִינָן לְבָנִי אִפִּי' כְּשֶׁהַצִּיצִית גַּם הוּא מְשִׁי כְּגוֹן בְּטִלִית שֶׁל מְשִׁי מֵאַחַר דָּאִין אֲנּוּ רְגִילִים לַעֲשׂוֹת צִיצִית רַק לְבָן עַכ"ל וְכַתֵּב עוֹד דָּאִם הַטְּלִית שֶׁל צֶמֶר מוֹתֵר לְתוֹפֵר סְבִיב הַנֶּקֶב אֶפְּיֵלוּ בְּמְשִׁי לְבָן.

וְאִם הַטְּלִית שֶׁל מְשִׁי צ"ע אִם הַצִּיצִית שֶׁל צֶמֶר אִם מוֹתֵר לְתוֹפֵר דְּלִיפָא לְמִיחַשׁ שְׂיִצְרָפְנוּ אוֹ נֹאמֵר דְּלִמָּא מְפָסְקֵי צִיצִית שֶׁל צֶמֶר וְיַעֲשֶׂה צִיצִית שֶׁל מְשִׁי וְיִצְרָפְנוּ: יב וְיִתְחַוֵּב הַחוּטִים בְּנֶקֶב וְיַעֲשֶׂה הַקְּשָׁרִים וְהַכְּרִיכוֹ וְכַתֵּב הַב"י לְכַרְוֵךְ בְּאֹוִיר הָרֵאשׁוֹן ש' וּבְשֵׁנֵי ט' וּבְשֵׁלִישֵׁי י"א וּבְרַבִּיעֵי י"ג שְׁעוֹלִים כָּל הַכְּרִיכוֹת מ' כְּמִנְיָן ה' אֶחָד שְׁעוֹלָה ל"ט וְעַם הַשֵּׁם עוֹלָה מ' וּבְאֹוִיר הָרֵאשׁוֹן אֵל יֵהָא פְתוּחָה מִז' דְּאִיתָא בְּרִישׁ פֶּרֶק הַתְּכֵלֶת הַפּוּחַת אֵל יִפְחוּת פְּחוּת מִז' כְּנֻגָד ז' רְקִיעֵי וְלֹא יוֹסִיף עַל י"ג כְּנֻגָד ז' רְקִיעִים וְשִׁשָּׁה אֹוִירִים.

וְאֵנִי הַכּוֹתֵב שְׂמַעְתִּי בְּעֵנְיָן אַחַר בְּתוּחְלָה ז' כְּנֻגָד ז' רְקִיעִים וְאַח"כּ ח' שֶׁהִיא בְּצִירּוֹף י"ה וְאַח"כּ י"א שֶׁהוּא בְּצִירּוֹף שֵׁם שֶׁל ד' וְאַח"כּ י"ג בְּגִימ' אֶחָד וְזֶהוּ ה' אֶחָד וְנִכּוֹן הוּא דָּאִין צָרִיף לְצָרִף הַשֵּׁם וְגַם אֵין תּוֹעֵלֶת שְׂגִי' מ' שְׁעֵיקֵר תּוֹעֵלְתוֹ שְׂיִהֵיָה כְּנֻגָד ה' אֶחָד וּכְמוֹ כֵּן מְצֵאתִי בְּשֵׁם רַבִּי אֶבְרָהָם לְפִי שֶׁהוּא כְּמוֹ כוֹז"ו שֶׁהוּא בְּגִימ' טל וְסִמָּף לְדָבָר טל אֹוִרוֹת טְלִיף אֹוִרוֹת בְּגִימ' צִיצִית וְה' קְשָׁרִי וְח' חוּטִין וְכֵן רֵאִיתִי מֵאַדּוּנֵי מוֹרֵי הַגָּאוֹן מְהֵרָ"ש ו"ל: יג וְאֵל יִתְחַוֵּב רֵאִשֵׁי הַחוּטִין בְּסִפִּין שְׂנֵאָמ' לֹא תִנְיֵף עָלָיו בְּרִזָּל וְיִפְסֹק אוֹתָם בְּשָׁנִים שֶׁהֵם ל"ב וְיַעֲסִקוּ בְּחוּטִין שֶׁהֵן ל"ב מְצֵאתִי בְּשֵׁם ר' דָּוִד בַּר מְנַחֵם: יד כְּתֵב רַבִּינוּ תָּם דְּכָל מְצוּהַ שְׂאִין אִשָּׁה חֵיבָהּ כְּגוֹן לְוָלֵב וְצִיצִית אֵינָה יְכוּלָה לְאֻגְדָּה הַלּוּלָב וְלִתְמֵן הַצִּיצִית וְרֵאִיָּה מֵהָא דְּפֶרֶק הַשּׁוֹלָה כָּל ש' שָׁנּוּ בְּקִשְׁיָהּ יִשְׁנּוּ בְּכַתִּיבָהּ וְכֵן הִיָּה מַעֲשֶׂה בְּתֵרוּיִישׁ בְּאִשָּׁה שְׂהִיָּתָה רְגִילָה לְתֵמֵן צִיצִיּוֹת בְּטִלִיתוֹת וּפְסָלָם ר"ת כו' ע"כ בְּתוֹ' גִּטִּין הִגָּה מִיִּמּוֹנֵי בַהֲל' צִיצִית.

אִף שֶׁהָאֲגוּר כְּתֵב בְּשֵׁם ר"י דְּלִית' דְּמִדְּפָסִיל גּוֹי אֶלְמָא נְשִׁים כְּשֵׁרוֹת. מְכַל מְקוֹם לְכַתְּחֵלָה יֵשׁ לְחוּשׁ לְדַבְרֵי רַבִּינוּ תָּם וְגַם הָאֲגוּר כְּתֵב דְּמְהֵרָ"ם הִיָּה מְקַפֵּיד בְּנָשִׁים: טו כְּתֵב הָרֵא"ש בְּסוּף הַלְכוֹת צִיצִית וְז"ל וְהִתְרַד אֵל דָּבָר ה' יְבִדּוֹק הַצִּיצִית קוֹדֵם עֲטִיפָה כְּדִי שְׁלֵא יִכְרַף בְּרִכָּה לְבַטְלָה עַכ"ל וְכֵן כְּתֵב הַנ"י דָּף פ"ו ע"א וְכֵן רֵאִיתִי מֵאַדּוּנֵי מוֹרֵי מְהֵרָ"ש ו"ל בְּכָל פַּעַם שֶׁהִי קוֹרִין אֵיתוֹ לְקֵרוֹת בְּתוֹרָה הִיָּה בּוֹדֵק הַצִּיצִית קוֹדֵם שְׂיִתְעַטֵּף וּבִשְׁעַת הַבְּדִיקָה צָרִיף לְהַפְרִיד הַצִּיצִית כִּי ע"ש זֶה נִקְרָאִים צִיצִית ע"ש חוּטִים הַנִּפְרָדִים וְסִימְנָהּ צִיצִית ר"ת "צִדִּיק" יִפְרִיד "צִיצִיּוֹתָיו" תְּמִיד: טז וְאַחַר שְׂנֵתְעַטֵּף בְּצִיצִית יִנִּיחַ תְּפִלִּין וְיִכּוֹנֵן בְּהִנְחָתוֹ שְׂצֻנּוֹ הַמְּקוֹם לְהַנִּיחַ ד' פְּרִשְׁיּוֹת אֵלוּ שְׁיֵשׁ בָּהֶם יְחוּד שְׂמוֹ וְיִצְאֵת מְצָרִים עַל הַזְרוּעַ כְּנֻגָד הַלֵּב וְעַל הָרֵאשׁ כְּנֻגָד הַמוֹחַ.

א"נ עַל הַזְרוּעַ כְּנֻגָד חוּשׁ הַמְּשׁוּשׁ שֶׁתְּלָה בְּיָד וְלָכֵן בְּתִפְלִין שֶׁל יָד אֵין בּוֹ אֶלָּא בֵּית א' וְעַל הָרֵאשׁ כְּנֻגָד הַחוּשִׁים שֶׁבְּרֵאשׁ.

חוש הראות. חוש השמע.

חוש הריח. חוש הטעם.

וכנגדם יש ד' בתים בתפלין של ראש ונה כדי שיתעורר אדם בתמשה חושיו ויזכור חסדי אל ית' ביציאת מצרים ע"י נסים ונפלאות שפשה עמנו שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו ואשר ליהפך והמשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם פרצונו והוא משגיח על כל בריותיו ולרמוז זה ילשל הרצועות שיהיו תולים לפניו ויגיעו של ימין עד הטבור לרמז שהשפעת עולם השפל במצות בוראו עד טיבור העולם לאפוקי מלכו של אומרים שהשפעת המשגיח מגעת עד גלגל הלבנה ולא יותר: יז ויניח של יד תחלה ויברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין בקמץ מלשון הפתוב להניח ברכה אל ביתו ואחר כך של ראש ויברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין מאחר דיש בה בתים הרבה מברכין עליה ברכה בפני עצמה: יח ושתי הברכות צריכים שיהיו בלי הפסק.

ולא יפסיק ביניהם לדבר אפי' לענית אמן יש"ר וקדושה. והרא"ש לא הנה פורו הרצועה עד אחר קשירת הראש משום הפסק: יט יש נוהגים לתקן התפלה של יד וקודם שיניחיהו לוקחים של ראש ומתקנים אותו כדי שלא יצטרכו להפסיק בין הנחת תפלה של יד להנחת תפלה של ראש בתיקון תפלה של ראש וכתבו מהר"י אבוה"ב ז"ל ומהר"י חביב ז"ל דטעות הוא בידם לפי שהם מעבירים על המצנה וצריף למחות בידם וללמדם שאחר שיניחיהו של יד יקחו של ראש ויתקנוהו ויניחיהו דאיתו תיקון כיון דצונו הנחה הנה לא הנה הפסק.

וראיתי בתשובת הר"ר יוסף גיקטליי ז"ל שע"פ הקבלה אסור להוציא התפלה של ראש מהתיק עד שתהנה תפלה של יד מונחת עכ"ל ב"י בכור א"ת סי' כ"ה. ולא ינערם מהתיק אלא יתפשם בידו ויוציאם ספר חסידים סי' רע"ג: כ פתב באורחות חיים וז"ל פתב הראב"ד בתשובה שאם הותר של יד קודם הנחת תפלין של ראש מהדקן וא"צ לתזור ולברך עליהם אבל הניח של ראש ואח"כ הותר של יד מהדק ומברך עכ"ל: כא פתב הר"ד אבודרהם מנהג חכמים לנשק התפלין בפשע חתן ובשעת חליצתו וכ"כ האורחות חיים: כב כתבו התו' בפ"ק דברכות דשל יד צריף להיות מכוסה דכתיב לה לאות וכן פתב האורחות חיים וכתב עוד דשל ראש צריף להיות בגלוי דכתיב וראו וט' ע"כ ומ"ש דכתיב וראו וגו' הוא דכתיב וראו פל עמי הארץ פי שם ה' נקרא עליה ודרשו רז"ל אלו תפלין שבראש ורמוז לדבר פי שם ה"י נקרא ר"ת שי"ן שאין נראה מבחוץ אלא השיני"ן והוי כאלו אמר וראו פל עמי הארץ פי שי"ן עליה ויראו ממך.

והטעם שעושין שי"ן יותר משאר אותיות פתב בא"ח כדי לרמז הימים שאדם מניחם בשנה שהם ש' וכ"כ רבינו בח"י בפירוש פי תבא ונראה לי שזהו טעם מספיק לבני אשכנז שמניחים תפלין בח"ה אז פשתסיר נ"ב שבתות וי"ג ימים טובים נשאר ש' ימים שמניחים אבל לבני א"י שאין מניחים בח"ה פדעת הזוהר וכן נוהגים אנשי ספרד אם כן לדידהו הקושיא במקומה עומדת וכתב הר"י אלפסנדר ז"ל הטעם הנכו' לשי"ן של תפלין מפני ששם הנו"ה בא"ת ב"ש עולה שי"ן והיינו מצפ"ץ וע"כ נאמר וראו פי שם ה' נקרא עליה וטעם הזה פתבו גם כן רבינו בח"י וכל אלו הטעמים צריכים אנו לדעת

התו' וקרא"ש והמְרַדְכִי והסֶמ"ג שְׁסוֹבְרִים דדלי"ת ויו"ד שֶׁל תְּפִלִּין לֹא אוֹתִיּוֹת גְּמוּרוֹת הֵן וְלֹא חֲשִׁיבֵי מְאוֹתִיּוֹת הַשֵּׁם.

אָבֵל לְדַעַת הַטּוֹר שְׁסוֹבֵר שֶׁהֵן אוֹתִיּוֹת גְּמוּרוֹת עֵיקַר הַטַּעַם לְהַשְׁלִים הַשֵּׁם שֶׁל שְׂדֵי כְּמוֹ שְׁפָתַי הַכּוֹר א"ח בְּסוֹף סִימָן ל"ב. וְעַדִּינָן צְרִיכִים אָנוּ לְמוֹדְעֵי מַהוּ הַטַּעַם כָּל הַב' שִׁינִי"ן דא' שֶׁל ג' רְאִשִׁים וּא' שֶׁל ד' רְאִשִׁי וְנִמְצָא פְתוּב בַּהֲג"ה בְּסֶמ"ג שֶׁהוּא כְּנֶגֶד ב' פְּתִיבוֹת שִׁישׁ לְנוּ כ' הַלּוּחוֹת וְכַתֵּב הַסֶּפֶר תּוֹרָה פְּתַב הַלּוּחוֹת הִיָּה פְּתִיבָה שׁוֹקְעוֹת הָרִי בְּכָל הָאוֹתִיּוֹת הָיוּ מִן הָאֲוִיר נִמְצָא שִׁישׁ לְשִׁי"ן ד' דְּפָנוֹת לִג' אֲוִירִים וְכַתֵּב ס"ת שֶׁכְּתָבוּ מִשָּׁה הִיָּה כְּתַב בּוֹלְטוֹת שֶׁהִיָּה בּוֹלֵט עַל הַקְּלָף לְפִיכָף שִׁי"ן שֶׁל ד' רְאִשִׁי שִׁי"ן שֶׁל קוֹדֶשׁ הִיא רֵאשׁוֹנָה לְבִתִּים כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב הַלּוּחוֹת קוֹדֶם לְכַתֵּב ס"ת וְעוֹד שֶׁהוּא כְּתַב הַבּוֹרָא רְאוּי לְהִיּוֹת רֵאשׁוֹן ע"כ.

וְעַל דַּעַת חֲכָמֵי הָאָמֶת הוּא שְׁאֲחַר שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כְּתַב הָרַב הַקְּדוֹשׁ רִשְׁב"י שֶׁעַל הַתְּפִלִּין נֶאֱמַר וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם שֶׁבְּסִבַּת הַקַּב"ה מִשָּׁרָה שֶׁכִּינְתוּ בְּיִשְׂרָאֵל לְכִי שֶׁהוּא סוּד הַמְּרַכְּבָה וְסוּד הָאֲבוֹת וְלִכֵּן יֵשׁ בָּהֶן שִׁי"ן שֶׁל ג' רְגָלִים מִצַּד יְמִין כְּנֶגֶד אֲבָרְהָם יִצְחָק יַעֲקֹב.

וּמִצַּד שְׂמָאל שִׁי"ן שֶׁל ד' רְאִשִׁים כְּנֶגֶד ד' חִיּוֹת נוֹשְׂאֵי הַמְּרַכְּבָה. לִכֵּן רְאוּי שֶׁלֹּא יִסְרַם עַד שִׁיאֲמַר קְדִישׁ תְּתַקַּבֵּל שְׁאֲחַר סֹדֵר קְדוֹשָׁה בְּעֵינָיִךְ שִׁיעֲנֶנָּה עִם הַתְּפִלִּין ג' קְדִישִׁין כְּנֶגֶד שִׁי"ן בַּל ג' רְגָלִים שֶׁבְּתְּפִלִּין.

וְכֵן יַעֲנֶה עִמָּהֶם אַרְבַּע קְדוֹשׁוֹת כְּנֶגֶד הַשִּׁי"ן שֶׁל ד' רְגָלִים שִׁישׁ בָּהֶן לְצַד שְׂמָאל. הַקְּדוֹשָׁה הַא' בְּרַכּוֹ אֶת ה' הַמְּבֹרָךְ שֶׁהִיא דָּבָר שֶׁבְּקְדוֹשָׁה.

וּקְדוֹשֵׁת בְּשִׁפָּה בְּרוּרָה. וּקְדוֹשֵׁת הַעֲמִידָה וּקְדוֹשֵׁת וּמְקַבְּלִין דִּין מִדִּין כֶּף מְצַאֲתִי.

דְּלֹא כְּהַרְמ"א שֶׁהִגִּיהַ בַּש"ע ג' קְדוֹשׁוֹת וּד' קְדִישִׁים דְּהֵיִינוּ לְחַבֵּר קְדִישׁ יְתוּם חֲדָא דְּהָא בְּרַכּוֹ נְמִי דָּבָר שֶׁבְּקְדוֹשָׁה הוּא וְאָנוּ אֵין לְנוּ לְהַשְׁהוּתָהּ אֲלֵא בּוֹ קְדוֹשׁוֹת וְעוֹד לְדִידָהּ לֹא תִמְצָא ז' לְפִי מְנַהֵג הָאֲשִׁפְנֻזִים דְּלֹא אֲמַרִי קְדִישׁ אַחַר עֲלִינוּ כִּי אִם בְּשִׁבְתָּ וְכֹאֲשֶׁר כְּתַבְתִּי כֵּן הוּא הַנְּכוּן: כִּג כְּתַבְתִּי לְעֵיל בְּשֵׁם מְהַר"י מְרַפּוֹרֵק שֶׁהִיָּה נוֹהֵג לְחַלּוֹץ תְּפִלִּין אַחַר קְדוֹשָׁה וְיִהְיֶה טַעְמָא דְּתְּפִלִּין צְרִיכִים גּוּף נָקִי לִכֵּן אֵין לְנוּ לְהַשְׁהוּתָם יוֹתֵר מִן הַחֹב וּנ"ל דְּלֹאוּ מְנַהֵגָא הוּא שְׁהָרִי כְּתַב בְּעַל כְּפַר הַמִּצֵּן וּבְעַל סֶכֶר מוֹכֵר כִּי מַה שְׁאֲמָרוּ רז"ל תְּפִלִּין צְרִיכִים גּוּף נָקִי פְּאַלִּישְׁע בְּעַל כְּנַפְיָם שֶׁלֹּא יֵשֵׁן בָּהֶם שֶׁלֹּא יִפִּיחַ בָּהֶם מְדַבֵּר בְּאוֹתָן שֶׁמִּנִּיחָן כָּל הַיּוֹם כְּמִצְוַתָּן פֶּן יִשְׁכַּחַם עָלָיו וְיַעֲשֶׂה בָּהֶם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הִגּוֹן אָבֵל בְּשַׁעַת תְּפִלָּה אֵין לָהּ רִשְׁעָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה רְאוּי לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין קַל וְחֹנֶמֶר מִסֶּפֶר תּוֹרָה שֶׁהוּא מְקוֹדֶשׁ יוֹתֵר שִׁישׁ בָּהּ כָּל הַתּוֹרָה כְּנֶלֶה וּבְתְּפִלִּין אֵין בָּהֶם כִּי אִם ד' פְּרָשִׁיּוֹת בְּלִבְד וְהֵם בְּתוֹךְ הָעוֹר וְהַכֵּל אוֹחֲזִין בְּס"ת בְּשַׁעַת תְּכִלָּה שֶׁהַכֵּל יְכוּלִים לְהַתְּנַהֵג בְּטְהָרָה בְּשַׁעַת תְּפִלָּה עַכ"ל וּמִשְׁמַע מְדַבְּרֵיהֶם דָּאֵין לָהּ רִשְׁעָה בְּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ מְתַנַּהֵג עֲצָמוֹ בְּטְהָרָה אִפִּי עַד אַחַר קְדִישׁ שֶׁל קְדוֹשָׁה דְּסוּדָּרָה.

וּבְיּוֹם שִׁישׁ ס"ת עַכ"פ לֹא יִחַלְצֶם עַד שִׁיִּחְזִירוּ ס"ת לְהִיכָל דְּכַתִּיב וְיַעֲבֹר מִלְּכֶם לְפָנֶיהֶם וְה' בְּרֵאשֵׁם. וּמִלְּכֶם הוּא הַסֶּפֶר תּוֹרָה דְּכַתִּיב בִּיהָ בֵּי מְלָכִים יְמָלְכוּ: כַּד אַחַר עָשָׂה שֶׁל יָד כְּתִיב וְהָיוּ לְטוֹטְפוֹת בֵּין עֵינֵיהוּאֵרז"ל כָּל זְמַן שִׁיְהִיוּ בְּעֵינֵיהֶם יְהִיוּ שְׁנַיִם וְלָכֵף כְּשֶׁחֹלֵץ

חולץ של ראש תחלה ויניחם בתיק ואח"כ יחלוץ של יד ויניחם על של ראש ועתה כשיירצה להניחם ונמצא של יד תחלה שאם יניחם תחת של ראש הנה צריף להעביר על המצות וכתב בספר מערכת אלהים שצריף לחלוץ תפלין של ראש מעומד: כה אמר רבא אסור למיחלץ תפלין קמיה רביה דכתיב ויגרם יד במלך ואמר ר' יוחנן שחלץ תפלין לפניו ופרש"י שיהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימות מלכות ולחלוץ שלא בפניו.

וכ' עוד דטעמא מפני שהוא עגלה ראש והוא זלוול לפני המלך ומזה הטעם אמרו בשמימא רבא שהתלמיד עושה חוצפה כשמגלה ראשו ומהאי טעמא מיחה לנו התלמידים אדוני מורי הגאון מהרש"ל ז"ל שלא לחלוץ תפלין בפני ס"ת לפי שהוא זלוול לס"ת שמגלה ראשו כנגדה אלא מי שרוצה לחלוץ תפלין צוה לסלק עצמו לצדדים ויחלץ: כו מעשה וגזרו על ישראל שלא להניח תפלין והיה אלישע בעל כנפים לובש.

פעם אחת אחזוהו השומרים והיה תפלין בידו ובראשו פיון שראה אותם נוטלן מעל ידו ומראשו ונותנן בחיקו א"ל מה בחיקך אמר להם כנפי יונה ונעשה לו גס ונראו להם כנפי יונה ונמלט מידם וע"כ קראוהו אלישע בעל כנפים וכתב בספר תוסר על פן נהגו לכוונתם בכנפים זכר למעשה אלישע בעל כנפים: דיני הנהגות בבהכ"נ ודיני ברכות ופסוקי דזמרא: כז קבלה הוא מר' יהודא הקסיד ז"ל אדם היוצא מביתו שחרית קודם שיתפלל יש לו לומר פסוק זה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: כח וכשיכנס לבהכ"נ ירוץ כדאי בברכו' אמר רבי חלבא אמר רב הונא היוצא מב"ה לא יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל כ"ש דרתיטנא שנגמר ונדעה נרדפה לדעת את ה' ואיתא נמי התם אריב"ל לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפילו בשבת שנגמר אחרי ה' ילכו פאר' ישאג: כט ויבואו לבהכ"נ נוהגים לומר מה טובו כו' כדכתוב בסידורים ומצאתי כתוב שתקנו רבנן י"ג השתחוואות כמו שהיו במקדש כנגד י"ג פצות שפרצו יונים כדאי' במס' שקלים וכן כ' ר' אביגדור קר"א ז"ל מה טוב אנהליה יעקב משכנותיה ישראל לכן כה אמר ה' הרחקתי בגוים וכו' הפיצותם בארצות ואהי' להם למקדש מעט בארצו אשר באו שמה.

ה' אהבתי מעון ביתך מקום משכן כבודך. ואני תפילתי לך ה' עת רצון אלהים ברוב חסדך ענני באמת ישעך אני קראתי כי תענני אל הט אנה לי שמע אמרתי.

אני בצדק אחזה פניך אשבועה בהקיץ תמונתך. ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחנה אל היכל קדשך ביראתך.

אשתחנה אל היכל קדשך ואודה את שמה על חסדך ועל אמיתתך כי הגדלת על כל שמה אמרתיך. בתו ונשתחנה ונכרעה ונברכה לפני ה' עושינו.

נבואה למשפנותיו נשתחנה להדום רגליו. רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא.

רוממו ה' אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש ה' אלהינו יזכרו וישבו אל ה' כל אפסי הארץ וישתחוו לפניך כל משפחו' גוים. כל הארץ ישתחוו לך ויזמרו לך וזמרו שמה סלה.

יבִּישׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בְּאֵלֵי לֵילֵי הַשְּׁתַחֲוֹו לֹא כָּל אֱלֹהִים. אַכְּלוּ וַיִּשְׁתַּחֲוֹו כָּל דְּשֻׁנֵי אֶרֶץ לְפָנָיו יִכְרְעוּ כָּל יוֹרְדֵי עֶפְרַי וְנִפְשׁוּ לֹא חִיָּה.

כָּל גֹּזִים אֲשֶׁר עֲשִׂיתָ יְבוֹאוּ וַיִּשְׁתַּחֲוֹו לְפָנָיִךָ אֲדֹנָי וַיִּכְבְּדוּ לְשִׁמְךָ. הִבּוּ לֵה' כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֵאוּ לְפָנָיו.

הַשְּׁתַחֲוֹו לֵה' בְּהִדְרַת קוֹדֶשׁ חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל הָאֶרֶץ אִם תִּכּוֹן תִּבְּל בַּל תִּמּוֹט: ל וְאַחַר כֵּן כְּשֵׁיִשֵׁב יֹאמַר אֵלָיו ב' פְּסוּקִים אֲשֶׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתָךָ מִשׁוּם דִּילְפִינָן מִיְּגִיָּה שְׁצַרְיָה אָדָם לִישֵׁב שְׁעָה א' קוֹדֶם שְׁיִתְפַּלֵּל וּמוֹסִיפִין אֲשֶׁרֵי הָעָם שְׁפָכָה לֹא כו' וְתוֹ לֹא וְכֵן הָיָה נוֹהֵג מִיְּרֵי הַגָּאוֹן ו' ל דָּאִין לָנוּ לֹמַר תְּהִלָּה לְדוֹד רַק ג' פְּעָמִים בְּכָל יוֹם וְלֹא ד' פְּעָמִים: לֹא וְאַחַר כֵּן מִתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צִיְבוֹר אֲדוֹן עוֹלָם וְהוּא שִׁיר נֶאֱמָר וּמְעִילָה וּמְצִאתִי כְּתוּב כָּל מִי שְׁמַכּוֹן בְּעַת הַתְּחִלַּת אֲדוֹן עוֹלָם כְּתוּב רַבִּי יוֹד הַחֶסֶד וְרַב הָאִי גָאוֹן וְרַב שְׁרִירָא גָאוֹן עָרַב אֲנִי בְּדָבָר שְׁתִּפְּלָתוֹ נִשְׁמַעַת וְאִין שְׁטָן מְקַטְרֵג עַל תְּפִלָּתוֹ וְאִין לֹא שְׁטָן וּפְגַע רַע בְּר"ה וּבִיה"כ בַּתְּפִלָּתוֹ וְאוֹיְבָיו נוֹפְלִי לְפָנָיו וִי"א אִם יֵצֵה"ר מְשָׁלִים אֶתוֹ וְעָלְיוֹ אָמַר שְׁלֵמָה הַמְּלִיךְ עָלְיוֹ הַשְּׁלֹם בְּרִצּוֹת ה' דְּרַכִּי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלָם אֶתוֹ ע"כ וְאֶפְשָׁר שְׁמִזְזָה נִתְּפָשֵׁט הַמְּנַהֵג שְׂאוֹמְרִים אוֹתוֹ קוֹדֶם כָּל בְּרָכָה וְתִהְיֶה: לֵב וְאַחַר כֵּן מִתְחִיל הַש"ץ לְבָרֵךְ בְּרַכְתָּ עֲנִי בְּקוֹל רֶם וְהִקְהֵל עוֹנִין אָמֵן וְאַח"כּ מְבָרְכִין גַּם הֵם וְנִשְׂאֵל גְּדוֹל הַדּוֹר מְהֵרָא מוֹלִין לְקַהֲלַת אֲשֶׁכְּנֹז שְׁנוֹהֲגִים הַזְּקֵנִים בְּהַשְׁפָּמָה בְּבַה"כ"נ לְבָרֵךְ בְּרַכ' עֲנִי בְּקוֹל רֶם וְאַחַד הוּא הַמְּבָרֵךְ וְחִבְרֵי עוֹנִים אָמֵן וְאַח"כּ מְבָרְכִין הָאַחֲרִים ג"כ פְּעַם אַחֲרַת עֲנִי בְּקוֹל רֶם לְמָה לֹא יֵצְאוּ בְּפַעַם רֵאשׁוֹנָה בְּאָמֵן שְׁעָנוּ.

הַשִּׁיב פִּי אִכ"פ שְׁעָנוּ אָמֵן יְכוֹלִים לְחַזֵּר וּלְבָרֵךְ מֵאַחַר שֶׁהֶאֱחָדָה שְׁהוּא מִתְחִיל לְבָרֵךְ אִינוּ מְכּוֹן לְהוֹצִיא פִּי צַרִּיךְ פְּנוּנַת הַמְּבָרֵךְ וְהַשׁוֹמֵעַ וְנֹאפִי אִם הַשְּׁלִיחַ צִיְבוֹר יִכּוֹן לְהוֹצִיא מִי שְׂאִינוּ בְּקִי מִכ"מ הַמְּבָרְכִים אַחֲרָיו אִינוּ מְכּוֹנִים לְצִאת יְדֵי חוֹבְתָן בְּבִרְכָתוֹ עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ: לֵב וְאַחַר כֵּן נוֹהֲגִים לְבָרֵךְ בְּרַכְתָּ אֲשֶׁר יֵצֵר וְנֹאפִי מִשׁוּם דְּנוֹהֲגִים לְבָרֵךְ עֲנִי וְנֹאפִי יֵצֵר בֵּין עֲשֵׂה צָרְכִי בֵּין לֹא עֲשֵׂה צָרְכִי וְכִשֵּׁם שְׁבִרְכַת עֲנִי מִמְּתִינִים לְבָרֵךְ אוֹתָהּ בְּב"ה מְפָנֵי עַמֵי הָאֶרֶצִים שְׂאִינָם יוֹדְעִים לְבָרֵךְ כְּמוֹ שְׁפָתַי הָאֲגוּר בְּשֵׁם מְהֵרָא מוֹלִין כֵּן מִמְּתִינִים ג"כ בְּבִרְכָה זוֹ לְבָרֵךְ אוֹתָהּ בְּב"ה וְכֵן הָיָה נוֹהֵג מְהֵרָא ו' ל שְׁלֵא הָיָה מְבָרֵךְ בְּפִינָךְ פִּנִי וְנֹאפִי יֵצֵר עַד בּוֹאוֹ לֵב"ה.

אֲכֵן מוֹרֵי ו' ל הָיָה מְבָרֵךְ בְּבֵיתוֹ בְּרַכְתָּ אֲשֶׁר יֵצֵר. וּבְרַכְתָּ עֲנִי הָיָה מְמַתִּין לְבָרֵךְ עַד בּוֹאוֹ לְבַה"כ"נ וּמִי שְׁנוֹהֲגַת אַחֲרָיו לֹא יְבָרֵךְ אֲשֶׁר יֵצֵר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת: לֵב בְּבִרְכַת אֲשֶׁר יֵצֵר לֹא הָיָה אוֹמֵר מְהֵרָא מְרוֹטְנִבוֹר"ג אִפִּי שְׁעָה א' כִּי אֵע"פ שְׁנִסְתָּמוּ יְכוֹל לְהִיּוֹת יוֹתֵר מִשְׁעָה א' כְּמוֹ שֶׁכֵּת' הַתְּשׁב"ץ וְהַר"ד אֲבוֹדְרָהָם וְהַפְּלָפוֹ בְּשִׁמוֹ.

אֲבָל דַּעַת הַטּוֹר דִּש"ק אִפִּי שְׁעָה א' וְקֵאֵי אֲשֶׁעַת יֵצִיאָתוֹ לְאוֹר הָעוֹלָם שְׂאֵם הָיָה נִשְׂאָר פִּי סְתוּם אוֹ טִיבוֹרוֹ פְּתוּחַ אִפִּי שְׁעָה א' אִינוּ יְכוֹל לְהִתְקַיֵּם כְּדִאִיתָא בְּמִסְכַּת נִדָּה יֵצֵא לְאוֹר הָעוֹלָם נִפְתַּח הַסְּתוּם וְנִסְתַּם הַפְּתוּחַ שְׂאֵלְמָלָא כֵּן א"א לְהִתְיָחוּת אִפִּי שְׁעָה א' וּמִשְׁמַע דְּבִחְדָא מְנִיָּהוּ לֹא הָיָה יְכוֹל לְחִיּוֹת אִפִּי שְׁעָה א'.

וְנִסְתַּח הַסְּפָרְדִים כְּדַעַת הַטּוֹר. וְנִסְתַּח הָאֲשֶׁכְּנִיזִים כְּדַעַת מְהֵרָא ו' ל: לֵב בְּנִסְתַּח הַבְּרָכָה זוֹ הוּא רוֹפֵא חֲלֵי כָּל בְּשָׂר וְכ' מְהֵרָא קֵאֵרוֹ ע"ש הַנְּקִבִים שְׁפָרָא בּוֹ לְהוֹצִיא פְּסוּלַת מֵאֲכָלוֹ

כי אם יתעפּש בּבטן ימות וּהוּצָאתוּ היא רפּואָה כּף הוא בּשְׁלֶחַן ערוּף וּתְמַהְנִי שְׁהַרִי
הַמְקוֹר דֵּהִיא פִּירוּשָׁא הוא הרר"ד אבּוּדְרֵהֶם וְהוּא עֲצֻמוּ לֹא פֶתַב רוּפָא חֲלִי רַק רוּפָא
כָּל בְּשֵׁר פִּי עֲדִין לֹא הִגִיעַ לְחִלּוּת רַק אִם יתְעַפֵּשׁ בּבֶטֶן וְהוּצָאתוּ היא רפּואָה שְׁלֹא יבֹא
לִידֵי כּף לְכֹן נִכּוֹן שְׁאִין לוֹמַר פִּי אִם רוּפָא כָּל בְּשֵׁר פּוֹנֶסֶחַ הַסְפְּרֵדִי וְכֹן מִשְׁמַע בּפִ' הַרוּאָה
דְּגַרְסִי הֵתֵם מֵאֵי חֲתִים אָמַר רַב רוּפָא חֲלִי אָמַר שְׁמוּאֵל שְׁוִינְהוּ אָבֵא לְכוּלְהוּ עֲלֵמָא
קִצְיָרִי אֲלֵא רוּפִ' כָּל בְּשֵׁר רַב שְׁשֵׁת אָמַר מִפְּלִיא לַעֲשׂוֹת אָמַר רַב פֶּפְא הִלְכֵהּ גַּמְרִינְהוּ
לְתַרְנִינְהוּ רוּפָא כָּל בְּשֵׁר וּמִפְּלִיא לַעֲשׂוֹ' גַּם מֵהַר"ר אַבְרָהָם מִפְּרָאג הַתְּמִיָּה עַל נֶסֶחַ שְׁלָנוּ
שְׁהוּא רוּפָא חֲלִי כָּל בְּשֵׁר וְכֹן מוֹרֵי ז"ל לֹא הִיָּה אֹמֵר רוּפָא חֲלִי כָּל בְּשֵׁר: לוֹ וְנוֹהֲגִים
לְסַדֵּר בְּרַכַּת הַתּוֹרָה מִיַּד אַחַר בְּרַכַּת אֲשֶׁר יֵצֵר וּתְמַהְנִי עַל מְנַהֵג זֶה דָּאם נוֹהֲגִים כּף עַל
דַּעַת הַטּוֹר א"ח שְׁנֵהֵג כּף דָּאִין לוֹמַר פְּסוּקִים קוֹדֵם בְּרַכַּת הַתּוֹרָה א"כ לְמָה אָנוּ אוֹמְרִים
מֵה טוֹט וּשְׁאָר פְּסוּקִים קוֹדֵם בְּרַכַּת הַתּוֹרָה אֲלֵא צְרִיכִין לוֹמַר דָּאִין לְחוּשׁ פִּינּוֹן דָּאִין אוּמִ'
אוּתוּ דִּרְף לִימוּד רַק דִּרְף בְּקִשָּׁה וְרַצוּי כּמ"ש הָאָגוּר בְּשֵׁם מֵהַר"י מוּלִין א"כ גַּם בְּרַכַּת
הַתּוֹרָה נֶאֱמַר קוֹדֵם פ' הַתְּמִיד פִּי שְׁם נִתְקַנָּה.

וְהַרוּצָה לְצֵאת יְדֵי כּוֹלָם אֲזִי בְּקוּמוֹ מִמַּטְתּוֹ יִטּוֹל יְדָיו וַיִּבְרַךְ אֲשֶׁר יֵצֵר מִיַּד וּבְרַכַּת הַתּוֹרָה
וַיֹּאמֶר בְּרַכַּת כֹּהֲנִים וְאֵלֹהֵי דְבָרִים כו' וְאֵלֵהִי נִשְׁמָה עַד לְפָגְרִים מֵתִים וּבְכוּאוֹ לַב"ה יִבְרַךְ
ענ"י וְסִדֵּר הַבְּרָכוֹת כּוֹלָם וְאִזּוּ הוּא יוֹצֵא לְדַעַת כּוֹלָם: (אַבְל מְנַהֵג אֲשֶׁפְּנֵז נוֹהֲגִין לְבָרַךְ
בְּרַכַּת הַתּוֹרָה קוֹדֵם פ' הַתְּמִיד): לֹז הַמְשַׁפֵּים בְּפִקּוֹר לְלַמּוֹד קוֹדֵם שְׁיִלְף לַב"ה יֵשׁ לוֹ
לְבָרַךְ בְּרַכַּת הַתּוֹרָה דְּלֹא כּר"מ וְרַבֵּי יוֹנָה שְׁפָתָבוּ שְׁבָרְכָה שֶׁל אֶתְמוּל פּוֹטְרַת עַד שְׁחַרִית
וּכְשֶׁבֵּא לַב"ה אִין לוֹ לְחַזֵּר וּלְבָרַךְ אַע"פ שְׁהַקּוֹר' בַּתּוֹר' חוֹזֵר וּמְבָרַךְ אֲשֶׁר בְּחַר כְּנוֹ
אַע"פ שְׁכָבֵר בִּירְף לֹא דְמִי שְׁאוּתָה בְּרָכָה נִתְקַנָּה עַל קְרִיאַתָּה בְּצִיבוּר כְּמוֹ שְׁתַּקְנוּ בְּרָכָה
לְאַחֲרֶיהָ.

וְלֹא זֹו אִם כָּבֵר בִּירְף דֵּהִפְסִיק בְּבְרָכוֹת וּתְפִלוֹת שְׁצָרִיף לְבָרַךְ עַל קְרִיאַת הַתּוֹרָה אֲלֵא
אִפִּי אִם אֵיחַר לְבֹא לַב"ה עַד קְרִיאַת הַתּוֹרָה וְהַתְּחִיל בְּבְרָכוֹת וּכְשִׁיִּסְיִים בְּרַכַּת הַתּוֹרָה
מִיַּד קְרִאוּהוּ לְקִרוֹת בַּתּוֹרָה דֵּהִנֵּי אֲמִינָא הִיאָף יִבְרַךְ בְּרָכָה א' פְּעָמִים בְּזֶה אַחַר זֶה בְּלִי
הַפְּסֵק בְּנִתְיָ' אִפִּי הַ פֶּתַב הַטּוֹר בְּסִימָן קל"ט בְּשֵׁם הָרֵא"ש דִּישׁ לוֹ לְבָרַךְ פִּי לֹא חֲלָקוּ
חֲכָמִים.

וְכַתֵּב עוֹד אַבְל אִם קְרִאוּהוּ לְקִרוֹת בַּתּוֹרָה קוֹדֵם שְׁיִבְרַךְ בְּרַכַּת הַתּוֹרָה וְדֹאֵי נִרְאָה שְׁאִין
לְבָרַךְ שְׁנִית דְּלֹא גָרַע מִמֵּי שְׁרוּצָה לְלַמּוֹד מִיַּד אַחַר ק"ש וּתְפִלָּה דְּנִפְטַר בְּאַהֲבָה רַבָּה.
וְכַתֵּב מוֹרֵי מֵהַר"ש ז"ל אַבְל מ"מ אִינוּ דוֹמָה מִמֵּשׁ דְּמִי שְׁנִפְטַר בְּאַהֲבָה רַבָּה וְלוֹמַד אַחֲרָיו
סִיד אִינוּ מְבָרַךְ כָּלֵל אַבְל הָכֵא אִינוּ מְבָרַךְ אֲשֶׁר בְּחַר בְּנוֹ אַבְל מְבָרַךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמַצּוֹתָיו וְצוּנּוֹ לְעֶסֶק בְּדַבְרֵי תּוֹרָה.

וְהַעֲרַב נָא כו' עכ"ל: לַח נֶסֶחַ הַבְּרָכָה אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמַצּוֹתָיו וְצוּנּוֹ לְעֶסֶק בְּדַבְרֵי תּוֹרָה
וְהַעֲרַב נָא כו' בְּנִי"ו בֹּא"י אִמ"ה אֲשֶׁר בְּחַר בְּנוֹ וְכַתֵּב הַר"ר יוֹנָה בְּרַכַּת אֲשֶׁר בְּחַר בְּנוֹ
פּוֹתַחַת בְּבָרוּךְ מִפְּנֵי שְׁדִרְף הוּא לְאוּמְר' בְּפִנֵּי עֲצֻמ' כְּשֶׁמְבָרְכִין עַל הַתּוֹרָה: לֹט נִשְׁאֵל
לְמֵהַר"י מוּינִ"א אָדָם שְׁמֻשְׁכִּי קוֹדֵם הַתְּפִלָּה לְכַתּוּב אִם חֲזִיב לְבָרַךְ בְּרַכַּת הַתּוֹרָה.

וְהוֹרָה לְחִיּוּב רַק שְׁלֹא יִהְיֶה אֲגַרַת הַרְשׁוֹת תִּשְׁב"ץ וְכֹן הוּא בְּאַבּוּדְרֵהֶם: מִמַּצְאֵתִי בְּסִפְר
יֵשׁ נוֹשֵׁן קוֹדֵם שְׁיִתְחִיל אָדָם לְלַמּוֹד יֹאמַר בְּתַחֲלָה ח' פְּעָמִים ח' שְׁל תְּמַנְיָ' אִפִּי וְהוּא

חלקי ה' אַמְרָתִי וגו' עד חֲסֵדֶיךָ ה' מְלֵאָה הָאָרֶץ חֲקִיךָ לְמַדְנִי וַיֹּאמֶר: יְהוָה מְלַפְנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אַבּוֹתַי בְּשִׁמְנֵה פְעָמִים שְׁאֲמַרְתִּי הַפְּסוּקִים לְפָנֶיךָ שֶׁתַּפְתַּח לִבִּי בְּתוֹרָתְךָ וּתְצַוֶּה לְמַטְטְרוֹן שֶׁר הַפְּנִים אֲשֶׁר שָׁמוּ זַגְנֵזָאֵל לְפִי שֶׁכָּל גְּנֹזֵי חֲכָמָה מְסוּרִים בְּיָדוֹ וּלְרוֹזְזֵי־אֵל רַבּוֹ שֶׁל אָדָם הֵרָאשׁוֹן.

וּלְיוֹפֵי־אֵל רַבּוֹ שֶׁל שָׁם. וְלְצַדִּיקֵי־אֵל רַבּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אַבְיָנוּ.

וְלִרְפָּאֵל רַבּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וּלְגַבְרֵי־אֵל רַבּוֹ שֶׁל יוֹסֵף. וְלְמַלְתֵּי־אֵל רַבּוֹ שֶׁל אֱלִיהוּ שֶׁיְלַמְדוּנִי תוֹרָתְךָ וַיְהִי לִבִּי כְּפֶתַח־חַוִּי שֶׁל אוֹלָם לְהַגִּיחַ בְּתוֹרָתְךָ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה מְנוֹחִים בְּכִי כְּשֶׁלַח־ן עָרוּף וְכַמְעַיִן הַנּוֹבֵעַ וַיְהִי תוֹרָתְךָ שְׁמוּרָה בְּלִבִּי שֶׁלֹּא אֲשַׁכַּח וְאֶהְיֶה כַּבּוֹר סִיד שְׁאִינוֹ מְאֻבָּד טָפֵה וְאֲשִׁחִיר וְאֶעְרִיב כְּפֶתוֹב לֹא יְמוּשׁ סֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמָר לַעֲשׂוֹת כֹּל הַפְּתוּב בּוֹ כִּי אֲזַ תְּצַלִּיחַ אֶת דְּרָכֶיךָ וְאֲזַ תִּשְׁפִּיל: וְאִח"כ יֹאמֶר בְּרַפְתַּת הַתּוֹרָה: מֵאָה וְאֹמְרִים פ' הַתְּמִיד וּבְשִׁבְתָּ מוֹסִיפִין וּבְיוֹ הַשְּׁבֵת שְׁנֵי כְּבָשִׂים וּבִר"ח מוֹסִיפִין וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁיכֶם וְהַפֶּל בּוֹ כְּתַב שְׁאִין מוֹסִיפִין בִּר"ח פ' וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁיכֶם וְלֹא בְּמוֹעֵד פ' הַמוֹעֵד לְפִי שְׁקוֹרִין אוֹתָהּ בְּתוֹרָה אֲבָל פ' הַתְּמִיד שְׁאִין קוֹרִין אוֹתָהּ בְּתוֹרָה שְׁאִין מוֹצִיאִין בְּכָל יוֹם ס"ת וְלֹא מוֹסֵף שְׁבֵת לְפִי שְׁאִין בּוֹ אֲלֵא ב' פְּסוּקִים לְכֹהֵן נִהְיָ לְאוֹמְרוֹ בְּכָל יוֹם וּפ' שְׁבֵת בְּכָל שְׁבֵת עכ"ל: הִנֵּה וְהוּא מְדַבְּרִי הַתּוֹרָה פ' הַקּוֹרָא וְכָתְבוּ עִי"ל לְפִי שְׁצַרֶיךָ לְהַפְטִיר בְּכָל שְׁבֵת מֵעַנְיָנוּ שֶׁל יוֹם וְאִי קוֹרִין בְּכָל שְׁבֵת א"כ יְהִי צַרֶיךָ לְהַפְטִיר בְּכָל שְׁבֵת בְּדִסְלִיק מִיָּגִיעָה וְהִינֵנוּ בְּשִׁבְתָּ וְא"כ יְהִי כֹל הַהַפְטָרוֹת מֵעַנְיָנוּ אֶחָד.

וְעִי"ל לְפִי שֶׁלְעוֹלָם אִין קוֹרִין בִּס"ת בְּנִינִי בְּקַרְבָּנוֹת אֲלֵא בְּאוֹתוֹן שְׁבָאִין לְכַפְרָה כְּדַפְרֵי־שׁ בִּפ' בְּנֵי הָעִיר שְׁקוֹרִין בְּהֵן בִּי"ס וּמֵהֵנִי כְּאֵלּוֹ הַקְּרִיבוֹם אֲבָל קַרְבָּנוֹת שְׁבֵת אִינוּ בְּאִין לְכַפְרָה וּמ"ה אִין קוֹרִין בְּהֵן ע"כ.

וּמִנְהַג אֲשֶׁכְּנֹז לֹאמֵר וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁיכֶם בִּר"ח וַיֵּשׁ מִי שְׁכַת' שְׁאוּמ' פ' שְׁבֵת וּר"ח מְשׁוּם דְּסְמִיכֵי לִפ' הַתְּמִיד נִהְיָ לְאוֹמְרוֹ אַגַּב רִיקוּט' א"נ מְשׁוּם דְּחֻדְדֵשׁ וְשְׁבֵת תְּדִירִי תִקְנֹנוּ לּוּמ' פְּרִשְׁוִיתִיהֶן בְּסִדֵּר הַקְּרָבָנוֹת וְלֹא טַעְמֵי דְּסְמִיכֵי נִינְהוּ.

וּמִהֲרַמ' א"ז"ל הַגִּיעַ דְּנוֹהֲגִים לֹאמֵר פ' ר"ח כְּדִי לְפָרְס' שֶׁהוּא ר"ח וְהַנְּכוֹן בְּעֵינֵי דִפ' הַמוֹעֵד שְׁפִיר דְּמִי דְלֹא אֲמַרִינֵן אוֹתָהּ לְכִי שְׁקוֹרִין אוֹתָהּ בְּתוֹרָה אֲבָל ר"ח שֶׁהוּא יוֹם מְלֵאכָה וְאִין מְמַתִּינִין כ"ע עַד קְרִיאַת הַתּוֹרָה לְכֹן תִּקְנֹנוּ לְאוֹמְר' בְּסִד' הַקְּרָבָנוֹ: מִבַּ מַה שְׁקוֹרִין פ' הַתְּמִיד עַל פֶּה וְכֹן פְּסוּקֵי דְזַמְרָא אַע"ג דְּקִי"ל דְּבָרִים שְׁבֵכְת' אִי אַתָּה רִשָּׁאֵי לְאוֹמְרֵן עַל פֶּה כְּתַב הַטּוֹר בְּשֵׁם אָבִיו הָרֵא"ש דְלֹא אֲמַרִי דְּבָרִים שְׁבֵכְתַב אִי אַתָּה רִשָּׁאֵי לְאוֹמְרֵן עַל פֶּה אֲלֵא לְהוֹצִיא אַחֲרֵים יְדֵי חוֹבְתָן אֲבָל כֹּל א' לְעַצְמוֹ שְׁרִי לְכֹן נוֹהֲגִים בְּאֲשֶׁכְּנֹז כְּשִׁמְגִיעַ ש"ן לְפְסוּקִים שְׁבֵכְתַפְלָה כְּגוֹן מִי כְּמוֹךָ בְּאֵלִים ה' ה' יְמַלְוֶךָ לְעוֹלָם וְעַד שֶׁהוּא שׁוֹתֵק וְהַקְהֵל אוֹמְרִים אוֹתוֹ כֹּל א' וְא' בְּפָנֵי עַצְמוֹ ע"כ.

וְכ' מֵהֲרַמ' א' מְפָרַג וְז"ל וְק' לְדַבְּרֵי הַשֵּׁם נִפְשָׁנוּ בְּחַיִּים וְגו' בְּמִזְמוֹר ס"ו שְׁאוּמ' אוֹתָהּ הַש"ץ. וְלִי הַכּוֹתֵב ק' יוֹתֵר מִמָּה שְׁאוּמ' ש"ץ וְנֹאמֵר כִּי פָדָה וְגו' אֲמָנָם אִם גְּדַקְדַּק בְּתוֹרַת דְּתוֹרָה פ' יֵשׁ בְּקַרְבָּנוֹת אֲשֶׁר יְסוּדוֹ שֶׁל הָרֵא"ש בְּנֹוֹי עֲלֵיהֶם לֹא ק' מִיָּדֵי דְכָתְבוּ וְז"ל וְא"ת הִיכָא אֲמַרִי מְזַמְרִים עַל פֶּה וִי"ל דְּאִין לְקַפֵּיד רַק מַה שְׁכָּתוּב בְּחֻמְשׁ וְא"ת הִיכָא קַרִינֵן וַיִּנְשַׁע וְק"ש וִי"ל דְּאִין לְהַקְפִיד אֲלֵא בְּדַבְּרֵי שְׁמוֹצִיא אַחֲרֵים יְדֵי חוֹבְתָן מִשְׁמַע דְּאִין

להקפיד אלא מה שפתיב בְּחֻמְשׁ וְדוּנְקָא בְּדָבָר שְׂמוּצִיא אַחֲרֵיהֶם יְדֵי חוּבְתָן אִף מִפְּסָקִי תו' דפ' וְלֵד חֲטָאת מִשְׁמ' דְּכִי מְתַרְצֵי דְּאִין לְהַקְפִּיד אֲלָא בְּדָבָר שְׂמוּצִיא כו' הִדָּר מִפְּרוּקִי קָמָא וּא"כ הִדָּרִי קִשְׁיָא לְדוּנְקָת' וְהִמ' מוֹתְבִי וְהִמ' מִפְּרָקִי לֵה שְׂפִתְבוּ דְּאִין לְהַקְפִּיד אֲלָא בְּדָבָר שְׂמוּצִיא אַחֲרֵיהֶם יְדֵי חוּבְתָן וּמ"ה נְהִגוּ לומר ק"ש וּמִי פְּמוּדָה וְה' יִמְלֹךְ בְּלַחֲשׁ.

וְהָא דא"א פְּאָמוֹר לְעוֹשֵׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים כּל"ח בְּלַחֲשׁ פִּינּוּן שְׂאִין בּוּ צְנוּרָה אִין לְחוּשׁ עכ"ל וּבְזֵה יִתְיַשְׁבוּ ג"כ קִשְׁיוֹתֵינוּ וּק"ל: מִג אַעפ"י שְׂקוּרִין פ' הַתְּמִיד בְּכָל יוֹם קָבְעוּ רז"ל לְשָׁנוֹת מְשַׁנָּת אִיזְהוּ מְקוֹמָן הַשְּׁנוּיָה בְּמִסְכָּ' זְבָחִים וּבְרִייתָא דר' יִשְׁמַעֲל מְשׁוּם הָא דְּאָמַר רב סְפָרָא לְעוֹלָם יִשְׁלַשׁ אָדָם שְׁנוּתֵיו שְׁלִישׁ בְּמִקְרָא שְׁלִישׁ בְּמִשְׁנָה שְׁלִישׁ בְּתַלְמוּד וּפְרִיף מִי יוֹדֵעַ פְּמָה חֲזִי לָא צְרִיכָ' אֲלָא לְיוּמָ' שְׂצָרִיף בְּכָל יוֹם לְלַמּוּד מְשַׁלְשָׁתָן וּמְדַרְשׁ רבִי יִשְׁמַעֲל הֵנָּה בְּמִקּוֹם תַּלְמוּד וְהִיא תַּחֲלַת ת"כ שֶׁהוּא רֹאשׁ לְכָל קְרַבְנוֹת קָבְעוּהוּ אֲצֵל קְרַבְנוֹת.

וּמְשַׁנָּת אִיזְהוּ מְקוֹמָן ג"כ מִיִּירֵי בְּקְרַבְנוֹת וְכַתְב הֵרָא"ה שְׂתַקְנוּ לְשָׁנוֹת מְשַׁנָּת אִיזְהוּ מְקוֹמָן לְפִי שְׂאִין בְּכָל אוֹתָה פָּרַק מְחֻלְקָת וְהִיא מְשַׁנָּה בְּרוּרָה לְמִשְׁנֵי מְסִינֵי עכ"ל. וְטוֹב לומר פ' הַקְרַבְנוֹת פְּגוּן ס' הַעוֹלָה וּמִנְחָה וּשְׁלָמִים וְחֲטָאת וְאִשָּׁם וּכְשִׁיִּסִּיִּים פ' הַעוֹלָה יֹאמַר (ר"ע יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שְׂיִהְיֶה זֶה חֲשׁוֹב וּמְקוֹנָל לְפָנֶיךָ פְּאֵלוּ הַקְרַבְתִּי עוֹלָה בְּזַמְנָה) וְכֵן יֹאמַר כפ' הַמִּנְחָה וְהַשְּׁלָמִים וְהָאִשָּׁם.

וְאַחַר פ' הַחֲטָאת לֹא יֹאמַר כֵּן זֶה ל' הַטּוֹרִים. וְכַתְב חָכָם אֶחָד בְּסִפְרוֹ גְּדַפְס מְחַדָּשׁ וְז"ל וְאַע"פ שְׂהַקְרִיאָה הִיא פְּהַקְרַבְת' מ"מ יְכוֹל לְקַרוֹתָה מ"נ שְׂאָם חֲטָא חֲטָא שְׂחִיב עָלֵיו חֲטָאת תְּכַפֵּר עָלֵיו הַקְרִיאָה כְּמוֹ הַהַקְרַבְתָּה וְנֹאפִי' בְּלֹא אֲמִירַת יְהִי רְצוֹן שְׂאִין אֲמִירַת יְהִי רְצוֹן אֲלָא תַּחֲנֻה.

וְאִם לֹא חֲטָא תְּהֵא קְרִיאָתוֹ פְּקוּרָא בְּתוֹרָה וּיִקְבַּל עָלֶיהָ שְׂכָר פְּקוּרָא בְּתוֹרָה. אֲבָל אִם יֹאמַר יְהִי רְצוֹן כו' מְשַׁמַּע פְּאֵלוּ הִבִּיאוּ דוּנְקָא וְהִרִי הִבִּיא חוּלִין בְּעֲזָרָה אִם לֹא חֲטָא עכ"ל הַחֲכָם.

וְלִפִּי לֹא כֵן יִחְשׁוּב דא"כ הֵנָּה לִיָּה לְבַעַל הַטּוֹרִים לְכַתּוּב סַתְמ' וְאַחַר פ' הַחֲטָאת לֹא יֹאמַר. וּמְדַכְתֵּב לֹא יֹאמַר כֵּן פִּירוּשׁוֹ כְּמוֹ שְׂשַׁמְעָתִי מִפִּי מוֹרֵי הַגָּאוֹן מְהַר"ש ז"ל לֹא יֹאמַר כֵּן ר"ל בְּזֵה הַבְּנוֹסָח אֲלָא בְּנוֹסָח אַחֲרָת (רַבש"ע אִם אֲנִי חִיב חֲטָאת יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ פְּאֵלוּ הַקְרַבְתִּי חֲטָאת בְּזַמְנָה) וְכֵן הוּא אֲמַת וְנִכּוֹן: מִד וְאוֹמְרִים בְּרוּף שְׂאָמַר וְצָרִיף לְאוּמְרוֹ בְּנִיגוֹן וּבְנַעֲיָמָה כִּי הוּא שִׁיר נָאָה וְנִחְמַד לְמַעְלָה וְנִמְצָא פְּתוּב בְּשֵׁם א"ז כִּי שָׁבַח זֶה תַּקְנוֹת' אֲנָשִׁי כְּנִס' הַגְּדוּלָּה עַל פִּיטְקָא שְׁנַפְּל מִן הַשְּׁמַיִם וּמְצָאוּהוּ פְּתִיב בְּהַ וַיֵּשׁ בּוֹ פ"ז תִּיבּוֹת וְכֵן פְּתֵב בְּסִפְר הַיְכָלוֹת וְסִימָן רֹאשׁוֹ פְּתֵם פ"ז וְכַתְב מְהַר"ם דְּלִכְּן אוֹמַר בְּרוּף עוֹשֵׂה בְּרֵאשִׁית וְלֹא בְּרוּף עוֹשֵׂה מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית כְּדִי שְׁלֵא לְהוֹסִיף עַל פ"ז תִּיבּוֹת.

וַיֵּשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה פְּעֻמִּים בְּרוּף עַד הַתַּחֲלַת הַבְּרָכָה דְּהֵינּוּ בֵּא"י הָאֵל אָב כו' זוּלַת בְּרוּף הוּא בְּתַחֲלָה וּבְרוּף שְׁמוֹ בְּסוּף אִינָה מִן הַמִּנְיָן שְׁהֵם נִגְרָרִים אַחַר הַבְּרָכוֹת לְשִׁבַח לְהַזְכֵּר שְׁמוֹ הַמִּינוּחַד שְׂצָרִיף לומר בְּכָל פְּעַם בְּרוּף הוּא בְּרוּף שְׁמוֹ.

וְכַתֵּב הַפֶּל בּוֹ דְהַגִּי עֲשֶׂה פְעָמִים בְּרוּךְ פְּנֵגֵד עֲשֶׂה מְאֻמְרוֹת שְׁבוּ נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמוֹרֵי ז"ל כָּתַב שֶׁהֵם פְּנֵגֵד עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת וְלָכֵן הִיָּה אוֹמֵר עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת בְּכָל פְּעַם קוֹדֵם בְּרוּךְ.

שְׁאֵמֵר וּשְׁנִיָּהֶם לְדַבֵּר א' נִתְפָּנוּנוּ דְמַצִּינוּ בְּאֶגְדָּה שִׁי דְבָרוֹת פְּלוּלִים בִּי מְאֻמְרוֹת: מֵה נִמְצָא פְתוּב בְּשֵׁם א"ז שְׁקִבְלוּ אֲנָשֵׁי הַקְּבֵלָה שֶׁשָּׁבַח זֶה צָרִיף לְאוֹמְרוֹ מְעֻמָּד לְלִמּוּד שֶׁהוּא פְּנֵגֵד הַצּוּר' הָעֲלִיּוֹנָה הֵה"ד שְׁרָפִים עֲנֻמָּדִים מִמַּעַל לוֹ וְכֵן נוֹהֲגִים.

מוֹ עוֹד כָּתַב בְּסֵפֶר א"ז וְז"ל אֲנִי הַפְּרָתִי יְהוּדֵי א' מוֹרְמִיז"א וְהִיָּה קוֹרִין אוֹתוֹ ר' בּוֹנִים וְהִיָּה זְמַן וְקוֹבֵר מֵתִים וְשִׁמְעֵתִי עַל הָאֵמֶת שֶׁפְּעַם א' הַשְּׁפִים הַשְּׁמֵשׁ לִב"ה וְרָאָה אָדָם יוֹשֵׁב לְפָנָי ב"ה וְבִרְאִישׁוֹ כָּתַר שֶׁל עֲשָׂבִים וְנִתְפָּחַד הַשְּׁמֵשׁ מִמֶּנּוּ וְסָבוּר שֶׁהוּא שָׂד א"ל כִּי אֵינָהּ פְּלוּנֵי שְׁמַת אֶתְמוֹל א"ל הֵן וְשֶׁקְבֵרְתִּי אֶתְמוֹל א"ל הֵן א"ל הֵיאָה אֶתְהָ בְּאוֹתָהּ עוֹלָם א"ל בְּטוֹב.

א"ל מֵה זְכוּת הִיָּה לָהּ נִהְיָא אֶתְהָ אָדָם קַל א"ל רַק בְּזִכּוֹת שְׁהִיִּתִי אוֹמֵר בְּרִכּוֹת בְּקוֹל נְעִים בִּב"ה בְּזִכּוֹת זֶה הִבִּיאוּנִי לִג"ע וּמְכַבְּדִים אוֹתִי וְזֶה לָהּ הַסִּימָן שֶׁאֲנִי הוּא שְׁקִבְרַת אוֹתִי כִּי תִרְאֶה בֵּית חֲלוּקֵי קְרוּעָה לְפִי שְׁקִרְעָתָ לִי כְּשֶׁהִלְבַּשְׁתִּי תִכְרִיכִים וְשָׂאֵל לוֹ מֵה זֶה שְׁבִרְאִשָּׁה וְעֵנָה וְאָמֵר לוֹ הֵן עֲשָׂבִים שִׁבְג"ע שֶׁשְׁמַתִּי בְּרִאִשֵׁי פְדֵי לְבַטֵּל רִיחַ רַע שִׁבְעָה"ז.

וּבְכֵן שִׁמְעֵתִי בְּשֵׁם ר' יוֹדָא חֲסִיד ז"ל שֶׁאֲחַר דְּבִימּוֹת הַתּוֹנֵף שֶׁהוּא קוֹר גְּדוֹל מוֹטָב שֶׁיִּלְכוּ לְבֵיתָם אוֹתָם שְׁאֵינָם מְלוֹבְשִׁים בְּטוֹב וְאֵל יִקְצַר בְּשִׁבְחֵים שֶׁל הַקַּב"ה וְגַם שִׁמְעֵתִי מִפִּי שְׁהִיָּה רַב א' גְּדוֹל וּמְוָבְהַק לְרַבִּים וְהִיָּה גּוֹעַר בְּבִנֵי אָדָם שְׁהִיּוּ מְאָרִיכִין בְּבְרִכּוֹת וְנִעֲנֵשׁ עַל פְּכָה בְּאוֹתוֹ עוֹלָם אַע"פ שְׁהִיָּה דַעְתּוֹ לְלִמּוּד עַל כֵּן רָצָה שְׁהִיּוּ מְמַהֲרִים.

הַלְפָּה כָּל אָדָם יִקַּח אֵל לְבוֹ וַיֹּאמֶר בְּרִכּוֹת אֵלוּ בְּקוֹל נְעִים וּבְכַוֵּנוֹהָ וַיִּנְפָּה לִג"ע עַכ"ל וְנֶאֱפָר מִי שֶׁמְקַצֵּר בְּבְרִכּוֹת שִׁיר זֶה כָּל אִפִּי שְׁוִי שִׁישׁ לְאוֹמְרוֹ בְּנִיגוֹן וּבְנִעִימּוֹת: מִז וְאֲחַר זֶה כָּתַב מוֹרֵי ז"ל שֶׁלֹּא לוֹמֵר מִי יִמְלֵל כו' אֶלָּא מִיָּד הוֹדוּ לָהּ קְרִאוּ וַיֵּשׁ לְהַפְסִיק בֵּין וְאֶלִּילִים וּבֵין וְה' שְׁמִים עֲשֶׂה שֶׁלֹּא יְהֵא נֵר' כַּחוֹזֵר לְמַעַל: כַּח כָּתַב בְּסֵפֶר ת"ח שֶׁמְזַמֵּר לְתוֹדָה מְצֻנָה לְמִשְׁוֹף אוֹתָהּ בְּנִיגָה וְלִנְגוֹן כְּדֹאֲמַרִּינֵן כָּל הַשִּׁירוֹת עֲתִידוֹת לִיבְטֵל חוּץ מִמְזַמֵּר לְתוֹדָה וְכֵן כָּתַב הַפְּלָפוּ וְכ' הַמָּה לְדַבֵּר שְׁאֵמֵר דָּוָד עָנּוּ לָהּ בְּתוֹדָה כְּמוֹ וְעַנּוּ הַלּוּי': מִט וְנִהְיָה לוֹמֵר יְהִי כְבוֹד וְהַפְּסוּקִים אַחֲרֵים קוֹדֵם תְּהִלָּה לְדָוָד וַיֵּשׁ בָּהֶם כ"א אֲזַכְּרוֹת פְּנֵגֵד כ"א פְּסוּקִים שְׁבִתְהִלָּה לְדָוָד: ג וְאוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוָד וְנִהְיָה לוֹמֵר קוֹדֵם לְכֵן אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתָה מְשׁוּם דְּאִיתָא פ' אֵין עוֹמְדִין תְּנִיָּא הַמְתַּפְּלֵל צָרִיף שֶׁיִּשְׁתַּהֵּה שְׁעָה אַחַת קוֹדֵם שֶׁיִּתְפַּלֵּל דְּכַתִּיב אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתָה עוֹד יְהִלְלוּהָ סְלָה.

וְכַתְּבוּ הַתּוֹס' וּלְפִיכָה תִקְנּוּ לוֹמֵר פְּסוּקִים זֶה קוֹדֵם תְּהִלָּה לְדָוָד לְאִפּוּקֵי מִפְּנֵי דְאֲמַרוּ אֲשֶׁרִי הַרְבֵּה וְכֵן הִיָּה נוֹהֵג מוֹרֵי ז"ל בְּפֶת הַמְּנַחָה הִיָּה אוֹמֵר רַק אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתָה וּמְדַלֵּג אֲשֶׁרִי הַפֶּם שְׁכָכָה לוֹ בְּשַׁחֲרִית הִיָּה מְדַלֵּג שְׁנִיָּהֶם וּמִתְחִיל תְּהִלָּה לְדָוָד כִּי תֵאָחֵר שֶׁלֹּא נִתְקַן אֶלָּא פְדֵי שִׁישָׁה שְׁעָה אַחַת קוֹדֵם שֶׁיִּתְפַּלֵּל לְכֵן לֹא הִיָּה אוֹמֵר אוֹתָהּ אֶלָּא בְּעַת הַמְּנַחָה קוֹדֵם הַתְּפִלָּה.

והעולם נוהגים לומר אשרי העם שפכה כי היא דתהוי ג"כ אשרי לרמז מי שאמר ג"פ תהלה לדוד בכל יום מןבטח שהוא בן עה"ב: נא תנא אמר ר"א ברבי אבינא כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מןבטח לו שהוא בן פה"ב ואוקמינן משום דאיתא בה אל"ף בי"ת ומשום דכתיב ביה פותח את ידיו.

וכתב ר' ישעיה ז"ל שמעתי טעם בדבר שפכל התהלה יש ווי"ן באמצע חוץ מב' פסוקים שחין בהן ווי"ן חנון ורחום ה' ארף אפי' וגדול חסד. קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת סימן לדבר בר"ת ח"ק א"ל ח' מחנו"ן ק' מקרו"ב הרי ח"ק.

א' מאר"ך למ"ד מלכ"ל הרי א"ל לומר חק אל הוא לאומרו בכל יום. ועוד אני אומר שהוא חק אל חק בגימ' גיהנ"ם ורמז לה שפכל האומרו ג"פ בכל יום אינו רואה פני גיהנ"ם וזהו חק אל.

וכתב מהר"ם מרקנטי דמאשרי עד לעולם ועד תרי"ג אותיות ללמד שפכל האומר תהלה לדוד בכל יום פאלו קנים תרי"ג מצו'. ולא דק בחושפנין כי הם תר"ם אותיות מן ארוממך אלהי וכתב הרוקח שהוא פנגד תרי"ג מצות וכ"ז אותיות התורה: נב ונהגו לומר אחריו באנחנו נברך יה וכתב רב עמרם לשלשולי הלוייה בתר הלוייה ומה שאנו מוסיפים באנחנו כו' אף אם אומרים אותו בלא שום מזל מזמורים י"ל פיון פשאמרו עם הלוייה תקנו לומר פסוק זה.

גם פשאמרו לבדו לא ראו לחסרו שלא לחלק בקריאת המזמור זה בין פעם לפעם. והפלבו כתב בשם מר"ן הלוי הטעם לפי שאמרו כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מןבטח לו שהיא בן עה"ב לפיכך אחר שאמר תהלה לדוד אנו אומרים באנחנו נברך יה מעתה ועד עולם פלומר שפנכה לאומרו לעה"ב עכ"ל.

וכן משמע מפ' רבינו בחיי שיש לומר באנחנו נברך כו' שפכת בפ' ואתחנן דמדרך השכל כל נברא מחויב לעבוד בוראו ולשבח אותו אבל לא פישראל. הוא שאמרו רז"ל הללו את ה' כל גוים שבחיהו כל האמים כ"ש אנו שגבר עלינו חסדו וכן מצינו שהעפ"ם אינם ראויים להזכיר השם המיוחד ולא לברך אותו כי אם ישראל וזהו שאנו אומרים תהלת ה' יזכר פי ויברך כל בשר שם קדשו באנחנו שיש לט ידיעה בשם המיוחד נברך יה פלומר השם הנסתר והמיוחד.

ומה שלא הזכירו שלם הפנונה בו שאנחנו נברך אותו בעולם הזה ובעולם הבא שנבראו ביו"ד ה"א ועל פרחף אומרי' מעתה ועד עולם: נג ואומרים פסוקי דזמרא והם הלוייה בתר הלוייה ועתה אבאר לה למה נקראים פסוקי דזמרא' והט אלי אנה ושמע.

ואתה דע לה כי מן הארץ ועד לרקיע אין שם מקום פנוי אלא הפל מלא גדודים והמונים יש מהם טהורים ובעלי חסד ויש למטה פמה בריות טמאות מזיקות ומקטרגות וכלם עומדים ופורחים באויר ואין מן הארץ עד לרקיע מקום פנוי אלא הפל מלא המונים המונים.

מהם לשלום. מהם למלחמה.

מהם לטובה. מהם לרעה.

מהם לחיים. מהם למות.

ועל דבר זה מְנוּסד שיר של פגעים יושב בסתר עליון וגו'. כי הוא יצילה מפח יקוּש
בְּאַבְרָתוֹ יִסֹּף לָהּ לֹא תִירָא מִפֶּחַד לִילָה מְדַבֵּר בְּאַנְפֵּל יְהִלְוֶה כִּי מִלְאַכְיוֹ יִצְנֶה לָהּ וְגוּמַר.

וכל המַחְנוּת האלו בין השמים והָאָרֶץ דוּגְמָא הַהוּלָה בְּדָרָהּ מְקוּם סִכְנָה. כִּף תִּפְלְתוּ וְשָׁל
אָדָם עוֹבְרָת בֵּין אֱלוֹ הַפְּחוֹת וְעוֹלָה לְרַקִּיעַ אִם יֵשׁ בּוֹ זְכוּת לֹא יִפְגְּעוּ לְסֻטִּים בְּתִפְלָתוֹ.

ואם אין בו זכות כִּמְה פְּגָעִים וּמִשְׁחִיתִים פּוֹגְעִים בָּהֶם בְּדָרָהּ. לְפִיכָהּ עַל דָּרָהּ זֶה תִּקְוֶה
דַּהֲע"ה הַזְּמִירוֹת כְּדִי לִפְנֹו דָרָהּ לְתִפְלָה לְעִבּוֹר כִּי כָל אוֹתָן הַפְּחוֹת הֵן כְּמוֹ עֲנָן מְעַפְּבִים
לְעוֹלוֹת הַתִּפְלָה וְעַל זֶה חִפְּרַת הַפְּחוֹת סִכּוּתָהּ בְּעֲנָן לָהּ מְעַבּוֹר תִּפְלָה.

וכִּשְׁבָּא דַּהֲע"ה וְהַתְּקִין הַזְּמִירוֹת בְּהִיוֹת אָדָם מְסַדֵּר אוֹתָן הַזְּמִירוֹת אִזִּי מְסַתְּלָקִים וְהוֹלְכִים
לָהֶם אוֹתָם הַמִּשְׁחִיתִים וְהַמְעַפְּבִים וְנִקְרָאוּ זְמִירוֹת מְלִשׁוֹן מְזַמֵּר שְׁנַאֲמַר וְכָרַת הַזְּלוּלִים
בְּמַזְמֵרוֹת וְעַל זֶה אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה זְמִירוֹת הֵיוּ לִי חֲקִיָּה בְּבֵית מְגוּרֵי.

כְּלוּמַר בְּאוֹתָן הַמְּקוּמוֹת שְׁאֵנִי הֵייתִי מְתִיבָא בְּדָרָהּ וְהִנֵּה לִי פֶּחַד וּמְגוּר אוֹתָהּ הַזְּמִירוֹת
כּוֹרְתִים אוֹתָהּ וְהַבְּרַחֲתִים. וְלִפִּי דָרָהּ זֶה נֶאֱמַר בְּרֵן יַחַד פְּכָבִי בְּנֶקֶר וְיָרִיעוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים
וְעֲנִינֵן רָנָה הֵם הַזְּמִירוֹת הַנֶּאֱמָרִים בְּבֶן־נֶקֶר וְאִזִּי תִפְזָרוּ וְיִתְנַעְעוּ כָּל בְּעַלֵּי הַדִּין הַקָּשָׁה
הַנִּקְרָאִים אֱלֹהִים וְלִשׁוֹן יָרִיעוּ מְלִשׁוֹן רוּעָה הַתְּרוּעָעָה הָאָרֶץ לְכֹן צָרִיף לִיזְהַר שְׁלֹא לְדַבֵּר
בֵּין הַזְּמִירוֹת הַלְלוּ עַד אַחַר תִּפְלַת י"ח וְלִכְנוּן מִחֲשַׁבְתּוֹ כְּרֵאוּי שְׁלֹא יִתְעַכֵּב תִּפְלָתוֹ.

ואם סח בְּנִתִּים נִתְבַּטְּלָה הַכּוֹנֶנָה וְחוֹזְרֵי אוֹתָהּ גְּדוּדִים לְעָרוֹהּ מִלְחָמָה אֲתוּ לְעַכְבֵּי תִפְלָתוֹ.
וְזֶה שְׁאֲמָרוּ בִּירוּשָׁלַיִם הַשָּׁח בֵּין יִשְׁתַּבַּח לְיוֹצֵר אוֹר עֲבִירָה הִיא בִּידוֹ וְחוֹזְרִים אוֹתוֹ
מִמְעַרְכֵי מִלְחָמָה ר"ל אוֹתָהּ גְּדוּדִים אֲשֶׁר הִמָּה מְעַרְכֵי מִלְחָמָה שְׁפָכַר הַתְּפִזָּרוֹת פְּסוּקֵי
דְּזַמְרָה וְאִם שָׁח חוֹזְרִים מֵאוֹתָן מְעַרְכֵי מִלְחָמָה לְעַכְבֵּי תִפְלָתוֹ מְסַפִּיק לְמַבִּין: נַד וְאַחַר
פְּסוּקֵי דְזַמְרָה אוֹמְרִים בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן מִפְּנֵי שְׁבָאֵלוֹ הַמְּזַמְרֵי שְׁלִמְעֵלָה הוּא
נִשְׁלַם סֵפֶר תְּהִלִּים לְכָהּ תִּקְנֹו לֹוֹמַר אַחֲרֵיהֶם בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם וּבְרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן וּבְרוּךְ ה'
אֱלֹהִים וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ שְׁאֵלוֹ הַפְּסוּקִים הֵם סוּף סִפְרֵי תְהִלִּים כְּאֵלוֹ אֲמָרְנוּ כָּל סֵפֶר
תְּהִלִּים.

וצ"ע לָמָּה לֹא תִקְנֹו גַם כֵּן לֹוֹמַר סוּף פְּסוּקֵי שְׁלֵם סֵפֶר רֵאשׁוֹן שְׁהוּא בְּסוּף מְזַמֵּר מ"א
וְתִקְנֹו לֹוֹמַר בְּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן שְׁאֵינֹו סוּף סֵפֶר לָמָּה הִכְנִיסוּ זֶה תַּחַת זֶה. וְשְׁמָא נִתְחַלַּף בְּפִי
הָאֲחֵרוֹנִים.

וְיֵשׁ מִי שֶׁכִּי דִינֵשׁ לִיתֵן טַעַם לָמָּה תִקְנֹו פְּסוּקִים אֱלוֹ עַל סֵדֶר זֶה כִּי יֵשׁ רִמְזוֹ לְפְסוּקִים אֱלוֹ
עַל בְּרָכּוֹ וְקִרְיַאת שְׁמַע וְתִפְלַת י"ח כִּי בְּפְסוּקֵי בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם יֵשׁ בּוֹ ה' תִּיבּוֹת כְּנֶגֶד זֶה
תִּקְנֹו בְּרוּךְ ה' הַמְּבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

בְּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן יֵשׁ בּוֹ שֵׁשׁ תִּיבּוֹת כְּנֶגֶד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלִכּוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד
שְׁבָכָל אֲחַד יֵשׁ ו' תִּיבּוֹת וּבִשְׁנֵי פְסוּקִים הָאֲחֵרִים יֵשׁ בָּהֶן י"ט תִּיבּוֹת כְּנֶגֶד י"ח בְּרָכּוֹת
וּבְרַפְתֵּי הַמִּינִין וְהַר"ם מְרוּטְנָבוֹר"ג כְּשֶׁהִיָּה צָרִיף לְהַפְּסִיק בֵּין בְּרוּךְ שְׁאֲמַר לִישְׁתַּבַּח הִנֵּה
אוֹמַר קוֹדֵם שְׁיִדְבַּר אֱלוֹ הַפְּסוּקִים בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם כו' עַד אָמֵן וְאָמֵן.

וּכְשֶׁחֲזַר לְהִתְחִיל מִמְקוֹם שְׁפָסַק אָמַר גַּם כֵּן אֵלּוּ הַפְּסוּקִים לְפִי שֶׁהֵן כְּמוֹ בְּרָכָה: נָה וְאוֹמְרִים וַיְבָרֶךְ דָּוִד עַד וּמְהֵלְלִי לְשֵׁם תִּפְאַרְתָּהּ כְּאֲשֶׁר הוּא בְּסֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים. וַיְבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדָהּ עַד שִׁירַת הַיָּם כְּאֲשֶׁר הוּא בְּסֵפֶר עֲזָרָא.

וְשִׁירַת הַיָּם. וְהִטְעַם לְפִי שֶׁכָּל אוֹתָן ט"ו לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שִׁבְחַת הַסְּדוּרִים בְּבִרְכַת יִשְׁתַּבַּח דּוֹרְשׁ בְּמַכְלִיתֵין מִתּוֹךְ שִׁירַת הַיָּם וּמִתּוֹךְ אוֹתָן פְּסוּקִים שֶׁל וַיְבָרֶךְ דָּוִד.

וּבְסֵפֶר הַזִּזְיוֹת הוּא סִיד נִפְלֵא עַל שִׁירַת הַיָּם וְכָתַב כֹּל מֵאֵן דְּזָכִי לְמִימַר הֵיא שִׁירְתָּא כְּכֹל יוֹמָא בְּעֵלְמָא הַדִּין זְכִי בָּהּ בְּעֵלְמָא דְאַתִּי וְזָכִי לְשִׁבְחָהּ לֵה בְיוֹמֵי דְמִלְכָּא מְשִׁיחָא בְּחֻדְוֹתָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיָּהּ הוּא.

וְכּוֹפְלִין בְּסוּף שִׁירַת הַיָּם פְּסוּקֵי ה' מְלִנְיָהּ מִשׁוּם דְּבְסֵדֶר בְּשִׁלַּח מִן פְּרִשְׁתָּא קְרִיאַת יָם סוּף מִפְּסוּקֵי וַיְהִי כְּאֲשֶׁמֹרֶת הַבִּקְרָה עַד ה' מְלִנְיָהּ יֵשׁ שֵׁם י"ח אֲזַכְּרוֹת שֶׁל ש"ד אוֹתִיּוֹת וְהֵם עוֹלָם בְּמִנְיָן בֵּין הַכֹּל ע"ב אוֹתִיּוֹת נֶגֶד שֵׁם שֶׁל ע"ב וּבְפְּסוּקֵי דְזִמְרָה מִתְחִילִין מְוִיּוֹשַׁע וְנִחְסְרוּ ד' שְׁמוֹת מִהַפְּסוּקִים דְּקוֹדֶם וַיִּוְשַׁע.

וּלְכַף כּוֹפְלִין ה' מְלִנְיָהּ וּמוֹסִיפִין עוֹד פְּסוּקֵי כִי לֵה' הַמְּלוּכָה כּו' שִׁישׁ בְּהֵם ד' שְׁמוֹת לְהַשְׁלִים הַמִּנְיָן וְהַחֲמִישִׁי אֵינּוּ מִן הַמִּנְיָן רַק מְפָרֵשׁ בְּיוֹם הַהוּא יְהִיָּה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד כֵּן הוּא בְּמִתְחַזֵּר וַיִּטְרִי: נו כְּתַב הַר"ר יוֹנָה בְּסוּף פ' אֵין עוֹמְדִין דְּאֵין לְשִׁחוֹת כְּשִׁאוֹמְרִים בְּנִשְׁמ' כֹּל חַי וְלֵה לְבַדָּה אֲנַחְנוּ מוֹדִים שְׁאֵין לְכַרְוַע אֱלֹא דְוּוֹקָא בְּמִקוּמוֹת שֶׁתְּקַנּוּ חֻכְמִים ע"כ וּמִטְעַם זֶה גַּם כֵּן אֵין לְשִׁחוֹת כְּשִׁאוֹמְרִים בְּוִיבְרָה דָּוִד וְעַתָּה אֱלֵהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָהּ: נו כְּתַב בְּאוֹרְחַת חַיִּים כְּשִׁיִּקְרָא הַשִּׁירָה יִזְהַר לוֹמַר מִי כְּמוֹהָ נֶאֱדָר בְּקוּדְשׁ דְּגוֹשְׁשָׁה דַּאֲל"כ נִמְצָא מְחַרְרָף וּמְגַדְרָף כְּאוֹמַר ה' מִיכָה וּמִיכָה הוּא הָאִישׁ שֶׁגָּנַב הַשֵּׁם בַּיָּם וְעָשָׂה הַעֲגָל שֶׁנֶּאֱמַר וְעָבַר בַּיָּם צָרָה.

וְאֵין לְהַקְשׁוֹת בְּפְּסוּקֵי כֹל עֲצָמוֹתֵי תַּאמְרָנָה ה' מִי כְּמוֹהָ שֶׁהִיא רַפּוּיָה שְׁזָה לֹא נֶאֱמַר עַל הַיָּם וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְהַזְכִּיר עָלֶיהָ מִיכָה. וְכֵן יִדְמוּ כְּאֶבֶן הַכֹּף דְּגוֹשְׁשָׁה שְׁלֹא יְהִי נִרְאָה כְּאוֹמַר דְּמִנְיָהּ אֶבֶן.

וְכֵן עִם זֶה גְּאֵלְתַּת הַג' דְּגוֹשְׁשָׁה שְׁאֵם תְּהִיָּה רַפּוּיָה נִרְאָה כְּאוֹמַר ל' מְגוֹאֵל וְנִמְצָא מְגַדְרָף ע"כ וְכֵן הוּא בְּכַלְבּוֹ סִימָן ד'. וְהַר"ר מִשֶּׁה קִמְחֵי כְּתַב בְּסֵפֶר הַדִּיקְדוּק שִׁיִּסַּד שִׁי"ל גַּם כִּי גְּאָה גְּאָה הַגִּימֵל דְּגוֹשְׁשָׁה וְאֵלּוּ שְׁיוֹצְאִים מִן הַכֹּלֵל שֶׁהֵם דְּגוֹשְׁשִׁים אַחַר אוֹתִיּוֹת יְהו"א נַח בְּלֹא מְבַטֵּל: נח בְּעֵנְיָן אִם לוֹמַר פְּסוּקֵי דְזִמְרָה לְאַחַר שְׁמִנָּה עֲשָׂרָה כַּת' הַרְשָׁב"א בְּסִימָן קפ"ט וְז"ל זֶה מִתְחַלְקֵת הַגְּאוּנִים וְרַבּוֹתֵינוּ הַצָּרְפְּתִי וְז"ל שֶׁהַגְּאוּנִי וְז"ל אֶמְרוּ שֶׁלַּח תִּקְנּוּ אֱלֹא קוֹדֶם הַתְּפִלָּה.

וְרַבּוֹתֵינוּ הַצָּרְפְּתִי וְז"ל אוֹמְרִים דְּבִין כָּף וּבִין כָּף אוֹמ' אוֹתוֹ נֶאֱרָף רז"ל רְאִיתִי חוֹלְקִים בְּדָבָר הַזֶּה שְׁמוֹרֵי הַרְבֵּי ר' יוֹנָה וְז"ל הִיָּה מְנַהֵיג כְּשִׁאֲדָם נִכְנָס לַב"ה וְאִם יֹאמַר פְּסוּקֵי דְזִמְרָה לֹא הִיָּה יָכוֹל לְהִתְחִיל וּלְסַיֵּים וְלִהְיֵתפִּלֵּל עִם הַצָּבוּר מִתְּפִלֵּל עִם הַצָּבוּר וְאַח"כּ חוֹזֵר וְאוֹמַר פְּסוּקֵי דְזִמְרָה.

וּמוֹרֵי הַרְבֵּי רַבִּי מִשֶּׁה בַּר נַחְמָן וְז"ל הִיָּה אוֹמַר כְּדַעַת הַגְּאוּנִים וְז"ל וְהַרְבֵּי ר' יְהוּדָה אֲלֵבְרָצְלוֹנִי וְז"ל אֱלֹא שְׁאוֹמַר שְׁחָם אֵינּוּ יָכוֹל לְאֶמְרָן כֵּלֵן אוֹמַר מִהֵם מְזִמּוֹר אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם וַיִּקְצַר וַיַּעֲלֶה כְּדִי שֶׁתְּהִיא תְּפִלָּתוֹ עִם הַצָּבוּר וְאֵנּוּ נוֹהֲגִים כְּדַעַת הַגְּאוּנִים וְז"ל

שקבלתם תורה היא עכ"ל גם כתב תשובה זו בקיצור בסי' תשנ"ג ואותה תשובה היא בסוף ספר פלבו.

והשבולי לקט כתב ג"כ בשם בעל הערוך שכ' בשם ר' משה גאון ז"ל דדוקא קודם תפלה נתקנו אבל אחר תפלה לא וכן הוא בפס"ג ובלקוטי פרדס. וכן היה נוהג מורי מהר"ש ז"ל וכתב שפן קבל מאבי אמו מהר"י ז"ל.

ומהר"י קארו כתב דבלא ברכה לפניהם ולאחריהם יכול לאומרם ומילתא דפשיטא היא הלנאי שיאמר פולי יומת שירות ותשבחות. ומהרי"א כ' דלדברי פולם הברכות שאנו מברכין בפוקר יכול לאומרם אחר תפלתו ואני אומר דלאו יכול הוא אלא חיובא: קצת דיני שליח צבור נט ש"ץ נוהגים לקרותו חזן ועיקרו מלשין שזירה היא דאמרין בשלהי פ' השוכר את הפועלים עד מתי שומר שכיר חייב עד פדי הייתי ביום אכלני חורב ואמרין עלה התם בתני מתא ומקשי ויעקב חזנא דמתא הנה אלמא לשון ניהוג ושמירה הוא לפיכך המנהיג בית הפנסות בשמירתו נקרא חזן.

וגם נהגו לקרותו חזן מתרגום נירא וחזא מפני שהוא צריך לראות האויף יקרא והאויף קורא בני אדם לקרות בתורה וכדאשפסון לענין שליח שהוא עומד בין הקורא למתרגם דאומר ש"ץ עומד ומחזן ביניהם.

ודע כי ש"ץ הוא עתה בזמן הזה במקום פהו המקריב בזמן הבית. ולכך נקרא גם ש"ץ קרוב כמו שאמר במדרש שיר השירים פד דמך ר"ת בר' שמעון היה דורו קורא עליו מקנטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל דהוי ר"א קרוי ותנוי וקרוב ופיטון.

ובברכות רישלמי ר' זעירא הנה סמיך לקרובה פדי שיהא שוחה תחלה וסוף. ועוד אמרו שם ר' יוחנן בשם ר' מנחם דמן גליא זה שעבר לפני התקבה אין אומרם לו בא והתפלל אלא בא וקרוב עשה קרבנינו עשה צרכינו עשה מלחמותינו פייס בעדינו ומזה הטעם נקראו הפייטים שאומר ש"ץ באמצע התפלות קרובין ואפשר שנקראו פן מפני שאומרים אותם בקרב התפלות ובאמצעיתה: ס כתב הטור בשם אביו הרא"ש ז"ל שאם הש"ץ הוא צדיק אף אם הוא ממשפח' בזויה אין בכך פלום שנא' שלום שלום לרחוק ולקרוב פי' שלום לרחוק ר"ל שהיה רחוק שהוא ממשפח' בזויה ונעשה קרוב להש"י במעשים טובים.

וכתב מורי הגאון ז"ל אבל מ"מ טוב לחזר אחר יחוס המשפחה כי אינו דומה תפלת צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן צדיק כ"כ בהגהותיו לטור אורח חיים. אבל בתשובותיו סימן ד' כתב שאין חילוק לבן צדיק אלא אתפלת עצמו ושזכות אבותיו יסייעוהו.

אבל המתפלל בעבור העם ואין בו עולה ומרמה אדרבה תשובה היא לפני המקום שמניח מעשה אבותיו והלך בדרכי הש"י ועליו נאמר שלום לרחוק ולקרוב. ועכ"פ צריך לחזר אחר חזן שיש לו קול נעים כמו שכתב הזוהר פ' ויחי צהלי קולך בת גלים מההוא אליפנ' פל דבעי לשבחו ליה לקב"ה בקלא בעי ליה קלא נעמות דייערב לאוחרין דשמעין ליה ואי לאו לא יקום לארמא קלא: סא ש"ץ שמרנגים עליו העם שנתפס עם הנכרית אם נתברר דבר זה בב' עדים פשרים שנתפס עמ' תפיסה שהיה חייב עלית מלקות ועדיין לא לקה ולא נכנע ולא עשה תשובה או שמסר אדם מישראל ולא שב מרשעו או שאמר

ליודי אחר אלה לשופטי העיר לגוים ואומר להם כי כל הגניבות שגנבו בעיר אצל פלוני יודי הם או שאמר ליודי הרניני הולך לבית דור ואומר לו אתה גנבתה מפלוני ויתלה אותך שר העיר אעפ"י שלא עשה דיבורו כגון שניצל הנמסר מחמת שעמד לו רנוח והצלה ממקום אחר הרי הוא נפסל וראוי להעבירו אבל ברננה שמרננים אחריו שלא בעדים אינו נפסל והמאנים על חבירו למסרו לגוים ולא מסר אעפ"י שמכוער הדבר אכי' לשאר אדם שאינו ש"ץ אינו נפסל על כך להעבירו אלא שגוערים בו ומתרים בו שאם יוסיף לומר כדברים הללו שיעבירוהו ממעלתו ואם יוסיף במרדו ראוי להעבירו וש"ץ ששוחט ובודק ולאחר הבדיקה אינו רוחץ ידיו וזרועו מלכלוף מבטן הבקמה ומסריחים בגדיו אם רוחץ ידיו ומחליף את בגדיו קודם התפלה להתפלל בנקיות אין אתם זקוקים לו אלא להוכיחו שלא יהא מכלל המשניאים שצאמר כל משנאי אהבו מנת.

ואם אינו רוחץ ידיו ולא מחליף בגדים הצואים קודם התפלה כדי להתפלל בנקיות ראוי להעבירו כ"ל ב"ו: סב אף אדם שאינו ש"ץ יש לו להתקשט בבגדים נאים להתפלל משום הכון לקראת ה' אלהיך כמו שכתב הטור ארח חיים סימן צ"א.

וכתב הר"ר יונה בספר היראה ויבדוק מנעליו פן יהיו מטונפים וכן אמר שלמה בחכמתו שמור רגליך באשר תלך אל בית האלהים: סג מצאתי כתוב בשם ר' יודא חסיד שצריך להיות ש"ן אהוב לציבור דאם לא פן ספנה הוא למי שקורא התוכחה וכשינדע שהחזן אינו אוהבו אם יקרא אותה בתוכחה יזהר שאל יעמוד פן יפשל הלכך אין נכון שיהא ש"ן אם לא בהסכמ' כל הציבור: ויען שלמה זלמן לונדן ויאמר גם הפעם חנודה את אדוני א"מ ע"ר מהור' משה רפאל זצ"ל שמצאתי בתוך כתביו שכתב איזה הנהגות טובות שיהגה כל ש"ץ.

ואמינא קצת מהני מעליותא לחבר אותם אל הספר הטור לקיים ברא מזכה אבא. וכל ש"ץ* היראה ויקדש כזה.

זכיה למחנה שדי יחזה: הוי עז פנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור פארי לעשות רצון אבינו שבשמים (בא"ח סי' א') יתגבר פארי לעמוד לעבודת בוראו. שפל תוכחת מוסר שהוכיחו חכמים ז"ל במתק דבריהם שפל אדם יתגבר לעמוד נגד יצה"ר.

וילך מיד ממשפכו לבה"כ לשבח לרומם לפאר את בוראו שהטיב עם האדם על החזרת נשמתו. והיקיצו משנתו.

ויבקש רחמים על עצמו ועל נפש ביתו. להטיב לו בעה"ז ובעה"ב ועל פרנסתו ופרנסת ביתו.

והנה עינינו ראו לא זר בעונותינו מתיך צרות המתוחות עלינו. וגודל הרפתקאות דעדי עלינו.

וקושי מסיותינו נדדה שנתנו. תנומה לעפעפינו לעניים פסוס שיתין נישמין וחושבים על משפכותם לפעול מעשה מחייתם איך ומה למצוא.

וכאור הבוקר יעשה ורץ כצבי לפעול מעשה מחשבות הלילה אולי ימצא טרף ומזון לבניו ובני ביתו יסוף עליו לילה ולרוץ אחר מחיתו כי קשה מזונותיו של אדם פקריעת

ים סוף בעתים קשים הללו אשר בכל יום מתחדשות ומתגברות על כלל ישראל מסים וארגוניות אשר נלאו מהכיל המשאות הפבדים ולא במרד ולא במעל הוכרח להשליף מעליו עול מלכות שמים למינים לפי אזהרת חו"ל.

ואף שלבו מקשה עמו להוליכו לבית התפלה כי ראשית חכמה יראת ה'. וימצא היתר לעצמו באמרו חשבתי דרכי תחילה לילה בעסק ואח"כ אשיבה רגלי אל עדותיך.

וימהר חיש קל אל מקום מציאת מסיתו המוטל עליו בהכרח אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ומה יעשה האדם הרזה והדל אף אם הוא צדיק וחסיד ביותר לא יוכל למצוא מזון ותרופה לנפשו האנומללה ולילה בדרכי ה' המוטל עליו ולא לכוון בתפלתו מפני קנשי השעבוד כלכלת נפשו ופרנסת אשתו ובני ביתו ובנדאי אנוס הוא.

ואמרתי אשרי האיש ירא ה' בלבו רחמנא ליבא בעי במצותיו חפץ מאוד אף אנוס הוא ולא יכול להיות מתמימי דרך ההולכים בתורת ה': ובלתי ספק הוא הדרך וההנהגה בין אחינו ב"י כל עיר וישוב אשר נמצא שם מנין עשרה מהדרים מיד להיות להם ש"ן שיעמוד תמיד על משמרתו הקודש.

ויפנה הש"ץ ויכוון לבו בכל מחשבותיו שלימה בלי שום פיגול ערב ובוקר לעמוד ולהתפלל בעדו ובעד קהלו אשר הוא שם. ויכוון בתפלתו על כל אשר ישנו פה ואיננו פה בבית התפילה אשר הלה לדרכו פנ"ל.

ובפרט בינדעו ומפירו באיזה איש שדרכו תמיד לבא לבה"כ ולא יבטל התמיד יחשוב הש"ץ שהאיש ההוא אנוס הוא ובנדאי יטריח במזונותיו וכוון הש"ץ שהוא שלוחו ומחויב לדבר בעדו במליצה ישרה נגד רבון עולם ולהתפלל על פיוצא בו: אמנם יש בני אדם ההולכים בטילים ואין להם שום עסק בחוץ.

קצתם מרוב עשרם ת"ל וקנתם מרוב דחקם בעוה"ר והולכים ומטיילים ברחובות ובחוצו' מתגבר עליהם להלך אותם לבטלה ועליהם נאמר הוי על כל שכני הרעים מי שיש לו בה"כ בעיר ואין בא בה להתפלל ויש קצתם ימשיכו ויאחרו וימתינו בכיוון לבא לבה"כ בחצי תפילה כי למשא עליו לקום בבי כנישתא ונבזה עליו זמן משה התפלה וראה בכיוון לבא בחצי התפילה וימהר לצאת חיש מהר.

על בני אדם כזה אסור להתפלל עליהם כי הם בעצמם אינם מכוני תפילתם ואף כי כל אחד ואחד מחויב להתפלל בפני עצמו ואינו יוצא בתפלת חבירו. אמנם מה שבלתי אפשר לכוון בעצמו מחמת אנוס פנ"ל.

יאמר בלבו הלא שלחתי בקשתי ע"י שלוחי הש"ץ שיעשה בקשתי: בכך באשר שכל ש"ץ הוא שליח ומושפר לכה לעמוד תמיד על משמרתו הקדש מהראוי הוא לכל ש"ץ הגרא והחרד על דבר ה' להיות תמיד רץ כצבי להשפי' ולהעריב לבא לבה"כ ולהרבות בתפלתו טרם שיתאספו הקהל ושאר בני אדם.

כמו שהביא בעל קצור ראשית חכמה על פסוק אם תבעיון בעיו פיר' אם תחפצון לבקש שאלתכם מאת הש"י להתפלל שובו בתשובה קודם ואח"כ יתפלל שהמתפלל בלא תשובה עליו נאמר מי בקש זאת מידכם.

ואם אפשר לו ללמוד בתורה קודם התפלה טוב לו יותר שאז תפלתו ומחשבתו מקובלת יותר כמו שהביא הקיצור ר"ח על פסוק השיבנו לתורתך ואחר כך וקרבתנו לעבודתך והתפלה במקום עבודה: ע"כ טוב הוא שהש"ץ יכניע לבו בתפלה בנודוים טרם שיתחיל להתפלל עם הצבור ויכוין תפלתו בבכיה ובדמעה כי גדול המוריד דמעות בתפלה ששובר כל גזירות רעות.

ותמיד טרם שיתחיל להתפלל ישב מעט ויחשוב בלבו למה הוא בא לכאן ועל מה הוא בא. ולפני מי הוא בא.

ויסלק ויפנה מחשבות זרות מלבו ויכוין אל מה שיוצא מפיו. ובפרט החזן העוסק במשא ומתן בחוץ לא יאחר תפלתו בשביל עסקיו ואף שיהי' לו איזה עסק אינו רשאי לבטל תמידו כי שכיר הוא ואליו הוא נושא את נפשו.

ויבטל רצונו מפני רצון אחרים שלא יהיה ח"ו באור עושה מלאכת ה' ברמיה להשמיט את עצמו מלבא לבהכ"נ להתפלל על קהלו פנ"ל. ואף אם אין רצונו לעבור לפני התיבה להתפלל כי נלאה הוא או נחר גרונו או שארי טעמים עמו.

מ"מ דרך נכון הוא להש"ץ שלא לעמוד אחר לפני התיבה: בקומו ממטתו ילך לנקביו שיהי' גופו טהור לתפלה ולתפלין ויראה שלא ידבק בו מאומה דבר סמא ומיאוס ושמן רגליה באשר תלך לבית אלהים גם בגדיו יהיו נקיים מצואה ומימי רגלים ומה ת"ח הנמצא רב על בגדיו חייב מיתה פדברי חז"ל ומכ"ש העומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ומתפלל שישמור את עצמו מכל דבר: וטוב שיהי' החזן מכסה תמיד את ראשו בטלית שלא יביט לצדדין ולא פמנהג החזני' שמשליכין הטלית מעל ראשיהן על כתפיהם ועל אצילי זרועותיה' ומסתפלי' בעיניהם על כל צדיהן לראות את כל מה שנעשה בבהכ"נ.

ובגלל הדבר הזה חושב הש"ץ הפל במחשבתו ומכגל תפלתו ולא די לו במחשבות עצמו אשר בהסתפל על צידיו. כמו שהביא קיצור ר"ח בשער הקדושה פרק י"ב מפלל פת החניפים הוא שיעשה מעשה מצוה לאל יתברך וכוונתו שיכבדוהו בני אדם כפ"ו מי שמכוון בתפלתו למצוא חן בעיני ב"א.

שתפלתו אינו מקובלת אצל הבור' ית' כי אינו עושה רק להשמיע קולו הערב ואינו מכוין לכבודת יתברך ואינו עושה אלא בשביל כבוד בני אד או מיראתם וזוהו נקרא עובד לבני אדם עכ"ל.

א"כ מהראוי שלא להסתפל על צידיו לראות את שישבחוהו מחמת קולו ע"כ יכסה ראשו בטלית תמיד ואז ינצל ממחשבות זרות כי לא יכול להביט חוץ מלפניו. ולפי דעתי מזה נתפשט המנהג שהחזנים אוחזים פניה' בשני ידיהם בעת התפלה שלא להביט חוץ בבהכ"נ ויישר מחשבתו לפניו ויראה תמיד בסדור התפלה אשר לפניו ויקיים שויתיה' לנגדי תמיד.

ולא ירהר בלבו בשעת התפלה כמה קול ערב וחזק יש לי וכמה בני אדם נהנים ממני ששומעים אותי. כי כן דרכו של יצר הרע כדי להפיל את האדם ברשתו ושלא יהיו מעשיו לש"ש: גם זה פרק ו' וז"ל צריך האדם שיידבק באהבת יתברך תמיד ויהיה

הָאָדָם כָּסָא לְשִׁכְיָנָה שְׂיִקְדָּשׁ מִחֻשְׁבָּתוֹ תָּמִיד וְאִז כְּשִׁיחֵינָה כָּל אַבְרָיו טְהוּרִים בְּתַפְלָה וּבִתְשׁוּבָה הָרְאוּיָה.

אִז יִשְׁרָה הַשְּׂכִינָה עַל הַכֶּסֶא. אָבֵל בְּהִיּוֹת שְׁמָה צַד פְּגוּם בְּאַבְרָיו הָרִי יֵשׁ שֵׁם מוּם.

וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב וְהַנְּשָׁמָה מִסְתַּלְקֶת. וְהַקְּלִיפָה הִיא שׁוֹרָה שֵׁם.

וּבִלְבָב מִחֻשְׁבָּתוֹ שֶׁל אָדָם בְּתַפְלָתוֹ וּבְחוֹרָתוֹ אִי אֶפְשָׁר שְׂיִחֵינָה לוֹ דְּבִיקוֹת בְּשׁוּם פְּנִים. וּבִפְרָט אִם לְשׁוֹנוֹ פְּגִים בְּלִשׁוֹן הָרַע אוֹ בְּנִבְלוּת פֶּה ח"ו.

זֶהוּ סִיבָה שְׂיִבְלָבוֹהוּ הַמִּחֻשְׁבּוֹת רְעוֹת וְהַזְרוֹת כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה יִיחׁוּד עָלָיו וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לִיחַד בְּתַפְלָה. כִּי ע"י הַתַּפְלָה הוּא מְקַרֵּב אֶל הַמְדוּת.

וְאִם מִחֻשְׁבָּתוֹ פִּיגוּל אֵינּוּ יָכוֹל לִהְיוֹת כָּסָא לְשִׁכְיָנָה וּתַפְלָתוֹ יִבְוֹלָבֵל. ע"כ יִזְהַר לְכַסּוֹת בְּטָלִית שֶׁלֹּא לְהַבִּיט חוּץ מִלְּפָנָיו: גַּם זֶה שֵׁם בְּשִׁעַר הַיְרָאָה וְ"ל כִּינְצָא הַמִּתְפַּלֵּל.

וּבְאֲמֻצָּע פּוֹסֵק אִפְיָא בְּזִמְרֵיּוֹת מַכְש"כ אִם הוּא בְּתַפְלָת י"ת בְּחֻשָּׁאֵי וּבְאֲמֻצָּע תַּפְלָתוֹ מִחֻזֵּר פְּנָיו לְהַסְתַּפֵּל כָּאֵן וְכָאֵן בְּצַרְכֵי עֲצָמוֹ. וְדַאי שְׁנַגְע בְּכַבּוּד הַשְּׂכִינָה עַכ"ל: גַּם זֶה שֵׁם בְּשִׁעַר הָאֵהָבָה כִּי מְפַלֵּל אֶהְבֵּת הַמְלָךְ הוּא לְכַבְדּוֹ וּלְשׁוֹרֵר לְפָנָיו בְּבַהֲכ"נ כְּמוֹ שְׁדַרְדָּר הוּא לְשׁוֹרֵר לְפָנָי מְלָךְ בְּשִׁעַר נְדָם וְהַלּוּלוֹ שֶׁל מְלָךְ זֶהוּ כְּבוֹדוֹ.

אֲמָנָם הַש"ץ לֹא יַעֲשֶׂה לְהַתְפַּאֲרוֹת כְּמוֹ שְׁמַבְיָא בְּקִינְיוֹר ר"ח פ' י' וְ"ל הַשְּׁמֻחָה יִהְיֶה לוֹ לְפָנָי יִתְבַּרְךָ. שְׂזִיפְהוּ לְהִיּוֹת מַעֲבָדָיו הַמְּיֻחָדִים מֵהַ שֶׁלֹּא כָּל אָדָם זוֹכֵה לְכָף.

לְפִיכֵף הַשְּׁמֻחָה כְּזֶה תְּעוֹרֵר הָאָדָם בְּתַפְלָתוֹ וּבִפְרָט בְּבַהֲכ"נ אוֹ בְּבַהֲמ"מ בְּמַצִּיאַת הַתַּפְלָה כִּי הַתַּפְלָה הִיא לְצוּרָה גְבוּהָ וְהַעֲד שְׁנַעֲשֶׂה מְמַנָּה כְּתֵר לְמַלְכוּ שֶׁל עוֹלָם עַכ"ל: כָּלֵל הָעוֹלָה מִזֶּה שֶׁכָּל הָעוֹבֵד אֶת ה' בְּשִׁמְחָה זֶה שְׂזִיפְהוּ ה' לְהִיּוֹת לוֹ עֶבֶד וּלְעַטְרוֹ בְּכֶתֶר הַתַּפְלָה שֶׁלוֹ עָלָיו נֶאֱמַר עֲבָדוּ אֶת ה' בְּשִׁמְחָה זֶה בִּלְבָב.

כְּאוֹ פְּנָיו בְּרִנְנָה זֶה בְּקוֹל. דְּעוֹ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים זֶה בְּכוֹנְנָה.

וְכָל אָדָם מְחוּיָב לְכוּיֵן זֶה וּמַכְש"כ ש"ש קו"ח הַש"ץ שְׁחֻלֵּק לוֹ ה' מִחֻלְקוֹ שְׁנֶאֱמַר קוֹל ה' בְּכַחַ וְנִתַּן לוֹ קוֹל גְּעִים זְמִירוֹת וְכְשִׁיעֲמוּד לְהַתְפַּלֵּל בְּקוֹלוֹ הַנְּעִים וְהַהֲדָר וְאִז עֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל עָלָיו וְנִהְיִים מְמַנּוּ.

אִז הַש"ץ מְחוּיָב לְכוּיֵן הַשְּׁמֻחָה שְׂזִיפְהוּ הַשֵּׁם לְהִיּוֹת לוֹ לְעֶבֶד וּבְחֵר בּוֹ מְפַלְעֵם הַקְּהֵל. וַיְכוּיֵן שְׁתַּפְּלָתוֹ מְקוֹנְבֵּלֵת וַיַּעֲשֶׂה מְמַנָּה כְּתֵר לְהַש"י וַיִּתְפַּלֵּל עַל אוֹהֲבָיו וְשׁוֹנְאָיו בְּשׁוּנָה שְׂיִהְיוּ טוֹבִים לְפָנָי ה' בְּעִבּוּדָתָם.

וְכָל שְׁלִיחַ צִיבּוּר יִרְגִּיל עֲצָמוֹ לְהַנְעִים בְּקֻצַּת קַפִּיטִיל תְּהִילִים טָרָם שְׂיִתְחַיֵּל לְהַתְפַּלֵּל תַּפְלָתוֹ לְהַ רִיחַ הַקְּלִיפּוֹת הַמְעַכְבִּים אֶת הַתַּפְלָה לְעֵלוֹת לְרַקִּיעַ כִּי תְהִלִּים נִקְרָאִים זְמִירוֹת מְזַמְרִים וּמְכַתְּמִים הַמְקַטְרָגִים שְׁנֶאֱמַר מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִירוֹת שְׁמַעְנוּ וְאִז תְּהִינָה תַּפְלָתָךְ צְבִי לְצַדִּיק הַקַּב"ה: ע"כ הִירָא וְחֵרַד עַל דְּבַר ה' יַעֲשֶׂה הַכָּל מֵאֶהְבֵּת ה' תְּבַרְךָ לְהַלְלוֹ וּלְכַבְדּוֹ בְּשִׁיר כְּפִי חִילוֹ וְקוֹלוֹ קוֹל עֶרֶב וְלֹא לְהַתְפַּאֲרוֹת ח"ו.

וְאִז יִקְוֵבֵל תַּפְלָתוֹ וַיַּעֲשֶׂה פִירוֹת לְכָל קְהֵלוֹ לְשִׁבּוּעַ הַטּוֹב מְפַל טוֹב וְה' הַטּוֹב יִיטִיב לְטוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם עַכ"ל אַח"מ זצ"ל: סֵד וְעוֹמֵד שְׁלִיחַ צִיבּוּר וּמִתְחַיֵּל יִשְׁתַּבַּח וְכַתֵּב

הגהות מיימוני בפ"ז מהל' תפלה המספר בין ישמבח ליוצר עבירה היא בידו ולכן נהגו לומר ישמבח מעומד כמו יוצר שגרי אסיר להפסיק בנתיים.

וכן כת' הכל בו בסיון כ"ז בשם רב עמרם שיש לחזן לומר ישמבח בתפלת שחרית לפני התורה מעומד כדי לומר עליו קדיש. ומטעם זה אע"פ שאין לברך על עטיפת ציצית בין פסוקי דזמרה לישמבח אלא בין ישמבח ליוצר אור.

מיהו הש"ץ חם לא הנה לו טלית תחלה יתעטף בציצית קודם שיתחיל ישמבח כדי שיאמר קדיש מיד אחר ישמבח ולא יפסיק. וכן אם אין שם מניין אחר שסיימו פסוקי דזמרה צוה מהר"י מול"ן שימתין השליח ציבור עם ישמבח וישתוק עד שיבא מנין ויאמר ישמבח וקדיש: סה ועל זה דעומד שליח ציבור ומתחיל ישמבח כתב מהרי"ן חביב ז"ל ובתנאי שפבר ברוך הש"ץ ברוך שאמר וגם קרא פסוקי דזמרה וכ"כ מהר"י דאם לא כן היאך יאמר ברכה זו לבדה והאזמרה לבדה אינו אלא טועה דמאחר שהיא סמוכה לתקרתה היאך יאמר אותה בלא תקרתה וגם היאך יאמר אותה בלא פסוקי דזמרה שעליהם נתקנה וכן כתב מהר"י קארו.

ומטעם זה מי שבא לבה"כ בשעת שהשליח ציבור מתחיל ישמבח ואם יאמר ברוך שאמר ותהלה לדוד לא יוכל להתפלל עם הציבור וישמבח לבד דה"ג אין לו לאזמרה טוב הוא שישתוק וישמע ישמבח מהש"ץ ויענה אמן ויתפלל אז עם הציבור: סו ואין לספר בין ישמבח ליוצר אור אמןם בענייני מצוה כגון לפסוק צדקה או לדבר מצוה אחרת מותר להפסיק.

ומזה נתפשט מה שנהגו בהרבה מקומות לברך חולה או לקבל בבית הפנסת לעשות לו דין בין ישמבח ליוצר דכל זה מקרו לצורך מצוה. ולאחר כך כשחוזרים להתפלל יאמר השליח ציבור מקצת פסוקי דזמרה ויאמר קדיש עליהם פי לעולם אין אומרים קדיש בלא תהלה שלפניו ולכן מתחילין ערבית בלא קדיש.

וכן מי שלא הנה לו ציצית ותפילין והביאו לו בין ישמבח לקדיש יכול להניחם ונברך עליהם. אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר וכ"ש שהתחיל הש"ץ ברכו שלא יפסיק בין ברכו ליוצר אור כמו שאכתוב בסמוך בשם אגדה אחת: דיני קדיש וברכו ודין ק"ש וברכותיה: סז ואומר קדיש וא"א אותה בפחות מי' דכל דבר שבקדושה כגון קדיש וברכו א אותה בפחות מי' כמו שאמרו בברכות אין דבר שבקדושה בפחו' מעשרה שצאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתוב התם הבדלו מתוך העדה מה להלן עשרה דהא יצאו יהושע כלב פשו להו עשרה אף פאו עשרה.

ורבינו יעקב כתב שאין נוסח זה מדוקדקת שאין להביא ראיה מעשרה מרגלים לדבר שבקדושה אבל עיקר הנוסח היא כן אמתא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך וכתוב התם לשבר בתוך הבאים מה להלן עשרה אף פאו עשרה ועכשיו יביא ראיה מעשרה אחי יוסף שהיו צדיקים לדבר שבקדושה ורעז לדבר עדה במילואו עי"ן דל"ת ה"א בגימ' עש"ר.

ואם התחילו להתפלל יוצר בי' ואח"כ יצאו מקצתן. לא יתחיל הש"ץ להתפלל התפלה בקול רם מ בפחו' דכבר נשלם תפלת יוצר לאחר שהתחיל תפלה בקול רם וקדושה

יכולין להשלים כל סדר קדושה ולומר קדיש שלם שלאחריה דשינף לתפלה שהרי אמר
תתקבל צלותהון כו' אבל אין קורין בתורה דזהו ע"ח.

ותפלת ערבית וקדיש שלאחריו לא שינף לק"ש וברכותיה עיין בתרומת הדשן: סח ואלו
הי' צריכין שיהיו פולם בני חורין וגדולים ולענין הקטן וחומש בידו נחלקו בזה קמאי
ובתראי יש סוברים דמזרפים ויש סוברים דאין מזרפים כל עיקר והר"ר פנץ בהגהה
בתשב"ץ הכריע במאזני דק וכתב דלכתחלה אין לעשות כן כי אם בשעת הדחק שאין
מניין בכל העיר עד פאן לשונו: סט כתב מהר"ר יעקב ביר"ב דאם א' ישן מצטרף עם
ט' לקדיש ולקדושה דכיון דאיכא עשרה דבני קדושה ניהו שפיר שרי שפנתיה עליהו
וכן כתב האגור בשם מהר"י מוילין בסימן רנ"ב: ע יתגדל ויתקדש הוסד על פי המקרא
והתגדלתי והתקדשתי במלחמת גוג ומגוג שאז יתגדל שמו של הקב"ה דכתיב ביום ההוא
יהיה ה' אחד ושמו א'.

שמייה רבה י"מ שמייה רבא שאנו מתפללים ע"ש יה שאינו שלם שיתגדל ויתקדש
ושיתזר להיו' שלם והיינו לעת הגאול' שינקן' מעשו שנשבע שלא יהי' שם שלם עד
שינקום ממנו דכתיב כי יד על פס י"ה שאין הפסא שלם ואין השם שלם אלא לאחר
שינקום ממנו ואז יהיה השם שלם וגם הפסא דכתיב האויב תמו חרבות לגצח וכתיב וה'
לעולם ישב כונן למשפט כסאו הרי השם שלם והפסא שלם.

והטעם בזה הוא על דרך שאמר הנביא הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי
אחד קראתיו כי כמו שכל חלקי האיש לפי שהם מתנייחים פלם אל ענין אחד ואל
תכליות אחד חיבורן יחד נקרא אחד על דרך אחד היה אברהם.

כן השני חלקים אלו שהם איש ואשה אחר שמשניהם יסודר ענין אחד לה השאיר המין
ולכלכל הנהגת הבית מה שא"א לזולת חיבורן לזה נקראים אחד וידוע כי כל זמן שזרעו
של עשו קיים אין האיש הוא ה' איש מלחמה נזדונג באשתו כנסת ישראל אלא כמו ארוס
וארוסה כדאיתא במדרש משל למלך שקדש אשה וכתב לה מתנות מועטות כיון שנשא
כתב לה מתנות מרובות כד בעה"ז הקב"ה ארס את ישראל דכתיב וארשתי לי לעולם
ולא מסר לה אלא הלבנה בלבד שנ' החדש הזה לכם אבל לימות המשיח יהיו נשואים
שנאמר כי בועליה עושיה ה' צבאות שמו ובאותה שעה מוסר להם את הכל בנאמר
והמשפילים יזהירו כזהר הרקיע ואם בהיותינו על אדמתנו אדמת קודש הוא לא היה
הזיווג יפה אף כי בהיותנו על אדמת נכר שנתפרדה אבה מבעלה לגמרי.

וידוע כי כל דבר שצריך חיבור כל זמן שאינו מחובר אינו אחד כמו שאיש ואשה על ידי
חיבורן וזוויגן יחד נקראים אחד וכשאינו בחיבור אינם קראים אחד כד הש"י ברוך הוא
כל זמן שאינו בזיווג עם כנסת ישראל לא נקרא אחד וגם שמו שמירה על יחודו ועצמותו
אינו אחד ובמדרש הנזעלם דכר בלא נוקבא פלג גופא אקרי ופלג לאי איהו חד וכד
אתחברן כחדא תרי פלגא אתעבדו חד גופא וקדין אקרי חד.

ורזא דמילתא כיון דכנסת ישראל בגלותא וקודשא בריה הוא סליק לעילא וזווגא
אתפריש לא הקרי חד אימתי אקרי חד בשעתא דמטרוניתא אישתכח גבי מלכא

וישפּתּחין פּחד הַדָּא הוּא דְכַתִּיב וְהִיטָה לֵהּ הַמְּלוּכָה מֵאֵן מְלוּכָה דְּא פְּנִסַת יִשְׂרָאֵל דְּמִלְכוּ
בָּה אֲתַקְשֵׁר כְּדִין בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֲחֵד וּשְׂמוֹ אֲחֵד.

הַבֵּט וּרְאֵה עֲנִינֵן זֶה הַמְּאָמֵר הַנִּפְלָא מֵאֵד לְעֲנִינֵן כְּנֻנְתִּינוּ וְשִׁבְאוֹתוֹ גִּידוּל וְקִידוּשׁ שְׂיִתְגַּדֵּל
הַשֵּׁם תְּלוּיָה גְּאֻלְתִּינוּ וַיִּשׁוּעַתִּינוּ סְלָה לְכֵן מִתְּפִלִּין שְׂיִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדַּשׁ הַשֵּׁם שֶׁהוּא חֶסֶד
בְּגִלוּתִינוּ וּמִטַּעַם זֶה אָנוּ אוֹמְרִים כְּשִׁמְתַחִיל ש"ץ קְדִישׁ וְעַתָּה יִגְדֵּל גַּא פַּח ה' ר"ל
שְׂיִתְמַלֵּא הַשֵּׁם שֶׁהוּא חֶסֶד עַתָּה ו"ה וְכֹסֵף שְׁחֶסֶד ה' וַיְרוּשְׁלֵם חֶסֶד י' וְאַלְיָה חֶסֶד ו' עוֹלָה
ס"ה כ"ח וְכֹלָם יִתְמַלְאוּ לְעַתִּיד וְזֶה וְעַתָּה יִגְדֵּל גַּא פַּח וּק' וְאוֹמְרִים זְכוּר רַחֲמֵיךָ וְגוֹמֵר
עַל בָּם מִדַּת הַרַחֲמִים שְׁזוּכָר בְּאוֹתָהּ שְׁעָה: עַא וְעוֹנִין הַצְּבִיבֹר בְּכֻנְיָה שְׁלִימָה אָמֵן יִהְיֶה
שְׂמִיָּה רַבָּא מְבַרְךָ לְעֵלְמֵי וְלְעֵלְמֵי עֲלַמְיָא פְּדַאִיתָא בַּפ' כָּל פְּתַבִּי הַעוֹנָה אָמֵן יִש"ר בְּכָל
כַּחוֹ קוֹרְעִים לוֹ גְּזֵר דִּינוֹ פִּי בְּכָל כַּחוֹ בְּכָל כְּנֻנְתּוֹ כְּפֵי פִירִשׁ"י בַּפ' כָּל פְּתַבִּי.

והר"ר יונה פתב לפי שיש בני אדם שאין הכוונה שלהם מתעוררת אלא על ידי הפח
אמר בכל פחו אבל אין צריך לתת קולות גדולות שיתלוצצו ממנו בני אדם. והתו' פתבו
שם ר"י אמר דיש בפסיקתא דר' ישמעאל בן אלישע כשישראל נכנסים בבתי כנסיות
וחומרים אמן יהא שמייה רבא בקול רם מבטלים גזירות קשות עד כאן.

ומתו' זה נראה שצריך לענות בקול רם וכן הוא בספר הזוהר בפ' תרומה שיש לענות
בקול רם ואפשר ששמגביה קולו מתעוררת הכוונה. והחכם ר' יעקב בר שש פתב כי בכל
פחו חוזר אל השם ר"ל שייכונן את השם בכל מה שראוי לו באותיותיו ובפירושו ובעיונו
ובניקוד המקובל והסימן שנ' לעולם ה' דברך נצב בשמים זהו בכל פחו באותיותיו
ובניקודה ובכל מה שניתן לנו רשות להתבונן בשעה שאומר יהא שמו הגדול מברך על
כל פנים יהא פח בידו לבטל גזר דינו ובלבד שנהא בו שבועה וצריך לכונן ואחר כך
מברך.

והפ' זה ניקב בן האשה הישראלית את השם ניקלל שפי' ואח"כ קלל ולפיכך נתחייב.
ואם לעבירה חייב במצוה שפגגדה כ"ש שזוכה שמדה טובה גדולה ממדת פורענות.

גם מה שאמרו אפי' יש בו שמץ ע"ז מוחלין לו תבין מעתה כי תקן מעוותו ביחוד השם
שהוא הפ' ע"ז. והר"ם בן גבאי פתב כל העונה אמן בכל פחו ר"ל פחו של אמן והם
הדברים הרמוזים ב' כפאמרם ז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך והטעם פתבו רוב
המפרשים דהמברך מזכיר רק שם אחד והעונה אמן שתיים דאמן בגימ' ידו"ד אדנ"י אבל
הכ"י הנכון הוא אמן בגימ' הי"ה והו"ה ויה"יה אח"ד.

והנה העונה אמן מודה שבהורא ותברך וית' הנה קודם בריאת עולם וברצונו מקיני'
וישיבהו לתהו ובהו ולאחדותו אין סוף ולכן גדול פח העונה אמן מן המברך כי המברך
ממשיך הברכה והעונה אמן מייחדו ומודה על חדוש העולם כרצונו ושהעולם מתקיים
במאמרו וישיבהו לתהו ובהו שליט על הכל ראשון ואחרון יתעלה במו לעדי עד ולנצח
נצחים אמן.

זהו כל העונה אמן בכל פחו ר"ל פחו של אמן כי פחו גדול הוא. עוד נ"ל לומר על דרך
דאימא בספר הזוהר כשיש ביישראל משפילים יודעים סוד השם הנכבד ונושאים פניהם
מיד הם נענים הרי פוננת השם הוא בנשיאות פנים וזהו שאמר העונה אמן בכל פחו ר"ל

בְּכָל פְּנוּנָתוֹ וְאָמַר בְּכָל פֶּחֹו וְלֹא אֵינִיר בְּכָל פְּנוּנָתוֹ לְרַמּוֹז אֶל נְשִׂיאוֹת כַּפִּים כִּי ב"פ יָד בְּגִימ' כ"ח: עב אָמֵן יְהִי שְׁמִיָּה רַבָּא גַם בְּכָאן מְפָרְשִׁים שְׁמִיָּה רַבָּה עַל הַשֵּׁם שְׁיַחְזוֹר שְׁלָם.

וְכַתֵּב הַפֶּל בּוֹ שְׁחִיב אָדָם לְמִשְׁוֹף רַבָּא בְּכָל פֶּחֹו כְּדִי שְׁיַחְשׁוּב בְּלִבּוֹ לְכוּוֹן בְּמִשְׁכָּתָא רַבָּא כֹּל אוֹתָן מְדַרְשִׁים שְׁכַתְּבָנוּ לְמַעְלָה: עג מְצַאֲתִי כְּתוּב שְׁעֲנִיָּית הַקְּדִישׁ י"א שְׁאִין אָנוּ מְחַוְּבִים לְעֲנוֹת אֶלָּא עַד עֲלֵמְיָא וְלִזָּה אָמְרוּ יֵשׁ בְּעֲנִיָּית הַקְּדִישׁ ז' תִּיבּוֹת וּכ"ח אוֹתִיּוֹת כְּמוֹ שְׁיֵשׁ בְּפֶסוּק רֵאשׁוֹן שֶׁל בְּרֵאשִׁית וּבְפֶסוּק שְׁלֹפְנֵי עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת.

וְעַל זֶה סָמַךְ בְּדַרְשׁ כֹּל הָעוֹנָה אָמֵן יְהִי שְׁמִי רַבָּא כְּאֵלּוֹ נַעֲשֶׂה שְׁוֹתָף לְהַקְּב"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וְכֵמוֹ שְׁשִׁמַּע עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת מִפִּי הַדְּבֹר לְקִיָּים מַה שֵּׁנֵא' כֹּחַ מַעֲשִׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ וְע"כ אַרְזו"ל כֹּל הָעוֹנָה אָמֵן בְּכָל פֶּחֹו לְכוּוֹן בְּכ"ח אוֹתִיּוֹת שְׁבוֹ וּמְנִין הָאוֹתִיּוֹת כ"ח.

ע"כ צָרִיף לְאֹמְרוֹ בְּכַח וְאֵע"פ שְׁיֵשׁ בּוֹ כ"ט אוֹתִיּוֹת בְּזָה רַבּוֹ כְּמוֹ רַבּוֹ הַדְּעוֹת י"א שִׁי"ל וְלַעֲלָמֵי עֲלֵמְיָא וִי"א לְעֲלָמֵי עֲלֵמְיָא מִיָּא בְּלֹא וִי"ו וִי"א שְׁאִין לְשִׁנּוֹת מְמַטְבֵּעַ שְׁטַבְעוֹ קַדְמוֹנִים וִי"ל וְלַעֲלָמֵי עֲלֵמְיָא וִי"ש מְקִיָּיִמִין גֶּרְסָא זו עִם מַה שְׁאָמְרוּ שְׁלַח יְהִי יוֹתֵר מְכ"ח וְאוֹמְרִים כִּי שְׁמָה חֶסֶד יו"ד כִּי כֵן הוּא בְּדִנְיָאֵל לִיקְוֵי שְׁמָה דִּי אֵלֵּהּ מְבָרַךְ מִן עֲלָמָא וְעַד עֲלָמָא וְכֵן עֵינִיר: עַד עַל אוֹתָן שְׁאָמְרוּ שְׁאִין לְעֲנוֹת אֶלָּא עַד עֲלֵמְיָא הַקְּשָׁה מְהַר"י קֵאֲרוּ מְהֵא דְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ אָמַר ר"א בַּר יוֹסִי כְּעַם אַחַת הָיִיתִי מִהֵלֶךְ בְּדַרְשׁ וּמְצַאֲתִי אֵלֵיָּהּ וִי"ל וְעַלִּיו ד' אֲלָפִים גְּמִלִים טְעוּנִים אֲמַרְתִּי לוֹ מַה אֵלּוֹ טְעוּנִים אָמַר לִיה אֵף וְחַמָּה לְמַה לְעֲשׂוֹת נִקְמָה בְּאֵף וְחַמָּה מִי שְׁמִסְפֵּר בֵּין קִדְיֵשׁ לְבָרְכוֹ בֵּין בְּרָכָה לְבָרְכָה בֵּין פָּרַק לְפָרַק בֵּין יְהִי שְׁמִיָּה רַבָּא לִיתְבָּרַךְ.

וּמֵאַחַר שְׁאָסוּר לְסַפֵּר בֵּין יְהִי שְׁמִיָּה רַבָּא לִיתְבָּרַךְ מִשְׁמַע שְׁצָרִיף לֹמַר יְתְבָרַךְ וְכֵן כְּתִב הַר"ר יוֹסֵף גִּיקְטִלִי"א וְי"ל שְׁאֵלֶת' מַה שְׁכּוֹתֵבִים קֶצֶת פּוֹסְקִים בְּעֲנִיּוֹת קִדְיֵשׁ שְׁאִין עוֹנוֹת אֶלָּא עַד עֲלֵמְיָא וְלֹא עוֹד אִם אָמַת אַתֶּם וְרֵאוּי לְעֲשׂוֹת כְּךָ אוֹ לֹא מְפִנִי שְׁיֵשׁ אֲנָשִׁים אַחֲרֵים שְׁסוּמְכִים עֲלֵמְיָא לִיתְבָּרַךְ אֵיזָה כֹּחַ מֵאֵלּוֹ צוֹדְקָת.

תְּשׁוּבָה אוֹי לְהֵם לְפִתְאִים אֲשֶׁר עָבְרוּ וְנַעֲנְשׁוּ וְדֹאֵי הַמְּפָרִיד בֵּין עֲלֵמְיָא לִיתְבָּרַךְ כְּאֵלּוֹ הַפְּרִיד וְקֶצֶץ בְּמִקּוֹם דְּלִיכָא קִיּוּצוֹן וְא"צ לְהַפְּרִיד ח"ו אֶלָּא מִדְּבַק עֲלֵמְיָא לִיתְבָּרַךְ וְהַאֲרִיף בְּטַעַם הַדְּבָר וְכֵן כְּתִב רַבִּינוּ בְּחַי"פ' שְׁמוֹת שְׁצָרִיף לְחַבֵּר מֵלֶת עֲלֵמְיָא לִיתְבָּרַךְ וְאִין לְהַפְּסִיק בְּהֵם כָּלֵל.

וְהַר"ם מֵרַקְנֵט"י כְּתִב גַּם כֵּן בְּטַעַמֵי מְצוֹת שְׁלוֹ וְי"ל וְאָסְרוּ חַז"ל לְהַפְּסִיק בֵּין קִדְיֵשׁ לִיתְבָּרַךְ וְשִׁלְשָׁתָן אֵלּוֹ בְּוֶלְן אָב אֶחָד לְהֵם וּמְבָטֵן א' יְצֵאוּ הַקְּבֵלָה הָאֲמַתִּית. זוֹלֶת טַעַם שְׁלֵהֶם מְצַאֲתִי דִּיתְגַּדֵּל יְהִי יְתְבָרַךְ אֵלּוֹ ג' יוֹדִי"ן שֵׁם אֶחָד מִשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ הַיּוֹצֵא מוֹיִס"ע וַיִּב"א וִי"ט וְשֵׁם זֶה יוֹצֵא מִבְּרַכ"ךְ יֵא"ר יֵשׁ"א לְפִיכָהּ הַמְּפָסִיק בֵּין אֵלּוֹ ג' יוֹדִי"ן פּוֹסֵק אֶת הַשֵּׁם ע"כ: עַה כְּתִב הַשְּׁבוּלִי לְקֵט וְי"ל יֵשׁ בְּקִדְיֵשׁ י' לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שְׁבַח וְאֵלּוֹ הֵם יְתְגַדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ יְתְבָרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח יְתְפָאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל.

וִי"א שְׁהֵם כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה מְאֻמְרוֹת שְׁבָהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם וְזֶהוּ שְׁאוּמְרִים בְּעֲלָמָא דְּבָרָא כְּרַעוּתִיָּהּ וּמְפִנִי מַה הַפְּסִיקוּ בֵּין יְתְגַדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ לְשָׂאֵר שְׁבָחוֹת מְצִינוּ בְּאֲגֻדָּה שְׁעֲשָׂר' דְּבָרוֹת פְּלוּלִים בִּי מְאֻמְרוֹת וּבְקִדְיֵשׁ י' שְׁבָחוֹת כְּנֶגֶד י' מְאֻמְרוֹת וְכַשֵּׁם שְׁהִיָּה הַפְּסֵק בְּב'

דברות ראשונות לח' אחרוננו' שב' ראשונות מפי הגבורה נאמרו וח' מפי משה לכן הפסיק בין ב' שבתות ראשונות לח' אחרונות ע"כ: עו ירושלמי דבר סתר לי אליהו המלה ויקם מעל פסאו מפאן א"ר אלעזר כד עני איש יהא שמיה רבא וכל דבר קדושה בעי למיקם על רגלוהי ע"כ: עז ומתחיל הש"ץ ברכו והקהל עונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד.

וכתב מהר"ם בן גבאי בספר תולעת יעקב ז"ל ואנו מברכין להקב"ה בתמשה תיבות על שמחזיר לנו נשמתנו הנקרא בה' שמות פה ראיתי במדרש רות. ומפאן ראיה שצריף ש"ץ לחזור ברוך ה' המבורך לעולם ועד.

וכ"כ הר"ר יהודה ברזילי ברצלוני ע"כ וכן כתב האגור סימן צ"ח שנהגו לאומרו: עח כתב מורי הרב הגדול מהר"ש ז"ל וז"ל פשאומר ש"ץ ברכו אומר אני יתברך כו' עד כל ברכה ותהלה. וכשמגיע לשם אומר אני ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

וכשמגיע להמבורך אומר אני ברוך ה' המבורך לעולם ועד בעמידה קודם שאשב. וחדשים מקרוב באו לומר את ה' אלהיה תירא פשיגיע ש"ץ לאת ודע שאינו מקבלה ולא מיסוד התקמה ע"כ עט יש לתמוה היאך תקנו לומר ברכו דברכו משמע שמוציא עצמו מן הפלל וחיזינא דאמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הפלל א"כ הנה לומר נברך כמו בברכת המזון שאומר נברך.

והרב רבי נתן ז"ל כתב בתשובה לזו שאמר שאני הכא דכיון דאמר מבורך לא מפיק בפשיה מן הפלל והוי כמו נברך. ומהאי טעמא הוא אומר בב"ה ברכו בתשעה והוא.

והאי דאמרין בברכות פ' ג' שאכלו דאינו אומר בברכת המזון ברכו אלא א"כ יהיו קדי ברכה בלא הוא והיאך אנו אומרים ברכו בתשעה והוא אם לא מטעם שאמרתי דהוי כמו נברך עכ"ל הרב רבי נתן: פ כתב הרוקח בסימן ש"ף יש בני אדם פשלא היו בב"ה כשמרו יהש"ר וקי"ל כל דבר שבקדושה לא יהיה פחות מי' וקורין ברייתא פ"א דברכות אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורב' כו' וכן כתב בהגהות מיימונים פ"ז מהל' תפלה דיש קורין ברייתא זו כשאין מתפללים בי' לפי שיש בה קדיש ומתניין דג' שאכלו שיש בה ברכו וברייתא דריש פ' גיד הנשה שיש בה קדושה ויש קורין פ' בשנת מות המלה עזיהו עכ"ל והרוקח בסי' שס"ב כ' כמה ברייתו' שמזכיר בהם קדיש וקדושה וברכו ואמן לומר אותם מי שמתפלל ביחיד ואני אכתוב לה קצת מהם ויש בהם די: פא לקדיש (קודם מנחה יאמר.

את זה אני אומר במקום קדיש קודם מנחה) אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך והגיע זמן תפלת מנחה ונכנסתי לתוך חורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושומר על הפתח אמר לי מה קול שמעת בחורבה זו אמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת פיונה ואמרת אוי שחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין אורות העולם אמר לי בכל יום אומרת פה פשישראל נכנסים לבתי פנסיות ולבתי מדרשות ועונים יהא שמיה רבא מבורך לעלם ולעלמי עלמאי הקב"ה מנענע בראשו ואמר אשרי המלה שמקלסים אותו בביתו פה מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי לו לבנים שגלו מעל שלחן אביהם: פב ליהא שמיה רבא.

אריב"ל פל העונה אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בכל פחו קורעין לו גזר דינו שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה': פג לאמן אמר רבי יהושע בן גדיא כל מי שעונה אמן בעה"ז זוכה ועונה לעה"ב שנ' ברוך ה' לעולם אמן ואמן אמן בעה"ז ואמן לעה"ב: פד לברכו (צריף לומר מקודם).

את זה אני אומר במקום ברכו של שחרית. או ערבית) בספרי פי שם ה' אקרא ר' יוסי אומר מנין לעומדים בבהכ"נ ואומרים ברכו את ה' המבורך שעונים אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד ת"ל פי שם ה' אקרא הבו גודל.

ומנין שאומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ת"ל פי שם ה' אקרא. ומנין לאומר יהש"ר מברך שעונים אחריו לעלם ולעלמי עלמיא ת"ל הבו גודל לאלהינו: פה לקדושה פ' גיד הנשה (צריף לומר מקודם את זה אני אומר במקום קדושה) חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שישראל אומ' שירה בכל עת ובכל שעה שירצו ומלאכי שרת אין אומרים אלא פעם א' ביום ישראל מזכירין את השם אחר ב' תיבות שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ומלאכי שרת אינם מזכירין את השם אלא לאחר ג' תיבות שנא קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו.

והאיפא ברוך כבוד ה' ממקומו שהוא אופנים הוא דקאמרי ליה: פו בברכת יוצר אור י"ל מעריצים ומקדישים כולהו במ"ם ולא בנו"ן וראיה ממה שכתב בא"ח שיש להפסיק בין ממליכים ובין את מסתמא כולהו נמי במ"ם וכן כתב מהר"י ניייל בדיניו סימן ל"ד.

ויש נוהגים לעמוד כששליח צבור אומר וממליכים את שם האל והמלה הגדול ויש נוהגים לעמוד עד והנורא פי האל המלה הגדול הגבור והנורא ר"ת בגימ' כ"ו כמספר שם של הוי"ה ואין למנהג הזה יסוד ועיקר: פז ואח"כ מתחיל ברכה שניה של ק"ש אהבה רבה ואינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לחברת'.

וענין ברכה הסמוכה לחברתה ענין לקמן בדיני תפלה. וכתב הרב רבי אשר ולפיכך סמכו אהבה רבה ליוצר המאורות שבה מזכיר יחוד שמו של הקב"ה ונתנית התורה המאירה מכל המאורות שהשמש אינה מאירה רק ביום והתורה מאירה ביום ובלילה ואחזו דרך המשורר במזמור השמים מספרים כבוד אל שהזכיר יצירת המאורות וסמיה ליה תורת ה' תמימה ואח"כ עדות ה' נאמנה שאנו חייבים להעיד על יחוד האמת כ"ז מל' הרב ר' אשר ז"ל: פח גרסינן במדרש תנחומא אמר רבי מאני לא תהא ק"ש קלה בעיניך מפני שיש בה רמ"ח תיבות כמנין אברים שפאדם ומהם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

אמר הקב"ה אם שמרת את שלי לקרותה בעונתה אני אשמור את שלך לכן דוד מקלס שמרני פאישון בת עין אמר ליה הקב"ה שמור מצותי וסיה יכתב הרוקח על פן מצרפי אל מלה נאמן וברוך שם כבוד מלכותו להשלים רמ"ח פי בתורה שמע עד בשעריה מ"א תיבות.

והיה אם שמוע קכ"ב. ציצית ס"ט הרי רל"ט כנגד אברים שפגוף.

ובראש ט' אברים פן מוסיפין ט' תיבות אל מלה נאמן ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד עכ"ל. וזהו לפי מנהג קדמונים אבל אח"כ בטלוהו כדי שלא יפסיק בין הבוחר בעמו ישראל לשמע ותקנו במקומו שיחזיר ש"ץ ה' אלהיכם אמת דהכי איתא בספר התקונים

תקונו י"א ואיהו פלילא מ"ד פּרשׁינת' דק"ש דאינון רמ"ח עם אל מלך נאמן ובגין דלא
עבדין הפסקה תקינו לאחזרה שליחא דצבורא ה' אלהיכם אמת ע"כ.

וכן כתב בספר הזוהר פ' וינרא דבק"ש אית רמ"ח תיבין עם ה' אלהיכם אמת: וכן פתוב
במדרש הנעלם פתח ר' יודא ואמר רפאות תהיה לשריה וגו' התורה היא רפוא' לגוף
ולעצמות בעה"ז ובעה"ב דאמר רבי נהוראי אמר רבי נחמיה בק"ש רמ"ח תיבות פמנן
אבריו של אדם והקורא ק"ש פתקנה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו ונדא
רפאות תהי לשריה.

אדוקי מטא ההוא ינוקא לאי מאורחא ונתיב קמיייהו שמע אילין מילין קם על רגלוי
ואמר הלא אין בקריאת שמע שם אלא רמ"ה תיבות אמר ליה ר' חייא תיב ברי. יתיב
אמר ליה ברי שמעת בהאי מידי.

אמר כף שמעתי מאבא בק"ש יש רמ"ח תיבות חסר תלת למנן חבריו של אדם מאי
תקנתיה תקנינו שיהא שליח צבור חוזר ג' תיבות ומאי גיהו ה' אלהיכם אמת פדי להשלים
רמ"ח תיבות על הקהל וכדי שלא יפסיק לאמת לא פתות ולא יותר משלש.

אדוקי אתי רבי יודא בריה דר' פנחס ונתיב אמר ליה במאי עסיקתו אמרו ליה במילי
דק"ש הדי והדי אמר ההוא ינוקא. אמר ודאי הדי אמר רבי יוחנן בן נורי ורבי יוסי בן
דורמסקית משמיה דרבי עקיבא חסידים הראשונים תקנו ק"ש פנגד עשרת הדברות.

וכנגד מנן אבריו של אדם והא חסרו מהם למנן שלש אבריו של אדם תקנו שיהא ש"ץ
חוזר ומשלים אותם ומאי גיהו ה' אלהיכם אמת. בתפלה תקנו שלש ברכות ראשונות וג'
ברכות אחרונות.

בק"ש ג' שמות בראשונה ה' אלהינו ה' אחד. ג' שמות באחרונה ה' אלהיכם אמת.
וכל האומר ק"ש כה"ג בידוע שאינו נזוק כל אותו היום. וכל האומר ק"ש שלא עם
הצבור אינו משלים אבריו מפני שחסר הג' תיבות ששליח צבור חוזר.

ומאי תקנתיה יכוון בט"ו ווי"ן דבאמת ונציב ועם כל דא הנה קורא עליו אבא מענות לא
יוכל לתקון וחסרון לא יוכל למנות. אותם ג' תיבות דק"ש ששליח צבור חוזר לא יוכל
להמנות אותם לתשלום רמ"ח כשאר הצבור עכ"ל וכתב מהרי"ק שענין הפנונה בט"ו
ווי"ן היא לפי שט"ו פעמים וי"ו עולה צ' ושם הני"ה עולה כ"ו ועם ד' אותיותיו עולה
ל'.

ג' פעמים ל' עולה צ' הרי שמכונן בט"ו ווי"ן אלו לג' שמות ומהר"ר מאיר בן גבאי כתב
פי ט"ו ווי"ן עולים אמן עם המלה ואמרינן בפ' כל כתבי מאי אמן א"ר חנינא ת"ל מל"ך
נאמ"ן. ומהר"ר משה ז"ל כתב פי עולים צ"א עם המלה והוא פמנן השם בקריאתו
ובכתבתו והוי כאלו אמר ה' אדני אמת ואני מצאתי פי ט"ו ווי"ן.

עולה צ' וצ' הוא ג' למדי"ן וצורת הלמ"ד כ"ו כזה ל' הרי ג' פעמים כ"ו כאלו אמר ג'
פעמים שם של הנה שעולה כ"ו ונחלו ג' שמות הם פנגד ה' אלהיכם אמת. וכתב הצרור
המור פרשת בראשית ופ' תבא פנגד שם ה' שהוא נאמן באו התמשה ווי"ן הראשונים
הם ונציב ונכון וקיים וישר ונאמ"ן.

וּכְנֻגַּד אֱלֹהֵיכֶם שֶׁהוּא נוֹרָא תְהִלּוֹת בָּאוּ ה' ווי"ן הָאֲמָצְעִים וְהֵם וְאֶהוּב וְחָבִיב וְנִחְמַד וְנִעִים וְנוֹר"א. כְּנֻגַּד אֲמַת שְׁיִנְפִי כָּל הַדְּבָרִים הוּא הָאֲמַת בָּאוּ ה' ווי"ן הָאֲחֵרוֹנִי וְהֵם וְאֲדִיר וּמְתוֹקֵן וּמְקוֹבֵל נוֹטוֹב ו פ"ה כְּחֻמְרָא כֵּן דְּבִרְתָּא יָפָה דְּבִרְתָּא אֲמַת שְׁלֵא אוֹסִיף עוֹד רְאוּת קְנִיָּה.

וְהַמְּכֻוֹן בְּזָה פְּאֵלוֹ אָמַר ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲמַת. וּבְלִילָהּ שְׁלֵא יֵשׁ ווי"ן תְּקִנּוּ בְּפִסּוּקִים שֶׁהוֹסִיפוּ בְּיַדְּךָ אֲפָקִיד רוּחִי פְּדִית' אוֹתִי ה' אֵל אֲמַת שֶׁהוּא בְּמִקּוֹם ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲמַת ע"כ.

וּבְסִפּוֹר מֵאָה שְׁעָרִים מְצֵאתִי דְּבַעֲרֵבִית יְכוֹנֵן בְּנִי"ו דְּנֹאמוֹנ' דְּנֹאוּ מְלֵא ג' אוֹתִיּוֹת נֹאו"ו נֹאו"ו בְּכָלֵל ר"ל מֵא' וְעַד נֹאו"ו בְּגִימ' אֶהְיֶה ב' ווי"ן ב' פְּעָמִים אֶהְיֶה וְצוֹרֵת הָאֶל"ף כ"ו כְּזֶה א הָרִי כָּאֵן ג' שְׁמוֹ וְכַתֵּב מִהֵר"ם בְּן גַּבְאֵי דְּכֵן מְצֵא בְּסִפּוֹר קְנִיָּה.

וְאִי לֹא מִסְתַּפְּינָא הֵייתִי אוֹמֵר דִּיכּוֹנֵן בְּמִלַּת אֲמוּנָה שֶׁהוּא מְלִשׁוֹן אָמֵן וְאָמֵן בְּגִי' ה' אֲדֻנִּי כְּאֵלוֹ אוֹמֵר ה' אֲדֻנִּי אֲמַת: הַבֵּט נֹא וְרֵאָה כְּמָה צָרִיף לְהַזְהִיר לְהַתְּפַלֵּל עִם הַצְּבִיבוֹר לְכּוֹנֵן בְּמָה שֶׁחֻזַּר ש"ץ כְּדִי לְהַשְׁלִים אֵיבָרָיו.

וְמִי שֶׁהוּא חֹסֵר מֵהֵם הָרִי הוּא פְּגוּם בְּגוֹפוֹ וְאֵין בְּרָכָה שׁוֹרָה עַל דְּבַר פְּגוּם. וְהַמְתַּפְּלֵל יְחִידִי אֲפִי' יְכוֹנֵן בִּט"ו ווי"ן שְׁאֲמַר קְרִינ' בְּיָה וְחִסְרוֹן לֹא יוֹכֵל לְהַמְנוֹת.

וְצָרִיף דָּם לְהַמְלִיף מְלִכּוֹ שֶׁל עוֹלָם עַל כָּל אֲבָרָיו וְלֹא יִהְיֶה אֲבָר מֵאֲבָרָיו פְּנוּי מְעוֹל מְלָכוּת שְׁמַיִם. וְדַע שֶׁכָּל תִּיבָה מְכַל תִּיבּוֹת קְרִיאת שְׁמַע כְּדַמְיוֹן נֵר לְפִי שֶׁהֵם כְּנֻגַּד רַמ"ח מְצֻנּוֹת עֲשֵׂה שְׁנֵאֲמַר עֲלֵיהֶם כִּי נֵר מְצַנֶּה וְתוֹרָה אוֹר וְחֻנְפֵּשׁ כָּל חֲדָרֵי בֵּטֵן לְרֵאוּת אִם אָדָם מְמַלִּיף עָלָיו אֵת יוֹצְרוֹ בְּלִי עֵירוֹב מִחֻשְׁבוֹת וְהַרְהוּרֵי אֲחֵרִים וְלִסּוּד זֶה עִי"ן שְׁבִשְׁמַע וְדִלִּי"ת שְׁבִאָחַד מֵאוֹתִיּוֹת גְּדוּלוֹת וְהַסּוּד ע"ד ה' בְּכֶם וְנִשְׁאָר שֶׁם מְשַׁמַּע וְח"ח מֵאָחַד לְזֶה אָמַר דּוֹד אֲנִכִּי אֲשַׁמַּח בַּה'.

ח"ח מֵאָחַד ש"מ מְשַׁמַּע אוֹתִיּוֹת אֲשַׁמַּח כְּךָ מְצֵאתִי בְּרַעֲיָ מֵהֵימָנ': פֶּט כְּתֵב מוֹרֵי מִהֵר"ש ז"ל בְּתִשְׁבָּה וְז"ל כְּשֶׁאֲנִי מִתְּפַלֵּל בְּיוֹם פְּטִירַת אֲבָא וְז"ל חוֹזֵר אֲנִי בְּסוּף אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם שֶׁהֵם ג' תִּיבּוֹת בּוֹאֵי אֲמַת לְהַשְׁלִים רַמ"ח תִּיבּוֹת שְׁבַק"ש וְלִסְמֹנֶה אוֹת' לְאֲמַת אֲבָל לֹא שְׁמֵלַת אֲמַת שְׁאֵינּוּ מִק"ש יְמֵלֵא תִיבּוֹת ק"ש וְכֵן מְצֵאתִי בְּסִפּוֹר ק' שְׁעָרִים בְּשֶׁם מְקוֹבֵל א' עכ"ל.

וּמִהֵר"י קָאֵרוֹ כ' וְז"ל וְנִמְצָא כ' בִּס' הַפְּלִיאָה שֶׁש"ץ חוֹזֵר אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהֵיךְ בְּמִצְרַיִם מִי שֶׁהֵיךְ נוֹהֵג כְּדְבָרָיו גָּעֵרוּ בּוֹ הַנְּגִיד הַגְּדוֹל כְּמִהֵר"ר יִצְחָק הַפְּהֵן ז"ל וְמוֹרֵי הָרֵב הַגְּדוֹל מִהֵר"ר יַעֲקֹב בֵּי רֵב ז"ל וְכָל גְּדוּלֵי הַדּוֹר הַנְּמַצְאִים בְּעַת הַהִיא נִגְמָם בְּקוֹסְטָנְטִינ' גָּעֵר הָרֵב הַגְּדוֹל מִהֵר"ר אֵלִיָּה מְזַרְחֵי ז"ל וְכָל גְּדוּלֵי הַדּוֹר בְּמִי שֶׁהֵיךְ נוֹהֵג כֵּן.

וְאַחַר כְּךָ רָאִיתִי מִי שֶׁהֵיךְ אוֹמֵר שְׁבִסְפָר הַפְּלִיאָה יֵשׁ לְנֶהֱנֵג שְׁבִסְפָרֵי מְדוּנָקִים מִהַזְנוּהָר נִמְצָא כְּדְבָרָיו וְזֶה טְעוּת גְּמוֹר שְׁבַג' מְקוֹמוֹת שְׁמֵצֵאתִי שֶׁהֵבִיאוּ ג' תִּיבּוֹת הִלְלוּ בְּכוֹלֵן כְּתוּב בְּסִגְנוֹן אָחַד ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲמַת.

וְכֵן הוּא בְּכָל הַנְּסַחָאוֹת שְׁרָאֵינוּ וְשֶׁשְׁמַעְנוּ וְכֵן כְּתֵב גַּם כֵּן הֵר"ר אֲבוּדְרָהֵם וְהֵבִיאוּ מֵאֲמַר זֶה שְׁבִמְדָרְשׁ רוּת וְכַתוּב בּוֹ שֶׁחֻזַּר ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲמַת וְכֵן נוֹהֲגִים הָעוֹלָם לְכֵן כָּל הַמְשָׁנָה

ידו על התחנתונה וגווערים בו ומבטלין את דבריו ומקנימין מנהג אבותינו שהוא ע"פ ספר הזוהר והם שקבעו מנהג זה ודאי דקדקו בדבר ומצאו שזהו אמת ונציב.

והנה מי שראה דברי הגאון מהר"י קארו שהפליג כל כך יחשוב ח"ו למורי הרב הגדול לטועה. לכן עתה באתי להליץ בעדו כי מנהג שלו ג"כ יש לו שורש וענף ויסוד מוסד כי אעפ"י שכתב מהרי"ק שבג' מקומות שהביאו שלש תבות הללו והם ספר הזוהר וספר התקוני' ומדרש רות בכולן כתב בסיגנון א' ה' אלהיכם אמת.

אמת ונציב הוא דכה הוא דעת חברוהי דהקדוש רשב"י אבל דעת הקדוש עצמו היא לומר אני ה' אלהיכם אמת. דאיתא בספר הזוהר ולקביל איגון שבעין ותרין תיבין דאיגון בי דינא דיליה ישראל לתתא משלימים לה באילן שבעין ותרין תיבין דפרשתא דתכלת ומהדרין תלתא תיבין אני ה' אלהיכם.

אני לקבליה דאברהם. ה' לקבליה דיצחק.

אלהיכם לקבליה דייעקב. ותברי' אמרו ה' אלהיכם אמת.

ה' לקבליה דאברהם. אלהיכם לקבליה דיצחק.

אמת לקבליה דייעקב. ושפיר וכיון דאשתלמת לחשבון פדיו עלמא בחדוונתא דהא סיהרא אתנהרי' בההיא מוסף דמוסיפים ישראל בגין דלית ליה נהורא מדילה בעי בר נש לסמכא להו לאמת אני ה' אלהיכם אמת פדיו עלמא עילאה בחדוונה כו' ע"כ.

גם מה שמביא ממדרש רות הלא כתב הר"מ מרקאנטי בפירושו התורה שמצא גוסת' אחרת במדרש רות שכתב בה ומאי ניהו אני ה' אלהיכם והוא דעת הקדוש ר' שמעון בן יוחאי שכתבתי.

ואפשר שאותו גוסת מציא ג"כ בעל ספר הפליאה ואותו המקובל בספר מאה שערים. הרי דמדינא אין שום תפיסה על רבינו הגדול מורי מהר"ש ז"ל.

אף שהמנהג נתפשט על פי האחרונים ז"ל והמה האבודרהם והצורר המור פרשת תבא והציוני פרשת ואתחנן והספר מוסר פרק רביעי בהגה"ה והתולעת יעקב וטעמי מצות רקנטי בכולם כתב סיגנון אחד ה' אלהיכם אמת.

ומה שכתב מורי ז"ל אבל לא שמלת אמת שאינו מקריאת שמע ימלא תיבות של ק"ש תירץ אותו מהר"ר משה אלשיקר ומהר"ר לוי בן חביב בתשובתו דאעפ"י שאמת הוא מברכת ק"ש ולא מק"ש מ"מ חשיבנ' (להו) ליה כאלו היא מק"ש גופא כיון שאינו יכול להפסיק בין אלהיכם לאמת דכתיב וה' אלהים אמת.

ומזה נתפשט לומר ה' אלהיכם אמת. ומי שחותרו אמת.

נדריכנו בדרך אמת ויפתח לבנו בתורתו תורת אמת: צ כתב מהר"ם ז"ל בש"ע דכל הקורא קריאת שמע ביחיד יאמר אל מלך נאמן שמע וגו' כי ג' תיבות אלו משלימים המניין של רמ"ח והוא במקום אמן שיש לענות אחר ברוך הבוחר בעמו ישראל באהבה וכן נוהגין ונראה לי עכ"ל.

ומורי מהר"ש ז"ל לא היה אומר אל מלך נאמן לא בציבור ולא ביחיד ונהכי נכון דאם הקפידו שלא לומר אל מלך נאמן משום הפסקה מה לי יחיד מה לי צבור. ועוד דכל אותן שכתבו דיכונן בט"ו ווי"ן ביחיד קמירו שמע מינה דכולם סברי דאפי' יחיד אין לומר אל מלך נאמן: צא צריף להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה' ובין אלהים לה' השני כדי שיהא נשמע ושמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד.

ולדעת הרב ר"א מגרמייז"א פדי שיהא נשמע ה' קודם העולם. אלהינו בעולם.

ה' לאחר העולם. אחד בכל העולמים.

וכשיאמר מלת אחד צריף לכונן באל"ף שהוא אחד. ובחי"ת צריף להאריף פשיעור שישחשוב שהוא יחיד בז' רקיעים וארץ א' הרי ח' ובדלי"ת צריף להאריף פשיעור שישחשוב שהוא יחיד בד' רוחות.

ויש נוהגים להטות הראש פפי המחשבה מעלה ומטה ולד' רוחות. וצריף להפסיק בין ה' אחד לברוף כי עיקר קבל' עול מלכות שמים הוא פסוק ראשון וצריף להפסיק בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים.

וברוף שם כבוד מלכותו לעולם ועד אף שאינו כ"כ קבלת מלכות שמים כפסוק ראשון מ"מ גם בכלל קבלת מלכות שמים הוא. לכן צריף גם פן להפסיק בין לעולם ועד לואהבת.

פן משמע ברוקח ובמרדכי פרק היה קורא ובכלבו: צב צריף להפסיק בין היום לעל לבבך שלא יהא נראה היום ולא למחר ומהאי טעמא נמי צריף להפסיק בין אשר אנכי מצוה היום ובין לאהבה.

ירושלמי צריף להפסיק בין נשבע לה' כדי להטעים יפה העין שלא יהא נראה כה'. וצריף להתיו זי"ן דלמען תזכרו דלא לישתמע תשקרו או תשקרו דמשמע לשון שחר פעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס והטעם הזה נראה עיקר דאלו לטעם הראשון ק' למה הזהירו על תזכרו ולא הזהירו על וזכרתם אבל לטעם האחרון לא קשה דאלו גבי וזכרתם דסמיה למצות ה' לא אתי למטעי למימר ושכרתם את כל מצות ה' דהוי משמע השכר הוא כל מצות ה' והמצות הם הפעולה לקבל שכר ולא שהמה הם השכר אבל למען תזכרו דכתיב גבי ועשיתם את כל רצות אתי למטעי למימר למען תשקרו בעשיית המצות שתקבלו שכר על עשייתם.

ורב האי גאון ז"ל כי הטעם תזכרו בגימ' תרי"ג פנגד תרי"ג מצות נשאר הפ"ף ועולה למניין עשרים דל מנייהו י"ח פנגד י"ח אזכרות שבק"ש פשו להו ב' פנגד ב' פעמים אני ה' אלהיכם.

ולי הכותב נראה דתזכרו עם האותיות שהם חמשה בגי' ז"ך תרי"א לרמזו על תרי"א מצות המעשיות הפלולים בז"ך אותיות התורה וזהו למען תזכרו ועשייתם דבמצות המעשיות קמירו שהם תרי"א אבל השנים שפפי הגבורה שמענום הם עיונית בתלויים בעיון המחשבה וכנגד אותן שתי המצות אומר אח"כ ב' פעמים אני ה' אלהיכם וזהו דבר

נכון: צג וצריף ליתן רינח בין וחרה לאף דלא לשממע וחרף וצריף ליתן רינח בין תיבה
שפתחלתה בסוף האות שלפניה פגון בכל לבבה.

עשב בשדה ואבדתם מהרה. הפנה פתיל.

אתכם מארץ. וכתב הרבי דוד קמחי בספר מכלול מה שאמרו רבותינו שצריף ליתן רינח
בין הדבקים פגון בכל לבבה.

בכל לבבכם. לא אמרו להפסיק שלא לתת מקף בין שני הלמדי"ן פאשר הוא.

אלא אעפ"י שיקראם במקף יתן רינח והבדל בלשון שידמה פשני למדי"ם קרא פי הנה
בכל הוא נקוד בקמץ מפני המקף ואם יקרא אותו בלא מקף יהיה נקוד בחולם וזה לא
אמרו רז"ל להחליף התנועות אשר נתנו למשה מסיני וכתבו הרר"ד אבודרקהם ז"ל: צד
וכשיאמר והיה לאות על ידך ומשמש בתפילין של יד וכשיאמר לטוטפות בין עיניך
משמש בשל ראש ויש נוהגים למשמש גם בציצית כשאומר והיה לכם לציצית וראיתם
אותו וכתב מהר"ם מרקנטי סוף פ' שלח לה פשמסתפל בציצית אז מסתפל בב' צינית
שלפניו שבהם י' קשרים רמז להניות.

ואני שמעתי עוד שכל ח' מהציצית יש בו ה' קשרים וח' חוטים פמניין אחד וכשמחבר
ב' ציציות שלפניו להסתפל בהם עולים כ"ו פמנין שם ההנה כ"כ הב"י: צה ומי שמכונן
בעניין זה שכתבתי ומיחד השם בכוננת הלב בנדאי שקרו הרבה מאוד כמו שכח רבינו
בחי"פ ונתחנן ז"ל ודע פי לא נברא גן עדן וכל מעלותיו פי אם לאותם המניחדים
בכוננה פי המודה בייחוד פופר בע"ז וכל המודה בע"ז פופר בייחוד וגיהנם וז' מדוריו
לא נבראו אלא לעובדי עבודה זרה ומפני זה תמצא בפרשת בראשית י"ג פעמים גן ובפ'
זו בכללה י"ג פעמים אש וזה למען הודיעה פי כל המכונן באחד שחשבונו י"ג פמספר
י"ג מדות נצול מאשה של גיהנם וזוכה לגן עדן ולכל מעלותיו שהם י"ג כמו שאמרו
רז"ל ריב"ל אשכחיה לרבי שמעון דהנה יתיב אתליסר אפטיקי דכיזה וכוננה על י"ג
מעלות של גן עדן ע"כ.

ואני שמעתי סימן לדבר ש' משמע וא' מאחד הוא א"ש נשאר מ"ע משמע ח"ד מאחד
ראשי תיבות "חנניה" מישאל "עזריא" דניאל לרמז מי שקורא ק"ש בכוננה ניצול מאש
פחנניה מישאל ועזריא ודניאל: צו כתב הפלפו מדרש חברים מקשיבים לקולה השמיעני.
מפאן לש"ץ שצריף להשמיע קולו בשמע ישראל כדי שישמע הקהל ומליכו ש"ש יחד.
ואם אמרו יחיד פבר.

חייב לחזור ולאמרו עם ש"ץ וכן נמי אם לא אמרו עדיין ופסוק ראשון בלבד עכ"ל.
וטעם דעיקר הכוננה הוא בפסוק ראשון ולכן נוהגים לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי
להעיר הפוננה בפסוק ראשון שהוא עיקר מקים פוננת הקריאה: צו המהלך בדרך צריף
לעמוד בפסוק ראשון פן הוא דעת רוב הפוסקים וכן אם קראה פבר לבית הפנסת ומצא
ציבור בקורין צריף לקרות עמהם פסוק ראשון שלא יהא נראה פאלו אינו רוצה לקבל
עליו עול מלכות שמים עם חביריו א"ח סימן כ"ה.

וְכַתַּב מֵהֶרַח"י בְּתְרוּמַת הַדָּשָׁן סִימֵן ג' שְׁמִי שְׁעוֹסֵק בְּבִרְכוֹת שִׁיר וְשָׁבַח כְּגוֹן מִבְּרוּךְ שְׁאָמַר עַד יִשְׁתַּבַּח אֵין צָרִיף לְהַפְסִיק כְּדִי שְׁיִקְרָא פְּסוּק רֵאשׁוֹן עִם הַצִּיבּוֹר. וְרֵאִיתִי הַמְדַקְדָּקִים בְּשַׁעַת שְׁעוֹסָקִים בַּק"ש וּבְבִרְכוֹתֶיהָ שְׁהִיו עוֹצְמִים עֵינֵיהֶם וְהִיו מְנַגְנִים בְּתִיבָה אֶחָד אוֹ שְׁתֵּים שְׁהִיו אוֹמְרִים בְּלֹא הֶכִי בְּאוֹתוֹ פַּעַם בְּנִיגוֹן הַצִּיבּוֹר בְּפְסוּק רֵאשׁוֹן כְּדִי שְׁיִהָא נִרְאָה כְּאֵלוֹ קוֹרָא עִמָּהֶם ע"כ.

וְהָרוֹקַח כְּתַב בְּסִימֵן ש"ף אִם קָרָא ק"ש שְׁהִתְפַּלֵּל בְּבִיתוֹ אוֹ בְּבֵית הָאָבֶל וּבָא לְבֵית הַפְּנֹסֶת יִקְרָא כָּל ק"ש עִם הַצִּיבּוֹר וַיִּקְבֵּל שְׁכָר פְּקוּרָא בְּתוֹרָה. וְנִרְאָה דְהֵינּוּ דְרָף עֲצָה טוֹבָה אָבֶל לְעַנְיָן שְׁלֵא יִהָא נִרְאָה כְּאֵלוֹ אֵינוֹ רוֹצֵה לְקַבֵּל עוֹל מַלְכוּת שְׁמַיִם עִם תְּבִירוֹ.

בְּפְסוּק רֵאשׁוֹן סָגִי: צַח הַג"ה מִיִּמּוֹנֵי קוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה אַע"ג דְּאֵין נִרְאָה לְעֵינַיִם. הִזְרָהוּר מִיָּהוּ אֵיפָא וְאַסוּר לְקִרוֹת כְּנִגְדָּה.

וְדוֹנָקָא שְׁאֵין רְגִילִים בּוֹ אָבֶל רְגִילִים בּוֹ מוֹתֵר וְכַתַּב הַר"ר יוֹנָה ה"מ בְּשַׁעַת שְׁמַנְגְנַת אָבֶל בְּשַׁעַת שְׁמַדְבְּרַת כְּדִרְכָּה מוֹתֵר וְאַף בְּשַׁעַת שְׁמַנְגְנַת אִם הוּא יָכוֹל לְכוֹן לְבוֹ בְּתַפְלָתוֹ כְּעַנְיָן שְׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ וְאֵינוֹ מְשִׁים לֵב אֵלֶיהָ מוֹתֵר עַכ"ל: צַט כְּתַבוּ תַלְמִידֵי הַר"ר יוֹנָה בְּמַסְכַּת בְּרִכוֹת סְבִיב הַר"ף דְּרַף י' וְנ"ל וְאָמַר מוֹרֵי הַרְבַּ נַר"ו שְׁמִי שְׁמַתְחִיב בְּרִכָּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְאוֹמְרָה שְׁאֵין יָדָיו נְקִיּוֹת אוֹ שְׁעַמַּד בְּמַקוֹם שְׁאֵינוֹ נָקִי כְּגוֹן הַחוֹל' שְׁאֵין מְטַתּוֹ נְקִיָּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטָּא בְּשַׁפְתּוֹ הַתְּפִלָּה.

יֵשׁ לוֹ לְהַרְהוּר הַבְּרָכָה אִזּוֹ הַתְּפִלָּה שְׁנַתְחִיב בָּהּ וְאַע"פ שְׁחִין לָהּ שְׁכָר כְּבִאֲמִירָה וְאֵינוֹ יוֹצֵא יָדֵי חוֹבְתוֹ כִּי אִם בְּאֲמִירָה יֵשׁ לוֹ לְהַרְהוּר בְּלִבּוֹ ה' יִרְאָה לְכַב וַיִּתֵּן לוֹ שְׁכָר הַמַּחְשָׁבָה דְּאֲמַרִּינּוּ הֶכִי בְּמַדְרַשׁ אֲמַרִּי הַאֲזִינָה ה' וּבְשַׁעַת שְׁאֵינִי יָכוֹל לְדַבֵּר בֵּינָה הִגִּיגִי וְהִגִּיגִי ר"ל הַמַּחְשָׁבָה ע"כ.

וְמָה שְׁכַתַּב שְׁעוֹמֵד בְּמַקוֹם שְׁאֵינוֹ נָקִי מ"מ צָרִיף לְהִיּוֹת שְׁאֵינוֹ מְטוֹנָף לְגַמְרֵי דְאַסוּר לְהַרְהוּר בְּדַבְרֵי תוֹרָה בְּמַקוֹם הַטְּיִנְנוּפַת: ק וְתַקְנּוּ לֹאמַר אֲמַת וַיִּצְיִב שְׁחִרִית עַל הַחֶסֶד שְׁעֲשֵׂה עִמָּנוּ הַקַּב"ה שְׁגִאֲלָנוּ וְהַעֲבִירָנוּ בֵּינָם וְשָׁקַע צָרִינוּ בְּתוֹכוֹ וְאֵיתָא בִּירוּשַׁלַּיִם צָרִיף לְהַזְכִּיר בְּאֲמַת וַיִּצְיִב יִצִּיאַת מְצָרִים וּמַלְכוּת וּקְרִיעַת יַם סוּף וּמַכַּת בְּפוֹרִים וְצוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ.

וְתַקְנּוּ אֲמַת וְאַמוּנָה עֲרַבִית עַל־הַגְּאוּלָּה שְׁלַעֲתִיד שְׁאֵנוּ מְאַמִּינִים וּמַקוּיִם שְׁיִקְיִים לָנוּ הַבְּטָחָתוֹ וְיִגְאֲלָנוּ בְּקִרְוֵב. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים דְּאֵיתָא בְּבִרְכוֹת כָּל מִי שְׁלֵא אָמַר אֲמַת וַיִּצְיִב שְׁחִרִית וְאַמַּת וְאַמוּנָה עֲרַבִית לֹא יִצָּא שְׁנֵאמַר לְהַגִּיד בְּבוֹקֵר חֶסֶד זֶה אֲמַת וַיִּצְיִב. וְאַמוּנָתָהּ בְּלִילוֹת זֶה אֲמַת וְאַמוּנָה. פִּי' בְּבִרְכַת אֲמַת וַיִּצְיִב מְסַפֵּר וּמְאַרִיף בְּחֶסֶדָּיו שֶׁל הַקַּב"ה.

אָבֶל בְּלִילָהּ יֵשׁ לְהַגִּיד אֲמוּנָתָהּ וּלְפִיכָהּ אוֹמְרִים אֲמַת וְאַמוּנָה עֲרַבִית כְּמוֹ שְׁכַתוּב וְאַמוּנָתָהּ בְּלִילוֹת. וְאַרְז"ל וְכִי אֵיזָה אֲמוּנָה יֵשׁ כָּאֵן לְפִי שְׁאֵדָם נִפְשׁוּ כּוֹאֲבַת עָלָיו בְּלִילָהּ מְטוֹרַח הַמְּלָאכָה שְׁעֲשֵׂה בַיּוֹם וּכְשִׁישָׁן בְּלִילָהּ נִשְׁמַתּוֹ עוֹלָה לְרַקִּיעַ וְאֵינוֹ רוֹצֵה לָשׁוּב בְּבוֹקֵר וְאָמַר לָהּ הַקַּב"ה שׁוּבִי אֵל גּוֹיְתֶיךָ שְׁאֵינִי רוֹצֵה לְאַבֵּד אֲמוּנָתִי כְּנִגְדּוֹ שְׁהוּא הָאֲמִין בִּי שְׁהַפְקִיד אוֹתָהּ בְּיָדֵי כִי אָמַר בְּיָדָהּ אֶפְקִיד רִיחִי וְעוֹשֵׂה הַקַּב"ה אֲמוּנָה וּמַחְזִירָה אֵלָיו.

ובבקר עושה לו נס ומחדש פחו ואינו מרגיש בכל מה שטרח אתמול. וזהו בבקר חסדו ואומר חדשים לבקרים רבה אמונתו.

ומצאתי לגאונים זכרונם לברכה מאמת ויציב עד הדבר הזה אגרת א' הייתה לפי שפשיסדו מאה ברכות שלחו לגולה רצונכם שתקבלו מאה ברכות שלחו להם אמת ויציב ונכון וקיים וישיר ונאמן ואהוב ותיב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה הדבר הזה.

ט"ו ווי"ן זה אחר זה עולים לחשבון צ' ושני ההי"ן הרי מאה פגד מאה ברכות. וכן תחשוב מאמת עד אמת ועד בכלל תמצא מאה אותיות לא פחות ולא יותר ובשם רבינו שלמה מצאתי שמונה עשר קיומים יש באמת ויציב שתקנום נשיאי ארץ ישראל ושלחום לאנשי יבנה בשעה שתקנום שמונה עשר ברכות של תפלה.

וגאונים רומי פרשו דאמת ויציב אק"ש דקאמרי קאי וטוב ויפה הדבר הזה שאמרת' לקבל מלכותו. וכתב הפלפול סימן ט' שזאת הברכה נתקנה על דרך שלשה פרשיות של ק"ש.

אמת אלהי עולם מלפנו. פגד פ' ראשונה שהיא קבלת עול מלכות שמים.

אשרי איש שישמע למצותיה: פגד ויהי אם שמוע שהיא קבלת עול מצות.

אמת ממצרים גאלתנו. פגד פרשת של ציצית שהיא להזכיר שאנו עבדיו שפדאנו מבית עבדים ולקחנו לעם סגלה ונתן מצות ציצית לאות ולהיזכר פמנהג היום שנותנים אות אל העבדים הקנויים: קא שאל רבי יצחק הגר מה נשתנה בקר חזן הערב שבערב אומרים שתי ברכות לפני ק"ש ושמים לאתריה ובבקר רק אחד לאתריה.

והשיב לו רבינו תם לפי שבשחר יש מצות ציצית מה שאין פן בערב וכן הוא בהדיא במדרש תהילים סימן ו': קב ויסמוך גאולה לתפלה דכתיב יהיו לרצון אמרי פי ויהגיון לפי לפניך ה' צורי וגואלי היינו גאולה וסמיה ליה יענה ה' ביום צרה היינו תפלה.

וכתב בהגהות אשרי פ"ק דברכות ובשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפלה דנפקא לן מיענה ה' ביום צרה דכתיב בתריה יהיו לרצון ובשבת לאו יום צרה וכן הוא בתשב"ץ סימן רל"ג בשם ר"ת.

מיהו בי"ט מוכח באשרי פ"ק דתענית דיש לסמוך שכתב ופרוה בירושלמי ויזכור משיב הרוח וכו' מבשחרית ומשני אסור להזכיר ליחיד עד שיזכיר ש"ץ פירוש שיאמר קודם מוסף משיב הרוח בקול רם וזה לא שייך למימר בשחרית משום דאין יכול להפסיק בין גאולה לתפלה ע"כ.

וראיתי מי ששחלק בין שבת ליום טוב ולא ידעתי למה ועל מה יש לחלק דהרי י"ט כמו כן לאו יום צרה הוא כמו שבת. ונראה דהרא"ש סבירא ליה דלעולם צריכין לסמוך אפילו בשבת אלא דביום טוב קאי התם והוא הדין בשבת דבלאו האי קרא דיענה ה' ביום צרה צריכין לסמוך פדרבי אמי.

דאמר רב אמי כל מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך לידע מה הוא מבקש מצאו שהפליג אף הוא מפליג וטעם זה שייך גם פן בשבת ויום טוב והאי קרא סמך בעלמא הוא.

ואין לדקדק מהתשב"ץ והגהות אשירי שלא הזכירו דבריהם רק שבת משמע דביום טוב יש לסמוך דהם דברו בהנה תמיד והוא הדין ביום טוב נמי אין צריק ומי שם בר דביום טוב יש לסמוך הוא הדין בשבת.

אכן המהרי"ל כתב בהלכות ראש השנה דטעם דאין סומכין ידועה לבעלי הקבלה ושינוי דווקא בשבת ולא ביום טוב עד פאן לשונו עיין בשערי אורה שער ב' ותמצא הרבה מזה: קג פתב הרוקח בסימן שכ"א וז"ל קבלתי מן ריב"ק שפיר"א אם אין פנאי לאדם להתפלל יקרא ק"ש בעונתה עד אני ה' אלהיכם אמת ולא יאמר אמת ויציב אחר שאמר אני ה' אלהיכם אמת מפני שעת הדחק מוטב להרחיק כדי לסמוך גאולה לתפלה דאמר בירושלמי של תפלת השחר רבי יוסי מצלי בתלת שיעין ביממא וכן רבי חייא בר אבא וכן רבי ברכיא ומקשי ואמר פבר קבל עליו עול שמים בעונתה ומשמע פרכה אחרונה לא ביריף ובפירק תפלת השחר מ"ס מסמך גאולה לתפלה עדיף מעומד עכ"ל: קד צריף לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק אחר שאמר גאל ישראל רק אם אירע אונס שלא הניח תפילין ונדדמנו לו בין גאולה לתפלה מניח אז ולא יברך עליהם עד אחר שיתפלל אבל טלית לא נניח אז ואם עד שלא אמר גאל ישראל נדדמנו לו טלית ותפילין מניח ולא יברך עליהם עד אחר התפלה פה היא מסקנת מהרי"ק בטור אורח חיים סימן כ"ו.

אבל בכור עצמו משמע דקודם גאל ישראל יכול להניח תפילין ולברך עליהן אבל על טלית לא יברך וכן הדין בין אהבה לק"ש אם הוא אנוס יכול להפסיק להניח תפילין ולברך עליהן אבל טלית לא כמבואר באורח חיים סימן פ"ה ובהגהות מהר"ר אברהם ז"ל שם: קה כתב רבי שמשון דקשעומד באמת ויציב שממתינ בסוף עד יכול לומר עם הציבור קדושה וברכו ואמן זהא שמיה רבא מא"ז פ"ב דמגלה ורבינו תם הנה רגיל שהיה ממתינ בעושה פלא כדי לומר קדיש וקדושה עם הציבור במרדכי פ' ב' דברכות: דיני תפלה קו פתב התשב"ץ ואסור לאדם לאכול או לשותת בפוקר קודם שיתפלל כדאיתא בפ"ק דברכותפי אותי השלכת' אחרי גינו אחרי שנתגאה זה היא יקבל עליו עול מלכות שמים ומפאן פסק ראב"ה שמונתר לשותת מים בפוקר קודם שיתפלל כי פאן אין שינוי לומר אחר שנתגאה כו' כי מה גאונה שינוי במים כו' ודווקא בחול מותר אבל בשבת ויום טוב שצריף לברך על שלחנו קודם אכילה אשור לשותת והגיה מהר"ר פרץ שם וכתב מיהו נראה דאפילו מים אסור לשותת דכיון דממלא נפשו ממה שהוא צריף אחר פה שנתגאה קרינו ביה ע"כ וכן הביא הפלפו הגהה זו ממחר"ף אכן במרדכי פ"ק דברכות התיר לשתינת מים פדעת הראב"ה וכן הוא בא"ז והרא"ש שתה מים בשבת שאין הקידוש אוסרו שלא הגיע זמנו: קז לשון הרמב"ם הרעב והצמא הרי זה בכלל חולה אם יש בו יכולת לכונן בתפילתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה פ"ה מה"ת.

וכתב מהרי"א דלדעת הראב"ה מותר לאכול ולשותת אוכלין ומשקין שהם לרפואה דכיון דלרפואה ליכא משום גאונה: קח ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר פתב הרא"ש בשם ר"י דצריף להפסיק.

אע"ג דבתפלת מנחה אם התחילה אין מפסיקין. שאני הכא דאסמכיה רבנו אקרא ועו' דאיכא לאו דלא תאכל על דם דרשינו לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם: קט תניא

המתפלל צריך שיכיון לבו שנגמר תכין לבם תקשיב אזניך פ' שיכונן המלות שמוציא בשפתיו ויעיר הפנונה ויסיר כל המחשבות הטורדים אותו עד שתשאר מחשבתו וכוננתו זכה בתפלתו והפנונה הוא יסוד האמונה וארו"ל בכוננת הלב אם אתה הכינות לבך ופרשת אליו פפיה אם אתה הכינותה את לבך תקנבל תפלתך בפרישות פפים שהיא מקבלת וארו"ל על זאת יתפלל כל חסיד אלה לעת מצוא אימתי עת מצוא בעת שהמתפלל מתפלל בכוננה שנגמר תכין לבם תקשיב אזניך אבל אם התפלל בפיו ובלשונו ולבו בל עמו עליו הכתוב אומר בפיו ובשפתיו כבודי ולבו רחוק ממני ויהי יראת' אותי מצו' אנשי' מלומדה ואומר קרוב אתה בפייהם ורחוק מקליותיהם ואומר ויפתוהו בפייהם ובלשונם יכזבו לו וכתוב בתורה ולבם לא נכון עמו וגומר והמתפלל בלא פנונה אין תפלתו נשמעת שנ' ולא אותי קראת' יעקב ע"כ צריך אדם שיכונן בתפלתו ויחשוב כי אלו היה מבקש לפני מלה בשר נדם שהיום פאן ומחר בקבר היה מסדר דבריו ומכונן בהם יפה לבל יפשל ק"ו לפני מלה מלכי המלכים הקב"ה שצריך לכונן אף מחשבתו כי לפניו המחשב' פדיבור כי כל המחשבה הוא חוקר וצריך אתה לדע' פנונת התפלה במלת ברוך נוכח ונסתר פתיבת וקריא' השם וניקודו וכנויו: הנה אנכי הדל באלפי עתה פאתי : בענין הברכה היא שחתי : ואתה המעיין שמע לאמרתי : וקח נא את ברכתי : דנה היא לוטה בשמלה פרוש"ה : צנה לנו משה מורשה : חן חן אבן הראשה: קי ברוך פשאתה אומר ברוך אתה.

אל תדמה בנפשך לומר שאתה מברך את הש"י בזה כי פיון שהוא יתברך מקיר הברכה וכל הברכות הן משתלשלות ממנו כל הנמצאים המברכים אותו אין כל ברכותיהם פדי לו כי הוא הנמצא הקדמון שהמציא הנמצאים פלם ומציאתם אינו אלא מציאותו ומציאתו תספיק בעצמו לא יצטרך לזולתו פלל וא"כ אם יברכוהו פל היום וכל הלילה מה יתרבה בך או מה יתנו לו או מה מיידם יקח.

אלא ברוך הוא לשין רבוי מלשון וברך את לחמה ואת מימה ר"ל מקור הרבוי וממנו מציאות פל והוא פמו שאמר גדול אתה וכן כ' מהר"ר ליפמן נצחון מפראג בספר הנצחין סימן קל"א ועיין מזה בבחיי פ' עקב והרי"ן חביב האריף מזה בפרק קמא דברכות בס' עין יעקב.

ועוד יש לה לדעת שיש להתעורר על מלת ברוך כי יתהפך באותיותיו ויצא לה מן הענין ג' תיבות וכל א' וא' רומזת לענינה והם רוכ"ב בכו"ר כרו"ב פמו שכתב הרשב"א בתשובותיו והנה רוכ"ב רמז שהוא משגיח ומציל שפן יורה לשין רוכב פמו שפרש"י בפירשת האזינו בפסוק רוכב שמים בעזרה והוא שאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו' הרי לה שהזכיר לשון ברוך על מה שהוא יתברך מציל ומשגיח.

בכו"ר רמז שיש לו ממשלה וגדולה על הפל שפן יורה לשון בכור פמו שפרש"י בפ' שמות בפסוק בני בכורי ישראל ובספר תהלים סי' נ"ט בפסוק בכור אתנהו והוא שאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מפל האלהים הרי שהזכיר ל' ברוך על מה שיש לו ממשלה וגדולה על הפל.

כרו"ב רמז שהוא יתברך יושב הכרובים והוא לרמז כי השגחת הש"י רבקה בישראל ושכינתו תגלה ותראה על דרך המופת במקום הכרובי' בקדש הקדשים פמו שנתפרסם

זה מספורי התור' ונתבאר גם כן במה שסופר בעניני שלמה כמו שכתב הרלב"ג ספר מלכים ב' סימן י"ט בפסוק ה' אלהי ישראל יושב הכרובים וגם הוא רמזו פי קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת כמו שכתב הרד"ק בספר תהלים סימן ד' בפסוק ה' צבאות יושב הכרובים והוא אומר ויקח יתרו עולה וזבחים וגו' ממה שפבר ידועה שטעם הקרבן הוא לדעת מקצת המפרשים לפי שעל ידו נמשך ממנו השפעת קריבה ואחדות באופן שתהיה השגחת ית' דבקה בנו וגם ע"י הקרבן מבקש האדם רצין ה' וקרוב הוא לקוראיו וראיה מקרבן הבל שנאמר שם וישע ה' אל הבל הרי שהזכיר לשין ברוח על מה שהשגחתו דבקה בישראל ושהוא קרוב לכל קוראיו ועוד יורה על כמה ענינים נפלאים ודי בזה: קיא נוכח ונסתר.

נוסח הברכה הוא בתחלה מדבר אדם לנוכח הבורא ותברך שאומר ברוח אתה ולבסוף מברך שלא לנוכח שאומר אשר קדשנו הל"ל אשר קדשתנו ואסמכי' רבנו אקרא שבמזמור תהלה לך דכתיב יודוה ה' כל מעשיך וחסידך יברכו' והוא מלא פה פאלו אמר יברכו פה פלומר בענין הזה והוא נגלה ונסתר וזהו שאמר מיד פבוד מלכותך יאמרו והוא נוכח וקדר אמר להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו הוא נסתר והטעם הנכון הוא מפני שהוא ותברך נסתר ונעלם מהשגת כל משיג ואומרים ברוח אתה לנוכח לבאר שאע"פ שהוא נסתר ונעלם נגלה הוא ונמצא בלכות כ"כ רבינו בחיי בפ' בשלח. ולי הפותב נראה פי הוא ותברך נמצא לכל ונסתר לפל. נמצא לכל מצד פעולתו ומלכותו.

ונסתר לכל מצד מהותו ועצמותו כמ"ש שהע"ה פבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר. גלה לנו החכם ז"ל בזה על ידיעת השי"ת שהוא ב' חלקים נמ ע ואפשר.

הנמנע היא החקירה על השגתו מצד עצמותו ומהותו ועל זה אמר הסתר דבר. האפשר הוא חקירת מלכותו מצד דרכיו ופעולותיו ועל זה אמר וכבוד מלכים חקור דבר.

לכן תקנו ז"ל גבי מלכותו דהוא נגלה לכלם לומר בלשון נוכח ברוח אתה ה' אלהינו מלה העולם. ואחר כך תקנו אשר קדשנו במצותיו לשין נסתר פלומר השם הנסתר ונעלם מצד מהותו ועצמותו קדשנו במצותיו הנסתרים ונעלמי' מהותן ועצמותן פי כמו שאין תכלית לחקירת עצמות השי"ת כמו שנאמר לאיוב החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא כך אין תכלית מושג לנו למצותיו כמו שאמר דוד ע"ה לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד.

באיר פי כל דבר יש לו קץ ולמצות אין קץ זהו הטעם המתנישב על לב המון זולת הטעמים הגנוזים וחתמים באוצרות ספרי הקבלה: קיב פתיבת השם וקריאתו. בהזכירו השם יכוון פירוש קריאתו באל"ף דל"ת לשון אדנות ויכוין עוד פירוש פתיבתו ב"ו"ד ה"א לשון הנה שהוא הנה ויהיה אורח חיים סימן ה': קיג נקודו כ' הציוני פרשת שמות וז"ל נסוד המקובל בניקוד זה שמי לעולם הם הנקודות של שם הגדול והסימן מי בשחק יערן לה' ע"כ פי' "שפא" חולם "קמץ ר"ת שח"ק וזהו יהי שם ה' מבן ר"ל להי' פנונת בניקוד השם מבן ר"ל להי'הר שיקרא בקמץ אדוני ולא בפתיח פי הפרש גדול יש ביניהם אדני בקמץ היא קודש.

בְּפֶתַח הוּא חוֹל כַּמ"ש רַבִּינוּ בְּחַיִּי פ' וַיֵּרָא וְאִם יִקְרָא בְּפֶתַח חֲטָא חֲטָא גְדוּלָה לְפֶתַח חֲטָא רֹבֵץ כִּי מַחְלִיף קוּדֵשׁ בְּחוֹל וְהַטַּעַם דְּקַמְץ הוּא קוּדֵשׁ כ' רַבִּי בְּחַיִּי כִּי הַקַּמְץ בְּתִיבָה יוֹרָה עַל מַעְלָה גְדוּלָה וְעַל דְּבָר שֶׁהוּא עוֹמֵד בַּפ"ע אֵינּוּ נִסְמָךְ לְאַחַר.

אָרוֹן שֶׁהוּא קַמְץ וּמְצִינּוּ אָרוֹן הַבְּרִית שֶׁהוּא פֶתַח וְכֵן הִנֵּה אֲנֹכִי שׁוֹלַח מִלְאָךְ וַיִּשְׁלַח מִלְאָךְ שֶׁהוּא בְּקַמְץ וּמִלְאָךְ הַבְּרִית שֶׁהוּא בְּפֶתַח כִּי הַפֶּתַח נִסְמָךְ לְעוֹלָם לְמָה שֶׁאַחֲרָיו וְלֹא כֵן הַקַּמְץ כִּי הוּא עוֹמֵד בְּפָנָי עֲצֻמוֹ וּמַטַּעַם זֶה כָּל אֲתַנְחַתָּא וְסוּף פְּסוּק הוּא בְּקַמְץ כִּי שָׁם עוֹמֵד לֹא יִסְמָךְ וּמַטַּעַם זֶה בְּנִיקוּד זֶה הַשֵּׁם לֹא תִמְצָא פֶתַח אֲלֵא קַמְץ.

כִּי הַמַּעְלָה הַעֲלִיּוֹנָה הַגְּדוּלָה הַמּוֹרָה עֲלִיוֹנוֹת וְשֶׁהוּא בְּלִתִּי נִסְמָךְ לְאַחַר בְּדָבָר הַנִּבְרָא ע"כ. וְלִי הַכּוֹתֵב נִרְאָה כִּי אֲדוּנִי בְּחִירָק הִיא מִשְׁמַע אֲדוּן שְׁלִי אֲבָל אֵין בְּמִשְׁמַעוֹתִי שֶׁהוּא אֲדוּן הָעוֹלָם וְאֲדוּנִי בְּפֶתַח פְּרוּשׁוֹ אֲדוּנִים רַבִּים כַּמ"ש גַּבִּי לוֹט הִנֵּה נָא אֲדוּנִי בְּפֶתַח וּפְרַשׁ"י הִנֵּה נָא אַתֶּם אֲדוּנִים לִי וְהַקַּמְץ הוּא פֶתַח וְחִירָק מְרַמֵּז אֲדוּן כָּל אֲדוּנִים מִסְפִּיק לְמַבִּין.

וּמָה שֶׁאָמַר לָהֶם לוֹט לְבַסוּף אֵל נָא אֲדוּנִי בְּקַמְץ כְּבָר אָמְרוּ רַז"ל שָׁם זֶה קוּדֵשׁ וְאֵף לְפִי פְּשִׁיטוֹ נְקַמְץ כְּדִין לְפִי שֶׁהוּא סוּף פְּסוּק וְגַבִּי אֲבָרְהֵם דְּכַתִּיב וַיֹּאמֶר אֲדוּנִי בְּקַמְץ הֲלֹא פְּרַשׁ"י ד"א שָׁם זֶה קוּדֵשׁ דַּק"ל לְד"א דְּאֵלוֹ חוֹל לֹא הִנֵּה נִקוּד בְּקַמְץ וְאֵף לְפִשְׁט הֲרֵאשׁוֹן נְקַמְץ כְּדִין כִּי הַקַּמְץ מוֹרָה לְשִׁין רַבִּים וּל' יַחֲדַע עַל כֵּן פְּרַשׁ"י לְגְדוּל שְׂבָהֶם אָמַר מֵאַחַר שֶׁאֵינּוּ נִקוּד בְּפֶתַח כְּמוֹ גַּבִּי לוֹט אַח"כ ק' לִיה א"כ ה"ל לִינְקַד בְּחִירָק שְׁמוּרָה עַל הַיְרִיד לְזֶה כְּתֹב וְקִרְאֵם כְּוֹלָם אֲדוּנִי לְכֹן נִקוּד קַמְץ שֶׁהוּא חִירָק וּפֶתַח.

חִירָק לְהוֹרוֹת שְׁלֵגְדוּל שְׂבָכְוֹלָם אָמַר. וּפֶתַח לְהוֹרוֹת שְׂקִרְאֵם כְּוֹלָם אֲדוּנִים.

וְזוֹלַת זֶה נ"ל שֶׁיֵּשׁ לְקִירוֹתוֹ בְּקַמְץ כִּי הַשֵּׁם זֶה רְמוּז בְּכַתִּיבְתִי שֶׁהוּא יו"ד ה"ח לְמַדַּת הַרְחַמִּים וּבְקִרְיָאָתוֹ אֲדוּנִי לְמַדַּת הַדִּין גְּמֻצָא שָׁם זֶה בְּכַתִּיבְתוֹ וּבְקִרְיָאָתוֹ כְּלוּל מְדִין וּמְרַחֲמִי וְהַקַּמְץ הוּא פֶתַח וְחִירָק כְּבִנְזָר וַיִּדְעַע לְחַכְמֵי הָאָמֶת כִּי פֶתַח הוּא רַחֲמִי זש"ה פוֹת"ח אֵת יְדָה הַחִירָק הוּא דִין שְׁנֵא' וַיַּחֲרַק"ו שֵׁן גְּמֻצָא שֶׁהַנִּקְוֵדָה מְרַמֵּז לְכַתִּיב' וּקִרְיָאָה וְהִבֵּן זֶה.

גַּם אֵל יֹאמֶר אֲדוּנִי בְּמִלְאָפוּם וּמְצִינּוּ כְּתוּב ע"ש מְקוּבָל א' כִּי קִבְּלַת הַנִּיקוּד הוּא לְעוֹלָם וְאִם יֹאמֶר בְּמִלְאָפוּם יִהְיֶה הַנִּיקוּד שֶׁל לְעוֹלָם בְּמִלְאָפוּם שֶׁפְּרוּשׁוֹ נֶעַר וְהוּא מְטַטְרוֹן שׁוֹר הַפְּנִים שֶׁנֶּקַע נֶעַר ע"ד נֶעַר הַיִּתִּי וְגַם זְקֻנָתִי ע"כ.

הַרִי מְבוֹאָר כָּל אֶחָד בְּפָנָי עֲצֻמוֹ אֵיךְ נִקְרָא הַשֵּׁם עַל נִכּוֹן עוֹד נִרְאָה שֶׁאֵין לְקִירוֹתוֹ לֹא בְּמִלְאָפוֹ וּבְפֶתַח כִּי צָרִיךְ לְכַנּוֹן בְּנִיקוּד הַשֵּׁם בְּאִפְּוֹן שֶׁיַּעֲלֶה ע"ב עִם הַשֵּׁם וְהוּא זֶה שְׂבָא הוּא שְׁנֵי יוּדִין חוֹל"ם יו"ד הַרִי ל' וְהַקַּמְץ י"ו הַרִי מ"ו וְהַשֵּׁם כ"ו הַרִי ע"ב: קִיד כְּבוּיֹו כְּשִׁיאֵמַר אֱלֹהִים יְכַנּוֹן שֶׁהוּא תַקִּיף וְאִמִּיץ אֲשֶׁר לוֹ הַיְכֹנְלֵת בְּעֲלִיוֹנִים וְהַתְחַתּוּנִי כִּי אֵל לְשׁוֹן כַּח וְחֻזְקָה הוּא כְּמִי וְאֵת אֵילֵי הָאָרֶץ לְקַח וַיֵּשׁ חֲסִידִים אֲנָשִׁי מַעֲשֶׂה בְּעֲלֵי הַקִּבְּלָה הַמְכֻוֹנִים בְּכָל שָׁם כְּבוּיֹו לְמַדָּה הַמִּיּוֹחֲדָת לָהּ אֲבָל כָּל מִי שֶׁלֹּא יָדַע זֹאת הַחֲכֵמָה הַמְּוִפְלָא' כְּתֹב הַרַר"א מִגְּרַמִּינָא שֶׁאֵל יִהְרַהֵר לְמִי יִתְפַּוֵּן אֲלֵא לְאָבִיו שְׂבָשְׂמִים וְכְתֹב שֶׁרָאָה כְּמוֹ כֵן כְּתֹב שֶׁשְׁלַח ר' יוֹדָא הַחֲסִיד לְבָנוּ: קִטוֹ וְאַחַר שֶׁיִּתְיַשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ יָקוּם לְהַתְפַּלֵּל וְלֹא יִמְתִּין מִלְּקוּם עַד גָּאֵל יִשְׂרָאֵל אֲלֵא בְּשַׁחֲרִית יָקוּם כְּשִׁיאֵמַר ש"ץ תְּהִלּוֹת לְאֵל עֲלִיוֹן

ובערבית פְּשֵׁמֶתְחִיל ש"ץ קדִיש וְכֵן עֲשֵׂה מְהֵרִי"ל ז"ל: קטז וְאַחַר כֹּה יִלְךָ לְפָנָיו ג'
פְּסִיעוֹת שְׁפֹתוֹב ג' הַגְּשׁוֹת לְתַפְלָה וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיִּגַּשׁ יְהוּדָה וַיִּגַּשׁ אֱלִיהֶם.

וְעוֹד פְּתִיב וְרַגְלֵיהֶם רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל רַגְלֵיהֶם ב' רַגְלֵי אַחַת וְאַח"כּ יִשְׂרָאֵל מִיִּשְׂרָאֵל רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל.
יִשְׂרָאֵל אוֹתִיּוֹת שִׁיר"ה וְגִימָט' תַּפְל"ה יִרְצֶה כְּשִׁיאֵמֵר הַשִּׁירָה שֶׁהִיא הַתַּפְלָה יִהְיוּ רַגְלֵי
רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל כְּדֵאִתָּא בַּפ"ק דְּבִרְכוֹת הַמַּתְפַּלֵּל צָרִיף שְׂיִכְיוֹן רַגְלֵי שְׁנֵא' וְרַגְלֵיהֶם רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִתְרַגְּמִינוּ וְרַגְלֵיהֶם רַגְלֵי פִּוְנוֹנוּ.

וְהַטַּעַם שֶׁצָּרִיף לְכוּן אֶת רַגְלֵי נִרְאֶה שֶׁהִיא לְפִי שְׂפִינוֹ שְׁעוֹמֵד לְדַבֵּר עִם הַשְּׂכִינָה צָרִיף
לְסַלֵּק כָּל מַחְשְׁבוֹת הַגּוֹף מִלְּבֹבוֹ וּלְדַמּוֹת כְּאֵלּוֹ הוּא מְלַאֲכֵי שְׂרֵת. וְרַבֵּינוּ הַגְּדוֹל מְהֵר"י
אֲבוּהַב ז"ל כָּתַב טַעַם אַחַר שֶׁהוּא רָמַז שְׁנֵסְתַּלַּק מִמֶּנּוּ הַתְּנוּעָה לְבָרוּא וְלֹא לְהַשִּׁיג שׁוּם
חֶפֶץ מִבְּלַעֲדֵי ה'.

וְדַעַת רַבֵּינוּבְּחַיִּי מְסַפֵּים לְזֶה שֶׁכָּתַב לְהִרְאוֹת כְּאֵלּוֹ רַגְלֵי כְּבוֹלִים אֵין חֶפְצוֹ תְּלוּי בְּעֲצָמוֹ
וְאֵין בְּיָדוֹ לְהַפִּיק רְצוֹנוֹ אִם אֵין הַקַּב"ה מְסַפֵּים עַל יָדוֹ וְכַעֲנִיָּן שְׁכָתוֹב לֹא לְאָדָם דְּרַכּוֹ.
וְהִנֵּה הָאֲנוּמוֹת מְרַחִים הַפְּוֹנָה הַזֹּאת בְּכוּוֹן יָדַיִם בְּבִקְשַׁת תְּחִנוּנִים וְהֵם עֲצָמִים אֵינֵם יוֹדְעִים
לְמָה הֵןרַגְלוֹ בְּכֹה.

וְהַטַּעַם בְּזֶה הוּא לְהִרְאוֹת בְּטוֹל כַּח עֲצָמוֹ כְּאֵלּוֹ יָדָיו אֲסוּרוֹת וְהוּא מוֹסֵר עֲצָמוֹ אוֹתוֹ לְמִי
שֶׁמִּתְחַנֵּן אֵלָיו. וְלִפִּי שְׁתַּנוּעוֹת הַרַגְלִים גְּדוּלָה מִתְּנוּעַת הַיָּדַיִם לְקִרְבֵּי תוֹעֵלְתוֹ וְלְדַחוֹת נִזְקוֹ
לְכֹה נִהְגָּנוּ בְּכוּוֹן רַגְלִים וְלֹא הַיָּדַיִם עַכ"ל בַּפ' קַרְח: קִיז צָרִיף שְׂיִכְוֹף רֹאשׁוֹ מֵעַט שְׂיִהְיוּ
עֵינָיו לְמַט' לְאַרְץ שְׁנֵאֵמֵר וְהִיוּ עֵינָיו וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים.

וְאֵנּוּ מִתְפַּלְלִים כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְלְכֹה צָרִיף שְׂיִתָּן עֵינָיו לְמַטָּה כְּנֶגֶדוֹ וְנִחְשָׁב כְּאֵלּוֹ אֵנּוּ
עוֹמְדִים בּוֹ וּמִתְפַּלְלִים. וְכַלְבּוֹ יְכוּוֹן לְמַעְלָה שְׁנֵאֵמֵר נִשְׂא לְכַבְּיָנוּ אֵל כְּפִים אֵל אֵל בְּשָׂמִים.

וְכֵן כָּתַב הַצָּרוּר הַמּוֹר סוּף פְּרִשַׁת חַיִּי שְׁרָה ז"ל כָּתַב הַקְּדוֹשׁ כִּי הַמַּתְפַּלֵּל תְּפַלֵּת עֲמִידָה
שְׂכִינָה כְּנֶגֶדוֹ וְלִכֵּן אֲסוּר לוֹ לְפַקּוֹחַ עֵינָיו לְהַסְתַּפֵּל בְּפִתְחַל וְכַמְעַט אֵמֵר שְׂצָרִיף לְהַשְׁפִּילָם:
קִיח צָרִיף אָדָם לְנַעֲנַע עֲצָמוֹ בְּשַׁעַת הַתַּפְלָה שְׁנֵא' כָּל כָּל עֲצָמוֹתֵי תְּאֵמְרָה ה' וְגו' וְכ"כ
הַצָּרוּר הַמּוֹר פְּרִשַׁת יִתְרוֹ וְכֵן כָּתַב הַר"ר יוֹנָה בְּסִפְרֵי הִירְאָה וְכֵן עֲשֵׂה מְהֵרִי"ל שֶׁהִנֵּה
מִתְנוּעַע בַּעַת תְּפַלְתּוֹ: קִיט סֵדֵר הַתַּפְלָה בְּפָרֵק ח' דְּבִרְכוֹת אֵמֵר ר' יוֹחָנָן בְּתַחֲלָה הוּא
אוֹמֵר ה' שְׂפִתֵי תִפְתַּח פִּינוֹן דְּתַקְנוּהָ רַבְּנֵי בְּתַפְלָה בְּתַפְלָה אֲרִיכָתָא דְּמֵיָא.

וַיֵּשׁ נוֹהֲגִים לוֹמֵר קוֹדֵם פְּסוּקִים כְּגוֹן שְׁוֹמַע תְּפַלָּה עֲדִיף כָּל בְּשֵׁר יְבוֹאוּ כִּי שָׁם ה' אֶקְרָא
וְגוֹמֵר וְאֵין לוֹמֵר דְּהוּי הַפְּסֵק ח"ח סִימָן קי"א וְכַלְבּוֹ סִימָן י"א בְּתַשַׁב"ץ סִימָן רכ"ז: קך
וּמִתְחִיל בְּרַכָּה רֹאשׁוֹנָה וְהִיא הָאֲבוֹת דְּתַנְיָא בְּרִישׁ פָּרֵק ב' דְּמַגְלָה מְנִין שְׁאוּמְרִים אֲבוֹת
שְׁנֵאֵמֵר הָבּוּ לֵה' בְּנֵי אֱלִים כְּרִש"י הַזְּכִירוּ לְפָנָיו אֶת אֵילֵי הָאָרֶץ.

וּמְנִין שְׁאוּמְרִים גְּבוּרוֹת שְׁנֵאֵמֵר הָבּוּ לֵה' כְּבוֹד וְעָנוּ. וּמְנִין שְׁאוּמְרִים קְדוּשׁוֹת שְׁנֵאֵמֵר
הָבּוּ לֵה' כְּבוֹד שְׁמוֹ פִּירֵשׁ וְסִיפָא דְקָרָא בְּהַדְרַת קִידָשׁ.

וּפּוֹתְחִים בְּאֱלֹהֵי אַבְרָהָם כְּדֵאִתָּא בְּעַרְבֵי פְּסָחִים וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גְּדוֹל זֶה שְׁאוּמְרִים אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם. וְאַבְרָכְךָ זֶה שְׁאוּמְרִים אֱלֹהֵי יִצְחָק.

ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב. יכול יהיו חותמין בכולם ת"ל ויהיה ברכה בך חותמין ולא בכולן ובמכילתא בפ' תפילין מנין שאומרים ב"א ה' אלהינו אלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק אלהי יעקב שנאמר ויאמר עוד אלהים אל משה פה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם.

אלהי אברהם אלהי יצחק אלהי יעקב. ופומתת בברוך ואין בך מלכות.

ויש אומרים אלהי אברהם הוי כמו מ מלכות שאברהם המליך אותו על כל העולם שהודיע מלכותו ואלהותו על כל באי עולם. וי"א האל הגדול הגבור והנורא הוי כמו מלכות דלאו דווקא לשון מלכות בעינן פדאמר בפ"ק דר"ה ששמע ישראל וגו' הוי מלכות טור א"ת סימן קי"ג והוא מדברי התו' והרא"ש בפ' פיצד מברכין.

והפלבו פתב בסימן י"א וז"ל ולא תמצא מלכות בכל אלו י"ט ברכות שא"א מלכות אלא על בריאת עולם ועל המצות כמו מלך שגזור ונעשית הפל בדרך ונזר עלינו לקיים המצות אבל באלו י"ט ברכות אין להזכיר שום מלכות רק שמתפללים אנחנו לפניו ומבקשים רחמינו על כל מה שצריך לנו לחיי עה"ז בך מצאתי.

ועוד יש טעם אחר מפני מה אין מלכות מפני עדיין פשבא אברהם לא נידע מלכותו בעולם ולא היה רק אלהי אברהם לבד עכ"ל: ענין שם ומלכות הואיל ונאמר לידן לא אכחד ממה אמרי קדוש מהר"ר אליעזר מגרמיז"א שכתב בספר הרוקח סימן שס"ג וז"ל לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ולא צריך מלכות ולר' יוחנן דאמר צריך מלכות לעכב ואע"ג דעיקר דברי רב מ"מ כל פתחי ברכות אנו עושים כר' יוחנן וכל חותמי ברכות כרב.

ופתיחה שאין פותחי בברוך באזכרת השם בלא מלכות לפי שאין לשנות ממטבע הפסוק בלשון שהודיע אליעזר עבד אברהם ברוך ה' אלהי אדוני אברהם עמדי ותקנו אותו לשון בלשון מלכות ולפי שהשתנה בברכתו גם אנו שוחי בה תחלה וסוף פדרך שעשה אליעזר ומלכות לא הזכיר שהרי הקב"ה עדיין לא הודיע לבריות מלכותו ושמי ה' לא נודעתי בימיהם.

אבל בשאר ברכות צריך להזכיר לפי שכל הברכות לבד מן התפלה עניי' הודאה וצריכי לברך על מה שאנו נהנין מהן ועל המצות להודות למי שגזר עליהם. לך תקנו מלכות בהנאו' לה' הארץ ומלאה על המצות כמו שכתוב אני ה'.

והשם הזה הוא מלכות פה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות ונאמר וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם. לך תקנו שמע ישראל וידעת' היום בפסוקים של מלכות לפיכך על כל מצות תקנו מלכות לברך למי שצונו עליהם.

וכמה פסוקים של של ד' אותיות סמוכים למלכות ה' מלך ה' מלך ה' מלך ה' לעולם ועד והיה ה' למלך ה' מלך עולם נעד מי הוא מלך הכבוד ה' עיזו וגבור ואומר ה' צבאות הוא מלך הכבוד.

לְכֹהֵן כְּשֶׁהָיָה פֶהֱן גְדוֹל מִזְפִּיר אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַכְּהֻנִים וְהָעַם מִשְׁתַּחֲוִים וְכוֹרְעִים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד הַלְלָהּ צָרִיף לִר' יוֹחָנָן מַלְכוּת.

וּבְסוּף פֶּתַח בְּכָל הַבְּרָכוֹת שֶׁהֵן הוֹדָאוֹת לַהֲקַב"ה יֵשׁ בְּהֵן הַזְּפָרַת שֵׁם וּמַלְכוּת. אֲבָל בְּתַפְלַת י"ח שְׁאִינוֹ הוֹדָאָה עַל שׁוּם הַנְּאִיָּה וּמִצְוָה אֲלָא עַל תְּבִיעַת צָרְכֵי שָׁל אָדָם וְלְעוֹלָם יִסְדִּיר אָדָם שֶׁבְתוֹ שָׁל הַקַּב"ה וְאִח"כ יִתְפַּלֵּל הַלְלָהּ לֹא תִקְנוּ בְּהַ מַלְכוּת עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ וּמְפַלֵּל דְּבָרָיו יִתְבָּאֵרוּ הַב' טַעְמִים שֶׁפֶתַח הַכָּל בּוֹ: קַכָּא כְּשֶׁאוֹמֵר בְּרוּךְ יִשְׁחָה דְתַנְיָא אֵלוֹ בְּרָכוֹת שֶׁשׁוּחִי בְּאֲבוֹת תַּחֲלָה וְסוּף וּבְהוֹדָאָה תַּחֲלָה וְסוּף וְגַרְסִינוּן בְּפָרְק תַּפְלַת הַשְּׁחַר אָמַר רַבִּי תַנְחוּם אָמַר רַבִּי"ל הַמְתַּפְּלֵל צָרִיף שְׂיִכְרַע עַד שְׂיִתְפַּקְקוּ כָּל חוֹלְיוֹתָיו שְׂבִשְׂדָרָה.

וּמִטַּעַם זֶה סָבַר נְמִי ר' תַנְחוּם בְּשֵׁם רַבִּי"ל הֵתֵם דְּהֵנִי י"ח בְּרָכוֹת תִּקְנוּ כְּנֶגֶד שְׁמִנְהָ עֲשֶׂרָה חוֹלְיוֹת שְׂבִשְׂדָרָה. וְכֵן אֵיתָא בְּהַדְיָא בְּתַנְחוּמָא פִּרְש' וְיָרָא וְז"ל לְמָה תִּקְנוּ שְׁמִנְהָ עֲשֶׂרָה בְּרָכוֹת כּו' עַד וּר' סִימוֹן אָמַר כְּנֶגֶד י"ח חוֹלְיוֹת שְׂבִשְׂדָרָה שְׂבִשְׂעָה שְׂמִתְפַּלֵּל וְכוֹרַע צָרִיף שְׂיִכְרַע עַד שְׂיִתְפַּקְקוּ כָּל חוֹלְיוֹתָיו שְׂבִשְׂדָרָה שֵׁנ' כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה ה' מִי כְמוֹךָ עַד כָּאֵן.

מִסְתַּמָּא נְמִי הָאֵי טַעְמָא הוּא לְרַבִּי"ל כִּי יִגִּיד עָלָיו רַע"ו. עֲנֹלָא אָמַר עַד שְׂיִרְאָה אִיסוּר כְּנֶגֶד לְבוֹ פִּרְש' יִשְׂכְּרַע עַד שְׂיִרְאָה שְׁנֵי קַמְטִים אֶחָד לְמַעְלָה מִן הַלֵּב וְאֶחָד לְמַטָּה וְכוֹרְחָב אִיסוּר בִּינֵיהֶם.

וּרְבִינּוּ הָאֵי פִּירֵשׁ שְׂיִקוּף רֵאשׁוֹ כְּאֶגְמוֹן שְׂאֵז רֵוָּאָה אִיסוּר שְׁמוֹנָה כְּנֶגֶד לְבוֹ וְלֹא שְׂיִשְׁחָה גּוֹפּוֹ וְרֵאשׁוֹ זְקוּף. וְרַבִּי יוֹנָה בְּסִפְר הַיִּרְאָה כ' דְּזָהוּ בְּשֵׁר בְּרוּחָב אִיסוּר בֵּין פָּרְק חוֹלְיוֹת הַשְּׂדָרָה כְּנֶגֶד הַלֵּב וְכְשֶׁאָדָם זוֹקֵף מְוַבְלַע וְאִינוֹ נִרְאָה וְכֶשֶׁהוּא שׁוֹחָה אֵז יִתְפָּרְדוּ הַחוֹלְיוֹת וְנִרְאָה אוֹתוֹ בְּשֵׁר.

ר' חֲנִינְיָא אוֹמֵר כִּינּוֹן שְׂנַעְנַע בְּרֵאשׁוֹ שׁוּב אִינוֹ צָרִיף. אָמַר רַבִּי וְהוּא דְמַצְעַר נִפְשִׁיהָ פִּירֵשׁ נִיכָר שֶׁהוּא חֲפִיץ לְכוֹרַע אֲלָא שְׂמַצְעַר עֲצָמוֹ וְאִינוֹ יְכוֹל כְּגוֹן שֶׁהוּא חוֹלָה אוֹ זְקוּן.

וְכַתֵּב בְּהַגְהוֹת אֲשִׁירֵי שֵׁם הַכוֹרַע כִּינּוֹן שֶׁהֵרְפִין רֵאשׁוֹ וּמִרְאָה כּוֹרַע דִּיּוֹ וּמִיָּהוּ מֵאֵן דְּטָרַח וְכוֹרַע טוֹבָא טְפִי עֲדִיף. וְאִין לְשׁוּחַ כ"כ עַד שְׂיִיָּה פִּיו כְּנֶגֶד חֲגוּר שָׁל מְכַנְסִיִּים עַכ"ל.

וְגַם הַתּוֹ כְּתִבוּ בְּסוּף פ"ק דְּבְרָכוֹת בְּשֵׁם הַיְּרוּשְׁלָמִי שֶׁלֹּא יִשׁוּחַ יוֹתֵר מִדָּאֵי וְכֵן כ' סִפְר מִצּוֹ גְדוֹל וְסִפְר מְצֻנָת קָטָן וְהַגְהוֹ מִיְּמִינוֹי פָּרְק ה': קַכָּב וְכוֹרַע בְּבְרוּךְ וְיִזְקוּן בְּשֵׁם שֵׁנָא ה' זוֹקֵף כְּפּוֹפִים וְכֶשֶׁהוּא כּוֹרַע יְכַרַע בְּמַהִירוֹת וְכֶשֶׁהוּא זוֹקֵף יִזְקוּן בְּנַחַת רֵאשׁוֹ תַּחֲלָה וְאִח"כ גּוֹפּוֹ שֶׁלֹּא תִרְאָה עָלָיו כְּמַשׁוּי כְּמוֹ הַנְּחַשׁ כְּשֶׁהוּא זוֹקֵף מְגַבִּיָּה הַרֵאשׁ וְזוֹקֵף מְעַט מְעַט אֲנֹרַח חַיִּים סִי"ג: קַכָּג וְיִכְנוּן בְּבְרָכָה זֹ כְּדֵאִיתָא בְּפָרְק אִין עוֹמְדִין ת"ר הַמְתַּפְּלֵל צָרִיף שְׂיִכְנוּן בְּכָל הַבְּרָכוֹ וְאִם אִינוֹ יְכוֹל לְכוּנוֹן בְּכוּלוֹ.

לְפָחוֹת כִּינּוֹן בְּאֲבִי וְהַמְתַּפְּלֵל שְׁמִנְהָ עֲשֶׂרָה בְּרָכוֹת בְּדָרָף יֵשׁ מִחֲמִירִין לְעַמּוּד בְּאֲבוֹ אֲנֹרַח חַיִּי" סִי"צ"ד וְהַאֲגוּר סִימָן קמ"ב: קַכָּד בְּרָכָה שְׁנִיָּיָה אִינְהָ פּוֹתַחַת בְּבְרוּךְ מְפִנֵי שְׂסֻמוּכָה לְחַבְרָתָהּ פִּירוּשׁ שְׂחַתִּימ' הַבְּרָכָה שְׁלִפְנֵיָהּ כְּאִילוֹ הִיא מְשַׁמְשֶׁת א תַּה לְבִסּוּף הַבְּרָכָה וְתַחֲלַת הַסְּמוּכָה לָהּ.

וניש לשאול מאחר שהברכה הסמוכה לתברתה אחתימה ברכה שלפניה קאי והחתימה אין בה מלכות נמצא שברכה הסמוכה אינה מתחלת במלכות וכל ברכה שאין בה שם ומלכות בתחלתה אינה ברכה.

וי"ל שפינון שתקנו בפתיחה כל הברכות בחתימה לא הצריכי אלא ברוך אתה ה' דבחתימה פרב עבדינו פדלעיל לפי שהחתימה אתחלת ברכה קאי אתה הוא שגזרתה פך וכה ברוך אתה ה' שגזרת פך נמצא חתימה אפתיח' כל הברכות קאי הרי פנלהו מעי' הפתיחה דמלכות אפנלהו קאי וכן הוא ברובח סימן שס"ג: ככה והברכה זו מתחלת אתה גבור לעולם ה' וכתב הציוני בפרש' נוחי בפסו' יהודה אתה יודוך אחיך ונ"ל בכאן סוד אג"לא "אתה יודוך.

"גור ארניה" לא יסור "אסרי לגפן ר"ת הפסוקים אנלא ולא יהרהר בו אדם אא"כ ינהי טהור מאוד מפל טומאה ובבגדים נקיים וכאשר בירך יעקב ליהודה משר לו זה השם נכחו. והוא יוצא כמו כן מן "אתה גבור" לעולם "אדוני.

והשם הזה הוא מבואר לבעלי הקבל' כאשר נרמז בתורה והקוראו יזהר שיהא ג' נדגשת שלא יהא נשמע איל"א פדרך הגוים והישמעאלים הקוראים לגימ"ל יומ"ל ע"כ. ויצא לנו מזה שיש לקרוא אתה גבור בג' דגושה: כמו ומזכירים בה גבורת גשמים והכי דינו קודם שיתחיל ש"ץ מוסף בשמיני עצרת מכריז השמש משיב הרוח ומוריד הגשם פן קיימא לן לנהוג פדי שגם הצבור מתפלל במוסף משיב הרוח פן מסיק באנרח חיים.

ובמנהגי מהר"ק ז"ל. והבא לבית הפנסת והצבור התחילו להתפלל ולא שמע ההכרזה מזכיר אע"פ שלא שמע ואין מפסיקין עד יום ראשון של פסח דאז הש"ץ מפסיק במוסף והקהל מזכירי' ואין פוסקי' עד מנחה וששמעו כבר מש"ץ שפסק בתפלת מוסף פן מסיק במנהגי' ולא נהיגי באנרח חיים שכ' להפסיק הקהל גם במוסף: כמו טעה בימות החמה והזכיר גשם מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה.

ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה ובימות הגשמים אם לא הזכיר גשם מחזירין אותו וה"מ שגם טל לא הזכיר אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו. כמה דברים אמורים שמתחזירי' אותו בשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם היינו פשטיים כל הברכה והתחיל ברכה של אחריה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם פשטיים הברכה יאמר במקום שנוזכר פך הוא דעת הרא"ש.

ואם חתם מחי' מתים ועדיין לא פתח באתה קדוש בהא כ"ע מודו שיאמר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה. קכח רישלמי המתפלל ואינו יודע אם הזכיר או לאו כל ל' יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מפאן ואילך מה שצריך מזכיר.

הלכך עד ל' יום אם ספק לו אם הזכירו אם לאו צריך לחזור דמסתמא לא הזכיר והוא הדין נמי ל' יום אחר הפסח מסתמא הזכיר וצריך לחזור. והר"ר מאיר מרוטנבורג הנה רגיל לומר בשמיני עצרת ברפת אתה גבור תשעי' פעמים עד משיב הרוח מוריד הגשם כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום ועכשיו אם הנה מסופק אין צריך לחזור.

וכן אם אמר בפסח ברפת אתה גבור עד מכלכל חיים תשעים פעמים אח"כ אם הוא מסתפק אין צריך לחזור: קכט ברכה שלישית היא אתה קדוש ואלו שלשה ברכות

חשובים פאחת וּבְכָל מְקוֹם שֶׁטֵעָה בָּהּ חוֹזֵר לְרֹאשׁ ל"ש יְחִיד ל"ש צְבוּר: קל בְּרָכָה רְבִיעִית אַתָּה חוֹנֵן וְמָה רְאוּי לומר בִּינָה אַחַר קִדְוָשָׁה דְּכַתִּיב כִּי בְּרֹאוֹתוֹ יִלְדוּ כו' עַד וְהַקְדִּישׁוּ אֶת קְדוּשׁ יִשְׂרָאֵל וְסִמְיָה לִיָּהּ וְיִדְעוּ תוֹנְעֵי רוּחַ בִּינָה.

ועוד מִפְּנֵי שְׁמוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה הִיא הַבִּינָה וְהַשְׂכָּל קִבְעוּהוּ רֹאשׁ לְאִמְצָעִיּוֹת. ועוד אִם אֵין בִּינָה אֵין תְּפִלָּה וּמִבְּדִילִין בָּהּ בַּמ"ש וְיו"ט מִפְּנֵי שֶׁהִיא חֲכָמָה שְׁמָה שְׁאָדָם מִבְּדִיל בֵּין דְּבָר לְדְבָר חֲכָמָה הוּא לֹא לְכֹן קִבְעוּהוּ בְּבִרְכַת חֲכָמָה וְרָמַז לְדְבָר בִּינָה ר"ת "בְּשָׂמִים יִינן" נֵר "הַבְּדִלָּה: קלא חֲמִישִׁית הַשִּׁיבְנוּ וְמָה רְאוּי לומר תְּשׁוּבָה אַחַר בִּינָה שְׁנֵאָמַר וּלְכַבּוּ יָבִין וְשָׁב וְרָפָא לֹא הָרִי שֶׁהַבִּינָה מְבִיאָה לִידֵי תְּשׁוּבָה: קלב שְׁשִׁית סִלַּח לָנוּ וְמָה רְאוּי לומר סְלִיחָה אַחַר תְּשׁוּבָה כִּי ע"י הַתְּשׁוּבָה הַקַּב"ה סוֹלַח דְּכַתִּיב וַיִּשׁוּב אֵל ה' וַיִּרְחַמֵּהוּ וְאֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסוֹלַח.

ואע"ג דְּכַתִּיב נְמִי וְשָׁב וְרָפָא לֹא א"כ הֵנָּה לִיָּהּ לְמִימַר רְפוּאָה אַחַר תְּשׁוּבָה הִיא רְפוּאָה לְאוּ בְּתַחֲלוּתָא אֵלָא בְּסְלִיחָה וְא"כ הִיא תְּיֻבָּתָא סִינְעֵתָא הִיא. וַיֵּשׁ בָּהּ כ' תְּיֻבּוֹת פְּנִינָה כ' פְּעָמִים שְׁפָתוֹב בַּתּוֹרָה וְנִסְלַח וְסִלַּחְתָּ: קלג שְׁבִיעִית רְאוּי נָא בְּעֵנֵינוּ דְּאִתְחַלַּת דְּגֵאוּלָּה בְּשָׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בֶּן דְּוֹד בָּא.

י"ח תְּיֻבּוֹת פְּנִינָה פְּסוּק וְנִצְעַק אֵל ה': קלד שְׁמִינִית רְפָאֵינוּ וְמָה רְאוּי לומר רְפוּאָה בְּשְׁמִינִית א"ר מִתּוֹךְ שְׁנֵי תְּנָה מִלָּה בְּשְׁמִינִית וְצָרִיכָה רְפוּאָה קִבְעוּהָ בְּשְׁמִינִית. וְכַתֵּב מוֹרֵי מְהָר"ש ז"ל דְּאֵין לומר רְפָאֵינוּ ה' אֱלֹהֵינוּ כְּמוֹ שְׁפָתוֹב בְּסִידוּרִים קְדֻמוֹנִים אֵלָא רְפָאֵינוּ ה' וְנִרְפָא כִּי פְּסוּק הוּא בְּיִרְמִיָּה רְפָאֵינוּ ה' וְאִרְפָא וְגו' רַק בְּשִׁנּוּ מִיְחִיד לְרַבִּים.

וכן אֵין לומר רְאוּי נָא בְּעֵנֵינוּ מִלְּשׁוֹן הַכְּתוּב רְאוּי עֲנִי וְעֲמָלִי ע"כ. וְמָה שְׁפָתוֹב שִׁישׁ לומר רְפָאֵינוּ ה' וְנִרְפָא כֵּן הוּא הַנְּסוּחַ בְּטוֹר א"ח וּמוֹכַח כֵּן מִתּוֹכָהּ וּמִתּוֹךְ הַכ"ל ב"ו שְׁפָתוֹב שִׁישׁ בָּהּ כ"ז תְּיֻבּוֹת וְזֶהוּ לְפִי הַנְּסוּחַ רְפָאֵינוּ ה' וְנִרְפָא כֵּן הוּא הַנְּסוּחַ בְּסִידוּרֵי סְפָרִדִּים אֲבָל מָה שְׁפָתוֹב שִׁישׁ לְרְאוּי בְּעֵנֵינוּ בְּכָל גִּסְחֵי הַטּוֹרִים חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים לֹא מְצָאֵתִי רַק רְאוּי נָא וְכֵן בְּסִידוּרֵי סְפָרִדִּים.

גַּם הַפְּלִבּוֹ כְּתֵב שִׁישׁ בּוֹ שְׁמָנָה עֶשְׂרֵה תְּיֻבּוֹת וְאִם לֹא נֹאמַר מִלַּת נֹא יִהְיוּ רַק שְׁבָעָה עֶשְׂרֵה מִשְׁמַע שְׁגָם בְּעַל הַסְּפָר הַהוּא סְבַר שִׁישׁ לְרְאוּי נָא שְׁלֹא כְּדַעַת מוֹרֵי. וּמִהֲרַר"ץ בְּדִקְדוּקַת תְּפִלָּה שְׁחַבֵּר הַסְּפָרִים לְדַעַת מוֹרֵי ז"ל שְׁפָתוֹב ג"כ שֹׁא"ל רְאוּי נָא: קלז תְּשִׁיעִית בְּרַכַּת הַשָּׁנִים וְמָה רְאוּי לְאוּמְרָה בַּתְּשִׁיעִי אָמַר רַבִּי אֶלְפִּסְנָדְרִי פְּנִינָה מִפְּקִיעֵי שְׁעָרִים דְּכַתִּיב שְׁבוּר זְרוּעַ רֶשַׁע וְדוֹד אֲמָרָה בַּתְּשִׁיעִית.

וְכַתֵּב מוֹרֵי ז"ל שִׁישׁ לְשָׁבְעֵנוּ מְטוֹבָה לֹא מְטוֹבָה כִּי הַשְּׁבִיעָה שִׁיתְּבָרָה הַמְּזוֹן בְּבִנֵי מַעֲיִים אֵינוּ תְּלוּי בְּגִידוּל הָאָרֶץ אֵלָא בְּבִרְכַת ה' שִׁישְׁפִיעַ הַשְּׁנֹבַע מֵאִתּוֹ כְּדַכְּתִיב הַשֶּׁם גְּבוּלָה שְׁלוֹם חֲלָב חֲטִיִּם יִשְׁבִיעֵהָ.

וְגַם בְּרַכַּת הַטּוֹב שִׁישְׁרָה בַּהַקַּב"ה דְּכַתִּיב יִפְתַּח ה' לָהּ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב עַכ"ל: קלח וְאוּמְרִים הַשְּׁאֵלָה וְהַכִּי עֲנִינִי לְעוֹלָם פְּמָה יָמִים שֶׁהִתְהַוְּהָ הַתְּקוּפָה בַּתְּשִׁיעִי כִּי תִהְיֶה שְׁאֵלָה בְּכִסְלוֹ אוּ כִּשְׁשָׁנָה שְׁלִימָה אִז תִּהְיֶה הַשְּׁאֵלָה יוֹם א' פְּחוֹת בְּכִסְלוֹ מִשְׁהִתְהַוְּהָ הַתְּקוּפָה בַּתְּשִׁיעִי וְסִי שִׁפ"י "שְׁלָמִים" פְּחוֹת "יוֹם הַטֵּעַם לְפִי שְׁמוֹנִים מִיּוֹם ב' שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְאֵין מִן הַתְּקוּפָה וְעַד הַשְּׁאֵלָה אֵלָא ס' יוֹם לְכֹן פְּחוֹת יוֹם.

עוד סימן לשאלה באיזה יום שנפלה תקופת תשרי ממנה תמנ' ארבע ימים ובאותו יום רביעי תהיה השאלה בכסליו. כגון אם נפלה התקופה ביום א' אז תהיה השאלה ביום ד' וכן לעולם וסי' וא"ד יעל' וגו': קלז פתב הרב בעל האשכול הטעם למה תקנו ז"ל גבורת גשמים מי"ט אחרון של חג ויום השאלה אינו רק בז' במרחשון או לס' בתקופה מפני שמי"ט אחרון ואילך זמן גשמים אע"פ שאינו צריכין פיון שחג זמן גשמי שנה ושינוי העתים חנרף מן הקיץ צריכי' אנו להודות לפני הש"י בעת השנוי אבל השאל' לא נעשה עד עת הצנרף ע"כ: קלח מסקנת הפוסקים דלא אמרינן מעת לעת אלא קי"ל לעולם בערבית יום ס' מתקופת תשרי מתחילי' לשאול ויום התקופה היא בכלל הס' יום ס' כלאחר ששים ומתחילין לומר ותן טל ומטר בערבית שקודם יום ס' נמצא שמונים נ"ט ימים ומתחיל' יום ס' היא התחלת השאלה.

וסי' חז"ל כט"ל אמרתי ר"ל לאחר מנין כט"ל ימים אומרים ותן טל. ואם יבא יום ס' בשבת מתחילי' בליל א' שא"א בשבת ותן טל ומטר: קלט אם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו וכן אם לא שאל בימות הגשמי' מחזירין אותו אפי' שאל טל.

אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו. ואם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושאל בשומע תפלה.

ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה אם עקר רגליו חוזר לראש. ואפי' לא עקר רגליו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר שמנה עשרה חוזר לראש רוקח סי' שכ"ג.

ואם לא עקר רגליו פסק בהלכות גדולות שחוזר לברכת השנים וכן כתב הרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל ולזה הסכים הרא"ש ז"ל וכן בטור או"ח סימן קי"ז. ואם נזכר קודם שמתחיל תקע בשופר אומר ותן טל ומטר ואח"כ תקע או"ח סי' קי"ד.

וכן אם נזכר בין שומע תפלה לרצה אומר במקומו' דכל שלא התחיל רצה כאלו לא מסיים שומע תפלה: קמ וילעגין אם מסופק אם אמר השאלה אם לאו דינו כמו בהזכרת הגשם. ואם אמר צ' פעמים אז אם ספק אם אמר אם לאו אינו חוזר לראש וכן כתב התשב"ץ סימן רכ"ה: קמא כתב הטור בסי' קי"ז וז"ל שואלים עד תפלת מוסף של יו"ט ראשון של פסח כל זמן שמזכירי' הגשמים ויחיד' הצריכים למטר אח"כ שואלי' בשומע תפלה.

אפי' עיר אחת גדולה כנינה כייחדי' דמו ושואלים אותו בשומע תפלה. אבל ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה אם צריכים למטר אח"כ כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שאלה שיקולים לשאול אחר כך בברכת השני' כפי הצורך להם.

וכתב מהרי"א שמאחר שהרא"ש ז"ל כתב באותה תשובה שאף עפ"י שהוא יחיד הנה יכול לשאול מאחר שזה הדבר הוא צורכי רבים אלא פדי שלא יהא נראה שהם כאגודות אגודות נראה מכאן ראה שאם היחיד טעה ושאל גשם בזמן שהי' מן הדין לשאול שלא יחזיר מאחר שהאמת נר' כדברי הרא"ש.

ואפי' בייחיד יש לו מקום להתפלל אלא מהסבה הנזכרת היכא שהתפלל בדיעבד שאין בכאן זאת החורפה נראה שאין לו לחזור וצריך עיון עכ"ל. וכן הסכים מהר"ם בש"ע שכתב וז"ל ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים אינו מחויב לחזור ע"כ.

ונראה מזה ג"כ שאם טעה מזו במרחשון עד ס' אחר התקופה שא"צ לחזור כי כל הארצות צריכים מים בהיא שעתה כמ"ש הרא"ש בתשובה הביאו הטור או"ח סימן קי"ז ויש לסמוך בדיעבד אסברת הרא"ש.

ומאחר דאיפסק הלכתא פרבן גמליאל בארץ דמתחילין בז' במרחשון כדי הוא לסמוך עליו בדיעבד אף בהארצות הללו מאחר שאין ענין לחלק בין ארצות הללו לא"י שפבכל הנה מצולה היו עושי' פפי הצורך להם.

אבל ארצות הללו שצריכי' מים כמו א"י למה לא נסמך אדברי רבן גמליאל לכל הפחות בדיעבד כה נראה לי: קמב עשירית תקע בשופר ומה ראו לומר קיבוץ גליות אחר ברפת השנים.

לפי שנאמר ואתם הרי ישראל ענפיתם תתנו ופרייכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא וקיבוץ גליות ע"י תקיעת שופר כדכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו': קמג אחת עשרה השיבה שופטינו ומה ראו לאומרה אחר קיבוץ גליות דכיון שיתקבצו עושה דין ברשעים קודם שיבואו להתישב בירושלים כדכתיב ואשיבה ידי עליה ואצרוך פבור סיגיה ואסירה כל בדיליה וע"י כן ואשיבה שופטיה כבתחלה.

גם בכאן לא כתב הטור מנין התיבות. והפלו פתוב כי יש בה כ"ז תיבות כנגד כ"ז תיבות שיש בג' פסוקים ואשיבה ידי.

ואשיבה שופטיה. ציון במשפט תפדה.

ע"כ.

ואני חפשי חפש מחפש באמתחת נוסחות הסידורי' אשפנזית וספרדית ולא מצאתי רק כ"ה תיבות ונראה לי שהם כנגד אלו ג' פסוקים הסמוכים זה לזה שיש בהם כ"ה תיבות ואשיבה שופטיה.

ציון במשפט תפדה. ושבר פושעים וחסאים.

שמתוף המשפט פלו המינים: קמד שתים עשרה קללת המינים וקבעוה אחרי המשפט שפיון שנעשה דין ברשעים פלו המינים וכולל הזידים עם המינים כדכתיב ושבר פושעים וחסאים יחדיו ועוזבי ה' יכלו: קמה שלשה עשר על הצדיקים ותקנוה אחר קללת המינים שפיון שפלו המיני' מתרוממ' קרנות הצדיקים כדכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנ' קרנות צדיק: קמו ארבע עשר בונה ירושלים ותקנוה לומר אחר על הצדיקים שעיקר התרוממת קרנות הצדיקים בירושלים שנאמר שאלו שלום ירושלים ישליו אנהיה.

ונוסחי אשפנזית ולירושלים עירך וכו' סמך לנוסח זה במדרש דורשי רשומות שאומר כי מניין ר"ת של שמנה עשרה אלה ות"ת כמנין המלאכים המקבלים תפילותיהן של ישראל ולכי זה הנוסח הני החשבון מכון: קמז חמשה עשר את צמח דוד ותקנוה אחר בונה ירושלים שפיון שבאים לירושלים בא דוד דכתיב אחר ישוכו בני ישראל ובקשו ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ונהרו ה' ואל טובו באחרית הימים: קמח שלשה עשר שמע קולנו ותקנוהו אחר צמיחת דוד שפיון שבא דוד באה תפילה דכתיב ונהביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפילתי ירושלמי אמר ר' תנחום מפני מה תקנו שמע ברפת

חמש עשרה פנגד ה' למבול יש ב' שהיא אזכרה כ"ו מבהבו לה' בני אלים שהתפלה מעפכת את הפורענות לבא עולם וזהו לפי מנהג קדמונים שלא היו להם רק שמנה עשרה ברכות: קמט שבועה עשר רצה ותקנוה אחר שומע תפלה שכינן שבאתה תפילה באה עבודה דכתיב ושמחתים בבית תפילתי עולותיהם וזבחתיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא.

ובמדרש יש שמכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על מזבח של מעלה ועל זה תקנו ואשי ישראל ותפלתם. לכן יש ספרים דלא אמרינן ותפלתם במהרה באהבה תקבל כי מיכאל מקריב נשמת צדיקים אין ראוי לומר במהרה.

אבל לפי מגנין התיבות צריך להיות ל"ד תיבות שהיו ל"ד פהנים מביאים פר ושעיר והפזן המקריב נגד הסזן וכן הוא גירסת הרוקח במהרה ור"י הלוי מגרמיזא מיחה לומר מהרה לפי שעל נשמת הצדיקים קאי וגרם והשב את העבודה למלאות את החשבון וכן מצאתי בסידורים ישנים: קן שמנה עשרה מודים ותקנוה אחר רצה דכינן דבאתה עבוד' באתה תוד' דכתיב זובח תודה וכבדנני פירש רש"י אחר זביחה תודה.

ושוחזין בה תחלה וסוף. כ' בהג"ה אשיר"י סוף מס' ברכות בשם א"ז מי שמתפלל ובא גוי פנגדו ויש לו שתי וערב אל ישתחוה במודים אע"פ שלבו לשמים.

ובפ"ק דבבא קמא אמרו שדירה של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש והוא דלא פרע במודים. וכתב התוס' מדה פנגד מדה שהיה לו לכווץ ולזקוף פנחש והוא לא עשה כן לכן נעשה שדירה נחש וזהו עונשו שגנאי הוא לו שנעשה נחש ע"כ.

ודנוקא שדרו ולא שאר אבר לכי שהיה לו לשחות עד שיתפקקו כל חוליותיו שבשדרו וכן הוא בירוש' פ"א דשבת בר שזירתא דבר אינש מתעביד חניא דלא פרע כל קומתיה עד שזירא: קנא אחר הודאה ברפת פהנים דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשנות הסטאת כפר אלמא לאחר עבודה ברכה והיה ראוי לאומרה מיד אחר העבודה אלא דעבודה והודאה חדא מילתא היא.

ודנוקא ש"ץ אומר אותה אבל יחיד אין לאומרה לשון טורים. וכן כתב הר"ד אבודקרהם וז"ל אסור ליחיד לומר ברפת פהנים בתפלתו כי בציבור נתקנה פנגד נשיאת פפים שאינו אלא בעשרה וכן כתב בעל המנהיג הביאו הטור סימן קנ"ז.

ואנו נוהגין באפי' יחיד אומרה שפן כתב התשב"ץ סימן רל"ט ז"ל ובכל זמן ששליח ציבור מתפלל ברכה זו ברבים גם יחיד אומר אותה וכן כתוב הפלפו בסימן י"א וז"ל כתב הר"ם נ"ע בתענית במנחה ובכל עת שש"ץ מתפלל ברכינו בברכה גם יחיד מתפלל אותה עד כהן.

וכן הוא במנהגי מהרא"ט וכן נוהגים: קנב תשע עשרה שים שלום ותקנוה אחר ברפת פהנים דכתיב ושמנו את שמי על בני ישראל ואני אברכם וברפת של הקב"ה היא שלום ואחר פה אומר אלהי נצור ויכול לענות קדיש וקדושה וברכו שאלהי נצור אינו אלא מתנונים שלאחר התפלה.

אנרר חיים ומרדכי פרק לולב. ויש מוסיפים לומר מלפנינו אלהינו יחד שמך בעולמך והכי אתמר בהגדה אמר שמואל כל הגריו לומר ארבע דברים הללו זוכה ומקבל פני השכינה עשה למען שמך (עטרת) עשה למען מינה (חסד) עשה למען תורתך (ת"ת) עשה למען קדושתך (גבורה) וכתב הטור וז"ל וכן נהגתילומר אלהי נצור עד וקלקל מחשבותם מלפנינו ואלהינו ואלהי כל בשר יחד שמך בעולמך בנה עירך יסד ביתך שפלל היכלך קרב קץ ביאת משיחך פדה עמך שמח עדתך עשה למען שמך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך עשה למען מלאכי מרומים עשה למען מינה עשה למען צדקתך עשה למענה אם לא למענינו למען יחלצון ידידך הושיעה מינה וענינו ויהיו לרצון אמרי פי וגו' ע"כ וכן היה נוהג מורי ז"ל: קנג וכורע ופוסע ג' פסיעות לאחרי בכריע' אחת ובעודו פורע קודם שיזקוף יטה בראשו לצד שמאלו כמי שפא לפטר מרבו ואחר כך לימינו דאמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות ואחר כך יתן שלום.

ואם לא עשה בן פאלו לא התפלל בן נראה מדברי שאין ליתן שלו' אלא לאחר שלשה פסיעות וכן כתב בהדיא בתרומת הדשן: קנד ונוהגים לומר ואמרו אמן אכי' יחיד. ושמעתי ע"ש רבי יודא הסיד דהנה כמו שאומרים ליחיד ברוך היושבים שהוא כנגד המלאכים המלוים את האדם בכל יום בן יאמר ואמרו אמן לנגד אותן המלאכים המצווין לשונמרו: קנה כתב בהגהות מיימוני פ"ה מהלכות תפלה שרגל שמאל יפסיע תחלה.

דאמרינו בשוחר טוב בפסו' כל עצמותי תאמרנה אמר דוד כו' עד רגל שמאל לג' פסיעות שלאחר תפלה וכן כתב השבילי לקט בסימן ח': קנו כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב שאלו הפסיעות צריך שיהיו עקב בצד אגודל ואגודל בצד עקב ככהנים.

ועוד שם טעם לשלשה פסיעות שלאחר תפלה כנגד שלשה מילין שרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה. ועוד נמצא בהגדה שמרע"ה נכנס בחושף ענו וערפל לפני הקב"ה וכשיצא יצא מאלו שלשה ולכך אנו עושים שלשה פסיעות ע"כ.

ושבילי לקט כתב בשם הגאונים טעם לג' פסיעות. מפני כשאדם עומד בתפלה עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו וכיון שנופטר מתפלתו צריך לפסוע שלשה פסיעות לאחרי כדי שיצא ממקום קדושה ועומד במקום חול וראייה לדבר שכן כיון שחוזרים לאחוריהם שלשה פסיעות נותנים שלום זה לזה כלומר עד עכשיו היינו במקום קדוש ויצאנו למקום חול עכ"ל.

נמצא כתוב משם רבינו האי שטעם שלשה פסיעות משום דתפלה כנגד תמידים תיקנום וכשהפנה עולה למזבח עם איברי התמיד היה עולה דרך ימין ומקיף ויורד דרך שמאל ובין פבש למזבח היו שלשה רובדים של אבן ויורד פהו שלשה פסיעות על עקב ואנו עושים כמו שהיו המה עושים: קנז כתב הש"ל וז"ל נשאל לגאון ז"ל אם יכול אדם להוסיף על שלשה פסיעות אם לאו.

והשיב למה הוצרך לכך כבר נתנו חכמים שיעור בשלשה וא"א להוסיף ומי שהוסיף נהרא הוא עכ"ל: קנח ובמקום שכלו שלשה פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד למקומו דאיתמר משמיה דרב מרדכי כיון שפסע שלשה פסיעות לאחוריו התם מבעי ליה למיקם.

מְשַׁל לְתַלְמִיד שֶׁנִּפְטָר מֵרַבּוֹ שָׂאם חוֹזֵר מִיַּד דּוֹמָה לְכָלֵב שֶׁשָּׁב עַל קִיאוֹ שֶׁסּוֹפוֹ הוֹכִיחַ עַל תְּחִלָּתוֹ שֶׁלֹּא פָּסַע לְאַחֲרָיו כְּדִי לִפְטֹר מֵרַבּוֹ כִּינּוּן שֶׁחוֹזֵר אֵלָיו מִיַּד עַכ"ל הַטּוֹרִים. וְכַתֵּב רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל מִהָר"י אַבּוּהַב ו"ל.

וְגַם זֶה טַעַם הַמְּנַהֵג שֶׁאֹמֵר שֶׁמֵּאַחַר שֶׁזָּה כְּשִׁיפְסַע אֵילּוֹ הַפְּסִיעוֹת וְחוֹזֵר נִרְאֶה שְׂמָה שֶׁחוֹזֵר לְאַחֲרָיו לֹא הָיָה מֵצַד שְׂסִיִּים תְּפִלָּתוֹ וְהוּא נִפְטָר מֵרַבּוֹ אִם כֵּן זֹאת הַתְּנוּעָה שֶׁעָשָׂה הִיא תְּנוּעָה מְשׁוּבָּשֶׁת וְדוֹגְמָא בְּזֶה לְכָלֵב שֶׁשָּׁב עַל קִיאוֹ שֶׁהָיָה בְּשַׁעַה שֶׁהוּא מְשַׁלֵּיף קִיָּאָה נִרְאֶה שֶׁהוּא מְשַׁלֵּיף אוֹתוֹ מֵצַד שְׂאִין לוֹ תוֹעֵלֶת וְאַח"כּ כְּשֶׁחוֹזֵר אוֹכְלוֹ נִרְאֶה שְׂאִין הַדְּבָר כֵּן א"כ דְּבָר מְגוּנָה הִיא בְּמָה שֶׁהִקִּיא אוֹתוֹ עַכ"ל.

וּמִהָר"י סג"ל אָמַר דְּנִרְאֶה לוֹ לִיֵּיִשֵׁב דְּהָא דְּאִיתָא בְּכַמְּה דְּנוֹכְתָא מִי שֶׁשָּׁב חֲטָאוֹ יְהִי נְדָמָה עָלָיו כְּאִלוֹ לֹא חֲטָא לְעוֹלָם. וְיִהְיֶה בְּטוֹחַ בְּמַחֲלָה גְּמוּרָה וְלֹא יִחְשׁוּב אוֹלִי לֹא נִתְפַּכְּרוּ עֲוֹנוֹתָיו וַיִּגְמַר בְּדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא לְחֹזֵר לְחֲטוֹא לְעוֹלָם.

וְהַשְׂתָּא כְּשֶׁאָדָם סִיִּים תְּפִלָּתוֹ וּפּוֹסַע אַחֲרָיו יִשְׂאָר עוֹמֵד שֶׁם וַיִּדְמָה אֶל לְבוֹ שֶׁתְּפִלָּתוֹ נִתְקַבַּל וְנִתְפַּכְּר וְנִפְטָר מִכָּל וְכָל. וְאִם חוֹזֵר מִיַּד נִרְאֶה כְּאִלוֹ מִמֶּהָר לְבַקֵּשׁ לְהַתְּפַלֵּל עַל שִׁיחֹזֵר לְחֲטוֹא עוֹד מְשַׁל לְכָלֵב שֶׁכָּבַר קָץ וּמֵאִס בְּמֵאֲכָל שֶׁבְּמַעֲיו עַד שֶׁהִקִּיא וְשׁוֹב חוֹזֵר עָלֵיהֶם וּמְתוּקִים לוֹ כְּדָבָשׁ וְאוֹכְלָה ע"כ הוּא בְּלִקּוּטָיו: קִנְט כְּתֵב הָרִי"ף מְבַעֵי לִיָּה לְאִינִישׁ לְמִיקָם הֵתָם עַד דְּפַתַח ש"ץ.

וְכַדְפַּתַח ש"ץ הָדָר לְדוֹכְתָא וְכֵן כְּתֵב הָרִא"ש בְּפָרְק אֵין עוֹמְדִין וְאִיכָּא מֵאן דְּאָמַר עַד דְּמַטֵּי ש"ץ לְקַדְוֶשָׁה וְהַרְמַב"ם ו"ל כְּתֵבוּ כִּהְיָה מ"ד וְכֵן כְּתֵב הַפְּלָבוֹ סִימָן י"א וְכַתֵּב הָאָגוּר שֶׁכֵּן הִנְהִיג אֲבִיו מִהָר"י לְנַד"א וְכַתֵּב הָאֲבוּדֶרְהֶם בְּשֵׁם הָרִאָב"ד כְּשֶׁמְתַפְּלֵל יְחִידִי יִמְתִּין בְּשִׁיעוֹר זֶה.

אָבֵל ר' יְרוּחֶם כְּתֵב שִׁימְתִין שֶׁם מְעַט כְּדִי הִילּוּף אַרְבַּע פְּסִיעוֹת וְכֵן נוֹהֲגִין. הָרִשְׁב"א כְּתֵב שֶׁהַש"ץ יִמְתִּין ג"כ מְעַט כְּדִי הִילּוּף ד' פְּסִיעוֹת: קִס הָרַב הַגָּדוֹל מִהָר"י מוֹלֵן אִם הוּא מְסִיִּים שְׂמָנָה עֶשְׂרֵה שְׁלוֹ תִּכְף שִׁיּוֹשֵׁב ש"ץ לְתַחֲנִינָה וְכֵן בַּמ"ש אִם פָּתַח שְׁלִית צִיבוֹר וְיִהְיֶה נִנְעָם וְתִכְף לוֹ סִיִּים, הָרַב פְּסִיעוֹתָיו דְּאַחַר י"ח אַז הָיָה נִשְׂאָר עוֹמֵד בְּמִקוֹמוֹ שֶׁפָּסַע שֶׁם וְכִסְפָּה פְּנִיּוֹ וְאוֹמֵר תַּחֲנִינָה אוֹ בְּמוֹצָאֵי שְׁבַת וְיִהְיֶה נִנְעָם טָרַם שֶׁחוֹזֵר לִישֵׁב בְּמִקוֹמוֹ כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נְדָמָה לְכָלֵב שֶׁשָּׁב עַל קִיאוֹ: קִסָּא עַל כֵּן הוּא י"ח בְּרִכּוֹת עַל סֵדֵר הַפּוֹסְקִי וַיִּגְרַסִּין פ"ב דְּמַגִּילָה תְּנִיָּא ק"ד זְקִינִים וּמְהֶם כְּמָה נְבִיאִים תְּקִנּוּם י"ח בְּרִכּוֹת עַל הַסֵּדֵר.

וְכַתֵּב בַּש"ל מְצִאתִי אֲגָדָה מֵאִי עַל הַסֵּדֵר זֶה סֵדֵר עוֹלָם שֶׁכָּף מְצִינּוֹ י"ח בְּרִכּוֹת שֶׁל תְּפִלָּה מְעוֹלָם הָיוּ מְתוֹקְנוֹת זֹו אַחַר זֹו כִּינּוּן שֶׁבָּאוּ אֲנָשֵׁי כְּנָסַת הַגָּדוֹלָה כְּלָלוּם וְתִקְנּוּ פְּסִדְרָם. כְּשֶׁנִּצְלַל אֲבָרְהָם מֵאוֹר כְּשֶׁדִּים פָּתַחוּ מְלֶאכִי הַשָּׁרֵת וְאָמְרוּ מִגֵּן אֲבָרְהָם.

כְּשֶׁנִּצְעַקד יִצְחָק אָמְרוּ מְחִיָּה מֵתִים. כְּשֶׁבָּא יַעֲקֹב וּפְגַע בְּשַׁעֲרֵי רַחֲמִים וְהִקְדִּישׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה אָמְרוּ הָאֵל הַקְּדוֹשׁ.

כְּשֶׁלִּימָד גְּבַרִיאֵל אֶת יוֹסֵף ע' לְשׁוֹן אָמְרוּ חוֹנֵן הַדַּעַת. כְּשֶׁעָשָׂה רֵאוּבֵן מַעֲשָׂה.

בלהקה ונקנסה עליו מיתה ושב בתשובה ותינה דכתיב יחי ראובן ואל ימות אמרו הרוצה בתשובה. פשעשה יהודה מעשה דתמר ואמר הוציאונה ותשרף ואמר צדקה ממני ונסלח לו אותו עון אמרו חנון המרבה לסלוח.

פשאר הקב"ה במצרים לישראל וגאלתי אתכם אמרו גאל ישראל פשריפא רפאל את אברהם אמרו רופא חולים. פשזרע יצחק ומצא מאה שערים אמרו מברך השניה.

פשבא יעקב למצרים ונתקבצו השבטים עם יוסף אמרו מקבץ נדחי עמו ישראל. פשאר הקב"ה למשה ואלה המשפטים אמרו מלך אוהב צדקה ומשפט פשטבעו המצרים בים סוף אמרו שובר אויבים ומכניע זדים.

פשאר ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניו ובטח על דברו ואחר כך נתקנים אמרו משען ומבטח לצדיקי. פשבנה ושלמה בית המקדש אמרו בונה ירושלים פשעברו ישראל בים סוף ואמרו שירה אמרו מצמיח קרן ישועה.

פשנאנחו ישראל ויזעקו ושמע ה' את נאקתם אמרו שומע תפלה. פשירדה שכניה במשכן אמרו המחזיר שכנתו.

פשכניס ושלמה הארון לפני ולפני ונענה נתן הודאה ושבח אמרו הטוב שמה וליה נאה להודות. פשנכנסו ישראל לארץ ונתקנים להם ונתתי שלום בארץ אמרו המברך את עמו ישראל בשלום ע"כ.

והנה אנשי כנסת הגדולה תקנום שלא על סדר המאורעות רק כפי מה שהסמיכום על המקראות כדכתבתי לעיל והוא מבואר בתלמוד בפ"ב דמגלה. ומצאתי במדרש ותתפלל חנה מפאן אנו למדין שנשים סיבות בתפלה שכן חנה היתה מתפללת י"ח ברכות.

רמה קרני בה' מגן אברהם. ה' ממית ומחיה מחיה מתים.

אין קדוש כה' האל הקדוש. כי אל דעות ה' חונן הדעת.

ונכשלים אזורו חיל הרוצה בתשובה. מוריד שאול ויעל המרבה לסלוח שמתתי בישועתך גואל ישראל.

מקימי מעפר דל רופא חולי. שבעים בלחם מברך השנים.

רגלי חסידיו ישמור מקבץ נדחי עמו ישראל. ה' ידין אפסי ארץ אוהב צדקה ומשפט.

ורשעים בחושך ידמו מכניע זדים. ויגרם קרן משיחו את צמח דוד.

ואין צור באלהינו שומע תפלה. אל תרבו תדברו גבוה שאותה לבדה ביראה.

יצא עתק מפיהם הטוב שמה וליה נאה להודות. ויתן עוז למלכו עושה השלום.

גם מתוך מדרש זה שמענו שברכות הללו היו מעולם ואנשי כנסת הגדולה תקנום על הסדר: קסב ולאחר שסיימו הציבור תפלתו יחזיר ש"ץ התפלה. וכתב מהרא"י בכתביו סימן ק"י הסתן פשמתחיל י"ח בקול רם נראה שיש לו לחזור ולומר ה' שפתי.

אבל שומע תפלה הואיל שפבר אמר קודם תפלתו אין צריך לחזור ולומר אפי' במנחה ומוסף מסתמא ה"ה שחרית וערבית שלא אמר תחלה קודם תפל עצמו דלא מפלגינן:

קסג טעם חזרת התפלה שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכונן למה שהש"ץ אומר ויוצא בו.

וגם פדי שיענו קדושה אחריו וע"כ צריף שלא יתחיל יחיד להתפלל אלא א"כ יכול לגמור קודם שהגיע ש"ץ לקדושה. ואם הוצרף להתחיל מפח שהשעה עוברת או פדי לסמוך גאולה לתפלה אזי עם הש"ץ מלה במלה כל הקדושה כמו שהש"ץ אומר וכן יאמר עמו מלה במלה לדור ודור וברכת שרע תפלה ואז תשיב פאלו הוא עצמו חתים בקהל הקדוש ובשומע תפלה ותו לא צריף לענות אמן כמו ש"ץ עצמו דאמן דהאל הקדוש ודשומע תפלה דינו פקדושה.

וגם יכונן פשיגיע ש"ץ למודים גיע גם למודים או להטוב שמך וליך נאה להודות פדי שישחה עם ש"ץ פן מטיק מהרא"י בתרומת הדשן: קסד מי שפא לבית הכנסת אחר קדושה אם יכול להתחיל להתפלל ולגמור קודם ששיגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם לאו לא יתפלל.

וה"ה אם יכול להגיע למודי' או לא' מהברכות ששוחים בהם פשיגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם פבר קרא קריאת שמע וצריף להתחיל י"ח פדי לסמוך גאולה לתפלה ונודמן ששליח ציבור הגיע למודים והוא עומד באמצע ברכות ישחה עמו אבל אם הוא בתחלתה או בסופה שאין שוחים בהם אין יכול לשחות א"ח סימן ק"ט: קסת קסה והיא דישחה דיה בשחה לבדה אבל אם קרא ק"ש והגיע ש"ץ למודים ישחה ויאמר מודים.

וכן פרכו וקדיש וקדושה ואמן יהש"ר ואמן דהאל הקדוש ודשומע תפלה. וחס יאמר מודים דרפנו ויתברך וישתבח בשעת פרכו מסקנת הפוסקים שאין לאומר' עיין בב"י בא"ח סי' ס"ו: קסו פתב הרשב"א יחיד העומד בתפלה וכשיגיע לקדוש' הוי הציבור אומר קדוש' דסיקרא.

דבר ברור הוא שאין אומרים קדושה עמהם שאין סדר הקדוש' אחת. אבל אם היחיד מתפלל תפלת יוצר וכשיגיע לקדושה ואמר שליח ציבור תפלת מוסף נמצא בשם הגאונים דיאמר עמו דשניהם קדושת י"ח וקדושות שוות הם: קסז צריף שיכונן כל יחיד ייחיד למה שאומר ש"ץ וכתב הר"ר דוד אבונדקה בשם הר"ר אבדקה שושן שג' תפלות שאנו מתפללים בכל יום יש בכל א' י"ט ברכות ועולין ז"ן ברכות.

וראה פמה גדול שכר המתפלל עם הציבור פי בתפלה א' שהתפלל עמהם נחשב לו שכר פמתפלל ערב ובוקר וצהרי' פיח' פיצד תפלתו בלחש י"ט. וחי' אדם שלא לדבר בעוד שמחזיר ש"ץ התפלה ושיכונן לשמוע ברכותיה ושומע בנגונה הרי י"ט ברכות אחרים.

וסייב האדם לענות אמן על כל ברכה וברכה וארז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך הרי פאלו ברך י"ט ברכות אחרות. נמצא שבתפלה א' עם הציבור פתקנה נותנין לו שכר ז"ן ברכות.

ובתפלת ערבית שאין ש"ץ מחזיר התפלה לפיכך תקנו לאחר השפיכנו י"ט פסוקי' וחתמי' בפסוף תמצא בהם בין אנפרות ובין אמנים ל"ח. וי"ט ברכות של תפלת לחש הרי ז"ן ברכות בערבית ע"כ: קסח פתב אורח חיים וז"ל פתב הר"ר יונה העונה אמן אחר כל ברכה הרי הוא פמתפלל ב"פ.

וארז"ל מי ש'התפלל ולא פינו וחסר והתפלל מןבטח לו שתפלתו נשמעת. ונא ישיח שיחתי
חולין בשעה שש"ץ מתפלל.

ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערין אותו עכ"ל: קסט כתב הרא"ש בתשובה
פלל ד' שיש לגעור באותן המגביהים קולם ואומרים עם הסזן תפלת י"ח וקדושה.
המזמרי' עם הסזן נראה בקלות ראש.

ושמעתי מאבא מורי שהיה אומר על כל ברכה וברכה שהיה שומע בכל מקום ברוך הוא
ברוך שמו. וזהו מה שאמר משה רבינו כי שם ה' אקרא ה'בו גודל לאלהינו ועוד אפי'
כשמשפירי' צדיק צריף לברכו ששואמר זצ"ל ע"כ: קע ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה
בין אותם שיצאו ידי תפלה ובין אותם שלא יצאו.

ובכוננה שיכונן לבו אמת היא הברכה שבינה המברך ואני מאמין בזה כי אמן הוא לשון
האמנת דברים. ולא יענה אמן חטופה כי פאלו האלף נקוד בתוף.

וי"מ שלא יחטוף אותו שלא ימהר לענותו קוד' שסיני' המברך לשון הטורי'. ולא אמן
קטופה כי אמן בשתי תיבות.

וי"מ קטופה שישחרר קריאת הנו"ן שאינה מוציאה בפה שתהא נזכרת. מרדכי פ"ק
דברכות.

ור"י א"ז כתב שלא הזכיר האלף אלא מן. ולא אמן יתומ' שלא שמע הברכה מפי המברך
טור"י.

והר"ד אבודרה"ם כתב שי"מ אמן יתומ' שלאחר זמן מרובה שסיים הברכה ענה אמן
על דעת אותה ברכה. ולא יזרקנה מפיו כי שלא ימהר לאומרה שלא בכוננה.

ולא יענה אמן קצרה דאמר בן עזאי העונה אמן קצרה יתקצרו ימיו. ארנכה מאריכין
ימיו.

ובלבד שלא יאריך יותר מדאי דאמר רב חסדא כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא
טועה. וכתבו התוספות דטעמא לפי שאין קריאת התיבה נשמעה כשהוא מאריך יותר
מדאי.

וכתבו בהגהות מיימוני פ"א מהלכות ברכות בשם הירושלמי העונה אמן ארנכה יאריך
ימיו בטובה. כמה שיעורה פדי שיוכל לומר אל מלך נאמן וכתוף פרק כל כתבי משמע
שצריך להרהר בשעת עניית אמן "אל" מלך" נאמן: קעא ירגיל את בניו הקטנים שהיו
עונים אמן שבזה מביא אותם לעוה"ב.

כדאייתא במדרש קטן אימתי הוא בא לעוה"ב תנא משום ר"מ משעה שיאמר אמן ששואמר
פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן
וכן כתב הפלפול סימן י"א: קעב ולאחר שסיים ברכה שנייה יאמר נקדש את שמך בעולם
כו' ובני אשכנז וצרפת נותנים עיניהם למעלה ונושאים גופם כלפי מעלה וסמך למנהגם
מספר היכלות ברוכים אתם לה' שמים ויורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני
עושה בשעה שמקדישי' ואומרים ק' ק' ק' וקדו אותם שהיו עיניה' נושאים למרום

לְבֵית תְּפִלְתֶּם וְנוֹשְׂאִים עֲצָמָם לְמַעַלָּה כִּי אֵין לִי הַנָּאָה בְּעוֹלָם כְּאוֹתָהּ שֶׁעַיְנֵיהֶם
נְשׂוֹאוֹת בְּעֵינֵי וְעֵינֵי בְּעֵינֵיהֶם.

וְנ"ל ש"ל בְּסִימָן ט' פֶּתַח רַבִּינוּ שְׁלֵמָה ז"ל בְּשִׁעָה שְׂאוֹמְרִים קְדוּשָׁה צָרִיף לְפִסְנֵעַ ג'
פְּסִיעוֹת לְפָנָיו ע"ש מְלָאכֵי צְבָאוֹת יְדוּדוֹן יְדוּדוֹן יְדוּדוֹן. יְדוּדוֹן פְּתִיב יְדוּדוֹן בְּהִלְכָּה יְדוּדוֹן
בְּחִזְרָה וְכַמָּה ג' פְּרָסָאוֹת פְּנֵגֵד מִחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וְכַנְגָדוֹן נֶהְגוּ ג' פְּסִיעוֹת.

וְעוֹד פֶּתַח מַה שְׁנֵהְגוּ הָעוֹלָם לְנַעֲנַע עֲצָמָן בְּקְדוּשָׁה פְּתִיב וְיִנְעוּ אַמּוֹת הַסִּיכִים מִקּוֹל
הַקּוֹרָא הֵיוּ מִתְנוּעְנְעִים וּמְדַעְעָזְעִים מִפְּנֵי אֵימַת הַמֶּלֶךְ ק"ו מָה אִם אֲבָנִים נִדְעָעְזוּ שְׂאִין
מִפְּרִין שׁוֹם דְּבָר.

אֲנוּ עֲאֲכו"כ וְהַמַּעֲשֶׂה מְרַכְּבָה בְּרוּכִים לֵה' שְׁמִים נֶאֱרָץ וְיִוְרְדֵי מְרַכְּבָה אִם תִּגִּידוּ לְכַנִּי
מַה שְׂאֲנִי עוֹשֶׂה בְּתִפְלַת שְׁחָרִית וּמִנְחָה בְּשַׁעַת שְׂאוֹמְרִים ק' ק' ק' וְלִימְדוּ אוֹתָם שְׂשִׂאוּ
עֵינֵיהֶם לְמָרוֹם וְיָרִימוּ עַקְבֵיהֶם עִם גּוֹפֶם בְּשַׁעַת שְׂמַקְדִישִׁים אוֹתִי כִי אֵין לִי הַנָּאָה בְּעוֹלָמִי
כְּאוֹתָהּ שֶׁעַיְנֵיהֶם נְשׂוֹאוֹת בְּעֵינֵי וְעֵינֵי בְּעֵינֵיהֶם בְּאוֹתָהּ שֶׁעַיְנֵיהֶם אֲנִי אוֹחֵז בְּכֹסֶס כְּבוֹדִי
בְּדַמּוֹת יַעֲקֹב וּמִחֲבָקָה וּמִנְשָׁקָה וּמִזְפֵּי גְלוּתָם וּמִמָּה' גְּאוֹלָתִי ע"כ: קַעַג פֶּתַח מֵהֵרָא"י
בְּתַרוּמַת הַדָּשָׁן דְּשִׁפִיר דְּמִי לְכַוֵּן אֶת רַגְלֵי בְּשִׁעָה שְׂאוֹמְרֵי ש"ץ קְדוּשָׁה דְּכִינּוֹן דְּאֲמָרִינוּ
כְּשֶׁם שְׂמַקְדִישִׁין בְּשִׁמִּי מָרוֹם וּבְמָרוֹם מַקְדִישִׁים בְּרַגְלֵי יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָנוּ לְהַתְדַמּוֹת לָהֶם בְּכָל
הַיְכָלֹת וְאֵין בְּזֶה מִשׁוֹם יְהוָה ע"כ: קַעַד כְּשִׁמְגִיעַ ש"ץ לְמוֹדִים שׁוֹחִים עִמּוֹ הַצִּיבּוֹר
דְּגָרְסִי בִירוֹ הַפֶּל שׁוֹחִים עִם ש"ץ בְּהוֹדָא' וְגָרְסִי בְּסוּטָה בְּשִׁעָה ש"ץ אוֹמֵר מוֹדִים
הָעַם מָה אוֹ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ כו' וּפְלִיגֵי בְּהַ אֲמוֹרָאֵי טוֹבָא וְאֲסִיקְנָא אֲמַר רַבָּא הַלְפָד
נְמַרִינְהוּ לְכַוְלֵהוּ וּמִצְאָתִי כְּתוּב שְׂנַקְרָא מוֹדִים דְּרַבְּנָן לְפִי שֶׁהוּא תִיקוֹן הַרְבֵּה חֲכָמִים:
קַעַה וְכְשִׁיגִיעַ ש"ץ לְבִרְכַת פְּהֵגִים אִם יֵשׁ שְׁם פְּהֵגִים נוֹשְׂאִים כְּפִיהֶם.

וְאִם אֵין שְׁם פְּהֵגִים יֹאמֵר הוּא בְּרַכַת פְּהֵגִים וְכַתֵּב הַר"ר דּוֹד אַבּוֹדְרָה"ם שְׁנִשְׂאֵל הַרִיא"ף
דְּאִם צָרִיכִים הַקְהֵל לַעֲנוֹת אֲמֵן כְּשִׂאוֹמְרֵי ש"ץ בְּרַכַת פְּהֵגִים. וְהַשִּׁיב דַּא"צ לַעֲנוֹת אֲמֵן
אַלָּא כְּשִׂנוּשָׂא כְּהֵן אֶת כְּפִיו ע"כ.

וְהַטַּעַם מִפְּנֵי שְׂאִין עוֹנִים אֲמֵן אֶלָּא כְּשִׂנוּשְׁמַעִים מִכִּי הַמְבוֹרָךְ. וְלָכֵן יֵשׁ מִקְצַת יְחִידִים
שְׂעוֹנִים כֵּן יְהִי רְצוֹן בְּמָקוֹם אֲמֵן עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ וּמְהֵרֵי"ל ז"ל לֹא הָיָה עוֹנָה כְּלוּם לֹא אֲמֵן
וְלֹא כֵן יְהִי רְצוֹן: קַעַז וְאֵין אוֹמְרִים אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ כו'.

רַק בְּזִמְן שְׂרָאוֹי לְבִרְכַת פְּהֵגִים וְלִישָׂא כְּפִים וְנֶהְגוּ כ"ז שְׂאוֹמְרִים אֱלֹהֵינוּ לֹאמֵר אַחֲרָיו
שִׁים שְׁלוֹם. וּמִצְאָתִי כְּתוּב עַל שְׁם הַרוֹקַח לְפִי שִׁישׁ בּוֹ ו' דְּבָרִים שִׁים שְׁלוֹם טוֹב"ה
וּבְרַכ"ה ח"ן וְחַס"ד וְרַחֲמִים מוֹל ו' דְּבָרִים שְׂבִבְרַכַת פְּהֵגִים.

וְלִי נְרָאָה שִׁישׁ בּוֹ מַעֲיִן בְּרַכַת פְּהֵגִים שִׁים שְׁלוֹם כְּנֵגֵד וְיִשְׁם לָךְ שְׁלוֹם. בְּרַכְנוּ אֲבִינוּ כְּנֵגֵד
בְּרַכָּה.

בְּאוֹר פְּנִיף כְּנֵגֵד יָאֵר ה' פְּנִיו. לָכֵן נִכּוֹן לְאוֹמְרוֹ כְּשִׂאוֹמְרִים בְּרַכַת פְּהֵגִים.

אַבְל בְּלָאוּ הֵכִי מִתְחִילִין שְׁלוֹם רַב. וְיֵשׁ מִתְחִילִין שִׁים שְׁלוֹם בְּמִנְחָה בְּשַׁבַת הַזֹּאִיל וְכַתִּיב
בְּיָהּ בְּאוֹר פְּנִיף נִתְּתָ לָנוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד שֶׁהִיא הַתּוֹרָה שְׂקוֹרִין בְּמִנְחָה בְּשַׁבַת
וְכֵן הוּא בְּתַשְׁב"ץ: (וְכֵן הוּא מְנַהֵג אֲשֶׁפְּנֵז) דִּין נְשִׂיאַת כְּפִים קַעַז כְּשִׂמְתְּחִיל ש"ץ רְצָה

כָּל פֶּהן וְכֵהן שִׁבְב"ה נֶעְקֵר מִמְקוֹמוֹ לַעֲלוֹת לְדוֹכֵן כְּדֵאיִתָּא בִּפ' אֱלוֹ נְאָמְרִים וְהִבִּיאוּ
הֶרִי"ף וְהֵרָא"ש בִּפ' הַקּוֹרָא אֶת הַמְּגִלָּה עוֹמֵד אַרְיִב"ל פֶּהן שְׁאִינוּ עוֹלָה בְּעֵבֻדָּה שׁוֹב
אִינוּ עוֹלָה שְׁנֵא' וַיִּשָּׂא אֶהָרֵן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיִּרְדּוּ מֵעֲשׂוֹת הַחֲטָאִת כו'.

מָה לְהֵלֵן בְּעֵבֻדָּה אִף פֶּאן בְּעֵבֻדָּה. וְכִינֵן שְׁעָקֵר רַגְלֵיו כְּשֶׁהִתְחִיל אִף אִם לֹא יִגִּיעַ עַד
שְׁיִסְיִים ש"ץ רְצָה ש"ד כְּדֵאיִתָּא נְמִי הָתָם עַל הָא דְרִיב"ל תְּנִי רַבִּי אוֹשְׁעִיא לֹא שְׁנוּ אֱלָא
שְׁלֹא עָקֵר רַגְלֵיו אֲבָל עָקֵר רַגְלֵיו עוֹלָה: קַעַח וְנוֹהֲגִים מִיָּד כְּשֶׁמִּתְחִיל ש"ץ רְצָה כָּל פֶּהן
וְכֵהן עוֹקֵר רַגְלֵיו וַיִּלְךְ מִחוּץ לַב"ה וְשֵׁם יַחֲלוּץ מְנַעֲלֵיו שְׁזוּ הִיא מִתְקַנֵּת רִיב"ז פֶּלֶא יַעֲלוּ
לְדוֹכֵן בְּמִנְעֻלֵיהֶם כְּדֵאיִתָּא בִּפ' בְּתָרָא דר"ה וּבִפ' אֱלוֹ נְאָמְרִים הִבִּיאוּ הֶרִי"ף בִּפ' הַקּוֹרָא
אֶת הַמְּגִלָּה עוֹמֵד וּמְפָרֵשׁ בְּגִמְרָא טַעְמָא שְׁמָא תַּפְסֵק רְצוּעָה מִסְנַדְלוֹ וַיִּתִּיב לְמַקְטָרִי
וַחֲבָרֵיו מְבָרְכִין וְאָתוּ לְמִימַר בְּן גְּרוּשָׁה בְּן חֲלוּצָה הוּא וּלְפִיכָּךְ הִלְךְ וַיִּשָּׁב לוֹ.

וְכִתְבוּ בְּהִגְהוֹת מִיִּמּוֹנֵי בְּסוּף הַל' תְּפִלָּה דְּמִהֲכָא מוֹכַח דְּבִתֵּי שׁוֹקִים שְׁרִי לִישָׂא כְּפִיו
ע"כ כְּלוֹמֵר דְּלִיכָא לְמִיחֲשׁ בְּהוּ שְׁתַּפְסֵק רְצוּעָה וּמִשְׁמַע דְּאֲכִי בְּתֵי שׁוֹקִים שָׁל עוֹר קְאָמֵר
דְּכִינֵן דְּלִית בְּהוּ רְצוּעָה כִּי הוּוּ שָׁל עוֹר מֵאֵי הִנָּה.

אֲבָל סְנַדְלֵי וּמְנַעֲלִים אַעפ"י שְׁאִין בְּהֵם רְצוּעָה אָסוּר דְּלֹא פְּלוּג רַבְּנֵן וְכִתְבוּ גְּזֵרוּ בְּכָל
מְנַעֲלִים וְסְנַדְלִים וְכִתְבוּ הַב"י בְּאִנְרַח חֲיִים סִימֵן כַּכ"ח דְּיוֹתֵר נִרְאָה לּוֹמֵר דְּבִתֵּי שׁוֹקִים
שָׁל עוֹר אָסוּר דְּבִכְלָל סְנַדְלִים וּמְנַעֲלִים הֵם וְלֹא הִתִּירוּ אֱלָא בְּבִתֵּי שׁוֹקִים שְׁאִינוּ שָׁל עוֹר:
קַעַט לְאַחַר שְׁחֲלִץ מְנַעֲלֵיו יִטּוֹל יָדָיו כְּדֵאיִתָּא בִּפ' אֱלוֹ נְאָמְרִים הִבִּיאוּ הֶרִי"ף בְּפָרְק
הַקּוֹרָא אֶת הַמְּגִלָּה עוֹמֵד אִמֵּר רִיב"ל כָּל פֶּהן שְׁלֹא נָטַל יָדָיו לֹא יִשָּׂא אֶת כְּפִיו שְׁנֵאֵמֵר
שְׁאוּ יָדֵיכֶם קוֹדֵשׁ וּבְרַכּוּ אֶת ה'.

וְכִתְבוּ הַאֲגוּדָה וַז"ל יֵשׁ מִהֲגָאוּנִים הַמְצָרִיכִין לְבָרָךְ עַנ"י וְלֹא רֵאִיתִי נוֹהֲגִים כֵּן ע"כ. וְכֵן
כְּתִב הָאוֹרַח חֲיִים הוּבָא בַב"י סִי' כַּכ"ה שְׁפָתַי הֵר"ר אֲבָרְהָם בֶּן הֶרְמֵב"ם וַז"ל הִלְכָה
לְמַעֲשֵׂה לְפָנֵי א"מ וַז"ל וְזוֹלָתוֹ מִמּוֹרֵי הַתּוֹרָה שְׁפָל פֶּהן הָעוֹמֵד בְּתַפְלָה יִגַּשׁ לְבִרְכַּת כְּהֻנִּים
סוּמָךְ עַנ"י לְקִרְיַת שְׁמַע וְלַתְּפִלָּה עַכ"ל וְכֵן מְסִיק מִהֶר"ם מִרְזוּבוֹר"ק דְּלֹא כְּאִנְרַח חֲיִים:
קַפּ וְכַד יִטּוֹל יָדָיו לֹא יִטּוֹל יָדָיו כ"א מְלוֹי כְּדֵאיִתָּא בְּסִפְרֵי הַזְּנוּהַר פ' נִשְׂא וַז"ל תְּנִי פֶּהן
דְּבַעֲי לְפָרְסָא יְדִיָּהוּ בְּעֵי לִיתְנוֹסַף קְדוּשָׁה עַל קְדוּשָׁה דִּילְיָה דְּבַעֲי לְקַדְשָׁא יְדוּי ע"י דְּקַדִּישׁ
מֵאֵי קַדִּישָׁא דָּא לִינְאָה דְּבַעֲי כְּהֵנָּא לִיטּוֹל קְדוּשָׁא דְּמִיָּא מִן יְדוּי דְּכִתִּיב וְקַדְשֵׁת אֶת הַלְוִיִּם
הָא אִינוּן קַדִּישִׁין וְכִתְבוּ בְּלוּיִם וְגַם אֶת אַחִיָּה מִטָּה לוּי כו' שְׁבֹט אֲבִיָּךְ כָּלֵל.

מִכָּאן כָּל פֶּהן דְּפָרִיס יְדוּי בְּעֵי לְאַתְקַדְשָׁא ע"י דְּקַדִּישָׁא לִיתְנוֹסַף קְדוּשָׁה עַל קְדוּשָׁה וְלֹא
יִטּוֹל קַדִּישָׁה דְּמִיָּא מִבְּר נִשׁ אַחֲרָא דְּלֹא הִנָּה קַדִּישָׁא ע"כ וְכ"כ הֶרְקַנ"ט שְׁם בְּשֵׁם מְדַרְשׁ
רוֹת ע"ש: קַפָּא וְאִת"כ יָבֵא וַיַּעֲלֵה לְדוֹכֵן וַיַּעֲמֵד פְּנָיו כְּלִפֵּי הַהִיכָל וְאַחֲזָרֵיו כְּנֻגַד הָעָם
וְאוֹמ' יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵי שְׁתַּהֲא בְּרַכָּה זֹו שְׁצוּיִתְנֵנוּ לְבָרָךְ אֶת עַמְךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַכָּה
שְׁלֵמָה וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ מְכַשּׁוֹל וְעוֹן מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם כְּדֵאיִתָּא בְּפָרְק אֱלוֹ נְאָמְרִים כִּי עָקֵר
כְּרַעֲיָה מֵאֵי אוֹמֵר יֵה"ר כו'.

וְכַרְש"י כִּי עָקֵר כְּרַעֲיָ בְּעֵבֻדָּה לְמִיִּסַּק וְהוּא מְחַזֵּר פְּנָיו כְּלִפֵּי תִיבָה מֵאֵי אִמֵּר וּמִשְׁמַע
מְדַבְּרֵיו שְׁאִינוּ אוֹמֵר תְּפִלָּה זֹו עַד שְׁמַגִּיעַ לְדוֹכֵן. וְכ"כ שְׁם בְּסִדֵּר גְּשִׁיאת כְּפִים עוֹקֵר
רַגְלֵיו מִמְקוֹמוֹ וּבָא לְפָנֵי הַתִּיבָה וּמִתְפַּלֵּל יֵה"ר וְכו'.

וכן פתב התוס' בפרק אלו נאמרים ונהר"ן בפרק הקורא עומד בשמו. וכתבו עוד שם התוספת ונהר"ן בשם רש"י גם כן שמאריכין בתפלה זו עד שתכלה אמן של הודאה מפי הצבור: קפב ועומדים שם פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופים עד שש"ץ מסיים מודים.

ואז אם הם שנים קורא להם פהנים ומחזירי פניהם כלפי העם פדאיתא בפרק אלו נאמרים פה תברכו פנים כנגד פנים הביאו הרי"ף פ' הקורא עומד. ואם הוא א' אין קורין לו אלא הוא עצמו מחזיר פניו פדאיתא שם אמר אב"י לשנים קורא פהנים לאחד אינו קורא מ"ט אמור להם לשנים ולא לאחד קפג יש שפותרים שאין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו אלא מיד פשמסיים מודים קורא פהנים ור"י פתב דוקא להם שלא היו קורין אלהינו ואלהי אבותינו אבל עכשיו שש"ץ רגיל לומר אלהינו גם פשהפנהני נושא' ידיהם נכון לומר.

וכן פתב מהר"ם שיש לומר אלהינו בלחש עד הפהנים ואז אומר בקול רם פהנים פדי לקרות אותם ומסיים ואומר בלחש עם קדושיהו כו'. וכן נוהגין ולא יתחיל הש"ץ לקרות פהנים עד שיכלה אמן דמודי' מפי הצבור פדאי' בהדיא בפ' אלו נאמרים וברי"ף פ' פרק הקורא ובטור אורח חיים סימן קכ"ח קפד וכשמחזירים פניהם כלפי העם מברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן כו'.

ואינו רשאי להתחיל הברכה עד שיכלה דבור קריאת פהנים מפי הקורא: קפה ומגביהין ידיהם כנגד פתפיהם פדתנו בפרק אלו נאמרים במדינה פהני' נושא' את ידיהם כנגד פתפיהם ובמקדש ע"ג ראשיהם ופרש"י טעמא מפני שבמקדש מברכי' את העם בשם המפורש.

ושכינה למעלה. וכתוב בהגה מיימוני פי"ד ויש להגביה הימנית קצת למעלה מן השמאלית פדכתיב וישא אהרן את ידיו וכו' פתיב וכן ויהי ידיו אמונה וכן ראוי על פי הקבלה עכ"ל.

וכן פתב האוצר הכבוד ז"ל נשיאת פפים של פהן י' אצבעות להמשיך מי' מאמרות ונד ימין גבוה משמאל וזהו רום וזהו נשא עכ"ל וכתב המהרי"ל דיתהר שלא יגביה כל פד עד שיתפרדם לגמרי מיד שמאל פדי שלא ישבר החלון רק יניח אצבעות הימין על אצבעות השמאל: קפו ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיה' עפ"י המדרש מציין מן החרפים ושכינה למעלה מראשיה' ומציין מן חרפי אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' אורים.

בין ב' אצבעות לב' אצבעות אור א'. ובין אצבע לגודל.

ובין גודל לגודל. לקני' מציין מן החרפים ה' חרפים פן פתב הרא"ש.

והמדרכי פ' הקורא עומד פתב וז"ל כ' הראב"ה מה ששהפנהני פותחים אצבעותיהם דבר זה לא מצינו אלא דרשנים אמרו טעם אמור מלא בוני' קח אותו וי' ושים אותו בתוך פה ויהיה כו"ה לשון חלון פשהפנהנים נושאים פפיהם נהגו לחלק אצבעותיה' וזהו מציין מן החרפים מבין אצבעותיה' של הפהנים שעושים מידם חלונות עכ"ל: קפו ושליח צבור

מקרא אותם יברכה ואין המקרא רשאי להתחיל עד שיכלה אמן מפי הצבור שעונים אחר ברכת אשר קדשנו.

ואין הפהגים רשאים להתחיל התיבה עד שתכלה התיבה מפי המקרא. ואין המקרא מתחיל אחרת עד שתכלה תיבה שלפניהמפי הפהגי עד שסיימו פסוק אחד ואז עונים הקהל אמן.

ואין הצבור עוני' אמן עד שתכלה הברכה מפי הפהגים ואין המקרא רשאי להתחיל בברכה אחרת פגון יאר ישא עד שתכלה אמן מפי הצבור עיין בר"ן פ"ק הקורא עומד ובטור אורח חיים סימן קכ"ח ובהגה מהר"א מפראג שם: קפח ואחר פ"ה מתחיל ש"ן שים שלום.

ואז הפהגים מהפכי פניהם כלפי ארון הקודש ואומ' רבון העולמים עשינו מה שגזרת כו'. , וכתב רש"י בפ"ק אלו נאמרים שהפהגים מאריכי בתפלה זו שאומ' רבון (של) עולמים עשינו כו'.

עד שתכלה ברכת שים שלום מפי הצבור. וכן כתוב בהגהות מיימוני וכ' שפן נוהגים ושאינו יכולין להאריך כל פ"ה מוסף ואומ' אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמה שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלי שלום וכל עמך בית ישראל ברכה וחסים ושלום ומכונן לגמור עם חסון והטעם כפי שיענו הצבור אמן על שניה': קפט ואינו רשאים להחזיר פניה' עד שיתחיל ש"ץ שים שלום.

ואינו רשאי לכוף אצבעותיה' עד שיתחזרו פניהם. ואינו רשאי להתחיל רבון העולמי' עד שיכלה אמן מפי הצבור ועומדים שם.

ואינו רשאי לעקור משם עד שסיים ש"ץ שים שלום. וכת' מהרא"י בכתביו סימן ק"ט שמעתי מפי מורי שהקפיד על הפהגי שהיו עוקרים רגליה' קודם שסיימו הצבור לענות אמן אחר שים שלום משום דאמרינו בפ"ק אלו נאמרי' שאין הפהגי רשאים לעקור רגליה' עד שסיים הש"ץ ברכת שים שלום והנה סובר דקודם אמן לא נסתים הברכה עכ"ל.

ומהר"י מול"ן כתב דינהרו שלא ידברו עד שיירדו מדוכנן אף אם הורידו פניהם עד כאן לשונו: קצ וכשנעלו מנעליה' אחר הדוכן טוב בעיני ליתול ידיה' ט"רם יתפללו וכן הורגלתי לעשות או ילך יחף עד אחר התפלה אגודה דמגלה: קצא כתב האגור וז"ל נשאל גדול הדור מהר"י מול"ן על ש"ן שהוא פהג בברכת פהגים.

והשיב מהר"ם שמלמדים אל מי שנשוא המים ליתול ידיהם שלא ילך אצלו ואז אין עובר בעשה שהרי פתיב אמור להם ומתרגמינו כדיימרון להון. ועומד שם שליח צבור ושותק ואחר מקרא עכ"ל וכן כתב המרדכי פ"ק הקורא את המגילה: קצב וכתב עוד האגור וז"ל נשאל גדול הדור מהר"י מול"ן אם המקרא פהגים אינו חזן אלא אחר אם הוא מסיים שים שלום אם לא.

והשיב מהר"ם ז"ל כתב שהמקרא מסיים שים שלום. אבל רש"י פ"ק אין עומדין כתב שהחזן מסיימו וכן הביא המרדכי גופא פ"ק הקורא דעת רש"י.

וכן פתב בס' הפרנס. וכדי להשוות דעתם אני אומר אם המקרא פנינו לתפלת ש"ן מתחלה ועד סוף אז עדיף ספי שהמקרא מסיים ונוכל לומר שרש"י מודה בזה עכ"ל: קצג פתב בתרומת הדשן פהגים המנגנים ברפת פהגים פשעולי' לדוכן שרי להו לנגן שנים או ג' נגונים פגון בכל פסוק או בכל תיבה נגון א' או לא.

תשובה יראה דלא פשר למיעבד הכי ואע"ג דהפהגי' היודעים להנעים הנגון הם המשובחים מ"מ אין לנגן רק נגון א' מתחל' ועד כוף משום דאיכ' למיחש לטירוף הדעת: קצד פתב הרוקח אלו התיבות שהופכים הפהגים לדרום ולצפון.

יברכה וישמרה אליה ויחנה אליה לה שלום: קצה איתא בפרק הרואה מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזא. ניקו' קמי פהגים בשעה שעולין לדוכן ונימא הכי רבש"ע אני פלה כו'.

וכתב בהגהות מיימוני פי"ד מהל' תפלה שמהר"ם הנה רגיל לומר בשעה שאומר וישמרה. ויחנה.

שלום.

רבש"ע אני שלף כו'. וכתב בתרומת הדשן על זה יש לדקדק שיאמר ממש בשעה שמאריכין בכ"ף וישמרה ויחנה מדאמרינו בפרק ואלו נאמרים יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר לו פנים ואע"ג דבסוף פסוק שלישי דהיינו תיבות שלום א"א להמתין עד שסיימו התיבה שהרי מאריכין בנגון קודם שיגמרו המם דשלום מאי דאפשר לתקן ולמעביד כהל' עבדי' ע"כ ומצאתי כתוב דיש לסיים בתפלה ותשמרנו דהיינו מעין וישמרה ואח"כ יסיים ותחנני שהוא מעין ויחנה ולבסוף יסיים ותחנני שהוא רצון ושלום ואין רצון בלא שלום: קצו פתב מהר"י מול"ן בתשובה בסימן קמ"ח וז"ל רבש"ע דמקמי פהגא יש לחלק דחשיב שפיר מאזין לו שמראה עצמו דמקבל ברפת פהגים ומ"ה קאמר ליה שיתקיים בו ברפת פהגים ויתהפך חלומו.

ועוד יש לחלק דקבלת רבותינו דעי"כ מתבטל החלום. כמו שחלק הר"א פ"ז בין תענית חלום לר"ה.

ומ"מ אני נמי אמינא ליה בברכה אחרונה שלא להסיח דעתו מהברכ' אבל מה שכתבת שבשעת אמן. לאו מילתא היא דבעינן דעני ציבור עליה אמן.

ועל המקרא הואיל ואסרו אפי' לענות אמן מפני הטירוף כ"ש הא מילתא אריכא ולא סמכו על אבטחתם אלא כשאין שם פהג שאלא תבטל נשיאת פפים. אבל ביש שם פהגים עדיף שלא לישא כדפירש הר"ם.

אף פי הנה נראה לחלק קצת דהאידינא מקרא מתוך הפתב ולא טעו פולי האי. אפ"ה מי יבא אחר המלה מהר"ם עכ"ל.

וכתב הפלפו בסימן ל' דיש אומרים רבונ' של עולמים כשש"ץ אומר ברפת פהגים: קצז פתב המרדכי בפרק הקורא את המגילה עומד אבל בתוך י"ב חודש על אביו ועל אמו נוהגים שאינו נושא פפיו ושמצריכין אותו שיצא מב"ה קודם שיתחיל הש"ץ העבודה ע"כ.

ובשְׁבוּלֵי לְקַט פֶּתַח שַׁר"י בַּר יְהוּדָא נֹתֵן טַעַם לְמָה שֶׁנֶּהְגוּ שְׁפָתָיו שְׁאִירַע לוֹ דְּבַר בְּקִרְוּבִים וְשִׁינָה מְקוּמוֹ שְׁלֵא לְשֵׁאת כַּפְּיוֹ כֹּל זְמַן שְׁאִינוֹ יוֹשֵׁב בְּמִקְוָמוֹ. כְּמִדְּוָמָה לִי שֶׁהַטַּעַם לְפִי שְׁכָל מִי שֶׁעֹמֵד לְבִרְךְ רָאוּי לוֹ שְׁיִהְיֶה שְׂרוּי בְּשִׁמְחָה ע"כ: קִצַּח פֶּתַח בְּכַתְבֵי מְהַר"י סִימָן כ"ב דְּמִשְׁמַע מִדְּבַרֵי הָרֵא"ש שֶׁשְׁפָתָהּ פִּתְחָה אֵינָם רוֹצִים לְעֹלוֹת לְדוֹכֵן אֵינָן צְרִיכִין לְהִשְׁהוֹת חוּץ לַב"ה אֲלָא בְּשַׁעַר שְׁקוּרָא הַש"ץ פִּתְחָהּ.

אָבֵל אַחַר שְׁקָרָא הַש"ץ פִּתְחָהּ אֵין קִפִּיד' אִם יְהִי בַב"ה. וְמָה שֶׁנֶּהְגוּ שְׁאִין נִכְנָסִין עַד אַחַר בֵּרַכ' פִּתְחָהּ סְלוּל הוּא שֶׁנֶּהְגוּ בְּעֶצְמָם כְּדִי שְׁלֵא יִחְשְׁבוּ עָלֶיהָ שֶׁהִם פְּגוּמִים: קִצַּח פֶּתַח הָאָגוּר שֶׁנֶּשְׂאֵל מְהַר"י מוֹלִי"ן לְמָה אֵין פִּתְחָהּ נוֹשְׂאִים כַּפֵּיהֶם בְּכָל יוֹם מֵאַחַר שֶׁהוּא מְצוּת עֲשֵׂה.

וְהַשִּׁיב מִפְּנֵי שֶׁמִּנְהַג הַפִּתְחָה לְטַבּוֹל קוֹדֵם כִּמוֹ שֶׁפֶתַח בְּהִגָּהוֹת מִיְיָמוֹנֵי וּבְכָל יוֹם קִשָּׁה לָהֶם לְטַבּוֹל בַּחוּרְף. וְלִכֵּן עָלָה הַמִּנְהַג דְּוָקָא בִּיו"ט וְגַם מִטַּעַם בְּיִטּוּל מְלָאכָה וְכִשְׁהַפְּתוֹ אֵינוֹ נִקְרָא אֵינוֹ עוֹבֵר ע"כ.

וְכַתֵּב עָלָיו מִהַר"ק בְּסִימָן: קכ"ח באו"ח דְּמָה שֶׁפֶתַח מִפְּנֵי שְׁנוּהֲגִי לְטַבּוֹל קוֹדֵם. הַי חוֹמְרָא דְּאִתִּי לִידֵי קוֹלָא הַי אֵתְלִי תַנְיָא בְּדָלָא תַנְיָא שְׁהַרִי טְבִילָה לְנִשְׂיָאָת כַּפֵּים לֹא הוֹכְרַח בַּתְּלִמוּד.

וְאִם הֵם נִהְגוּ לְהַחְמִיר וְלְטַבּוֹל לְמָה יִבְטְלוּ בְּשִׁבִיל כַּף ג' עֲשֵׂה בְּכָל יוֹם וְאֵע"פ שְׁאִינוֹ עוֹבֵר אֲלָא א"כ נִקְרָא מ"מ מוּטָב לָהֶם שְׁיִקְיִמוּ ג' עֲשֵׂה בְּכָל יוֹם וְלֹא יִטְבְּלוּ כִּינּוֹן שְׁאִינ' מְחַנְיָבִי מְשִׁיטְבְּלוּ וְעִי"כ נִיחֻוּ מִלְקִינִים ג' עֲשֵׂה בְּכָל יוֹם ע"כ וְלִי הַפּוֹתֵב ק' עַל טַעַם שְׁנֵי שְׁפָתַיב מִטַּעַם בְּיִטּוּל מְלָאכָה הַתִּינַח בַּחוּל בְּשִׁבְתָּ מֵאֵי אֵינְפָא לְמִימַר מֵאֵי טַעֲמָא לֹא יִבְרְכוּ אֵת הָעַם.

וְאַפְשָׁר לִיִּישֵׁב דְּבִשְׁפָתוֹת הַשְּׁנָה ג"כ טְרוּדִים בְּהַרְהוּרֵי עַל מְחִינִתָם וּבִטּוּל מְלָאכְתָּן אָבֵל בִּי"ט שְׁאֵז שְׂרוּי' בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לֵב וְטוֹב לֵב הוּא יִבְרַךְ אֵת הָעַם וְיִשׁ שְׁפָתוֹב מִפְּנֵי הַגּוֹיִם כִּי בִישׁ מְקוּמוֹת אֵין מְנִיחִין שָׁם גּוֹי בְּעֵת הַדּוֹכֵן: דִּין תַּחֲנוּן ר' לְאַחַר הַתְּפִלָּה נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם לְתַחֲנוּנָה דְּכַתִּיב וַיְהִי כְּכֹלֹת שְׁלֹמֹה לְהַתְּפַלֵּל אֶל ה' אֵת כָּל הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת אֲלֵמָא תַחֲנוּנָה אַחַר תְּפִלָּה כֵּן פֶּתַח הַרוֹקֵחַ בְּסִימָן שַׁכ"ד: רֵא פֶתַחוּ תְּלִמִּידֵי הַרְשָׁב"א בַּפ' הַזֶּהב גְּבִי עוֹבְדָא דְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן הוֹרְקָנוֹס הֵנָּה מְדַקְדָּק רַבִּינוּ ז"ל מְכָאן שְׁאִין לְדַבֵּר בֵּין תְּפִלָּה לְתַחֲנוּנָה.

וְהִינּוּ דְאִמְרִינוּ כָּל יוֹמָא לֹא הָיָה שְׁבָקָא לִיָּה לְמִיפֵל עַל אִפְיָה וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתָּךְ שְׁלֵא הִיָּתָה זָזָה מִמֶּנּוּ שְׁעָה א' אֲלָא שְׁהִיָּתָה מִפְּסֻקָת מְכַוְנָה תְּפִלְתוֹ לְהַפְסִיק בְּשִׁאָר דְּבָרִים. וְשׁוֹב אִם הִיָּה נוֹפֵל עַל פְּנָיו לֹא הִיָּתָה תְּפִלְתוֹ כ"כ גְּשִׁמְעָה.

אֲלֵמָא דְאִינוּ בְּדִין לְהַפְסִיק ע"כ. וְכ"כ בְּאִוְרְחוֹת חַיִּים בְּשֵׁם הַגְּאוּנִים וְכֵן פֶּתוּב בַּס' אֶהֱל מוֹעֵד: רַב פֶּתַח הַרוֹקֵחַ אֵין נוֹפְלִין אֲלָא לְפָנֵי סֶפֶר תּוֹרָה וְסִימָן דְּכַתִּיב בְּמִלְחָמָת עֵי וַיִּפְּלוּ עַל פְּנָיו אֲרָצָה לְפָנֵי אֲרוֹן ה' וְכֵן הוּא בְּמִנְהֲגִים רַג פֶּתַח מְהַר"ל בַּתְּשׁוּבָה דְּמִנְהַג פְּשוּט דְּנוֹפְלִין לַבַּיִת הַכְּנֻסָת הַחִיצוֹנָה לוֹמַר תַּחֲנוּן וּבֵית הַכְּנֻסָת שֶׁל נְשִׁים תּוֹכִיחַ.

ובדברשותיו כתב המתפלל בתצור ביהכ"נ כל זמן שפתח בית הכנסת פתוחה נופל ומכסה פניו כשאומר תחנה ואם הפתח נעולה יאמר תחנה בלתי פיסוי עינים דאז לא מצוי לקנים ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'.

והאגור כתב בשמו ששאל אם מותר לאדם ליכול על פניו ולומר תחנה עם הצבור כשהוא עומד חוץ לצבור או לא. והשיב דפשיטא הוא דיכול ליפול על פניו פי אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים עכ"ל.

וכן כתב מהר"ם בהג"ה בש"ע: רד הוא דמסתירי' פנים כשאומר תחנון לפי שפשיטא אל היו משתחוים בעזרה הנה בין כל אחד ד' אמות כדי שלא ישמע ודוי חבירו ויתבייש ממנו. וע"ש זה אנו עושים ג"כ כי האי גוונא בהסתר פנים כאלו כל א' אינו רואה ויודע מה שהתפלל חבירו גי': רה כתב הב"י בסימן קל"א דלפי דעת חכמי הקבלה שיש להקפיד שתהיה התחנה מנושב ונוקא.

והמהרי"ל כתב כשמינים שמונה עשרה שלו תקף וש"ץ יושב תקף לתחנה וכן בערבית כשיצאו עושה שלום והחזן רוצה להתחיל ברכו או במוצאי שבת ויהי נועם הנה נשאר עומד במקומו וכסה פניו ואומר תחנה.

וכן במוצאי שבת ויהי נועם טרם חזר למקומו כדי שלא יהא נראה ככלב שישב על קיאו ואפשר דכי האי גוונא מודים בעלי הקבלה דאין להקפיד: רו ונופלין בתחנון על צד ימין אם יש תפלין בזרועו משום כבוד תפלין.

ואם אין תפלין בזרועו יפול על צד שמאל לפי שישחק אבינו בעקדה שוכב על צד שמאל. ועוד משום הסיבה שמאל הוא דרך חירות לכה נכנע באותה יד לפני הקב"ה.

ועוד שנאמר שמאלו תחת לראשי וימינו וגו' והר"ר בנימן בן הר"ר אברהם הרופא ז"ל כתב לפי שמצינו שפשאדם מתפלל שכינה בימינו שנאמר ה' צלה על יד ימינה וכתוב שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט.

נמצא כשהוא נוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה ואלו הנה מנוטה על צדו הימיני הנה הדבר הפוך ולא יתכן לעבד לחזר לאחוריו כנגד רבו ע"כ. וש"ץ היושב ואחוריו לצד דרום כתב מהרי"ל דייפול על צד ימין כדי שיכפוף ראשו לצד התיבה וסימן וימינו"ו תחבקני: רז ואומר ואנחנו לא גדע וגו' והטעם לפי שהתפללנו בקל בעגן שיוכל אדם להתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כאשר עשה משה רבינו דכתיב ואשב בהר וכתוב ואנכי עמדתי בהר וגו' ואתנפל לפני ה' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בעגן אחר אנו אומרי' ואנחנו לא גדע: רח ואומר הש"ץ קדיש קצר וכתב הר"ר נתן ז"ל ובדין הוא לאומרו שלם אף משום דלא אתי לזלוילי בתהלה לדוד ולמנצח וסדר קדושה ממתנינים להשלימו עד לאחריהם.

ומכל מקום אומרים שם קדיש קצר להראות ששם מקומו לבלתי לשנות בתפלת ערבית שיש קדיש אחריה וגם בשביל תחנון שאומר. והיכא דאיכא מוסף משלים אותו שם דלא חיישי' לזלוילי בתהלה לדוד וסדר קדושה שהרי יש לו עדיין להתפלל תפלת המוסף הבא אחריה: דין אשרי ולמנצח רט אמר רבי אבא בר אבינא כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב ג' פעמים בג' תפלות ומשום דאית דאמרי

פֶּלַת עֲרֵבִית רְשׁוֹת וּפְעָמִים שְׁבַשְׁבִּיל צוֹרֵךְ הָיוּ מְבֹטְלִין אוֹתָהּ הִתְקִינוּ לְאוֹמְרָה פְּעָמִים בְּשַׁחֲרִית כֹּן כָּתַב הַפְּלֶבֶן סִי' י"ב.

וְאִם יֵשׁ לְהוֹסִיף וְנִאֲמַתְנוּ גְּבֻרָה יְהִי ע"ל בְּמִקְוָמוֹ: רִי וְאוֹמְרִים לְמִנְצַח מְזֻמּוֹר לְדוֹד וְהוּא הַמְזֻמּוֹר כ' וּלְכָה תִקְנוּ לְאוֹרְרוֹ בְּכָל יוֹם מִפְּנֵי שְׂיֵשׁ בּוֹ תַחֲנֻנָה וְתַפְלָה יַעֲנֶה ה' בְּיוֹם צָרָה גַם יִזְכָּר כָּל מִנְחוֹתֶיהָ וְעוֹלֹתֶיהָ.

גַּם לְפִי שְׁאֲדָם צָרִיךְ לְפָרְנֶסָה וְלְמִזְוֹנוֹ בְּכָל יוֹם וּמְזֻמּוֹר זֶה אָמַר דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל פְּשָׁהּיוּ צָרִיכֵי פָרְנֶסָה וְהָיוּ פּוֹשְׁטִים בְּגִדוֹד וְהָיָה דָּוִד מְתַפְּלֵל שְׂיֵשׁוּבוּ בְּשִׁלְוָה. לְפִיכָה תִקְנוּ לְאוֹמְרוֹ בְּכָל יוֹם סְמוּךְ לְתַהֲלָה לְדוֹד דְּאִית בִּיהָ עֲנִינָ' דְּפָרְנֶסָה.

וּבִירוּשָׁלַיִם וּבַמְדִּינָה תַהֲלִים אָמַר ר"ש בַּר אֲבָא אֶת מוֹצֵא י"ח מְזֻמּוֹרֵי מְרָאשׁ הַס' עַד הַפְּסוּק הַזֶּה פִּי אֲשָׁרֵי אִישׁ וְלָמָּה רָגַשׁוּ גּוֹיִם חַד הוּא כְּנֶגֶד י"ח בְּרִכּוֹת כְּשֶׁאֲדָם מְתַפְּלֵל י"ח בְּרִכּוֹת אוֹמ' לוֹ תַתְּעֶנָּה צְלוֹתָךְ בְּךָ דָּוִד הַמֶּלֶךְ לְאַחַר שְׁשָׁר י"ח מְזֻמּוֹרֵי א"ל יַעֲנֶה ה' בְּיוֹם צָרָה.

לְכָה אוֹמְרֵי אוֹתוֹ בְּסוּף הַתְּפִלָּה. גַּם מְזֻמּוֹר זֶה מְדַבֵּר בְּעֲנִין הַקָּץ שֵׁנָה יַעֲנֶה ה' בְּיוֹם צָרָה וּכְתִיב בְּדִנְיָאֵל וְהָיְתָה עֵת צָרָה יִשְׁלַח עֲזָרָה מִקְּדוֹשׁ מְשִׁיחַ כֹּן דָּוִד אֵלָה בְּרִכְבּ גּוֹג וּמַגּוּג וּלְכָה נִהְגוּ לְאוֹמְרוֹ סְמוּךְ לְיִצְחָק גּוֹאֵל: דִּין סֵדֶר קְדוּשָׁה רִיא כָּתַב שְׁבִילֵי לְקַט בְּשֵׁם רַש"י אַחַר הַתְּפִלָּה הָיוּ קוֹרִים מְקַרָּא וּמְשַׁנָּה וּשְׂמוּעוֹת כְּדִאֲמַרִּין לְעוֹלָם יִשְׁלִישׁ אֲדָם יְמֵיו כו'.

וְכִינּוֹן שְׁרָבֵת הַעֲנִיּוֹת וְלֹא הָיוּ יְכוּלִין לְעֲסוֹק כ"כ הָיוּ קוֹרִים בְּנִבְיָא ב' פְּסוּקִים וְכָא לְצִיּוֹן וְנִבְיָא זֹאת בְּרִיתִי. וּבְשַׁבָּת וי"ט שְׂיֵשׁ בּוֹ בִּיטוּל מְלָאכָה לְעַם הַחֲזִירוּ עֲטָרָה לִיְיָשֵׁנָה לְקִרוֹת בַּתּוֹרָה וּלְמַרְגּוּם מַעֲיֵן הַיּוֹם.

וע"כ אֵין אָנוּ אוֹמְרִים וְכָא לְצִיּוֹן שַׁחֲרִית שְׁהָרֵי כְּבָר קָרְאוּ בְּנִבְיָא וְאָף עַל פִּי כֹן אוֹמְרִים אוֹתָהּ בְּמִנְחָה כְּדִי שְׁלֵא יִשְׁפַח מִימּוֹת הַחֹל. עוֹד הוֹסִיפוּ לֹמַר וְאִתָּה קְדוּשׁ וכו'.

לְפִי שֶׁהִקְב"ה מְשַׁרְה שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכֵנוּ לְשִׁמּוֹעַ תַּהֲלוֹת יִשְׂרָאֵל דְּאֲמַרִּין אָמַר רַבִּי חֲנִינָא עַל כָּל קִילוּס וְקִילוּס שְׁמִשְׁבָּחִים יִשְׂרָאֵל לְהִקְב"ה מְשַׁרְה שְׁכִינָתוֹ עֲלֵיהֶם וּמ"ט וְאִתָּה קְדוּשׁ יִשְׁבַח תַּהֲלוֹת יִשְׂרָאֵל עוֹד הוֹסִיפוּ לֹמַר וְקָרָא זֶה אֵל זֶה כו'.

שְׁלֵא הָיוּ יְכוּלִים לֹמַר קְדוּשָׁה בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה שְׁגָזְרוּ שְׁלֵא יַעֲנוּ קְדוּשָׁה וְהָיוּ אוֹרְבִים לָהֶם אִם יַעֲנוּ קְדוּשָׁה וְלֹא אַחַר תְּפִלָּה כְּשֶׁהָיוּ אוֹרְבִים הוֹלְכִים לָהֶם הָיוּ קוֹרִים וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר דִּהִינּוּ שְׁיִלוּשׁ קְדוּשָׁה וּמְתַרְגְּמִין אוֹתוֹ מִפְּנֵי הַחֲבָה הָרִי הוּא פְּעָמִים קְדוּשָׁה דִּיּוֹצֵר וְתַפְלָה וְאֵע"ג דְּבִזְמַן הַזֶּה אָנוּ אוֹמְרִים קְדוּשָׁה בְּחֻטִּיבָה א' בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה לֹא בְּטוּלָה קְדוּשָׁה דְּסִדְרָא קְסָבְרֵי שְׁמָא יְגָרוּם הַחֲטָא.

וְכֹן אוֹמַר וְתַשְׁאֲנֵי רוֹת כְּנֶגֶד בְּרוּךְ כְּבוֹד ה'. יְמַלְוֵךְ כְּנֶגֶד יְמַלְוֵךְ.

וע"כ אָנוּ מְסִיִּימִים בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שְׁבַרְאָנוּ לְכְבוֹדוֹ וְהַבְּדִילָנוּ מִן הַתּוֹעִים ע"כ. עוֹד מְצִאֵתִי כְּתוּב שְׁתִקְנוּ סֵדֶר קְדוּשָׁה זֹו בְּסוּף מְשׁוּם עַמִּי הָאֲרִץ הַמְּאַחֲרִים לְבָא לְתַפְלָה שְׁלֵא יִפְסִידוּ שְׂמִיעַת הַקְּדוּשָׁה כְּדִאֲמַרִּין בְּשִׁלְהֵי סוּטָה אֲמַאי קָאֵי עֲלֵמָא אֲסִדְרָה דְּקְדוּשָׁה וְאִיְהָא שְׂמִינָה

רַבָּא דַּאֲגַדְתָּא וְתַקְנֵנוּ לְהֵם כְּפֵן כְּמוֹ תְּפִלָּה קְטָנָה בְּתַחֲלָה אֲשֶׁרִי וְאַחַר כִּף קַדְוִשָׁה וְזַכְרוֹן צִיּוֹן וְת"ת.

וְלִכְּן יֵשׁ בְּסִדְרָא קַדְוִשָׁה י"ח אַזְפְּרוֹת פְּנִיגָד י"ח בְּרִכּוֹת וּע"כ אִין אוֹמַר מְ אוֹתָהּ בְּשַׁבָּתוֹת וּי"ט בְּשַׁחֲרִית מִפְּנֵי שְׁפוֹלָם בָּאִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּתַפְלָה רַאשׁוֹנָה. וּמָה שְׁנִיגְגוּ לְאוֹמְרוֹ בְּמִנְחָה לְפִי שְׁהִי דוֹרְשִׁים קוֹדֵם תְּפִלַּת מִנְחָה וּרְגִילוֹת הִיָּה לְדַבֵּר בְּסוּף הַדְּרָשָׁה בְּפִסְיָקִי גְּאוּלָּה וּקְדוּשָׁה וְגַם עַמֵי הָאָרֶץ בָּאִין לְשִׁמוּעַ הַדְּרָשָׁה ע"כ.

וְכַתֵּב רַב עַמְרָם גְּאוֹן אָסוּר לְאָדָם לְצֵאת מִב"ה קוֹדֵם קַדְוִשָׁה דְּסִידְרָא שְׁחֵיב הוּא לֹאֹמַר קַדְוִשָׁה דְּסִידְרָא דְּדַבֵּר שְׁהַעוֹלָם מִתְקַיֵּים עָלָיו אִי אֲפֹשֶׁר לְזַלְזוּלֵי בֵּיהּ עַד כְּפֵן: דִּין עָלִינוּ רִיב וְאַחַר כָּל הַתְּפִלוֹת אוֹמַר עָלִינוּ לְשַׁבַּח בְּפֶרֶק רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמַר שְׁבַח גְּדוֹל יֵשׁ בְּעָלִינוּ לְשַׁבַּח ע"כ יֵשׁ לְאוֹמְרוֹ מְעוֹמָד וְתַמְצָא עָלֵינוּ גִימ' וּמְעוֹמָד.

ז"ל הַתְּשֵׁב"ץ וְכִשְׁהוּא מִתְּפַלֵּל עָלִינוּ לְשַׁבַּח אוֹמַר וְאַנּוּ כּוֹרְעִים וּמְשַׁתְּחוּיִם. וְאִין אוֹמַר אֶבֶל אָנוּ כּוֹרְעִים לְפִי שְׁהִיּוֹשְׁעַ יָסַד עָלִינוּ לְשַׁבַּח וְהוּא רְמוּז בּוֹ לְמַפְרָע "הוּא אֶלְהֵינוּ.

"וְאַנּוּ כּוֹרְעִים. "שְׁלֵא שָׁם.

"עָלִינוּ לְשַׁבַּח. הֵרִי רְמוּז בּוֹ הוֹש"ע.

וְכֵן הוּא בְּכַלְבוֹ סִימָן י"ז. וּי"א נְאֻנְחָנוּ וְלֹא נְאֻנוּ שְׁהוּא לְשׁוֹן וְאַנּוּ הַדְּיִינִי לְשׁוֹן אֲנִינוּ וְכֵן אָנוּ נוֹהֲגִים.

עוֹד בְּתַשֵּׁב"ץ וְאוֹמַר וּמוֹשֵׁב יְקָרוֹ לְפִי שְׁכָף הוּא בְּסִפְרֵי הַיְכָלוֹת וְהַאוֹמַר בְּעִנְיָן אַחַר טוֹעָה ע"כ וְכֵן כְּתִב הַטּוֹר אֲנִיחַ חַיִּים סִימָן קל"ג ז"ל וּי"א וְכִסָּא כְּבוֹדוֹ בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְאִין לֹאֹמַר כֵּן אֶלָּא וּמוֹשֵׁב יְקָרוֹ וְכֵן הוּא הַנּוֹסַח בְּסִפְרֵי הַיְכָלוֹת.

וְגַם לְפִי קַבְּלַת מְהֵרָם נְכוֹן לְאוֹמְרוֹ כִּי כַת' יְקָרוֹ ר"ת יְהִי קְדוּשַׁת רַם וְנִשְׂאָ עוֹד בְּתַשֵּׁב"ץ שְׁיֵשׁ לֹאֹמַר אִין עוֹד שְׁכָף בְּפִסְיָק וְכֵן מְצֵאתִי שְׁאֹמַר מְהֵרָם שְׁרָאָה כְּתוּב שְׁאִין לֹאֹמַר וְאִין עוֹד אֶלָּא אִין עוֹד בְּלֵא וּי"ו.

וְכֵן אָפֶס זוּלְתוֹ וְלֹא אָפֶס זוּלְתוֹ דְּאֵלוֹ הִיָּה אוֹמַר וְאִין וְאָפֶס הוּי מְשַׁמַּע כְּאֵלוֹ עוֹשָׂה ב' רְשׁוּיּוֹת שְׁהִיָּה אַחַר שְׁהִיָּה שְׁמוֹ אִין. אוֹ אָפֶס וְכֵן הוּא בְּרוּק"ח.

עוֹד אֹמַר מְהֵרָם שְׁיֵשׁ לְהַפְסִיק בֵּין אֲמַת וּבֵין מְלַכִּינוּ. דְּאֵלוֹ הִיָּה מִחֲבָרוֹ פְּעָמִים הִיָּה מְבַלִּיעַ הָא' מְאֲמַת וְהִיָּה מְחַרְרָ וּמְגַדְרָ.

וְאִין כּוֹרְעִים כְּשִׁאוֹמַר כִּי לָהּ תִּכְרַע כָּל בְּרָךְ וְכֵן בּוֹיְכָרְעוּ וַיִּפְּלוּ וְכֵן כְּתִב הַמְּהֵרִי"ל וְכֵן כְּתִב הַר"ר יוֹנָה בְּפֶרֶק אִין עוֹמְדִין שְׁאִין לְכַרְוַע רַק בְּמִקּוֹם שְׁתַּקְנֵנוּ חֲכָמִים. וּמְצֵאתִי כְּתוּב וְקַבְּלָנוּ שְׁיֵשׁ לֹאֹמַר שְׁבַח זֶה שֶׁל עָלִינוּ וּמְשַׁתְּחָנָה בְּאִימָה וּבִירְאָה בְּרַתֵּת בְּזִנְעָה בְּשִׁיפוּי רֵאשׁ כִּי כָּל צָבָא הַשָּׁמַיִם שׁוֹמְעִים וְהַקַּב"ה עוֹמֵד עִם פְּמִלְיָא שְׁלַמְעֵלָה וְכוּלָם עוֹנִין וְאוֹמְרִים אֲשֶׁרִי הָעָם שְׁכָכָה לּוֹ אֲשֶׁרִי הָעָם שֶׁה' אֶלְהִיּוֹ אֲשֶׁרִי הָעָם עוֹז לּוֹ בְּהַ מְסִלוֹת בְּלִבְכֶם.

מֵאִי מְסִלוֹת כַּד"א סוּלוֹ לְרוֹכֵב בְּעַרְבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ לְפָנֵי מְלָךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים הַקַּב"ה בְּכָל מְקוֹם אֲתָה מוֹצֵא הַשְּׁתַּחֲוּיָה לְפָנֵי ה' וְעַכְשָׁיו לְפָנֵי כְּתָר עָלִיוֹן כְּתָר הַסְּתָרִים שְׁאִין רְאוּי

לדבר בפה כי כבר נתעלינו בשאר התפלות ושירות ותושבחות ואנו במדרג' עליונה לפני
גנוז הנסתר מלך עליון נסתר אין נמצא ונחקר בשום צד: דין קדיש יתום ריג ואחר כך
יאמר קדיש ונמצא במדרשות שיש לכן לומר ברכו ולהתפלל בצניבור ובזה מציל את
אביו ואת אמו מדינה של גיהנם כדאיתא בתנחומא פ' נח ובמסכת פלה פרק ר' יודא.

ובשביל קטנים ובשביל מי שאינו יכול להתפלל תקנו לומר קדיש זו בימי אבלו לך
נקרא קדיש זו קדיש יתום. ואם אין בבית הפנסת אבל על אביו ואמו.

אומר אותו קדיש מי שאין לו אב ואם בעד כל מתי ישראל כמו שכתב בנזמין זאב סימן
רצ"ו. ואף אם יש בבה"כ כולם שהוריהן בחיים מקל מקום לא יתבטל קדיש זו ואין להם
ליראלאותן שהוריהן בחיים מלומ' קדיש זו כמו שכתב מהרי"ל בתשו' סימ' ס"ד מיהו
אם אביו ואמו מקפידין ישמע להם כמו שכתב בתשב"ץ: ריד אם ספק לו שמת אביו
יכול לומר קדיש כשאין יתום בעיר לומר קדיש דמה בכך אף אל ישיג גבול ודאי תשובת
מהרי"ל סימן ל"ו וכן הורה לי מורי מהר"ש בענין יאר צייט כדכתיב לקמן בדיני תענית:
רטו יש נוהגים דבני בנים אומרים קדיש בשביל זקנו או זקנתו דבני בנים הרי הם כבנים
וכתב מהר"י קלון בסימן ל' דמכל מקום לא הוו כבנים ממש ויש לו לבן לטול יותר מכן
הבן ועשה פשרה שהאומר על אביו יאמר ב"פ וקאומר על זקנו יאמר פעם אחת: ריו
ואחר הקדיש נוהגים לומר אדון עולם ושמעתי הטעם דכיון דמתחילין אדון עולם אז
אחר שמסיימין התפלה חוזרים ומתחילין שלא יקטרג השטן כמו שאחר שמסיימין התורה
חוזרים ומתחילים בראשית מהאי טעמא: ריו ואחר כך ישב מעט דגרסינן בפרק אין
עומדין שחסידיה הראשונים היו משהין אחר התפלה דכתיב אף צדיקים יודו לשמך
ישבו ישרים את פניה.

ומור"י ז"ל כשהיה יושב אחר התפלה היה אומר פסוק זה אף צדיקים וגו' וכשקם לצאת
היה משתחוה פני ההיכל ואומר כי כל העמים הולכים בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה'
אלהינו לעולם ועד וכן הוא ברוק"ח.

ובציאתו מב"ה היה חוזר ומשתחוה בפתח ב"ה והיה אומר ה' נחני בצדקתיה למען
שוררי הישר לפני דרכך כמו שכתב הר"ר יונה: ריח וכשיצא מבית הפנסת אל יצא
במהירות כמי שבורח במקום הצר או כמו שפורק מעליו משא אלא כמי שנפטר מאת
המלך והוא קשה לו על שלא נתעכב עמו יותר כדגרסינן בפ"ק דברכות אמר רבי חלבו
אמר רב הונא היוצא מבית הפנסת אל יפסיע פסיעה גסה כו'.

ובצאתו אל יחזיר אחוריו מיז לשכינה אלא כמו שנפטר מלפני המלך ב"ו או מלפני רבו
שיש לו לילה פנגד אחוריו ופניו פנגד פניו עד שירחיק ממנו כדגרסינן במסכת יומא
פרק הוציאו לו וכן פהגים לעבודת' ולוים לדוכנו וישראל למעמדן כשנפטרים לא היו
מחזירים פניהם והולכים אלא מצדדים פניהם והולכים: דין שני נחמישי ושני ריט בשני
נחמישי אחר שמנה עשר נוהגים בכל המקומות ישראל להרבות בתחנונים.

לפי שבהן פתי דינים קבועים בין למעלה ובין למטה ואיתא נמי בתנחומא פרשת ויירא
מה שנהגו להתענות בב' ובה' לפי כשעשו מעשה העגל עלה משה בב' ונרד בה' ונתרצה
להם הקב"ה וכתב כי ביום הזה יכפר עליכם הוא יום כפרה וזה אלה תולדות השמים

והארץ בהפראם בה"ב ראם ראה הקב"ה לב' וה' ונתנם לבירות להתפפר בהם וזהו דרשו ה' בהפראו ב' ה' מראו: רף ג' זקנים תקנו והוא רחום כל אחד חלק ובכל חלק י"ח אנפרות פנגד י"ח ברכות על פן אומרים אותה בעמידה ובלחש.

מצאתי ואמר החון ה' אלהי ישראל פתב רבינו יהודא החסיד ו"ל שתפלה זו חזקה מלך יהודה יסדה פשצר סנחרב על ירושלם ובקש להחריב' עמד בב' שעות בלילה ועלה בב"ה תפל' זו ויש בה תיבות פמנין חזקי"ה ועוד ב' תיבות יותר ע"ש אותן ב' שעות וחתם בה שמו למפרע בראשי חרוזות מרוב ענה יתירה שהיתה בו "חוסה ה'.

"זרים אומרים. "קולינו תשמע.

"י אלהי. "הבט משמים הרי חזקי"ה.

ומה שהקדים יי אלהי ישראל ואחריו הבט משמים לפי שפיון לכבוד השם יה ליסדו בתהלה שהיה נראה בעיניו גנאי ליסד השם בסוף ומה שנהגו לומר יי אלהי ישראל בין כל חרוז וחרוז ובסופו ג' פעמים.

פי פשתמנה הכל עם הכפל שפופלים תמצא תיבות פמנין חזקה בן אחז לומר שהוציא את אביו מדינה של גיהנם בתפלתו. והצרכתי דמוסיפי' חרוז אחד נמן בעפר פינו.

לא טוב הדבר אשר המה עושים ועתידין ליתן עליהם את הדין על התו' תפלת' כל זה דברי החסיד ו"ל. וכן כ' מהרא"ש בהקדמת ספרו שאין לומר נמן בעפר.

ומה שאומרים אותו בשני וחמישי פי אז יום הכניסה שמקבצי' יחד מפני קריאת התורה וגם בת דינין יושבים לפסוק הדין ובכל מקום שישראל מתקבצים נאמר יי אלהי ישראל כמו פני האדון יי אלהי ישראל לכי שמתקבצים שם לעלות לרגל.

יי אלהי ישראל ז' פעמים שישוב הקב"ה מחרון אפו שגלחם בשבעה כמו שנאמר בירמיה ונלחמתי אני אתם ביד גטויה ובזרוע חזקה באף וחימה ובקצף גדול. ודרז"ל ביד גטויה שמים ובזרוע חזקה שמים הרי ד'.

ואף וחימה וקצף הרי שבעה ונגד ז' לשונות שבתוכה בתורת פהנים ואם לא תשמעו לי. ואם בחקותי תמאסו.

ואם את משפטי תגזל נפשכם. ואם עד אלה לא תוסרו.

ואם בזאת לא תשמעו לי. ואם תלכו עמי בקרי.

ואם באלה לא תנסרו לי: רכא ואומרים אל ארף אפים לפי שעתה קורין בתורה ואנו עברנו עליה והקב"ה מאריך אפו עמנו פרום רחמיו וחסדיו ע"כ אנו אומרים אא"א קודם קריאת התורה. ומה שהתחיל באל ומסיים באל פנגד ב' אל קנא בדברות ראשונות ואחרונות.

ויש בו כ"ד תיבות פנגד כ"ד ספרים פלומר אם עברנו על כ"ד ספרים סלח נא פרום רחמיה אל. וכנגד כ"ד שעות ביום ובלילה לומר אם עברנו על תורתיה בכל כ"ד שעות של יום ולילה סלח נא בזכות התורה שיש בה כ"ד ספרים.

וכנגד כ"ד לשון פְּרָה שְׁהַתּוֹרָה מְכַפֶּרֶת על הַעֲבִירוֹת מִיָּסוּד מֵהֶרָר יְהוּדָא חֲסִיד ז"ל. וְשִׁמְעָתִי מִמּוֹרֵי ז"ל שֵׁישׁ לְאוֹמְרוֹ מְעַנְמָד שְׁאוֹמְרִים בּוֹ חֲטָאֲנוּ לָךְ אָדוֹן וְהוּא עֵיקַר הַיְיָדוּי כְּדַאִיתָא בְּיוֹמָא דְעֵיקַר הַיְיָדוּי הוּא אָבֵל אֲנַחְנוּ חֲטָאֲנוּ אַע"ג דְּשָׁם מְפָרֵט חֲטָאִים סוּף סוּף קָא נְמִי וַיְדוּי הוּא וְצָרִיךְ לְאוֹמְרוֹ מְעַנְמָד וְאַפִּי' כִּד שְׁמַע לִיה מִש"ץ כְּדַאִיתָא נְמִי בְּיוֹמָא אָמַר בְּרַ הַמְדוּקָא הוּ' קְאָמִינָא קְמִיה דְּשְׁמוּאֵל וְהָוָה יְתִיב וְכִי מְטִי שְׁלִיחָא דְצִיבּוֹרָא וְאָמַר אָבֵל אֲנַחְנוּ חֲטָאֲנוּ קָם: רַבָּב בְּיַשׁ מְקוֹמוֹת אוֹמְרִים עוֹד אַל אַרְךָ אַפִּים אַלְתְּסַתֵּר כו'.

וְהַצִּילָנוּ מִכָּל רַע וְהַטַּעַם שְׁאוֹמְרִים בְּרֵאשׁוֹנָ' וְהוֹשִׁיעֵנוּ וּבְאַחֲרוֹנָה וְהַצִּילָנוּ כִּי בַתְּחִלָּה מְבַקְשִׁים עַל הַגְּאֻלָּה מִהַגְּלוּת וְהִיא הַיְשׁוּעָה הַשְּׁלִימָה וְאַח"כּ מְבַקְשִׁים רַחֲמִים כִּי גַם תּוֹךְ זְמַן הַיּוֹתֵנוּ בְּגֻלוֹת יַצִּילָנוּ מִכָּל רַע וּמִצָּרוֹת הָאוֹיְבִים וּגְזֵרוֹתָם.

כְּלָבוּ סִי' י"ט: דִּין קְרִיאַת הַתּוֹרָה רַכַּג וְאַח"כּ מוֹצִיאִים ס"ת וְקוֹרִין בָּהּ ג' בְּפָרָשׁ' הַשְּׁבִיעִי כִּי כֵן תִּקְוָא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיְהִי קוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּשָׁנֵי וַחֲמִישֵׁי שְׁלֹא יִהְיוּ עוֹמְדִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּלֹא תּוֹרָה שְׁכָל הָעוֹמֵד ג' יָמִים בְּלֹא תּוֹרָה אוֹיְבִים נוֹפְלִים עָלָיו שְׁנֹאֲמַר וַיִּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא מְצָאוּ מַיִם וְאִין מַיִם אֵלָּא תּוֹרָה שְׁנֹא הוּי כָּל צָמָא לְכוּ לַמַּיִם וְכַתִּיב בַּתְּרִיָּה וַיָּבֵא עֲמֶלֶק וַיִּלְחָם עִם יִשְׂרָאֵל כְּדַאִיתָא בְּמֶרְוָבָה.

וְגֵרְסִי' בְּפָרֶק הַקּוֹרָא אֵת הַמְּגִלָּה בְּשָׁנֵי וַחֲמִישֵׁי וּבְמִנְחָה בְּשַׁבַּת קוֹרִין שְׁלֹשָׁה אִין פּוֹחֲתִין מֵהֶם וְאִין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם וְאִין מְפָטִירִין בְּנִבְיָא. וְגֵרְסִי' פ"ב דְּמְגִלָּה בְּשָׁנֵי וַחֲמִישֵׁי וּבְמִנְחָה בְּשַׁבַּת קוֹרִין בְּסִדְר' פִּי' בְּסִדְר' שֶׁל אוֹתָהּ שְׁבִיעִי וְתַנְיָא בְּבִרְיָתָא מְקוֹם שְׁמִפְסִיקִין בְּשַׁבַּת בְּשַׁחֲרִי' שֶׁם קוֹרִין בְּמִנְחָ' וּבְשָׁנֵי וַחֲמִישֵׁי וּבְשַׁבַּת הַבָּאָה: רַכַּד וְעַתָּה אֶכְתּוּב מִשְׁפֵּט קְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם קְרִיאַת סֵפֶר לְמַעַן יִתְבָּאֵר לְכָל קוֹרְאֵי מִשְׁפָּטֵי קְרִיאַת הַתּוֹרָה וּמִנְהַגוֹתֶיהָ בְּכָל יוֹם הַקְּרִיאָה.

הַמְּנַהֵג הַפְּשוּט לְקַנּוֹת הוֹצָאָה וְהַכְּנָסָה כְּדַאִיתָא בְּתְשׁוּבָה בֵּא"ז דְּבִישׁ מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִים לְקַנּוֹת הוֹצָאָה וְהַכְּנָסָה מְטַעַם בְּרֹב עִם הַדְּרַת מְלָךְ וְכֵן הוּא בְּמִהְרֵי"ל. וְהַמּוֹצִיא הַס"ת צָרִיךְ לִיטְלָהּ בְּזֵרוּעַ הַיְמִין שְׁנֹאֲמַר מִיָּמִינוּ אֵשׁ דַּת לְמוֹ.

וְנוֹתְנָהּ לְהַחֲזִין בְּיָמִין כֵּן אִיתָא בְּמַס' סוֹפְרֵי'. וְהַחֲזִין עוֹמֵד בְּפֶתַח הַהֵיכָל וְאוֹמֵר גְּדִלוֹ וְהַקְּהֵל עוֹנִים רוּמָמוּ.

וְהַחֲזִין אוֹמֵר תְּגַלְּהָ. הַפֶּל.

הַבּו.

וְהַקְּהֵל עוֹנֵי' בְּרוּךְ שְׁנַתֵּן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּקַדוּשָׁתוֹ. ו' תִּיבּוֹת כְּנָגֵד ו' יָמִים שְׁנֹשְׁתָּהּ מִשָּׁה בְּעֵנֵן טָרָם נִכְנָס בְּמְקוֹם קַדוּשָׁה כְּדִי שֶׁיִּתְעַפֵּל כָּל הַמַּאֲכָל שְׁבַמְעִיו.

תּוֹרַת ה' תְּמִימָה עַד כָּל הַחוֹסִים בּוֹ וְהֵם מ' תִּיבּוֹת כְּנָגֵד מ' יוֹם שְׁעַמֵּד מִשָּׁה בְּהַר לְקַבֵּל הַתּוֹרָה: רַכָּה וְאִין אָדָם רִשָּׁאֵי לְקַרוֹת בַּתּוֹרָה אִם לֹא נִקְרָא בְּשֵׁם שְׁאִין אָדָם מְבַזְזֵ לּוֹ. וְעוֹד דְּאִמְרִינֵן בִּירוּשָׁלַיִם כָּל הַקּוֹרָא בַּתּוֹרָה וְלֹא אָמְרוּ לוֹ קְרָא דוּמָה לְאָדָם שֵׁישׁ לוֹ בַּת בּוֹגְרַת שְׁכָל הָרוּצָה לְקַסְתָּ לּוֹקְחָהּ.

וְזֵהוּ שְׁנוֹהֲגִים שִׁש"ץ קוֹרָא לְעוֹלָיִם וְאַפִּי' רֹאשׁ הַכְּנָסָת אוֹ חֲזִין הַכְּנָסָת לֹא יִקְרָא עַד שִׁיאֲמַר לוֹ קְרָא. וְהִכִּי אִית' בַּתּוֹסְפָתָא רֹאשׁ הַכְּנָסָת אוֹ חֲזִין הַכְּנָסָת לֹא יִקְרָא עַד שִׁיאֲמַר לוֹ קְרָא.

לו קרא שאין אדם מבזבז לו: רכו פשהולף לקרות אז הולף מצד הקרובה אל הבימה וכשחוזר למקומו מסבב מצד השני שנה' הפא דרף שער צפון להשתחנה ויצא דרף שער נגב בהפטרך דפרשת ר"ח.

וכשהו שוין עולה בפתח שהוא לו דרף ימין משום שכל פונות שאדם פונה לא יאה אלא דרף ימין פתבי מהרא"י סימן קי"ט: רכו ועומד הקורא ופוחת הספר לראות מה יקרא בו פדעת רבי יודא בפרק בני העיר שאמר פוחת ורואה וקורא ואפסק' הלכתא פנותיה וכתב הפלבו די"א שיש לו להפך פניו שלא יראה פאלו הברכות פתובות בתורה.

ולא נהירא בעיני שהרי מסיק בגמרא עלה דפלוגמא דרבי מאיר ור"י דטעמיה דר"מ דאמר פוחת ורואה וגולל ומברך כדי שלא יאמרו ברכות פתובות בתורה ור"י דאמר פוחת ורואה כו'.

אמר תרגום איפא למיטעי ברכות ליפא למיטעי ואנן הא קי"ל כר"י דסבר בברכות ליפא למיטעי וא"כ למה לו להפך פניו רכח ופוחת ברכו את ה' המבנרף וכתב הר"ר א ו"ל וצריך שיאמר ברכו בקול רם כדי להוציא אותו שלא שמעוהו.

ועוד שאין לאומרו כי אם בעשרה ואם אמרו בלחש הוי יחיד ולא הועיל. גם אותם שלא שמעוהו ושומעין אומרים ברוף ה' המבנרף אין להם לומר כף מאחר שלא שמעו הברכה אלא פשטיים חזן לעולם ועד אומרים אמן פדאמרי' גבי ברפת המזון שאם בא אחד ומצא שמברכין נברך שאכלנו אומר ברוף שם פבוד מלכותו וכו'.

בא פשהוא אומר ברוף הוא שאכלנו אומר אמן ע"כ טוב לאומ' בקול רם: רכט ואעפ"י שאומר ברכו אינו פמוציא עצמו מן הכלל פינון שאמר המבנרף והר"ר יודא אברצלונ"י כתב בשם רבי סעדיה גאון אעפ"י שאומר המבנרף ולא הוציא את עצמו מן הכלל.

צריך להחזיר עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוף ה' המבנרף מידי דהנה אברפת המזון שאע"פ שאמר נברך שאכלנו משלו צריך לחזור למקום שפסק מלומר ברוף הוא שאכלנו משלו ובטובו חיינו: רל ואחר כף חוזר ומברך אשר בחר בנו ומנהג שהחזן עינה אמן קודם שיתחיל לקרות בקול רם כדי שייבנו הקהל וישמעו כשמתחיל לקרות מהר"ם: רלא וכל העולה לקרות בתורה פוחת בדבר טוב ומסיים בדבר טוב מיימוני פ' שלשה עשר: רלב וכשישלים לקרות גולל ספר תורה ומברך מיימוני פ"ב ובמרדכי ובפלבו ומטבע של ברכה אחרונה כף הוא.

אשר נתן לנו תורת אמת וחי עולם נטע בתוכנו. פי' תורת אמת היא תורה שבכתב וחי עולם נטע בתוכנו היא תורה שבעל פה דכתיב דברי חכמים פדרבנות וכמסמורות נטועים לאפוקי מאותן האומרים ולחי עולם נטעה בתוכנו.

ושתי ברכות אלו יש בהם מ' תיבות פנגד מ' ימים שעמד משה בהר. וא"ת למה ברכה אחרונה פוחתת בברוך פינון שהיא סמוכה לברכה ראשונה דקריא' התורה לא הוי הפסק פדאשפחן בברפת ק"ש ובברוך שאמר וישתבח.

תראהו התוספות בפ"ג שאכלו שהטעם לפי שהיו רגילים שלא היו מברכים רק הראשון ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואיפא הפסק גדול בין ראשון לאחרון שוב תקנו

לכל אחד ואחד ב' משום הנכנסים והיוצאים לא זנה ממקומה: רלג ברפת התורה ילפינו מק"ו מברפת המזון שהוא חיי שעה.

וגם על שם הפסוק בא"י למדני חקיה. ובברכה שלאחריה גם פן מוכח בפסוק דכתיב בסיום התורה עד תנאם וזאת הברכה: רלד פעם אחת טעה הקורא וברך אשר נתן תחלה ונגערו בו וחסר והתחיל אשר בחר בנו ונגערבו מהרי"ל שנית והצריכו לחזור ולהתחיל בא"י תחל' הברכה: רלה כתב בעל המנהיג שהקורא בתורה ומברך בה נוטלה בידו וסמך למנהיג מההיא דסנפה כך היה מנהיג של אנשי ירושלים אדם יוצא מפתח ביתו ולולבו בידו כו' עד היה קורא בתורה ונושא כפיו מניחו על גבי קרקע.

אלמא שצריך ליתול הספר בידו בשעת קריאה וסמכו מנהיג זה על מה שנאמר ביהושע לא ימוש ספר התורה הזו מפיה. מלמד שהיה הס"ת בידו של יהושע שא"ל הנה אלא למי שתופס החפץ: רלו וצריך לקרות מעומד דתנו הקורא את המגילה וישב יצא מה שאין פן בחורה.

ומטעם זה נמי צריך להיזהר שלא לסמוך דאמרינו פ"ב דזבחים עמידה מן הצד פ"א ע"י סמיכה איכא בינייהו לרבנו לא הוי עמידה. ובהדיא איתא בירושלמי דמגלה ר' שמואל בר יצחק על לבי כנישתא חזי בר נש קאי וקרי וסמך לעמוד א"ל אסיר לה כשם שנתנה באימה כך אנו צריכי' לנהוג בה אימה.

ובילמדנו פ' וירא מעשה בא' שעמד לקרות בתורה וסמך עצמו לפותל והחזירו ר' שמואל בר רב יצחק למה שלא ינהגו בה קלות ראש. אף אם הוא בעל בשר מותר לסמוך כמו שכתב הרוקח והמרדכי ומי שצריך לישען פגון זקן או בעל בשר צריך שיסיר המפה קצת וישען על הבימה עצמה מהר"ם: סדר הקריאה רלז גרסינו בפרק הניזקין תנו רבנו אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום.

פהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל. וכתב רב עמרם פל היכא דאיכא פהן לית ליה רשות לישראל למקרי קמיה אפי' הוא נשיא שבישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפילו פהן עם הארץ קודם לישראל תלמיד חכם וכ"כ רבינו משה בר חנוך וכן נוהגים דלא פהרא"ש והרשב"א: רלח ואמר אבני נקיטין אם אין שם לוי פהן קורא תחתיו דאמר ריב"ל בכ"ד מקומות נקראו הפהנים לויים.

ואחר שקרא הפהן חלקו מברך לאחריה. והסגן אומר לו תקרא במקום לוי וחזור וקור' ומברך לפניה ולאחריה וכן כתב הרב ר' עמרם גאון ז"ל וכן המנהיג.

וכתב הטור א"ח סימן קל"ה ודוקא פהן הראשון עומד במקום לוי ומברך פעם שנית וקורא אבל פהן אחר לא יעלה שלא יאמרו ראשון פגום הוא. וכן לא יעלו שני לויים זה אחר זה שלא יאמרו א' מהם פגום הוא: רלט כשאין בב"ה אותו פהן שקורא או הלוי לא יקראו אחר בשמו משום פגמו של ראשון אלא אחר יעמוד מעצמו הג"ה מיימוני פ"ב דהלכות תפלה: רמ אמר אבני נקיטין אם אין שם פהן נתפרדה התבילה פרש"י בלשון א' שלא יקראו ללוי כלל וכן פ"א ר"ח ורב עמרם.

ופ"א אחר פ"א שלא יקדים לוי לישראל אלא מי שירצה יקדים. וכן כתב א"א הרא"ש ז"ל ודוקא אם ישראל הוא גדול קודם ואם הלוי גדול או אפי' שוין הוא קודם וכן עיקר עכ"ל

טורים וכן כתב הש"ל ונ"ל וילגאון אחר מצאתי דאמר אבני אם אין שם פהו נתפרדה חבילה דמשמע החבילה והסדר ממשנתנו נפרדה לגמרי דתו לא אמרינו לוי ואחר פהו ישראל אלא כל הגדול מחבירו קודם את חבירו.

אם לוי גדול קודם לישראל ואם ישראל גדול קודם ללוי וכן מצאתי בשם הגדול רבי שמואל בר דוד ז"ל וכן כתב גאון אחר ז"ל וכן הורה מהר"י סג"ל וכן ראיתי נוהגי: (ומנהג פ"פ אם שם פהו קורין לוי ונקא): רמא ואם הנה הסזן פהו או לוי אם ראוי לו שיקרא פהו או לוי א' לקרות בתורה אם לאו.

כתב על זה רבינו יואל בר יצחק הלוי ז"ל לרבי אפרים ז"ל שמעתי עליך שאמה אוסר לחזן שהוא פהו או לוי שיקראו פהו אחר לקרות בתורה או הלוי שיקרא לוי אחר משום דאמרינו פהו אחר פהו לוי אחר לוי לא יקרא משום פגמו של ראשון.

ותמהתי הלא מפני היוצאים גזרו שלא יראה פי זה קורא אחר ראשון ויאמרו ראשון לא עלה למנין ז' והכא אפי' היוצאי' יודעים שהפך עומד ומחזן כמנהג כל המקומות ואינו מברך וקורא אלא מסייע לקרות עם הקורא מפני שיש שאינן בקיאי' לקרות בדרך שהיו עושים בבכפורים כה' רבינו מרומי שטעה בספרו הלכה מאי פגמו איכא וכו'.

וכן מצאתי למפרש אחר ז"ל דלא מסתבר ליה הא דרבינו אפרים ז"ל דמאחר שאין דרך החזנים לקרות הם בתורה אלא להעמיד אחרים שיקראו מאי פגם יש בכחן חזן או לוי חזן שיקרא אחר לקרות.

ולא מצינו לשום פגם אלא בקריית ב' פהנים או ב' לויים בזה אחר זה. והנכון בדברי רבינו יואל הלוי ז"ל עכ"ל שבבולי לקט ומתוך דברי רבינו יואל משמע דגם אם הסגן פהו יכול לקרות פהו אחר.

בשם הפל יודעים שהפך עומד שם לסגן. אף מפי מורי מהרש"ל ז"ל שמעתי שמיחה בסגן פהו לקרות פהו אחר.

ופעם אחת בב"ה של בחורים התלמידים המקשיבים לקולו הנה פהו אחד סגן ונהנה קורא לאחיו הגדול לפהו ושאלתי את פיו והשיב לי מאחר שקרא לאחיו הגדול הפל יודעים שלכבודו עושה ולית פאן בית מיוחד אבל בענין אחר לא: רמב פתב הרר"ד אבודרהם שאם נכנס הפהו אחר שהתחיל הישראל לברך ברפת התורה.

אינו פוסק אבל ברכו לא הני התחלה. ונמצא כ' בשם א"ח שכתב בשם הרי"ף שיעמוד בתיבה ולא יקרא עד שישלמו פהו ולוי.

ואח"כ יקרא ואין בזה בישת פלל וכן אם פהו ולוי בב"ה וקורא הפהו ראשון וסבר שאין שם לוי והתחיל לברך ברפת התורה שנית. אין מפסיקים אותו דאין דוחין מצנות לא תשא את שם ה' משום פגמו של לוי וכ"כ הרשב"א ז"ל: רמג מהר"ן שאם קראו פהו ועומד בתפלה ואין יכול להפסיק ואין שם פהו אחר קוראים ישראל במקומו.

וכן השיב הרשב"א שאם הס"ת פתוחה ויש שם פהו שמתפלל שאין ממתנינים לו ותשובה זו הביאו מהרי"ק בשו"ת ט' וכתב עליה דבתענית צבור של בה"ב אע"ג דהתענית אינו אלא מפח מנהג.

אפי' הכי דוחין פבוד הפהו פשאינו מתענה שפיצא חויז לב"ה ועומד ישראל המתענה במקומו. וכתב הטור א"ח בסי' קל"ה שאם קורא הישראל במקום פהו קורין במקום פהו פדי שלא יטעו להאכילו חלות: רכד סומא אין לקרותו לס"ת אפילו אין שם פהואלא הוא.

ואע"ג דעל שמע פורס פן הוא דעת הפוסקים. אף האגודה פ' החובל התיר אם אין שם פהו אלא הסומא.

ומהרי"ל כתב דנוהגין לקרות סומא לס"ת דלא פדעת הרא"ש. וכן הבנימין זאב האריף ברואות ברורות ובדברים נכוחות שיש לסומא לקרות בתורה עי' בתשובותיו סימן רמ"ה: רמה פהו אכל אסור לקרות בתורה אפי' אין שם פהו אלא הוא וכ"ש אכל שאינו פהו שאין קורא בתורה ז'.

וצ"ע אם ר"ל אפי' בשבת ואע"ג דהוי דבר של פרהסיא ואסור בשבת ואפ"ה אסור הפהו לקרות ואע"ג דאין אחר אלא הוא ועיין בי"ד סימן שפ"ד. ונראה לי דטוב לכהו שפיצא מבית הפנסת לפני הקריאה וכן מצאתי אחר פ' בהדיא בשם תשובת מהר"ם וז"ל י"ד סימן ת' ואם קראו את האבל לעלות לתורה צריף לעלות שאם היה נמנע היה דבר של פרהסיא ושמעתי שר"ת היו קורין אותו בכל פעם שלישי ואירע בו אבל ולא קראו הסזן ועלה מעצמו.

ואומר פינן שהורגל לקרות שלישי בכל שבת היה נרא' כמו דבר של פרהסיא עכ"ל ע"כ מצאתי: רמו בתשובת גאונים ז"ל פהו קטן מהו שיקרא שמיני ויפטיר בנביא מי חיישינו לפגמא או לא.

פ' ראינו שמותר לקרות בתורה פסוקי דהפטרה ולהפטיר בנביא ואין בזה פגם כל עיקר. ומעשים בכל יום שהפגנים מפטירין ומהר"י סג"ל עצמו היה עומד למפטיר ג' אם הוא בעצמו קרא פבר ללוי: רמז נשאל מהר"י ווי"ל ז"ל אם מותר לקרות פהו או לוי לשביעי.

והשיב מאחר שהוא ממנין שחובה לקרות אסור עד פאן לשונו בסימן ג'. ומשמע דאחר שישלים המניין מותר לקרות וכן הורה מהר"ם בהגה"ה: רמח מהא דאיתא בפ' תמיד נשחט מקבל את המלא ומחזיר את הריקם פסק המרדכי הגדול שלא ירד הקורא פבר עד יעמוד שם אצל התורה הנקרא לעלות אחריו: רמט בטוב יכולין לקרות לס"ת הבן אחר אביו או שני אחים אלא בשביל עין הרע אין עושין תשב"ץ.

וגם מהרי"ל הקפיד על העומד למפטיר בשבת ואחיו פבר קרא בתורה משום עינא בישא. עוד טעם שאין לקרות לתורה הבן אחר אביו או שני אחין בזה אחר זה.

לפי שהתורה נקרא עדות שנ' עדות ה' ואין לקרות לתורה שנים הפסולים עדות זה אחר זה: רן גרסינו בפ"ק דברכות ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת פשהיא פתוחה ויוצא ואפי' בין פסוק לפסוק אבל בין גברא לגברא ר"ל שהספר תורה אינה פתוחה שפיר דמי.

וכתב הר"ר יונה שם דאע"ג דמותר למיפק בין גברא לגברא לדבר אסור פדאמרין פינן שנפתח ס"ת אסור לספ'. ואע"פ שפוגרים הספר בנתיים אפ"ה אסור.

שלא אמר כל זמן שיהיה פתוחה אלא כיון שנפתח דמשמע דמשעיה שנפתח הפעם ראשונה אסור לספר כלל עד שיסיימו כל הפרשה עד כאן לשונו והר"י דקורב"ל הוא בעל עמודי גולה כתב וכשנפתח ס"ת אסור לספר יש גרסינו אפילו לדבר הלכה.

ואם יש שם עשרה בני אדם מטים אונם לתורה מותר לגרוס בנסח שאין לבטל מצות הקריאה. וגם מותר לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום שחייב אדם להשלים הפרשה עכ"ל.

וכן כתב המרדכי והגהות אשר"י פ"ק דברכות בשם א"ז לקרות שמו"ת בשעת קריאת התורה שרי לכולי עלמא. וכן היה נוהג הררי"ח וכן פתבו הגהות מיימוני בכ"ב ומה מאוד נמלצו לחפי בזה אמרי פי חכ' ר' אברהם סב"ע בספר צרור המור פרשת פקודי ונ"ל מה שאחז"ל ועוזבי ה' יכלו.

זה המניח ספר תורה ויוצא וכן רגילין בשעיה שמוציאים ס"ת מן ההיכל מיד יוצאים רובם למלאכתם או לדבר בל"ה. וזהו על עזבם את תורתם אשר נתתי לפניהם והיא מנוח בתיבה.

ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה היינו ולא שמעו בקולי ולא הולכו בה. אבל זאת רעה שנייה שעושים ישראל בשעת קריאת התורה שהדין הוא שיש להם לשמוע לדברי הסו"ן שהוא קורא בספר ולכונן לדבריו לראות הדברים שאומר אם קיימו אותם אם בטלו אותם לשוב בתשובה.

ויש להם לכונן לדבריו כיום מתן תורה שהיה יושב בהר שהוא כמו תיבה ואומר אנכי ה'. לא יהיה לה.

כמי שקורא בספר וכל העם תחת ההר שומעים ומכוננים והם אין עושים כן אלא כולם מספרים אלו עם אלו בדברי מהתלות ומעיתועים ובדברי המלאכות חדשים גם ישנים ואותן שאין עושין כן קורין בחומשי בקולי קולות והרי אמרו תרי קולי לא משתמע.

ואל זה אמר לא שמעו בקולי ולא הלכו בה עכ"ל. ועדיין שתי אלו רעות לא זזו מתוך עמינו ובנדאי נכון הוא שיקרא כל א' מתוך החומש בלחש פי היכא דיוכל לכונן למה שקרא הש"ץ כי אי אפשר לכונן היטב בשתיקה כמו שכתב הטור א"ח סימן נ"ט בשם אביו הרא"ש בענין תפלת ערבית ושחרית.

אבל עם לא בינות המה לא יראו ולא יבינו וחשבו שלכך יש לכל אחד חומש לפניו כדי לקרו' כדרך הקוראים ומגביהים קולם כל אחד יותר מחבירו עד שיבלבל אחד את חברו. ועליהם נאמר נתנו עלי בקולי על כן שנאמרה.

אבל השותקים ומקשיבים לקול השליח ציבור עליהם נאמר לו הקשבת למצותי והיה כנהר שלומה וגו': רנא אין משיירים בפ' פחות מג' פסוקי'. פי' הקורא בתורה לא יקרא עד סוף הפ' בענין שלא ישאר ממנה אלא ב' פסוקים משום היוצאים שיאמרו העולה אחריו לא יקרא אלא ב' פסוקים הנשארים וכן לא יתחיל בה פחות מג' פסוקי' שאם יתחיל בה ב' הנכנס ושומע אומר שלא קרא עם הראשון אלא ב' פסוקי' שמראש הפרשה.

ואין חילוק בין פְּרָשָׁה פְּתוּחָה או סְתוּמָה ואם סינים פ' אין קפידא אם מְשַׁיֵּר פְּחוּת מַג' פְּסוּקֵי קוּדֶם פ' אחר'. תְּרוּמַת הַדָּשָׁן: רַב פְּתַב רַב ש"ר שְׁלוֹם ס"ת בֵּין פְּשׁוּמוֹצִיאִים בֵּין פְּשׁוּמוֹצִירִים אוֹתוֹ לְמַקְוֵמוֹ עוֹמְדִים מִפְּנֵי לְאַלְתֵּר וְיוֹשְׁבֵי לְאַלְתֵּר וְאִין צְרִיכִים לְעַמּוּד עַד שְׁעוֹנִים הַצִּיבּוֹר יִש"ר.

וְלֹא רְאִינוּ מִי שְׁנוּהַג כִּדְּמָה שְׁפֶתֶבְבְּפֶתְחוֹ עֲמָדוֹ כָּל הָעַם. אוֹתוֹ עֲמִידָה שְׁתִּיקָה הִיא. אֲבָל לְעַמּוּד מִפְּנֵי ס"ת עַד שְׁעוֹנִים אֲמֵן יִש"ר לֹא שְׁמַעְנוּ ע"כ. אֲבָל מְהֵרָם הָיָה עוֹמֵד דְּלִפִּי הַפֶּשֶׁט מִשְׁמַע עֲמָדוֹ בְּעִמִּידָה מִשָּׁשׁ.

וְכֹן ר"ת הָיָה עוֹמֵד בְּשַׁעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה וְהִבִּיא רְאֵיָה מִן וְיַעֲמוּד הָעַם בְּבְרִית וְכֹן נוֹהֲגִים: רַנַּג וְאַחַר שְׁקִרְאוֹ בַּתּוֹרָה חוֹבֵת הַיּוֹם אוֹמְרִים קְדִישׁ בֵּין בַּחוּל בֵּין בְּשַׁבָּת בֵּין בִּי"ט חוּץ מִשַׁבָּת בְּמִנְחָה וְתַעֲנִית שְׁאִין בֵּה הַפְּטָרָה בְּמִנְחָה שְׁאִין אוֹמְרִים קְדִישׁ בֵּהוּן שְׁהָרִי צְרִיף לוֹ לְהַקְדִישׁ מִיָּד בְּהַצְנָעַת הַתּוֹרָה בְּעַמְדָם לְתַפְלַת לַחֵשׁ.

אֲבָל שְׁנֵי נַחֲמִישֵׁי שְׁקִנְוֶשָׁה דְּסִינְדְּרָא מִפְּסֻקָא אוֹמְרִים קְדִישׁ לְאַחַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה: רַנַּד וּבִיּוֹם שְׁיִשׁ ב' ס"ת עַל אֵיזָה מְהֵם רְאוּי לְהַקְדִישׁ דִּינָה הֵכִי הוּא בִּשְׁב' שְׁיִשׁ בּוֹ ס"ת א' יֹאמֵר קְדִישׁ עַד שְׁלֹא יִקְרָא הַמַּפְטִיר לְפִי שְׁאִין הַמַּפְטִיר מִמְּנֵן הָעוֹלָם.

וְכַשֵּׁי ב' ס"ת אֲזִי קוֹרִין בְּרֵאשׁוֹנָה חוֹבֵת הַיּוֹם וּמְנִיחִין הַשְּׁנִיָּה אֲצִלָּה וְאוֹמֵר קְדִישׁ עַל שְׁתִּיָּהוּ. וְקוֹרִין לְמַפְטִיר בְּשְׁנִיָּה.

וְאִין לְהַגְבִּיָּה הַס"ת שְׁקִרְא בּוֹ כְּבָר עַד שְׁהִבִּיא ס"ת שְׁנִיָּה קוּדֶם כְּדִי שְׁלֹא יַעֲמוּד הַחֲזָן בְּטַל בְּלֹא מְצוּנָה כֵּן מְסִיק בְּסוֹף תְּמִיד נִשְׁחַט מְקַבֵּל אֶת הַמְּלֵא וּמְחַזֵּר אֶת הַרִיקָם בַּפ"ב דְּשַׁבָּת הוּא בְּאִשִּׁיר"י בְּשֵׁם ר' יוֹנָה.

וְהַר"ם ע"ג כְּתַב כְּשִׁנוֹתָנִים הַס"ת הַשְּׁנִיָּה לְחֲזָן לְקִרוֹת אִינוּ רִשְׁאֵי לְפֶתְחוֹ וְלִהְסִיר מִמְּנָה הַמְּפָה עַד שְׁיִגְלָלוּ הָרֵאשׁוֹנָה בְּמַפָּה וְהוּא בְּתַשְׁב"ץ סִי' קפ"ז וּבְכַלְבּוֹ סִימָן ב'. וְאִם אִין שְׁם רַק ב' ס"ת קוֹרִין קְרִיאַת הַשְּׁלִישִׁית בְּרֵאשׁוֹנָה שְׁנִגְלָל כְּבָר וְלֹא קוֹרָא בְּאוֹתוֹ שְׁלִפְנֵי מְהֵרִי"ל: רַנַּה וְאַחַר כִּדְּמַגְבִּיָּה הַס"ח וּמְרֵאָה הַכְּתָב לְעַם דְּהֵכִי אֵיתָא בְּמַסְכַּת סוֹפְרִים.

וְכַתַּב הַרְמַב"ן פּר' כִּי תִבְא בְּפִסּוּק אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְז"ל וְלִי נִרְאָה עַל הַחֲזָן שְׁאִינוּ מְקַנְיִים ס"ת עַל הַצִּיבּוֹר לְהִרְאוֹת פְּנֵי פְתִיבְתוֹ לְכָל כְּמוֹ שְׁמִפְרָשׁ בְּמַסְכַּת סוֹפְרִים שְׁמַגְבִּיָּהִם אוֹתוֹ וּמְרֵאִים פְּנֵי פְתִיבְתוֹ לְעַם הָעוֹמְדִים לִימֵינוּ וְלִשְׁמֵאלוֹ וּמְחַזִּירוֹ לְפָנָיו וְלִאֲחֵרָיו שְׁמַצְוָה לְכָל הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים לְרֵאוֹת הַכְּתָב וְלִכְרוֹעַ וְלוֹמֵר זֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשָּׁה וְגו' וְכֹן נִהְגוּ עַד כְּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

מִשְׁמַע שְׁאִין לְכָרוֹעַ וְלוֹמֵר זֹאת הַתּוֹרָה אֲלֵא כְּנִגְדַּת הַכְּתָב וְכֹן הוּא בַּהַג"ה מִיְיָמוֹנֵי וְכֹן עֲשָׂה מְהֵרִי"ל וְכֹן רְאִיתִי מֵאֲדוֹנֵי מו"רֵי הַגָּאוֹן מְהֵרֵש"ל וְז"ל: רַנּוֹ וְאַח"כּ אוֹמֵר הַחֲזָן אֲשֶׁרִי יְהַלְלוּ וְכַתַּב הָרוֹקֵחַ בְּשֵׁם ר' אַב"ן וְז"ל תְּמַה אַחִי ר' חַזְקִיָּה עַל שְׁחוֹלְקִים פְּסוּקָה זֶה יְהַלְלוּ שֵׁם ה' כִּי נִשְׁגָּב שֵׁש"ץ אוֹמֵר חֲצִיּוֹ וְהַקְהֵל מְסִיִּימִים אוֹתוֹ וְגוֹמְרִין פְּסוּקָה אַחַר עֲמוֹ וְיָרֵם קָרְוֹ לְעַמּוֹ וְגו'.

וְאוֹמֵר אֲנִי הֵלֵא בְּפִסּוּק וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאַמֵּר כְּמוֹ כֵּן עוֹשִׂים. וְגַם בְּבְרַפְת מִיָּלָה אוֹמֵר שֵׁש"ץ הוֹדוּ לֵה' כִּי טוֹב וְהַקְהֵל מְסִיִּימִין כַּל"ח.

וטעם פֿוֹלם אָפּרש לפי קט דעתי לפי שהשׁרפים קוראים זֶה לְזֶה להקדיש ליוצֵרם יחד ומקדישים אֶחָרֵי כֵן פֿוֹלם יחד כְּמוֹ כֵן ש"ץ אומר ואח"כ מקדישים הקהל עמו לפי שאנו אומרים בב"ר וַיִּשְׁתַּחוּ לַעֲמֵם הָאָרֶץ מִפְּאֵן שְׂמוּדִים עַל בְּשׂוֹרוֹת.

ובילדות זָכַר מְצִינוּ בְּשׂוֹרָה פְּדִתָּנָן הַמְּבַשְׂרִינִי אִם יִלְדָה אִשְׁתִּי זָכַר. וגם בפסוק אחר מְצִינוּ הָאִישׁ אֲשֶׁר בִּישָׁר כו'.

לְכֹף אומר הודו לה' פי טוב על בְּשׂוֹרַת זֹאת שְׁנוּלַד זָכַר וְהַצְּבוּר אומרים פי לעולם חסדו ולעולם נודה לו'. אף פֿאן לפי שאמר בתחלה גְּדָלוֹ לה' אֲתִי וגם הפל הָבוּ גְּדוֹל לאלהינו ואומר בסוף אין אֲתֵם צְרִיכִים רַק לְגְדָלוֹ וְלִהְלָלוֹ לפי שגָדוֹל וְנִשְׁגָב שְׁמוֹ לְבַדוֹ שְׁפָל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ מְשֻׁגָבִים וּמְגֻדְלִים שְׁמוֹ.

והצבור מְשִׁיבִים גַּם אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּדוּ וְשִׁיגְנוּבוּ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. נֹאמֵר לְמַעַלָּה הִלְלוּ אֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְהַצְּבוּר מְשִׁיבִים גַּם אָנוּ יוֹדְעִי וּמְסִיִּימִים אֵת הַמְּזֻמּוֹר וְאוֹמֵר עַל שְׁבָהָרָם קָרוֹן לַעֲמוֹ יִשְׂרָאֵל מְהֻלָּלִים אוֹתוֹ כָּל חֲסִידָיו.

ור' חזקיה מְפָרֵשׁ שְׁלִפְכֵיךָ אומר פֿסוּק זֶה כְּשֶׁמְחַזְרִין ס"ת לְמָקוֹמוֹ. לפי שְׁכַשְׁמִשְׁתַּחֲוִיִּים אומר רוממו ה' אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ וגם בְּבִרְכַת הַתּוֹרָה מְשַׁתַּחֲוִיִּים לְכַבוֹד הַתּוֹרָה.

כְּשֶׁמְחַזְרִים אוֹתוֹ אומר יִהְלָלוּ. לְהוֹדִיעָךָ שֶׁלֹּא בְּשִׁבִיל אֱלֹהוֹת שֶׁהַתּוֹרָה הוּא מְשַׁתַּחֲוֶה אֲלֵא לְהַקְבִּי מְשַׁתַּחֲוֶה שְׁשִׁכִּינְתוֹ שׂוֹרָה עָלֶיךָ.

וְלֹא בְּשִׁבִיל שְׁגָם הִיא אֱלֹהִים אֲלֵא שְׁנִשְׁגָב שְׁמוֹ לְבַדוֹ. וְעַל שֶׁאֵמֵר יִהְלָלוּ וְלֹא אֵמֵר הַמְּזֻמּוֹר שְׁלִמַעַלָּה הִלְלוּ אֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם הִלְלוּ אֵת ה' מִן הָאָרֶץ.

מְשִׁיבִים הַקֹּהֵל אֵין אָנוּ לְבַדִּינוּ מְהֻלָּלִים אוֹתוֹ כִּי גַם בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ מְהֻלָּלִים אוֹתוֹ. אוֹתָן דְּבָרִים שְׁמֻהֻלָּלִים הָאֲמוּרִי בְּמְזֻמּוֹר וְאוֹמֵר כִּי נִשְׁגָב שְׁמוֹ וגם מְשַׁבְּחִים אוֹתוֹ שֶׁהֵרִים קָרוֹן יִשְׂרָאֵל בְּמַתָּן תּוֹרָה שְׁמֵאֲהָבָתוֹ אוֹתָם נָתַן לָהֶם חַיִּי עוֹלָם שְׁפָה מְרוֹמָם קָרְנָם עַל כָּל הָעַמִּים דְּכָתִיב כִּי הִיא חֲכַמְתְּכֶם וּבִינַתְכֶם עַל זֹאת מְהֻלָּלִים אוֹתָם כָּל חֲסִידָיו שְׁאָר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קְרוֹבוֹ עכ"ל.

וּמַתוֹף דְּבָרָיו אֵל נִשְׁמַע שֶׁהַמְּנַהֵג קְדֻמוֹנִים הוּא לְכַרְוֵעַ בְּבִרְכַת הַתּוֹרָה וְלֹא פְּאוֹתָם הָאוֹמְרִים שְׁאִינוּ מְנַהֵג: רַבּוֹ מְנַהֵג שֶׁהַגּוֹלָל הוֹלֵךְ אַחַר ס"ת וְעוֹמֵד לְפָנֵי הָאָרוֹן עַד שְׁתַּחֲוֹר ס"ת לְמָקוֹמוֹ הַג"ה מִיִּימוֹנֵי.

וְנִכּוֹן לְכָל אָדָם לַעֲמוֹד מִמָּקוֹמוֹ וּלְלַוְתָּה עַד לְפָנֵי הַתִּיבָה וְכֵן עָשָׂה מְהָרֵי סָג"ל: חֲלָק הַשְּׁנַיִ מַעֲמוּד הָעֲבוּדָה דִּין נְטִילַת יָדַיִם כְּשֶׁבָא לְאֶכְלוֹל יִטּוֹל יָדָיו קוֹדֵם וְצָרִיף לִיְזַהֵר בְּנְטִילַת יָדַיִם שְׁפָל הַמְּזוּלָל בְּנְטִילַת יָדַיִם חַיִּיב גְּדוּי פְּדָאֲמַרִּינָן אֵת מִי גְדוּ אֵת ר' אֶלְעָזָר בֶּן הַנָּדָל שְׁזוֹלָל בְּנְטִילַת יָדַיִם וְכָל הַמְּזוּלָל בְּנְטִילַת יָדַיִם בָּא לְיַדֵּי עֲנִיּוֹת וְרָמַז לְזֶה "עַל" נְטִילַת יָדַיִם ר"ת עָנִי.

נֹאמֵר רַב זְרִיקָא אָמַר ר"א כָּל הַמְּזוּלָל בְּנִט"י נֶעְקָר מִן הָעוֹלָם. וְאֵעִפ"י שֶׁשִּׁיעוּרָם בְּרַבִּיעִית יוֹסִיף לִיְטוֹל בְּשִׁפְעַ דְּאָמַר רַב חֲסָדָא אָנָּא מְשַׁתִּי מְלֵא חֲפָנֵי מִיָּא וְיִהְיֵי לִי מְלֵא חֲפָנֵי טִיבוֹתָיָא: רַבּוֹ וּיְבָרַךְ ענ"י עַל שֶׁם שְׁמַגְבִּיהַ יָדָיו כְּמוֹ וְיִנְטָלָם.

וי"מ הכלי הנקרא מנטל ואעפ"י שהיא מדרבנן שייך לומר וצננו דאסמכיה אלא דלא תסור ולא יברך עד לאחר הנטילה אע"ג דכל הברכות מברכים עליהם עובר לעשייתן שאני הכא שפעמים שאין ידיו נקיות ואינו יכול לברך קודם.

הלכה תקנו שלעולם יברך אח"כ. ועוד פיון דמברך קודם הניגוב הוי שפיר קודם לעשייתן שגם הניגוב הוא מן המצוה: רס וינגב ידיו היטב קודם שיבצע דאמ' רבי אבהו פל האוכל בלא ניגוב ידים פאלו אוכל לחם טמא שנא' פכה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים וכתב הטור לחמם טמא בגימ' "בלא ניגוב ידים".

ובה"ג לחמם "לח מים: רסא מי נטל ידיו ואינו יודע אם בירך אם לא בירך פתבו הגאונים ו"ל שאינו חוזר ומברך דהוי ליה מדרבנן. שגולי לק"ט: רסב אין נוטלין מים אלא מן הכלי.

וכלי אפ"י הוא מחזיק רביעית אם אינו יכול לעמוד על עצמו בלא שישמכו אינו פלי. ואם תחלת תקונו בכך שאינו יכול לעמוד בלי סמיכה ואין משתמשי בו אלא ע"י סמיכה חשיב שפיר פלי.

אבל מגופת חבית שהיא חדה וכן פסוי של כוס ושל קנקן שמשופעים למעלה אעפ"י שמתחלה נעשית לכך להשתמש בו כף פסולים דלא נעשים מתחלה לקבלה. אבל אם מחזיקים רביעית כשיושבים אפ"י בשלא מסומכים אז יכול להיות שכשרים לנטילה מן המים שיוכל ליכנס בהם כשיושבים בלא סמיכה כף נראה מתוך דברי הטורים והשבול"י לק"ט: רסג שק וקנפיה אעפ"י שתקנו שמקבלים אין נוטלין מהם שאין דרך לעשותן שמקבלים.

וכתב הסמ"ק וכן י"ל באותן כובעים של לבדים אפ"י כשהם קשי"כ כ"כ שמקבלים המים שאין המים זב מהם מ"מ אין עשוין לקבל המים פגון שק וקנפיה. ומפל מקום על ידי הדחק מותרים שעוברי דרכים גילים לשמות מהן עכ"ל: רסד כתב הטור אם הנה ברזא בנקב החביות ונהסירו וקבל המים על ידו חשיב שפיר פח גברא וצריך להחזירו ולהסירו בכל שפיקה ושפיקה.

ונראה מזה כשנוטלים מן הפיור שיש בו תרנגול של נחנשת שיש להחזירו ולהסירו בכל שפיקה ושפיקה. וכן כתב הש"ל ונ"ל ומה שמקדישין ידים מן הפיור פגון שהנה ברזא בפיו וקשה מושף הברזא הנה מקלח על ידיו ורוחץ בקילוח ראשון ואם לא די בקילוח ראשון עוד הנה תוחב הברזא ומושקה דלעולם הוי מפת גברא עכ"ל וכ"כ המרדכי פ' אלו דברים: רסה לא יטול מהנהר מים בידו אחת ויתן על ידו השנית לפי שאין פאן לא נטילה ולא טבילה כ"כ הרשב"א בפ' כל הבשר בשם ה"ג.

ובתורת הבית אבל אם נטל ידו אחת מן הכלי ושפף ממנה לידו אחרת התיר ר"ת ונהביא מן התוספת הנוטל והנותן לחבירו בחפניו ידיו טמאות שמא מתחלה לא נטל מן הכלי. משמע אם נטל מתחלה מן הכלי היו ידיו טהורות.

ויש אוסרים גם בזה ונוהגים להקל כדברי ר"ת אבל לכתחלה יש להחמיר: רסו הורה ר"י בר יהודה ו"ל מי שהיה הולך בספינה ואין לו פלי ורוצה לאכול שוטף ידיו בנהר

ודיו ואינו מברך ענ"י הואיל ואינו נוטל מן הפלי אלא על שטיפת ידים דע"ש נטילה תקנו חכמים לברך ענ"י.

וי"מ דבין הנוטל מן הפלי בין הנוטל מן הנקה מברך ענ"י והוא המטבע שטבעו חכמים ז"ל שפולי לקט ובתשובת הרשב"א סימן תשנ"ד שיש לברך ענ"י. אבל התשב"ץ כתב בסי' ר"ף שמהר"ם קנה מברך על שטיפת ידים וכן מהרי"ל הי' מברך על שטיפת ידים וכ"כ האגור וז"ל שמעתי ממורי אבי מהר"ר יודא לנד"א ז"ל שקהה נוהג לברך על שטיפת ידים פשוטל ידיו בים או בנהר וכן קבל מרבותיו עכ"ל: רסז בענין אם יש ליטול מנדה וגוי יש בזה פלוגת דרבנות' איתא בתוספת' דמס' ידים כל שאינו מטמא במשא פשר ליתן לידיים.

נדקדק ר' שמשון דלפי זה אסור ליטול מים מן הנדה. ומהר"ם מרוטנבורג דקדק מתוספתא היא דאסור ליטול מן הגוים דעשו אותם פזבים לכל דבריהם.

והא"ח כתב בשם הרמב"ם שאין נוטלים מים מן הגוי. וכתב עליו מהרי"ק בב"י שטענות סופר הוא שהרי לא מצינו להרמב"ם שכתב כן ע"כ.

ולא גלה לנו הרב מהרי"ק מי בא תחתיו. ואני אומר שיש להכניס מהר"ם במקום הרמב"ם שכן כתבו התשב"ץ והמהרי"ל בשמו.

אכן התו' בסוף מסכת נדה כתבו שיש רוצים לדקדק מדתניא בתוספת' דמס' ידים כל שאינו מטמא את המים במשא פשר לנטילת ידים. משמע מטמא במשא אינו פשר לנט"י.

ושבויש הוא דהא נדה ויולדת נוטלים ידיהן אע"פ שמתמאות במשא וכ"ש עכשיו שאנו נוטלים פלנו ממים טמאים. ונראה דהתם איירי לתרומה או לחולין שנעשו על טהרת תרומה עכ"ל וכ"כ המרדכי פ' אלו דברים וכ"כ הרא"ש בפ"ק דמס' ידים וז"ל והאידין שאכל המים טמאים יכול ליטול מים מן הנדה דבלאו הכי כל המים טמאים וא"א בענין אח' ע"כ.

הרי דעתו פדעת התוס' וכ"כ בנו אחריו או"ח סימן קנ"ט ודעת הסמ"ג פדעת התוס' והרא"ש וכן העלה הרשב"א בת"ה וכן כתב בתשובת להרמב"ן סימן קנ"א וכ"כ האגודה בפ"ק דמסכת ידים וז"ל כל שאינו מטמא במשא פשר ליתן לידיים י"מ דהקא נוטל ידיו לתרומה איירי דאי לחולין פשר אף מגוי ונדה ויולדת עיין בספר התרומה ובתו' נדה פ' התנוקות עכ"ל וכתבו הש"ל והאגור בשם ספר התרומה שהתיר ליטול מגוי ומאשתו נדה ודבריו תמוהים בעיני שיהי איתא בפ' אע"פ אמר רב הונא כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו.

וכתב הרא"ש בפ"ק דכתובות דהרחצת פניו ידיו ורגליו שאמרו אפ"י הוא רוחץ והיא מוצקת דאלו ליגע היא בידה אפ"י בלא רחיצה אסור דהאיכא קירוב בפשר ואסור ליגע אכ"י באצבע קטנה וכ"כ בנו אחריו בטור י"ד סי' קנ"ה וכ"כ הסמ"ג וסמ"ק והגהות מיימוני וכן כתב הרשב"א בתורת הבית וא"כ איך התיר בעל התרומה ליטול מאשתו נדה.

ונראה לי ליישב דקל אלו שאסרו לנדה לעשות לבעלה כולם לא אסרוה אלא מה שהיא דרה חיבה כמו מזיגת הפוס כתב הרשב"א בת"ה הקצר שמייגרי בכוס בל יין שהיא המרגיל לדבר עבירה.

ובהצעת המטה כתבו התוספת והרח"ש בריש כתובות דדוקא פריסת הסדינים והמכסה שהיא דרה חיבה. אבל הצעת הפרים והקסות שיש בו טורח ואינו דרה חיבה שרי וכ"כ הטור י"ד והמרדכי בשבועות והגהות מיימוני בשם ר"ת ורש"י ה"ה נמי הרחצת פניו ידיו ורגליו היינו דוקא מה שהיא דרה חיבה אבל נטילת ידים גזרת המלך הוא ואין זה דרה חיבה נראה לו לבעל התרומה דשרי אף לא אישטמט שום מחבר שכ' אשת נדה אלא כולם כא' עונים ואומ' דמותר ליטול מנדה סתמא משמע אבל מאשתו נדה לאו משים הרגל דבר.

וכן מצאתי משם חדושי מהרי"ל ונ"ל אסור לאשה נדה לצוק מים על יד בעלה וכן גוי וכן אשת איש וכן נדה ע"כ. ואף ע"ג דלא קיימא לן פנותיה כמה שכתב דאין ליטול מגוי ומנדה אלא קיימא לן כדברי המתירין שהם רובא דרובא.

מ"מ שמעינו מדבריו דיש לחלק בין נדה ובין אשתו נדה מדפלגינהו וכתב אסור לאשה נדה לצוק מים על יד בעלה ואח"כ כתב וכן נדה ש"מ דה"ק אסור לאשה נדה לצוק על יד בעלה ולא תאמר דוקא אשתו נדה שהיא אסור משום הרגל דבר אלא אף נדה אסור ליטול ממנה משום טומאה ואע"ג דלא קיימא לן בנדה פנותיה באשתו נדה יש לנהוג פנותיה דמשמעות הפוסקים פנותיה רסח אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליה' כל היום דעת הפוסקים דוקא שחרית וה"ה כשמתנה שלא בשעת אכילה מתנה שחרית קרי ליה.

אבל אם נטל לצורך אכילה לא מהני בו תנאי ומאחר בנוטל ידיו לאכול צריף לאכול מיז כדי שלא יסיח דעתו בנתיים. אבל זה שאינו מחויב ליטול בשעת אכילה שהרי שמר אותם מהבוקר והתנה עליהם לא אמרינו תכף לנטילה סעודה כ"כ הר"ר יונה בפ' אלו דברים וכתב המרדכי שם ודוקא כשנזהר כל היום שלא טינפם אבל אם טינפם לא מועיל התנאי כי אם היכא שאין מים בעיר ואיכא טורח לבקש ע"כ וכתב הפלבו שאם הניח ידיו אחר נטילה בבתי ידים שפיר דמי: רסט מי שיצא מבית הפסא ורצה ליטול ידיו לאכילה שאלי לרש"י אם צריף ליטול ב"פ והשיב שאלתי את פי ר' יעקב בר יקר והשיב שצריף ליטול ב' נטילות על הראשונה אשר יצר ועל השנייה על נט"י.

ולי נרא' שנטילה אחת עולה לכאן ולכאן. ומתה"ם ה"ה נוהג פרבי יעקב בר יקר וכן הרא"ש דאי בנטילה אחת מברך אשר יצר ואח"כ על נטילה הוי הפסק ורי"ף כתב דלא הוי הפסק והטור הכריע דלאחר ששפף פעם על ידו ומשפף יברך אשר יצר ואחר כך בשעת ניגוב ידים יברך על נטילת ידים וכהכרעת הטור כן מצאתי בשם מהר"י פולק שנהג כן: רע מדברי פל הפוס' הראשונים והאחרונים קמאי דקמאי ובתראי דבתראי נר' פשוט שדבר שטבולו בא' מז' משקי' עד שיהיה טופח ע"מ להטפוח צריף נט"י אפי' האידנא.

רק נשתחו וסיעתו פתבו שלא לברך על אותה נטילה אבל עכ"פ צריף ליטול. ופליאה דעת נשגבה ממני על מנהג העולם שכמעט בטלויה עתה ולית דחשבה והוא דבר מפורש בתלמוד בפרק ע"פ.

ואם פתבו קצת הפוסקים שלא לברך עליה וטעמ' ונימוקא עמם מי בטלויה. והנה סברת הפוסקים מבוארים במקומם הביאם הב"י סימן קנ"ח.

ואמתי בחפזי כי זה נתפשט מהרב ר' מאיר מרוטנברק שהביאם שם הב"י והטור הביאם סימן תע"ג שפתבו שהאידינא אין צריף נטילה. עם כל זה יקשה בעיני שיהי ר' שמואל בר צדוק תלמיד מובהק של מהר"ם ודקדק בהנהגותיו כתב בספר תשב"ץ סי' צ"ט שמהר"ם הצריף נטילה לדבר שטיבולו במשקה רק שלא לברך עליה וטעמו הוא מבואר שם פטעם התו'.

וכן כתב הפלפו בשמו נמצא שגם מהר"ם לא עלה על דעתו מעולם לבטל נטילה זו לא כמ"ש הטור בשמו ואף אם נאמר שדברי הטור עיקר מ"מ אין נראה להניח כל הפוס' ובעלי הוראות וליקף אחר שתיקה להקל לכן נר' שאין לזלזל בנטילה זו וכל הנהיר בה ינפה לרב טוב: רעא פתב הש"ל סימן ל"ו וז"ל אם לא היה דעתו לסעוד אע"פ שמיך אחר נטילה נמלך לסעוד חוזר ונוטל ומברך ענט"י וכן מצאתי למפרש אהד ז"ל וכ"כ האגור בשמו סימן ר"ז: דיני סעודה רעב כתב ר' יואל דאין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא.

והיא דתכף לנטילה ברכה מוקי לה במים אחרונים וכן פתבו הרי"ף והרמב"ם והתשב"ץ פתב בשם מהר"ם דאמים ראשונים קאי וכן הרא"ש תלמידו נהג שלא להפסיק בראשונים וכן מתוך הירושלמי שמעינו דהיא דתכף לנטילה ברכה אמים הראשונים קאי.

וכתב מורי הגאון מהר"ש ז"ל דעל בעל הסעודה הוא מוטל לכבד הגדול להביא מים לפניו באחרונה. אבל אם מביאים לו ליטול ידיו בראשונה כמו שנתפשט המנהג והוא מונע מלקבל עבירה היא בידו והוא בזיון התורה שהוא רודף אחר הכבוד אפי' לפי סברת הרא"ש אין ראוי לומר אני אנהיג עצמו בטורה ובקדושה ובפרישות ולא אפסיק ואחרים יפקו.

אדרבה היה לו ליטול וליזהר שלא יפסיק ואז אחרים ילמדו ממנו וק"ו לפי מה שפרשתי דאין בו חשש הפסקה אלא דרך כבוד שלא יהא עליו למשא שיטול וישמור ידיו. ומ"מ טוב שישמור ידיו שלא יעסוק בדברים אחרים שמא יעסוק ויגע בדברים הצריכים נטילה דסתם ידים עסקניות הן.

ומ"ה מי שעושה גדר וסייג שאינו מפסיק בדברים שמתוך כך יזהר שלא יעסוק בדברי טוב ויפה וישר פחו ומש"ה ראוי ונכון לכל ירא שמים לישוב ולשמור ידיו ואף אזהרה בהפסק יפה לו לגדר ומ"מ אם שואל לו אדם בד"ת ואין משיב לו עון הוא בידו מאחר שהוכחתי שיכול להפסיק אלא משום גדר ופרישות יכול לעשות וא"כ אין ראוי שיעשה גדר לבטל ד"ת שכל העולם עומד עליהם וצורך סעודה הוא שכל שלחן שאין עליו ד"ת הוא שלחן של מתים.

ובפרט לפי מה שכתב ר' מנחם פשישראל יושבים על השלחן וממתינין זה לזה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות שהשטן מקטרג עליהם לכה. הנהיר להביא מלח על השלחן שאז ברית מלח מגין עליהם.

וא"כ לעסוק בתורה אין לה ברית ומצוה יותר ממנה. ולכה אומר אני שטוב הוא שינגיל עצמו שלא להפסיק בשיחות בטילות שמתוה כה ישמור ידיו.

אבל בד"ת שהיא יעלת חן ראוי שיפסיק רק שיראה שלא יהא בה ינהרא אלא בנחת ולאט עם חבירו עכ"ל: רעג הגה"ה מיימוני כתב בפ"ה מהל' תפלה בשם סמ"ק דהא דאמרין אסור להתפלל בלא תגורה.

ה"מ תפלה כגון י"ח אבל לענין ק"ש ושאר ברכות אין לחוש בתגורה רק שלא יהא לבו רואה ערותו שיהא לו מכנסים כדמשמע פ"ק דשבת שהיו רוצים להסיר תגורותיהם בשעת סעודה אעפ"י שמברכים ברכת המוציא ובהמ"ז מיהו לבו רואה את הערוה אף בשאר ברכות אסור דלא כפרש"י דפי' בברכות דמותר ע"כ וכ"כ הר"ן בפרק קמא דשבת: רעד ולענגן גלוי הראש יש בו מחלוקת במס' סופרי' שכתב פותח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה פורס את שמע וי"א בכרעיו ובגדיו פרומים פורס אבל לא בראשו מגולה אינו רשאי להוציא הזכר' מפיו ע"כ.

ור' ירוחם בסוף נתיב י"ז פסק כמ"ד אסיר וכן דעת מהרא"י בת"ה. וכתב עוד שכובעים הקלועים מקש חשיב פסוי לראש להתפלל בהם אבל הנחת יד על הראש לא חשיב פסוי. וכתב דטעמא משום דהראש נהיך חד גופא ואין הגוף יכול לכסות א"ע. ולפי דבריו משמע שאם אחר הניח ידו על ראשו של זה חשיב שכיר פיסוי.

ומורי מהר"ש בתשובותיו סימן ע"ב כתב דכסוי יד חשיב פסוי אפילו בעצמו: רעה ויבצע ממקום היפה שבפת במקו' שנאפה היטב א"ד שהוא משולי הלחם. וי"א להפך.

הלכה לצאת ידי ספיקא יבצע מן הצדדים שיתנוף מלמעלה ומלמטה כאחד הגה מיימוני: רעו יש שאין רוצי' לחתוף הפת כלל קודם הברכה. והרא"ש כתב דחשיב הפסק מה שמתאח' לחתוף הלחם ושוהה בין ברכה לאכילה אלא חותף ואינו מפריד הפרוסה עד לאחר ברכה וכן כת' ר"י.

וצריך לחתוף מעט שאם יאחז בפרוסה שיעלה שאר הכפר עמה דאל"כ חשוב כפרוס: רעו ויברך המוציא לחם מן הארץ ואע"ג דמוציא עדיף טפי דכ"ע מודו דלשעבר משמ' ובהמוציא פליגי אפ"ה פסק תלמודא שיאמר המוציא.

וכתבו התו' בפ' פיצד מברכי' פדי שלא לערב ראשי האותיות כגון העולם מוציא. ואע"ג דבלחם מן איפא עירוב שאני הכא דקרא כתיב המוציא לחם מן הארץ ע"כ.

ומ"מ יתן ריחז בין לחם ובין מן שלא יבליע המ"ם. ומה שתקנו המוציא לחם מן הארץ אף שהקב"ה אינו מוציא לחם כ"א תבוא' הארץ בזה התולדת יצחק פ' בהר משם תראנו אף פי העיקר הוא שתקנו לשון הפתוב: רעח ויתן שתי ידיו על הפת שיש בהן עשור אצבעות כנגד עשור מצות התלויות בפת לא תחרוש בשור וחרמור.

פלאים. לקט.

שכחה.

פניאה.

בכורים. תרומה.

מעשר ראשון. מעשר שני.

חלה ולכה יש עשרה תיבות בברכ' המוציא. ועשרה תיבות בפסוק מצמיח חציר לבהמה.

ועשרה תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו. ועשרה תיבות בפסוק ארץ חטה ושעורה.

וי' תיבו' בפסו' ויתן לה: רעט ואע"ג דפת ש'לנו מלוח ואין צריך להמתין למלח מ"מ מצוה להביא מלח על השלחן קודם שיבצו כמ"ש התו' בפרק פיצד מברכים ר' מנחם הנה מדקדק מאוד להביא מלח על השלחן כדאימא במדרש פשישראל יושבין על השלחן וממתינים זה לזה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם.

ובש"ל כ' מה שנהגו לבצו על המלח פ'רשו הגאונים לפי שהשלחן דומה למזבח וכתוב במזבח על כל קרבנה תקריב מלח: רפ כתב בא"ח אם ראובן פשהוא נוטל ידיו לאכילה יעקב ב'רף המוציא ואח"כ נגב ראובן ידיו ובינה על גטילת ידים לא הוי הפסק כמו טול ברוף וא"צ ראובן לחזור ולברך המוציא: רפא ואחר שיבצע יתן לכל א' וא' כמו שכתב הרמב"ם בפ"ו הבוצע נותן פרוס' לפני כל א' וא' והא' נוטל פרוסה.

ואין הבוצע נותן ביד האוכל אלא א"כ הנה אבל. וכתב הר"ד אבודרה"ם ואפשר הטעם בזה משום שנ' פרשה ציון ב'ידיה והוא רמז לפריסת המוציא.

בתשובת הרשב"א כתב טעם זה בשם בעל ה"ג. ואם היו המסובים רבי' הנה נהוג מהר"י סג"ל שהוא הנה הבוצע והגיע לאחד מן המסובים לחלק ג"כ לחבריו והוא חלק שאצלו ואם לא הספיק לכולן שאל מן החתיכה האחר' אם נשא' פי היא עיקר הבציעה ולא נטל מן הלחם שנשא' שם בידו שבצע ממנו בציעת המוציא: רפב כתב האגו' בשם הר"ר אביגדור שכתב בשם הר"ר שמחה צרי' אדם לאכול פת שבצע בה המוציא קודם שיאכל פת אחר כדי שיאכלנו לתאבון והוא מדברי ש"בולי לקט.

ואולי הטעם הוא משום חבובי מצוה: רפג כתב הפלבו בשם הר"ר אשר נהגו כל ישראל שלא להאכיל בהמה חיה ועוף ולא עפ"ם מחתיכה שנגע בו חתיכ' המוציא וכן כתב הר"ר דוד אבודרה"ם: רפד היו לפניו חתיכה של פת ופת שלם הפל ממין א' מבר' על השלם אפי' הוא פת קיבר וקטן והחתיכה פת נקייה וגדולה.

אבל אם השלם שעורים והחתיכה מחטים אפי' הנה קטנה מניח הפרוטה תחת השלימה ובוצע משתייהן יחד. וכל זה פשוטה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד יבצע עליו ואין לחוש לשני אע"פ שחשוב או חביב עליו.

ואדוני מור"י מהרש"ל כתב בהגה בא"ח ש'לו שאם יש אחד אצלו נכון לחלק שאחד יעשה על השלימ' ואחד על הפרוטה של חטים. וה"ה בפת ישראל ובפת נקייה של גוים

אם יש א' אצלו שיחלק ויתן לו לברך על הפת של ישראל והוא יברך על פת גוים דבכה"ג פולי עלמא מודו דמצנה לחלק וכן ראיתי אותו נהוג על שלחננו: רפה פתב בכתבי מהרא"י סי' ק"י לחם שלם ובו דבו' פרוסה איה לעשות לברכ' המוצי' אם טוב יותר להניח בו מחובר שיהא הפת גדול או טוב לפרוס הפרוסה מן השלם פדי שיהיה הפפר שלם לברפת המוצי' לא בארו יפה דעתם אם הו' זה פשניגלוסקאו' הדבוקים יחד שנגאפו ונדבקו בתנור פה ונחתה מן האחת והשנייה נשארה שלימה כה"ג ודאי שוב יותר להפריד החתיכה מן השלימה פדי שתהא נרא' שלימ' ממה שניחננו דבוק בה פדי שתהא נר' גדולה דקי"ל שלימ' קטנ' עדיפ' לענין ברכה מפתיתין גדולים ע"כ: רפו אמר מהר"י סג"ל שאביו למדהו בינוקתו על הגלוסקאו' הנושקים זו את זו ונתחברו הרבה יחד בעת אפייתו.

הבוצע מאחד מהן אל יבצע במקום שנושקים בתברת' כי חשו' פאלו פבר נחתה שם. רק יבצע מצד החיצון שלשם הוא שלם.

ומוכח פן מפ' חלק גבי רב אשי דשאיל ליה מנשה בחילמ' מהיכא בעית למישרא המוציא א"ל לא ידענ' וא"ל מנשה מהיכ' דקדי' בשול' ברפת'. ופרש"י ממקו' שנקרמו פניה ש'ל פת בתנור דהיינו מלמעלה או מסביבו' הפת או משוליו אבל באמצע לא.

ממילא ה"ה מקום שנושקו נמי לא: רפו פתב הרוקח אם יש לאדם ב' חצאי לחם ואין לו לחם שלם יחב' יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נרא' ודינו פדין שלם ואפ' בשבת יכול לחברם פדמשמע בפ' חלון וכ"כ האגו' בסימ' ק"י: רפח אין משיחין בסעודה ואיתא בפירושלמי אפי' מאן דעטיש בגו מיקל' אסור למימר ליה אסותא משום ספנתא: רפט גרסינן בפ' אמר להם הממונה הלכה בסעודה אדם יוצא להטיל מים נוטל ידו אח' פי' אות' ששפשא בה.

דבר עם חברו והפליג נוטל שתייהם פיון שהסיח דעתו. וכשנוטל נוטל בפני כול' שלא יחשדוהו שלא נוטל: רץ פתב הטור וז"ל גרסי' במסכת דרף ארץ כל מה שאימר לה בעל הבית יעשה ע"כ וכן הוא במסכת דרף ארץ.

אבל במס' פסחי' בסוף פ' כיצד צולי' הוא בזה הנוסח כל שאומר לה בעל הבית עשה חוץ מצא. ורבי' נתחבטו בפירוש' דההוא מאמ' והנכון אצלי הוא מה דאיתא בערכי' בפ' יש בערכי' עד היכן לא ישנה אדם מאכסניא שלו רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד שיפשילו את כליו ופירוש' דאסור לאדם לצאת מאכסניא שלו דפוגם את בעל הבית שיוצא ממנו שאומרים בני אדם פמה רעים עסקיו של בעל הבית שאין זה אכסניא יכו' עמו לזה אומר כל שאומר לה בעל הבית עשה מיד באמירה בעלמא חוץ מצא אם אומר לה בעל הבית צא לא תצא אם לא בהכאה או בהפשלת כלי' וק"ל: רצא גרסינן בפ' זה בורר נקי הדע' שבירושלים לא היו מסובים בסעוד' אלא א"כ היו יודעי' מי מיסב עמהם ע"כ ור"ל אפי' בסעודת מצנה פדכתבתי לעי' ערוך התורה שער ד': רצב פתב הרא"ש ז"ל יש נוהגים לאכול דייסא בפת במקום פה פיון שאוכלין הפת אח"כ כו' עד ואני ראיתי גדולים שהיו אוכלין בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא ע"כ.

ובלקוטי מהרי"ל פתב דבכל פעם יאכל הפת דחוששים שמ' לסוף יניח הפת וקוי עובר משום ממאס באונקלין דאסרו חכמים ע"כ: רצג מים אמצעים רשות אמר ר' נחמן נ"ש אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה.

וכתבו התוס' והרא"ש שי"מ בין תבשיל לתבשיל שניה' של בשר או שניהם של גבינה. אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שלפניו חובה.

אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שלאחריו לא קאמר דאפי' בנטילה אסור עד סעודה אחרת. והא דקאמרי אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שלפניו חובה לאו דוקא גבינה אלא ה"ה לתבשיל של חלב שלפניו נמי חובה.

והא דנקט גבינה לרבותא נקט דאפי' לגבינה שלפניו דאיפא למימר דלא נדבק בידיים אפי"ה חובה ליטול מכ"ש תבשיל דנדבק יותר מגבינה. וכן פתב בהגה"ה ש"ד דבעינן בין תבשיל לתבשיל נטילה אפי' ביום דנדבק בידיים יותר מגבינה עצמו.

ומדע דאם נאמר גבינה דוקא קאמר ואחר תבשיל של חלב אין צריף נטילה פניו דאין החרב בעין ואין בו אלא טעם וגם השני אין בו אלא טעם א"כ נמצא דבריהם סתרי אהדדי שהרי פשו ל"ש אלא בין תבשיל לתבשיל שניהם של בשר או שניהם של גבינה.

משמע אבל אם אחד של בשר ואחד של גבינה בכל ענין חובה ליטול. אלא ע"כ לומר דגבינה לאו דוקא קאמר ולרבותא נקט כדפרישית א"נ י"ל דלהכי נקטי גבינה משום סיכא דמילתא דבין תבשיל של בשר לגבינה של אחריו דאסור אפי' בנטילה וזהו דוקא גבינה דאלו אחר תבשיל של בשר מותר לאכול תבשיל של גבינה בנטילה לכ"ע.

דלא פדעת מהרמ"א שפתב בתורת חטאת ונ"ל בהגה"ה ש"ד פתב דבעינן בין תבשיל לתבשיל נטילה אפי' ביום דיותר נדבת בידיים מגבינה עצמו וכן פתב בש"ד ובא"ז וכן פתבו התו' והרא"ש בשם יש מפרשים ויהי נהיג אם אכל תחלה תבשיל של חלב ואח"כ תבשיל של בשר אבל איפא לא מהני ע"כ.

ולא נהירא שהרי המחמירים עצמם כגון המרדכי והא"ו הארנף והב"י לא הזכירו בדבריהם רק שאין לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר אבל תבשיל של גבינה מותר. ומדע שהרי הב"י שהוא מן המתירין כ' בטור ח"ח סי' קע"ג ונ"ל וכן נהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל ואין לפרוץ גדר ע"כ.

ובש"ע בי"ד סימן ע"ט פתב בהדא אכל תבשיל של בשר מותר לאכול אחריו תבשיל של גבינה והנטילה ביניהם אינה אלא רשות. ומהרמ"א הגיה ויש מצריכין נטילה וכתב עוד בהגה"ה ונהגו עכשיו להחמיר שלא לאכול גבינה אחר בשר עצמו ואין לשנות ולפרוץ גדר והוא ל' ב"י שהבאתי.

הרי שהרב ז"ל בעצמו הסכים בש"ע בהגהותיו שמוותר לאכול תבשיל של גבינה אחר תבשיל של בשר רק שמצריף נטילה. ובתורת חטאת לא ביאר דעתו יפה וילמוד סתום מן המפורש.

ומרק יש לה דין תבשיל של בשר הואיל והוא דבר צלול. אבל אם הוא עב כגון ירקות יש לו דין בשר כף העלה הבית יוסף: רצד פתב המרדכי ריש פרק כל הבשר דמוהר"ם

מָצָא פֶּעַם א' גְּבִינָה בֵּין שְׁנֵי מִסְעוּדָה לְסְעוּדָה וְלִכֵּן הִחְמִיר עַל עֲצֻמוֹ שְׁלֵא לְאָכֹל בְּשׂוֹר אַחַר גְּבִינָה כְּמוֹ גְּבִינָה אַחַר בְּשׂוֹר.

וְדוֹקָא בְּשׂוֹר בְּהֵמָה אוֹ חֵיָה אֲבָל בְּבֶשֶׁר עוֹף הַקָּיִל. וּבְאִיסוּר וְהִתְרַת פֶּתַח כָּל מִדָּם אֲכָל גְּבִינָה שְׂאִינוֹ יִשָּׁן ו' חֲדָשִׁים אוֹ שָׁאַר מִיַּי חֵלֶב יֵשׁ לְנִהוּג כְּסִבְרַת הַפּוֹסְקִים לְאָכֹל מִיַּד בְּשׂוֹר אַחֲרָיו ע"י קִינּוּת וְהִדְחָה וְנִטְיָלָה.

אֲבָל אִם אוֹכֵל גְּבִינָה יִשְׁנָה ו' חֲדָשִׁים אוֹ הַמּוֹתְלָע מְנַהֵג חֲסִידוֹת לְנִהוּג כְּחוּמְר' מוהר"ם כִּי נִדְבָק בֵּין הַשְּׁנָיִים עכ"ל. וְכֵן נוֹהֲגִים רַבִּים שְׁלֵא לְאָכֹל בְּשׂוֹר אַחַר גְּבִינָה קִשָּׁה כְּמוֹ שְׂאִין אוֹכְלֵי גְּבִינָה אַחַר בְּשׂוֹר.

וב"י פֶּתַח בַּא"ח ס"א קע"ג בְּשֵׁם הַזְּנוּהַר דִּישׁ לְהַחְמִיר בְּבֶשֶׁר אַחַר גְּבִינָה אִפְּי' בְּשׂוֹר עוֹף כְּמוֹ בְּגִבִּינָה אַחַר בְּשׂוֹר וְכַתּוּב אֵלּוּ רָאָה מוהר"ם דְּבָרֵי הַזְּנוּהַר לֹא הָיָה מִיִּקַּל בְּבֶשֶׁר עוֹף וְנ"ל דְּאִפְּי' מִי שְׁנָהֵג בְּגִבִּינָה אַחַר בְּשׂוֹר לְהַמְתִּין ו' שְׁעוֹת.

בְּבֶשֶׁר אַחַר גְּבִינָה אֵין צָרִיף לְהַמְתִּין רַק שְׁעָה אַחַת. דְּהָא אִפְּי' בְּגִבִּינָה אַחַר בְּשׂוֹר כ' בַּהֲגַה"ה ש"ד דְּרַבִּים נוֹהֲגִים לְהַקְלֵל לְהַמְתִּין שְׁעָה אַחַת עַפ"י הַתּוֹ וְהִרְאָבְיָה.

רַק הַצְּנוּעִים מוֹשְׁכִים יְדִיָּהֶם עַד ו' שְׁעוֹת. אֲבָל בְּבֶשֶׁר אַחַר גְּבִינָה עכ"פ דִּי בְּשְׁעָה א'.

דָּאִם הִחְמִירוּ בְּגִבִּינָה אַחַר בְּשׂוֹר. בְּבֶשֶׁר אַחַר גְּבִינָה דִּי בְּחוּמְרָא זֹו שְׂאִינוֹ אוֹכְלוֹ עַד שְׁהִיֵּית שְׁעָה: רָצָה אֲמַרִי ר"פ כָּל הַבְּשׂוֹר כָּל הַבְּשׂוֹר שְׂאִסוּר לְאָכֹל עִם גְּבִינָה אִסוּר לְהַעֲלוֹתוֹ עִם הַגְּבִינָה עַל הַשְּׁלַחֵן שְׂאוּכְלֵי עָלָיו שְׁלֵא יָבִאוּ לְאֹכְלֵן בְּיַחַד.

דוֹקָא שְׁנֵי, ב"א הַמְפִּירֵי זֶה אֵת זֶה. אֲבָל אַכְסֵנְאֵי שְׂאִין מְפִירֵי זֶה אֵת זֶה מוֹתֵר.

וְאִפְּי' הַמְפִּירִין זֶה אֵת זֶה אִם עָשָׂה שׁוּם הִיכָר כְּגוֹן שְׁכָל אֶחָד אוֹכֵל עַל מִפְּהַ שְׁלוֹ אוֹ נוֹתְנִים בֵּינֵיהֶם פֶּתַח לְהִיכָר מוֹתֵר וְכֵן נִהְיָו וְכ"ב ב"י בַּא"ח סִמָּן קע"ג. וְכַתּוּב הַא"ו הָאָרְוָה שְׂצָרִיף לְהִיּוֹת הַהִיכָר דְּבָר גְּבוּהַ קִצַּת לְהַפְסִי' וְדָבָר שְׂאִין אוֹכְלִין מְמַנּוּ כְּגוֹן מְנוּרָה אוֹ קִנְיָן עכ"ל.

וה"ה פֶּתַח כְּשִׂאִין אוֹכְלִין מְמַנּוּ וְכֵן הוּא בַּהֲגַה"ה אִשִּׁיר"י. מִיָּהוּ בְּקִנְיָן אַעֲפ"י שְׁשׁוֹתִין מְמַנָּה הָיִי הַפִּירָא אִם אֵין רְגִילִין לְהַנִּיחַ הַקִּנְיָן עַל הַשְּׁלַחֵן וְעַכְשָׁיו שְׂמוּהוּ אֵין לָהּ הִיכָר גְּדוּל מְזָה.

מַה שֶּׁא"כ בְּלָחֶם שְׂדַרְכוֹ לְהִיּוֹת עַל הַשְּׁלַחֵן: רָצוּ פֶּתַח הַגְּהוֹת אִשִּׁיר"י שֶׁר' קְלוּנִימוּס ור' יְהוּדָא לֹא הָיוּ שׁוֹתִין מְכּוּס א' כְּשִׂאֲכָלוּ בְּשׂוֹר וְגִבִּינָה עַל שְׁלַחֵן א'. וּמִיָּהוּ אִיסוּר' לִיכָא אֵלָא מִשׁוּם הַרְחָקָה הָיוּ עוֹשִׂין.

וְכַתּוּב בַּא"ו הָאָרְוָה דְּכֵן יֵשׁ לְנִהוּג אִפְּי' שְׁנֵי אַכְסֵנְאִין דְּאוֹכְלִין עַל שְׁלַחֵן א' לֹא יִשְׁתּוּ מְכּוּס א' מִשׁוּם שְׂיורֵי מֵאָכֵל הַנְּדָבְקֵי בְּכּוּס ע"כ: רָצוּ פֶּתַח הַי"ד וְצָרִיף לְנִהוּג שְׁלֵא לְאָכֹל בְּשׂוֹר וְדָג יַחַד.

וְיֵשׁ מִחְמִירֵי לְהִיּוֹת לָהֶם פְּלִים מִיּוֹחֲדִים לְכָל א'. וַא"א הָרָא"ש ז"ל הָיָה נוֹטֵל בְּנִתְיָם וְכֵן הָיָה עוֹשֶׂה הַדְּחָה לְפִיו בִּינְתִימִים עכ"ל.

ובש"ד בהגה"ה כ' מְהַר"י אדְבָרֵי הָרָא"ש דְּלֹא רָאָה רַבֵּנ' קְשִׁישֵׁי דְנִהְגוּ הֵכִי רַק עָשׂוּ קִינּוֹת הַפֶּה בְּנִתְיָיִם וְהִדְחָה ע"י שְׁתִּיָּה וְכֵן הוּא בְּהִגָּהוֹת מְרֻדְכֵי דָף תַּשְׁמ"ב דְּאִין סַפְנָה לְאַכּוֹל זֶה אַחַר זֶה אִם אֵינָם מְבַשְׁלִי בִיחַד: רַצַּח יִנּוּ שְׁבַתוֹף הַסְּעוּדָה מְבָרְכִין עָלָיו בְּכַה"ג פְּלוֹמֵר וְלֹא אָמְרֵי פֶת פּוֹטְרֵתוֹ פְּדֹאִיתָא בִּפ' פִּיצַד מְבָרְכִין שְׁאֵלוֹ אֵת בֶּן זֹמָא מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ דְבָרֵי הַבָּאִים מִחֲמַת הַסְּעוּדָה בְּתִיף הַסְּעוּדָה אֵינָן טְעוּנִין בְּרִכָּה לֹא לְפָנֵיהּ וְלֹא לְאַחֲרֵיהּ.

אָמַר לָהֶם הוֹאִיל וְכַת פּוֹטְרֵת' א"ה יִנּוּ נְמִי לְפִטְרֵיהּ פֶּת. שְׂאֲנֵי יִנּוּ דְגוֹרֵם בְּרִכָּה לְעַצְמוֹ פְּלוֹמֵר הֵינָן יֵשׁ לוֹ חֲשִׁיבוֹת שְׁבָא עַל יְדוֹ בְּרִכָּה אַחַר' פֶּגוֹן קְדוּשָׁה וְהַבְּדֵלָה וְשֵׁא' בְּרָכוּ'.

מִשָּׂא"כ בִּשְׂא' דְבָרִים. וי"מ גוֹרֵם בְּרִכָּה לְעַצְמוֹ שְׁפוֹטֵר שְׂאָר מְשָׁקִי שְׂאֵם בִּירָף עַל הֵינּוּ וְשִׁתָּה אַח"כ מְשָׁקִי אַחֲרֵים א"צ לְבָרָף עֲלֵיהֶן לֹא לְפָנֵיהּ וְלֹא לְאַחֲרֵיהּ שְׁבַרְכַת הֵינּוּ שְׁבִירָף תְּחִלָּה וְשִׁבְר' בְּסו' פּוֹטֵר אוֹתוֹ כְּמוֹ שְׁשִׁנִּינוּ פֶת פּוֹטֵר כָּל מֵינֵי מְאָכְלִים יִנּוּ פּוֹטֵר כָּל מֵינֵי מְשָׁקִי.

וְאֵעִפ"י שְׂאִין הִלְכָה מִהַפֶּת. הִלְכָה הִיא מִהֵינּוּ.

וי"מ גוֹרֵם בְּרִכָּה לְעַצְמוֹ שְׁכָל שְׂאָר הַדְּבָרִים אִין מְזַפִּירִין בְּבְרָכָה שֵׁם הָאֵילָן הַמַּגֵּד אוֹתָן אֲלֵא בִפ"ה סֶתֶם הִיא כְּלִית. וְעַל הֵינּוּ מְזַפִּירִין הַגָּפֶן שְׂיִצָּא מִמֶּנּוּ הֵינּוּ וְזֶהוּ חֲשִׁיבוֹת וּמַעֲלָה שְׂיֵשׁ לוֹ עַל שְׂאָר פִּירוֹת.

וי"מ גוֹרֵם בְּרִכָּה לְעַצְמוֹ שְׁמְבָרְכִין עָלָיו בִּפְה"ג הוֹאִיל וְנִשְׁתַּנָּה לְעֵלוּי. וּבְעֵנְבִים מְבָרָף ב"פ הָעֵץ: רַצַּח אִם הַמְּסוּבִים רַבִּים כָּל א' מְבָרָף לְעַצְמוֹ וְאִין הָא' יְכוֹל לְפִטוֹר אֵת הָאֲחֵרִים כְּמוֹ בְּבְרַכַת הַלֶּחֶם וּבְרַכַת הַמְּזוֹן לְפִי שְׂאִין בֵּית הַבְּלִיעָה פְּנוּי.

פִּי' שְׁמַתוֹף שְׂאוּכְלִים אִין מְכוּוֹנִים לָהֶם לְבְרָכָה שְׁזָה מְבָרָף בְּעֵינָן דַּעַת שׁוֹמֵעַ וּמְשָׁמִיעַ. וי"א אִין בֵּית הַבְּלִיעָה פְּנוּי.

אֵינָן יְכוֹלִין לְעַנּוֹת אֲמֵן בְּפֶה מְלֵא וּכְתִיב יְמַלֵּא פִי תְהִלָּתֵיךָ וּלְפִיכָךָ אֵינָן יוֹצְאִי. וְהַנְּכוֹן שְׂאִינָן יְכוֹלִין לְעַנּוֹת אֲמֵן מִפְּנֵי הַסַּפְנָה.

וְכֵן נִרְאָה מִהִירוֹשָׁלַיִם שְׁשִׁנִּינוּ כָּל אֶחָד מְבָרָף לְעַצְמוֹ שְׂאִין בֵּית הַבְּלִיעָה פְּנוּי א"ר מוֹנָא הָדָא אָמַר מֵאֵן דְּעֵטְשֵׁשׁ בְּגוֹ מִיכְלָא אֲסוּר לְמִימַר לִיה אֲסוּת' מִשׁוּם סַכְנָתָא. וְאָפִי' אִם שׁוֹמֵעַ פְּעוּנָה וְיִוצָא בְּלֹא עֲנִיָּת אֲמֵן חִיָּישִׁי שְׂמָא יַעֲנָה אֲמֵן וְכֵן הוּא דַּעַת הָרָא"ש.

וְהַפִּי' הָרֵאשׁוֹן הוּא פִּרְש"י וּמְחַזֵּר וִיטְרִי. וּלְפִירוּשָׁם אִם אָמַר הַמְּבָרָף סְבָרֵי רַבּוּתֵי וְהֵם מִפְּנֵי בֵּית הַבְּלִיעָה שְׁפִיר דְּמִי.

וְכ' הַמְּרֻדְכֵי בְּפָרְק פִּיצַד מְבָרְכִין דְּכֵן נוֹהֲגִים: שׁ הִבִּיא לָהֶם יִנּוּ אַחַר מְבָרָף הַטּוֹב וְהַמְּטִיב. וּמְשָׁמֵעַ מְדְבָרֵי הַתּוֹ' בִּפ' הָרוּאָה וְהַמְּרֻדְכֵי פִר' ע"פ דְּבַמְּסוּפָק אִם הָאֲחֵרוֹן טוֹב יוֹתֵר לַד"ה מְבָרָף הַטּוֹב וְהַמְּטִיב וְאִם הוּא גְרוּעַ יוֹתֵר מִדְּאִי שְׂאִין יְכוֹלִין לְשַׁתּוֹתוֹ אֲלֵא ע"י הַדְּחָק לַד"ה אֵינּוּ מִבְּר' הַטּוֹב וְהַמְּטִיב וּכְשֶׁהָאֲחֵרוֹן גְרוּעַ מִן הָרֵאשׁוֹן אֲבָל יְכוֹל לְשַׁתּוֹתוֹ שְׁלֵא ע"י הַדְּחָק פְּלִיגֵי בְּהַ רְשָׁב"ם וּר"ת.

לְרִשְׁבָּ"ם אֵינּוּ מְבָרָף. וְלַר"ת מְבָרָף וְכ"כ הַפְּלֵפוֹ בְּשֵׁם ר"י.

נדעת הרר"פ בהג"ה בתשב"ץ סי' רצ"ז פדעת ר"ת ור"י שכת' וז"ל ומיהו אין לחלק בין זין ישן לזין חדש כי לעולם מברכי' הטוב והמטיב אפי' בגרוע רק שלא יהא גרוע יותר מדאי. וכן נראה שהוא דעת מהרמ"א בש"ע שפתיב בהג"ה וז"ל י"א שאם שתה תחלה זין אדום ונהביאו לו זין לבן אעפ"י שהוא יותר גרוע מברך הטוה"מ לפי שהוא פריא לגוף יותר מן האדום.

והו' הם דברי המרדכי שפתיב פן בפ' ע"פ לדברי ר"ת עיין מזה בב"י. וכתב וילענין הלכה סוגיא דעלמא לברך על כל שנוי זין כל שאינו יודע שהאחרון גרוע מהראשון: שא פתיב המרדכי פ' הרואה בשם אבי העזרי שאם הביאו לו זין רע וזין טוב פאחד.

שיש לו לברך מיד בפה"ג על הזין הטוב ופוסט את הרע ולא יברך על הרע תחלה כדי לברך אחריו הטוה"מ כדי להרבות בברכות כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחלה כדאמרינן בפרק פיצד מברכין עד כאן: שב פתיב הטור א"ח סי' קע"ה וז"ל ואין לו לברך הטוה"מ א"כ יש אחר עמו אבל אם הוא לבדו לא.

וי"א פיון שאין מברכין הטוה"מ ביחיד אעפ"י שפינו שפתיב הסעודה כל א' מברך לעצמו הטוה"מ א' מברך לכולם שאם הנה א' מברך לעצמו הנה כל חד וחד יחיד. ולא נהירא לי דמטעמא דאמרינן בפה"ג כל א' מברך לעצמו משום שאין בית הבליעה פנוי האי טעמא נמי שייך בהטוב והמטיב אעפ"י שכל א' וא' מברך לעצמו פיון שא' שותה ונהנה עמו מאותו הזין קרינן ביה שפיר הטוב לדידה והמטיב לאחריני ע"כ.

וכ' הב"י שם וז"ל והרר"ד אבודרהם כ' שיאמר אפי' פשהו לבדו דהא דאמרינן הטוב לדידה והמטיב לאחריני אינו ר"ל שפיטור אחרי' בברכתו אלא הואיל נאחרים שותים ונהנין ג"כ מאותו זין קרינן ביה המטיב לאחריני עכ"ל.

ונראה לפי סברא זו צריף לפרש דהא דאמרינן בגמ' דאיכא בני חבורה דשתו בהדי' הזינו לומר שאחרים שותי' מאותו זין אעפ"י שאינ' ביחד עמו. ואינו נכון.

ויותר נראה לומר שנתפונן לדחות סברת י"א שפתיב רבינו בסמוך ונתערב באלו הדברים ולא פתיבם פתיבם עכ"ל הב"י. ואני לא ראיתי שום עירוב דברים בכאן כ"א דברים נכוחים וישירים והו' המה דברי רבינו יחיאל הביא' התו' פ' פיצד מברכין דף מ"ד הפלבו סימן כ"ד והתשב"ץ סימן רנ"ט ומביא ראיה מן הירושלמי דאיתא התם אמר לו ילדה אשתה זכר מברך הטוב והמטיב ומיירי התם אפי' אם אינו בעיר שאשתו שם והטעם והוא נהנה מדבר שהיא נהנית מברך הטוב והמטיב.

וכתב עליו מהר"ם דלא נהירא לי כלל. וילענין דינא נ"ל פשוט פתיב ויטרי דאם אמר סברי רבותי דאחד מברך לכולם דהא י"א דעכ"פ ברכ' הטוב והמטיב א' מברך לכולם אם אמר סברי רבותי לית דין צריף בשש.

והא דאין לברך אלא יש אחר עמו פתיבו התו' והרשב"א דה"ה אשתו ובניו: שג פתיב הר"ן פ' ע"פ שהראב"ד אמר דעל שינוי פתיב מברך הטוב והמטיב. אבל חכמי הצרפתים אמרי' דלא מברכי' על שנוי הפתיב הטוב והמטיב דאורחיהו דאינשי למיכל מינה מתרי מיני וכי בריף מעיקרא יהיב דעתיה אכולהו מיני.

אָבֵל יִינן לְפִי שְׂאִין דְּרָף לְשִׁתּוֹת בְּסֻעוּדָה אַחַת מְשַׁנֵּי מִיַּנְיָן מְבָרְכִי הַטּוֹב. וְהָרָא"ש פָּתַב בְּפ' הַרְוָאָה שֶׁהַטַּעַם שֶׁמְבָרְכִי עַל שְׂנוּי יִינן הַטּוֹב וְהַמְטִיב וְעַל שְׂנוּי פֶת אֵין מְבָרְכִין מִשּׁוּם דִּינָן מְשַׁמֵּחַ וְסוּעַד אָבֵל פֶת סוּעַד וְאֵינוּ מְשַׁמֵּחַ.

עוֹד דְּלֵא אֲשַׁפְחֵן שִׁירָה אֶלֵא עַל הַיִּינן. וְעוֹד כִּינָן דִּינָן חָשׁוּב שְׁקוּבַע בְּרָכָה לְעֻצְמוֹ רָאוּי לְבָרַף עָלָיו הַטּוֹב וְהַמְטִיב.

א"נ הַטּוֹב וְהַמְטִיב בְּיַבְנָה תִּקְנוּהוּ הַטּוֹב שְׁלֵא הִסְרִיחוּ וְהַמְטִיב שְׁנִתְּנוּ לְקַבּוּרָה לְפִי שְׁבָצָרוּ כְּרַמִּיָּהם שְׁבַע שָׁנִים וְהַקִּיפּוּ כְּרַמִּיָּהם מִהַרְוֵגִיָּה תִּקְנוּ לֹאמַר עַל הַיִּינן שֶׁהוּא כְּמוֹ הַדָּם עַכ"ל וּבִשְׁם הַגְּאוּנִים מְצֵאתִי שֶׁהַפֶת גָּמְרוּ בִיַּדִי אָדָם וְהַיִּינן גָּמְרוּ בִיַּדִי שְׁמַיִם וּבִשְׁם ר' בְּנִימִין בַּר ר' אַבְרָהָם הַרְוָפָא מְצֵאתִי לְפִי שֶׁהַיִּינוֹת מְשַׁנֵּי בְּטַעַמִּים וּבְמַרְאֵיהֶם יֵשׁ מִהֶן אָדוּם וְיֵשׁ מִהֶן לְבָן וְיֵשׁ מִהֶן בְּכַמָּה גְּוֹנִים מַה שֶׁא"כ בְּכַת.

וְעוֹד שֶׁהַיִּינן הוּא דְּבָר שׁ שֶׁל שְׁמִחָה דְּכַתִּיב הַמְשַׁמֵּחַ אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים וְדַעַת הָאָדָם נוֹחָה הַיִּמְנוּ מִיַּדִי דַּהּוּא אַבּוּנָה בֵּית חֲדָשׁ וְקוּנָה כְּלַיִם חֲדָשִׁים שְׁצָרִיף לְבָרַף עַל פְּעַם שְׁקוּנָה וְאַפִּי' יֵשׁ לוֹ כִּיּוֹצֵא בָהֶם.

אָבֵל עַל הַפֶת מְאִיזָה טַעַם יְבָרַף עַל שְׂנוּי הַפֶת. וְעוֹד מְסַתְבְּרָא שֶׁמְבָרְכִי עַל שְׂנוּי יִינן וְאֵין מְבָרְכִין עַל שְׂנוּי הַפֶת לְפִי שֶׁהַפֶת אֵינוּ נֶאֱכָל אֶלֵא לְעַתִּים קְבוּעִים וּכְשֶׁאָדָם רָעַב לְפִיכָף אֵין מְבָרְכִין הַטּוֹב וְהַמְטִיב.

אָבֵל שְׁחִיטָה יִינן אֵין עֵתוֹ קְבוּעַ וְרוּב בְּנֵי אָדָם אֵין שׁוֹתִין אוֹתוֹ מִחַמַּת צָמָא אֶלֵא מִחַמַּת חֲבִיבָתוֹ וְחֲשִׁיבָתוֹ לְפִיכָף מְבָרְכִי עַל שְׂנוּי הַיִּינן הַטּוֹב וְהַמְטִיב. וְהַצָּרוֹר הַמְּנֹר כ' בְּפ' מִטּוֹת וְנ"ל לְפִי שְׁבָצָדוּעַ שֶׁהַיִּינן בּוּגַד וּזְנוּת יִינן וְתִירוּשׁ יִקַּח לֵב.

וּלְפִי שְׁבָשְׁמַחוֹת הַיִּינן יִתְפַתּוּ בְּנֵי הָאָדָם לְעֻצַת נַחַשׁ הַנְּחַשֶׁת צְנוּתָה הַתּוֹרָה כִּי בְּכָל מְקוֹם שִׁישׁ בּוֹ שְׂנוּי הַיִּינן שִׁישׁ בּוֹ רַבּוּי שְׁמִחָה שִׁיאֲמָרוּ הַטּוֹב וְהַמְטִיב בְּעַנְיָיִן שִׁיזְכְּרוּ הָאֲנָשִׁים וְיִאֲמָרוּ עַל מַה נִּתְקַנָּה בְּרָכָה זֹו וְיִאֲמָרוּ לָהֶם עַל הַרְוֵגִי בֵּיתָר שֶׁהָיוּ חֲסִידִים גְּדוּלִים וְנִהְרְגוּ כְּמָה אֶלְפִים מִהֶם עַד שְׁבָצָרוּ הַכְּרָמִים בָּהֶם וְעָשָׂה הַשֵּׁם עִמָּהֶם נֶס שְׁלֵא הִסְרִיחוּ וְשִׁנְיָתְנוּ לְקַבּוּרָה וְזֵהוּ הַטּוֹב שְׁלֵא הִסְרִיחוּ וְהַמְטִיב שְׁנִינְתְּנוּ לְקַבּוּר' וְיִאֲמָרוּ בְּלַבָּם בְּרוּף דִּינָן הָאָמַת אֵיף נִהְרְגוּ חֲסִידִים אֵלוֹ וְשָׁפְכוּ דָמָם כְּמִים וְזָבְלוּ בָהֶם הַכְּרָמִים וְשָׁמוּם גָּדַר לְכְרָמִים מַה יַעֲשֶׂה אֲזוּבִי קִיר וּמִתּוֹף זֵה יִתְעַצְבוּ אֵל לָבָם וְיִשׁוּבוּ אֵל ה' וְלֵא יִחַטְּאוּ בְּרַבּוּי שְׁמִחָה וְהַיִּינן.

שֶׁד לְאַחַר שְׁגָמַר הַסְּעוּד' מְנַהֵג לְסַלֵּק אֶת הַסַּפִּין מֵעַל הַשְּׁלֶחֶן בְּשַׁעַת בְּרָכָה. וְיֵשׁ נוֹהֲגִי לְפָרוּשׁ עָלָיו מִפֶּה וְנוֹתְנִי טַעַם לְדְבָר כְּדָאֲמַרִי כֹל הַמְּאָרִיף עַל שְׁלַחְנוּ מְאָרִיכִי לוֹ יָמָיו וְשְׁנוּתָיו.

וְאֲמָרוּ בְּזִמְנָן שֶׁב"ה קִיָּים הָיָה מְזַבֵּחַ מְכַפֵּר עַל הָאָדָם וּמְשַׁחֵרֵב ב"ה נַעֲשֶׂה שְׁלַחֵן שֶׁל אָדָם כְּפָרָה עָלָיו שֶׁנ' הַמְּזַבֵּחַ עֵץ שְׁלֵשׁ וְגו' וְיַדְבֵּר אֵלֵי זֵה הַשְּׁלַחֵן אֲשֶׁר לְפָנָי ה'. פֶתַח בְּמִזְבֵּחַ וְסִיָּים בְּשְׁלַחֵן לְמַדְנוּ שֶׁהַשְּׁלַחֵן נִקְרָא מְזַבֵּחַ וְכַתִּיב בְּמִזְבֵּחַ לֹא תִנִּיף עָלָיו בְּרִזָּל.

וְהַטַּעַם שֶׁהַמְּזַבֵּחַ מְכַפֵּר עַל הָאָדָם וּמְאָרִיף יָמָיו וְהַבְּרִזָּל מְקַצְרֵן אֲמָרָה תּוֹרָה לֹא יִבֵּא הַמְּקַצֵּר עַל הַמְּאָרִיף ה"נ הַשְּׁלַחֵן מְאָרִיף יָמָיו שֶׁל אָדָם וְהַסַּפִּין מְקַצֵּר אֵינוּ דִין שְׁיִבֵּא מְקַצֵּר עַל הַמְּאָרִיף.

עוד מצאתי בספר שבוולי לקט בשם ר' שמחה שפעם א' היה אחד מברך ברכת המזון וכשהגיע לבונה ירושלים נזכר לו חרבן הבית ולקח הספין ותקעו בלבבו וע"כ נהגו סלקו מעל השלחן בשעת ברכת המזון.

עוד מצאתי בשם בן דינאי לפי שברכת יעקב אבינו הוא מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש וברכת עשו הוא על חרבה תחיה לכן עתה בברכת המזון שמזכירין ברכת הארץ שהיא ברכתו של יעקב מכסין הספין שהוא ברכתו של עשו כי לא ינוח שבת הרשע על גורל הצדי.

ואע"נ' ואומר אף אני טעם לדבר כי ידוע שכל אותיות של אל"ף בי"ת יש בברכת המזון חוץ מן פ' וכתב הרומח בסימן של"ז והתשב"ץ סימן שט"ו שפאו להודיענו שאין מלאך אף שצף קצף אגף זעף נגף רשף שולט בכל סעודה שמברכין ברכת המזון בשעתה ובכונה ע"כ.

הנה התבאר לה שאין חרבו של מלאך המנות שולט בזמן שמברכין ברכת המזון לכה מכסין הספין לרמוז לזה דבשעת ברכת המזון אין חרבו שלמלאך המנות שולט: שיה גרסינו בפרק חלק אמר ר"א כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנ' אין שריד לאוכלו על פן לא יחיל טובו.

והאמר ר"א כל המשייר פתיתין על שלחנו כאלו עובד עבודה זרה שנאמר העורכים לגד שלחן וגו' לא קשיא הא דאיכא שלימה בהדיה הא דליכא שלימה בהדיה. ופרש"י כל שאינו משייר פתיתין דצריף לשייר פדכתיב אכול והותר.

הא דקאמר אסור דאיכא שלימה בהדי' שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין משייר דמחזי דלשם ע"ז עביד הכי. הא דליכא שלימה בהדיהו דמזומנים לעני.

ומשמע מדברי רש"י דאינו אסור רק להביא לחם שלימה על השלחן אבל אם כבר מנח א"צ להסירה וכן פסק הב"י בדברי רש"י. אבל לישנא דתלמודא משמע סתמא דאסור היכא דאיכא שלימה בהדיה.

וכן כתב מהר"י ווייל בדיניו סימן מ' וז"ל מכאן נראה שיש להסיר פת שלם מן השלחן שמברכין ברכת המזון. ועוד דאין ברכה מצויה בדבר שלם דהוי כמו דבר שבמדה שאין הברכה מצויה ע"כ ונכון לחוש לדבריו: דין מים אחרונים וברכת המזון שו תניא והתקדשתם אלו מים ראשונים.

והייתם קדושים אלו מים אחרונים. פי קדוש זה שמן הטוב.

אני ה' אליהם זו ברכה. ויש מדקדקים מכאן הואיל ומים אחרונים מן התורה טעונים ברכה.

וכן מצאתי בשם בעל יראים ז"ל שכתב למדנו מברייתא זו שצריף לברך על מים אחרונים שמצנה הן אפי' שלא במקום מלח סדומית מצוה ופרישות ליתול ידיים אחר אכילה. וכן מצאתי בשם רבי יצחק בר מלכי צדק שמברכין על מים אחרונים.

ובעל הלכות גדולות כתב פ"ן שאינו אלא לצורך האדם משום מלח סדומית אין טעונו
ברכה וכ"כ רב עמרם שאין לברך עליהן לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון
שטיפה ונתן סימן לדבר בשמטא נר"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות.

וכתבו התו' בס"פ אלו דברים ובפ' כל הבשר מה שלא נהגו בהם האידנא אותן שאין
מברכין מפני שאין מלח סדומית בינינו. והמברך נמי פ"ן שאין אנו עושין כמו שאמר
הפסוק כי קדוש אני זה שמן הטוב מ בנטילה לא נהגו ולא מקרי לדין ידים מזוהמות.

כ"י ויהא פסול לברכה דאמרינן פשם שמוזוהם פסול לעבודה כה מזוהם פסול לברכה.
דודאי בזמן שהיו רגילים מים אחרונים ה"ה זה נחשב מזוהם קודם נטילה אבל עכשיו
לא פ"ן שאין אנו רגילים ליטול ואין אנו מקפידים בכה.

הנה נתבאר מתוך התו' בטוב טעם ודעת למה נתבטלו מים אחרונים הן לדעת האומרים
שעיקר' היא משום מלח סדומית הן לדעת האומרים שהי' מצוה מפת הפסוק אף לדעת
חכמי האמת שפותרים מים אחרונים חובה באמת חובה ולמקום חובה הולכי' פדי שלא
תקטרג עליו מדת הדין צריך ליתן לה חלקה וע"כ אה"ל מים אחרונים צריכים פלי כי
מן הטעם שזכרנו יוכל האדם ליזק בהן.

ע"כ לא ידעתי למה זה ועל מה זה נתבטלה נטילה זו לפי טעם זה עד שבקשתי אף
שאהבה נפשי מצאתי לרבי קלונימוס ז"ל שכתב מים אחרונים להכי בטל דעיקר תחילתן
לא נתקנו אלא משום מלח סדומית ועכשיו שאין מלח סדומית כמו כן אין רגילים במים
אחרונים.

ועוד להכי בטלוה משום דאמרינן מים אחרונים צריכין פלי ואם נשפכו לארץ רוח רעה
שורה עליהן ועל פן מניחין אותה בני אדם לפי שאין יכולין ליזהר בהן. ומיהו אם יש
אדם שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לדידיה הוי ידיו מזוהמות וצריך
ליטול קודם בהמ"ז אבל לא יברך עליהן פלל כ"כ התו' והרא"ש והמרדכי פ' אלו דברים:
שזו ואחר כה מביאין לו פוס של יין לברך עליו אם אין יין מצוי באותו מקום יכול לברך
על שקר.

ודעת רוב הפוסקים דברפת המזון טעונה פוס אפ"י ביחיד. ובמדרש רות הנעלם פתיב
ברפת המזון בג' צריך פוס שלא בג' אין צריך.

וראיתי מהמדקדקי שפשיאנמ ג' חוששין לדברי הפוסקים דאפ"י ביחיד טעונה פוס יין
ומודדין פוס לברפת המזון. וכדי לחוש לדברי המדרש הנה מניחים אותו על השלחן
ואינם תופסים אותו בידיה' עכ"ל הב"י: שח פוס של ברכה צריך שלא יהא פגום
וכשמחזיר מפוס פגום לקנחן שפיר לברך על היין שבקנחן דקמא קמא בטיל.

וטעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ. גם צריך שיהיה חי פ"י יתן היין לתוכו חי עד
שפגיע לברפת הארץ ואז מזגו להודיע שבח הארץ.

וי"א דאם היין אינו חזק אין צריך למזגו וכן נוהגין באלו הארצות. ויוציאנו מן החבית
לשם ברכה.

וְנִרְאָה לְדִינָן שְׂאִין לְנוּ הַרְבֵּה יֵין אִין צְרִיף רַק לְשִׁפְכוּ מִן הַקִּנְיָן שְׂשׂוּמְרִים בּוּ הֵיִין לְשֵׁם בְּרָכָה וְחֻבֵּית לָאוּ דִּוְנָקָא וְכֵן נוֹהֲגִין. וּי"מ חַי עַל הַכְּלִי שְׂיֵהָא שְׁלֵם כְּדָאִיתָא בַר"ק עַל הַכְּלִים שְׂבִירְתָן זֹה הִיא מִיתָתָן.

וּמְהֵרָא יי מוּל"ן הַקְּפִיד אֶפְיָלוּ אִם רַק הַבְּסִיס שְׂבוּר אַף אִם גּוּף הַכּוֹס שְׁלֵם. וְצְרִיף שְׂיֵהָא מְלָא דְאָמַר רַבֵּי יוֹחָנָן פֶּל הַמְּבַרָה עַל כּוֹס מְלָא נוֹתְנִים לוֹ נְחֻלָּה בְּלִי מְצָרִים שֵׁנ' וּמְלָא בְּרַפְתָּהּ יָם וְדָרוּם יְרֻשָּׁה.

וְרַבֵּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא אֹמֵר נוֹחַל ב' עוֹלָמוֹת אֶחָד עוּוה"ז וְאֶחָד עוּוה"ב שֵׁנ' יָם וְדָרוּם יְרֻשָּׁה. וְכַתֵּב הַכְּלָפוּ וְז"ל וַיֵּשׁ שׂוֹאֲלִים הִיאָה נְלִמּוּד מְזֵה הַפְּסוּי עוּוה"ב הֲרִי אֵינּוּ מְדַבֵּר רַק בַּעוּוה"ז וְהוּא אֹמְרוּ יָם וְדָרוּם יְרֻשָּׁה.

וְתַרְצוּ רַבְּנֵי צְרַפְתָּ ז"ל דְּשִׁכַּר עוּוה"ב לֹא צְרִיף קָרָא לְפִי שְׂשִׁכַר רֹחַב הַמְּצוֹת לַעוּוה"ב אֲבָל לְהוֹדִיעַ שְׂכָרוֹ בַּעוּוה"ז הַנְּצָרָה הַכְּתוּב לְפִי שְׂאִין רֹחַב שְׂכָר הַמְּצוֹת בְּזֵה עַכ"ל. וְהַרְבֵּי רַבֵּי יוֹסֵף מִמְרַשְׁלִי"א פִי מִדַּה"ל יָם וְדָרוּם רֵשׁ וְכַתִּיב יְרֻשָּׁה הֲרִי י"ה יְתִירָה וְכִי"ה נִבְרָאוּ ב' עוֹלָמוֹ' כְּדָאִמְרִינָן בְּהַתְּכַלֵּת פִּי בִי"ה ה' צוּר עוֹלָמִים אֵל תִּקְרִי צוּר אֵלָא צַר.

וּמְקַבְּלוּ בְּשִׁתֵּי יְדֵיו דְאָמַר רַבֵּי חֲנִינָא בַר פֶּפְאָה שְׂאוּ יְדֵיכֶם קוֹדֵשׁ וּבְרַכּוּ אֶת ה'. וְכִשְׂמַתְחִיל לְבָרָה נוֹטְלוּ בְּיָמִין.

אָמַר רַבֵּי יוֹחָנָן רֵאשׁוֹנִים שְׂאֵלוּ שְׂמַאל מֵהוּ שְׂתַסִּיעַ לְיָמִין. פִּירוּשׁ לְסוּמְכוּ בְּשִׂמְאָלוּ.

אָמַר רַב אֲשִׁי הוֹאִיל וְרֵאשׁוֹנִים מְבַעֲיָא לְהוּ אֲנָן לֹא נַעֲבִיד בְּהוּ עוֹבְדָא. וְכַתֵּב בַּש"ל כְּתַב רַבֵּי בְּנִימִין דְּוִנְקָא לְמִינְקֻט לִיהַ כְּוִלָא בְּשִׂמְאָלוּ אֲסוּר אֲבָל לְסִייעוּ בְּשִׂמְאָלִי תַחֲוּתִידָא וְיִמְנָא שְׂפִיר דְּמִי דְקִי"ל מְסִיעַ אִין בּוּ מִמְשׁ.

וְהָא דְאֲבַעֲי לְהוּ לְרֵאשׁוֹנִים הֵיִינוּ כְּשִׁתּוֹפֵס הַכּוֹס גַּם בְּיַד שְׂמַאל אֲבָל כְּשִׂאִין נוֹגַע בְּכּוֹס אֵלָא יַד יָמִין אִם הֵנִיחַ יַד שְׂמַאל תַּחֲתֵיהָ לְסִייעַ אִין בְּכָהּ כְּלוּם. וּמַגְבִּיהוּ טַפַּח דְּכַתִּיב כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא וּבָשֵׁם ה' אֶקְרָא.

וְנוֹתָן עֵינָיו בּוּ דְלָא לְיִסַּח דַּעֲתִיָהּ מִיְנִיָה: שֵׁט אָמַר רַב אֲשִׁי אִין מְשִׁיחִין עַל כּוֹס שְׂל בְּרָכָה. פֶּרַש"י שְׂלָא יִשִּׁיחַ הַמְּבַרָה מְשַׁנְתָּנוּ לוֹ כּוֹס לְבָרָה.

וְכֵן גַּמֵּי הַמְּסוּבִי אִין לְהֵם לְהַשִּׁיחַ מְשִׁהֲתַחֲלִיל הַמְּבַרָה: שִׁי וְצְרִיף לִישָׁב בְּשַׁעָה שְׂהוּא מְבַרָה בֵּין אִם הָיָה הוֹלֵךְ כְּשִׂאֲכַל אוֹ עוֹמֵד אוֹ מִיִּסַּב כְּשִׂמְגִיעַ לְבָרָה צְרִיף לִישָׁב כְּדִי שְׂיֻכַּל לְכַוּוֹן יוֹתֵר.

וְגַם לֹא יֵהָא מִיִּסַּב דְּרָהּ גְּאוּוה אֵלָא יִשָּׁב בְּאִימָה כְּתַב א"א הָרָא"ש ז"ל הָא דְאָמְרִינָן אֲבָל כְּשִׂהוּא מְהַלְהֵ צְרִיף לִישָׁב וּלְבָרָה מִיְיָרִי כְּשִׂהוּא הוֹלֵךְ בְּבִיתוֹ אֲבָל מְהַלְהֵ בְּדְרָהּ וְאוֹכַל א"צ לִישָׁב וּלְבָרָה לְפִי שְׂאִין דַּעֲתוֹ מִיְנֻשָׁב עָלָיו אִם יֵאָחַר דְּרָכּוּ כְּדָאִמְרִינָן גַּבֵּי ק"ש ל' טוֹרִים: עַנְיָן בְּרַפְתָּ הַמְּזוּן שִׂיא גְרַסִּינָן בַּפ"ג שְׂאֲכָלוּ ת"ר סְדֵר בְּרַפְתָּ הַמְּזוּן כֶּה הוּא בְּרָכָה רֵאשׁוֹנָה בְּרַפְתָּ הַזֵּן.

שְׂנִיָּיָה בְּרַפְתָּ הָאָרְץ. שְׂלִישִׁית בּוֹנָה יְרוּשָׁלָּם.

רביעית הטוב והמטיב. ויש רמז לשלש ברכות הללו של ברכת המזון מן התורה ממה שכתב בשלחן וצפית אותו זהב טהור.

ומלת זהב נוטריקון "זן" הארץ "בונה ירושלים. ועוד גרסינו התם אמר רב נחמן משה תקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שיבד להם הזמן ותמצא בפ' הזמן רמז לברכת המזון בזמן עצמו שגאמר ובבקר תשבעו להם וידעתם פי אני ה' אלהיכם.

וכתב רבינו בתי שם בפירושו ובשלחן ארבע שער א' שידיע' זאת הוא שתברכו את שמי בברכה על אכילת מן פעניין שפתוב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך: שוב בטובו אין אומרים מטובו אלא בטובו פדי להורות שזן את העולם כלה בשפע טובו והטובה מרובה יותר ממנה אבל אם אמר מטובו משמע דבר מועט מקצת טובו וממעט בתגמוליו של הקב"ה: שיג יש נוהגים לומר בברכת המזון נותן להם לכל בשך כל"ח עמנו.

וכתב הטור בסי' קפ"ז שאביו הרא"ש לא היה אומר תיבת עמנו מטעם פי חסדיו הם עם כל חי וגם המרדכי כתב בסוף ברכות בשם ספר הפרדס שח"א כל"ח עמנו שהרי אינו פסוק ואין לאומרו שלא למעט החסד פי על כל בשך הוא משבח שנתן להם להם פי חסדו עם כולם ע"כ וכן כתב התשב"ץ סי' שי"ו: שיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו יש נוהגין לומר מלת חסר החי"ת בקמץ והסמ"ך בפתח על משקל פעל קל כמו פקד פעל ודומיהן ויש נוהגין לומר חסר החי"ת בחיר"ק והסמ"ך בפתח על משקל פועל כבד כמו איבד שיבר.

ואותן שנוהגים לומר חסר על משקל איבד שיבר אומרים ג"כ ואל יחסר היו"ד בשב"א והחי"ת בפתח והסמ"ך בציר"י פדי שיהיו שניהם מגזרה אח' עיין במרדכי בסוף ברכות: שטו פי הוא זן ומפרנס לכל פי זן באכילה ומפרנס בשאר צרכים מרדכי סוף ברכות והטעם פי אין פרנסה האמור כאן מעניין מזונות ממש דא"כ היינו זן היינו פרנסה אלא מעניין עשיות שאר צרכים הוא וכן פרש"י פ' התקבל כל לשון פרנסה לשון עשיות צרכים הוא כמו לפרנסה שמיין באב (כפ"ד דכתובות ע"ב ופי' רש"י אומדין ונתרנותו של אדם לפי קמצנתו כו') וכמו מוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות ע"כ: שיו זן ומפרנס לכל ומטיב לכל אלו שני לכל מנוקדים הפ"ה בחולם לפי שהם מוכרתים ואינם סמוכים אבל לכל בריותיו שהוא סמוך נקוד בקמץ פי כל שיה וא סמוך נקוד בקמץ ואם הוא מוכרת נקוד בחולם כמו שכתב הר"ק בספר מכלול: שיו ברכה שנייה זו היא ברכת הארץ.

ואינה פותחת בכרוף פדין ברכה הסמוכה לתברתה וגרסינו בפ"ג שאכלו יהושע תקן להם לישראל ברכת הארץ כשנכנסו לארץ. ומהר"ם היה אומר נודה ולא נודה לה דמשמע נודה לה את פלוני.

וכ"כ התשב"ץ סימן שי"ו שאמר נודה. וכתב עליו הטור א"ח סי' קפ"ז שלא נהגו בן ועוד קרא כתיב נודה לה לעולם לדור ודור וגו': שית ארץ חמדה טובה ורחבה כו' שנינו בבריית' בפ"ג שאכלו ר"א אומר כל שלא אומר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא יד"ח וכתב הר"ר יונה שהטעם הוא מפני שמצינו שנשתבחה א"י בזה הלשון

דְּכָתִיב אֶל אֲרֶז חֲמֵדָה טוֹבָה וּרְחֻבָה וּכְתִיב בְּפָסוּק אַחַר וְאִתּוֹן לָהּ אֲרֶז חֲמֵדָה נִחְלַת צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם וְכִינּוֹן שְׁמִזְפִּיר בְּרַפְתַּת הָאֲרֶז עַל אֲכִילָתוֹ יֵשׁ לוֹ ג"כ לְהַזְפִּיר שְׂבָחָה ע"כ.

וְהַפְּלִיפוּ כְּתִיב בְּסִי' כ"ה שְׁשֻׁבַת זֶה הַזְּזָר לְמַרְעָה כְּשֶׁנִּגְלָה לוֹ הַש"י בְּסִנְיָה כְּמוֹ שְׁפָתָב וְאַרְדִּי לְהַצִּילוֹ מִיַּד מְצָרִים וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאֲרֶז הַהִיא אֶל אֲרֶז טוֹבָה וּרְחֻבָה וְגו' הוֹסִיפוּ לֹמַר חֲמֵדָה שַׁע"י שֶׁהוּא זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ הוּא אֲרֶז חֲמֵדָה.

וְנִמְצָא שְׁבִיזָה הַלְשׁוֹן נִכְלָלוּ כָּל שְׂבָחֵי אֲשֶׁר בְּכָתוּב ע"כ. וְהַרְר"ד אַבּוּדְרָה"ם פָּתַב לְפִי שְׁאֵנוּ צְרִיכִים לְסַפֵּר בְּשֻׁבַח הָאֲרֶז כְּדֵי שְׂיִשְׁתַּקְּקוּ לָהּ הַנִּפְשׁוֹת וּמָה שֶׁלֹּא הַצְּרִיכוּ לְהַזְכִּיר אֲרֶז זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ לְפִי שְׁאֵין כָּל הָאֲרֶז כֵּן אֵלָּא מְקוֹמוֹת מְמַנָּה ע"כ.

וּבְשֻׁבְנֹלִי לְקַט כְּתוּב פִּי הַר"ר בְּנִימִין לְפִי שְׂרָאָה יְהוֹשֻׁעַ אֶת מַרְעָה שְׁחַמַּד לִיכְנֹס לְאֲרֶז וְהַתְּפִלָּה עָלֶיהָ וְגַם אַבּוֹת הָעוֹלָם חֲמָדוֹ לִיכְנֹס שָׁם וְלִיקְבֹּר שָׁם כִּינּוֹן שְׁזָכָה הוּא לִיכְנֹס שָׁם תִּשְׁקוּן בְּבִרְכַּת הָאֲרֶז אֲרֶז חֲמֵדָה ע"כ: שֵׁיט וְעַל בְּרִיתָהּ שְׁחַתְמָתָהּ בְּבִשְׂרִינוּ וְעַל תּוֹרָתָהּ שְׁלִמְדָתָנוּ אִיתָּא בְּבִרְיָתָא פ"ג שְׁאֲכָלוּ נַחוּם הַמְדִי אֹמֵר צְרִיף שְׂיִזְכְּרוּ בְּהַ בְּרִית ר' יוֹסִי אֹמֵר צְרִיף שְׂיִזְכְּרוּ בְּהַ תּוֹרָה פְּלִימוֹ אֹמֵר צְרִיף שְׂיִקְדִים בְּרִית לְתוֹרָה שְׂזוֹ נִתְּנָה בְּשִׁלְשׁ בְּרִיתוֹת זֹו נִתְּנָה בִּי"ג בְּרִיתוֹת.

וּפְרַש"י צְרִיף שְׂיִזְכְּרוּ בְּרִית בְּבִרְכַּת הָאֲרֶז שַׁע"י בְּרִית נִתְּנָה הָאֲרֶז לְאַבְרָהָם בְּפ' מִילָה וְנִתְּנָה לָהּ וְלִזְרַעָהּ אַחֲרֶיהָ אֶת אֲרֶז מְגוֹרֶיהָ. וְצְרִיף שְׂיִזְכְּרוּ בְּהַ תּוֹרָה שְׂאָף בְּזִכְרוֹת הַתּוֹרָה וְהַמְצוֹת יִרְשׁוּ אֶת הָאֲרֶז שְׁנֵא' לְמַעַן תִּסְחִיוּ וְרַבִּית' וּבְאַתָּם וִירְשׁוּם אֶת הָאֲרֶז.

וְצְרִיף שְׂיִקְדִים בְּרִית לְתוֹר' כְּגוֹן עַל בְּרִיתָהּ שְׁחַתְמָתָהּ בְּבִשְׂרִינוּ וְעַל תּוֹרָתָהּ שְׁלִמְדָתָנוּ. וְהַרְר"ד אַבּוּדְרָה"ם כְּתִיב עוֹד טַעַם א' בְּשֵׁם הַר"ר אֲשֶׁר מְלוֹנִי"ל עַל מָה שְׁאָמַר שְׂצְרִיף שְׂיִזְכְּרוּ בְּהַ בְּרִית וְתוֹרָה וְכָתִיב שֶׁהַטַּעַם הוּא מְשׁוּם דְּאֵלְמָלָא בְּרִית וְתוֹרָה לֹא נִתְּקַיְימָה שְׁמַיִם וְאֲרֶז שְׁנֵאָמַר אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה דְּהֵינּוּ תוֹרָה שְׁנֵאָמַר בְּהַ נְהִיגִית בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה וּבְרִיתִי דְּהֵינּוּ הַמִּילָה ג"כ כְּפִשׁוּטוֹ שְׁנֵאָמַר בְּרִית חֲקוֹת שְׁמַיִם וְאֲרֶז לֹא שְׁמַתִּי כְּלוּמַר לֹא הֵיטָה הָאֲרֶז קִיָּמָת וְאִם לֹא הֵיטָה קִיָּמָת לֹא נִתְּנָה לָהֶם הָאֲרֶז ע"כ.

וְעַל מָה שְׁאָמְרוּ שְׂצְרִיף לְהַזְכִּיר בְּהַ בְּרִית וְתוֹרָה. כְּתִיב הַטּוֹר א"ח ס' קפ"ז שְׁנֵהֲגוּ לֹמַר שְׁהַנְחִלְתָּ לְאַבּוֹתֵינוּ אֲרֶז חֲמֵדָה טוֹבָה וּרְחֻבָה בְּרִית וְתוֹרַת חַיִּים וּמְזוֹן.

וְא"א הָרַא"ש ז"ל לֹא הֵיטָה אֹמֵר אֵלָּא שְׁהַנְחִלְתָּ לְאַבּוֹתֵינוּ אֲרֶז חֲמֵדָה טוֹבָה וּרְחֻבָה וְעַל שְׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֲרֶז מְצָרִים. שְׁהַרִי אֹמֵר אַח"כ עַל בְּרִיתָהּ שְׁחַתְמָתָהּ בְּבִשְׂרִינוּ וְעַל תּוֹרָתָהּ שְׁלִמְדָתָנוּ וְדֵי פַעַם אַחַת ע"כ.

וְכֵן כְּתִיבוּ שָׁם הַתּו' וְהַתְּשֻׁב"ץ סִימָן שִׁי"ו וּכ"כ הַמְרָדְכִי בְּסוֹף בְּרִכּוֹת שְׁהָאֹמֵר בְּרִית וְתוֹרָה לֹא חָשׁ לְקַמְחִיָּה שְׁלֹא רָצָה הַתְּלַמּוּד לֹמַר שְׂיִזְכְּרוּ הַתִּיבּו' מִמֶּשׁ אֵלָּא מֵעַנִּינָם שְׁעַל בְּרִיתָהּ הֵינּוּ בְּרִית וְעַל תּוֹרָתָהּ הֵינּוּ תוֹרָה ע"כ: שֶׁכֵּן שְׂאֵתָה זֶן וּמְפָרְנֵס הַשִּׁי"ן שֶׁל מֵלַת שְׂאֵתָה צְרִיכָה שְׁתִּהְיֶה נְקוּדָה בְּקַמְצָן גְּדוּל שְׁכֵן שְׂאֵתָה מְדַבֵּר עַמִּי בְּסִפֵּר שׁוֹפְטִים ס' ו' הִיא נְקוּדָה בְּקַמְצָן.

וְהַטַּעַם כְּתִיב הַרְד"ק שְׁנִקְמָצָה שִׁי"ן שֶׁל שְׂאֵתָה לְהַרְחִיב אֶת הָאֵל"ף. וְכֵן כְּתִיבוּ שְׂאָר הַמְדַקְדָּקִים וְא"כ מְזָה הַטַּעַם גַּם פֹּה צְרִיכָה שְׁתִּהְיֶה קְמוּצָה וְכֵן בְּשְׂאָר מְקוֹמוֹת כְּמוֹ

בתפלת י"ח מודים אנחנו לך שאתה הוא כו' כ"כ מהר"ן בברכת המזון שלו: שכא בכל עת ובכל שעה כה היא הגוססא בכל ספרי ברכת המזון אשר בידינו ובטור א"ח ובכלבו סימן כ"ה.

ובמרכי סוף ברכות בשם ספר הפרדס אינו רק בכל, עת וכן הנה נוהג מורי מהר"ש ז"ל לומר בכל עת ותו לא. וכתב מהר"ן בברכת המזון שלו וז"ל ראיתי רבים שמוחקים מאמר ובכל שעה ואומ' שטעות נפל במה שכתוב בכל הגוססאות הנזכרים בכל עת ובכל שעה ונותנים טעם לדבריהם משום דהיינו עת היינו שעה והפל ענין א' הוא.

ואני אומר הספרים הראשונים והאחרונים יוכיחו שבכולן פתוב ובכל שעה. ואפי' אם הנה גוססא אחת שאין בה ובכל שעה לא היינו שומעים לה וכ"ש שעל מחקי' שבספרים קדשים אין למדים מהם.

ועוד שהרי גם בתפלת י"ח תקנו לומר וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה. ועל הטענה שטוענינו יש להשיב ולומר דהפירוש גדול יש בין עת ובין שעה.

כי עת הוא שש שעות. כי ארבע עתים משתנים בכל יום ולילה מהבוקר עד חצי היום עת א'.

ומחצי היום עד הלילה עת שני. ומתחלת הלילה עד חציה עת שלישי.

ומחצי הלילה עד הבוקר עת רביעי. ויש רמז לזה ממאמר שהע"ה שאמר בספר קהלת סימן ג' ז' פסוקים מעת ללדת עד עת שלום ובכל פסוק מהם ארבע פעמים עת ובכולם יש כ"ח עתים והם פנגד שבועה ימות השבוע שיש בכל יום מהם ד' עתים ובכולם יש כ"ח עתים עכ"ל: שכב תברך שמה בפי כל חי.

במקצת גוססאות שבידינו פתיב בפה כל חי בה"א ונגוססא משופשת היא פי הגוססא האמתית היא בפי כל חי ביו"ד ממה שכתב הראב"ע בפ' ויגש וכן שאר מדקדקים פי מלת פה מוכרת וכאשר יהיה סמוך ישוב ה"א הנעלם יו"ד נעלם כמו פי צדיק וכן בלשון רבים כמו פי רשעים וכ"כ הרד"ק בשו"ת פה שבסמוך הומר' ה"א ביו"ד פי פי ה' דבר ע"כ.

אף כן שהוא סמוך צריך להיות בפי כל חי. ועוד פסוק מלא הוא בספר מלכים א' סימן כ"ב רוח שקר בפי כל נביאיו וכן בד"ה סי' י"ח לרוח שקר בפי כל נביאיו הרי לך שאמר בפי כל חי ולא בפה כל: שכג ברכה שלישית בונה ירושלים וגרסינו בפ"ג שאכלו דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך שלמה תקן על הבית הגדול כו' ולא למימרא שלא ברכו אות' עד שבא דוד ושלמה דהא דריש לה כולהו מקרא אלא הם תקנו המטבע לפי מה שנתוסף טובה לישראל.

דודאי קודם הפיבוש ובנין הבית לא אמרו כמו אחר הפיבוש והבנין כמו שאין אנו אומרים מטבע שטבעו דוד ושלמה. שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשים להמשיך שלות הארץ והמלכות והבית.

ומתחיל רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מלכות בית דוד משיחך דאיתא בפ"ג שאכלו כל שלא אמר מלכות דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. וטעם

הדָּבָר פֶּתַח הַרְמָב"ם בַּפ"ב מֵהַלְכוֹת בְּרָכוֹת מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲנִין הַבְּרָכָה שָׁאִין נִחְמָה גְמוּרָה אֵלָּא בְּחֻזְרַת מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְהַמְרָדְכֵי פֶתַח מִפְּנֵי שֶׁעַל יָדוֹ נִתְקַדְּשָׁה יְרוּשָׁלַּיִם.

וּש"ל פֶּתַח הַטַּעַם פִּירְשׁ הַר"ר בִּנְיָמִין לְפִי שֶׁצָּרִיכִין אֲנִי לְהַזְכִּיר מַלְכוּת שְׁמַיִם וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּבֵית הַמְּקֻדָּשׁ. לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַז"ל בַּיּוֹם שֶׁנִּחְלַק בֵּית דָּוִד כְּפָרוּ בַּג' דְּבָרִים בַּהֲקַב"ה וּבַבַּהֲמ"ק וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְאִין נִגְאָלִין עַד שִׁיתְּנִידוּ וְיִתְבַּעוּ שְׁלִשְׁתָּן.

וְגַם בְּתַפְלָה מְזַכִּירִין שְׁלִשְׁתָּן מִשְׁעָן וּמִבְטָח לְצַדִּיקִים זֶה מַלְכוּת שְׁמַיִם. בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַּיִם זֶה הַמְּקֻדָּשׁ.

מִצְמִיחַ קָרָן יְשׁוּעָה זֶה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד ע"כ. וְא"כ לְפִי זֶה הִיָּה רְאוּי לְהַזְכִּיר גַּם מַלְכוּת שְׁמַיִם.

וּבְלֹא הֶכִי אֵיחָא בַּפ"ג שֶׁאָכְלוּ אֵינְדֵי דְאָמַר מַלְכוּת בֵּית דָּוִד לֹא אֲנִיחַ אֲרַעָא דְלֹא אָמַר מַלְכוּת שְׁמַיִם. אֵלָּא שְׁלֹא רְצוּ לְהַזְכִּיר מַלְכוּת שְׁמַיִם אֲצֵל מַלְכוּת בְּשָׂר וְדָם דִּהִיָּה נִרְאָה שֶׁמִּדְמָה מַלְכוּתָא דְאֲרַעָא לְמַלְכוּתָא דְשְׁמַיָא.

וְלִכֵּן תִּקְנוּהָ לְהַזְכִּיר בְּהַטּוֹב וְהַמְטִיב כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר הַלְפָּה אִין לְהַזְכִּיר שׁוּם מַלְכוּת שְׁמַיִם בְּבוֹנֵה יְרוּשָׁלַּיִם כִּי אִם מַלְכוּת בֵּית דָּוִד. וְאִין לֹאמַר א"מ רֹעִינוּ רַק אָבִינוּ רֹעִינוּ וְכֵן אִין לֹאמַר מַלְכוּתָהּ וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד כֵּן הִסְפִּימוּ הַפּוֹסְקִים כָּלָם: שְׂכַד גְּרָסִינָן בִּירוּשָׁלַּיִם בַּפ' אֵלּוּ קִשְׁרִים וְהַפּוֹסְקִים הִבִּיאוּהוּ תִנְיָא אֲסוּר לְאָדָם לְתַבְּנֹעַ צָרְכֵי בְּשַׁבָּת.

רַבִּי זְעִירָא שָׂאל לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אֲבָא מַהוּ לְמִימַר אָבִינוּ רֹעִינוּ זִוְנָנוּ א"ל טֹפְסֵי הַבְּרָכָה כְּהוּא. מִשְׁמַע דְּסַבִּירָא לְהוּ לְרַז"ל שֶׁמֶלֶת זִוְנָנוּ אִינוּ שְׁמַהֲתַנְאֵר אֵלָּא שְׂאֵלֶת צָרְכֵי הוּא שֶׁמֶתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַקַּב"ה שְׁיִזוֹן אוֹתָנוּ.

לְפִי זֶה יֵשׁ לְגָרוּם זִוְנָנוּ בְּשׁוֹרֵק עַל מְשַׁקֵּל שׁוֹבְנֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁפֶתַח הַרַאב"ע בְּפִירוּשׁוֹ לְסַפֵּר קַהֲלַת דְּהַשְׁתָּא אִינוּ שְׁמַהֲתַנְאֵר אֵלָּא מִתְפַּלֵּל לְפָנָיו שְׁיִזוֹן אוֹתָנוּ. וְכַתֵּב הַב"י בְּטוֹר א"ח סִימָן קפ"ח שֶׁנ"ל שֶׁכְּהוּ יֵשׁ לְכַרְשׁ פְּרָגְסָנוּ וְכַלְפָּלְנוּ שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל שְׁיִפְרָגְסֵי וַיְכַלְכַּל אוֹתָנוּ.

וְגַם רֹעִינוּ הִיָּה רְאוּי לְפָרֵשׁ לְפִי זֶה רַעָה אוֹתָנוּ בְּחֻסְרוֹן נִי"ו וּשְׁב"א תַּחַת הַרִי"ש. וּבִימֵי חוֹרְפֵי שְׁמַעְתִּי מִהַמְדַּקְדָּקִים שֶׁהִיוּ אוֹמְרִים כְּהוּ.

אֲבָל בְּכָל הַסְפָּרִים פְּתוּב רֹעִינוּ וּמַהֲרָן פֶּתַח עָלִיו וְז"ל וְאַנְכִי לֹא יִדְעָתִי מִי הַגִּיד לְמַדְקָדָקִים הָהֵם שֶׁהִיָּה רְאוּי לְפָרֵשׁ מֶלֶת רֹעִינוּ ע"ד תַּפְלָה וּבִקְשָׁה כְּמוֹ מֶלֶת זִוְנָנוּ שֶׁלֹּא חָרְיוּ כִּי לְמָה לֹא נֹאמַר שֶׁהוּא שְׁמַהֲתַנְאֵר כְּמוֹ מֶלֶת אָבִינוּ שְׁלִפְנָיו.

וְאַנְכִי לֹא אֲדַע וְלֹא אָבִין דְּבָרֵי פִי חֲכָם מַהֲרָן לְמָה לֹא יִקְשָׁה מָה רְאוּ הַמְדַּקְדָּקִים לֹאמַר זִוְנָנוּ בְּמִלָּאפו"ם אִם מִמָּאֵי שְׂכַתָּה הַרַאב"ע וְהַנְּכוֹן לֹאמַר זִוְנָנוּ כְּמוֹ שׁוֹבְנֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא כָּל עֲצָמוֹ שֶׁל רַאב"ע לֹא בָּא אֵלָּא לְהוֹצִיאָא שָׁאִין לֹאמַר זִוְנָנוּ בְּשִׁב"א כִּי זִוְנָנוּ מִן וְזִוְנָה וְכְמוֹ כֵּן עֲנִינוּ מִן עֲנָה וּמַגְזֵרַת זֵן לֹא נֹאמַר זִוְנָה כִּי אִם זֵן אוֹ זִוֹן כְּמוֹ מִן דִּין וּמִן קָם קוּם וּמִן שָׁב שׁוּב וּמִן חֵן חֵן וְכֵן שׁוֹבְנֵינוּ חוֹנִינוּ אַף כָּאִין זִוְנָנוּ זֵן אוֹתָנוּ אוֹ זִוְנָנוּ הֵזֵן אוֹתָנוּ א"כ נֹכַח לֹאמַר זִוְנָנוּ בְּחוּלָם שְׁפִי הֵזֵן אוֹתָנוּ רַק שְׁיֵשׁ רוֹצִים לֹאמַר אוֹתָהּ דְרָף בְּקִשָּׁה וּתַפְלָה

ואומרים אותה בשב"א כמו ענינו רפאנו לזה כתב ראב"ע שטועים הם כי אם נאמר אותה דרך בקשה אז הנכון לומר זונים במקלאפום.

אבל לפי הדקדוק י"ל זנינו זונינו שפירוש הזן אותנו או זונינו שפירושו זן אותנו. וכמו כן משמע בס' תניא סי' כ"ז.

ולפי זה מ"ט דהמדקדקים האומרי' זונינו. אלא ע"כ לומר שי"ל אותה דרך בקשה כמוכח מתוך הירושלמי ולכן נכון לומר זונינו.

וא"כ שציקר יסוד הוא על הירושלמי מה ראה החכם הנזכר על פכה שמה דאיתא בירושלמי מהו למימר אבינו רועינו זונינו קאי רק אזונינו לבד דלמא הם הקשו ג"כ על רועינו כי שניהם דרך בקשה הם כי יותר מסתבר דעל שניהם יחד הקשו ממה שנאמר שעל חד לבד קאי.

לכן נכון לומר רועינו בשב"א וכן הוא בהדיא בהגהות שסביב המרדכי פוף ברכות. ותמהני על הגאון מהר"י קארו כי יותר הנה לו לתלות הדבר בהגה"ה זו ממה שתלה הדבר במה ששמע מהמדקדקים כי אינו דומה שמיצה לראיה.

ואולי לא ראה אותה: שכה ברוך אתה ה' בונה ירושלים כף הוא הנוסחא במקצת ספרי פוסקים ופסיק הוא בספר תהלים סימן קפ"ז בונה ירושלים ה'. ובכל ספרי ברכת המזון כתוב בונה ברחמי ירושלים.

וכ"כ המרדכי בסוף ברכות בשם מהר"ם וטעם לדבר מאחר שמתחיל ברחם א"כ חותם נמי ברחמים. והפלבו כתב שאין הנוסחא מדויקת לפי שלא תבנה ירושלים כ"א במשפט שנאמר ציון במשפט תפדה ע"כ.

ומורי הרב ז"ל כתב נכון הוא לומר ברחמים. דיוקא הפדייה תהיה במשפט אבל להיותה מבונה ומתוקנת בכבודה יותר מכבוד הראשון הוא ברחמים להיות שכינתו שם כפראשונה.

ופסוק מלא הוא בירמיה שם שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם וט' ונאמר בזכריה ויאמר המלאך עד מתי לא תרחם את ירושלים ונאמר עוד בזכריה סימן א' שבתתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה.

ועוד עיקר פשוטו ציון במשפט תפדה בעבור המשפט שיעשה בה: שכו אחר סיום הברכה אומר אמן דתניא האומר אמן אחר ברכותיו הרי זה משונבח ותניא הרי זה מגונה. ל"ק בשאר ברכות מגונה.

בבונה ירושלים משונבח מפני שהוא סיום הברכות דטוב והמטיב. לאו דאורייתא. וטוב לאומר בנחת שלא יזלזלו בברכת הטוב שמתוך כך יבינו שאינו מן התורה. ונראה דיוקא ששמברך לבד ואין עונין אמן אחר שאר ברכות. אבל כשמזמנים עונין עליו כשאמר אמן שעונין על ברכו' ראשונות. ואע"ג דהמברך עונה ג"כ מ"מ אינו ניקר כ"כ הואיל ואחרים עונין ג"כ עמו.

וכן המנהג במדינו' אלו לאומרו בקול רם אפי' המברך עצמו כשמוזמנים ואולי מהאי טעמא כ"כ מהרמ"א ז"ל בהג"ה בש"ע. ומורי ז"ל הסכים עמו מדינא אבל לא מטעמיה דיהי' טעמא לדבר דהאידינא ליכא למיחש לזלזולא אלא דוקא בימיהם שהרי היו באים להסתיר הדבר שלא ידעו הכל שעונים אמן אפי' בפני התלמידים לא רצו לגלות כדאי מקצת גוססי דגרסי פי היכא דלא לזלזולי רבנן בהטוב והמטיב.

וכן הביאו מהרא"י בתרומת הדשן שאף נפל הספק אי הטוב והמטיב דאורייתא כדאייתא באותה סוגיא לשם. ומש"ה הסתירו עניית אמן אפילו בפני התלמידים שלא יקולו.

ולגירסא שלנו בפני המון אבל האידינא נתפשט' בישראל שכ"ע מברכין אותה אפילו הפועלים שאינ' חייבים פמו שכתוב בהג"ה מיימוני בשם מהר"ם א"כ ליכא למיחש למידי. וגם מאחר שכל העולם יודעים שעוני' אמן אחר בונה ירושלים מאי מועיל לענותו בלחש מאחר שהכל יודעים מזה ואין בזה הסתר דבר והאריף בתשובותיו סימן מ"ד: שכזו כתב מהרח"י בתרומת הדשן ז"ל שאלה בחורי' בני רב היו רגילין לדבר בשעת ברפת המזון ועשו תקנה בקנס שלא ידברו כדי שיכוננו לשמוע הברכה ויש שרצו שלא לתקן אלא עד אחר בונה ירושלים שהיא סוף ברכה דאורייתא כו'.

תשובה לא שפיר דמי וראוי לתקן עד לאחר ברכה רביעית דהיינו עד שיתחיל הרחמן. וכן שמעתי אחד מרבנות' שהקפיד על ככה והביא ראיה מפ"ג שאכלו רב אשי עני ליה לאמן דבונה ירושלים בלחישתא פי היכא דלא לזלזולי בי רבנן.

ונראה כ"ש אם יתקנו שלא לדבר עד אחר בונה ירושלים יבינו הכל דמכאן ואילך לא קפידא אפי' אם לא יכוננו לשמוע משום דהיא דרבנן ויזלזלו בברכה רביעית ואע"ג דבכל דוכתי אשכחן דעבדינן טפי לדאורייתא מדרבנן מ"מ פיון דאשכחן דהכא קפיד תלמודא כה"ג אנו גמי נקפיד ע"כ: שכח ברכה רביעית הטוב והמטיב ולאו דאוריית' היא שחכמים תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה.

כדאייתא בפ"ג שאכלו הטוב והמטיב ביבנה תקנוה פנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנה אותו היום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב. הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה.

ואיתא באיכה רבתי ה' מאות בתי מדרשות היו בביתר וכל ב"ה היו בה ה' מאות מלמדי תנוקות ואנשי העיר בעלי אומנות נשים רבוא ובמלכות אדריינוס לקחו אות' הרומי' וישפכו דם לרוב מאוד ויהרגו עד תום כל העיר טף ונשים ויצו המלך לבלתי קברם ויהי מחוי' לעיר כרם גדולה רחבה י"ב מילין ויקיפו את הכרם סביב סביב ממתי ישראל זה על זה ויעמדו שם כ"ה שנים כל ימי אותו המלך ולא הסריחו.

ויהי אחרי מות אותו המלך ויעמוד מלך אחר ויצו לקובר' וילכו כל העם מן העיר לקברם ויקברו' במקומ' בכרם. בו ביום תקנו הטוב והמטיב.

הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה וזה שקבעוה פאן י"א משום דאמרין בירושלמי על חורבן ביתר באותה שעה נגדעה קרו ישראל ואינה עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולפיכך קבעוה אחר בונה ירושלים ועוד טעמים אחרים מבוארים בספר אבודרהם וביתר מחברים: שכט ופומחת בברוך לפי שאינה סמוכה לאחרות ויש בה

הזכרת שם ומלכות מזה הטעם כי מאחר שהראשונות מן התורה זו מדברנו ודאי אין לדון אותה לסמוכה להן ואינה חותמת דהוי מטבע קצור.

אע"ג דאימא במדרש שצ"ל בה ג' הטבות ג' גמולו' אפ"ה אינה חותמת דמעיקרא לא תקנו אלא הטוב והמטיב ואח"כ הוסיפו בה דברים הללו כ"כ התו' נהרא"ש והר"ר יונה בפ"ג שאכלו. ונהרשב"א פתב טעם אחר שלא ראו לחתום בה ולעשותה מעולה משאר ברכות כל תורה שלמעלה ממנה.

והר"ר יונה פתב טעם אחר בשם רבני צרבת והוא שכל מה שאומר בברכה זו כמו ענין א' הוא שכלן שמות התנאין הן באנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל וכל מה שאומר אצל הבורא משנות התנאין הוא.

ואעפ"י שאנו אומרי' הוא יגמלנו גם זה תנאין הוא שאנו אומרים שהוא גומל אלינו בכל יום: של אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנ' צריכה בתי מלכות בר מדידה.

חזא בשביל בונה ירושלים שפיון שתקנו לומר מלכות בית דוד בבונה ירושלים ראוי היה להזכיר בו ג"כ מלכות שמים אלא שלא רצו להזכיר מלכות שמים אצל מלכות בשור נדם הלכך תקנו להזכיר בהטוב והמטיב מלכות פנגדה.

ואגב שתקנו להזכיר מלכות פנגדה תקנו נמי להזכיר פנגד ברפת הארץ. לכה צריף להזכיר בה ג' מלכות דהיינו מלך עולם אבינו מלפני המלך הטוב.

וא"ת מאחר שתקנו מלכות פנגד ברפת הארץ למה לא תקנוה בברכת הארץ גופי' בשלמא בבונה ירושלים לא רצו להזכיר מלכות דארע' בהדנ' מלכות דרקיעא אבל ברפת הארץ מאי א"ל.

וי"ל דלא לעשות מעולה מברכת בונה ירושלים: שלא פתב מורי הגאון ז"ל בשם אבי אמו מהר"ר יצחק ז"ל שלא היה אומר בוראנו אלא האל אבינו מלפני אדירנו גואלנו יוצרנו וכתב מורי הרב ז"ל הטעם דאפשר דבריא' ויציר' חזא מילתא היא ולמה לי למדבר תרנייהו.

ותדע שהרי בפיוט הסליחות שאומרים בפוקר באשמורת ומזכירים בסוף העניות אומרים עננו אבינו עננו עננו בוראנו עננו כו' עד גמר האלף בית וכשמגיע ליו"ד אומר עננו יודע יצר עננו ולא אמר עננו יוצרנו עננו והיינו מאחר שפבר אמר בוראנו ואולי יש בו פנונה פרטית שהיציר' נופל על דבר גוש וגסות כחומר האדם ודומה לו והבריאה נופל על הדקות ועל הנפש וקרא משמעו כן שהרי פתיב בתחלה ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים וגו' שהוא הנפש והשכל.

ואח"כ אמר ויציר' ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה שהוא חומר הגס. ואף שמצינו נמי ויברא אלהים את התנינים הגדולים.

אולי לרוב חריצותם וחדות' וערמתם נאמר אבל עכ"פ שמענו שיותר שינו לומר יצירה על הגו' מבריאה. ואין לומר בריאה על השכל מיצירה אף שי"מ להפך שבעים פנים לתורה.

ונזכר לדבר יוצר הרי' ובנרא רוח. א"כ ברכת המזון שהוא שביעת הגוף והחומר מזפירי' יוצרנו.

ובענין הסליחות שמבקשי' רחמים על נפש החוטאת אומרים בוראנו: שלב איתא בירושלמי שצריכים להזכיר בברכה זו ג' מלכיות וג' גמילות וג' הטבות מצאתי פתוב שהטעם הוא פנגד ג' עולמית שהם עולם המלאכים עולם הגלגלים ועולם השפל ובאו רז"ל להורות שהוא ית' מולך על פולם ומטיב עם פולם וגומל חסד עם פולם פי פולם מקבלים ממנו ית' חסד ממזון גופני ורוחני שפע אלהי ע"כ: שלג הוא גמלנו הוא גומלנו הוא וגמלנו פה היא הנסחא בטור א"ח סימן קפ"ט.

ובתשב"ץ סימן שי"ו ובמרדכי סוף ברכות והפלו סימן כ"ה ולא כנסחא ספרי ברכת המזון שבידינו יגמול בעדינו: שלד ואחר זאת אומר הרחמן ואין בזה משום הפסק. גדולה מזו מצינו בברכ' מילה שמתפללים על היגד באמצע הברכה אחר שבינה בפה"ג כ"כ הא"ח סי' קפ"ט.

וכ' הפלבו בסי' נ"ט וז"ל וישאלתם מאחר ששנינו העונה אמן אחר ברכ' שאין בו הזכרת שם זהו אמן יתומה. מהו לענות אמן אחר הרחמן שבברכ' המזון ועל אמנים שבקדיש כו' עד ואני ראיתי בתשוב' הגאונים שמתר לענות אמן אחר הרחמן.

וכן הוא מפורש בה"ג וכן עיקר שלא לחנ' תקנום רז"ל שבבבל לומר אמן בתיגדל. ועוד מצינו בירמיה הנביא שאמר אמן אחר בקשה שנאמר אמן פן יעשה ה' ואמר ר' יוסי בר חנינא אמן יש בו אמנת דברים כלומר שיקבש מאת ה' שיתקיימו דבריו וכשם שירמיה אמר אמן אחר דברי חנני' פה אנו אומרים אמן אחר תחנה פגון הרחמן שבברכת המזון ויהא שלמא שבקדיש: שלה יברך אותנו כל אחד ואחד כו' כ' הפלבו סימן כ"ה שאם יש שם עכו"ם אומר פל א' וא' ממנו בני ברית בשמו לפי שאסור לברך העכו"ם פדכתיב לא תחנם ולא תתן להם חן ע"כ: שלו כמו שנתברכו אבותינו פה היא הנסחא בכלבו סי' כ"ה ובתשובת מורי ז"ל סי' ס"ד.

אבל במקצת נסחאות פתוב כמו שבירך הקב"ה אבותינו כו'. ואין נכון מפני שנראה קצת פשתי רשויות ח"ו שהרי בתחלה הוא אומר הרחמן הוא יברך כו' וכשאומר אח"כ כמו שבירך הקב"ה אה אבותינו כו' הרי הוא כאלו אמר ראובן יברך את פלוני כמו שבירך שמעון את פלוני: שלז בכל מפל כל פי' אברהם בכל שנא' וה' ברה את אברהם בכל.

ויצחק בברכת מפל שנ' בו ואכל מפל. ויעקב בברכת פל שנ' בו פי חנני אלהים וכי יש לי כל.

ומורי הרב ז"ל הנה אומר כל הפה רפויה ולא דגושה פי כו הוא לשון הכתוב. ונר' דיווקא בקרא דסמוכה ליהו"א נח לכה משפטה שתהא רפויה אבל בברכת המזון שאינה סמוכה אין לחוש החז"ק הוא או הרפ"ה: שלח פתב המרדכי בסוף מסכת ברכות והתשב"ץ בסימן שי"ו שאין אומרים ונאמר אמן כ"א ואמרו אמן וכ"כ מורי ז"ל.

וכתב הטעם פי לישו אמרו הוא אזהרה למברכין לכבוד בעל הבית פככול כמו בסוף לכבוד המקום עושה שלום במרומיו כו' ואמרו אמן: שלט יש שאין אומרים מאת ה' לפי

שֵׁשׁ לַחֹשֶׁת שָׁמָּה יִבְלִיעַ הָאֵל"ף שֶׁל מֵאָת וְנִמְצָא מְחַרְרֵף וּמְגַדֵּף ח"ו אֲלֵא אוֹמְרִים מֵעַם ה' בְּמָקוֹם מֵאָת ה'.

וי"א מה'.

וְהַנֶּכֶן שֶׁלֹּא לְשִׁנּוֹת לְשׁוֹן הַפְּסוּק וְלוֹמַר מֵאָת ה' וַיִּדְקַדֵּק בְּדִבּוּרוֹ שֶׁלֹּא לְהַבְלִיעַ: שֵׁם הַרְחָמָן הוּא וְזַכְּנוֹ לַיְמֹת הַמְּשִׁיחַ כְּתִב הַרוֹקַח בְּסִי' שֶׁל"ז לְכִי שְׁפָתוֹב בְּשִׁיר הַמַּעֲלוֹ' צִיָּדָה בְּרַף אֲבִינִיָּה אֲשֶׁבִיעַ לְתָם וְכָתִיב אֲחָרָיו שֵׁם אֲצַמִּיחַ קָרוֹ לְדָוֵד עֲרַכְתִּי נָר לְמִשְׁיַחִי ע"כ: שָׁמָּה מְגִדִיל יְשׁוּעוֹת מִלְּפֹ' ב' עֲסוּקִים הֵם הָא' הוּא בְּסִפְרֵי תְהִלִּים סִי' י"ח מְגִדִיל יְשׁוּעוֹת מִלְּפֹ' וְגו' וְהַדְּלִית שֶׁל מַל' מְגִדִיל נְקוּדָה בְּחִירָק וְחֶסֶר יו"ד וְהִיא תְנוּעָה קִטְנָה.

וְהַשְּׁנִי הוּא בְּסִפְרֵי שְׁמוּאֵל סִי' כ"ב מְגִדִיל יְשׁוּעוֹת מִלְּפֹ' וְגוֹמֵר וְהַדְּלִית שֶׁל מֵלֶת מְגִדִיל נְקוּדָה בְּחֹלָם וּמֵלֵא נִי"ו וְהִיא תְנוּעָה גְדוֹלָה. וְכָתִב הַרְר"ד אֲבִוֶדְרָהֶם וְנ"ל קְבִלְתִּי מֵרְבוּתִי כִי בְשִׁפְתֵי י"ל מְגִדִיל יְשׁוּעוֹת בְּנִי"ו וּבְחֹלָם מְגִדִיל בִּי"ד וְנ"ל הַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁפָת הוּא מְלֵךְ גְּדוֹל כְּנֶגֶד הַחֹל וּמְגִדִיל הוּא מְלַח בְּנִי"ו וְחֹלָם בְּנִי"ו הוּא מְלֵךְ גְּדוֹל.

וְעוֹ' מְגִדִיל הוּא בְּתִהִלִּים וְעֲדִינִין לֹא הָיָה דָּוִד מְלֵךְ וּמְגִדִיל הוּא בְּנִבְיָאִים וְכָבֵר הָיָה מְלֵךְ עַכ"ל. וְסִימָן לְדָבָר שֶׁב"ח וְח"ד שֶׁקָּרָא מ"קָּרָא: שֵׁמֶב עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמֵרוֹמָיו פ"ה בְּסִפְרֵי אִיּוֹב סִי' כ"ה הַמְּשַׁל נִפְחָד עִמּוֹ עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמֵרוֹמָיו.

וְהַטַּעַם שֶׁתִּקְנֵנו לְנוֹ רז"ל שֶׁתִּהְיֶה בְּרַפְת הַמְּזוֹן חוֹתֶמֶת בְּשְׁלוֹם. יֵצֵא לָהֶם זֶה מִמֶּה שְׁפָתוֹב בְּפ' בְּחִקּוֹתִי וְנִתְמַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעַתְּמָם וְגו' וְכָתִיב אֲחָרָיו וְנִתְמַתִּי שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ.

וְשִׁנִּינוּ בְּת"כ שָׁמָּה תִּאֲמָרוּ הָרִי מֵאֲכָל הָרִי מִשְׁתָּה אִם אֵין שְׁלוֹם אֵין כְּלִים ת"ל אַחַר כָּל זֹאת וְנִתְמַתִּי שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ מִכָּאן שֶׁהַשְּׁלוֹם שְׁקוּל כְּנֶגֶד הַכָּל וְכֵן ה"א עוֹשֶׂה שְׁלוֹם וְכוּרָא אֶת הַכָּל. וְעוֹד טַעַם אַחַר שֶׁתִּקְנֵנו לְחַתָּוִם בְּרַפְת הַמְּזוֹן בְּשְׁלוֹם וְכֵן הַתְּפִלָּה תִּקְנֵנו לְחַתָּוִם בְּשְׁלוֹם הַמְּבָרַךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם לְפִי שֶׁיֵּצֵא לָהֶם זֶה מִפ' הַקְּרִבָּנוֹת שֶׁהָרִי תְפִלוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִים תִּקְנֵנוּ וְכֵן הַשְּׁלָחַן בְּבֵית כְּמִזְבֵּחַ בְּב"ה וְהַתּוֹרָה בְּסִידוֹר הַפְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל הַקְּרִבָּנוֹת אַחֲמ' לְנוֹ בְּקִרְבֵּן שְׁלָמִים הוּא שְׁפָתוֹב זֹאת הַתּוֹרָה לְעוֹלָה לְמִנְחָה וְלַחֲטָאֵת וְלֶאֱשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וְלִזְבַּח הַשְּׁלָמִים וְדָרְשׁוּ רז"ל לָמָּה נִקְרָא שְׁמֵן שְׁלָמִים שְׁמִטְלִי' שְׁלוֹם בְּעוֹלָם: שֵׁמֶג הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ כְּתִב מֵהַר"ר הִיר"ץ ז"ל בְּסִידוֹרוֹ וְז"ל הַגָּאוֹן מֵהַר"ר שְׁלוֹם ז"ל מוֹינ"א גוֹרֵס וְהוּא יַעֲשֶׂה.

וְאַנִּי רִאִיתִי בְּתְפִלָּה מְדוּנִיָּקָת בְּק"ק וְרַמִּי"ז כְּתִיב הוּא יַעֲשֶׂה ע"כ: שְׁמֵד יֵשׁ נוֹהֲגִים אַחַר בְּרַפְת הַמְּזוֹן סְמוּךְ לְבִרְכָה שְׁמֵבְרָכִים עַל הַכּוֹס לּוֹמֵר כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׁא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא לְרַמּוֹן לְסַעוּדָה שֶׁיַּעֲשֶׂה הַב"ה לְעֵתִיד לְבֹא לְצַדִּיקִים וְדוֹד בְּרַף וַיֹּאמֶר כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׁא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא כְּדָאֲמַרִי' בְּפ' עַרְבֵי פְסָחִים: שְׁמָה וְאַח"כּ שִׁיִּסְיִים הַכָּל יְבָרַךְ בְּפֵה"ג דִּינִין שֶׁל בְּרַפְת הַמְּזוֹן צָרִיף לְבָרַךְ עָלָיו.

וְאֵין לְבָרַךְ עָלָיו בְּתַחֲלַת בְּרַפְת הַמְּזוֹן כְּדָרַךְ שְׁמֵבְרָכִין בְּפֵה"ג בְּקִידוּשׁ וּבְהַבְדֵּלָה תְּחִלָּה לְפִי שֶׁבְּרַפְת הַמְּזוֹן הוּא סִילּוּק וְהִסָּח הַדַּעַת לְמָה שֶׁלְּפָנָיו הִלְכָה אִם הָיָה מְבָרַךְ בְּפֵה"ג תְּחִלָּה הָיָה בְּרַפְת הַמְּזוֹן הַפְּסָק בֵּין בְּרַכָּה לְשִׁתְּיָה.

ויטענען דערמאנען דאס"כ פ' יטעמו האחרים. ויברך ברכה אחרונה כפי המשקה ששתה אם יין או שכר או דבש.

ואם דעתו לשתות עוד לא יברך עד לבסוף. ולענין שיעור שתייתו שחייב בברכה אחרונה הנה ר"י מסתפק אם הוא בכזית או ברביעית לקף פתב שטוב ליזהר לשתות פחות מכזית או רביעית להסתלק עצמו מן הספק.

הקא א"א לשתותו פחות מכזית דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לנגמא שהוא רוב רביעית הלפך ישתה רביעית לצירוף שלם: שמו ואם המסובי' ג' אז נתוסף עליהם ברכ' הזימון כמו ששנינו ג' שאכלו חייבים לזמן ובגמ' יליף לה מקראי.

וענין הזימון פרש"י והמרדכי לזמן להזדמן יחד ברכה בלשון רבים כגון נברך ע"כ ונ"ל הפלפו בסי' כ"ה והרר"ד אבודרהם בהלכות ברכות ועניני הזימון הוא רבוי שבח וגדולה לבורא ית' ומתרין זה את זה ומתנועדי' יחד להודות לו ולשבחו ולפארו על שפע טובתו כמו שאמר ונרוממה שמו יחדיו ע"כ.

וסדר הזימון כתב הטור בסמ"ק צ"ב שאומר א' מהם לשנים נברך שאכלנו משלו. והם עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו.

והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ברוך הוא ברוך שמו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הן את העולם כו'. וכה היא הגוססה בכל ספרי ברכת המזון אשכנזית שיש בידינו היום שפכולן פחוב מאמר ברוך הוא ברוך שמו.

וראיתי רבים שמוחקי' מאמר ברוך הוא ברוך שמו ונותנים טעם לדבריהם משום דדוקא השומע ברכה מפי אה' הוא שאומ' ברוך הוא ברוך שמו על כל ברכה וברכה שהוא שומע כדילפינו ממה שאמר מרע"ה פי שם ה' אקרא הבו גנדל לאלהינו כמש"נ בטור א"ח סי' קכ"ד.

אבל על ברכת עצמו אין שייך לומר ברוך הוא ברוך שמו והפלפו ג"כ לא כתב ברוך הוא ברוך שמו וכן המהר"י קארו לא כתבו בש"ע וגם מהרמ"א לא הגיהשם שיש לאומר. ש"מ דכנת' ס"ל וכן מורי מהרש"ל לא היה אומר: שמו ואם היה שם עשרה.

צריך להזכיר השם ואומר נברך אלהינו כו' כה שנינו בפ"ג שאכלו. ומסיק התם דאין לומר נברך לאלהינו בלמ"ד.

וכתבו התוספות דדוקא גבי שיר והודאה פתיב למ"ד כמו שירו לה' הודו לה' אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון וכן הוא בסדר רב עמרם. ומסיק עוד התם דכל המשנה כגון שאמר נברך על המזון שאכלנו משלו.

או שאמר למי שאכלנו משלו. או שאמר במקום ובטובו ובטובו.

או במקום חיינו אמר חיים הרי זה בור. וטעמא דאומר על המזון שאכלנו משלו הרי זה בור פתבו שם התוס' דמשמע דמברך לבע"ה המאכילו דאי לרמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו ע"כ.

וי"מ דאמר על המזון שאכלנו הרי זה בור דמשמע שהוא מברך למזון. וטעמא דאומר למי שאכלנו משלו הרי זה בור פרש"י נברך שאכלנו משלו משמע שהוא יחיד שהפל אוכלין משלו.

למי שאכלנו משמע מרובין הן זה זן את זה וזה זן את זה ולפי דבריו מברך את בעל הבית ע"כ. וז"ל הר"ד אבודרה"ם למי שאכלנו משלו הרי זה בור.

כ"י לאו משום שאכלנו משלו חין המכונן בו למי שאכלנו משלו דא"כ למי אנו מברכים או של מי אנו אוכלים. אלא ה"ק צריך להעלים מלת למי כדי להראות שאינו מברך לבעל הבית שזימן אותו מזון ע"כ.

וטעמא דאמר ומטובו הרי זה בור פרש"י שממעט בתגמוליו של מקום דמשמע דבר מועט כדי חי"י. אבל ובטובו חיינו משמע שבשפע טובו הגדול חיינו שהטובה מרובה יותר ממנו.

וטעמא דאמר חיים הרי זה בור פרש"י משום דהוציא את עצמו מן הכלל ע"כ. וכוננתו דמשמע ובטובו חיים שאר העולם ולא אנו אבל ובטובו חיינו משמע אנו ושאר כל החיים פמונו: ש"מ וכל זמן שאין שלשה מצוה לחלק דתניא שנים שאכלו מצוה לחלק שיברך כל א' ברפת המזון לעצמו.

אבל ברפת המוציא פוטר אחד את חבריו והטעם בברכ' המזון משום דאסקוה רבנן אקראי דגדלו לה' אתי ואין אחד יכול לומר לאחד גדלו ולפיכך אינו יכולין לזמן אלא בשלשה.

ורבי שמואל כ' הטעם הדבר שברפת המוציא שאינו מן התורה הקלו בה להיו' האחד פוטר את חבריו. אבל ברפת המזון שהיא מן התורה התמירו להיות כל אחד מברך לעצמו וסקוה רבנן אקרא דנאכלת וברפת מי שאכל יברך.

ור' יצחק הגזן כתב טעם אחר כי לפיכך אמרו בברפת המזון שמצוה לחלק לפי שסיימו האכילה ונסתלק הקביעות מהן ודומה כאלו אכלו כל א' לעצמו. אבל ברפת המוציא שמתחילין לאכול ולקבוע עצמן דין הוא שיפטור זה את זה.

שמט ואם הא' מברך המוציא להוציא את אחרים. נהגו העם לומר ברשות רבותי להמוציא.

וסברי מורי לכוס. מצאתי בשם רבינו קלונימוס הגזן ז"ל לפי שאחד מוציא ידי חובתו כל המסובין בברפת המוציא ויש לו ליקח רשות מהן שהוא רוצה להוציא ידי חובתו וברשותו.

וסברי אין צריך לומר שהרי בית הבליעה פנוי ואין עוסקין לא באכילה ולא בשום דבר אלא דעתם לאכילה משנטלו אבל כשאכלו אין בית הבליעה פנוי ועוסקים באכילה לפיכך הוא צריך להסביר' שיענו אמן ויצאו בה ידי חובתו.

ורשות א"צ ליקח מהן לפי שכבר הרשוהו להוציאן ידי חובתו בברפת המוציא וכמו כן רצונם שיוציאם ידי חובתו גם הוא ולא אחר ובשם החבר ר' בנימין בר אברהם הרופא ז"ל מצאתי מה שאומרים ברשות רבותי להמוציא.

לפי מה שאמרו רז"ל שהבוצע הוא פושט ידיו תחלה והן אינן רשאי לטענם עד שיטענום המברך תחלה ע"כ הוא נוטל רשות כדי שלא יראה פּרעבְתוּן. פּלוּמר לא משום רעבְתנות אני בוצע כדי לטענם תחלה אלא על רשותכם.

על פן משיבי' לו ברשות שמים פּלוּמר אין בנה משום רעבְתנות אלא פּדין וכהלכה אתה עושה. ובשם רבינו האי גאון מצאתי שנים שבאו לאכול פּאָחַד המברך נוטל רשות מתבירו דרך פּבוּד ואומר ברשות רבי או ברשות מורי ואם הם שנים או יותר חוץ מן המברך אומרים ברשות רבתי או ברשות מורי.

והם עוני' ברשות שמים שפך שנינו במסכת ברכות ראה קראתי בשם בצלאל אמר הקב"ה למשה משה הגון עליך בצלאל. והשיב לו משה אם לפניך הגון ולפני ישראל הגון לפני לא כ"ש.

וישראל השיבו למשה כשאמר משה להם ראו קרא בשם בצלאל אמרו אם לפני הקב"ה ולפניך הגון לפנינו לא כ"ש. ובשעה שנתמנה על המשכן כלם הסכימו לגדלו על פך.

וכן בפעודה כל בני הסעודה בוחרים להם את הפהן או את החשוב לברך ואומרים לו ברוך פּלוּמר אתה נאה והגון לפני הקב"ה לברך וכ"ש לנו. והוא אומר ברשות רבתי פּלוּמר זה איני יודע אם אתם מסכימי' שהקב"ה מסכים עמכם.

והם משיבי' ברשות שמים פּלוּמר לכה אנו מסכימים שישכימו מן השמים שגאה והגון אתה לפנינו עד כאן דברי הגאון ז"ל: פּלּלא של דבר אין מרשין אלא על הפת ואין מסבירי' אלא על היין.

מ"ט לחם שהוא רשות שאם רוצה שלא לאכול לחם אפי' בשבת הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שישכימו פּוּלָם דעתם. אבל בברכת המזון וקידוש והבדלה שהן חובה אין צריך ליטול רשות אלא סברי מרנן או סברי רבתי פּלוּמר תנו דעתכם אל הברכה כדי לצאת ידי חובה והם עונין לחיים.

וכן יין שפתוף הסעודה א"צ ליטול רשות שהרי מפיון שיש להם לאכול א"א בלא שתנייה ולפיכך צריך לומר סברי שהיין גורם לדברים הרבה שאינם הגונים שמביא לידי שטות ושכרות ושמן דכתיב ויין ישמח לבב אנוש ישמח כתיב לשון שממה זכה משמחו לא זכה משממו על פן הוא אומר סברי ומפני הפחד אומר פך.

והם עוני' לחיים פּלוּמר רצונינו וסברתנו לשמות יין לחיים כדי שלא יבא קלקול לזה המקדים לשמות לפני פּוּלָם לפיכך הוא מזמנן שמאחר שרצון פּוּלָם לשמות בסעודה לא יבא אַחַד מהן לידי קלקול שזכות הרבים גדול הוא ופּוּלָם ישמו לשמחה ולחיים.

עוד מצאתי בשם החבר ר' בנימין בר אברהם הרופא שכתב בשם החבר ר' יצחק מה שאומרים סברי בברכת היין לפי מה שאמרי' במסכת סנהדרין שהמחנניב מיתה בבית דין היו משקין אותו קורט פי' גרגיר של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו עליו על פן אמרו סברי פּלוּמר תנו דעתכם להבין מה יין הוא זה שאנו שותין שמא יש בו דבר של טירוף.

והן עונגין לוי לחיים פלומר שתה בלב טוב פי יין זה יין של חיים הוא. ובשם רבינו יצחק בר יהודא ז"ל מצאתי למה אמרו סברי על היין לפי שהיין הביא קללה לעולם והזיק בימי נח שנשפתר מן היין וקלל פנען בנו ע"כ אומרים סברי מורי פלומר תבינו שיש בדעתי לשתות מדבר שיצא ממנה קללה וגם אתם בדעתכם לשתות ממנו ואולי שלא יזיק לי פלום וע"כ בני אדם רגילין להשיב אחריו לחיים תהיה לן אותה שתיה ולא להזיק.

סוף כל אלו הטעמים והפירושים נראה שלפניכם אומ' סברי מורי ורבותי כדי להשמיע המסובי' ויענו אחריו אמן. ומה שמשיבים לחיים פאדם המשיב דרוך פבוד לחבירו פשתבירו אומר לו רציתי לעשות פך וכו' והוא משיבו תעשה לחיים ולשלום.

פא להם יין בתוך המזון אין צריך לישול רשות ולומר ברשות רבותי שהרי כל אחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי וכל א' טרוד באכילתו ואינו נוטן דעתו לשמוע ברכה לפיכך אין נפטרין בברכת אחד מהן אלא יניחו אכילתם בשעה שזה מברך ושיהא בית הבליעה פנוי.

לכך הוא אור סברי רבותי כדי שיניחו את אכילתם ויתנו דעתם לשמוע את הברכה ויענו אחריו אמן. וא"ת הרי קידוש הבדלה וברכת המזון שבית הבליעה פנוי א"כ למה אנו אומרי' סברי מורי.

כדי שלא לחלוק בברכת היין פי לא תקנו מתחלה אלא בברכת היין שבתוך הסעודה וטעמא פדאמרינו. ואח"כ נהגו לאמרו בכל ברכת היין כדי שלא לחלוק: שן כתב מהר"ם בהגה"ה בש"ע סימן קצ"ג וז"ל המנהג שלא לזמן בבי' עכו"ם ונ"ל הטעם משום שלא יוכלו לקבוע עצמן בבית עכו"ם משום יראת העכו"ם והוי פאלו אכלו בלא קבע.

ועוד דיש לחוש לסכנה אם ישנו בנוסח הברכה ולא יאמרו הרחמן יברך את בעל הבית הזה לכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל אחד לבדו. ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקין מפל מקום מאחר דכבר נהגו פך הוי פאלו לא קבעו עצמן ביחד עכ"ל.

ומורי מהר"ש ז"ל הנה מזמן בבית עכו"ם. ובהרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרובה כו' הנה אומר ישלח לנו ברכה מרובה במקום הליכתנו ובמקום ישיבתנו עד עולם ופעם א' הייתי על סעודת פדיון הבן בבית עכו"ם והיו שמה פמה גברי רב רבי והספימו דעת פולם יחד לברך את בעל הבית דקאי על בעל הסעודה ומסתבר טעמיהו: קצת דיני ברכות שנא פשהאדם נהנה מן העה"ז בשום פנים חייב לברך לאדון הפל אשר כל ההנאות באות מטובו.

ואם נהנה בלא ברכה מעל פדגרסינו פ' פיצד מברכין דף ל"ה ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מהעה"ז בלא ברכה מעל מאי תקנתיה ילף אצל חכם. חכם מאי עביד ליה הא עבדיה לאיסורא.

אלא אומר רבא ילף אצל חכם מעיקר' וילמדנו ברכות שלא יבא לידי מעילה. ואמאי קרי ליה מעל.

לכי שָׁפַל מי שְׂאוּכַל בְּלֹא בְרָכָה לֵשֶׁם גִּרְאָה וְשֶׁהוּא חוֹשֵׁב שֶׁבָּאָה לוֹ בְּחִרְיָצְתוֹ. וְאֵינוֹ כֵּן
כִּי הַכֹּל בָּא מֵאֵת הַשָּׁ"י וּבְזֶה מוֹעֵל.

וְעוֹד שֶׁקוֹדֵם בְּרָכָה הוּא קוֹדֵשׁ וּמוֹעֵל בָּהּ כְּמוֹ בְּקוֹדֵשׁ. וְלֵאחֶר בְּרָכָה זָכָה בּוֹ מֵאֵת הַשֵּׁלֶחַן
ה' שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ וְנַעֲשֶׂה לְפִיכֹף הַנְּהִיגָה בְּלֹא בְרָכָה מֵעַל כְּמִי שְׂאוּכַל קוֹדֵשׁ בְּלֹא פְדִיוֹן.

וְהִכִּי מִסְתַּבְּרָא מְדַאֲמְרִינוּ עָלֶיהָ אָמַר רַב יְהוּדָא אָמַר שְׂמוּאֵל כָּל הַנְּהִיגָה מִן הַעֵה"ז בְּלֹא
בְרָכָה מֵעַל כְּאֵלוֹ נְהִיגָה מִקְדָּשֵׁי קְדָשֵׁי שְׁנַאֲמַר לֵה' הָאֲרִיז וּמְלוֹאָה ר' לוי רַמִּי פְתִיב לֵה'
הָאֲרִיז וּמְלוֹאָה.

וּכְתִיב וְהָאֲרִיז נָתַן לְבָנֵי אָדָם לֹא קוֹשִׁיא פָּאן קוֹדֵם בְּרָכָה פָּאן לֵאחֶר בְּרָכָה. וְעוֹד כִּי
הַבְּרָכוֹת אֵינָן צְנוּרָה גְבוּהָ אֲלֵא צְנוּרָה הַדְּיוּט כִּי כֵינָן שֶׁהוּא ית' מְקוֹר הַבְּרָכָה וְכָל הַבְּרָכוֹת
הֵן מְשַׁתְּלֵשְׁלוֹת מִמֶּנּוּ.

כָּל הַנְּמַצָּאִי הַמְּבָרְכִים אוֹתוֹ אֵין כָּל בְּרָכוּתֵיהֶם כְּדֹאֵי לוֹ כִּי הוּא, הַנְּמַצָּא הַקְּדָמוֹן שֶׁהַמְצִיא
הַנְּמַצָּאִים כָּלָם וּמְצִיאֹתָם אֵינוֹ אֲלֵא מְצִיאֹתוֹ וּמְצִיאֹתוֹ תִּסְפִּיק לַעֲצֻמוֹ לֹא יִצְטָרֵף לְזוּלָתוֹ
כָּלָל.

ח"כ אִם יִבְרָכוּהוּ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה מֵהַ יִתְּרָהּ בְּכֹף אִי מֵהַ יִתְּנוּ לוֹ אוֹ מֵהַ מִיָּדָם יִקַּח
כְּמוֹ שְׂאֵמֶר אֲלֵיהֶוּ אִם צְדָקָתָהּ מֵהַ תִּתֵּן לוֹ אוֹ מֵהַ מִיָּדָהּ יִקַּח אִם חֲטָאתָהּ מֵהַ תִּפְעֵל לוֹ וְרַבּוֹ
קָשָׁעֶיהָ מֵהַ תַּעֲשֶׂה לוֹ.

אֵין הַתּוֹעֲלוֹת וְהַרְבּוּי כִּי אִם אֲלֵינוּ כִּי כָּל הַמְּבָרָךְ עַל מֵהַ שֶׁנְּהִיגָה הוּא מְעִיד עַל הַהִשְׁגָּחָה
שֶׁהוּא יִתְעַלֶּה הַמְצִיא מְזוֹן לְשִׁפְלִים כְּדִי שִׁיחִיו וּבְזָכוֹתָם הַתְּבוּאָה וְהַפִּירוֹת מִתְּבָרְכֵי
וּמִתְּרַבִּים וּבְרַפְתָּ ה' הִיא תַעֲשִׂיר.

וְלִזְהַר רְמִזוֹ חו"ל בְּאֲמָרָם בַּב"ב פָּרַק לֹא יִחַפְּזוּ הַרוּצָה שִׁיתַעֲשֶׂר יִצְפִּין וְהַרוּצָה לֵהֲתַחֲכֵי
יְדָרִים וְסִימְנָה שֶׁלֶחַן בְּצִפּוֹן וּמְנוּרָה בְּדָרוֹם. רְצוֹ בְּזֶה הַרוּצָה שִׁיתַעֲשֶׂר יִצְפִּין ר"ל יִתֵּן
הוֹדָא' וְשִׁבַּח לַהַשָּׁ"י עַל מְזוֹנוֹ וְעוֹשְׁרוֹ שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ הַשָּׁ"י וְזֶהוּ יִצְפִּין כִּי הַעוֹשֶׂר הוּא צְפוּנִי.

כְּדָכְתִּיב מִצְפוֹן זָהָב יֵאָתֶה וּכְתִיב גַּמִּי אֲנִיךְ יָמִים בִּימִינָהּ וּבִשְׂמָאלָהּ עוֹשֶׂר וְכָבוֹד. וְיָדוּעַ
כִּי צַד צְפוֹן הִיא שְׂמָאֲלֵי כְּדָכְתִּיב צְפוֹן וְיָמִין וּבְזָכוֹת זֶה שִׁיתֵן שִׁבַּח וְהוֹדָאָה עַל מֵהַ שֶׁנִּתְּנוּ
לוֹ הַשָּׁ"י בְּרַחֲמָיו וּבְרוּב חֲסִדָּיו וְהוּא בְּבָרְכוֹת יִזְכֶּה לַעוֹשֶׂר כִּי בְרַפְתָּ ה' הִיא תַעֲשִׂיר
כְּנִזְכֹּר.

וְהַרוּצָה לֵהֲתַחֲכֵם יְדָרִים ר"ל יִתֵּן הוֹדָאָה וְשִׁבַּח עַל חֲכָמַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנוּ לָנוּ הַשָּׁ"י. וְאָמַר
יְדָרִים כִּי הִיא דְרוּמֵי כְּדָכְתִּיב לֵב חָכָם לִימִינוֹ וּכְתִיב אֲנִיךְ יָמִים בִּימִינָהּ.

וְהִיא הַחֲכָמָה שֶׁתִּחַיָּה אֵת בְּעֻלְיָהּ וּכ"ש חֲכָמַת הַתּוֹרָה דְכָתִיב בָּהּ כִּי הִיא חֲזִיָּה וְאֲנִיךְ יָמֵיךְ.
וּבְזָכוֹת שִׁיתֵן שִׁבַּח וְהוֹדָאָה וּיְבָרַךְ בְּרַפְתָּ הַתּוֹרָה בְּתוֹם לְכַבּוֹ יִזְכֶּה לֵהֲתַחֲכֵם יוֹתֵר כִּי כָּשֶׁם
שֶׁבְזָכוֹת בְּרַפְתָּ הַנְּהִיגָה הַתְּבוּאָה וְהַפִּירוֹת מִתְּבָרְכִים וּמִתְּרַבִּים וְאִם אֵינוֹ נִזְהָר בְּבָרְכוֹת
בְּעוֹן זֶה נִכְסְדִים וְנִתְּמַעֲטִי כְּאֲשֶׁר אֲבָאָר.

כֵּן בְּזָכוֹת בְּרַפְתָּ הַתּוֹרָה. הַתּוֹרָה מְתַרְבֶּת אֲצִלוֹ וְלִזְרַעוֹ וְלִזְרַע זָרְעוֹ.

ואם אינו נזהר בזה פוסקת מזרעו כדאי' בנדירים פ' ואלו נדרים מפני מה ת"ח אין מצוי לצאת מבניהם ת"ח רבינא אמר מפני שלא ברכו בתורה תחלה ואמרו וסימנה שלחן בצפון ר"ל העושר אשר השלחן רמוז לזה פאמרם זר שלחן רמז לקטר מלכות ובפרט השלחן אשר לפני ה' שהוא מקור הברכה.

ועל פו נקרא שלחן שהקב"ה שולח ברכתו בלחם שעליו ומשם הברכה משתלחת בכל המזונות הנה בצפון לרמז שהעושר בא מצפון. ואמר וצפית אותו וזה טהור ר"ל אם תרצה לעשות שמירה לעושרך פאדם שעושה צפוי לדבר להשתמר מקלקול והפסד אז וצפית אותו וזה טהור ר"ל הנהר בברכות והן הנה הצפוי שיתקנים בידה ויתרבה ויתברך העושר ההוא וזהו וצפית אותו וזה טהור רמז לג' ברכות של ברפת המזון מן התורה זה"ב.

זי"ן ו"ן. ה"א "הארץ.

בי"ת "בונה ירושלים. וכן זהב בגימטרי' י"ד לרמז אימתי מחויב אדם לברך אלו ג' ברכות י"ד פעמים בשבוע שהרי בכל יום יש ב' סעודו' ואף שבשבת הם שלשה סעודות. סעודה שלישית יוצאי' במיני תרגימא. ומאחר שמלת זהב רמז לברכות לכן אמר זהב טהור פי הברכות אמרות ה' טהורות.

ומנורה בדרום לרמז כי חכמת התורה שהיא מנורת זהב טהור פי גר מצוה ותורה אור היא דרומי וימיני: מפל הלין שמעינו דהנזקה בברכות עושרו והונו מתקנים ומתברכה. אבל מי שאינו נזהר בהם אזי עושרו נפסד ונתמעט כנזכר ודומה לבעל הפקדון שנותן הפקדון לאדם ומרשהו לעשות עם הפקדון הנה כרצונו וליהנות ממנו כפי מה שירצה רק באופן בכל פעם שיהנה מן הפקדון הנה יתן לו הודאה וברכה על זה.

ואם פה יעשה אזי יוסיף פקדון על פקדונו אבל אם לא יתן הודאה וברכה על זה אז הוא פחש בפקדונו אזי הוא מחויב להחזיר לו הפקדון פדכתיב בפרשת ויקרא נפש פי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל וגו' והשיב את הגזלה אשר גזל או את העושר אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו.

כן בעל הפקדון זה הקב"ה שנותן פקדון לאדם פי כל קנייני עה"ז שיש לו לאדם אינם קניינים לו קנין עולם רק הם בפקדון אצלו ותלויים ברצון הש"י שהוא בעל הפקדון. ומרשהו לעשות עם הפקדון הנה כרצונו וליהנות ממנו כפי חפצו ותאות נפשו.

רק בכל פעם שיהנה יתן ברכה והודאה להש"י והם ברכת הנהנין. ואם פה יעשה אזי יוסיף פקדון על פקדונו פי עושרו והונו מתברכה דבכחות זה הפירות והתבואה מתברכים ומתברבים וכל אשר יעשה יצליח כנזכר.

ואם אינו מודה ומברך לו ומכחש בפקדונו אזי הש"י שהוא בעל הפקדון תובע את פקדונו וצריך להזהיר לו ולוקח את כל הטוב מידו פאומרם ו"ל כל הנהנה בלא ברכה כאלו גזל להקב"ה ולכנסת ישראל שצאמר גזל אביו ואמו ואמר אין פשע חבר הוא לאיש משחית.

ויפירש ההגדה הזאת לפי הפשט שניטל ממנו את ההשגחה פאלו אין אנו מודים כי ממנו הפל ומידו נתנו לנו אלא מן השמים והמזלות. וגזול לכנסת ישראל הפירות כי בעון זה הפירות נפסדים ומתמעטים כמו שכתוב כי זנתה אמה הובישה הורתם כו' לכן אשיב ולקחתי דגני בעתו ותרושי במועדו.

נמצא שהנהגה בעה"ז בלא ברכה מכחש בפקדון שנתן לו הכ"י גם גזל אותו. ואם המכחש בעמיתו בפקדון או בגזול נקרא מעל כדכתיב ומעל מעל בה' וכחש בעמיתו כו'.

קל וחומר לשכינה. זהו שרצו באומרים כל הנהגה בעולם הנה בלא ברכה פאלו מעל.

ויש לה לדעת כי מה שאמרו חז"ל אסור ליהנו' בלא ברכה לא על האכילה בלבד אמרו אלא גם על שאר חושים חוש הראות והטעם והריח והשמיע' והמישוש הראות הם השמש והירח בחידושה ועל ים הגדול וכיוצא בהם המון פרים בפ' הרואה.

הריח כמו. שאמרינו בפ' כיצד מברכין מניין שמברכין על הריח שנ' כל הנשמה תהלל יה איוה דבר שהנשמה נהנה ממנו ולא הגוף הוי אומר זה הריח.

השמיעה כגון שמועות טובות או שמועות רעות. וכבר שאלו למה לא תקנו ברכה על שמיעת קול כינור ועוגב שהנשמה נהנית ממנו דכתיב השמיעני את קולך פי קולך ערב.

והתשובה כי הקול אין בו ממשות. כגוף הפרי ממש.

וא"ת יש בכינור או בעוגב או באדם ממש. אינו דומה כי הריח יוצא מגוף הפרי והקול אינו אלא מן האויר הפוגע בהבל היוצא מן הפה והגרון.

המשוש כגון כי לביש לימא ברוח מלביש ערומים. וכי מנח ידיה אעינים לימ' פוקח עורים.

וכי תריץ ויתקב לימ' מתיר אסורי'. וכי זוקף לימ' זוקף כפופים.

וכי נחית לארעא לימ' רוקע הארץ על המים וכי סיים מסאני לימא שיעשה לי כל צרכי. וכי מסגי לימא המכין מצעדי גבר.

וכי אסי המיניני' לימ' אוזר ישראל בגבורה. וכי פריס סודרא על רישיה לימ' עוט' ישראל בתפארה.

פי משי ידיה לימ' ענ"י. וכל הני בכלל המשוש הם: ולזה רמזו רז"ל באמרם במסכת ברכות הני ה' ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה מה הקב"ה מלא כל העולם.

אף הנשמה מלא כל הגוף מה הקב"ה רוא' ואינו נר' אף נשמה רואה ואינ' נראית מה הקב"ה זן את כל העול' פלו. אף הנשמה זנה את כל הגוף.

מה הקב"ה טהור. אף הנשמה טהורה.

מה הקב"ה יושב בסדרי חדרים. אף הנשמה יושבת בסדרי חדרים.

יבא מי שיש בו ה' דברי' הללו וישבם למי שיש בו ה' דברי' הללו ע"כ. והנה גלה לנו המאמר הנה הכלל.

אכן בפרטי לא ידענו להלם הני ה' ברפי נפשי כנגד ה' דברים שאמרנו ויבדאי המאמ' הזה אומר דרשני. גם ק' למה חשב פאן רק אלו חמשה ובמדרש פתב עוד מה נפש יחידה בגוף והקב"ה יחיד בעולמו.

הנפש אינו אוכל ושותה והקב"ה אינו אוכל ושותה וכהנה רבות. ונראה לפרש שרמזו להני חמשה חושים אשר עליהם צריך האדם לשבח להקב"ה כנזכר וזה אמרו כנגד הקב"ה וינגד הנשמה אשר ממנה חמשה חושים הידועים.

אמר מה הקב"ה מלא כל העולם אף הנשמה מלאה כל הגוף והו כנגד חוש המישוש שהוא בכל שטח הגוף. וידוע פי כלל המציאות הם עולם המלאכים ועולם הגלגלים ועולם השפל.

ועל תכונה זו הוא תכונת בני אדם על ג' חלקים בדוגמא בניין המציאות ומפני זה נקרא האדם עולם קטן לפי שהוא כנגד עולם הגדול וזה רמז איוב באמרו ומבשרי אהיה. ואמר פי מתוך חלקי גופו שהם ג' יראה ג' חלקים המציאות שבמעשה בראשית שהם מעשה אלוה.

פי הראש באדם ששם השכל שופע הוא כנגד העולם העליון ששם השכלי הנפרדי. מן הצואר עד המתניים הוא חלק אמצעי באדם ומשם יוצאים ב' שריגים והם יד ימין ויד שמאל ובהם נכללים ז' שמות והם האצבעים יד והפך והטפח והזרע והאמה והזרוע כנגד העולם האמצעי הוא עולם הגלגלים אשר בכללוז' גלגלי התנועה אשר ז' פכבי לכת קבועים בהם.

ויש בכלל החלק האמצעי הזה הלב באדם אשר המחשב' באה ממנה. והנ' הוא פמלך יושב בחדרי חדרים.

והלב ושאר איברי הגוף תחת משלתו והוא באמצע הגוף כנגד כוכב חמה שהוא באמצע הגלגלים ממנו תבא האורה בעולם השפל הזה אשר בסבתה יעשה כל פעלותיו. וממתניו ולמט' הוא החלק השלישי ויש בכלל החלק הזה פעלת התולדה וההנהיגה וההפסד כנגד העוה"ז שהוא בעל הנהיגה וההפסד.

וכנגד שהקב"ה מלא את כל הג' עולמות וכנגדו הנשמה מלאה כל הגוף אשר הוא דמיון ג' עולמות אמר דוד ע"ה אותו ברפי נפשי האמור אחר ברכו ה' כל מלאכיו כו' כי אמר ג' ברכו ה' כנגד שלשה עולמות.

והתחיל מעולם המלאכים וכ"ז אמר כל מלאכיו. וכנגד עולם הגלגלים, אמר כל צבאיו. וכנגד עולם הסחתון אמר כל מעשיו. ועל חוש הראות אמר מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף הנשמה ממנה חוש הראות רואה ואינו נראית.

ועל חוש הזה שהוא אור של אדם אמר דהע"ה אותו ברפי נפשי האמור אצל עוטה אור בשלמה. ועל חוש הטעם אשר בכללו הוא הכח הון אמר מה הקב"ה זן את כל העולם אף הנשמה זנה את כל הגוף וידוע פי כחות הפרטיות הנמשכים מן הכח הון הם ז.

המושף. המחזיק.

המעפל. הדוחה למותרות.

המוליד בדומה. המבדיל הליחית.

המגדיל. ועל הפח הגדול הזה שהוא פח הזן אמר דהע"ה ברכי נפשי את ה' ואל תשפחי פל גמוליו כו' המשביע בטוב עדין כו' תתחדש פנשר נעורכי: ועתה אנשי לבב שמעו ותחי נפשכם טעמו וראו פי אמר ז' דברים פנגד הז' פחות הפרטיים האלו הנמשכים מהפח הזן אמר ואל תשפחי פל גמוליו וארז"ל שאמר זה דהע"ה על יניקת שדי אמו לשבת להשם יתעלה שעשה לה דדין במקום בינה ומבארין גמוליו מלשון גמולי ח"ב.

והפוננה אצלם לרמזו לנו שהש"י נתן אותו הפח המושף בדי אשה למשנה ראשית פל חלב מהדם שנתנה ממאכל וממשה שאוכלת ושונה ואפילו מהוורדין ומהמקומות הרחוקים ואפילו משלמטה מהם: וכנגד פח המחזיק אמר הסולח לכל עונכי.

ואח"כ אמר הרופא לכל תחלואיכי פנגד המעפל. וסמך יחד זה אחר זה לפי ששני הפחות הללו הם סיבת תחלואי הגוף ומכל אחד מהם נמשך חולי הפכי מחבירו.

פי מקלקול פח המחזיק שמחזיק המאכל וסותם המבואות פתחי הקרבים ונקבי הוורדין יבא לאדם הסיתום. ומקלקול פח המעפל שאין לו פח לעפל ימהר לשלשל ולהוציא המאכל בלתי מעופל וכל א' משני אלו החלואים הפכיים באים לאדם ממאכל הרע והמאכל הרע הזה הוא לשתי סיבות או שהוא רע מפני איסורו שהוא מהמאכלות אסורות שאסר לנו התורה.

או שהוא רעב עצמו שהוא מאכל גם קשה העיכול ומוליד רוע התכונה בנפש וחלואי בגוף האדם. והנפש האוכלת אחד מהמאכלות האסורות ענשה היא לבא לידי סיתום.

כמו שדרשו רז"ל ביומא על הפתוב שאומר ונטמתם בם אל תקרי ונטמתם אלא ונטמתם ונטמתם הוא הסיתום כמו אטום בריאה. ואם יחטא איש באחד מהמאכלות האסורות בודאי לא יועיל לו שום רפואה אם לא שישוב בתשובה שלימה ובשובו מרשעו ה' יסלח לו ושב ורפא לו וינצל מהחולי שהוא הבא מעונש עון המאכל האסור שהוא.

שהוא חולי הסיתום הנמשך על הרוב מפח המחזיק. ועל זה אמר הסולח לכל עונכי וכנגד המעפל אמר הרופא לכל תחלואיכי שאם ישגה אדם ויאכל אכילה גסה ממאכל רע אעפ"י שהוא מותר מן התורה אבל הוא רע התכונה שהוא גם וקשה העיכול ולא יוכל פח המעפל לעכלו ומתוך כך יחלש ויתקלקל הפח המעפל ויבא אדם לידי חולי הנמשך ממנו.

לכך אמר שגם מזה ירפאנו ה' פי יחזיק פח המעפל וישיב אותו לאיתנו הראשון ויתרפא מחליו וזה אמרו הרופא לכל תחלואיכי: וכנגד הדוחה למותרות אמר הגואל משחת חייכי לפי שפח הזה משתדל להוציא המותרות לשלחם מגוף האדם ומוציאה לפעמים דרך זיעה.

ועל הרוב דרך נקביו ונהו בהתמדה ואלמלא זה לא היה אדם אפשר להתקיים פי הנה מת. ולזה פונו רבותינו ז"ל באמרו קשים נקבים של אדם יותר מהמיתה שנ' מהר צועה להפתח לא ימות לשחת.

והוא בעצמו הלשון שאמר פאן הגואל משחת חייכי: וכנגד המוליד בדומה אמר המעטרכי חסד ורחמים לכי שמזה הפח הפרטי הנמשך גם הוא מפח הן ממנו נמשכה ההנרעה לאיש ולאשה להוליד בדומה והנה הוא הנותן לו אותו פח להנריע לאיש ולאשה כשמזדונוגי יחד שיפרו וירבו ויולידו בדמותם בצלמם.

וגם לפעמים שיהיה האיש עקר או שתהיה אשה עקרה שבדרך הטבע לא יוכלו להוליד הוא יתברך על דרך הפלא יולידם ויתן להם בנים וכמו שעשה לאברהם וליצחק אבותינו. ולשורה רבקה רחל אמותינו ולחנה ולאשת מנוח וזולתן.

ולזה אמר המעטרכי פי' יתן לה אשה שתפרה ותרבה עמה שתוליד ממנה בנים זרע אנשים שעליה אמר הכתוב אשת חיל עטרת בעלה פי' האשה שעשתה בנים רבים שהם רבים ברבוי ובמעלה.

פי משמעות לשון חיל הוא מורה לב' דברים לרבוי האנשים כמו חיל גדול מאוד ולמעלתם כמו אנשי חיל יראי אלהים כו' אשה כזאת שילדה לבעלה בנים רבים ומעולים היא עטרה שלו פי עטרת זקנים בני בנים ואמר עוד חסד ורחמים על דרך וארשתיה לי בחסד וברחמים.

או יהיה פירושו שאם יהיה הוא עקר הקב"ה יולידנו ויעשה עמו אותו חסד שעשה לאברהם שעליו נאמר חסד לאברהם. ואם אשתו תהיה עקרה ה' יפתח רחמה בין בשעת הריון בין בשעת לידה.

ולכן אמר רחמים בלשון רבים ויהיה פי' תיבת רחמים מלשון פטר רחם ויפתח ה' את רחמה: וכנגד המבדיל בין הטוב להזנה ובין הרע אמר המשביע בטוב עדייך פי' שהש"י נותן פח לכת המבדיל להבדיל בין טוב המאכל היומר ראוי להזנות הגוף לרע כדי להשביע מהטוב שבמאכל להושיבה רענו כברוש ובריא אולם.

וזהו אמרו המשביע בטוב עדייך ובי"ת של בטוב יהיה במקום מ"ם כמו לכו לחמובלחמי שר"ל מלחמי. ועדייך יהיה מלשון בבןקר יאכל עד.

או יהיה עדייך מלשון הסרה והעברה מלשון ולא עדה עליו שחל כלומר שמשביע אותך המבחי' והטוב ממה שמסיר ומעביר ומבדיל הפח הזה שבנפשך שמבדיל בין הטוב הראוי להזנות הגוף ובין מה שראוי לדחות ולהסיר ולהעביר ממנו: וכנגד המגדל אמר תתחדש כנשר נעורייכי.

שאין בעל חי שיהיה לו פח המגדל לחדש נעורים ולגדל אבר ונוצה כנשר שנאמר הנשר גדול הכנפיים ארוך האבר. ונאמר וקונו ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים שהנשר מחדש כנפיים ונוצה משנה לשנה.

ויש מדרש אגדה על מין נשר שפשמזקין חוזר לנעורותו לכן אמר פה שהשם יתברך נתן חיל וכח לכת המגדל לגדלו ולחדש נעוריו גם פי יזקין יגדל ולא יגדל ישמח יצמח וכאור בןקר יזרח: מה הקב"ה טהור אף הנשמה טהורה אמר זה כנגד חוש הריח אשר פעולתו הוא טהורה וריחני משא"כ בשאר החושים שפעולתם הם גופניים אבל הריח אינו גופני שהרי אין הגוף נהנה מהריח רק הנשמה.

ומאחר שאינו גופניי רק רוחניי נקרא טהורה וה"ק מה הקב"ה טהור ונדף ונקי ורוחניי
שאינו גשמי. אף הגשמה ר"ל החוש הריח הנמשך ממנה טהורה ונדף ורוחניי.

ולפי שהריח הוא דבר טהור ורוחניי לכן במי שמלכלך נפשו בפשעים ונטאים ומביא
קרפן על חטאתו אשר חטא ונרצה לו לכפר עליו לזכור נפשו ולטהרו מליכלוך עונות
נאמר לריח ניחוח לה' פלומר בקרבן זו נזכר ונטהר נפשו.

ולכך הזכיר בו לשון ריח ניחוח שהוא לשון טהרה. וכנגד הרשעים שאינם משמרים
עצמם בטהרה ומלכלכים נשמתם וגופם בעונות ופשעים אמר: תמו חטאים מן הארץ
ברכי נפשי את ה': מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף הגשמה יושבת בחדרי חדרים
אמר זה כנגד חוש השמיעה שפענולתו אף הוא בחדרי חדרים שהרי אף אם יושב בחדרי
חדרים ואינו רואה שום אדם שומע את קולו ועל זה אמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי
את שם קדשו.

וקרבי הם האברים הפנימיים היושבים בחדרי חדרים. ואמר על שנתן לו הש"י חוש
השמיעה שפענולתם בחדרי חדרים אברו אותו באברים הפנימיים היושבים בחדרי
חדרים.

יבא מי שיש בו ה' דברים הללו וישבח כו'. ר"ל יבא האדם שיש בו ה' חושים הללו
וישבח להש"י על הנאות חמשה חושים על כל חוש וחוש כפי שיהנ' כנזכר.

הרי ביארתי לה עניין ברכות בכללן. אכן פרטי הברכות כבר נדפסו שנייה ושלישי
וכמה חכמים ונבונים האריכו למענית' בחיבוריהם.

לכן לא אכתוב רק קצת חידושים מה שראיתי ממורי הרב ז"ל וקצת מה שאמצא מחודש
מפוזר בספרים אלקטה נא ואביאם הנה: שוב לא יתחיל אדם בא"י עד שיחשוב בלבו
על מה יש לו לומר הברכה פגון אם התחיל לומר בא"י ויחשוב לומר פוקס עורים לא
יאמר במקומו זוקף כפופים: שנג אם לפני האדם תפוח ובינה עליו בורא פרי העץ ולא
היה לפניו פרי אחר ואחר שבינה בא לפניו פרי אחר יותר יפה לא יאכל אלא על מה
שבינה.

ואם יבא לו פרי אחר שבינה על הראשון וכבר אכל הראשון שכבר בינה עליו פגון
שלא היה דעתו על זה יברך גם על האחרון ע"כ הוא בספר חסידים. ועל הדין האחרון
ענין בב"י בטור א"ח סי' קע"ז קע"ט ר"ו: שנג אדם שיש בידו אגוז אחד אל יברך ואח"כ
ישבר האגוז שמא התליעה הגרעין או נרקב ונמצא שבינה לבטלה: שנה הצמא לשמות
מים לא יברך ואח"כ ישפוך.

אלא אם חפץ לשמות מים מן הפלי ישפוך ואח"כ יברך: שנו אם יאמרו לאדם אל תשתה
עמה מים כי התקופה נופלת ושמא עתה עת נפילתה וכבר בינה. ימתין ואל ידבר עד
שידע בטוב שעברה התקופה ואז ישתה.

ואל יברך פעם שנייה. ואם בינה על המים ושמע שמת יש בעיר ישפוך מעט מן המים
וישתה השאר.

מספר חסידים: שנו אסיקנא בפ' פיצד מברכין דכל פירות שטובים חיים ומבןשלים פגון תפוחים ואגסי' בין חיים בין מבןשלים מברכין בפה"ע. ואם אין דרך לאוכלם חיים אלא מבןשלים אכלם כשהם חיים מברך שהכל.

כשהם מבןשלים בפה"ע. ומצאתי בגיליון בספר אגודה בפ' כמה טומנין וז"ל תפוחי יער אין נאכלין חיים וצריך לצלותן מבעוד יום ע"כ.

ולפי זה אם אוכלן חיי מברך שהכל: שנת אגוז המטונן בדבש מברך בפה"ע כ"כ התו' והר"י וקרא"ש בפ' פיצד מברכין. וכו' מהרי"ק דנראה דהיינו דנוקא באגוז גמור שמתגנין אותו בדבש ונקרא נוא"יגדי ר"ל נוא"יט.

אבל אגוז רך שמתגנין אותו בדבש ונקרא נוא"ז מושקאט"י פשיטא שאין מברכין עליו אלא שהכל שהרי קודם שיטגנו אותו בדבש אינה ראויה לאכילה דמר הוא ואזוקי מזיק וא"כ ה"ל דבש עיקר ע"כ.

ולפי זה ה"ה אותן אגוזים שמתגנים בדבש כשהן ירוקין מברכין שהכל שהרי קודם שטיגנו אינם ראויין לאכילה כלל מחמת מרירותא. ומטעם זה כ' בהג"ה סביב המרדכי פ' אין מעמידין בשם רבי ברכיה מניקאל"י שאותן שפכשו גוים אין לאוכלם משום בישול גוים שהרי אינו נאכלין כמו שהם חיי אלא ע"י בישול שבשלו גוים.

וקא דכתבו התו' דאגוז המטונן בדבש כו' הוא בדרך ל"ו ע"ב ובראש דף פ' ע"ב ומה שכתב מהרי"ק דלא איירי בנוא"ז מושקאט"י שאין מברכין עליו אלא שהכל. שיחא דמר לא ידענא שהרי בהדיא כתבו התו' דף ל"ו ע"ב דגם על נוא"ז מושקאט"י יש לברך בורא פרי העץ שגם נוהגין לאכול אותו ביןכש.

אבל על האגוזים ירוקי' שאין אוכלין אותן כלל קודם הטונגון ליפא מאן דפליג דמברך שהכל: שנט ירושלמי דפ' עשרה יוחסין ישמעו ענוים וישמחו א"ר בון בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחספון על שחזו עיניו מיני מגדים ולאאכל.

ור' אליעזר חש לזהיא שמעתתא והוי מצמצם פריטי למיכל בהון מפל מיני חתא בשתא. וכ' התשב"ץ דמהר"ם לא הנה מברך זמן על שום דבר בראייה פי אם פשאכלו וכן כתב הפלבו בסי' פ"ז בשמו וכ"כ הרא"ש בפירק בפל מערבין וז"ל ונהגו העולם לקבוע הברכה בשעה שאוכל ממין חדש כמו שהחיינו דעשי' סופה ולולב שקובעים בשעת קידוש היום: שם כתב בתרומת הדשן מי שאכל ענבים חדשים ובירך עליהם שהחיינו.

כשישמה אח"כ תירוש צריך לברך שנית. וכן אם אכל ובירך על הגודגדניות שקורין קירש"ן חוזר ומברך זמן על אותן שקורין וויינקשלי"ן.

וכן תאנים לבנים ותאנים שחורים תרי מיני ניהו לענין העלאת תרומה וה"ה לענין זמן. ועיקר יסודו בנוי על ספר חסידים והוא מה שפחב בסי' תתנ"א.

וכתב עוד בספר חסידים דכן אם קדם ובירך על השחורות ואח"כ נדמנו לו אדנמות קטנות יברך שהחיינו אע"פ שטעמן שונה. והאגור כתב שמהר"י מולי"ן נסתפק במי שבירך על הענבים אם חוזר ומברך על יין חדש וכתב האגור שאין לברך מספיקא.

ואני מצאתי בתשובת מהר"י מולי"ן סי' קפ"ג דדעתו נוטה לברך פדעת בעל תרומת הדשן. ובסוף פתב ומ"מ אני מונע לאכול ענבים קודם ליל תניינא דר"ה עכ"ל.

לכן נ"ל דטוב ונכון הוא לעשות פדעת החסיד מהר"י מולי"ן שלא לאכול ענבים עד ליל שנייה דר"ה. ומאן דאכיל ענבים ונזדמן ליה אח"כ תירוש.

היה מהדר אחר פרי חדש או דבר שצריך לברך עליו שהחנינו ויפטר גם את התירוש. ואם לא אפשר ליה ישטה התירוש בלא ברכת שהחנינו דהמיקל בברכות לא הפסיד במקום דאיכא פלוגתא דהרי דעת הרשב"א שאין צריך לברך: שסא פתב האגור בסי' שי"ח בשם מהרי"ל אע"ג דבעל סמ"ק פתב שאם לא בירך זמן על פרי חדש בפעם ראשונה שוב לא יברך.

אין נראה לו. כמו מאן דנפיק ביומי דניסן וראה אילנות מלבבבי דאפ"י אם לא בירך בראשונה מברך בשנייה ה"נ ל"ש עכ"ל והיא בתשובת מהרי"ל סימן קמ"ג: שסב פתב מהרי"ו בדנינו סימן ל"ח הא דאין מברכין שהחנינו על ירק חדש משום דעומד על הקרקע כל ימות השנה ואין ניכר בין חדש שגדל בשנה זו למה שגדל אשתקד: שסג מורי מהר"ש ז"ל פשהיה שותה יין שרף בתוך הסעודה היה מברך דדוקא שאר המשקים שתוף הסעודה אין צריך לברך דחשיבי כבאים מחמת הסעודה לפי שאין דרך לאכול בלא שתיה משא"כ ביין שרף.

ואף מי שרגיל לשתות בתוך הסעודה בטלה דעתו אצל כל אדם כמו שכתב בברכות מהר"ם על אותן שאוכלין שומים ובצלים ברצון יותר מבןשלים מחיין דבטל' דעתו לענין ברכת הנהנין וכמו שכתב מהרא"י על אותם שאין נהנין דבטלה דעתו הוא הדין בנדון זה שסד איתא בפרק פיצד מברכין כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופותר את הטפילה.

ואיתא נמי התם היה לפניו צנן וזית הצנן ופותר את הזית. מפאן היה נוהג מורי ז"ל פשהיה שותה ופעמים מחמת רוב השתייה היה פאיב לביה והיה אוכל פת במלח להחזיק לביה והיה אוכלו בלא נטילה וברכת המוציא.

ותמיד היה אומר מי שעושה כן הלב יודע אם אוכל מחמת השתייה או מחמת שהוא תאב ללחם. וקשה לי נהי דפטור מברכת המוציא מפני שהוא טפל לשתייה.

מנטילה מי פטור אטו משום שהוא טפל לא מקבל טומאת אוכלין. וכן משמע מהא דאיתא בפרק אמר להם הממונה הלכה בסעודה אדם יוצא להטיל מים נוטל ידו אחת אותה ששפשה ביה.

דבר עם חבירו ונהפליג נוטל שתיהן כיון שהסיח דעתו. וכשנוטל נוטל בפני כולם שלא יחשדוהו שלא נוטל אמר רב נחמן ל"ש אלא לשתות.

וכתב הרר"י סוף פרק אלו דברי' וז"ל יש להקשות היכא קאמ' אלא לשתות והלא א"צ נטילה לשתייה. וי"ל שדרכם היה בשעת שתייה לאכול מעט כדי שיוכלו לשתות ולפיכך אמרו שצריך נטילה מפני אותה מעט שאוכל ע"כ הרי כתב בהדקא אף שהוא טפל לשתייה מ"מ צריך נטילה.

ואע"ג דיש לחלק ביניהם שמורי ז"ל הנה שותה קודם ואם פן שתה העיקר קודם ופטר את הטפל. אבל ההיא דרבי יונה מייירי דאכל כדי שיוכל לשתות כגון שלא רצה לשתות אליבא ריקנא דאם פן הספל נאכל קודם ואיך יתכן שיפטר בו העיקר אחר כך בברכתו למפרע וכבר הנה נהנה בלא ברכה ואם פן התם אפי' בברכה מחוייב וכל שפן בנטילה. אבל היכא שהוא פטור מברכה מחמת שהוא טפל מנטילה נמי פטור כמו שחילק מהרא"י ז"ל. היינו לענין ברכה.

אבל לחלק חילוק זה לענין שיהא פטור מנטילה אין סברא הוא דלא אזלי טונמאת אוכלים כמה שהוא טפל. ועל כל פנים אם אכל כדי למתק השתייה צריך נטילה פנ"ל: שסה כתב מורי ז"ל בתשובה סימן צ"ז וז"ל שאלה מי שאכל דבר בחייב עליו ברכה אחרונה בורא נפשות רבות ושכח והלה להטיל מים ונזפר קודם שפא לברך על הקטנים אשר יצר איזה מהן קודם.

אם נאמר ברפת נפשות רבות קודם שהרי זמנה קודם. או נימא מאחר שלא בירך נפשות בזמנה אם פן מוטב לברך אשר יצר בזמנה ואחר כך לברך ברפת נפשות רבות.

תשובה יראה שיקדים ברפת אשר יצר משום דקיימא לן בכל דנכתא תדיר ואילו תדיר תדיר קודם. וברפת אשר יצר הוא תדיר.

משא"כ בברכת אחרונה שיכול להיות כמה ימים זולתו וכגון שלא אכל או שתה פי אם בתוך הסעודה. ועוד ברפת אשר יצר אין לה שיעור כמו שכתב הרא"ש דכל פעם שנפתחו נקביו צריך לברך וברכה אחרונה יש לה שיעור לפי דעת כל המחברים אלא שר"י הנה מסתפק באיזה שיעור או בכזית או ברביעית וא"כ ברכה שאין לה שיעור קודמת במעלה וראויה להקדים.

הנראה בעיני כתבתי עכ"ל: שסו תפלת הדרך כתב הטור סי' ק"י צריך לאומר בל' רבים ומעומד. וא"צ לומר אותה אלא פעם אחת ביום אכי' אם ינוח בעיר באמצע היום וכן כתב הפלבו סימן פ"ז בשם מהר"ם.

וכתב עוד אבל אם דעתו ללון בעיר וא"כ נמלה ויצא ממנו לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת ע"כ. משמע מכאן אם הוא יוצא לדרך כמה ימים צריך להתפלל אותה בכל יום וכן הנה נוהג מורי ז"ל: שסז איתא בפרק הרוואה.

הרוואה קשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. וכן כתבו הרי"ף והרמב"ם והטור וכתב הב"י דלדבריהם אין חתימה בברכה זו ע"כ.

משמע דכן יש לאומר ברכה בתחלה בלי חתימה וכן הנה נוהג מורי ז"ל דלא כמהפכי ולא ידעי טעמא: שפסח בהטבת חלום הנה אומר מורי ז"ל חלמא טבא חזאי ז"פ. ואחר כך שבע זמנין יגזרון כו' ג"פ.

לפי שהתו' בפרק הרוואה כתבו שבע זמנין לגזריה עליה כך הוא הלחש. וי"מ דשבע זמנין צריך לומר חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו ע"כ.

לכן אנו עבדינו פתרוןיהו דאם פירושו דצ"ל חלמא טבא ז"פ הא אמרינו ז"פ ושמא הוא לחש לכן אמרינו שבע זמנין ג' פעמים כדרך כל לחש: שסט כתב בספר חסידים סי'

תתמ"ד אדם שנגמר לו שמועה שצריך לברך על זה הטוב והמטיב או שהחיינו או ברוך דיין האמת אם אין המגיד נאמן או ששמע שמועה בעלמא מן מגיד שלא ראה דבר לא יברך.

או אפילו אם שמע מפי המגיד נאמן כגון ראובן שגזל ממנו ושמע שנתפש הגזלן וישיב הפל אל יברך עד שישוב לו. ומעשה דעבד אברהם אנבואת אברהם סמך: שע מהר"ם פשהוא שוכב לישן ביום אומר ויהי נועם פדאיתא במסכת שבועות רבי יהושע קרי להני פסוקי וגני.

וכן היה נוהג מהרי"ו וכתב דשמע פן משאירו הח"ר יוסף שאמר לו בשם מהר"ש ז"ל עיניו בדיניו ס' יו': חלק שלישי מעמוד העבודה דיני תפלות מנחה שעא פשיגוע זמן תפלת מנחה ותפלל ומאד צריך ליזהר בה דא"ר חלבא אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפלת מנחה שהרי לא נענה אליהו אלא בתפלת מנחה שנא' ויהי כעלות המנחה וישג אליהו.

והטעם מפני שתפלת השחר זמנה ידוע בבקר בקומו ממטתו ותפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו. וכן של ערב בלילה זמנה ידוע בבואו לביתו והוא פנוי מעסקיו.

אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד בעסקיו צריך לשים אותו אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה. ואם עשה פן שכרו הרבה מאד וע"כ מנעו חכמים לכל אדם לעשות מלאכות הקבועות פמוה לזמן המנחה דתנן לא ישב אדם לפני הספר פ"א להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל.

ולא יפגס למרחץ ולא לבורסקי ולא לדין ולא לאכול י"מ אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה. ויש חולקים וסבירא להו דסעודה קטנה מותר ואינו אסור רק בסעודת נשואים או מילה.

וי"א אפילו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה וי"א דסעודה קטנה אפילו סמוך למנחה קטנה שרי. ונהגו להקל כב' סברות אלו דהיינו בסעודה גדול' סמוך למנחה גדולה.

ובסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה. וכתב בחדושי אגודה במס' שבת דאולי סומכין על קריאת השמש לבית הפנסת ולא חיישינו דילמא אתי למפשע ובימיהם לא היה פן: שעב מי שהתפלל תפלת מנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולמעלה יצא.

ועיקר זמנה מתשעה שעות ומחצה עד הלילה לרבנן. ולרבי יודא עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע.

ואסיקנא דעבד פמר עבד ודעבד פמר עבד והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו. שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה.

ואם עושה כרבי יודא ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך להזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה. ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת המנחה עד הלילה אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה.

ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה יצא ובשעת הדחק יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה. ולדידן במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה אין לו להתפלל מנחה אחר פה.

ובדיעבד או שעת הדחק יוצא אם התפלל מנחה עד צאת הכוכבים: סדר תפלות מנחה בצבור שעג מתחילין אשרי ואחר כף קדיש. ואין לומר אשרי אלא פשיש מנן בב"ה כדי שיאמרו עליו הקדיש שלפני תפלת מנחה כ"כ הפלפו.

וכתב הר"ד אבודרהם בשם הר"ר יונה שנוהגים לומר פרשת התמיד קודם אשרי של תפלת המנחה. והטעם שהוא פנגד תמיד של בין הערבנים ומנהג יפה הוא: שעד הר"ם פשבא במנחה לב"ה סמוך לחשכה הי' מתפלל י"ח ואח"כ אמר תהלה לדוד כדי להתפלל עם הקהל צורכי"ר: שעה פתוב בספר חסידים סי' תתי"ב מי שעכב ולא התפלל מנחה וקרוב שעוברת השעה.

מוטב שלא יאמר תהלה לדוד ויתפלל י"ח כדי שלא תעבור השעה. ואח"כ יאמר תהלה לדוד.

ואם עכבו הצבור לא תפלל הש"ץ בלחש אלא יאמר בקול רם קדושה וכל התפלה ושאר הקהל יאמרו בלחש כל מה שהוא אומר קדושה והפל ע"כ: שעו אם בא לב"ה אחר פרכו ואחר שגמר תפלת מנחה מתחילין הקהל ערבית מוטב שייתפלל י"ח דערבית עם הצבור ואע"ג דקיל"ן כר' יוחנן דסמכי גאולה לתפלה גם בפערב.

מ"מ עם הצבור מעלי טפי כדמוכח בא"ח סי' פ"ט דאפי' משום עמידה בטלינן סמיכה דשחרית. (ומקדימין להתפלל מעומד בביתו קודם ק"ש ויקרא ק"ש אח"כ פשיצא לדוד).

ועוד הא ר' יהושע ב"ל סבר תפלות באמצע תקנום וכן פסק רבינו האי גאון. וכתב הרשב"א בתשובה שלא אמר הגאון אלא בתפלת הערב הואיל והיא רשות אבל בשחרית מסמיה גאולה לתפלה ספי עדיף וכן נהגו בכל ישראל ע"כ וכ"כ הפלפו סי' כ"ח בשם הר"ש ז"ל שעז שכתב ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שמים הראשונה של ערבית והשנייה לתשלומי מנחה ודוקא שכח אבל הזיד ולא התפלל אין לו תשלומין וכתב הנ"י בפרק פיצד הרגל דמי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כף ובין כף עברה לו השעה שאינו נקרא מזיד ופושע.

אלא הרי הוא בכלל טעה ולא התפלל שמתפלל שמים א' לתשלומי ע"כ: שעח פתוב בכתבי מהרח"י סימן נ"ט שאם עבר זמן המנחה ורוצה להתפלל ערבי שאינו אומר אשרי הואיל וכבר עבר זמן המנחה א"כ היום פלה והלף לו ולא מצינו תשלומים לאשרי.

והריב"ש כ' בתשובה שזכון הדבר לומר אשרי אחרי תפלת ערבית קודם תפלה שיהא תשלומין לתפלת המנחה כדי שיהא בזה הדיבר שהתפלה היא תשלום תפלת המנחה ואין בזה משום עבר יומו כמו שאין פן בתכלת עצמו וכן הוא בסמ"ק: שעט זמן תפלת מעריב פתב ר"ת דמפלג המנחה ואילף תשיב לילה כר' יודא ויוצאים מאז ידי קריאת שמע ותפלה של ערבית.

וכתב המרדכי ובהגה"ה מיימוני וראב"ה פתב דדברי ר"ת עיקר הם. והבא להחמיר על עצמו ולהמתין עד פדברי ר"י מחזי פניהרא ונקרא הדיוט אם לא הורגל בשאר פרישות.

וְכַתֵּב מֵהֵרָא "י בְּתֵרוּמַת הַדָּשָׁן סִימָן א' וְנ"ל בִּימֵי חֹרְפֵי רְאִיתִי בְּתוֹ בְּרִכּוֹת פָּרָק קָמָא דִּישׁ רוֹצִים לוֹמֵר דְּבִימֵי הַקֹּיץ שְׁהֵימִים מְאַרְיָכִים אֵין מְחַשְׁבֵּינָן שְׁעוֹת הַלֵּילוֹת לְשְׁעוֹת קִטְנוֹת וְשְׁעוֹת הַיּוֹם לְשְׁעוֹת גְּדוּלוֹת פְּדָרָךְ זֶה שְׁלֵעוֹלָם יַעֲלוּ י"ב שְׁעוֹת לְלֵילָה וִי"ב שְׁעוֹת לַיּוֹם.

וְכֵן הִנֵּה מֵהֵרָא לִי תְּשׁוּבָה מְאֻחָד מֵהַגְּדוּלִים שֶׁהֵשִׁיב ג"כ לְחֻשׁוֹב הַיּוֹם לְעוֹלָם רַק לִי"ב שְׁעוֹת אִפִּי לִימֵים אֲרָנוּפִים לְעֲנִין פֶּלֶג הַמְּנַחָה. וּבְתוֹ פָּרָק פִּיצָד מְעַפְרִין מְדַקְדָּק בְּזֶה לְעֲנִין הַתְּקוּפָה הַיָּאָף מְחַשְׁבֵּין הַשְּׁעוֹת לַיּוֹם וְלֵילָה בְּיָמִים אֲרָנוּפִים וּקְצָרִים ע"ש.

וּלְפִי חִילוּק זֶה הִנֵּה לִינִישׁב אִם בָּאנוּ לְהַקְדִּים יוֹתֵר מִשְׁעָה וּרְבִיעַ לְפִי אֲרָךְ הַיָּמִים פְּגוֹן בְּאֲמֻצָּע הַקֹּיץ שְׁהֵימֵי מְאַרְיָךְ בְּיֵשׁ אֲרָצוֹת כְּמוֹ י"ח שְׁעוֹת מְעֻלוֹת הַשְּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים וְנִמְצָא בְּכָל שְׁעָה יִתְיָרָה שְׁלִישׁ מְלָבֵר וְא"כ מִשְׁעָה וּרְבִיעֵי תַעֲשֶׂה שְׁתֵּי שְׁעוֹת פְּחוֹת שְׁמִינִית הַשְּׁעָה בִּינוּנִית: שֶׁפֶּ תִּנְיָא לֹא יֵהָא אָדָם בָּא מִן הַשְּׂדֵה בְּעָרֵב וַיֹּאמֶר אוֹכֵל קִמְעָא וַאֲשֵׁן קִמְעָא וְאֶקְרָא אַח"כ ק"ש וְאֶתְפַּלֵּל וְנִמְצָא חֲטָפְתּוֹ שִׁינָה וַיִּשֶׁן כֹּל הַלֵּילָה אֲלֵא אָדָם בָּא מִן הַשְּׂדֵה וְנִכְנַס לִב"ה אוֹ לְבֵית הַמְּדַרְשׁ אִם רְגִיל לְקִרוֹת קוּרָא.

וְאִם רְגִיל לְשִׁנוֹת שׁוּנָה. וְקוּרָא ק"ש וּמְתַפַּלֵּל וְאַח"כ אוֹכֵל פְּתוֹ וְהַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי חֻכְמִים חֲטִיב מִיָּתָה.

וְכַתֵּב הַר"ר יוֹנָה מ"ט אָמְרוּ בְּזֶה חֲטִיב מִיָּתָה יוֹתֵר מִשְׁאָר מְקוּמוֹת שְׁאֶסְרוּ חֻכְמִים כְּמָה דְּבָרִים וִי"ל מְפָנִי דְּבִזָּה אִפִּי חֻכְמִים מוֹדִים דְּמֵן הַדִּין זְמַנָּה כֹּל הַלֵּילָה אֲלֵא שְׁעֵשׂוּ סִיגָא כְּדִי לְהַרְחִיק הָאָדָם מִן הַעֲבִירָה וְאוּלַי יֹאמֵר בְּלָבוּ פִּינּוֹן שְׂאִין זֶה אֲלֵא סִיגָא בְּעֻלְמָא לֹא אַחוּשׁ לְדָבָר.

מִשׁוֹם הֵכִי הִנֵּה חֲטִיב בְּכָאן לְהַזְהִיר יוֹתֵר וְלְהוֹדִיעַ שֶׁהַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵיהֶם אִפִּי בְּדָבָר שְׁמוֹתָר מִן הַדִּין פִּינּוֹן שְׁגָדְרוּ הֵם וְהוּא פּוֹרֵץ גְּדָר יִנְשַׁכְנוּ נַחֲשׁ עַכ"ל סְדֵר תְּפִלַּת עֲרַבִּית שֶׁפֶּא מְתַחִיל וְהוּא רַחוּם וְתַקְנוּ לְאֹמְרוֹ לְפִי שְׁבַשְׁחֲרִית וּמְנַחָה יֵשׁ תְּמִידִים שְׁמִכְפָּרִים אֲבָל עֲרַבִּית שְׂאִין תְּמִיד לְכַפֵּר תַּקְנוּ לוֹמֵר וְהוּא רַחוּם.

וִי"א לְפִי שְׁנֵהֲגוּ לְלִקּוֹת עֲרַבִּית לְאַחַר שְׁחֻטָּאוּ כֹּל הַיּוֹם וּבְמַלְקוֹת מְתַכְפֵּר לָהֶם לְכָךְ נִהְיָו לוֹמֵר בְּתַפִּלַּת עֲרַבִּית שֶׁהוּא אַחַר הַמַּלְקוֹת פְּסוּק וְהוּא רַחוּם. וְעוֹד מְפָנִי שְׂאוּמְרִים אוֹתוֹ ג"פ בְּשְׁעַת הַמַּלְקוֹת כִּי יֵשׁ בּוֹ י"ג תִּיבוֹת הֲרִי לִג"פ ל"ט תִּיבוֹת כְּמִנְיֵן הַמַּלְקוֹת וְלָכֵן בְּתַפִּלָּה שֶׁהוּא אַחַר הַמַּלְקוֹת תַּקְטוּ לְאֹמְרוֹ.

וּלְקַמֵּן בְּהַלְכוֹת שְׁבַת אֲכַתְּנוּב עוֹד מְזָה: שֶׁכֵּן וְאוֹמֵר ש"ץ בְּרָכוּ עַל פִּי הַמְּדַרְשׁ חִיָּה אַחַת בְּרִקִיעַ כְּשֶׁהוּא יוֹם אֲזִי אֲמַת בְּמַצְחָה וַיּוֹדְעֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהוּא יוֹם. וְלְעָרֵב אֲמוּנָה בְּמַצְחָה וַיּוֹדְעֵי שֶׁהוּא לֵילָה וּבְכָל פֶּעַם אוֹמֵר בְּרָכוּ אֵת ה' הַמְּבֹרָךְ פְּלוֹמֵר עַת לָכֵם לוֹמֵר שִׁירָה וּלְפִיכָךְ אוֹמְרִים בְּרָכוּ בְּלֵילָה כְּמוֹ בַּיּוֹם: שֶׁכֵּן וְאַח"כ מְתַחִיל בְּרַפְתָּ ק"ש וְהֵרָא שׁוּנָה הַיָּא אֲשֶׁר בְּדָבְרוֹ מְעָרִיב עֲרַבִּים כו' וְנִנְסַח אֲשַׁכְּנֵז וּמְבַדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לֵילָה ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ אֵל חַי וְקַיָּם תְּמִיד יְמַלְוֵךְ עֲלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֵד.

וְהַקְשָׁה הַר"ר יְחִיאֵל שְׂאִין זֶה מְעִין הַחֲתִימָה סְמוּךְ לְחֲתִימָה. וְלִינִישׁב הַמְּנַהֵג הִנֵּה אוֹמֵר הֵרָא"ש ז"ל שְׂאֵנוּ מְתַפַּלְלֵי ה' יְמַלְוֵךְ לְעוֹלָם וָעֵד וַיְבַיְתֵם הַפְּסוּק וְהִנֵּה לְעַת עָרֵב יִקְרָא אוֹר וַיָּאֵר לָנוּ וַיִּחַשְׁיָךְ לְשׁוּנָאֵינוּ וְהִנֵּה קִצְתָּ מְעִין הַחֲתִימָה סְמוּךְ לְחֲתִימָה.

וה' צבאות שמו מצאתי שהוא גם פן מעין התתימה דכתיב עושה עיפה ושחר ה' צבאות שמו. ועוד ע"ש הפסוק בישעיה ובושה החמה פי מלה ה' צבאות שמו ברוך אתה ה' המעריב ערבים שפד שנייה אהבת עולם ואינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לחברתה וקורין ק"ש ושפים לאתריה ראשונה אמת ואמונה.

ואם לא אמר אינו יוצא ידי חובתו כדגרסינו בפ"ק דברכות כל מי שלא אמר אמת ונציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בפוקר חסדך ואמונתך בלילות. ואינה פותחת בברוך דהוי סמוכה לחברתה דק"ש לא הוי הפסק.

וחותם ברוך אתה ה' גאל ישראל שנתקנה על הגאולה שעבר: שפה שנייה השכיבנו וחותם שומר עמו ישראל לעד מפני שלילה צריך שימור מן המזיקי. ואע"ג דקי"ל כר' יוחנן דאמר שצריך לסמוך אף גאולה של ערבית לתפלה של ערבית.

השכיבנו לא הוי הפסק פינו דתקינו ליה רבנן בגאולה כגאולה אריכת' דמי. וכתב הרב בעל האשכול בשם הר"ר יצחק בן מר"ץ הלוי ז"ל כי השכיבנו מעין גאולה פי בעת שיצאו ישראל ממצרים ואכלו הפסח ואמר להם לא תצאו איש מפתח ביתי עד בוקר וגם הבטיחום שלא יתן המשחית לבא אל בתיהם לנגוף היו מתפללים זאת הברכה ואמרו השכיבנו ה' אלהינו לשלום והסר שטן מלפנינו ומאחרינו ושמור צאתינו ובואינו מעתה ועד עולם שהוא מזהענין שאנו צריכים הלכה בדין הוא שיהיה כגאולה אריכתא וכ"כ הר"ר יונה: שפו ונוהגים לומר ברוך ה' לעולם אמן כו' יראו עינינו לפי שבנימין הראשונים היו בתי פנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתאחר שם עד אחר זמן תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים שיש בהם י"ח אנפרות כנגד י"ח ברכות שיש בתפלת ערבית.

והי"ח אנפרות המה. ברוך ה' לעולם א.

ברוך ה' מציון ב. ברוך ה' אלהים ג.

יהי כבוד ה' ד. ישמח ה' ה.

יהי שם ה' ו. פי לא יטוש ה' ז.

פי הואיל ה' ח. ה' הוא האלהים ט.

נהיה ה' י. ביום שהוא יהיה ה' יא.

יהי חסדך ה' יב. וישתחוו לפניך ה' יג.

ברוך ה' ברוך ה' ברוך ה' ברוך ה' יז. ה' אל אמת יח.

וזהו לפי אותן הגורסים פעם א' ה' הוא האלהים. ולגירסת הרוקח שגורס ב"פ ה' הוא האלהים וכן הוא בסידורים אפשר לומר פי ב"פ ה' הוא האלהים חשוב כאחד.

או י"ל כמו שכתבתי לעיל בשם מחזור ויטרי לענין אנפרות שבנינושע דשם של ביום שהוא יהיה ה' אחד אינו מן המניין רק מפרש ביום שהוא יהיה ה' אחד ושמו אחד כמו כן הקא.

וְרֵאִיתִי מִקְצֵת גְּנוּסְחָאוֹת שְׁפֹתוֹב בַּהּ הוֹשִׁיעֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם הַפְּתוּב בְּסֶפֶר תְּהִלִּים וּא"כ הָיָה י"ט שְׁמוֹת. לְכֹף צְרִיכִים לְהַגִּיחַ פְּסִיק שֶׁל ד"ה הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ כו' שְׁאִין בּוֹ שֵׁם שֶׁל ד': שֶׁפִּזּוּ יֵשׁ נוֹהֲגִים לְעֲמֹד פְּשָׁאוֹמְרִים הִ"ח פְּסוּקִים וְטַעַם שְׁלֵהֶם כִּי נִתְקַנּוּ פִּנְגָד י"ח בְּרִכּוֹת.

וַיֵּשׁ שְׁאִין עוֹמְדִין וְשִׁמְעָתִי הִטַּעַם שֶׁפֵּל דְבַר שְׁאִין אָדָם מְחַוֵּב בּוֹ לְעֲמֹד וְעֲמַד מְחַזֵּי כְּנִוְהָרָא. וּנ"ל שְׁאִין בְּזֶה שׁוֹם יוֹהֲרָא מְאַחַר שְׁנִתְפַּשֵּׁט בְּרוֹב הָעַם לְעֲמֹד.

וְכֵן מִשְׁמַע מְדַבְּרֵי ר' נִטְרוֹנָאֵי גְּאוֹן שְׁפֹתָב עַל הָאֵי דְאוֹחֻז אָדָם הַצִּיצִית בְּיָדוֹ הַשְּׁמָאֵלִית בְּשִׁעַת ק"ש וְכָל הָעַם אֵינָם עוֹשִׂים כֵּן מְחַזֵּי כְּנִוְהָרָא. מִשְׁמַע הָאֵם נִתְפַּשֵּׁט בְּרוֹב הָעַם תּוֹ לֹא מְחַזֵּי כְּנִוְהָרָא.

וְכֵן פֶּתַב עָלָיו מֵהֵרִי"ק וְאֶפְשָׁר שִׁטַּעַם שְׁאִין לְעֲמֹד כְּדִי לְהִרְאוֹת שְׁאִין רוֹצֵה לְצִאת בּוֹ יְדֵי חוֹבֵת תְּפִלַּת י"ח. וְנִמְצָא פְתוּב בְּשֵׁם מֵהֵרִי"ל שֶׁלֹּא הָיָה עוֹמֵד לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עֲרַבִית עַד שִׁתְּפַלֵּל ש"ץ קְדִישׁ וְכֵן הָיָה נוֹהֵג מוֹרֵי ו"ל: שֶׁפַח תְּפִלַּת עֲרַבִית אֵין הַש"ץ חוֹזֵר לְפִי שֶׁהוּא רְשׁוֹת מִיְמֹנָי.

וּמִזֶּה הִטַּעַם אוֹמְרִים קְדִישׁ לְהַפְסִיק בֵּין גְּאוֹלָה לְתְּפִלָּה לְהוֹרוֹת דְעֲרַבִית א"צ סְמִיכָה. וְכֵן הַקְדִּישׁ שְׁבִין הַמַּפְטִיר לְשִׁבְעָה קְרוֹאִים לְהוֹרוֹת שְׁאִין מִמְנִיָּין הַקְרוֹאִין וְאִף כִּי קִיל"ן דְעוֹלָה לְמִנִּיָּין ז' מ"ק: סְדֵר ק"ש שֶׁעַל הַמְטָה וּבִיאורוֹ שֶׁפֵּט רֵאשׁוֹנָה יֹאמֵר בְּרִכַּת הַמַּפִּיל חֲבָלֵי שִׁנָּה.

וּבְרִכָּה זוֹ תִקְנוֹהַ רז"ל בְּסוּף פ' הַרְוֵאָה הַנִּכְנָס לִישׁוֹן עַל מְטָתוֹ אוֹמֵר מִשְׁמַע עַד וְהָיָה אִם שְׁמוֹעַ. וְאוֹמֵר בְּרוּךְ הַמַּפִּיל חֲבָלֵי שִׁנָּה עַל עֵינָי כו' וְכֵן הֵבִיא בְרִכָּה זוֹ הַרְמַב"ם ו"ל בְּהִלְכוֹת תְּפִלָּה פ"ז וְהַטּוֹר ו"ל בֵּא"ח ס' רל"ט.

וְעַם הַיּוֹת שֶׁלְפִי פֶשֶׁט הַגַּמ' מִשְׁמַע שֶׁפ' שְׁמַע קוֹדֵם לָהּ. הִנֵּה רֹב הַפּוֹסְקִים סְדְרוּ בְרִכָּה זוֹ קוֹדֵם הַפֵּל וְכ"כ הַפְּלוֹב ס' כ"ט וְנ"ל קוֹדֵם שְׁיִקְרָא אֶת שְׁמַע עַל מְטָתוֹ אוֹמֵר בְּרִכָּה זוֹ בֵּא"י אַמ"ה הַמַּפִּיל חֲבָלֵי שִׁנָּה כו'.

וְעַם הַיּוֹת הַשִּׁנָּה חֲלַק מֵהַמִּתָּה בְּהַעֲדָר הַרְגָּשׁוֹת בַּהּ אֶשֶׁר ע"כ אֵרז"ל שִׁנָּה שְׁשִׁים מִמִּיתָה. מְבָרְכִים עָלֶיהָ מְפָנֵי שֶׁהִיא מְצַרְכֵי בְּנֵי אָדָם כְּדֹאמְרֵינוּ בְּב"ר אֶמֶר רַשְׁבֵּי"א וְהִנֵּה טוֹב מְאוֹד זֶה שִׁנָּה שְׁמָתוֹ שְׁאָדָם יִשָּׁן קִימְעָא עוֹמֵד וַיִּגַע בַּתּוֹרָה ע"כ וְהִנֵּה לְדַעֲתִי רְמִזוּ בְּסִדְרֵי הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֶל מֵאמ' ר"ש הַנִּזְכָּר בְּאוֹמֵר הַמַּפִּיל חֲבָלֵי שִׁנָּה עַל עֵינָי וְתַנּוּמָה עַל עַפְעָפֵי וּמֵאֵי לֹאִישׁוֹן בַּת עֵין יְרָצָה שְׁמָתוֹ שְׁמַפִּיל חֲבָלֵי שִׁנָּה עַל עֵינָי נִמְשָׁךְ מִזֶּה שְׁמֵאִיר לֹאִישׁוֹן בַּת עֵין שְׁאֵם לֹא יִישָׁן הָאָדָם חֲשָׁכוֹ עֵינָיו מִרְאוֹת עַד שִׁישָׁן קִימְעָא וּמִתּוֹךְ כֶּף עֲמַד וַיִּגַע בַּתּוֹרָה: שְׁץ וְאַחַר כֶּף פ' שְׁמַע וְהוּא מִתִּיקוֹן רז"ל בְּסוּף פ' הַרְוֵאָה כְּמִדְּנִבְרַר וְגַרְסֵינוּ בְּפ"ק דְּבִרְכוֹ' א"ר יְצַחֲקֵן אֶמֶר ר"א פֶּל הַקּוֹרָא ק"ש עַל מְטָתוֹ כְּאֵלוֹ אוֹחֻז חֲרַב פִּיפְיוֹת בְּיָדוֹ שְׁנֵאמֵר יַעֲלִזוּ חֲסִידִים בְּכַבּוּד יִרְנְנוּ עַל מְשֻׁבּוֹתֵם וּכְתִיב בְּתַרְיָה רוֹמְמוֹת אֶל בְּגוֹרָם וְחֲרַב פִּיפְיוֹת בְּיָדָם.

וְכִי בְּהִלְכוֹת וז"ל אַע"פ שֶׁהַצְּדִיקִים אֵינָם רוֹדְפִים אַחַר הַכְּבוֹד כִּי הַקְּנָאָה וְהַתְּאֵוָה וְהַכְּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם וְהוּא מַעֲה"ב אֵין זֶה הַכְּבוֹ' שְׁלֵהֶם אֶלֹא מֵהַבּוֹרָא ית' כְּמוֹ שְׁאֶמֶר בְּסוּף הַמְזֻמּוֹר הַדָּר הוּא לְכָל חֲסִידָיו.

והנה אותו הרוממות הוא להם כמו חרב פיפיות לשומרם מן המזיקים ולעשות נקמה בגוים ע"כ. ולא יקרא אלא עד ובשעריה שהיא פ' ראשונה כדגרסינן שם בברכות אמר ריב"ל אע"פ שקורא אדם ק"ש בב"ה מצו' לקרותו על מטתו ונדקא פ' ראשונה ע"כ.

ועם שר"ח גריס הנכנס לישן אומר שמע והנה אם שמוע כו' לפי שיש בו בשכבה ובקומה וכתב הטור דהרא"ש ז"ל הנה נוהג כר"ח והפלו פתב דיש קורין כל ק"ש דיש בו רמ"ח תיבות פנגד רמ"ח אברים של אדם ישמרם השם בזכות הקריאה וכן הנה נוהג מורי מהר"ש ז"ל.

עם כל זה פשט המנהג שלא לקרות רק פ' ראשונה והטעם הוא מפני שאינה נק' לשם חובת ק"ש לצאת בה כלל שהרי אם לא קרא ק"ש בב"ה או בביתו אחר צאת הכוכבים לא יסמוך על ק"ש שעל המטה מכמה טעמים שפיתבו תלמידי ר' יונה שם בהלכו' בברכות פ"ק.

והכלל העולה כי פ' זו היא נאמרת לשמור ממזיקי גוף ונפש כי באמצעותה יגן ה' בעדו לשומריו מכל פגע רע משחית ושטן שהם מזיקי הגוף ומכל מחשבה רעה ומכל אמונה פגומה שהם מזיקי הנפש.

וגם זה רמזו בברכות האמורה בנוסח רב עמך ותן חלקי בתורתך ולא תביאני לא לידי חטא כו' ואל יבהלוני חלומות והרהורי רעים והם מזיקי הנפש וכן נגד מזיקי הגוף אמר ג"כ והצילני מפגע רע ומחלאים רעים ומצאתי ע"ש המאור הקדוש ע"ה דהא דאמרין כל הקורא ק"ש כאלו אוהז קרב פיפיות בידו החרב הזאת משל על שם בן ד' שהיו"ד ראש החרב שהיא הני"ו ושני ההי"ן סוד שתי פיפיות.

והקורא ק"ש ומיחד שם זה בסוד פסוק ראשון כמו שפיתבנו למעלה הרי הוא מעביר כל דב' מזיק ממנו והיא מניף החר' הזא' מעלה ארבע רוחות כדי להברית המזיקי' מכל צד. ולסוד זה ארז"ל צריף שיצריף בדלי"ת שיעור שימליכנו מעלה ומטה וד' רוחות והטעם כדי להעביר שרן של מזיקים מכל הרוחות הללו: שצא אחר כף אומרים יושב בסתר עליון ה' מה רבו צרי וכתב מוהר"ר משה אלמשוני"ו ז"ל והנה הפסוקים הללו מתחלת מזמור יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי ומזמור ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה תקנו לאומרם אחר ק"ש שעל המטה כמו שפיתב הטור ז"ל ונקראו אצל רז"ל שיר של פגעים כדאי' בפ' דיעת הטומאה שיר של פגעים בכנרות ובנבלים ובתנפים ואומר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי.

ואומר ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה וגו'. והביא מימרא זו הרי"ף ז"ל ודרשו בו תלמידי הר"ר יונה פ"ק דברכות שיר של פגעים כו' פי' כשקדם עזרא את ירושלם היו הולכים סביבות העיר ואומרים שיר זה להברית הפגעים והמזיקים והיו אומרים אותו בשמחה ובשירים ואותו שיר של פגעים הוא יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי.

ונראה דאין מתחילין מויהי נועם כי כן נראה מלשון המימרא שאומר ואומר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי. ובספר פלוס הביא על זה ב' גוססאות ז"ל נאמר ק"ש אומר ויהי נועם עד אחר אנהי ימים אשביעהו.

ויש שמתחילין מן־שבב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי עכ"ל. נראה מדבריו שאותן שאומרים עד כי אתה ה' מחסי מתחילין מן־שבב בסתר עליון ולא מנייהי נועם משום דהמתחילין מנייהי נועם משלימים עד אנהי ימים אשביעהו.

וכינן דבגמ' דידן אומר בפ' עד כי אתה ה' מחסי נראה שראוי להתחיל מן־שבב בכתר כו' ואין משלימים הפסוק משום דאיפא ס' תיבות. והחשבון הזה מסוגל מאוד על המטה דכתיב הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה וגו' וע"כ יאמר מזמור ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה שהם ג"כ ששים תיבות שאין להשלים המזמור רק עד לה' הישועה.

דאל"כ למה אמרו שם בפ' ידיעת הטומאה עד לה' הישועה לומר כל המזמור פולח דמסיים בתשלום הפסוק עצמו. אלא ודאי פוננתם הנה שפא יאמר רק עד מלת הישועה פאמור עכ"ל וכן משמע במקצת פוסקים ועם כל זה נתפשט המנהג להתחיל מנייהי נועם.

וכן הנה נוהג מהר"ם מרוטנבורג. ואפשר שלפי שנה השיר מסוגל מאוד להגין על האדם מפל הרעות והמזיקים דגרסינן בבבבכות פ"ק ריב"ל אמר להו להני קראי וגני.

הכי עביד הכי והאמר ריב"ל אסור להתרפאות בד"ת. להגין שאני ופרש"י להני קראי שיר של פגעים וגני כשהולך לישן בליקה עכ"ל.

הנה נראה שהוא מגין הרבה ומבריח המזיקים ולכך תקנו לאומרו בכל מוצאי שבת לפי שפסקדש היום בע"ש באתה שבת באתה מנוחה. וכל המזיקים בורחים ולכן אומר הפורס סוכת שלום עלינו.

ומיד במ"ש חזרין לשו' בעולם ואנחנו צריכים שמירה מהם ולכן אומר אותו ומזה הטעם עצמו אנו אומרים אותו בכל לילה על המטה לשמירה. וא"כ נכון הוא שלא לשנות כמו שאומרים אותו במוצאי שבת כן יש לאומרו על המטה כל לילה דחד טעמא יש להו.

ולפי שאלו המזיקים נהוו מפח אדם הראשון באותן ק"ל שנה שנפרש מאשמתו ונתהוו מהזיבה שלו נקראו נגעי בני אדם. ולכן יש בזה המזמור ק"ל תיבות עם פסוק אנהי ימים אשביעהו שפופלי אותו לעמוד פנגד המזיקים שנתהוו מאדם באלו ק"ל שנה ולכן ראוי לכופלו בכל פעם שאומרים אותו להבריח המזיקים.

וכן מהר"ם הנה כופלו לעולם. וכן ה' מה רבו צרי נתפשט המנהג לסיים המזמור.

ואפשר לפי שברוב ספרים הוא יושב בסתר עליון עד לה' מחסי ואומר ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה וגו' מדאמרו וגו' משמע שיש לסיים הפסוק. ומה שלא אמר עד סוף המזמור ואמר עד לה' הישועה וגו' להורות דעד מלת הישועה הם ס' תיבות שהתשועה היא על ידי ס' תיבות.

אבל מ"מ גומרין הפסוק: שצב ואחר כך אומר השפיכנו עד סמוך לחתימה. וכן הנה נוהג מהר"ם לאומרו.

הביאו התשב"ץ סי' ר"ס. וכן הרא"ש הביאו הטור סי' רצ"ט.

וְרָאוּ לְאוֹמְרוֹ בְּלֹא חֲתִימָה כִּי א"א אוֹתוֹ אֶלָּא לְשִׁמְרָה בְּעֵלְמָ' דְּכָתוּב בְּיָהּ הַשְּׂכִיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם דְּהוּא מְעִין הַשְּׂכִיבָה וְהַעֲמִידֵנוּ מִלְּפָנָיו לְחַיֵּי' עַל שֵׁם שְׁמַחְזִיר נְשִׁמְתֵינוּ חֲדָשִׁים לְבָקָרִים וְכִמוֹ שֶׁתִּקְנֵנוּ מִסְדְּרֵי הַתְּפִלוֹת הַמַּחְזִיר נְשִׁמוֹת לְפָגְרִים מְתִים.

וּבִרְכַת הַנּוֹתֵן לִיעָרָה פֶּחַ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַטּוֹר סִימָן מ"ו. וְיֵשׁ בּוֹ עֲנֵן הַשְּׁמִירָה מִהַמְזִיקִים וְהֵגֵן בְּעֵדְנוּ וְהִסֵּר מֵעֲלֵינוּ וְהִסֵּר שֵׁטָן מִלְּפָנֵינוּ וְשִׁמְרָה צְאִתֵנוּ וּבּוֹאֵינוּ כְּוָלָם עֲנִינֵינוּ שְׁמִירָה הֵם: שֶׁצָּג וְאוֹמֵר בְּרוּךְ ה' בְּיוֹם כּו' כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַטּוֹר סִימָן רל"ט שְׂרַב עֲמָרִם הִנֵּה או' בְּרוּךְ ה' בְּיוֹם בְּרוּךְ ה' בְּלִילָה כּו' וְכֵן כָּתַב הַפְּלִבּוֹ ס' כ"ט וְז"ל וְאוֹמֵר פְּסוּקֵי דְרַחֲמֵי כְּגוֹן בְּרוּךְ ה' בְּיוֹם בְּרוּךְ ה' בְּלִילָה כּו' וְאִיתָא בַּפ"ק דְּבִרְכּוֹת דְּצָרִיךְ לְקָרוֹת בְּיָדָהּ אֶפְקִיד רּוּחֵי.

וּבְסֵפֶר מוֹסֵר פ"ד כָּתַב דִּי"ל יַחַד שְׁמָה וְקִינִים מִלְּכוּתָהּ תְּמִיד כּו' לְכָהּ אָנוּ אוֹמְרִים בְּרוּךְ ה' בְּיוֹם כּו' עַד וּמְלִוְךָ עֲלֵינוּ לְעוֹלָם וְעַד דְּכוּלְהוּ אִיתְנָהוּ בְּיָהּ. וְרָאוּ עֵינֵינוּ הוּא בְּנִסְסָאוֹת שְׁלָנוּ וְלֹא מְצָאֵתִי בְּשׁוֹם פּוֹסֵק וּמְחַבֵּר: שֶׁצָּד וְאוֹמֵר הַמְּלָאָה הַגּוֹאֵל שְׁכֵן כָּתַב הַרוֹק"ח סִימָן שִׁמ"ה וְהַתְּשִׁב"ץ בְּסִי ר"ס וְהוּא הַמְּלָאָה הַהוֹלֵךְ תְּמִיד עִם בְּנֵי אָדָם לְשׁוֹמְרוֹ בְּכָל דְּרָכָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר הַזֵּהָר הַמְּלָאָה הַגּוֹאֵל אֹתִי מִכָּל רַע יִבְרָךְ וְגוֹמֵר הַי קָרָא אִית לְאִסְתַּפְּלָא בְּיָהּ דְּהָא כְּתִיב הַגּוֹאֵל אֲשֶׁר גָּאֵל מִבְּעֵי לֵיהּ מַאי הַגּוֹאֵל בְּגִין דְּאִיהוּ קַמְשִׁתְּכַח תְּדִיר לְגַבֵּי בְּנֵי נְשָׂא וְלֹא אַעֲדִי מִן בַּר נֵשׁ וְכַפָּה לְעֲלָמִין ע"כ.

לְכֵן רָאוּ לְאוֹמְרוֹ בַּק"ש שֶׁעַל הַמְּטָה לְשׁוֹמְרוֹ מִהַמְזִיקִים: שֶׁצָּה וְאוֹמְרִים וַיֹּאמֶר אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע כּו' עַד כִּי אָנִי ה' רִוְפָאָה וְכ"כ הַפְּלִבּוֹ סִימָן כ"ט וְז"ל הַטַּעַם דְּבַק"ש עַל מְטָתוֹ הוּא מְרַגִּז יֵצֵר טוֹב עַל יֵצֵר הָרַע כְּדֹאִיתָא בַּפ"ק דְּבִרְכּוֹת אַרְיֵב"ל אַע"פ שֶׁקּוֹרָא אָדָם ק"ש שְׁחֵרִית וְעַרְבִית מְצַנֵּה לְקָרוֹתוֹ עַל מְטָתוֹ אָמַר רַב אֲשִׁי מַאי קָרָא רְגִזוּ וְאֵל תִּחַטָּאוּ וְגו' א"ר לֹוי בַר חֲמָא לְעוֹלָם יִרְגִּז אָדָם יֵצֵר טוֹב עַל י"ה שֵׁנ' רְגִזוּ וְאֵל תִּחַטָּאוּ אִי אֲזִיל מוּטָב וְאִי לֹא יַעֲסוּק בַּתּוֹרָה שֵׁנ' אָמְרוּ בְּלִבְבְּכֶם אִי אֲזִיל מוּטָב וְאִי לְאוּיִקְרָא ק"ש שֵׁנ' עַל מְשַׁבְּכְכֶם וְהַפְּסוּק הַזֶּה כָּל עֲצָמוֹ הוּא הַרְגָּזוֹת יצ"ט עַל י"ה כְּדֹאִיתָא בְּסֵפֶר הַבְּהִיר וַיֹּאמֶר אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ הַמְּקַרָּא הַזֶּה נִדְרָשׁ עַל יצ"ה ר"ר לְפִי שֶׁהַתְּלוּב' שֶׁהַנִּפְּיֵר לְמַעְלָה מְצַד יֵצֵר הָרַע הִיָּתָה.

וּלְכָהּ אָמְרוּ שֵׁם אִם שְׁמוֹעַ לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְלֹא מִצְוֹת יֵצֵר הָרַע. כָּל חֲקִיו וְלֹא חֲקֵי יצ"ה ר"ר וְיִמָּה פְּתוּיָו שֶׁל יצ"ה ר"ר מִלֵּה"ד לְמַל' שֶׁהַפְּקִיד פְּקוּדֵי' עַל מְלְכוּתוֹ וְעַל סְחוּרְתוֹ כָּל א' וְא' מְמוֹנָ' עַל אוֹצָר.

א' מְמוֹנָה עַל אוֹצְרוֹת הַמְּאָכֵל הַטוֹב. וְא' מְמוֹנָ' עַל אוֹצְרוֹת הָאֲבָנִים כְּבָאוּ כָּל הָעוֹלָם לְקַנּוֹת מֵאוֹצְרוֹת הַמְּאָכֵל הַטוֹב.

כָּא זֶה מְמוֹנָה עַל אוֹצָר הָאֲבָנִים רָאָה שְׂאִין קוֹנֵין מְמַנּוּ קְנֵא מַה עָשָׂה שְׁלַח שְׁלוּחָיו לְהָרוֹס הַבָּתִּים הַחֲלָשִׁים כִּי בַחֲזָקִים לֹא יוּכַל אָמַר בֵּין כָּהּ וּבֵין כָּהּ שִׁישְׁתְּדִלוּ לְהָרוֹס אֶחָד מִהַבָּתִּים הַחֲזָקִים יִהְיוּ עֲשָׂרִים חֲלָשִׁים וְיִבְאוּ כָּלָם לְקַנּוֹת אֲבָנֵי' מְמַנּוּ וְלֹא אֶהְיֶה פְּחוֹת מִחֲבָרֵי וְהִינּוּ דְכָתִיב מִצְּפוֹן תִּפְתַּח הָרָעָה עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגו'.

לְכָהּ אָמַר וְשִׁמְרָתָּ כָּל חֲקִיו מִשְׁתַּשְׁמֹר כָּל חֲקִיו כָּל הַמְּחַלָּה אֲשֶׁר שְׁמַתִּי לְמָה אָמַר כָּל. אֶלָּא לְסִגּוֹר כָּל הַדְּלָתוֹת כִּי כְּשֶׁלֹּא יִמְצָאָה פַּעַם אֶחָד רַךְ וּפַעַם אֶחָד קָשָׁה בְּשִׁמְרָהּ כָּל חֲקִיו כָּל הַמְּחַלָּה אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בְּמִצְרִים עַל יָדוֹ לֹא אֲשִׁים עֲלֵיךָ.

מאי כי אני ה' רופאך ומתי הבהו אלא כשיבא הוא ויבה אני ה' רופאך ע"כ. ועוד שפמו שק"ש מציל מן המזיקים כן העוסק בתורה והיא היא כמו שהבאתי לעיל אי אגיל מוטב ואי לא יעטוק בתורה.

אי אגיל מוטב ואי לאו יקרא ק"ש הרי השנה עסיקת התורה לק"ש. ואיתא נמי בפ"ק דברכות אמר רבי יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדלין ממנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף.

ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיר עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקים שנאמר ולחומי רשף וקטב מרירי. פתח בק"ש וסיים בתורה ש"מ דעסיקת התורה וק"ש קדא היא ולכן איתא בברכות אם תלמיד חכם הוא אין צריך לקרות רק בינה אפקיד רוחי.

אבל אותן העניינים שאומרים לשמירה אין צריך דהתורה משמרתו. ופשטי דהאי קרא כוללת כל התורה ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אמר אם תקיים את התורה לא תחלה לעולם בשום חולי.

לא בחלי הטבע שהם מצד המאכלים הנכנסים בגוף ולא בחלי המקרה שהם הבאים מחוץ לגוף. ומה שהזכיר קול ה' אלהיך הפנונה בזה על עשרת הדברות שהיו כולן קולו פעננו שכתוב קול דברי' אתם שומעים כי כל העשרה ששמענו מפיו שמיעת אנן פעננו שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר.

ואח"כ הזכיר שלשה חלקי מצות שהן המושכלות והמקובלות והחקים. והישר בעיניו תעשה אלו המשפטים שהם המצות המושכלות וכן כתיב ותתן להם משפטים ישרים.

והאזנת למצותיו אלו המצות המקובלות שלא ימצאם שום אדם בשכלו וצריך הוא להתבונן בהם ולהטות להם אנן ולקח אמר והאזנת למצותיו וכתוב אנן שומעת תוכחת חיים. ושמרתם כל חקיו אלו החקים שאין טעמם נגלה לכל.

ויאמר הכתוב אם אתה מקיים כל זה תהיה נשמר מכל חולי וזהו כל המחלה אשר שמתי כמצרים לא אשים עליך כלומר כי בשומעם בקולו ינצלו מכל אותה המחלה שהיא ראוי לבא על כל עובר רצונו כאשר באה על מצרים שלא שמעו אליו.

וזה בדרך והשיב בך כל מדונה מצרים אשר יגורת מפניהם ודבקו בך. ואמר כי אני ה' רופאך אם אמר לא אשים למה לי הרפואה.

אלא בא לומר אף התלאות והמארעות המזומנות בשעת סכנה ובלילה שניתן רשות למשחית וכיין שניתן רשות למשחית להשחית אינו מבחין בין טובים לרעים ותאמר בלבבך שאז אינו בידי להציל.

לזה אמר כי אני ה' רופאך אשמור אותך אף מזה דאם תעטוק בתורה מזיקים בדילין ממה ולא יכלו להזיקך. לזה אמר מתחלה לא אשים ר"ל לא אשים שום מחלה ובסוף אמר לשון רפואה לפי שניתן רשות למשחית לא שייך ביה לשון לא אשים כיון שברשות המשחית הוא רק לשון רפואה שיתן לו רפואה שינצל ממנה כדרך הרופא ליתן רפואה לאדם שישמור בריאתו ולא יבא לידי חולי.

כָּף אָמַר הַקַּב"ה אֲנִי ה' רִנָּתְךָ בְּזֶה שְׂאֵתָה עוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת תִּנְצֵל. לְזֶה תִּקְנֵנוּ לֹמַר פְּסוּקַת זֶה בַּק"ש שֶׁהוּא מְדַבֵּר מִכְּלָלָה שֶׁל תוֹרָה וְשֶׁהִיא מְצַלֶּת מִהַמְזִיקִים וְהַמְשַׁחֲתִים שְׂצוּ וְאַח"כּ וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן כָּתְבוּ הַרוּק"ח סִימָן שֵׁמ"ה.

תִּשְׁב"ץ סִימָן ר"ס. טוֹר א"ח סִימָן רל"ט.

כָּלבוּ סִימָן כ"ט. וְהִבִּיאוּ כַהֲרַר"ד אֲבוּדֶרְהֶם וְאָמַר שֶׁהוּא רֹאֵי לְאוֹמְרוֹ שֶׁהוּא מְסוּגֵל מְאֹד לְשִׁמְרָה: שְׂצוּ וְאוֹמַר הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלְשִׁלְמָה וְהֵם פְּמַלְיָא שֶׁלְמַעְלָה.

וְהֵם מְגַבְּרֵי יִשְׂרָאֵל הַמְלֵאכִי הַמְלַמְדִים זְכוּת עַל יִשְׂרָאֵל וְהֵם מְסַטְרֵי דְיָמִינֵי. אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יְרִיכּוֹ לְשִׁמּוֹר אֶת הָאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי מִפְּחַד בְּלִילוֹת.

וּבְמִדְרַשׁ הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלְשִׁלְמָה שְׂשִׁים גְּבֻנִים סָבִיב לָהּ מְגַבְּרֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי שְׁמִירָה הִנֵּה צָרִיף שֶׁלְמָה. אֲלָא שֶׁחֲקַק סָבִיב לְמִטָּתוֹ בְּרֶפֶת פְּהֵגִים שֶׁהֵם שְׂשִׁים אוֹתִיּוֹת.

כָּלָם אַחֲזֵי חֲרָב כָּל אֶחָד וְאֶחָד שָׁמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה נִזְכָּר בּוֹ יְבָרְכֶךָ ה'. יָאֵר ה'.

יִשָּׂא ה'. אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יְרִיכּוֹ מִה רָאָה יִרְף לְהִיּוֹתוֹ נִזְכָּר כָּאֵן.

אֲלָא אֲפִילוֹ רוּאָה אוֹתוֹ בְּחִלּוּמוֹ וְהַחֲרָב שֶׁלּוֹפָה בְּיָדוֹ וְקוֹטֵעַ אֶת יְרִיכּוֹ. מִשְׁפִּי בְּבוֹקֵר וְהוֹלֵף לְבַה"כ"נ מִפְּחַד בְּלִילוֹת מִפְּחַד שֶׁרָאָה בְּחִלּוּמוֹ וְרָאָה פְּהֵגִים נוֹשְׂאִים כְּפִיָּהֶם וְהַחֲלוּם רַע מִתְּבַטֵּל מִמֶּנּוּ.

נִמְצָא פְּסוּקִים אֵלּוּ מְסוּגָלִים לְבַטֵּל חִלּוּמוֹת רָעִים. לְכֹף הֵיוּ חֲקוּקִים סָבִיב לְמִטָּתוֹ שֶׁלְשִׁלְמָה.

וְעוֹד יֵשׁ בְּפְסוּקִים אֵלּוּ סוּד שֶׁל לִוְיָה ג' יוֹד"ינ "יְבָרְכֶךָ יָאֵר" וְהוּא לְמַ"ד שֶׁל לִוְיָה. ו' כְּנֶגֶד ו' בְּרִכּוֹת שְׁבָה יְבָרְכֶךָ.

וַיִּשְׁמְרֶךָ. יָאֵר.

וַיִּחַנְךָ. יִשָּׂא.

שְׁלוֹם.

י"ה שֶׁל לִוְיָה כְּנֶגֶד יֵשׁ בְּאֵלּוּ הַפְּסוּקִים ט"ו תִּיבּוֹת. וְלָכֵן מְסִיִּים וַיִּשָּׂם לָהּ שְׁלוֹם כִּי מִתּוֹךְ הַלִּוְיָה הוּא הַשְּׁלוֹם.

וְכֵן בּוֹיְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ ט"ו אוֹתִיּוֹת כְּנֶגֶד י"ה. וּבְפְסוּקֵי הַשְּׂשִׁי עֲשָׂרִים כְּנֶגֶד שֵׁם שֶׁל אֵה"י שֶׁעוֹלָה כ"א וְעַם הַשֵּׁם הֵם כ"א.

וּבְפְסוּקֵי שְׁלִישֵׁי כ"ה אוֹתִיּוֹת כְּנֶגֶד שֵׁם שֶׁל ד' שֶׁעוֹלָה כ"ו וְעַם הַשֵּׁם הֵם כ"ו. וְכֵן יֵשׁ בְּאֵלּוֹ הַפְּסוּקִים עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנֶה אוֹתִיּוֹת הַנִּיָּה.

ר"ל הַהֵהִינּוּ וְהִיּוֹד"ינ וְהוּוִי"ן שֶׁל ג' פְּסוּקִים אֵלּוּ שֶׁל יְבָרְכֶךָ יָאֵר יִשָּׂא הֵם כְּנֶגֶד יִגְדֵל נָא כַח ה' וְזֶהוּ כַח מַעֲשֵׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ בְּבָרְכָה זוֹ שֶׁצָּוָה לְפָהֲגִים לְתַת כַּח וְשְׁלוֹם לְעַמּוֹ כִּי בְּבָרְכָה זוֹ הַכַּח הַנִּצֵּל מִכָּל פְּגַע.

וְכֵן יֵשׁ בְּכ"ח אוֹתִיּוֹת לְהוֹרוֹת עַל זֶה שֶׁאֲמַרְנוּ. וְכֵן יֵשׁ בּוֹיְבָרְכֶךָ ה' ז' אוֹתִיּוֹת שֶׁל הַנִּיָּה כְּנֶגֶד זֵי"ן לְפִי שֶׁל זֵיּוֹנָה וְשִׁמִּירַת! שֶׁל יִשְׂרָאֵל זֹאת הַבְּרָכָה.

ובפסוק השני עָשָׂר אוֹתוֹת שֶׁל הַגִּיבָה כַּנִּגְדַּת עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת וְעֲשָׂרָה מֵאָמוֹת וְעֲשָׂר סְפִירוֹת וּבָהֶם יִנְצְלוּ יִשְׂרָאֵל מֵעֲשָׂרָה חֻדְרֵי כַּחוֹת הַטְּוֵמָאָה כִּי שְׁמַעְתִּי מִמְּקוֹבֵל אֶחָד שְׂאוֹתָן שְׂאוֹמְרִים שְׁפָחוֹת הַטְּוֵמָאָה הֵם סְבִיב הַבְּרִית אוֹ בְּמִקּוֹם אַחֵר בְּצַד שְׂמָאל.

עֲתִידִין לִיתֵן אֶת הַדִּין וְחִלְיָה לֹא מִי יִתֵּן טְהוֹר מְטָמָא רַק שְׂיֵשׁ מְקוֹם תַּחַת מַלְכוּת שְׁשָׁם עֲשָׂרָה חֻדְרִים דְּגוּגְמָא עֲשָׂר סְפִירוֹת וְכַשְׁנִפְסֵק הַשְּׁפַע אֲזִי הַכַּחוֹת הַטְּוֵמָא' הַשָּׁם יִשְׁמְרֵנוּ נְכַסוֹת.

ובפסוק שלישי יֵשׁ י"א אוֹתוֹת לְהוֹרוֹת שְׁמֵתוֹכֶם יִנְצַל אָדָם מִכָּל פֶּגַע וְנִגְעָה כְּדֹכְתִיב יְפוּל מִצְדָּה אֶלְף וּרְבָבָה מִימִינָה לֹא יִגַּשׁ זֶהוּ יו"ד אֶלְף יו"ד וְרַמְזוֹ לְרְבָבָה וְאֶלְף הוּא אֶלְף ר"ל מִתּוֹךְ בְּרָכָה זוֹ יְפוּל מִצְדָּה אֶלְף וּרְבָבָה מִימִינָה לֹא יִגַּשׁ הָרִי עֵינִיךָ תַּחֲזִינָה שְׂיֵשׁ סוּדוֹת נִפְלְאוֹת וְטַעֲמֵי נִימוּקֵי שְׂרָאוֹי הִיָּה לְשִׁלְמָה לְחַקְקָם סְבִיב לְמִטָּתוֹ וְלִכְנָן ג"כ אוֹמְרִים אַחֵר הִיָּה מִטָּתוֹ וְגוֹמֵר בְּרַכַּת כְּהֵנִים: שְׂצַח וְאַח"כּ אוֹמְרִים הִיָּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל כְּלוֹמֵר אִפִּי בְּעַת הַשְּׂנִינָה וְהוּא שְׁעַת הַסְּכִינָה הִיָּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל וּמְשַׁמְרֵם בְּעַת הַשְּׂנִינָה: שְׂצַט וְאוֹמֵר לִישׁוּעָתָה קוֹיִתִּי כְּמוֹ שְׁפָתַי הָרוֹקֵחַ סִי שִׁמ"ה.

והתשב"ץ כְּתִב שְׁמֵהָר"ם הִיָּה אוֹמְרוֹ בְּשִׁשָּׁה פְּנִיִם לִישׁוּעָתָה קוֹיִתִּי ה' לִישׁוּעָתָה ה' קוֹיִתִּי. קוֹיִתִּי לִישׁוּעָתָה ה'.

קוֹיִתִּי ה' לִישׁוּעָתָה. ה' לִישׁוּעָתָה קוֹיִתִּי.

ה' קוֹיִתִּי לִישׁוּעָתָה. וְאַפְשָׁר שְׁהַטְעַם הוּא לְהַבְרִיחַ הַמְזִיקִים וְהַמְשַׁחֲתִים מִכָּל שִׁשָּׁה קְצוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵם מַעֲלָה וּמַטָּה וּד' רוּחוֹת: ת וְאוֹמֵר מִימִינִי מִיכָּאֵל כו' וְכֵן כְּתִב הַפְּלִבוֹ סִי כ"ט וְאַפְשָׁר לְהוֹרוֹת כִּי לְאַחַר שְׂאֵמֵר כָּל הַדְּבָרִים לְשִׁמְרָה מֵרְאָה שֶׁהוּא מוֹבְטָח שֶׁהוּא שְׁמוֹר מִכָּל צַד: תָּא וְאַח"כּ אוֹמֵר שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁרִי כָּל יָרָא ה' וְגו' וְנ"ל דְּאִיתָא בַּפ' הָרוּאָה הָרוּאָה גִּפְן בְּחִלּוּם אֵין אֲשֵׁתוֹ מִפְּלֵת גְּפִלִים שֵׁנ' אֲשֵׁתָהּ כְּגִפְן פְּוֵרִיָּה.

הָרוּאָה אֵילָן זֵית הַגִּיבָה לִיָּה בְּנִים מְרוֹבִיִם שֵׁנ' בְּנִיָּה כְּשִׁתִּילִי זֵתִים. וּמֵאַחַר דְּאִיתָא בְּיָה עֲנִיָּיִנִים הַמּוֹרִים עַל חִלּוּמוֹת טוֹבִים גַּם יֵשׁ בּוֹ זְכִירַת צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם וּבְכָל מָה שְׂיִשְׂאֵל אָדָם צָרְכִיו צָרִיף לְהַזְכִּיר רִישׁוּלַיִם לְכֹן נִכּוֹן לְאֹמְרוֹ בְּצִירוֹף שְׁמִסִּיִם בְּשִׁלּוּם שְׁלּוּם עַל יִשְׂרָאֵל: תָּב וְאוֹמְרִים רַגְזוּ וְאַל תַּחֲטְאוּ כו' כִּי מִהֵדִין קָרָא לְמִדִּין שְׂאֵין אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּמְדַבְּרִי אַחֵר ק"ש כְּמוֹ שְׁפָתַי הַפְּלִבוֹ נִהְגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שְׂאֵין אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְאֵין מְדַבְּרִים אַחֵר ק"ש שְׂאוֹמְרִי עַל מִטָּתוֹ.

וּסְמִכּוּם דְּמֵאֵי קָרָא אִמְרוּ בְּלִבְכֶם עַל מְשַׁכְּבְּכֶם זוֹ ק"ש. וְדוּמּוּ סְלָה וְכִיּוֹצֵא בְּזָה כ' רַבִּינוּ יְרֵחוֹם בִּנ"ג ח"ב כ"כ הָרוֹקֵחַ.

וּמֵאַחַר שְׁלִמְדִין מִמְּנוּ שְׂאֵין אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְאֵין מְדַבְּרִים אַחֵר ק"ש אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּסוּף ק"ש. וְנִהְגוּ לֹא לְמִדִּין עוֹלָם בְּאַחֲרוֹנָה לְפִי שְׁמִסִּיִם בְּיָדוֹ אֶפְקִיד רוּחִי.

וְאַתָּה בֶּן אָדָם אִם תַּעֲשֶׂה בֶּן אִם תִּשְׁכַּח לֹא תִפְחָד וְשִׁכְבָתָה וְעָרְבָה שְׁנָתָה: חֶלֶק רַבִּיעִי מֵעֲמוּד הָעֲבוּדָה דִּינִי שְׁבַת וְהַלְכוּתִיהָ תַּג גְּרִסִּין בַּפ"ב דְּמִסְכַּת בֵּיצָה תִּנְיָא אִמְרוּ עָלְיוֹ עַל שְׂמֵאֵי הַזְּקוֹן שְׁפָל יָמָיו הִיָּה אוֹכֵל לְכַבּוֹד שְׁבַת פִּיצָד מְצָא בְּהִמָּה נָאָה אִמֵּר זוֹ לְכַבּוֹד שְׁבַת.

מִצָּא אַחֲרֵי נֶאֱדָה הַיָּמִנָה הִיָּה אוֹכֵל אֶת הַרְאִשׁוֹנָה וּמִנִּיחַ אֶת הַשְּׂנִיָּה. אַבֵּל הִלֵּל מִדָּה אַחֲרֵי הַיָּתֵה בּוֹ שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו הָיוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם שֵׁנִי בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם.

תִּנְיָא נְמִי הָכִי בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים מִחַד שַׁבָּת לְשַׁבְּתָהּ וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם. וְקָשָׁה מֵאֵי אֲוֵלָמָא דְהָאֵי בְּרִינְיָתָא מֵהֵיכָּל דְלַעִיל מִינָּה הָרִי הַרְאִיָּה אֵינָה מִחֻזְקַת הַעֲנִיָּין יוֹתֵר דְכִמוֹ שַׁבְּבִרְיָתָא דְלַעִיל אָמְרוּ עַל שְׁמַאי וְהִלֵּל כְּמוֹ ק הִכָּא בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים וְהֵם תְּלַמְדֵיהֶם וְלֹא הֵמָּה בְּעֵצָמָם.

וּנ"ל ע"ד הַפְּשֻׁט שֶׁמִּבְּרִינְיָתָא קִמְיִית' לֹא הָנָה שְׁמַעִינָן דְהִלֵּל הִיָּה עוֹשֶׂה כֵּן מִדִּינָא רַק מִמִּדַּת חֻסְדוֹת וְהָכִי דִינִיק לִישָׁנָא אַבֵּל הִלֵּל מִדָּה אַחֲרֵי הַיָּתֵה בּוֹ וְלֹא אָמְרוּ דְפְלִיגִי בְּהִדְיָא מִשְׁמַע דְמִדַּת חֻסְדוֹ הַיָּתֵה בּוֹ אַבֵּל אִם יִשְׁאַל הַשּׁוֹאֵל לְהוֹרוֹת לוֹ כִּדְת מַה לַעֲשׂוֹת הִיָּה מוֹרָה לוֹ כְּשִׁמְיָא לְכֹן הִבִּיא עוֹד בְּרִינְיָתָא דְפְלִיגִי בָּהּ בְּהִדְיָא.

וְעוֹד דְמִבְּרִינְיָתָא קִמְיִיתָא לֹא מִשְׁתַּמֵּעַ רַק דְפְלִיגִי הִלֵּל וְשְׁמַאי וְאִין הִכְרַע הִלְכָה כְּמִי. לְכֹף מִבִּיא בְּרִינְיָתָא זֹו דְנִחְלְקוּ בָּהּ בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הִלֵּל וּמִסְתַּמָּא הִלְכְתָא כְּבֵית הִלֵּל.

וְאִין לְהַקְשׁוֹת לְפִרְש"י שְׁפִי בְּפִי הַחֻזְמֵשׁ בְּפִי יִתְרוֹ זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת שְׁאֵם גְּזַדְמָן לָךְ חֻפְזֵי יָפָה תְהֵא מְזַמִּינוּ לְשַׁבָּת וְהוּא דְלֹא כְּהִלְכְתָא דִי"ל מִשׁוּם דְאִיתָא בְּמַכִּילְתָא שְׁמַאי הַזְקֵן אוֹמֵר זְכִירָה עַד שְׁלֹא תִבֵּא.

שְׁמִירָה מִשְׁתַּבָּא. וּמַעֲשֶׂה בְּשְׁמַאי הַזְקֵן שְׁלֹא הִיָּה זְכוֹרֵן שַׁבָּת זֹו מִפְּיֹו לְקַח חֻפְזֵי טוֹב אָמַר זֶה לְשַׁבָּת כְּלִי חֲדָשׁ אָמַר זֶה לְשַׁבָּת אַבֵּל הִלֵּל הַזְקֵן מִדָּה אַחֲרֵי הַיָּתֵה בּוֹ שְׁהִיָּה אוֹמֵר כָּל מַעֲשֵׂיָהּ יִהְיוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם וְנִרְאָה לוֹ לְרַש"י שְׁלֹא נִחְלְקוּ בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הִלֵּל אֲלֵא בְּעִנְיָין הַמַּאֲכָלוֹת שֶׁהָרִי קוֹדֵם שֶׁהִבִּיא הַתְּלַמוֹד הַבְּרִינְיָתָא שֶׁל מִחְלֻקַּת בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הִלֵּל הִבִּיא הַבְּרִינְיָתָא שֶׁל מִחְלֻקַּת שְׁמַאי הַזְקֵן וְהִלֵּל הַזְקֵן שֶׁהִיא עַל הַמַּאֲכָלוֹת.

וְאַחַר כֵּן הִבִּיא מִדְּ הַבְּרִינְיָתָא שֶׁל מִחְלֻקַּת בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הִלֵּל מִשְׁמַע שְׁגָם הַמִּחְלֻקַּת הַזֹּאת בְּעִנְיָין הַמַּאֲכָלוֹת הִיא שְׁנוּיָה וְלָכֵן אִם יִהְיֶה הִלְכָה כְּבֵית הִלֵּל אֵינּוּ אֲלֵא בְּעִנְיָין הַמַּאֲכָלוֹת שֶׁהֵם דְבָרִים הַמְצוּיִים תָּמִיד וְרִאשׁוֹנִים לֹא מֵר עֲלֵיהֶם בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם.

אַבֵּל הַבְּרִינְיָתָא שֶׁל מְכִילְתָא הָאֲחֵרָה שֶׁהַמִּחְלֻקַּת שְׁבִין שְׁמַאי הַזְקֵן וְהִלֵּל הַזְקֵן הִיא עַל הַחֻפְצִים הַנְּבִאִים וְהַכְּלִים הַחֲדָשִׁים שְׁאֵינָם מְצוּיִים תָּמִיד וְלֹא מְצוּיִנוּ שְׁנִחְלְקוּ בָּהֶם בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הִלֵּל נִימָא בְּהוּ הִלְכָה כְּשְׁמַאי הַזְקֵן זֶהוּ הַנִּרְאָה לִי עַל דְרָךְ הַפְּשֻׁט: וְעַל דְרָךְ הַשֶּׁכֶל נִרְאָה לִי כִי יְדוּעַ שֶׁכָּל יוֹם מִשְׁשֶׁת יָמֵי בְּרִאשִׁית הֵם כְּנֶגֶד שֵׁית אֲלֵפֵי הוּי עֲלָמָא וְדָרְשׁוּ רַז"ל יוֹמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה אֶלְף שְׁנָה שֵׁנִי כִי אֶלְף שְׁנֵי בְּעִינְיָהּ כְּיוֹם אֲתָמוּל.

וְכִמוֹ שֶׁתְּכִלִּית יָמֵי הַשְּׁבוּעָה הוּא יוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהוּא הַשַּׁבָּת. כֵּן תְּכִלִּית יָמֵי הָעוֹלָם שֶׁהֵם שֵׁשֶׁת אֲלֵפִים הוּא אֶלְף הַשְּׁבִיעִי וְהוּא הַעַה"ב יוֹם שֶׁכָּלוּ שַׁבָּת.

כְּדִאִיתָא בְּמִדְרָשׁ שְׁבַעָה רְקִיעִים בְּרָא הַקַּב"ה וּמִכְּנֶסֶם לֹא בָחַר אֲלֵא שְׁבִיעִי וְהוּא עֲרִבּוֹת שְׁנֵאמַר סִלּוֹ לְרוֹכֵב בְּעֲרִבּוֹת בְּיָה שְׁמוֹ. שְׁבַעָה אֲרָצוֹת בְּרָא הַקַּב"ה וּמִכְּנֶסֶם לֹא בָחַר אֲלֵא א"י שְׁנֵאמַר תָּמִיד עֵינֵי ה' אֲלֵהֶיךָ בָּהּ.

שבעה מדברות ברא הקב"ה ומפלים לא בחר אלא מדבר סיני שנגמר הקר חמד אלהים לשבתו. שבעה ימים ברא הקב"ה ומפלים לא בחר אלא ים פנרת והנהילו לנפתלי שנגמר נפתלי שבע רצין וגו'.

שבעה עולמות ברא הקב"ה ומפלים לא בחר אלא אלה השביעי שפן אמרו רז"ל לעולם שפנלו שבת ומנוחה לחיי העולם. שבעה ימים ברא הקב"ה ומפלים לא בחר אלא יום השביעי שנגמר ויברך אלהים את יום השביעי.

הרי כמו שתכלית הימים הוא יום השבת פן תכלית שנות העולם הוא עולם הבא יום שפנלו שבת. והנה המאמר הזה כולל ענייני הגוף והנפש ובית שמאי אומרים פשם שראוי להיות עיני הגופות צופות בכל ששת הימים לתכלית שהוא יום השבת ולהצניע מנה יפה וחקל יפה לצורך שבת.

כן עיני השכל צופות אחר תכלית שנות העולם שהוא יום שפנלו שבת. וכשיבא לידו שום תענוג יהיה מונע עצמו מהם ולא ימלא תאוותו בתענוגי עולם הזה אף יצניעם לעולם הבא.

וכמו שהשיבו לאלכסנדרוס מוקדון כששאל לחכמי הנגב מה יעשה אדם ויחיה ואמר לו ימות. מה יעשה אדם וימות והשיבו לו יחיה.

והפנונה להם לחכמי הנגב כי בהמית אדם חלקי הגוף בעולם הזה. יחיו חלקי הנפש לעולם הבא וההפך להפך.

והוא הרמז במסכת אבות במשנה הילודים למות והמתים להחיות. ר"ל המתים בעולם הזה בתומו הם להחיות בעה"ב.

וב"ה אומר ברוך ה' יום יום ר"ל אם תבא לה שום תענוג בעה"ז אל תמנע טוב ואכול בשמחה לחמה בעה"ז כי לא יחפץ השם בהאבד הגוף רק יאכל מה שיש לו בשנה וישתה מה שיש לו לשותות בשויו כמו שכתבתי בתחלת שער א' מהתורה ולא יחסר פלום ממה שמונחן לה לעולם הבא אם פנונתה לשם שמים.

והכי איתא במסכת אבות תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעה"ז ונוחלין בעה"ב ובהנה אתי שפיר דהלכה כבית הלל: ועל דרך המדרש נאמר דפליגי בית שמאי ובית הלל במאי דפליגי רבי יוחנן ושמואל דאיתא במסכת ברכות אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתה.

ופליגי דשמואל דאמר שמואל אין בין עה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד שנגמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ והנה בית שמאי אומרים מחד שפך לשבתה כל עיקר התכלית הוא.

ליום שפנלו שבת פנוכר שהם סוברין כשמואל דאין בין עולם הזה לימות המשיח כו' וכל הנביאים לא נתנבאו אלא לעולם הבא. ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום ר"ל כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח לכן אמר ברוך ה' יום יום והם שני אלפים של ימות המשיח כדאיתא בעבודה זרה ששת אלפים הוי עלמא ב' אלפים תהו ב' אלפים

תורה שני אלפים ימות המשיח ונדרשו רבותינו ז"ל התורה קדמה אלפיים שנה לעולם
שנאמר ואהיה אצלו אמן ואשתשע יום יום.

הם ב' אלפים כי אלה שנים בעינינו פיוס אתמול. אף פאן ברוך ה' יום יום פלומר יתברך
ה' בפי כל פשיבאו כל הטובות והנחמות יום יום בשני אלפים של ימות המשיח.

פללא דמילתא השוו התנאים הללו השבת לעולם הבא מכל צד. וכן מצינו בהדיא
בעבודה זרה מי שטרח בערב שבת ר"ל בעולם הזה יאכל בשבת הוא עולם הבא.

לכן הדעת נותנת שמי ששומר השבת פהלכתה זוכה ונוחל לעולם הבא: איבעית אימא
קרא. איבעית אימא סברא.

איבעית אימא גמרא. א"א קרא שנ' כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי
וגומר ונתתי להם יד ושם טוב מבני ומבנות.

והזכיר סריסי במצות שבת לפי שמצנ' שבת נצטוית לדורות שנ' לדורותם ברית עולם
והסריסים פינון שאין מולידים ואין בהם דורות יחשבו עצמן פטורי מן השבת. לכן
הבטיחום שישמרוהו ויתן להם לעה"ב יד ושם טוב מבנים ומבנות א"א סברא כי מאחר
ששוכת לכבוד השם ומענג גופו ונפשו בשבת לשם שמים יזכה לשבת אחר שטוב ממנו
והוא יום שפלו שבת כנזכר.

א"א גמרא כדאיתא בפרק כל כתבי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המשמר
שבח פהלכתה אפי' עובד עבודה זרה פאגוש מוחלים לו שנאמר אשרי אגוש יעשה זאת
כל שומר שבת מחללו.

אל תקרי מחללו אלא מחול לו ואם פן צריכים אנו לקיים השבת פהלכתו וצריכים אנו
לדעת הדברים שיתקיים בהם השבת פהלכתו והנני אסדרם אחת אחת למצוא חשבון: א
ענין עונג שבת: ב שטרח בצרכי שבת: ג לרחוץ גופו: ד לישול צפרניו: ה לחלף
שמלותיו: ו להוסיף מחול על הקודש: ז הדלקת הנר: ח תפלת הלילה: ט לקדש על היין:
י סעודה ליל שבת: יא עונתן של תלמיד חכם: יב תפלת שחרית: יג להשלים פרשיות
שמו"ת: יד סעודת שחרית: טו ביטול מלאכה: טז לעסוק בתורה: יז תפלת מנחה: יח
ענין שלש סעודות: יט להוסיף מחול על הקודש: כ תפלת מוצ"ש והבדלה: כא ללוות
השבת: כב עירובי תצירות.

והנני נכנס בבאור כ"ב דברי הללו וסימנה נגיל' ונשמח' ב"ד: תד א עונג שבת. דגרסין
בפ' כל כתבי אמר רב יוחנן משום ר' יוסי כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי
מצרים שנאמר אז תתענג על ה' וגומר וכתוב והאכלתיך נחלת יעקב אביה.

לא פאברקם דכתיב ביה קום התהלך בארץ וגומר. ולא פיצחק דכתיב ביה כי לה ולרעה
אתן את כל הארצות האל.

אלא פיעקב דכתיב ביה ופרצת ימה וקדמה וגומר. רב נחמן בר יצחק אמר ניצול
משיעבוד מלכיות פתיב הקא והרפכתיך על פמותי ארץ וכתוב התם ואתה על פמותימו
תדרוך.

אמר רב יהודא אמר רב כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו שנא' והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך. עונג זה איני יודע מה היא פשהוא אומר וקראת לשבת עונג הוי אומר זה תענוגשבת.

והטעם הוא כי סוד השבת הוא דמיון ליום שפולו שבת אשר שם תענוג צפון לצדיקים. לכן ראוי לאדם להתדמות בשבת זו ליום שפולו שבת ולהתענג נפשו בכל מיני עונג.

וכמו שעתידי הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בבשר ודגים שנבראו מששת ימי בראשית לתכלית הנה. ולהשקותם מיין המשומר בענביו מששת ימי בראשית כמו שכתבתי בשער ה' מעמוד התורה.

כמו כן יש לו לאיש ישראל להתענג נפשו בבשר ודגים ויין כדי שיהיה עונג שבת זו מעין עה"ב שהוא יום שפולו שבת. ולזה אמרו בשבת כמה מענגו בדגים גדולים ובראשי שומין.

דגים גדולים רמז לדג הגדול שלעתיד. ובראשי שומין אפשר לומר משום דכל מה שיוכל להתדמות תענוג שבת זו לעה"ב יעשה.

ואיתא בפרק מרובה חמשה דברים נאמרו בשום משביע ומשחין פ' מחמם את הגוף ומצהיל פנים ומרבה הנרע והורג פנים שבבני מעים וכל אלו דברים הם דמיון תענוג עה"ב. משביע פן תענוג עה"ב משביע שיהי אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן ונהנין מזיו השכינה כדאיתא בפ' ב' דברכות.

והיאך אמרו במקום אחר אמר רבי ברכיה בשם רבי יצחק אריסטון גדול עתיד הקב"ה לעשות לצדיקים לעתיד לבא וכל מי שלא אכל גבילות וטרופות בעה"ז זוכה לאכול ממנה לעולם הבא: גם בפרק המוכר את הספינה מצינו עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן.

וכתב הרשב"א דאולי הסעודה הזאת המעונדת לצדיקים תהי' בסוף הזמן שנוהג בי ענין פעולות גופניות במאכל ובמשתה ואחריה יתבטל מהם הנהוג שהוא ויהיו יושבי ועטרותיהן בראשיהן ומתעדנין מזיו השכינה ותהיה להם הסעודה ההיא כענין העצרת אלא שזה תשלום זמן הקודש וזה תשלום זמן החול.

הרי הסעודה המזומנת לצדיקים לעה"ב תהיה משביע שלא יצטרכו עוד למאכלי גופניות רק יהיו מתעדנין מזיו שכינה. משחין פן תענוג עה"ב כדאיתא בנדריים עתיד הקב"ה להוציא חמה מנרתקה רשעים גדונים בה וצדיקים מתרפאים בה שנ' ונרתה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ולא עוד אלא שמתעדנים בה כו' הרי שהקב"ה עתיד לחמם גופם של צדיקים בשמש צדקה ומתעדנים בה.

מצהיל פנים פן תענוג עה"ב מצהיל פניהם של צדיקים שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתי' כאור שבעת הימים וגו' ות"י ויהא זיהור סיהרא כזיהור שימשא. וזיהור שמשא עתיד לזיהרא כזיהור על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כזיהור שבעה יומא.

שְׁפִשְׁפִּי אֶתָּה כּוֹפֵל שְׁבַעֲתִים ז' עַל ז' נִמְצְאוּ מ"ט. הַכֶּפֶל אוֹתָם עַל ז' שֵׁנ' כְּאוֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים
נִמְצְאוּ שְׁלֹשׁ מְאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁלֹשָׁה.

וְכֵן הַצְדִּיקִים עֲתִיד הַקֶּב"ה לְהַזְהִירָם כְּמִנְיֵן הַזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר וְאִנְהִיבֹי כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בַּגְּבוּרָתוֹ.
וּמִתְרַגְּמִי וְעַבְדוֹהִי צְדִיקִים עֲתִידִים לְזוֹהַר' כְּזוֹהַר יִקְרָא עַל חַד תְּלַת מְאָה וְאַרְבָּעִין
וּתְלַתָּה כְּזוֹהַר שִׁימְשָׂא בְּתוֹקֶפָא וְכַתִּיב וְהַמְשַׁכְּלִים יִזְהִירוּ כְּזוֹהַר הַרְקִיעַ וּמִצְדִּיקֵי הַרְבִּים
כְּכּוֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד: וְאִתָּא בְּמִדְרַשׁ פְּנִיָהֶם שֶׁל צְדִיקִים דּוֹמִים לְעֲתִיד לְבֹא לַחֲמָה לְלִבְנָה
לְרַקִּיעַ לְכּוֹכְבִים לְבָרְקִים לְשׁוֹשְׁנִים לְמִנּוֹרַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

לַחֲמָה לְלִבְנָה מִנְיֵן יָפָה כְּלִבְנָה בָּרָה כַּחֲמָה. לְרַקִּיעַ לְכּוֹכְבִים מִנְיֵן דְּכַתִּיב וְהַמְשַׁכְּלִים
יִזְהִירוּ וּגו'.

לְבָרְקִים מִנְיֵן כְּבָרְקִים יְרוֹצְצוּ. לְשׁוֹשְׁנִים מִנְיֵן לְמִנְצַח עַל שׁוֹשְׁנִים.

לְמִנּוֹרַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִנְיֵן וּשְׁנֵי זֹתִים עָלֶיהָ. הֲרִי שֶׁהַקֶּב"ה מְצַהִיל פְּנִיָהֶם שֶׁל צְדִיקִים
בְּעוֹלָם הַבָּא.

וּמִרְבָּה זָרַע כְּדַכְתִּיב פֶּה אָמַר ה' לְסַרְיִסִי אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שְׁבִתוֹתַי וּגו' וְנִתְתִּי לָהֶם יָד
וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְנוֹת כְּדִלְעִיל הֲרִי שֶׁהַתַּעֲנוּג עוֹלָם הַבָּא הוּא טוֹב מִזָּרַע בְּנִים וּבְנוֹת.
הוֹרֵג בְּנִים כּו' מְצִינוּ גַם כֵּן בְּתַעֲנוּג עוֹלָם הַבָּא שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַשּׁוֹם הוֹרֵג הַכְּנִים שְׂאִין רִימָה
שׁוֹלֵט כֶּף הַזּוֹכֶה לְרוֹב הַתַּעֲנוּג אֵין רִימָה שׁוֹלֵטֶת בּוֹ כְּמוֹ שֶׁמְצִינוּ בְּכַמָּה חֲסִידִים שְׂאִין
הַרִימָה שׁוֹלֵטֶת בָּהֶם כְּמִבּוֹאָר ב"ב.

וּלְדַעֲתִי כָּל מִי שֶׁמְזַמֵּן לַעֲה"ב שֶׁיָּבֵא מִיָּד אַחַר מוֹתוֹ לְעוֹלָם הַבָּא אִז אֵין רִימָה שׁוֹלֵטֶת בּוֹ
דְּמֵאֲחַר שֶׁהוּא מְזַמֵּן לַעֲה"ב אִז הוּא בְּנֹדַי מְזַמֵּן שְׁלֵא יִהְיֶה לוֹ שׁוֹם עוֹנֵשׁ וְאִי הִנֵּה רִימָה
שׁוֹלֵטֶת בּוֹ הִנֵּה לִיה עוֹנֵשׁ דְּקָשָׁה רִימָה בְּבִשָּׁר הַמַּת כְּמַחַט בְּבִשָּׁר הַחַי אֲלֵא מִי שֶׁהוּא
מְזַמֵּן לַעֲה"ב בְּנֹדַי אֵין רִימָה שׁוֹלֵטֶת בּוֹ.

וּבְזֶה צְדָקוֹ דְּבְרִיהֶם שֶׁאֲמָרוּ שִׁישׁ לַעֲגוּ בְּרֵאשִׁי שׁוֹמֵין כְּדִי לְהַתְדַמּוֹת לַתַּעֲנוּג עוֹלָם הַבָּא:
הַג"ה וְזֶהוּ ג"כ פְּנוּנַת ר' אֲבָא דְאִתָּא בַּפ' כָּל כְּתָבֵי ר' אֲבָא זְבִין בְּתַלְסַר אִיסְתָּרִי כְּשִׁישִׁי
בְּשָׂרָא מְתַלְסַר טַבְחִי.

וּבְנֹדַי הָאֵי מְנִינָא לָאו בְּקָרִי וְהַזְדַּמּוֹן, הוּא. אֲלֵא דִּנְקָא לְהוֹרוֹת לָנוּ כִּי דַעַת ר' אֲבָא
לְהַתַּעֲנוּג בְּשִׁבְתָּה וּלְהַתְדַמּוֹת לַתַּעֲנוּגִי עַה"ב שֶׁשֵּׁם י"ג מַעְלוֹת כְּדַכְתְּבִי לְעִיל סִי' צ"ד בְּשֵׁם
רַבִּינוּ בְּחַיִּי וְכַדָּאִי בְּמִדְרַשׁ ר' אֲבָהוּ כְּשֶׁנֶּטְהָ לְמוֹת הַרְאָה לוֹ הַקֶּב"ה תְּלַת עֶשְׂרֵי נְהַרִין
דְּאֶפְרָסְמוֹן.

וְכַתֵּב רַבִּינוּ שֵׁם טוֹב בַּפ' וַיְחִי שְׁהֶם הִי"ג מַעְלוֹת דַּע"ה. כֵּן הָיָה דַעַת ר' אֲבָא שֶׁקָּנָה:
מְתַלְסַר טַבְחִי כָּל א' טוֹב וּמַעְנוֹלָה מִחֲבִירוֹ כְּנֶגֶד י"ג מַעְלוֹת זֹו לְמַעְלָה מִזֹּו.

וּכְנֶגֶד זֶה ג"כ יוֹסֵף מוֹקִיר שְׁבִתָּא שֶׁהָיָה מְכַבְּדוֹ וּמַעְנוּגוֹ לְהַתְדַמּוֹת לַתַּעֲנוּגִי עַה"ב שֶׁהֵם י"ג
מַעְלוֹת אֲשֶׁכַח מְרַגְּמִיתָא וּבְנִיָה בְּתַלְסַר עִילִית' דְּדִינְרֵי דְדַהֲבָא וְכָל הַנִּי מְנִינָא דִּנְקָא נִינְהוּ
דְּלֵא כַּפְרֵשׁ"י שְׁכִי' דְּרַף גְּוֹזְמָא הֵם אֲלֵא אָמַת וַיְצִיב וַעֲשׂוּי' בְּאָמַת וּבִינְשֵׁר ע"כ: וְזוֹלַת זֶה
כָּל דְּאֶפְשֵׁר לִיה לְמַעַבְדַּת לְהַרְבוֹת בְּעוֹנֵג שְׁבִתָּא יַעֲבַד כְּגוֹן לְתַבֵּל הַמְּאָכְלִים בְּכָל מִינֵי: תַבְלִין
כִּי לְעֲתִיד יִקְבֵּל כָּל מִינֵי אוֹרָה כּוֹף דְּבַר כָּל הַמְרַבָּה הֲרִי זֶה מְשׁוֹבַח.

ואל יאמר היאך אֶחָסֵר פְּרִנְסָתִי כִּי אֶדְרָבָה אִם מוֹסִיף יוֹסִיפוּ לוֹ כְּדַתְנִיָּא בִּפ"ב דְּמִסְכָּת בִּיצָה תְּחִלִּיף' בַּר אַבּוּהֵי דְרַבְבִּי חֲזַאי אָמַר כָּל פְּרִנְסָתוֹ שֶׁל אָדָם קְצוּבָה לוֹ מִר"ה לִר"ה חוּץ מֵהוּצָאת שְׁבִתוֹת וּי"ט וְהוּצָאת בְּנֵי לֵת"ת אִם מוֹסִיף יוֹסִיפוּ לוֹ.

ואמר נְמִי הֵתֵם גְּבֵי הוּצָאוֹת שְׁבִת וּי"ט אֹמַר הַקב"ה בְּנֵי לוֹו עָלֵי וְאֲנִי פּוֹרַע כָּל זֶה בְּמִי שְׂיֵישׁ לוֹ מִשְׁפּוֹן לְמִשְׁפָּן. אֲבָל אִם אֵין לוֹ אֵל יִתְבַּיֵּישׁ עֲצָמוֹ לְשִׂאוֹל לְעוֹנֵג שְׁבִת אֲבָל יוֹצִיא כְּפִי מִסֵּת יָדוֹ אוֹ יוֹתֵר מֵעַט וְאֵל יִצְטַרֵּף לְבְרִיּוֹת כְּדִגְרָסִי בִּפ"ע ע"פ דְּצִוָּה ר' עֲקִיבָא לִר' הַיִּשְׁע בְּנֵו עֲשֵׂה שְׁבִתָּה חוֹל וְאֵל תִּצְטַרֵּף לְבְרִיּוֹת.

וְגִרְסִינֵן הֵתֵם תְּנָא דְבֵי אֵלֵיהּ אֵע"פ שְׁאָמַר ר"ע עֲשֵׂה שְׁבִתָּה חוֹל וְאֵל תִּצְטַרֵּף לְבְרִיּוֹת. עוֹשֵׂה דְבָר מוֹעֵט בְּתוֹף בֵּיתוֹ וּמֵאֵי נִיגְהוּפְסָא דְהֶרְסָנָא כְּדַתְנֵן יְהוּד' בֶּן תִּימָא אֹמַר הָוִי עֵז כְּנָמַר וְקַל כְּנָשֵׁר וְרִץ כְּצָבִי וְגִבּוֹר כְּאֵרִי לְעֲשׂוֹת רְצוֹן אֲבִיךָ שְׁבִשְׁמִים.

כְּלוּ' שְׂיִתְחַזֵּק בְּמִצְוָה יוֹתֵר מֵהִיכּוֹלֵת בְּיָדוֹ וּפְרַש"י בְּפִירוּשׁוֹ לְמִסְכָּת אָבוֹת וַז"ל תְּכַף לְאוֹתָהּ מִשְׁנֵה ר"ע אֹמַר עֲשֵׂה שְׁבִתָּה חוֹל. שְׁנוּיָיָה הֵיא דְבֶן תִּימָא לְאוּרוּיִי דִר"ע לֹא אָמַר אֵלָא לְמִי שְׁהִשְׁעָה דְחוּקָה לוֹ בְּיוֹתֵר אֲבָל צְרִיף אָדָם לְזַרְזוּ עֲצָמוֹ כְּנָמַר וְכִנְשֵׁר לְכַבֵּד שְׁבִתוֹת בְּיוֹתֵר עַכ"ל.

וּמִי שְׁמַעְנָג אוֹתוֹ כְּרֵאוּי זוֹכָה לְהִתְעַדֵּן בְּגוֹן עֵדוֹ. וְהוּו עַנ"ג ר"ת "עֵדוֹן" נְהָר "גוֹן כְּדַכְתִּי" וְנְהָר יוֹצֵא מֵעֵדוֹן לְהִשְׁקוֹת הַגּוֹן.

אֲבָל מִי שְׂאִינֵו מֵעֲנָגוֹ נְהַפֵּף מֵעַנ"ג לְנַג"ע דְּאוֹתִיּוֹת זֶה כְּאוֹתִיּוֹת זֶה. ר"ל מִי שְׂאִינֵו רוֹצֵה לְהִתְעַדֵּן בְּעֵדוֹן נְהָר גּוֹן אֵז נוֹפֵל בְּגִיהָנָם בְּיַד נִגְעֵי בְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר הֵן הֵמָּה הַמְשַׁחִּיתִים אֲשֶׁר עָלֵיהֶם נֶאֱמַר וְנִגְעָה לֹא יִקְרַב בְּאֵהָלֶיךָ.

אֲבָל הַמְעַנְגוֹ זוֹכָה וְנִיְצוֹל מִנְגָעָה וּמִתְהַפֵּף מִנְגָעָה לְעַנְגָה הוּא "עֵדוֹן" נְהָר "גוֹן וּמִתְעַנְגָה כְּרַב טוֹב הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים: תֵּה ב' שְׂיִטְרַח בְּצוֹרְכֵי שְׁבִת. בְּפִקָּר בְּיוֹם הַשְּׁשִׁי יִשְׁפִּים לְהַכִּין צְרָכֵי שְׁבִת דְּגִרְסִינֵן פ' כָּל כְּתָבֵי אֹמַר רַב חֲסֵדָא לְעוֹלָם יִשְׁפִּים אָדָם לְהוּצָאת שְׁבִת שְׁנ' וְהִיא בְּיוֹם הַשְּׁשִׁי וְהַכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֵאוּ כִי לְאַלְתֵּר.

וְהַכִּינוּ מִשְׁמַע הַזְּמִנָּה בְּבוֹקֵר דְּוּמְיָא דְהַבָּאָה דְכְּתִיב וְהַכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֵאוּ וְהַבָּאָה הִיְתָה בְּבִק' לְאַלְתֵּר. וּבְתַנְחוּמָא אֹמַר רַב חֲסֵדָא מְנִיִּין שְׁכָל הַמוֹצִיא יְצִיאָה בְּשְׁבִת מִצְוָה שְׂיִשְׁפִּים וְיוֹצִיא בְּשַׁחֲרִית שְׁנ' וְהִיא בְּיוֹם הַשְּׁשִׁי כו' וְדָרְשׁוּ חז"ל אֵין וְהִיא אֵלָא מִיָּד שְׁנֵאֲמַר וְהִיא כִּי קָם הַפְּלִשְׁתִּי אֹמַר רַבִּי זִירָא אֵע"פ שְׁמוֹצִיא אָדָם ע"ש מִשַׁחֲרִית מִצְוָה שְׂיִוְסִיף בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת שְׁנֵאֲמַר וְהִיא מְשֻׁנָּה עַכ"ל.

וּלְפִיכָף אֵל יְהִלֵּף אָדָם בְּדִרְבָּה רְחוּקָה יוֹתֵר מִג' פְּרָסָאוֹת בְּעָרֵב שְׁבִת כְּדִי שְׂיִגִיעַ לְמִלוֹן בְּעוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל וְיִכּוֹל לְהַכִּין צְוֹרְכֵי סְעוּדָה לְשְׁבִת ל"ש אִם הוֹלֵף לְבֵיתוֹ אוֹ לְאֹן־שְׁפִיז' כְּמִבּוֹאֵר פ' לוֹלֵב וְעֵרְבָה.

וְכֵן אֵין לְעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּע"ש מִן הַמְּנַחֵה וּלְמַעְלָה דְּגִרְסִינֵן פ' מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ הַעוֹשֵׂה מְלָאכָה בַּע"ש וּבְעָרֵב י"ט אֵינוֹ רוֹאֵה סִימָן בְּרַכָּה. וּמַעְשֵׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שְׁהִיְתָה טוֹנָה בַּע"ש וְלֹא הִיְתָה עוֹסְקַת בְּצוֹרְכֵי שְׁבִת כְּרֵאוּי וּמִתָּה.

רָאָה אֶחָד בְּחֵלוֹם שָׁהוּ שׁוֹרְפִים עֵינָיָהּ וַיְדִיחַ בְּנִעֲוֹרַת שָׁל פִּשְׁתָּן. שָׁאֵל לָמָּה דִּינָהּ בְּכַף הַשִּׁיבוּ לוֹ מִפְּנֵי שְׁהִיְתָה עוֹסֶקֶת בַּע"ש בְּפִשְׁתָּן וְלֹא הִיְתָה עוֹסֶקֶת בְּצוֹרְכֵי שַׁבָּת: תוּ פִתְּב אָבִי הַעֲזָרִי דְדוֹנָקָא הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה לְהַשְׁתַּכֵּר אָבֵל מִתְקַן הוּא בְּגִדְיוֹ וְכִלְיוֹ לְצוֹרְךָ שַׁבָּת וּי"ט.

וְכַתְּב עָלָיו הַטּוֹר א"ח בְּסִי רַנ"א וְנ"ל וּמִשְׁמַע מְסוּפָה דְבְרֵי שְׁאָפִי אִם אֵינּוּ עוֹשֶׂה לְהַשְׁתַּכֵּר אִם אֵינּוּ עוֹשֶׂה לְצוֹרְךָ שַׁבָּת אֲסוּר. וְכַתְּב א"א הָרֵא"ש ו"ל וְכֵן מִי שְׁפָתָב סְפָרִים לְעַצְמוֹ דְרָךְ לַמּוֹדוֹ מְנוֹתָר כָּל הַיּוֹם עַכ"ל.

מִשְׁמַע מְדַבְרֵי דְלְכַתּוּב לְעַצְמוֹ לְלַמּוֹד דְּוֹנָקָא הוּא דְשָׂרִי. אָבֵל אִם פּוֹתְב בְּשִׁכְרוֹת לֹא.

וְכ"כ הַמְרָדְכֵי בְּשֵׁם הַר"ם. וְכֵן הַתְּשַׁב"ץ סִי צ'.

וְהַפְּלִבוּ סִי ל"א: תז מְצִינּוּ לְחַכְמֵי הַתְּלַמוּד שֶׁאֵע"פ שְׁהִיָּה לְהֵם מְשֻׁרְתִים הֵיוּ מְסִייעִים בְּשׁוּם. דְּבָר לְהַכְנִת הַשַּׁבָּת בְּחַבְתּוֹ וְלַכְבֹּדוֹ כְּדֵאִיתָא בַּפ' כָּל כְּתָבֵי רַב הַסְּדָא פְּרִיס סִילְקֵי כִי הִיָּה מְחַסְתָּהּ הִירָק לְצוֹרְךָ סְעוּדַת שַׁשְׁת.

רַבָּה וְרַב יוֹסֵף מְצַלִּיחֵי צִיבֵי פְּרִוּשׁ הֵיוּ מְבַקְעִים הַעֲצִים. ר' זִירָא מְצַתַּת צַתוּתֵי פִירֵשׁ הִיָּה מְדַלִּיק הָאֵשׁ.

רַב נַחֲמָן מְכַתֵּף וְעֵינִיל מְכַתֵּף וְנִפְיָק אָמַר אֵי מְקַלְעֵי רַבִּי אָמִי וּר' אָסִי מִי לֹא מְכַתִּיפְנָא קַמְיָהּוּ פִי הִיָּה מְתַקֵּן הַבַּיִת מְכַנִּיס הַכְּלִים הַצָּרִיכִים לְשַׁבָּת וּמְפַנֶּה כְּלֵי הַחֹזֶל. וּמַהֵם יְלַמּוּד כָּל אָדָם וְלֹא יֵאמַר לֹא אֶפְגֹּם כְּבוֹדֵי כִי זֶה כְּבוֹדוֹ שְׁמִכְבֹּד הַשַּׁבָּת: תַּח נְהַגוּ אֲנָשֵׁי מַעֲשֶׂה לְטַעֲוֵם הַתְּבַשְׂיִלִּים בְּעָרְב שַׁבָּת כְּדֵי לְתַקְנֵם כַּהוֹנֵן וַיְהִי נֶאֱכָלִים לְתַאֲנָה וְכֵן מְצַאֲתֵי בְּשֵׁם הַיְרוּשְׁלַמִּי טוֹעֲמֵיהּ חַיִּים זְכוּ מְצַנֶּה לְטַעֲוֵם קוֹדֵם הַשַּׁבָּת טַעַם תְּבַשְׂיִלֵי שַׁבָּת לְכַבֹּדָה עַד כָּאֵן: תַּח פִּתְּב הַפְּלִבוּ בְּסִימֵן ל"א וּמִשְׁחִיזִין הַסְּפִין בְּכָל עָרְב שַׁבָּת דְּהִי תַנְיָא בְּסַפְרֵי וַיְדַעְתָּה כִּי שְׁלוֹם אֲוִהֶלְךָ זֶה הַשְּׁחִזַת הַסְּפִין.

וּמְצַאֲתֵי פִתְּוֹב בְּשֵׁם ס' חַיִּי עוֹלָם דְּמוֹכַח לָהּ מְדַכְתִּיב וְהַכִּינּוּ אֶת וְהוּא כְּמוֹ לְאֵתִים וְלַמְזַמְרוֹת: תִּי ג לְרַחוּן גּוֹפּוֹ. כְּדֵאִיתָא בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין אָמַר רַב יוֹדָא אָמַר רַב כְּףָה הֵיוּ מְנַהֲגוּ שָׁל רַב יְהוּדָא בְּרַבִּי אֵילְעִי עָרְב שַׁבָּת מְבִיאִין לוֹ עֲרִיבָה מְלֵאָה מִיַּם חַמִּין וְרוֹחֲזִין בָּהּ פְּנִיּוֹ יְדִיו וְרַגְלָיו.

וְכַתְּב הַמְרָדְכֵי וְנ"ל כְּתָב רַאבִּי"ה שְׁמַעֲיָנּוּ מְכָאן דְּמְצַנֶּה לְרַחוּן בְּעָרְב שַׁבָּת פְּנִיּוֹ יְדִיו וְרַגְלָיו בְּחַמִּין. וְחַפִּיפַת הָרֵאֲשׁ נְמִי מְצַנֶּה לְרַחוּן בְּעָרְב שַׁבָּת כְּדֵאֲמַרִּינּוּ בַּפ"ב דְּשַׁבָּת שְׁנַיִם שְׁהַמְרוּ זֶה אֶת זֶה וְאָמְרוּ כָּל מִי שְׁיִלְךָ וַיִּקְנִיט אֶת הַלֵּל יִקַּח ת' זִוּו וְאוֹתוֹ יוֹם עָרְב שַׁבָּת הִיָּה וְהִיָּה הַלֵּל חוֹפֵף אֶת רֵאשׁוֹ.

וּבְפֶרֶק חֶלֶק נְמִי גַבִּי דוּד הַמְּלָךְ דְּמֵטָא לְאַרְצָה פְּלִשְׁתִּים כּו' עַד הַהוּא יוֹמָא פְּנִיָא מְעַלִּי דְשַׁבָּתָא הָנָה אֲבִישִׁי בְּן צְרוּיָה חֲנִיף רִישִׁיָּה. וְכֵן פֶּרֶק אֵין צְדִין בְּהֵיא בּוֹכְרָא דְאִיָּת' קַמִּי רַבָּא בַּהֲדֵי פְּנִיָא דְמְעַלִּי יוֹמָא טְבָא וְהוּי רַבָּא חֲנִיף רִישִׁיָּה ע"כ.

וְכַתְּב מְהֵרָ"שׁ בַּהֲגַה"ה בַּש"ע בַּא"ח סִי רַמ"ב ס"ג שְׁלֵא יִרְחֹץ לְשַׁבָּת אֶלָּא סְמוּךְ לְעָרְב שְׁיִלְבִּישׁ עַצְמוֹ מִיָּד וְזֶהוּ כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וּמִפִּי מוֹרֵי הַגָּאוֹן ו"ל שְׁמַעְתִּי הַטַּעַם שְׁיִשׁ לְרַחוּן

סמוך לערב פדי שתבא ההנאה בשבת עצמו דרחיצה הנאה שלאחר שעה היא כמ"ש הרמב"ן ו"ל הביאו הטור א"ח סימן תקנ"ג: תיא ד ליטול צפרניו.

כדאימא במדרש שפעם אחת נפטר רב א' ונתראה לתלמיד בחלום וראה התלמיד שהיה לו פתם על מצחו אמר ליה מפני מה אירע לך פה א"ל מפני שלא היה נזהר מלדבר בברכה א' מעין שבע וכשחזן אומר קדיש ושללא היה נזהר לגלח צפרניו בערב שבת עכ"ל.

וכשיטלם כ' הרר"ד אבודרהם וז"ל צריף ליטול אותם על זה הסדר יד ימין אגבה"ד יד שמאל דבהג"א. ומצאתי כתוב בענין זה סימן אחר קשי"א בל"א תירו"ץ פירוש"ק קמיצה "שמאל" ימין "אצבע" באזקה"ה לך"ה "אל" תקנ"ז "יום" רביעי "נהלאה" צפרוני'.

והטעם מפני שעד יום הרביעי הוא משבוע שעברה ומיום רביעי והלאה הוא משבוע הבאה. כמו שאמרנו בהבדלת מ"ש ולכן הזהיר לקוץ צפרניו מיום רביעי והלאה פדי שיהיה התיקון לכבוד שבת וסימן זה רומז כי נטילתם על זה הסדר קשיא.

ואין לשאול טעם למה. פי אין בו תירוץ.

ושמעתי בשם חכמי צרפת ובפרובינצא שהנוטל צפרניו פסדר קשה לעניות ולשכחה ולקבור בניםאלא נוטל אותם על הסדר שאמרנו עכ"ל. התשב"ץ סימן תקס"א כתב שמהר"ם ז"ל אינו חושש ליטול צפרניו פסדר.

גם מה שכתב שמיים רביעי והלאה יש ליטול צפרניו מצאתי בשם ספר הגן שהיה מקפיד ליטול ביום ה' כי הוא מגדל בשבת וכן ראיתי נוהגין. גרסינו במועד קטן בפ' ואלו מגלחין תנו רבנן ג' דברים נאמרו בצפרניו קוברן צדיק פירוש דאיפא למיחש דהדרוי ומגלי שורפן חסיד פ' עדיף מצדיק.

זורקו רשע וטעמא מאי שמה תעבור עליהם ואשה ותפיל. והגי מילי בדוכתא דנפל.

אבל אי כניש להו לבתר דנפלי ופדי להו לאבראי לית לן בה דכינן דאשמיני אשמיני. ומה שאמרו רז"ל שמה תעבור עליהם ואשה ותפיל.

אפשר לומר כי קודם שחטא אדם הראשון היה מלבושו צפון וקשחטא נתפשט ממנו אותו מלבוש ולא נשאר רק הצפרניים. ומאחר שאשה גרמה שיתפשט אדם הראשון ממלבושיו היקרים היה סבה שמה שנשאר בו מהם יהיה מקום להתענוש בו האשה.

וכן כתב ר"מ בן גבאי בס' תולעת יעקב. ולזה היה ר' יוחנן זורקו בבית המדרש דלא שכיחי נשי.

ואחר נטילת צפרניו צריף נטילה פי הוא אחד משבעה דברים הצריכים נעילה אחריהם כמ"ש המרדכי פ' חלו דברים. והפלפו סי' כ"ג.

והאבודרהם בסוף ספרו ודברים הללו לא די בנקיון בעלמא רק נטילה גמורה במים פן משמע במרדכי פרוק אלו דברים ובפלפו סימן כ"ג: תיב ה לחלף שמלותיו. פדגרסינו בפרק אלו קשרים וכבדתו מעשות דרכיה שלא יהא מלבושיה של שבת כמלבושה של חול פי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבודותיה.

ואמר שם עלה ורחצת וסכת ושמת שמלותיה אמר ר"א אלו בגדים של שבת. וגרסי' בפרק כל כתבי רבי חנינא מעטף וקאי אפניא.

מעלי דשבתא ורבי ינאי לביש מאני במעלי שבתא. ובב"ר בפסוק ויכרה אלהים את יום השביעי ברכו בעטיפה.

אין לו להתעטף מחליף. אין לו להחליף משלשל.

וכן איתא בפרק אלו קשרים אמר רב הונא יש לו להחליף מחליף. אין לו להחליף משלשל בגדיו ופרש"י ישלשלם למטה שיראו ארנפים והיא מדה עשירית היושבים בביתם ואין צריף לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה וכבוד שבת הוא.

הפלבו פירש יתירם כדי שלא ילבשם כדרך שלובשם בחול מקופלים בתגורו כדי שלא תלכלכו בטיט החוצות או כדי שלא יכבדו עליו במרוצת הגילוכו בחול. והטעם ה' א כמו שכתב רבינו בחיי בפרשת שופטים וז"ל וראיתי בספר דיעת הככבים ורוחניות שלהם הנקרא אגרת גליאנו"ס כי מי שרוצה להמשיך אליו רוחניותו של שבתאי שהוא כוכב המשמש ביום השבת.

שיש לו למעט באכילת הבשר ובשאר כל המאכלים ושימנע מתשמיש המטה ושילבש בגדים שחורים ויעשה תמונת אריה של נחושת והשעה לשבתאי והמזל לגדי וישחט על אותה תמונה חתול שחור ואז יתקרב אליו לעבוד עבודתו ויגיד לו עתידות ע"כ באותו אגרת העתקתיו משפת הגרי אל שפה ברורה היא שפת לשון הקודש: והנה זה מחכמת התורה העולה על חכמת הככבים והמזלות שצוה אותנו במצית השבת אשר כוכב שלו שבתאי שנעשה בהפך מכל זה.

כי החכמה הזאת סבה גדולה לתחלואי הגפוש. וחכמת התורה להם תחבונת ורטיה.

החכמה הזאת אסרה אכילת הבשר ביום שבת ולמעט במאכלים ואנו נצטוונו שנתענג ביום השבת לאכול בשר ולשתות יין וכל דבר שייערב לנו שני' וקראת לשבת עונג. החכמה הזאת אסרה תשמיש ואנו עקר עונה בשבת שנאמר אבר פריו יתן בעתו.

החכמה הזאת תלביש שחורים ואנו נלבש ביום השבת בגדי מילת וצבעונין שנאמר וכבדתו מעשות דרכיה והם המלבושים הנכבדים שכן רבי יוחנן קרי ליה למאני מכבודתיה.

וברוף אל עליון אשר חנן אותנו דעה והשכל בדיעת תורתו ומצותיו ומנע אותנו מלטעות אחר הככבי' והמזלו'. הוא שאמר וכן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח.

והנחילני המצות לזכותינו בהם ולהיות להם בשמך עקב רב ע"כ. ולפי מה שכתבתי שטעם עונג שבת שיש להתדמות בשבת זו ליום שפולו שבת.

אזי גם המלבושים נאים הם להתדמות שעתיד תתלבש הנפש במלבוש גופני נקי וזו ולכן מבלי ללבוש חטא והבן זה: תיג' ו להוסיף מחול על הקודש. כדאיתא בפרק כל כתבי אמר ר' יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא שהיתה יושבת בעמקו בעוד היום גדול היה נראה להם ערב.

וְכָתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת שְׁמִפְלַג הַמִּנְחָה וּלְמַעַלָּה יָכוֹל לְהַדְלִיק גַּר וּלְקַבֵּל הַשֶּׁבֶת בְּתַפְלַת עֶרְבִית.
וְאֵימָא בְּפָרְק בְּתָרָא דְיוֹמָא יָמִים טוֹבִים וְשִׁבְתוֹת מוֹסִיפִי' מַחֲוֹל עַל הַקְּוֹדֵשׁ וְיִלְיָף מְעַרְב
עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוֹ שְׁבִתְכֶם.

וּבְמַכִּילְתָּא זְכוּר מִלְפָּנָיו וְשָׁמֹר מִלְאַחֲרָיו. מִכָּאן אָמְרוּ שְׁמוֹסִיפִין מַחֲוֹל עַג הַקְּוֹדֵשׁ: תִּיד
ז הַדְּלָקַת הַגֵּר.

דְּגַרְסִינּוּ בְּפָרְק בְּמָה מְדַלִּיקִין א"ר הוּנָא הֶרְגִיל בְּגַר כִּי לְהַשְׁתַּדֵּל בּוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ יָפָה הֲוִין
לִיָּה בָּנִים תְּלַמִּידֵי חֲכָמִים שְׁנַאָמַר פִּי גַר מְצֻנָה וְתוֹרָה אֹר. וְיֵשׁ שְׁמַכּוֹנִין לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי
פְּתִילוֹת אֶחָד פְּנֵגְד זְכוּר וְאֶחָד פְּנֵגְד שְׁמֹר וּכ"כ הַתְּשַׁב"ץ בְּסִימָן ז' בְּשֵׁם מְהַר"ם.

וְכֹן פְּתַב הַפְּלָבוֹ בְּסִימָן כ"ד וַז"ל בְּתַנְחוּמָא מְצָאֵתִי כָּל מִילֵי דְשִׁבְתָּא שְׁנֵים כְּבָשִׁים מְזֻמֹּר
בִּיר לְיוֹם הַשֶּׁבֶת. לְחַם מְשֻׁנָּה זְכוּר וְשָׁמֹר.

וְנִרְאָה דְהַמְנָהֵג עַל זֶה לְהַדְלִיק ב' גְּרוֹת עַכ"ל. וְאֶפְשָׁר שְׁלִזָּה עוֹשִׂין ג"כ גְּרוֹת פְּרוּכִים
בְּשִׁבְתָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת רְמַז לְזַפּוֹר וְשָׁמֹר בְּדַבּוּר א' נְאֻמְרוּ וְיֵשׁ אוֹמְרִים נֶגְדַּי אִישׁ וְאִשָּׁה כִּי
נ"ר נ"ר כְּמִנְיָן אֲבָרִים שְׁבָאִישׁ וְאִשָּׁה כִּי בְּאִשָּׁה יֵשׁ ד' אֲבָרִים יוֹתֵר מִבְּאִישׁ ב' צִירִים וּב'
דְּלָתוֹת כְּדֵאִתָּא בְּכּוֹרוֹת פָּרְק מוֹמִין אֵלּוּ רַנ"ב לְאִשָּׁה.

רַמ"ח לְאִישׁ כְּמִנְיָן גַּר גַּר. וּלְפִי זֶה נָמִי מִיִּנְשָׁב שְׁכּוֹרְכִים הַגְּרוֹת כְּלוֹמַר חַבּוּר אִישׁ וְאִשָּׁה
ע"ד עוֹנֵת ח"ח כו'.

עוֹד טַעַם לְב' גְּרוֹת כְּנֵגְד ב' נְשָׁמוֹת שְׁיֵשׁ לְאָדָם בְּשִׁבְתָּא וְהַנְּשָׁמָה נִקְרָאת גַּר שְׁנֵא' גַּר
אֱלֹהִים נְשַׁמַּת אָדָם וְלָכֵן עוֹשִׂין גַּם כֵּן גְּרוֹת פְּרוּכִים רְמַז לְב' נְשָׁמוֹת הַפְּרוּכִים יַחַד בְּגוֹף
הָאָדָם בְּשִׁבְתָּא: תַּטּוּ וְהַנְּשָׁמִים מְוַנְהָרוֹת בּוֹ יוֹתֵר כְּדֵאִתָּא בִּירוּשְׁלַמִי דְשִׁבְתָּא אָדָם הִרְאִישׁוֹן
גַּר שֶׁל עוֹלָם הִיָּה הַהוּא דְכָתִיב גַּר ה' נְשַׁמַּת אָדָם וְגַרְמָה לוֹ חַוָּה מִיָּתֵהּ לְפִיכָּהּ נִמְסְרָה
מְצוֹת גַּר לְאִשָּׁה.

וּבב"ר כּוֹף פ' ט"ז וּמְפָנֵי מַה נִּיָּתֵן לָהּ גַּר שִׁבְתָּא ע"י שְׁכִיבָתָהּ גַּר שֶׁל אָדָם הִרְאִישׁוֹן לְפִיכָּהּ
נִיָּתֵן לָהּ מְצוֹת גַּר שִׁבְתָּא: תַּטּוּ וּבְשִׁעַת הַדְּלָקָה מְבָרְכִין בֵּא"י אַמ"ה אַקב"ו לְהַדְלִיק גַּר שֶׁל
שִׁבְתָּא. וַי"א דָּאִין לְבִרְוֵי עַד לְאַחַר הַדְּלָקָה דָּאִי מְבָרְוֵי קוֹדֵם הַדְּלָקָה א"כ קִבְּלוּ הַשֶּׁבֶת וְלֹא
מְצוֹתוֹ לְאַדְלוּקֵי.

וַי"א דְיֵשׁ לְבִרְוֵי קוֹדֵם הַדְּלָקָה דְּכָל הַבְּרָכוֹת צְרִיכוֹת לְהִיוֹתוֹן עוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתוֹן וְלָכֵן פְּתַב
מַהֲרִי"ו בְּדִינָיו סִימָן כ"ט דְּבוֹהֲגִין הַנְּשָׁמִים שְׁמַדְלִיקִין הַגְּרוֹת וְאַח"כּ מְשִׁימִים יְדִיהֶם
פְּרוּשׁוֹת כְּנֵגְד הַגְּרוֹת וְאַז מְבָרְכִין דְּהוּי הַבְּרָכָה עוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתוֹן וְאַז מְסַלְקִין יְדִיהֶן: תִּיד
פְּתַב רַבִּינוּ בְּחֵי פ' יִתְרוֹ רְאוּיָה הָאִשָּׁה לְהַתְּפַלֵּל לְשֵׁם יִתְבָּרַךְ בְּשִׁעַת הַדְּלָקַת הַגֵּר שֶׁל
שִׁבְתָּא בְּהִיא מְצֻנָה מְוַטְלַת עָלֶיהָ שְׁיִתֵּן אֵלֶיהָ ה' בָּנִים מְאִירִים בְּתוֹרָה.

כִּי הַתְּפִלָּה יוֹתֵר נְשַׁמַּעַת בְּשִׁעַת עֲשִׂיָּת הַמְצֻנָה וּבְזִכּוֹת גַּר שִׁבְתָּא שֶׁהוּא אֹר תְּזַכֶּה לְבָנִים
בְּעִלֵי תוֹרָה שְׁנִקְרָאת אֹר שְׁנַאָמַר כִּי גַר מְצֻנָה וְתוֹרָה אֹר. וְכֵן דְּרִשׁוּ רז"ל הָאִי מָאן
דְּרָגִיל בְּשָׂרְגָא הֲוִין לִיָּה בָּנִים תְּלַמִּידֵי חֲכָמִים עַכ"ל: תִּיד פְּתַב בְּהַגְהוֹת מְרַדְכֵי וַז"ל
וּבְלִבְדָּ שְׁלֵא יִקְדִים וְלֹא יֵאָחַר נ"ל שְׁמַכּוֹן סְמָכוֹ קְדַמוֹנִים לְשַׁגְר תְּנוּקוֹמִיָּהֶם מִבֵּית הַכְּנֶסֶס'
לְבִתְיָהֶם לְהַשְׁמִיעַ הַדְּלָקַת הַגֵּר בְּזַמְנָה לְפָנֵי אֲמוֹר ש"ץ בְּרָכוּ שֶׁהוּא קַבְּלַת קִידוּשׁ הַיּוֹם.

ולא יקדמו להדליק קודם תפילות המנחה ולא יאחרו תפלות מעריב. צפנת פענח עכ"ל.
אבל התו' והרא"ש והר"ר יונה והמרדכי כתבו בריש תפלות השחר אהא דרב צלי של
שבת בע"ש מפלג המנחה ולמעלה וקהה מדליק הגר ומקבל עליו השבת מבע"י. והא
דאמרינו בפרק ב"מ גבי הדלקת הגר ובלבד שלא יקדים אין זה הקדמה פיון שמקבל
עליו השבת מבע"י וכן כתב הטור א"ח סימן רס"ז: תיט כתב המרדכי פרק ב"מ ונ"ל
אומר מהר"ם דבחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם צריכים להדליק גר בל שבת בחדרם
ולברך עליו משום דהדלקת חנוכה משום שלום בית שלא יפשל בעץ או באבן אבל מי
שהוא אצל אשתו אין צריך להדליק בחדרו ולברך עליו לפי שאשתו מברכת עליו
בשבילו.

גם אומר שמותר להדליק בבית בע"ש בקיץ ואוכל בתצר ויהיה לו אורה מן היום משום
דגר שבת אינו אלא משום שלא יפשל בעץ או באבן והרי יש לו אורה גדולה. ואומר
בשם אביו רבי ברוך פי גדול א' הנהיג פו בגרמינא עכ"ל.

ודינים הללו הם גם כן בתשב"ץ סימן ג' וסימן ו'. ובכלבו סימן ל"א.

ובתשובת מהרי"ל סימן נ"א ונ"ל אדוני מורי מהר"ש ז"ל מצאתי בתוך חדושי מרדכי
ונ"ל שאלתי את פי מהר"ם הואיל וחוכה לאכול אצל הגר א"כ היא רגילים להניח הגר
בבית ולאכול בתצר.

והשיבני שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער. ואם הוא נהנה באויר החצר יותר פשיטא
דמותר והנראה בעיני דלא שרי אלא לאכול בתצר.

אבל הקידוש הוא במקום הגר מאחר שהנדלקה לכבוד שבת. בפרט לפי מה שמצאתי
כתוב בשם שכל טוב טעם לשתי הנרות על דרך מה שאמרו פסיעה גסה נוטל אחד מחמש
מאות ממאור עיניו ומהדר ליה בקדושה דבי שמשא וב"פ גר הוא ת"ק ואף כשסתפל
בנרות בשעה שיקדש יהא לו רפואה וגם האיש יש לו רמ"ח אברים ולאשה רנ"ב בגימ'
ב"פ גר נגד חיבור איש ואשה.

ומעתה פשרואה בנרות בעת שיקדש יהא לו רפואה. ולפי זה מיושב נמי המנהג שכורכים
שתי נרות בשבת כלומר חיבור איש ואשה על דרך עונת ת"ח כו' והשתא משמע בהדיא
דלא שרי לקדש אלא במקום הגר.

ומשום הכי נראה מי שיש לו כמה חדרים והולך מן הבית לחצר שצריך להיות לו גר
אחד בכל המקומות שיש לחוש שמא יפשל שם וכן קבלתי מן המדקדקים במצנה. ואפשר
על זה פונו מה שאמרו חזא דהוי רגיל בשרגא טובא כלומר במקומות הרבה.

ע"כ העתקתי מחבור הגדול הנקרא ים של שלמה: תך כתב בספר חסידים מעשה באחד
שהאריך ימים ולא מצאו לו שום זכות אלא שלא היה מדליק בחלב בע"ש אלא בשמן
זית ע"כ. ולדידן דאין בזמן זית מצוי מצנה מן המוכחר בשאר שמנים שאורן צלול.

ואעפ"י דלענין נרות חנוכה כתב מהרמ"ש בש"ע א"ח סי' תרע"ג בהג"ה דשענה אורה
צלול כמו שמן. שאני הכא דהגאונים אסרו גר של שענה אפילו גר קנד"ל לענין שבת.

אף שרש"י וקרי"ף וקרא"ש התירו מ"מ יש לחוש לדברי הגאונים למאן דאפשר אבל
עכ"פ המצנה יותר מןבחקר בשענה מבחלב דאורה צלול ונפה: תכא ובקיץ יעשה גרות
ארנפות שלא יכבו קודם הלילה ואם לא יעשה הוי ברכה לבטלה דשרגא בטיהרה מאי
מהי חדושי אגודה.

הביאו מהרי"ל בתשובה. וכתב על זה וכמה פעמים שמעתי שקורין תגר על אותו מנהג
ואמרתי דאותו מקום שדולקין שם הוי קצת חושף שפן דרף בערב שמחשכים קצת
בחזרים ומשתמש שם דבר לאור הגר.

ולבסוף כ' והמדקדק על עצמו ושם אורחותיו יעשה ארנפות: תכא אשה דאשתלי ולא
הדליקה גר בשבת. תהא זהירה כל ימיה להוסיף על כל גר של מצנה יותר ממה שהיתה
רגילה מהרי"ל: תכג פשאשה יולדת בשבת ראשונה מדליק הבעל את הגרות ומברך
(מחרושים) וכן מי שאין לו אשה ידליק בעצמו: תכד ח תפלת הלילה.

נכנס' לב"ה ומתפללין תפלת מנחה כשאר ימות החול. רק שאין נופלים על פניהם.
ומתפללין תפלת ערבית. ואין אומרים והוא רחום לפי טעם שכתבתי למעלה שאומרים
אותו בשביל המלקות ראוי שלא לאומרו בשבת.

וע"ד הסוד מה שאנו אומרים והוא רחום בכל לילה בחול ולא בשבת. הטעם הוא כמו
שכתבו חכמי הזוהר במדרש רות הנעלם דע כי שלשה ממונים שולטים בגיהנם מתחת
יד דומה והם משחית אף וחימה.

וכל האחרים ממונים תחתן ובכל אותן המדורות רצים ושבים ודנין שם נפשותן של
רשעים. וכל אותן פתות של מלאכי חבלה פלם מרעישים גיהנם ונשמע קול שאונם
לרקיע.

וקולות הרשעים ביניהם צווחים ואומרים ווי ואין מרחם עליהם. ועל כל אלה השלשה
ממונים עם שאר פתות של מלאכי חבלה שמרעישים גיהנם אמר קרא קול שאון
מעירקול מהיכל קול ה' משלם גמול לאויביו כנגד הג' משחיתים הללו השולטים כל ימי
השבוע מזמן תפלת ערבית.

כל הלילה דנין אותם אשר הנה במחשף מעשיהם ומהרהרים הרהורים רעים על
משכבותם ועליהם אטר הכתוב והנה במחשף מעשיהם וגומר. וכתוב הוי חורשי און
וחושבי רע על משכבותם וגו' וכיון שהתחילו גומרים ביום על פולם.

אבל התחלת הדין ברשעים בגיהנם משתחשף הלילה. ועל פן נקראים לילות פדאמר
מפחד בלילות ואמר רבי אלכסנדרא מפחד של גיהנם ולפיכך תקנו בתפלת ערבית כל
ימי השבוע והוא רחום כי מאותה שעה שתחשף דנין הרשעים בגיהנם ע"י אותן הג'
משחיתים שהם משחית אף וחימה וכלם נכללים בהאי קרא והוא רחום יכפר עון וגו'
משחית.

דכתיב ולא ישחית. אף דכתיב והרבה להשיב אפו.

חימה דכתיב ולא יעיר כל חמתו. ולפיכך תקנו לומר והוא רחום בימי החול.

כִּינּוּן שְׁנֵי שָׁבָת מִסְתַּלַּק דִּין הָעוֹלָם. וְהִרְשָׁעִים בְּגִיּהֵנָם יֵשׁ לָהֶם מְנוּחָה.

וּמִלֵּאכִי חֲבֵלָה אֵינָם שׁוֹלְטִים עֲלֵיהֶם מִשְׁעַת שְׁקִדְשׁ עֲלֵיהֶם הַיּוֹם. וְע"כ א"א בע"ש וְהוּא רְחוּם לְהוֹרוֹת שְׁכָבֵר נִסְתַּלַּק הַדִּין וְאִין רְשׁוֹת לְמַחְבְּלִים לְחַבֵּל וְלִקְבֹּעַ בְּלֵב שְׁהִרְשָׁעִים יֵשׁ לָהֶם מְנוּחָה בְּשָׁבָת וְשָׂאִין הַמְּמוֹנִים שׁוֹלְטִים בְּשָׁבָת: תִּפְּקָה וְאִין חוֹתְמִים שׁוֹמֵר עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְעַד כְּדֵאִית' בְּמִדְרַשׁ שְׁבַשְׁבַּת אִין צְרִיכִין שְׁמִירָה שְׁהַשְׁבַּת שׁוֹמֵר.

מִצָּאתִי בְּשֵׁם רַב שַׁר שְׁלוֹם ז"ל בְּלִילֵי שַׁבָּתוֹת וּבְלִיל י"ט בְּעֶרְבֵית אִין מְנַהֵג בִּישִׁיבָה וּבְבֵית רַבִּינוּ שְׁבַבְבָל לֹמֵר שׁוֹמֵר עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְעַד אֲלֵא חוֹתְמִין פּוֹרֵם סוֹפֵת שְׁלוֹם. וְאִין שְׁבַגּוּלָה נְקִיטִינּוּ כְּמִנְהַג בֵּית רַבִּינוּ לְפָרוֹס עַל הַשְּׁלוֹם.

מִשָּׁל לְמִלָּה שְׁנַתְרַחֵק מִחֲזִיזֵי וְכֵן אַחַר שְׂאִין מַגִּין עֲלָיו וְהִיא מִתְפַּח' וְלִקַּח עִמּוֹ כְּלֵי זֵינּוּ לְהִגֵּן עַל עֲצָמוֹ מִן מְבַקְשֵׁי נַפְשׁוֹ. אֲבָל כְּשֶׁהִגִּיעַ בְּתוֹךְ חֲזִיזֵי הַנִּיחַ כְּלֵי זֵינּוּ לֹמֵר שְׂאִינוּ צָרָךְ לְשׁוֹמֵר אֵת נַפְשׁוֹ שְׁהָרִי סַגְנוֹ וְשָׁרִיו אֵתוֹ לְשָׁמְרוֹ.

כִּף יִשְׂרָאֵל כָּל יְמוֹת הַחֹל מִתְפַּחְדִּים לְפִי שְׁטְרוּדִין הֵן וְאִין יְכוּלִי לְקַיֵּם בְּהֵן אֵת הַמְצָוֹת. וּמִפְּנֵי שְׂאִין זְכוּת לְיְמוֹת הַחֹל כְּמוֹ לְשָׁבָת צְרִיכִין הֵם לְהִתְפַּלֵּל שְׁלֵא יִזְקוּ מִן הַמְזִיקִין וְאוֹמְרִים וְשׁוֹמֵר צִאֲתָנוּ וּבּוֹאֲנוּ וּמְבַרְכִין שׁוֹמֵר עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְעַד וְהַתְּפִלָּה הַיָּא כְּלֵי זֵינּוּ.

הִגִּיעַ ע"ש כְּנֶלֶן טוֹרְחִים לְכַבּוֹד הַשְׁבַּת אִיךָ לְעַנֵּג אֵת הַשְׁבַּת וְלְנוּחַ בּוֹ וְגָדוֹל זְכוּר אֵת יוֹם הַשְׁבַּת שְׁמַגִּין עַל הַזּוֹכְרִים אוֹתוֹ לְקַדְשׁוֹ וְלִכְפָּר אִין צְרִיכִין שְׁמִירָה וְדִי לָהֶם לְפָרוֹס עַל הַשְּׁלוֹם.

וְלִכְפָּר אוֹמֵר וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הַשְׁבַּת לֹמֵר שְׂאֵם יִשְׁמְרוּ שַׁבָּת אִין צְרִיכִין שְׁמִירָה. וְהוּא ג"כ מְעִין הַגְּאֻלָּה כְּדֵאִיתָא בַּפ' כָּל כְּתָבֵי אַרְשָׁב"י אֲלֵמְלֵא שְׁמְרוּ יִשְׂרָאֵל ב' שַׁבָּתוֹת מִיָּד נְגָאֵלִים: תְּכוּ וְיָמָה שְׂאִין אוֹמְרִים בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם וְכָל הַפְּסוּקִים כְּמוֹ שְׂאֵנוּ אוֹמְרִים בְּיְמוֹת הַחֹל.

כְּתַב רַב נְטְרוֹנָאֵי גְאֻן ז"ל שְׁלֵא נְהִגּוּ לְאוֹמְרוֹ מְפָנֵי ג' דְּבָרִים. אַחַת דְּשָׁכִיחֵי מְזִיקִין בְּלִילֵי שַׁבָּת יוֹתֵר מִבְּחוּל.

וְעוֹד קוֹנְדֵם שְׁתַּכְּבֵה הַנֵּר. וְעוֹד שְׁיֵשׁ בְּנֵי אָדָם שְׁלֵא אֲכָלוּ בַע"ש כִּי אִם מְעַט בְּבוֹקֵר כְּדִי שְׁיִכְנֹס לְשַׁבָּת בְּתֵאֵנָה ע"כ לֹא רָצוּ לְאַחַר בַּב"ה וְאוֹקְמוּהָ אֲדֹאֲרֵיִיתָא שְׁתִּים לְפָנֶיהָ וְשְׁתִּים לְאַחֲרֶיהָ וְתוֹ לֹא: תְּכוּ וְעוֹמְדִים לְהִתְפַּלֵּל.

וּמִתְפַּלְלִין ג' רֵאשׁוֹנוֹת. וְאַתָּה קוֹדֶשֶׁת.

וְג' אַחֲרוֹנוֹת. וְאִם טְעָה וְהִתְחִיל תְּפִלָּה שֶׁל חוֹל גּוֹמֵר אוֹתָהּ בְּרָכָה שְׁנִזְכָּר בָּהּ שְׁטָעָה וּמִתְחִיל שֶׁל שַׁבָּת.

וְאִם הָיָה סְבוּר שֶׁהוּא חוֹל וְהִתְחִיל אֲדַעְתָּא דְּחוֹל וּמִיָּד כְּשֹׁאוֹמֵר תִּיבַת אַתָּה נִזְכָּר קוֹנְדֵם שְׁאוֹמֵר חוֹנֵן ה"ל הִתְחִיל בְּשֶׁל חוֹל וְגוֹמֵר אוֹתָהּ בְּרָכָה. אֲבָל אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא שַׁבָּת וְשְׁלֵא בְּכוֹנְנָה הִתְחִיל תִּיבַת אַתָּה אִפִּי' אִם הוּא בְּתַפְלַת שְׁחֲרִית שְׂאִינָה פּוֹתְחַת בְּאַתָּה אִינוּ גּוֹמֵר בְּרַפְתָּ אַתָּה חוֹנֵן דְּחֻשְׁבִּינּוּ לִיהַ כְּטָעָה בְּתַפְלַת שַׁבָּת בֵּין זוֹ לְזוֹ דְּתִיבַת אַתָּה נְמִי הַתְּחִלַת תְּפִלַת שַׁבָּת הַיָּא עֵינּוּ בְּתֵרוּמַת הַדְּשָׁן סִימֵן י"ד: תְּכוּ וְאַח"כּ אוֹמֵר ש"ץ וְיִכְלוּ.

אעפ"י שאמרו אותו בתפלה תקנו לאומרו פעם אחרת בקול רם ועומד לפי שהוא עדות להקב"ה שברא שמים וארץ בשישה ימים וביום השביעי שבת ממלאכתו. ועדות מעומד שנה' ועמדו שני האנשים ודרשי' אלו עדים שצריהו שיעידו ביחד ומעומד ולקה צריהו שיאמרו אותו ביחד ומעומד.

ואמרי' פ' כל כתבי אמר רב חסדא אמר מר עוקב' כל המתפלל בע"ש ואומר ניכלו שני מלאכים המלוים לו לאדם מניחי' ידיהם על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחסאתה תכופר. והטעם שאומרים פסוק זה מפני שכתוב בעניין עדות אם לא יגיד ונשא עונו וזה שאמר ניכלו לא כבש העדות כמו שאמרנו לפיכך יוסר אותו עון מעליו.

ועוד ט"א לניכלו שאמר אחר התפלה לפי שבויכלו כתב ג' זמנין אשר וכן בפסוק ראשון שבפ' פרה אדנמה כתוב ג"פ אשר לומר ששניהם שקולים כאחד דכשם שפרה מכפרת כף האומר ניכלו ג"פ מתכפר.

ועוד ט"א לפי שפשחל י"ט בשבת אין אומרים אותו בתפלה וכדי שלא לחלוק בשבתות אנו אומרים אותו תמיד גם בקדוש קבעוהו כדי להוציא בני ביתו ולא הקפידו בו כ"כ לאומרו מעומד כי ע"פ שנים עדים יקום הדבר.

ועוד דאמרי' פ' כל כתבי המתפלל בע"ש ואומר ניכלו מעלה עליו הכתוב פאלו נעשה שנתף להקב"ה במעשה בראשית וצ"ע מאי מעליותא קאמר דנעשה שנתף והא גנאי הוא כלפי מעלה כל שניות ושיתוף.

ואפשר לומר שהפוננה בזה כי באמרו ניכלו שמראה בעצמו שמעלה עליו כל הכתוב בתורה לענין חדוש העולם ומאמין בו אמונה קנימת פאלו הוא ראה בעיניו מעשה היצירה וכמו שהוא עצמו היה שנתף להקב"ה בעשיית המלאכה לפי שאין לבו נוקפו בדבר קטן או גדול במעשה ההוא ואנו צריכין לשתף כל ישראל גדולים וקטנים טף ונשים לכן אומרים אותו בתפלה ואחר התפלה ועל הכוס.

והצורך המור כתב בפרשת בראשית כי רמוז בפסוקים אלו ג' עולמות וניכלו השמים כו' ניכל אלהים פנגד עולם התחתון. וישפות ביום השביעי פנגד עולם האמצעי.

וניברך אלהים את יום השביעי פנגד עולם העליון שיש בו ברכה ותוספת טובה וקדושה נוספת מצד המלאכים שנקראים קדושים. ואומרים ק' ק' ק' ה' צבאות להורות שהקדושה האמתית היא קדושת הש"י לכו שהוא קדוש ונורא עליהם.

ולכן אנו אומרים ניכלו השמים ג"פ בגליל שבת אחד בתפלת עמידה ואחד כשחוזר הסזן ואחד בקידוש להורות שאנו מעידים שה' ברא ג' עולמות. ולכן אנו אומרים אותו בעמידה כדכתיב בעדים ועמדו ב' האנשים וקבלנו שהם העדים וכן אנו מעידים בעמידה לפי שהעדים על ה' ועל המלאכים שהם עומדים דכתיב בהש"י והוא עומד בין ההדסים.

וכן המלאכים נקראים עומדים דכתיב שרפים עומדים ועל כל זה אנו מעידים ואומרים ניכלו השמים וניכל אלהים וישפות ביום השביעי עכ"ל: תכט פעם אחת שכח דודי רבי קלונימוס בן רבנא יודא ולא אמר ניכלו בבית הכנסת.

ולאחר שישב על השולחן הנזכר ועמד וקח כוס ואמר ויכלו עד לעשות ואח"כ ישב במקומו וסיים הקידוש ואמרו לו בני הבית למה עמדת. אמר שכחתי לומר ויכלו ויש לי לומר ואהיה שותף להקב"ה וע"כ צריף אני לעמוד עכ"ל הרוקח: תל ואחר ויכלו תקנו שיאמר ש"ץ בקול רם ברכה אחת מעין שבע.

מפני שרוב העם באין בע"ש להתפלל בבית הכנסת ויש מתאחרין לבא ולא יספיקו לגמור תפלתן עם הציבור וישארו שם יחידים ויהיה ספנה להם מפני המזיקין. לפיכך תקנו שיאמר ש"ץ ברכה זו שיוכל מי שהתאחר להשלים תפלתו קודם שילכו הציבור משם.

והר"ר נתן ז"ל פתב עוד טעם אחר דמשום מזל מאדים המשמש בע"ש תקנוה בשבת ולא בי"ט שחל בחול משום אגרת בת מחלת ליפא דאביי גזר עלה שלא תראה פלל בישוב. ואף בי"ט שחל להיות בשבת שלא לחלק.

או שפא היו טרודין באוכל נפש ומתאחרין לבא. או כגון שומרי גנות ופרדסי ואין מזכירין ענין היום בברכה זו אבל חותמין בה לעולם מקדש השבת בלבד אבל בשבת שחל יום ראשון של פסח אין אומרים אותה פלל דלילה משומר מן המזיקין הוא פדכתיב ליל שמורים הוא לה'.

ויחיד אין לאומרה לפי שלא נתקנה אלא בשביל עם שבשדות מה שאינו ביחיד תשב"ץ וכתב הר"פ בהגה לפיכך אין לו לפתוח ולחתום בברכה אלא מתחיל מגן אבות בדברו עד מעשה בראשית ע"כ: תל ואח"כ מקדשין על היין בבית הכנסת.

והטעם למנהג זה מפני האורחים שאוכלין שם בחדר הסמוך לבית הכנסת. וי"א שהמנהג משום רפוא' לפי שארז"ל פסיעה גסה נוטל אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ומהדר ליה בקדושא דבי שימשא והוא הקידוש שעושין בבית הכנסת.

וי"א כי הטעם לפי שפעמים יש בציבור מי שאינו בקי בנוסח הקידוש ובשמעו אותו למדהו. אי אפשר לומר להוציא בזה הקידוש אחר שדעתו לאכול בביתו.

ואע"פ שהלכה רוחת שאין קדוש אלא במקום סעודה דכתיב וקראת לשבת עונג במקום עונג שם תהא הקריאה. וכן כתב רבינו נסים ז"ל מי שקדש בבית זה ודעתו לאכול בבית אחר אין צריף לחזור ולקדש בבית אחר והביא ראיה מהא דאמר מי שסכתו ערבה עליו מקדש בליל י"ט אחרון של חג בביתו ועולה ואוכל בסכתו פן כתב הכלבו בסימן ל"א.

ובסימן ל"ה כתב דיש מקומות שנהגו לעמוד על רגליהם בשעה שמקדש חזן בבית הכנסת וארז"ל דמעלי לברכי פלומר לעיפות הברכים: תלב ואח"כ אומר במה מדליקין. ואמרו הגאונים ז"ל דתקנו לאומרו כדי להמתין מאן דלא מצלי משום ספנה דבי שמשי דשכיחי מזיקים.

ויש לומר שלכך תקנו אותה כדי להורות פסול שמנים ופתילו' ושאר הלכות שבו. ובי"ט שחל להיות בערב שבת או בשבת אין אומר אותו.

דאם חל בערב שבת לא יכול לומר עשרתם ערבתם. ואם חל בשבת גזרינן אטו ע"ש גי': תלג כתב במרדכי פ' ב"מ ובהגהות מיימוני פ"ה דמי שלא התפלל מנחה וענה ברכו

עם הקהל כבר עשהו קודש ושוב לא יעשנה חול להתפלל תפלה של חול אלא יתפלל ערבית שמים וכתב מהרא"י בתרומת הדשן סימן ד' ובכתביו סימן קנ"ג שגמאצא בתשובת מי ששקה להתפלל מנחה בערב שבת עד שענו הקהל ברכו ועדיין לא עבר זמן המנחה שאל יתפלל מנחה באותו ב"ה שבו הקהל והש"ץ מתפללין אחרי שהקהל קדשו היום לא יעשהו חול אצלם.

אלא ילך חוץ לאותו ב"ה ויתפלל תפלה של חול וכן הורו פמה גדולים. וכתב הוא ו"ל דלא פליגי אהא שכתב בסמוך בשם הפרדכי והגהות.

דשאני התם שפבר ענה עם הקהל ברכו שהוא עצמו עשהו קודש בעניית ברכו ומ"ה לית ליה תקנתא. אבל ההיא בשלא ענה עמהם כגון שלא היה בבית הפנסת ומ"ה יכול לעשותו חול שלא בפניהם.

וכתב עוד ונראה לי שאם יבא אחד לבית הפנסת סמוך לברכו לא ימתין מלהתפלל עד לאחר ברכו בשביל עניית ברכו. דכיון דשעה עוברת להתפלל מנחה אם יענה ברכו.

אין להקפיד אם לא יענה ברכו. הכי איתא בהדיא בסמ"ג במצנות תפלה אעניית מודים עם הציבור.

ואע"פ שלא יוכל לגמור חצי תפלת המנחה קודם ברכו ונמצא מתפלל מקצת תפלת חול באותו בית הפנסת שבו הציבור ושלותם שענו כבר ברכו וקדשו היום. מפל מקום הואיל והתחיל בהיתר אין נראה דיש קפידיא כולי האי.

ואע"ג דפרק ע"פ פרשב"ם דהיכא דידוע שאינו יכול לגמור בהיתר הנה כמתחיל באיסור. גידון דידן נראה דאין לדמות להם דלאו איסור והיתר שיהי ביה עכ"ל בתרומת הדשן והכי נהוג.

דלא כמו שכתב בכתביו סימן קנ"ג דאם יודע בנדאי שלא יוכל לגמור איסור לו להתחיל דיש לסמוך על מה שכתב בספר תרומת הדשן יותר מעל מה פכתב בכתביו דמה שאדם כותב בספר יותר מדקדק בו ממה שכתב בכתביו.

ועוד דמה שקשה ממ"ש בכתביו כבר ישבו בתרומת הדשן: תלד ט לקדש על היין דגרסינן במכילת' זכור את יום השבת לקדשו קדשהו בברכה מפאן אמרו שמקדשין על היין בכניסתו.

אין לי אלא בלילה. ביום מנין.

ת"ל ושמרתם את השבת וגרסינן נמי בפרק ע"פ ת"ר זכור את יום השבת לקדשו זכרו על היין בכניסתו. אין לי אלא בלילה.

ביום מנין. ת"ל זכור את יום.

והטעם הוא מאחר שאנו אומרים שבת ושירה לכבוד השם יתברך שנתן לנו את יום השבת ולכבוד היום. צריך לאמרו על היין כדאיתא בפ' ביצד מברכין א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מניין שא"א שירה אלא על היין שנגמר החדלתי את תרושי המשמח אלהים ונאנשים.

אם אנשים משמח אלהים במה משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין. ועוד שעשה עת פניסת הפלה וצריף לקבלה בשמחה ובטוב לב ולשמחה בדבר המשמח אלהים ואנשים.

וקידוש דיום שהוא ביין אע"ג דלא שייכי הני טעמי. אינו אלא מדרבנן.

ומ"ש ביום מנין ת"ל כו' אסמכתא בעלמא היא. דאי קידושא דיממא דאורייתא היכא לא אמרינן ביה אלא בפה"ג ותו לא.

נהלא ברצה זו ברפת הנהנין היא ולא מעין קידושא היא. אלא קידושא דאורייתא בליה היא דהנה בכניסתו.

אלא משום פבוד יום עדיף מפבוד לילה ראו חכמים לעשות ביום זכר לקידוש והיינו בפה"ג ותו לא שהוא התחלת קידוש לילה. ועוד שלפי שאין אומר שירה אלא על היין כינו שמברכין על היין תתלה שלא פדרף שאר הסעודות הוי כעין שבח ושירה לקדושתו של יום.

ומשום דלא הוי אלא מדרבנן לא ראו להאריף בו יותר כדי שלא להשוותו לקידושא של לילה. וקראוהו קידושא רבה לכנוי לפי שאינו עיקר קידוש לילה וזוטר שיעורין פדקריא לסומא סגי נהורא.

ורש"י ורשב"ם פירשו בע"א עיין בערבי פסחים דף ק"ו: תלה י סעודת ליל שבת כשפא אדם לביתו צריף שימצא גרות דולקות ושלחן ערוף פדאמרינן בפ' פל כתבי תניא רבי יוסי בר יודא אומר ב' מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע.

כשפא לבית ומצא גר דלוק ושלחן ערוף ומטה מוצעת. מלאף טוב אמר יה"ר שיהא לשבת האחרת כף ומלאף רע עונה אמן בעל פרחו.

לא מצא גר דלוק ושלחן ערוף ומטה מוצעת מלאף רע אומר יהי רצון שיהא לשבת האחרת כף ומלאף טוב עונה אמן בעל פרחו. ופי' הר"ר מאיר פוכב פי זה הוא לפי סדר המזלות שמוזל צדק משמש בשעה אחרונה של ערב שבת ומלאף שלו צדקיאל שמו וזהו מלאף טוב ומאדים משמש בשעה ראשונה של ליל שבת ומלאף שלו סמאל שמו וזהו מלאף רע ונמצא ששניהם פוגעים זה בזה.

זה נכנס בהכנסת שבת וזה יוצא. ושניהם מלוין לו לאדם עד ביתו.

ומצינו במדרשו של רשב"י עליו השלום כשאדם בא מבית הכנסת בערב שבת באים עמו מלאכים מצד זה ומצד זה ושכינה על פולם כאם על בנים ובאותה שעה יכול מצדף וגו' רק בעיניו וגו' פי אתה ה' מחסי וגו' לא תאנה אליה רעה וגו'.

וכל זה כשאדם בא לביתו ומקבל אושפיזיא בשמחה. וכשהשכינה רואה גר דלוק והמלאכים שלחן ערוף ואיש ואשתו בשמחה ושכינה אומרת זה שלי הוא ישראל אשר כף אתפאר.

ואם לא שכינה הולכת ומלאכים עמה ויצה"ר בא וחקיקליו עמו ומתחברים עמהם ואומר זה שלי הוא ומן חילי הוא. מיד רוח הטומאה שורה עליו ומסתלק יו"ד מן האיש וה"א מן האשה ונשארים אש ואש ומאלו נקרא טמא ועל זה אל תתאו למטעמותיו של רע עין ושלחנו מלא קיא צואה ע"כ: תלו ונוהגים לפרום מפה על השלחן.

נקאמר בירושלמי שלא יראה הפת בנשותו. פירוש שהוא מוקדם בפסוק והנה ראוי להקדימו בברכה ומקדימין ברפת הינו.

ויש אומרים שהוא זכר למן שהיה מונח בקופסא טל למעלה טל למטה. וזכר לזה.

נותנים מפה תחת הכת ואחרת על גביו. והטעם הנכון הוא דאין מביאין השלחן אלא אם כן קידש.

וטעמא כדפירוש בשאלתות דרב אחאי גאון בפרשת יתרו וקרובי אכא מקמי דלקדיש קידושא דשבתא לא מקרבינו. מאי טעמא פי היכא דתייתי סעודתא ביקרא דשבתא.

וכתבו התוספות בפרק כל כתבי וזהו דווקא בימיהם שהיו להם שלחנות קטנים לפני כל אחד ואחד. אבל שלנו גדולים הם וקשה לטלטלם ע"כ.

ואם כן לא יבא סעודתא ביקרא דשבתא. וכתב רשב"ם בפרק ערבי פסחים דמטעם זה נהגו לפרוס מפה לנחם עד אחר קידוש בשבתות ובימים טובים.

ולאחר קידוש מסירין מפה העליונה ואתא סעודתא ביקרא דשבתא. כן כתב המרדכי בפרק כל כתבי.

ומקדש על הכוס מלא יין ומתחיל "יום הששי ויכלו השמים ראשי תיבות שם של ארבע ומלת ויכלו עולה מספרו ע"ב רמז לשם של ארבע מתגלגל בצירופו ע"ב. ולרמזו שבשם הזה נעשו שמים וארץ להיות פסא ה' פאומרו השמים פסאי.

וזהו הדר חמד אלהים לשבתו פדכתיב וימתחם פאהל לשבת. ולזה אמרו פי ויכלו הוא לשון חמדה כמו נכספה וגם פלטה.

ויכל אלהים ביום השביעי ויחמד ה' ביום השביעי ולכן נקרא חמדת ימים. ולכן נוהגין לעמוד בתחלה עד מלת השמים שהוא גמר השם.

וכתב הפלפו סימן מ"א שהיה לנו לקדש מעומד לכבוד המלך שאנו יוצאים לקראתו. אך לפי שאין קידוש אלא במקום סעודה צריך לישוב דאי קאים ויחייב מחזי פחוקא ואטליל' ע"כ: תלו ואח"כ אומר בורא פרי הגפן וקדוש זכרון למעשה בראשית.

פירוש שאנו שובתים ביום ששבת בו הקדוש ברוך הוא אחר תכלית מעשה בראשית תחלה למקראי קודש שהשבת מונפר תחלה בפר' המועדים קודם לכולם. זכר ליציאת מצרים אפטר לומר שהשבת תחלה למקראי קודש שהם זכר ליציאת מצרים והרמב"ן שכתב שהשבת עצמו זכר ליציאת מצרים פי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול.

על פן פתוב בדברות שניות וזכרת פי עבד היות בארץ מצרים וגו' על פן צוה ה' אלהיך לעשות וגו' שאם יעלה על לבך ספק על השבת שמורה על החידוש ועל החפץ ועל היכולת.

תזכור מה ראו עיניך ביציאת מצרים שהוא לה לראייה ולזכות. והנה השבת זכר ליציאת מצרים ויציאת מצרים זכר לשבת פי יזכרנו בו ויאמרו פי השם מחדש בכל עת ובכל זמן אותות ומופתים ועשה הכל ברצונו הוא אשר ברא את הכל במעשה בראשית.

והרמב"ם ז"ל פירש בספרו הידועה פי בעבור היותנו עבדים במצרים כל הימים ולא היתה לנו מנוחה ואפילו ביום השבת. והנה בשבת שני טעמים אמונת חידוש העולם ויציאת מצרים ולכן בא בדברות ראשונות בטעם השבת פי ששת ימים עשה והבשניות מוסיף וזכרת פי עבד עד כאן.

ועתה בא בטוב השני טעמים זכרון למעשה בראשית תחלה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים. ואין אמרים בקידוש אשר בחר בנו לפי ששבת ניתן במרה ועדיין לא בחר בנו לגמרי עד אחר נתינת התורה: תלח וכשמסתחיל הקידוש יתן עיניו בנר כמש"כ לעיל בשם שפ"ל טוב וכ"כ מהר"ש בשם אביו מהר"ר יצחק ובשעת הקידוש יתן עיניו בכוס כמו בשל ברכה.

ושוטה מלא לוגמיו כמש"כ לעיל דכל דבר הטעון כוס צריך לשותות מלא לוגמיו. ואחר שישתה המקדש ישתו המסובין ולא קודם: תלט ובוצע על בתי פכרות דכתיב לקטו לחם משנה ואמר רב אשי חזינא לרב פהנא דנקיט תרתי ובצע חדא פי' אוהזו שמים בידו ובוצע מאחת.

ומצוה לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה מפני שנראה כמחשב סעודת שבת שחפץ לאכול בה הרבה ולא מחזי פרעבתנות' פיון שאינו עושה פן בחול. וכתב הפלבו סי' כ"ד יש נוהגין לבצוע התחתון ולא העליון.

ואנו נוהגין לבצוע העליון עכ"ל. וכן פתב הה"מ פ"ח מהלכות חמץ ומצה שמן הפכר העליון בוצע.

ויש נוהגין ע"פ הקבל' לבצוע התחתון ודוקא בלילי שבת. אבל ביום השבת ובילי יום טוב בוצעים על העליונה והטעם ידוע לחכמי האמת.

ומורי הרב ז"ל הנה בוצע שתי הפכרות ביחד. ובקשתי את שאהבה נפשי מצאתי חידושי רשב"א במסכת ברכות פירק פיצד מברכין רבי זירא בצע אפולא שירותא פרש"י ז"ל פרוסה גדולה שהיה די לו לכולה סעודה.

ואינו מחנור בעיני דלא ה"ל למימר אפולא שירותא אלא בצע כולה שירותיה. ועוד דאם פן היכי פריה מחזי פרעבתנותא אדרבה היינו עין יפה דעלה אמרו בעל הבית בוצע.

ועוד דבר הלמד מענינו הוא דאמר צריך לבצוע על שתי כפרות אלא ודאי הכי פירושו בצע על כל הפכרות המונחות לפניו לאכול והא ודאי מחזי פרעבתנותא. והיינו נמי דאמר רב אשי בחר הכי פי הוינו פי רב פהנא הוי שקיל תרתי ובצע חדא.

וכן פ"י רב האי גאון ז"ל וז"ל אי מברך איניש בשבתא אתרתי ובצע חדא כרב פהנא שפיר דמי. ואי בצע להו לתרנויהו אפי' לכולה שירותא כרבי זירא שפיר דמי: תמ פתבו התו' והמרדכי בפירק פיצד מברכים דבשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתנו.

שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה וכן כתב הר"ר פריץ בהגה"ה בתשב"ץ סי' כ"ט: תמא יא עונתן של ת"ח דגרסינן בבבא קמא פירק מרובה אשר פריו יתו בעתו זהו עונתן של ת"ח מערב שבת לערב שבת.

ושמעתי בעתו. רוצה לומר בעת ו'.

ומי בנזקה בזה יזכה לחיים כמו שמצאתי כתוב טועמיה חיים זכו רוצה לומר טועמי טעם ביאה לילי שבת חיים זכו ע"כ. ולא עד אלא ששכרו מרובה בעוה"ב פדאיא במדרש כה אמר ה' לפריסים הם המסרסים עצמם כל ימי השבוע.

אשר ישמרו את שבתותי שהם ממתינים לשבת שהוא עיקר עונה. וישמרו מלשון ואביו שמר את הדבר ול' רז"ל שמור לי על הפתח.

השכר שלהם שימתן להם לעוה"ב יד ושם טוב מבנים ומבנות שיש להם בעוה"ז: תמב יב תפלת שחרית כתב המרדכי פ"ח דשבת מה שנהגו העולם שכל ימי השבוע מתעוררים בפוקר בבית הפנסת לתפלה או ללמוד ובשבת ישנים יותר בשחרית.

זהו טעמא של דבר שבכל ימי השבוע נאמר בתמיד של שחר בפוקר בפוקר ובתמיד של שחר בשבת לא נאמר כן אלא וביום השבת ולשון זה משמע אחר פדמשמע ביומא. וטעם זה שמע הר"י בר יודא בעי' רומא מפי רב האי גאון וכן הוא במהרי"ל בשם מהר"ש שקבל כן מרבו מהר"ר יצחק מנטרהויז"ן ז"ל: תמג מצאתי כתוב דאסור לבדוק ציצית בהשפמה בב"ה בשבת לאור הנר.

פי לפעמי' הם מסוכסכים וצ"ע להפרידן ולבונדקן. ולא גריעי מפלים הדומין זה לזה שאסור לשמש קבוע לבונדקן לגירסת רש"י ולגירסת רשב"א בשמש שאינו קבוע ע"כ: תמד ומסדרין הברכות ופירשת הקרבנות ומוסיפים וביום השבת כמו שכתבתי לעיל בתפלת חול ואין אומרים מזמור לתודה בשבת לפי שאין תודה קרבה בשבת ואינו טעם של עיקר כ"כ הטור בסימן רפ"א וז"ל.

וכתב הב"י וז"ל ומ"ש רבינו שאינו טעם של עיקר נראה משום דמזמור זה אין אנו אומרי' לשם קרבן תודה אלא לשם הודאה ע"כ. וק"ל למה טרח הרב להדר למצא טעם לבאר ולהא הטור עצמו כתב בסימן נ"א למה אינו טעם של עיקר דליכא למיחש דלמא אתו להקריבה כשיבנה בית המקדש דלא טעו אינשי בהכי.

ומי יודע לבאר דבריו חוץ ממנו: תמה ואומרים נשמת לרמזו שיש לנו נשמה יתירה בשבת ובה אנו משגיגים חכמה יתירה בשבת לפי שהוא יום מוכן לכל השגה ובפרט לצדיקים שהם חיים פענןן שאמרו רז"ל סוד אמרו ובניהו בן יהוידע איש חי מפני שהוא צדיק נקרא חי פנזח תמיד עליו הרוח וזהו נשמת כל חי: תמו כתב הר"י בס"פ אין עומדין שאין נכון לשחות בלף לבדף אנהנו מודים שאין לשחות אלא במקומות שאמרו

תְּחִיבֹת אֵל אֲדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים תִּמְצָא בְּחֵרוֹז רֵאשׁוֹן עֶשֶׂר
תְּחִיבֹת אֵל אֲדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים הָרִי ה'.

בְּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל הַנְּשָׁמָה הָרִי ה'. וְאִין לֹמַר בְּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ.

וְהַחֲרוֹזִים הָאֵמְצָעִים מִן גְּדֻלּוֹ וְטוֹבוֹ עַד שְׂבַח נִתְּנוּ לוֹ בְּכָל חֲרוֹז ח' תְּחִיבֹת ס"ה ע"ב. וְחֵרוֹז
אֲחֵרוֹן יֵשׁ בּוֹ י"ב תְּחִיבֹת שְׂבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל צָבָא מְרוֹם.

תִּפְאָרֶת וְגִדְלָה שְׁרָפִי וְאוֹפְנִים וְחֵיּוֹת הַקְּוֹדֵשׁ הָרִי י"ב לְרִמּוֹן שַׁע"י שֵׁם שֶׁל ע"ב אוֹתִיּוֹת
מְסַר אֵת הַתּוֹרָה שְׁיֵשׁ בָּהּ עֲשֻׁרֶת הַדְּבָרוֹת לְשָׁנִים עֶשֶׂר שְׁבַע יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַתָּן
תּוֹרָה הִנֵּה אֲנִי בָּא אֵלֶיךָ בַּע"ב הָעֵנָן ע"כ.

וְכֵן הִיָּה נוֹהֵג מוֹרֵי מְהֵרָ"שׁ ז"ל שֶׁלֹּא הִיָּה אוֹמֵר בְּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ רַק בְּרוּךְ וּמְבֹרָךְ. גַּם
לֹא הִיָּה אוֹמֵר חֶסֶד וְרַחֲמִים לְפָנַי כְּפֹסָא כְּבוֹדוֹ רַק חֶסֶד וְרַחֲמִים לְפָנַי כְּבוֹדוֹ דְּצָרִיךָ לְהֵיּוֹת
רַק ד' תְּחִיבֹת.

וְעוֹד דְּכָבֵר אֲמָרוּ זְכוֹת וּמִ שׁוֹר לְפָנַי כְּפֹסָא: תִּמְחַ וְאוֹמְרִים לְאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת. וְכָל הַמְּזַמְרִים
שֶׁל שְׁבַת אֵי לֹא אֲמָרוּ אִין מְחִזְרִין אוֹתוֹ.

אֲבָל לְאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת אֵי לֹא אֲמָרוּ מְהֵדְרִי לִיָּה מֵא"ז: תִּמְט וּמְתַפְלֵל שְׁלֵשָׁה רֵאשׁוֹנוֹת
וְשְׁלֵשָׁה אַחֲרוֹנוֹת וּקְדוּשַׁת הַיּוֹם יִשְׁמַח מִשָּׁה פִּירֵשׁ כְּשֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וְרָאָה מִשָּׁה
כְּוָבֵד הַשְּׁעִבּוּד שֶׁהַכְּבִידוֹ עָלֵיהֶם בְּקִשׁ מִפְּרַעַה וְשִׁיתָן לָהֶם יוֹם אֶחָד בְּשָׁבוּעַ שְׁיִנוּחוֹ בּוֹ
וְנִתְּנוּ לוֹ וּבַחֲר בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי.

וְכֹאֲשֶׁר נִצְטוּוּ עַל יוֹם הַשְּׁבַת שְׂמַח מִשָּׁה וְשְׂבַח בּוֹ וְזֵהוּ יִשְׁמַח מִשָּׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ. וְיֵשׁ
מְפָרְשִׁים מִשׁוּם הָא דְּכַתִּיב לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם אֲמַר לִיָּה הַקַּב"ה לְמִשָּׁה מַתְּנָה טוֹבָה
יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנֹזֵי וְשָׁבַת שְׁמָה וְאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִיתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל לְךָ וְהוֹדִיעֶם.

וְע"כ תִּקְנוּ יִשְׁמַח מִשָּׁה בְּאוֹתָהּ מַתְּנָה. וְיֵשׁ בּוֹ נ"ה תְּחִיבֹת כְּנֶגֶד נ"ה אוֹתִיּוֹת שְׁיֵשׁ מֵאָדָּא אֵת
שְׁבַתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ עַד וְיִתֵּן אֵל מִשָּׁה כְּכַלְתּוֹ וְזֵהוּ שֶׁתִּקְנוּ בְּעַמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי שֶׁנֶּאֱמַר
וְיִתֵּן אֵל מִשָּׁה סְמוּכָה אֵל כ' שְׁבַת עכ"ל טוֹרִי'.

וְכַתֵּב מֵהַר"א מִפְּרֵא"ג וְז"ל אֲנִי מְבִין כִּי חֲפְשִׁתִּי עַל כָּל הַדְּרָכִים וְלֹא מְצֵאתִי. וְאֲנִי יִגְעַת"י
וּמְצֵאתִי כִּי צָרִיךָ לְהֵיּוֹת וְיֵשׁ בּוֹ ק"ה תְּחִיבֹת כְּנֶגֶד ק"ה תְּחִיבֹת שְׁיֵשׁ מֵאָדָּא אֵת שְׁבַתוֹתֵי
תִשְׁמְרוּ עַד וְיִתֵּן אֵל מִשָּׁה כְּכַלְתּוֹ.

וּר"ל עַד וְעַד בְּכָלֵל כִּי מִהַפְּסוּק אָדָּא אֵת שְׁבַתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ עַד סוּף פְּסוּק וְיִתֵּן אֵל מִשָּׁה כּו'
יֵשׁ ק"ה תְּחִיבֹת וְכֵן בְּיִשְׁמַח מִשָּׁה. וְשְׂמַעְתִּי כִּי יֵשׁ לִיִּשְׁב גִּירְסַת הַטּוֹר כִּי יֵשׁ בּוֹ נ"ה תְּחִיבֹת
זוֹלַת וְשְׁמָרוּ כְּמוֹ בְּיֵשׁ מֵאָדָּא אֵת שְׁבַתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ עַד וְיִתֵּן אֵל מִשָּׁה כְּכַלְתּוֹ זוֹלַת וְשְׁמָרוּ.

שְׂכַנְגָּד הַפְּסוּקִים זוֹלַת וְשְׁמָרוּ תִקְנוּ הַתְּפִלָּה. אֲבָל וְשְׁמָרוּ קְרָא כְּצוּרְתּוֹ הוּא וְלֹא תִיקוֹן
תְּפִלָּה וְיֵשׁ נ"ה תְּחִיבֹת עַד כָּלֵם יִשְׁבְּעוּ דְמִשְׁם וְאֵילָךְ תּוֹפֵס שֶׁל כָּל תְּפִלַּת שְׁבַת הוּא: תֵּן
יֵשׁ שׁוֹאֲלִין מָה רָאוּ תְּחִיבֹת לְתַקֵּן בְּשָׁבַת שְׁלֵשׁ תְּפִלוֹת מְשֻׁנוּנוֹת זוֹ מִזוֹ אֵתָּה קוֹדֶשֶׁת יִשְׁמַח
מִשָּׁה אֵתָּה אֶחָד וּבְיוֹם טוֹב לֹא תִקְנוּ אֵלָּא אַחַת אֵתָּה בְּחֵרְתֵנוּ לְעַרְבֵית וּלְשַׁחֲרֵית וְלִמְנַחְתָּה.

וי"ל מפני ששבת נקראת כלה והקב"ה נקרא חתן תקנו אתה קדשת ע"ש הקדושים שנותן החתן לכלה. ואח"כ ישמח משה ע"ש שמחת החתן בכלה.

ואחר כך מוסף על שם התוספת שמוסיף החתן על כתובת הכלה. או א"נ ע"ש שמקריבין קרבנות פעין סעודת מצוה.

ואחר כך אתה אחד ע"ש שמתחזק החתן עם הכלה. והר"ר קלונימוס כתב טעם אחר ששלם תפלות אלו הן כנגד שלש שבתות שבת בראשית ושבת של מתן תורה דכ"ע מודו דבשבת נתנה תורה ושבת שלעתיד.

וכן הוא הפי' אתה קדשת מיירי בשבת בראשית וישמח משה מיירי בשבת מתן תורה. ואתה אחד מיירי בשבת שלעתיד שאז יהיה ה' אחד ושמו אחד.

ואם תאמר הא קיימא לן כי פסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום חמישי. וא"כ יום מתן תורה יבא ביום ששי והכי אמרינן דבשבת נתנה תורה.

ויש לומר דקיימא לן אייר דהיא שבתא עבורי עברוה כלומר הוסיפו יום אחד. וטעם זה כתבו ג"כ הטור א"ח סימן רנ"ב.

והטעם הראשון כתבו ג"כ האבן שועיב בדרש של שבועות. וכתב עוד אתה קדשת כנגד כבת בראשי'.

ישמח משה כנגד שבת דמרה. אתה אחד כנגד שבת עשרת הדברות: תנא ומוציאין ספר תורה וקורין שבעה דתנו בפרק הקורא את המגילה כל יום שיש בו מוסף ואין בו יו"ט כגון ראש חודש וחנולו של מועד קורין ד'.

וביו"ט חמשה. ובשבת שבעה.

ואיתא נמי התם כל יום העודף דבר מתכירו מוסיפים בו גברא לקרות בתירה. הלכך בשני וחמישי שלשה גברי.

ובראש חודש ובחנולו של מועד דאיכא מוסף מוסיף רביעי וביו"ט דאיכא איסור מלאכה חמשה. ב"כ דאיכא ענוש כרת ששה.

בשבת דאיכא סקילה שבעה. ושמעתי רמז מאותיות שמע ישראל וגו' שמע ג' אותיות ישראל חמשה אותיות.

ה' ארבע אותיות. אלהינו ששה אותיות.

ה' אחד שבעה אותיות. וכולם הם כ"ה וסימן כ"ה תברכו.

וכתב הש"ל בשם תשובת הגאונים למה קורין בתורה שבעה שאם יארע לאדם אונס שלא בא לבית הכנסת כל שבעה ימי השבוע ולא שמע ברכו יאזין מפי הקורא שבעה פעמים ברכו ויוצא ידי חובתו: (מנהג קריאה עיין לעיל) תנב כתב אבן הירחי מנהג בכל צרפת ופרובינצא לכל המסיים בתורה מהקוראים אמרים לו הספן בקול רם חזק.

וַיֵּשׁ סֹמֵךְ לַמְּנַהֵג מִדְּאֲמָרֵינוּ בְּבְרָאשִׁית רַבָּה לֹא יְמוּשׁ סֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ מְלַמֵּד שְׁהֵינָה סֶפֶר תּוֹרָה בְּחִיקוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאֵלֵּא הַזֶּה הֲלֵא לָמִי שְׁתּוֹפֵס הַחֶפֶץ בְּיָדוֹ כְּשֹׁסִיִּים יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לִיהֵא הַקַּב"ה חֲזַק וְאַמֵּץ מִכָּאֵן לְמִסִּיִּים אֶת הַתּוֹרָה שְׁאֲמָרִים לוֹ חֲזַק.

וּבְסֶפֶרד לֹא נִהְגוּ לְאוֹמְרוֹ אֲלֵא כְּשֹׁמְסִיִּים כָּל סֶפֶר וְסֶפֶר מִחֻמְשֵׁי הַתּוֹרָה. וְאוּלַי סוֹבְרִים לְמִסִּיִּים הַתּוֹרָה מִן הַסֶּפֶר מִמֶּשׁ קֹאֲרַר עַכ"ל: תַּנַּג וּמִפְטִירֵינוּ בְּנִבְיָא מְעַנִּינָה שֶׁל פְּרָשָׁה.

וְאֵין פּוֹחֲתִין מִכ"א פְּסוּקִים כְּנִגְדַּז' שֶׁקְּרָאוּ בְּתוֹרָה שְׁאֵין פּוֹחֲתִין לְכָל אֶחָד מִג' פְּסוּקִים וְאֵי סְלִיק עֲנִינָה בְּצִיר מִכ"א פְּסוּקִים לֹא בְּעֵינָיו כ"א. וּמְדַלְגִין בְּנִבְיָא אֶחָד וְלֹא מִנְבִיָא לְנִבְיָא וְתַרֵי עֲשֹׂר כְּנִבְיָא אֶחָד: תַּנַּד כְּתַב מִהֲרָא"ש בְּמִנְהֲגֵינוּ וְנ"ל לְעוֹלָם כְּשֵׁישׁ שְׁנֵי סְדְרוֹת יַחַד מִפְטִירֵינוּ בְּשִׁנְיָה.

חֻוּץ מֵאַחֲרֵי מוֹת וּקְדוּשִׁים שְׁמִפְטִירֵינוּ הֲלֵא כְּבָנֵי כּוֹשִׁיִּים שֶׁהוּא נִרְשָׁם לְאַחֲרֵי מוֹת. לְפִי שְׁהַתְּשׁוּט מִיַּרְי בְּתוֹעֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם שְׁשִׁינָה לְקְדוּשִׁים.

וּכְשִׁחֻלְקִים אַחֲרֵי מוֹת וּקְדוּשִׁים מִפְטִירֵינוּ הֲלֵא כְּבָנֵי כּוֹשִׁיִּים לְאַחֲרֵי מוֹת. וְהַתְּשׁוּט לְקְדוּשִׁים דְּאוֹתָן תּוֹעֲבוֹת שְׁנִאָמְרוּ בִּפ' קְדוּשִׁים נִזְכְּרוּ ג"כ בְּהַתְּשׁוּט כְּדַפְרֵשׁ"י.

וְכֵן מִשְׁמַע בְּמֶרְדְּכִי וְכֵן נ"ל: וְקָשָׁה מִשׁוּם דְּשִׁינְכ' לְקְדוּשִׁים לֹא יֵאמְרוּ אוֹתָהּ וְלָמָּה יִגְרַע מִכָּל הַפְּטִירוֹת דְּמִפְטִירֵינוּ בְּשִׁנְיָה בְּמֵאֵי דְסְלִיק פְּתַח וְאַף אִם לֹא שְׁיִיכָא רַק לְשִׁנְיָה.

וְהַשִּׁיב לִי חֲכָם אֶחָד לְפִי שְׁאוֹתָהּ הַפְּטִירָה הַשִּׁינְיָכִים לְקְדוּשִׁים מְדַבְּרַת בְּתוֹעֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לֹא בְּשַׁל כָּל יִשְׂרָאֵל לְכֵן דּוֹחִין הֵא דְסְלִיק פְּתַח וְאוֹמְרִים אוֹתָהּ שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת לְכָל יִשְׂרָאֵל. אֲמָנָם כְּשֶׁהֵן חֲלוּקוֹת אוֹמְרִים כָּל אֶחָד הַשִּׁינְיָכִים לְפָרְשָׁה הַנִּקְרָאת בְּאוֹתָהּ שְׁבַת.

וְלִי נִרְאָה הוּאֵיל וַיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ בְּבַת שְׁתֵּי הַפְּטִירוֹת. הֲגוֹן הוּא לְהַנִּיחַ מִמָּה שְׁיֵשׁ בְּהוּ הַזְּכָרַת תּוֹעֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם וְלְהַפְטִיר בְּאַחֲרַת מִדְּאִיתָא בְּמַגְלָה ס"פ הַקּוּרָא עוֹמֵד עֲשֶׂה בְּאֵדָם אֶחָד שְׁהֵינָה קוּרָא (פִּי' מִפְטִיר) לְמַעַלָּה מִר' אֲלִיעֶזֶר (פִּי' לְפָנָיו) בֶּן אֵדָם הוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלַם תּוֹעֲבוֹתָי וְכ"כ מִפְּרָשׁ בִּירוּשָׁלַמִי שֶׁהַתְּחִיל לְהַפְטִיר לְפָנָיו כֵּן.

אָמַר לוֹ עַד שְׁאַתָּה בּוֹדֵק בְּתוֹעֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם צֵא וּבְדוֹק בְּתוֹעֲבוֹת אֲמָר. וּבְדַקוּ אַחֲרָיו וּמִצָּאוּ בוֹ שְׁמֵץ פְּסוּל וּבִירוּשָׁלַמִי מִפְּרָשׁ שְׁנִמְצָא מִמְּזוֹר.

וְא"ת וְאֵיךְ מִפְטִירֵי כְּשֶׁהֵם מְחַוְּלָקִים. וַי"ל אֵין הַקְּפָדָה אֲלֵא כְּשֵׁישׁ אַחֲרַת עֲמָה וּשְׁתִּיָּהֶם לְפָנֵינוּ שְׁנִפְטִי' בֵּא' מִשְׁתִּיָּהֶם נִנְיַח מִשָּׁל תּוֹעֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לְכַבּוֹדָה וְנִפְטִיר בְּאַחֲרַת.

אֲמָנָם בְּשִׁאֵין אֲלֵא הִיא לְבַדָּה דְּמַעֲנָן הַסֶּדֶר הוּא אֵין הַקְּפָדָה וְנִפְטִיר בְּהָ וְאֵין בְּכַף כְּלוּם. וְכֵן הוּא בְּמֶרְדְּכִי בִּפ' בְּנֵי הָעִיר וְנ"ל כָּל פְּרָשִׁיּוֹת הַסְּמוּכוֹת מִפְטִירֵינוּ הַפְּטוּרָה שֶׁל אַחֲרוֹנָה חֻוּץ מֵאַחֲרֵי מוֹת וּקְדוּשִׁים שְׁאֵז מִפְטִירֵינוּ הֲלֵא כְּבָנֵי כּוֹשִׁיִּים שֶׁהִיא הַפְּטִירָה שֶׁל פְּרָשָׁה רֵאשׁוֹנָה מִפְּנֵי שְׁהַפְטִיר' שֶׁל פְּרָשָׁה שְׁנִיָּה מְזַכֶּרֶת מֵתוֹעֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם עַכ"ל.

הָרִי כְּתַב בְּהִדְיָא דְהָעִיקָר דְּאֵין מִפְטִירֵינוּ בְּשִׁנְיָה מִפְּנֵי שְׁמִזְכָּר' מֵתוֹעֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם וְתוֹ לֹא. וְלֹא כְּתַב בְּתוֹעֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם שְׁשִׁינָה לְקְדוּשִׁים כְּמוֹ שְׁכַתּוּב בְּמִנְהֲגֵים פִּי עַקֵּר הַטַּעַם שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר מֵתוֹעֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם וְכו'.

מלות ששייך לקדושים הכתובים במנהגים טעות ומיותרים הם. שְהרי עיקר יסודו פנוי על המרדכי פאָשר העיד בעצמו.

נשם אינם. וכתבתי זאת לאפוקי דעת חכם אחד כתב בספרו נדפס מחדש פי מנהג טעות הוא.

ולבי אומר שאין לשבש ספרים חדשים גם ישנים ומנהג ותיקים הוא ומנהג לא תזוּז: תנה אומר רבי תנחום אומר רבי יהושע בן לוי אין המפטיר מתחיל עד שיגלל הספר כדי שלא יהא הגולל טרוד ולא יוכל לשמוע הפטרה א"ח סי' קמ"ז.

והש"ל כתב הטעם משום דאיכא בזיון לס"ת שלא נגלל עדיין והן קורין בנביא. וכתב עוד בשם תשובת הגאונים פשמברך אחר ההפטרה אינו רשאי לסלק ספר הנביאים מלפניו כדי שיראה ויברך על מה שהפטיר וכן הוא בתניא: תנו ותקנו למפטיר ז' ברכות קנגד ז' שקראו בתור' ג' לפני ההפטרה וד' לאחריה.

שלשה שלפניה שתיים מהם על קריאת התורה ואחת שלפני ההפטרה אשר בחר בנביאים כו' ופומחת וחוממת בברוך. וארבע לאחריה הראשונה פומחת בברוך וחוממת בברוך.

ומה שמפסיקים פשמגיעים לכל דבריו אמת וצדק. לא מפני שהוא סיום ברכה שְהרי לא תקנו אלא ז' ואם הוא סוף ברכה א"כ ה"ל ח'.

אלא כדאיתא במסכת סופרים שְהיו נוהגים לומר שם דברי שבח ורצוי. שניני' רחם והיא חוממת בברוך ואינה פומחת כדין ברכה הסמוכה לחברתה.

וכן השלישית שהיא שמחננו וחומתם ברוך אַתָּה ה' מגן דוד. כדאיתא בפרק ע"פ דצלותא מצמיח קרן ישועה.

דאפטרות' מגן דוד. הרביעית על התורה וחומתם ברוך אַתָּה ה' מקדש השבת: תנו מה שנקראת הפטרה פחב הרר"ד אבודה"ם לפי שְהיו נפטרים בה מקריאת התורה.

ור"ת כתב טעם אחר למה נקראת הפטרה לפי שאמרין בסוטה פ' ואלו נאמרים פיון שנתח ספר תורה אסור לספר אפי' בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם. ולאחר קריאת התורה הותרו לפתוח ולדבר והוא מלשון יפטירו בשפה ומלשון פטר רחם פתוח.

וי"א שהוא מלשון אין מפטירין אחר הפסח סילוק מן הדבר פלומר אחר ההפטרה נסתלקו מתפלת יוצר ומתחילין בתפלת מוסף עכ"ל: תנח כתב בשבילי לקט אחר קריאת התורה נהגו להזכיר נשמות ולברך העוסקים בצרכי צבור.

וכתב הר"ר בנימין לפי ששבת הוא יום מנוחה דוגמא לעתיד לבא ויום נשגם המתים נוחים בו ואינם נדונים ראוי להזכירם למנוחה ולברכה ולהתפלל עליה. וכן מברכים על העוסקים בצרכי צבור וצדקה וגמ"ח ומתקנים נר למאור ומעילי' או כל דבר לכבוד התורה והעוסקים בחורה.

והסי יתן אל לבו כמה גדול שכר העוסקים בתורה ובמצות. ומה שנהגו להזכיר נשמות ולפסוק צדקה בעד המתים שיועיל להם מצאתי בשם הר"ר שניאור שמעתי שיש בדבר

"כפר לעמך" ישראל אלו החיים "אשר" פדיתה אלו המתים מגיד שהמתים צריכים כפרה.

נמצינו למדים ששופה דמים חוטא עד יוצאי מצרים. ונראה דעל זה סמכו העולם בקא דאמרינו פרק קמא דקודושין אומר הרי אני כפרת משכבו ותוה"ב חדש ש"מ דמתפפרים בחיים גופם והוא הדין בממונם.

ומה שדורש בספרי ששופה דמים חוטא עד יוצאי מצרים נראה דה"פ ששהורג הזה מגלגל בעונו חטא ועון נאפי' על אותם שמתו מאותו יום עד שיצאו ישראל ממצרים דה"פ בדרש בטר הכי אשר פדיתה ה' על פן פדיתנו שלא יהיו בינינו שופכי דמים כדמפי' טעמא משום דכל ישראל ערבים זה לזה וע"מ פן נפדו שלא יהא בם ובזרעם שופכי דמים וזה עבר ע"כ נעשים גם המתים ערבים עליו ובשלהי פרייתות יש להוכיח פן.

והר"ר אביגדור אומר שאין טעם על מה סמכו. ומה שאמר בדרש כפר לעמך ישראל שהמתים צריכי' כפרה עד יוצאי מצרים דוקא ברוצח אבל לענין צדקה לא אשמועי' מידי עכ"ל.

ועי' במ"ש מזה לקמן בדיני י"ב: תנט וכשמחזירים הס"ת נוהגים לומר מזמור הבו לה' בני אלים מפני שצאמר על מתן תורה א"ח סימן רפ"ד וכן באבודרהם. ויש בו ז' קולות כנגד ז' קולות שנתנה בהם התורה.

ויש נוהגים לאמרו ד"פ לפי שיש בו י"ח אנפרות וד"פ הם ע"ב וע"י שם של ע"ב מסר את התורה לישראל כמו שצאמר במ"ת הנה אנכי בא אליך בע"ב הענין: תס ומתפללים תפלת מוסף. ומנהג פשוט הוא להתפלל בתפלת מוסף תפלת שבת מןסוד באלפא ביתא למפרע תשר"ק צפע"ס.

ומצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל לפי שהיא נשמעת על הגאולה והגאולה עתידה לבא בשביל שמירת שבת כמא דתימא לסריסי' אשר ישמרו את שבתותי וכתוב בתרייה ונהביאותי אל הר קדשי וכתוב בשוכה ונחת תושעון.

וכיצד נשמעת על הגאולה "תשרק אשרקה להם ואקבצם." צפעס ינטפו הרים עסיס לשון צף וסף אחד הוא אשר הציף תרגום דאטויף.

"נמלה ונהיה ה' למלה." יטחז ויטו שכם אחד לעבדו וכתוב פי עין בעין ראו בשוב ה' את ציון.

"והדג"בא יבא לונתן יכרו עליו חברים אז מסיני נצטוו עליה פי' החכם רבי בנימין בר אברהם הרופא ז"ל קודם שבאו להר סיני במצרים ובמרה. .

ומצינו אז שהוא לשון הקדמה כמא דתימא קדם מפעליו מאז. מצאתי פל התפלות שיש בהן מן פסוקים של קרבנות המוספים מצוה להזכירם ואם לא הזכירם יצא ידי חובתו בין בי"ט ובין בשבת.

מה שצאמר ישמחו במלכותה מצאתי בשם הר"ר אביגדור ז"ל שסמכו על מה שאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ואמר מר ביום שמחתכם זה שבת: תסא וחזור ש"ץ התפלה ואומר קדושה רבה.

ומה שנהגו לומר קדושה רבה מפני שיש בה התחלת ק"ש וסופה שאנו אומרים בה שמע ישראל וגו' זהו התחלת ק"ש. וזהו מ"ש בה אני ה' אלהיכם כמו בסוף ק"ש והטעם לפי שאנו שמע על ישראל שלא לקרות ק"ש תקנו שהיה אומרו ש"ן בהבלעה בעמידה בכל תפלת שחרית בין בחול בין בשבת והעם עונים אחריו כדי לצאת ידי חובת ק"ש. וכשנתבטל השמך תקנו לומר פן בכל התפלות. וקבעוה לאומרה בתפלת מוסף מפני ב' דברים.

הא' לפי שאין בתפלת מוסף ק"ש. והשני כדי שתתפרסם הנס לדורות ולהודות לשם על ביטול השמך כף כתבו הגאונים ז"ל.

תסב ונוהגים לומר אין כאלהינו וסי' ר"ת שלהם אמן. ברוך אתה הוא לפי שאין מברכי' כ"כ ברכות בשבת כמו בחול שהרי אין מתפללי' י"ח ברכות לכך תקנו לומר אמן.

ברוך אתה הוא. ואע"פ שבכל יום צריך לאומרו שהרי בכל יום מקטירי' הקטורת.

מיהו רגילים לאומרו בשבת וי"ט. רוקח: תסג אמר הר"ר מורקיל שאותן שא"א פטום הקטורת היינו משום דחיישי דילמא מדלגי' אות וכתב ביה אם חיסר אחת מכל סממניה חייב מיחה עכ"ל.

וכן מצאתי כתוב בשם המטר"י אף כתב ואין המנהג פן. וכן אנו נוהגים לאומרו.

אכן עכ"פ כתב מורי מהר"ש ז"ל שלא לאומרו בעל פה כי אם מתוך הכתב מהאי טעמא שכתבתי דלמא ידלג אות א': תסד יג להשלים פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום דגרסינו בפ"ק דברכות אמר רב הונא בריה דרב יהושע א"ר יונה א"ר אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון.

וכל המשלים פרשיות עם הציבור מאריכים לו ימיו ושנותיו. אפי' עטרות ודיבון פרש"י אעפ"י שאין בו תרגום.

ולפי זה אפי' ראובן ושמעון וכיוצא בו צריך לקרותו ג"פ. וי"מ דנק' עטרות לפי שיש ספרים שכתב בהן תרגום ירושלמי ונקט עטרות ודיבון אעפ"י שאין צריך כ"כ תרגום ורבינו בחיי כ' לפי שים באלו עיירות שמות של ע"ז שלא תאמר פיון שהתרגום הוא פי' הכתב אין לנו לתרגם הכתוב הזה כי יש' בהן זכרון ע"ז.

ועל פן באו חכמים ולומר שאף בפסוק הזה ראוי להזכירו שלא להקל בו. ולא לו הטעמים ראובן שמעון אין צריך לקרותו ג"פ ומ"מ נהגו להחמיר כפרש"י.

ושמעתי הטעם למה צריך להשלים פרשיותיו הוא כנגד התורה שנתנה לשלשה פעמים. פעם ראשון בהר סיני.

שנית באוהל מועד. שלישית באר היטב.

מש"ה אנו קורין כל פסוק שני פעמים. והשלישי תרגום כנגד באר היטב ודוק.

תסה כתב הרא"ש בפ"ק דברכות. נראה דהקורא בפירוש התורה יוצא בו ידי תרגום פיון שמפרש בו כל מלה מלה.

וכן פתב הטור סימן רפ"ה: וכן פתב הסמ"ג ונ"ל ונאני דנתי לפני רבותי שהפני מועיל יותר מהתרגום והודו לי רבותי. וכתבו המרדכי שם והגהות בפרק י"ג מהל' תפלה דברי סמ"ג.

מיהו פתבו הסמ"ג והגהות דאין נראה לר"י ולרב עמרם ורב נטרונאי שכתבו שהתרגום זכה מפני שניתן בסיני ע"כ. וכתב מהרי"ק וירא שמים יוצא את פולם ויקרא התרגום ופרש"י וכן הוא בשבולי לקט: תסו וכל השבוע מיום ראשון ואילך חשוב עם הציבור כינון שמתחילין הפ' ביום השבת במנחה.

וכתב המרדכי והגהות פרק י"ג מה"ת בשם א"ז ששלמדתי תינוקות אין צריכין לחזור ולקרות בפירוש בשבת שהרי השלימו בשעה שראוי להשלמה וכן פתב בהגהות אשירי פ"ק דברכות: תסז מצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת מדאמר'י במקילתא פרש' בא שבועה דברים צוה רבי את בניו ואחד מהם לא תאכלו בשבת עד שתקראו הפירוש.

ואם לא השלים אותה קודם אכילה ישלים אחר אכילה קודם המנחה. אבל משם ואילך כינון שמתחילין אחרת עבר זמנה של זאת כן פתב הטור סימן רפ"ה.

והוא דעת מהר"ף בעל הגהות תשב"ץ וסמ"ג וכן פתב הפלפו סימן ל"ז בשם הר"ר פריץ. אבל מהר"ם אימר דבדיעבד יכול להשלים עד רביעי בשבת כדאמר בהבדלה כן פתב התשב"ץ סימן קפ"ד והגהות פ' י"ד מהל' תפלה והפלפו סימן ל"ז כתבו כן בשמו: תסח פתב עוד הפלפו בשם מהר"ם דלאחר שיחזור הסדרה בשבת אין צריך לחזור ההפטרות והפ' מסדרה שנייה.

וכן הוא בתשב"ץ ובמרדכי סוף הל' מזוזה: תסט יד סעודת שחרית. ימהר לאכול קודם ו' שעות כדאמרין בירושלמי רבי אחא ורבי אבהו בשם ר' יוסי בר' חנינא אסור להתענות בשבת עד שש שעות.

והדרשנים אומרים אסמכתא לזה ממה שנ' וקראת לשבת ענג כתיב חסר וי"ו לרמז שצריך לאכול קודם ו' שעות. וכתב הטור ונ"ל גרסינן פרק כל פתבי וכפדתו רב אמר להקדים פירוש להקדים למהר לאכול בסעודת שבת.

ושמואל אמר לאחר. ונ"ל דלא פליגי אלא כל אדם לפי עניינו אם ההקדמה עונג לו כגון שנתעפל לו סעודת הלילה יקדים.

ואם האחר עונג לו כגון שעדיין לא נתעפל (לא) יאחר. אמר ליה בריה דרב פפא לרב פפא כגון אנו דשכיחא לן חמרא ובשר כל יומא במ' נשניי'.

אמר להו אי רגילתו לאקדומי אחרו. ואי רגילתו לאחורי אקדימו: תע פתב אבודקתם ונ"ל שמעתי בשם הרב זרח' הלוי שאומר כל מי שאינו אוכל בסבת חמין צריך לעשות בדיקה אם הוא מין.

ואם מת יתעסקו בו עממין. ויש מן האומרים על שמאל שהוא מין.

וכל המיימין. להבשיל ולהטמין.

הוא המאמין. בקץ וזוכה לראות בקץ הימין.

ע"כ וכן כתב הפלפול סי' ל"א אלא שדקדק בלשונו יותר שכתב כל שאינו מאמין ואוסר החמין דר"ל שאינו אוכלו מחמת שסובר שאיסור הוא בדבר לזה יש לדקדק עליו שמה הוא מין אבל מי שאינו אוכלו מחמת שפאב לו אכילת חמין.

שקורין שאלנ"ט והעונג שלו הוא לאכול צונן. קרוב הוא בעיני דאסור לאכול חמין דהא מצער ליה במה שאוכל.

וגדולה מזו כתב השבולי לקט וז"ל באגדה רבי עקיבא הנה יושב ובוכה בשבת. אמרו לו תלמידיו לימדתנו רבינו וקראת לשבת עונג.

אמר להם זהו עונג שלי. יש מוכיחי מפאן שאדם שמזק' לו אכילתו דאז עונג שלו שלא לאכול וכמעט שהוא אסור לאכול דהא מצער ליה במה באוכל עכ"ל בסימן כ"א.

הביאו האגור בסי' ת"ב. והגהות מיימוני כתבו בפ"א מהל' תענית אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שנוי וסת ראינו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה וכן שמעתי על ר' יודא החסיד שהיה עושה כן כו'.

ואם אלו הגדולים כתבו דאם אכילה הוא צער לו ומזיק לו יש לו אפי' להתענו' בשבת כ"ש כה"ג שאם אכילת חמין מזיק לו דעונג שלו לאכול צונן ולא לצער נפשיה באכילה חמין. ומי שאינו אוכל כה"ג צונן.

עליו נאמר פסיל בחושף הולך ונרפו לא יכונן. ינוע פשיכור כנבר ביני מתרונו.

עם לא בינת הוא ע"כ לא ירחם ויחונן. ועל מיתתו אין לקונן כי דמו בראשו ומה יתאונו. גבר חי על חטאיו יתבונו. והמכבדו.

פראוי בצל שדי יתלונן. ובספת דוד גונן: תעא ויש להרבות קצת בסעודת היום יותר מסעודת לילה דגרסי' בפ' השולח א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעוה סעודת' בע"ש ואחת בשבת פי' בשע' בית המדרש ושתיהן נעקרו.

ופרש"י בחד לישנא בע"ש בלילי שבת דהיו עושי' סעודת לילה עדיפא מסעודת יום ותניא נמי פבוד יום וכבוד לילה פבוד יום קודם לכבוד הלילה. ודווקא בשאר צורךי סעודה.

אבל אין לו אלא פוס א' של יין לקידוש פבוד לילה קודם לכבוד היום פדכתבתי לעיל: תעב כתב הטור א"ח סימן רפ"ט ובאשכנז מניחין השלחן ערוף פל השבת לכבוד שבת פן כתב המרדכי פרק פל כתבי ומורי מהר"ש ז"ל הנה לו שני מטפחת על השלחן זולת המפה שעל הלחם חדא פשמנערים המפה שאוכלי עליה לא יהא השלחן מגולה.

ועו' דכל מפה תלויה מעל השלחן טפח מפל צד ואי מנערי' המפה וחזר' ופורסין אותה על גבי שלחן הנה עושה אנהל עראי ואין עושין אנהל עראי לכתחלה בשבת. אבל אם פבר נשאר מטפחת על השלחן אם פורסי' אחרת עליה הני מוסיף על אנהל עראי דשרי לכתחלה: תעג טו ביטול מלאכ' פתיב בדברות ראשונות זכור את יום השבת לקדשו

ששֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתֶךָ וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַיהוָה לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶה אֹתָהּ וּבְנֶהּ וּבְתוֹךְ עֲבֹדָה וְאַמְתָּהּ וּבְהִמְתָּהּ וּגְרָהּ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיהָ כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כִּי בָרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ וַיֵּשׂ לְהַתְּבַוֵּן שְׁכָל הַדְּבָרוֹת הַקּוֹדְמוֹת וְהַמְּאַחֲרוֹת לֹא צִוּוּתָהּ תוֹרָה אוֹתָם רַק בְּבַחֲיִנַת שְׁכָר וְעוֹנֵשׁ שֶׁהִטִּילָה עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּרֵאשׁוֹ הֵבֵא אַחֲרָיו לְמַעַן יֵאָרִיכוּן יָמֶיהָ אֲבָל בְּכֹלֵם לֹא נִתְּנָה טַעַם לְמַצְוֹת 'כ"א בְּזוֹ לְבַדָּה זֶוּ בְּנֹדָאֵי אֵינָהּ בְּקָרִי וְהַזְדַּמֵּן כ"א בְּהַשְׁגָּחָה.

וּנ"ל לְפִי דְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ שֶׁבְּשַׁעֲרֵהּ שֶׁיֵּצֵא מִשָּׁה אֵל אַחֲרָיו וְרָאָה בְּסִבְלֹתָם וְלֹא הָיָה לָהֶם מְנוּחָה נִתְקַשְׁשָׁה לוֹ הַדְּבָר הַרְבֵּה וְהִלָּךְ וְאוֹמֵר לְפָרְעָה אֲדוֹנִי הַמְּלָךְ דְּרַךְ עוֹלָם אֲדוֹן שֵׁשֶׁת לֹו עֲבָדִים הוּא רוֹצֵה בְּקִיּוּמִי וְאִתָּה רוֹצֵה לְכָלֹת אֶת עֲבָדֶיךָ.

א"ל הַאִיָּה. א"ל מִתּוֹךְ שֶׁאִתָּה מְשַׁעֲבֵד בְּהֶם תְּדִיר וְאִין לָהֶם מְנוּחָה שְׁיִוְכְלוּ לְעַמּוֹד. אֵלָּא תֵּן לָהֶם יוֹם אֶחָד בְּשָׁבוּעַ שְׁיִנוּחוּ בּוֹ וַיִּתְחַזְּקוּ וַיִּוְכְלוּ לְסַבֵּל הַשְּׁיִעֵבּוּד. א"ל בְּחַר לָהֶם אֵיזָה יוֹם שֶׁתִּרְצֶה לְמְנוּחָה בְּכָל שָׁבוּעַ א"ל תֵּן לָהֶם יוֹם הַשַּׁבָּת מִפְּנֵי שֶׁכָּל מְלֶאכֶה שִׁיעֲשׂוּ בּוֹ אִין בּוֹ סִי בְּרַכָּה לְפִי שֶׁשׁוֹלֵט בּוֹ שְׁבַתָּאֵי וְהָיוּ נוֹחִי' בּוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ מְסִבְלֹתָם. וְכִשְׁיֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם נִתְּנָה לָהֶם יוֹם הַשַּׁבָּת. וְכִיּוֹן שֶׁרָאָה מִשָּׁה שֶׁהִסְפִּימוּ דַעְתוֹ לְדַעַת יוֹצְרוֹ שֶׁמַּח שְׁמִיחָה גְדוּלָּה.

וּלְפִי שֶׁלֹּא יִחַשְׁבוּ קִטְנֵי אִמְנָה שֶׁכּוֹנֵנֶת יוֹם הַשַּׁבָּת הוּא לְתוֹעֲלָתָם מִפְּנֵי שֶׁכָּל מְלֶאכֶה שִׁיעֲשׂוּ בּוֹ אִין בּוֹ סִימָן בְּרַכָּה לְפִי שֶׁשׁוֹלֵט בּוֹ שְׁבַתָּאֵי לְכָךְ חֵיבָהּ הַתּוֹרָה לְהַפִּיר עֲצָתָם וּלְבַטֵּל מַחְשְׁבוֹתָם וְנִתְּנָה טַעַם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וְגוֹמֵר לְהוֹדִיעַ כִּי טַעַם שְׁבִיתָהּ זֶוּ הִיא לְקַבּוּעַ בְּנִפְשׁוֹתֵינוּ אִמּוֹנַת חֵידוּשׁ הָעוֹלָם שֶׁהוּא יָתֵד שֶׁשְׁכָר וְעוֹנֵשׁ שֶׁכָּל מַצְוֹת הַתּוֹרָה אֵלֶיהֶן תְּלוּיָהּ בּוֹ.

וּבְשִׁבְיִתָּהּ זֶוּ הוּא מַעֲיֵד עַל הַחֵידוּשׁ כְּדֵאִיתָא בְּמַכִּילְתָּא זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ וְכָתִיב לֹא תַעֲנֶה בְּרַעַף עַד שֶׁקָרַ מִגִּיד שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת מַעֲיֵד לְפָנֵי מִי שֶׁאִמֵּר וְהָיָה עוֹלָם שֶׁפָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ בְּשַׁשֶּׁה יָמִים וְנָח בְּשַׁבְּעֵי שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתֶּם עַדִּי נְאֻם ה' וְאַנִּי אֵל.

וְעוֹד גְּרַסִּינָן בְּמַכִּילְתָּא וְשֶׁמֶרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קְדוֹשׁ הוּא לָכֶם וְגוֹמֵר מִגִּיד שֶׁהַשַּׁבָּת מוֹסֵפִי קְדוּשָׁה לְיִשְׂרָאֵל. מַה לְפָלוּנֵי חֲנוּת נְעוּלָה לְפִי שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת מַה לְפָלוּנֵי בְּטַל מְלֶאכֶתָּה לְפִי שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת.

וּמַעֲיֵד לְפָנֵי מִי שֶׁאִמֵּר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁפָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ בְּשַׁשֶּׁה יָמִים וְנָח בְּשַׁבְּעֵי וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְאַתֶּם עַדִּי נְאֻם ה': וְלֹא צָדְקוֹ בְּזֶה דְּבָרֵי הַחֶכֶם רַאב"ע שֶׁפְּתַב בְּשֵׁם זוּלְתוֹ דְּבֹר שַׁבָּת כְּנֶגֶד שְׁבַתָּאֵי וְלִזָּה אִין רְאוּי לְעֲשׂוֹת בּוֹ מְלֶאכֶה כִּי לֹא יִצְלִיחַ רַק יִתְעַסֵּק בְּיִרְאַת ה' לְבַד.

וְזֶה הַדְּבָר קָשָׁה בְּעֵינֵי כִּי לָמָּה לָנוּ לְתַת טַעַם לְדַבֵּר עַל שֶׁהַתּוֹרָה בְּעֲצָמָה נִתְּנָה טַעַם לְמַצְיוּתָהּ וְהָיָה כִּיּוֹדָא וְעוֹד לְקַרְא. וְעוֹד הֲלֹא חֻכְמַת הַתּוֹרָה אֵלֶיהֶם מְנַע אוֹתָנוּ תְּמִיד מִלְטַעוֹת אַחַר הַכְּכָבִים וְהַמְזוּלוֹת וְכָל מַה שֶׁצִּוּוּתָהּ הִיא לְהַתְּנַגֵּד נֶגֶד הַמְזוּלוֹת כְּאֲשֶׁר כְּתוּבָתִי

לעיל בדין חליפות שמלות בשבת ואיך תצוה שלא לעסוק במלאכה מטעם שמזל שבתאי שולט בו ולא הצליח במלאכה.

ועוד אי פנונת התורה שלא לעשות מלאכה פי היא לא תצליח ותתקלקל המלאכה ההיא כ"ש שהיה מחוק התורה לחייב המקלקל בידים. ואנו בהיפוך מצינו שהמקלקל בידים פטור.

להורות פי לא הקפידה תורה על הצלח' המלאכה במצוה זו שהרי המקלקל פטור. רק כעם מצוה זו לקבוע בנפשותינו אמונת חידוש העולם שששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וישפוט ביום בשביעי מכל מלאכתו אשר עשה.

וכשם ששבת הש"י ממלאכתו שהי' מלאכת מחשבת ולא קולקול פן יש לנו לשפוט ממלאכת מחשבת. ובזה יהיה קבועה בנפשותינו אמונה שלימה בחידוש העולם ואז יהיה שביטה זו תועלת גוף ונפש.

לא כהחושבים שהוא תועלת גופני לבד: וזהו פנונה התורה שאמרה בעניין השמטה ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' ופירש"י לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית.

וזהו גם כן על דרך שכתבו ר"ל לא שיעשה שבתתו להנאת עצמו שתהיה מנוחה לארץ שנה כדי שיהיה להם פח לשנים הבאות כמו שעושים זה עובדי אדמה אלא שיהיה שבתתה לשם השבת ששבת בו הש"י בזמן הבריאה.

וזהו שאמר כשם שנאמר בשבת בראשית. ר"ל כשם ששבת בראשית אינו להנאת עצמו אלא לשם ששבת בו הש"י שנאמר בו בפי' יום השביעי שבת לה' אלהיך כי ששת ימים עשה וגומר.

ואעפ"י שזאת המנוחה בשנה כשביעית ומנוחת הבריאה ביום השביעי. מ"מ פדר ימי עולם רמוז במקום הזה פי כל שביעית זכר ליום השביעי: או נאמר פי מה שכתבה תורה ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ ובעניין היובל וספרת לה שבע שבתות שנים וגו' וקדשת את שנת החמשים הכל שורש א' להם ומבטן א' יצאו והוא השבת של יום השביעי פי חפץ הש"י שישבות בשבת אדם ובהמה ושדות וכרמים פי בו שבת מכל מלאכתו.

והנה בכל שנה יש נ"ב שבתות נמצא שבששת השנים יש שי"ב שבתות שגדל בהן תבואת השדה וכרמים. וכנגדן צריכין לשבות שנת השבע שנת השמטה שהוא עולה שי"ב ימים חוץ מן נ"ב שבתות שהן בשנת השמטה לפי שאין שבת מוציא שבת פי דין שיפקיעו את עצמן.

ונ"ב ושי"ב עולה שס"ד למניין שנת החמה. ואותן נ"ב שבתות השמטה גדל בהן ספיח. כשתספור שבע שבתות שנים ז' שנים ז"פ. אזי יעלה בידך ז"פ נ"ב שבת' שהן בז' שני השמטה והן עולין למניין שס"ד שהוא שנה תמימה.

צָרִיכִין לַעֲשׂוֹת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְאוֹתָן שַׁבָּתוֹת שְׁבִיבוּל הֵן תִּשְׁלוּמֵי לַשַּׁבָּתוֹת הַשְּׁמִטָּה לְפִי שְׁלֵא הָיוּ בָהֶם אִפִּי סְפִיחַ. אָבֵל שַׁבָּתוֹת הַשְּׁמִטָּה אֵינּוּ תִשְׁלוּמֵי לַשְּׁאָר שַׁבָּתוֹת הַשְּׁנָה.

לְפִי שְׁגָם בָּהֶם הָיָה סְפִיחַ וּק"ל. נִמְצָא שֶׁשַּׁבַּת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וְשְׁנַת הַשְּׁבִיעִי שְׁנַת שְׁבַע שַׁבָּתִי בְּוָלָם יִחַדְּוּ נִצְמָדִים.

וְהָיוּ לְאַחָדִים וְסוּד בְּוָלָם הוּא יוֹם הַשְּׁבִיעִי. וְלְפִי שִׁיּוּמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה הוּא אֶלֶף שָׁנִים יִהְיֶה ג"כ שַׁבַּת הַגְּדוֹל בְּאֶלֶף הַשְּׁבִיעִי כְּאוֹמְרָם ו"ל.

שִׁית אֶלְפִי שְׁנֵי־הוּוֹ עֲלָמָא וְחַד חָרוּב שֶׁהוּא הָאֶלֶף הַשְּׁבִיעִי שֶׁפָּנְלוֹ שַׁבַּת לֵה'. כְּמוֹ שֶׁאָרְזוּ"ל בְּמִסְכַּת ר"ה פָּרָק י"ט בְּשַׁבַּת אוֹמֵר מְזֻמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת לְעוֹלָם שֶׁפָּנְלוֹ שַׁבַּת וּמְנוּחָה לְחֵי עוֹלָמִים וְאִז כָּל מְלָאכּוֹת שׁוֹבָתוֹת.

וְדוֹגְמָא זֶה אָנוּ שׁוֹבָתִים מִמְּלָאכָה לְהוֹרוֹת עַל הָעֵבֶר שֶׁשַּׁבַּת ה' מְכַל מְלָאכְתּוֹ. וְלִרְמִזוֹ עַל הָעֵתִיד אֵל הָעֲנִיָּין הַגְּדוֹל הַזֶּה וְגַם הוּא רָמַז לְעוֹלָם הַנְּשֻׁמוֹת שֶׁצְּדִיקֵי יוֹשְׁבֵים וְעֵטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנִהְיִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה וְאוֹכְלִין מֶה שֶׁהִכִּינוּ בַע"ש.

וּבְשַׁבַּת שׁוֹבָתִים. וְהַרוּצָה לְהִיּוֹת בְּחַבּוּרָתָם צָרִיף לַעֲשׂוֹת מְלָאכְתּוֹ בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה וְלִשְׁבּוֹת בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי: תַּעַד וַיֵּשׁ לוֹ לְמַעַט מְשִׁיחַת חֲוָלִין בְּשַׁבַּת דְּגָרְסֵי בִירוּשָׁלַיִם א"ר כְּתִיב שַׁבַּת לֵה' אֶלְהֵיךָ שְׁבוֹת כֵּה' וְמָה הוּא שַׁבַּת מִמְּאָמֵר.

אִף אֲתָה שְׁבוֹת מִמְּאָמֵר א"ר חֲנִינָא בְּדוֹחַק הַתִּירוֹ שֶׁאֵילַת שְׁלוֹם בְּשַׁבַּת אָמַר חֲזִיָא בַר אָבָא רִשְׁב"י כַּד הָוִי חֲמֵי לְאִימָהּ מְשַׁמְעֵי סָגִין (פִּי' שֶׁהִיָּתָה מְרַבָּה לְסַפֵּר) הָוִה אָמַר לֵה' אִימָה שַׁבַּת הִיא וְהִיא שְׁתַּקָּה.

וְכַתֵּב בַּת"ה סִימָן ס"א דְּלִסְפָּר שְׁמוּעוֹת מִעֲנִיָּיִ מְלָכִים וְשָׂרִים וְעַרְףֵי מְלַחְמוֹת וְכִיּוּצָא בְּזָה אִם הוּא מְתַעַנֵּג בְּסִיפּוּרִים שָׂרֵי כְּדַבְּרֵי לְרוּץ בַּחוּרִים הַמְתַּעַנְגִים בְּרִיצוּתָם וּבְקִפְצוּתָם. אָבֵל אִם הַמְסַפֵּר אֵינּוּ מְתַעַנֵּג בְּכָף אֶלָּא שְׁעוּשָׂה כֵּן לְרִצּוֹן חֲבִירוֹ יֵשׁ חֲשֵׁשׁ אִיסוּר לְאוֹתָהּ שֶׁאֵינָם מְתַעַנְגִים עַכ"ל: תַּעֲהַ פְּתוּבוֹ הַתוֹ' פ' כָּל כְּתָבֵי דְאוֹתָן מְלַחְמוֹת הַפְּתוּבִים בְּלִשׁוֹן לַע"ז נִרְאֶה לְרַבֵּינוּ יוֹדָא דְאָסוּר לְעֵינֵין בָּהֶם דְּלֹא גָרַע מִכְּתָב שְׁתַּחַת הַצּוּרָה וְאֶפְּלוֹ בְּחוּל לֹא יִדַע ר"י מִי הַתִּיר דֵּה"ל מוֹשֵׁב לְצִים.

וְנִרְאֶה מִדְּבָרֵיהֶם דְּוּוּקָא אִם פְּתוּבִים בְּלִשׁוֹן לַע"ז אָבֵל בְּלִשׁוֹן הַקּוּדֵשׁ שָׂרֵי: תַּעֲוֹ טַז לְעַסֵּק בַּתוֹרָה. כְּדָאִיתָא בְּמִדְרָשׁ אֲמַרָה תוֹרָה לְפָנֵי הַקַּב"ה רַב־ש"ע כְּשִׁיפְנָסוּ יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָה זֶה רָץ לְכַרְמוֹ וְזֶה רָץ לְשָׂדֵהוּ וְאֵנִי מַה תַּהֲא עָלֵי.

אָמַר לֵה' יֵשׁ לִי זוּג שְׂאֵנִי מְזוּנָג לָךְ וְשַׁבַּת שְׁמָה שְׁמָה בְּטָלִים מִמְּלָאכְתָּם וִיכוּלִים לְעַסֵּק בָּךְ. וְאִיתָא בְּמִנְחוּמָא וַיִּקְהַל מֹשֶׁה בְּעָלֵי אֲגָדָה הָיוּ אוֹמְרִים מִתְחַלֵּת הַתוֹרָה וְעַד סוּפָה אֵין פ' שְׁנַאֲמָרָה בָּהּ קַהֲלָה בְּרָאשָׁה אֶלָּא פ' זֶה בַּלְבָּד.

וְלָמָּה כָּךְ. אָמַר הַקַּב"ה לְמֹשֶׁה רַד וְעֲשֵׂה לִי קַהֲלוֹת גְּדוֹלִים עַל דְּבַר שַׁבַּת כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ כָּל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֲרָיִךְ לְהַקְהִיל קַהֲלוֹת בְּכָל שַׁבַּת וְלִכְנוֹס בְּבִתֵּי כְּנִסְיוֹת וּבְבִתֵּי מִדְרָשׁוֹת לְלַמֵּד בָּהֶן תוֹרָה בְּרַבִּים.

ד"א וניקהל מנשה אמר להן הקב"ה לישראל אם אתם נקהלים בכל שבת ושבת לבתי פגסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה ובנביאים מעלה אני עליכם פאלו המלכת' אותי בעולמי. שכן ישעיה הנביא מפרש ואתם עדין נאם ה' נאני אל.

אתם מעידים עלי שאני אלוה בעולם ואיתא בירושלמי ר' חגי בר שמואל בר נחמן אמר לא נתנו שבתות וי"ט אלא לאכילה ושתייה וע"י שהפה זה טרח התירו לו לעסוק בדברי תורה. ור' ברכיה בשם כ' חייא בר אבא אמר לא נתנו שבתות וי"ט אלא לעסוק בד"ת.

מתניתא מסייע בין לדין בין לדין כיצד הוא עושה או יושב ואוכל או יושב ועוסק בד"ת. בתנחומא מפ' ולא פליגן מה דאמר ר' ברכיה לתלמוד תורה אלו הפועלים שהן עסוקין במלאכה כל ימות השבוע ובשבת הן מתאספין לעסוק בתלמוד תורה.

ומ"ש ר' חגי לתענוג אלו ח"ח שהם יגעו בתורה כל ימות השבוע ובשבת הם מתענגים ושני טעמי' לדבר. הא' מה שכתב הרב בעל עקדה בשער נ"ה וז"ל.

הוקבע יום א' בשבוע בו ינוחו מכל העסקים הזמניים אשר זה סבה חזקה שהמון עם יפנה לבכם להקהל ולעמוד על נפשם לשמוע מפי מלמד ולקרא כלם בשם ה' מקרא משנה ותלמוד איש לפי ערכו.

והמשכילי' ימצאו נחת רוח פי יבקשו תורה מפיהם ויזקרו אותם על מצות ודורשי' להם הלכות יום ביומו ועניין שבת בשבתו כמו שנמצא בכל זה מנהג קבועה לכל בני ישראל במושבותם.

פי על זה אמרו בתלמוד ירושלמי לא נתנו שבתות וי"ט לישראל אלא ללמוד בהם תורה. וזה צד מיתרון הנפש שאחז"ל שיש לאדם בשבת פי ההכנ' גדולה בו אם מצד המלמדים ואם מצד הלומדים: וזהו אחת מהפוננה שאמרו במדרש מצינו בתורה בנביאים בפתובים ששקולה שבת כנגד כל המצות.

בתורה עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורת' ראו פי ה' נתן לכם את השבת. בנביאים דכתיב שומר שבת מהללו ושומר ידו מעשות כל רע.

בפתובים דכתיב ועל הר סיני ברדת ודברת עמהם מן השמים ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חקים ומצות טובים ואת שבת קדשה הודעת להם. וזה כמה שבו מההכנה גדולה אל כלל האומה וכתותיה אל העסק בספרים אלהיים עם פירושם ודקדוקיהם אשר עם זה ישמעו וילמדו האנשים והנשים והטף את כל מצות ה' יעשו אותם.

נהרי מצינו ששקולה שבת כנגד כל המצות מצד מה שנמצא תועלתה בהתעסקם בתורה בנביאים בפתובים והיא פנונות נאותים מאד עכ"ד. השנית הוא ע"ד שכתבנו כמה פעמים שיש לו לאדם להתדמות בשבת זו לשבת העתיד.

וידוע כל העוסק בתורה לשמה מסלק מעצמו כל ענייני עסקי עוה"ז רק כל מחשבתו ומגמתו להתבונן לחכמת התורה האלהית. ולרוב התפשטות החומר בשעת עסק התורה והעיון נדמה למלאך ה' צבאות כדכתיב שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו פי מלאך ה' צבאות הוא.

ובמסכת קדושין הראני תלמוד חכם שבבבלי אמר ליה דומין למלאכי השרת ונה לרוב התפשטות החומר בפשע עסק התורה. והנה זה מעין עוה"ב שאין בו ענייני גופני הצדיקים יושבים ועטרוניהם בראשם ונהגין מזיו שכינה והיא ההשגה בדברים אשר נפלאו מהם כל עוד היו במסגר נפשם.

והנה השבת נוגמא העולם ההוא לזה צריף להשלים נשמתו ביום זה. והשלימות הוא העסק בתורה לשמה ואז יהיה נדמה למלאך ה' צבאות ועליו נאמר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר: תעז ובמקום שנהגו לדרוש בשבת אין להניח הדרשה עבור הסעודה כדאיתא בפרק השולח והבאתי לעיל בדין סעודת שבת ובמדרש משלי בפסוק אשת חיל מי ימצא א"ר חגי בר חנינא מפני מה נתחייבו שני בניו של ר"מ שמתו שניהם בשבת במנחה ביחד.

מפני שהיו רגילין להניח בית המדרש במנחה ואוכלין. בפ' בתרא דמענית בירושלמי טור דשמעון למה חרב מפני שהיו משחקים בכדור ובטלים מן התורה ומשמע דלשחוק בכדור שלא בזמן בה"מ מותר וכ"כ התו' בפ"ק דביצה דמותר לשחוק בכדור בשבת וי"ט: תעז ובמקום שאין חכם הדורש מ"מ כל איש ואיש לפי ערכו יעסוק בתורה אם במקרא אם באגדה אם במדרש.

"ברוב" שרעפי "בקרבי" תנחומיה ישעשעו נפשי ר"ת בשבת. לומר בשבת ישעשע עצמו באגדה רוקח: תעט יז תפלת מנחה.

למנחה אשרי וברא לציון. ומה שא"א סדר קדושה בהשפמה כ"א עד מנחה לפי שמסורת בידינו שפושעי ישראל נוחים בשבת מדינה של גיהנם לכה עמדו ודחו סדר קדושה של יוצר לומר במנחה כדי לצנן אש של גיהנם לפי שפנה יום לעת ערב ע"כ צלמנת ולא סדרים כה מצאתי ששם הרוק"ח.

והשבולי לקט כתב בשם רש"י טעם יפה לזה כתבתיו לעיל בתפלת חול בסי' רי"א: תף ואומר ואני תפילתי כו'. ונהגו לאומרו לפי שאומר במדרש ישיחו בי יושבי שער ונגינת שותי שכר ואני תפילתי לה' עת רצון.

אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אומות העולם כששותתים ומשתפרין יושבים ומנגנים ואין מזכירין שמה. ואני אע"פ שאני אוכל ושותה אני בא להתפלל לפניך ואני שואל ממה עת רצון לכפר על העולם.

ודוד היה מכנה הדבר כלפי ישראל ובעבורם היה מדבר. ובי"ט לא נתקן דווקא בשבת דלא סגי דלא אכיל משום עונג שבת אבל בי"ט דאי בעי פולה לגבוה מצי עביד לכה לא שיהי מדרש זה.

ובשם הר"ר נתן בר מכיר מצאתי למה אומרים במנחה בשבת ואני תפילתי לפי שצרה אחרונה שלא נהיתה כמוה תהיה בעקבי הקץ תשעה חדשים כמו שנאמר לכן יתנם עד עת יולדה ילדה והיום האחרון תכבד הצרה מפל שלפניה.

ויום השבת יהיה וכל היום תהיה הצרה עד עת המנחה ואז ישראל יהיו נענין בשמחה בשעת מנחה ומיד יבא משיח ויושיענו. היינו הוא דכתיב בעת רצון עגיתיה וכו' ישועה עזרתיה.

והיינו דכתיב בשוכה ונחת תושעון שבו תגאלו. ותפלת המנחה קורא עת רצון שיהי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי פעלות המנחה ע"כ.

ועוד טעמים אחרים בכלבו סימן מ': תפא ומוציא ס"ת וקורין בו שלש עשרה פסוקים מפרשת הבאה דתניא במגילה פרק בני העיר במקום שפוסקין בו שבת שחרית שם קורין במנחה במקום שפוסקין במנחה.

שם קורין בשני במקום שפוסקין שחרית בשני. שם קורין בתמישי דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר במקום שפוסקין בשבת ש קורין במנחה בשני ובתמישי ובשבת הבאה וכן הלכה.

ולאחר שקורין מחזיר ש"ץ ס"ת למקומה ואומר קדיש עד לעילא. והטעם שאין ש"ץ רגיל לומר קדיש במנחה בשבת אחר קריאת ס"ת וכן במנחה בתענית.

מפני שאין אומרים קדיש אא"כ אומרים שום דבר בתחלה שפך נהגו לומר במנחה בכל יום בתחלה אשרי ואח"כ עומד ש"ץ ואומר קדיש. ובכאן אם אומר קדיש אחר קריאת ס"ת נמצא גומר תפלתו.

וכשירד לפני התיבה להתפלל ויאמר קדיש תחלה נמצא שנאמר על חנם. א"ת יעמדו צבור ויתפללו היאך יתכן הדבר.

לכך נהגו שלא לומר קדיש אחר קריאת ס"ת בתורה עד שיחזור התורה. ויעמדו ויאמר קדיש ויתפללו הציבור שהוא כתפלה אחת הפל.

אבל בשבת בשחרית וכן בי"ט ובר"ה ובתעניות בשחרית כיון שאמר אשרי בתיבה לאחר שנכרך ס"ת אומר קדיש אחר ס"ת לאתרו. וקדיש שחוזר ואומר קודם לתפלה אחר שהחזיר ס"ת אומרו על אשרי שהוא תפלה אחרת.

וא"ת יאמר גם במנחה אשרי אחר שנכרך ס"ת ואח"כ יאמר קדיש קודם התפלה לפני התיבה. וי"ל שלא יתכן שהרי כבר פתחו לפני התיבה באשרי כשנכנסו לב"ה והיאך יאמר אותה פעם אחרת.

ועוד כי לא נתקן לאומרו כי אם שלש פעמים ביום ע"כ דברי האבודרהם. והרוקח כתב ונ"ל ולאחר קריאת התורה במנחה אין אומר קדיש מאחר שאין מפסיקין דבר בין קריאת התורה לתפלה ע"כ ממתנינים לומר קדיש עד שמחזירין הס"ת למקומה ויאמר קדיש ויתפלל.

אבל אומר בשבתות ובי"ט ההפטרות. ובחול אומר תהלה ע"כ אומר קדיש אחר קריאת התורה ע"כ משמע מדבריו מאחר שמפסיקין בתהלה לדוד בין קריאת התורה לתפלה אף אם לא אומרים אותה בתיבה כמו שאנו א"א אותה בתיבה.

מ"מ מאחר שפסיקין בין קריאת התורה שלא יקום מיד להתפלל תפלת י"ח אומרים הקדיש על הס"ת. אבל במנחה בשבת שאם יאמר הקדיש על הס"ת אז יקום מיד להתפלל אחר הכנסת ספר תורה בלי קדימ' שום דבר וזה לא יתכן פנ"ל לפי מנהגינו: תפב ומתפללין ואומרים אתה אחד ושמה א'.

ומצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל מצינו באגדה למה נברא מעשה בראשית בששה ימים ולא בפחות ולא ביותר. מפאן אתה למד אלהותו של מקום שהששה ימים הן ג' פתות של עדים הראויים להעיד והן מעידים להקב"ה שהוא אחד ואין אחר זולתו.

והוא ברא את העולם למטה ולמעלה והוא ראשון ואחרון. וב' ימים מעידים על ישראל שהיו גוי אחד ובחר בם אל אחד ואלהות מלכותו עלינו.

וב' ימים מעידים על השבת כי בששת ימים עשה את הכל וביום השביעי שבת נינפ'ש וצוה לעמו לנוח בו ולשבות בו זכר למעשה בראשית. נמצא כי הן מעידין פאשר הן אדונים משופחים ומלכי'.

הקב"ה הוא אדון ומלך ומתגאה על הכל. ישראל אדונים וסגולים מכל העמים ומלכים. השבת הוא יום מנוחה ויום חירות פאדון ומלך על כל הימים. ואלו שלושה אדונים ומלכים חוזרים שלשתן ומעידים זה על זה.

הקב"ה וישראל הם מעידים על השבת שנבחר מכל הימים לנוח בו והוא מיוחד בין שאר הימים שנ' ימים יוצרו ולא אחד בהם זה השבת שהוא הנבחר מכל ויום זה אחד להקב"ה זכר לעדות יצירת העולם מעשה ידיו.

וישראל ושבת הן מעידין להקב"ה שהוא אחד והכל נעשה בדברו והוא המקדש ישראל והשבת דכתיב כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם. וכתיב והייתם קדושים כי חדוש אני וכתיב ניקדש אותו כי בו שבת.

והקב"ה והשבת מעידים על ישראל שהן סגולה מכל העמים וקדושים וגוי אחד בארץ. והם נצטוו להקדיש את אלהי ישראל ולקדש את יום השבת.

נאה לאל אחד להתניח בגוי אחד ביום מיוחד ע"כ אומר בשבת במנחה אתה אחד כו'. ובשם גאון אחר ז"ל מצאתי פה משמע סדר התפלה הקב"ה שהוא א'.

נתן לעמו ישראל שהן עם א'. יום השבת שהוא יום אחד ונבחר מכל הימים.

והר"ד אבודרהם כתב לפי שבשחרית של שבת נתנה התורה והתפללנו ישמח משה שהוא מדבר במתן תורה תקנו לומר במנחה אתה אחד. כלומר כשם שאתה אחד ואין פמוך.

כמו כן ומי פעמך ישראל גוי אחד שהם לבדם רצו לקבל תורתך ולא האומות עד פאן. וכבר פתבתי שהוא פנגד שבת לעתיד: תפג כתב הש"ל יום מנוחה וקדושה לעמך נתת פה ראוי לומר שהרי בסוף הלשון אומר ינוחו בו לשון זכר.

ומי שאינו אומר יום מנוחה צ"ל ינוחו בה שפל הלשון שלמעלה הוא ל' נקבה וכן הוא פתניא: תפד וכתב עוד פתניא אברהם יגל. מצינו בב"ר גיל יגיל אבי צדיק זה אברהם

בְּשֵׁעָה שֶׁנִּתְבַּשֵּׁר לֹא יִירָשֶׁף זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמַּעֲיָהּ הוּא יִירָשֶׁף בְּאֵה שִׁמְחָה וְגִילָה בְּלִבּוֹ שֶׁנִּי וַיִּפְּלֵ אֲבָרְהָם עַל פְּנָיו וַיִּצְחָק.

שְׁהִיָּה שִׁמְחָה וְעֵלְזוֹ בְּלִבּוֹ עַל שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקֵּב"ה לַעֲשׂוֹת לוֹ נֶס כְּזֶה. רַנָּה בִּיצְחָק לִפִּי שֶׁמִּצִּינּוּ בְּאַגְדָּה רַנְּנוֹ צְדִיקִים בִּה' פֶּשֶׁה צְדִיקִים רוֹאִים שֶׁכִּינְתּוֹ שֶׁל הַקֵּב"ה הֵם אוֹמְרִים שִׁירָה.

כְּשֶׁאָמַר יִצְחָק לְאָבִיו הִנֵּה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים וְאִיִּה הִשָּׂה לְעוֹלָה הַשֵּׁיב לוֹ אֲבָרְהָם לְעוֹלָה בְּנֵי מִיֵּד רִינָן יִצְחָק וְאָמַר שִׁירָה. וּמָה שִׁירָה אָמַר.

אָמַר שִׁיר שֶׁל קֶרֶבֶן. יַעֲקֹב וּבְנָיו יְנוּחוּ בּוֹ לִפִּי שֶׁמִּצִּינּוּ בִּב"ר וַיַּחֲזֵן אֶת פְּנֵי הָעִיר שֶׁנִּכְנַס עִם דְּמִדּוּמֵי חֲמָה וְקִבְעָה תְּחוּמֵינָן מִבַּע"י הִדָּא אָמְרָה שֶׁשֶּׁמֶר יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת הַשָּׁבֶת.

וְהַחֲבֵר ר' בְּנֵימִין בֵּר אֲבָרְהָם הָרוּפָא ו"ל כְּתִב יַעֲקֹב וּבְנָיו יְנוּחוּ בּוֹ וְלֹא אֲבָרְהָם וּבְנָיו וְלֹא יִצְחָק וּבְנָיו שְׁהִיָּה בְּנֵי יִשְׁמַעְאֵל וּבְנֵי קִטּוּרָה וּבְנֵי עֲשׂוֹ אֵינָם נְחִים וְזֶהוּ שֶׁכְּתִב כִּי ה' נָתַן לָכֶם אֶת הַשָּׁבֶת לָכֶם וְלֹא לְאוֹמוֹת הָעוֹלָם: תִּפְהָ וְאוֹמַר צְדִיקְתָּהּ וְכָתִב מִר שׁוֹר שֶׁלּוֹם כִּי הוּא צִדְיוֹק הַדִּין עַל שְׁמַת מַרְע"ה בְּשָׁבֶת בְּמִנְחָה.

וְגַם נִהְיָה שֶׁלֹּא לְקַבּוֹעַ מְדַרְשׁ בְּאוֹתָהּ שֶׁעָה כִּי חָכָם שְׁמַת בְּתֵי מְדַרְשׁוֹת בְּטָלִים וּמִנְהַג אֲבוֹתֵינוּ תוֹרָה הִיא. וְזָכַר לְדַבָּר מַש"ה עַב"דִּי מ"ת אוֹתִיּוֹת שְׁנִיּוֹת שִׁב"ת.

וַיֵּשׁ סוֹתְרִים וּמוֹכִיחִין מְסַדֵּר עוֹלָם שִׁמְרַע"ה מֵת בַּע"ש. וְגַם כְּתִיב בֶּן ק' וְעֲשָׂרִים שָׁנָה אֲנִי הַיּוֹם וְדָרְשִׁי הַיּוֹם מְלֵאוֹ יָמֵי וְשָׁנוּתֵי.

וְאָמְרִינָן בּוֹ בַּיּוֹם כְּתִב י"ג תוֹרוֹת וְאִם הִיָּה שָׁבֶת הִיאֵף כְּתִב. אֵלֵא י"א שֶׁנִּהְיָה לְאוֹמְרָה כְּמוֹ צִדְיוֹק הַדִּין עַל פּוֹשְׁעִים שֶׁעֲתִידִים לְחַזֵּר לְגִיְהֵם אַחַר הַשְּׁלֵמַת הַסֵּדֶר מִצְדִיקִים אֶת הַדִּין עַל דֵּינָם הַחֹזֵר כְּדָאמְרִינָן בִּב"ר מְלֵאֵף הַמְּנוּנָה עַל הַרוּחוֹת מְכַרִּיז בַּע"ש צָאוּ פּוֹשְׁעִים מִגִּיְהֵם וְנוּחוּ כְּדָרְף שִׁישְׂרָאֵל שׁוֹכְתִין.

וּבַמ"ש מְכַרִּיז וְאוֹמַר חֲזְרוּ פּוֹשְׁעִים לְגִיְהֵם שֶׁכְּפָר הַשְּׁלִימוּ יִשְׂרָאֵל אֶת סְדְרֵיהֶם שֶׁנֵּא צִלְמֹת וְלֹא סְדְרִים כִּינָן דְּשִׁלְמוּ סְדְרֵיהֶם צָאוּ לְמוֹת. וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הִתְפַּלְלוּ שְׁלֵשׁ תְּפִלוֹת אֵלֵינוּ דוֹאֲגִים וְאוֹמְרִים עֲדִינָן לֹא פָּנָה הַשְּׁמַשׁ.

אֲבָל כִּינָן שֶׁהִתְפַּלְלוּ מִנְחָה וְהוּא עָרַב דוֹאֲגִים עַל הַלִּילָה הַבָּאָה שֶׁעֲתִידִים לְחַזֵּר לְדִינָם וּלְפִיכָף מִצְדִיקִין עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין בְּמִנְחָה. וְעוֹד י"מ שֶׁנִּהְיָה לְאוֹמְרוֹ לִפִּי שֶׁאַחַר הַמִּנְחָה אוֹכְלִין סְעוּדָה שְׁלִישִׁית וְאָמְרִינָן בְּמִסְכַּת שָׁבֶת שֶׁכָּל הַמְּקַיִים ג' סְעוּדוֹת שֶׁנִּיצוּל מִג' פְּוֹרְעָנִיּוֹת מְחַבְּלוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ וּמְמַלְחָמ' גוֹג וּמַגּוֹג וּמְדִינָה שֶׁל גִּיְהֵם וְאֵלֵינוּ הַג' פְּסוּקִים נִהְיָה לְאוֹמְרוֹ עַל שֵׁם אֵלֵינוּ הַג' צְדִיקוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ: וְכָף הֵם נְדַרְשִׁים צְדִיקְתָּהּ כְּהַרְרֵי אֵל מְשִׁפְטֵיהֶם תְּהוּם רַבָּה.

כְּנֶגֶד חֲבָלֵי שֶׁל מְשִׁיחַ שֶׁיַּעֲקוֹר מְלָכוֹת פָּרְס וְאַרְז"ל שֶׁמְלָכוֹת פָּרְס דוֹמָה לְתְּהוּם מִה תְּהוּם אֵין לָהּ חֶקֶר כֶּף מְלָכוֹת פָּרְס אֵין לוֹ חֶקֶר. וְצְדִיקְתָּהּ אֵלֵהֵם עַד מְרוֹם אֲשֶׁר עֲשִׂיתָ גְדוּלוֹת וְגו'.

כְּנֶגֶד מְלָחֶמֶת גוֹג וּמַגּוֹג שֶׁכְּתוּב בָּהּ וְהִתְגַּדְלִיתִי וְהִתְקַדְשִׁיתִי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים. צְדִיקְתָּהּ צְדִיק לְעוֹלָם וְתוֹרָתָהּ אֶמֶת כְּנֶגֶד דֵּינָה שֶׁל גִּיְהֵם שֶׁשׁוֹאֲלִין תְּחִלָּה לְמַת לְמָה לֹא עֲסַקְתָּ בְּתוֹרָה שֶׁנִּקְרָאת אֶמֶת וְדָרְשׁוּ זֶה מִפְּסוּק רַאשִׁי"ת מִי"ם פּוֹטֵר מְדוּן וּבְשֵׁם הַר"ר

נתן בר מכיר מצאתי למה תקנו אלו ג' פסוקים בשבת לפי שנתנה תורה בשבת קבעוה
אלו שלשה פסוקים.

בא' יש י' תיבות פנגד י' דברות, ובב' מ' אותיות פנגד מ' יום שעמד משה בהר לקבל
הלוחות. ובג' ה' תיבות פנגד ה' חומשי תורה ע"כ.

כתב פסדר שהם כתובים בתהלי' וכן משמע בפסיקת' דשור או כשב דורש שם צדקתה
פהרי אל וגו' אדם ובהמה תושיע ה' משפט אדם ומשפט בהמה משפט אדם וביום
השמיני ימול בשר עולתו שתעבור עליו את השבת.

ומשפט בהמה ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה' ה"ד אדם ובהמה תושיע ה'
מפאן שאומר צדקתה פהרי אל במנחה בשבת. מ"ט דכתיב בהו אמת וחותרמו של הקב"ה
אמת ומנטט שבת אטימה שבועה.

הא למדת שצריכין לחתום באמת. וכו' מסודרים בסדר רב עמרם ור' סעדיה וכ"כ אבן
הירחי וכן הוא מנהג ספרד.

אבל מנהג אשכנז צו"ץ וכתב הפלבו וז"ל נשאל לפני ר' על עניין ג' פסוקים אלו מפני
מה לא סדרים פסדר שהם כתובים בתהלי'. והשיב לכו' נתקנו לומר פן לפי שפתוב וה'
אלהים אמת צדקתה הא' מסיים בה'.

והב' באלהים. והג' באמת עכ"ל.

והקושא מבוארת בלשון שאם השאלה היא לפי מנהג ספרדים אין מקום לשאלתם
שהרי הם אומרים אותו פסדר שהם כתובים בתהלים פי צדקתה פהרי אל הוא במזמור
ל"ז וצדקתה אלהי' הוא במזמו' ע"א.

וצדקתה צדק לעולם באלפא בית' בסי' קי"ט ואין מקום שאלה למנהגם ואם שאלתם
היא לסדר שאומרים אותו האשכנזים א"כ אין מקום לתשובתו דאדרבה היא הנותנ'
שהי' להם לסדרה על סדר שהם כתובים: וכתב מהר"ר משה אלמושני"י דאפשר לישב
לשוננו זה בשנה שהשואל שאל על המנהג אשכנז והשיב ר' לישב מנהג אשכנז ואמר
פי להיות שפתוב וה' אלהים אמת שהם ג' שמות שאין ראוי להפסיק כלל ביניהם.

ואם היו אומרים אותם פסדר שהם כתובים בתהלים הנה הפסוק הראשון מסיים בה'.
והב' באלהים.

והג' באמת. ומיד כשמסיימים פסוק ראשון הנה ראוי להזכיר שם אלהים ואמת בלי
הפסק הקודם בפסוק השני קודם שם אלהים.

וכן כל הקודם בפסוק הג' קודם שם אמת. וע"כ התחילו בפסוק וצדקתה אלהים פדי
שלא יאמרו הג' שמות הנזכרים סדר ה' אלהים אמת פי כאשר לא יאמרו אותם על הסדר
הזה אזלא יוכלו להפסיק עד כאן שראיתי ביישוב לשוננו עם שהוא דחוק קצת עכ"ל.

וכתב עוד ליישב השאלה והתשובה ע"פ מנהג ספרדיים ואני לא באתי ליישב הספר רק
ליישב המנהג באתי לכן קצרת. ונ"ל ליישב מנהג אשכנז שאומרים אותו על הסדר הנה
פדי להשמיע לעם דטעמא דפסוקים הוא משום צידוק הדין.

ואם היינו אומ' אות' כפי סדר הפתובים היינו חושבים ש'לזה אומרים אלו הפסוקים משום דמנחת שבת חתימה שבועה הוא וחזתמו של הקב"ה אמת. לכן אומרים אלו הפסוקים כסדר זה' אלהים אמת לפי שראוי לחתם בחמת כמו שפכתתי לעיל.

לכן מהפכין אותם להשמיע לעם דמשום צידוק הדין אנו אומרים אותו. וכעין זה מצאתי בשם מחזור ויטר"י שפכת וז"ל לפיכך מהפכין להשמיע טעמא דפסוקים משום צידוק הדין ולא כמו שכתוב בסדר המקרא כי אם היו אומרי' בסדר לא היה רשאי הסוּן לאומרו על פה משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה.

ועוד טעם שמהפכין כדי להסמיך השם להקדיש ע"כ מצאתי. ובשבת שקל בו ר"ח או חנוכה או י"ט או חולו של מועד או במוצאי י"ט הנקרא אסרו חג או שבת שיש לאחר ר"ח מנהגנו שלא לומר צדקתה כלל דמילת' כל יום שא"א תחנון בחול א"א צדקתה בשבת: תפו ונוהגין לומר פְּרָקִים מִפְּסַח עד ר"ה ובכל פעם ופעם מתחילין קודם הפְּרָק משנת כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב כדי להפיס דעת עם הארץ כ"כ הפלבו.

ומהר"ר משה אלמושני"י פתב כי לכל פעולה שיפעל האדם ראוי להקדים אליה התכלית המכוון בה אשר הוא תחלת תכלית הממשכה. וזולת זה הוא פועל בטל.

ומלבד זה אם ירצה האדם להנהיג לחבירו בדרך א' אם לא יודיעהו תחלה תכלית הדרך שהוא לא ילה בה בשמחה ובטוב לבב רק בדאגה ובעצבון בהיותו בלתי מצייר תכלית פעולתו.

וצריך עוד לידע בתחלת הפעולה השלימה. קלות השגתה כי כפי קלות השגת התכלית תגדל שמחת הפועל אותה.

וכפי שיעור וגודל השמחה יהיה הנריות והתנועה אליו. על כן ראוי מתקני קריאת המסכת' הזאת להקדים התכלית וקלות השגתו בעשיית הפעולות השלימות וקיום המוסרים המסודרים בכל פרק ופרק מהפרקים הנזכרים והיא השגת החיים הנצחיים והם חיי עולם הבא ואמר שכל איש אשר בשם ישראל יכונה לא יהיה נמנע ממצוה השגת העולם הבא וי"א כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב: תפז יח עניין ג' סעודות.

הא זהיר מאוד לקיים סעודה שלישית דא"ר שמעון בן פזי אמר ריב"ל משום בר קפרא כל המקיים ג' סעודות ניצול מג' פורעניות. מחבלי של משיח.

ומדינה של גיהנם וממלכת גוג ומגוג. מחבלי של משיח כתיב הכא יום וכתוב התם הנה אנכי שולח לכם וגו'.

מדינה של גיהנם כתיב הכא יום וכתוב התם יום עברה היום שהוא. ממלחמ' גוג ומגוג כתיב הכא יום וכתוב התם.

ביום בא גוג וגו'. וא"ר יוסי יהי חלקי עם מקימי ג' סעודות בשבת.

ומצאתי כתוב טעם ג' סעודות תפרש על י' דברים בעבור שגורם שובע והשקאה לכנסת ישראל מן המקור העליון. וגורם ברכה בכל י' ספירות ויקבל ה"ז תוספות ברכה.

ובעבורו יתברכו כל ששת הימים בעבור שאמר מרע"ה אכלוהו היום פי שבת היום לה' היום לא תמצאהו. ג"פ היום פנגד ג' י"ט שנקנסים עם כל שבת ושבת שהוא יום ז' דכתיב וישפוט ביום הז' להורות על ב' שבתות שבת הגדול ושבת בראשית ושבת מ"ת עמה נמצאו ג' שבתות.

ענין שני פנגד ג' אבות העליונים והסתתונים אברהם יצחק יעקב ימין שמאל וגוף. ענין שלישי פנגד ג' אותיות של חסד שאם פיתח א' ישאר סד כל הפוחת אחת מהן מונע ממנו חסד.

ענין רביעי פנגד ענ"ג "עזן" נהר "גן והפוחת אחת מהן נפחת מחסד ומעונג. ענין ה' פנגד ק' ק' ק' ה' צבאות ג' קדושות שיש ביום השבת והפוחת אחת מהן הרי זה מחסר קדושה אחת ח"ו.

ענין ששי פנגד בית המקדש כשהיה קיים היה מנוחה לשי"ת ולישראל שפלו שבת וכנגד בית ראשון ושני ושלישי. ענין שביעי פנגד אותיות השם יה"ו הבא בשבת לשמחת עם ישראל ולפיכך יש בו קרבן מוסף.

ענין שמיני פנגד ה' אחד שנתניח בגווניו ביום השבת. והם פתר.

חכמה.

בינה.

והם אחד. ענין תשיעי פנגד חסד.

גבורה. תפארת.

הענין העשירי פנגד נפש. רוח.

ונשמה שיש באדם פה השבת הוא נשמה לששת ימי המעשה וכל הפוחת אחת משלש סעודות הללו כאלו ח"ו הורג את הנפש וטעמים הללו תמצאם מפני זרים הנה והנה בספרי הקבלה וביתר מחברים.

ובשם ר' משה כהן מצאתי שכתב שזה חייבו לאכול ג' סעודות בשבת מפני שהאוכל אכילה גסה יצטרף להרחיק זמן אכילה שאחריה. וכשיראה שהוא מצוה לאכול ג' סעודות לא יאכל בשום סעודה מהם כ"א כשיעור שיוכל לאכול בהגיע זמן הסעודות שאחריה נמצאו כל סעודותיו לשם מצוה ולשנבע נפשו וישאר לבו פנוי לעסוק בד"ת.

ונמצא כובש יצרו בסלקו האוכל מלפניו בעודו תאב לו וכשיעש' זה ביום המנוחה כ"ש שיעש' ביום המלאכה שלא יכבד עליו לבטלו ממלאכתו. וכן אמרו בברכות על הכוס שיתן עיניו בו שלא יסיח דעתו ממנו להראות שצריך לחשוב שהותר לו לשתו' היין לצורך המצוה ולברך עליו את השם וכשיהיה בלבו פה לא יצא להשתפר ממנו עכ"ד: תפח פתב ר' נחשון מי שאוכל הרבה ואין נפשו יפה לאכול ג' סעודות אם יכול לאכול כפיצה ואין מצטער יאכל ויקיים ג' סעודות.

ואם כשיאכל כפיצה מצטער הימנו פטור שלא תקנו רז"ל ג' סעודות בשבת אלא לכבוד השבת ולענגה. וכיון שמצטער אין לו עונג ופטור.

וכ"כ הרמב"ם ז"ל, והתקם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבקר כדי ליתן מקום לסעוד' ג': תפט זמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו מו' שעות ומחצה ולמעלה ולא קודם. הלפף אותם שמפסקין בסעודת שחרית לחלקה לשנים ועדיין לא הגיע זמן מנחה אינו מקיימים מצנת ג' סעודות.

אבל הגיע זמן המנחה יכולין לעשותה מיד אחר סעודת שחרית וכן היה עושה הרא"ש ז"ל היה מברך ברפת המזון והיה נוטל ידיו מברך עליהן ומברך המוציא. והיה אומר שיותר טוב לעשות יותר פן פיון שגמ' שכה סעודת הבקר עד אחר המנחה ואם לא היה עושה מיד השלישית לא היה יכול לאכול אח"כ אלא אכילה גסה.

וכ' בתשב"ץ סי' כ"ג שמהר"ם בחורף שהימים קצרים היה עושה סעודה ג' על השלחן מיד אחר ברפת המזון. ובדרשות מהרי"ל פתב דבשחרית פשגמר סעודתו זמן ויקום וילך וימתין מעט כדי להחשב ב' סעודות באשר מסיח דעתו מסעודה ראשונה ויחזור ויטול את ידיו ויברך המוציא.

לאפוקי מאות' אשר מונגי' על סעודה ראשונה ונשארי' שם במקום וחוזרי' וסועדים שנית לסעודה שלישית ולא הסיחו דעתם מסעודה ראשונה ונחשב כסעודה אחת עכ"ל. וכ"כ השבולי לקט בשם אביו דהיה מפליג קימע' בקריאת מזמור קטן כגון ה' רועי לא אחר וגו': תצ פתב התשב"ץ סי' כ"ב מהר"ם היה רגיל לבצוע בסעודה ג' בב' לחמים כי אומר שפך כ' הרמב"ם ז"ל לפי שיש ג"פ בפסוק היום.

וכן היא נוהג הרא"ש ז"ל. וכן הוא בהגהות פ"ל.

והמרדכי פ' כל פתבי ור' ירוחם בח"א ותשובה להרמב"ן סי' ר"י וכ"כ הרב המגיד בשם גאון שכל זמן שהוא סועד בשבת צריך לבצוע על ב' כפרות. אכן מהר"פ פתב בהגה בתשב"ץ סימן י"ט ז"ל מיהו נהגו העולם לבצוע לעולם בלחם א' שלם עכ"ל.

כן ראיתי רבים נוהגים ואפשר שטעמ' הוא משים דאיתא במקילתא ביום ו' ירד להם ב' עומר' לכל אחד ואחד. ומעומר א' עשו ב' לחמים הרי לב' עומר' ד' לחמים אחד אכלו בע"ש בבקר.

והב' בליל שבת. והג' בבקר.

והד' לסעודה ג'. נמצא שסעודה ג' לא היה להם לחם משנה.

וכן מצאתי בשבולי לקט בשם ר' בנימין דליפא קפידא לבצוע על ב' כפרות דמהיכי ילפי ליה לקטו לחם משנה שני העומר פיון שאכלו סעודת שחרית לא היה לחם משנה בצדדים.

והמקפיד על זה שכתרו אתו ופעולתו לפניו עכ"ל: תצא פתב הר"ן והמרדכי פ' כל פתבי בשם ר"ת דנשים חייבות בג' סעודות וכן נמי לבצוע על ב' כפרות שאף הם היו בג' המן. וכתב הר"ן ואין צורך שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין וכ"כ בשבולי לקט דנשים חייבות משום דעל כולם הוא אומר אכלוהו היום ובין אנשים ובין נשים נתרבו באכילה זו: תצב מצאתי באגדה השוטה מים בין השמשות כאלו גזל את מתיו.

מִצְאֲתֵי בִשֶׁם הַגְּאוּנִים וְ"ל כֶּה שְׁמַעְנוּ מִפִּי חֲכָמִים הַרְאִשׁוּנִים כָּל בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת נוֹתְנִים
רְשׁוֹת לְנִשְׁמָתָן שֶׁל מֵתִים לְשִׁתּוֹת מַיִם. וְכָל הַשְּׁמֻשׁוֹת מַיִם בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת אֵין מְנִיחִים וְנִשְׁמָה
שֶׁל מֵת קְרוּבוֹ לְשִׁתּוֹת מַיִם.

לְפִיכֶה אָמְרוּ חֲכָמִים פְּאֵלוֹ גּוֹזֵל אֶת מֵתוֹ. וְנוֹקָא ז' מֵתִים שְׁאָדָם מִתְּאָבֵל עֲלֵיהֶם כְּגוֹן אָבִיו
וְאָמוֹ אֲחִיו וְאֶחָתוֹ בְּנוֹ וּבִתּוֹ וְאִשְׁתּוֹ.

וְנוֹקָא בְּתוֹף י"ב חֲדָשׁ לְפִי שְׁפָל י"ב חֲדָשׁ גּוֹף קִנְיָם וְנִשְׁמָה עוֹלָה וְיִוֹרְדָת. אָבֵל לְאַחַר י"ב
חֲדָשׁ גּוֹף כָּלָה וְנִשְׁמָה עוֹלָה וְאִינָה יִוֹרְדָת ע"כ.

וְכַתֵּב בְּסִפְרֵי אֲגוּדָה פ' ע"פ ד"מ בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת שֶׁל עֶרֶב שֶׁבֶת. וְכֵן הַשִּׁיב רַבִּינוּ מְשֻׁלָּם
לר"ת דב"ע"ש אָמְרוּ.

וְהַטּוֹר כָּתֵב בְּשֵׁם ר"ת דְּבִשְׁבֶת אָמְרוּ. וּבְאֲמַתְהָא וְהָא אִיתָא כְּמוֹ שְׁפַתֵּי רַבִּינוּ בְּחִי פ'
תְּרוּ וְנו"ל אָמְרוּ רז"ל אֲסוּר לְשִׁתּוֹת מַיִם בְּעֶרֶב שֶׁבֶת בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת הוּא שְׁנִמְצָא בְּמִדְרָשׁ
שְׁפָל הַשְּׁמֻשׁוֹת מַיִם בְּעֶרֶב שֶׁבֶת בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת הֲרִי זֶה גּוֹזֵל אֶת הַמֵּתִים.

וְכַוְנָנוּ בְּזֶה לְקַבּוֹעַ בְּנַפְשׁ אַמּוּנָה שְׁיֵשׁ לְרַשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְנוּחָה בְּשֶׁבֶת בְּגִיהָנָם. וְכִשְׁיִוְצָאִים
בְּעֶרֶב שֶׁבֶת הֵם שׁוֹתִים וְרוֹחֲצִים וּמְצַטְטְנִים בְּמַיִם עַד שֶׁהַשְּׁמֻשׁוֹת מַיִם בְּאוֹתָהּ שְׁעָה הַיּוֹצֵרְכּוּ
לוֹמַר שֶׁהוּא גּוֹזֵל אוֹתָן מֵהֶם וְעֲשׂוּ אֶת הַשְּׁמֻשׁוֹת גְּזֵלָן וּמְחַנְסֵר אֲמָנָה.

וּמִדְרָשׁ זֶה לֹא יִדְעֵתִי הֵיכָן הוּא. אָבֵל שְׁמַעְתִּי כִּי נִמְצָא לרז"ל בְּסִפְרֵי הַנִּקְרָא מִסְכ' גֵּן עֵדֶן
אוּ פְרָקֵי גֵן עֵדֶן כְּעֵין פְּרָקֵי הַיְכָלוֹת וּפְרָק מְרַכְבוֹת וּפְרָקֵי דְרָף אֶרֶץ וְכֵן כְּתוּב שֶׁם בְּנוֹסַח
אַחַר כָּל הַשְּׁמֻשׁוֹת מַיִם בְּשֶׁבֶת בֵּין מְנוּחָה לְעֶרְבִית תּוֹף שְׁנָה שְׁמַת לוֹ מֵת הֲרִי זֶה גּוֹזֵל אֶת
מֵתוֹ.

וְשֵׁם מְפֻרָשׁ הַטַּעַם בְּאוֹתָן פְּרָקִים לְפִי שֶׁהַמֵּתִים יוֹצָאִים בְּשֶׁבֶת וְשׁוֹתִים מַיִם מִן הַנְּהַר
הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן וְלִכְהֵן אֵין רְאוּי לוֹ לְגִזּוֹל אֶת מֵתוֹ. אָבֵל לְאַחַר שְׁנָה קִבֵּל אֶת דִּינּוֹ כְּכַר עַכ"ל:
תַּצַּג יט לְהוֹסִיף מִחוּל עַל הַקּוֹדֵשׁ בְּמוֹצָאֵי שֶׁבֶת.

דְּאָמַר רַבִּי יוֹסִי יְהִי חֲלָקִי עִם מוֹצָאֵי שֶׁבֶת בְּצִיפּוֹרֵי שְׁהִיְתָה יוֹשְׁבֶת בְּהַר וְהִיא נִרְאָה לָהֶם
יוֹם גְּדוֹל עַד צֵאת הַכְּכָבִים. וְלִכְהֵן הִיוּ מְאַחְרִים בְּמוֹצָאֵי שֶׁבֶת.

וּמ"מ זְמַן יְצִיאַת הַשֶּׁבֶת לְהִיּוֹת מְנוּחָה בְּמִלְאָכָה הוּא מְשִׁישְׁלִים בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת דַּר' יוֹסִי
וְהוּא אַחַר בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת דַּר' יוֹדָא שֶׁהוּא ג' חֲלָקֵי מִיֵּל אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמַּ' נִמְצָא אַחַר
שְׁקִיעַת הַחַמָּה כְּדִי לְהַלְף אֶלְף וּת"ק אִמָּה מְנוּחָה בְּעֲשִׂיַת מְלָאכָה: תַּצַּד כ תְּפַלַּת עֶרְבִית
וְהַבְּדִלָה.

מִתְחִילִין וְהוּא רַחוּם וּמְשִׁיכִים הַנִּגְזוֹן בְּוְהוּא רַחוּם וּבְרַחוּ כְּמוֹ שְׁפַתֵּי הַרֹק"ח (וְנו"ל
בְּרַחוּ בְּמִשְׁפָּה גְּדוֹל מְפָנֵי הַנְּשֻׁמוֹת חוֹזְרִים לְגִיהָנָם לְאַחַר מְכָאן וּבְכָל עוֹד שְׁמוּשָׁה אֵינָם
חוֹזְרִים. וְעוֹד מְפָנֵי טִית שֶׁבֶת שְׁצָרִיף לְלוֹת לְמִלְחָה יֵשׁ לְמִשְׁנָה.

וְעוֹד מְפָנֵי אִיחָרוֹ לְהוֹצִיא שֶׁבֶת צָרִיף לְמִשְׁנָה. כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה אֲנִי הַקְּטָן.

וכך שמעתי שרבינו אלעזר בן רבנא משולם הגדול היה חזן והיה מושף ברכו בכל פחו. וכן נמצא בתפלה רבנא עמרם במ"ש ימשוף אדם ברכו ע"כ לשון רוק"ח: תצה ויתפלל ויתפונן פשאר ערבית.

אף בתפלת י"ח מתפלל אתה חונן וכתב באנרחות חיים אין מתחילין באתה חוננתנו לפי שהמשנה מטבע שטבעו חכמים בברכה אינו אלא טועה. אלא מתחיל אתה חונן עד וחסנו מאתה ומתחיל אתה הבדלת בין קודש לחול וכן כתב הרמב"ם וכן פתוב בסדר רב עמרם עכ"ל.

ובהעתק מכתב יד מוהר"ר יעקב פולק מסמ"ג ש"ל מציאתי וז"ל נ"ל שטועים האומרים אתה חוננתנו ואתה חונן כי כל דברי אתה חונן מפנרשים באתה חוננתנו. וגם בספר הגאון בן מיימוני אין בו אתה חוננתנו אלא פוללה באתה חונן ומתחיל ואתה הבדלת בין קודש לחול.

וגם בתשובת הגאונים לא תמצא שום אתה חוננתנו כ"א אתה הבדלת מוהר"ר מנחם ע"כ. וכן כתב הב"י וז"ל והעולם נוהגים לומר אתה חוננתנו שאין זה נקרא שנוי מטבע שהכל ענין אחד הוא עד כאן לשונו: תצו הטעם שתקנו הבדלה בחונן הדעת לפי שאין אדם מגיע לדעת בין קודש לחול ואור לחושף אלא אחר חכמה גדולה ויגיעה רבה.

ועוד פשם שאין לו לאדם לעשות מלאכה במוצאי שבת קודם שיבדיל. כף אין לו לתבוע צרכיו קודם שיבדיל ולכף קבעוהו ההבדלה בחונן הדעת שהוא ראש לכל הצרכים.

והכי איתא בירושלמי אסור לאדם לתבוע צרכיו עד שעה שיבדיל עכ"ל האבודרהם תצו ואחר תפלת לחש אומר קדיש. ואומר ויהי נועם יושב בסתר עליון וכל המזמור עד אנרף ימים אשביעהו.

ולמה נהגו לומר זה המזמור במוצאי שבת לפי שהשבת היא משמרת שומריה ואין צריכין לירא מן המזיקים שהרי אין חותמים בשבת שומר עמו ישראל לעד אלא חותמים פורס ספת שלום עלינו לפי שאינן צריכים שמירה מן המזיקים.

לפיכך עתה שהן נכנסים לימות החול והן צריכין שמירה שפכר ניתנה רשות למחבלים לחבל גם לשר הממונה על הרוחות להשיב גפשות הרשעים בגיהנם לדונם נהגו לומר זה המזמור במוצאי שבת שיש בו תפלה להמלט מן המזיקים ומדין גיהנם.

מן המזיקים כמה דתימא יפול מצידה אלף ורובה מימינה אליה לא יגש. מדין גיהנם (מן) כמה דתימא לא תאונה אליה רעה ואין רעה אלא גיהנם כמה דתימא וגם רשע ליום רעה.

ונהגו העם להתחיל ויהי נועם הוא סוף מזמור שלמעלה הימנו להתפלל על מעשה ידיהם שהרי בשבת לא עשו מלאכה. ועוד שהוא מזמור של ברכה שבו בירף משרע"ה לישראל בשעה שסיימו מלאכת המשכן.

והקמת המשכן היה ביום א' לפיכך אומרים אותה בליל ראשון' ונהגו לכפול פסוק אנרף ימים אשביעהו שעי"כ נשלם השם הינצא ממנו כ"כ הא"ח. ומציאתי לכך כופלים פסוק

זה פְּדִי לְהַזְכִּיר שֵׁם שֶׁל ד' יוֹדִי"ן בִּי"שׁוּעַת"י בְּסוּף הַמְזֻמָּר ב"פ לְהַשְׁמֵר מִן הַמְזִיקִים
יֵשׁ ב' שְׁמוֹת אֶחָד שֶׁל ד' יוֹדִי"ן וְאֶחָד שֶׁל ג' יוֹדִי"ן עכ"ל.

וְהַצָּרוּר הַמּוֹר פ' וַיִּקְרָא אָדָם כִּי יִהְיֶה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְלֹא אָמַר אִישׁ אוֹ גֵבֶר אֶלָּא אָדָם בָּא
לְרַמֵּז לְאָדָם הָרָאוּשׁוֹן שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁכוֹ אֵלָיו הַטְּוִמָאוֹת וְהַנְּגָעִים וְכָל מִינֵי זִיבָה שֶׁנִּתְּהוּ מִמֶּנּוּ
בַּק"ל שְׁנַיִם שֶׁהֵינָה פּוֹרֵשׁ מֵאֲשֶׁתוֹ וְנִדְבָקוֹ אֵלָיו פִּגְעִין בִּישׁוּן וְנִגְעֵי בְּנֵי אָדָם וְרוּחִין בִּישׁוּן.
וּלְכֹה אָמַר בְּשִׁיר שֶׁל פִּגְעִין וְנִגְעֵי לֹא יִקְרַב בְּאֵהָלָיָהּ. וּלְכֹה יֵשׁ בַּמְזֻמָּר הֵזָה ק"ל תִּיבּוֹת
כְּנֻגָד אֵלָיו ק"ל שְׁנַיִם שֶׁל אָדָם.

וּלְכֹה כּוֹפְלִים פְּסוּק אֲנִיָּה יָמִים לְהַשְׁלִים הַמְּנִין עכ"ל. וְכֵן כָּתַב בְּפִרְשֵׁה בְּרֵאשִׁי.

וְהַתְּשֵׁב"ץ בְּסִימָן רנ"ח כָּתַב מִהַר"ם ז"ל כְּשֶׁהֵינָה מִתְּפַלֵּל וַיְהִי נִוְעֵם אָמַר לְעוֹלָם אֲנִיָּה
יָמִים ב"פ וְאָז יֵשׁ בּוֹ כְּמִנְיַן הַכְּהֻנִּי"ם בְּגִימָט' לְפִי שֶׁפִּהֲגִי חֲשֻׁמוֹנָאֵי וּבְנִיּוֹ הֵיוּ הוֹלְכִים
לְמַלְחָמָה וְאָמְרוּ ז' פְּעָמִים וַיְהִי נִוְעֵם וּב"פ אֲנִיָּה יָמִים אֲשֶׁבִּיעֵהוּ וְנִצְחָהּ וּלְכֹה נְעֵלָם זִי"ן
בְּוִיָּה נִוְעֵם לֹמַר כָּל הָאוֹמְרוֹ ז' פְּעָמִים אֵינּוּ יָכוֹל לְהַזִּיק לוֹ כְּלִי זִי"ן.

וְהַרְר"ד אֲבוֹדְרָהָם כָּתַב וְז"ל וְהַטְּעַם שֶׁכּוֹפְלֵי בְּתַחֲלָה וַיְהִי נִוְעֵם וּבְסוּף אֲנִיָּה יָמִים
אֲשֶׁבִּיעֵהוּ יֵשׁ אוֹמְרִים מְפִנֵי שִׁיּוֹשֵׁב בְּסִתְרָ עֲלִיּוֹן עִם פְּסוּק וַיְהִי נִוְעֵם יֵשׁ בּוֹ קכ"ד תִּיבּוֹת
וּכְשֶׁתְּכַפְּלֵם יִהְיֶה רַמ"ח.

וּמִן הַדִּין הֵינָה לְכוֹפְלוֹ פֵּעַם אַחֲרַת אֶלָּא מְפִנֵי טוֹרַח הַצְּבוּר תְּקַנּוּלְכָפּוֹל הַפְּסוּק הָרָאוּשׁוֹן
וְהָאֲחֵרוֹן בְּלִבְד וְיִחְשָׁב כְּאֵלּוֹ כּוֹפְלוֹ כְּלוֹ. וּלְכֹה תְּקַנּוּ לְאוֹמְרוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת שֶׁהִיא תַּחֲלַת
הַשְּׁבוּעָה כְּדִי לְשִׁמּוֹר רַמ"ח אֲבָרִים.

כְּדֹאֲמַרֵּינוּ בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים רַבָּה בְּרַמ"ח תִּיבּוֹת שִׁישׁ בְּקִרְיַאת שְׁמַע שְׁמוֹר מְצוֹתָיו וְחִיָּה
שְׁמוֹר רַמ"ח תִּיבּוֹת שֶׁבַק"ש וְהַקְּב"ה יִשְׁמֹר רַמ"ח אֲבָרִים שֶׁלָּהּ עַד כָּאֵן: תַּצַּח כָּתַב
בְּתוֹשִׁבַת הַגְּאוֹנִים שֶׁאֵין אוֹמְרֵי וַיְהִי נִוְעֵם אֶלָּא בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת שֶׁכָּל שַׁבַּת הַיָּמִים הֵם שֶׁל
חוֹל.

אֲבָל בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת שְׁבָא יו"ט בְּאוֹתָהּ הַשְּׁבוּעָה א"א אוֹתוֹ וְסִי לְדָבָר וַי"ו יִהְיֶה נִוְעֵם וַי"ו
מַעֲשֵׂה יְדִינוֹ. וְהַטְּעַם מְפִנֵי שֶׁמְזַכֵּר וּמַעֲשֵׂה יְדִינוֹ עֲלֵינוּ ב"פ שֶׁאֵלּוֹ הִי' מְזַכֵּר פֵּעַם אַחַת
הֵינּוּ אוֹמְרֵי בְּשֵׁהֶם רֹב שַׁבַּת יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה.

אֲבָל כִּינּוּן שֶׁמְזַכֵּר ב"פ אֵנוּ צָרִיכִים שִׁיְהִיו שַׁבַּת הַיָּמִים כְּנֻלָּם יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה. וְעוֹד טַעַם
אַחַר דְּאֲמַרֵּי בְּסִפְרֵי וַיִּרְא מִשָּׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוֹ אֲנִתָּה וְגו' וַיִּבְרָךְ אוֹתָם מִשָּׁה.
מֵה בְּרָכָה בְּרַכְּם אָמַר לָהֶם תִּשְׁרָה שְׁכִינָה עַל מַעֲשֵׂה יְדִיכֶם. וְהֵם אָמְרוּ וַיְהִי נִוְעֵם ה'
אֶלֶּהֵינוּ וְגו'.

וְעַל כֵּן נִהְיֶה לְאוֹמְרוֹ בְּכָל מוֹצָאֵי שַׁבַּת חוּץ מִשַׁבַּת שְׁבָא יו"ט בְּתוֹכָהּ שֶׁעֲצוּר מִן הַמְּלָאכָה.
וְלָכֵן נְעֵלָם זִי"ן בְּוִיָּה נִוְעֵם כִּי ז' פְּעָמִים בְּשָׁנָה אֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ וְאֵלּוֹ הֵן בַּשְּׁבוּעָה שִׁישׁ
בּוֹ פְּסַח א'.

ז' שֶׁל פְּסַח ב'. שְׁבוּעוֹת ג'.

רֵאשׁ הַשָּׁנָה ד'. יוֹם כְּפוֹרִים ה'.

סוכות ו' שמיני עצרת ז. ואע"פ שבתפלה והבדלה אימר בין יום הז' לששת ימי המעשה אף אם יבא יו"ט באותו שבוע.

הא אמרינן פ' ע"פ סדר הבדלות הוא מונה: תצט ואומר סדר קדושה והטעם שאין דרוך לברך התלמיד שלא יתברך רבו עמו לכה מאחר שמתחיל בברכת עצמו יאמר ג"כ ברכת הש"י. ועוד כמו שכתב הרוקח ונ"ל אומרי' סדר קדושה' במ"ש לפי שבאותה שעה פושעי ישראל מתחילין לירד לגיהנם וסדר קדושה שאנו אומרים מועיל להם לצונן להם אש של גיהנם ע"ד צלמנת ולא סדרי'.

וע"כ מאריכי' בעניני תפלות פי ממתני' להם עד שיסיימו פנסיה אחרונה של ישראל תפלתם. ועל כן נוהגים במקצת מקומות להאריך הרבה בויהי נועם וסדר קדושה וכ"כ רב עמרם זה שנהגו לומר ויהי נועם וקדושה וסדרא בנעימה ובאריכות נועם באפיקי שבתא.

כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם כדי להאריך לרשעים מלחזור לגיהנם. דבמ"ש צועק הממונה על הרוחות חזרו לגיהנם שפבר השלימו ישראל סדריהם.

ומתחילין בואתה קדוש לפי שאין גאולה בלילה: תק וכשאין אומרי' ויהי נועם כגון שקל י"ט באמצע השבוע אז אין אומרים ג"כ סדר קדושה. ומצאתי כתוב דהא בדהא תליא לפי שע"י הקמת המשכן השרה שכינתו על ישראל ואתה קדוש הוא פנגד השראת שכינה שמשרה על ישראל.

כדאיתא בב"ר א"ר חגיגא על כל קולוס וקולוס שמשבחין להקב"ה משרה שכינתו ומ"ט ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. ר"ל משרה שכינתו לשמוע תהלות ישראל.

ועוד שהטעם הוא שאין דרוך לברך לתלמיד כו' גדלעיל וכשנדחה זה נדחה גם זה. ועוד ע"ד דאמר הכתוב הקל קל יעקב פלומר ק"ל תיבות כשזכירי אותו בני יעקב הקל קל יעקב הידים ידי עשו אז יהיו קלים ידי עשו וכחותיו מקלו של יעקב.

וכפל הלשון הידים ידי עשו ר"ל סמאל שרו של עשו גימטריא ק"ל א' יותר והוא יומו של יו"כ שאין יכול לשלשן כדאמרינן בנדרים השטן גימ' שס"ד ימים וי"כ אין פח לשלשן בו וזהו ויסר אפ"ן מרפכותיו דהיינו פחו של סמאל"ל פי אפ"ן גימט' סמאל"ל.

ובלע המנות לנצח לפיכך סומכין לומר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אז יתגדל ויתקדש באבוד רשעים רנה והאביד שריד מעיר והוא סמאל ומחנה שלו עזה ועזאל הם השרידי' והפליטי' מעיר מגזירת עירין וישראל עושה חיל: תקא ונוהגים לומר ויתן לה לפי שאמר כל שומר שבת מחללו ושמתים בבית תפלתו וגו' שבמוצאי שבת צריך לומר רננות כמו ויתן לה.

לפי שהשבוע נכנס ואומרים פסוקים טובים וברכות ושלומות. ועוד כתיב פי בשמחה תנאו ובשלום תובלון ע"כ מצאתי: תקב ומזכירין אליהו.

והטעם שתקנו להזכיר אליהו במוצאי שבת כ' אכן הירחי משום דאמרינן בעירוובין מוכטח להם לישראל שאין אליה בא לא בערב שבת ולא בערב יו"ט מפני הטורח וממ"ש והלאה הוא זמן ביאתו.

וק' לו לזה הטעם למה אין מזכירין אליהו ג"כ במוצאי יו"ט. ויש לתרץ מפני שדין יו"ט הוא יום א' ואנו עושים ב' ימים והואיל ונדחה נדחה.

ומיהו אינו נכון זה הטעם. והנכון בעיני כי מה שתקנו להזכיר אליהו במ"ש שהוא ע"ש דאמרין בשבת פרק כל כתבי הקודש אמר רב יודא אמר רב אלמלא שמו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אמה ולשון שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו וכתוב בתורה ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים.

ועוד אמרין ה"ם אמר רשב"י אלמלא משמין ישראל שתי שבתות פהלקתן מיד נגאלין כי כה אמר ה' לפרסיים אשר ישמרו את שבתותי וכתוב בתורה והביאותים אל הר קדשי ועל פו אנו אומרי להקב"ה הרי שמרנו את השבת כמו שצויתנו מעתה שלח לנו את אליהו הנביא.

ועוד דאיתא במדרש שפכל מ"ש נכנס אליהו לגן וישב תחת עץ החיים וכותב זכותן של ישראל: דיני סדר הבדלה תקג סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה. ויברך בפה"ג על הפוס של יין שלא יהא פגום.

ומצוה מן המובחר שיבדיל על היין פדאיתא בע"פ אמר ר' יוחנן ג' מנוחלי עולם הפא הדר בא"י והמגדל בננו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבת והוא דשייר מקידושא לאבדלא.

ואיתא בפרקי ר"א פ' כ' אמר ר' צדוק כל מי שאינו מבדיל על היין במוצאי שבת או שאינו שומע מאחרים שמבדילין אינו רואה סימן ברכה לעולם. אבל המבדיל על היין או שומע מאחרים שמבדילין.

הקב"ה קראו קדוש ועושהו סגולתו שנאמר והייתם לי סגלה מפל העמים ואומר ואתם תהיו לי ממלכת פהנים וגוי קדוש ואומר והייתם קדושים פי קדוש אני ואומר ואבדיל אתכם מן העמים.

ואין מבדילין על הפת פן פירשו התו' פ'אלו דברים. אבל מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה.

והגאונים פתבו אעפ"י שאין מבדילין על הפת חם חל י"ט במוצאי שבת מבדילין עליו פנין שמקדישים עליו הקידוש עיקר ואגב הקידוש מבדילין גם פן עליו והרא"ש ז"ל פתב שיותר טוב לעשות ההבדלה והקידוש שניהם על השכר.

ומי שאין לו יין ומצפה שיהיה לו למחר לא יאכל עד למחר שיבדיל. ואם אין לו אלא פוס אחד ואינו מצפה שיהיה לו למחר יותר מוטב שיאכל קודם שיבדיל ויברך עליו ברפת המזון ואח"כ יבדיל עליו פסדר ההבדלה.

ממה שיבדיל ויברך ברפת המזון בלא פוס שברפת המזון טעונה פוס אורח חיים סימן רצ"ו: תקד וכשמבדילין על הפוס שופכים מן הפוס פי מן היין לארץ דאיתא בב"ר כל בית דלא אשתפיף ביה יינא במ"ש פמיא לית ביה סי' ברכה.

גי' במרדכי פ' ג' שאכלו. ועוד טעם לשפיקה זו לפי שבשעת שמבדילין כל משמרות החול אשר זזו ממקומן בע"ש מוכנות לשוב אל מקומן כמו שכתב הרקנט פרשת קרח

דסלקא מגיהנם חד כוסירא טעינ' בישא דבעא לשלטאה בשעתא דאמרי ישראל ומעשה
דינו פוננהו.

ואיהו נפיק מההיא זנגא דאקרי שאול ובעי לאתערב' בזרעא דישראל וילשלטא עליוהו
וישראל עבדי עבדי בהדס וביין ואמרי הבדלה ואיתפריש מנייהו וכיין דמבדלי על הכוס
מאיך ההוא פוסירא ועל לדוכתיה לשאול אתר דקרח וסייעתיה תמן דכתיב וירדו הם
וכל אשר להם חיים שאולה.

ואינון לא נחתין תמן עד דישראל עבדו הבדל מנהון הבדלו מתוך העדה הזאת ע"כ. ומנה
הטעם היות הבדלה על היין כי היין עולה ע'.

וע' הם השרים החיצוני' מצד ישמעאל ועשו אינהון מריהון דקטיגרון ואנו שופכי היין
להחליש פחם לארץ. גם טעם שפרכת היין ע"ד שהרמב"ן מביא משל למי שעשה סעודה
למלך וצינה המלך לתת לפלוני לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין מן
הסעודה שייספרו בשבחיו ולא בגנותו.

לכן גם בכאן צרי' ליתן לעדתו של קרח חלקם פדכתבתי לעיל בעניין מים אחרונים.
ונמצא פתוב בספר חסידים אחר שפירא על מיני שתיה אסור לשפוך הימנה ע"כ יש
לדקדק לשפוך קודם הברכה.

ויש מדקדקי שמתחילין לערות לתוך הכוס פשמתחילין הנה אל ישועתי ומערה והולך
עד שיגיע למעיני הישועה אזי שופך שיזול היין על שפת הכוס על הארץ: תקח ואח"כ
מברך על הבשמים ומברך תחלה על הבשמים ואח"כ על האור וסי' לדבר "בשמים
ראש".

וכן תמצאם מבואר מסודרים בסדר הזה ביצירת בראשית כמו שכתב רבינו בחיי בפ'
ויקהל וז"ל ברפת היין רמוזה היא בפ' בראשית במלת הארץ שהוא הגן והגפן בגן והוא
היין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ברפת מיני בשמים רמוזה במלת רויח אלהים
כי הריח באמצעי הרוח והוא שאמר שישאר האדם האויר ויכניסו בחוטמו.

ועוד ממה שידוע כי הרוחות מניעות הריח. מאורי האש נאמר יהי אור.

המבדיל בין קודש לחול שנאמר ויבדל אלהים בין האור ובין החושך עכ"ל. ומאחר
שפסוק ויבדל הוא כנגד המבדיל מרומז בו ג"כ פמה הבדלות עושין בשנה והם כמניין
מלת ויבד"ל כמו שכתב התשב"ץ סי' פ"ד.

והר"ם מרוטנבורק פשהנה מברך על הבשמים הנה נוטל ההדס בימינו וכן משמע
בברכות פרק אלו דברים דבר שיש לו לברך עליו טול בימינו. שאל רבינו יהודא לרבינו
אפרים למה מברכין על ההדס יותר מכל מיני בשמים כגון עשבים המריחים או פירות.

והשיב לו איני מברך על הדס שוטה שלכם שלבו יבש ואין בו לחלוחית של ריח ויש לי
זכוכית קטנה של בשמים ועליה אני מברך. והרב רבי ברוך פתב שמצוה מן המנובחר
לברך על ההדס.

וסוף לדבר תחת הסרפד יעלה הדס וסמיה ליה שומר שבת מחללו לכן הרוצה לצאת
די שניהם יהיה לו כלי מיוחד עם בשמים וגם ישים שם עלי הדס. ועל ריח הפלפלים

מִצְאֲתֵי בִקְוֹנָז יֵשֶׁן בְּשֵׁם מֵהֵרָא"י דְּיוֹצְאִים בָּהֶם כְּמוֹ בְּשֹׁאֵר בְּשָׂמִים וְלֹא כִּיֵּשׁ שְׂמִפְקָקִים בְּדָבָר.

כְּתֹב הָרֵב רַבִּי שְׂמוּאֵל בֶּר גְּרָשָׁם מִי שְׂאִין לוֹ עֲצֵי בְּשָׂמִים וְלֹא עֲשִׂי בְּשָׂמִים שְׂיָכוֹל לְבָרֵךְ בְּרִיר הַפְּיֹרוֹת שְׂרִיחָם מְבֹנָשׁ וְנוֹדָף. וְהִטְעַם שְׂמֵרִיחִים הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי שְׁבֵת כְּדִי לְעֲשׂוֹת נֶחֱת רוּחַ לְאָדָם עַל שְׁהֲלָכָה מְמַנּוּ הַנְּשָׂמָה הַיְתִירָה הָאֲבוּדָה בַּמִּצְוָה שֶׁנֶּ"ש שְׁבֵת וַיִּנְפֹשׁ כִּיֵּן שְׂשֵׁבֶת וַי אָבְדָה נֶפֶשׁ: נִשְׂאֵל הַרְשָׁב"א מִפְּנֵי מָה אֵין מְבָרְכִין עַל הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאֵי י"ט שְׁחַל לְהִיּוֹת בְּתִיף הַשְּׁבֵת כְּמוֹ שְׂמֵבְרָכִים בְּמוֹצָאֵי שְׁבֵת שְׁהֵרִי יֵשׁ נְשָׂמָה יְתִירָה בְּיוֹם טוֹב וְעַל זֶה מְבָרְכִין בִּי"ט שְׂחַל לְהִיּוֹת בְּמוֹצָאֵי שְׁבֵת יֵין קִידוּשׁ גַּר הַבְּדֻלָּה זְמַן וְאִין מְבָרְכִין עַל הַבְּשָׂמִים.

וְהַשִּׁיב נִרְאֶה לִי כִי נְשָׂמָה יְתִירָה שְׂאֲמָרוֹ הוּא מִפְּנֵי שְׂיִמְיָה נִפְעָלִים כְּפִי הַתְּחִלַּת בְּרִיאַתָם וְכְמוֹ שְׂאֲמָרוֹ בְּמִסְכַּת תַּעֲנִית פֶּר' בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים תָּנוּ רַבָּנָן אֲנָשִׁי מִשְׁמ' הָיוּ מְתַפְלְלִים עַל קָרְבַּן אֲחִיָּהֶם שְׂיִתְקַבֵּל בְּרָצוֹן.

אֲנָשִׁי מִעֲמֵד נִכְנָסִי לְבֵית הַכְּנֶסֶת וַיּוֹשְׁבֵי אַרְבַּע תַּעֲנִיּוֹת בְּשְׁבֵת. בְּשִׁנֵּי וּבְשִׁלְשֵׁי וּבְרַבִּיעֵי וּבְחֲמִישֵׁי.

בְּשִׁנֵּי עַל יוֹרְדֵי מַיִם כְּלוֹמֵר מִפְּנֵי שְׁבֹו נִחְלְקוּ הַמַּיִם וְעָלוּ לְהִיּוֹת צַעַר בְּמַיִם. וּבְשִׁלְשֵׁי עַל הוֹלְכֵי מִדְּבָרִית כְּלוֹמֵר מִפְּנֵי שְׁבֹו נִרְאִית הַיְבֻשָּׁה.

וּבְרַבִּיעֵי אֶסְפְּרָה. שְׂלֹא תִפְּוֹל בְּתִינוּקוֹת מִפְּנֵי שְׁבֹה נִבְרָאוּ הַמְּאֹרוֹת דְּכָתִיב בָּהוּ וְהָיוּ לְמְאֹרוֹת לְמְאֹרֶת כְּתִיב.

וּבְחֲמִישֵׁי עַל עֲוֹבְרוֹת וּמְנִיקוֹת. עֲוֹבְרוֹת שְׂלֹא יִפְּלוּ.

וּמְנִיקוֹת שְׂיִנְקוּ אַח בְּנִיָּהֶם כְּלוֹמֵר שְׁבֹו נִבְרָאוּ הָעוֹפוֹת וְהַדְּגָיִם וּלְפִיכָף כְּשֶׁנִּגְמְרָה מְלֹאכַת הַבְּרִיאָה עֲמַד הָעוֹלָם שְׂלִימָתוֹ וּבְרִיאַתוֹ בְּשְׁבֵת. וְכִשְׂיִצָּא הַשְּׁבֵת חוֹזְרֵת יְמוֹת הַשְּׁבֵת חֲלִילָה לְהִיּוֹת נִפְעָלִים בְּתַחֲלֻמָּם.

וַיּוֹם הָרֵאשׁוֹן חָלוּשׁ מִכּוֹלָם שְׂמִמְנּוּ הַהֲתַחֲלָה. וְעַנְּוּ זֶה אָמְרוּ שֵׁם עוֹד שְׂבִיּוֹם הָרֵאשׁוֹן לֹא הָיוּ מְתַעַנְּוּ מִפְּנֵי שְׂהוּא יוֹם שְׂלִישִׁי לִיצִירָה כְּלוֹמֵר לִיצִירַת הָאָדָם וְהָאָדָם חָלוּשׁ בְּשִׁלְשֵׁי לִיצִירָה כְּתִנוּקוֹת שְׂהֶם חָלוּשׁוֹת בְּשִׁלְשֵׁי כְּמוֹ שְׂמִנּוֹזְכָר בְּדַבְּרֵי חֲכָמִים.

וְאָמְרוּ רִיחְנוּ מִשׁוּם נְשָׂמָה יְתִירָה וּפִירוּשׁוֹ כְּמוֹ שְׂאֲמַרְתִּי, וּלְפִיכָף צָרִיף רִיחְנֵי לְהַשִּׁיב אֵת הַנֶּפֶשׁ וּלְחַזְקָה. אָבֵל בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב אֵינוֹ צָרִיף וּמ"מ כְּשָׁבָא י"ט בְּמוֹצָאֵי שְׁבֵת אֵין צָרִיף לְבְּשָׂמִים שְׂעוֹנָג יוֹם טוֹב עוֹלָה כְּבְּשָׂמִים לְנְשָׂמָה יְתִירָה וַיּוֹמֵר.

וְכֹן כְּתֹב רַבִּינוּ בְּחַיִּי בְּפִרְשַׁת וַיִּשְׁלַח: וַיִּשׁ מְפָרְשִׁים נְשָׂמָה יְתִירָה הִיא הַמְּנוּחָה וְהָעוֹנָג שְׂהַנֶּפֶשׁ מוֹצָאָה בְּשְׁבֵת כְּאֵלוֹ הִיא נְשָׂמָה יְתִירָה וְכִשְׂנִכְנַס לִימֵי הַטְּוֶרַח וְהָעֲנוּי כְּאֵלוֹ אָבְדָה מְמַנּוּ נְשָׂמָה יְתִירָה וְנִחְלַשׁ.

וּלְפִי פִירוּשׁ זֶה בְּשְׁבֵת נִתְּוִסְפָה בּוֹ נְשָׂמָה יְתִירָה מִפְּנֵי שְׂהוּא יוֹם מְנוּחָה וְאִפְּלוּ מְמֹלֹאכַת אֹנְכֵל נֶפֶשׁ מָה שְׂאִין כֹּן בְּיוֹם טוֹב. וּמ"מ כְּשָׁבָא יוֹם טוֹב בְּמוֹצָאֵי שְׁבֵת אֵין צָרִיף לְבְּשָׂמִים שְׂעוֹנָג י"ט כְּבְּשָׂמִים.

והראב"ע פ"י נְשָׁמָה יְתִירָה כִּי בְשַׁבַּת יִתְחַדֵּשׁ בְּגוּפוֹת יִתְרוֹן כַּח וְהַנְּשָׁמָה יִתְרוֹן הַשְּׂכָל וְזוֹהוּ וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֵת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וּלְפִי פִירוּשׁ זֶה אֵין חִידוּשׁ זֶה בְּיוֹם טוֹב. וּלְפִיכֹה אֵין מְבָרְכִין עַל הַבְּשָׂמִים בְּמוֹצָאוֹ.

וּכְדַבְרֵי רַאב"ע כֵּן מִשְׁמַע בְּמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי כְּדַאִיתָא בְּמַסְכַּת בֵּיצָה פָּרַק יוֹם טוֹב נְשָׁמָה יְתִירָה נִתְּן הַקַּב"ה לְאֲדָם בְּעָרֵב שַׁבַּת וּבְמוֹצָאֵי שַׁבַּת נוֹטְלָה מִמֶּנּוּ וְהִינּוּ דְאָמַר ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ מֵאֵי דְכָתִיב שַׁבַּת וַיִּנְפֹּשׁ כִּיִּן שְׁשַׁבַּת וַי אָבְדָה נֶפֶשׁ.

וְהִכִּי אֲתַמַּר בְּמַסְכַּת תַּעֲנִית פָּרַק בַּג' פָּרָקִים בְּשִׁנְיָה. וְהִקְשׁוּ בְּמִדְרָשׁוֹ שֶׁל ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָי עָלָיו הַשְּׁלוֹם וַי לְגוֹף הָיָה צָרִיף לֹאמַר שְׁמַמְנֹו אָבְדָה הַנֶּפֶשׁ.

וְהַשִּׁיבוּ שֶׁהַנֶּפֶשׁ מוֹשְׁכַת אֶלֶיהָ הָרוּחַ הֵהוּא בַע"ש וְהִיא נַעֲשִׂית דִּירָה לְרוּחַ הַהוּא וְדָר בָּהּ כָּל יוֹם הַשַּׁבַּת וְהַנֶּפֶשׁ בְּמַעֲלָה וְרַבּוּי גָדוֹל מִמָּה שֶׁהִיָּתָה. וְעַל זֶה שְׁנִינּוּ כָּל נַפְשׁוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִתַּעֲטָרוֹת בְּשַׁבַּת וְעֵטְרָה זֹה הִיא הָרוּחַ הַהוּא הַדָּר בֵּינֵיהֶם כִּיִּן שְׁיִצָּא הַשַּׁבַּת וַי לְנֶפֶשׁ שְׁאָבְדָה הָעֵטְרָה הֵהִיא וְזוֹהוּ שַׁבַּת וְכִיִּן שְׁנִסְתַּלַּק וַי לְנֶפֶשׁ שְׁאָבְדָה מֵה שְׁאָבְדָה ע"כ.

עֵינֵי עוֹד מְזָה בְּחִידוּשֵׁי בְּפָרַק ב' דְּמַסְכַּת בֵּיצָה: תְּקוּ וּמְבָרֶךְ עַל הַגֵּר בּוֹרָא מְאוּרֵי הָאֵשׁ. וּמְצָוָה מִן הַמְּנוֹבָחֵר לְבָרֶךְ עַל הָאֲבוּקָה הִכִּי אָמַר רַבָּא בְּפָרַק ע"פ.

וְכַתֵּב בְּחִידוּשֵׁי אֲגוּדָה אֲבוּקָה לְהַבְדִּילָהּ וְה"ה נֵר שְׁתִּי פְתִילוֹת. וְכַתֵּב הַפְּלִבּוּ מֵאַחַר שְׁפָסְקוּ ז"ל שְׁנִסְתַּח הַבְּרָכָה בּוֹרָא מְאוּרֵי הָאֵשׁ שֶׁהוּא לְשׁוֹן רַבִּים צָרִיף לְהִיּוֹת שֶׁם אֲבוּקָה שְׁנִרְאִי בּוּ מְאוּרוֹת וְקוֹדֵם שְׁיִבְרֶךְ פּוֹשֵׁט יָדוֹ לְאוֹר הַגֵּר וּמִסְתַּפֵּל בְּצַפְרָנִי' שְׁנִרְאִי מִן אֱלֹהִים אֵת הָאוֹר וְהַדָּר וַיְבַדֵּל אֱלֹהִים וּמֵה שְׁנִנְהִיגוּ לְהַסְתַּפֵּל בְּצַפְרָנִים דְּאִיתָא בְּפָרָקֵי ר"א לְפִי שֶׁהוּן לְבָנִים וּבְהוֹן נִהְיָה בְּאוֹר הַגֵּר בְּרִאוֹתָם.

וְתַנּוּן נְמִי בַפ' אֵלוּ דְבָרִים אֵין מְבָרְכִין עַל הַגֵּר עַד שְׁיִאוֹתוֹ לְאוּרוֹ. וְאַרְז"ל אֵין מְבָרְכִין עַל הַגֵּר עַד שְׁיִכִּיר בֵּין מְלוֹזְמָא שֶׁל טְבָרְיָא לְמְלוֹזְמָא שֶׁל צִיפּוֹרִי (פִּירֵשׁ מְלוֹזְמָא דִּינֵר) וּמְלוֹזְמָא שֶׁל טְבָרְיָא הִיָּתָה מְצוּיִירַת וְשֶׁל צִיפּוֹרִי הִיָּתָה חֲלָקָה.

וְע"כ נִהְיָה לְהַסְתַּפֵּל בְּצַפְרָנִי' לְאוֹר הַגֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּן חֲלָקוּ נֶגֶד מְלוֹזְמָא שֶׁל צִיפּוֹרִי. וּמִסְתַּפְּלִי בְּכַף כְּנֶגֶד מְלוֹזְמָא שֶׁל טְבָרְיָא שֶׁהִיא מְצוּיִירַת.

וּבְאֲגָדָה שְׁיִצָּא אוֹר מִבֵּין צַפְרָנֵי שֶׁל אָדָם הָרֵאשׁוֹן. וַיֵּשׁ אֲגָדָה אַחֲרַת עַל אָדָם הָרֵאשׁוֹן שְׁכָשְׂרָאָה שְׁחָשֵׁף הַיּוֹם בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת אָמַר אוֹי לִי שְׁבִשְׁבִילִי שְׁפָרַחְתִּי עוֹלָם חוֹכֵף בְּעַדִּי וְנִתְּן הַקַּב"ה בֵּינָה בְּלִבּוֹ וְנִטַּל שְׁנֵי רַעְפֵּי וְהִקִּישׁן זֹה בְּזוֹ וַיִּצָּא מֵהוּן אוֹר וּבְרַף עָלָיו.

וְנִסְתַּפֵּל בְּגוּפּוֹ וְרֵאָה עֲצָמוֹ עָרוּם לְבַד הַצַּפְרָנִים. וְעַל זֶה יֵשׁ שְׁנִנְהִיגוּ לְהַסְתַּפֵּל בְּצַפְרָנִים כְּשֶׁמְבָרְכִין עַל הָאוֹר.

וַיֵּשׁ שְׁנִנְהִיגוּ לְהַסְתַּפֵּל בְּצַפְרָנִים וְאוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁהוּן פְּרוֹת וְרַבּוֹת כְּלוּמַר שְׁיִפְרוּ וַיִּרְבּוּ כְּצַפְרָנִים כְּמוֹ שֶׁכָּתֹב הַפּוֹר סִמְן רַצ"ח וְהַפְּלִבּוּ סִי ב מ"א וְרַב עֲמָרָם כְּתִב אָמַר רַב נְטְרוֹנָאֵי בְּבוֹרָא מְאוּרֵי הָאֵשׁ כֹּף עוֹשִׁין בְּשְׁנֵי יְשִׁיבוֹת מִבֵּיטִים לְכַפּוֹת הַיָּדִים כְּדִי שְׁיִנְהִיגָה מִן הַגֵּר.

וְאָמַר רַב הֵאֵי בְּרַפְתָּ הָאוֹר חוֹבָה עַל כָּל מִי שְׁמַכִּין בֵּין ב' דְּבָרִים שְׁאֵין נְכָרִים. וְנִהְיָה הָרֵאשׁוֹנִים לְהַבִּיט בְּשִׁרְטוּטֵי הַכַּפִּי' עַד שְׁיִכִּיר בֵּינֵיהֶ' מִפְּנֵי שֶׁהוּן מְצוּיִירַת.

וי"א מפני שיש בשרטוטי יד סי' להתבר' בו. לכה נהגי' אנו לכוף האצבעות לתוף כף היד כדי לצאת דעת פולם ולראות הצפרנים והשרטוטים ביחד.

ובספר תניא כתב תחלה מכניס אצבעותיו לתוף ידיו ומחשיף תחתיהן ואחר כף פושטן והנה אור במקום חושף ומברך שפבר הוא נאות מן האור: תקז כתב בספר חסידים במ"ש לא יקח עץ ששמו קי"ן בל"א להדליק ולברך עליו מפני שריחו רע ואז צריף ריח טוב להריח כמו שכתוב בספר החשבונות עכ"ל: תקח גרסי' בפ' אלו דברים אמר רב יודא אמר רב אין מחזירין על האור פדרף שמשזרין על המצוות לפי שבברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא שנברא האור במ"ש.

שואם משום הנאת האור מברך הנה צריף לברך בכל פעם ופעם שנהג' מן האור וכ"ש שאין מחזירין על הבשמים שאינן אלא להשבת נפש: תקט ואומר המבדיל בין קדש לחול ושומה מלא לוגמיו ומטעים בני ביתו ונוהגין לשפוף על השלחן לרחוץ בו העינים כדי לחבב המצוה וכן משמע במרדכי.

ואעפ"י שנהגו באשכנז לעמוד בשעת הבדלה כמו שכתב האגור בסימן ת"ך בשם אגדה וכן כתבו תשובת מהרי"ל סימן קכ"ד. מ"מ כתב במקום אחר שרבו מהר"א ז"ל לא שטה עד שישב משום דת"ח לא יאכל ולא ישטה מעומד וכן נכון לעשות: תקי נהגו העולם להבדיל בבית אעפ"י ששמעו כל בני הבית הבדלה בב"ה.

כתב הר"ן בסוף פ' ראוהו ב"ד דאכיל' אי קי"לן מצות אינן צריכות פנונה ש"ד משום דה"א בסתם אבל אם מתפונן שלא לצאת בהבדלה שמבדילין בבית הפנסת לא נפקי והוי ליה פלא הבדילו פלל וכן כתב תלמידי הר"ר יונה בסוף פ"ק דברכות.

ואפ"י חזן שפירף בבית הפנסת יכול לברך פעם שנית בביתו בתוס' בר"ה פ"ב: תקיא אסור לאכול שום דבר או אפילו לשמות יין או שאר משקים משתחשף עד שיבדיל בין בליטה בין למחרתו ומי שטעה ולא הבדיל בתפלה וטעה גם בכוס פגון שטעה קודם שהבדיל צריף לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה אף על גב דקיימא לן טעם מבדיל פי שיכול להבדיל על כוס אחר שאכל.

מפל מקום פיון שאכל באיסור קרינו ביה טעה וצריף לחזור ולהתפלל כף מסיק הטור סימן רנ"ד: תקיב ובמוצאי שבת כשיוצאין מבית הפנסת נוהגין ליקח גרות בידם להאיר להם הדרף אשר ילכו לביתם ואותן גרות של מצוה הן.

וכן מצאתי בפסקי אדוני מורי שכתב וז"ל מדליקין גר במוצאי שבת מנר בית הפנסת כדי לילף לבית דהוי גמי גר של מצוה. פדאמרין במדרש עלמה זכה שאול במלוכה על שהאיר אביו במבואות האפילות בנירות הרבה כף מצאתי ואש"כ עיניתי במגלת סדרים דר' ניסי' גאון שכתב וז"ל אר"ל שאול לא זכה למלוכה אלא על ידי זקנו שהנה מדליק גרות רבים.

לכה נקרא ש"ו גר. פתוב אהד אומר גר הוליד קיש וכתוב אהד אומר קיש בן אכיש הוא אביאל וכו' אלא על ידי שהנה מדליק גרות לרבי' נקרא גר ועוד האריף דמבואות הנה מדליק אפילו מביתו לבית הספר הנה מדליק בהן גרות להאיר לרבים עכ"ל.

ומביא דבר זה מן הירושלמי פ'ק ג' דשבועות עכ"ל מורי ז"ל והמדרש הזה הוא בביקרא רבה פ' צו פ"ט. וראיתי מדקדקי שמדליקין גרות בבית במקום אפ"ל במ"ש.

ומנהג נכון הוא שפ"ש שמדליקין גרות בכניסתו פ"ה יש לעשות ביציאתו כמו שכתב הש"ל והאבודרהם שנהגו לומר פיוטים וזמירות ללנות השבת פ"ד פ"ה שמלוין המלך בכניסתו וביציאתו כמו כן נכון שכל מה שעשו לכבוד שבת בכניסתו כן יש ללנותו ביציאתו: תקיג כא ללנות השבת דג"ר סינן בפ"ק כל פתיי הקודש חמר רבי אליעזר לעולם וסד"ר אדם שלחנו במוצאי שבת אע"פ שאינו צריך אלא פזית פדי ללנות את השבת.

וכתב בש' סימן ל"ה משל שמלוין את המלך ביציאתו פ"ש שמלוין איתו בביאתו. ובסידורים מפרש אבר אחד יש באדם ונסכוי שמו ואינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת ע"כ.

ונראה לי טעמא דמילתא כי ידוע שאותו עצם לזו שמיה והוא עצומו ועיקרו ושרשי וממנו נהנה האדם בעצם השפה. וכאשר ימות האדם הכצ' שהוא אינו נ"מיות ולא נפחת. ואלו יכניסו אותו באש אינו נשרף. ברחיים אינו נטחן.

בפטיש אינו מתפוצץ. והוא העצם שיש בו קיום נצחי וממנו יחיה האדם לעת התחייה והוא המקבל עונג ועונש אחר מיתת אדם.

ועצם הזה שרשו ועקרו מעצם השמים. ומצאתי לחכם אחד מקובל כי האדם מיסוד השמים מחצר הכבוד ולמעלה.

ומשם ולמטה מיסוד הארץ. ומיסוד השמים נשאר עצם אחד שאינו פ"ה י"א שהוא עצם התחתון שבשדרה וקראוהו רז"ל מלא תרנוד רקב.

תיתא בביקרא רבה מהיכן נברא אדם מלוז של שדרה במים אינו נ"מיות כו' וזהו שאמר וינאץ השקד. וזהו העצם הנשאר עד התחיות ואז על התחייה חל עליו.

ומאן דלא פ"ה במודים נעשה מאותו עצם נחש בריה מקולקלת ולעולם לא יכניס עם יושבי חלד. ובעת התחייה יתרטב העצם בטל התחייה ונעשה כשאר בעיפה ויתפשט לכאן ולכאן וימתחו מתוכו כל האיברים וכל הגידים ועור ובשר ויתגלגלו עד א"י ושם יקבלו רוחתם בארץ הטהורה.

וכדי לקבוע בלב העם אמונת ש"כר ועונש ואמונת התחייה אוכלין מעט במ"ש להורות פ"ש ששעצם זה אין לו הנאה כי אם אחר פלות שבועת ימי השבוע. כמו כן יקבל עצם הזה תענוג והנאה מתענוגי עה"ב אחר פלות ימי שנות האדם שהם שבועים שנה.

וכמו כן מצאתי במדרש תנ"א אר"ש שהיא גרמא למה אשתאיר יתירא מפל שאר גרמי משום דאיהו גרמאה דלא סביל טעמא דמזוני דבני נשא פשא גרמין. ובגיני פ"ה הוא תקיף מפל שאר גרמין והו' ליהוי עיקרא דגופ' וגופה אמתבני מיניה ובכ"ן כל הזהיר בסעודה זו ומשביע לעצם הזה ינפה שישביע בצחצחות נפשו בתענוגי רב טוב הצפון לצדיקים ולשבוע שמחות אשר עליהם התפלל המשורר תודיענו אורח חיים שובע שמחות את פניו בעימות בימינו נצח: תקיד כב עירובי חצירות.

איתא בפרק קמא דשבת שתקנו חכמים לערב עירובי חצירות וככה עושין גובין פת מפל בית ובית ונותנים אותו באחד מבתי החצרים שעמה אנו רואים פאלו פולן דרין באותו הבית.

וכתב האגור בסימן תרס"א נשאל גדול הדור מהר"ר יעקב מולין על מה שיש מנהג בקצת קהילות מאשפנו שעושין עירובי חצירות בפת ותולין הפת עשוי כמין מצה בבית הפנסט ומניחין אותו שם כל השנה.

איה יוצאים בו הא לא הוי מקום פיתא ולא מקום לינה. והשיב פי הרבה גדולים ערערו על זה ובסוף מצא בתשובת מהר"ם שישב המנהג אבל לא נודע להרב הגנזכר הטעם עכ"ל.

ומהרי"ל לא הנה סומך לכתחלה על השיתוף שנעשה על הצבור בערב פסח אולי נתקלקל ואתי לידי ת לה. והנה רגיל להניח עירוב בכל ע"ש וע"ש וכן הנה נוהג מורי הרב ז"ל.

ומי שמערב כה"ג צריך לזכות הפת על ידי אחר ולא יזכה לא על ידי בנו הקטן אפילו אינו סומך על שלחנו. ולא על ידי בנו הגדול הסומך על שלחנו.

ולא ע"י אשתו וכשמזכין בו צריכין להגביה מן הארץ טפח ושאלו לבני מהר"י סג"ל מתי שאוכל רפתא דעירוב. והשיב מנהגי להניח עירובי חצירות ושיתוף מבואות בכל ערב שבת וערב שבת.

ובליל שבת ובשחרתו אני מניחו ללחם משנה תחת הפת שאני בוצע עליו וכן הנה נוהג מורי הרב ז"ל: תקטו ומה שנוהגין האידנא לתקן על ידי חבל הקשור לרוחבו של מבווי דין חבל זו אינו קורה שיהי אין רחבו טפח.

ולא מהני אלא מטעם צורת הפתח דמהני למעלה אפילו בגמי כמו שכתב הפלפול שאם אין לו קנן עושה בחבלים וכו' כתב הרוקח בסימן קע"ג. לכה יש לזהר להעמיד תחת החבל קנה מכאן וקנה מכאן אפי' אינו נוגע בהן אלא ביניהם כמה אמות.

ובלבד שיהא גובה הקנים שמכאן ומכאן י' טפחים ויהיו מכוננים פנגד החבל. וצריך שיהיו הקנים שפצדדים חזקים לקבל דלת כל שהו כמו שכתב הטור סי' שס"ב: תקיו פעם אחת נשברה הקורה בשבת והתרתי לטלטל בתוכה באותה שבת דעירות שלנו כחצרו' עכ"ל מהר"י נוזיל בדיניו סימן י"ב וכן כתב הר"ם מרוטנברג בתשובתיו סימן ל"ט.

וכן כתב מהרא"י בתרומת הדשן דדינא הכי הוא בעיר המוקפת חומה. וכתב עוד שאם הכשר המבווי נמצא שבור ואינו יודע אם נשבר מבע"י דשרי משים דמוקמי ליה אחזקתו' והשתא הוא דנשבר: תקיז הבליטה שלפני הבית פתב מהר"י מולן סי' ק"ח דאסור לטלטל תחתיהם אם לא שיש לה שלשה מחיצות שלימות וברביעיפי תקרה והתקרה רחבה ד' אז אמרינן פי תקרה יורד וסותם: תקיח פתב ר"י אותם היהודים הדרים בכרפים המוקפים חומות שיש בהם מחיצות גמורות ודלתותיהן נעולות בלילה.

דאין צריכין לשפוןר אפילו הרבה ישראלים דרים בבית אחד שרי לטלטל בכל העיר. פון דליכא שני ישראלים בשני בתי שאוסרים זה על זה ומיהו מה שכתב ר"י ודלתותיהן געולות בליקה לא נראה לרבינו מאיר דאפילו אינו געולות בליקה נמי מרדכי פ"ח דעירובין: דיני ראש חודש תקיט נוהגין שהשמש מכריז בערב בהכנסת ר"ח בקול רם יעלה ויבא.

כתב מהרי"ל שיש מקומות שהנערים קורין כדי שלא יהא השמש צריך להפסיק בין גאולה לתפלה. והרשב"א פתב שאין לחוש לזה מאחר שתפלה ערבית רשות.

וראיתי כתוב בספר שחיבר אדוני מורי אשר עדיין כמוס באוצר המלך שדחה תשובת הרשב"א בראיו ברורות וטעמו ונימוקו עמו ושקיל וטרי עד דמסי' שיש לנהוג שהשמש העיר יתחיל להתפלל י"ח קודם הצבור וכשיגיע ליעלה ויבא אז יאמר בקול רם תיבות יעלה ויבא: תקף שכח יעלה ויבא מחזירין אותו.

ואם נזכר קודם שמסיים ברפת רצה או אפי' אחר שסיים כל שאינו מתחיל מודים אומר במקום שזכר. ואם לא נזכר עד לאחר שהתחיל מודים חוזר לתחלת רצה.

סיים חוזר לראש. והא דמחזירין על שכחת הנפרת ר"ח דוקא שחרית ומוסף ומנחה. אבל שכח ולא הזכיר בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין החודש בליקה ל"ש חם ר"ח יום אחד או אם ב' ימים. וכשם שיחיד חוזר ש"ן נמי חוזר אם טעה.

חוזר משחרית שאינו חוזר הש"ן מפני שתפלה מוסף לפניו כף מסיק הא"ח סי' תכ"ב. והא דמחזירין דוקא בתפלה אבל ברפת המזון אין מחזירין אותו.

מ"ט תפלה דלא מצי פטר נפשיה מחזירים אותו. ברפת המזון דמצי פטר נפשיה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל (פי' דבר שצריך ברפת המזון) שאפשר שיאכל פירות או ירקות. רק שלא יתענה שאסור להתענות בר"ח הלכך לא מהדרין ליה. מ"מ כל זמן שלא פתח בהטוב והמטיב לאו חזרה היא.

ואמר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישראל לזכרון כו' וכתב הר"ר יוסף שאם נזכר קודם שפתח הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן אפי' בליקה אע"ג דגבי תפלה אין מחזירין אותו על שכחת החודש בליקה ה"מ להחזיר' אבל להוסיף ברכה אפילו בליקה נמי כף מסיק המרדכי והטור א"ח סימ' קפ"ח: תקא מה שאנו קורין הלל בר"ח מצאתי בשם הגאונים ז"ל מניין שאומרים הלל בראשי חודשים מצינו שרמזו דוד בתהילים הללויה הללו אל בקדשו.

י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חודשים ומשמע הללו אל בקדשו על קדוש החודש הללויה. ולפיכך אנו כופלין כל הנשמה תהלה זה הללויה על שנה מעופרת שיש בה י"ג חודשים ועל חודש שני ימים כ"כ התניא וכתב עוד ומצאתי בשם הר"ר מאיר ז"ל שמצות ההלה לקרותו מעומד.

והטעם מצאתי בשם החב"ר רבי בנימין בר אברהם הרופא ז"ל ע"ש הכתוב הללו עבדי ה' שעומדים. כלומר הללו את ה' בעמידה לפי שהלה עדות שבחו של מקום ונפלאותיו ונסיו שעשה לנו ומצות עדות בעמידה שנאמר ועמדו האנשים ובעדים הכתוב מדבר.

וכן היו קורין אותו בעזרה על שחיטת הפסחים בעמידה שהרי אין ישיבה בעזרה. ומה שקורין אותו בלילי פסחים בישיבה מתוך שחולקים אותו ואין קורין אותו כולו ביחד אין מטריחי אותו לעמוד.

ועוד שהרי יושב על שלחנו וכוסו בידו שמה תטרף דעתו מתוך סעודתו ונפיל הכוס מיזו: ובשם הר"ר מאיר ז"ל מצאתי לפי שד"ר לילי פסחים ד"ר הקסבה וחרות אין מטריחי אותו לעמוד עכ"ל: תקב ובבבבב ברכת ההלל יש פלוגתא דרבננתא.

ומסקנת ר"ת והרא"ש דבין יחיד בין צבור מברכין. וכתב הטור סי' תכ"ב דמברכין לקרא את הלל כלו' ואין מברכין לגמור וכן כתבו התוספת פרק הנה קורא והר"ר יונה והרא"ש והר"ן.

וכתב המרדכי פרק כמה מדליקין בשם ראב"ה דהמברך בר"ח לגמור לא משתבש דלגמור תרתי משמע וכן משמע בא"ח סימן תפ"ח. ושכ"ל הלכות פתב מי שטעה ובידו בר"ח לגמור אין צריך לתזור.

תקב וקורין אותו בדילוג דגרסינן במסכת עירובין אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוץ דק שמנה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן שמונת ימי חנוכה ויו"ט ראשון של פסח ויו"ט של עצרת ושמונת ימי החג.

ובגולה כ"א יום שמונת ימי חנוכה ובתים טובי' של פסח וב' ימים טובי' של עצרת ותשעה ימי החג. וסימן בבט"ח שני ימים טובים של פסח.

ב' ימים טובים של עצרת. תשעה ימים דסוכות.

שמונה ימים דחנוכה. סי' אחר שנים שנים באו אל נח.

שנים שנים. שני ימים טובים של פסח ושני ימי ימים טובים של עצרת.

"באו תשעה ימי החג. "אל" נח בגימט' חנוכה.

וכן ימים שאין גומרים בו הלל כ"א וסימנה א"ך טוב. ראשון ניסן.

ששה ימי פסח. ב' אייר.

א' סיון. ב' תמוז.

א' אב.

ב' אלול. ב' מרחשון.

א' כסליו כשהשנה פסחה. א' שבט.

ב' אדר.

זהו כ"א. וימים שגומרין ושאינם גומרין הם ב"פ כ"א.

וסימנה אהי"ה אשר אהי"ה שהוא ב"פ כ"א והוא שם גאולת מצרים כן יגאלנו ברחמי שנית: תקב דילוג כתב הר"ר דוד אבודרהם ז"ל הרמב"ם כתב קריאת ההלל בר"ח הנה מנהג ואינה מצוה ומנהג זה בצבור לפיכך קורין בדילוג ע"כ.

וַיֵּשׁ מִי שִׁפְתָב מִשׁוֹם דְּהַנִּי יוֹם סְלִיחָה כְּיוֹם כְּפוּרִים וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה. לָכֵן אֵין לְגַמְוֹר הַלֵּל כְּדָאֲמַר זְמַן כְּפָרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתֵם דְּמִיּוֹם שְׁנַתְלוּ הַמְּאֹרוֹת נִפְלָה אֶסְפְּרָה בְּתַנּוּקוֹת.

שְׁלֵא יִכוּלוּ לְסַפְּוֹל הָאֹוִיר וְנִתְבַּטְּלָה בְּקַרְבָּן רֹאשׁ חֲדָשׁ: תַּקְכָּה וְכִיצַד מְדַלְגִין. תַּנּוּקוֹת שְׁל בֵּית רַבִּין יוֹדְעֵי וְאֵין צְרִיף לְפָרֵשׁ.

רַק יֵשׁ לָנוּ לְפָרֵשׁ לְמָה נוֹהֲגִים לְכַפֹּוֹל כָּל פְּסוּק מְאֹוֹדָה וְאֵילָּה. וְהַטַּעַם הוּא מִפְּנֵי שְׁתַּחֲלַת פְּרִשְׁת מִן הַמְּצָר עֲנִינָה כְּפוֹלִים עַד אֹוֹדָה כִּי עֲנִיתָנִי.

כְּנָגַד עוֹה"ז וַיִּמּוֹת הַמְּשִׁיחַ וּלְכִיכָּה אָנוּ גּוֹמְרִים אוֹתָהּ בְּכַפִּילָּה. וַי"א טַעַם אַחַר לְכַפִּילַת פְּסוּקִים אֵלוּ מִפְּנֵי שְׁאֲמָרוּם יְשִׁי וְדוֹד וְאֶחָיו וְשְׁמוּאֵל כְּדָגְרִסִּינָן בְּפָרַק עַרְבֵי פְּסוּחִים אֹוֹדָה כִּי עֲנִיתָנִי אָמַר דָּוִד.

אָבָן מְאָסוּ הַבוֹנִים אָמַר יְשִׁי עַל דָּוִד שְׁהֵיָה צָעִיר שְׁבָאֲחָיו וְרוּעָה בְּצֹאן וְלֹא הֵיָה נֶחְשָׁב בְּעֵינֵיהֶם וְלֹא עָלָה בְּלַבָּם שְׁיִהְיָה הוּא מְלָךְ. הַבוֹנִים הַבְּנִים כְּתִיב.

מֵאֵת ה' הִיָּתָה זֹאת אָמְרוּ אֶחָיו שְׁהוּא לְשׁוֹן רַבִּים. זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה' אָמַר שְׁמוּאֵל שְׁהֵיָה מִתְנַבֵּא לְהֶם שְׁסוּפָם לְגִיל וְלִשְׁמוֹחַ שְׁיִוְשִׁיעֵם הַקַּב"ה מִיַּד אוֹיְבֵיהֶם עַל יָדוֹ.

אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָא. אָמְרוּ אֶחָיו.

אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה אָמַר דָּוִד שְׁהֵיָה מְצַלִּים וּמִתְפַּלְלִים שְׁיִצְלִיחַ בְּמַלְכוּתוֹ. בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה' אָמַר יְשִׁי כְּשֶׁבֵּא דָוִד מִן הַצֹּאן.

בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית ה' אָמַר שְׁמוּאֵל כְּשֶׁקָּרָא אוֹתָם אֶל הַזָּבַח. אֵל ה' וַיֵּאָר לָנוּ אָמְרוּ כְּנֹלָם.

אֶסְרוּ חַג אָמַר שְׁמוּאֵל שְׁאֲמַר לְהֶם שְׁיִהְיוּ מִקְרִיבִים זָבַח וְשְׁלָמִים לְשִׁמּוֹחַ וְלַזְרוּק עַל הַמִּזְבֵּחַ. אֵלֵי אֵתָהּ וְאוֹדָה אָמַר דָּוִד.

הוֹדוּ לַה' אָמְרוּ כְּנֹלָם. וּמִפְּנֵי כְּבוֹדָם אָנוּ כּוֹפְלִים אוֹתָם לְהִרְאוֹת שְׁאָנוּ חוֹשְׁבִים כָּל פְּסוּק מְהֶם כְּפָרִשָׁה בְּפָנֵי עֲצָמָה.

וּלְכָּהּ אָנוּ פּוֹסְקִים אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָא אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָא לְשָׁנִים וְכוֹפְלִים אוֹתָם אַעֲפ"י שְׁהוּא פְּסוּק אַחַד כְּףֵה כְּתַב הָאֲבוֹדְרָהֶם: תַּקְכוּ כִּינָן שְׁאֵין גּוֹמְרִין אוֹתוֹ וְאֵין קוֹרִין אוֹתוֹ אֵלָּא בְּדִילּוּג אֵינוּ חֲמוּר לְעַנְיָן הַפְּסָקָה כַּ"ש אֵלָּא אֶף בְּאֲמָצַע שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכְּבוֹד וּמְשִׁיב שְׁלוֹם לְכָל אָדָם.

אֲבָל בְּעַנְיָן אַחַר אֵין לוֹ לְהַפְּסִיק. וְאֵם הַפְּסִיק וְשָׁהָה בּוֹ אֶפְיָלוּ שְׁהָה כְּדִי לְגַמְוֹר אֵת כְּנֹלָה אֵין צְרִיף לְחַזּוֹר לְרֹאשׁ א"ת סִימָן תַּכ"ב: תַּקְכוּ וַיַּחֲדִיד שְׁלֵא הַתְּפַלֵּל עִם הַצִּיּוּר טוֹב לוֹ לְכַתְּחַלָּה לְחַזּוֹר אַחַר ג' שְׁיִהְיוּ עִמוֹ כְּדִי שְׁיִוְכַל לֹאמַר לְשָׁנִים הוֹדוּ וְהֵם יַעֲנוּ אַחֲרָיו.

וְכַתַּב הַפְּלִבּוֹ בְּסִי' נ"ב בְּשֵׁם הַר"ר פְּרָץ שְׁטוֹב לְאוֹמְרוֹ עִם הַצִּיּוּר אֶף קוֹנָדִם הַתְּפַלָּה ע"כ. וְהַר"ר הוּא בְּעַל הַגְּהוֹת סְמ"ק וְתַשְׁב"ץ וְכַתַּב כֵּן בְּהִגָּה בְּתַשְׁב"ץ סִי' ר"ח וְהַרוֹקַח כְּתַב רֵאִיתִי אֵת ר' שְׁלֵא קָרָא הַלֵּל דַּר"ח עִם הַצִּיּוּר וְקָרָא מְעַצְמוֹ מִיִּנְשָׁב בְּשַׁעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה: תַּקְכַּח בְּעַנְיָן קְרִיאַת הַפְּרִשָׁה הַלְּכָת' כַּר' דָּאֲמַר דּוֹלַג.

בְּפָרַק הַקּוֹרָא אֵת הַמְּגִלָּה עוֹמֵד. פִּי' פֶּהֵן קוֹרָא ג' פְּסוּקִים וַיַּדְבֵּר צוֹ וְאֲמַרְתָּ.

לוי חוזר וקורא ואמר וזה פי' דולג שדולג לאחרי וקורא עד ההין. ישראל עד ונסכה.
רביעי עד ונסכו. והטעם שהוצרכו לדלג הוא מפני שפרשה זו אין בה אלא ח' פסוקים.
ואם יקראו שנים הראשונים כל אחד ג' פסוקים לא נשארו אלא ב' פסוקים. ואין משיירין
בפ' פחות מג' פסוקים.

ואם יקראו פ' זו בשנים ונשארו עדיין ז' פסוקים לקרות בהן שני אנשים. א"א לפי שהם
נחלקים לב' פרשיות פ' וביום השבת היא משני פסוקים.

ופ' ובראשי חדשיכם היא מחמשה פסוקים. ואם יקרא איש פ' וביום השבת ופסוק א'
מפ' ובראשי חדשיכם אין מתחילין בפ' פחות מג' פסוקים.

ואם יקרא פ' וביום השבת וג' פסוקים מפ' ובראשי חדשיכם לא נשארו אלא ב' פסוקים.
ומפני כך צריכי' לקרות ג' בפ' צו ואעפ"י שאין בה אלא ח' פסוקים.

כשדולג האמצעי פסוק א' ה"ל ט'. וקורא השלישי ג' פסוקים הנשארים וגם וביום
השבת.

והרביעי קורא ובראשי חדשיכם כ"כ הב"י סימן תכ"ג. והוא הפענ' בגמ' בפ' הנה קורא
וברי"ף ופשיטה רב אומר דולג.

ופי' הרי"ף והגאונים אמצעי דולג כדכתבין. והקשה עליו הרמב"ן דא"כ מה הועילו
בתקנתו והלא אותה חששה דנכנסי' במקומ' עומדת שהרואה אותו מתחיל בפסוק שלישי
שבפ' יאמר הראשו' לא קרא אלא ב' פסוקים ואי לא חיישי' לנכנסין בדלא אפשר.

למה דולג יקראו השנים בפ' צו. והשלישי יקרא וביום השבת ופסוק א' מפ' ובראשי
חדשיכם.

דמאי איכא משום דמתחילין בפ' פחות מג' פסוקים. והא הוה אינה אלא משום הנכנסים
וכיון דאפילו בדילוג איכא לההיא חששא גופא למה דלוג נקרא פדרכו ולא נישחש
לנכנס' כיון דלא אפשר.

והרשב"א ז"ל תירץ דמשום הכי פסקינו דדולג בראשי חדשיכם ולא אמרינו שיקראו
פדרכן וכדכתבין. משום דאמצעי דולג דהינו שני ליכא למיחש אלא לחד נכנסים דהינו
אותן שיכנסו בתחלת קריאת השני ואלו היו קורין פדרכן ויקרא השלישי פרשת וביום
השבת דהוי תרי פסוקי ופסוק אחד מובראשי חדשיכם איכא למיחש לתרי גונוי נכנסים.

חד לנכנסים בשעת שהוא מתחיל לקרות אותו פסוק של ובראשי חדשיכם שהוא סבור
שמשם התחיל לקרות שאל"כ למה לא סייג בסוף פ' ביום השבת ואיכא למיחש לנכנסים
לתחילת קריאת הרביעי דכד חזו ליה מתחיל בפסוק שני סברי דקמא לא קרא אלא פסוק
א' הלכך דולג עדיף: והר"ן פתב דאין צורך לכך אלא רבני גזור דלעולם אין מתחילין
בפ' ואין מסיימין בפ' פחות מג' פסוקים.

והו' תקנתא לא מיעקרא לעולם הלכך א"א שיקראו פדרכן בראשי חדשיכם דהכי לייעבד
פדלעיל שאלו היו קורין פדרכן לא לנכנסים וליוצאים בלבד אלא אפי' לעומדים שם
מתחילה ועד סוף איכא למיחש לחורבה שיהיו סבירים לומר שמוטר להתחיל בפ' בפחות

מג' פסוקים וְיִרְגְּלוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן פְּשִׁיזְדָּמָן לְהֵן וְאִיכָּא מְשׁוּם הַנְּכַנְסִים אוּ אַם יִשְׁיִיר בְּפָחוֹת
מג' פסוקים וְיִרְגְּלוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּכָל הַשָּׁנָה וְאִיכָּא מְשׁוּם הַיּוֹצְאִי.

וּלְפִיכָּךְ לֹא רְצוּ חֲכָמִים לַעֲקוֹר א' מ'ב' תַּקְנֹת אֱלוּ עוֹלָם אֲפִילוּ אִי לֹא אֶפְשָׁר. שְׁמָא תֵּאמֵר
וְהָא אֶפְתִּי כִּי אֲמַרִי נְמִי דִּילְג אִיכָּא לְמִימֵר שְׁהַעוֹמְדִי שָׁם יְהִי סְבוּרִים שְׁמֹנְתֵר לְדִלְג
בְּעֵלְמָא וְיָבֵאוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּפָסוּק ג' ש'ב'פ' וְאִיכָּא מְשׁוּם הַנְּכַנְסִים.

הָא לֹא קִשְׁיָא שְׁאִין הַדִּילוּג מְצוּי וְלָמָּה יָבֵאוּ לְדִלְג אֲדַרְבָּא מִי שְׁהוּא ב'ב"ה מִתְחַלָּה וְעַד
סוּף שׁוֹאֵל לָמָּה הוּא דוֹלְג כֵּינָן דְּאִיכָּא פְּסוּקֵי טוֹב' וּמְפָרְשֵׁי לִיהִי שְׁלַפִּי שְׁאִין מִתְחִילִין וְאִין
מְשִׁיירִין ב'פ' עוֹשִׂין כְּךָ וּמִתּוּךְ כְּךָ לֹא יָבֵאוּ לְדִלְג בְּעֵלְמָא בְּכִינְצָא כְּזֶה כְּדִי שְׁלֹא יִחְשְׁבוּ
הַנְּכַנְסִים שְׁהַתְחִילוּ ב'פ' פָּחוֹת מִג' פְּסוּקִים.

וְעוֹד שְׁאִין הַדִּילוּג מְצוּי וְאִינוּ נַעֲשֶׂה אֱלָא מְדוּחָק וְלִיכָּא לְמִיחַשׁ בְּיָה אָבָל אַם הָיוּ קוֹרִין
כְּדַרְכֵּן הַעוֹמְדִים ב'ב"ה אִין רוֹאִין שְׁנו' כְּלָל וְאִינוּ סְבוּרִין דְּהִכָּא שְׁאִנִּי מְשׁוּם דְּלֹא אֶפְשָׁר
אֱלָא סְבוּרִין כְּדַרְכֵּן הֵן קוֹרִין שְׁמֹנְתֵר לְהַתְחִיל וְלִסְגִּיָּם פ' פָּחוֹת מִג' פְּסוּקִים עכ"ל: אָךְ
עֲדִינָן ק' לָמָּה יִדְלַג הַשְּׁנִי וְאִינוּ דוֹלְג הַשְּׁלִישִׁי בְּקִרְיָאֵת הַלְלוּ שְׁהוּא אֲחֵרוֹן ב'פ'.

וְכַתֵּב בְּסֵפֶר תְּנִיָּא דְּאִין מִתְחִילִין ב'פ' פָּחוֹת מִג' פְּסוּקִים גְּזִירָה מְשׁוּם הַנְּכַנְסִים שְׁמָא יֵאמְרוּ
שְׁהַקוֹרָא קוֹרָא בְּפָחוֹת מִג' פְּסוּקִים. וְהִכָּא דְּלֹא אֶפְשָׁר לְפִיכָּךְ דוֹלְג הָאֲמָצְעִי.

דְּמְשׁוּם יּוֹצְאִין לִיכָּא לְמִיחַשׁ. מֵאִי אִיכָּא לְמִיחַשׁ מְשׁוּם הַנְּכַנְסִים.

מִי שְׁנַכְנַס ל'ב"ה יִשְׁאֵל הֵיִתָּה זֹאת הַקְּרִיאָה וְיִשְׁיַבּוּהוּ כְּעֵנִינָן עכ"ל. וְלִי נִרְאָה דְּאִין צְנוּרָךְ
לְכַךְ דָּאֵם דוֹלְג הָאֲמָצְעִי לִיכָּא לְמִיחַשׁ רַק לְהַנְּכַנְסִים.

אָבָל אַם הֵיִה דוֹלְג ה'ג' אִיכָּא לְמִיחַשׁ לְהַנְּכַנְסִים וְלִהִיּוֹצְאִים. לְהִיּוֹצְאִים בְּסוּף קְרִיאַת לוּי
שְׁמִשְׁיִיר ב' פְּסוּקִים.

וְלְהַנְּכַנְסִים בְּתַחֲלַת קְרִיאַת שְׁלִישִׁי דְּכַד חֲזוּ מִתְחִיל בְּפָסוּק שְׁשִׁי סְבָרִי דְּחַד מִן תְּרֵי קְמָאִי
לֹא קָרָא אֱלָא ב' פְּסוּקִים דְּהָא לֹא אֶשְׁתַּיִיר לְהֵם רַק חֲמִשָּׁה פְּסוּקִים. וְכ"ת יִתְחִילוּ לְקָרָא
לְמַעְלָה מ'פ' צו אוּ לְמַטָּה מוּבְרָאשִׁי חֲדָשִׁיכֶם.

כְּתַב הַר"ן דְּלֹא קוֹשְׁיָא הִיא שְׁאִין לָנוּ לְקִרְוֹת אֱלָא בְּסִדְרוֹ שֶׁל יוֹם וּפ' צו סִדְרוֹ שֶׁל יוֹם
הוּא שְׁהִרִי מְקַרִּיבִין תְּמִידִין בְּרָאשִׁי חֲדָשִׁים. וְשַׁבַּת נְמִי פְּעָמִים שְׁהוּא ב'ר"ח וּלְפִיכָּךְ
רְאוּיֹת פְּרָשִׁיּוֹת הַלְלוּ לְרָאשִׁי חֲדָשִׁים.

מֵה שְׁאִין כֵּן מֵה שְׁלַמְעֵלָה וְלְמַטָּה מֵהֵן: תַּקְכַּט וּמִתְפַּלְלִין תְּפִלַּת הוֹסֵף וְנִהְגוּ הָעוֹלָם לְחַלּוֹץ
תְּפִלִּין קוֹדֵם תְּפִלַּת מוֹסֵף מִפְּנֵי שְׁבָאוֹתָהּ תְּפִלָּה אוֹמְרִי כְּתֵר כְּפִי נְוֹסַח סְפָרְדִית וְאִין נְכוּן
לְהִיּוֹת בְּאוֹתָהּ שְׁעָה כְּתֵר דְּתְּפִלִּין: תְּקַל מְצוּהָ לְהַרְבוֹת בְּסַעוּדָה ב'ר"ח כְּמוֹ מוֹעֵד דְּאִיתְקַשׁ
בְּתוֹרָה וּבְיָוִם שְׁמַחְתְּכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשִׁי חֲדָשִׁיכֶם.

וּבְנִבְיָאִים וְהִי מִיָּדִי חוֹדֵשׁ בְּחֻדְשׁוֹ וּמִיָּדִי שַׁבַּת בְּשַׁבְּתוֹ. וְכַתִּיב מְדוּעַ אֵת הַוָּלְכֶת אֵלָיו הַיּוֹם
לֹא חֻדֵשׁ וְלֹא שַׁבַּת.

וְכַתִּיב וְהַשְּׁבִתִי כָּל מְשׁוּשָׁה חֲגָה חֲדָשָׁה וְשַׁבְּתָהּ וְכָל מוֹעֵדָה. וְכַתִּיב גְּבִי שְׁאוּל גַּם הַיּוֹם
אֵל הַלְחָם וְהַשִּׁיבוּ יוֹנְתָן זָבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ.

וכתיב ויהי בחדש השני ב' ימים הנה ר"ח. ובכתובים קרא עלי מועד ודרשי' מינ' בפ' ביצד צולין דר"ח איקרי מועד.

ואיתא בפ"ק דמגלה אבל סעודת פורים וסעודת ר"ח אלמא דמצנה היא דחשיב ליה בהדי סעודת פורים. ובפסיקתא פל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד ר"ה חוץ ממה שמוציא ב'מים טובים ושבתות ור"ח כו': תקלא גרסינן בפ' אין נערכין ר"ח אינו אסור בעשיית מלאכה.

וקא דאמרי' במגלה יום שאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ר"ח וקולו של מועד אלמא שאסור בעשיית מלאכה. ההיא לנשים קאמר שהנשים בטלות בו ממלאכה.

והכי נמי איתא בירושלמי הני נשי דנהיגי דלא למיעבד עבידתא בריש ירחא. מנהגא.

פ' מנהג הוא ויש להן להתנהג כן שנה המנהג מצאנו אותו בבביאים שצאמר אשר נסתרף שם ביום המעשה ותרגום יונתן ביומא דחולא שמשמע שיום ר"ח שהיו עומדים בו לא היה יום המעשה כ"כ כמו שאר הימים שהנשים לא היו עושים בו מעשה.

ואמרי' בפרקי ר"ע פ' מ"ד ויאמר להם אהרן פרקו נזמי זהב אשר באנני נשיכם. ושמעו הנשים ולא רצו ליתן נזמיהם א לבעליהן אלא אמרו להם מה אתם רוצים לעשות פסל ומסכה שאין בו פח להציל ונתן הקב"ה להן שכרן בעה"ז ובעה"ב.

בעה"ז שהן משמרות ראשי חדשים יותר מאנשים. ובעה"ב שהן עתידות להתחדש כראשי חדשים שצאמר תתחדש כנשר נעורייכי מפאן סמוך לנשים שלא לעשות מלאכה בר"ח.

ובמדרש אמר ע"ש שזנדרזו הנשים לנדבת המשכן שצאמר ויבאו האנשים על הנשים והוקם באחד בניסן ולא רצו להביא נזמיהן לעגל נתן להן שכרן שהן משמרות ראשי חדשים.

והרב ר' יהודה בן הרא"ש ז"ל כתב טעם לדבר לפי שהמועדים נתקנו נגד האבות. פסח נגד אברהם דכתיב לושי ועשי עגות ופסח הנה.

שבועות כנגד יצחק שתקיעת שופר של מתן תורה הנה בשופר מאילו של יצחק. סכות כנגד יעקב דכתיב ולמקנהו עשה סכות וי"ב ראשי חדשי השנה שגם הם נקראים מועדים כנגד י"ב שבטים.

וכשחטאו בעגל נטלו מהם ונתנו לנשותיהם לזכר שלא היו באותו חטא. וכתב הרוקח בסי' רכ"ח כשר"ח ב' ימים לא יעשו מלאכה בשניהם.

וכתב רבינו ירוחם נ"ל דלאותן שנהגו שלא לעשות מלאכה אין להם לעשות שום מלאכה פי ראיתי כמה נשים טועות ואומרים אין לנו לטוות אבל נעשה מלאכה אחרת והיה להן או לאשור פל מלאכה לפי מנהגן או להתיר פל מלאכה עכ"ל.

והב"י כ' שזכרון להם שאין לתפור אפי' בגדי פלי בית: דין ברפת לבנה תקלב גרסינן בסנהדרין פ' היו בודקין א"ר אחא בר חנינא א"ר יוסי א"ר יוחנן פל המברך על החדש

בזמנו פאלו מקבל פני שכינה פתיב הקא החדש הזה וכתוב התם זה אלי ואנוהו תנא ר' ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמי' דים.

אמר אביי הלכה מברכי' מעומד. ועל ההיא דתנא דבי ר' ישמעאל כו' פי' הפלבו בשם הר"ר יונה כלו' שהוא נראה ע"י גבורותיו ונפלאותיו.

ומהר"ר הירץ פתב שפוננתו לומר פי הא דר' יצחק לא היה צריך להתחיל התורה פי אם מהחדש הזה לכם כלומר בה ישיג האדם למנהיגו של עולם ואין עולם פמנהגו נוהג שיהי שמש בגבעון דום.

גם בה ישיג גמול ועונש לכי ומעטי את עצמה גם ביאת משיח אשר תמלא פגימה של לבנה ומלכות פרוץ ונרח וסוד עטרת תפארת והמשפיל יבין: תקלג א"ר יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד שתמלא פגימתו אבל מפאן ואילך כבר הוא ישן ואינו ראוי לברך על חידושו.

וכ' הפלבו הטעם פי החמה עומדת פנגד הלבנה בט"ו בחדש ולכה זיו הלבנה בחזקה עומד על מילואה פי חמה במערב ולבנה במזרח רק המקום ביניהם ולכה מברכין על התוספת ולא על החסרון פי על הטובה יש לנו לברך וזהו שאמרו וכמה פי' מתי תמלא פגים.

נהרדעי אמרי עד ט"ז ולא ט"ז בכלל שנעשה פולו שלם. והני ט"ז משעת המולד מונין אותם ולא מקביעת החדש כ"כ הא"ח.

וטעמא משום דאמרי עד שתמלא פגימתה וא"כ במלוי תליא מילתא ולאו דוקא ט"ו וט"ז אלא חצי כ"ט י"ב תשצ"ג זהו מלאתה כ"כ בתשובת מהרי"ל: תקלד גרסינן במסכת סופרים אין מברכין על הריח אלא במ"ש פשהוא מבוש' ובגדיו נאים.

וכתב בהגהות מרדכי דאם מברך בחול יש לו ללבוש בגדי שבת. וכן הוא בהג"ה מיימוני מהר"ם פשהיה מקדים לברך בחול פון יעבור הזמן אז לבש הסרביל המכופד שיהיה לו: תקלה פתב בתרומת הדשן הרואה לבנה בחידושה בימי החול ואמר נמתין מלברך על חידושם עד מ"ש.

אם ליל מ"ש הפא אינו לילות הרב' בחדש פגון ז או ח' שאפ' אם יהא מעונן במ"ש וג' או ד' לילות אחריו עדיין יש זמן לברך עד ט"ו. כה"ג יפה להמתין עד מ"ש.

אבל אם ליל מ"ש הפא יהא לילות הרבה בחדש שאם יהא מעונן בו וג' או ד' לילות אחריו יעבור זמן הברכה. כה"ג אין להמתין עד מ"ש עכ"ל: תקלו לדעת הר"ם יונה אין מברכין ברפת הלבנה עד שיעברו עליה שלשה ימים.

לפי שקודם לכן אין אדם נהנה מאורה. והר"י גיקטליי"א בעל שערי אורה פתב בתשובה שעל פי הקבלה אין לברך על חידוש הלבנה עד שיעברו עליה שבועה ימים: תקלו פתוב בהגהות סביב המרדכי מהר"ם שמע בשם רבי משה מכו"ל"ו שאין לעמוד תחת הגג אלא פחצר או פרחוב במקום טהרה בשעת קידוש הלבנה.

וְכַתְּבוּ הַתּוֹרָה דְּלֹא נִוְדַע אֲצֻלְיָנוּ טַעַם הַמְּנִיחַ שְׂאִין לְעַמּוּד תַּחַת הַגַּג עַכ"ל הַהַג"ה. וּמְהֵרָא וַיִּי"ל שְׁמַע מִמְהֵרָא פ"ץ הַטַּעַם דְּהוֹאִיל וְהוּא כְּמַקְבֵּל פְּנֵי הַשְּׂכִינָה צָרִיף לְצֵאת מְרֻשׁוֹת בְּנֵי אָדָם פִּי הַיִּצְאָה לְקִרְאָת רַבּוּ יוֹצֵא נִגְדוּ מְרֻשׁוֹתוֹ ע"כ.

וְאֲנִי רְאִיתִי מוֹרֵי הָרֵב ז"ל שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּחִבּוּרָה שְׁמַח וְטוֹב לֵב וְהִגִּיעַ שְׁעַת קִידוּשׁ הַלְּבָנָה וְלֹא הָיָה רוּצֵה לְצֵאת לַחֵק וְצִיּוּנָה לְפִתּוֹם הַסְּלוֹן נֶגֶד הַלְּבָנָה וּבִינְיָה בְּרַפְתַּת הַלְּבָנָה וּמְקַדְּשָׁה: תְּקַלַּח פְּתַח עוֹד בְּהִגָּהוֹת סְבִיב הַמְּרַדְּכֵי אֵין מְקַדְּשִׁין אֲלָא עַד שֶׁתֵּהָא זְרִיחַת' נִיפְרַת ע"ג קִרְעָה וּכ"כ א"ז דְּכַה"ג הָיָה לִילָה לְכָל דְּבָר ע"כ.

וּכ"כ הָאֲגוּר שְׂאִין לְקַדְּשׁ הַחֻדְשׁ אֲלָא בְּלִילָה וּמִסְתַּבְּרָא דְשֶׁרְגָא בְּטִיְהָר' לְמֵאֵי אַהֲנֵי ע"כ: תְּקַלַּט כְּשֶׁמְקַדְּשׁ הַלְּבָנָה תּוֹלָה עֵינָיו כְּנִגְדָּה וּמִיְיָשֵׁר רַגְלָיו וּמְבָרַךְ וְאוֹמֵר בְּרוּךְ "יּוֹצֵרָה בְּרוּךְ "עוֹשֵׂה בְּרוּךְ "קוֹנֵה בְּרוּךְ "בוֹרְאָה כִּי יַעֲקֹב וְהִיא רַמְזוּ לוֹ.

וְרוֹקֵד ג"פ וְאוֹמֵר כְּשֶׁם שְׂאֲנֵי רוֹקֵד כּו'. וְאוֹמֵר תְּפֹלַע עֲלֵיהֶם אֵימְתָה וּפְחַד בְּגִדּוֹל זְרוּעָה יְדָמוּ כְּאֶבֶן וְלִמְפָרַע וְאוֹמֵר כֵּן ג"פ כ"כ הַטּוֹר וְהָרוֹקֵחַ פְּתַח דִּי"ל בְּעֵנֵינוּ זֶה תְּפֹלַע עֲלֵיהֶם אֵימְתָה וּפְחַד בְּגִדּוֹל זְרוּעָה יְדָמוּ כְּאֶבֶן עַד יַעֲבֹר עִמָּה ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנִּית.

קִנִּית זֶה עִם יַעֲבֹר עַד ה' עִמָּה יַעֲבֹר עַד כְּאֶבֶן יְדָמוּ זְרוּעָה בְּגִדּוֹל וּפְחַד אֵימְתָה עֲלֵיהֶם תִּפְּלוּ וְכֵן הָיָה נוֹהֵג מוֹרֵי הַגָּאוֹן מְהֵרָא ש"ז: תְּקַמ וְאוֹמֵר ג"פ שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם. וְאִם אֵין עִמּוֹ ג' בְּנֵי אָדָם נוֹתֵן שְׁלוֹם ג"פ לְאָדָם א'.

וְהֵר"ם אוֹמֵר דְּהַמְשִׁיב כְּשׂוֹאֵל וְכְשֶׁמְשִׁיב ג"פ דִּי כֵּן בְּהִגָּהוֹת סְבִיב הַמְּרַדְּכֵי. וְטַעַם נְתִינַת שְׁלוֹם זֶה כְּתַב מְהֵרָא לְבִתְשׁוּבָה מְשׁוּם שְׁמִחָה הוֹאִיל וּקְבִלוּ הַשְּׂכִינָה וּמְהֵרָא ר' הִירֵץ פְּתַח שְׁמַע מְמַרְדְּכֵי צְדִיק שְׁקֵבֵל מְרַאשׁוֹנִים אַחֲרֵי כִי קָלַל וְאָמַר חֲפוּל עֲלֵיהֶם אֵימְתָה וּפְחַד רְאוּי לומ' לְחַבְּרוֹ לֹא עֲלִיָּה כ"א שְׁלוֹם שְׁלוֹם: תְּקַמָּה קְבִלָה מְהֵרָא מְהֵרָא יוֹדָא מְרִיגִינְשׁוֹפְרָה לומר קוֹל דּוֹדֵי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הַהָרִי מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת דּוֹמָה דּוֹדֵי לְצַבִּי אוֹ לְעוֹפֵר הָאֵילִים הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחֵר כְּתִלְיָנוּ מְשִׁיחַ מִן הַחֲלוֹנוֹת מְצִיץ מִן הַחֲרָפִים עַכ"ל חֲלַק חֲמִישִׁי מְעַמּוּד הָעֵבֹדָה דִּינֵי פְּסַח וְהַלְכוּתֵיהָ תְּקַמַּב שְׁבַת שְׁלֹפְנֵי פְּסַח נִהְיָה לְקִרְוֹתוֹ שְׁבַת הַגְּדוֹל וְהַטַּעַם לְפִי שְׁנִיטָן שְׁבוּ יִצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם חַל בְּיוֹם ה' בְּשַׁבַּת כְּמוֹ שְׁמִצְיָנוּ בְּסֻדֵּר עוֹלָם וּמְקַחוּ שְׁל פְּסַח מִצְרַיִם שֶׁהָיָה בְּעֵשׂוֹר לְחֻדְשׁ בְּשַׁבַּת שְׁלֹפְנֵי פְּסַח הָיָה.

אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל מַה נַּעֲשֶׂה הַיָּאָה נִקַּח הַפְּסַח לְעֵינֵי מִצְרַיִם הֵן נִנְבָּח וְלֹא יִסְקְלוּנוּ. אָמַר לָהֶם הַקַּב"ה עֲתָה תִּרְאוּ הַנֵּס הַגְּדוֹל אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה לָכֶם הִלְכוּ וּלְקַחוּ אִישׁ פְּסַחוֹ לְהִיּוֹת לָהֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד י"ד יוֹם לְחֻדְשׁ.

כְּשֶׁרְאוּ הַמִּצְרַיִם כֶּף חָגְרוּ אִישׁ חָרְבוּ עַל יְרִיכּוֹ וַיִּבְקְשׁוּ לְהַשְׁמִיד לְהָרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים. וְהַש"י בְּרַחֲמָיו הִגִּין עֲלֵיהֶם וַתַּחֲלֶה אֶת מִצְרַיִם בְּתַחֲלָאִים מְשׁוֹנָיִם וְנִדְוָנָיִם בְּיִסּוּרֵי גְדוֹלֵי וְלֹא יָכְלוּ לְהִזְיֵק לְיִשְׂרָאֵל וְע"ש שְׁנַעֲשׂוּ נְסִים גְּדוֹלִים לְיִשְׂרָאֵל בְּשַׁבַּת שְׁלֹפְנֵי פְּסַח נִק' כָּל שְׁבַת שְׁלֹפְנֵי פְּסַח שְׁבַת הַגְּדוֹל.

וַיֵּשׁ מְקַשִּׁים מֵאַחַר שְׁכָל לְשׁוֹנֵם הָיָה לְשׁוֹן אֲרַמִּי הִנֵּה לָהּ לְקִרְוֹת שְׁבַת רַבָּה כְּמוֹ צוּמ' רַבָּה הוֹשַׁעְנָא רַבָּה, וְתִירֵץ מוֹרֵי הָרֵב ז"ל כִּי לְכָה קוֹרִין אוֹתוֹ שְׁבַת הַגְּדוֹל ע"ש הַהַפְּטָרָה שְׁקוֹרִין בְּהֵיאָה שְׁבַת דְּכַתִּיב בָּהּ הִנֵּה אֲנִכִּי שְׁלַח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנֵי בּוֹא יוֹם.

ה' הגדול והנורא. וכזה יתנרץ גם פן מה שקורין אותו שבת הגדול ולא שבת גדול אף הקשה מורי ז"ל הני להו לקרות שבת וערבה ע"ש התחלת ההפטרות כמו שבת חזון שבת נחמו.

ונ"ל דהא והא מרומז במלת הגדול ההפטרות והנס. טעם אחר מצאתי בשם שיבולי לקט לפי שבשבת שלפני פסח מאחרים העם בבהכ"נ לשמנע הלכות הפסח ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה עם אבותינו במצרים.

ומפני האיחור הזה שמאחרים בבית הפנסות נראה להם היום גדול ועל פן הרגילו לקרות שבת הגדול. והחכם המקובל הקסיד רבינו שלמה מלכו האריף בקריאת שם זה עיין בדרשתיו דף כ"ח: תקמג פתב הר"ר אשר ז"ל בהלכות פסח נהגו כל ישראל לעשות לחם בערב שבת.

הגדול. הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו וקורין אותו חלת עני ובלע"ז לחם בית הפנסות ומחלקין אותו עניים ומיום שזלזלו בו נשתלחה מאירה בתבואה עכ"ל.

ושמעתי ממורי ז"ל שהיה דורש כל אחד יאפה חלה אחת או תבשיל אחת מקמח הנטחן לפסח כי שמא היה שם חשש חמץ ויתלה אותו בהוא שנטל מהם ואפשר שאותו חלת עני היה גם פן מקמח הנטחן לפסח וזה היה טעמם.

וביש מקומות נהגו ליטול הערוב ולחלקם בערב שבת. ואין זה מנהג נכון כי אותו שבת הוא בלא עירוב ואנשי המקום ההוא לא ישימו על לבם ויטלטלו בלא עירוב לכן נכון הוא לבטל המנהג הזה.

ובימי מהרי"ל לא היה המנהג הזה שכתב נוהגין לעשות מצת השיתוף בכל ערב פסח אף על פי שעדיין הישנה קיימ': תקמד תניא שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום ואמר מהרי"ל דמשום האי טעמא דחייבין לדרוש בהלכות פסח שלשים יום מקודם פתב בספר אגודה כל מי שממלא את חביות של יין מפורים עד פסח דאז מתחילין השלשים יום.

צריף ליה' למלאות עם פלים השניכים לפסח שאין בהם חמץ או בכלי ישן מורק ושוטרף שלא יהא נדבק בהם שום חמץ ויתערב ביין ויעשה ג"כ ברזות חדשות בחביות שרוצה לשתות יין בפסח דחיישינן אולי ידבק שום חמץ בישנות או ישפוף את הישנות לצורך פסח.

וכל הני שלשים יום מנקרין ומכבדין הבית וכלי הבית מן החמץ ומגררין כל מקום שידבק החמץ דהיינו כל שאר כלי הבית. אכן בעריבות ותיבות ואמבטי שלשין בהם עיסה כל השנה אין מועיל בהם מריקה ושטיפה דא"א שלא ישאר כזית חמץ בשנים או שלשה מקומות וחיוב לבערו לפי פרש"י וכן המסקנא בסמ"ק.

לפיכך הרוצה לצאת ידי חובתו צריף ליתן אותה לגוי במתנה גמורה שלא להחזירה אע"ג דבכל מקום מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה בר מקודשי אשה כדי שלא יאמרו אשה ניקנית בחליפין.

שְׁמָא גְבִי חֲמִין הַחֲמִירוּ הַעֲרַמְיָא מִשׁוּם דְּמִלְתָּא דְקַבִּיעַ הוּא וְגַזְרִינוּן בְּמִלְתָּא דְקַבִּיעַ דְלִמָּא אֲתִי לְמִיֶּסְרֵהּ. וְכֹה"ג אָסֵר ר' יוֹחָנָן בִּירוּשְׁלָמִי חֲמִין שְׁבִטְלוּ וְנִמְצָא אַחֵר הַפֶּסַח מְפָנִי הַרְמָאִין אַע"פ דְּבִשְׁאָר דִּינֵי הַפֶּקֶר לֹא הַחֲמִירוּ כְּגוֹן לְפָנוּטְרוּ מִן הַמַּעֲשֶׂה.

וְנִגְמָא זֶה בְּאִסּוּר שְׁבִיתוֹת שְׁבֵת הַמִּפְקִיר בְּהִמְתּוֹ אֵלָא מִשׁוּם דְּגְבִי חֲמִין אִיכָּא לְמִיחֵשׁ רַמְאוֹת טְפִי וְאִם יֵרַע עֵינּוֹ לְתַת אוֹתָם לְגוֹי וְשְׁמָא אִינוּ מְאַמִּינוּ אֲזִי יִטִּיחֲנוּ בְּטִיט וְאֲזִי יִבְטֵל הַחֲמִין שְׁבוּ.

וְכֹן הַמְנַהֵג לַעֲשׂוֹת לְדַכִּי מְוֹלִייתָא וְעֲצִי מְגִלְגְּלִין וְכָל כְּלֵי שְׁשִׁימְשׁוּ בּוֹ בְּעֵיסָה מֵהַאי טַעְמָא דְפָרִישֵׁת וְכֹן כְּתֹב בַּא"ח דָּאָם שׁוּם חֲמִין נְדָבֵק בְּסֻדָּק שְׁאִין יָכוֹל לְחַטֵּט אַחֲרֵיו יִטִּיחַ עָלָיו מְעַט טִיט.

וְכֹן הַסֵּל שְׁשִׁימְשׁוּ בּוֹ הַלְחָם כֹּל הַשָּׁנָה בְּעֵין יִטִּיחֲנוּ בְּטִיט ג"כ דַּא"א לְנִקֵּר בֵּין הַשְּׂרֵבִיטִים עַכ"ל. וְכָל דְּבָר שְׂרָגִילִין לְתַת לְגוֹיִם כְּדִי שְׁלֹא יַעֲבֹר עָלָיו בְּפֶסַח כְּגוֹן שְׁיִפִּיר שְׁקוֹרִין בִּיר"א אוֹ חֵלֶת דְּבִשׁ שְׁקוֹרִין לַעֲקוּ"ד.

צָרִיף לִיתָן בְּמִתְנָה גְמוּרָה כְּדִלְעִיל וְאֲזִי אִפִּי אִם מְכִיר הַגּוֹי הַהוּא וְיִוֹדַע בּוֹ שְׁלֹא יִגַּע בְּהֵן כְּלָל אֵלָא יִשְׁמַרם לּוֹ עַד לְאַחֵר הַפֶּסַח וְיַחֲזֹר וְיִתְנֶם לּוֹ שְׂרִי כְּמוֹ שְׁכַתֵּב מֵהַרַא"י בַּת"ה ס' ק"ד: תְּקִמָּה כְּתֹב בְּתַרְוִמַת הַדְּשָׁן שְׁאִם בָּא לְדָבֵק שׁוּם דְּבָר בְּבִצָּק תוֹף ל' יוֹם.

דְּבֵיק בְּבִצָּק שְׁבִלִילַת' רַבָּה מְאוּד וְיִכְנִיס כֹּל הַבִּצָּק בֵּין הַדְּבִיקִים שְׁלֹא יִבְצָבֵץ לַחוּץ וְאִיכָּא לְמִימַר דְּכֹה"ג שְׂרִי הַרְמָב"ם דְּוִוְקָא דָּאֲזִי אִין צוֹרַת הַחֲמִין עוֹמְדַת וְהַמְחֲמִיר לְטוּחוֹ בְּטִיט מִבְּחוּץ תַּע"ב עַכ"ל: דִּינֵי הַגְּעֵלָה בְּקוֹצֵר תְּקִמוּ אָמַר הַמְחַבֵּר אַכְתּוּב בְּקוֹצֵר דִּינֵי הַגְּעֵלָה.

קִצְתָם בְּרֵאיוֹת וְקִצְתָם בְּקִבְלָה. וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל לְתוֹרָה וְלַתְּעוּדָה.

בַּתְּחִלָּה מְנַקִּים הַכֹּלִים מִבְּפָנִים וּמִבְּחוּץ מִן הַחֲלוּדָה. וְאִם יֵשׁ בְּכֹלִים טְלָאִים מְדוּבָקִים.

אֲזִי תַחַת הַטְּלָאִים הוּא חֲמִין בְּחוּרִים וּבְסֻדָּקִים. וְע"י הַגְּעֵלָה אִינוּ יוֹצֵא.

רַק בְּהִסְרַת הַטְּלָאִים אִם אֵתָה רוֹצֵה. וְאִם יִגְעוּל הַכֹּלִי וְהַטְּלָאִי קוֹדֵם שְׁמַדְבִּיק אוֹתוֹ.

אֲזִי לְכֹלִי חֶרֶס יֵשׁ לְדַמּוּתוֹ. וְהַגְּעֵלָה הִיא מוֹעֵלַת.

דְּכַבּוּלְעוּ כְּדָּ פּוֹלְטוּ וּמִתְגַּעֵלַת. וְכֹלִי שְׁיֵשׁ שָׁם נְקָבִים.

אוֹ שְׁפִיחוּ צֵר אוֹ שְׁיֵשׁ לּוֹ קָנִים קְצָרִים וְלֹא רַחְבִּים וְלִשְׁם יֵשׁ חֲלוּדָה אוֹ טִינּוֹנְפַת שַׂא"א לְהַסִּירָה. אֲזִי בְּפִסְקָא הִיא אֲסִירָא.

וְהִירָא דְבַר ה' וְחֶרֶד לְדַבְרוֹ. יִגְעִיל הַכֹּלִים מִחֲמִין קוֹדֵם זְמַן אִיסּוּרוֹ.

וְכַתְּבוּ כְּפִי גְדוּלִים וְחֲכָמִים שְׁיֵשׁ לְנַהֲוֵג לְהַגְּעִיל קוֹדֵם הַפֶּסַח ג' יָמִים. וְאֲזִי אִין לְדַקְדָּק אִם שְׁהוּ הַכֹּלִים מַעַת לַעַת אוֹ יוֹם אֶחָד.

רַק אִין לְהַגְּעִיל כְּלֵי בְּשָׂר וְכֹלִי חֶלֶב בְּיַחַד. וּמִבִּיאִין יוֹרָה גְדוּלָה וּמַגְעִילִים אוֹתוֹ תְּחִלָּה.

וּמִשְׁלִיכֵי לְתוֹכּוֹ אֶבֶן רוֹתַחַת אוֹ אוֹר בְּגַחְלָתוֹ. כְּדִי שְׁיִזּוּלוּ מִיָּם עַל שְׁפָתוֹ.

וְיִשְׁפְּכֶם וַיִּמְלֵא אוֹתוֹ כְּמִשְׁפָּט הַרְאִשׁוֹן. וְאֲזִי מַגְעִילִים בּוֹ הַכֹּלִים כְּפִי תְּשִׁמִּישׁוֹן.

וכלים מפלים שונים. ואותן שתשמישן בצונן יהיו ראשונים.
ואח"כ הפלים שגשמתמש עליו רותח כהטעלי"ר שאוכלי עליהן. ואח"כ פלים
שמשמתמשין בהן בחמין ככלי שני כגון קערות וכפות ודומיהן.
ואחר כך קדירות ויורות ודודי אשר היו ידם במעל זה בראשונה. ע"כ יהיה יד כל אדם
בהם באחרונה.
וגם הידות צריכין להדיח ולהגעילן ולנקותן. פאשר אמרו כל הפלים ידוטיהן כמותן.
ואם הוא כלי גדולה שאין יוכל להכניסו בבת אחת. אז יש להכניסו בצד אחת בנחת.
ואז יתפוף אותו ויכניס האחרת. אף זאת תהיה לכם למשמרת.
שלא יכניס הכלי לתוף מי הגעלה פעמים וגם לא יגלגלם לסבבם תוף המים. ויש ליזהר
ליקח שתי צבתות.
ואין להגעיל כלי בתוף כלי גם לא הרבה פלים ביחד בסלים ובקלתות. וכשמוציאי
הפלים מיד בעוד המים רותחין עליהם.
נוהגין לשפוף מים קרים על פניהם. ויזהר להרתים היורה ולא ינוח מרתיחתו אף תמיד
יעלה אבעבועי על פני כולו או מקצתו.
ואחר כל אלה יגעיל גם אותו. השפודי והאסקלאות צריכין ליבון עד שיהא הנצוצות
נתזין מהם.
וגם לא ישם עד זמן איסורם כי לדין זה לכתחלה כל הפלים דין אחד להם. הספינים
קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא.
וכן מחמירי בעלי נפש הנוהגי בשורה. אף שאידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון היא
ההלכה.
מ"מ המחמיר ללבנם תבא עליו ברכה. כי פעמים יש בהם גומות ואינו מועיל ההגעלה.
אם לא שישחיוזם ופעמים ישפח ויבא לידי תקלה. והנדרן שלהן אין לו תקנה.
כי החמץ שם עמוק עמוק מי ימצאנה. המדוכה ממלאים אותו גחלים ואם הקש נשרף
מבחוץ אזי התבלין שגדוכו ט נאכלים.
הספסלים והשלחנות יהיו קודם לכן מנוקרין ואח"כ מגעילן ואז הם מותרין. וההגעלה
הוא שהאחד יתפנס האבן או האור ותבירו שופף עליהם.
ואז ההכשר בא ע"י שניהם. ואותן תיבות ומגדלים.
שאוצרים שם מאכלים. אז הרוצה לילך באורח ישרים.
טוב הוא להניח שם סמרטוטים או חתיכה גסרים. ואין נכון להגעילן ולחטט החמץ מן
הסדקין.
כי א"א שלא נשאר מאומה בין הדבקין. ואגני דלישא של עץ שעורכי עליו כל השנה.
לאותן פלים אין להם תקנה. וצריף ליתנם לגוי במתנה.

או לטוח בטיט על פני כל המנא. סל או נפה או בורר או משמרת.
אין להם תקנה וצריף ליקח אחרת. המרדו' חמוצן קשה וצריף לקנית לפסח חדשה.
כלי עץ המצופי בסימנים מנים דינם ככלי חרס. אך נוהגין שלא להשתמש בהם אפי'
חדשים וכן המחופי בבדיל ועופרת.
וכלי פסח המשוקדים דינם מפלי זכוכית לא נפרדים. ותנורי בית החורף דינם ככלי חרס.
ואינו יוצא מידי דפיו לעולם ובפסחא היא אוסרת. עץ שתוחבין בו צלוחית ששותין בו
כל מיני מסה.
אין לתחוב עליו צלוחית להדיא בפסח. וכלים שנשתמשו בו שכר שקורין ביר"א מאד
הקילו חכמים.

שדי להם בערוי ג' ימים. והרוצה להגעילו יפה באבן רותח ובמים.
אזי יותר טוב הוא כפלים. ויקבל שכר מרוכב שמים: חסלת דיני הגעלה.
השם יצילנו משגיאה ומקלה. דיני שאיבת מים למצות תקמו ביום י"ג בערב מביאים
מים למצות וישאבו המים בין השמשות פ"א בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים כן מסיק
בא"ח ומי נהר טובי' ואם אין מי נהר יקח מי באר וילונו כל הלילה ויכסה המים שלא
יעבירם תחת הרקיע אפי' ביום מעונן דיומא דעיבא כולה שמשא וק"ו לא בחמה.

ובעת הקור ישים למעלה בחדר. אם עת חום ישים במרתף.
ומצוה הוא לומר בפנה הגי מים למצוות ולא די במחשבה לבד. וטוב ונכון הוא שדוןוקא
יודים ישאבו מי המצוות ולא הגויה.

וכן כתב הר"ר שמואל מפלייז"א. ואולי טעמא פי דא"א בלתי מים מן העיסה הם כמו
שפירשו התוספות סוף מסכת ביצה בההוא דמים ומלח לעיסה וקרינו בהם ושמרתם את
המצוות.

ואולי על כן נהנו הקדמונים להיות להם כלי מיוחד למי המצוות שהישראל בעצמו שואבם
אמנם מאן דאפשר ליה משתדל שיהא כולם נשאבים על יד יודים דהא אם נאבד
האפיקומן סומכין על שאר המצוות שאכלו.

ואם טורח הוא לו שלא יוכל לשאוב כולן על דרך זקן או חולה. מ"מ יטריח את עצמו
לשאוב מי המצוות שצריף לסדר וכן המרדכי הוא בעצמו שיאבן וכן ראיתי מאדוני מורי
ז"ל תקמח שמעתי שר"י הלבן לא היה מניח ללוש בפסח במים שהיו בכלי גחונות א
שהגחונות מחמם ושמעתי שהיה מעשה ואסרו שאר רבנים כמו כן ויש קצת ראה מפרק
אלו טריפות משפלי חמימי ופירש רש"י משם רבו חמימי של גחונות ע"כ מצאתי: תקמט
צריף שלא ליקח כלי שהיה בו דבש או יין או מי פירות דאפי' למאן דאמר מי פירות אין
מתמיצין הגי מלי בלא מים אבל עם מים קדמי' ומתמיצין מצאתי בהלכות פסח להר"ר
זעליג נ"ע: תקן תקופת ניסן לפעמים.

שְׁחַל בְּלִיל שְׂאִיבַת מִי הַמְצוֹת הוֹרָה מְהֵרָא סָג"ל אַע"ג דִּי"א דָּאִין נִפְקוּתָא בְּזָה וְאִין סַפְנָה
בְּמֵים רַק לְשׁוּתָה אֹתָן בְּשַׁעַת הַתְּקוּפָה וְכֵן כְּתַב הַמְרַדְכִי וְהַרְוִיחַ דָּאִין נִפְקוּתָא בְּמֵי
הַמְצוֹת לְהַשְׁמֵר מִסַּפְנַת הַתְּקוּפָה דְשׁוּמֵר מְצָנָה לֹא יַדַּע דְּבָר רַע.

אָכֵן לֹא נִהִיגְנָה הֵכִי דָּאִין סוּמְכִין עַל הַנֶּס. אִף יִקַּח יַחַד בְּרוּל חֲדָשׁ וַיִּתְּלָה בְּמוּט אוֹ מְשִׁיחָ'
אֶל תּוֹף הַמֵּים בְּשַׁעַת הַתְּקוּפָה כְּמִנְהַג הָעוֹלָם.

וְאֵל יִשְׁלִיכְנוּ שְׁם דְּכַשְׁיוּצִיאָנוּ צְרִיף צְרִיף לְהַכְנִיס יָדוֹ תּוֹף הַמֵּים וַיִּתְחַמְמוּ. וְדוּנְקָא יַתֵּד
חַד' אוֹ מַחַט וְכֵהֲאֵי גִוְוָנָא.

וְלֹא בְּרוּל אַחַר שְׂמָא יְדַבֵּק בּוֹ מְאוּמָה וַיִּבְאֵ תּוֹף הַיָּם. וְכֵן מְסִיק נְמִי בַמְהֵרָא"ק לְתַת בְּרוּל
אֶל הַמֵּים כֹּל זְמַן הַתְּקוּפָה וְאֵז אִין רְשׁוּת לְמַזִּיק.

הַגַּה"ה בַּמְהֵרָא"ק דָּאִין לְהַקְפִּיד עַל הַתְּקוּפָה אֶלָּא בְּנִהְרֹת וְלֹא בְּעִיר אִף גִּזְרוּ עִיר אֲטוּ
נִהְרֹת וְכֵן אִם בַּר מִינּוּ מַת בְּאוּתָה דִּירָה אִין לְשַׁפּוּף אֶת מֵי הַמְצוֹת דָּאִין חוֹבָה אִף הוּא
לְפָרְסוּמֵי מְלִתָּא: תְּקַנָּא כְּשַׁחַל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּשַׁבַּת יֵשׁ לְהֵם לְהַבִּיא מֵים לְלוּשׁ בְּלִיל י"ג
וְלֹא בַע"ש שְׂמָא יִקְדִים קוֹדֵם הָעֶרֶב שְׂמָשׁ אוֹ אַחַר וַיִּחַלֵּל שַׁבַּת מְרַדְכִי פ"ק דְּפִסְחִים:
תְּקַנְבּ זְמַן בְּדִיקַת חֲמִץ קָבְעוּ חֲכָמִים בְּלִילָה מְשׁוּם דָּאֵז בְּנֵי אָדָם מְצוּיָין בְּבִתְיָהֶם וְגַם אוֹר
הַנֵּר יָפָה אֵז לְבְּדִיקָה וְלֹאֹר הַנֵּר בְּעֵינָו דְּבְדִיקָה יָפָה הוּא וְאַסְמְכוּהָ אַקְרָא וְאִם לֹא בְּדַק
בְּלִילָה יְבַדִּיק בְּיוֹם גַּם לֹאֹר הַנֵּר וְדוּנְקָא נֵר שֶׁל שְׁעֵנָה כְּדַפְּרֵינָשׁ הָרָא"שׁ.

וּבְכַתְּיָלָה אַחַת כְּדַפְּרֵינָשׁ' בְּסַפֵּר מְצוֹת קֶטֶן דָּאִי הָוָה נַעֲשֶׂה כְּקַלְיָעָה דֵּינּוּ כְּאַבּוּקָה לֹאֹרוֹ.
וּמִיד כְּשֶׁגָּמַר הַבְּדִיקָה צְרִיף שְׂיִבְטַל וַיֹּאמֶר כֹּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְּאִיכָּא בְּרְשׁוּתִי דְּלֹא חֲמִיתִי
וְדִלָּא בְּעֶרְתִּי לְבַטַּל וְלִהְיוּ כְּעַפְרָא.

כֶּף נִמְצָא הַנֶּסֶח בְּשֵׁם מְהֵרָא"ם וְכֵן הוּא בְּאַגְוָדָה וּבְמִהְרֵי"ל. אָבֵל רַש"י וְרִי"ף וְהָרָא"שׁ
כְּתָבוּ נֶסֶח הַבִּיטוּל בַּפ"ק דְּפִסְחִים וְלֹא כְּתָבוּ רַק כֹּל חֲמִירָא לַחֲדוּד.

וְכֵן רַבֵּי יוֹסֵף טוֹב עָלָם בְּסִדְרוֹ וְכֵן הוּא בְּאַנְרַח חַיִּים וְכֵן כְּתַב מֵהֵרָא"י בְּתְרוּמַת הַדָּשָׁן
סִימָן קל"ד דָּאִין צְרִיף לֹאֹמֵר וְחֲמִיעָא. וַיֵּשׁ מְסִימִין כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא וְכֵן הוּא בְּסַפֵּר אַגְוָדָה.

וְהַר"ר פֶּרֶץ כְּתַב דְּבַבְיטוּל הַלִּילָה יֹאמֵר כֹּל חֲמִירָא דְּאִיכָּא בְּרְשׁוּתִי דְּלֹא חֲזִיתִי וְדִלָּא
בְּעֶרְתִּי. וְכַתַּב מֵהֵרָא"א מְפָרָאג אָבֵל אִין לֹאֹמֵר דְּחֲמִיתִי וְדִלָּא חֲמִיתִי כִּי שְׁלֹא לְצוּרָה הוּא
כִּי מָה מוֹעִיל מְאַחַר שְׁחֹזֵר וְזוֹכֵה בּוֹ וּמֵהֵרָא"ו כְּתַב דָּאִי אָמַר הֵכִי א"כ בְּיִטַּל אִפִּי' שְׂמָצָא
וְאִם כֵּן אֵינּוּ שְׁלוֹ וְצְרִיף לְקַנִּים מְצוֹת שְׂרִיפ' בְּחֲמִץ שְׁלוֹ מִתְּשׁוּבַת מְהֵרָא"ם א"ז.

וּמֵהֵרָאֵי טַעְמָא נ"ל דְּלִמְחַר אִין לְבַטַּל עַד לְאַחַר שְׂרִיפָה דָּאִי בְּטַל קוֹדֵם אִם כֵּן לֹא הָוּי שְׁלוֹ:
תְּקַנְג כְּתַב הַרְמַב"ם בַּפ"ג מֵהַל' חֲמִץ וּמְצָה הַחֲמִץ שְׂמַנִּית בְּלִיל י"ד כְּדִי שְׂיִאכַל מְמַנּוּ
לְמַחַר עַד ד' שְׁעוֹת אֵינּוּ מְנִיחוּ מְפוֹנֵר וּמְפוֹנֵר בַּכ"מ אֶלָּא מְנִיחַ בְּכִלֵי אוֹ בְּזוּיוֹת יְדוּעַ.

וּמְצָאֵתִי כְּתוּב בְּשֵׁם מְהֵרָא"שׁ דַּא"צ לְהַצְנִיעַ הַחֲמִץ שְׂרוּצִין לְאַכּוֹל שְׂאֵף אִם יִמְצָא אוֹתוֹ
הַבּוֹדֵק אִין קְפִידָא בְּכֶף שְׂהָרִי אוֹכְלִין חֲמִץ אַחַר הַבְּדִיקָה ע"כ: תְּקַנְד וְאִף כְּשֶׁמְצָא אוֹתָם
הַבּוֹדֵק אִין קְפִידָא בְּכֶף מ"מ עכ"פ צְרִיף לְהַצְנִיעַם בְּמָקוֹם מְיֻחָד שְׁלֹא יוֹלִיכְנוּ תְּנוּקוֹת
לְמָקוֹם הַבְּרוֹי וְדַרְכָּה לְפָרֵר.

נהי דלא תיזישנו לגרירת תולדה אלא בפניו מ"מ אמרו חכמים יניחנו בצניעה ועלינו לקיים דבריהם ונכון להיוא אליו מקום מיוחד לאכול שם להשמר מפל מכשול: תקנה וחמץ שמצא בבדיקה ישמור עד למחר לבערו ולא יבער בליה כא' מן הגאונים במרדכי משום שצריך לבטלו שנית למחר בשעת הביעור.

ומהאי טעמא אמר"י סג"ל דנראה לו טעמא דמניח פירווי חמץ לפני הבודק ביש ארצות וראייה קצת מדפריד בגמ' בפשיטו' ונבטלם בשית דמן ביעור הוא אלמא קים ליה דיש נדאי ביעור.

ומהאי טעמא נראה לשרוף הכלי לכל הפחות כדי לזכות ביעור אם לא מצא שום חמץ בבדיקה. ואמר מהר"י סג"ל המניח חמץ לפני בודק יניח דווקא גוקשה שלא יפיר ובמקום משומר בפני תנוקו' ועכברי': תקנו כתב מהרא"י בתרומת הדשן סי' קל"ג ונ"ל שאלה הרבה ב"א נוהגים לטאטא ולכבד כל חדרי ביתם ב' או ג' פ' קודם י"ד ובאור י"ד מניחי' לו ג' או ד' פתיתין במקצת חדרים וכשבודקין ומוצאים אלו הפתית' שהניחו להם בני ביתם מפסיקין שוב לבדוק שפיר דמי או לא.

תשובה יראה דמילתא דפשיטא הוא דלא יאות אינון עבדין דבגמ' פ"ק דפסחים כ' בהדיא דאם פבדו וטאטאו הבית קודם לכן אפ"ה צריך לחזור ולבדוק אלמא דבכיבוד לחוד לא מהני.

ואע"ג דמסיק התם משום שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה מ"מ פתב נמי התם טעם אחר דכיבוד לחוד לא סגי משום דילמא משתפח לגומ' וא"כ במה יצאו החדרים מחובת הבדיק'. ואף כי אין להקל במצנה זו דאחמור בה רבנן טובא וצריך לבדוק בדיקה גמורה לחורין ולסדקין בכל חדרי הבית שמכניסי' בהם חמץ עכ"ל וכן הוא דעת מהר"ש ומהר"י מולי"ן וכן הוא במרדכי פ"ק דפסחים: תקנו בי"ד שחל בשבת בודקין את החמץ בליה שלאחר יום ה' שהוא תחלת ליל ו' ומבטל לאחר בדיקה וחמץ שנמצא בשעת בדיק' שורפי' אותו למחר בששי באיזה שעה שירצה ואפי' לאחר שש.

ואין מבטלין באותה שעה בשעת שריפה כי עדיין צריך לאכול חמץ ב' סעודות בשבת בליל שבת ובסעודת שבת שחרית. והנשאר מן החמץ אחר סעודת שחרית יבערנו ויתנונו לכלבים או לגוים קודם התחלת ו' שעות ואז יבטלנו פעם אחרת עכ"ל סמ"ק.

ורש"י הנהיג כשחל י"ד להיות בשבת לשרוף החמץ ביום ו' בי"ג קודם תצות גזיניה שמא ישקה בשנה האחרת לאחר תצות וכן הוא בא"ח: תקנו פתב הפלבו בשם רבינו האי מנהגא דחזי לנא דאין מבטלין דייסא ולא כל דבר שמבשלי' שצרי' הדחה בי"ד שחל להיות בשבת וכן אין עושין פת צנומה בקערה מפיון שצריך להדיחו וכ"כ בשבולי לקט בשם הגאונים.

ויש פרושים אנשי מעשה כשחל ע"פ בשבת מבשלים כל התבשילין בכלי יו"ט דפוסחא ליתנהו ממכשול וכשיבא ע"פ בע"ש נוהגין מקצת בני אדם שלא לתקן ורומזי"ל תוך החמין וכן אין לפרר מצה בריי"ב אייז"ן ואומר שאסור לשבר המצה קודם הסדר.

ונ"ל הטעם דחיישינו דילמא אתי למיכל מיניה פיון שמתעסק בו פדחניש ר"י בפ"ק דפסחים שלא יבדוק לאחר זמן אסורו דלמא אתי למיכל מיניה עכ"ל מהרי"ו: תקנת פתב מהרי"ק בש"ע סימן תמ"ד וז"ל אחר שאכל בשבת זה סעודת שחרית.

ינער המפה שאכלו בה ויקנח הקערות באצבעו ויטמנם מן העין עם שאר פלי חמץ. ואם נשאר פת יכול ליתנה לגוי ע"מ שלא לצאת בו לר"ה דרף הערמה ודבר מועט.

ומה שכתב ע"מ שלא לצאת בו לאו דוקא אלא ה"ה בסתמא נמי מותר רק אין נותנים לו ע"מ לצאת פי כן הוא הסכמת הפוס' והרב לישנ' דהג"ה מיימוני נקט שכתבה בפ"ג דהלכות חמץ ומצה וז"ל הרגיל לתת פת הנשאך לגוים ראוי לתת ע"מ שלא יוציא דרף הערמה ודבר מועט.

וכן רגילין ירזאי הנפ"ש אבל לתת ע"מ לצאת בו אשור פדלעיל בפ"ו בהלכות שבת ומוכח מתוכ' דלאו דוקא ע"מ שלא לצאת מותר אלא ה"ה סתמא נמי דאי סתם אסור הוי דברים דסדרי אהדדי שהרי בסוף פתב אבל לתת ע"מ לצאת בו אסור משמע דדוקא במקרש הוא אסור אבל בסתמא מותר אלא ע"נ לומר שמה שכתבה ראוי לתת ע"מ שלא יוציא לאו דוקא שארף לפרש ולומר להגוי שלא יוציא אלא נותנים לו בסתמא על מנת זה שלא יהא נראה שנותן לו ע"מ להוציא ואח"כ אם נטל הגוי והוציא אין נזקקין לו אבל לתת לו על מנת לצאת ר"ל אבל לתת לו בענין שהוא נראה כנותן לו על מנת לצאת אסור.

כמו שכתבנו התוספת והרא"ש והר"ן בריש שבת אמתני' דפ"ש עני את ידו לפנים ונתן לתוף ידו של בעל הבית או שנטל מתוכה והוציא עני חייב ובעל בית פטור. דאפ"י אם העני גוי אסורא דרבנן מיהא איכא פיון שנראה שנותן על מנת להוציא.

ואף שהדברים הללו מיוסדים על אדני הג"ה זו לא קיל"ן הכי דבעל הג"ה זו סובר דאין חילוק שבת זו משאר שבתות בשנה שכמו שבשאר שבתות בשנה אסור ליתן לגוי מזונות ע"מ להוציא כמו כן אסור ליתן לו חמץ הנשאך בשבת זו כמו שכתב בסוף פדלעיל בפ"ו מהלכות שבת משמע שסובר שדינם שנה.

ודעת הא"ז אינו כן כמו שכתב המרדכי פ"ק דשבת וז"ל פתב בא"ז כשי"ד בניסן חל להיות בשבת י"מ שאסור ליתן לגוי מותר החמץ שישליכנו לחוץ. וי"מ דלהשים לפניו והוא יקח מותר.

ונראה דלדין דלית לן ר"ה דאורייתא מותר ליתן להם אפי' בי"ד ואפ"י ידוע שיוליהו חוץ. וכבר היה מעשה ברעגינשבורג ששלח עירון שחלה אחר מאכל יהודי ושלחו לו ע"פ רופאי העיר עכ"ל.

ואע"ג דהתו' והרא"ש והטור סברי דאפ"י לדין דלית לן ר"ה דאורייתא אסור ליתן להם בי"ד אם ידוע שיוציאנו. יש לחלק ולומר דהיינו דוקא בשאר שבתות השנה דהיכא דלית ביה משום מצוה ולא משום דרכי שלום ובהא אפי' הא"ז מודה דאסור כמו שכתב בהגהות מיימוני בפ"ו דהלכות שבת בשם א"ז דהיכא דאיכא משום דרכי שלום או בגוי אלם מותר לתת לו או לשלוחו ע"י גוי אחר לדין דלית לן ר"ה עכ"ל.

ונראה שזהו מה שפתי בְּסוּמָה דְּאִיתָא בְּמֶרְדְּכִי בְּשֵׁם א"ז. וע"כ לא שרי לדין דלית לן ר"ה דאורייתא אלא במקו' מצוה כגון לבער את החמץ מהבית או מפני דרכי שלום כהיה דעירון ששלח אחר מאכל יהודי.

אבל היכא דליכא מצוה ולא דרכי שלום מודה א"ז דאפילו לדין נמי אסור אע"ג דלית לן ר"ה מ"מ איכא למיחש למראית עין. והיכא דאיכא מצוה או דרכי שלום בהא ליכא מאן דפליג אא"ז והכי קיל"ן וכן פסק מהרי"ק ז"ל גופו בש"ע בסי' שכ"ה ונ"ל היכא דאיכא משום דרכי שלום או בגוי אלם מותר לתת לו או לשלח ע"י גוי.

וכתב מהרמ"א ז"ל בהג"ה וה"ה לצורך מצוה כגון להוציא חמץ מביתו בפסח והיגו ממש דעת א"ז. ומ"ש מהרי"ק בסימן תמ"ד אינו עיקר: תקס הבכורים מתענים בע"פ משום הגס שניצולו במצרים.

וכתב ראב"ה וסמ"ק אפי' בכור לאם. וכתב באגדה אפי' בכורה אשה וראי' ממדרש דבת פרעה אהנה לה זכות מרע"ה אלמא דהם גם היו באותו הנם.

ואולי שאר פוסקים חשבינהו בגדול הבית דלא צריף כדפי' ראב"ה. וקשחל ע"פ בשבת יקדימו להתענות ביום ה' שלפניו פרוקת וכ"כ מהרא"י בתרומת הדשן וכן כתב מהרי"ל.

ואמר שאין רשאי לסעוד הלילה טרם בדיקת החמץ וא"כ מתי שקל פן יש בכורים שצריף לבדוק הרבה חדרים ועליות בביר' גדולה ומצטערים מפני התענית דצריכין לבדוק החמץ ג"כ באותה לילה.

ואמהר"י דקצת דעתו נוטה שיאכל בין השמשות הואיל דאשכחן ראב"ן דגם בתענית דמים נוראי הנה לעולם אכל אחר שיצאו מבית הכנסת דחשב' להו צערא בעלמא ותענית זה קל מאד דהא ר' חייאל מתיר לו מיני תרגימא ועדיף ליה לאכול בין השמשות דעדיין לא התחיל זמן בדיקת חמץ ממה שיאכל אחר חשיכה ועובר תשנת' דרבנן.

אמנם סיים דבריו ואמר לא סמיכנא אנפשיה אף אי מצטער ליה ממציא אחד הבדוק בשבילו או יטעום טעימ' בעלמא דלא שייף בה אמשוכי: תקסא אמר מהר"ש מה דאין מתענין גדולי הבית דדי לנו במה שמתענים גם בכור לאמן יאמר דנוהגים האב או האם להתענות בשביל בן קטן הבכור.

ואם האב גם הוא עצמו בכור מאחר דהוא מתענה לעצמו אינה צריכה האם להתענות בעד הקטן דתענית האב עולה גם לבנו הקטן: תקסב כתב הרוקח איסטניס שהוא מעונג תענה כרב ששת דיתי' כולא מעלי פיסקא בתעניתא פ' ע"פ.

ואמרינן התם בירושלמי ר' לא הוי אכול לא חמץ ולא מצה לא מפני שהוא בכור אלא רבי איסטני' הוי נאי הוי אכיל ביומא לא הוי אכיל בליל' עכ"ל: תקסג כתב הטור א"ח סימן תס"ח העושה מלאכה בערבי שבתות וי"ט מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם ובע"פ מחצות ולמעלה אסור ומשמתין ליה.

וקודם חצות תלוי במנהג מקום שנהגו איסור אסור. ובמקום שלא נהגו מותר.

וכתב אבי העזרי דוקא שעושה מלאכה להשתפר אבל מתקן הוא פליו לשבת וי"ט. וכן מי שכותב ספרים לעצמו דרוף לימודו מותר כף היא הגוסקא האמתית.

ויש גנוסקאות שפכת בהן וכתב אבי העזרי כו' מיד קודם ובערב פסח ומשום דלא קאי שריותא דאבי העזרי רק אשאר ערבי שבתות וי"ט ולא אע"פ. ואינו פן דאין חילוק בין ע"פ לשאר ערבי שבתות וי"ט.

רק דערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא. ובערב פסח מחצות והתם נמי סימן ברכה הוא דלא חזי.

הא שמותי לא משמתינו ליה הקא נמי משמתינו ליה אבל לענין שריותא אין חילוק שפמו שבשאר ערבי שבתות וי"ט מותר לתקן פליו לשבת וי"ט וכן לכתוב ספרים לעצמו דרף לימודו פמו כן בערב פסח שרי וכן מהר"ם לא מיחה לכתוב בערב פסח אחר חצות וכן הודה מהרי"ק: תקסד איפא למידק מסוף דבריו של אבי העזרי שפכת אבל מתקן הוא פליו לשבת וי"ט.

משמע אפ"א אם אינו עושה להשתפר אם אינו עושה לצורך שבת אסור. והכי דייק הטור א"ח בסימן רנ"א וכן כתב המרדכי וז"ל ונאפ"י בחנם אין לישראל לספר לחבירו מחצות ואילף.

ואין לחלק בין בחנם בין בשכר פיון שהם מלאכות עכ"ל: תקסה וקודם חצות מקום שנהגו לעשות עושין שלא לעשות אין עושין. ולדין מקום שנהגו שלא לעשות דוקא מלאכות גמורות אבל שאר מלאכות אפ"א מנהגא ליפא.

ואף במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה התירו קודם שיש משום פבוד הרגל שלשה מלאכות והן לספר ולכבס ולתפור כן הוא דעת הרא"ש. והעושים אחר חצות מלקין ומנדין אותו וכן הוא במהרא"ק אכן לרחוץ אחר חצות מותר תקסו כתב המרדכי משמע דאסור לעשות מלאכה אפ"א ע"י גוי כמו מלאכה דחול המועד.

ויש לתמוה על המנהג שנהגו לתפור ע"י גוים בגדים. חדשים בביתו של ישראל כל יום י"ד ע"כ.

וכן משמע בהגה מהרי"ל שפכתה וז"ל אמר"ש ארז"ל כל העושה מלאכה בערב שבת ובערב יו"ט אינו רואה סימן ברכ' לעולם. אף ערב פסח יש לו דין אחר שאסור לספר גם לא ליטול צפרנים ודינו ככל דין חה"מ.

וממ"ש ודינו ככל דין חול המועד משמע דאפ"א ע"י גוי אסור והרוקח כתב בסימן ש"י דע"י גוים מותר לעשות מלאכה אפ"א בביתו דלא שיקף אמירה לגוי שבות כ"א גבי שבת וי"ט וחה"מ וכן נוהגים.

ונ"ל דה"ה לספר וליטול צפרנים ע"י גוי שרי דלא מסתבר לחלק בין מלאכות אלו לשאר מלאכות. וכן משמע מדברי המרדכי שהבאתי לעיל סימן תקס"ה שפכת ונאפ"י בחנם אין לישראל לספר חבירו ואין לחלק בין בחנם בין בשכר כו' משמע דאי הוי שרי לעשות מלאכה בחנם לא הוי מחלקי' בין לספר ובין שאר מלאכות א"כ בגדון זה דשרי נמי לא מחלקינן וק"ל.

וכן משמע דכתב דוקא ישראל אין לספר לחבירו אכן מהרי"ו בדרשותיו אוסר אף ע"י גוי וכן משמע מדברי מהרמ"א בי"ד סימן שצ"ט. אבל לפי הדין נראה דהמיקל בשעת

הדחק לא הפסיד: דין תיקון המצות תקסז פתב רב אלפס שצריף לשמור החטים שיוצא
בהן ידי מצות מצה משעת קצירה שלא יבא עליהם מים.

והרא"ש פתב שאין צריף אלא משעת טחינה וז"ל נוהגים באשכנז וצרפת לשומר משעת
טחינה. לפי שמאז מקרבין אותו למים שנותנים ברחיים של מים וכן פתב בשאלות
תשובה לגאון ליקח קמח מן השוק.

בשעת הדחק יוצאין בה ד"א מחזקין איסורא אבל לכתחלה בעינו שימור ל' טורים:
תקסח ירושלמי רבי יעקב הוי מפקיד לטחוני דלא למיתן קנפא אילן על אילן דלא
לירתון ולחמץ.

פירש שלא ישימו קנפות של קמח זו על גב זו שמה ירתיחו ובשעת לישא יחממו הימים
ויהיו נוחים להחמיץ. יש מוכיחין מפאן שצריף לטחון החטים יום או יומים קודם לישא.

ואם טחן בע"פ דהיינו י"ד יהא אסור ללוש ממנה מצה בו ביום לפי שהקמח בשעת
טחינה רותח ומתחמ' את המים והעיסה נוחה להחמיץ וקרוב הדבר לבוא לידי איסור
חמור. וכן צריף לזזהר שלא להניח שקים מלאים קמח זו על גב זו הכי איתא בסדר
עולם שבילי לקט: תקסט נהגו לנקר הרחיים משום דזימנין טחנו בה תבואה לתותה
לסולת וקמח ראשון שנטחן אחר הנקיור שומרין עד אחר הרגל חשוכת מהרי"ל: תקע
פתב הרוקח סימן רע"ב מנהג פשטותנין הולף ישראל עם הטוחן לשמור כדמשמע בפירק
א' דשחיטת חולין דהוא גברא דרי חיטי לפיסחא ע"כ.

ואנשי מעשה רגילים לילף עצמם לרחיים לראות לטחינת קמחיהם וראייה למנהג' מהא
דאיתא בירושלמי פ' אלו עוברים בר פפא אזיל לגבי טחונה כו' ומשמע התם
שהאמוראים בעצמם היו הולכים לבית הרחיים: תקעא שקים שנותנים בהם קמח כל
השנה אם רוצה ליתן בהם קמח ומכבסין אותם יפה.

צריכים להתיר קודם הפיבוס כל התפירות שבהם או אם הם מטולאים תרומת הדשן סי'
קי": תקעב וכשמוליכין השקים שיש בהן קמח למצות מן הרחיים אסור להניחן על
גבי הסוס או על החמור להוליף כף תרומת הדשן סימן קי"ח: תקעג אין לשין יחד יותר
משיעור חלה שהם מ"ג ביצים כמניין חלה.

וכיצד יעשה מדה לשיעור חלה. ימלא כלי מלא מים ויערה ממנו מים לכלי אחר.

ואח"כ יתן בו מ"ג ביצים לכלי הריקן ויחזיר לתוכו המים שיערה ממנו והמים שיותירו
זהו המדה. ויש מגדולי אשכנז שאומר בתנור גדול ורבי' בני בית עדיף למילש עיסו'
גדולות ומהר"ם החמיר ועינינו רואות דזמנין בתנור גדול שוהין טפי מבקטנים ומאן
דאפשר ליה טוב להחמיר.

וכתב האגור וז"ל ואני המחבר ראיתי נוהגים בעלי נפש מאשכנז ללוש פדי שיעור חלה
לבד אפי' בתנורים גדולים ע"כ. אכן עיסת המצות נוהגים באשכנז ובצרפת לעשותן
מעשרון ש זכר ללחמי תודה שהיוצא מבית האסורים מביא תודה ותודה הנה בה ג'
מינין של מצה חלות ריקין ורבוכה וכל מין הנה בה ג' עשרונים ושליש ומפל מין היו
עושין י' חלות הרי שהגיע לכל ג' חלות עשרון אחד.

וע"כ עושין שלשתן מעשרון ועוד לחם עוני אקרי ועני מיתי עשירית האִיפה: תקעד ולכתחלה עושין המצות דק דקאמר עושין סקיקן כמו ריקין כו' ופרש"י ובלבד שיהיו דקין ומקולשין דאינון ממהרין להחמיץ.

אבל לא מצוירין העבין פמין גלוסקאות דמהרין להחמיץ עכ"ל. וגם לא יהיו רחבים יותר מדאי דהוי כמו אשישה וכתיב לחם עוני.

ועושין בהם סימן לידע איזה ראשונה ואיזה שנייה ואיזה שלישי פדרף שהיו עושין בקנפות שתורמין בהן הלשפה שהיו פותבין אב"ג לידע איזה נתרמה ראשונה שממנה לוקחין תחלה.

ה"נ עושין מצנה ראשונה באותה שנעשית ראשונה. וכתב מהרי"ו דהמצה שנייה יעשה גדולה יותר מהאחרות משום שצריף לאכול ממנה כל אחד ב' פזית אחד בשעת המוציא וא' לאפיקומן: תקעה ולא יגדוש המדה ולא ידחוק הקמח במדה דא"כ לא ילוש יפה.

ומי שאפה בליל י"ט הג' מצות כדי לחבב המצנה. ימדוד הקמח מב' הלילות בעי"ט.

ואם שכח אזי יקח באומד הדעת ולא ירבה על עשרון: תקעו ואין להתחיל ללוש את המצות עד אחר תצות משום דבאות במקום פסח ואינו נשחט אלא בשבע ומחצה. ואם בני ביתו רב שצריף לאפות הרבה ולהקדים מ"מ יזהר לאפות השלשה מצות אחר תצי היום.

ואע"פ ששנינו יוצאין במצה ישנה היינו דיעבד אבל לכתחלה אין לעשות: תקעו וצריף לומר לשם מצת מצנה הן בעשיית המצות של מצה. הן בשאיבת מימן.

הן במדידות קמח הן בנותן מים תוף הקמח פי המים והקמח נחשבים כאחד. וראייה דהתם מסופק באחד הנותן מים ואחד הנותן קמח ללוש מצת עירוב אם עולה העירוב לשניהם תקעח ואין לטלטל לא הקמח ולא המים ולא המצות מגולה תחת הרקיע במקום זריחת השמש.

וביזמא דעיבא תחת כל הרקיע וכן יזהר במקום הלישה וירחיק הלישה מן התנור. וטוב שאין להניח הספל שלשין בו על פר של צמר מפני שמחמם הספל.

וטוב להניחו על פר של עור. ואין ללוש בכלי שיש בו בקעים וגומות דאי אפשר לקנחו מן הבצק מהרי"ו: תקעט וראוי להקדים לבטל פרוורין של עיסה הנופלין מתחת ידו קודם שיוכלו לבא לידי חימוץ.

שפעמים יש בהם פירוורין דחשיבי שבולי לקט. ומה שאמר שפעמים יש בהם פירוורי דחשיבי משום דקנימא לן דבעלמא אמרינון פירוורין הפקר פירווש מאליהן בלא בנטול לזה כתב שפעמים יש בהם פירוורין דחשיבי.

ומהר"ר זלמן רונקיל ז"ל חילק הא דאמרינון בעלמא פירוורין הפקר היינו פירוורי פת. אף פירוורי בצק מאחר דעדיין ראויים לידבק יחד חשיבי ולאבטילי.

ובמהרה"ל פתב דשאני הכא דחזישינון שמה לאחר האפייה מכבדים הבית ויקבצו יחד וראויה להיחשב ורבים שוגים בזה שאומרים סתמא פירורין הפקר דמשמע פירורין מסתמא הם הפקר.

ונה טעות גמור הוא פדכתבין' אף יאמר טרם שילוש כל הפירורין שיפלו מהבצק הנה יהיו בטלים והפקר פן הוא ברוקח סימן רע"ג ובמהרה"ל. וכן משמע באורח חיים: תקפ ויזרו לאתר שונאפו המצות לכבד בית האופה ומה שונאפא לשם ישראל.

דחמץ בפסח אסור בהנאה ואפי' לכהמת הפקר. ואין נכון שממהרין כל פה שלא לכבד הבית.

ועוד ח"ו דלא אתי לידי מאכל בשום צד כגון שיפול מידו דבר וידבוק בו פירורי הבצק ולא אדעתיה וכה"ג פתב מהרה"ל ומהרה"ו: תקפא האשה לא תגביה ידה מן הפת להתעסק בעסק אחר עד שתגמור כל הפת.

דלכתחלה צריך שלא יניחהו בלא עסק אפי' רגע אחד וכ"ז שמתעסקין בו אכיל כל היום אינו מחמיץ. ואם הניחהו בלא עסק שיעור מיל הוי חמץ והוא רביעי שעה וחלק ב' מן השעה.

וכתב בהגה"ה מיימוני בשם רא"ם שיעור זה הוא בבית שאין בו אש אבל אם יש בו אש או יתרון חמימות משאר דברים לפי יתרון החמימות ממהר להחמיץ וצריך לתת לב לפי העניין עכ"ל. ואם יתעסק בו בימים נחתמים תחת ידים אם יניחהו בלא עסק יחמיץ מיד עיין בתשובת הרא"ש פלל י"ד.

ומהרא"י פתב בתרומת הדשן סימן קכ"ג דשהיות מצטרפות לכן יזהר כל אדם למהר בעשייתם לרדותם לתנור תקף לעשייתן דדילמא שהיות מצטרפות פדעת מהרא"י. אף שדעת האגור בשם מהר"י מולי"ן אינו פן.

מי יכניס עצמו בספק איסור פרת. ומכ"ש אם יהיה במקום חם שממהר להחמיץ שאין להתעצל במלאכה.

וראיתי אדוני מורי הגאון מהר"ש ז"ל שהיה עומד בעצמו ובכבודו ויזרז את העם העוסקים בעשיית המצות שלא ינוחו בלא עסק אפי' רגע א'. ומה שרגילי העולם לשפוף עם ידיהם על גבי המצות אחר שתיקנם קודם אפייתן ואומרים לא יהיו מונחי פנויין.

אין בו ממש דאין זה מתעסק אדרבה מחמת השיפשוף יתחמו יותר ויתחמו. וכן אותן המניחין על המצות מדקר אחד או מגלגל אחד אין בזה תועלת והמצה תעלה ותחמיץ בלי מונע.

ויותר נכון אם ירא שלא תבא לידי חימוץ ישבר אותה ויחזור ויקטפנה ויגלגל אותה פעם אחרת וכן הוא במהרה"ל בשם הרוקח ואגודה: תקפב והפלים שמתקנים בו המצות והספין שחותרין בו העיסה יגררם תמיד בשעת עשייה שלא ידבק מאומה מן הבצק.

ולאחר עשייה ידיחם וינגבם היטב. ובי"ט מותר להדיחן ע"י גוי.

ואם אין גוי יטילים לצונן או יתנם לתנור שיאפה הבצק שעליה. ואגן שלשו בו אם אין גוי אף ישראל מדיחו דלא הני כמתקן לחול דהא חזינא לאנחי ביה מידי פן הורו מהר"ש ומקרי"ל.

ואותן מים שרחצו בה הפלים ישפכם במקום מדרון כדי שלא יתקבצו במקום אחד ויחמיץ: תקפג פתב בהלכות גדולות מצה שלשה גוי חש"ו לא נפיק ביה ידי חובתו פי' במצה המשומרת.

ועבד ושפחה דלא טבילי אסירי למילש מצה ביום ראשון אבל שאר יומי ברי והכי חזינו לרב פהו צדק ז"ל מיהו טוב ונכון הוא שישראלים בני דעת ותעסקו אפילו בשאר פל המצות דהא אם נאבד אפיקומן סומכין על מה שאכלו בסעודה.

ומצוה לכל אדם שיעסוק עצמו במצווי' וכן נהג האשיר"י הנה משתדל בהן ועומד על עשייתן ומרזז העוסקים בהן והנה מסייע בעריבתן דאמרינן במכילתא משארות צרות בשמלותם וכי לא היו להם עבדים ושפחות אלא שהיו מחבבי' את המצוה.

ועו' דמצה מתקרי לחם עוני ונרפו של עני הוא מסיק ואשתו אופה. ובמהרי"ל כתב עוד שייבטל בעצמו הפירורים בכל פעם ופעם טרם יחמצו.

ולפי טעם זה הנה די בעומד על גבם אף אם אינו מסייע. ולפי טעמים הראשונים נכון שיסייע כל א' בעצמו וכלל לא יעשו המצות אף בני מצוה ולא הקטנים.

והא דגוי חש"ו כתב מהרי"ל אם גדול עומד על גבן שפיר דמי. מיהו אמר דנראה לו דגוי אפי' ישראל עומד על גבו אסור דגוי אדעתיה דנפשי' קעביד כדאמרי' לעגנו גטין כו'.

ומצאתי לו עזר מתשובת הגאונים שכתבו ששאלתם אם יש רשות לישראל להשתמש בגוים בין נשים בין אנשים בפסח או בחטא של פסח או לא. כף ראינו שאסור להשתמש בפסח לענין תבשילין ולענין חטא של פסח אפי' בחול קודם הפסח אסור כו' ואפי' נשים של ישראל שלא למדו ענייני הפסח שהן מיישראל אין מאמינין להן לענין אפייה ולישה בפסח.

משום שצוננו המקום להשמר בפסח בכמה מקומות שהוא רבוי דקרא ושמרתם את המצות וכתוב את חג המצות תשמור והרבה פסוקים תמצא לענין זה. ומעשי' בכל יום שתלמידים חכמים ורוב הרבני' מנקי' את החטא בידיה' ומוליכי' אותו אל הרחיקים הם בעצמן ועומדים על הקידה ועל אפייה ועל לישת' משום שהרבה דברים יעלו על לב הנשים שהן מותרין.

או שמא שוכחות ועושות דבר שלא פהוגן ואינן יודעו' שכר מצוה והפסד עבירה ואם היא אדם עומד עליהן יותר נזהרות. כ"ש שלא ידעו הגוים ולא ישגיחו על ישראל ויותר הם שמחים אם נתחייב פרת או שום דבר.

אם הביא מים מה הבור שמביאין הגוים לישראל עד פתח הבית והולכים. כגון זה מותר אבל עיסה צריכה להשמר שמא עיסת חמץ נתנה לתוכה כדי להכשילו ואין גוי נוגע בה

ואין משתמשין בהו כלל ע"כ: דין חלה ובכרומיה תקפד כתב רש"י בהלכות פסח הרוצה להפריש חלה מן העיסה.

מברך אקב"ו להפרי' תרומה ומפריש ממנה לכל הפחות כזית. ולא יאמר להפריש חלה דלא ברכה היא.

ופי' חלה היא עוגה ותררה ואין בו שום הפךשה כלל וחלה תרימו תרומה פתיב וה"ק חלה ארם אי העוגות תרימו לכם תרומה. ומיהו תרומה נקראת ותרומה שמה ואין לשנות.

ועוש' אותה כזית שהפריש דק ומרחיבו פעין תררה מדקרי ליה קרא חלה ואח"כ משליכו לאור ושורפו באש. ונראה מתוך דבריו דיעשה כן כל השנה לעשות אותו כזית שהפריש עוגה קטנה לא בפסח בלבד.

לא כמו שראיתי רוב העולם נוהגין בשאר ימות השנה שורפין החלה כמות שהיא בלי שום תיקון ובפסח עושין אותה פעין עוגה. ומ"ש פסח משאר ימות השנה בענין זה ובבית מהר"ש היו שורפין את החלות גם בפסח בלי שום תיקון והנכון לעשות כרש"י גם בשאר ימות השנה: תקפה כתב עוד בשם רבו רבינו יעקב בר יקר המפריש חלה בי"ט האיך יעשה.

מפריש עוגה קטנה בלא ברכה ויאפה אותה עם שאר עוגות ואחר אפייה יצטרף הכל בכלי אחד העוגות והתרומה ונראין פאלו הן מחוברות ביחד והסל מצרפן לחלה ומברך עליה ומצניעו עד חש"מ כמו בהיא אפייה וישרפנו בחש"מ.

וכ"כ הר"ר שמואל מפלייז"א וכן הוא בא"ח אבל לקרא לה שם קודם שתאפה לא. לפי שמשקרא לה שם אסור לאפותה שלא לצורך אכילה.

וגם אין שורפין קדשים בי"ט. ואם שכח וקרא לה שם חלה ובירך קודם אפייה תטיל לצונן שלא תחמין עד אחר י"ט ושורפה: תקפו בפ' אלו עוברין ר' אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה רי"ף והגאונים ור"י פרשו דווקא בחלת א"י.

אבל בחלת ח"ל א"צ אף יוכל לקרות שם דחזי לכהן קטן או לכהן גדול שטבל לקריו ולא נהגו כן. אף כר' אליעזר דאמר לא תקרא לה שם אגודה וכן היה מהרי"ל דורש ברבי' שלא לתנו לשום פהן.

וה"ל האגור לשון מורי אבי הר"ר יודא לבד"א בתשובה ועל ענין החלה בלילי פסחים ודאי מנהגא דידן ודברבן קשישי שהיה בדורינו פדמסיק ר' כר"א פ' אלו עוברין. וכן נהגו רבינו יעקב בר יקר ורש"י וכן דעת הרמב"ם ואיננו מחלק בין חלת ח"ל לחלת א"י.

ור"י שחלק לעצמו חלק וגם מהר"ם כתב שאותו המנהג טוב ונכון הוא כדי להסתלק מן הספק וכדי הם אלו שלשה אבירי ישראל לסמוך עליהם שלא ליתנם לשום פהן: תקפו כתב רש"י ז"ל ובשאר י"ט שאינן של פסח שאין לחוש בהם משום חזמוץ יברך עליה מיד בי"ט ומפריש' ומניח אותה כמו שהיא עיסה עד לאחר י"ט ואח"כ שורפה בימות החול.

וכן הוא בא"ח ומְהָרִי"ל דָּרַשׁ מְתֵי שְׂאוּפִין בִּי"ט נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת עִם הַחֲלָה בְּדַפְרֵישִׁית לַעֲלִיל עִי צִירוּף לַהֲפָרִישָׁה אַחַר אֲפִינָה דְמָה שְׂנוּהֶגִין לַהֲפָרִישׁ עֵיסָה וּלְהַחֲזִיקָה כֶּף בְּלִי אֲפִינָה עַד אַחַר י"ט לֹא הֶגְוֵן הִיא מִשׁוּם דָּאזְ נִדְבָק הָעֵיסָה בְּמִקּוֹ הַנְּחֻמָּה וְאַתִּי לְזִלְזוּלִי בְּחֲלָה: תַּקְפַּח וְאִם נֹאֲפֵת הָעֵיסָה וְשָׂכַח וְלֹא הֲפָרִישׁ מִמֶּנָּה חֲלָה בִּין בִּי"ט בִּין בְּחוּל.

יִבְצַע מִן הָעוֹגָה לְאַחַר אֲפִינָה וַיִּבְרַךְ עָלֶיהָ כְּאִלּוּ הָיָה מִפְרִישׁ מִן הָעֵיסָה. וְכֵן נִמְצָא בַתְּשׁוּבַת הַגְּאוּנִים ז"ל וּבְאִלּוּ שְׁלֵשָׁה מִצּוֹת הַצָּרִיכִים לְהִיּוֹת שְׁלִימוֹת אִם שָׂכַח לִיקַח מִהֶן חֲלָה עַד שְׁנֵאָפוּ הַשְּׁלֵשָׁה מִצּוֹת כְּגוֹן לֵיל רֵאשׁוֹן אוֹ שְׁנֵינָה פִּיצַד יַעֲשֶׂה.

טוֹב כְּשִׁיבְצַע מִצָּה הַשְּׁנֵינָה לְאַפִּיקוֹמֵן אִזְ יִנִּיחַ הַשְּׁנֵי מִצּוֹת שְׁלִימוֹת וּשְׁבוּרוֹת בְּכָלִי לְצָרְפֵם וַיִּכְסֵם וַיִּקַּח פְּרוּסָה קִטְנָה מִן הַבְּצוּעַ וּמִבְּרֶךְ וַיִּשְׁמֹר אוֹתָם לַחֲה"מ וְשׁוֹרְפָהּ. וְאַפְּי' אִם שָׂכַח וְאָכַל קֶצֶת יִפְרִישׁ עַל הַמֶּנֶחַ דְּחֲלַת ח"ל אוֹכַל וְהוֹלֵךְ וְאִם כ"פ מִפְרִישׁ כְּדֹאִיתָא בְּהֶדְיָא בְּבִכּוּרוֹת פ' עַד כְּפָה: תַּקֵּט בַתְּשׁוּבַת הַגְּאוּנִים ז"ל אִם סְפִיקָא לוֹ לְאָדָם מִן הַפְּרִשָׁת חֲלָה אִם הֲפָרִישָׁה אִם לֹא.

מִפְרִישׁ אוֹתָהּ בְּלֹא בְּרָכָה שְׁבּוּלִי לְקֵט: תַּקֵּץ וְאִם לְקַח מִמֶּקְצַת הָעֵיסוֹת וּמִמֶּקְצַת לֹא לְקַח וְנִתְעַרְבוּ צָרִיף לִיקַח חֲלָה מִכָּל אֶחָד וּא' אוֹ יְלוּשׁ עֵיסָה אַחֲרַת וַיִּקַּח מִמֶּנָּה גַם כֵּן עַל אוֹתָן שְׁנֵתְעַרְבוּ.

וְאִם מִפִּיר מִצָּה אַחַת שְׁחִיבָת בְּחֲלָה נוֹטֵל מִמֶּנָּה עַל הָאֲחֵרוֹת: תַּקֵּצָא כְּתַב מְהָרִי"ל נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת לָהּ מְדוּרָה בְּפָנֵי עֲצָמוֹ בְּמִקּוֹ שְׂאִין מְבַשְּׁלִין שָׂם אוֹ בַתְּנוּר שְׂאוּפִין בּוֹ הַמִּצּוֹת טָרַם הוֹרְדוּ תוֹכוֹ הַמִּצּוֹת שְׂאִזְ יְדוּעָה לוֹ שְׂלֹא תִבֵּא לִידֵי הַנְּאִת יִשְׂרָאֵל טָרַם קְלִינָה אִיסוּרָא.

וְכֵן אִיתָא בַּפ"ק דְּבִיצָה הֵיכָא דְמִקְלֵי קְלֵי אִיסוּרָא דְלֹא מִקְרֵי הַנְּאִת בְּתַר הֵכִי: תַּקֵּצַב תְּנוּר שְׂאוּפִין בּוֹ חֲמִץ. צָרִיף לִיזְהַר כְּשִׁיפִיקוּהוּ כְּדֵי לְאָפוֹת בּוֹ מִצָּה שְׁיִלְכוּ הַגְּחָלִים עַל פָּנֵי כְּלוֹ וְאִין דֵּי לוֹ בְּלֶהֱבָה דְכָמוֹ שְׁבוּלַע ע"י הַגְּחָלִים כֶּף פּוֹלֵט ע"י הַגְּחָלִים.

וְשִׂיְהוּ נִיצוּצוֹת נִתְזִין מִמֶּנּוּ הַלְכָף אִם הִסִּיקוּהוּ כְּפָה פְּעָמֵי קוֹדֵם הַפְּסַח אִינוּ מְסַפִּיק אֱלָא אִם כֵּן כִּינּוֹן לְהַתִּירוֹ לְצוּרָף פְּסַח. כִּי שְׂמָא לֹא הִלְכוּ גְּחָלִים עַל פָּנֵי כְּלוֹ כ"ז שְׂלֹא כִינּוֹן לְכָף.

וַיֵּשׁ נוֹהֲגִין לְהַטִּיל בּוֹ קַרְקַע חֲדָשׁ כְּדֵי שְׂלֹא יִצְטָרְכוּ הֵיֶסֶק וּמִנְהַג יָפָה הוּא: תַּקֵּצַג מְהָר"שׁ הַקַּפִּיד עַל מֵי שְׁהוּצִיא הַמִּצּוֹת קוֹדֵם שְׁנֵאָפוּ וַיִּחְזִירָם לְגִמְוֹר אֲפִינָת' אוֹלֵי יִתְחַמְצוּ טָרַם הַחֲזִיר': תַּקֵּצַד מִצָּה שְׁנִכְפְּלָה אִם הוּא בְּעָרֵב פְּסַח פּוֹרְסִין מִקּוֹם הַדִּיבּוּק וְהַשְּׂאָר מוֹתָר.

וּבְפְסַח הַמִּצָּה כְּלוּלָה אִסוּר כֵּן הוֹרָה מְהָר"שׁ וּמֵהֲרַא"י בַתְּרוּמַת הַדִּשָּׁן סִימֵן קכ"ז. וַיִּוּוּקָא שְׁנִדְבָק הַכֶּפֶל לְגִמְרֵי אִזְ אִין הָאוֹר בּוֹלֵט בְּנִתְמִיִם וְנִתְחַמֵּץ אֲבָל אִם אִינוּ מְדוּבָק לְגִמְרֵי דָאזְ הָאוֹר שׁוֹלֵט לִית לֵן בַּהּ.

וְכֵן חֲטָה הַנְּמַצָּאת בַּמִּצָּה בְּעָרֵב פְּסַח הַתִּיר הַסֶּמ"ג הַמִּצָּה כְּלוּלָה בְּנִטְיִלַת מִקּוֹם הַחֲטָה. אֲבָל בְּפְסַח הַצָּרִיף מְהָרִי"ל שְׂרַפָה לְאוֹתָהּ מְנָה.

וְהַצָּרִיף מְדוּרָה לַעֲצָמָה. וְאִם נִמְצָאת בְּעֵיסָה הָיָה אוֹסֵר מְהָר"שׁ וּמְהָרִי"ל כֹּל הָעֵיסָה וְכֵן נוֹהֲגִין: תַּקֵּצָה יֵאמֵר אָדָם לְחַבְרֵוֹ הָאוּפָה עִמּוֹ אִם הוֹחֲלָפוּ מִצּוֹת שְׁלָנוּ בִּיחַד יְהֵא חֲלִלוּף וּמִתְנָה גְּמוּרָה דְחִיּוּשֵׁינָן שְׂמָא יִשְׂכַּח אֲכִילַת אֲפִיקוֹמֵן אוֹ נֶאֱבַד וְאִזְ סוּמְכִין עַל מִצַּת שְׂאֲכַל

ובלא דיליה לא נפיק וראב"ן פתב דצד גזל יש בו מההיא דנתחלפו לו כליו בבית המרחץ
וא"כ הוי מצה גזולה אם לא מחל לו חבירו ולא יצא דמצנה הפא בעבירה הוא.

וקי"ל כר"מ דדריש מצתכם ואף ע"י חליפי' בה"ג מתקרי גזל בירושלמי דאמר ר' יוחנן
מי שנתחלפו לו כליו בבית המרחץ אסור ללובשן. וכן הוא בחזקת הפתים נתחלפו לו
כליו בבית האבל בבית המשטה לא ישתמש בהן: תקצו פתב הר"ר משולם בשם רבינו
אליעזר הגדול שיש ליזהר פשאופין המצות שלא יתנם בכלי שיש בו קמח שאם ידבק
הקמח במצה ואח"כ ישיקה במקרה המצה והקמח שעליה יבא לידי חימוץ ואיסור גדול
הוא עכ"ל מרדכי: תקצו פשחל ע"פ בשבת יש בזה דעות שונות באפיני' רש"י ור' מתתיה
ור' יודא בהן סוברים דאין לאפות כלל בע"ש.

חדא דאיתקש לפסח. ועוד דחביבה מצנה בשעתה.

ורב האי גאון פתב מנהג אבותינו לבער חמץ בע"ש ולאפות מצה וגדר גדרו קדמונינו
שלא לאפות מצה בע"ב שלא יבא לידי איסור. ובמ"ש אופין מצה פתקנה ואנו אין לנו
אלא מנהג אבותינו לאפות מע"ש ולא לטרוח בי"ט לאחר אכילת מצה אלא זריזין
מקדימין למצה ע"כ וכ"כ החבר ר' צדקיה בר ר' אברהם הרופא בספר שבולי לקט
שחבר בשם בעל דברות ובשם בעל יריאים וסיים וכן פתב מורי יעלה ז"ל וכן הרא"ש
ז"ל הנה אופה הפל מע"ש וכן מהרי"ל הנה אומר שטוב יותר לאפות מעי"ט פי כמה
קלקולים שיארעו בי"ט כמו כפוי שלא לצורך וכה"ג: תקצו פתב הטור סימן קנ"ח ואני
ראיתי בברצלוני מהמדקדקים שהיו אופין כל מה שצריכין למועד מקודם המועד שאם
תערב עמו משהו מחמץ שיתבטל קודם איסורו.

וכן הנה נוהג מורי הגאון מהר"ש ז"ל ומהר"ש מאושטריי"ך פתב על זה דחומרא יתירה
הוא: תקצו נשאלתי אותם האופין בלילי י"ט משום חביבי מצנה בשעתה אם יש לאפות
מצות ספיקות שמנהג בארצות הללו לאפות עוד ג' מצות שמה יארע תקלה באחת שתבא
לידי חימוץ או תשבר או תאבד אחת מהנה ויהיה אז לו אחרת מוכנת וקוראין אותן ג'
מצות מצות ספיקות ואם מותר לאפותן גם בלילי י"ט מהא דאיתא בפ"ב דביצה ר"ש בן
חלעזר אומר ממלאה אשה כל התנור פת מפני שהפת יפה מפני שהתנור מלא.

ופסק רבא הלכתה פושב"א. והשבת דאין לאפותן דהא פרש"י בזמן שהתנור מלא
שהתנורים קטנים היו ומדביקים פת בדפנות ומתוך שהוא מלא מתמעט חללו ואין מקום
לחמימתו להתפשט והפת נאפית יפה ומשמע שהפל תלוי באם מדביקים הפת בדפנותיו
אם לאו הלקף תנורים דידן אפילו קטן שבקטנים חשוב גדול לגבי תנורים דידהו שהיו
מדביקים הפת בדפנות והיה חנומו יותר כשהוא מלא.

וכן נרא' מדברי הרוקח שכתב סי' רצ"ו וז"ל ראיתי הלכה למעשה שא"מ הריב"ק וכל
רבני מוגנצי אסרו לאפות בתנור בי"ט יתר מפדי צרכו. דאע"ג דפסיק רבא הלכה
פושב"א ממלא אשה את התנור מפני שהפת יפה בזמן שהתנור מלא.

היינו תנוריהם הקטנים ולא בגדולים שלנו. אבל לפי הסברא הנה יכול לאפות בתנור
כפעם א' הרבה אף כל רבותינו אוסרי'.

וכ"כ הטור סימן תק"ז סתמא אכל בתנורים שלנו אין לאפות יותר ממה שצריך לו. משמע בין גדולים בין קטנים ואפילו לדעת המרדכי שכתב אהא דאמר רבא הלכה כרשב"א ל"ש תנור קטן ל"ש תנור גדול אפשר דבה"ג מודה דדונק' אם תלוש עיסה גדולה מותרת למלאה כל התנור דחד טירקא היא בלישה אע"ג דכל פת ופת צריכ' אפייה ורדייה מ"מ בלישה חד טירקא היא.

אכל ללוש עוד עיסה אחרת כדי למלאות התנור בהא אף רשב"א מודה לרבנן דאין לאפות: וכן משמע בדברי רש"י שפירש בדברי ת"ק אהא דאמר ממלא אשה כל הקדירה בש"ע אע"פ שאין צריכה אלא לחתיכה א'.

ממלא נחתום רביות של מים אע"פ שא"צ אלא לקיתון אחד אבל לאפות אינו אופה אלא מה שצריך לו ופרש"י ממלא אשה קדירה כו' דבחד טירקא הוא סגי. וכן הנחתום לגבי מלוי.

אכל לאפות כל כפר וכפר צריך אפייה ורדייה לעצמו ולישה לא הזכיר משמע דבחד עיסה קמיירו. וללוש שתי עיסות אפי' רשב"א מודה אף כי יש לדחות דלרבות' דת"ק פ' הכי דאף אם אינו אלא עיסה א' ובחד טירקא הוא הלישה.

אפ"ה אין לאפות דכל כפר וכפר צריך אפייה ורדייה מ"מ נשמע מינה דבחד טירקא יש להקל טפי. וא"כ הסברא נותנת לחלק בשתי עיסות דאל"כ הוי פלוגתא רחוקה דת"ק סבר דאפי' עיסה אחת דחד טירקא הוא בלישה אין לאפות יותר מפדי צרכו ורשב"א סבר אפי' ללוש ב' עיסות מותר.

ועוד דיותר הנה לנו להשמיע פחו דרשב"א דבכל דנקתא פח דהתירא עדיפא. ובלאו הכי דעת המרדכי בטל ברוב עניין וברוב מגיין.

אכל אם דעתו אם יצטרכו הספקות הרי טוב ואם לאו אזי יאכלם על שלחנו פי נוח לו לאכול פת חמין אם רבים בני הבית שצריכים אלו ג' מצית בודאי שרי. אבל אם אין צריכין אין לאפות יותר ממה שצריך לו.

וכל זה מספיקא. אבל אם נתחמץ אחת או נאבדה.

נכון לאפות אחרת משום אסמכתא דעשרון בצירוף חביבה מצוה בשעתה. וכן מצאתי במהרי"ל וז"ל אמרה"י סג"ל שגראה בעיניו.

וכן שמע מהרה"ש שאם נשברה א' מהמצות שאין חוזרין ואופין בגיית. דבלאו הכי צריכים לשבור ת' מהמצות לאפיקומן וישם השבורה לשם ואיסור גדול הוא לטרות בי"ט חנם ולהכין מצה אחרת.

אף אם נאבדה א' מהמצות נכון לאפות מצוה אחרת משום אסמכתא ג' מעשרון א'. ועד דזמנין דליכא שימור גמור לשאר מצות ליטול אחת תחת הנאבדה ובעינין שימור לשם מצת מצוה וזמנין נעשית ע"י גויות או קטנים.

ואם הקילו חכמים לענין אפיקומן שהוא זכר בעלמא. לא ניקל לענין מצת דאורייתא אבל לענין נשברה כדפרישית לעיל ואפי' היא השלישי משום הקדמה סימן אב"ג לא יאפה אחרת.

וכן דנתתי לפני מהר"ש ונענה לי ראש ע"כ: תר כל אדם אסור לאכול פת סמוך למנחה ואסיקנא ר"פ ע"פ סמוך למנחה קטנה קאמר. וכתב הרא"ש סמוך למנחה קטנה מט' שעות ולמעלה.

דמנחה גופא מט' שעות ומחנה ולמעלה וסמיה לה מט' שעות. אף פירות ובשר בלא מצה שרי כדי שיהא תואב בערב למצה.

לפי' יזהר בע"פ ויאכל מידבשחר מאכלים קלים. ונוהגים במאכלי חלב שיהחלב מנישן. וכדי שיישן ביום וינער בלילה לספר ביצי"מ ושינערו גם התינוקות ושישאלו מה נשתנה. וכל זה לא יאכל ולא ישתה אלא מעט ולא ימלא פריסו מהם ויין מעט לא ישתה דמסעיד סעיד.

אבל טובא מגריר גריר. וקודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה.

אבל מצה הראוייה לאכול בלילה אסורה כל יום י"ד. ומשום הכי יש נוהגין כשחל ע"פ בשבת לעשות סעודה שלישית במצה עשירה.

ובמדינות חלו לא נהגו כלל במצה עשירה יקנים סעודה ג' בפירות וכדי הוא הרשב"ם שפירש מיני תרגימא בשר או פירות לסמוך עליו בשעת הדחק: תרא איתא בירושלמי האוכל מצה בע"פ פאלו בועל ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה מפת מרדות הרי"ף והרא"ש והא דאיתא בירושלמי פאלו בעל ארוסתו.

כי' דגם היא צריכה ז' ברכות. ומצאתי פתוב דאלו הן ברכ' היין. וקודיש. ושהחיינו.

וברכת ירק שלפני האגדה. וברכת פוס שני גאל ישראל.

וברכת המוציא. ואכילת מצה.

הרי לה ז' ברכות לפני אכילת מצה ע"כ. וק' הרי לפי חשבון הזה הם שמנה.

דברכת פוס ב' וגאל ישראל תרי ברכות ניהו ועוד ברכת ענ"י למה תגרע משאר ברכות. לכה נראה פמו דחשבינהו מהרי"ו בפה"ג א'.

קודיש ב'. שהחיינו לא קחשיב דאומרו אפי' בשוק ובכ"ך דטיבול א' לא קחשיב דחיוב' לדררקי.

ואשר גאלנו ג' בפה"ג ד'. ענ"י ה'.

המוציא ו' אכילת מצה ז': תרב כתב בתרומת הדשן דקטן שלא הגיע לפלל דעת כ"כ שיועד ומבין מה שמספרים לו מנסים ונפלאות ביציאת מצרים שרי להאכילו מצה בע"פ. אמנם אם הגיע הקטן שיוכל להבין פדלעיל נראה דאין להאכילו מצה: תרג פתב רבינו ר'נוחם יש שנהגו שלא לאכול חזרת קידם פסח.

וכן היה נוהג הרשב"א. לא שהיה אסור אלא שלא לשנות מנהג קדמונים עכ"ל: תרד פתב הפלבו וז"ל פתב הר"ר אשר ז"ל יש אנשים שנהגו למעט אכילתן ביום א' של פסח כדי שיאכלו מצה לתאבון בליל ב' ע"כ.

וכ"כ בְּדַרְשׁוֹת אֲבָן שׁוֹעִיב שָׁפָן הִזָּה נוֹהֵג הַרְמַב"ן ו"ל וּמִכָּאן נִהְגוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂה שְׁגָם אֵין לְאַכְּוֹל חֲזֵרַת בְּיוֹם א' שֶׁל פֶּסַח כְּמוֹ שֶׁנִּהְגוּ בַע"פ: הַבֵּיטוּ וְרֵאוּ וּתְפַקְחוּ עֵינֵיכֶם: כִּי נַעֲמִים כִּי תִשְׁמְרוּ בְּבִטְנֵיכֶם: סֵדֶר לֵיל פֶּסַח וְהִגְדַתֶם לְבָנֵיכֶם: וְאַסְדָּרֶם כְּשֶׁלַחַן עָרוּף לְפָנֵיכֶם: תָּרַה בְּעָרֵב מְדַלִּיקִין שְׁתֵּי גְרוֹת וּמִבְּרַךְ בַּח"י אַמ"ה אַקב"ו לְהַדְלִיק גַּר שֶׁל י"ט וּמִתְפַּלֵּל מִנְחַת חוֹל.

קִדְיֵשׁ שְׁלֵם. בְּרַכּוּ.

וּמַעְרִיב לֵיל שְׁמוֹרִים עַד וּפְרוֹס וְאוֹמֵר וַיִּדְבֵּר מִשָּׁה. וְכֵן בַּג' רְגָלִים בְּתַפְלָה אוֹמֵר אֶתְּהָ בְּחֻרְתָּנוּ וְתַתֵּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ מוֹעֲדִים לְשִׁמְחָה.

בְּשַׁבָּת אוֹמְרִים שַׁבָּתוֹת לְמַנוּחָה מוֹעֲדִים לְשִׁמְחָה חֲגִים וְזַמְנִים לְשִׁשּׁוֹן אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת זְמַן חֲרוּתֵנוּ מִקְרָא קוֹדֵשׁ. וְלֹא יֹאמֵר בְּאַהֲבָה וַיַּעֲלֶה וַיָּבֵא.

וְהַשִּׂיאָנוּ. וְחֻתֶם מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמַנִּים פִּי' ע"י יִשְׂרָאֵל קוֹדֵשׁ הַמוֹעֲדִים.

שֶׁב"ד קוֹבְעִים אוֹת'. וְאִם שַׁבָּת אֵין אוֹמְרִים מַעְרִיב שְׁמָא יִטָּה אֶת הַגֵּר.

וְכֵן בְּכָל י"ט שָׁחַל בְּשַׁבָּת. וְאוֹמֵר בְּתַפְלָה וּבְקוֹדֵשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה בְּאַהֲבָה וְאֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה.

וְשִׁמְעֵתִי דְדוֹנוּקָא בְּשַׁבָּת יֵשׁ לוֹמֵר בְּאַהֲבָה. לְפִי שֶׁקָּבְלוּ אֶת הַשַּׁבָּת בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן אֲבָל שְׁאָר הַמִּיַּעֲדוֹת שֶׁקָּבְלוּ בְּהַר סִינַי לֹא קָבְלוּ בְּאַהֲבָה שֶׁכָּפָה עֲלֵיהֶם הַר כְּגִיגִית אֲבָל שַׁבָּת בְּמֶרֶה נִצְטוּוּ.

וְא"ת הַרִי פֶסַח ג"כ בְּמַצְרִים נִצְטוּוּהָ וְלֹא בְּהַר סִינַי. י"ל דַּמ"מ נִתְחַדְּשׁוּ הַקְּרָבּוֹת בְּסִינַי כְּעִנְיָן שֶׁכְּתוּב בַּפ' אָמוֹר וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ תַּג הַמִּצּוֹת וְגו'.

בְּיוֹם הַרְאִשׁוֹן מִקְרָא קוֹדֵשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֹאכֶת עֲבוּדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהַקְּרָבּוֹת אִשָּׁה לֵה' וְגו'. לָכֵן אֵין לוֹמֵר בְּאַהֲבָה מִקְרָא קוֹדֵשׁ.

וְגַם מִשׁוּם לֹא פְּלִיג בְּרְגָלִים. וְא"ת לְמָה אָנוּ אוֹמְרִים בְּאַהֲבָה מוֹעֲדִים לְשִׁמְחָה מֵאַחַר דְּלֹא קָבְלוּ מֵאַהֲבָה לֹא לִימְרוּ גַם הֵתֵם.

י"ל דְּהַכִּי פִּירוּשָׁה וְתַתֵּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה מוֹעֲדִים לְשִׁמְחָה לוֹו עָלֵי וְאַנִי פּוֹרַע אַע"פ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין נִקְבַּל עָלֵינוּ שְׁכָר הַיָּינוּ בְּאַהֲבָה מוֹעֲדִים לְשִׁמְחָה וְשִׁינֵי שְׁפִיר בְּאַהֲבָה מֵהַ שְׁאֵין כֵּן בְּמִקְרָא קוֹדֵשׁ שֶׁהוּא עוֹל מִצְוָה בְּאִסּוּר מְלֹאכָה וְלֹא קָבְלוּ בְּאַהֲבָה רַק בְּשַׁבָּת קָאֵי אִשְׁבָּת: תָּרוּ כְּתַב בַּעַל הַעֵיטוֹר עַל שֵׁם רַבֵּינוּ גִסִּים שֶׁכְּשָׁחַל בְּשַׁבָּת א"א בְּרַכָּה מַעֲיִן ז'.

שְׁנַתְקַנָּה בְּשִׁבְלֵי הַמְּאַחֲרִים בַּב"ה שֶׁלֹּא יִזְיָקוּם הַמַּזִּיקִין וְהַאֲיָדָן' א"צ דְּלִיל שְׁמוֹרִים הִיא. וְנוֹהֲגִים בְּאַשְׁכְּנֵז שְׁאֵין שְׁלִיחַ צִיבוּר מִקְדָּשׁ בַּב"ה לְפִי שְׁאֵין עֲנֵי בְּיִשְׂרָאֵל שְׁאֵין לוֹ אַרְבַּע כּוֹסוֹת וְאִם כֵּן כָּל אָדָם מִקְדָּשׁ שְׁבִיתוֹ: דִּין אַרְבַּע כּוֹסוֹת הוּאִיל וְאַתָּא לִידָן נִימָא בְּהוּ מִקְלָתָא תָּרוּ רָאוּי שְׁנַדַּע לְמָה צְנָה אוֹתָנוּ חַז"ל לְשַׁתּוֹת ד' כּוֹסוֹת בְּלִיל פֶּסַח.

וּכְבַר קַדְמוֹנִים אֶחָזוּ שְׁעַר וְכָתְבוּ עַל זֹאת טְעָמִים וְנִמְוִקֵם עִמָּם וְרַוְבָם יִסְוֹכְבְּנֵהוּ יְבוֹנְנֵהוּ
יִצְרְנוּ עַל מֵאֵמֶר רַז"ל ד' כּוֹסוֹת כְּנָגֵד ד' לְשׁוֹנוֹת גְּאֹלָה הָאֲמוּרָה בְּמִצְרִים וְהוֹצֵאתִי.
וְהִצַּלְתִּי.

וְגֵאלְתִּי וְלִקְחֹתִי. עַד שְׁקָם חֲכָם אֶחָד דְּבַר אוֹתְנוּ קִשׁוֹת וְקָם בְּחִמְתּוֹ לְפָלוֹג עַל כָּל יוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ עַד שְׂיֵאמֶר עַל הַקְּדָמוֹנִים אֵין גַּם אֶחָד מֵהֶם אֲשֶׁר דְּבַר דְּבַר הַמִּתְנַיֵּשֵׁב עַל הַלֵּב
וְעִיקַר יְסוּדוֹ וְסוּדוֹ בְּנוֹי עַל מֵה שֶׁהִקְשָׁה לְפִי כְּנִלִי עֲלֵמָא ד' כּוֹסוֹת בְּפִסּוֹק הִזָּה מֵאֵן דְּכַר
שְׁמִיָּה וְאָמַר א"כ לְמָה לְהִשְׁקוֹת עִמּוֹ ד' כּוֹסוֹת וְלֹא ד' לְחֵם לְאֶכּוֹל לְשׁוֹבַע נִפְשׁוֹ אוֹ דְּוָגְמָא
זָה.

וְאֶעְנֶה וְאֹמַר כִּי עוֹד לְאֵלוֹהַ מִלִּין. בַּד' כּוֹסוֹת אֵילִין.

כִּי כָּל קוֹץ וְקוֹץ יֵשׁ לוֹ טְעָמִים תִּילִי תִילִין. וְהִנֵּה יֵשׁ לְפָרֵשׁ טְעָמָם עַל ד' דְּרָכִים: הַדְּרָף
הָרֵאשׁוֹן הוּא ע"ד הַפֶּשֶׁט וְהַסְבָּרָא הוּא שְׁבָא הַכּוֹס רֵאשׁוֹן לְהוֹדוֹת לֵה' עַל אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוּ
לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סְגָלָה.

וְהַבְּחִירָה הַזֹּאת הִיְתָה בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּמִצְוֹת הַמִּילָה כַּמ"ש וְהַקְּמוֹתִי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי
וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ לְדוֹרוֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ וְנִתְּמִי
לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מְגוֹרֶיךָ אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזוֹת עוֹלָם וְהִיְתָמִי לְהֵם לֵאלֹהִים.
וְלִהְיוֹת זֶה הַחֶסֶד הָרֵאשׁוֹן שֶׁקִּבְּלֵנוּ מִמֶּנּוּ ית' וְהַקּוֹדֵם בְּמַעֲלָה וְסִבָּה לִיְתֵר הַטּוֹבוֹת כָּלָם.
וְלָכֵן תִּקְנוּ עָלֵינוּ הַכּוֹס הָרֵאשׁוֹן וְתַהֲיֶה הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוּ מִכָּל עַם שֶׁהִיָּה זֶה הַתְּחִלָּתוֹ
בִּימֵי אַבְרָהָם.

וּמִזֶּה נִמְשָׁף שְׂרוּמָמְנוּ מִכָּל לְשׁוֹנוֹת הָאֲדָמָה. וְנִמְשָׁף מִזֶּה ג"כ שֶׁקִּדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֵינוּ וְנִתְּנוּ לְנוּ
חֻקִּים וְתוֹרוֹת אֲמֵת.

לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי עַד שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁף שְׁנֵיתָנוּ לְנוּ בְּאַהֲבָה רַבָּה מוֹעֲדִים לְשִׁמְחָה חֲגִים וְזִמְנִים
לְשִׁשׁוֹן. כִּי מֵאַהֲבַת ה' נָתַן לְנוּ מוֹעֲדִים וְחֲגִים לְשִׁמְחָה כַּאֲשֶׁר כְּתוּבִי לְעִיל.

וְלִהְתַּעֲזֵן בָּהֶם שֶׁמְכַלְלֵם חַג הַמִּצְוֹת הִזָּה שֶׁהִיא יו"ט מְקַרָּא קוֹדֵשׁ זְמַן חִירוֹתֵינוּ. וְלְפִי
שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שֶׁזָּכַר מֵהַמוֹעֲדִים בָּאוּ ע"ד הַהִמְשָׁף מֵאוֹתָהּ בְּחִירָה רֵאשׁוֹנָה שֶׁעָלְיָהּ
נִתְקַנָּה הַבְּרָכָה.

לָכֵן חֲזַר וְאָמַר כִּי בְּנוּ בְּחִרְתָּ וְאוֹתְנוּ קִדְשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים וְחוֹתֵם מְקִדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמִינִים.
הָרִי לְךָ מִבְּנוֹאֵר מִמְטָבַע הַבְּרָכָה שֶׁהַכּוֹס רֵאשׁוֹן בָּא לְשִׁבַח אֶת הַשֵּׁם עַל אוֹתָהּ בְּחִירָה
רֵאשׁוֹנָה שֶׁבָחַר בְּנוּ בִּימֵי א"א: הַכּוֹס הַשֵּׁנִי בָּא לְהוֹדוֹת לְשִׁי"ת עַל גְּאֹלְתַּת מִצְרַיִם שֶׁאַחֲרֵי
שֶׁבָחַר בְּנוּ פָּדָה וְגֵאל אוֹתְנוּ מִיַּד אֲדוֹנֵי קִשְׁיִים.

וְלָכֵן הִיָּה מְטָבַע כּוֹס הַבְּרָכָה הִזָּה אֲשֶׁר גְּאֵלְנוּ וְגֵאל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם וְהִגִּיעֵנוּ הַלִּילָה
הִזָּה לְאֶכּוֹל בּוֹ מִצָּה וּמְרוֹר. בְּזִמְן שֶׁבִּית הַמְּקִדָּשׁ קִנְיִים הָיוּ אֵימָרִים לְאֶכּוֹל בּוֹ פֶּסַח מִצָּה
וּמְרוֹר וְתוֹ לֹא נִהְיוּ חוֹתְמֵינָן מִיַּד בֵּא"י גֵּאל יִשְׂרָאֵל.

אֲמָנָם חֲכָמֵי הַגְּלוּת הוֹסִיפוּ בְּבְרָכָה כֵּן ה' אֱלֹהֵינוּ יִגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וּלְרַגְלֵי אַחֲרֵי וְכו':
וְהַכּוֹס הַשְּׁלִישִׁי בָּא לְהוֹדוֹת לֵה' אֲשֶׁר שְׁמַרְנוּ וְהִצִּילְנוּ בַּגְּלוּת הִזָּה בְּתוֹךְ צָרֵינוּ וְאֵין בֵּינוּ
וְהוּא שׁוֹמֵר אוֹתְנוּ וּמִצִּיל אוֹתְנוּ מִכַּפָּה זָאכִים וְנִתְּנוּ לְנוּ לְחֵם לְאֶכּוֹל וּבְגֵד לְלַבֵּשׁ.

וּכְנָגַד זֶה בָּא בְּרַכַּת הַמְּזוֹן שְׁנוּדָה וְנִשְׁבַּח לְשִׁמוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא חָסַר לָנוּ מְזוֹן וְעַל הָאָרֶץ
וְשָׂאָר הַטּוֹבוֹת שֶׁקִּבְּלָנוּ. וּמִיָּד נִתְפַּלֵּל עַל גְּלוּתֵינוּ רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם
עִירָהּ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדָהּ וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל כּו'.

וּבְעוֹד שְׁאֲנַחֲנוּ בַגְּלוּת הוּא רוֹעֵינוּ זוֹנֵינוּ פְּרַנְסֵינוּ כּו'. וְלָכֵן נִתְפַּלֵּל לְפָנָיו שְׁיִרְוִיחַ לָנוּ מִכָּל
צָרוֹתֵינוּ וְאֵל יִצְרִיכֵנוּ לַיְדֵי מַתָּנַת בְּשָׂר וְדָם שֶׁכֵּל זֶה הוּא לְצוּרָהּ הַגְּלוּת.

וְכֵן אָמֵן חַיֵּינוּ תְּבַנֶּה עִיר צִיּוֹן וּגּו'. שְׁהֶעֱנֵן כְּלוֹ מוֹרָה שֶׁבָּא הַכּוֹס הַשְּׁלִישִׁי הַזֶּה כְּנָגַד זְמַן
הַגְּלוּת.

וְלָכֵן אָמְרוּ שְׂאֵם יִרְצֶה לְשִׁתּוֹת בֵּין כּוֹס אֲנִי לְשְׁלִישִׁי יִשְׁתֶּה. לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם נִבְדְּלִים
בְּהוֹרָאָתָם.

הַשְּׁנִי הוּא כְּנָגַד גְּאֻלַּת מִצְרַיִם. הַג' הוּא כְּנָגַד גְּלוּתֵינוּ זֶה וְחֶרֶבֶן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: אָמֵן הַכּוֹס
הַד' כְּנָגַד הַגְּאֻלָּה הַעֲתִידָה וְלָכֵן אֵין רְאוּי שְׁיִשְׁתֶּה בֵּין כּוֹס שְׁלִישִׁי לְרַבִּיעִי לְפִי שֶׁהֵם
מְדוּבָקִים זֶה בְּזֶה הַשְּׁלִישִׁי וְהָרַבִּיעִי הַגְּלוּת הַזֶּה עִם הַגְּאֻלָּה הַעֲתִידָה.

וְלָכֵן תִּקְנוּ לומר עַל הַכּוֹס הָרַבִּיעִי הַזֶּה שֶׁפָּנָה חֲמַתָּה עַל הַגּוֹיִם וּבְרַכַּת הַשִּׁיר שֶׁאֵז יוֹשֵׁר
הַשִּׁיר בְּאָרֶץ יְהוּדָה וְנֹאמַר בּוֹ יְהַלְלוּהָ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשָׂיהָ. לְפִי שֶׁבְּגְאֻלָּה הַעֲתִידָה
יִהְיֶה אֵל הָעַמִּים שֶׁפָּה בְּרוּרָה לְקַרְוֹא כָּלֵם בְּשֵׁם ה'.

וּלְפִי שֶׁהַהֲלוּל וְהַשְּׁבַח הַהוּא לֹא יִפְסַק וְלֹא יִחַדֵּל. לָכֵן הִיָּתָה הַחֲתִימָה וּמַעוֹלָם וְעַד עוֹלָם
אִתָּה אֵל וּמְלָךְ מְהוֹלָל בְּתַשְׁבָּחוֹת.

וְאוּלַי מִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ הָאוֹמְרִים שֶׁאֵין לְבָרָה עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן כ"א עַל הַפִּיס הָרַבִּיעִי
הַזֶּה. לְפִי שֶׁבְּזְמַן הַתְּשׁוּעָה אֵז תַּתְּבַרָּךְ הַגָּפֶן וְעַל תְּנוּבַת אָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְתַהֲיֶה אָרֶץ חֲמֻדָּה
טוֹבָה וְרַחֲבָה בְּמִקּוֹם שֶׁבְּחֶרֶבֶן הָעַם הִיָּתָה שְׁמֵמָה כְּמַהֲפַכַת זְרִים.

וְלָכֵן נֹאמַר בְּבִרְכָה הַזֹּאת רַחֵם עַל עַמְּךָ וְעַל עִירָהּ לְפִי שֶׁהִיא מַתְיַחֶסֶת לְגְאֻלָּה. וּכְבָר
יַעֲדוּ הַנְּבִיאִים שֶׁבְּזְמַן הַתְּשׁוּעָה וְקִיבוּץ גְּלוּתוֹת יִרְבוּ הַתְּבוּאוֹת וְהַגָּפֶן תַּתֵּן פְּרִיָּה וְכָל עֲצֵי
הַשָּׂדֶה יִמְחֵאוּ כָּף.

אָמַר יְחֻזְקָאֵל וְאִתָּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנִפִיכֶם תַּתְּנוּ וְעַרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבֹא
כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְעַבְדְּתֶם וּנְזַרְעֶתֶם. וְהוֹשַׁע הַנְּבִיא אָמַר וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא
אֲעֲנֶה נְאֻם ה' אֲעֲנֶה אֶת הַשְּׁמַיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת הַדָּגָן וְאֶת הַתִּירוֹשׁ
וְאֶת הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנוּ אֶת יְזַרְעָאֵל.

וּזְכַרְיָה הַנְּבִיא אָמַר וְעַתָּה לֹא כִימִים הָרֵאשׁוֹנִים אֲנִי לְשִׂאֲרֵי הָעַם הַזֶּה נְאֻם ה' צְבָאוֹת
כִּי זָרַע הַשָּׂלוֹם הַגָּפֶן תַּתֵּן פְּרִיָּה וְהָאָרֶץ תַּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשְּׁמַיִם יִתְּנוּ טֶלֶם וְהַנְּחִלְתִּי שִׂאֲרֵי
הָעַם הַזֶּה אֶת כָּל אֵלֶּה וְהָיָה כְּאֲשֶׁר הָיִיתָ קֹלְלָה בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ
אֲתֶכֶם וְהָיִיתֶם בְּרַכָּה אֵל תִּירָאוּ תַחֲזוּקְנָה יְדִיכֶם: הַדָּרָךְ הַשְּׁנִי הוּא דָרָךְ מְדַרְשׁ רַז"ל חֲכָמֵי
הָאֱמֶת.

אֲשֶׁר הֵם אֱמֶת וְדַבְרֵיהֶם אֱמֶת. וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל בַּפ' עַרְבֵי פְּסָחִים אַרְבַּע כּוֹסוֹת כְּנָגַד
אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת גְּאֻלָּה וְהוֹצֵאתִי.

והצלתמי. וגאלתי.

ולקחתי. ובאור הדבר כף הוא שיש פאן ד' ענינים גדולים של גאולה שעל כל אחד לעצמו יש להרבות שבת והודאה אל הש"י.

הראשון הוא והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים שבתחלה לרוב סבל העבודה הקשה היה מספיק לנו אם יקל מעלינו עול העבודה אפי' נשאר תחת ידו וממשלתו וכו' והיה לנו גאולה אחת של והוצאתי זהו שאמר והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והיא הבטחה שיהיו נפטרים מן השעבוד והם תחת רשותם.

וכן מציינו שעמדו פן ששה חדשים וכמו שארז"ל בר"ה בטלה העבודה מאבותינו במצרים. והוא ית' הוציאנו מתחת יד שיהיו נפטרי' מתחת רשותם לגמרי זהו שאמר והצלתמי אתכם מעבודתם.

והיא הבטחה שייצאו מתחת רשותם ושללא יהיו תחת ממשלתם למס עובד כלל אף יהיו בני חורין גמור'י. ואלו הוציאנו מתחת ידו וממשלתו ולא דכאם והממם בשפטים גדולים דינינו.

והוא ית' הממם בשפטים גדולים זהו שאמר וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. וזהו רמז לקריעת ים סוף שאז נחשבו גאולים כי העבד היצא מתחת יד האדון הקשה אשר מרר את חייו בכמה מיני שעבודין והוצרף לשלם מארצו לעשותו בן חורין על פרחו עוד העבד ירא ומתפחד פן ירדוף אדוניו אחריו ואין הגאולה שלימה אצל העבד עד שיתברר במיתת האדון.

ונה שלא תמצא לשון גאולה ביציאת מצרים רק אחר אפדן המצרים שנ' וינער ה' את מצרים בתוף הים וסמיו ליה ניושע ה' ביום ההוא את ישראל כי אז נחשבו גאולים ונושעים ואז היתה התשועה שלימה.

ומה שהזכיר בזרוע נטויה ע"ש שכתב בקריעת י"ס וירא ישראל את היד הגדולה ונעליה הזכיר הנביא עורי עורי לבשי עוז זרוע ה' והזכיר בשפטים גדולים ע"ש שצדדונו בים בכמה דינין.

וכמו שדרשו רז"ל סוס ורכבו רמה בים הסוס קשור ברכב והרכב בסוס ושניהם עולי למרום ויורדי לתהום ואינם נפרדי זה מזה. וכענין שכתוב ירדו במצולות כמו אבן יאכלמו כקש צללו כעופרת.

ואלו עשה כל זה ולא הגיע לנו יתרון רק לגופות לבד דינינו. והוא יתעלה לקחנו לו לעם סגולה והותיר לנו שריד לנפש בתו לנו תורתו הנכבדת.

זהו שפתוב ולקחתי אתכם לי לעם וזאת ההבטחה במתן תורה כענין שפתוב בו היום הזה נהייתה לעם. וכנגד אלו ד' ענינים שאירעו לאבותינו בצאתם ממצרים הנמשלים לגפן כענין שפתוב גפן ממצרי' תסיע.

תקנו לשבח להש"י בפרי הגפן בד' כוסות אלו: והנה על כוס הראשון שהוא כנגד גאולה ראשונה שיהיו נפטרי' מהשעבוד. תקנו לומר הקידוש ותתן ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה את חג המצות הזה.

שְׁעַל חַג הַמִּצּוֹת נִצְטוּוּ בְּעוֹדָם בְּמִצְרַיִם כְּעִנְיָן שְׁפָתוֹב בְּפִרְשׁ' בָּא וְהִיָּה הַיּוֹם הַזֶּה לְכֶם לְזַכָּרוֹן וְחִגּוֹתֶם אֹתוֹ חַג לֵה' וּגו' שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ וּגו' וְנִמְשָׁף אַחַר זֶה שְׁכַשְׁצוּנוּ עַל חַג הַמִּצּוֹת אֹתוֹ עַת וְזָמַן הִיָּה זָמַן חִירוֹתֵינוּ שְׁנַעֲשׂוּ בְּנֵי תוֹרִין מִשְׁעֲבוּד מִצְרַיִם: וְעַל הַפּוֹס שְׁנֵי בָּאנוּ לְהוֹדוֹת לַשֵּׁי"ת שְׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם שְׁיִצְאָנוּ מִרְשׁוֹתֶם כְּעִנְיָן שְׁפָתוֹב וְהוֹצֵאתִי וּגו'.

וְלִכֵּן הִיָּה מְטִבַּע פּוֹס הַבְּרָכָה הַזֶּה אֲשֶׁר גָּאָלְנוּ וְגָאֵל אֶת אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם: וְעַל הָעִנְיָן הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהוּא קְרִיעַת יָם סוּף כְּעִנְיָן שְׁפָתוֹב וְגָאֵלְתִי אֶתְכֶם בְּזְרוּעַ נְטוּיָה תִקְנוּ לְהוֹדוֹ' לַהֲשִׁי"י בְּכּוֹס בְּרַפְת הַמְּזוֹן כְּמוֹ שְׁסִמְכוֹ' הַמְּשׁוֹרֵר ע"ה לְגִזְרֵי יָם סוּף לְגִזְרִים וְסִמְיָה לִיָּה נִתַּן לְחֶם לְכָל בָּשָׂר וּכְאֶמְרָם ז"ל קָשָׁה מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם כְּקְרִיעַת יָם סוּף: וְעַל הַרְבִּיעִית שֶׁהוּא מִתַּן תּוֹרָה תִקְנוּ לֹדְמֵר הַלֵּל וְהוֹדוּ לֵה' כִּי טוֹב כַּל"ח דְּמִיָּירִי בְּנִתְיַנַּת הַתּוֹרָה.

כְּדָאִיתָא בְּמִדְרָשׁ כַּל"ח זֶה הַתּוֹרָה שְׁנָתָן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שְׁנִקְרָא חֶסֶד שְׁנָאֵמֵר וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר חֶסֶדִי ה' כִּי לֹא תִמְנֹו.

וְאוֹמְרִים עָלָיו הַלֵּל הַגְּדוֹל וְהֵם כ"ו הוֹדוּ כְּנֶגֶד כ"ו דוֹרוֹת שְׁחִלְפוּ קוֹדֵם שְׁנָתָן הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל כְּמִבּוֹאָר בַּעַר"פ. עוֹד נֹאֵמֵר כִּי יְדוּעָה שְׁתַּשׁוּעַת הַצַּדִּיקִים נִמְשָׁל לְכּוֹס כְּעִנְיָן שְׁפָתוֹב רֵאשִׁי כּוֹסֵי רְנִיָּה.

וְכַתִּיב ה' מְנַת כּוֹסֵי. וְכַתִּיב כּוֹס יִשׁוּעוֹת אֲשָׂא.

וּכְפּוֹרְעָנוּ שֶׁל רְשָׁעִים נִמְשָׁל ג"כ לְכּוֹס הוּא שְׁפָתוֹב קַח אֶת כּוֹס יַיִן הַחֲמָה וְכַתִּיב כּוֹס זָהָב בְּכָל בַּיַּד ה'. וְכַתִּיב רוּחַ זַלְעָפוֹת מְנַת כּוֹסֵם.

וְכַתִּיב כִּי כּוֹס בַּיַּד ה' וַיִּין תִּמָּר מְלֵא מֶסֶף. וּבִיִּצְאֵת מִצְרַיִם הִיָּה כּוֹס יִשׁוּעוֹת לְיִשְׂרָאֵל וְכּוֹס הַתַּרְעֵלָה לְכַרְעָה וּמִצְרַיִם כְּדָאִי' בְּתַנְחוּמָא מוֹצִיא אֲסִירִים בְּכוֹשְׁרוֹת ר' נִתָּן אֵמֵר בְּכוֹשְׁרוֹת אֵלוּ בּוֹכִים וְאֵלוּ מְשׁוֹרְרִים וְהִיָּינוּ בְּכוֹשְׁרוֹת בְּכִי וְשִׁירוֹת.

מִצְרַיִם בּוֹכִים דְּכַתִּיב וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים. וַיִּשְׂרָאֵל מְשׁוֹרְרִי דְּכַתִּיב קוֹל רְנָה וַיִּשׁוּעָה בְּאֵהָלִי צַדִּיקִי וְכְנֶגֶד שֶׁהָיוּ לְיִשְׂרָאֵל ד' כּוֹסוֹת שֶׁל יִשׁוּעָה וְלְמִצְרַיִם כּוֹסוֹת לְפִנְיָנוּת תִּקְנוּ לְשַׁבַּח לַהֲשִׁי"י בְּאַרְבַּע כּוֹסוֹת אֵלוּ: הַדְּרָף הַג' הוּא הַדְּרָף יִשְׁכּוֹן אֹר הַמְּסִילָה הַעוֹלָה בֵּית אֵל הוּא הַדְּרָף הָאֵמֵת עַל פִּי הַקְּבֵלָה.

וְטָרַם אֲכַנִּיס לְפָנַי וְלְפָנֵים אֲבִיא הַצָּעָה קִטְנָה כְּכַף אִישׁ. וּמִמְנָה הֶחֱכַם אֲשֶׁר עֵינָיו בְּרֵאשׁוּ בֵּין וַיִּשְׁפִּיל תוֹכָן הָעִנְיָן בְּאֵר הַיֵּטֵב.

וְהוּא מַה שְּׁאֵמֵר הַמַּגִּיד וַיּוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם לֹא ע"י מִלְּאָף וְלֹא ע"י שְׁרָף וְלֹא ע"י שְׁלִיחַ אֵלָא הַקַּב"ה בְּכּוֹדוֹ וּבְעֶצְמוֹ כו'. וְעַבְרַתִּי בְּאַרְץ מִצְרַיִם אֲנִי וְלֹא מִלְּאָף.

וְהַכַּתִּיב כָּל בְּכוֹר אֲנִי וְלֹא שְׁרָף. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה'.

אֲנִי הוּא וְלֹא הַשְּׁלִיחַ. אֲנִי ה'.

אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר: וְהִנֵּה אֶעִיר הַסְּפִיקוֹת אֲשֶׁר נִפְלוּ בְּזֶה הַמַּאֲמָר. רֵאשׁוֹנָה מַה שְּׁאֵמֵר וְלֹא ע"י שְׁלִיחַ וְלָמָּה לֹא אֵמֵר ג"כ וְלֹא ע"י אַחֵר כְּאֲשֶׁר אֵמֵר לְבַסּוּף אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר.

השנייה מה שאמר אני הוא ולא אחר. מאחר שפרט ולא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שלים מאן הוא האחר.

השלישית וכי שינה לומר כלפי הש"י ולא אחר. הרביעית מה שאמר אלא הקב"ה למה בחר בהאי לישנא.

הל"ל אלא ה' בעצמו. או אלהים בעצמו וכדומה לזה.

ובצירוף לזה ק' למה מעולם כותבי שם זה ר"ת הקב"ה. התמישית למה מונה ד' ענינים לא פחות ולא יותר.

מה ראה על פכה: ונראה לי דהכי פנונתו ולא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שלי"ח. ר"ל לא ע"י ג' אלו שלוחי אלא הקב"ה ר"ל הש"י בעצמו בעיקר מדותיו.

והם הג' מדות אשר נקלם ישתלשלו מהם והם אדי"ד ידו"ד אדנ"י והם בגימ' הקב"ה. לכן כותבי אותו בר"ת וכאלו אמר לא ע"י ג' אלו שלוחים אלא הוא בעצמו בג' מדותיו.

ומאחר שנקלם רמוזות בשם של ד' כמבואר למקובלים. אמר בכבודו ובעצמו.

בכבודו הוא הכבוד אשר שם אדני רומז עליה. ובעצמו הוא שם העצם ידו"ד.

והנה הוא השם בכתבתו ובקריאתו כאלו אמר הוא בג' מדותיו הרמוזות בשם הנקרא אדני והנכתב ידו"ד. ואחר זה נחית למדרגה אחרת לגלית קצת ברמז.

ואמר ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך. אמר אני כנגד פתר חכמה אשר י' של שם רמוז עליהם.

ואמר ולא מלאך כי השני מדות אלו נקראים רוח הראשונה רוח סתם כמבואר בשערי אורה שער ה'. והשנייה רוח אלהים כמבואר במערכת שער השמות.

והמלאך הוא ג"כ רוח על דרך הכתוב עושה מלאכיו רוחות. ואמר אני ברוח שלי ולא מלאך.

והבן זה. אני ולא שרף.

אמר כנגד מדה התמישית אשר היא מדת דינו ורמוזה בה' של השם כי היא התמישית ונקראה אש אוכלה כמבואר בשערי אורה שער ו'.

לקח אני במדת דיני שהוא אש אוכלה ולא שרף. ואחר זה אמר אני כנגד הששית והיא תפארת אשר ו' של השם רומזת אליה והוא אספקלריא המאירה.

ולא השליש אשר אנכי שולח לנביאים באספקלריא שאינה מאירה. אני ה' אני הוא ולא אחר.

אמר זה כנגד ה' אחרונה שבשם והיא העטר"ה ונקר' שד"י. לכן אמר אני הוא ולא אחר אשר שמו כשם רבו והוא מטטרו"ן שר הפנים כי מטטרו"ן בגימ' שד"י.

ובו הנה טעה אלישע בן אבויה כמבואר בחגיגה פ' אין דורשין ולכן הנה נקרא אחר והמשכיל יבין ואחר אשר עיניו תחזינה מישרים מזה תבין פנונת חז"ל בארבע פוסות. והוא על דרך פוסישועות אשא ובשם ה' אקרא.

ישועות בגימ' ז"ה הוא ארבע פוסות פלומר כוס של ארבע פוסות אשא ובשם ה' אקרא פלומר לרמז בהם שם אדני אשר הוא בעצמו בארבע אותיותיו עשה שפטים במצרים. וזהו ובשם ה' אקרא.

והנה כוס ראשון של קידוש פנגד אות יו"ד שהוא קודש. וכן הוא אומר שאו ידיכם קודש.

כוס שני שאומר עליו ההגדה והוא סיפור הנסים פנגד אות ה"א שמשם נמשכים הנסים והמכות. כוס שלישי של ברכת המזון פנגד אות ני"ו שנקרא שמים ממה שפכתוב ואתה תשמע השמים.

ומשם בא המזון ממה שפתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. כוס רביעי שאומר עליו שפוך חמתך פנגד ה"א אחרונה שהוא מדת הדין וזה מבואר לכל משפיל: הדרה הרביעי הוא ע"ד השכל.

והוא פי תכלית יציאת מצרים וירושל הארץ הנה פדי שגלה בדרכי ה' וידבקה בו. כמו שפכתוב בירמיה הדבר הזה אשר הנה אל ירמיה מאת ה' לאמר שמעו את דברי הברית הזאת ודברתם אל איש יהודה ואל יושבי ירושלים ואתם אליהם פה אמר ה' אלהי ישראל ארור הא"ש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת אשר צויתי את אבותיכם ביום הוציא אותם מארץ מצרים מכור הברזל לאמר שמעו בקולי ועשיתם אותם ככל אשר אני מצוה אתכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהי למען חקים את השבועה אשר נשבעתי לאבותכם כחם את ארץ זבת חלב ודבש ביום הנה ואען ואומר אמן ה'.

הרי בהדיא שהוכיח אותם במה שזכו שיצאו מארץ מצרים הוא בזכות שיבטלו יצר הרע ויעבדו את ה'. ולכן צוה השם יתברך ביציאתם ממצרים שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם פי החמץ והשאור הוא השטן הוא היצר הרע.

והוא אשר קראוהו חכמים ז"ל שאור שבעיסה. ולכן צוה יתעלה שפכל הקרבנות לא יקריבו כל שאור וכל דבש לפי שהשאור רמז ליצר הרע להדבש ומתיקת החיים הבהמיים פרוף עמו.

ולכן אמר פי כל אוכל מחמצת ונקרתה הנפש ההיא. לפי שהחמץ והיצר הרע הוא מכרית ומשחית הנפש ממחצבה.

ולכך אמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם. רמז לבטל השאור הוא היצר הרע בשבעה פחותיו.

ולכן צוה בלילה שהוא לאכול פסח מצה ומרור רמז שעשה ה' שפטים במצרים ובאלהיהם. וזהו צלילית הפסח והוא פדי לבטל היצר הרע בז' פחותיו.

ועל זה רמז אכילתו על מנות שהוא בלי חמץ ושאור. ואכילתו על מרורים לרמז באם ח"ו יתחמץ לבבנו ויתגבר היצר הרע ועונות גברו.

אזי מרורים נאכל שהוא לענה ורוש וימררו את חיינו בחורבן בית אלהינו ולכן אותו לילה שהוא פסח הוא ט' באב: ולכן התקינו ד' פוסות שאם גלה בדרה ה' פאשר צוננו אזי

ישקוה אֹתָנוּ ד' כּוֹסוֹת שֶׁל יְשׁוּעָה כְּדַכְתִּיב ד' פְּעָמִים כּוֹס אֶצֶל יְשׁוּעָה הוּא שְׁנֵאמַר רַאשֵׁי כּוֹסֵי רְנִיָּה.

וּכְתִיב ה' מְנַת חֶלְקִי וְכוּסִי. וּכְתִיב כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֵשָׂא.

וּכְתִיב לְמַעַן תִּינָקוּ וּשְׁבַעְתֶּם מִשׁוּד תַּנְחַנְמִיָּה וְהַכּוֹנֶנָה בּוֹ כּוֹס שֶׁל תַּנְחַוּמִין. וְאִם יִתְגַּבֵּר הַיָּצָר הָרַע יְבֹא ח"ו עֲלֵינוּ אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל פּוֹרְעָנוֹת וְהֵם הַד' גְּלוּיֹת.

וּכְנִגְדָם נִמְצָא ד"פ כּוֹס הוּא כְּתוּב קַח אֶתִי כּוֹס יַיִן הַחַיִּמָּה. וּכְתִיב כּוֹס זָהָב בְּכָל בַּיַּד ה'.

וּכְתִיב וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מְנַת כּוֹסִים. וּכְתִיב כִּי כּוֹס בַּיַּד ה' וַיִּין חֲמַר מְלֵא מֶסֶךְ.

וּמִצָּאתֵי כְּעֵין זֶה בַּמְדָּרֶשׁ רַבָּה אָמַר רִיב"ל מֵהֵיכָן קָבְעוּ חֲכָמִים אַרְבַּע כּוֹסוֹת בְּלֵיל פֶּסַח כְּנִגְדַּ אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שֶׁהַקַּב"ה מְשַׁקֵּה לְאוֹמוֹת עוֹלָם. הָרִי הוּא דְכְּתִיב כִּי כּוֹס בַּיַּד ה'.

כֹּה אָמַר ה' קַח אֶת כּוֹס יַיִן הַחַיִּמָּה מִיַּדִּי כּוֹס זָהָב בְּכָל בַּיַּד ה' יִמָּטֵר עַל רְשָׁעִים פְּחִים אֵשׁ וְגַפְרִית רוּחַ זִלְעָפוֹת מְנַת כּוֹסִים. וּכְנִגְדָן מְשַׁקֵּה הַקַּב"ה לְיִשְׂרָאֵל אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל יְשׁוּעָה לְעַתִּיד לְבֹא שְׁנֵאמַר ה' מְנַת חֶלְקִי וְכוּסִי.

דְּשַׁנְתָּ בְּשִׁמְן רַאשֵׁי כּוֹסֵי רְנִיָּה. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֵשָׂא.

כּוֹס יְשׁוּעָה אֵין כְּתִיב כָּאֵן אֶלָּא יְשׁוּעוֹת שְׁתֵּי יְשׁוּעוֹת וְאֶחָד לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ וְאֶחָד לִימּוֹת גּוֹג וּמִגּוֹג ע"כ: דִּינֵי הַלְכוֹת סֵדֶר שֶׁל פֶּסַח תֵּרַח כְּשֶׁבָּאִין מְנִיַת הַכְּנֻסָּת יֵהָא שְׁלַחְנוּ עֲרוּךְ וְעָלִיו קַעֲרָה וּבָה שְׁלֹשׁ מִצּוֹת סְדוּרִין אב"ג זוּ עַל גַּב זוּ וְאָמַר מְהֵרָ"שׁ יַעֲן כִּי הַקַּב"ה הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְהִיוֹצֵא מִבֵּית הָאֲסוּרִים צָרִיךְ לְהַבִּיא תוֹדָה וַיֵּשׁ בָּהּ אַרְבַּע מִינֵין חֲלוֹת רְקִיקוֹן רְבוּכָה וּג' מִינֵין שֶׁל מִצָּה כְּנִגְדָן הַוִּינֵין הַג' מִצּוֹת.

וְאָמַר מְהֵרָ"שׁ סג"ל מִצָּה עֲלִיוֹנָה מוֹצִיא וּשְׁנִיָּה לְאֶפִּיקוֹמָן וְלְאֶכִּילַת מִצָּה שְׁלִישִׁית לְכַרִּיכָה וְאִם הִוְחַלֵּף לֹא עֵינֵכּ וְאִם נִשְׁבְּרָה אַחַת יִקְחֶנָּה לְאֶמְצָעִית כְּדִלְעִיל: תֵּרַט וּשְׁנֵי תַבְּשִׁילִין אֶחָד צָלִי וְאֶחָד מְבוֹשָׁל.

הַצָּלִי זָכַר לְפֶסַח וְהַמְּבוֹשָׁל זָכַר לְחַגִּיגָה וּמִנְהַגֵּינוּ לַעֲשׂוֹת צָלִי מְזוּרָע הַבְּהֵמָה זָכַר לְזֵרוּעַ נְטוּיָה. וְאֵין צוֹלִין אוֹתוֹ בְּשִׁפּוּד רַק עַל גְּחָלִים וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁהוּא זָכַר לְפֶסַח וּפֶסַח לֹא הֵיָה נִצְלָה אֶלָּא בְּשִׁפּוּד שֶׁל רִימּוֹן לְפִי שְׂאִין בּוֹ מוֹחַ שְׂאֵם יִצְלָהוּ בְּשִׁפּוּד שֶׁל עֵץ אַחַר שְׂמָא לַחּוֹת הָעֵץ בְּשִׁלְהוּ וַיִּהְיֶה מְבוֹשָׁל וְאֲסוּר.

וְגַם לֹא בְּשִׁפּוּד שֶׁל בְּרִזָּל שְׂמָא חֲמִימוֹת הַבְּרִזָּל יִצְלָנוּ וְלֹא יִהְיֶה צָלִי אֵשׁ רַק צָלִי בְּרִזָּל. וְאֵין צוֹלִין אוֹתוֹ רַק עַל הַגְּחָלִי שְׂאֵם נְחֹזֵר אַחַר שִׁפּוּד שֶׁל רִימּוֹן יִהְיֶה טוֹרַח גְּדוֹל.

וְהַמְּבוֹשָׁל עוֹשִׂין מִבִּיצָה זָכַר לְאַבְרָהָם ב"ה. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְלָה לְבִשָּׁל וּמְהֵרָ"שׁ מוֹלִי"ן כְּתִב דְּתַרְגוּמוֹ בֵּיעָא דְּבַעָא רַחֲמָנָא עֲלֵן וּפְרַקְנֵן.

וּבְאַרְחַת חַיִּים כְּתוּב בְּעָא רַחֲמָנָא לְמַפְרַק יִתְנָא בְּדַרְעָא מְרַנְמָא. וַיִּצְלָה אוֹתָהּ מִבַּע"י כִּינּוּן דְּלֹא נִהְגּוּ לְאֹכֵל בְּלִילָה הֶרְאִשׁוּן א"כ הָוִי שְׁלֵא לְצוֹרֵךְ יו"ט מְהֵרָ"שׁ ווי"ל: תְּרִי י"א כְּשֶׁפֶסַח חָל לְהִיֹּת בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת שְׂאִין לִיקַח אֶלָּא תַבְּשִׁיל אֶחָד זָכַר לְפֶסַח אֶבֶל לֹא הַשְּׁנִי שְׁכַנְגָד הַחַגִּיגָה לְפִי שְׂאֵז לֹא הִיָּתָה חַגִּיגָה בָּאָה עִם הַפֶּסַח שְׂאִינָנָה דוֹחָה אֶת הַשַּׁבַּת.

והר"פ כתב וז"ל אמן משטת רבינו יחיאל בר יוסף מפרי"ש משמע דאין לחוש בזה קלל פיון דאינו אלא זכר ואדרבה המדקדק בזה נראה פעושה אותן קדשים ממש. ונכון לעשות שני תבשילין בכל ענין גם פשחל י"ד להיות בשבת ע"כ.

וכ"כ בעל העיטור וכן המרדכי וכן כתוב התוספת בפ' ע"פ דף קי"ד וכתבו עוד דגם יש לחוש שמה לו יעשו בשאר פסחים ואין שום חשש אם אנו עושים הע"ג דלא צריף. דליכא למיחש שמה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד עשינו זכר לחגיגה בשבת והשתא נמי נקריבה בשבת דהקרבה מסורה לזריזין.

וכשיבנה משה ואהרן יהיה עמנו וליכא למטעי אף הבא להניח מלעשות שני תבשילין אין מזכירין אותו עכ"ל: תריא ושני מיני ירקות מין ירק פרפס שקורין איפ"ך. והטעם משום דכרפס למפרע ס' פר"ך ר"ל ששים רבוא עבדו במצרים בפרף וחסא שקורין לטוג"א וטעמא משום דחס רחמנא עלו ופרקינן.

גמר' פ' כל שעה איפ"ך לטיבול ראשון וחסא לטיבול שני. תריב ויעשה חרוסת והוא מדברי סופרים זכר לטיט כתב הר"י ולסמוכי פי' לעשותו עב זכר לטיט שהיה עב וצריף לקונה והר"ף כתב ובירושלמי קאמר איתא דעבדא לה רפה זכר לדם.

ואמר הר"ר יחיאל דהא והא איתא בשעת עשייה עב וכוף הוא מביאו על השלחן ובשעת טיבול מקלשין אותו ביין ועושין אותו רף ע"כ. וכיצד עושה אותה בתפוחים זכר לתחת התפוח עוררתיה.

ותמרים זכר לדמתה לתמר. אגוזים זכר אל גנת אגוז ירדתי.

ובענבים זכר לגפנים סמדר נתנו ריח. וברמזונים נגד כפולח הרמזון רקתה.

ועליו יהיו מונחים קידה וקנמון וזנגביל לפי שאי אפשר לדוכן היטב שלא יהיו בהן חוטין וקשין וזהו זכר לטיט מרדכי בשם רוקח. וכשחל פסח בשבת יהא נזהר כל אדם לקלש החרוסת מבע"י דהוי כמו לישה.

אבל אם קלש מעט קודם שבת יכול להוסיף עליו בשבת: תריג אמר מהר"י מולי"ן הג' מצות והתבשילין וירקות וחרוסת כולן יהיו מונחין בקער' לאפוקי מאותן אשר מניחים מקצתן על גבי השלחן חוץ לקערה דאיה תחשב אז עקירת הקערה במקום עקירת השלחן אם נשאר דברים שם והיאף ישאל התינוק.

ומטעם זה נמי אין לשום שום מצה יותר על השלחן עד אחר הסדר כשפועדי'. ויניח את המצות כסדר זו על גב זו אב"ג.

ויכרוף את המצות במפה לכסות חרפ' הפת שמקדימין היין לפניו לקידוש. וכשמתחיל עבדים היינו אז יגלה אותם מלמעלה מעט לקיים לחם עוני שעונין עליו דברים.

עוד אמר שבראה בעיניו נכון להניח ירק האיפ"ך בקערה שיהא סמוך אליו יותר מן המצות דאי המצות סמוכי' לו הנה מעביר על המצן' וק"ל: תריד ולא יאכל קודם שתחשף. אע"ג דבשאר שבתות וי"ט יכולין להוסיף מחול על הקודש פסח שאני דזמן אכילת מצה אינה אלא בלילה וכתב בתרומת הדשן ואע"ג דקודם שסיים ההגדה ניגיע לאכול מצה ומרור יהיה לילה ממש.

מ"מ פוס של קידוש שהוא א' מד' פוסות וגם אכילת שאר ירקות ויתר שנוי דעבדינן קדי שישאלו התינוקות וכ"ש האגדה עצמה בעי נמי דלגוי בשעה שראוי לאכול מצה ומרור דכל גוי אמצנות מצה ומרור שייכי וגמרי.

והנשינו והגדת לבנה כו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניו. ר"ל בשעה שראוי לאכול מצה ומרור דהא מבע"י נמי הנה יכול להניח לפניו וא"כ ע"כ אין לומר קודם הלילה ממש: תרטו ושוטפין הפוסות ומוזגי הפוסות לכל א' רביעית הלוג דהיינו ביצה ומחצה.

ובירושלמי מצוה לחזור אחר יין אדום. ונראה לי שאם הלכן יותר טוב ממנו שהוא קודם.

ויין מבושל כתב רב האי גאון שאין יוצאין בו וכן הוא בה"ג. ובירושלמי יש שיוצאין במבושל ובקונדיטן פן הספים מהר"ר שלום במקום שאין היין מצוי כתב מהר"ל דנוטלין לד' פוסות מי דבש שקורין מי"ד ויש אוסרי' ונראה דלענין ד' פוסות יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין בשאר משקין אם הוא חמר מדינה כמבואר בטור א"ח סי' רע"ב: תרטו כתב הרשב"א מי שאינו שותה יין כל השנה פולה מפני שמזיקו או שונאו שאלת מהו שיעשה הסדר על הפת.

תשובה מסתברא שכל שיש לו יין צריך לדחוק עצמו ולעשות עצמו כר' יודא בר אילעי דלא הוי שתי חמרא ושתי ד' פוסות ואמר תוגרני צדעי מפסחא ועד עצרת. וכרבי יונה דגרסינו בירושלמי ר' יונה שתה ד' פוסות בלילא דפסתא וסזיק רישא עד עצרת' והא דר' יודא בר אילעי איתא בנדר' פ' הנזיר מן המבושל: תריז ולענין נטילה יש מי שאומר שאין ליכול כלל קודם הקידוש ויש מי שאמר שמי שרגיל ליטול קודם הקידוש בשאר ימות השנה יטול גם עתה.

ומורי הגאון מהר"ש"ל ז"ל כתב בסדר שלו וז"ל כל א' צריך לשפשוף אחר שהסוף קדי שיהא מחויב ליטול ידיו קודם שיקדיש דאל"כ הוי פנוטל ידיו לפירות שהוא מגסי הרוח ובהוסף רגליו בלא שפשוף אף נטילה לא בעי בפרט מאחר שהידיים נקיות הן שהרי בא מב"ה.

ולקדש קידוש בלא נטילה ג"כ אינו מן הראוי קדי שלא לשנות מכל הקידושי שישנה שנוטלי' ידיהם מקודם אף שקצת הנה ראוי ליטול ידיו אחר הקידוש בכל השנה כ"ש האידנ' שהרי בלא הכי צריך אח"כ נטילה לאכילה ועו' אם תשנה תוציא לעז על כל הנטילות בשנה שבאו קודם הקידוש שלא באו פהלכה.

וכשיטול ידיו לא יברך ענ"י אלא אשר יצר שהרי אין מברכין ענ"י אלא לאכילה או לתפלה כאשר כתב האשירי והטור אחריו. ומה שכתב הטור הרוצה לצאת ידי פולם שישוף רגליו וישפשוף כו' לא הורה נכונה והגאון מהרא"י בסדר השלחן שלו השיגו מדברי עצמו כאשר כתבתי עכ"ל: תריח ויקדש בפה"ג.

ובשבת ויכלו. במ"ש יקנה"ז ואין מברכין על הבשמים מפמה טעמי' ומסקנת התו' במסכת ביצה דשמחת י"ט משיב הנפש וכתב מהרי"ו בדרישותיו וז"ל יש נוהגי' לעמוד בשעת הבדלה וכן בכל ימות השנה נוהגין לעמוד נ"ל הטעם משום דכתיב גבי הבדלה

לכם שנאמר אשר הבדלתי לכם עכ"ל ולא נהירא לי דאף בשאר ימות השנה הנה מן הראוי להבדיל מןושב פדעת המרדכי רק שנהגו פה וחקקו דהאינדנא אין נזהרין לשמות ואין רגילין בקביעות ישיבה והסיבה כמו שכתב מהר"י מו"לן ז"ל בתשובה.

אבל האינדנא שקבעו עצמן לאכילה בקביעות ישיבה והסיבה. בנדאי חין לעשות כ"א מןושב.

גם לעשות הקידוש וברכת בפה"ג מןושב והבדלה מעומד אינו נכון לחלק הבדלה משו' מברכת פ"ה. שא"כתוציא לעז על כל ברכ' פ"ה שפשעת הבדלה שהם מעומד שלא כהלכה אלא יש לעשות או בןולם מעומד כמו בשאר ימות השנה ובמ"ש שחל בו י"ט יש לעשות' בןולם מןושב ולא מקצתו מןושב ומקצתו מעומד וכן לא ראיתי רבנן קשישי דעבדי הכי: תריט ואינו מברך שעשה נסים י"מ לפי שעתיד לאנמרו בלפיכה את כל הנסים האלו כו'.

וי"מ משום דסומכין על מה שאומרי' אשר גאלנו ומהר"י מו"ל"ין דחה דעות הללו וכתב משום דמצוה הפתובה בתורה היא ואין מברכין שעשה נסים אלא אמצנה דרבנן פגון חגנקה ופורים דתיקנו הברכה משום הנס אבל מצות ופסח דאורייתא גם אם לא הנס.

ובשם רב עמרם ז"ל מצאתי וז"ל לא לטעי אינש למימר שעשה נסים דיו' ישועה הוא ועדיף מנסים ע"כ: תרף ושותין בהיסבה שמאל רוב רביעית. ואם הנה כוס גדול שיש בו ב' רבעיות שותין בו ב' או יותר לפי הרבעיות ויוצאין.

ואחר ששתה מלא לוגמיו אפי' מקלי קטן שאינו מחזיק רביעי' משקה לבניו ולבני ביתו הקטנים. והרמב"ן כתב שצריך לשמות רוב מפל כוס אפי' מחזיק פמה רביעית וכ"כ מורינו הר"ר ש"ט עכ"ל א"ח.

וכן לכל ד' כוסות דין א' להם לברך בפה"ג ולשעור ולהיסב לכתחלה ובדיעבד פתב האגודה בפ' ע"פ וז"ל ונראה דעתה בזמן הזה לא יחזור וישתה אם שכח ושתה בלא היסבה פי כדי הוא ראב"ה לסמוך עליו שכתב שעתה אין להסב דאין דרף שרים עתה לעשות כן וכן הוא דעת מורי ז"ל בסדר שלו.

ולי נראה אם לא שתה כוס ג' או ד' בהיסבה אין צריך לחזור ולשתה בהיסבה דיש בו חשש שנראה כמזיף על הכוסות אבל בשני כוסות ראשונות יחזור וישתה בלא ברכה. וכן יש למיזק קצת מתוך לשון התו' פ' ע"פ וז"ל וכל ד' כוסות צריכין היסבה בשעת שתייה וצ"ע אם שכח ולא היסב אם יחזור וישתה.

וכן אם בכוס ג' לא היסב אם יכול לחזור ולשתה בהיסבה אע"ג דבין ג' לד' לא ישתה ע"כ. ומדקדקי בלשונם וכתבו בתחלה אם יחזור וישתה ולא פתב אם יכול לחזור.

ואם בכוס ג' לא היסב פתבו אם יכול לחזור. משמע דה"פ צ"ע אם שכח ולא היסב אם יחזור וישתה.

פי' אם מחויב לחזור אבל רצה לחזור בלא ברכה נדאי יכול לחזור. ואם בכוס ג' לא היסב נ"ע אם רצה לחזור אפי' בלא ברכה אם יכול לחזור.

ומדקמספקי ביה התו' ממילא בזמן הגה פדי היא הראב"ה לסמוך עליו וא"צ לחזור בכוס ג'. וה"ה ביה דכתבו הפוסקים דאשה חשובה צריכה היסבה והמךדכי פתב דהאידין' פל הנשים שלנו הוןין חשבות וצריכין היסבה אנו לא נהיגין הכי דסמכינו אראב"ה: תרכא ברכה אחרונה דכוסות איתא ביה פלוגתא דרבנותא ואמהר"ש דנראה לו לנהוג פהרא"ש דפסק דאין לברך ברכה אחרונה על שום כוס עד אחר כוס רביעי.

והממעט בברכות לא הפסיד וטוב יותר מלברך ברכה לבטלה וכן דרש מהר"י סג"ל ברבים לנהוג פדברי הרא"ש וכן הוא מסקנת הטור וכן פתב הר"ר יונה וכן נוהגין: תרכב הא דלא מברכין על ד' כוסות אשר קב"ו לשמות ד' כוסות אעפ"י שיש להם סמך מן התורה.

לפי שהן מופסקים ועוד דהאיך יברך על הכוסות וצונו לשמות ד' כוסות בלילה הגה ונלא שנים מהם דשל קידוש ודשל ברפת המזון מחנניבים בשאר י"ט נמי: תרכג אחר ששטה כוס ראשון אפי' אם ירצה לשמות כמה פעמים הרשות בידו.

וכתב אבי' העזרי רק שיכונן על לבו שלא יצטרך לברך פעם שנית שלא יהא פמוסיף על הכוסות וכן פתב מהר"ם ששאלוהו אם יכולין לברך על שנוי היין הטוב והמטיב בלילי פסח.

והשיב שיכולין לברך שאינו נראה פמוסיף אא"כ יברך בפה"ג כמו שמברך על ארבע כוסות: תרכד ונוטלין ידיו לטיבול ראשון ואין לברך על ההיא גטילה דאינה רק חומרא בעלמא משום סרף תרומה ולדידן האידנא לא שייך.

ומה שכתוב בסדורים ברפת ענ"י בגטילה זו היינו לפי המנהג שבמימים קדמונים שהיו אוכלין תרומה דבעי גטילה כף הוא דעת התוספת בפ' ערבי פסחים דף קט"ו ודעת מהר"ם ומהר"י מו"ל וזה לאותן דלא היו נוטלין קודם קידוש אבל מי שנהג פדעת מור"י ז"ל דשפשוף ונטל קודם הקידוש.

א"כ ממילא לטיבול לא בעי גטילה דלא עדיף ההיא טיבול מאכילה ממש שהרי בכל השנה לא הוי קידוש הפסק ואוכלין ע"י גטילה דמקודם קידוש כ"ש טיבול: תרכה ויקח איפה או פיטרז"ל אבל מרור לא דאחר שמילא פריסו מרור בטיבול ראשון יברך על אכילת מרור בתמיה.

וסובלו במי מלח ויברך בפ"ה וא"צ היסבה וברכה אחרונה לר"י חייב לברך ולרשב"ם א"צ וכן הסכים הרא"ש. ומורי ז"ל הכריע ליקח פתות מפזית פדי להוציא נפשו מפלוגתא: תרכו ויבצע מנה אמצעית לשנים דאם יבצע הראשונה יהיה המוציא על השנייה ואסור משום דאין מעבירין על המצות אבל עתה יהיה המוציא על הראשונה ואין מצוה בשבירת מצה לשנים והא דלא מבצעי השלישית ויברך ברפת המוציא על הראשונה ואכילת מצה על השנייה דצריף לברך אכילת מצה על הפרוסה פדרכו של עני ואי יהיה בוצע השלישית היה מברך אכילת מצה על השלימה דאיף מעבירין על המצן' וק"ל נ"ל: תרכז וישים החציה בין השלימות וחסציה ישים תחת המפה לאפיקומן וזכר למשארות צרורו' בשמלותם על שכם.

וכתב מורי ו"ל שראוי לכוון רכה בתוך המטפחת וליתנה בין הפרים ולא להצניע בלבד ומקרי"ל פתב ליקח חלק הגדול לאפיקומן וכן פתב מור"י ו"ל: תרכח וקא דפורסים אפיקומן סמוך להתחלת הא לחמא עניא לפי אותו פ"י דדרכו של עני בפרוסה: תרכט ויגביה הקערה ויתחיל הא לחמא.

וכ' גדול בדורו מקרי"י מול"ן ו"ל פשמתחיל הא לחמא מגביה הקערה וגם אוחו המצהבידו ועם הגבהתן מסלקו מן השלחן לגמרי עד שמגיע לעבדים היינו לפרעה פדברי בעל הסמ"ק שעונין עליו דברים, ולכן תהיה מגולה קצת בשעת ההגדה דאי הנה מכוסה הוי כמאן דליתא דמי פדאשפחון בפריסת מפה בשבת לטעם שלא יראה הפת בןשנתו.

אך פשוטל הכוס בידו פשמגיע ללפיקך נכון לכסותו מהאי טעמ' שלא יראה הפת בןשנתו וכן מנהג נקיי הדעת ע"כ: תרל ואין לשבש ולומר כהא לחמא או הא פלחמא. פי ל' הפ' הוא למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם וגו'.

וע"כ נכון לומר כנפסח הקדמוני הא לחמא עניא ונקרא לחם עוני לפי שעונין עליו דברים כגון קריאת ההגדה והלל. ד"א מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה.

ד"א מה עני הוא מסיק את התנור ואשתו אופה לפי שאין לו עבדים ושפחות אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה כדי למהר עשיית מצה שלא תחמיץ. ד"א לפי שאין לשין אותה אלא פשיעור קרבן עני דהיינו עשירית האופה בדלי דלות: תרלא כל דצריף ייתי ויפסח.

נמצא פתוב בשם רבי ישעיה דל"ג ליה לפי שאין לנו פסח עתה. ויש כותבין דיש לאומרן ומפרשים כמו ויפסע כלומר יעבור עלי ויסעוד אצלי.

וי"מ שיש לאומרן לפי שהוא מתקן על סדר הפסוקים. ועוד שחובה עלינו לעשות דבר זכר לפסח שהרי אנו עושים שני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה.

ועוד שאנו אוכלים אפיקומן זכר לפסח לפיכך ראוי ונהגון לאומרן. וי"מ כל דצריף כלומר כל מאן דצריף צרכי פסח כגון פרפס חרוסת ומרור וד' פוסות ייתי ויפסח כלומר יקח ממני צרכי פסח.

וי"מ ייתי ויפסח ר"ל יחוג עמנו: תרלב י"א שבשעת הגבהה ההיא צריף להסיר השני תבשילין שלא יראה כמגביה קדשים וכ"כ הר"ר יוסף טוב עלם בפיוטו. וכתבו תוספות בפ' ערבי פסחים והרשב"ם דאין צריף דדוקא כשאמר פסח שהיו אבותינו אוכלין בהא קאמר שלא להגביה כדי שלא יראה כאלו הקדיש בהמתו מחיים לכף.

אבל במה שמגביה הקערה אינו נראה בזה כאלו הקדיש בהמתו הלכך א"צ להסירו. ועוד לחד טעמא דלעיל הרי צריף לומר כל דצריף ייתי ויפסח והיאך יסירנו: תרלג ומה דלא מברכין על ההגדה לפי שאינו אלא סיפור דברים.

וי"מ לפי שזאת המצנה היא מצנה שאין לה שיעור וקצבה שאפ"י בדיבור בעלמא בסיפור יציאת מצרים יוצאין אלא כל המרבה הרי זה משופח: תרלד פוס שני מוזגין לו בבא לומר מה נשתנה כדי שישאלו התנוקות מה מוזגין עוד לשותות כולי האי ולא אוכלין מידי.

ומטעם זה עוקרים הקערה קודם שיתחיל מה נשתנה כדי שישאלו התנוקות למה מסלקין הקערה ועדיין לא אכלנו. ואם שואל אז משיבין לו דאין לנו לאכול עד שנודה להקב"ה על שעשה לנו נסים ואז שואל מה הם הנסים.

אז אומר עבדים היינו דאל"כ מה ענין תשובת עבדים היינו לשאלת עקירת הקערה כ"כ מהרי"ל בשם רבינו שמחה: תרלה נמצא פתוב בנימוקי רבינו שמחה אם יש שם קטן השואל אז אינו אומר כל האגדה וראייה בגמ' דאמר התם פטרנונו לומר מה נשתנה ומתחיל מיד עבדים היינו ומחזיר הקערה לפניו קודם שיתחיל עבדים היינו לקנים פי' לחם עוני שעונין עליו דברים ולכן יהיה אז המצות מגולות: תרלו חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם.

פסוק זה פתוב בפ' נאמחנן וכתוב בתורה ואמרת לבנה עבדים היינו וגו' ויתן ה' אותן ומנפתים וגו' ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו וגו' ויצונו ה' לעשות את כל החקים וגו'. מצאתי בשם רבינו קלונימוס ז"ל ל' זו היא השאלה של בן חכם למה אנו אוכלים החגיגה קודם הפסח והלא הפסח עיקר הנס והיה לנו לאכול תחלה.

אף אתה אמור לו פהלכות הפסח שלפניך אנו אוכלין החגיגה תחלה לפי שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן בגמר אכילה כשנפטירין מתוך סעודתן אנו אוכלין הפסח כדי שיהיה טעם הפסח בפיו.

ולאחר שיאכל הפסח אין מפטירין אפיקומן כלומר אפיק"ו מינ"י מזו"ן לקינוח סעודה שלא להפקיע טעם הפסח מפיו וזהו שאנו אוכלין מצה באחרונה זכר לפסח מקדש. ואמרנו התם בשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כה אין מפטירין אחר מצה אפיקומן וכן מצאתי בשם ר' ישעיה ז"ל: תרלו פתוב במקצת ספרים אשר צוה ה' אלהינו אותנו וטעות הוא כי כן הוא לשון הפתוב אשר צוה ה' אלהינו אתכם.

ומה שאמר אתכם ולא אותנו פי' ר' צדקיה בר בנימין ז"ל שאין בזה מוציא עצמו מן הכלל כיון שאמר אלהינו אלא לפי שאין שוחטין פסח על הקטן אמר אתכם: תרלח כשאומרים אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן פתב הר"ר יחיאל בספר תניא מנהגנו לאחוז חצי המצה הטמונה במפה שהיא אפיקומן ולהראותה לכל בני המסיבה כלו' שהי' זכר לפסח: תרלט כשאומר דם ואש ותמרת עשן.

צריף להטיף מן הכוס לחוץ וכן בעשר מכות ובד"צ עד"ש בא"ח סף הפל ט"ז פנגד חרבו של מלאך המות שיש לו ט"ז פנים רוק"ח: תרמ גרסינו בפרק ע"פ אמר רבא מצה צריף להגביה. פי' כשאמר מצה זו שאנו אוכלין.

צריף להגביה המצה כדי להראותה לכל בני המסיבה ומצאתי פתוב שצריף ליטול בידו הפרוסה פי' הוא לחם עני שמברכין עליה אכילת מצה. מרור צריף להגביה. בשר אין צריף להגביהו שלא יאמרו בשר זה לפסח הוא ונראה פאוכל קדשים בחוץ. וכתב מהר"י מילן אעפ"י שאין מגביהין הבשר.

מ"מ צריף להגביה מגולה דהוי זכר לפסח: תרמא ומגביה הכוס ויכסה המצות שלא יראה הפת בנשתי ומתחיל בקול רם לפיכך ובו ט' מיני שבת פנגד ט' תיבות בקמ"ק עד פבודו

רוקם: תרמב בעניין ברפת הלל איפא פלוגתא דרבנן תא ריצב"א הנה מברך עליו ב"פ אחת קודם אכילה ואחת אח' אכילה וכן הנה נוהג הר"ם מרוטנבורג וכן פתב רב האי ורב צמח ורב עמרם.

אבל הר"י גיאת. ואבי העזרי פתב שאין לברך עליו כלל לפי שחולקים אותו לשנים לפני הסעודה ולאחריה וא"כ היאך יברכו ביום שפוסקים באמצע.

וכן הנה נוהג הרא"ש וכתב הטור וכן ראוי לעשות בכל דבר בגיש ספק בברכתו שאין לברך דברכות אינן מעכבות. וכן מהר"ש ומהרי"ל לא היו מברכין וכן הנה נוהג מור"י ז"ל: תרמג ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו.

וצריך לומר ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים דצריך להקדים זבח דהיינו חגיגה קודם הפסח שהוא נאכל על השןבוע. פשחל פסח במוצאי שבת אומר מן הפסחים ומן הזבחים מהר"ש ומהרי"ו דאין חגיגה קריבה בשבת.

ואין לומר שירה חדשה שהוא אומר על הגאולה שלעתיד והיא נאמר בלשון זכר לפי מה שדרשו רז"ל באגדת חזית. לפי שפשיצאו ישראל ממצרים ירשו פנקבה הזאת שנוטלת עישור נכסים.

כך ירשו ישראל זו אומות שהן עישור שבעים אומות לפיכך אמרו שירה בלשון נקבה אז ישיר משה את השירה הזאת. אבל לעתיד שיהיו יורשים הפל בזכר יאמרו שיר בלשון זכר שנאמר שירו לה' שיר חדש.

והפייט יסד בזולת אי פתרוס שירות אלה בלשון שירה מיוסדים פי תשועתם כיולדה לבא צרות ומספד' תוקף שיר אחרון פזכרים לא יולדים. שירו לה' שיר חדש תהלתו בקהל חסידים.

ואם תתמה על שאמר שיר חדש דמשמע לעתיד ואנו צריכין לתתום בגאולת מצרים דאמרינו ק"ש והלל גאל ישראל דמשמע לשעבר בתפלה גואל ישראל על העתיד ואין כאן מעין החתימה סמוך לחתימה אין זה תימא דשם גאולה אחת היא משמע להבא ומשמע לשעבר וחומם ברוך אתה ה' גואל ישראל ע"ש גאולת מצרים כמו שכתבנו וכן פתב בספר תנאי: תרמד ונוטל ידיו נטילה גמורה בברכת ענ"י לברכת המוציא.

ונטילה זו צורך הסעודה היא משום דבספור האגדה והלל הסיחו דעתם מנטילה ראשונה ולא ידבר שיהיה בנטילה עד הכריכה א"ח: תרמה וז"ל האגור ואני המחבר אכתוב מנהג של מורי אבי ז"ל שהיה לוקח ג' המצוות פלומר הפרוסה באמצע ומברך על שלשתן המוציא כדי לקיים לתם משנה בשתי שלימות וגם לקיים מה דרכו של עני בפרוסה ואח"כ הניח השלישית והחזיר בידו הראשונה והשנייה הפרוסה ומברך על שתיהן יחד על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד כזית מכל אחת ובזה יוצא כל הדעות והספקות ע"כ.

וכן הנה נוהג מהר"ש ומהר"י מול"ן וכן הוא בספר תנאי וכן הנה נוהג מורי ז"ל ויאכל משניהם יחד כזית מכל אחת. ואם אינו יכול לאכול פשני זתים ביחד יאכל בשל המוציא תחלה ואח"כ של אכילת מצה.

ויאכל בהסיבת שמאל וכתב מהרא"י בכתביו סימן קנ"ב שפזית ראשון של המוציא א"צ הסיבה: תרמו ויקח פזית מרור וישקענו פלו בתרוסת. ולא ישקנו בתוכו שלא יתבטל טעם מרירתו.

ומטעם זה כתב הר"ר יונה שצריך לנער התרוסת מעליו שלא יתבטל טעמו ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה ולא יברך עליו בורא פרי האדמה. ופי' רשב"ם לפי שגפטר בברכת ב"פ האדמה שבינה על הירקות בטיבול ראשון.

וי"א לפי שברכת המוציא פוטרתו שהיא בדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אחר שהיא באה לצורך מצנה ואינו רשאי לאכול סעודתו בלתי יאכל מרור אחר המצה. ומטעם זה נמי אין מברכין על התרוסת וכן השיב מהר"ש למהר"ר אנשיל.

וי"מ מפני שהיא טפילה למרור ותנו כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה והטעם זה עיקר דאלו לטעם ראשון נהי דמתמת שהוא דבר הבא בתוך הסעודה מפטר מברכת פרי העץ מברכת אכילת תרוסת מי מפטר.

שקרי מצנה מדברי סוכרים היא והגוי ליה לברך על אכילת תרוסת כמו על אכילת מרור. ולטעם האחרון ניקח והוא באורח חיים ובספר אבודרהם: תרמו מצנה לתור אחר תורת אפילו לקנותו בדמים יקרים סמ"ק: תרמח ואח"כ יבצע מצה שלישית לכריכה וכתב אבי העזרי שאין לטובלו בתרוסת דשני טיבולים מצינו בזמן הזה דרניצין למיעבד כהלל ג' לא מצינו.

ור' שמעיה בשם רש"י כתב דצריך לטובלו בתרוסת וכן כתב הרא"ש ז"ל וטובלו בתרוסת שפך הנה הלל עושה אנוכל פסח מצה ומרור וטבל בתרוסת וז"ל כמ"ג רבינו יחיאל הנה טובל הכריכה בתרוסת דמאחר דהנה זכר להלל עבדינו כהלל דברך פסח מצה בתרוסת דאם לא פו היכן אכל תרוסת דידיה.

וכן הנה נוהג מהר"ש ומהר"י מול"ן. וכן כתב אבן הירחי ומצאתי כתוב דכדי שלא להוסיף על הטיבולים יטבול בראשונה שני זתים ויניח אחת לכריכה: תרמט ואח"כ אוכלין ושותין כל צרכן ומנהג לאכול בצים טרם כל דבר.

וכתב מהר"ל טעמא דתרגום דביצה ביע' דבע' רחמנא עלן ופרקינן. ומהר"ם כתב הטעם משום שליל ט' באב נקבע בליל פסח ועוד זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח: תרן ואחר גמר הסעודה אוכלין אפיקומן ואמר מהר"י סג"ל דצריך לאכול פשיעור ב' זתים דהיינו פביצת תרנגולת דחביב הי' משאר המצות דשיעורם בכזית שהיא חצי ביצה ונאכל על השןבוע וגם פדי שביעה.

ואם לא יוכל לאכול פולי האי מכל מקום לא יפחות מפזית ובעי הסיבה ויהא זהיר לאוכלו קודם חצות: רנא אם שכח ולא אכל אפיקומן ולא זכר עד שנטל ידיו או שאמר הב לן ונברך אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא.

ואם לא נזכר עד שבינה בהמ"ז אם נזכר קודם שבינה בפה"ג יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויחזור ויברך ברהמ"ז ויברך בפה"ג וישתה הפוס. ואם לא נזכר עד אחר שבינה בפ"ה לא יאכל אפיקומן ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה שפולן

שמורות הן משעת לישה פה היא הסכמ' הפוסקים אחרונים: תרנג פתב הרוקח שאם נאכל האפיקומן בתוך הסעודה.

יקח מצה אחרת ויאכל באחרונה פי מצות שלנו בתזקת שימור הן: תרנג וכתב עוד אל יהא לו אכילת אפיקומן למשא ולטנח. דאמרין בנזיר אכלו לשם אכילה גסה עליו נאמר ופושעים יפלו בם: תרנג ואס"כ ירסץ המברך את ידיו ואינו מברך.

ומוזג פוס שלישי לברכת המזון. ומצנה לחזר אחר זימון וכן להודו כדי שיאמר לשנים הודו והם עונים אחריו.

והא דנוהגים הפעלי בתים לברך ברפת המזון בעצמן בב' לילי פסח כדי שיברך הוא על כל ד' פוסות. אבל אין קפידא אם יברך אח' אגודה.

ובשם מהר"ש מפני שנראה גדול הבית ממה שעשה הסדר עכ"ל. ויש מי שכתב משום דגרסינן פ' אלו נאמרים.

אריב"ל אין נותנים פוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר טוב עין יברך. אל תקרי יברך אלא יברך ועכשיו נראה בעל בית טוב עין במה שמחלק לכל בני הבית ונוהג עצמו דרך חירות.

וכן אמר בתחלת אגדה כל דכפין ייתי ויכול שבזה נראה טוב עין. גם נראה דאמר כל דכפין כו' כדי להראות עצמו בחירות פי זה חירות ושמחה.

וא"כ לו נאה לברך ולהודות פי גלות מצרים הנה ע"י רע עין פי ר"ע עיי"ן גימ' ארבע מאות שנה פמבואר בבתי פ' לך לך ע"כ. ומהר"ם אומר שיכול ליתן לברך בהמ"ז בלילי פסח למי שיירצה כמו שאר לילות של ימות השנה תשב"ץ: תרנג ומוזגין פוס רביעי ואומר עליו שפוך חמתך על הגוים.

והטעם מפני שד' פוסות אלו הם כנגד ד' פוסות של פורענות שעתידי הב"ה להשקות את האנמות כמו שכתבתי לעיל ואנו אומרים על פוס רביעי לפני הב"ה בזה הפוס אנו משלימין המצנה מעתה עשה מה שהבטחתנו לשפוך אותן ד' פוסות של פורעניות על העכו"ם.

ומנהגינו לפתוח הדלת כדי לזכור שהוא ליל שמורים ובזכות אמונה זו בא משיח וישפוך חמתו על הגוים. ועוד להראות אמונתנו בביאת משיח כאילו אנו מצפים ומקווים ומחפין על ביאתו אף פי יתמהמה.

ובזכות זה יחיש ה' את גאולתנו וישפוך חמתו על הגוים: תרנו וגומרין הלל ואין חותמין ביהללוה רק אחר ישתבח וחותמין בחי העולמים פי למה לחתום תרי זימני. ואין לומר רנו צדיקי וגו' פי אינו מן המזמור של הלל הגדול והוא תחלת המזמור של הודו לה' בכניוור: תרנו מורי מהר"ש ז"ל הנה מברך בפה"ג מיד אחר חי העולמים.

וכתב שהרי כל הפוסקים כתבו מיד אחר נשמת מברך ומהר"ם הנה שותה פוס הד' לאחר שיאמר פי לו נאה כדי שלא יהא צמא קודם שישפכ וכן הוא בסידורים: תרנג ואחר פוס רביעי מברך ברכה אחרונה מעין שלש ואין שותין עוד רק מים.

ובחדושי מִהָרַי וי"ל אוסר אפפי"ל טרנ"ק: תרנט מִהָרַי מול"ן בְּסוּיִם אֲזֵ רֹב נְסִיִּם
לֹא הָיָה אוֹמֵר וַיְהִי בְּחֻצֵי הַלְּיָלָה. וְכֵן בְּסוּיִם וְאֶמֶץ גְּבוּרֹתֶיהָ אֵין אוֹמֵר וְאֶמֶרְתֶּם זָבַח פֶּסַח.
אֲכֹן טָרַם פְּתִיתָן אוֹמְרִים וְאֲזֵ קֵאֵי עֲלֵיהֶם אֲזֵ רֹב נְסִיִּם וְאֶמֶץ גְּבוּרֹתֶיהָ. וּמִצְאָתִי
בְּסוּדוּרִים יְשָׁנִים שָׁאֲזֵ רֹב נְסִיִּם אוֹמְרִים בְּלֵילָה רֵאשׁוֹנָה.

וְאֶמֶץ גְּבוּרֹתֶיהָ בְּלֵיל שְׁנֵיֶיהָ: תֵּרַס וְחֵיִב אָדָם לְעֶסֶק בְּהַלְכוֹת פֶּסַח וּבִיצִיאַת מִצְרַיִם
וּלְסִפּוֹר בְּנְסִיִּם וּבְנִפְלְאוֹת שְׁעֵשָׂה הַקַּב"ה לְאֲבוֹתֵינוּ עַד שְׁתַּחֲטָפְנוּ שִׁינָה אֲנֹרַח חַיִּים. וְאֵין
קוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ כִּי אִם פְּרָשָׁה רֵאשׁוֹנָה שְׁמַע יִשְׂרָאֵל כִּי לֵיל שְׁמוֹרִים הוּא
מִן הַמְזִיקִים.

לְכֹן אֵין לְנַעֲוֵל דְּלַתִּי הַבַּיִת אוֹר זְרוּע וְאִשְׁר"י מִי שְׁפָנוֹנְתוֹ לְשֵׁם שְׁמַיִם: סֹדֵר בְּדֶרֶךְ קִצְרָה
תֵּרַסָּא הִנֵּה אֲסֹדֵר הַסֹּדֵר בְּדֶרֶךְ קִצְרָה. יְהֵא שְׁלַחְנוּ עֲרוּף וְעֲלִיו קִצְרָה.

וּבָה ג' מִצְוֹת סוּדוּרִין זָכַר לְהִיוֹצֵא מִבַּיִת הָאֲסוּרִין. וּמִסְמָנִים אוֹתָהּ כְּמוֹ קְנוֹפַת הַלְּשָׁכָה.
עֲלִיוֹנִ' לְמוֹצֵיא וּשְׁנֵיֶיהָ לְאֶפִיקוֹמֵן וּשְׁלִישִׁית לְכַרִּיכָה. וְאִם גִּשְׁבָּרָה אַחַת מֵהֵנָּה.
אֲזִי לְאֶמְצָעִית תִּקְחָנָה. וַיְהִיו שְׁנֵי תַבְּשִׁילִין אַחַת מְבֻשָּׁל וְאַחַת צְלוּיָה וְהֵן בִּיצָה וְזְרוּע
בְּטוּיָה.

וְאִף לְשַׁבַּת יְהִיָּה זֶה דְּבַר גְּחוּץ. וְאֶדְרַבָּא הַמְדַקְדָּק גִּרְאָה כְּמַקְדִּישׁ קִדְשִׁים בְּחוּץ.

וּשְׁנֵי מֵינֵי יְרֻקוֹת חֲסָא וְחִזְרָת. וְאִם אֵינָם יִקְחָ אַחֲרָת.

וּמִי מְלַח וְחִרְוֹסָת. וְשׁוֹטְפִין וּמוֹזְגִין הַכּוֹסוֹת וַיִּזֵּן אֲדוּם בְּדַמִּים יְקָרִים קְנָהוּ.

וְאִם הַלְּבָן מְשׁוּבַח אֲזֵ לֹא תַבְּיֵט אֵל מִרְאֵהוּ. וּשְׁפִשְׁף וַיִּטּוֹל בְּלֹא בְּרָכָה.

כִּי כָל הַשְּׁנָה עֲשֵׂה פָּכָה. וַיִּקְדַּשׁ פְּרִי הַגֶּפֶן וְאִשְׁר בָּחַר בְּנוּ.

וַיִּבְרַךְ בְּרַכַּת שְׁהַחֲיִינוּ. וּבְשַׁבַּת וַיִּכְלוּ תַהֲיָה הַהַתְחַלָּה.

וּבַמ"ש גַּר וְהַבְּדֵלָה. וְאֵינּוּ מְבָרַךְ עַל הַבְּשָׂמִים.

גַּם לֹא שְׁעֲשֵׂה נְסִיִּם מְפֹרָסָמִים. וַיִּשְׁתֶּה בְּהִיסָבַת שְׁמַאֵל כְּפִי יִכּוֹלָת.

וּלְפָחוֹת כְּבִיצַת תְּרַגְוֹלָת. וְכוֹלֵם שְׁוִיִּם לְשִׁיעוֹר וּלְהִיסָבָה וּלְבִרְכָה רֵאשׁוֹנָה.

וְאַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חֲבִיב בְּבִרְכָה אַחֲרוֹנָה. וּמִי שֶׁלֹּא נָטַל קוֹדֵם הַקִּידוּשׁ צָרִיף רְחִיצָה.

וּמִי שֶׁנָּטַל קוֹדֵם אֵין הַקִּידוּשׁ הַפֶּסֶק נִתְצִיצָה. וַיִּקְחָ אֵינֶפֶד פָּחוֹת מִכַּזִּית.

וַיִּטְבּוֹל בְּמֵי מְלַח לְהַנְצִיל מִשְׁמִיר וְשִׁיִּית. וַיִּבְרַךְ הַבּוֹרָא וְהַקּוֹנֵהוּ.

וְלֹא יִבְרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וַיִּקְחָ מִצָּה שְׁנֵיֶיהָ וַיִּבְצָעָנָה.

וְחֵלֶק הַגְּדוֹל יִטְמִין מִי מְצַאָנָה. גַּם יִכְרוֹף אוֹתָהּ בְּמִטְפַּחַת.

כְּדִי דְצָרוּרוֹת בְּשִׁמְלוֹת' לֹא יְהֵא גִשְׁפַּחַת. וְחֻצְיָה הַשְּׁנֵיֶיהָ יָשׁוּב לְמִקוּמָהּ וַיִּגְבִּיֵה הַקִּעֲרָה
וַיִּתְחַיֵּל בְּקֵלָא רְמָא.

הָא לְחֻמָּא עֲנִיָּא דִּי אֲכָלוּ אַבְהַתְנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם. הַשְּׁתָּא הָכָא לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַם.

וא"צ להסיר לא הביצה ולא הבשר. ומוזגין כוס שני פדי שישאול התינוק על א' מהנה. ואם אין שואל לעצמו מה נשתנה. ואומר כד עבדים היינו בנגון מלה במלה. ואז יחזיר הקערה לפניו כבתחלה ומשיתחיל עבדים יהיו המצות נגלים ולא נסתרים לקיים לחם עוני שעונין עליו דברים. ובמצה זו צריך להגביה להראותם. ומרור זה דינו כמותם. ובפסח זו אע"פ שאסור להגביה הזרוע יהא צופה בה ורואה, ואז המצות במפה יכסה.

וכוס ישועות ישא. ומתחיל לפיכה אנחנו חייבים להודות לאל.

עד בא"י גאל ישראל. וישתה כוס בחדנה ודיצה.

ויטול ידיו ויברך על הרחיצה. ויתפנס הג' מצות פלם.

ויברך למלה עולם. המוציא לח"ם ומזון.

ומיד יברך על אכילת מצה בחיפזון. ויאכל שני זתים דהיינו כביצת תרנגולת.

ואם הוא מבלתי יכולת. או זקן או חולה.

יאכל פזית של המוציא תחלה. ואם"כ יאכל של אכילת מצה בהיסב.

דבר טדנה ודיצה. ויקח מרור ובחרוסת ישקענו.

וינער החרוסת ממנו. שלא יתבטל טעם מרירות.

ואז יברך על אכילת מרור במהירות. ואז יקח המצה הרבוץ תחת.

לכרוך עמה מרור נחרוסת באגודה אחת. ויאכלם ביחד בלא ברכה.

דבזמן שבית המקדש קיים עשה הלל ככה. ואם"כ אוכלין הסעודה.

וזאת לפנים ביהודא. ליקח מצה הטמונה.

ולאכול ממנה פזית באחרונה. ואם הם שבעים מרזון.

יחץ המברך ברפת המזון. ומוזג כוס אחרון.

ואז בשיר ירון. שפוף חמתך על עובדי פסילים וינתנו אויבינו בפלילים.

ויפתחו דלתות ואשנבים. לזכור בימות משיח לשער בת רבים ויגמור הלל והלל הגדול

עד הודו לאל השמים.

וחותם רק בישתבח פי אין לחתום פעמים. ואז יהיה הכוס מסוכב בברכות ומתחיל

בשירות ותשבחות.

אז רוב גסים הפתוב לפניך. ובליל שנייה אנמץ גבורתיך.

וכל המרבה לספר הרי זה משופח ומהודר. צדקתו עומדת לעד וישועתו לדור דור.

חסל סידור פסח כהלכתו במשפטו וחקתו. ואל ברחמי ממעונתי.

ישפיע את ברכתו. ויביא אותנו אל הר ציון מקום שכנינו.

ואז נשיר שיר חדש ובקהל חסידים תהלתו: תרסב למחר נכנסים לב"ה ומתפללין ונהקהל מתפללין במוסף משיב הרוח ומוריד הגשם רק במנחה מפסיקים. וא"ח עד מוסף שמיני עצרת פן מסיק במנהגים.

ומה שנהגו להתפלל טל בי"ט ראשון של פסח פי אז אוצרות טללים נפתחים וכן מוכח בפרקי ר"א בפ' ל"ב דאמר התם הגיע ליל י"ט הראשון של פסח קרא יצחק לבנו עשו הגדול ואמר לו בני הלילה הזה אוצרות טללים נפתחות כו' עשה לי מטעמים כדי שאברכה כו': ענין ספירת העומר תרסג ערבית אחר התפלה מתחילין לספור העומר.

וזמן הספירה מתחלת הלילה ואפי' אינה לילה ממש אלא ספק חשיכה יכולין לספור פיון דספירה בזמן הזה דרבנן פה הוא במסקנ' לפי רוב הפוסקים. והנכון לעשות כמו שכתב בשם רש"י ז"ל ור"י בר יהודה ז"ל דכשעצבו ממהרים להתפלל תפלת ערבית מבע"י.

מונה עם. הצבור הימים והשבועות בלא ברכה מימר אמר אם אנפור הלינה בביתי החזור ואברך כדי ונמצא שלא ברכתי לבטלה קודם שקיעת החמה ואם אשכח הרי מניתי ימים ושבועות למצוה: תרסד כתב הרשב"א בתשובה צבור שטעו ביום המעונן וברכו על ספירת העומר חזרין דהיכא לימא היום י' ימים ואינם אלא ט' כי אותו היום יום ט' הוא ולא עשירי פד צאת הכוכבים והמדקדקים אינם סופרים עד צאת הכוכבים וכן ראוי לעשות עכ"ל.

ואדוני מורי מהר"ש ז"ל לא היה אוכל עד צאת הכוכבים פי אמר פן ישכח הספירה בטרידת הסעודה. וקודם צאת הכוכבים לא היה רוצה לספור: תרסה מצוה על כל אחד לספיר לעצמו דכתיב וספרתם לכם ודרשינן שיהא ספירה לכל אחד ואחד.

וצריך לספור מעומד וכן כ' הרא"ש בסוף פסחים וכי מברכי מברכין מעומד דת"ר במקמה תחל לספור לא תקרי במקמה אלא בקומה ע"כ. וסימנך עצ"ת ה' לעולם תעמוד נוטריקון "עומר" ציצית "תפלין": תרסו ומברך בא"י תמ"ה אקב"ו על ספירת עומר שהיום יום א'.

וכתב הרש"א שאלתה אם צריך לומר היום פה וכה לעומר או היום פה וכה. תשובה הפל אחד אבל יותר ראוי לומר פה וכה לעומר כדי לבאר יותר.

תרסו ואומר יהי רצון אחר הספירה משום שעכשיו ספירה מדרבנן הואיל ואין בית המקדש קיים על פן אנו אומרים יה"ר שייבנה בה"מ ואז יהיה מן התורה ונקיים מצותה. ויש תמהים ואומ' וכי מה ענין עבודת ב"ה להזפירה עם ספירת העומר והלא כפירת עומר אינה תלויה בבנין הבית והיא חובת הגוף ונוהגת בכל מושבות.

ומצאתי בשם החבר ר' בנימין בר אברהם הרופא ז"ל אע"פ שהספירה אינה תלויה בבנין הבית הרי הקצירה והקבא' תלויה בבנין הבי': תרסח וסופרים עד ז' שבועות. וכשסופרים ז' ימים יאמר ז' ימים שהם שבוע אחד.

פי שבוע לשין זכר וכן פרש"י בהדיא גבי מלא שבוע זאת בפ' ויצא. וח' ימים יאמר שהם שבוע אחד ויום אחד וכן לעולם פי צריך למיני יומי ושבועי: תרסט ואין מברכין זמן וכתב בספר המאור הביאו הר"ן יש שואלין מ"ט אין אומרים זמן בספירת העומר.

מ"ט אין אָנו סופרים בלא ברכה ב"ט של פסח כדאמרינו בסופה בשמיני ספק שביעי מיתב יתבינו ברוכי לא מברכינן מפני שברפת הסופה עומדת פנגד הקדוש היום. ונמני ממני ולא גברו ברוכי.

ועוד מ"ט אין אָנו סופרים ב' ספירות מספק כמו שאנו עושים ב"ט מספק. והוא ו"ל השיב פינו דסכירת עומר אינה אלא לזכר בעלמא דהכי אסיקנו בדיןותי' במנחות אמיר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא.

ואנו שאנו מונין ימים ושבועות מנהג הוא בדינו אבל להטיענו זמן אין לנו. ועוד שלא מצינו ברפת זמן אלא בדבר שיש בו שום הנאה כגון גטילת לולב שהיא באה לשמחה.

ותקיעת שופר לזכרון לאבינו בשמים. ומקרא מגלה דחס רחמנא עלן ופרקינן.

ופדיון הבן שמברך אבי הבן שהחיינו לפי שיצא מספקנפל דכל ששקה ל' יום באדם אינו נפל ובספירת עומר אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפש לחורבן בית מאונינו. ואם אמרו בח' ספק ז' של סופה מיתב יתבינו ברוכי לא מברכינן שלא תבא ברכה מפח יו"ט שני דרבנו ומעקור יו"ט ראשון של שמיני של חג דאורייתא שהוא עומד פנגד'.

ומשום הכי יתבינו ולא מברכינן. אבל אנו היאך נעקור ברפת ספירת עומר ב"ט שני דרבנו שהוא עומד פנגדה.

ולא אתי דרבנו נדחי דאורייתא. הלכך מונין ומברכין.

ואם באנו לספור ב' ספירות מספק נמצא ספירה שנייה מושכת עד י"ט ראשון של עצרת ואתי לזלזולי ב"ט ראשין דאורייתא הלכך אין לנו אלא מה שנהגו עכ"ל. והטעם שפתב דלא אמרינו זמן אותו טעם בעצמו פתב הרשב"א בתשובותיו סימן קכ"ו ובעל עקדה פתב פי הוא מבואר שספירת הזמן לדבר מה יורה.

על הצער ההוה בהעדרו ועל התענוג המקווה בהנוייתו כמו שהוא נגל' בכל ספירת ימי הטמאים והטמאות. וכמו שפתוב וכי יזוב זוב דמה ימים רבים ימים שנים רבים שלשה.

ולפי שהיו ימי צער קורא אותה רבים. והנה לפי שיציאת' ממצרים היתה לקבל התורה האלהית דכתיב בהוציאך את העם ממצר' מעבדון את האלהים על החר הזה הספירה הזה להודיע ולזכור בכל דור ודור כי מעלה עשו בתחל' בשעת קבלת התורה.

והוא פי לגודל מעלתה לא קבלוה מיד כשפירשו מטומאת מצרים עד שעברו עליהם ז' שבועות שבהם נגמרו להסיר את אלהי הנכר אשר בקרבם ויטהרו להחליף שמלותם ותכונתה.

כאשה זו שהיתה בזוב טומאתה. ואע"פ שפסקו דמי זובה צריכה להמתין עוד ז' ימי נקיים.

ק"ו לשכינה ז' יובלים אלא דיו לבא מן הדין שתהיינה שבע שבתות ימים. כי האלהים סייע בטוהרת'.

כמו שפתוב ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי. פלומר בתנועה קלה ומהירה אשר לא יצויר כן על מנהג הטבעי.

ולזה אָמר וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת וְגו' כִּי כֵן יִמְלֹאוּ יְמֵי הַטְּמְאִי הַגְּרוּשִׁים מִבֵּית
תַּעֲנוּגֵיהֶם וְלִפִּי שְׁהִימִים הָאֵלֶּה לְשִׁלְמֵי הַבְּחִינָה הֵם יְמֵי צַעַר כְּמוֹ שְׁאַמְרָנוּ. לְפִיכֶּה לֹא
קָבְעוּ לְבָרֶךְ שְׁהִחִינּוּ בַתְּחִלַּת מְסַפְרֵי.

כִּי אִיךָ תִּבְרַךְ שְׁהִחִינּוּ הָאִשָּׁה הַמְּגֹרֶשֶׁת מִבֵּית תַּעֲנוּגֵיהָ מְסַפֵּר יְמִים אֲדַרְבָּה קִינָה מְבַעֵי
לָהּ. אָמְנָם קָבְעוּהָ תִּבְרַךְ מְלֹאוֹת יְמֵי הַטְּוֵהָר וְהַשְּׁלֵמַת הַמְּסַפֵּר בְּיוֹם תְּמַשִּׁי.

וְהוּא אוֹמְרוֹ עַד מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִי' תְּסַפְרוּ תְּמַשִּׁים יוֹם. כְּלוֹמַר שְׁיוֹם הַגָּעַת הַכּוֹסֶף
הַמְּקוּנָה הוּא יוֹם הַתְּמַשִּׁים ע"כ.

וּמֵהֵרָא"ק נִתֵּן טַעַם מְשׁוּם דְּעַדְדִּין לֹא הָיָה גְּמַר הַמְּצוּהָ וּמִיִּחְשָׁב מְכַשִּׁירֵי מְצוּהָ כִּי הוּא
בְּשִׁבִיל שְׁבוּעוֹת. וּבַעַל אֲדָם וְחִנָּה דְּחַק טַעַם זֶה מְסַפֵּר דְּלֹא הָיָה גְּמַר מְצוּתָהּ עַד ח' יְמִים
וּמְבַרְכִין זְמַן.

וּמֵהֵרָא"ם מ"ץ פְּתַב דְּאִיךָ יִבְרַךְ זְמַן שְׁמָא יִשְׁפַח יוֹם אֶחָד וְנִמְצָא בְּרַכָּה לְבִטְלָהּ. וּבְשֵׁם ר'
בְּנִימִין בַּר אַבְרָהָם הַרּוֹפֵא ז"ל מְצָאֵתִי לִפִּי שְׁזַמַּן הַסְּפִירָה תְּלוּיָהּ בַּקְּבִיעוֹת הַפְּסוּחִים.

כְּמָה דְּתִימָא וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת. לְכֹה נִרְאֶה דְּאִין מְבַרְכִין עָלָיו זְמַן וְדִי לוֹ בְּרַפְתָּ
הַזְּמַן שֶׁל יו"ט עֲצָמוּ.

וְאִינוּ דוֹמָה לְסוּפָה וְלוֹלֵב שְׁטַעוּנֵי זְמַן וְאִינוּ נִכְפָּרִין בְּזַמַּן שֶׁל יו"ט עֲצָמוּ. דְּהֵתָם אֶתְחִיב
זְמַן מִשְׁעַת עֲשִׂיָּה מְבַרַךְ בִּשְׁעַת קִיּוֹם הַמְּצוּהָ.

וְשׁוֹפֵר נְמִי שְׁטַעוּן זְמַן. שְׁהָרֵי יֵשׁ בּוֹ מַעֲשֵׂה שֶׁל תְּקִיעוֹת וּבְכָל הַנֵּי סוּפָה וְלוֹלֵב וְשׁוֹפֵר יֵשׁ
בְּהוּ מַעֲשֵׂה מִשָּׂא"כ בְּסִפִּירַת עוֹמֵר: תִּרְעָה אִם שְׁכַח לְסַפֵּר בְּלִילָה יְסַפֵּר בְּיוֹם בְּלֹא בְּרַכָּה.

וְאִם שְׁכַח לְסַפֵּר יוֹם וְלִילָה שְׁלֵמָה פְּתַב בַּה"ג דְּלֹא הָיָה תְּמִימוֹת. אֲבָל הָאִשֵּׁר"י פְּתַב
שְׁיִסְפֹּר אַחַר כֵּן בְּשָׂר הַלֵּילוֹת וְגַם יִבְרַךְ.

וּפְסָקוֹ הָאֲחֵרוֹנִים דָּאִם שְׁכַח בְּנֹדָאֵי יְסַפֵּר בְּשָׂר הַיָּמִים בְּלֹא בְּרַכָּה. אֲבָל אִם מְסוּפָק
כְּדִי הוּא הָרָא"ש לְסַמּוֹךְ עָלָיו לְסַפֵּר בְּבְרַכָּה: תִּרְעָא מִי שְׁשׂוֹאֵל אֶת חֲבִירוֹ בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת
כְּמָה יְמֵי הַסְּפִירָה בְּזֶה הַלֵּילָה.

יֹאמֵר לוֹ אֶתְמוֹל הָיָה כְּךָ שְׂאָם אָמַר לוֹ הַיּוֹם כְּךָ וְכָךְ אִינוּ יְכוּלִים לְחַזֵּר וּלְמַנּוֹת בְּבְרַכָּה.
אֲבָל קוֹדֵם בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת כִּינּוּן שְׂאִינוּ זְמַן סְפִירָה אִין בְּכָךְ פְּלוּם: תִּרְעַב בַּע"ש מְבַרְכִין
סְפִירָה לְאַחַר קִידוּשׁ וּבַמ"ש קוֹדֵם הַבְּדִלָה.

אֲכַן אִם חָל יוֹם אַחֲרוֹן שֶׁל פְּסַח בְּיוֹם א' שְׂאֵז מְקַדְּשִׁי וּמְבַדִּילִי בְּפַעַם א' יֵשׁ לְסַפֵּר קוֹדֵם
קִידוּשׁ תְּרוּמַת הַדָּשָׁן: תִּרְעַג פַּעַם א' הַשְּׁכִימוּ לַב"ה וְאַחַר תְּפַלְתָּ עַרְבִית בְּרַכּוּ עַל הַסְּפִירָה
וְלֹא בִּירַךְ ר' יוֹדָא עִמְהֵם.

וְכֵן בְּאִגוּר כִּי אֶלְף שַׁע"א פְּתַב וְהִבִּי מִתְּשׁוּבַת מֵהֵר"י מוֹלִי"ן דְּאִשָּׁה יְכוּלָה לְלַבֵּן לְבָנִים
אַחַר תְּפַלְתָּ עַרְבִית כְּשֶׁעַדְדִּין הוּא יוֹם וְרִאָיָה מְסַפֵּרָה בְּשַׁבָּת. דַּאֲע"ג דְּתו' שַׁבָּת דְּאִרְיִיתָא
מ"מ לֹא חֲשְׁבִינָן לִילָה אַחַר תְּפַלְתָּ עַרְבִית כּו' ע"ש.

אָבֵל בְּתַרְוֹמַת הַדָּשָׁן הַחֲמִיר לְהַפְסִיק בְּטַהֲרָה דְּנִקְא קִוְדָם תְּפִלַּת עַרְבֵית הַרְאָבָן הִי סוֹפֵר
בַּע"ש כְּשֶׁמִּשְׁפִּימִין לַב"ה בְּעַד יוֹם אָבֵל לֹא בִּשְׁאָר יָמִים מֵהַר"ח: תְּרַעַד בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי
שֶׁהוּא חֹל הַמוֹעֵד אֵין אוֹמְרִים מְזִמּוֹר לְתוֹדָה.

מִשׁוֹם דָּאִין מְבִיאִין תּוֹדָה בְּפִסְחָא רְשׁוּם חֵלֶת חֲמִיץ שְׁבֵה. וּמִנִּיחִין תְּפִלִּין וּמְבַרְכִין עֲלֵיהֶם
בְּמִסְקִנַּת הָא"ח וְסָמֵךְ לְזֶה שִׁי"ן שֶׁל תְּפִלִּין כְּדִלְעִיל: תְּרַעַה אֵין גּוֹמְרִין הִלֵּל בְּחוֹל הַמוֹעֵד.
לְפִי שְׁבִיּוֹם שְׁבִיעִי וּשְׁמִינִי שֶׁהוּא י"ט אֵין גּוֹמְרִין בְּהֶם. לְפִי שְׁאָמַר הַקַּב"ה מַעֲשֵׂה יָדֵי
טָבְעוּ בָּיָם וְאַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה.

וְאִם גּוֹמְרִים בַּח"ה אִזְּ יִהְיֶה ח"ה חֲמוּר מִי"ט עֲצֻמוֹ. וַי"א טַעַם אַחַר וְהוּא דְּכִיּוֹן דְּחַג
הַמְצוּת לִית בְּיָה חוֹבַת מְצָה רַק לִילָה רֵאשׁוּנָה וּשְׁנִיָּה.

לְפִי שְׁבִשְׁאָר יָמִים אֶפְשָׁר בְּפִירוֹת וּכְיוֹצָא בּוֹ. לְפִיכֹף אֵין מְבַרְכִין עַל הַהִלֵּל רַק בְּיָמִים
הַרְאשׁוּנִים שֶׁהֵם חוֹבַת מְצָה שֶׁהִיא עֵיקַר מְצוּת הַיּוֹם.

אָבֵל בְּחַג שֶׁכָּל שְׁבַעַת יָמִים צָרִיף שִׁישְׁב בְּסוֹפָה וּיְבַרְכֵה לְיִשְׁב בְּסוֹפָה בְּכָל כַּת שִׁיכְנִס
לְיִשְׁב בָּהּ. צָרִיף שִׁיבְרָה עַל הַהִלֵּל וַיִּגְמֹר אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם.

וּבְשְׁמִינִי שֶׁל חַג ג"כ שֶׁהוּא רְגֵל בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ. וְגַם בַּח' יְמֵי חַנּוּכָה רְאוּי לְבַרְכֵה בְּכָל הַיָּמִים
לְגַמְרוֹר לְפִי שְׁכָּל יוֹם הָיָה הַנֶּס הוֹלֵךְ וְחִזַּק וְרַש"י יְהִיב טַעֲמָא שְׁאֵין גּוֹמְרִין הִלֵּל בַּח"ה
דְּפִסְחָא.

לְפִי שְׁנֹאֲמַר כְּאַלְהָה תַּעֲשֶׂה לְיוֹם שְׁבַעַת יָמִים וְאֵין חִילּוּק בְּקַרְבָּנוֹת מִשָּׂא"כ בַּח"ה דְּסוֹכּוֹת:
תְּרַעוּ סִימָן לְסִדֵּר הַקְּרִיאָה "מִשְׁה" "תּוֹרָא" "קִדְש" "בְּכִסְפָּא" "פֶּסֶל" "בְּמִדְבָּרָא" "שְׁלַח
"בְּנוֹכְרָא. וְסִימָן זֶה נִקְרָא כְּתִיקוּנוֹ כְּשֶׁחֵל פֶּסַח בַּאג"ז.

אָבֵל כְּשֶׁחֵל פֶּסַח בַּה' בְּשַׁבַּת מְשַׁנִּין הַסֵּדֵר. לְפִי שְׁצָרִיכִין לְקַרְוֹא בְּשַׁבַּת שֶׁל ח"ה פֶּסֶל לָהּ.
וּמִתְחִילִין רְאֵה אֶתְהָ לְפִי שֶׁהַקּוֹרְאִין הֵן שְׁבַעַה דְּאָמַר רַב חֲנַן בַּר אֲבָא שַׁבַּת שְׁחַל בַּח"ה
בֵּין בְּנִיִּסוֹן וּבֵין בְּתִשְׁרִי קָרִינֵן רְאֵה אֶתְהָ. וּמִפְטִיר קוֹרָא וְהַקְּרָבָתָם וּמִפְטִיר בִּיחֻזְקָאֵל הָיְתָה
עֲלֵי יָד ה' בְּעֲצָמוֹת הַיְבֻשׁוֹת.

וּשְׁאֵלוּ לְפָנֵי רַב הַאִי גָּאוֹן מַה עֲנִין לְמַתִּים שֶׁהַחֲזִיָּה יְחֻזְקָאֵל בְּפִסְחָא וּלְעֲנִין גּוֹג וּמַגּוּג בְּחַג.
וְהַשִּׁיב מְסוֹרֶת בְּיַדֵּינוּ מְאֻבּוֹתֵינוּ שְׁתַּחֲזִיית הַמַּתִּים תְּהִיָּה בְּפִסְחָא וּמִלְחָמַת גּוֹג וּמַגּוּג בְּחַג.

וּלְפִי תַרְגוּם יְרוּשְׁלָמִי שֶׁל פֶּסוּק וַיְהִי בְּשִׁלַּח מִשְׁמַע שְׁמַתִּי יְחֻזְקָאֵל הָיוּ מִשְׁבֹּט אֶפְרַיִם
שִׁיבְּאוּ מִמְצָרִים מִלְּפָנֵי הַקָּץ וְנִכְשְׁלוּ וְדוּמָה קִצַּ שֶׁהוּא מַעִין הַמְּאֻרָע וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּבִרְיָתָא
דַּר' אֱלִיעֶזֶר תְּרַעַז בְּבִרְכַּת הַהַפְטָרָה חוֹתֵמִין רַק בְּשַׁבַּת וְלֹא בְּהַזְמִנִּים.

כ"א אֵין שַׁבַּת אֵין הַפְטָרָה בְּחוֹל הַמוֹעֵד. וַיֵּשׁ מִקְשִׁים מ"ש מַח"ה דְּסוֹכּוֹת דְּחוֹתֵמִין גַּם
בְּהַזְמִנִּים.

וְתַרְזַן מֵהַר"ר פִּיבְּשׁ לְפִי שְׁבַּשְׁבַּת ח"ה דְּסוֹכּוֹת מוֹצִיאִין ב' ס"ת מַה שְׁאֵין עוֹשִׂין כֵּן כָּל
שְׁאָר יָמֵי ח"ה דְּסוֹכּוֹת דְּאֵין מוֹצִיאִין רַק אַחַת. וּבְפִסְחָא אֵינוּ מוֹצִיאִין בְּשַׁבַּת שֶׁל חוֹל הַמוֹעֵד
יֹתֵר מִשְׁאָר יָמִים דְּמוֹצִיאִין כָּל יוֹם ב' ס"ת.

ומהרי"ל השיב טעם לפי שסנופות חילוק בקרבן משא"כ בפסח. והיינו נמי טעמא שבסנוכו' גומרין את ההלל כל תשעה ובפסח אין גומרין פדלעיל בשם רש"י: תרעה נהגו העולם לקרות שיר השירים מפני שהוא מדבר מגאולת מצרים שהיא תחלת שיעבודן של ישראל וגאולתן ראשונה שנאמר לסוסתי ברכבי פרעה אבודרהם: תרעט שבת של ח"ה שכת' ר' לומר בתפלת שחרית ישמח משה ואמר אתה בחרתנו והזכיר גם של שבת ואו' שא"צ לחזור ולהתפלל עכ"ל שבולי לקט: תרפ ביום שביעי של פסח הוא י"ט ומתפללין כמו בי"ט ראשון ומקדשין בב"ה ובביתו.

ואין מברכין זמן ביום ז"ח לפי שאין רגל בפני עצמו ובשחרית אין גומרין הלל כדפרישית: תרפא ואם חל בשבת אומר בליל שבת ויכלו. מגן אבות.

ואין חותמין בהזמנים. וכן בקל יו"ט.

שאם אין שבת אין אומרים מגן אבות. ומגן אבות אומרים אפי' בי"ט שחל בע"ש.

ואומרים אותה אחר תפלת ערבית דשבת. אע"ג דעיקר נתיקנה משום עם שבשדות השתא ליכא.

מ"מ לא פלוג: תרפב ואם יש מילה בכל י"ט בשבת אומרים יום ליבשה. אבל מילה בי"ט בחול א"א אותו.

רק בב' ימים טובים אחרונים דפסח שאומרי' אותו לפי שהיה בהן קריעת ים סוף: תרפג ביום השמיני קורין כל הבכור ומזכירין נשמו' פי לעולם בכל יום שקורין כל הבכור ומזכירין נשמות ופוסקין צדקה שכתוב בו איש כמתנת ידו וט'.

ועושין לו מי שברך בס"ת פי הצדקה הוא מימינו שנאמר צדק מלאה מינה. וגם התורה מימינו שנאמר מימינו אש דת למו: תרפד נשאל הרא"ש מה שנהגו הגוים לשלוח דורון לישראל חמץ בי"ט אחרון של פסח מן המנחה ולמעלה אם הוא מותר או לא.

והשיב צריף אותו ישראל שנשלח לו דורון חמץ. לצוות לאנשי ביתו שלא יקחו אותו.

אלא שיניחנו הגוי בקרן זויות בבית ויתכונן אותו ישראל בלבם שלא יקנה לו חצרו אותו דורון ואז יהיה מותר באכילה לאחר הפסח בכדי שיעשה. שחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה.

ואם לאו יעשה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ויהיה אסיר בהנאה. שחצרו של אדם קונה לו מדעתו.

אבל בעל פרתו לא. וכן כתבו הפוסקים: חסלת עניני פסח.

וספירת העומר: ענין ימים שבין פסח לעצרת תרפו ימים שבין פסח לעצרת הם ימי הספירה אשר צונו ה' אלהינו לספור מ"ט יום. וכ' הרא"ש יש מקשים פנין שהפתוב אומר תספרו נ' יום למה אין אנו מונין אלא מ"ט יום.

ודוחקין לפרש הפסוק עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום נ' תספרו. א"נ חמשים יום אנהקרבתי דבמר קאי וה"ק עד ממחרת השבת תספרו ולא עד בכלל נ' והקרבתם מנחה חדשה.

וְלִי נִרְאָה שְׂאִין אֲנוּ צְרִיכִין לְדוֹחֵקִין הַלְלוּ כִּינּוֹן שְׁפָתוֹב בְּפִירוֹשׁ שְׁבַעַה שְׁבוּעוֹת תְּסַפֵּר לָךְ אֵין לְסַפֵּר יוֹתֵר מִזֵּי שְׁבוּעוֹת. וְתִסְפְּרוּ נ' יוֹם לֹא קִשְׂיָא מִיַּדִּי שְׁפֵן דְּרַךְ הַמַּקְרָא כְּשִׁמְגִיעַ הַמְּנִינּוּ לְסִכּוּם עֲשִׂירִיּוֹת פְּחוֹת אֶחָד מוֹנָה אוֹתוֹ בְּחֻשְׁבוֹן וְאִינוּ מְשַׁגִּיחַ עַל חֶסְרוֹן הָאֶחָד.

פִּיּוּצָא בּוּ כָּל הַנְּפֵשׁ הַבָּאָה לְבֵית יַעֲקֹב מְצִרְיָמָה שְׁבַעִים. וְכֵן אַרְבַּעִים יָפְנוּ ע"כ.

וְהִטַּעַם שְׁצִנָּה הַקַּב"ה לְסַפֵּר אֶת הָעוֹמֵר מִפְּנֵי שְׁפָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הָיָה עוֹסֵק בְּקִצִּיר שְׁלוֹ וְהָיוּ מְפֹנְזִרִין כָּל אֶחָד בְּגִנְנוֹ וְצִנָּה לְמַנּוֹת כְּדֵי שְׁלֹא יִשְׁפָּחוּ זְמַן עַל־יְתֵם לְרַגֵּל. טַעַם אַחַר בְּמִדְרַשׁ מְשָׁל לֹא שֶׁהָיָה חֲבוּשׁ בְּבֵית הָאֶסוּרִין וְצָעַק לְמַלְךָ לְהַתִּירוֹ.

קָבַע לוֹ הַמְּלָךְ זְמַן וְלַתַּת לוֹ בַּתּוֹ וְהָיָה מוֹנָה וְהוֹלֵךְ עַד בָּא הַזְּמַן. כִּךָּ עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם וִי"א טַעַם אַחַר מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹלָם בְּצַעַר מִפְּסַח עַד שְׁבוּעוֹת עַל הַתְּבוּאָה וְעַל הָאֵילָנוֹת כְּדֹאִתָּא פ"ק דר"ה תְּנִיָא א"ר יוֹדָא מִפְּנֵי מָה אֶמְרָה תּוֹרָה הֵבִיאוּ עוֹמֵר, בְּפִסַּח פְּנֵי שֶׁהִפְסַח זְמַן תְּבוּאָה הוּא.

אָמַר הַקַּב"ה הַקְּרִיבוּ לְפָנַי עוֹמֵר בְּפִסַּח כְּדֵי שֶׁתִּתְבַּרַךְ לָכֶם תְּבוּאָה שְׁבַעֲדוֹת וּמִפְּנֵי מָה אֶמְרָה תּוֹרָה הֵבִיאוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּעֶצְרָת. מִפְּנֵי שֶׁעֲצַרְתָּ זְמַן פִּירוֹת הָאֵילָן הוּא.

אָמַר הַקַּב"ה הַקְּרִיבוּ לְפָנַי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּעֶצְרָת כְּדֵי שֶׁיִּתְבַּרְכוּ לָכֶם פִּירוֹת הָאֵילָן וּמִפְּנֵי מָה אֶמְנָה תּוֹרָה נִסְכּוֹ מִים בְּחָג מִפְּנֵי שֶׁחַג זְמַן גִּשְׁמֵי שָׁנָה הוּא. אָמַר הַקַּב"ה נִסְכּוֹ לְפָנַי מִים בְּחָג כְּדֵי שֶׁיִּתְבַּרְכוּ לָכֶם גִּשְׁמֵי שָׁנָה וְכו'.

וּלְפִיכָךְ צִנָּה הַקַּב"ה לְסַפֵּר יָמִים אֵלּוּ כְּדֵי שֶׁנִּזְנַפּוֹר צַעַר הָעוֹלָם וְלָשׁוּב לוֹ בְּלִבָּב שְׁלָם וְלִהְתַּחַנּוֹן לְפָנָיו לְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל הַבְּרִיּוֹת וְעַל הָאָרֶץ שֶׁיִּהְיוּ הַתְּבוּאוֹת כְּתַקְנָה שְׁהֵם סִבַּת חֵיִינוּ שְׂאֵם אֵין קָמַח אֵין תּוֹרָה.

וּזש"ה וְלֹא אֶמְרוּ בְּלִבְכֶם נִירָא נָא אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ הַנּוֹתֵן גִּשְׁמֵי יוֹרָה וּמַלְקוֹשׁ בְּעַתּוֹ שְׁבוּעוֹת חֻקוֹת קִצִּיר יִשְׁמֹר לָנוּ. אֵלּוּ שְׁבַעַה שְׁבוּעוֹת שְׁבִין פִּסַּח לְעֶצְרָת.

יֵשׁ מְקוֹשִׁים עַל הָא דְאֶמְרִינוּ הֵבִיאוּ לְפָנַי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּעֶצְרָת כְּדֵי שֶׁיִּתְבַּרְכוּ לָכֶם פִּירוֹת שְׁבִאֵילָן שְׁפָל אוֹתָן הָאֲחֵרִים הוּא הַקָּרָבָן מִמִּין הַמִּתְבַּרַךְ. אֲבָל שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אֵינוּ מִמִּין אֵילָן.

וּמִתְרַצִּי דְאֶתִּיָא כְּמֵאדָּאֵמֵר חֲטָה מִין אֵילָן הוּא וְאֶתִּיָא כְּמֵאן דְאֶמֵר עֵץ שְׁאֲכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הִרְאִישׁוֹן חֲטָה הָיְתָה. וְיֵשׁ מִתְרַצִּים תִּירוּץ אַחַר כִּי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם הֵם בִּיכּוּרִים שְׁעַל שְׁמֵם נִקְרָא עֲצַרְת יוֹם הַבִּיכּוּרִים וְאָמַר הַקַּב"ה הֵבִיאוּ לְפָנַי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִזֶּה הַמִּין הַמְּנוֹבָחָר וְהַטּוֹב מִכָּל מִינֵי הַצִּמְחִים לְצוֹרֵךְ חַיֵּי הָאָדָם כְּדֵי שֶׁתִּתְבַּרְכוּ לָכֶם שְׂאָר כָּל מִינֵי אֵילָן שֶׁתִּבִּיאוּ מֵהֶם בִּיכּוּרִים.

וּבְשֵׁם הַר"ר שְׁמוּאֵל מְצִאתִי שְׁלֵכָךְ צִנָּה הַקַּב"ה לְמַנּוֹת בֵּין פִּסַּח לְעֶצְרָת יוֹתֵר מִבְּשְׂאָר מוֹעֲדִים לְפִי שֵׁא"י הוּא ד' מֵאוֹת כְּרֶסֶה עַל ד' מֵאוֹת פְּרָסָה וּב"ה בְּאֶמְצַע הָרִי שְׁנֵי מֵאוֹת לְכָל צַד. וּבְכ' יוֹם יִלָּךְ לְבֵיתוֹ כִּי מִהְלָךְ אָדָם בֵּינוֹנֵי בַּיּוֹם י' פְּרָסָאוֹת.

וּבְכ' יוֹם יִחְזוֹר לְרַגֵּל שְׁבוּעוֹת הָרִי מ' יוֹם. וְז' שְׁבַתוֹת שְׂאִינוּ הוֹלֵךְ הָרִי מ"ז נִשְׂאָרוּ עוֹד ב' יָמִים.

לקרן צנה הקב"ה למנות שלא ישפח לעפב בביתו יותר מב' ימים: תרפו נוהגין בכל המקומות שלא לישא אשה ונשאל להסתפר. והטע' שלא להרבות בשמחה שבאותו זמן מתו י"ב זוגות אלה תלמידים לר' עקיבא מפני שלא היו נוהגין כבוד זה לזה כ"כ הטור א"ת והאבודרקהם.

ובשם החבר ר' בנימין בר אברהם הרופא ז"ל מצאתי מה שנהגו שלא לישא אשה בין פסח לעצרת. לפי מה שמצינו בסדר עולם פ"ג משפט רשעי' בגיהנם י"ב חדש שנא' והיה מידי חודש בחדשו רבי יוחנן בן נורי אומר מן הפסח ועד עצרת שנא' ומידי שבת בשבתו והיא משנה שלימה כוף פר' שני דעדין: תרפו כתב רבינו האי בתשובה מה שנהגו שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה עד שחרית.

משום תלמידי ר"ע שפולם מתו משקיעת החמה ונקברו אחר שקיעת החמה והיו העם בטלים ממלאכה. ועוד דכתיב שבע שבתות תהיינה מלשון שבות ושמטה דכתיב שבע שבתות שנים.

מה שנת השמטה אסורה במלאכת קרקע אף זמן ספירת עומר דהיינו לאחר שקיעת החמה שובתין ממלאכה ע"כ. וכ"כ הטור אלא שהוסיף וכתב ונהגו הנשים שלא לעשות מלאכה משתשקע החמה.

ובשם הר"ר שמחה משפיר"א ז"ל מצאתי עדיין אנו צריכין למודעי בכראשית רבה פ' י"ז דגרסי' התם מפני מה הנשים מהלכות אצל המת תחלה. אמר להן מפני שגרמה מיתה לעולם.

והלכה בידיהן ובהן נוהגות מדה זו זכירות ושכרות להודיע שבחן בכל דור ודור שקדמו אצל אותן התלמידי' לכבדן ולהתעסק בהן. לפיכך נהגו שלא לעשות מלאכה באותו ערב זכר לנשים צדקניות שהיו באותו הדור: תרפו כתב הטור יש מסתפרין מלג"ב ואילך שאומרים שאז פוסקי' מלמות ע"כ.

ובנדאי הוא הדין לישא אשה דכיון דפסקו אז מלמות למה יהא אסור לישא אשה אלא חזא מינייהו נקט. ואנו נוהגין שלא להסתפר רק ביום ל"ג.

ולפניו ולאחריו לא. והמנהג הזה לפי הטעם שכתבו האחרוני' דל"ג בעומר הוא משום דכל ימים שלא אמרו בו תחילה מתו.

והם ז' ימי הפסח ושלישה ימים דר"ח שנים דאייר וא' דסיון ושבע שבתות עדיין ישארו ל"ב ימים נמצאו שמתו ל"ב ימים. ע"כ משמחים ביום ל"ג.

וא"א בו תחילה. ויש נוהגין להסתפר עד ראש חודש אייר וכן הוא בשבולי לקט סימן ע"ד: תרפו ל"ג בעומר שחל ביום ראשון מסתפרין ביום ששי שלפניו הואיל ואינו אלא משום מנהג וכן הורה מהר"ר חזקיה מוישלווי"ל דאז וכן פסקתי גם אני לשון מהר"י וי"ל.

ומהר"ל אוסר ע"ש. והמקיל לא הפסיד: עניין שבועות תרצ בששה בסיון חג השבועות. דכתיב וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם מקרא קודש יהיה לכם. וכתוב וספרת' לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות

תמימות תהינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'.

וכשאתה מונה לעומר מיום ט"ז בניסן נמצא שבועה שבועות פלים בה' בסיון שהם מ"ט יום. ויום ו' בסיון הוא יום חמשים.

ובו ביום נקבע חג השבועות. ובמדרש אנדה למה חלה הכתוב חג השבועות בספירה עומר מה שאין בו בכל המועדות.

לפי שפשנתבשרו ישראל לצאת ממצרים נתבשרו שהן עתידין לקבל את התורה לסוף חמשים יום ליציאתן שנא' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על הקר הזה. הרי הנו"ן של תעבדון יתירה לומר לה' לקח' נ' יום תעבדון את האלהים שתקבלו את התורה.

וישראל מרוב החיבה היו מונין בכל יום ויום ואומרים הרי עבר יום א' יום ב' וכן פולם שהיה נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבתן לפיכך נקבעה הספירה לדורות ובשם הר"ר יהודה החסיד ז"ל מצאתי לפי שהימים הללו ימי מלאכת השדה הן ואין מי יגיד לכפרים אם אייר מלא או חסר.

לכך אמרה תורה תספרו חמשים יום ואח"כ מקרא קודש יהיה לכם. וארבע שמות נקראו לחג זה נקרא שבועות לפי שהוא בא אחר מספר ז' שבועות פדכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבועות תמימות תהינה וכתוב שבע' שבועות תספור לה'.

ולמה לא אמר ששה בסיון תעשה שבועות. לפי ששכל הרגלים היה כל א' בביתו אבל בחג שבועות לא היו מצניין בעיירות אבל היו כל א' בשדהו אצל תבואתו כמו שמצינו בבועז והואיל ולא היו בעיירות לא היו יכולין לדעת מתי יהיה ר"ח סיון לכך צוה לספור שידעו בכל מקום אימתי הוא חב השבועה'.

וצוה לספור בליל' שאז אינם טרודי' במלאכה: ונקרא עוד חג זה עצרת לפי שהוא כמו ח' לפס'. ואיתא בפסיקתא ראויה היתה עצרת של חג להיות רחוקה ממנו נ' יום כשם שעצרת רחוקה מפסח נ' יום אלא משל למה הדבר דומה למלה שבאת לו שמחה והיו לו בנות נשואות במקום קרוב.

ובנות נשואות במקום רחוק. אלו שהן נשואות במקום קרוב דאית ביומין' דיזלון וייתנו. ואלו שהן נשואות במקום כחוק דלית ביומיה דיזלון וייתנו. אמר המלה אני ואתם נשמח ביום אחד.

כך בפסח על ידי שישאל יוצאין מן החורף אל הקיץ לפי היא רחוקה ממנו נ' יום דאית ביומין' דיזלון וייתנו. אבל בחג ע"י שישאל נכנסין מקיץ לחורף קשה להם טרדת דרכים אינה רחוקה ממנו נ' יום דלית ביומיה דיזלון וייתנו.

אמר הקב"ה אני ואתם נשמח ביום א'. הלא נמי אמר להם עצרת תהיה לכם ולהלן הוא אומר עצרת לה' אלהיך הפל ביחד וכתוב זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו פי' עמו וכתב הרמב"ן פ' אמור וז"ל וצוה בחג המצות ו' ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם פי

כָּלֶם קְדוֹשׁ ם וּבְתוֹכָם ה' וּמוֹנֶה מִמֶּנּוּ מ"ט יוֹם וְהַשְּׁבוּעוֹת כִּימֵי עוֹלָם וְקְדוּשׁ יוֹם הַח' כַּח' שֶׁל חַג.

וְהַיָּמִים הַסְּפוּרִים בְּנִתְיָיִם כַּחוֹט שֶׁל מוֹעֵד בֵּין הָא' וְהַח' שֶׁל חַג. וְהוּא יוֹם מִתֵּן תּוֹרָה שֶׁהָרָאָה אֶת אֲשׁוּ הַגְּדוּלָּה וְדִבְרָיו שֶׁמְעוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ וּלְכֹף יִקְרָאוּ חֻכְמִים בְּכֹל מְקוֹם חַג הַשְּׁבוּעוֹת עֲצָרַת שֶׁהוּא כִּיּוֹם ה' שֶׁל חַג שֶׁקְרָאוּ הַפְּתוּב בֶּן עַכ"ל.

וְאֶפְשָׁר שֶׁלְּזֶה רְמִזָּה הַתּוֹרָה לֹמַר שֶׁבְּתוֹת תְּמִימוֹת תְּהִינָה שֶׁאֲמָרוּ שֶׁהוּא מְלִשׁוֹן שְׁבִיטָה. וְנִהְיָו מִכָּאֵן שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת הַנְּשִׂיִם מְלֵאכָה בְּלֵילוֹת הַסְּפִירָה שֶׁהוּא כְּמוֹ רִמְזוֹ שֶׁהַעֲבִירוּ חֲנוּלָו שֶׁל מוֹעֵד הָאֲסוּרִין בְּמְלֵאכָה.

וּבַעֲבוּר זֶה לֹא נִתְקַדַּשׁ יוֹם אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח בְּקִרְבָּן חֲלוּק מִשָּׂאָר יָמִים וְאִין בּוֹ הַלֵּל גְּמוּר עַד יוֹם הַנ' הַנִּזְכָּרִים שֶׁעִיקַר קְדוּשַׁת הַיּוֹם הוּא עֲנִיּוֹ הַנ'. וּמִטַּעַם זֶה ג"כ לֹא אָמַר בְּשִׁשִּׁי בְּסִינּוֹן תַּעֲשֶׂה חַג הַשְּׁבוּעוֹת כְּמוֹ שֶׁזָּכַר בְּכֹל שָׂאָר הַמוֹעֲדִי אֲלֵא שֶׁעֲשֵׂאָתוּ הַתּוֹרָה סְנִיף לַחַג הַפֶּסַח דְּכַתִּיב בְּחַג הַפֶּסַח וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּחְרַת הַשַּׁבָּת וְגו' עַד מִמִּחְרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ נ' יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם.

כְּלוֹ בַּיּוֹם הַנ' תִּקְרִיבוּ קִרְבָּן וְלַח תִּסְפְּרוּ. נִתְבָּאָר מִכָּל זֶה שֶׁחַג הַשְּׁבוּעוֹת נִקְרָא עֲצָרַת. וְהָאֵבֶן שׁוֹעִיב פֶּתַח טַעַם קְרִיאָ' שְׁמוֹ עֲצָרַת שֶׁלֵּכֵן בָּא ז' שְׁבוּעוֹת וּמ"ט יוֹם וּבַיּוֹם נ' עֲצָרַת כְּנֶגֶד הַיּוֹבֵל הַגְּדוֹל. וְהוּא מַל' מַלְכוּת שֶׁיִּמְלֹךְ הַשֵּׁם עַל כָּל מַעֲשָׂהוּ מְלִשׁוֹן זֶה יַעֲצוֹר בְּעַמִּי. וְנִתְנָה בּוֹ תּוֹרָה לַעֲנִיּוֹן נִכְבָּד שֶׁהִיא עִיקַר הַפֶּל וְתַכְלִית כְּוֹנֶנֶת בְּרִיאָ' עוֹלָם וּלְכִי זֶה אִין קְדוּשַׁת הַיּוֹם וּמַעֲלָתוֹ בַּעֲבוּר מִתֵּן תּוֹרָה לְבַד. אֲלֵא בַּעֲבוּר קְדוּשַׁת אַחֲרַת שֶׁהִיא הַגְּדוּלָּה כְּנֶגֶד הַיּוֹבֵל הַגְּדוֹל סוּף הַשְּׁמִיטוֹת.

וְלֵכֵן לֹא נִתְיַחַד לוֹ זְמַן בַּחֲוִירָה כְּפֶסַח שֶׁהוּא בִּי"ד בְּנִיסָן אוֹ בְּסוֹפּוֹת בִּט"ו אוֹ בִּר"ה אוֹ בִּי"ה לֹא אָמַר בְּשִׁשִּׁי בְּסִינּוֹן. אֲלֵא שֶׁעֲשֵׂאוּ הַתּוֹרָה סְנִיף לַחַג הַפֶּסַח.

הַרִי נִתְבָּאָר מִדִּבְרָיו שֶׁנִּקְרָא עֲצָרַת ע"ש מַלְכוּת שֶׁיִּמְלֹךְ הַשֵּׁם: וְעוֹד נִקְרָא יוֹם "מִתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל דְּקִי"ל כְּרַבְּנֵי דְאֲמַרִי בּו' בְּסִינּוֹן נִתְנָה הַתִּירָה. וְאֵע"ג דְּאִינְהוּ סְבָרִי דְאִיִּיר הֵאֵי שְׂמָא עֲבָרוּהָ.

וְא"כ הִנֵּה בַּיּוֹם הַנ' וְאֵנְחָנוּ אִין מְעַבְרִין אוֹתוֹ לַעֲוֹלָם וְלַעֲוֹלָם הוּא חֶסֶר וּ"מ דְּאֲמַרִי שֶׁבְּשִׂשָׁה בְּסִינּוֹן נִתְנָה אֵע"ג שֶׁהִנֵּה יוֹם נ' וְא' אִין לַעֲשׂוֹת אֲלֵא כְּמוֹ שֶׁעֲשֵׂאוּ תַחֲלָה בּו' בְּסִינּוֹן וְלֵכֵן אֵנְחָנוּ מִזְפִּירִין בְּקִידוּשׁ וּבַתְּפִלָּה זְמַן מִתֵּן תּוֹרָתְנוּ וְכַתֵּב הַר"ק חַתִּיב וּקְרָאָתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מְקַרָּא קוֹדֶשׁ לֹא הִנֵּה צָרִיף לֹמַר אֲלֵא מְקַרָּא קוֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם אוֹ וּקְרָאָתֶם.

אֲלֵא לֹמַר לָךְ בְּחַג הַשְּׁבוּעוֹת תִּהְיֶה קְרִיאָה אַחֲרַת שְׂאִינָה כְּתוּבָה בְּחַג הַשְּׁבוּעוֹת. דְּבִשְׁלָמָא בְּפֶסַח אֲמַרִינּוּ זְמַן חֲזִירוּתֵנוּ כְּתִיב בִּיהַ בְּהַדְיָא וַיִּפְדֶּה מִבֵּית עֲבָדִים.

בְּסוֹפּוֹת אֲמַרִינּוּ זְמַן שְׁמִחַתֵנוּ כְּתִיב בִּיהַ בְּהַדְיָא וְהֵיית אַף אִיָּה) שֶׁ בְּחַג הַשְּׁבוּעוֹת אֲמַרִינּוּ זְמַן מִתֵּן תּוֹרָתְנוּ וְלֹא כְּתִיב. לְכֹף נֹאמַר וּקְרָאָתֶם מִקֶּר' קוֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הוֹסִיף קְרִיאָה.

או יהיה לכם יותר לומר שיזכיר זמן מתן תורתנו כו'. ולמה לא הזכירה התורה בפירוש כי בו' בסיון נתתי לכם התורה.

כמו שאמר בפסח כי ביום הזה הוצאתי את צבאותיכם. ובסוכות אמר כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו' לפי שעיקר החג לא נקבע לכה אלא שהוא עצרת של פסח כמו שזכר.

ועיקר קדושת היום הוא ענין הנ' כמו קדושת היוכל שבאה מצנת התורה וספרתם לכם שבע שבתות שנים וגו' וקדשתם את שנת הנ'. ובעבור שיום הנ' מקודש לענינו הגדול אנו זוכרים ג"כ מתן תורתנו.

והנה פסח וסוכות שהם ז' ימים נמשכים אנו אומרים זמן חירותנו זמן שמחתנו. אבל בר"ה וי"כ שאינם אלא יום א' אנו אומרים יום תרועה יום סליחה.

וחג השבועות ג"כ אינו אלא יום א' לא היה ראוי לומר זמן מתן תורתנו אלא יום מתן תורתנו אבל אנחנו אומרי' זמן מתן תורתנו לפי שיום זה אינו יום מ"ת ממש. כי מיום הג' עלה משה להר ונתעסק בקבלתה ימים רבים מן ההר אל העם ומן העם אל ההר.

ועוד כי לא נתנה כל התורה כולה ביום זה כי בח' זמנים נתנו קצת מצות א' לאדם הראשון ו' מצות. ב' אבר מן החי לנח.

ג' המילה לאברהם. ד' גיד הנשה ליעקב ה' היבום ליהודה.

ו' קידוש החודש במצרים ופסח ופדיון בכורים. ז' במרה שם שם לו חק ומשפט וארז"ל שבת וקצת דינין במרה איפקד.

ח' בסיני כל התורה. ולכן אנו מזכירין זמן מתן תורתנו כי הוא הזמן הח' והוא כנגד יום שמיני עצרת כי הוא בתחלת השבוע הח'.

והמצוה לממני יומי ושבועי. ובעל עקדת יצחק כי' ב' טעמים למה לא זכרה תורה מתן תורה.

אמר כי אין דרך ומבוא כלל להזהיר על שמירת יום קבלת התורה. אחר שאם אין תורה ח"ו אין בכאן מצוה כלל כמו שלא רצו למנות מציאות הש"י בכלל המצות שאם אין מצוה ח"ו אין מקום למצות.

ועוד פי' טעם אחר שלא רצה הקב"ה ליחד יום לקבלת התורה. אלא שבכל יום ויום חייב אדם לראות פאלו היום קבלה כמ"ש היום הזה באו מדבר סיני ואומר היום הזה מצוה ה' אליה.

ובמנורת הפאור מאריך לתת טעם הענין זה ע"ש: ונקרא עוד החג הזה "יום הבכורים כמ"ש וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם. ונקרא יום הבכורים לכי שהוא בימי קציר חטין ואין מקריבין מנחה חדשה עד שיקריבו שתי הלחם.

ושתי הלחם הם רמז לתורה שבכתב ולתורה שבעל פה כמו דכתיב לכו לחמו בלחמי ואומר ריס ניהוץ בעונמר ובשבועות ללמדך שאע"פ שהעונמר הוא שעורים הוא ריח

ניחות. וכן בשבועות אומר ריח ניחות ללמדך שכל האוכל לחם צר ומים לחץ כדי ללמוד תורה ריח ניחות הוא יותר ממון ולבונה וכדאיתא במעשה דר' אליעזר.

אמרין בירושלמי דר"ה ר' משרשי' בשם רב אחא אומר בכל הקרבנות פתיב חטאת ובעצרת לא פתיב חטאת. אומר להם הקב"ה לישראל מיום שקבלתם התורה עליכם פאלו לא חטאתם בימכם.

ועל פן יש לשמון בחג השבועות. ולא מצינו שלמי ציבור כי אם בעצרת ללמדך ללמדך שאסור להתענות בחג זה אפי' מי שרגיל להתענות בכל השנה כדאמרין בפסחים פ' אלו דברים מר בריה דרבנא יתיב פנלי שתא בתעניתא בר מעצרתא ויזא דפוריא ומעלי יזא דכיפוריא.

עצרת יום שנתנה בו תורה לישראל. פורים מעיקרא קרא להכי איתקון.

מעלי יזא דכיפורי דתני ר' חייא מדפתי פתיב ועניתם אח נפשותיכם בתשעה לחודש כו'. ר' יוסף ביוזא דעצרתא עבד ליה עגלא תליתא אומר אי לאו האי יזא פמה יוסף איפא בשוקא: תרצא למחרת קורין בחודש השלישי עד סוף הסדר דאיתא במדרש בחד' הג' אומר הקב"ה לישראל בני הוו קורין את הפ' הזאת בכל שנה ושנה ואני מעלה עליכם פאלו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה איתמי בחודש הג': תרצב ונוהגים לאכול מאכלי חלב ביום א' של שבועות.

והטעם שהוא כמו הב' תבשילין שלוקחין בליל פסח זכר לפסח וזכר לחגיגה. פן אוכלין מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר.

וצריכון להביא עמהן ב' לחם על השלחן שהוא במקום המזבח ויש בזה זכרון לשתי הלחם שהיו מקריבין ביום הביפורים. ועוד יש רמז לזה מן התורה שזאמר מנחה "חדשה" לה' "בשבועתיכם ר"ת חלב וצריף לאכול גם בשר כי אין שמחה בלא בשר.

ובעל אכן בוסן פתב גם אמרו בעלי משל וחיידה. שמכפר תרי"ג רמז אל "דבש" חלב "קמחא" דסמידא.

והא' העודף פתור. לאכול מהן שובע והותר.

פן היום מנהג בני אמותינו. ביום מתן תורתינו.

עכ"ל סוף דבר הפל נשמע את האלהים ורא ואת מצותיו שמור וממנהג אבותינו אל תסור פל אשר ירוף ואל ישנה אדם שום מנהג כדאמרין בפסחים פ' מיום שנהגו ובב"ר פ' וירא אליו עליות' לקרת' הלה בנימוסה ובפ' א' דתענית ר'ושלמי ובירושלמי פ' מקום שנהגו ובהגדה שיר השירים דמנהג' מילת': תרצג ביום ב' מנהג לקרות מגלת רות קודם קריאת התורה לפי שפתוב בפ' אמור אל הפהנים בעניין המועדים בפ' שבועות ובקצרכם את קציר ארצכם לעני ולגר מעזוב אותם.

וכתיב ותורת חסד על לשונם ובועז עשה בקצירתו חסד לרות. ולכה קורין בעצרת מגילת רות ובו מצינו בוע"ז פסוקי' עכ"ל הרוקח.

והרב ר' דוד אבן יחזקאל פתב וז"ל ונהגו לקרות מגלת רות בחד השבועות להיות סיפור תולדת כסאות למשפט כסאות לבית דוד לנטוע בנפשותינו מדת הבטחון ושאמין כי כאשר הבורא ית' שמר הבטחתו לישראל אשר הבטיחם ע"י משה נביאו.

בהוציא את העם ממצרים תעבדון את האלהים על הקר הזה. ומן השמים השמיים את קולו ויתן להם חקים ומשפטים צדיקים ועדות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.

ככה ישמור הבטחתו שנית ויצא חוץ מגזע ישי ונצח משרשיו יכרה ונחה עליו רוח ה' כאשר נחה על רבן של נביאים בשלימת נפש האלהית רוח חכמה ובינה. בשלימת נפש המרגש רוח דעת ויראת ה'.

בשלימת נפש הצומחת בא פן כי כל רוחי יוציא בשכל. ולכן ישפוט בצדק דלים ונה"א פועל הצדק.

ויזכיר במישור לענוי ארץ והוא פועל הסוד המכונה בו עשיית הישר. וברוח שפתיו ימית רשע והוא פועל המשפט כאשר פירשנו ע"כ.

ואני אומר מה לנו לבקש ולחפש למצוא טעם במה שקדמונים אהזו שער. והם רבותינו הקדושים נתנו טוב טעם ודעת באמרו ו"ל במדרש ומה עניין רות אצל עצרת שנקראת בעצרת בזמן תורה.

ללמדך שלא נתנה תורה חלא על ידי סורין ועיני. וכן הוא אומר חותך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים.

אמרה תורה לפני הקב"ה רבש"ע תן חלקי בשכט של עוני שאם עשירים עוסקים בי יהיו מתגאים. אבל פשהם עניים הם מתעסקים בי והם יודעים שה רעבים ושפלים שנ' נתן הסבל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו.

לפיקדו ויהי בימי שפוט השופכים ויהי רעב בארץ הדין אומר לאדם טול קיסם מבין שיניך והוא א מר טול קורה מכין עיניך. למה ויהי שתי פעמים אחד לרעבון לחם ואחד לרעבון של תורה.

ללמדך כל דור שאין תורה מצויה בו רעב מצויה בו: תרצד נהגו קדמונים ו"ל משרתי עליון שלא ליש בליל שבועות. ועכשיו בשתי לילות.

ובכל לילה קורין בתורה בנביאים ובכתובים ומדלגין בתלמוד ובאגדות וקורין בתקמת של סתרי תורה עד אור הבוקר וקבלת אבותיהם בידיהם. והעניין הזה טוב ונכון הוא ואשריהם ואשרי עם שלו ככה והטעם דוע לחכמי האמת: תרצה מורי מהר"ש ו"ל התיר החלב שנתקלה ב"ט א' של שבועות לאוכלה באותה יום.

ואם נתקלה בשפת שלפניו ה' סיון אין לאוכלה עד יום ב' עיין בתשובותיו וכן הורה מהר"י מול"ן ו"ל. עניין תשעה באב תרצו אמר הנביא כל אויביה השיגוה בין המצרי' היינו בין שבעה עשר בתמוז וט' באב השיגוה בין המצרים בגימטריא המה כ"א ימים מ"ז בתמוז עד ת"ב וזהו דאיתא באיכה רבתי ויאמר אלי מה רואה ואומר מפל שקד אני רוא' אמר ר"א מה סימנו של שקד זה משעה שהוא מציץ עד שעה שהוא גומר כ"א יום.

כך מי"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום ואיתא נמי התם בןשנו כי שמענו חרפה אלו י"ז בתמוז כסתה כלימה פנינו. אלו תשעה באב אם פן הוא התחלת הפורענות לכן אין מסתפרין משבעה עשר בתמוז עד אחר ט' באב ואין נושאים נשים.

ויש שאין אוכלין בשר ואין שותין יין מי"ז בתמוז עד י' באב. וכתב הפלפול בכם הר"ר אשר הטעם משום דאמרין בתלמוד במשנה שבעה עשר בתמוז בטל התמיד וכן בעונותינו בטל ניסוף היין.

ויש נמנעים משבעה עשר בתמוז עד שבת נחמו וכתב מורי מהר"ש ז"ל בתשובה דלאו מנהגא הוא וראוי למחו' אם לא שחל תשעה באב ביום חמישידאז מדינא הוא. אבל אם חל ט' באב מקמי הכי מנהג של שפות הוא ואפילו התרה אינו צריך פדאיתא בירושלמי פרק מקום שנהגו כל דבר שאינו ידוע שהוא מותר והוא טעה בו כאיסור נשאל לחכם ומתירין לו.

פירש בלא פתח וחרטה כאשר פירש הרא"ש להדיא ואף שמונעין עצמן מבושר יין כתב מורי מהר"ש ז"ל בתשובה סימן צ"ב דמותרין ברחיצה: תרצו בין המצרים נמנעים מלברך שהחיינו על שום פירא.

וכן איתא בספר חסידים הביאו מהר"י מולין בתשובותיו ע"ש ונראה לפי עניות דעתי כגון מילתא דאפשר לדחויי כגון פירא או מלבוש אבל אי מיקרי פדיון הבן אין מתמיצין את המצנה או את הברכה וצ"ע בתשובת מהרי"ל.

ועיקר יסודו בנזיל על ספר חסידים. בספר חסידים סי' תתמ"ג כתב דיש מברכי' על פרי חדש כשנזדמנו להם שבתות שביין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב.

ונ"ל דהמיקל בשבתות לא הפסיד: תרצח באיכה רבתי איתא שצריך ליזהר מי"ז בתמוז עד ס' באב שלא לילך יחידי מז' שעות עד ט' שעות. אין להכות אפי' רב לתלמידו אפילו ברצועה לפי שבהן קטב מרירי שולט וספנה יש בדבר שנא' כל רודפיה השיגוה בין המצרים וכן הוא במדרש תהלים מזמור רצ"א וכ"כ הרומח.

(אחר י"ז בתמוז אין אומרים פרקים בק"ק ורנקבורט) תרצט כתב אה"ע נהגו אבותינו שלא לרחוץ מר"ח. ויש עלינו לקיים משום אל תטוש תורת אמה וכ"כ המרדכי בשמו בתחלת מועד קטן.

וכתב בתרומת הדשן בסי' ק"ן דמשמע דאפי' בצונן אסור אע"ג דלשון הרמב"ם דווקא בחמין נהגו איסור. נר' דא"ז ומרדכי פליגי עליה בהא דאינהו סברי דנהגי מר"ח ואיהו לא כתב אלא בשבת זו.

ה"נ נימא דבהא נמי פליגו. אמנם כמדומ' לי שראיתי בימי חרפי רוחצי' בנהרות מר"ח ולא מיחו בידם והמחמיר תע"ב עכ"ל.

ומהרי"ו כתב דמנהג שלא לרחוץ גם בצונן. ובדרשות מהרי"ל כתב דמותר לחפוף הראש בערב שבת דחזון ישעיה.

ודווקא במימי חפיפת הראש צוננן ולא חמין. ובקנשי מותר גם כה"ג וכן הנהיג לבחורים גם הוא בעצמו עשה פן דאמר דהוא רגיל לחוף הראש בכל פ"ש מתקרי חולה אצלו.

ואם אינרע ר"ח בע"ש רוחצין לכבוד השבת פן נהגו. ובמנהגי דור"א דרבותינו שבמגנצ"א נזקרינ ומקדימין לרחוץ: תש אשה לטבילתה רוחצת וטובלת פדרכה.

ואם אינרע ליל ט' באב או י' באב רוחצת וטובלת ליל י' באב. ואם א"א תרחץ ותנחף ערב תשעה באב ותטבול ליל מוצאי תשעה באב אגודה.

ונ"ל הרוקח סימן שי"ב אלו שאילות שאלתי אני יקר מן רבינו קלונימוס מן רומי מאימתי חייב אדם למנוע מלרחוץ קודם תשעה באב. יום קודם ראש חודש או ר"ח עצמו.

והשיב חייב אדם למנוע מלרחוץ מר"ח אב ובראש חודש עצמו אסור משום שנא' חגה חדשה ושבתה. אבל קודם ראש חודש מותר לרחוץ בו ביום.

ועוד אם יזדמן לבר מינן שינשלימו לו שלוששים אפ"ל יום א' או שני ימים או לאחר ר"ח לאלתר באותה שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אם מותר לרחוץ בת"ב או אם יש לו להמתין עד לאחר תשעה באב.

והשיב אם יזדמן לו סוף דבר לאחר ר"ח לאלתר אסור לרחוץ דשיעבור תשעה באב שאין לו אבילות גדולה מזו שחבר בית אלהינו. ודמ"א לו פדקאמרי רבנו במסכת תענית לגבי אבל דתנ"א תכפוהו אבילות בזה אחר זה אם הכביד שערו מיקל בתע' ומכבס פסותו במים אלמא בחמין אסור ה"נ פדתכפוהו אבילות דמ"א ואסור ברחיצה עד אחר תשעה באב.

עוד שאלתי אם יזדמן לאשה נדה לרחוץ מטומאתה קודם ט"ב אם מותר ברחיצה אם לאו. השיב לגבי אשה נדה שיזדמן לרחוץ באלו ימים מטומאתה מותרת לרחוץ ע"י פושרין ולטהר במי מקנה אם מתעסקת לטהר עצמה לבעלה ומשום פריה ורביה הקילו לה.

פי הא דאמרו חכמים גדולה פריה ורביה לפני הקב"ה מבניין בית המקדש שנאמר חדש יהיה בלבנו ושנים חדשים בביתו ועוד שאינו אסור בתשמיש המטה כ"א בתשעה באב בלבד אבל קודם לכן מותר ע"כ.

וכן הוא בשבולי לקט. ובתנ"א אבל אסור לטבול בתשעה באב אפ"ל טבילת מצוה וכן כתב התוספות פ"ב דביצה וכן כתב המרדכי והר"ר יצחק מדור"א.

וכדי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה אחת בשנה: תשא בענין פקבוס א"ח ואשיר"י ומרדכי וסמ"ק אין אוסרין רק שבוע שחל תשעה באב בתוכה וכן משמע בהד"א בתרומת הדשן. ואפילו חל תשעה באב בשבת מתירין המרדכי והאשירי בשני השבועות וכן באורח חיים וסמ"ק ביום חמישי משום פבוד שבת.

ונראה דנדאי איכא להקל דהא מסקינן פלי פשתן אין בהם משום גיהוץ והוא פקיבוס שלנו ומותר פדי להניח עד אחר תשעה באב אפילו לכבס בשבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה וכ"ש לפני שבת זו דאינו אסור משום פקיבוס.

וכן במנהגי' ישנים מתיר בב' שבועות שחל ס' באב בשבת. אכן כתב בשם סמ"ג דנהגו לאסור אעפ"י שנדחה מ"מ הא גם הטור הביא הסמ"ג שכתב שנהגו פן ומייתי עליה גם פן דברי סמ"ק שכתב פי' לפירושו דכל השבוע חוץ מיום ה' קאמר ע"כ מצאתי.

ומה שפכתב דודאי איפא להקל דהא מסקינן פלי פשתן אין בהן משום גיהוץ. והוא ככיבוס ש'לנו כו'.

אומר אני דאדרבה דאנו נקטינן פאבי העזרי שכתב שנהגו אבותינו אסור אף בכיבוס ש'לנו. וכן כ' מהר"י קארו דאין להקל כיון שנהגו כ"ש אפשר דמדינ' נמי אסור שהרי יש מי שפכתב דכיבוס ש'לנו קרי גיהוץ לשל בני בבל שאין מתלבנים יפה לפי שממיהם הם עכורים שאינם ארץ הרים וגבעות פארץ ישראל.

וכיבוס של שאר ארצות אפשר שהוא ככיבוס של ארץ ישראל ואסור. ועוד שהרי הב"י פירש בפ'ק אילו מגלחין דגיהוץ היינו נטר ועפר או בורית וכיבוס היינו במים למד ובזמן הזה אין מכבסין במים לבד.

נמצא שכל כיבוס של זמן זה הוי גיהוץ ואסור מדינא אכ"ל בכלי פשתן וכן משמע בפ'לבו. ומאחר דאנו נוהגים מר"ח ואילך אסור כיבוס ש'לנו עכ"פ וכן פכתב מהר"א בהגה"ה לחומרא.

פכתב עוד דאסיר ליתן פלים אפילו לכפוס פותית מר"ח ואילך: תשב פכתב בהלכות ש'מחות אסורים הגדולים לספר לקטנים ולכבס פסותם בשבת שחל ט' באב להיות פתוקה ע"כ. והוא דאסור לכבס פסות קטנים משמע דלא בבגדים ש'מלפפין בהם קטנים המוציאים ריע ומשתינים בבגדיהם קאמר דהנהו משרי שרי.

ודייק לישני שפכתב לשון פסות ולא לשון בגד. וכן הוא בפ'נס דרוחצין לקטנים הראש ומכבסין את הסדינים שלהם שקורין ווינדלי"ן כל ארד ואחד לבדו ולא הרבה ביח'.

וכן פתוספת פ' פתרא דתענית משמע דמותר לכבס בגדי תינוקות אפ' בלא שינוי: תשג פכתב מהרח"י בתרומת הדשן סימן קנ"ב דאסור לעבריות לכבס בגדי ארמאית. אבל אותה מלאכה שעושי הנשים לצעופות קודם הפביסה ש'מוללין הקצוות אין לאסור בשבת זו כל עיקר בצעיפי ארמאית דאפ' בצעיפי ישראל' אינה אלא חומרא יתירא.

ומשמע ה'תם דאם ידוע ומפורסם שהוא של ארמאית שרי: תשד בתיקון בגדים ראוי להחמיר מראש חודש אורח חיים סימן תקנ"א. ובגדים חדשים בתחלתו לארוג דווקא מחמירין אבל טוניה לצורך תפירה וכה"ג מותר תרומת הדשן.

וכתבו הגהות מיימוני בשם הרוקח דאסר ליקח אפילו מנעלים חדשים וכן הוא באגודה פ' פתרא דתענית וכן הנהיג מהר"ל. ונוהגים לתת לאומנים פותים לתקן פלים חדשים תוך זמן זה כדי שיהיו מוכני' לאחר התענית.

ומיהו טוב למעט בזה במקום דאפשר דלא עדיף משאר משא ומתן דממעטין: תשה פכתב הפ'לבו יש נמנעים מאכילת בשר משונכנס אב לפי שאין ש'מחה אלא בבשר. ואעפ"כ אין להמנע מהתבשיל שנתבשל בו בשר דלצעורי נפשיה קא מכונן והא מצטער.

ועוד דאמרינן בנדר' הנודר מן הש' מותר בתבשיל: תשו מצניעים מראש חודש ואילך הספין של שחיטה שאין שוחטין כ"א לצורך מצנה לחולה או שבת או מילה. ובסעודת מצנה פגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכתא וסעודת אירוסין אוכלין בכר ושותין יין כל השניכים לסעודה.

אָבֵל יֵשׁ לְצַמְצָם וְשָׁלָא לְהוֹסִיף. וּבְשָׁבוּעַ שְׁחָל תַּשְׁעָה בָּאָב בְּתוֹכָהּ אֵין לְאַכּוֹל בְּכֵר וַיֵּין רַק מִנֵּינן מְצֻמְצָם וְזֵה אֶפְיָלוּ בְּעָרְבַת תַּשְׁעָה בָּאָב וְשָׂרִי וּבְלִבְד בְּלֵא יְהֵא בְּסַעוּדָה הַמְּפָסִיק בָּהּ הַג"ה מֵה"ר אַבְרָהָם קְלוּיזֶנְבֵּרְג ו"ל: תַּשּׁוּ כְּתוּב בְּתַשׁוּבַת מְהַר"ל לְשָׁתוֹת זֵין הַבְּדֻלָּה לֵא רְאִיתִי רַבּוֹתֵינן גְּזֵהִים.

וּגְדוּלָּה מְזוּ אָמַר לִי מְהַר"שׁ מִשְׁפִּיר"א שְׁדָן לְפָנֵי מְהַר"ם שְׁמוֹתָר לְכַרְךָ בְּרַפְתָּ הַמְּזוּן עַל כּוֹס שֶׁל זֵין וּלְטוֹעֵמוֹ וְהוּדָה לֹו מְהַר"ם. אָכֵן לְבִי מְגַמְגֵם בְּזֵה פִינֵן דְּמַדְמִי לִיָּה לְנִדָר כְּמוֹ שְׁפָסַק מְהַר"ם דְּצָרִיף הַתְּרָה לְמִי שְׁנֵהָ אִיסוּר.

גַּם בְּסִטָר אַגְוֵדָה הַתִּיר לְבַשֵּׁל דְּגִים בְּחֻמְצָה זֵין דְּהַנּוֹדָר בְּיָנוּ מוֹתָר בְּחֻמְצָה מִשְׁמַע דְּלַעֲנֵן זֵין חָשׁוּב נִדָר עַכ"ל. וְנוֹהֲגִין לְהַחְמִיר הֵיכָא דְּאִיכָא תִינּוֹק וְנוֹתְנִין לְתִינּוֹק וּבְמִקְוֵי דְּלִיכָא תִינּוֹק מוֹתָר בְּעֻמּוֹ: תַּשַּׁח ר"ח אָב שְׁחָל בְּשַׁבַּת מְפָטִירִין שְׁמַעוּ כְּדִי שְׁלֵא לְדַחוֹת הַסִּימָן דְּש"ח (גַּם הוּא מְנַהֵג וּרְנָקְבוּרֵט) וּמְהַר"י מוֹנ"ן בְּתַשׁוּבוֹתָיו כְּתוּב עוֹד טַעֲמָא דְּרֵאשׁ חוֹדֶשׁ אָב כְּמוֹז בָּהּ בְּחֻדְשָׁה יִמְצָאָנָה כְּדְפִירֵשׁ שְׁם רַש"י ו"ל וְטַעַם הַגּוֹן הוּא מְאוּד.

כִּיּוֹצֵא בְּזֵה כְּתוּבוּ רַבּוֹתֵינוּ הַפּוֹסְקִים עַל הַהַפְטָרָה דְּפָרַשְׁתָּ שְׁקָלִים וְהַחֲדָשׁ שְׁאִינָה נְדַחִית מִטַּעַם זֵה דְּאִיתָ בָּהּ מַעֲיֵן ר"ח כְּמוֹ שֶׁכ' הַמְרַדְכִי כ' בְּתַרְא דְּמַגְלָה: תַּשֵּׁם עָרְבַת תַּשְׁעָה בָּאָב מְנַהֵג לְאַכּוֹל סַעוּדָה קְבוּעָה קוֹדֶם מְנַחָה.

וְאַח"כּ מְתַפְלִילִי מְנַחָה וְאוֹכְלִין סַעוּדָה מְפָסֶקֶת. וְנוֹהֲגִים לְהַרְבּוֹת קֶצֶת בְּסַעוּדָה הַרְאִשׁוֹנָה כְּדִי שְׁלַח זֵיזִק לְהֵם הַתַּעֲנִית הוֹאִיל וּפּוֹסְקִים מִבַּע"י כְּמוֹ בִּיו"כ.

וַיֵּשׁ קֶצֶת רְאִיָּה לְזֵה מְמַדְרֵשׁ אִיכָה רַבְתִּי (בְּפִתְחָא דְּרַף נ"ג ע"ב) יִשְׁיחוּ בִי יוֹשְׁבֵי שְׁעַר אֵלוּ יִשְׂרָאֵל שְׁהֵן יוֹשְׁבֵין בְּבִתִּי כְּנִסְיוֹת וּבְכַתִּי מְדַרְשׁוֹת. וְנִגְיָנוֹת שׁוֹתִי שְׁכָר מֵאַחַר שְׁהֵן יוֹשְׁבֵין וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּמִשְׁתַּפְּרִין בְּסַעוּדַת תַּשְׁעָה בָּאָב יוֹשְׁבֵין וְקוֹרְאִין קִינִין וְנִהִי וְאִיכָה.

וּמִיָּהוּ אִי מְצִי לְצַעַר נְפְשִׁיהָ וְאִינוּ אוֹכְלֵי רַק לְמַלְאוֹת תַּאֲנוֹת נְפִשׁוֹ כִּי יִרְעַב חָלוּ הֵם בְּכָלֵל בְּטָן רְשָׁעִים שְׁכַתְּבֵן הַרְמַב"ן ו"ל. וְעַל הַמְחַמְרִים נֶאֱמַר צְדִיק אֵןכָּל לְשׁוֹבַע נְפִשׁוֹ: תַּשִּׁי יֵשׁ אוֹמְרִים שְׁאִין אוֹמְרִים מְזֻמּוֹר לְתוֹדָה גַּם בְּעָרְבַת תַּשְׁעָה בָּאָב כְּמוֹ בְּעָרְבַת יוֹם כְּפוֹר וְכֵן בְּתַשְׁעָה בָּאָב.

וְאַנִּי שְׁמַעְתִּי מִפִּי מוֹרֵי הַגָּאוֹן ו"ל דְּטַעוֹת הוּא כ"א יְבָנָה בְּיָה הַמְקַדָּשׁ יְהִיָּה הַצּוֹם הַזֵּה לְבֵית יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְשִׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וַיִּשְׁיבוּ הַלְוִיִּים לְדוּכְנָן. וְכַהֲנָיִם לְעַבְדוֹתָן.

וַיִּקְרִיבוּ קַרְבָּנוֹת כְּחֻקָתָן. תְּמִידִין כְּסִדְרָן וּמוֹסְפִין כְּהַלְכָתָן: תַּשִּׁיא מְתַפְלִילִי מְנַחָה אַחַר אֲכִילָה וְאִין נוֹפְלִין דְּאִקְרִי מוֹעֵד.

וְאַזּ אוֹכְלִין סַעוּדָה הַמְּפָסֶקֶת עַל הָאָרֶץ. וְכַתְּבֵן הַגָּאוֹן מִיִּזְמוֹן וְדוּמָה כְּמִי שְׁמַחוּ מוֹטָל לְפָנָיו לְכַף נְהָגוּ לִישֵׁב עַל גְּבִי קַרְקַע בְּסַעוּדָה הַמְּפָסֶקֶת.

וְכֵן כְּתוּבוּ הַתּוֹסֵף צָרִיף לְשִׁנּוֹת מְקִימוֹ שְׁהוּא רְגִיל לְאַכּוֹל כְּמוֹ שְׁהִיָּה מְנַהֵג רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֲלֵעָאִי שְׁיִשֵּׁב וְאָכַל עָרְבַת תַּשְׁעָה בָּאָב בֵּין תַּנּוּר וְכִירִיִּים מְקוֹם שְׁהִיָּה מְנַוּוֹל ע"כ. וְכַתְּבֵן בְּתַרּוּמַת הַדָּשָׁן בְּסַעוּדָה הַמְּפָסֶקֶת צָרִיף לִישֵׁב עַל גְּבִי קַרְקַע וְאַפ"ה אִין צָרִיף לְחַלְחֹץ מְנַעֲלִיו.

דְּהָא דְּבַעֲיָנוּ בְּהַ יְשִׁיבַת קַרְקַע לֹא מְטַעַם אַבְיָלוֹת הוּא אֵלָא טַעְמָא מְשׁוּם דְּבַעֲיָנוּ סְעוּדָה
עֲנִיָּה וְשִׁפְלָה דְּבַהֲכִי חֲשִׁיב' שִׁפְלָה וְעֲנִיָּה פְּדָא מְרִינֵן בְּכַמְהָ דְּוֹכְחִי לְחֲשִׁיבוֹת סְעוּדָה מִיִּסְב
וְאוֹכְלִי'.

וּלְדִידָן דְּלֹא נְהִיגְנוּ לְעוֹלָם בְּהִיָּסְב' אִין שִׁפְיָלוֹת הַסְּעוּדָה נִיכְר אֵלָא בִּישִׁיבָה עַל גְּבִי קַרְקַע.
וּמְתוּדָה דְּבָרִיו מְשַׁמַּע שְׁאֲחַר הַסְּעוּדָה הַמְּפַסְקַת מְוֹתָר, לְחַזוֹר וְלִישִׁב עַל הַסְּפָסֶל וְהַפְּסָא
וּכ"כ הִרְמַב"ן הִבִּיאֵו הַטּוֹר וְנ"ל אֲבָל גְּעִילַת סַנְדַּל וְשִׁאָר אַבְיָלוֹת אִין נוֹהֲגִין עַד שְׁתַּחֲשֹׁף
וְכֵן רְאִיתִי מְאֻדוּנֵי מִרֵי מְהָר"ם וְנ"ל שִׁישִׁב עַל הַפְּסָא אַחַר סְעוּדָה הַמְּפַסְקַת: תְּשִׁיב פְּתָבו
הַגְּהוֹת מִיְּמוֹנֵי וְנ"ל הַנְּהִיגוּ רַז"ל וּכ"כ רַב שְׁרִירָא גְּאוֹן שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֹא לְזִמְן בַּג' בְּזוּ הַסְּעוּדָה
אֵלָא כָּל אֶחָד יֵשֵׁב לְעַצְמוֹ דְּכַתִּיב יֵשֵׁב בְּדָד וְיִדְוֹם.

וְכֵן נְהִיגוּ ר"י וְרַבֵּינוּ מְשׁוֹלָם לְבָרַךְ לְעַצְמָם אִפִּי' כְּשִׁאֲכְלוּ עִם שְׁלִשָּׁה בְּנֵי אָדָם. וְנִכּוֹן הוּא
שְׁלֹא יֵשֵׁבוּ שְׁלִשָּׁה יַחַד לְאֶכּוֹל שְׁלֹא יִתְחַיְיבוּ בְּזִמְמוֹן אֵלָא כָּל אֶחָד יֵשֵׁב בְּדָד וְיִדְוֹם וְיִבְרַךְ
לְעַצְמוֹ ע"כ.

וְכִיּוֹצֵא בְּזוֹהַ פְּתוּב בְּהַגְּהַת אֲשִׁירֵי בְּסוּף תַּעֲנִית וְכֵן פְּתַב הַטּוֹר שְׁהָרָא"ש הִזְהָ נוֹהֵג
לְהַתְּבוּדָד: תְּשִׁיג אִין אוֹכְלִין ב' תְּבַשְׂיָלִין אֲפִילוּ בְּשֵׁל מִין א' בְּשִׁתֵּי קַדִּירוֹת מְקָרֵי ב'
תְּבַשְׂיָלִין. וְכֵן יֵשׁ לְהַחֲמִיר וְלִיְזַהֵר מְשִׁנֵּי מִיָּנִים וְקַדִּירָה אֶחָד אֵלָא אִם כֵּן הוּא דְּבָר שְׁדַרְכוּ
בְּכַף כָּל הַשְּׁנָה כְּגוֹן אֲפוּנִים שְׁנוֹתָנִין עֲלֵיהֶם בְּצָלִים וּבְצִיִּים א"ח.

וְהַמְּרַדְכֵי כְּתַב פְּרָק בְּתָרָא דְּתַעֲנִית דְּכָל דְּבַר צְלִי נִקְרָא כְּמוֹ כֵּן תְּבַשְׂיָל כְּדַכְתִּיב וְיִבְשְׁלוּ
אֶת הַפְּסָח. וְכַתַּב הַסֵּמ"ג רִיב"א הִזְהָ אוֹסֵר לְאֶכּוֹל תְּפוּחִים מְבֹשְׂלֵי' אַחַר תְּבַשְׂיָל אַחַר
בְּסְעוּדָה הַמְּפַסְקַת פְּדָא מְרִינֵן בִּירוּשְׁלָמֵי דְּנְדָרִים יוֹצֵאִין בְּתְּפוּחִים מְבֹשְׂלִים מְשׁוּם עִירוּבֵי
תְּבַשְׂיָלִין: תְּשִׁיד כְּתַב הָאֲגוּדָה דְּנְהִיגוּ שְׁלֹא לְשַׁתּוֹת שְׁכָר בְּאוֹת' סְעוּדָה.

וּמוֹר"י וְנ"ל כְּתַב בְּתַשׁוּבָה אֶכְּן פּוֹס לְבַהמ"ז שְׁרִי. וְכָל זֹאת לְמַאֵן דְּאֶפְשָׁר.

אֲבָל מִי שְׁלֹא הִוָּרְגַל לְשַׁתּוֹת כ"א שְׁכָר אוֹ הוּא אָדָם חָלַשׁ בְּנֻדָּאֵי שְׁרִי לוֹ לְשַׁתּוֹת שְׁכָר
אִף בְּסְעוּדָה הַמְּפַסְקַת: תְּשַׁטּוּ טוֹב לְאֶכּוֹל בְּצִיִּים קָרִים וְקָשִׁים הַגַּה"ה מִיְּמוֹנֵי וְכֵן בְּרוּקָס.
אוּ עֲדָשִׁים שְׁהוּא מְאָכַל אֲבָלִים.

וְיִרָא שְׁמַיִם יַחֲמִיר כְּהָא דְּרַבֵּי יוֹדָא בַּר אֲלֵעָאֵי שְׁבַעֲרַב ט"ב הִזְהָ מְבִיאִין לוֹ פֶּת חַרִּיבָה
בְּמַלַּח וְיֹשֵׁב בֵּין תַּנּוּר לְכַרְיִים וְשׁוֹתָה קִיתוֹן שֶׁל מֵיִם וְדוֹמָה לוֹ כְּמִי שְׁמַתוּ מְוֹטֵל לְפָנָיו.
וְיֵשׁ מְחַמְרִין כִּי הָא דְּאִיתָא בְּאִיקָה רַבְתִּי (דָּף ע"ה ע"ד) רַבֵּי פִּינּוֹן שְׁהִזְהָ אוֹכַל סְעוּדַת
תְּשַׁעָה בְּאֵב הִזְהָ נוֹטֵל פְּרוּסָה וְטוֹבְלָה בְּאֶפְרָ לְקִיָּים מַה שְׁנֵא' וְיִגְרוֹס בְּחֻצָּץ שִׁנְיָי הַכְּפִישְׁנֵי
בְּאֶפְרָ וְכֵן רַב בִּירוּשְׁלָמֵי: תְּשַׁטּוּ אַעפ"י שְׁאֲכַל סְעוּדָה הַמְּפַסְקַת מְוֹתָר לְחַזוֹר וְלְאֶכּוֹל
אִא"כ קַבֵּל בְּפִירוּשׁ שְׁלֹא לְאֶכּוֹל עוֹד הַיּוֹם.

כֵּן כְּתַב הַרִ"ף פְּרָק קַמָּא דְּתַעֲנִית וְהַטּוֹר סִימֵן תְּקַנ"ג וְכֵן הוּא בְּמִיְּמוֹנֵי פְּרָק שְׁלִשָּׁה
דְּהַלְכוֹת תַּעֲנִית: תְּשִׁיז כְּתַב בְּהַגְּהוֹת אֲשִׁירֵי סוּף מְסַכַת תַּעֲנִית יַחֲדִיד שְׁקַבֵּל עָלָיו תַּעֲנִית
בְּשִׁנֵי וְחַמִּישֵׁי וְשִׁנֵי כָּל יְמוֹת הַשְּׁנָה וְאִירַע עָרַב תְּשַׁעָה בְּאֵב לְהִיּוֹת בְּשִׁנֵי.

מתפלל מנחה ואוכל סעודה המפסקת טרם ישא השמש וכן פתב האגור בשם שכולי לקט וכן פתב הגהות מרדכי דמועד קטן וכן במהרי"ל בשם מהרא"ק ועיין בזה בתרומת הדשן סימן רע"ה.

ומצאתי פתוב בזה הלשון ובדידי הסופר הנה עובדא שגדתי להתענות בה"ב שנה תמימה ואירע שחל תשעה באב אותה שנה להיות ביום שלשה. והתירו לי החבר ר' ליפמן מנישטאט ומהר"ר מענדל קלויזנ"ר ו"ל לסעוד אחר תפלת מנחה רק תבשיל אחד מעדשים בלא שום שומן ובלא שום צירוף אחר: תשיח נוהגין שלא ללמוד אחר תצות לפי שהתורה משמחת לב.

ולא ילך אדם לטייל בשוק הרי התורה בטלה משום שפתוב בה פקודי ה' ישרים משמחי לב ופי יקל ראשו עוד לשמות עצמו בטייילים כף מצאתי פתוב בשם רש"י ו"ל. וכלבו כת' שלא טייל מטעם כדי שלא יבא לידי שחוק והיתול.

תשיט תשעה באב אסור באכילה ושתייה ורחיצה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה. ולילו פיומו לכל דבר ואין אוכלין אלא מבעוד יום ובין השמשות שלו אסור כ"כ.

אבל שאר הדברים מותרים עד שתחשף: תשף אין לקרות בתורה ובנביאים רק באיכה ואיוב וקנינות ומדלגין פסוקים דנחמות. אבל הקורא דברי נחמות שפירמני' ובישעיה פתבו הגהות מיימוני דעבירה היא בידו: תשכא בתשובת מהרי"ל פתוב ללמוד בתשעה באב פירוש ירמיה ואיוב לא ידעתי במה נסתפק אדוני לחלק בין הפירוש והקריאה אטו בשופטני עסקינן שאינם מבינים מה שמוציאים מפייהם.

ואי משום שיש בו עיון מכ"ש דעדיף דהא רבי מאיר מתיר אפילו אינה תוכחה לקרות ולשנות במקום שאינו רגיל. ואע"ג דקיימא לן כה' יודא מ"מ חזינו דכל מה דמצטער ללמוד ומתקשה טפי עדיף וללמוד בפירק אלו מגלחין התיר גם כן באותה תשובה אע"ג דלאו עניינה דתשעה באב הוא.

דאם איתא דהיה ביה שום שמחה לא היו מתירין לאבל לקרות בו וגם התירו אלו מגלחין סתמא אעפ"י שיש בו כמה דיני מנוחה ומותרם הכל לא תשיב שמחה. ועוד דתשיב נמי תוכחה כמו איוב באשר הוא סוף כל אדם והחי יתן אל לבו.

נדאי לישא וליתן לפני דמפרסמי מזילתא מובא אפשר דאסור פדמפרש הרא"ש באבל עכ"ל. וכתב עוד באותה תשובה וללמוד ע"י הרהור אסור דטעמא משום שמחה ובהרהור איכא שמחה כמו במדבר ופעמים טפי ועיקר השמחה היא מן הרהור.

ואם יקרא אדם כל היום ולא יבין מה שמחה היה לו אלא א"כ יבין א"כ פי מהרהר בלא גירסא מאי שנה ומדכתוב משמחי לב ילפינו לה והכא נמי שמחת לב הוא: תשכב כל חובת היום מותר כגון קריאת שמע ומזמורים וכהאי גוונא.

וכן לחזור הפר' בתשעה באב מותר: תשכג חולצים המנעלים קודם תפלת ערבית וטוב לילך יחד לב"ה פן משמע בדרשות מהרי"ל: תשכד פתב המרדכי בהלכות שמחות נהגו שלא להדליק נרות בבית הפנסות בט' באב כי אם גר אחד לצורך הסוף.

ונה נראה מנהג השור פדאמרינו באיכה רבתי (נ"ח ע"ג) שאמר הקב"ה למלכים בשעת חורבן בית המקדש מלך בשר ודם כשהוא אבל מה הוא עושה מכבה את הפנסין אף אני אעשה כן דכתיב שמש יגרח קדרו וכן כתב הרא"ש והטור והאגודה פתב דמניחין עוד גר אחד להדליק בו גר הסזן אם יכבה וכן הנהיג מהרי"ל אחריו: תשכה מהרי"ל הנהיג האבל לילך לבית הפנסת בליל ת"ב עד סיום כל התפלה ובשחר עד סיום קינות וכן מסיק המרדכי והטור א"ח: תשכו חייב אדם לצער ולמעט בכבודו ובהנאותיו שאם היה רגיל לשכב על שני פרים לא ישכב פי אם על אחד.

ועוברת ומניקות אין חייבין תוס' פרק בתרא דתענית. ויש בני אדם שמשמימין אכן תחת ראשם ליל תשעה באב ורמז לדבר, וישח מאבני המקום וגו' וביה"מ ראה דכתיב מה נורא המקום הזה והחורבן ראה מתשובת הגאונים מצאתי עכ"ל הגהות מרדכי במ"ק: תשכו אם חל תשעה באב בשבת אסור בתשמיש המטה ומכריזין בבית הפנסת דברים שפצנעא נוהג פי' נוהג אבילות: תשפח ואם חל במוצאי שבת או בשבת ונדחה א"א צו"ץ ואין אומרים פראים.

ואוכלין גם אחר מנחה אפי' פסעודת שלמה בשעתה. והולכין במנעלים לב"ה רק יעשה מנעלים בהרונחה באופן שמיד אחר פרכו יחלוץ מנעלים מן הרגל ברגל אחת את חברתה לאלתר רוקח סימן שי"ב: תשכט ואין אומרים ויהי נועם וכתב המרדכי לפי שמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בט' באב אין עושין.

ותו דאקרי מועד והסמ"ק כתב הטעם לפי שהוסד על הקמת המשכן ועתה אין לאומרו ביום שפחורב והוא עיקר. דאי הטעם משום אסור מלאכה גם כשחל באמצע השבוע תשעה באב לא הוי לן למימר מאחר דלא נוכל לומר ומעשה ידונו.

ולפי טעם הסמ"ק מיןשכב שכיר: תשל ומתפללין אתה חוננתנו, ואין אומרים ויתן לה. ואין מברכין על הפוס אפי' בביתו אלא כשרואה גר מברך בורא מאורי האש קודם איכה. ואין מברכין על הבשמים דאסור משום תענוג. ובמוצאי ת"ב דהיינו בליל שני מבדילין על הפוס בביתו.

ומאן דציים גם ליל עשירי נ"ל שאם יש אצלו מי שיבדיל במוצאי תשעה באב יכונן לצאת עמו בברכה ויענה אמן ושוב יוצא שפיר אפי' שאינו טועם. ואע"ג דלא חזי למשתי פדאיתא בהדיא בגמ' פ' בפל מערבין לענין קידוש דיום כפור דאי לא הוי חיישינו בנזקא דילמא אתי למיסרה.

היינו מקדשין על הפוס ונהבינו לינוקא למשתי והוי נפקינן ידי חובת קידוש. ואע"ג דאנו לא שתנינו ולא חזינו למשתי.

וכן איתא בהג"ה באשיר"י סוף מסכת תענית לענין הבדלה בליל תשעה באב דהוי שפיר דמי לאבדולי למיתב לינוקא למישת' אי לאו משום דאתי למיסרה. וכן כתב הטור בענין זה וכן כתב הרא"ש פרק מי שמתו לענין אונן במוצאי שבת דאי לאו דאסור הוא לענות אמן אפילו אחר ברכה היינו מבדילים לפניו כדי לענות אמן לצאת עמנו.

ואע"ג דאיהו נמי לא תזי למשתי ינו נפיק בטעימת חבירו והוא הדין בנדון דידן דנפיק
בהדי אחרוני. ונ"ל דהכי עדיף טפי משנימתין עד למחר דכל אקרובי אבדלתא לשבתא
עדיף טפי: תשלא בתשעה באב מותר להניח תפלין משום דדמי לאבילות ישנה.

אמנם רבינו מאיר לא הנה מניח תפלין ולא הנה מתעטף בטלית גדול בבוקר משום
דאיתא באיכה רבתי השליף משמים ת"י זה טלית ותפלין. אבל בערב מניח תפלין
ומתעטף בציצית.

ובבוקר לובש טלית קטן לפי שאין נראה לעולם מרדכי. והטור פתב בשמו דבתשעה
באב אין להניח תפלין כמו ביום ראשון של אבל שאין יום פרו יותר ממנו יום קביעות
בכיה לדורות ושל לא להתעטף משום דכתיב בצע אמרתו ומרגמינו בזה פנרפרין דיליה
וכתוב בהג"ה ומטעם זה מסירין הפרוכת: תשלב שליח צבור אומר עננו בין גואל לרופא
לפי שנקרא צום תמישי פן משמע באור זרוע ובמרדכי ובא"ח וברוקח ובהגהות מיימוני
וכן הנהיג מהרי"ל ומהרא"ק.

דלא כר"י הלוי שהנהיג שלא לאומר: תשלב אם חל תשעה באב ביום ה' אין אומר אל
ארך אפים. אע"ג דאור זרוע ומרדכי וא"ח פתבו לומר אל ארך אפים מ"מ אין נוהגין
כן: תשלב כתב בתשב"ץ סימן תס"א שבימי רבי יעקב סגן לוייה מת אדם אחד בתשעה
באב ולא הניח לומר עליו צדוק הדין משום דכתיב קרא עלי מועד וכן נוהגין.

אף שדעת מורי ז"ל אינו פן כפר נתפשט המנהג שלא לאומר: תשלה מילה בתשעה
באב מלין אחר שגומרין הקינות. ומסיק בא"ח דמברכין על הכוס ושותין התינוקות.

אע"ג דאין מבדילין על הכוס דשאני הבדלה דחשיב קבועה. פיון דלפי קביעות השני'
בא פחה פעמים בא' בשבת ותישינו דילמא אתי למיסרף מה שאין פן במילה דאינה
קבועה.

וי"א במנחה מלין כדי שימול בשמחה על שם שש אנכי על אמרתיה. ואז לובשים המזהל
ובעל ברית לבנים אף לא לבנים ממש ולא חדשים: תשלו וכן בשבת של חזון אין
מחליפין רק הפתונת פן הוא במרדכי וכן הוא באגודה וברוקח סימן שי"א ובהג"ה
אשיר"י מאור זרוע וכן הוא במנהגי'.

לאפוקי אותן המחמירין שלא להחליף את הפתונת ומורי ז"ל כ' בתשובת הטעם מ"ש
פתונת משאר בגדי'. דבשאר בגדים אין נראה כל פך לאבילות.

אבל בפתונת אין עני שבישראל שאין לו פתונת לכן בשבת אם פן נראה. ועוד שהפתונת
אינו בכלל שנוי בגדים פי הוא משום זיעה בעלמא ופעמים אפי' באמצע השבוע לובשין
פתונת מכובס היכא שנתמלא זיעה בכפרט בארצנו.

לכן אין זה קרוי שנוי בגדים שאינו כל פך לכבוד שבת לכן מותר. וכן אני רגיל להורות.
ונ"ל תסידות של שטות המחמיר כזה ומבטל עונג שבת. וכל שפן אותן שמראים אבילות
על הקרובים הפסולים לעדות כאשר כתב מהרא"י משום מהר"ם שאינם משנים הבגדים
ואסורי' ברחיצת חמין אפי' פניו ידיו כו' שג"כ מותרין בפתונת כמו בשבת של חזון
ישעיה שאסור ג"כ ברחיצת חמין אפי' פניו ידיו כו' כאשר כתב מהרא"י ומהר"ם.

וְכַתֵּב בְּמִרְדְּכַי שְׁמוֹתַי בְּכַתְּנֹנֶת וְכֵן בְּאוֹר זְרוּעַ בְּהַגְהָה"ה בְּאִשִּׁיר"י כֹּל שֶׁפָּן לְאוֹתָן שְׁמֵרָאִין
אֲבִילוֹת ב"י שֶׁהוּא רַק מְנַהֵג וְאִין רְמֵז מְזֵה נִמְצָא בְּתַלְמוּד וּבְכַפְסָקִי הַגְּאוּנִים כ"א בְּהַלְכוֹת
שְׁמֵחוֹת שֶׁל מְהַר"ם שְׁמוֹתַי בְּכַתְּנֹנֶת: תִּשְׁלַח פְּשָׁחֵל מִיְלָה בְּתַשְׁעָה בָּאָב שֶׁחָל לְהִיּוֹת
בְּשַׁבָּת.

בְּאוֹתוֹ שַׁבָּת אוֹמֵר יוֹצֵר וְאִנְפֵּן זְוִילַת דְּבָרִית מִיְלָה מְהַרְבֵּי רַבִּי אַבְרָהָם קְלוֹיזִנ"ר ז"ל:
תִּשְׁלַח נוֹהֲגִים בְּכָל מְקוֹם לִילְדֵי לְבֵית הַקְּבָרוֹת בְּתַשְׁעָה בָּאָב. שְׁהָרִי תַשְׁעָה בָּאָב הוּא
תַעֲנִית צִיבּוֹר כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים תּוֹסֶפֶת בְּמַסְסַת תַּעֲנִית דָּף י"ו.

וְעוֹד דְּאִיתָא בְּאִיְהוֹרָבְתִי הַצְּדִיקִים גַּם בְּקָבֵר מִתְאַבְּלִין עַל יְרוּשָׁלַיִם מְהַרְי"ל בְּשֵׁם
מֵהֵרָא"ק: תִּשְׁלַח נְאֻסוֹר בְּמִלְאָכָה בְּמְקוֹם שֶׁנִּהְיָה וְכֵן נִהְיָה עַד חֲצוֹת. וְה"מ ע"י עֲצֻמוֹ אֲבָל
ע"י גוֹי מוֹתֵר אֲפִילוֹ בְּבֵיתוֹ רוֹקֵחַ: תִּשְׁשֵׁם קוֹדֵם חֲצוֹת נוֹהֲגִים לְהַחְמִיר בְּכָל מִלְאָכָה שֶׁיֵּשׁ
בָּהּ שֶׁהוּא קָצֵת אֲפִילוֹ מֵעֲשֵׂה הַדְּיוֹט.

אֲבָל דְּבַר שְׁאִין בָּהּ שֶׁהוּא כְּגוֹן הַדְּלָקַת גְּרוֹת אוֹ קִשְׁיָה וְכַדוּמָה מוֹתֵרֵת. וְלַחֲלוּב הַפְּרוֹת
טוֹב לַעֲשׂוֹת ע"י כּוֹתֵי אִם אֲפִשֵׁר בְּכוֹתֵי עֵינַי מְזֵה בְּתַרְוִמַת הַדְּשָׁן: תִּשְׁמָא וְאִם הִנֵּה רִיד
אוֹ שְׁיִירוֹת בָּאוּ עֲכָשְׁיוֹ אִי מוֹתֵר אֲפִילוֹ קוֹדֵם חֲצוֹת לְקִנּוּת מֵהֶם ע"י גוֹיִם וְכָל שֶׁפָּן לְמַפְּוֹר
דְּהָיוּ דְּבַר הָאֵבוֹד וּמוֹתֵר בְּאֲבָל כְּדַמְשָׁמַע בְּיִוְרָה דְּיַעֲזָה בְּהַלְכוֹת אֲבָל.

ע"כ הַדְּעַת נוֹטָה לְהַתִּיר: תִּשְׁמַב נִהְיָה הָעַם שֶׁלֹּא לְשַׁחֲטוּ וּלְהַכִּין סְעוּדוֹת מוֹצָאֵי תַשְׁעָה
בָּאָב עַד לְאַחַר חֲצוֹת כִּי יִנְטוּ צְלִלֵי עָרֵב מְרַדְּכַי וְכֵן בְּאִנְרַח חַיִּים. וְכַתֵּב הַרְשָׁב"א בְּתַשׁוּבָה
עַל אַחַד שְׁשַׁחַט קוֹדֵם חֲצוֹת.

כֹּל דְּבָרִים אֵלוֹ לֹא נִהְיָו בְּהֶם אֲלֵא פְדֵי שְׁיָהָא יוֹשֵׁב וּמִיּוֹשֵׁב בְּאֲבִילָה עַל יְרוּשָׁלַיִם
וּלְהַתְּאוּנָן וּלְהַתְּעַסֵּק בְּנִהֵי וּקְיִנּוֹת כְּאֲבָל. וְאִם נִהְיָו שֶׁלֹּא לְשַׁחֲטוּ עַד חֲצוֹת אוֹ עַד הָעָרֵב
לְהַקֵּל בְּזֵה עכ"ל: תִּשְׁמַג אִין נוֹתְנִין שְׁלוֹם לְתַלְמִיד חֲכָם בִּפ' בָּאָב.

וּלְהַדְּיוֹט מְשִׁיבִין בְּשַׁפָּה רַפָּה. וְהַמְהַלְף בְּדָרְדֵר יִנְעוּל מְנַעְלָיו עַד שְׁיָבֵא לְעִיר לְמַבּוּי
הַיְהוּדִים וְאִזּוּ יִחַלְצֵן הַגְּהוֹת מְרַדְּכַי וְטוֹר: תִּשְׁמַד בְּמַנְחָה יוֹשְׁבֵים עַל הַכְּסָאוֹת.
וְלוֹבְשֵׁין טְלִית. וּמְנִיחִין תְּפִילִין.

וְקוֹרִין נִיחַל. וּמְפַטִיר דְּרִשׁוּ.

וְעֵנִינוּ כְּמוֹ בְּשַׁאֲרַת תַּעֲנִית צִיבּוֹר מְמַשׁ. וּמוֹסִיפִין נַחַם בְּבוֹנָה יְרוּשָׁלַיִם.

וְתַמ' הָרָא"ש לְמָה אִין אִימְרִים אוֹתוֹ אֲלֵא בְּתַפְלַת הַמְּנַחָה. וְכַתֵּב מֵהֵרָרִי"ק הַטַּעַם שֶׁלַּעַת
עָרֵב הַצִּיתוֹ אִשׁ הַלְכָף בְּאוֹתָהּ שְׁעָה מְזַכְרִין שְׁפָלוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּמִתְפַּלְלִים עַל תַּנְחוּמָהּ.

וּנ"ל עוֹד טַעַם בְּדָבָר שֶׁבְּעָרְבִית וְשַׁחֲרִית הוּא כְּמִי שֶׁמָתוּ מוֹשָׁל לְפָנָיו וְאִינוּ בְּנַחְמָה. לְמַנְחָה
הוּא כְּמִי שֶׁנִּקְבַּר מָתוּ לְכֵן אוֹמְרִים נַחַם וְכֵן כָּתֵב הַרִיטְב"א בְּתַשׁוּבָה עַל אוֹתָם דְּמַשְׁנִים
וְאוֹמְרִים בְּשַׁחֲרִית רַחֵם וּבְמַנְחָה נַחַם: תִּשְׁמָה וְטוֹב שֶׁלֹּא לְאַכּוֹל בְּשָׂר וּלְשִׁתּוֹת יַיִן גַּם
בְּלִיל עֲשִׁירֵי יוֹמוֹ דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן אִי הָיִיתִי הָתָם קְבַעְתִּיו בְּעֲשִׁירֵי שְׁרַנְבוֹ שֶׁל הִכָּל בּוֹ
נְשָׂרָף וַיֵּשׁ מִתַּעֲנִין תַּשְׁיַעִי וְעֲשִׁירֵי כִי הָא דְּרַבִּי אֲבִין צִיִּים תַּשְׁיַעִי וְעֲשִׁירֵי.

וַיֵּשׁ שָׁהֶם חֲלוּשֵׁי כַח לְצוּם שְׁנֵיהֶם וּמִתְעַנִּים תְּשִׁיעֵי וְלֵיל עֲשִׂירֵי כִּי הָא דְרַבִּי לְוֵי צִיִּים תְּשִׁיעֵי וְלֵיל עֲשִׂירֵי. וּמִוְרֵי מְהֵרָ"שׁ בְּתַשׁוּבָתוֹ סִימָן צ"ב פְּתַב דְּאָסוּר רְחִיצָה בְּעֲשִׂירֵי: תִּשְׁמוּ פְתַב בְּתַשׁוּבַת מְהֵרֵי"ל הָעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים ט' בְּאָב וַי' בְּאָב.

וט' בְּאָב שְׁחַל בְּשַׁבַּת וְנִדְחָה. נִרְאָה דְּאִין צְרִיכִין לְהַתְעַנִּית יוֹם י"א דְּהָא י' גּוֹפֵא חוּמְרָא יִתִּירָא הוּא וְהָא קָמֵן חֲזִינֵן דְּאִפִּי בְּיוֹם י' גּוֹפֵיָה אַקִּילֵי בְּעוֹבְדֵי דְרַבִּינוּ יַעֲבִי"ץ וַא"כ י"א מְנִין לָנוּ.

אַבְל שְׁלֵא לְאָכּוֹל בְּשָׂר וְלִשְׁתּוֹת יַיִן לֵיל מוֹצָאֵי ט' בְּאָב נ"ל דִּישׁ ג"כ לְמִנּוּע כה"ג לְמֵי שְׁנוּהַג בְּלֵא לְאָכּוֹל בְּמוֹצָאֵי תַשְׁעָה בְּאָב. דְּאִין זֶה מְשׁוּם חוּמְרָא דְרִיב"ז דְּבוּ גִשְׁרָף הֵהִיכַל דְּאִפִּילוּ מִי שְׁאוּכַל בְּיוֹם עֲשִׂירֵי בְּשָׂר יֵשׁ שְׁנִמְנָעִים בְּמוֹצָאֵי ט' בְּאָב מְשׁוּם חוּמְרָא דְתַעֲנִית וְאִיבּוּלוֹ שֶׁל יוֹם וְשִׁינָה לְבִין הַמְצָרִים עכ"ל: דִּינֵי תַעֲנִית תִּשְׁמוּ שְׁנֵי וְחֲמִישֵׁי הֵם יָמֵי רְצוֹן שֶׁל אַרְבָּעִים יוֹם שְׁעֵלָה מִשָּׁה רַבִּינוּ ע"ה בְּיוֹם חֲמִישֵׁי וְיָרַד בְּיוֹם שְׁנֵי וְקָבַל לַוְחוֹת אַחֲרוֹנוֹת.

וְגַם ב"ד שְׁלִמְעֵלָה יוֹשְׁבִים בְּדִין. לְפִי שְׁצַדֵּק מְשַׁמֵּשׁ בְּתַחֲלַת יוֹם ה' וּבְתַחֲלַת לַיִל ב' לְפִי הַסִּי חל"ם כְּצַנ"ש בְּיָמִים כְּצַנ"ש חל"ם בְּלֵילוֹת.

וְלִכְּה ב"ד יוֹשְׁבִין סִימָן לְדָבָר בְּצַד"ק תַּשְׁפּוּט. וְלִכֵּן רַגִּילִין לְהַתְעַנּוֹת בָּם לְפַעְמִים.

וְסִימָן לְדָבָר דְּרָשׁוּ ה' בְּהַמְצָהוּ ב"ה מְצָאוּ. נִהְיָוּ בְּכָל תְּפִוצוֹת יִשְׂרָאֵל לְהַתְעַנּוֹת כה"ב אַחַר פֶּסַח וְאַחַר סְנוּפוֹת מְשׁוּם דְּאִמְרֵינוּ פ' י' יוֹחֲסִין סַבְב' דְּשִׁתָּא רַגְלָא פִּי חֲבוּרָה שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה הוּא הַרְגֵל שְׁאוּכְלִין וְשׁוֹתִין שְׁבַעַת יָמִים יוֹתֵר מִדָּא.

וּמְרֻב אֲכִילָה וְשִׁתְיָה וְהַשְׁמָחָה פּוֹחֲזִין וְחוּטָאִים וְצְרִיכִין לְהַתְעַנּוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וְסַמְכוּ אַקְרָא דְאִיּוֹב וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יָמֵי הַמְּשִׁתָּה וְגוֹמֵר וְעֵלָה עוֹלוֹת מָסַר כָּלָם כִּי אָמַר אִיּוֹב אוֹלֵי חֲטָאוּ בְנֵי וְהֵתֵם הָיוּ ז' יָמִים דְּוּמְיָא דְפֶסַח וְסִיכוֹת.

מִשָּׂא"כ בְּעֲצֵרַת דְּאִינָה אֵלָא שְׁנֵי יָמִים. וְחֲנֻפָה אִין צְרִיף כִּי אַז אִין בְּנֵי אָדָם פְּנוּיִין מְמַלְאֲכָתָן וְלִכְּא שְׁמָחָה יִתִּירָה.

גַּם כִּי לֹא לְמִשְׁתָּה וְשְׁמָחָה נִתְּנוּהָ אֵלָא לְהוֹדוֹת וְלְהַלֵּל. וּר"י בַר נַחְמָן פְּתַב שְׁבַשְׁבִּיל שְׁאֲחַר הַסִּיכוֹת וּפֶסַח הָאֲוִיר מְשִׁתְּנָה וְתוֹלְדוֹת הָאָדָם מְשִׁתְּנִים וְגוֹפּוֹ שֶׁל אָדָם מִתְחַלֵּשׁ שְׁלֵא הַרְגִיל עֲדִינֵן בְּאוֹתוֹ אֲוִיר כְּדִאֲמַרִּינוּ שְׁלֵהֵי קִיטָא קָשָׁה מְקִיטָא.

עַל כֵּן אָנוּ מִתְעַנִּים שְׁיַחֲזֵק הַקַּב"ה אֶת גּוֹפֵינוּ עכ"ל. וְהַמְרָדְכֵי בְּמַסְכַּת תַּעֲנִית פְּתַב בְּשֵׁם אַבִּי"ה דְּעֵיקָר הַטַּעַם הוּא לְפִי שְׁאֲנֵן בְּתַר בְּנֵי בְּבָל גְּרִירִינוּ וְהֵם הָיוּ מִתְעַנִּים אַחַר הַחֵג בְּיָמֵי רַבִּיעַ כְּשֶׁלֹּא יָרְדוּ גְשָׁמִים.

וּבְנֵי נְנוּהָ אַחַר הַפֶּסַח. אַבְל אַחַר חַג הַשְּׁבוּעוֹת לֹא מְצִינוּ שְׁמִתְעַנִּים בְּשׁוּם מְקוֹם עַד כְּאֵן לְשׁוּנוּ.

וְלִהְיֵי טַעְמָא נִרְאָה דְּאִין לְהַתְעַנּוֹת אַחַר הַחֵג עַד שְׁבַעָה עֶשְׂרֵי מְרַחֲשׁוֹן דְּהוּי רַבִּיעַ רִאשׁוֹנָה. וְכֵן הִנְהִיג מְהֵרֵי"ל וּמִהֵרֵי"ו וְכֵן פְּתַב הַתִּשְׁב"ץ וַי"ל תַּעֲנִית שְׁנֵי וְחֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי בְּאִיְרָ קוֹדֵם ל"ג בְּעוֹמֵר וּבְמִרְחֲשׁוֹן אַתֵּר י"ז בּו עכ"ל: שִׂמַּח הָא דְקוֹרִין וַיִּחַל בְּתַעֲנִית.

סומכים על ספרים חיצוניים תוספת בפסחים ובסמ"ג על מסכת סופרים. ואע"פ שהיא
לסוף שני פסוקים מהפרשה ולא סמכינו על המשנה דקתני שבתעניות קורין ברכות
וקללות.

והא דמצא פתוב בפוסקים שאנו מתחילין ויחל שני פסוקים אחר הפרשה ובספרים שלנו
המדוניקים אינו פן. נשאל על זה גדול בדורו מהר"י מולן והשיב דכמה פוסקי פרשיות
יש בספר תורה של צרפתי דלא פרמב"ם.

וכשקורין ויחל בתענית שותק הסוהן והקורא בתורה עד שיאמרו הקהל שוב מחרון אפיך
והנחה על הרעה לעמה. וגם ה' ה' אל רחום.

לומר כי הקהל אומר אותו בעין תפלה ומתכוונים לבם כלשון בקשה. והסוהן והקורא
אינו רשאי לקרות בלשון בקשה אלא כפי עשה משה היאך הנה המעשה שמשה בקש
ומספר כל העניין רחום אהד".

וחנון ב". ארף אפים ג'.

ורב חסד ד". נאמת ה".

נוצר חסד לאלפים ו". נושא עון ז".

נפשע ח". חטאה ט".

ונקה י". וסלחת לעונינו יא".

ולחטאתינו י"ב". ונחלתנו י"ג".

הרי י"ג מדות כמו שמצינו אותם. ודע שפך יש למנותם שהרי אמת"י (פי' שם המחבר
הפזמון הנה אמת"י.

ורשם שמו בראשי חרוזות "אזכרה. "מדת.

"תמכתי. "יהי.

ומצינו שם זה בפתוב כמו יונה בן אמת"י) שיסד הפזמון ה' ה' מנה פן שלש עשרה מדות.
ויסד באחרונה תמכתי יתדומי בשלש עשרה כו'.

הרי כמו שמצינו לה. חברם יחד לאומר' ע"כ הם דברי סקר חסידים.

ולא יתכן בעיני כי ה' ה' אל גם פן שלש מדות הם כמו שכתב הרמב"ן ורבינו בחיי ושלש
עשרה מדות אמר משה רבינו ע"ה כשעבר ה' על פניו ואחר כך אמר דרף בקשה וסלחת
לעונינו כו' ואינו מן המדות הוא.

וכן אמת"י ז"ל לאחר שיסד שלש עשרה מדות יסד וסלחת לעונינו כו' שאחר הזכרת
המדות יש לומר דרף בקשה וסלחת לעונינו כמו שעשה משה: תשמט אם הסכימו הקהל
להתענות בה"ב לא קורין בבוקר כ"א פרשה דשבוע.

ולערב ויחל. אגודה פרק ב' דתענית: תשנ אין קורין ויחל נענו אפילו בתענית שמתענים
בעת צרה אלא אם פן יש עשרה בבית הכנסת שמתענין.

אנרחה חיים סימן תקס"ו: תשנא כתב מהר"י קול"ן בתשובה בתענית ציבור של בה"ב ארף על גב התענית אינו אלא מפת מנהג. אפ"ה דוחין פבוד הפהו שאינו מתענה שיעא חוץ לב"ה ועומד ישראל המתענה במקומו: תשוב שכח שליח ציבור עננו אם נזפר קונדם שומע תפלה יאמר בשומע תפלה פניחיד מהר"י קאר"ו באנרחה חיים סימן קי"ט.

ואם עקר רגליו אין מחזירין אותו וניחיד ושכח יאמר באלהי נצור בלא חתימה: תשנג במנחה בתענית ציבור וניחיד המתפלל עם הש"ץ ואומר עמו קדושה וידור ודור. נ"ל דמ"מ לא יאמר עמו עננו פה מצאתי משם מהרי"ל: תשנד יחיד המתענה יאמר עננו ביום תעניתנו דלעולם לישתתף בהדי ציבורא תשובת הרשב"א סימן כ"ה: תשנה מנהג ליתן צדקה במנחה דתענית.

דאגרא דתעניתא צדקתא וכתוב לעבדו בכל לבבך ויש אדם שחביב ממונו מגופו ושמעתי מפי מורי ז"ל דמהאי טעמא מפטירים דרשו בתענית שניאמר בה פה אומר ה' שמרו משפט ועשו צדקה וגומר ואח"כ מצאתי בתוספ' פרק הקורא עומד וז"ל והטעם שמפטירין במנחה בתענית ולא בשחרית.

משום דכתוב בהפטרה דרשו משפט ועשו צדקה ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב ומשום הכי נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה ע"כ. וסימן לדבר תענית אותיות ת"ת ענ": תשנו תענית שמשלימים צריף להתענות עד שיראה ג' כוכבים או עד שתזרח הלבנה בכח הג"ה אשירי מא"ז במסכת תענית: תשנו במגלת תענית אר"י בן דוקתא משם ר"י הגלילי מי שנושבע להתענות ערב שבת הרי זה שבועות שוא שמקצת ע"ש פשבח לכו אין להתענות לכתחלה בערב שבת.

גם אנשי המעמד לא התענו בע"ש. וכן בתנחומא פרש' בראשית מדייק דאין מתענין בע"ש ענוי רשות.

ומטעם זה מצאתי בשם הרי"ו דהיא דאי קלע ר"ח בראשון בשבת אותן הנוהגי להתענות בערב ראש חודש יתענו ביום ה'. משמע אבל איקלע רחש חודש בשבת יש להתענות בערב שבת דזמנו הוא וכן הורה מורי מהר"ש ז"ל.

ולא לאם חל ראש חודש ביום ראשון דביום דמקדימין התענית לא קבעינו בערב שבת פמו תענית אסתר אבל הקא זמנו הוא: תשנח כתב מהר"י מולן בתשובה סימן קנ"ז תענית יחיד בערב שבת מנהג דילי עד אחר תפלת ערבית פדברי מהר"ם.

אבל תענית ציבור לעצמי אני מחמיר להשלים פכמה רבנותא גדולי אשפנו דמחמירי. וילעלמא אני אומר דעביד פמר עבד והפל לשם שמים ועמף פלם צדיקים.

ואמר מהרי"ל דתענית יחיד מתקרי דגזר יחיד על עצמו להתענות עכ"ל וכדבריו פן נוהגין וערב ר"ה הוא פתענית יחיד ואין משלימים. ויום שמת בו אביו או אמו כתב מור"י ז"ל בתשובה שאם התעני הראשון איקלע בע"ש.

אז המנהג שלא להשלי' ענין בתשובתיו סימ' פ': תשנט מהר"ם פשהוא הנה מתענה תענית חלום בערב שבת מתענה עד צאת הפכבים. דכיון שהוא חמור פל פה עד שיתענה תענית חלום אפילו בשבת לכתחלה.

וְכַל שֶׁפֶן אִם הִתְחִיל לְהִתְעַנּוֹת בְּעָרֵב שַׁבַּת שְׁצָרִיף לְהִמָּתִין עַד צֵאת הַפּוֹכְבִּים: תִּשׁוּס עֲכָשׁוּן אֵין לָנוּ לְהִתְעַנּוֹת בְּשַׁבַּת מִחֲמַת חֵלּוּם שְׁאֵין אָנוּ בְּקִיָּאִין בְּפִתְרוֹן חֵלּוּמוֹת א"ח בְּהִלְכוֹת תַּעֲנִית. אָבֵל בְּהִלְכוֹת שַׁבַּת סִימָן רפ"ח כְּתֵב שְׁמוֹתָ' לְהִתְעַנּוֹת תַּעֲנִית חֵלּוּם.

וְנִמְצָא כְּתוּב בְּשֵׁם רַב הַאי גָּאוֹן שְׁאֵין אָנוּ מִתְעַנִּין תַּעֲנִית חֵלּוּם בְּשַׁבַּת רַק עַל ג' דְּבָרִים. אִם רוֹאֵה ס"ת שְׁנִשְׁרָף.

יּוֹם כִּיפּוּר בְּשַׁעַת נְעִילָה וְשִׁנְיָו אוֹ קוֹרוֹת בֵּיתוֹ נוֹפֶלֶת ע"כ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׁרוּאָה יּוֹם כִּיפּוּר אֶף שְׁלֹא בְּשַׁעַת נְעִילָה.

וּי"א הָרוּאָה שְׁקוּרָא בַתּוֹרָה. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים הָרוּאָה שְׁנוּשָׂא אִשָּׁה.

וּי"א מִי שְׁרָאָה בְּחֵלּוּם שְׁמַת מִנְשָׁקוֹ צָרִיף לְהִתְעַנּוֹת אֶפְיָלוֹ בְּשַׁבַּת. וְהָאִידְנָא נְהִיגִי עֲלֵמָא לְהִתְעַנּוֹת עַל שְׁלִשָּׁה חֵלּוּמוֹת דְּרַב הַאי גָּאוֹן.

וְהַמְתַּעֲנָה בְּשַׁבַּת יֹאמֵר עֲנִיבּוּ בְּאַלְהֵי נְצוּר בְּלֹא חֲתִימָה גַם יֹאמֵר רַבִּין הַעוֹלָמִים כּו' כְּמוֹ בַּחוּל. וְהַמְתַּעֲנָה בְּשַׁבַּת צָרִיף לְעֶסְקָה כָּל הַיּוֹם בַּתּוֹרָה וַיִּתְכַּפֵּר לוֹ הַגַּה"ה בְּאִשְׁר"י מִמִּסְכַּת תַּעֲנִית: תִּשׁוּס אֶף שְׁמוֹתָ לְהִתְעַנּוֹת תַּעֲנִית חֵלּוּם בְּשַׁבַּת מ"מ צָרִיף לְהִתְעַנּוֹת יּוֹם אַחַר שְׁיִתְכַּפֵּר עַל בִּיטוּל עֵיקָר עוֹנֵג שַׁבַּת.

וּכְתֵב הַזֵּהר בְּפִרְשַׁת וַיִּקְהַל שְׁצָרִיף לְהִתְעַנּוֹת מִיַּד בְּיוֹם הַמִּקְרָת כְּדִי לְחַנּוּן אֶת אֲשֶׁר עוֹוֹת בְּבִיטוּל עוֹנֵג שַׁבַּת. וְכֵן הוּא בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי אִמֵּר רַב לִיתֵב בְּתַעֲנִיתָא בְּאַחַד בְּשַׁבַּת.

וְכֵן כְּתֵבוּ הַגָּהוֹת מְרַדְכֵי הַחֲדָשׁוֹת בְּשֵׁם הַרְשָׁב"א דְּהָא דָּאִין צָרִיף שְׁיֵהָא הַתַּעֲנִית מִיַּד בְּיוֹם א'. דְּוִקָּא מִי שְׁחַשְׁשׁ כַּחוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְעַנּוֹת ב' יָמִים רְצוּפִים.

שֶׁאֵל"כ רְאוּי לוֹ שְׁלֹא יִתְעַכֵּב לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה וְכַפָּרָה ע"כ. וְהַר"ר שְׁמוּאֵל מְבוֹנְבֵּרֵק הַתִּיר בְּדוּחַק לְאִשָּׁה שְׁלֹא יִנְכַּלָּה לְהִתְעַנּוֹת שְׁנֵי יָמִים רְצוּפִים לְהִתְעַנּוֹת אַחַד מִיָּמֵי הַשָּׁבוּעַ וְלֹא בְּיוֹם רֵאשׁוֹן.

וְכֵן הוּא בְּסֵא"ז דְּמִנְהַג לְהִתְעַנּוֹת בְּאַחַד בְּשַׁבַּת וְאֵין מְשַׁנֵּין: תִּשׁוּס כְּתֵב הַר"ר אֶלְחָנָן הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית חֵלּוּם בַּר"ח חֲנִנּוּכָה וּפּוֹרִים יִתִּיב תַּעֲנִית לְתַעֲנִית כְּמוֹ בְּשַׁבַּת מְרַדְכֵי דְכִי פ"ק דְּשַׁבַּת וְכֵן הוּא הַגָּה מִיָּמֵינוּ פ' א' דְּתַעֲנִית: תִּשׁוּס מְצִאתִי כְּתוּב בְּשֵׁם הַר"ח שְׁאֵם יֵשׁוּ אָדָם בְּצִהָרִים וְחֵלּוּם רַע שְׁצָרִיף תַּעֲנִית שְׁיֵשׁ לוֹ לְהִתְעַנּוֹת מַעַת לַעַת מְצִאתִי בְּקוֹבֵץ וְכֵן כְּתֵב מִהַר"ש מְשֵׁם מְהַר"ש שְׁהִתְעַנָּה בְּשַׁבַּת כְּשִׁישׁוֹן שְׁיִנַּת צִהָרִים וְכֵן לוֹ חֵלּוּם שְׁמִתְעַנִּין עָלָיו אִזְ הִיא מִתְעַנָּה מֵאוֹתוֹ חֲצִי יּוֹם שַׁבַּת וְאֵילָף עַד חֲצִי לַיְלָה וְאִזְ הַבְּדִיל וְאוֹמ' בְּזֶה עוֹלָה לְיוֹם שְׁלָם.

וְאַח"כּ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן הִיא מִתְעַנָּה תַּעֲנִית לְתַעֲנִיתוֹ: תִּשׁוּס מֵה שְׁמִתְעַנִּין בְּיוֹם שְׁמַת אָבִיו. שְׁהַרִי דוֹד הַתַּעֲנָה עַל שְׁאוּל כִּי קָרָאוּ אָבִי וְצָם עַל יְהוֹנָתָן וְעַל אַבְנֵר כִּי יֵשׁ לְצוּם עַל מִיתַת אָדָם חָשׁוּב.

וּכְתִיב עַל פֶּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה כִּי אָמְרוּ הוּאֵיל וּפְשַׁעֲנוּ וְהִנְחֵנוּ הַזָּקֵן הַלֵּילָה לְבַדּוֹ לְכָף אֵינְרַע לוֹ בְּשִׁבְלֵנוּ לְכָף נִדְרוֹ שְׁלֹא לְאָכּוֹל גִּיד הַנֶּשֶׂה. ד"א דִּין שְׁהָאָב וְהֵבֵן גּוֹף אַחַד וְדִין שְׁיִצְטַעְרוּ הַבָּנִים כִּי הִנֵּה מַעֲשֵׂה בְּרַב סַעֲדָ' בֶּן יוֹסֵף הִתְקַם בְּאַחַד שְׁהֵלָף לְמִדְיַת הַיָּם עִם עַבְדּוֹ וְהוֹלִיף עִמּוֹ מְמוֹן גְּדוּל וְאִשְׁתּוֹ הִיא מְעוֹבְרַת.

לְיָמִים מֵת הָאָדוֹן וְהַנִּיחַ כָּל הַמָּמוֹן וְהֵלֵךְ הָעֶבֶד וְהַחֲזִיק בְּנֶכְסָיו וְאָמַר הָעֶבֶד אֲנִי בְנוֹ פְּשָׁעִים
הֵבֵן שֶׁהוֹלִידָה שְׂמַע שְׁמַת אָבִיו הֵלֵךְ לְתַבְנוֹעַ נֶכְסָיו שֶׁהַחֲזִיק בָּהֶן הָעֶבֶד וְנִתְחַתֵּן בְּגְדוּלֵי
הַדּוֹר וְהָיָה יָרָא הֵבֵן לְפָתוּחַ פִּי פֶן יִהְרָגוּהוּ וְנִתְאַכְסַן בְּבֵית רַב סְעִדָּה וְהַנִּיחַ לְפָנָיו לְאָכְלוֹ
וְלֹא אָכַל עַד שֶׁשָּׂם לְפָנָיו אֱלוֹ הַדְּבָרִים.

נָתַן לוֹ עֲצָה לְדַבֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ שֶׁלַח אַחֵר רַב סְעִדָּה לְדוֹן דִּין זֶה. וְצִוָּה רַב סְעִדָּה לְהַקִּיז
דָּם זֶה בְּסֶפֶל אֶחָד וְדָם זֶה בְּסֶפֶל אַחֵר וְלִקַּח עֲצָם לְעֹנֶמֶת עֲצָם שֶׁל אָבִי הֵבֵן וְהַנִּיחוֹ בְּסֶפֶל
הָעֶבֶד וְלֹא נִבְלַע הַדָּם.

וְלִקַּח הָעֲצָם וְשָׂם אוֹתוֹ בְּסֶפֶל הֵבֵן וְנִבְלַע הַדָּם בְּעֲצָם בִּי הוּא גּוֹף אֶחָד. וְלִקַּח רַב סְעִדָּה
הַמָּמוֹן וְנָתַנוּ לְבְנוֹ שְׂבָא.

הָרִי רְאוּי לָבֵן שֶׁיִתְעַצֵּב בְּיוֹם מֵיתַת אָבִיו. וְכֵן אָמַר אִיּוֹב כִּי לֹא סָגַר דַּלְתֵי בִטְנִי וְלֹא אָמַר
בְּטֶן אִמִּי שֶׁהִפֵּל בְּגוֹף אֶחָד.

וְכַתִּיב וַיִּקְלַל אֶת יוֹמוֹ לְכַף יָשׁ לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם שְׂמַת אָבִיו: תִּשְׁסַח דָּרָךְ לְהִתְעַנּוֹת יוֹם שְׂמַת
בּוֹ אָבִיו וְלֹא יוֹם שֶׁנִּקְבַּר בּוֹ כִּי יֵשׁ בְּנֵי אָדָם הַמִּתְעַנִּים יוֹם קְבוּרָה וְלֹא יוֹם הַמֵּיתָה וְהִבֵּל
הוּא כִּיּוֹם שֶׁנִּהְרָג גְּדֻלָּה בֶן אַחִיקָם אֲגֻנְדָה פָּרַק ג' דְּשָׁבוּעוֹת וְכֵן הוֹרָה מְהָרִי"ל וְכֵן הוּא
בְּתַרוּמַת הַדָּשֵׁן סִימֵן רצ"ג: תִּשְׁסוֹ אִם מֵת לוֹ אָב אוֹ אִם בְּאֶדָר וְנִתְעַבְרָה הַשָּׁנָה.

הַשִּׁיב מְהָרִי מוֹלֵן בְּתִשְׁבֵּה דְמִנְהַג שְׁלוֹ לְהִתְעַנּוֹת בְּאֶדָר א'. וְרֵאזִיָּה מְפִטִירַת מַרְע"ה
דְּאוֹתוֹ יוֹם נִהַג עֲלֵמָא בְּאֶדָר הָרֵאשׁוֹן וּפְטִירַתוֹ סְמוּךְ לְנִיטְסֵן כְּדַמּוֹכַח ספ"ק דְּקִדּוּשֵׁין וְכֵן
כָּתַב מֵהֵרָא"י בְּתַרוּמַת הַדָּשֵׁן סִימֵן רנ"ד.

וְכַתַּב בְּסוּף דְּבָרָיו אֲמַנְם בְּהָא מוֹדִינָא דְאִם נִפְטַר בְּשָׁנַת הָעֵיבוֹר בְּשָׁנִי. שֶׁיַּעֲשֶׂה לְעוֹלָם
בְּשָׁנִי: תִּשְׁסז מִי שֶׁאִינוֹ יוֹדֵעַ אֵינָה יוֹם הוּא יוֹם שְׂמַת בּוֹ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ.

הוֹרָה לִי מוֹרֵי מְהָרִי"ש ז"ל לְבָרוּךְ יוֹם מְיֻחָד וְיִתְעַנֶּה בּוֹ וַיֹּאמֶר קִדְיֵשׁ. אָף אִם יֵשׁ יְתוֹם
אֵל יִסִּיג גְּבוּל וְדָאִי: תִּשְׁסח אִם אֵינְךָ לֵע יוֹם שְׂמַת בּוֹ אָבִיו בְּשַׁבָּת אוֹ בְּר"ח.

כָּתַב מוֹרֵי ז"ל בְּסִפְרוֹ הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עֲדִינֵן כְּמוֹס בְּאוֹצְרוֹת הַמֶּלֶךְ שְׁלֵמָה שְׁאִין לְהִתְעַנּוֹת
כָּלֵל וְכֵן מְשַׁמַּע בְּתִשְׁבֻּבוֹתָיו סִימֵן ט'. דְּלֹא כְּמְהָרִי"י קֵלוֹן דִּידְחָה לְמַחֵר.

וּמְצִאֲתִי בְּקוֹבֵץ יִשָּׁן שֶׁכָּתַב בְּשֵׁם מֵהֵרָא"י שֶׁאָמַר שְׁדַעְתוֹ מְסַכֶּמֶת עִם מֵהֵרִי"ו שֶׁאָמַר בְּשֵׁם
מְהָרִי"ל הֵיכָא שְׁחַל יוֹם שְׂמַת בּוֹ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ בְּשַׁבָּת אוֹ בְּר"ח. שֶׁאֲסוּר לְאָכְלוֹ בְּסַעוּדָה
שֶׁל שְׁמֻחָה כְּמוֹ סַעוּדַת נְשׂוּאִין אוֹ כה"ג.

וְכֵן נִמְצָא בְּשֵׁם מֵהֵרִי"ו שֶׁבְּלִיל שְׁמֻחָתוֹ יוֹם מֵיחַת אָבִיו שְׁאִין לְאָכְלוֹ בְּסַעוּדַת שְׁמֻחָה.
וּמִשְׁמַע דְּדוֹקָא סַעוּדַת שְׁמֻחָה אֲבָל סַעוּדַת מְרִיעוֹת וְכה"ג שְׁרִי: תִּשְׁסט מִי שְׂמַתוֹ הוֹרִיו
בְּנִיטְסֵן.

קְבִלְתִּי מְרַבּוֹתֵי וְכֵן פָּסַק הַגָּאוֹן מְהָרִי"ו וַיִּל"א שְׁאִין צְרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת. אֲבָל אַחֵר הַפָּסַק
וְאָסְרוּ חַג קְבִלְתִּי שֶׁיֵּשׁ לְהִתְעַנּוֹת כִּי לֹא י"ט הוּא.

וְהָא דְלָא אָמְרִינוּ תַחֲנוּן אֵינוֹ אֶלָּא אַגַּב דְּלָא אָמְרוּ רַבּוּבוּ שֶׁל חוֹדֶשׁ ע"כ הוּא. מִכְּתִיבָה יָד מַהֲר"ר יוֹדָא בֶן מַהֲר"א וְכֵן מְצֵאתִי בְּמִנְהָגִים.

יְשָׁנִים מְדוּר"א: תִּשְׁעַ שְׂכַח וְאָכַל כְּפִיזִית לֹא אֵיבַד תַּעֲנִיתוֹ אֶלָּא מִתְעַנֶּה וּמְשַׁלֵּם בְּכָל. תַּעֲנִית צְבוּר וְתַעֲנִית חָלוּם יוֹם שְׁמַת בּוֹ אָבִיו.

אָבֵל נָדַר יוֹם סֶתֶם וְשָׂכַח וְאָכַל אֵיבַד תַּעֲנִיתוֹ וְאִיכָל וּמִתְעַנֶּה יוֹם אַחֵר. מִיְהוּ הַמְדַקְדָּקִים מִחֲמִירֵי אִפִּי בְיוֹם זֶה חַיִּיב לְהִשְׁלִים וְעַבְדְּנִי תַרְנוּיָהוּ מְשַׁלֵּימִין וּפּוֹרְעֵי עֵי בְתֵרוֹמ' הַדְּשׁוֹן סִי קנ"ו: תִּשְׁעָא כְּשִׁמְתַעֲנִין בַּה"ב אַחֵר הֶחָג אוֹ בְּעֶשֶׂר יָמֵי תְּשׁוּבָה וְאִירַע בְּרִית מִיְלָה מְצֻנָה לְאַכּוֹל וְאִין צְרִיף הַתְּרָה.

וְאֵע"פ שֶׁדָּבָר שְׁאִינוֹ כ"א מְנַהֵג צְרִיף הַתְּרָה כְּדִמְשַׁמַּע בְּנִדְרִים. הֵכָא אִין צְרִיף כִּי לֹא נִהְגוּ לְהַתְעַנּוֹת כַּה"ג וְדוֹקָא הָאוּכְלִין שֶׁם אָבֵל אִם שׁוֹלְחִין מְנָה לְאָדָם מִן הַסְּעוּדָה אִין לוֹ לְאַכּוֹל מִי שֶׁקֶבֶל עָלָיו תַּעֲנִית בְּמִנְחָה בְּעֶשֶׂרֶת יָמֵי תְּשׁוּבָה צְרִיף הַתְּרָה בְּשֵׁם מַהֲר"ם ה"מ: תִּשְׁעַב אִם קֶבֶל עָלָיו לְהַתְעַנּוֹת בַּה"ב אוֹ כַּמָּה יָמִים וְא"כ בּוֹרֵר יוֹם יָדוּעַ לְהַתְעַנּוֹת בְּעַד א' מֵאִתָּן יָמִים.

אִפִּי אִם קֶבֶל בְּמִנְחָה שְׁיִתְעַנֶּה בְּאוֹתוֹ יוֹם מִקְרֵי יוֹם סֶתֶם לְעַנְנֵן לְלוֹת וּלְפָרוּעַ. דְּכִינּוֹדָאוֹתוֹ יוֹם אֵינוֹ מְעִיקָר נִדְרוֹ וְכִשְׁהוּא לְנוֹהוּ עֲדִיין עִיקָר נִדְרוֹ קִיָּים.

כַּה"ג לְנָה וּפּוֹרְעַ. אָבֵל אִם לֹא קֶבֶל עָלָיו קוֹדֶם לְכֵן לְהַתְעַנּוֹת יוֹם אַחֵר אֶלָּא בְּמִנְחָה קֶבֶל עָלָיו לְהַתְעַנּוֹת לְמַחֵר מִקְרֵי יוֹם זֶה וְאִינוֹ יָכוֹל לְלוֹתוֹ כִּי נִרְאָה מִדַּעַת הַפּוֹסְקִים.

גַּם מִי שֶׁקֶבֶל עָלָיו לְהַתְעַנּוֹת שְׁנָה תְּמִימָה בַּה"ב כְּתַב מַהֲרָא"י דִּישׁ לְדַמּוֹתֵן לְיוֹם זֶה. וְכַתַּב בְּסוּף מ"מ הַדַּעַת נוֹטָה בְּנִדּוֹן דִּידוֹן דְּאִין לְלוֹת הַתַּעֲנִית אֶלָּא בְּשִׁבִיל אֲנוּס אוֹ צַעַר מְמַשׁ אוֹ בְּשִׁבִיל סְעוּדַת מְצֻנָה דְּשִׁיף בְּגוֹנִיָּהוּ.

וְאֵע"פ כִּי צְרִיף לְהַתְעַנִּית מִקְצַת הַיּוֹם זְמַן מוּעָט יוֹתֵר מִשְׁהוּא רְגִיל עכ"ל: תִּשְׁעַג כְּתַב בְּכַתְבֵי מַהֲר"ר אֵיִסְרָלִין בְּסִימָן ס' מִי שְׁהוּא נְדוּר וּבָא לְהַתְעַנּוֹת סוֹף תַּעֲנִינִי. יָכוֹל לְדַחּוֹתָהּ עַד יְמוֹת הַחוּרָף וְכ"כ בְּהַגְהוֹת מְרַדְּכֵי סוֹף פְּרָק אֵיזְהוּ נִשְׁף: תִּשְׁעַד כְּתַב בַּתְּשַׁב"ץ סִי ק"פ אָסוּר לֵאמֹר לְאַחֲרֵי מִתְעַנֶּה אָנִי.

וּמִבִּיא רְאִיָּה מִירוּשְׁלָמִי פ' אִין דּוֹרְשִׁין הֵיִיא אֵיִתְתָּא דְּמִיתָא כְּבָר הָוִי נְפִיק לָהּ אוֹר שֶׁל גִּיהֶנָם מְאוּדָנָא לְאוּדָנָא. חַד אָמַר מְשׁוּם דְּהִנִּית מְשַׁמְעֵי בְּשַׁעַת תַּעֲנִית א' עֲשִׂיתִי ב'.

וְחַד אָמַר מְשִׁים דְּמְשַׁמְעֵי לְאַחֲרֵינִי מִתְעַנֶּה אָנָּא: דִּינִי חֲמַשָּׁה עֶשְׂרֵי בָּאָב חֲמַשָּׁה עֶשְׂרֵי בָּאָב אֵן נוֹפְלִין לִילָה יוֹם. לְכִי שְׁהוּא י"ט שְׁבוּ הַתְּשַׁבְּטִים לְבֹא זֶה בְּזָה וְהַתְּשַׁבְּטִים בְּנִימִין לְבֹא בְּקָהֶל.

וְכָלוּ מֵתוֹ מְדַבֵּר דְּאִיתָא בְּאִיכָה רַבְתִּי א"ר אָבִין יוֹם שֶׁבְטַל בּוֹ הֶחָפֵר דְּאָמַר ר' לׁוֹי כָּל עָרַב ט' בָּאָב הָיָה פְּרוּז יוֹצֵא כָּל הָעָם צָאוּ לְחַפּוֹר וַיּוֹצְאִי וְחוֹפְרִים כּוֹכִין וַיִּשְׁנִים בָּהֶם. וּבְשַׁחֲרִית הַפְּרוּז יוֹצֵא הַבְּדִלוֹ הַחַיִּים מֵתוֹף הַמְּתִים וּבּוֹדְקֵי עֲצָמָן וְחֹסְרִים ט"ו אֶלְף וּפְרוּטְרוֹט בְּכָל שְׁנָה.

כָּךְ עָשׂוּ מ' שָׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה הַרִי מ' שָׁנָה. בַּשָּׁנָה אַחֲרוֹנָה עָשׂוּ כֵן בְּדָקוּ עֲצָמָן וְנִמְצְאוּ שְׁלֵמִים אַחֲרוֹ שְׁמָא טְעִינוּ בְּחֻשְׁבוֹן וְכֵן בִּי בּוֹ בִּי"א בִּי"ב בִּי"ג עַד דָּא תַּמְלָא סִיְהָרָא.

כִּינּוּן דְּאִיתְמַלָּא סִיְהָרָא אָמְרוּ בְּטַל אוֹתָהּ גְּזִיזְר' מְעַלְנֵנוּ וְאוֹתוֹ יוֹם עָשׂוּ מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה וִי"מ. וְבוֹ בִּיטַל הוֹשַׁע בְּן אֵלֶּה פְּרֻדְסָאוֹת שְׁהוֹשִׁיב יִרְבָּעֵם בְּן נָבַט עַל הַדְּרָכִים שְׁלֵא יַעֲלוּ יִשְׂרָאֵל לְרַגְלָא.

וְבוֹ נָתַנוּ הַרוּגֵי בֵּיתָר לְקַבּוּרָה וְבוֹ הָווּ פּוֹסְקִים מְלַכְרוֹת עֲצִים לְמַעַרְכָּה. דְּמַנְיִסָן עַד ט"ו בָּאָב הָיוּ פּוֹרְתִים עֲצִים לְצוֹרָה הַמַּעַרְכָּה לְכָל הַשָּׁנָה.

אָבֵל מִכָּאֵן וְאֵילָף תְּשִׁישׁ פְּחָה שֶׁל חֲמָה וַיֵּשׁ בְּעֲצִים לְחַלּוּחִית וּמַעֲלִים עָשָׂן וּמַגְדָּלִים תּוֹלַעַת. וְכַדְאָמְרִי בְּמַדְרַשׁ אֵיכָה ר' יַעֲקֹב בַּר אֲחָא בְּשֵׁם ר' יוֹסִי אוֹמֵר שְׁבוּ כְּלָה זְמַן קְצִיצָה לְעֲצִים שְׁבָכְל עֵץ שְׁנַמְצָא בּוֹ תּוֹלַעַת פְּסוּל לְמַזְבֵּחַ וְכָל עֵץ שֶׁהוּא נִקְצָץ אֵינּוּ עוֹשֶׂה מְאֻכְנֻלַת וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שְׁפָסְקוּ הָיוּ שְׁמַחִים לְפִי שְׁבָאוֹתוֹ הַיּוֹם הָיוּ מְשֻׁלִּימִין וּמְסִינִימִין מִצָּנָה גְּדוּלָה כְּזֹאת: תִּשְׁעוּ אֵיתָא בְּסוּף מְסַכַת תַּעֲנִית וּבִפ' יֵשׁ נוֹחֲלִין מִכָּאֵן וְאֵילָף דְּמוֹסִיף יִסְיָהּ. מֵאֵי יִסְיָהּ תַּנָּא רַב יוֹסֵף תַּקְבְּרִי אִמְיָה. פִּרְשַׁב"ם מֵט"ו וְאֵילָף דְּמוֹסִיף מִן הַלְּיָלָה עַל הַיּוֹם לְשָׁנוֹת.

יוֹסִיף יָמִים כְּדַכְתִּיב כִּי הִיא סִיְיָה וְאִנְרָה יָמֵיהּ וְגו' שְׁמַתוּף שְׁהַלִּילוֹת מְאָרִיכִין וְהַיָּמִים מְתַקְצְרִין צָרִיף לְעֶסְוֹק בְּתַלְמוּדוֹ גַּם בְּלִילָהּ. וְדָלָא מוֹסִיף יִסְיָהּ.

מֵאֵי יִסְיָהּ. תַּנָּא רַב יוֹסֵף תַּקְבְּרִי אִמְיָה שְׁיָמוֹת בְּחֻצֵי יָמָיו כְּמוֹ זַכָּרִים לֹא יִסוּף מְזַרְעֵם לְשׁוֹן כְּלִיָּהּ.

וְדוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹ נָתַנוּ סִמְן מְשַׁכְּבֵי עַד קוּמֵי שְׁכָבֵי. וּמְקוּמֵי עַד שְׁכָבֵי קוּמֵי.

ר"ל מְזַמֵּן שְׁבוּעוֹת שְׁקוּרִין בּוֹ מְגַלַח רוֹת דְּכַתִּיב בָּהּ שְׁכָבֵי עַד הַבִּנְיָן עַד ת"ב שְׁקוּרִין אֵיכ' דְּכַתִּיב בָּהּ קוּמֵי רֹנֵי בְּלִילָהּ. שְׁכָבֵי עַד הַבִּנְיָן.

וּמְקוּמֵי שֶׁהוּא ת"ב עַד שְׁכָבֵי שֶׁהוּא שְׁבוּעוֹ קוּמֵי רֹנֵי בְּלִילָהּ לְרֵא' אֲשִׁמּוֹר' ע"כ. וְעַד יִינּוּ אֵט צָרִיכִין לְמוֹדְעֵי מ"ט אִמ' תַּלְמוּד' מֵט"ו וְהֵלֵא הַלִּילוֹת מְאָרִיכִין מֵת"ב.

וְנ"ל דְּכְמוֹ שְׁלֵא נִתְיַחַד הַדְּיָבוֹר לְיִשְׂרָאֵל עַד ט"ו בָּאָב כְּדֵאִיתָא בְּסוּף מְסַכַת תַּעֲנִית וּבִיֵּשׁ נוֹחֲלִין אַע"ג דְּנִתְבַטְּלָה הַגְּזֵרָה מֵת"ב דְּלִיכָא סְפִיקָא קַמְיָה שְׁמֵיָא אָנָּא שְׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עֲצָבֵי'. וְאֵין הַשְּׁכִינָה שׁ רַה אֵלָא מִתּוּף שְׁמַחָה.

כָּךְ אָפְשָׁר שְׁלֵא הָיוּ עוֹסְקִים בְּתוֹרָה כְּדֵאִיתָא בְּמְסַכַת שְׁבַת אֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה אֵלָא מִתּוּף דְּבַר שְׁמַחָה אָמַר רַב הַוּדָה וְכֵן לְדַבְרֵי הַלְּכָה. וְאָמְרִינּוּ נָמִי שְׁמַעְתָּתָא בְּעֵי צְלוֹתֵי'.

וּמֵט"ו וְאֵילָף הָיוּ עוֹסְקִין בְּשְׁמַחָה וּבְטוֹב לֵב בְּתוֹרַת ה' הַמְשַׁמַּחַת לֵב: עֲנִין רֵאשׁ חוֹדֶשׁ אֵלוּל וְרֵאשׁ הַשָּׁנָה תִּשְׁעוּ ר"ח אֵלוּל שְׁחַל בְּשְׁבַת מְפִטִירִין הַשְּׁמִים כְּסָאֵי כֵן מְסִיק מֵהֵרָא"ק ז"ל וְכֵן נִרְאָה לְמַהְרִי"ל וְכֵן בְּסִמְ"ג.

וְכַתֵּב מְהֵר"י וִי"ל בְּדִינֵי שְׁכֵן הַלְּכָה רוֹנַחַת בְּיִשְׂרָאֵל. אָבֵל אִם חָל ר"ח בְּיוֹם רֵאשׁוֹן אֵין מְפִטִירִין מְחַר חוֹדֶשׁ שְׁאֵין בּוֹ שׁוּם נְחֻמָּה: תִּשְׁעַח מְנַהֵג כְּשֶׁר לְתַקְוַע מְרֵאשׁ חוֹדֶשׁ חֲלוּל

עד ערב ראש השנה שהוא זכור ברית ואז מפסיקין מלתקוע וחוזרים ותוקעים בראש השנה וזהו שלשים יום.

וסוף לזה תקעו בחודש שופר משמע חדש שלם שהוא שלשים יום. ומטעם זה נראה לי להתחיל לתקוע ביום שני בראש חודש ואז הוא שלשים יום עם שני ימים בראש השנה וכן ראיתי נוהגים.

והכל כדי לערבב השטן שלא ידע מתי יהי ר"ה ויקטרג לכן מפסיקין בערב ראש השנה כי אז יהיה סבור השטן שיום הדין עבר. טעם אחר על מה שתוקעין כמו שפתיב האורח חיים תניא בפרקי רבי אליעזר בראש חודש אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי הורה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר ע"ז.

והקב"ה נתעלה באותו שופר שנגמר עלה אלהים בתרועה. לכן התקינו חכמים ו"ל שיהיו תוקעים בראש חודש אלול בכל שנה ושנה וכל החודש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנגמר אם תקע שופר בעיר וגומר.

ולאלו תרי טעמי צריך להתחיל מיום ראשון דאלו לטע' הראשון כנגד משה עלה להר ושקה שם ארבעים יום וירד ביום כפפור ומיום ראשון עד יום כפפורים ארבעים יום. ולטעם השני כדי לעורר העם שיעשו תשובה צריכין ג"כ להתחיל מיום ראשון כי אלו ארבעי יום מיום ראשון דאלול עד יום כפפור הם רצויים לפני המקו' וימינו פשוטה לקבל שבים: ובמדרש "אני לדודי" ודודי "לי ר"ת אלול וס"ת ד' יודין שיהם ארבעים יום.

ואמצעהתקבות "נדוד שהוא עומד מקסא דין ויושב בכסא רחמים. וכן פתיב המהרי"ל דיש להתחיל יום ראשון וכן פתיב מורי הגאון ו"ל בספר חכמת שלמה בפ' ר"ע.

ולפ"ז צריכין לומר דב' ימים בראש השנה כיומא אריכת' דמ'א. ונהיא דחודש אלול מעומד לתשובה ראיה לזה מן התורה מן הנביאים מן הכתובים.

מן התורה כפתיב בתורת משה ומל ה' אלהיה את לבבך ואת לבב זרעך. "את לבבך ואת לבב ר"ת אלול.

מן הנביאים כי ביד עבדיך הנביאים פתיב לאמור וכו' לציון גואל ולשבי פשע גו"א"ל ו"לשבי סוף וראש אלול כלו' בחוד' אלול הוא זמן מעומד לשבי פשע. מן הכתובים כפתיב לילא האמנתי לראות בטוב ה'.

לילא.

למפרע אלול שמאלול ואילך חרדתי נגד ה' וכתוב "אני לדודי" ודודי "לי ר"ת אלול. כלומר אם בני ישראל משתוקקים לראות בטוב ס' ולשוב בתשובה ושלמה לאביהם שבשמים אזי תשוקתו עליהם ומיד תקבלם, ועיקר זמן תשובה הוא בר"ח אלול כמרומז בר"ת ונגמר אריה שאג מי לא יירא.

אריה.

ר"ת "אלול" ראש השנה "יום כפפור" הושענא רבה. מי לא יירא באלו הזמנים.

מְכַל הַלֵּין שְׁמַעִינוּ שֶׁהַחֲנֻדֵּשׁ הַזֶּה הוּא זְמַן מוֹכֵן לְשָׁבִים וְכָל הַמְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים בַּחֲדָשָׁה יִמְצָאָנָהּ. לְכֵן כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הֵיכָא אֵת דְּבַר ה' וְחָרַד לְדַבְּרוֹ צָרִיף לְפִשְׁפֹּשׁ בְּמַעֲשָׂיו לְהַתְּנוּדוֹת בְּכָל יוֹם.

וְכָל הַחֲנֻדֵּשׁ הַזֶּה אִישׁ הֵיכָא וְרַף הַלֵּב יֵשֵׁב קוֹנָדְם סְעוּדָתוֹ וְקוֹנָדְם שִׁינָתוֹ וַיִּשְׁתַּוּמֵם עַל עֲצָמוֹ וַיִּפְשֹׁפֵשׁ בְּמַעֲשָׂיו לְהַתְּנוּדוֹת עֲלֵיהֶם וְשָׁב וְרָפָא לוֹ: תִּשְׁעֵט "אַתֶּם" נְצָבִים "הַיּוֹם" בְּגִימְטְרִיא לְעִמּוּד לְסְלִיחוֹת.

וְהַמְּנַהֵג הוּא לְעִמּוּד לְסְלִיחוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְשֶׁלְפָנָי רֵאשׁ הַשָּׁנָה קוֹנָדְם עֲלוֹת הַשַּׁחַר אִם חָל רַחֵשׁ הַשָּׁנָה בַּחֲמִישִׁי אוֹ בַּשְּׁבִיעִי לְפִי שְׁאֲמְרִינוּ בַּפ"ק דַּע"ז שֶׁהַקַּב"ה שָׁט בִּי"ח עוֹלָמוֹת בְּלִילָה וּבג' שְׁעוֹת אַחֲרוֹנוֹת בַּבּוֹקֵר הוּא שָׁט בַּע"ז שְׁנַאֲמַר אֱלִיף ה' שְׁנַעֲתִי וּבַבּוֹקֵר תְּפַלְתִּי תִקְדַּמְךָ לְשׁוֹן מֵהֵרָא"ק וְאִם חָל רֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּיוֹם שְׁנִי אוֹ בְּיוֹם שְׁלִישִׁי אֲזַי מְקַדִּימִים לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת שֶׁהוּא כ"א אוֹ כ"ב בְּאֵלוּל.

וְהַטַּעַם הוּא כְּמוֹ שֶׁשַׁבְּת הַמְּרַדְכִי פ"ק דְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁתִּקְנִי חֲכָמִים לְהַתְּעַנּוֹת ד' יָמִים לְפָנָי רֵאשׁ הַשָּׁנָה. כְּנֶגֶד ד' יָמִים שֶׁמֵּרָאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם כְּפִיפּוֹרִים שְׁאוּכְלִין בָּהֶם.

וְאֵלוּ הֵם שְׁנֵי יָמִים שֶׁל רֵאשׁ הַשָּׁנָה. וְשַׁבָּת בְּנִתְיָם.

וְעִי"כ.

וְאוֹתָן הַיָּמִים שְׁמַתְעִינִי מְנַהֵג לוֹמַר בָּהֶם סְלִיחוֹת. לְכֵן כְּשֵׁיבֵא ר"ה בְּיוֹם ב' אוֹ בְּיוֹם ג' אֲזַי אֵין לְפָנָי רֵאשׁ הַשָּׁנָה רַק שְׁלֹשָׁה יָמִים לְכֵן צָרִיף לְהַקְדִּים הַסְּלִיחוֹת לְשַׁבּוּעַ שְׁלִפְנֵיהֶ: תִּשְׁפַּ מֵהֵרָא"ו הֵיכָא נוֹהֵג לְבָרַף בְּרַכַּת נט"י וּבְרַכַּת הַתּוֹרָה בְּהַשְׁפָּמָה וְכֵן כָּתַב בְּלִיקוּטֵי מְהַר"ל וְאִת"פ הֵיכָא מְדַלֵּג בְּעַת שְׁאֲמַרוּהוּ הַקְּהָל.

וְכ' וּמֵיהוּ אֵין לְפַקְפֵּק עַל מְנַהֵג הָעוֹלָם שְׁאֵין מְבָרְכִין בְּהַשְׁפָּמָה הוֹאִיל וְכָל מַה שְׁאוּמְרִי הוּא דְרַף רַצוּי דָּאִם לֹא כֵן תִּקְשִׁי לָךְ בְּכָל יָמֵי הַשָּׁנָה שְׁנוֹהֵגִים מְקַצֵּת לוֹמַר אֲשַׁרִּי כו'. אֲלֹא וְדָאֵי הוֹאִיל וְדְרַף רַצוּי הוּא אֵין קְפִידָא: תִּשְׁפַּא כָּתַב מֵהֵרָא"ר אֵיזִיק טִירְנָא וְז"ל וְשְׁלִיחַ צִיבוּר מְתַעַטֵּף בְּטִלִּית כֵּן מְסִיק דְכִסּוֹת יוֹם חֲזִיב אִף בְּלִילָה בְּצִיצִית וְקִיָּמָא לֵן דְּצִיצִית חוֹבֵת כְּגַד וְלֹא חוֹבֵת אָדָם עכ"ל.

וּלְפּוֹם רִיָּהֲטָא לֹא דַק בְּמָה שֶׁכָּתַב דְּקִיָּמָא לֵן צִיצִית חוֹבֵת כְּגַד הוּא דְדַעַת הַרִ"ף וְהֵרָא"ש וְהַרְמַב"ם וְהַגְּבָרָא חוֹבֵת גְּבָרָא וְהַכִּי נִקְטִינוּ וְהַבְּרָכָה מוֹכַחַת שְׁהָרִי מְבָרְכִין לְהַתְּעַטֵּף בְּצִיצִית וְלֹא מְבָרְכִין לְעֲשׂוֹת צִיצִית.

וּלְעַנְיָן בְּרַכ' שֶׁכָּתַב שֵׁישׁ לְבָרַף דְכִסּוֹת יוֹם חֲזִיב אִף בְּלִילָה. אֲמַת שְׁפָף מְסִיק הַטּוֹר בְּשֵׁם אָבִיו הֵרָא"ש.

אֲכֵן הַרְמַב"ם כָּתַב שְׁאֵין לְבָרַף עַד שֵׁיאֹר הַיּוֹם הַבִּיאוּ הַטּוֹר א"ח סִימָן י"ח. וְכֵן כָּתְבוּ פְּסָקֵי תוֹסְפוֹת בַּפ"ק דְּקִדּוּשֵׁין וְכֵן כָּתַב הַתְּשַׁב"ץ בְּהַדְּנָא וְז"ל כְּשֶׁהִיא מְתַפְּלֵל סְלִיחוֹת קוֹדֵם שֵׁיַעֲלָה עִמּוּד הַשַּׁחַר מְתַעַטֵּף בְּטִלִּיתוֹ וְאֵינוֹ מְבָרַף.

וְכְּשֵׁיאִיר הַיּוֹם מְמַשְׁמֵשׁ בְּטִלִּיתוֹ וּמְבָרַף וְכֵן נִהַג מְהַר"י מוּלָן וְכֵן מְשַׁמַּע מְכַתְּבֵי מֵהֵרָא"י סִימָן קכ"א. וְהַכִּי יֵשׁ לְנִהוּג וַיֵּשׁ לְהַקְל בְּסַפְּק בְּרַכּוֹת: תִּשְׁפַּב הַסְּלִיחוֹת שְׁלִפְנֵי ר"ה צָרִיף

להתפלל מי שיש לו בנים יראי ה' אור זריע הגה"ה באשירי סוף פֶּרֶק בְּתָרָא דְתַעֲנִית:
תשפג ביום הראשון שאומרים סליחות מתעניין רוב הקהל.

מ"מ אין קורין ויחל ולא ענגנו רק יחיד במנחה יאמר ענגנו בשומע תפלה ויש שמתעניין ג'
ימים וג' לילות רצופים ויש ב' ימים וב' לילות רצופים דגמץא כתו' בשם הר"ר יוזמן
דאמר ששמע ממהרי"ם שנר' לו שב' ימים וב' לילות רצופים בתענית חשובים כמ' יום
שאינם רצופים.

ובשם מהר"ר ישראל ברונ"א אם אדם בריא דנוקא שלשה ימים ושלשה לילות. ואם
הוא חלש אז די בשני לילות.

וכן בתשובת מהר"ר חיים פלטיאל על נשים שמוצאין אצליהם ילדים כו' שם השנה
שלשה ימים ושלשה לילות לארבעים יום רצופים ואותן המתענים שלשה ימיה נוהגים
להתענות עד שני שעות בליל רביעי שיהיה בין הפל ע"ד שעות וסומכין על הדין קרא
שובה ישראל ע"ד ה' וגומר.

ולי נראה דאותן המתעניין עד הלילה לא הפסידו דיהיה בין הפל ע"ב שעות כמגן חסד.
ובחסדו יתינו כמו שאמר דוד פתסדיה חייני.

וגם הוא כמגן בכך. כלומר ובכך אבא אל המלך והדין קרא בהיה עניינא כתיבא לגבי
תענית אסתר שהתענה שלשה ימים ושלשה לילות ואמרה ובכך אבא אל המלך.

וכנגד האי קרא תקנו בתפלת י"ח ובכך תן פחדך מלשון ובכך אבא אל המלך לכן גם אין
צריך להתענות יותר מע"ב שעות כמגן ובכך. ובכך יבא אל המלך הכבוד ה' צבאות הוא
מלך הכבוד סלה: תשפד אותן המתעניין שלשה ימים מתפללים בכל יום ענינו במנחה.

ואם מתחיל במ"ש אז יעמוד אצל מי שהבדיל לצורך עצמו ויענה הוא אמן ויוצא אף כי
אשור לטעום תרומת הדשן סי' קנ"ד. ואם אירע יום ג' או יום ב' לתענית בע"ש צריכין
להשלים ולהמתין עד הלילה כדמסיק בשילהי בכל מערבין הלכה מתענה ומשלים וכן
פסקו בספרי ואמרי' בירו' זעיר' אמר אפי' יחיד שגזר ע"ע תענית מתענה ומשלים.

והטור א"ת כתב בסי' רמ"ט ובסי' תקע"ב יחיד שקבל עליו תעני' סתם בע"ש מתענה
ומשלים. אא"כ פירש בשעת קבלה שאינו רוצה להתענות אלא עד שישלמו הקהל
תפלתם כ.

ומסתמא מי שקבל עליו להתענות ב' או ג' ימים ולילות רצופים דעתו להתענות עד
הלילה לכן אם איקלע בע"ש צריך להשלים. ושומר נפשו יתנה בקבלת התענית שלא
להשלים מפני כבוד שבת: תשפה נוהגים להתענות בערב ראש השנה וסמוך לנה ממדרש
ר' תנחומא ולקחתם לכם ביום הראשון וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון
לחשבון עונות משל למדינה שחייבת מם למלך ולא נתנו לו בא עליה בחיל לגבותה
כשנתקרב אליה בי' פרסאות יוצאים גדולי המדינה לקראתו ואומרים לו אין לנו מה
ליתן לך הניח להם שליש.

כיון שנתקרב יותר יוצאים בינוני העיר לקראתו הניח להם שליש השני. כשנתקרב יותר
יצאו כל בני העיר לקראתו הניח להם הכל.

כָּף הַמִּלֶּכֶּה זֶה הַקַּב"ה. בְּנֵי הַמְּדִינָה אֵלוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּסְגָּלִין עֲוֹנוֹת כָּל הַשָּׁנָה.
עָרַב רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַגְּדוֹלִים מִתְעַנִּין וּמְנוֹתֵר לָהֶם שְׁלִישׁ עֲוֹנוֹתֵיהֶם. בַּעֲשָׂרַת יָמֵי תְּשׁוּבָה
בְּיָנֻזִים מִתְעַנִּין וּמְנוֹתֵר לָהֶם שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי.

בְּיוֹם בְּכוּרִים הַפֶּל מְחַזְּקִין וּמְנוֹתֵר לָהֶם הַפֶּל. בְּמוֹצָאֵי יו"כ עוֹסְקֵי בְּמַצּוֹת סוּפָה וְלוֹלֵב
וְאֵין עוֹשִׂין עֲוֹנוֹת לְכַף קוֹרֵין יו"ט רֹאשׁוֹן לְחֻשְׁבוֹן עֲוֹנוֹת.

וְכִתְבוּ הַגְּהוֹת מִיְּמוֹנֵי בְּתַחֲלַת הַלְכוֹת ר"ה יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּזְהָרִי שְׁלֹא לְהִתְעַנּוֹת עָרַב
רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִפְּנֵי חֲקוֹת הַגּוֹזִים. מִיְּהוּ בְּפִסְיָקְתָא ב"פ בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי יֵשׁ מַצָּוָה לְהִתְעַנּוֹת
בְּעָרַב רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְכֵן יֵשׁ בְּיִרוּשָׁלַיִם פָּרָק ב' דְּתַעֲנִיּוֹת ר' יוֹנָתָן צִיָּים כָּל עָרֻבַת רֵישׁ שְׁתָּא
וְזֶה רְאִיָּה לְמַנְהִיגוֹ עכ"ל.

וּמִכָּאן נִתְפָּשֵׁט הַמְּנַהֵג שֶׁנִּזְהָר לְאָכֹל בְּעָרַב רֹאשׁ הַשָּׁנָה קוֹדֵם עֲלוֹת הַשַּׁחַר כְּדֵי לְצַאֵת
יְדֵי שְׁנֵיהֶם תְּשׁוּפוּ נִמְצָא כְּתוּב בְּתְּשׁוּבַת מִהַר"י מוֹל"ן בְּעָרַב רֹאשׁ הַשָּׁנָה יְכוּלִין לְאָכֹל
בְּבֵרִית מִיְּלָה כָּל הַשְּׁיִיכִים לְבֵרִית וּמִי שֶׁיִּרְצֶה: תְּשׁוּפוּ וְרוֹחֲצִין וּמְסַתְּפִין בְּעָרַב ר"ה ע"פ
מִדְּרַשׁ א"ר סִימוֹן כְּתִיב כִּי מִי גוֹי גְּדוֹל וְגו' ר' חֲנִינָא ור' יִשְׁעִיָּה אֹמְרִים אֵיזָה אֲנִיָּה
כְּאֲנִיָּה זֹאת שִׁדְעַת אֲנִיָּה שֶׁל אֱלֹהֵיהָ (פִּי מְנַהֵגוֹ וְדִינָיו) שֶׁמְנַהֵגוֹ שֶׁל עוֹלָם אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ
דִּין לֹבֵשׁ שְׁחוּרִים וּמִתְעַטֵּף שְׁחוּרִים וּמְגַדֵּל זָקְנוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיךְ יֵצֵא דִינוֹ.

אָבֵל יִשְׂרָאֵל אֵינָם כֵּן לֹבְשִׁים לְבָנִים וּמִתְעַטְפִי לְבָנִים וּמְגַלְחִין זָקְנָם וּמְסַתְּפִי צִפְרֵיהֶם
כו'. וַיֵּשׁ מְקֻשִׁים לְפִי זֶה יִלְבַּשׁ בְּגָדִים מְרוֹקְמִי וְתַכְלַת וְאַרְגָּמָן.

אֵלָּא שְׂאֵם לֹבֵשׁ בְּגָדִים מְרוֹקְמִי וְלֹא לְבָנִים וְלֹא הֵיָה מְזַכֵּיר יוֹם הַמִּיתָה וְלֹא הֵיָה לְבוֹ
נִכְנָע וְנִשְׁבָּר. אָבֵל עֲכָשְׁיוֹ זֹכֵר אֵת יוֹם הַמִּיתָה אוֹ מְרָאָה הַסְּלִיחָה עַל דְּרָךְ אִם יֵהִיו
חֻטְאֵיכֶם כְּשֵׁנִי כְּשֵׁלֵג יִלְבִּינוּ.

וּמִזֶּה הַטַּעַם נוֹהֵגִי הַמְּדַקְדָּקִים לְלַבֹּשׁ הַקִּיטֵל שֶׁהוּא לְבָן וּלְבוֹשׁ מֵתִים: תְּשׁוּפַח נוֹהֵגִים
לְטַבֹּל בְּעָרַב ר"ה וּמִהַר"י סִג"ל הִי טוֹבֵל עֲצָמוֹ ג"פ בֵּין בַּעַר"ה בֵּין בַּעֲי"כ וְכֵן אֵיטָא
בְּרוֹחַק מִשׁוּם שְׁנֵי מְקוֹה יִשְׂרָאֵל ג' פְּעָמִים.

וְכֵן הוּא בְּסֵפֶר חֲסִידִים וְהַטַּעַם דְּכִתִּיב ג' פְּעָמִים טְהָרָה וְנִרְקָתִי עֲלֵיכֶם מִים "טְהוּרִי
"וְטְהַרְתֶּם מִכָּל טֹמְאָתֵיכֶם" וּמִכָּל גְּלוּלֵיכֶם "אֲטַהַר אֶתְכֶם: תְּשׁוּפֵט נוֹהֵגִין לִילָךְ עַל בֵּית
הַקְּבָרוֹת וּמְקִיפִין אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּאַגְוָדָה בְּפָרָק וְאֵלוֹ מְגַלְחִין מַעֲשֵׂה בְּאִשָּׁה שֶׁחָלָה בְּנָה
וְהַקִּיפָה הַעֲזָרָה.

מִכָּאן נִרְאֶה הַמְּנַהֵג לְהַקִּיף בֵּית הַקְּבָרוֹת וּמְרַבֵּים שֵׁם בְּתַחֲנִינוֹת וְנוֹתְנִים שֵׁם צְדָקָה לְעַנְיִים.
וְרִאִיתִי אֲדוּנֵי מוֹרֵי הַגָּאוֹן מִהַר"ש ז"ל שֶׁהֵיָה נוֹתֵן הַצְּדָקָה טָרַם שֶׁהִתְחִיל לְהַקִּיף וְאָמַר
שֶׁכֵּן הוּא נִכּוֹן שֶׁהָרִי מְרַבֵּי שֵׁם בְּתַחֲנִינוֹת לְכֵן יֵשׁ לִיתֵן קוֹדֵם לְכֵן צְדָקָה עַל דְּרָךְ בְּצִדְקָה
אֲחֻזָּה פְּנִיָּה יָם תְּשַׁע נִמְצָא כְּתוּב בְּשֵׁם ר' יְהוּדָאֵי גָאוֹן שֶׁאֲסוּר לְהִתְעַנּוֹת בְּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים
שֶׁל ר"ה מִשׁוּם דְּמִקְרִי חַג כְּשֶׁאֵר הֵימִים טוֹבִים שֶׁנִּצְאָר תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בְּכֶסֶף לְיוֹם
חֲגִינּוּ.

וּכְשֶׁם שֶׁבִּשְׂאֵר יָמִים טוֹבֵי אֲסוּר לְהִתְעַנּוֹת כִּי אֲסוּר לְהִתְעַנּוֹת בְּר"ה מִשּׁוּם עוֹנֵג י"ט.
וְרַבֵּינוּ סְעֵדְנָא וְל"ל פִּי בְּפִי עֲזָרָא וּבְר"ה אֲסוּר לְהִתְעַנּוֹת בֵּין מִדְּבָרֵי תוֹרָה בֵּין מִדְּבָרֵי
סוֹפְרֵי בֵּין מִן הַבְּרִייתָא בֵּין מִן הַתְּלִמוּד.

מִדְּבָרֵי תוֹרָה מְנִין שְׂשׂוּנָה הוּא לְכָל הַמוֹעֲדוֹת שְׂנֵאָמַר בּוּ מִקְרָא קוֹדֵשׁ כְּמוֹ שְׂנֵאָמַר בְּכּוֹלָם.
וְקָרוּי חַג כְּכָל הַחֲגִים שְׂנֵאָמַר תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בְּכֹסֵא לְיוֹם חֲגִינוּ אֵיזָה חַג שְׂהַחֲדָשׁ
מִתְּפֹס' בּוּ הָוִי אוֹמֵר זֶה ר"ה.

וְקָרִי לִיזָה חַג וּכְתִיב בִּיהָ בְּחַג וְשִׁמְחָתָ בְּחֲגִיף. וְעוֹד אָמַר ר' יוֹנָה הִקְשִׁיו כָּל הַמוֹעֲדוֹ זֶה
לִזָּה.

הָא לְמַדְתָּ שְׂשׂוּנָה ר"ה לְכָל יָמִים טוֹבִים. מִדְּבָרֵי קַבְלָה שְׂפָה פְּתוּב בְּעֲזָרָא וַיֹּאמֶר לְהֵם
הַתְּרַשְׁתָּא לְכוּ אֲכָלוּ מִשְׁמַנִּים וּשְׂתוּ מִמְּתִקֵי וְגו'.

וְעוֹנֵן זֶה בִּיּו"ט שֶׁל ר"ה פְּתִיב. מִן הַבְּרִייתָא מְנִין דְּתַנְיָא וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְעַנּוֹת וְלֹא
מִתְרִיעוֹת שְׂכּוֹן מְצִינוּ בִּי"ה מִתְעַנּוֹן וְלֹא מִתְרִיעֵין ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר מִתְרִיעוֹת וְלֹא מִתְעַנּוֹת
שְׂכּוֹן מְצִינוּ בְּר"ה מִתְרִיעֵין וְלֹא מִתְעַנּוֹן.

מִן הַתְּלִמוּד מְנִין דְּהָכִי גְרַסִּין בְּתִלְמוּד אֲרַץ יִשְׂרָאֵל א"ר סִימוֹן פְּתִיב כִּי מִי גוֹי גְדוֹל כּו'
ר' חֲנַנְיָא וּר' אוֹשְׁעֲיָא חֲדָא אָמַר אֵיזָה אֲנֹמָה כְּאֲנֹמָה זֶה. בְּנוֹהֵג שְׂבַע עוֹלָם אֲדָם שְׂיִודַע שְׂיִישׁ
לוֹ דִּין.

לוֹבֵשׁ שְׂחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׂחוֹרֵי וּמְגַדֵּל זְקָנוֹ וְאֵינוֹ חוֹתֵף צְפָרְנָיו. לְפִי שְׂאִינוֹ יוֹדַע הֵיאָף
דִּינוֹ יוֹצֵא אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ כֵּן לוֹבֵשׁ לְבָנִים וּמִתְעַטְפִים לְבָנֵי וּמְגַלְחִים זְקָנָם וּמְחַתְּכִין
צְפָרְנֵים וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְשׁוֹמְחִים בְּר"ה לְפִי שְׂיִודַעֵין שְׂהַקְב"ה עוֹשֶׂה לְהֵם גְּסִים וּמוֹצִיא
דִּינָם כִּי זְכוּת וְקוֹרַע לְהֵם אֵת גְּזֵר דִּינָם.

הָרִי מִפְּמָה רְאִיוֹ שְׂאֲסוּר לְהִתְעַנּוֹת בְּר"ה. וְכֵן מְצֵאתִי בְּשֵׁם רַב הָאִי גָאוֹן שְׂאֲסוּר
לְהִתְעַנּוֹת בְּשָׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְכֵן הֵשִׁיב רַב נַחֲשׁוֹן גָּאוֹן.

וּכ"כ ר' אֱלִיעֶזֶר מְגַרְמִיזָא: וְנוֹהֲגִין לְאָכּוֹל דְּבָרִים מְתוּקִים לוֹמַר תְּתַחַדֵּשׁ עֲלֵינוּ שָׁנָה
טוֹבָה וּמְתוּקָה. וְדָבָר זֶה פְּתוּב בַּתּוֹרָה וְשָׁנִי בְּבִיאיִם וּמְשׁוֹלֵשׁ בְּכַתוּבֵי.

פְּתוּב בַּתּוֹרָה שֶׁם שֵׁם לוֹ חֶק וּמְשַׁפֵּט וּר"ה הוּא יוֹם הַמְּשַׁפֵּט. וְסָמִיף לִיזָה וַיִּמְתְּקוּ הַמֵּים.

ר"ל בְּיוֹם הַמְּשַׁפֵּט יֹאכְלוּ מְתוּקִים. שָׁנִי בְּבִיאיִם גְּבִי אֲבִיגִיל פְּתִיב וַיְהִי בַעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים
וַיִּמְתְּ נֶבֶל וּכְתִיב בְּתַרְיָה וְנֶבֶל יֵין וּמְתוּקִים וַעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים הָיוּ עֲשֶׂרֶת יָמֵי תְּשׁוּבָה.

אִי נָמִי מְהֵקָא דְּכְתִיב עַל י"ט בְּאֵנוּ וְאֵרִז"ל דְּהָוִי ר"ה וְסָמִיף לִיזָה דְּהֵבִיא אֲבִיגִיל לְדוֹד
דְּבִילָה וְצִימוּקִים שְׂהֵם מִינֵי מְתִיקָה. מְשׁוֹלֵשׁ בְּכַתוּבִים בְּסִפְר תְּהִלִּים כְּתִיב מְשַׁפֵּט ה'
אֲמַת צְדָקוֹ יַחֲדָיו וְסָמִיף לִיזָה וּמְתוּקִים מְדַבֵּשׁ וְנוֹפֶת צוֹפִים.

מְשַׁפֵּט רוֹצֵה לוֹמַר יוֹם הַדִּין שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה. א"נ מְהֵקָא פְּתִיב תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר וְגו'
וְסָמִיף לִיזָה וַיֹּאכְלִיהוּ מִחֶלֶב חֲטָה וּמִצוֹר דְּבִשְׂאֵבִיעָף.

וּכְתִיב גְבִי אֱלֹהִים נֶצֶב בַּעֲדַת אֵל בְּקָרֵב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט. וְכֵן בְּסִפְר עֲזָרָא פְּתִיב לְחוֹדֵשׁ
הַשְּׁבִיעִי אֲכָלוּ מִשְׁמַנִּים וּשְׂתוּ מִמְּתִקִים וְשִׁלְחוּ מְנוֹת לְאֵין נָכוֹן לוֹ כִּי קְדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֲדוֹנָינוּ.

לכן נוהגין העולם לאכול דבש בר"ה ונכון הוא. פשיאכל דכרים מתוקים קתנם בידו ויאמר דך תפלה יהי רצון שגנפה לשנה טובה ומתוק'.

וכך הי' מנהג קדמונים עיין בכלבו דף ע' ע"ד וכו' במרדכי וכמדומה לי שפן ראיתי מאדוני מורי ז"ל: תשצא נוהגין לאכול הראש הראש השנה כדי שגהיה לראש ולא לזנב. ומהדרים אחר ראש של איל זכר לאילו של יצחק.

ונכון לימר פשיאכל אותו יהי רצון שגהיה לראש ולא לזנב ומטבילין את הראש בדבש הג"ה מאור זרוע וכן עשה מהרי"ל. אף פי מצנה לשמוח ולהרבות מנות בראש השנה ולאכול מעדנים ולשתות ממתקים כגנפר.

מכל מקום כתב האגודה בפרק בתרא דראש השנה האוכלים בראש השנה לא יאכלו כל שבעים למען לא יקילו ותהיה יראת ה' על פניהם: תשצב רבי אליעזר אומר לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ תפלל ואוקימנ' בברכו' של ראש השנה ויום כפור ושל פרכים שכל אדם חייב להסדיר תפלתו כדי שלא יטעה ואפילו היחידים כ"ש ש"ץ שאימת הצבור תירה עליו.

לכן כל אדם יחזור וילמוד התפלה והקרובץ מקודם להיות שגורים בפיו בראש השנה בשעת התפלה. וכן ילמוד בניו ובני ביתו דר התפלה וסדר הכרכות והמלכיות וזכרונות ושופרות כדי שלא יצטרף בראש השנה להפסיק בתפלתו להראות להם אז הסדר: תשצג מתפללין בראש השנה וביום כפור בקול רם כדי שילמדו זה מזה.

ולא חיישינו שיטעו זה את זה הואיל ומצוי בידם מחזורים ותפלות מרדכי במסכת יומא. והבית יוסף כתב בטור אורח חיים סימן ק"א לפי שהם ימי תשובה משמיעים קולם כדי לכנון יותר.

ואידי דחביבי להו יתבי דעתיהו ואינם מטעים זה את זה אף על פי שמשמיעים קולם: תשצד באלו הימים נהגו שלא להעמיד חזן אלא המקובל לכל הקהל. וה"ה לכל שאר תעניות כדאמר במסכת תענית בתעניות לא מוקמינן אלא זקן ורגיל ומרוצה לעם תשובת מהר"ם וכל המתפלל שלא ברשות אלא מחמת אלמות וגאות אין עונין אמן אחריו שצאמר ובוצע ברה נאץ ה' וש"ץ שאינו מוציא אחד מן הקהל האחרים לא יצאו.

מהרי"ש השיב חלילה ליחיד כל דהו למחות בלי טעם טוב אף יציע דבריו לפני טובי העיר אם יהיו דבריו נראין שראוי למחות עליהם הג"ה צורי"ך וכן תשוב' הר"ח א"ז וכן כתב הר"י ווי"ל בדיניו סימן ס' בשם ר' שפתי ז"ל.

וכתב בספר חסידים בפילגש בגבעה שתי פעמים ששאלו ע"י פהן שלא היה פנחס נפלו ובשלישית שהיה פנחס נצחו. לכה פל העוזרים לשאינו הגונים שיתפללו הקב"ה מונע את הטוב מאת הקהל ומעלה על כל שייסיעו כאלו גזלו הטוב מן הקהל ועתידים ליתן את הדין.

וכתיב והמה עזרו לרעה. וכתיב נושאים פנים בתורה והתורה צועקת על כל יודעי התורה על כל שבידם למחות או מחגיפים.

וּכְתִיב וַתִּפְסֵי הַתּוֹרָה לֹא יִדְעוּנִי וְכִתִּיב עַל הַרְוָעִים תָּרָה אִפִּי. לִכְךָ אִם יֵשׁ אִישׁ רֹוֹעַ מַעֲלָלִים אוֹ בַעַל מַחְלֻקָּת וְגוֹרֵם מְרִיבוֹת וַיִּוְדַע לְהָרִים קוֹל בְּנַעֲיִמוֹת וְרוֹצֵה לְהַתְּפַלֵּל לְהוֹצִיא רַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן אוֹ יוֹדֵעַ לְתַקְוֶעַ בְּשׁוֹפָר אִם יָד הַצַּדִּיקִים תִּקְיָפָה לֹא יִתְנוּהוּ לְהַתְּפַלֵּל אוֹ לְתַקְוֶעַ בְּשׁוֹפָר לְפִי שְׁאִין קְטִיגוֹר נַעֲשֶׂה סְנִיגוֹר וְכִתִּיב מְלִיצִיף פִּשְׁעוֹ בִּי וַיִּשְׁאַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּה' וַשֵּׁם אַרְוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים בַּיָּמִים הָרַם וּפְנַחַס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הִפְהֵן עֹמֵד לְפָנָיו בַּיָּמִים הָהֵם.

הָרִי מִתְחַלֵּה לֹא הָיָה פְּנַחַס לִכְךָ נִפְלו מִיִּשְׂרָאֵל. הָרִי כְּשֶׁהָיָה צַדִּיק מְשֻׁחַ מִלְחָמָה וְנָקִי נוֹצָחִים.

לְפִיכֶךָ אִם שׁוֹאֲלִים לְצַדִּיק רְצוֹנָה שְׁפִלוּנִי קְרוּבָה יִתְפַּלֵּל בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים אוֹ לַעֲצוֹר הַמַּגִּפָּה וַיִּוְדַע שְׁאֶחָר יוֹמֵר צַדִּיק לְהַתְּפַלֵּל וְתִלּוּי בּוֹ מוֹטָב שְׁאוֹתוֹ צַדִּיק שְׁיִוְתֵר טוֹב יִתְפַּלֵּל. וְאַל יִחְשׁוּב בְּשִׁנְאָתוֹ כִּיִּוֹן שְׁבַעַבּוֹר רַבִּים הוּא אֵל יִחְנִיף.

וְאִם יָבֵא לִידֵי מַחְלֻקָּת אֵל יְדַבֵּר שׁוֹם דְּבָר. וְאִם בַּעֲבוּרוֹ לֹא יַעֲשֶׂה זֶה אוֹ זֶה לְמָה יִקְבַּל שְׁנֵאָה וְגַם אֵל יֹאמֵר יִתְפַּלֵּל פְּלוּנִי אִם אֵינּוּ הֶגְוֵן רַק יִשְׁתַּחֲוֶה שְׁלֹא יֵהָא ע"י עכ"ל: תִּשְׁעָה כָּתֵב עוֹד בְּסִימָן תִּשְׁנ"ח צַדִּיק אֶחָד הָיָה רָגִיל לְהַתְּפַלֵּל בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכִּיפּוּרִים כִּי הַצִּיבּוֹר בָּחָרוּ בּוֹ לְפִי שְׁהָיָה צַדִּיק וּבְסוּף יָמָיו לֹא רָצָה לְהַתְּפַלֵּל אֶמְרוּ לוֹ לְמָה לֹא תִתְפַּלֵּל אַרְהָ כִּמוֹ בְּכָל שְׁאָר שָׁנָה.

אִמֵּר לָהֶם אִם יִתְפַּלֵּל וַיָּמוֹת יֹאמֵר בְּנֵי אֲנִי רוֹצֵה לְהַתְּפַלֵּל תַּחַת אָבִי. וְאַנִּי חָפֵץ שְׁבִימִי תִתְפַּלֵּל אֲדָם הֶגְוֵן תִּבְקָשׁוּ לְפָלוּנִי בֶּן פְּלוּנִי שְׁהוּא צַדִּיק וְחַכֵּם בַּתּוֹרָה וְגוֹמֵל חֲסִדִּים.

וְעַל זֶה נַעֲנֵשׁ עָלֵי הִפְהֵן שְׁהָיָה לוֹ לְהַעֲבִיר בְּנָיו וְלִבְחֹר בְּכַהֲנִים צַדִּיקִים וְכִתִּיב וְלֹא כָּהֵן בָּם. כִּי הַמַּצּוֹת אֵינָן יְרוּשָׁה אַע"פ שְׁכַתּוֹב מְוֹרָשָׁה קַהֲלַת יַעֲקֹב וְכִתִּיב יְרֵשֶׁת יִרְאִי שְׁמָךְ נִחְלַתִי עֲדוּתִיךָ כְּגוֹן שְׁמַמְלֵא מְקוֹם אֲבוֹתָיו כְּגוֹן מֶלֶךְ וְכַהֵן גְּדוֹל.

אֲבָל הַמַּצּוֹת אֵינָן יְרוּשָׁה אֲלֵא הַזְּמַן הַצַּדִּיק בְּעִיר הַנּוֹלוֹ יִקְשׁוֹר ס"ת וְלֹא אֶחָר שְׁנֵאָמֵר וַתִּנְפְּשֵׁי הַתּוֹרָה לֹא יִדְעוּנִי. וְרֵאוּ לְצַדִּיק זְמַן לְהַתְּפַלֵּל בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכִּיפּוּרִים.

אִם רוֹאֵה שְׁמַחְלֻקָּת עוֹשִׂים לֹא יִתְפַּלֵּל. אַע"פ שְׁאֶחָר אֵינָם הֶגְוֵן יוֹרֵד לְפָנָי הַתִּיבָה לְהַתְּפַלֵּל.

זֶהוּ חֲטָאת אוֹתָם שְׁיִכּוֹלִין לְמַחֹת וְאֵינָן מוֹחִים עכ"ל: תִּשְׁצוּ עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה מִתְּפַלְלִים אֲבוֹת וּגְבוּרוֹת וּקְדוּשַׁת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וְנִהְיֶה לְהוֹסִיף בְּאֲבוֹת זְכָרֵינוּ.

וּבְגְבוּרוֹת מִי כְּמוֹךָ. בְּקְדוּשַׁת הַשֵּׁם וּבְכֵן.

וְחוֹתֵם הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ. וְכָתוּב בְּהוֹדָאָה.

וּבְסִפּוֹר בְּבִרְכָה אֶחָרוּנָה. וְחוֹתֵם עוֹשֶׂה הַשְּׁלוֹם כִּי הַשְּׁלוֹם בְּגִימְטְרִיא סְפִרִיא"ל הַמְּשַׁתֵּם הַשְּׁטוֹן וּמִלְמַד זְכוֹת לְיִשְׂרָאֵל.

וְאוֹמְרִים זְכָרֵנוּ בְּחַטָּף קָמֵץ לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה אֲבָל זְכָרֵנוּ בְּחוֹלֵם הוּא לְשׁוֹן זוֹכֵר שְׁלָנוּ. מֵהַר"ס הָיָה אוֹמֵר לְחַיִּים בִּשְׁב"א כִּי לְחַיִּים בְּפִתַח מְשֻׁמַּע לֹא חַיִּים וְכֵן כָּתֵב הַטּוֹר אֲנִיחַ חַיִּים.

ומאדוני מורי מהר"ש ז"ל שמעתי שאין לחוש אם אומר לחיים בפתח דלשון הכתוב הוא כל הפתוב לחיים בירושלים ומהר"ם לטעמי' אגיל דסבר כל היכא [דאיפא] למטעי לא סמכינן אקרא כמו שגם בברכת המזון היה אומר מהר"ם נודה ולאנודה לה.

דמשמע נודה לה את פלוני ואע"ג דקרא פתיב נודה ל עולם לדור נדור אלמא היכא דאיפא למיטעי לא משגחינא בקרא. אבל אנו הכי נוהגין לומר נודה לה מלשון הפתוב אף דאיפא למיטעי דחביב לשון הפתוב כדאימא בא"ח סי' קכ"ז ה"נ הכא אין לדקדק אכן י"ל שלא על חנם הקפיד מהר"ם ז"ל בזה שהרי בכל יום אנו אומרים והעמידנו מלפנו לחיים ושמור צאתינו ובואינו לחיים ולשלום.

לאל אשר שבת בקמין. לאדון את הפל בפתח ולא פי מהר"ם דבר.

אמנם השטן מקטרג בשעת הספנה ובדיבור קל יסטין. ע"כ יזהר כל אדם לדקדק בתפלתו כפי יכלתו וכחו.

וכן משמע בטור שפסימן קפ"ז כתב עליו ואנו נוהגין לומר נודה לה דקרא פתיב ובהלכות ר"ה סימן תקפ"ב לא כתב מידי. משמע שהספים עם מהר"ם.

שהשלטון בחטף קמין פי בחירק משמע אדם שלטון. ואין לומר פי כל הרשעה רק וכל הרשעה.

הרשעה בחירק. כעשן בכף.

ואין אומרים את יום חג בראש השנה פי לא מצינו בתורה שנקרא חג. ומדברי קבלה לא ילפינו ואין לומר ודברך מלפנו אלא ודברך אמת וקיים לעד שנ' לעולם ה' דברך נצב בשמים: תשצו וכתוב לחיים כל בני בריתך חמשה תיבות ברוחם פנגד חמשה חומשים ומן יצחק ראש לנימולים עד משה חידש וביום השמיני אפי' בשבת חמשה דורות ועתה מזכירין בני ברית פנגד אותן חמשה דורות.

וכנגד חמשה תיבות מחני נא מספרך אשר פתבת. לכן אין לומר וכתוב לחיים טובים וכן הוא בהג"ה מהרא"ק.

גם מהרי"ל לא אמרו עד נעילה ואז אין לומר כל. ואפשר שהאורח חיים שכתב לחיים טובים לא היה אומר כל וכן כתב בעל ההגהות מנהגים: תשצח מראש השנה עד יום הפפורים אין אומרים המברך עמו בשלום כבכול עתה עת משפט ובמקום צדקה אין משפט ובמקום משפט אין צדקה וכאילו אינו יכול לברך.

לפיכך אנו אומרים עושה השלום במקום משפט יש שלום וכדכתיב אמת ומשפט ושלום. וכתבו בעלי הסודות טעם החתימה עושה השלום גימטריא ספריא"ל הוא אהד משבעים שמות של מטטרו"ן גימטריא החס"ד והרחמי"ם שר החסד והרחמים.

השלום גימ' צרופ"ה ממנה על התורה ותלמידים חכמים מרבים שלום. ונ"ל עוד לרמז שהוא מזקק ומצטרף זכותיהם של ישראל ועושה שלום ביניהם לבין אביהם שבשמים גימ' עוש"ה.

לפניך מתפללין עושה השלום. ועוד לפי שהקדוש ברוך הוא עושה צדקה בדין לישראל וכתוב והיה מעשה הצדקה שלום.

בספר עד לשלום י"ו תיבות נגד י"ו חיים בתמננא אפי וסימן עץ חיים הי"א למחזיקים בה: תשצט ואי שכח זכרנו ומי כמוה וכתוב בספר מסיק בא"ח ובמרדכי שאין מחזירין אותו. אבל המלה הקדוש המלה המשפט אי שכח מחזירין אותו לפי שהם פתובים בתלמוד.

שכח המלה הקדוש חוזר לראש. שכח המלה המשפט חוזר להשיבה.

ואם עקר רגליו חוזר לראש. ובאנרח חיים סימן קי"ח כתב אחי הר"ר יחיאל כו' משמע שם שאם שכח לומר המלה המשפט אינו חוזר.

כי דונקא להם שהיו אומרים האל המשפט קאמר תלמודא דחוזר. אבל אנו שרגילין לומר כל ימות השנה מלה אהב צדקה ומשפט אינו חוזר כי מה הפרש יש בין המלה המשפט למלה אהב צדקה ומשפט והרא"ש הסכים גם כן לזה וכן משמע מלשון אנרח חיים דהלכות ראש השנה שלשון הגמרא כל השנה כולה האל הקדוש האל אהב צדקה ומשפט דוק הטיב בספרים ישנים ובמרדכי סוף פרק קמא דברכות וכן בסמ"ג פתב טעה וחותם אהב צדקה ומשפט חוזר כו'.

ולא הזכיר בדבריו טעה וחתם מלה אהב צדקה ומשפט וכן כתב הר"ר יונה כוף פ"ק דברכות בהדיא דאין צריך לחזור: תת נשאל הרשב"א על שליח צבור שטעה ואמר האל הקדוש ותוה פדי דבור חוזר ואמר המלה הקדוש אם צריך לחזור והשיב על זה וסוף דבריו שפאל תעשה עדיף: תתא "אבינו" מלפנינו "חטאנו" לפנינו בגימטריא "עקיבא" כן "יוסף" יסדו "בו או" יסד "בזה" יסדו כנגד שמנה עשרה אבינו מלפנינו נגד חונן הדעת.

החזירנו בתשובה נגד הרוצה בתשובה סלח ומחל נגד סלח לנו. פתבנו בספר גאולה כנגד גואל ישראל.

שלח רפואה נגד רפאנו. חדש עלינו נגד ברוך עלינו.

הרם קרן נגד תקע בשופר. בטל מעלינו נגד השיבה והסר ממנו גון ואנחה ומלון.

פלה כל צר נגד בנבר אויביו. מחק ברחמיך נגד יהמו רחמיך הצמח נגד מצמיח קרן ישועה.

שמע קולינו נגד שמע קולינו כתב בספר אבי"ה סימן תקל"ו וז"ל שמעתי ממוריניו שמואל הקסיד ז"ל אשר תיבות א"מ כמניין הנה עקיבא יסדה ע"כ. יש חזנים אין אומרים בספר מחילה וסליחה כי אין המניין עכ"ל.

אף בניטרי משמע כי הוסיפו על רבי עקיבא וז"ל א"מ נהגו לומר מימות ר' עקיבא כדמפרש בתענית שאמר כמה רננים ולא נענה עד שירד רבי עקיבא ואמר אבינו מלפנו ונענה והוסיפו עליו וקבעו בעשרת ימי תשובה עכ"ל.

ומהרי"ל ז"ל אמר פתבנו בספר מחילה וסליחה וז"ל אף כי ראוי לומר סלח ומחל מ"מ יאמר בספר מחילה וסליחה כי הספר נקרא כן מחילה וסליחה עכ"ל. וכתב מוהר"ר

הַיָּרֵךְ ז"ל נִזְהַר לְשׁוֹנוֹ וְאֵינִי יָכוֹל לְכַוֵּן הַנֶּה "עֲקִיבָא" רס"ו בְּגִימַטְרִיא וְהַסֵּדֶר הַזֶּה רס"ב אָף כִּי לֹא יֵאמֶר.

בְּסֵפֶר מַחִילָה בְּדַבְרֵי רַאבִּי"ה עכ"ל. לְדַעְתִּי דַעַת רַאב"י הַנֶּה "עֲקִיבָא" רס"ד בְּאֵלֶּף וְתַמְצָ' מְכַוֵּן רס"ב.

אָף עַל כָּל פְּנִימִים בְּסֵדֶר שְׁלֵנוּ הוּא הַרְבֵּה יוֹתֵר וְאֵי לְתַמּוּהָ כִּי נִתְּוֹסְפוּ כְּמוֹ אֲבִינוּ מִלְּכַנּוּ חַנּוּנוֹ וְדוּמָה לּוֹ וְכָל הַמְרָבָה בְּשִׁבְחֹת הַרִי זֶה מְשׁוּבָח מֵאֵל מְלֶךְ גְּדוֹל בְּתוֹשִׁבְחָהוּ. וַיֵּשׁ לְזוֹמֵר כְּלָה כָּל צָר כְּלָה דָּבָר וְחֵרֵב.

כְּלָה בְּפֶתַח מְלִשׁוֹן כְּלָה וְאֵינִימוֹ דַּל"כ מִשְׁמַ' כְּלוֹל מְחַל וְסִלַּח יֵשׁ גּוֹרְסִין סֵל וּמְחַל כִּי אֲוֹמְרִים מַחִילָה גְּדוֹלָה מְסִלִּיחָה. סִלִּיחָה.

הַרְחַבְתָּ זְמַן כְּמוֹ שְׁאֵמֶר סִלִּיחָתִּי בְּדַבְרֵיךָ לֹא אֲמִיתֶם עִתָּהּ. מַחִילָה לְגַמְרֵי מְשֻׁמֵּעַ.

וְכֵן בְּתַפְלַת שְׁמִנָּה עֲשָׂרָה סִלַּח לְנוּ ע"ד תְּפִלַּת כּוֹתֵי (בְּיִלְקוּט תְּהִלִּים רַמְזוֹ תרע"ז) קָרַע רוּעַ נוֹהֲגִין לְאֲנֻמָּרָם בְּמִרְכָּא טִיפְחָא קָרַע רוּעַ. כְּתַבִּינוּ בְּטִפְחָא: תַּתְּבּוּ וּמוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרֵי תוֹרוֹת וְקוֹרִין בְּפִרְשֵׁת וַיֵּרָא מִן וְהָ' פָּקַד אֶת שְׁרָה וְכָתַב הָר"ן בְּפִרְק בְּנֵי הָעִיר הַטַּעַם לְפִי שְׁשָׂרָה וְחִנָּה שְׁנֵיהֶם פָּקְדוּ בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה לְכֵן מִפְטִירִין גַּם כֵּן וַיְהִי אִישׁ אֶחָד וְגו': דִּין שׁוֹפָר וְתַקִּיעֵתוֹ תַּתְּבּוּ בְּפִרְק רַאשׁוֹן דר"ה אָמַר רַבִּי אַבְהוּ לְמָה תוֹקְעִין בְּשׁוֹפָר שֶׁל אֵיל אָמַר הַקַּב"ה תִּקְעוּ בְּשׁוֹפָר שֶׁל אֵיל כְּדֵי שְׁאֲזַכֹּר לְכֶם עֲקִידַת יִצְחָק כְּאֵלּוּ עֲקִידַתְּם עֲצָמֵיכֶם לְפָנָי.

וְכָל זֶה לְמַצָּנָה וְלֹא לְעַכּוּבֵי דְבַכָּל הַשׁוֹפָרוֹת יוֹצֵא חוּץ מִשָּׁל פָּרָה כִּי הוּא דַעַת הַפּוֹסְקִים אָמַר ר' יִצְחָק לְמָה תוֹקְעִין וּמְרִיעִין כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבֵין וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין כְּדֵי לְעַרְבֵב אֶת הַשָּׁטָן וּבְפִרְק בְּתָרָא סְדְרֵי תַקִּיעוֹת שְׁלֵשׁ שְׁלֵשׁ שְׁלֵשׁ שְׁהָרֵי הַשָּׁטָן בְּשִׁלְשָׁה עֶנְיָנִים יוֹרֵד וּמַחְטִיא עוֹלָה וּמַקְטִירָג יוֹרֵד וּמְמִית כְּנֶגְדָם תִּקְנוּ שְׁלֵשָׁה תַקִּיעוֹת שֶׁל שְׁלֵשׁ שְׁלֵשׁ לְכַפֵּר.

לְכַף בְּהַפְטָרָה וְאָמַר סֵלוּ סֵלוּ פָּנּוּ דְרָף יֵשׁ בְּסוּפֵי תִּיבּוֹת שֵׁט"ן רַפְּשׁ" וְטִיט" אֵין" שְׁלוֹם וְסִמְיָף לִיָּה בְּשׁוֹפָר הָרַם קוֹלָף לְעַרְבֵב הַשָּׁטָן. וְכַתִּיב אֵין "שְׁטָן" וְאֵין "פָּגַע" רַע רַאשֵׁי תִּיבּוֹת שׁוֹפ"ר וְכַתִּיב אֵין שְׁטָן כִּי הוּא מְעוֹרְבָב.

לְכָל מַצָּנָה וּמַצָּנָה פִּירְשׁוּ בְּמִשְׁנָה אוֹ בַגְמ' הַלְכוּתִיָּה. אֲבָל הַלְכוּת תַּקִּיעוֹת הַתְּקִין ר' אַבְהוּ בְּקִסְרֵי.

וּבְתַרוּעָה הֵיוּ מְסַתְּפִין אִם הוּא שְׁבָרִים אוֹ תַרוּעָה מִמֶּשׁ וְהוֹצֵרָף בְּכָל עֶנְיָנֵי סְפִיקוֹת פֶּן יָבֵא הַשָּׁטָן בְּעֶנְיָן אַחַר לְכַף רַמְזוֹ שׁוֹפָר אֲצֵל הַשָּׁטָן. וּלְפִי שְׁהַשָּׁטָן הוּא יֵצֵר הַרַע בְּשִׁלְשָׁה עֶנְיָנִים מַחְטִיא וּמַקְטִירָג מְמִית.

לְכַף שְׁלֵשָׁה תִּיבּוֹת בֵּין שְׁטָן לְשָׁטָן כְּגוֹן וְהַשָּׁטָן עוֹמֵד עַל יְמִינוֹ לְשִׁטְנוֹ. וַיֵּאמֶר ה' אֵל הַשָּׁטָן יִגְעַר ה' בְּהַשָּׁטָן וַיִּגְעַר לְכַף תוֹקְעִין שְׁלֵשׁ שְׁלֵשׁ שְׁלֵשׁ וְאֵז זוֹכֵר הַקַּב"ה ג' אֲבוֹת.

וְכֵן ג' תִּיבּוֹת מִן הָאֲבוֹת וְזִכְרֵתִי אֶת בְּרִיתִי יִעֲקוֹב וְאָף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאָף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזַכֹּר וְהָאֲרִץ אֲזַכֹּר. לְכַף יְהִפּוּף הַשׁוֹפָר לְצַד יְמִין שְׁנֵאמַר וְהַשָּׁטָן עוֹמֵד עַל יְמִינוֹ לְשִׁטְנוֹ.

וּלְפִי שְׁפָתוֹב עָלֶיהָ אֱלֹהִים בְּתַרְוָעָה ה' בְּקוֹל שׁוֹפָר צָרִיף לְזַקֵּן הַשׁוֹפָר לְמַעַלְהָ: תַּתַּד וַיַּעֲמֹד הַתּוֹקֵעַ דִּילְפִינֵן לְכֶם לְכֶם מֵעוֹמֵר דְּכַתִּיב גְּבִי עוֹמֵר וּסְפָרְתֶם לְכֶם וּכְתִיב יוֹם תַּרְוָעָה יִהְיֶה לְכֶם מָה לְהֵלֵן מֵעוֹמֵד אַף כָּאֵן מֵעוֹמֵד.

וּמִצְאָתִי בְּשֵׁם תְּשׁוּבַת הַגְּאוּנִים ז"ל דְּתַקִּיעַת שׁוֹפָר מֵעוֹמֵד דְּגַמְרִינֵן לֵהּ מִתְּצוּצוֹרוֹת דְּכַתִּיב וּתְקַעְתֶּם בְּתְצוּצוֹרוֹת וּגְמִירָא דְּתְצוּצוֹרוֹת בְּעַמִּידָה. וְתוּ גַמְרִינֵן לֵהּ מִן וְכִי תִבְאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם וּגו' עַד וּתְקַעְתֶּם בְּתְצוּצוֹרוֹת וְהִיא תְקִיעָה בְּעַמִּידָה.

וְהַחֲבֵר רַבִּי בְּנִימִין בַּר אַבְרָהָם הַרֹפֵא ז"ל כָּתַב דְּמַמִּילָא מְסַתְבְּרָא שְׁצָרִיף הַתּוֹקֵעַ לְתַקְנֵעַ בְּעַמִּידָה. כִּינֵן שְׁהִיּוֹם יוֹם דִּין וּתְקִיעַת שׁוֹפָר הִיא מְלַמֶּדֶת סְנִיגוּרִי עֲלֵינוּ לְזַכֵּר עֲקֵדַת יִצְחָק.

לְכֹף רֵאוּי לְעַמּוּד הַמְּלִיץ לְפָנֵי הַדִּינֵן דְּהָא קַיָּמָא לֵן בַּעַל הַדִּין בְּעַמִּידָה. וְאִם תֹּאמַר אִם כֵּן יַעֲמָדוּ גַם הַצְּבוּר שְׁהָרִי הֵן בַּעֲלֵי דִינֵין הַנִּיזְדוּנֵין לְפָנֵי הַדִּינֵן.

מִשְׁתַּבְּרָא כִּינֵן שְׁעִתִּידִין לְעַמּוּד בְּתַקִּיעוֹת שְׁעַל סֶדֶר הַבְּרָכוֹת שְׁהֵן עֵיקַר הַמְּצוּנָה וּתְקִיעוֹת אֵלוּ אֵינֵן אֵלָא כְּדִי לְעַרְבֵב הַשְּׁטָן. לְכֹף אֵין מְטַרִיחִין אֶת הַצְּבוּר לְעַמּוּד ע"כ.

וְהַר"ר יַחֲיָאל בְּסַפֵּר תַּנְיָא כָּתַב לְפִי שְׁהַבְּקִי הַתּוֹקֵעַ אֶת הַשׁוֹפָר הוּא שְׁלִיחַ צְבוּר וְהוּא בְּמָקוֹם כָּל הַצְּבוּר הוּא תּוֹקֵעַ בְּעַמִּידָה וּמֵאַחַר שְׁשָׁלוּחָם הוּא וְשָׁלוּתוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ לְפִיכֹף אֵין צָרִיכִין לְעַמּוּד.

אוּ יֵשׁ לוֹמַר מַה שְּׂאֵין הַצְּבוּר עוֹמֵדִין כְּבַעֲלֵי דִינֵין כְּבוֹד צְבוּר שְׂאֵנִי: תַּתְּהוּ וְרֵאוּי לוֹ לְתַקְנֵעַ לְהוֹצִיא כָּל הַשׁוֹמֵעַ הֵן אוֹהֵב אוּ שׁוֹנֵא לֹא יִזְכֵּר וְלֹא יִפְקֹד הַשְּׁעָה הַזֹּאת צָרִיכָה לְהִיּוֹתֵינוּ כִּינֵן יַעֲקֹב אִישׁ תָּם וְלֹא נַעֲשֶׂה עֲבָרָתוֹ שְׁמוּרָה נִצַּח פֶּן חֵס וְשָׁלוֹם שָׁרוּ שֶׁל עֲשׂוֹ יַחֲוִל וַיִּנְצַח.

וְאַף אִם אָדָם רֵאוּי וּמִתְּרַ לְשִׁנְאָתוֹ כִּינֵן שְׁלֹא הַסְּפִימוֹ עֲלָיו הַקְּהָל אֲשׁוּם אֲשֶׁם הוּא. וְאִם בְּשִׁבִיל שִׁנְאָתוֹ בּוֹרַח מִן הַמְּצוּנָה וַיֹּאמֶר וַיִּשָּׂא בְיּוֹם הַהוּא לֹאמַר לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ עַל הַצָּר הַצּוֹרֵר לְהַרְיֵעַ וּבְשִׁבִיל כֹּף יִקְוֶה רֵאוּשׁ וַיִּבְרַח וַיִּטְמַנְהוּ בְּחוּל.

חֻלְוִין הוּא לוֹ לְהַקְּל בְּכְבוֹד שְׁמִים לְהוֹצִיא חוֹבַת צְבוּר. בְּרוּף ה' אֲשֶׁר נָמַן לְנוּ הַמְּצוּנָה הַזֹּאת לְנוּ וּלְכַנְיֵנוּ לְהַחֲיוֹת עִם רַב.

וְהוּא מְמַאֵן מְלַסְגַּל מְלַכַּת בְּדַרְכֵי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר זִיכָּה הַרְבִּים בְּמַצְנָה זוֹ לְהַפֵּר מִשְׁטִין וְצָר מֵעֲלֵינוּ. וּבְפֶרֶט בְּמִי שְׁהוֹחֲזָקוּ בּוֹ הַקְּהָל וְגַם הוּא רִגִיל וּבּוֹדָאֵי כְּשֵׁם שְׁעַל הַש"ץ לְחַזֵּר וּלְסַדֵּר עֲצָמוֹ בְּתַפְלָה זוֹ בְּאֵה מְשֻׁנָּה לְשֻׁנָּה שְׁתַּהֲיֶה זָכָה דְּקָה מִן הַדְּקָה.

כֵּן הַתּוֹקֵעַ רֵאוּי לוֹ שְׁיֵהָא רִגִיל בְּסַדּוּרוֹ לְחַקְוֹר אַחַר חֲכָמְתָא כִּי לֹא דְבָר רַק הוּא: תַּתְּהוּ אִמַר רַבִּי אַבְהוֹ לְמָה תּוֹקֵעִין בְּשׁוֹפָר שֶׁל אֵיל כְּדִי שְׁאֲזַכּוֹר עֲקִידַתוֹ שֶׁל יִצְחָק וּמַעַלְהָ אֲנִי עֲלִיכֶם כְּאֵלוּ עֲקֵדְתֶם עַכ"ל.

כְּבוֹדָאֵי עֲקֵדָה זוֹ מְרָאָה לְנוּ עֲקֵדַת יִצְרָה הַרַע יְדִים וְרַגְלִים וְעֵינָיו וְלִבּוֹ לְשָׁמוּ עוֹלָה תְּמִימָה כְּאֵלוּ נִתְבַּטְּלוּ כָּל הַרְגָּשׁוֹתָיו וְלֹא יִהְיֶה שׁוֹם מִתְּשַׁבֵּת פְּסוּל בְּלִבּוֹ. הֵן בֵּינֵנוּ וּבֵין קוֹנוֹ אוּ בֵּינֵנוּ בֵּין חֲבִירוֹ לֹא הַתּוֹקֵעַ לְבַד כָּל הַשׁוֹמ"ע יִצְחָק לִי.

יכונן עצמו פאלו עקוד ידיו ורגליו אסורות ויתחרט במעשה ידיו. הן בגזל הן בשליחות
שיש בו חסרון יד התורה הן ברגל אשר לא הלה בעצת רשעים ויהיו לבו ועיניו נשואות
לשמים על שני סרסורי עבירה להשיב בתשובה כל מה שבלבו על רחמייה על אויביו
ועל שונאיו.

וכל מה שראו עיניו ושלטו ברעה את הכל יפה עשה בעתו בקול שופר להריע על עצמו
בהתעוררת רב: תתו מצאנו עם היות שהעקרים פולם הם שלש עשרה לדעת הרמב"ם.
מ"מ הם גלויים אל שלשה מהם שהם מציאת השם.

השגחה. תורה מן השמים.

שלשה אלה הם העקרים הראשיים שכל שאר עברה גלויים אליהם. סימן לדבר ראש
דברה אמת.

פ"ה הסי' לעקרים הראשיים אמת נוטריקון אמת. "אלהינו" משגית "תורה.

או בדרך זה "אדני" אלהים "מצוי" תמיד. הרי מציאת הש"י.

אדני "אלהים" משגית "תתונים" הרי השגחה. "אדני" אלהים "מנחילנו" תורתו.

הרי תורה מן השמים. עוד מצאנו שפנגד השלשה העקרים הראשיים הנזכרים תקנו לנו
רז"ל בתכלת מוסף של ר"ה על התקיעות שאנו עושים מעומד ג' סדרים.

שהם סדר מלכיות. זכרונות ושופרות פן כתב הר"י אלבו בפ"ד מאמר א'.

סדר מלכיות מורה על מציאת הש"י שהוא מלה מלכי המלכים ומלכותו בכל משלה ונוסח
הדברים והפסוקים שבו מורים על העיקר הזה שמתחיל עלינו לשבח לאדון הכל לתת
גדולה ליוצר בראשית.

להורו על מציאת הש"י שהוא אדון הכל וברא הכל. וכן התמו כל הפסוקים על ממשלתו
ומלכותו.

סדר זכרונות פנגד עיקר השגחה וכן מתחיל אמה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי
קדם לפניך נגלו כל תעלומות כו' כל זה מורה על השגחה. סדר שופרות מורה על העיקר
הראשי שהוא עיקר התורה שנתן לנו מאת ה' מן השמים ע"י מרע"ה בהר סיני ומתחיל
אמה נגלית בענו כבודך על עם קדשך לדבר עמם מן השמי' השמעת' קולך כו' בהגלותך
מלפנו על הר סיני ללמוד לעמך תורה ומצות הרי בהדיא עיקר תורה מן השמים.

וכתב הר"ד וויט"ל שצליה' תקנו לתקוע ג' סימנין שהם תשר"ת תש"ת תר"ת. לסדר
מלכיות המורה על מציאת הש"י תקנו לתקוע סי' תשר"ת מורה למציאת הש"י כלומר
ששכינתו שורה בכל מקום כי מלא כל הארץ כבודו: ולי נראה שמלת תשר"ת הוא
במספר קטן אח"ד מורה על אחדותו.

וגם יש בו ד' קולות לרמז על שאר העקרי' המסתעפי' מזה העיקר והם קדמות ונצחיות
אחדות שלילת הגשמות תפלה. לסדר זכרונות המורה על השגחה.

תקנו לתקוע סימן תש"ת שיש בו ג' מיני קולות פנגד שלשה עקרים הנגלים בה שהוא
שכר ועונש. משיח.

תחית המתים. וכן לשון תש"ת רומז אל השגחת השם יתברך שישת לבו.

פלומר השגחתו על כל דרכי בני אדם ומשפיר ומעניש ומתיש פח ונלקח ומניסר ונותן תושיה. לסדר שופרות המורה על התורה שנתנו לנו מן השמים תקנו לתקוע סימן תר"ת שיש בו שלשה מיני קולות פנגד שלשה עקרים המסתעפים ממנה.

דהיינו אין לה לא חילוף ושוני ונבואת משה ונבואת שאר כל הנביאים. גם פנגד תורה נביאים פתובים.

מקרא משנה תלמוד וכן תר"ת לשון תורה הוא. סוף דבר הפל נשמע שהם שלשה סדרים והתקיעות שאנו עושים על כל אחד מהם ביום ראש השנה מורים על השלשה הראשיים לכל שאר העקרים שהם מציאות השם השגחה תורה מן השמים.

לכן ראוי ונכון שיכונן התקוע בסימן תשר"ת שהוא מלכיות כי הוא עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה הנה הנה ויהיה. בסימן תש"ת יתן אל לבו כי הוא עומד לפני אדון הארץ היושב על כסא כבודו וצופה ומביט ומשגיח על כל יצורי עולמים ולפניו גלוי וידוע כל תעלומות אפילו שפוני טמוני מחשבות סדרי קירות לב האדם ובוטח טוחות וכליות וכל העולה על רוח בקרב לב האדם ואין נסתר מנגד עיניו.

ובסימן תר"ת יתבונן בלבבו שהוא עומד לפני ה' אלהינו אשר נתן לנו את תורתו מן השמים מלהבות אש מקולות וברקים וקול שופר חזק מאוד. ויעמוד באימה וביראה וברתת וזיעה פאלו עומד במעמד הר סיני.

ועל התקוע שמכונן בזה וכיוצא בו נאמר "אשרי העם יודעי תרועה". פלומר אשרי העם שיודעים רמז התרועה שרומזת על שלשה עקרים הנזכרים.

ונה אמרו "ה' באור פניו" "יהלכון שהוא אור תורה ואור השגחה. "בשמה" יגילון ששמה הוא מורה על האמיתית מציאתה הנה הנה ויהיה.

"כל היום היום הידוע שהוא יום ראש השנה. יום הדין.

יום מיוחד לחק ליעקב ולמשפט לבני ישראל. ומה מאוד נמלצו לחפי כדבש לפי דברי פי חכם רבינו יעקב בעל טורים שכתוב בטור אורח חיים סימן תקצ"ה וז"ל אחר שיגמור התקיעות מיושב יתחיל שלים ציבור "אשרי העם יודעי תרועה וגו' עד תרום "קרנינו.

ולפי זה בהדיא הני שלשה עקרים כפי סדר מלכיות זכרונות ושופרות וסדר הפתובים "בשמה יגילון כל היום זהו מציאות השם יתברך כאשר שמו מורה על מציאתו. "כי תפארת עזמו" אתה אין עוז אלא תורה שנ' "ה' עוז לעמו יתן.

וכנגד העקר הראשי שהוא השגחת ה' אמר "ברצונה תרום" קרנינו פלומר הרוממות הוא ברצונה ובהשגחתה: תתח מצאתי וז"ל ששמעתי ממורי ורבי מוהר"ז ציו"ן מעשה אינרע למה"ר מענלין ז"ל שהיה בעירו שלשה תוקעים מובהקים ובראש השנה בא האחד לתקוע ולא יכול.

בא השני ולא יכול בא השלישי ולא יכול. וצוה מהר"ר מענלין ז"ל להפך השופר ולקרות בו ויהי נועם.

וכן עשה ואז היה תוקע ואמר מהר"ר מעגלין שהשטן היה שם ועפכו מלתקוע: תתט אל
יאריו בשבירים שלא? היא נראה פתקיעה ויעשה שלשה שבירים לבד ההפסקה. ורבינו
תם פתב שאין לעשות שבירים ותרועה בנשימה אחת.

והרא"ש מסיק דווקא בנשימה אחת. ומהרא"י הכריע בת"ה סימן קמ"ב וכבר נהוג עלמא
כרבינו תם ואין לשנות: תתי אלו דברים שאסור לדבר בהם "הלל" "ס"ת" "ברכת" "פנהנים"
"תפילין" "ודוי" "שופר" "מגלה" "עומר".

וסימן בר"ת הסכ"ת ושם"ע רבינו סעדיה גאון. ולא ידבר בין תקיעת מנושב לתקיעת
מעומד על הסדרים לא התוקע ולא השומע.

מ"מ אם סח בנתיים אין צריך לחזור ולברך: תתיא ויכול לתקוע לחולה או ליולדת
ולברך אפי' אם כבר שמע ויצא בביהכ"נ. ומהר"י ווי"ל פתב אבל אין לנו לברך
שהחיינו הואיל וכבר יצא.

ומהר"ם פתב בהגה"ה בש"ע סימן תקפ"ה שיש לברך ב' ברכות אעפ"י שברך יצא.
ובסימן תקפ"ט כ' דווקא פשיברך לאנשים אבל אם תקע לנשים לא יברך להם אם כבר
יצא: תתיב מילה בראש השנה מלין בין קריאת התורה ותקיעת שופר.

והטעם כדי שיזכור הקב"ה ברית אברהם ועקידת יצחק על דרך זכור ברית אברהם
ועקידת יצחק כן פתב ר"י בר נחמן ז"ל המרדכי גדול אמר אבא מורי ר' יודא בר
קלונימוס בשם מרנא יודא החסיד בשם אביו רבינו שמואל החסיד שאמר בשם אביו
רבי קלונימוס הזקן כן רבינו יצחק שאירע במגנצ"א מילה בראש השנה ושאלו לקדושים
אשר בארץ רבינו גרשם מאור הגולה ורבינו שמעון בר יצחק ורבינו יודא הפהן בעל
ספר הדינין ורבינו יודא הגדול ראש לנהרגים ושאר בני ישיבה הקדושה והורופולם
למול הנער אחר קריאת התורה והפטרה קודם שיתקעו בשופר כדי שתבא ברית מילה
תכופה לתקיעת שופר שיזכור לנו ה' ברית אברהם ועקדתו של יצחק.

והביאו סמך לדבריהם ממטבע שטבעו חכמים בתפלת היום וקיים לנו את הברית ואת
החסד ואת השבועה אשר נשבעת לאברהם אבינו בחר המורה. ותראה לפניך עקידה
כו' דהיינו ברית מילה ואח"כ עקידה דהיינו תקיעת שופר שנשחט תמורו איל.

ועוד דחתימת הברכה ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמיו תזכור ברוך אתה ה' זוכר
הברית וסמך ליה אתה נגלית דהיינו שופרות וחומתין שומע קול תרועת עמו ישראל
ברחמי' הרבה מן הישיבה הקדושה היה קשה בעיניהם לעכב תקיעת שופר בשביל
המילה ורצו לדחותה עד גמר כל התפלה.

והשיבם רבינו גרשם אם אין מילה אין תקיעת שופר בעולם שנאמר אם לא בריתי. ועוד
דמצינת מילה קודמת היא לתקיעת שופר וכן הוא דעת הרוק"ח שכ' וז"ל ואני הקטן
מצאתי סמך לדבר בתשובת הגאונים אלעזר כן רבנא יודא ורבינו קלונימוס איש רומי
כן רבנא שפתי בבואי לגרמיז"א אחר פטירתו של רבינו יעקב ז"ל שאלו ממנו דבר זה
והוציא חותם עדות קודש והראהו שכתבו שפבר נשאלה שאלה זו ברומי.

וכתוב פן שחל מר שלמה היצחקי מן רבנ' מרנ' רבי נתן גאון שחבר ספר הערוך ומן מר דגיאאל אחיו ומן מר אברהם אחיו והשיבו שפבר נשאלה שאלה זו בבית המדרש של אביהם מר יחיאאל גאון והשיב בשם רבינו יעקב מר גאון ריש מתיבתא דמתא רומי דמנהג פשר הוא להיות המילה סניף לקריאת התורה ולתקיעת שופר ועוד דמצנה מן המנהגות הוא להקדים המילה בהקדמה משום דנרזים מקדימים למצות ואין נכון לאחרה עד לאחר זמן כל התפלה דרוב פעמים גומר התפלות על כוף שמונה שעות.

והמאחר מצנת מילה כל כף הראה דמצנת מילה בזויה עליו. לכן נכון להקדים היות תכופות המילה לתקיעת שופר בין קריאת התורה: תתיג בשבת אין אומר' אבינו מלכנו לפי שיש בו מעין י"ח.

ועוד שאמרו רב עקיבא בעת צרה בלבון תחינה ובקשה ואין לשאול צרכיו בשבת ואין תוקעין. ומלין אחר אשרי.

ואחר המילה אומר יהללו: תתיד תפלת מוסף ומפני חטאינו. ואין אומרים ואין אנו יכולין לעלות וליראות אלא ואין אנו יכולין לעשות חובותינו א"ח.

ובענין שעירי מוספי אנו נוהגי' לומר ושני שעירי' לכפר פדעת רבינו תם וכן הוא באגודה ובמנהגים. וגם אומרים מלבד עולת החודש.

והיכן מקומו בתפלה קודם מנחתם ונספיהם או לאחר ונספיהם. כתב מהרא"י בתרומת הדשן סימן קמ"ב יראה דלפי משמעות החיבורים כאור זרוע פירק בכל מערבים וכן במנהגים דיש לאמרו קודם ומנחתם.

אמנם אחד מהגדולים היה רגיל לאמרו לאחר ומנחתם. ונראה דאור זרוע ומנהגים לא אתי לאורוי' לן סדר הנסוח היאך לאמרו אלא אתי להורות לנו הנפרת הפסוקים וענין המוספים בראש השנה.

ואפשר אף על גב דנקטו בסדר הין ליפא קפינדא להו אי אמרינו איפכא רק שיזכור הכל. ואם פן נראה דשפיר טפי לומר מלבד עולת החודש אחר ומנחתם ונספיהם כו' דאי אמרו קודם א"כ פשטיים באותו הפסוק ועולת התמיד ומנחתה ונספיהם כו' הרי הזכיר שני תמידין פהלקתן פדפירש רש"י בפירוש החומש אם פן אם יזכור אח"כ ושני תמידין פהלקתן הזכרה שלא לצורך הוא אבל פשיאמר תחלה ומנחתם אעפ"י שפטיים בהן ושני תמידין פהלקתן אין קפינדא אם שוב יזכור ועולת התמיד ומנחתם ונספיהם דקרא פכתיבתו הוא מזכיר ואין ראוי לדלג מקצתם.

אבל ומנחתם ונספיהם נוסח חכמים הוא ואין ראוי לכפול בה דבריהם ע"כ. וכן מצאתי בחידושי אגודה פ"ק דראש השנה שיש לומר שני שעירים לכפר מלבד עולת החודש וכן הוא במחזורים:.

תתנו כתב הריב"ש בתשובה וז"ל הנסוח המפורסמת הוא ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור והמזדקדק לומר לזרע יעקב תזכור. משנה מטבע שטבעו חכמים בברכות ואינו אלא טועה פי לא מחכמה שאל על זה.

שְׁהָרִי מְצִינּוֹ וְאֵא שְׁאִינּוֹ נְהִיגָה לְזַרְע אַבְרָהָם אֲסוּר בְּיִשְׂרָאֵל וּמִן הַתּוֹרָה בְּאֲנֻמוֹת מְשׁוּם שְׁנֵא' כִּי בְּיִצְחָק יִקְרָא לָהּ זֶרַע עַכ"ל: תַּתִּיז דִּין עֲלִינוּ עֵינֵינוּ לְעֵיל סִמָּן רִי"ו. וּמֵה שְׁאוּמְרִי בְּקוּל רַם ה' הוּא הָאֱלֹהִים לְפִי שְׁצָרִיף לְהַתְּפַלֵּל יְה"ר שְׁיֵהָא הַשֵּׁם שְׁלָם וְהַכֶּסֶף שְׁלָם.

דְּהֵינּוּ, הוּא.

ה"ו חֶסֶר מֵהַשֵּׁם שְׁנ' יָד עַל פֶּס י"ה א' חֶסֶר מִן כֶּסֶף. וְיֵהִי כֶּסֶף שְׁלָם וְהַשֵּׁם שְׁלָם. מְצֵאֲתִי.

טַעַם אַחַר כְּתַב הַרְוֹקָה מְשׁוּם דְּכַתִּיב גַּבִּי אַרְוֵר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסְכָּה וְעֵנּוּ כָּל הָעָם אָמֵן לְשׁוֹן עֲנִיָּה בְּקוּל רַם גַּבִּי יִיחֹד אֶבֶל בְּכוֹל' אַרְוֵר כְּתִיב וְאָמַר כָּל הָעָם: תַּתִּיז וּשְׁלִיחַ צִיבּוֹר מַחְזִיר הַתְּפִלָּה וְאוּמַר אֲסוּמָה טְלוּלָה גְשׁוּמָה אִם שְׁחֻנָּה וּפּוֹתְחִין הָאָרוֹן לְמִלָּה עֲלִיוֹן וְהוּא חֲצִי אֶלְפִי בֵיתָא כִּי הוּא מִיְנוֹסַד הָאֶלְפִי לְמִלָּה עֲלִיוֹן הַב' לְמִלָּה אֶבִּיוֹן.

הַג' לְמִלָּה עֲלִיוֹן וְכֵן כְּוָלָם וְאֵנּוּ אֵין אוּמְרִים שׁוּם מִלָּה אֶבִּיוֹן רַק הַרְאֵשׁוֹן וְהַאֲחֵרוֹן דְּהֵינּוּ הַב' וְהַת' מִלָּה אֶבִּיוֹן בַּל"ה נֶרְדַּ שְׁחַת. מִלָּה אֶבִּיוֹן תְּנוּמָה תְּעוּכָנוּ וְלָכֵן יֵשׁ לְגַרְוִי בְּלָה בְּבִי"ת וְלֹא כְּלָה בְּכַף וְיִגִּיד עֲלֵיו רַעְהוּ בְּשֵׁאוֹל וּבַתְּחַת בְּלִיאוֹת בְּלִי נַחַת.

כְּוָלָם בְּבִי"ת וְכֵן מְצֵאֲתִי בַּמַּחְזוֹר יִשְׁן: תַּתִּיחַ וְאוּמַר וּנְתַנָּה תְּנוּקָה וְאֲח"כ וְתִשׁוּבָה וְתַפְלָה וּצְדָקָה כֶּף נְמָצָא בְּכָל הַמַּחְזוֹרִי חֲדָשִׁים גַּם יִשְׁנִים. רַק חֲדָשִׁים מְקֻרֹב בָּאוּ אוּמְרִים וְתַפְלָה וּצְדָקָה וְתִשׁוּבָה עַל פִּי הַמְדַרְשׁ אָמַר רַבִּי יוֹדֵן שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים מְבַטְלִין גְּזִירָה קִשָּׁה שֶׁל אָדָם וְאֵלוּ הֵן הַתְּפִלָּה וְהַצְדָּקָה וְהַתִּשׁוּבָה וְכַוְלָן בְּכֶסֶף אֶחָד וְיִכְנָעוּ עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהָ וְיִתְפַּלְלוּ הָרִי תַפְלָה.

וַיִּבְקְשׁוּ פָנָי הָרִי צְדָקָה שְׁנֵא' אֲנִי בְּצָדֵק אֶחְזֶה פָנָי. וְיִשׁוּבוּ אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הַרְעָה הָרִי תִשׁוּבָה.

וְאֲח"כ וְאֶסְלַח לְעוֹנֵם. וְנִרְאָה דְּאֵין לְשִׁנּוֹת כָּלָל כְּמוֹ תַפְתֵּב בְּדַרְשׁוֹת מְהָרִי"ל וְנ"ל אֲמַהָרִי"ל שְׁגָגָה הוּא בִּיד הַמַּגִּיָּהִים אֶת הַסְּפָרִים שֶׁל הַצִּיבּוֹר שְׁמָא הַמְּסַדֵּר הֵיזָה גְּדוֹל יוֹתֵר מֵהַמַּגִּיָּה.

כ"ש הֵכָא דְּאֵין לְשַׁבֵּשׁ סְפָרִים קְדֻמוֹנִים דְּלֹא אֲשַׁתְּמִיט שׁוּם אֶחָד מֵהֶם שְׁהֵיגָה כּוֹתְבָם כְּזֵה הַסְּדֵר. וְכֵן יִסַּד הַפִּיִּיטוֹן בְּיוֹצֵר דְּשַׁבַּת שׁוּבָה סְדֵר תִּשׁוּבָה תַפְלָה צְדָקָה וְכֵן הַמְהָרִי"ל שְׁהֵיגָה מְדַקְדָּקֵבְכָל מִלָּה וּמִלָּה הֵיזָה אוּמַר וְתִשׁוּבָה וְתַפְלָה וּצְדָקָה דְּלֹא כַּסְדֵּר קְרָאוּ.

וְאָמַר תִּשׁוּבָה וְתַפְלָה ר"ל ע"י הַתִּשׁוּבָה הַקְּדוּמָה לְתַפְלָה וּצְדָקָה עַל דְּרָף גִּירוֹ לְכֶם גִּיר. וְאֶפְשָׁר שְׁזָהוּ הֵיזָה כְּנֻנַת הַמְּסַדֵּר וּמִי יָבֵא אַחַר הַמִּלָּה שְׁכַבְרָה עֲשֶׂהוּ דְּנֻדָּי הַתִּשׁוּבָה קוֹנָדָם דְּאֵי לֹא יֵשֵׁב מִדְּרָכּוֹ הַרְעָה מֵה לֹא לְזַעֲוֹק עוֹד עַל פָּנָי הַמִּלָּה ה' בַּתְּפִלָּה.

וְהַתִּשׁוּבָה הִיא אַחַת מִשְׁבָּעָה דְּבָרִים שְׁנַבְרָאוּ קוֹנָדָם שְׁנַבְרָא הָעוֹלָם רְאוּי לְהִיּוֹת קְדוּמָה וְרָמַז לְדָבָר בְּפִיָּה וּבְלִבָּבָה לְעֲשׂוֹתָהּ.

בְּפִיָּה זֶה תִּשׁוּבָה שְׁהִיא בְּוִדּוּי כַה ע"ד מוֹדָה וְעוֹזֵב יְרוּחָם. בְּלִבָּבָה זֶה תַפְלָה עַל דְּרָף וְעַבְדָּתָם אֱלֹהִים בְּכָל לִבָּבָה אֵיזָהוּ הִיא עֲבוּדָה הַתְּלוּיָה בְּלֵב הַגִּי אוּמַר זֶה תַפְלָה.

לעשותה זו צדקה ונהיה מעשה הצדקה שלום. ומי יודע מה היא פנונת המסדר ואפשר שהיה פנונתו על דרך הנצלם סוד שהוא סדר הבנין בין"ה תפארת מלכות וקבו זה לכו אין לשנות.

וכן ראיתי כל רבותין נוהגי שהיו אומרי ותשובה בראשונה וכל המשנה ידו על התחנתונה: תתיט לשבת אומרים אהללה במקום אנסיכה משום דאין נזכר בה שופר רק קול ואין תוקעין בשבת.

ואמרין היום שבעה פעמים. ובמחזורים כתובים היום שמנה פעמים ויש לדלג היום תכתבנו כי אין אנו חושבין עצמינו כצדיקים גמורים להיכתב לאלתר בראש השנה כדלקמן בדיני יום כפור.

ויש אומרי אותו ומדלגין אחר כי אין לומר יותר משבעה פעמים כנגד שבעה רקיעים. היו"ם בגימטריא אדון"ן ובגימטריא אנ"י והנצלם היו"ם: תתכ נוהגים לילך אצל ימים ונהרות משום דאיתא במדרש בשעה שפא אברהם ויצחק לעקידה גירה בהם השטן ורצה לפתותם שלא ילכו.

לא השגיחו בו מה עשה עשה נהר גדול לפניו לעכבם שלא יוכלו לעבור הנהר להר המוריה. נכנסו במים עד צוארם נשאו עיניהם למרום ואמרו הושיענו אלהי כי באו מים עד נפש.

אז גער ה' בשטן וחרו לאחוריה' ע"כ לשון המדרש. ומשום זה הולכים לנהרות לזכור העקידה ואגב זה רואין דגים חיים לפי שאנו נמשלי' כדגים חיים הללו שנאחזו פתאום במצודה ואומ' אגב זה תשוב תרחמנו: תתכא נוהגין שלא לישן בינת צהרים בראש השנה ויש קצת סמוך למנהג זה מהא דאמרי' בירושלמי על סד בר נש דדמיך בריש שתא ודיינין תיה.

ומנהג אבותינו תורה הוא ואין לשנות: תתכב ושוהין בין מנחה למעריב כשאר יום טוב ואין עושין שום מלאכה לצורך הלילה. והא דאמרי' קדושה א' היא היינו דוקא לחומרא לענין צידה ומחופר וביצה לאוסרו כל ב' הימי' ולא לקול': תתכג זמן שמכרכין בליל שני דראש השנה דרש מהר"י סג"ל דאית ביה פלוגתא דרבנונתא יש פוסקים שיעשה כל הקידוש אפוס יין ישן ולא אתירוש דהא תירוש אינו מוציא את הישן בכרכתו כדאיתא בירושלמי בא לו יין ישן בתוך הסעודה יברך שנית אע"פ שפבר בירך על החדש וכיון דיין הישן קובע ברכה לעצמו חשוב הוא ומקדמם לקידוש וכשמגיע לומר זמן אז יתפוס כוס יין החדש בידו.

ולא נהירא מנהג זה אף יניח כוס יין החדש לפניו על השלחן ויתן עיניו בו באומר זמן. וכן כל פירות חדשי' שרוצה לברך עליהם זמן יהיו מונחים לפניו ויצא עליהן בשעתהינו וכן בסימן אשיר"י במסכת ר"ה.

וראיה דלא צריך להחזיק דבר החדש בידו כשאומר זמן דהא פוליהו רבנונתא פוסקין דבעי למימר זמן בליל שני דראש השנה גם אם אין לו שום דבר חדש. וגם הנה בזוי מצוה להסיר כוס הראשון מידו וליטול השני.

ואם יתפוס פוס יין חדש בידו השנית אין להקפיד וכן הוא בהג"ה במנהגי מהרח"ק ונ"ל
כשלוקחין תירוש בליל שני של ר"ה בשביל שהחיינו אז שיניף הקידוש ובורא פרי הגפן
על היין ישן.

וכשיגיע לומר זמן אז לוקח יין חדש בידו השני ומברך פה על שניהם. ונראה ראיה
לדבריו דביוה"כ אנו מברכין זמן בלא פוס והיינו משום דזמן אומר בכל דבר אפי' בשוק
עכ"ל וכן דרש גמי מהר"ש אכן מהר"י סג"ל הסכים בדרשתו ליתן עיניו בו ודיו כדפירש
לעיל וכן כתב האגור ונ"ל ואני המחבר פותב מנהג בעלי נפש מאשפזו שאומרים זמן
בליל שני בקידוש ומהדרים להשיג פרי חדש או יין חדש ונותנין עיניהם בו בשעת
הברכה של שהחיינו כמו שפיתוב לעיל.

אבל אם אין משיג פרי חדש אע"פ כן מברך זמן: תתכד ביום שני מתפללי' כמו בראשון
ומברכי' שהחיינו על השופר וקורין בפ' וירא מן והאלהים נסה את אברהם עד סוף
הסדרא. ומפטר בירמיה מצא חן.

וטעם ההפטרך כתב הפלפול לפי שיש בו ענין זכירת ישראל לטובה כדכתיב זכור אצרכנו
עוד: תתקפה כתבו הגהות מימוני בפ"א יש לנו קבלה מקדמונינו שהתענה פעם א' בר"ה
ענית חלום יתענה כל ימיו בר"ה שני הימים וכן נהג הר"ם ע"י שהתענה פעם אחת בר"ה
תענית חלום התענה כל ימיו.

אבל בלאו כה"ג אומר גם הוא כרבותינו הנזכרי' שאין להתענות וכן כתב האגור ונ"ל
ראיתי בספר אגודה שקבלה שכל מי שמתענה פעם אחת בר"ה תענית חלום צריך
שיתענה כל ימיו ואם לאו יסתכן מאבר שרואה פעם א' בר"ה וקא סי' רע.

וכתב עוד ונ"ל מצאתי כתוב בישי מקומות שקבלה בידיה' שכל מי שרגיל להתענות
בר"ה ומשנה רגילותו ויאנו מתענה אינו משלים שנתו. וכתב בתרומת הדשן סי'
רע"ח שגדול אחד נסתפק אם דברי' אלו אמורים דוקא במתענה ביום ראשון אבל
המתענה ביום ב' לא או דילמא ה"ה למתענה ביום שני.

ועוד נסתפק המתענה בכה"ג אי צריך למייתב תענית לתעניתא והשיב לו רבו שראה
בנערותו בני אדם שהתענו פעם אחת ביום שני דר"ה ע"י חלום והורו להם גדולים
להתענות כל ימיהם יום ב' דר"ה דוקא.

וגם ראה הרבה בני אדם שהיו מתענין שני ימים של ר"ה ע"י שהתענו פ"א ביום ראשון
בשביל חלום כאשר הורו להם הגדולי' להתענות אפי' כשחל ר"ה בשבת. וכל אלו לא
ישבו תענית לתעניתם.

ונראה לי משום דאיכא כמה רבנותא דסבירא להו דמצנה להתענות בכל ר"ה. וא"כ אפי'
להני דסברי דמטה לאכול בכה"ג מודה דליתפאן דררא דביטול עונג שבת ויו"ט הואיל
ומן השמים הראוהו דתענית חביבה בשמים בר"ה.

וכתב דמטעם זה המתענה בשני משום חלום אין צריך להתענות רק שני ולא בראשון
מדלא הראוהו לו בראשון. ומצאתי בשם ר' יודא הקסיד ו"ל דהמתענה בר"ה אין צריך

לומר עָנְנוּ דוֹמְיָא דְיוֹם הַכְּפוּרִים שֶׁהוּא יוֹם הַדִּין: תּתְכוּ פְתַב מְהֵרָ"י ווי"ל בְּדִינְו סִימָן
נ"ה מִי שֶׁמִּתְעַנֶּה בִּר"ה אֲסוּר לוֹ לְאַפּוֹת וּלְבַשָּׁל לְאַחֲרִים.

וּבְסִימָן נ"ו פְּתַב דְּחִיב לְעֶסֶק כָּל הַיּוֹם בְּתַפְלָה וּבְתַחֲנוּנוֹת אוֹ לְלַמּוֹד מִשּׁוּם דְּהַאי גְבַרְא
אִינוּ מְקַיֵּים חֲצִי לְהַשֵּׁם וְחֲצִי לְכֶם צָרִיף לְקַיֵּים כְּלוּל לְהַשֵּׁם דְּבָהָא מוֹדָה ר' יִנְשַׁע לר'
אַלְיַעֲזָר: תּתְכוּ ר"ה שְׁחַל ה"ו וְהִבִּיא דוֹרוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם ה' וְהוּי חֲשָׁשָׁא מְחַנּוּבָר אוֹ צִידָה
וְכוּ בִיזָה הַנּוֹלָדָת בְּרֵאשׁוֹן אָמַר מְהֵרָ"י סג"ל אוֹתוֹ דוֹרוֹן אֲסוּר עַד מוֹצָאֵי שְׁבֹת דִּר"ה
כְּיוּמָא אַרִיכְתָּא דְמִי וְכוּ הוּא הַסְּפֵמַת הַפּוֹסְקִים תּתְכַח פְּתַב הַאֲשִׁיר"י פָּרַק אִין צָדִין בְּשֵׁם
הִר"ז הַלּוּי דְבָר שְׂאִין בְּמִינוֹ בְּמַחְנוּבָר שֶׁהוּבָא לְיִשְׂרָאֵל בִּי"ט רֵאשׁוֹן שֶׁל ר"ה מְוַתֵּר בִּי"ט
שְׁנֵי לְפִי שְׂאִין בּוֹ אִיסוּר הַכְּנָה וְלֹא אִיסוּר הַתְּלוּי בְּקַדְוִשָׁה שְׁנֵאמַר קַדְוִשָׁה אַרִיכְתָּא הִיא
אַלָּא כְּעִין קַנְסָא הִיא שְׂמָא יֹאמְרוּ לוֹ לְהִבִּיא וְדִיּוּ שְׁקַנְהוּ אוֹתוֹ בְּרֵאשׁוֹן.

וְכוּ בִי"ט וְשֹׁבֵת וְכוּ הוּא בֵּא"ח בְּסוּף סִימָן תּק"ו וְכוּ דֵינִיק מוֹרֵי הַגָּאוֹן מְהֵרָ"ש ז"ל מְדַבְּרֵי
סְמ"ג דְּלֹא פְתַב לְאִיסוּר בְּשְׁנֵי י"ט שֶׁל ר"ה אַלָּא דְבָר בְּשִׁינָה בּוֹ הַכְּנָה אוֹ דְבָר הַנְּעֻשָׂה
בּוֹ מְלֹאכָה כְּלוּ' ע"י מְלֹאכָה מִמֶּשׁ וְכוּ פֶּסֶק מוֹרֵי ז"ל בְּפֶסְקִיו: עַנְיֵינִי עֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה
תּתְכַט עֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה מִיּוֹם ר"ה וְעַד י"כ.

דְּאִמְרִינֵן בִּפ"ק דִּר"ה שָׁב בְּנִתְיִים מוֹחֲלִין לוֹ כְּאִן בְּיַחֲדִיד דְּרָשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ יַחֲדִיד אִימַת
א"ר נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַר אֲבוּהֵי אֵלּוּ י' יָמִים שְׁבִין ר"ה לִי"כ. וְהִכִּי אִימַת נְמִי בִּיבְמוֹת שְׁלֵהִי
פָּרַק הַחֹלֶץ וְאִית נְמִי בְּאַגְדָּה דְּשִׁמוּאֵל וְאִמְרִינֵן בְּפָרַק ר' אַלְיַעֲזָר ר' נְהוֹרָאִי אֹמַר מְפִנֵי
מֵה נִתְּנָה הַתּוֹרָה י' יָמִים מִר"ה עַד י"כ.

כְּנָגַד י' נְסִיוֹנוֹת שְׁנַתְּנִסָּה אֲבָרְהָם אָבִינוּ וְעַמְד בְּכּוֹלָם. וְכְנָגַד י' הַדְּבָרוֹת שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל
שְׂאֵם יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה שְׁלִימָ' לְפָנָיו יִקְבְּלוּ.

בְּמִדְרַשׁ הַרְגִּינוּ נָגַד קַרְבָּנוֹת י"כ כִּר א' אֵיל א' שְׁבַעַה כְּבָשִׁים שְׁעִיר א'. וְכְנָגַד ט' מִדּוֹת
רְחֻצוֹ הִזְכוּ עַד רִיבּוֹ אֶלְמָנָה וְכִתִּיב אַחֲרָיו לְכוּ נָא וּנְנוּכַח'.

מָה הַנּוֹכּוֹחַ אָמַר הַקַּב"ה עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה אֶפְיָלוּ יֵשׁ בְּכֶם כְּמָה עֲוֹנוֹת אֲנִי אֶלְבִּינָם כְּשֶׁלַּג בְּיוֹם
הַכְּפוּרִים. דְּבָר אַחַר כְּנָגַד עֲשֵׂרֵה מְאֻמְרוֹת לְכָף רִמּוֹ בְּבֵרֵאשִׁית עַד יוֹם הַשְּׁנֵשִׁי עֲשֵׂרֵה
יָמִים רִמּוֹ לִי יְמֵי תְּשׁוּבָה.

הַתּוֹרָה שְׁנַתְּנָה בּוֹ בְּסִינֵן נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת בְּעֲוֹנוֹתֵיהֶם. וְנִתְּפַתָּה בְּיוֹם הַכְּפוּרִים לְכָף אִין
עוֹלָה מְלֹא נִי"ו כִּי אִם בְּעֲצָרֵת.

וְלִית וּבְעֵשׂוֹר מְלֹא כִּי אִם בְּיוֹם כְּפוּר בְּכָרְשֵׁת פְּנִחָס. לְכָף בְּכָל עַנְיֵין הַרְגְּלִים יוֹם בְּפִנְחָס
חוּץ מִן וּבְעֵשׂוֹר נְעֵלָם שְׁלֹא כְּתַב לֹא יוֹם וְלֹא יָמִים זְהוּ יָמִים יוֹצְרוּ וְלֹא אֶחָד בְּהֶם.

וְלֹא כְּתִיב וְלוֹ קָרִי. וְלֹא לוֹ לְשַׁכֵּן לְקַטְרֵג בְּיוֹם הַכְּפוּרִים כִּי הוּא לוֹ לְהַקְב"ה.

"יוֹם" אֶחָד בְּגִימְטְרִיא "הַדִּין זְהוּ וְעוֹד בְּהַ עֲשִׁירֵיהַ וְשָׁבָה. וְכְתַב הִר"ר יוֹנָה בְּשַׁעֲרֵי
תְּשׁוּבָה כִּי אַע"פ שְׂאֵלוֹ הַיָּמִים נִכְבְּדִין וְרֵאשׁוֹיִין לְתְּשׁוּבָה.

כָּל יוּמָא וְיוּמָא זְמַנָּיהָ הִיא נְאֻל יִמְתִּין אָדָם לְהֶם אַלָּא יְהִי תְּמִיד בְּעַל תְּשׁוּבָה בְּכָל עַת
יְהִי בְּגִדְיָה לְבָנִים. וְאִמְרוּ שׁוּב יוֹם אֶחָד לְפָנֵי מִיתְּתָה.

וְהִבִּיאוּ רז"ל מִשָּׁל מֵאֲשֶׁת הַסֶּפֶן שֶׁהִיְתָה מִתְקַשֶּׁטת בְּכָל יוֹם וְכו' וְעוֹד מִשָּׁל לְמַלְךְ שְׁזַמֵּן אֶת עַמּוֹ לְסֵעוֹד אֲצִלוֹ אֶז הַחֲכָמִים שֶׁבָּעַם הֵם מְזַרְזִין וּמְקַשְׁטִין עֲצָמָם לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ מִתִּי שִׁיקְרָאוּ בְּלִבוֹשׁ וְכִסִּית נְקִיָּה לְכָבוֹד מְלָכוֹת וְהַטְּפָשִׁים שֶׁבָּהֶם לֹא נִתְּנוּ דְבַר הַמֶּלֶךְ אֶל לִבָּם וְנִשְׁאַרוּ בְּבִגְדֵיהֶם מְזוּלְזָלִים וְלֹא שָׁתוּ עֲדִים עֲלֵיהֶם וּבִפְתָאוֹם מְהִירִים עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ לְקַרָּא הָעַם לְבֹא שְׁעַר הַמֶּלֶךְ וְאוֹמֵר הַמֶּלֶךְ לְסִמּוֹךְ אֲצִלוֹ הַמְקַוְשָׁטִים לְכָבוֹדוֹ וְלִהְרַחֵק אֶת הַמְזוּלְזָלִים.

כִּף פֶּשֶׁה־צָדִיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם נִכְנָס שְׁמַח לְרֵאוֹת בְּנוֹעַם ה' לְרַב טוֹב הַצָּפוֹן וְהָרֶשְׁעִים אֲשֶׁר יִמְקוּ בְּעוֹנוֹם פְּתָאוֹם בְּלֹא תְּשׁוּבָה לֹא יֵרָאוּ בְּשׁוֹבְעֵי שְׁמִחָה הֵהוּא נִמְצָא כָּל יְמֵי הָאָדָם בְּתְּשׁוּבָה כִּי לֹא יָדַע יוֹם מוֹתוֹ: וְהַזְנוּהָר כָּתַב בִּפ' קֶרַח כִּי אֵין מַעֲשֵׂה וְחֻשְׁבוֹן וְדַעַת וְחֻכְמָה בְּשִׂאוֹל.

בְּגִיהֶנָּם אֵית בִּיָּה מְדוּרִין עַל מְדוּרִין. מְדוּרָא תַּתְּאָה שְׂאוֹל.

מְדוּרָא תַּתְּאָה מִיְנִיָּה אֲבָדוֹן. וְדָא סְמִיךְ לְדָא מֵאֵן דְּנַחֲתִית לְשִׂאוֹל יְדוּנָן לִיָּה וּמִתְּפָן יִצְפָּצֶף וְעוֹלָה הַה"ד מוֹרִיד שְׂאוֹל וְיַעַל.

מֵאֵן דְּנַחֲתִית לְאֲבָדוֹן תּוֹ לֹא סְלִיק לְעַלְמִין. מֵאֵן דָּאֵית בִּיָּה עוֹבְדָא טְבָא אוֹ דָּאֵיהוּ מֵאַרְיָה דְּחוֹשְׁבָנָא.

הָא אוֹקְמוּ דְּכָכָל לִיָּלָא וְלִיָּלָא עַד לֹא יִשְׁכַּב וְעַד לֹא נָאִים בְּעֵי בַר נִשׁ לְמִיַּעֲבַד חוֹשְׁבָנָא מְעוֹבְדוּי דְּעַבְד כָּל הֵהוּא יוֹמָא. וְיִתְּב מִיְנִיָּהוּ וְיִבְעֵי עַלְיָיָהוּ רַחֲמֵי.

מ"ט בְּהֵיָא שְׁעַתָּא בְּגִין דְּהֵהוּא שְׁעַתָּא אֵילָנ' דְּמוֹתָא שְׂאַרִי בְּעַלְמָא וְכָל בְּנֵי עַלְמִין טַעֲמִין טַעֲמָא דְּמוֹתָא. וּבְעֵי בְּהֵיָא שְׁעַתָּא לְמִיַּעֲבַד חוֹשְׁבָנָא מְעוֹבְדוּי יוֹדֵי עַלְיָיָהוּ.

בְּגִין דָּאֵיתָא שְׁעַתָּא דְּמוֹתָא וְאֵלִין אֲקָרוּן מְאַרִי דְּחוֹשְׁבָנָא. וְכֵן מֵאֵן דָּאֲשְׁתַּדַּל בְּדַעַת וּבְחֻכְמָה לְמִיַּנְדַּע לְמֵאַרְיָה כִּד יַעֲבָדוֹן לִיָּה לְאִסְתַּפְּלָא וְלְאִסְתַּפְּלָא בְּאַיְנוֹ' חֲזִיבִין דָּאֵתְטָרִידוֹ בְּגִיהֶנָּם וּבְדַרְגָּא שְׂאוֹל וְכוּלְהוּ צוֹנוּחִין מֵאַיְנוֹן דְּרַגִּין.

הוּא לֹא יִשְׁתַּאַר תְּמָן וְלֹא יִשְׁתַּפַּח בִּיְנִיָּהוּ. וְעַל דָּא אֵין מַעֲשֵׂה וְחֻשְׁבוֹן וְדַעַת וְחֻכְמָה בְּשִׂאוֹל וְלֹא יִשְׁתַּפַּח אֲלָא לְעִילָא לְעִילָא בְּאַתְרֵיהָ דֵי פְּמָה נְהוּרִין וּבוֹסִינִין.

וְקוֹדֶשָׁא ב"ה אֵתִי בִיָּה לְאִשְׁתַּעֲשַׁע עִם צְדִיקִים דֵי בַג"ע. הָרִי כָּתַב דְּכָל יְמֵיו יְהֵא בְּתְּשׁוּבָה.

וְיָמֵי שְׁלֹא יַעֲשֵׂה כֵן לְכָל הַדַּעוֹת בְּאֵילָן יוֹמִין יַעֲשֵׂה כְּדַעַת הַזְנוּהָר וְיִשְׁבַּב קוֹדֶם שִׁישְׁכַּב וְיִתְּאֹנֵן גְּבַר חֵי עַל חֲטָאֵיו וְיִפְשָׁפֵשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְאִם יִמְצָא יָשׁוּב בְּתְּשׁוּבָה שְׁלִימָה: תַּתְּל בְּעַשְׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה אֵין נוֹתְנִין חֶרֶם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאֵין מְשַׁבְּעִין לְמִי שֶׁחֵיִיב שְׁבוּעָה מְהֵרִי"ל כִּי עַכְשָׁיו אָנוּ תְּלוּיִן בְּדִין.

וְגַם אֵין לְתַפְנוֹס אוֹמְנָתוֹ שֶׁל הַקַּב"ה שֶׁעַכְשָׁיו דָּן אֶת הָעוֹלָם. וְכֵן נִהְגוּ קְדְמוֹנֵינוּ שְׂאֵין קוֹבְלִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּנִיסָן וּבִיָּמֵים הַנּוֹרָאִים.

וְאִם הֵם בְּנֵי הַכְּפָרִים שֶׁכָּאוּ לְמַנְיִין קוֹבְעִין לָהֶם זְמַן אַחַר הַרְגָּל. וְאִם יֵשׁ דְּחִיּוֹת וְרַמְאוֹת דְּנִין לְאַלְתֵּר מְרַדְכֵי וְסִימְנֵי אוֹר זְרוּעַ בַּב"ק וּבֵאֲשִׁיר"י: תַּתְּלָא יְרוּשְׁלָמֵי רַבֵּי חֲזִיָּא מְפָקִיד לִיָּה לְרַב אֵיָּתָה יְכוֹל לְמִיכַל כְּוֹלֵי שְׁתָּא בְּטְהָרָה אֲכוֹל.

ואי לא. אכול שבועה ימים בשתא.

וכתב ראב"ה אלו שבועה ימים הם שבועה ימים שבין ר"ה ל"כ וקרא אותן שבועה ימים לפי שבר"ה לא הנה צריך להנהירו לאכול בטקרה דפשיטא שאוכל בטקרה שחייב אדם לטהר עצמו ברגל ולא נשאר עדיין אלא שבועה ימים שהוצרך להזהר עליהם וע"כ נהגו באשפנו שאף מי שאינו נזהר מפת של גוים.

בעשי"ת נזהר עד פאן לשון האגור: תתלב כתב הרא"ש בהנהגותיו שיש לקרוא באילין עשרה יומין באגרת תשובה שחיבר החסיד הר"ר יונה. והר"ר אברהם כתב בספר צרור שלא ישרו בעיניו ממחברי דרכי התשובה אלא ספר הישר המיוחס לר"ת.

ולדעתו ראוי להתעסק באותו ספר המורה חטאים בדרך תשובה כי מתעורר לב ונפש לשוב אל ה' וירחמהו: תתלב שבת שבין ר"ה ליום פפור נקרא שבת שובה. ונקרא פן ע"ש שמפטרין בו שובה ישראל והוא בתרי עשר סוף הושע ומסיים אותו נביא ומדלגין אז לנבואות יואל ומתחילין תקעו שופר בציון קדשו צום עד לא יבשו עמי לעולם.

ונראה משום דסוף הושע הן רק תשעה פסוקים ואין פוחתין בנביא פחות מכ"א פסוקים לכן צריך למלאות מנבואת יואל כדפרשתי. ונוהגים שאין נער אומר אותה הפטרה.

ונוהגים לומר צדקתה וצדקתה וצדקתה דלא פמהרי"ל. ונוהגין לדרוש לשבת זו וכן בשבת שלפני ר"ה כדי לעורר העם בתשובה.

ומצאתי סמך לזה במדרש משלי שכתב אמר הקב"ה בשעה שחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עונותיהן של ישראל על פן ראוי לדרוש בשבת זו כדי שיכפר עונותיהן. וכן תמצא סמך לזה בס' הזוהר ויקרא עמוד י"א ע"ש וכתבתי זה להורות כי מנהג אבותינו תורה היא וכולם יש להם שורש וענף ויסוד מוסד: תתלב פרשיות האזינו הזי"ו ל"ך.

"האזינו: זכור. ירפיבהו.

"וירא.

"לולי פעס. פי דין.

וכתב רב סעדי גאון ז"ל סימן הזי"ו ל"ך. ה' פנגד ה' שקורין בתורה בר"ה.

ז' פנגד ז' שקורין בתורה בר"ה שחל להיות בשבת. י' פנגד י' ימים שבין ר"ה ליו"כ.

ו' פנגד ו' שקורין בתורה ביום פפור. ל' פנגד ל' תקיעות שתוקעין בראש השנה: תתלה ערב יום פפור כתב מהר"א טירנא שאין אומרי מזמור לתודה ואל ארץ אפים ולמנצח.

ונראה דאידי דאל ארץ אפים ולמנצח דינם שנה בכל מקום אגב שיטפא דלמנצח נקט אל ארץ אפים שלא לצורך דאלו עי"כ אינו חל אלא באחד דימי אגד"ו. ובעל הגה"ה רצה להגיה א"מ במקום אל ארץ אפים ולא ראה לפניו ולאחריו דלעיל מנהיג בדיני עשרת ימי תשובה כתב וז"ל ואומרי א"מ בכל י' ימי תשובה אפי' בעי"כ.

וגם לקמן בקיצור דיני בדין א"מ חשיב ג"כ עי"כ. וא"כ איך יעלה על לב להגיה וא"א א"מ במקום אל ארץ אפים מאחר שהוא סובר דאומרי.

וילענגן המנהג מנהג ארצינו שאין לאומרו. רק אם חל י"כ בשבת שאין אומרים א"מ
בי"כ אז אומרי אותו בערב יום פפור בשחרית: תתלו פשיאחז התרנגול להתפפר בו
נכון לומר זה "תליפתי זה" תמורת זה "פפתי ר"ת חת"ך הוא שם המלאך הממונה על
זה וינצא מפסוק פותח" את" ידיה".

ס"ת חת"ך.

והוא השם הנזכר בהאוחז התתף חיים לכל חי. וגם חת"ך בגימ' "זה" יהיה "לך" לכפרה
רמז פי מלאך זה ממונה על זה הענין: תתלו ויסמוך ידו עליו דמות קרבן וישחוט אותו
לאלתר תכף לסמיכה שחיטה.

ויתנו לעניים או יתן פדיונו לעניים ונהו טוב יותר לפי שמתביישין פשוותנין להם
התרנגולי כמו שדורש מהרי"ל: תתלח נוהגין להדר אחר תרנגול לכו על דרך אם יהיו
חטאיך' פשני' פשגל ילבינו ומורי ו"ל לא הקפיד.

והעוברות תקח שני פפרות תרנגול ותרגולת דלמא הנלד זכר. ויש פתבו דצריכין שלשה
ולא ידעתי למה אם העובר נקבה די בתרגולת אחת עם אמה לכן די בשנים כמו שכתב
גם מהרי"ל: תתלט ואח"כ הולכי על הקברו' להשתפח על קברי הצדיקים לומר אם
אין אתה מרחם עלינו הרינו חשובים כמתים הללו.

ועוד טעם אחר למה אנו משתטחים על קברי המתים כדי שיבקשו המתים רחמים עלינו.
פעובדא דרבי מאני דמשתטח על מערתא דאבוהו.

וכן פלב אשתטח על קברי אבות וכן משמע בפ' אלו נאמרים: תתמו וטובלים אחר חצי
היום ואין מברכים פי אינה אלא טהרה בעלמא והמברך הוי ברכה לבטלה. ואמר מהר"ר
יודל ומהר"ש דאין להם לנשים לטבול בעי"כ פי אין יכולין להיות כמלאכים וטעו' הוא
בידם פי לא שייך' הך טבילה גבייהו: תתמא מתפללין מנחה עד עושה השלום ואז אומר
אלהינו ואלהי אבותינו וכו'.

אשמנו מה נאמר לפניה. אתה יודע.

יהי רצון לפניה שתכפר על כל חטאתינו ותסלח על כל עונותינו ותמחול לנו על כל
פשעינו. מתחלה חטא.

ואח"כ עון. ואח"כ פשע.

שכן מצינו בדוד ע"ה במזמור ק"ו חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו. ובדניאל חטאנו
העוינו והרשענו.

וכפרה שייך גבי חטא שני' אולי אכפרה בעד חטאתכם. סליחה לעון שני' סלח לא לעון
העם הזה מחילה לפשע שנאמר אנכי אנכי הוא מןה פשעיה.

על חטא באלפא ביתא מהרא"י ו"ל בכתיבו סימן קי"ח פתב ו"ל כף אני נוהג ע"ח שאנו
חייבים עליהם עולה ועל חטאים ש"ח עליהם חטאת. ועל חטאים שאנו חייבים עליהם
קרבן עולה ויורד.

וע"ח שאנו חייבים עליהם אשם ודאי ותלוי. אלו רובן באין לכפר על השוגג.

וכך הוא מסוּדָר בפר' ניקרא. ושוב אָמר הַעֲוֹנִים עַל הַמַּזִּיד.

וְזֶה סֵדְרָן מִפְּנֵי מִרְדּוּת. מִלְּקוֹת אַרְבָּעִים.

מִיָּתֵה בִּיַּדֵי שְׁמַיִם. פָּרַת וְעֵרִירֵי.

אַרְבַּע מִיתוֹת ב"ד. הַרְנוֹמֵר חֲנוֹמֵר אַחֲרוֹן דְּנִיחָא טְפִי לְפָרַט בְּתַחֲלָה חֲטָא הַקַּל מְחַטָּאִים הַחֲמוּרִים.

דְּאָמְרִינָן חֲצִיף עָלֵי אֵינִשׁ דְּמִפְּרַט חֲטָאֵיהּ. וְאֵין חוֹתְמִין בְּהָאֵל הַסּוּלְחָן כֶּף מְסִיק בַּא"ח.

אֱלֹהֵי עַד שְׁלֹא נּוֹצְרְתִי אֱלֹהֵינְצוֹר כֵּן הוּא בַתְּשִׁב"ץ וּבַמְהָרִי"ל וּבַמְנִהְגִי וְכֵן עֵיקָר: תַּתְּמַב וְאַח"כּ לוק' מִלְּקוֹת אַרְבָּעִים שְׁמַתוּדָה כֵּן יִתֵּן אֵל לְבוֹ לְשׁוֹב מִעֲבִירוֹת שְׁבִידוֹ וְהַנְּלִקָה לֹא עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב אֱלָא מְנוּטָה.

וְאוֹמֵר בְּשַׁעַת הַהִפְּאָה וְדוּי אֲשַׁמְנוּ. וְהַמְּלִקָה אוֹמֵר שְׁלִשָּׁה פְּעָמִים וְהִיא רַחוּם שְׁהוּא ל"ט תִּיבּוֹת כְּמִנְיַן מִלְּקוֹת א"ח וְאוֹר זְרוּע.

וּבְרַצוּעָה שְׁל עֵגֶל מִכֶּהוּ שְׁנֹאֵמֵר אַרְבָּעִים יִכְנֹו וְלֹא יוֹסִיף וְסָמִיף לִיָּה לֹא תַחֲסוֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ אוֹ עַל דְּרָף יִדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ: תַּתְּמַג וְאוֹכְלִים סְעוּדָה הַמְּפַסְקָת וּבֵין הַשְּׁמִשׁוֹת שְׁלוֹ אֲסוּר גַּם בְּכַנִּיסָתוֹ לְכֵן מְפַסְקִים מִבַּע"י מְאָכִילָה וְשַׁתִּיָּה וּמְמַלְאָכָה כִּי תוֹסְפוֹת שְׁלוֹ דְּאוֹרֵיִתָּא.

וְתוֹסְפוֹת זֶה אֵין לָהּ שְׁיַעוּר אֱלָא קוֹדֵם בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת שְׁזַמְנוּ אֵלָיָהּ וְת"ק אִמָּה קוֹדֵם הַלִּילָה צָרִיךְ לְהוֹסִיף מִחוּל עַל הַקּוֹדֵשׁ. וְאִם הַפְּסִיק מְאָכִילָתוֹ בַּעוֹ הַיּוֹם גְּדוּל יָכוֹל לְחַזֵּר וְלֶאֱכֹל כֹּל זְמַן שְׁלֹא קִבַּל עָלָיו הַתַּעֲנִית בְּפִיו עַד מְעַט קוֹדֵם בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת.

דְּלֹא כְּמִנְהֵגֵי מְהֵרָא"שׁ שְׁפָתְבוּ עַד בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת הָרִי הַתוֹסְפוֹת דְּאוֹרֵיִתָּא וּבֵין הַשְּׁמִשׁוֹת לָאוּ תוֹסְפוֹת הוּא רַק סְפַק יוֹם סְפַק לִילָה וּבְלֹאוּ רַבּוּי דְּקָרָא צָרִיף לְפָרוּשׁ מְסַפֵּק. וְגַם סְפַק פָּרַת יֵשׁ בּוֹ וְלֹא נִקְרָא תוֹסְפוֹת רַק קוֹדֵם בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת.

לְכֵן צָרִיף לְהַפְּסִיק מְעַט קוֹדֵם בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת וְכֵן פָּתַב הַתוֹסְפוֹת רִישׁ פ' הַמְּבִיא פְּדֵי יַיִן וְהַסְּמִי"ג וְסָמִ"ק וְהֵרָא"שׁ בַּפ' בְּתַרְא דְּיוֹמָא וְכֵן פָּתַב הַר"ן בַּפ' הַמְּבִיא פְּדֵי יַיִן בְּשֵׁם הַמְּפָרְשִׁים: תַּתְּמַד וּמַצָּה לְהַרְבּוֹת בְּסְעוּדָה פְּדֵי שְׁיֹכֵל לְסַבּוֹל הַתַּעֲנִית כְּמִבּוֹאֵר בַּא"ח.

רַגִּילִי בְּעוֹפּוֹת וְדָגִים וְדְבָרִים קְלִים כְּדָאֵמְרֵי בַב"ר עֲנוּבָדָא מִהוּא חֲזִיטָא דְּזַבְּן חַד נּוֹנָא בְּתַרִּיסַר דִּינָרֵי תוֹסְפוֹת פ"ק דַּע"ז וְכַתְּבֵי הַפְּלָבוּ בְּשֵׁם מְהֵרָא"שׁ הַטַּעַם שְׁיֵשׁ לְאֶכּוֹל מְאָכִלִים קְלִים לְהַתְּעַפֵּל כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה שְׁבַע וּמַתְּנָאָה כְּשִׁיתְּפַלֵּל.

וְכֹל אֲדָם יִנְהַר שְׁלֹא יֵאֱכַל בְּסְעוּדָה הַמְּפַסְקָת דְּבָרִים הַמְּחַמְּמִים פְּגוֹן מִיַּנִּי בְּשָׂמִים וְכֵן מוֹרִיק' שְׁקוֹרִין זַפְרוּ"ן וְיַיִן וּבְצִיִּים פֶּן ח"ו יִרְאֶה קָרִי אֵין מַתִּירִין לוֹ לְטַבּוֹל. וְאָמַר מְהֵרִי"ל שְׁכֵן אֵין לְאֶכּוֹל מְאָכִלִי חֶלֶב בַּעִי"כ דְּהָא מְרַבָּה קָרִי] כְּדֵאִיתָא בַּפ"ק דְּיוֹמָא זָב תוֹלָה בְּכֹל מִיַּנִּי מְאָכֵל וְהוֹלָף וּמוֹנָה ג"כ חֶלֶב: תַּתְּמַה בַּעִי"כ אֵין לְהַתְּעַנּוֹת תַּעֲנִית חֲלוּם אֱלָא יֵיטֵב לוֹ וְחֲמוּר מְשַׁאֵר עִי"ט כֵּן הוּא בְּתַשׁוּבַת מְהֵרִי"ל.

וְשְׁאֵלוּ אוֹתוֹ עַל אִשָּׁה שְׁנִדְרָה שְׁלֹא לְאֶכּוֹל בְּשָׂר וְלֹא לְשָׁתוֹת יַיִן רַק בְּשַׁבָּתוֹת וִי"ט מֵה דִּינָה בַּעִי"כ. וְהַשִּׁיב שְׁמוֹתָרַת לְאֶכּוֹל כֹּל רְצוּנָה וְלִשְׁמַח לְכַּה בְּיוֹם זֶה דְּגַם הוּא מַתְּקָרִי

י"ט: תתמו נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול ע הקודש אין ממחין בידן כדי שלא יבואו לעשות בזדון כ"כ הרמב"ם בהלכות שביתות עשר והוא ב'קהל' במס' ביצה בפ' המביא ובמסכת שבת פ' השואל: תתמו וה"ה בכל דבר אסור אמרי' מוטב שיהו שוגגי' ואל יהו מזידין.

ומיהו אי ידיעו במילתא דמקבלי מנייה חייבים לאוכחינהו כ"כ פסקי תו' בפ' המביא: וכתב בעל העיטור דווקא במידי דאיתי מדרשא פגון ענוי די"כ. אבל במידי דכתיבא באורייתא ב'קהל' מחינן בהו וענשינן להו עד דפרשי: תתמו ויבקשו מחילה זה מזה שלשה פעמים כמו אָנָּא שָׂא נָא שְׂאֲמְרוּ אַחֵי יוֹסֵף לְיוֹסֵף וְהַמּוֹחֵל לֹא יְהִי אַכְזָרִי וְיִמְחַלוּ זֶה לְזֶה בְּלֵב שָׁלֵם.

אבל המוציא שם רע על חבירו אין לו למחול מהרי"ו ב'דרשותיו דף פ"א. והוא מהירושלמי דפ"ק דיומא דאיתא התם שמואל אמר הדין דחטא לחבריה צריף למימר ליה סרחית עלך ואין קבלה הא טבות.

ואין לא. מניתי בני נשא ומפיס ליה קדמיהן הדין הוא דכתיב ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישור הענתי.

ואין מניתי. צריף למיזל ומפיסייה על חבריה ומימר ליה סרחית עלך.

אמר רבי ייסא בשאר כל העבירות אבל במוציא שם רע על חבירו אין לו מחילה עולמית ע"כ. וכ' מהר"י בן חביב ז"ל מפאן נראה שהוא מנהג של טעות מה שנוהגים בזמנינו אם יחטא איש לאיש והקניטו בדברים נכנס ביניהם אמצעי עושה שלום ומדבר עם העלוב שיירצה לקבל פיוס העולב ואחר זאת ההקדמה יבא העולב לבקש מחילה ממנו.

ואין זאת פוננ' שמואל אלא שהעולב ילך מעצמו לפני העלוב ואומר סרחית עלך. ואם לא קבלו אז יביא אנשים עמו וחוזר לחלות פניו לפנייהם שימחול לו.

וכן יורה דקדוק לשון שמואל. ועוד יגיד עליו רעהו שאמר ואי מית צריף למיזל על חבריה כו' וראוי שנאמר שההליכה לפייס לפני החי והמת אין בהם הקדמה בידיעה רק שהעולב ילך מעצמו לפייס העלוב וזאת הבושה ובזיון הם לכפר עליו מאשר.

חטא לחבירו אפילו לא הקניטו אלא בדברים. וכשהולך לפייסו על קברו יוליד עמו עשרה אנשים ויאמר בפניה' חטאתי לה' ולפלוגי זה שפשעתי בו והם ישובו לו מחול לך מחול לך ע"כ: תתמו נהגו כל אחד לעשות גר ומדליקין הנרות משום שכתב המרדכי מי שרוצה לידע אם יעלה שנתו יקח גר וינדיק מר"ה עד י"כ והא דמדליקין ביום קפורים משום דיום הדין הוא להגמר ועוד שהן מכפרות על הנפש שנקרא גר שנא' גר אלהים נשמת אדם.

א"נ זכרון ללוהות שניתנו בי"כ ונאמר בו גר מצוה ותורה אור. ובא"ח פי' משום כבוד דכתיב ע"כ באורי' כפדו ה' ומתרגמינן בפנסיא יקרו ה'.

ומה שנהגו אנשים ונערים ולא נשים אמר מהר"י מולן בשם חמיו מהר"ר אברהם ז"ל משום דגר שקול כנגד אברים של אדם לכפר עליהם והם רמ"ח ורוח ונשמה הרי ר"ן

פּמַנְיָן נַר. ר"ל שְׁיַרְחֵם הַמְקוֹם עַל פְּנֵלָן אֲבָל הַנְּשִׁים יֵשׁ לָהֶם אַבְרִים יַתְרוֹת פְּגוֹן דָּלָת
וּמִפְתָּח לְפִיכָּה הַנְּשִׁים אֵין נוֹהֲגוֹ בְּנֵרוֹת הַלָּלוּ.

וּמַהר"ר זַלְמָן קִיצְנֵג"ן דְּרֵשׁ דְּנִרְאָה אֵלָיו דְּלֶהֱכִי נְשִׁים פְּטוּרוֹת מִן הַנְּרוֹת הָאֵלוּ מִשּׁוּם
דְּאֲנָשִׁים חֲזִיבִים רַמ"ח מְצַנֵּת עֲשֵׂה שְׁבִתוֹרָה וְעוֹד שְׁתֵּי לְאוּיָן חֲשׁוּבִין כְּמוֹ עֲשֵׂה וְהֵן לֹא
הַנִּיחָם לַעֲשֵׂה וְלֹא הִבָּא מְכַלֵּל עֲשֵׂה הִינְנוּ ר"ן.

וּמְכַל אֵלוּ נְשִׁים פְּטוּרוֹת דְּאֵינָן חֲזִיבִים כ"א בְּלֵאוּנָן. וּמ"ש שְׁאֵינָן חֲזִיבִין כ"א בְּלֵאוּנָן
לֹא דִּוּקָא שְׁהֵרִי אֵין הַנְּשִׁים פְּטוּרוֹת רַק מִמְצַנֵּת עֲשֵׂה שְׁהִזְמֵן גְּרַמָּא.

וְאִפְּי' בְּמְצַנֵּת עֲשֵׂה שְׁהִזְמֵן גְּרַמָּא בְּשָׁנִים מֵהֶם חֲזִיבִים פְּגוֹן עֲשֵׂה דְאֲכִילַת מְצַהֲנִקִידוּשׁ
שְׁבִת. אָף מ"מ מֵאַחַר שְׁאֵינָן מְחֻיָּבִים בְּכֻלּוֹן לֹא שְׁיִיף בְּהוּ הַנְּרוֹת הַלָּלוּ.

וְנוֹהֲגִים שְׁכַל אִישׁ גְּדוֹל אוֹ קָטָן עוֹשִׂים לוֹ נַר נְשָׁמָה לְאֲבִיו וְלֵאמֹר שְׁמַתוֹ. וְכֵן פְּתִבוּ מְקַצָּת
רַבּוֹתָא.

וְאִם פְּבוּ הַנְּרוֹת הַלָּלוּ בִּי"כ אֵין לוֹמַר לְגוֹי שְׁיִחְזוֹר וְיִדְלִיקֵם. מִי שְׁכַפָּה נַרוֹ בִּי"כ יִחְזוֹר
וְיִדְלִיקֵנוּ בְּמוֹצָאֵי י"כ וְלֹא יִכְבְּנוּ עוֹד אֲלֵא יִנְיָחוּ לְדָלֹק עַד גְּמִירָא.

וְגַם יִקְבַּל עָלָיו שְׁכַל יָמָיו לֹא יִכְבָּה בְּמוֹצָאֵי יוֹם כְּפוּרִים נַרוֹ לֹא הוּא וְלֹא אַחַר. כֶּף נִמְצָא
בְּמִנְהֲגִים יְשָׁנִים: דִּינֵי יוֹם הַכִּיפּוּרִים תַּתְנֵי יוֹם כִּיפּוּר אֲסוּר בְּכָל מְלָאכָה וּבְאֲכִילָה וּבְשִׁתְיָה
וּבְרַחֲצֵה וּבְסִיכָה וְתַשְׁמִישׁ הַמַּטָּה וּנְעִילַת הַסַּנְדָּל וְכוּלְהוּ נִפְקָא לָן מְקַרְאֵי.

וּמִיָּהוּ אֵין חֲזִיב פֶּרֶת אֲלֵא בְּמְלָאכָה וְאֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה. אֲבָל בְּהִנָּף אֵין בְּהֵם פֶּרֶת אַע"ג
דְּנִפְקֵי מְקַרְאֵי אֲסַמְכְּתָא בְּעֵלְמָא נִינְהוּ: תַּתְנָא תַּנְיָא אֲסוּר לְרַחוּץ בִּי"כ מְקַצָּת גּוֹפּוֹ כְּכָל
גּוֹפּוֹ וְאִפְּי' לְהוֹשִׁיט אֲצַבְעוֹ בְּמִים אֲסוּר.

וְאִם הָיוּ יָדָיו מְלֻכְלָכִים בְּטִיט וּבְצוֹאָה מוֹתֵר לְרוֹחֲצָם שְׁלֵא אֲסַרוּ אֲלֵא רַחֲצֵה שְׁל תַעֲנוּג.
הַלְכָּהּ בְּפִנְקֵר דְּסַתָּם יָדִים כְּמוֹ מְלֻכְלָכוֹת מוֹתֵר לְרוֹחֲצָם.

וְכֵן בְּכָל הַיּוֹם אַחַר שְׁעֲשֵׂה צָרְכֵי וְאִפְּי' לְקַטְנִים וְאִפְּיָלוּ לֹא שְׁפָשֶׁף ה"מ. וּבְכָל אֵלוּ לֹא
רַחֲץ אֲלֵא מְקוֹם הַצָּרִיף פְּגוֹן רְאִשֵׁי אֲצַבְעוֹתָיו וְלֹא כָל הַיָּד כֵּן הוּא דַעַת הַפּוֹסְקִים.

וְכַתֵּב רַבִּינוּ מֵאִיר פֶּהֵן הָעוֹלָה לְדוֹכֵן נוֹטֵל יָדָיו שְׁאֵינָן מְכוּוֹן לְהִנָּאת רַחֲצֵה. וְכַתֵּב
הַמְהָרִי"ל דִּיטָלוּ יָדָם נְטִילָה גְמוּרָה עַד הַפָּרָק וְכֵן הָיָה קִידוּשׁ הַנְּהָגִים בְּמִקְדָּשׁ: תַּתְנֵב יִזְהַר
אָדָם שְׁלֵא רַחֲץ פָּנָיו וְגַם אִם הוּא אִיִּסְטָנִים שְׁאֵין מִיּוֹשֵׁב דַעַתוֹ כָּל הַיּוֹם אִם לֹא רוֹחֵץ
בְּפִנְקֵר מ"מ אֲסוּר לוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן בִּי"כ דְּלֹא כֵא"ח שְׁכַתֵּב לְהַתִּיר כֵּן שְׁמַע מְהָר"י סג"ל
מְרַבּוּ הַמְּוֹבָהֵק מְהָר"ש ז"ל.

וְכַתֵּב הַתִּשְׁב"ץ סִימָן קל"ו מוֹתֵר לוֹ לְאָדָם לְרַחוּץ עֵינָיו בִּי"כ מִפְּנֵי שְׁהוּא רְפוּאָה לְעֵינָי'
כְּדֵאִיתָא בְּמַסְכַּת שְׁבִת פ' שְׁמִנָּה שְׁרָצִים טִיפַת צוּנָן שְׁחַרְי' וְטִיפַת חֲמִין עַרְבִית יָפָה לְעֵינָיִם
מְכַל קִילוּרִין וְרְפוּאָה שְׁבַעוֹלָם וּמוֹתֵר בִּי"כ.

כְּדֵאִיתָא בְּמַסְכַּת יוֹמָא בפי"ה הָיָה לוֹ חֲטָטִים בְּרֵאשׁוֹ סָף כְּדַרְכּוֹ וְאֵינָן חוֹשֵׁשׁ. אֲבָל לְרַחוּץ
פָּנָיו וְשִׁנָּיו אֲסוּר שְׁאִפְּלוּ חֲצִי שְׁיַעוֹר אֲסוּר מִן הַתּוֹרָה.

פְּלוֹמֵר אֶפְיָלוּ כָּל שֶׁהוּא לְפִי שֶׁמָּא יבֹא מְעַט לְגֵרוֹנוֹ. וְכָתַב שֶׁם בַּהֲגִ"ה וּמִיָּהוּ טוֹב שֶׁלֹּא לְרַחֵץ עֵינָיו בְּיוֹם כִּיפּוֹר דִּלְא הָוִי רְפוּאָה גְמוּרָה וְכֵן הוּא בְּמַהְרֵי"ל וּבְמִנְהֲגִים: תַּנַּג פְּתַב הַמֶּרַח"ק וְאִין שׁוֹרִין מִפֶּה בְּמִים דְּחִיּוּשֵׁינּוּ דְלִמָּא אֲתִי לִידֵי סְחִיטָה אַבְל לְאַחַר נוּטַל יָדִיו כְּדַרְכּוֹ לְשֵׁם נְקִיּוֹת אַבְל לֹא פָּנְיוּ וְכֵן הָיָה נוֹהֵג מְהֵרָ"ם.

וּמִסִּיק בֵּא"ח דְּכָל חֲזִיבֵי טְבִילוֹ' וְגַם בְּעַל קָרִי אֵינָן טוֹבְלִין בִּי"כ. וְאִם רָאָה קָרִי אִם הוּא לַח יְרַחֵץ אוֹתוֹ מְקוֹם לְבַד וַיִּקְנָחוּ.

וְאִם הוּא יָבֵשׁ יִשְׁפָּשְׁפוּ בְּיָדוֹ כֵּן פֶּסֶק ר"ת וְאִין חִילּוּק בְּכָל מְקוֹם שֶׁהוּא בְּגוּפוֹ: תַּתְנַד וְאִסּוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמַּטָּה וְיִלְיָף מְקַרָּא דְחֻשִׁיב עֲנוּי וְאִיתָא בְּפִסְחִים מְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּלֵיל י"כ מְדַלִּיקוּן מְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק אִין מְדַלִּיקוּן.

דְּרַשׁ רַבָּא וְעַמְדָּה כָּלֵם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִרְשׁוּ אַרְצָא בֵּין שְׁאֲמָרוּ לְהַדְלִיק בֵּין שְׁאֲמָרוּ שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק שְׁנִיָּהֶם לֹא נִתְפָּנוּנוּ אֲלָא לְדַבָּר אַחַד. וּפְרַשׁ"י לֹא נִתְפָּנוּנוּ אֲלָא לְדַבָּר אַחַד לְהִפְרֹשׁ עֲצָמוֹ מִמְשַׁכְּבֵי אִשָּׁה.

הָאוּמְרִים לְהַדְלִיק מִשׁוּם דְּאִין אָדָם מְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר. וְהָאוּמְרִים שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק סִבְר כְּשֶׁהַנֵּר דּוֹלֵק רוּאָה אֶת אִשְׁתּוֹ וּמִתְאַוָּה לָּהּ.

וּמֵאַחַר שֶׁמְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ לְהַדְלִיק הוּא מִשׁוּם שֶׁאִין אָדָם מְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר. וְאִינוּ נִהְיִינָן בְּמְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ לְהַדְלִיק לְכֵן יְדַלִּיקוּ בְּחֻדְרֵי מִשְׁכָּבוֹ דְּאִזּוּ הוּא מוֹנֵעַ אֶת עֲצָמוֹ מִלְקַרְבַּב לְאִשְׁתּוֹ דְּיִשְׁרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם וְאֵינָם מְשַׁמְשִׁים מִטּוֹתֵיהֶם לְאוֹר הַנֵּר.

וְאִי מְדַלִּיק בְּבֵית לֹא עֵבֵד לֹא כְּמְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק וְלֹא כְּמְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ לְהַדְלִיק. דְּאִלוּ מְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק סִבְרֵי כְּשֶׁהַנֵּר דּוֹלֵק רוּאָה אֶת אִשְׁתּוֹ וּמִתְאַוָּה לָּהּ וְהוּא רוּאָה וּמִתְאַוָּה לָּהּ.

וְלֹא כְּמְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ לְהַדְלִיק דְּמַבְרֵי מִשׁוּם דְּאִין אָדָם מְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר וְכֵאֵן בְּחֻשִׁיקָה יִתְהַלְכוּ לְחֻדְרֵי מִשְׁכָּבָם וְנִמְצָא תְּרֵתֵי לְרִיעוּתָא דְּבְבֵית מְסַתְפַל בָּהּ כְּשֶׁהִיא מְתַקְשֶׁטֶת וּמִתְאַוָּה לָּהּ.

וּבְחֻדְרֵי אִין לָהּ שׁוּם הִיפּוֹר וְיָבֹא עָלֶיהָ בְּלֵי מוֹנֵעַ. לְכֵן יְדַלִּיקוּ בְּחֻדְרֵי מִשְׁכָּבוֹ.

וְכָל אוֹתָהּ לִילָה וְיוֹם יִתְרַחֵק מֵאִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא לִיגַע בָּהּ וּבְבִגְדֶיהָ כְּאִילוּ נָדָה שְׁהֵרֵי הַחֲמִירוֹ לְהַדְלִיק אוֹ שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק וּבְנִדָּה לֹא הַחֲמִירוֹ כֵּן הוּא בְּאַגְוָדָה בְּפִסְחִים וּבְיוֹמָא. וְגַם לֹא יִרְבֶּה בְּדַבְרֵים עִמָּה שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי הַרְגֵל עֲבִירָה וְשֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי הִקְרָהוֹר וְלִידֵי קָרִי: תַּתְנַה נְעִילַת סְנַדְל אִסּוּר וְדוֹקָא שֶׁל עוֹר אַבְל שֶׁל גְּמִי אוֹ שֶׁל קֶשׁ אוֹ שֶׁל בְּגָד אוֹ שֶׁל שְׂאָר מִיָּנִים מְוֹתֵר אִפִּי' לְצִאת בָּהֶם לר"ה: תַּתְנַה פְּתַב מַהְרֵי"ל כְּשֶׁרוּצָה אָדָם לִילָה לִב"ה לִיל כָּל נְדָרֵי יִשְׁלוֹן מְנַעְעֵלֵיו וַיִּנְיַחֵם בְּבֵיתוֹ וְלֹא יוֹלִיכֵם לְבֵית הַכְּנֶסֶת מִשׁוּם טִיבוּרָא.

וְיוֹם זֶה הוּא יוֹם שֶׁחֲזִיבִים לְכַפְדּוֹ בְּכָל דְּבַר טְהָרָה. וְאִי אִיִּסְטָגִיס הוּא וְקָשָׁה עָלָיו לִילָה יְחַף עַד לִב"ה.

יְלִף בְּמִנְעָעֵלֵיו עַד פְּתַח ב"ה וַיִּתְנַם לְבָנָי בֵּיתוֹ לְהַחֲזִירָם לְבֵית אוֹ יִצְנִיעֵם בְּמְקוֹם מְוָצְנֵעַ: תַּתְנַז הַחֲזִיָּה כָּל שְׁלִשִׁים יוֹם מְוֹתֵרַת לְנִעוּל סְנַדְל. וְהַחֲזִיָּה כִּיּוֹצָא בּוֹ אַע"פ שֶׁאִין בּוֹ סַכְנָא וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִכָּה בְּרַגְלוֹ.

וּלְעֵנִינִין פְּרִים וְכֶסֶתוֹת שֶׁל עוֹר אִם מְוֹתֵר לְעֵמֹד עֲלֵיהֶם פָּתַב בְּתַרוּמַת הַדָּשָׁן סִימָן קמ"ט
וְנִרְאָה דְהַמְיָקֵל לְצִוְרָף לֹא הִפְסִיד וְהַמְחַמֵּיר תַּע"ב וּמִשְׁמַע שֶׁם דָּעַל פְּרִים וְכֶסֶתוֹת אַחֲרֵים
לִית בְּהוֹן בֵּית מִיחֻזֵּשׁ כָּלֵל וּמְוֹתֵר לְעֵמֹד עֲלֵיהֶן.

מְלַבֵּד כְּשֶׁמֶתְפַלֵּל י"ח יַעֲמֹד עַל הָאָרֶץ: תַּתְנַח וְאִם יָרְדוּ גְשָׁמִים וְרוּצָה לִילָף לְבֵיתוֹ מִבֵּית
הַכְּנֶסֶת אוֹ לְהַפִּיף וְהוּא אִיִּסְטָנִים מוֹת' לְנַעֲוֹל מְנַעֲלֵיו עַד שֶׁמִּגִּיעַ לְמָקוֹמוֹ כִּף הוּא בְּהִגָּהוֹת
ש"ע וְהוּא מְדַבְּרֵי מְהַר"י מו"ל ו"ל.

וְנִרְאָה דְוִוּקָא כְּשֶׁהוּא אִיִּסְטָנִים אָבֵל בְּלֹא הָכִי לֹא יִנַּעֲוֹל אִפִּי' לְשִׁמּוֹר רִגְלָיו מִלְּכַלּוֹף שֶׁלֹּא
יִצְטָרֵף לְהַדִּיחֶם לְבִסּוֹף וּמוּטָב שֶׁיִּתְלַכְלַךְ וַיִּבְא לִידֵי דַחֲוֵי שְׁיִרְחֵץ רִגְלָיו מִשְׁנִיתֵיר לוֹ סַנְדָּל.

וְאֵע"ג דְנִעְיֵלֵת סַנְדָּל וְרַחֲצָה תַרְנוּיָהּ דְרַבָּנָן כּו' נִימוּקֵי יוֹסֵף בְּפָרֶק מַצְנֵת חֲלִיצָה בְּשֵׁם
הַרְשָׁב"א וְהָרֵא"ה דָּף תל"ח. מִיְהוּ יִשְׁמָר עֲצָמוֹ בְּהַלִּיכְתּוֹ שֶׁלֹּא יִצְיִג רִגְלָיו בְּמֵי הַגְּשָׁמִים
דְּאִסּוֹר לְהוֹשִׁיט אֶפְיָלוֹ אֲצִבַּע קִטְנָה בְּמֵים מְשׁוּם תַּעֲנוּג: תַּתְנַט דִּין אֲכִילָה וְשִׁתְיָה יְדוּע'.

וְדִין סִיכָה לֹא נִהוּג בִּיְנֵינוּ לְכֹן לֹא אֲאָרִיף בְּשָׁנֵי עֵנִינִים הַלְלוּ. וְהַתִּיבּוֹקוֹת מְוֹתֵרִים בְּכָל
אֵלוֹ חוּץ מִנִּעְיֵלֵת סַנְדָּל שֶׁאֵין חוֹשֵׁשִׁים כָּל כִּף אִם לֹא יִנַּעֲלוּ.

אָבֵל שֶׁאֵר הַדְּבָרִים שֶׁהֵם מַצְטַעְרִים אֵין לְמוֹנַעֵם מֵהֶם. וּמְוֹתֵר לְהַאֲכִילֵם בְּיָדֵים.

וְכַתֵּב הַר"ר יוֹדָא שֶׁמְוֹתֵר לוֹמֵר לְגוֹי לְרַחֲוֵן הַתִּיבּוֹק אִפִּי' בְּחַמִּין שֶׁהוּחַמוּ בּוֹ בְּיוֹם דְּסֶתֶם
תִּיבּוֹק חוֹלָה הוּא אֲצֵל חַמִּין וְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ סַפְּנָה אוֹמֵר לְגוֹי וְעוֹשָׂה. וּמ"מ מְחַנְכֵי אוֹתָם
לְהַרְגִילֵם בְּמַצּוֹת וּמוֹנַעֵים מֵהֶם מֵאָכֵל שְׁעָה אַחַת אוֹ יִתֵּר מִמָּה שֶׁרְגִיל שָׂאֵם הִיָּה רְגִיל
לְאָכּוֹל בְּשִׁתֵּי שְׁעוֹת מֵאָכִילִים אוֹתוֹ בּג' וְאִם הִיָּה רְגִיל בּג' מֵאָכִילֵי אוֹתוֹ בּד'.

כִּיצַד תִּיבּוֹק הַפְּרִיא מְחַנְכֵי אוֹתוֹ לְשְׁעוֹת בְּשִׁנַּת י' וּי"א. וּבְשִׁנַּת י"ב וּי"ג מְשָׁלֵי מְדַרְבָּנָן.
וּבְשִׁנַּת י"ד מְשָׁלִים מִן הַתּוֹרָה. וְהַחוֹלָה שֶׁאֵינוֹ חֲזַק לְסַבּוֹל הַתַּעֲנִיַת מְחַנְכֵי אוֹתוֹ לְשְׁעוֹת
בְּשִׁנַּת י"א וּי"ב.

וּבְשִׁנַּת י"ג מְשָׁלִים מְדַרְבָּנָן. וּבְשִׁנַּת י"ד מְשָׁלִים מִן הַתּוֹרָה.

וְהַתִּיבּוֹקֵת שֶׁמְמַהֲרַת לִיחָשֵׁב גְּדוּלָּה קוֹדֵם הַתִּיבּוֹק שְׁנָה אַחַת הַפְּרִיאָה מְחַנְכֵי לְשְׁעוֹת
בְּשִׁנַּת ט' י'. וּבְשִׁנַּת י"א י"ב מְשָׁלֵת מְדַרְבָּנָן.

וּבְשִׁנַּת י"ג מְשָׁלֵת מְדַאֲוֵרֵיָתָא. וְהַחוֹלָה מְחַנְכֵים אוֹתָהּ לְשְׁעוֹ בְּשִׁנַּת י' י"א.

וּמְשָׁלֵת מְדַרְבָּנָן בְּשִׁנַּת י"ב. וּמְדַאֲוֵרֵיָ בְּשִׁנַּת י"ג.

וּכְדָרָף שֶׁמְחַנְכֵים אוֹתָהּ לְאָכִילָה כִּף מְחַנְכֵי אוֹתָהּ בְּרַחֲצָה וְסִיכָה לְשׁוֹן הַטּוֹרִים: תַּתֵּס
חוֹלָה שֶׁצָּרִיף לְאָכּוֹל אִם יֵשׁ רוּפָא בְּקֵי שֶׁאֵמֵר אִם לֹא יִתְּנוּ לוֹ אֶפְשָׁר שֶׁיִּכְבַּד עָלָיו הַחוֹלֵי
נִיִּסְתָּבָן.

מֵאָכִילֵי אוֹתוֹ עַל פִּיו וְא"צ לוֹמֵר שֶׁמָּא יָמוֹת. וְאִם אֵין שָׁם רוּפָא מֵאָכִילֵי אוֹתוֹ עַל פִּיו.

שֶׁמֵּאֲחַר שֶׁהוֹדִיעוּהוּ שֶׁהוּא י"כ וְהוּא שׁוֹאֵל לְאָכּוֹל אֵין צָרִיף לְדַקְדֵק עָלָיו יוֹתֵר ל' טוֹרִים:
תַּתֵּס אֶת מְהַר"י קֶלוֹן בְּשׁוֹרֵשׁ קנ"ט בְּעֵנִין אֲכִילַת חוֹלָה בְּיוֹם כְּפִירִים שֶׁמְעַשִׂים בְּכָל

יום שאנו סומכים על דברי רופאים גוים להאכילו: תתסב חולה שאכל ביום פפורים ונתנישבה דעתו בענין שיכול לקרף.

היה אומר הרא"ש ז"ל שצריך להזכיר של י"כ בברכת המזון שאומר יעלה ויבא בבונה ירושלים וכן הוא בתשב"ץ סי' תקס"ח: תתסג יולדת תוף ג' ימים לא תתענה פלל. מג' עד ז אם אמרה צריכה אני נותני' לה כמו לחולה מפאן ואילה היא פשאר פל אדם.

וכתב בתרומת הדשן נראה דתוף ג' לא חשיב לה מעת לעת כגון אם ילדה בז' בתשרי בערב שיאכילוה בי"כ בתצות היום דעדיין תוף ג' ימים מעת לעת. אלא חשבינו לפי סדר הימים.

ומיד פשונבנס יום ד' ללידתה מקרי לאחר שלשה ימים והאריך בראיות ע"ש: סדר יום פפורים ותפלתו תתסד ערבית ש"ץ ושאר העם מתעטפי מבע"י ויברכו עליו ויעמיד ש"ץ אהד לימינו ואחד לשמאלו שגאמר ואהרן נחור תמכו ידיו וגו'.

ויאמר כל נדרי ג"פ ואומרים דאינדרנא להבא מיום פפורים זה עד יום פפורים הבא עלינו לטובה פה הנהיג ר"ת. ורא' דבר הא דאמרין בנדרים הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל הנדרים שאני עתיד לידור יהיו בטלים ובלבד שיהיה זכור בשעת נדר.

ומה שתקנוה לומר בי"כ ולא בר"ה כמו שהוא במשנה. משום די"כ בטל ממלאכה ואיכא פנופי טובא וסמוך הוא לר"ה.

ופעמים שי"כ נקרא ר"ה פדכתיב בר"ה בעשור לחדש השביעי ואמרין איזה היא שנה שראש השנה שלה בעשור הוי אומר זה יובל והוא י"כ כל אלו מדברי ר"ת ז"ל. ומה שנהגו לאמרו ג"פ.

מצאתי בשם ר"ת ז"ל שפך רוב דברי חכמים משולשי מגל זו מגל זו מגל זו קנפה זו קנפה זו קנפה זו במנחות וכן חלוץ הנעל וכן מותר לה מותר לה. ורבינו ישעיה פתב שתקנו לומר ג' פעמים שמי שלא שמע בפעם ראשונה כוונן לבו בפעם שניה ושלישית וכן פתב ראב"ן אלו שני הטעמים: תתסה פתב במנהגים ויאמרו עמו בנחת פי התרת נדרים בשלשה.

ובהגהות פתב והטעם שנהגו הקהל לאמרו בנחת עם הש"ץ פדי להתיר ש"ץ פי אין יכול להתיר לעצמו. ואמת שפן הוא במרדכי וז"ל במסכת יומא וגם נהגו לקרות כל נדרי עם ש"ץ פדי שיהיו לכל הפחות ג' מתירין.

וכן פאשר ש"ץ מתיר להם אף הם מתירין לו לש"ץ שאין יכול להתיר לעצמו פדתניא כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו ע"כ. וכל זה אינו אלא לאותן האומרים מי"כ שעבר עד י"כ זה דהוי פמין התרת נדרים.

אבל לפי מה שהגיה ר"ת מי"כ זה עד י"כ הבא עלינו לטובה ואומר שאין אומרים משום התרת נדרים שעברו אלא משום תנאי בנדרים העתידים לנדור בשנה הבא. אין אנו צריכין לכל זה רק יאמרו עמו פי כל אחד יתנה לעצמו.

ומהתימא על בעל המנהיג שפכת זה וכתב דנוהגים כר"ת ולא דק במילתיה שלפי דעת ר"ת אין פאן התרת נדרים: תתסו תקנו פל נדרי בלשון ארמית לפי שפבבבל תקנו ושם היו מדברים בלשון ארמית וכדי שיבינו הכל הג"ה במהרא"ק.

ונוהגי לאומר קודם ברכו משום דאמרין אין נשאלים לנדרים בשבת אלא לצורך השבת א"ח: תתסו וקודם שיתפללו מתירין לכל העבריינים כדי להתפלל עמם ואפי' אם לא יבקשו שיתירו להם דאמר ר' שמעון חסידא כל תענית צבור שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחו רע ומנאה הכתוב עם סממני קטורת.

ואומרים בזה הלשון בשיבה של מעלה ובישיבה של מטה על דעת המקו' ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העברייני': תתסח וש"ץ מברך שהחיינו בלא כוס. ואחר כך מתחילין ברכו.

ונוהגי לומר בקול רם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וסמוך לדבר ממדרש אלה הדברים רבה בכר' ואתחנן כשעלה משה לרקיע שמע למלאכי השרת שהיו מקלסי להקב"ה בשכמל"ו והורידה לישראל למה הדבר דומה לאדם שגנב הומו"ן (פי' חפץ) מתוך פלטרין של מלך ותיקן לאשתו ואמר להם אל תתקשט בה אלא בצנינעא בתוך ביתו.

לכן כל השנה כולה אומר אותה בלחש ובי"כ אומר אותה בפרהסיא לפי שאנו כמלאכי השרת כ"כ הא"ח בסי' תרי"ט ואומר אני התינוח לההוא מדרש אף לפי מה דאיתא בפסחים בפרק מקום שנהגו כשקרא יעקב לבניו בקש לגלות להם את הקץ ונסתלקה ממנה שכינה אמר שמה יש בכם שאינו הגון פתחו פולם ואמרו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד פתח ה' ונתן בשכמל"ו ואמרין נמי התם היכי נעביד ניםר' לא אמריה משה לא ניםר' ה' אמריה יעקב.

תקנו לומר אותו בחשאי. ולפי זה למה אמרינו אותו בקול רם בי"כ.

וני' לשבכל השנה אין מייחדים השם פולם בלבב שלם ושמה ימצא אחד שאינו מייחד בכל לבבו ונמצא כל העדות בטלה כי כל העדות שנמצא בהן קרוב או פסול כל העדות טלה. לכן תקנו לומר בחשאי דאז מי שאין לבו שלם לייחד את ה' בלבבו אז הוא שותק ואינו בכלל העדו'.

אבל אם יאמר בקול רם אז מחמת בוששה על פרחו יאמר בפיו ובשפתיו ולבו בל עמו ואז הוא פסול גמור והוי כל העדות בטל. אבל בי"כ עם ה' אלה פולם כא' ואומ' עונים בשכמל"ו בכל לבבם.

נכון לאומר בקול רם כי כל ייחוד ראוי לאומר בקול רם פדכתבתי לעיל סי' תתי"ז. וגם לעורר הפנונה וזהו פנונת המאמר ניםריה כלו' בקול רם לא אמריה משה מאחר דלא היו פולם בלבב שלם ונמצא אחד מהם פסול לא ניםריה אמרו יעקב לכו תקנו לאומר בחשאי וכן דרשתי ברבים: תתסט ואחר ברכו מתחיל לעמוד מי שרגיל לעמוד.

ורשאים לעמוד על ספסל או על כל דבר שיירצו רק כשמתפללין י"ח ברכות יעמדו על הקרקע ע"ד ממצמקים קראתיה. ואם חלש דעת העומד רשאי לישען ולסמוך מתי שיירצה.

ונשים נ"ל שאין תועלת בעמידת שקהרי אין יכולין להיות כמלאכי נטעות הוא בינדם וחשבו שיש בזה תועלת והלואי שלא יזיק דמצערי נפשייהו במה שלא צוה תורה ואין בה לא יסוד ולא מנהג: תתע ואותן העומדי לא יעצרו נקביהם חדא דתפלתו תועבה ואית ביה משום בל תשקצו מהר"ר יעקב ווי"ל: תתעא כתב בא"ח נהגו ללון בבית הפנסת ואומ' שירות ותשבחות כל הלילה וסמך מהא דתנא מיקירי רישלים לא היו ישנים כל הלילה וכתבו הגהות מיימוני נוהגי בני אדם לישן בבית הפנסת לפי שאומרים זמירות ושירות רוב הלילה.

ויש שעושים כדי לשמור הגרות ואין פאן חשש איסור וכן נהג הר"ם אף הנה ישן במערב רחוק ממקו התפלה או בב"ה של נשים כשלא היו שם נשים ע"כ. ואותם גערי הקטני שמרבים אכילה גסה ומרבים באכילת פירות והם מרבי רוחות בגופם.

נכון שלא ילינו בב"ה כן ח"ו יהיו מזלזלים בנפיהות. ומי שיהנה ש"ץ יזהר מלהקיץ כל הלילה כי קולו נעפר ונתעמם מזה: תתעב שחרית משפמים מאד לב"ה כדי לקרוא ק"ש בזמנו.

וש"ץ מתחיל המלה יושב כמו בר"ה ונוהגי לומר לאל עורף דין קודם הסילוק מי יתנה ופותרין הארון קודם אמרו עד אחר האדירת והאמונה עד הסילוק מי יתנה קדושה כבודו כו' עם אדיר אדירנו וכן בכל ארבע תפלות לפי שיש בו ממקומו הוא יפן ששייך לומר כן ביי"כ לפי שבו ביום מרבי בתפלה ותשבחות ואז הפסא כבוד עולה ונגבה.

גם אומרי בו משרתיו שואלים זה לזה איזה מקום כבודו כי אף המלאכי לא ידעו מקומו מתוך שכבודו עולה ונגבה ואין שייך לומר ממקומו. לכן אין לומר נקדש שיש בו ממקומו.

ומזה הטעם אומרי בכל שבת ממקומו למוסף לפי שפבר הרבו בשירות ותשבחות. וי"א בשחרית אומ' ממקומו לפי שאז עדיין הם ג' שעות הראשונות שישב הקב"ה על פסא כבודו וזן את כל העולם כולו מקרני ראמי ועד ביצי כנים ושייך לומר לשון נוכח.

אבל במוסף פבר עמד מכסאו וישב על פסא דין וזן כי סתם מוסף בשניות ואנו מתפללי שייפנה מכסא דין לישב בכסא רחמים כן הוא בתוספת פ"ק דע"ז. ולכן ביי"כ שהוא זן את כל העולם כולו אומר בכל הד' תפלות ממקומו.

ממקומו הוא יפן. "מקום הוא שם של ד' כי מקום עולה קפ"ו והשם של ד' עולה ג"כ קפ"ו במספר מרובע ע"ד י' פעמים י' ה' פעמים ה' כו'.

וזהו יפן ברחמי. כלומר השם של ד' הוא בא"ת ב"ש.

מצפ"ץ והוא בגימט' ברחמי"ם ולכן יי' הוא מדת הרחמי. וזהו שאנו אומרים ממקומו הוא יפן ברחמים.

פ"י י"י שְׁהוּא מְקוּם הוּא יָפֵן בְּאַלְפָא בֵּיתָא הַהַפּוּדָּ לְבִרְחָמִים. וְכֵן מְעוּלָם בְּגִימְט' קפ"ו וְזֵהוּ שְׁמֵהּ מְעוּלָם וְכֵן וְה' אֱלֹהִים חַיִּים בְּגִימְט' קפ"ו וְזֵהוּ בְּרוּךְ פְּבוּד ה' מִמְּקוּמוֹ: תתעג ומִפְקִין ב' סְפָרֵי תוֹרוֹת בֵּא' קוּרִין בְּפָרְש' אַחֲרֵי מוֹת.

מִפְנֵי שְׁיֵשׁ שָׁם עֲבוּדַת הַיּוֹם שְׁשֵׁה גְבָרֵי כְּנֻד הַיּוֹם שְׁמִכְפָּר עַל יְצוּרֵי עוֹלָם שְׁנִבְרָאוּ בְּשֵׁשֶׁת יָמֵי בְּרָאשִׁית וְעַל מַעֲשֵׂה עֵה"ז אֲשֶׁר הוּא שְׁיֵתָא אֲלֵפָא. וּבְשֵׁנֵי קוּרָא הַמִּפְטִיר בְּפִנְחָס וּבְעֶשְׂוֹר לַחֲדָשׁ.

וּמִפְטִיר בִּישְׁעֵיהּ כְּלוּ סְלוּ לְפִי שְׁיֵשׁ בּוּ מְעַנִּינִי שֶׁל יוֹם הַלַּא זֶה צוּם אַבְחָרָהוּ. וְכֵן לְקִדּוּשׁ ה' מְכַבֵּד וְאָמַר מֵר זֶה יוֹם כְּפוּרִים כֵּן הוּא בְּתַנְיָא.

וְהַמִּפְטִיר אֵין צְרִיךְ לֹמַר מְלָךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ כִּי מַה עֲנִין מְחִילָה סְלִיחָה אֲצֵל ס"ת אֲלָא אוֹמַר וּדְבָרָה אֲמַת וְקִיָּים לְעַד בֵּא"י מְלָךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַכְּפוּרִים תְּתַעַד נִהְגוּ לְפָסוּק צְדָקָה בְּעַד הַמַּתִּים וְרֵאֵיהּ לְזֶה מְפָרֵק עֲגֵלָה עֲרוּפָה דְתַנְיָא כְּפָר לְעַמָּה יִשְׂרָאֵל אֵלוֹ הַחַיִּים אֲשֶׁר פְּדִיתָהּ אֵלוֹ הַמַּתִּים מְלַמֵּד שְׁהַמַּתִּים צְרִיכֵי כְּפָרָה מְרַדְכֵי.

וּמַה שְׁפוּסְקֵי צְדָקָה בְּעַד הַמַּתִּים בִּי"כ וְלֹא בְּשֵׁאֲר י"ט אוֹ בֵּר"ה. יֵשׁ לָהֶם אִסְמִכְת' שְׁפָתוּב בְּסוּף פְּרִשְׁת וְאִתָּהּ תְּצוּהַ הַכְּפוּרִים אַחַת בְּשֵׁנֵיהּ יְכַפֵּר וְסָמִיךְ לִיהּ וְנִתְּנוּ אִישׁ כְּפוּר נִפְשׁוֹ לֵה' בְּזִמְן שְׁיֵתָן לְכַפֵּרַת הַנְּפֵשׁ.

וּמַה מוֹעִיל לְמַת שְׁחֵי יֵתָן צְדָקָה בְּעַדוֹ אֲלָא הַש"י בּוֹחֵן לְכַבוֹת הַחַיִּים וְהַמַּתִּים אִם אוֹתוֹ הַמַּת בְּחַיִּים הִיָּה נוֹתֵן צְדָקָה. וְאִם הִיָּה עֲנִי אוֹתוֹ הַמַּת אִךְ בְּטוֹב וְהִיָּה נוֹתֵן אִם הִיָּה לוֹ אִז תוֹעִיל לוֹ קִצָּת.

כִּיֵּחֵי יְכוּל לְבַקֵּשׁ לְהַקְל דִּין הַמַּת כְּדוּד מִלְ אַבְשָׁלוֹ וְכֵר' יוֹחֲנָן עַל אַחַר לְכַשְׂאָמוֹת אֲפָסוּק עֲשֵׂן מְקַבְּרוֹ. אֲבָל אִם נָתַן בְּעַבּוּר רְשָׁע אֵין מוֹעִיל.

וְנוֹתְנִין לְכַבוֹד הַמַּתִּים שְׁהַצְדִּיקִים מְלִיצִים עַל צְאָצְאֵיהּ כִּי יוֹצְאִים מִתַּחַת הַכְּסָא שְׁהוּא חָלוּל לְמַטָּה מִמְּקוּם שְׁכִינָה. אֲעַבִּיר כָּל טוֹבֵי עַל פְּנֵיהּ טוֹב"י בֵּא"ת ב"ש נִפְש"ם דְּרָךְ דְּלַח הַכְּסָא יוֹצְאִים.

כִּס"א בֵּאלֵב"ם דְּל"ת וְשֵׁם הַתִּירָה מְגֵלָה עֲפָה כִּס"א בֵּא"ת ב"ש לַח"ת הַכְּסָא כְּאֶבֶן סְפִיר הַלּוּחֹת סְנִפִּירִין. כִּס"א לַח"ת בְּגִימְט' חס"ד וְאִמ"ת.

וְזֵהוּ צְדָק וּמִשְׁפָּט מְכוּן כְּסָאָה חֲסֵד וְאֲמַת יְקַדְמוּ פְּנֵיהּ. וְהַלּוּמֵד סְפָר לְשֵׁם שְׁמִים יִזְכָּה לְגַן עֵדֶן מְקוּם סְפִיר אֲבָנֵי תִירָגָם וְגִינְתָא דְעֵדֶן אַחַר דְּשִׁיזְבָא וּלְכָךְ אֶבֶן יִשְׁשַׁכְר סְפִיר.

וּכְשִׁיִּשְׂרָאֵל עוֹסְקִים לְקוּרוֹת בְּתוֹרַת אֲמַת אִז הַצְדִּיקִים מְלִיצֵי הַצְדָּק לְמַעְלָה אֲמַת מְאָרֶץ תְּצַמַּח וְצְדָק מִשְׁמִים נִשְׁקָף. לְכָךְ בְּשַׁעַת קְרִיאַת אֲמַת וְצְדָק.

וְכֵן אִם אֵינְרַע לְמוּל בֵּר"ה מוֹהֲלִים אוֹתוֹ לְאַחַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה וְאַחַר כָּךְ תּוֹקְעִים. וּבִי"כ אַחַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה מְלִים בְּשַׁעַת שְׁפוּסְקִים צְדָקָה.

לְפִי שְׁהַשְׁכִּינָה אֲצֵל הַתּוֹרָה שְׁהֵרֵי פְתוּב אֲנִי עִם לְבָבִי לְבָנוֹת מְנוּחָה לְאַרוֹן בְּרִית ה' וְלְהַדוּם רְגְלֵי אֱלֹהֵינוּ. עוֹד טַעַם לָמָּה מְזַפִּירִין הַמַּתִּים בִּי"כ.

לפי שהזכרת המיתה שזכר לב האדם ומכניע יצרו ואפשר שעל זה קורין אחר מות שיתנו אל לבם השומע'י פמה צריף אדם להזהר מן החטא שהרי אהרן שהיה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה לא עמדה לו זכותו ונתערבב' לו שמחתו במיתת שני בניו הגדולים על שחטאו לפני השם.

ומתוך זה שם שמים יתקדש ע"ד בקרובי אקדש ועל פני העם אכבד. ועוד להורות שאין ראוי לזלזל במצות הנראות אליו קלות שהרי אלו נענשו במצנה קלה שאין בה לא פרת ולא מיתת ב"ד לפי פשט המקרא.

והוא בהקריבם אש זרה ואמרו ז"ל מצנה להביא מן ההדיוט ואע"פ שאש ירדה מן השמים ולא חטאו רק שעשו שלא כהוראות משה רבן ואם היה דודם שהדבר ידוע שהיה מוחל על כבודו ולא היה מקפיד להעניש' כל כך על כך.

ואף לדברי האומר שתווי יין נכנסו לא מצינו שהזוהרו על זה. ונוכל ללמוד מזה שאפ' בדברים שלא נמצא בהם אזהרה מבוארת והשכל מורה עליהן עונש גדול אם לא נשמר מהם: תתעה אם יש מילה אומרים זכור ברית דמילה ואל תפר ופזמון זה איום.

ומלין אחר אשרי קודם יהללו. ומברכין על הכוס ונותנין לתינוקות דלא חיישינן דילמא אתי למיסרף כיון שאינו דבר קבוע': ענין מוסף של יום כפפור תתעו מתפללין תפלת מוסף.

וזמנה הוא קודם שעה שביעית לכך טוב לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית כדי למהר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות. כ"א יאחרו עד ז' שעות שפבר הגיע זמן המנחה יצטרכו להקדומה כיון שהגיע זמנה.

לכך צריכין למהר כדי שיתפלל מוסף קודם שעה ז. והרא"ש כשהיה רואה שהיו מתאחרין היה מתפלל מוסף יחיד כדי להתפלל בזמנה.

ואומרים סדר העבודה ונוהגים ליכול על פניהם כשאומרים והפגנים גם בעלינו אכל ש"ץ כתב הריב"ש בתשובה סימן של"ב דאסור לעקור ממקומו בשעת התפלה כדי לקפול על פניו ויש למחות ביד העושים כן.

ומהר"י סג"ל היה אומר אנה השם חטאתי כו' אנה בשם פפר נא. דכשהיה כ"ב מתנונה בי"כ אז היה מזכיר את השם בכנויו וכשהיה מתפלל אנה פפר נא מזכירו ככתבו.

ולכך נהגו החזנים לומר אנה בשם פפר נא כבי"ת ר"ל בשם המפורש. ואנה השם חטאתי בכנויו וכן כתב מהר"ש.

ועוד אמר דיש לומר אנה בשם פפר נא לעונות כו' ואין לומר סלח נא מחל נא דמשנה שליקמה היא פר' אמר להם הממונה אנה בשם פפר נא ולא יותר. והעיד מהר"ר משה נוימבורק על מהרמ"ו סג"ל כשהיה אומר אנה השם היה משמיע את קולו בקול רם.

וטעמא שלהי פ"ק דיומא כשהיה פהן גדול אומר אנה השם היה קולו נשמע בריחו. ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מירושלים ליריחו עשרה פרסאות.

הנכבד והנורא מפורש קבלת ניקוד מבורה. ואומר מזריק ומקטיר ומטיב ולא אומר מקטיר ומטיב וזרק.

משום דזריקה קודמה לכ"ע ומה שהוא מוקד' במחזורי' לפי האלף' ביתא נסדר: תתעז אין אומרים אין כאלהינו ביום כיפור לפי שאין כאלהינו נתקן פנגד הברכות שמדלגי' בשבת וי"ט משמנה עשרה ברכות.

וביום כיפור אומר אהללה בקול רם שהוא פנגד שמנה עשרה ברכות. ועוד פי בלאו הכי משלימין היום מאה ברכות שהרי ארבע תפלות יש: עגן מנחה של יום כיפור תתעז לאחר שסיימו קדיש שלם אחר תפלת מוסף מוציאין ספר תורה.

והיה ראוי לומר מקודם אשרי ובא לציון פשאר כל רגלים. אף מאחרים עד סיום תפלת מנחה להפסיק עמו בין מנחה לנעילה.

וקורין שלשה גברי בעריות. וטעמא לפי שנפשו של אדם מתאנה להן וצריף לקדש עצמו מהן.

ובתשובת הגאונים ז"ל מפני מה קורין בי"כ במנחה בעריות. שיום כיפורים אין מתכפרין בו עונות עד שיחזרו בתשובה וכיון דלא מכפר יום כיפור אלא בתשובה עמו לפיכך קרינו בעריות שאם ח"ו יש בר ישראל שפרץ בעריות או בנדח.

כיון שקורין לפניו וזוכר עבירות שבאתה לידו וחוזר בתשובה כדי שיתכפר לו אותו עון. והתוספות פרק בני העיר כתבו הטעם שאנו מבקשים שגם הקב"ה לא יגלה ערותינו: תתעט ומפטירין ביונה והטעם ללמד לבני אדם שאין ביכולתו של אדם לברוח מאת השם אם עבר עבירות פדכתיב אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח.

ועוד לעורר התשובה כמו שעשו אנשי ננוה ובה ננושעו בראות השם מעשיהם פי שבו: תתפ בברכה חותם במגן דוד ואין אומרים על התורה פן הוא במנהגים ישנים וכן הביא המרדכי פ' ב' דשבת מתו' הר"ר ישראל בשם הר"ר שמואל בן הר"ר ברוך ושם פירוש טעמא למה נהיגי הכי וכן כתב מהר"ש.

ומהרי"ל כתבתשובה אע"ג דבהגה"ה מיימוני הביא הרבה גאונים וכתב ומיניה לא תזוז מ"מ נוהגין כהר"ר שמואל לפי שכבר עבר עבודת היום א"כ על מה יאמר על העבודה וכן כתב האגור: ענין נעילה תתפ סמ"ג מצנת עשה להתפלל בכל יום סימן י"ט.

תפלת נעילה ביום. ואם התפלל בלילה יצא ומפרש בגמרא בירושלמי מאי תפלת נעילה עת נעילת שערין בעזרה וחד אמר נעילת שער שמים.

ומתפללין כההוא דתניא אור י"כ מתפלל ז' ומתנודה. בשחרית ז' ומתנודה.

במוסף ז' ומתנודה. במנחה ז' ומתנודה.

בנעילה ז' ומתנודה עכ"ל. ה' ודוים.

ה"פ ז' ברכות. הם ל"ה אנו מברכין לצורינו שייסכים ויאבה עם ל"ה מיימינים ומליצי יושר ואז יהיו הרוב אחרי רבים להטות לטובה ולא לרעה.

ותמשה ודוין פנגד חמשה חושים הן מה שחטא בראייה. ושמיצה.

ורית.

וטעם.

ומישושי. ועל פולקם צריף להתבונן ולהתנדודת והם חמש טבילות של פהן גדול ביו"כ: תתפב פתב הגהות מיימוני לפעמים לא הנה אומר הר"ם אבינו מלפנינו עד אחר נעילה פדי להתפלל נעילה ביום: תתפג אחר הפזמונים אומר שמע פעם א'.

ברוך שם כבוד מלכותו ג"פ פנגד פהנים לויים ישראלים. ועוד על שם הפסוק שנא' ה' מלך לעולם ועד.

פי' ה' מלך קודם שנברא עולם. ה' מלך בעה"ז.

ה' מלך לעתיד: תתפד ה' הוא האלהים ז' פעמים. פנגד ז' רקיעים שקרע לישראל והראה להם שאין עוד מלבדו.

טעם אחר סימן לסלוק שכינה שאנו מלויין השכינה משמים לשמים משמים לוילון כו' לפי ששרתה בינינו מערב עד ערב פדאיתא בע"ז. והתו' פתבו פ' אין עומדין מה שאומרים אותו ז' פעמים בי"כ וביום ערבא.

פנגד ז' רקיעים משבחים לבורא שהוא דר למעלה מז' מנהג פשר הוא. וגם מצינם בקרא ב"פ ה' הוא האלהים גבי אליהו וכן פתבו הר"ר יונה והר"ר אשר ז"ל: תתפה נאח"כ תוקעין תקיעה אחת.

וטעם תקיעה זו כתב השבולי לקט וז"ל שמעתי משום דשטן בי"כ לית ליה רשות' לסטוני ובמוצאי י"כ בתזירתו מגערין בו. ורבינו האי גאון ז"ל כתב בתשובותיו לא מצאתי טעם אלא דומה שהוא זכר ליובל שנאמר בי"כ תעבירו שזכר בכל ארצכם ולפי שאינו ברור השבון זמן היובל התקינו בכל שנה לתקוע זכר ליובל.

ואני מצאתי טעם אחר לפי מה שמצינו בפרקי ר"א שפושעלה מרע"ה לקבל לוחות האחרונות עלה בר"ח אלול וירד י' בתשרי וצוה לתקוע בשזכר בעלייתו וירידתו. לכוך התקינו דורות האחרונים לתקוע בלילי ר"ח אלול ובמי"כ לזכר אותן התקיעות שקבלו לוחות האחרונות בשמחה.

עוד מצאתי טעם אחר לפי שבר"ה פל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון וגזר דינם נחתם בי"כ ואלו הימים ימי תשובה הן והשב בנתיים מוחלי' לו פל עונותיו לפיכך תוקעין במוצאי י"כ להודיע פי נצטדקו בדין.

וכן מנהג העולם כשחוזרים מערכי המלחמה ונצחו את שונאיהן חוזרים בתדונה ובתרועה להרים קול עכ"ל. והרוקח כ' הטעם לומר נצחנו השטן ע"פ האגדה דפרקי ר"א ראה סמאל שאינו מוצא בהן חטא כו'.

עוד מצאתי רמז לסילוק שכינה שנא' עלה אלהים בתרועה עוד מצאתי טעם שבשע' נעילה הקב"ה חותם על הרעה והטובה לפי' תוקעין בשופר שיזכרו עקידתו של יצחק ויחתום גזר דינם לטובה.

עוד שִׁינְפוֹר קוֹלוֹת שֶׁל תְּקִיעוֹת מִתֵּן תּוֹרָה שֶׁקִּבְּלוּ הַתּוֹרָה בְּלֵב שְׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפִצָּה. וְהָתוֹ פ' אֵלּוּ קוֹשְׁרִים כְּתָבוּ טַעַם תְּקִיעָה זוֹ לְהִרְאוֹת שֶׁהוּא י"ט לְהִרְבוֹת בְּסֻעֻדָה בְּזֶה הַלֵּילָה שֶׁנִּכְנָסִים יְמֵי שְׁמִחָה וְעוֹד בֵּת קוֹל מְכַרְזֵת וְאוֹמֵר 'בְּמוֹצָאֵי י"כ לַךְ אֲכוֹל בְּשִׂמְחָה לַחֲמֵד וְכ"כ הַסֵּמ"ג בְּסִי' ס"ט בְּלֵאוֹנֵן וְכ' מִפְּנֵי שְׂאִין י"ט זֶה מִפְּנֵי שֶׁעָשׂוּ בּוֹ תְּקֵנָה לְפָרְסָמוּ.

וּמִצָּאֵתִי כְּתוּב דְּלִכְּוֹן יִפְקִידוּ אִישׁ אֶת אָחִיו בְּצִאֲתוֹ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת וַיֹּאמֶר אִישׁ לְרַעְהוּ כְּדָרְךָ שֶׁאָמַר בְּשִׁבְתָּ וַי"ט בְּצִאֲתוֹ מִב"ה ע"כ: תִּתְּפוּ שְׂאֵלוֹ מִקְּמֵי רַבִּי יִצְחָק בֶּר יוֹדָא מִפְּנֵי מָה תּוֹקְעִין קוֹנְדֵם שֶׁמְבַדְּלִין וְהֵלֵא אֶסוּר לַעֲשׂוֹת מְלֵאכָה קוֹנְדֵם הַבְּדִלָה.

וְהַשִּׁיב וְדַאי מְלֵאכָה אֶסוּרָה אֲבָל תְּקִיעַת שׁוֹפָר חֻכְמָה הִיא וְאִינָה מְלֵאכָה וְכִינּוֹן שֶׁעֶבֶר הַיּוֹם אִפִּי' בְּר"ה שֶׁחָל לְהִיּוֹת בְּשִׁבְתָּ אִינוּ אֶסוּר אֲלֵא מִשׁוּם גְּזִירָה שְׂמָא יִטְלֵנוּ בְּיָדוֹ וַיּוֹלִיכֵנוּ אֲצֵל בְּקֵי וַיַּעֲבִירֵנוּ ד' אַמּוֹת בְּר"ה שֶׁהִיא מְלֵאכָה גְּמוּרָה.

וְהִיכָא דְלִיכָא אֲלֵא חֻדָּא תְּקִיעָה דְּמִנְהֵגָא לִיכָא לְמִיחַשׁ לְהִכִּי מִשׁוּם דְּבִחְדָּא תְּקִיעָה לֵא צָרִיךְ לְמִיזֵל אֲצֵל בְּקֵי. וְעוֹד שֶׁהָרִי כְּבָר תְּקִיעוֹ בְּר"ה וְזוֹכֵר עֲדִינּוֹן תְּקִיעַת שׁוֹפָר וְהַשׁוֹכֵר הוּא מְנַחַח בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מֵרֵאשׁ הַשְּׁנָה וְאִין צָרִיךְ לְהִבְיָאוּ מִמְּקוֹם אַחַר לְשֵׁם עכ"ל מְרַדְּכֵי וְכ"כ רש"י בְּסֻדָּר שְׁלוֹ: תִּתְּפוּ וּמִתְּפַלְלֵי עֲרֻבֵית שְׂאִין תְּפַלְתָּ נְעִילָה פּוֹטְרַת שְׁל עֲרֻבֵית.

וְאוֹמֵר הַבְּדִלָה בְּחוּגוֹן הַדַּעַת. וּמְבַדֵּיל עַל הַפּוֹס בְּב"ה וּבְבֵיתוֹ בְּפֵה"ג בּוֹרָא מְאוּרֵי הָאֵשׁ עַל אוֹר שֶׁשִּׁבְתָּ מִעֲבִירָה כְּגוֹן גְּרוֹת שֶׁדִּלְקוּ בְּב"ה וְלֵא נַעֲשֶׂה בְּהֵם מְלֵאכָה.

וְגַם יְדֻלִּיק גַּר הַמְּיֻחָד לוֹ בְּבֵיתוֹ לְהַבְּדִלָה וַיְבַרְךְ עַל שְׂמִיחָתוֹ כֵּן הוּא בִּתְשׁוּבַת מִהָרִי"ל וּבְדַרְשׁוֹתָיו. וְאִם מ"ש יְכַבֵּה גַר דְּב"ה וַיִּחְזָר וַיְדַלְקוּ לְבָרְךְ עָלָיו בּוֹרָא מְאוּרֵי הָאֵשׁ דְּכִינּוֹן דְּבַמ"ש הוּא צָרִיךְ אֵשׁ שֶׁנִּכְבָּרָא דְּנוֹרָא בְּאִפּוּק' שְׁבַת' אִיבְרָא כְּדַאיִתָּא בְּכ' מְקוֹם שֶׁנִּהְיָה: תִּתְּפַח כְּתָב הַכְּלָפּוֹ וְז"ל וְאִין מְבַרְכִין עַל הַבְּשָׂמִי' בִּי"כ וְאַפִּי' חָל לְהִיּוֹת בְּשִׁבְתָּ.

לְפִי שֶׁטַעַם בְּשָׂמִים בְּמ"ש לְהַשִּׁיב הַנֶּפֶשׁ הַיְתִירָה הַכּוֹאֶבֶת לְהִלִּיכַת שְׁבַת וּבְשִׁבְתָּ זוֹ אִין בּוֹ נֶפֶשׁ יְתִירָה מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית. וְלְדַבְּרֵי הָאוֹמֵר טַעַם בְּשָׂמִים בְּמ"ש מִפְּנֵי שֶׁבְּכָל שְׁבַת שׁוֹבֵת אֵשׁ שְׁל גִּיהֵנָם וְאִינוּ מְסַרִּיחַ וּבְמ"ש חוֹזֵר וְשׁוֹרֵף וּמְסַרִּיחַ וְעַל זֶה מְרִיחֵי' בְּבְשָׂמִים לְהַגִּין מְאוֹתוֹ רִיחַ.

לְפִי זֶה הַטַּעַם נִבְרָךְ עַל הַבְּשָׂמִים אִף בְּמוֹצָאֵי י"כ שֶׁחָל לְהִיּוֹת בְּשִׁבְתָּ וְלֵא כֵן כְּתוּב הַרְמַב"ם וְלֵא כֵן אָנוּ עוֹשִׂין עכ"ל. וְכֵן הַסְּפִים הַב"י דְּאִין לְבָרְךְ עַל הַבְּשָׂמִים אִפִּי' אִם חָל לְהִיּוֹת בְּשִׁבְתָּ וְכֵן נוֹהֲגִין: תִּתְּפַח הַעוֹשֶׂה ב' יְמֵי' י"כ וְאִירַע יוֹם ב' בְּע"ש שְׁלוֹ אֶסוּר לְאֲכוֹל בְּשִׁבְתָּ מָה שֶׁבִשְׁלוֹ לְצָרְכּוֹ בְּע"ש אִפִּי' ע"י הַעֲרָמָה.

אִף מָה שֶׁהַכִּינוּ לְצוֹרֵךְ עֲצָמָן אֲנֹכֶל. אֲבָל הִיכָא דְּמִהְכּוֹנוֹן הַמְּבַשֵּׁל לְהִרְבוֹת בְּשִׁבְלֵוֹ אֶסוּר מְהָר"ם: עֲנִין יְמֵים שְׁבִין יוֹם כְּפּוֹר לְסוּפּוֹת תִּתְּצָ בֵּין כְּפּוֹר לְסוּפּוֹת אִין נוֹפְלִין.

לְפִי שֶׁבָּהֶן גִּשְׁלָם הַבְּנִיין בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ שֶׁיִּבְנֶה בְּמִהָר' בְּיָמֵינוּ. שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בְּעַת הַהִיא אֶת הַחֵג וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וְגו' עַד שֶׁבַעַת יְמֵים וְשִׁבְעַת יְמֵים י"ד יוֹם.

וְעוֹד שֶׁאוֹתָן ד' יְמֵים נָתַן הַקַּב"ה מִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁמוֹחֵל עֲוֹנוֹתֶיהָ כָּל אוֹתָן ד' הַיְמֵים וְאִינוּ מִתְּחִיל לְמַנּוֹת עֲוֹנוֹתֶיהָ אֲלֵא מִיּוֹם רֵאשׁוֹן שְׁל סוּפּוֹת שְׁנָא' וְלִקְחָתֶם לָכֶם בְּיוֹם הַרְאִשׁוֹן וְאִתָּא בְּמִדְרַשׁ תְּנַחֲוּמָא וְכִי רֵאשׁוֹן הוּא וְהֵלֵא ט"ו הוּא אֲלֵא רֵאשׁוֹן לְחֻשְׁבוֹן עוֹנוֹת.

ואגב גררא אכתוב פירושא דהאי מדרש דאיכא למידק אימא ראשון לחג קאמר. אלא הכי קאמר וכי ראשון הוא פלומר ראשון לכל שבועת הימים דהיינו יום י"ד והלל אינו אלא בט"ו אלא מאי ראשון כו'.

וכדאמרי' פ"ק דפסחים אמר רב נחמן ראשון דמעיקרא משמע דאמר קרא ראשון אדם תולד. פלומר קודם אדם הראשון אלא מעתה ולקחתם לכם ביום הראשון הכא נמי ראשון דמעיקרא משמע כו'.

אלא מהכא ראשון דכתב במקרא לא תותיב לרב נחמן פלומר דהאי ראשון דכתיב בהו לאו למשמעותי קאתי אלא מבעי ליה לכדתנא דבי רבי ישמעאל כו'. וחד מינייהו האי ראשון דילן.

והכא נמי איכא למימר הכי בהאי דרשה דלא אתי האי ראשון למשמעותיה דהיינו קודם השבועה. אלא לומר מאי ראשון ראשון לחשבון עונות.

וכף השיב החכם הר"ר משה אלשק"ר לבנו בתשובותיו סימן ק"ט: ענין סוכות תתצא בסוכות תשבו שבועת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני"י בהוציא אותם וגו'. תלה הפתוב מצות סוכה ביצי"מ למה לו לתלות ביצי"מ הל"ל בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר.

וכן הרבה מצות לפי שהוא דבר שראינו עינינו ובאזנינו שמענו ואין אדם יכול להכחישנו והוא מורה על אמיתת מציאת הבורא יתברך שהוא ברא הכל לרצונו. והוא אשר לו הפת והממשלה בעל יונים ובתחנותים לעשות בהם כרצונו ואין מי שיאמר לו מה תעשה.

כאשר עשה עמנו בהוציאנו אותנו ממצרים באותות ובמופתים. והסוכות שאמר הפתוב שהושבנו בהם הם ענני כבודו שהקישן בהם לכל יפה בהם שרב ושמש.

ודוגמא לזה צננו לעשות סוכות כדי שזכר נפלאותיו וניראותיו. ואעפ"י שיצאו ממצרים בחודש ניסן לא צננו לעשות סוכה באותו זמן.

לכי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשו' סוכה לצל ולא היי'ת' ניקרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך. ולכן צנה אותנו שנעש' סוכות בחודש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת את מסוכתו ולישב בביתו.

ואנחנו יוצאי' מבית לישוב בסוכה. בזה נראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשות' עכ"ל טורים.

והחכם רבי אברהם בן עזרא כתב בפ' בשלח בבואם אל מדבר סיני עשו פלם סוכות כי שם עמדו כמו שנה. ומשה הודיעם כי שם יתעכבו עד שיעשו המשכן.

כי בעבור זה הוציאו עצי שטים ממצרים. ולהיות זכר לסוכות שעשו שם הי' חג הסוכות כי הפתוב אמר כי בסוכות הושבתי את בני ישראל ואיך ישובו בעננים כי הסוכות אינם דומים לעננים.

ובפרשת אמור כתב כי בסוכות שהיו עושין אחר שעברו ים סוף סוכות ואף כי במדבר סיני שעמדו שם קרוב משנה וכן מנהג כל המתנות. והנה גם זה המועד זכר ליציאת

מְצָרִים וְאִם יִשְׁאַל שׁוֹאֵל לָמָּה בְּתִשְׁרִי זֹאת הַמְצָנָה יֵשׁ לְהִשְׁיב כִּי עָנֹן ה' הִיָּה עַל הַמְחִנָּה יוֹמָם וְהִשְׁמֵשׁ לַאֲרָצוֹת וְיָמִימוֹת תִּשְׁרִי הַחֲלוֹ לַעֲשׂוֹת סְפוֹת בְּעֵבוֹר הַקּוֹר: וְהָרוֹקַח פָּתַח וְנָל וִי"מ כְּשֶׁצָּרוּ עַל אֲרָצוֹת שֶׁל סִיחֹן וְעוֹג וְעַל כְּרָפִים שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן אֲזִי יָשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל בְּסְפוֹת כְּמוֹ שֶׁפָּתַח וְהָאֲרוֹן וְיִשְׂרָאֵל וְיִהְיֶה יוֹשְׁבֵי בְּסְפוֹת כִּי בְּשִׁדָּה הִיָּה מִיִּסָּד עָלֵיהֶן עַד שֶׁכָּבְשׁוּ רַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן כִּי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶרֶץ כְּנַעַן וְנָהוּ כִּי בְּסְפוֹת הוֹשְׁבֵי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁצָּרִים אֶת הָאֲנוּמוֹת וְכ"ז שֶׁלֹּא כָּבְשׁוּ וְחָלְקוּ קוֹרָא יִצְיָאָת מְצָרִים כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב אֲשֶׁר הִפָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמְצָרִים וְהִיא שְׁנַת הָאֲרֶבְעִים.

זֶהוּ לְמַעַן יִדְעוּ דוֹרֹתֵיכֶם כִּי בְּסְפוֹת הוֹשְׁבֵי וּגו'. שֶׁלֹּא יִחְשְׁבוּ מְאֻבּוֹתֵינוּ אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ אֱלֹא יִדְעוּ שֶׁיִּצְאוּ מִמְצָרִים וְצָרוּ עַל הָעָרִים וְנִתְּנָם בְּיַד יִשְׂרָאֵל.

וְמָה שֶׁפָּתוּב בְּעֶזְרָא כִּי לֹא עָשׂוּ כֹּן מִיָּמֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְלֹא אָמַר מִיָּמֵי מֹשֶׁה. לְכִי שֶׁמֹּשֶׁה לֹא כָּבַשׁ רַק סִיחֹן וְעוֹג.

אָבֵל יְהוֹשֻׁעַ לְכַד וְכָבַשׁ כָּל הָעָרִים. לְכֹה אָמְרוּ בְּמַגְלָה כְּרָפִים הַמְּנַקְפִים חוֹמָה מִיָּמוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְלֹא מִיָּמוֹת מֹשֶׁה.

כִּי לְמַעַן יִדְעוּ דוֹרֹתֵיכֶם שֶׁהַקַּב"ה הִבִּיאָם מִמְצָרִים וְכִשְׁצָרִים עַל הָעָרִים שֶׁל מְלָכִים יוֹשְׁבֵי בְּסְפוֹת עַד שֶׁכָּבְשׁוּם כְּדִי שֶׁיִּקְיִימוּ מְצֻוֹת הַתְּלוּיוֹת בְּאֶרֶץ. וְהַקַּב"ה כּוֹבֵשׁ אֲרָצוֹת וְהוּא כִּי גָרִים וְתוֹשְׁבֵי אִתָּם עִמָּדִי.

וְלָמָּה צִוָּה לְיֹשֵׁב בְּסוֹפָה בְּחֻדְשׁ הַשְּׁבִיעִי לְכִי כִּי תַחֲלַת יָמוֹת הַחֲמִשָּׁה חֹג הַמְצֻוֹת וְסְפוֹת תַּחֲלַת יָמוֹת הַחֻדְשׁ כִּי כָּל רֵאשִׁית לַהַקַּב"ה. וְהוֹר"ר יִצְחָק אֲבוּה"ב פָּתַח בְּסִפְרֵ מְנוֹרַת הַמְּאֹר בְּאֶמְרָם בַּ"ק דְּסוֹפָה צֵא מְדִירַת קָבַע וְשֵׁב בְּדִירַת עֲרָאִי.

הִיָּתָה כְּוֹנְנָתָם שֶׁבָּאתָ מְצֻוֹת סוֹפָה זֹאת לְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא יָשִׁים אָדָם בְּטַחוֹנוֹ בְּגוֹבַהּ בֵּיתוֹ וְחֻזְקוֹ וְתַקְוָתוֹ הַטּוֹב וְאִף כִּי יִהְיֶה מְלֵא מִכָּל טוֹב. וְאֵל יִבְטַח בְּסִיוַע שׁוֹם אָדָם אַע"פ שֶׁהוּא אֲדוֹן הָאֶרֶץ וּמוֹשֵׁל בָּהּ.

אָבֵל יָשִׁים בְּטַחוֹנוֹ בְּמִי שֶׁאָמַר וְהִיָּה הָעוֹלָם כִּי לוֹ לְבַדּוֹ הִיָּכְוֹלַת וְהָאֲמוּנָה וּבְמָה שֶׁמְבִטִיחַ אִינוּ מִתְּנַחֵם מִפְּנֵי כְּדִתִּיב לֹא אִישׁ אֶל וּגו' לְבַדּוֹ הַמְחִסָּה וְהַמְסַתֵּר כְּדִתִּיב וְהַבּוֹטַח בַּה' חֶסֶד יְסוֹבְבָנוּ וְנִאָּמַר אֲמַר לֵה' מַחְסִי וּגו'.

וְלִהְיֶיר לְאָדָם עַל זֶה בָּאָה מְצוֹ סוֹפָה בְּזִמְנֵי הַזֶּה אַחַר אֲסִיפַת גְּנוּן וְיִקָּב בַּה"י כְּמוֹ שֶׁנִּי בְּאֶסְפָּה מְגֻרָנָה וּמִיָּקָבָה. לְכִי שֶׁבְּזִמְנֵי הַזֶּה הוּא זְמַן בְּעִיטָה לְכָל שֶׁהָאֲרָצוֹת מְלֵאִים כָּל טוֹב וְהָאָדָם כְּבָר נֶאֱסַף לְעִיר וּמְטִיחַ אֶת גִּגּוֹ וּמְחַזֵּיק בְּדָק בֵּיתוֹ לְהִשְׁמֵר בּוֹ מְזָרֵם וּמְמַטֵּר וּמְרוֹיֵחַ וּשְׂאָר פְּגָעִים.

וְלִפְיָכֹה צִוָּה לְצֵאתָ מִבֵּיתוֹ הַחֻזָּק וְיֹשֵׁב בְּסוֹפָה כְּדִי שֶׁיִּתְעוֹרֵר וְיָשִׁים מְבִטְחוֹ בְּשֵׁם יִתְבָּרָה. וְיִתֵּן אֶל לְבוֹ כִּי כָּל הַטּוֹב שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו מִן הַיָּצָא בְּשִׁדָּה הַכָּל בָּא לוֹ בְּרִצּוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרָה.

וְעַל זֶה רָמְזוּ לַעֲשׂוֹתָהּ מְפֻסְלוֹת גְּנוּן וְיִקָּב לְזָכַר זֶה שֶׁאֲסַף הַפְּרוֹת לְאֲכֹל וְהַפְּסוּלוֹת לְסַפָּה בְּתַתּוֹ מְטֵר בְּעֵתוֹ וְיִזְכֹּר שֶׁכָּל שְׁמִירַת גּוֹפּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרָה וְלֹא יִבְטַח

בְּאֲשֶׁר לוֹ ע"כ: וּבְהִיּוֹת כִּי ע' פָּנִים לְתוֹרָה וַיִּוְדַע כָּל תְּעַלּוּמוֹת חֲכָמָה הֶעֱלִימָם וַיִּתְּנֵן
כְּתוּבִים בְּלִשׁוֹן שְׂיֻבוֹן מִכָּל מְלֶה הַמְצָנָה כַּפְּשׁוּטָה.

וּגַם מוֹרָה בְּעֵינֵינוּ הֶרְמוּז בָּהּ לְמַה הִינִיחָה כְּפִנּוֹת הַמְצָנָה. לְכֵן אֶעֱנֶה וְאוֹמֵר אִף אֲנִי טַעַם
מְצָנָה זֹאת.

צָרִיף אֶתְּהָ לְדַעַת כִּי הַסּוֹפָה רְמוּזָה לְשֹׁכֵר עוֹה"ב כְּמוֹ שֶׁאֵרִזו"ל אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ כִּי עָשׂוּ
הֶרְשַׁע רָצָה לְאַכּוֹל הַנְּאֻת זֶה הָעוֹלָם וַיַּעֲקֹב לֹא רָצָה בְּהַנְּאֻת זֶה הָעוֹלָם אֲלֵא לַעוֹה"ב כְּמוֹ
שֶׁאָמְרוּ עַל פְּסוּק אִם לֹא כִי צוּרָם מְכָרָם.

כִּי אֲבָרְהָם בִּירַר לוֹ שֶׁעֲבוּד מַלְכִּיּוֹת וְלָכֵן אָמַר עָשׂוּ נִסְעָה וְנִלְכָה וְאֵלְכָה כְּנִגְדָּה. כְּלוֹ'
שֶׁיִּחְלְקוּ בְּשָׁנָה זֶה הָעוֹלָם וַיַּעֲקֹב לֹא רָצָה וְאָמַר אֲדוֹנִי יוֹדַע כִּי הַיְלָדִים רַפִּים.

כְּלוֹמֵר אֲדוֹנִי יוֹדַע כִּי הָאוֹכֵל הַנְּאֻת זֶה הָעוֹלָם סוֹפּוֹ יוֹרֵשׁ גִּיהֵנָם וְהַיְלָדִים רַפִּים וְאִינָם
יְכוּלִין לְסַבּוֹל אִשׁ הַקְּשָׁה שֶׁל גִּיהֵנָם. וְדַפְקוּם יוֹם אֶחָד בְּדִינָהּ שֶׁל גִּיהֵנָם יְמוּתוֹ כְּוָלָם.

לְכֵן יַעֲבֹר אֲדוֹנִי לְפָנַי עֲבָדוֹ וְאֶכּוֹל בְּשִׂמְחָה הַנְּאֻת זֶה הָעוֹלָם. וְאֲנִי אֶתְּנֶהּ לְאִטִּי סוֹבֵל
עוֹל גְּלוּת וְעוֹל מַלְכוּת כְּדִי לִירֵשׁ עוֹה"ב.

וּבְפְסוּק זֶה רְמַז לוֹ כָּל הַגְּלוּיּוֹת יַעֲבֹר אֲדוֹנִי לְפָנַי עֲבָדוֹ בְּגְלוּת מְצָרִים. וְאֲנִי אֶתְּנֶהּ לְאִטִּי
בְּגְלוּת בְּכָל.

לְרַגֵּל הַמְּלֵאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי בְּגְלוּת מְדִי. וְלְרַגֵּל הַיְלָדִים זֶה גְלוּת יוֹן.

עַד אֲשֶׁר אָבֵא אֵל אֲדוֹנִי שְׁעִירָה זֶה גְלוּת אֲדוֹם. וְאִז אָמַר אֲצִיגָה נָא עִמָּךְ וְגו' וְלֹא רָצָה
לְקַבֵּל וְשִׁילָף לֹא הוּא וְלֹא עָמוּ וַיִּשָּׁב עָשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה מִדַּת סְמָאֵל זֶה דַּרְכּוֹ כְּסֵל לְמוֹ
וַיַּעֲקֹב נָסַע סְכוּת' בַּחֲר לֹו הַעוֹה"ב אֲשֶׁר הִיא הַסּוֹפָה אֲשֶׁר עֲתִיד לַעֲשׂוֹת הַקַּב"ה לְצַדִּיקִי
כְּדָאִי בַפ"ק דַּע"ז.

וּכְעֵינֵינוּ שֶׁנִּי וּבְרָא ה' עַל כָּל מְכוֹן עַל הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאֶיהָ עֵינֵינוּ יוֹמָם וְעֵשֶׂן וְגוֹמֵר וְסוֹפָה
תִּהְיֶה לְצַל וְגוֹמֵר וְדָרְשׁוּ פְסוּק זֶה בַּפ' הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה אָמַר רַבָּה בַּר בַּר כְּהָנָה אָמַר ר'
יִחִזְקִיָּה עֲתִיד הַקַּב"ה לַעֲשׂוֹת לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק ז' חֲנוּפוֹת בַּג"ע שֶׁנֶּא' וּבְרָא ה' וְגו'.

וּמֵאַחַר שֶׁהִשְׁ"י מְחַל לָהֶם עֲוֹנוֹתֵיהֶם וְעַתָּה הוּא רֹאשׁוֹן לְחִשְׁבוֹן עוֹנוֹת אָמַר בְּסִפּוֹת תִּשְׁבּוּ
ז' יָמִים. וְדָרְשׁוּ רַז"ל תִּשְׁבּוּ כְּעֵין תְּדוּרוֹ מִכָּאֵן אָמְרוּ כָּל ז' יָמִים עוֹשֶׂה אָדָם סוֹפָתוֹ קְבַע
וְדִירָתוֹ עֲרָאִי כִּי צַדִּיק הָיוּ לוֹ כְּלִים נְאִים מְעַלָּן לְסוֹפָה מְנֻצָּע' נְאָה מְעַלָּן לְסוֹפָה ר"ל כָּל יָמֵי
הָאָדָם וְהוּא יָמֵי שְׁנוֹתֵינוּ ע' שָׁנָה יַעֲשֶׂה סוֹפָתוֹ קְבַע.

ר"ל יַעֲשֶׂה תְּכֵלִית הַעוֹה"ב קְבַע וְעִיקָר וְדִירָת עוֹה"ז עֲרָאִי. יֵשׁ לוֹ כְּלִים נְאִים מְעַלָּן
לְסוֹפָה מְנֻצָּע' נְאָה מְעַלָּן לְסוֹפָה כְּלוֹ' אִם יֵשׁ לוֹ כְּלִי נְאִים וּמְנֻצָּע' נְאִים יֵשִׁים תְּכֵלִיתוֹ
לַעוֹה"ב.

כְּלוֹ' כְּדִי שְׂיִרְחִיב לְכַבּוֹ לְהַגּוֹת בְּאֵילָת אֲהָבִים ע"ד אִשָּׁה נְאָה וּמִטָּה מְנֻצָּעַת לַת"ח כַּמ"ש
הֶרְמַב"ם בְּהַקְדָּמָה לְמַסְכַּת אֲבוֹת פ' ה'. וְאָמַר רַבָּא מְנָא מְכַלִּי בַר מְכַלְנָתָא נָא מְנָא מְכַלִּי
הוּא תְּאוֹת עוֹה"ז.

והסנפך היא רמו ה לעוה"ב אָשֶׁר אֵין שָׁם לֹא אָכִילָהּ וְלֹא שְׁתִּיָּיה אֶלָּא צְדִיקֵי יוֹשְׁבֵים
וְעִטְרוֹתֵיהֶם בְּרֹאשָׁם וְנִהְיִין מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה כַּמְבֹנָאָר בְּבִרְכוֹת. מֵאֵנִי מִשְׁתִּי וְהֵם הַפּוֹסוֹת בְּגוֹ
מְטִלְלָתָא כִּי שָׁכַר הַצְּדִיקִים לַעוה"ב נִמְשָׁל לְכוֹס הוּא שְׁנַאָמַר רַאשֵׁי כּוֹסֵי רְוָה.

וּכְתִיב ה' מְנַת חֶלְקִי וְכוֹסִי. וּכְתִיב כּוֹס יִשׁוּעוֹת אֶשָּׂא.

וְלָכֵן כָּל דְּבַר הַמִּקְבֵּל טְוִמָאָה פְּסוּל לְסַכְּךָ הַרְמוֹז לְמִקּוֹם קְדוּשָׁה וְטָהָרָה. וְכֵן כָּל בְּרִזְל
פְּסוּל לְסַכְּךָ דְּבִרְזֵל מְקַצֵּר ימֵי וְהַסְכָּךָ רְמוֹז לְשָׁכַר עוה"ב הוּא יוֹם שְׁפָלוּ אַרְוָה חַיִּים.

וְלָכֵן הַדְּפָנוֹת גְּוָבְהוּ עֲשָׂרָה רְמֵז לַעוה"ב הַנִּבְרָא בִּי"ד. וּמַעֲשָׂרָה עַד עֲשָׂרִים הוּא הַכָּשֶׁר
סִנְפָּה כִּי יו"ד מְלֵא הִיא עֲשָׂרִים.

וְכָל הַטְּפָחִים בְּסִנְפָּה י"ש פְּחוֹת ב'. וְסִנְפָּה דּוֹמָה לְב' הָרִי י"ש.

כְּנֶגֶד עֲתִיד לְהִנְחִיל לְכָל צְדִיק י"ש עוֹלָמוֹת כַּמְבֹנָאָר בְּמַסְכַּת עֲוֹנוֹתָיו. וּבְעֵינָיו הַכָּשֶׁר
דְּפָנוֹת אֶפְלִיגוּ בְּפָרְק קִמָּא דְּסִנְפָּה חָנוּ רַבְּנוּ שְׁתִּים כְּהִלְכָתוֹ וְשְׁלִישִׁית אֶפְלִי טַפַּח.

ר"ש אוֹמַר שְׁלֵשׁ כְּהִלְכָתוֹ וּרְבִיעִית אֶפְלִי טַפַּח כִּי הַדְּפָנוֹת הֵם מְקַבְּלֵי הַסְכָּךָ כְּנֶגֶד אֲנֻמָּה
יִשְׂרָאֵלִית אֲשֶׁר הִן הֵמָּה הַמְקַבְּלִים שָׁכַר עוה"ב. וְאֵיתָא בְּפ"א דְּעֵרְכִין כָּל הָאֲזָרַח בְּיִשְׂרָאֵל
יִשְׁבוּ בְּסִפּוֹת הַכָּל חַיִּיבֵין בְּסִנְפָּה כְּהִנֵּים לְוִיִּים וְיִשְׂרָאֵלִים.

הַכָּל לְרַבּוֹת קֶטֶן שְׁאִינוּ צָרִיף לְאִמּוֹ נִמְצָא דַעַת ר"ש ג' מְחִיצוֹת כְּנֶגֶד כְּהִנֵּים לְוִיִּים
יִשְׂרָאֵלִים. וּרְבִיעִית אֶפְלִי טַפַּח כְּנֶגֶד הַקֶּטֶן וְדַעַת תַּנָּא קִמָּא שְׁתִּים כְּהִלְכָתוֹ לְפִי שְׁכָהֲנִים
וְלְוִיִּים חַד שָׁבַט הוּא לָכֵן אֵין צָרִיכִין רַק כְּנֶגֶד כְּהִנֵּים וְלְוִיִּים חַדָּא מְחִיצָה.

וּכְנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל חַדָּא מְחִיצָה. וְשְׁלִישִׁית אֶפְלִי טַפַּח לְרַבּוֹת אֵת הַקֶּטֶן: וּמֵאַחַר שְׁמַצְנוֹת
סִנְפָּה רוֹמְזַת לְהַתְעוֹרַר לֵב הָאָדָם עַל תְּכִלִּית עוה"ב.

לָכֵן צָוָה ג"כ וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן פְּפוֹת תְּמָרִים וְגו'. כִּי הָאֲתָרוּג וְלוּלָב רְמֵז לְשָׁכַר
הַעוה"ז וְעוה"ב.

וְהַדָּס וְעֵרְבָה הֵן רְמֵז לְדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה וְהֵן הַצְּעֵר וְהַהֲכַנְעָה. פְּרִי עֵץ הַדָּר יִרְמֹז לְשָׁכַר
עוֹלָם הַזֶּה לְפִי שְׁיֵשׁ מִצּוֹת שְׁאָדָם וְכָל עֲלִיָּהוֹן פִּירוֹת מִשְׁנָה לְשְׁנָה כְּשֵׁם שְׁהָאֲתָרוּג דָּר
בְּאִילָנוֹ מִשְׁנָה לְשְׁנָה.

פְּפוֹת תְּמָרִים יִרְמֹז לְשָׁכַר עוה"ב כְּשֵׁם שְׁהַלוּלָב גְּדוּל כָּךְ שָׁכַר עוה"ב גְּדוּל. כְּשֵׁם
שְׁהַלוּלָב עָלִין שָׁלוֹ זֹ לְמַעְלָה מִזֹּ כָּךְ מְדַרְגּוֹת עו"ה זֹ לְמַעְלָה מִזֹּ.

וּכְשֵׁם שְׁהַלוּלָב אֵין פְּרִיו אֶלָּא לְסוּף שְׁבָעִים שְׁנָה כָּךְ שָׁכַר עוה"ב אֵינוֹ אֶלָּא בְּסוּף יָמָיו
שָׁל אָדָם שְׁפָתוֹב בּוֹ יָמֵי שְׁנוֹתֵינוּ שְׁבָעִים שְׁנָה. הַדָּס יֵשׁ בּוֹ מְרִירוֹת וְרִיחוֹ טוֹב יִרְמֹז אֶל
הַצְּעֵר שֶׁהוּא מְדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה.

וְהוּא שְׁיִצְעֵר אָדָם עֲצָמוֹ וְשִׁסְגַף אֵת גּוּפוֹ בְּתַעֲנוּיֹת וּמְלַקִּיּוֹת וּבְגִדְרִים רַבִּים כְּפִי מַה
שְׁחָטָא וְשִׁצְטַעֵר כְּפִי מַה שְׁנִהְיָה וְעַם זֶה יַעֲלֶה רִיחוֹ לְשָׁמַיִם. וְעֵרְבָה רְמֵז לְהַכְנַעָה
וְשְׁפָלוּתוֹ לְכָךְ אֵינָה גְּדִילָה עַל הַהָרִים אֶלָּא הִיא גְּדִילָה בְּנִחַל בְּמִקּוֹם נְמוּדָה וְשָׁפַל כְּדִי
שְׁיִכְנִיעַ לְבוֹ וְיִשְׁפִּיל עֲצָמוֹ וְיִתְפַּכֵּר לוֹ.

ולפי הדרך הזה נראה ליטול ביד ימין הלולב עם ההדס והערבה כדי לרמוז על בכר הגדול ש"כר עוה"ב המעונתד לו בסוף עם הצער וההכנעה. וכן אתרוג רמז לש"כר עוה"ז ליטלה ביד שמאל ש"כר עוה"ב נמשל לימין ועוה"ז נמשל לשמאל ממה שפיתוב אנהך ימים בימינה ובשמאלה ענין וכבוד.

ובאורו למימינים ב"ה למי ש"הלה במצות לצד ימין ומכונן ב"הם לש"כר עוה"ב. למשמאלים ב"ה למי ש"הלה ב"הם לצד שמאל ומכונן ב"הם לש"כר עוה"ז לזה נותן אנהך ימים ולזה ענין וכבוד.

הרי מצות סנפה ולולב רמוזים לש"כר עוה"ב. וביום השמיני הוא שמחת בית השואבה אשר עליה ארו"ל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה כו'.

ירמזו שאם יעשה אדם כל שבעת הימים אשר הם כנגד ימי שנותיו של אדם ספתו קבע רוזה לומר שישים כל תכליתו לעוה"ב. אזי מיד אחרי מותו הוא מונמן לחיי עוה"ב ולשמחת ש"כר אשר עליה נאמר עין לא ראתה אלהים זולתה.

ונאמר וישמחו כל חוסי ב"ה. ונאמר ש"כר שמחת את פניך [נעימות] (תעוז) בימינה נצח.

זהו הנראה לי בטעם מצות הללו. והשם יתברך יראנו נפלאות מתורתו אמן: תיקון סנפה והכשרה תצב אעפ"י שדין סנפה שמים פהלכתן ושלישית אפילו טפח נהגו עכשיו לעשות מחיצות שלמות כי אין הפל בקיאיין בדין המחיצות.

ומי שאין לו כדי צרכן למחיצות אמר מרר"י סג"ל דיותר טוב שיעשה אדם שלשה מחיצות שלמות לסנפה. ממה שיעשה ארבע מחיצות רעועות.

ומאחר דנהגו לעשות ארבע מחיצות שלמות. מטעם זה נהגו שעושין עיגול בתוך הפתח כשאר פתחים דאם לא הייתה עגולה מבפנים הוי ליה צורת הפתח מן הצד דרוב בני אדם מחברין אותו הנסר שיהיה המשקוף מן הצד ואיכא מאן דאמר דלא שמה פתח.

אבל אותן סוכות הבנויות משנה לשנה בפתח גמורה אין צריך אותו עיגול ואפ"י מנהגא ליכא: תמצא אין לסמוך על היריעות המצוניירות שתולין אצל המחיצות לבני. דאז הוי מצוה הבאה בעבירה דהיריעות מנתקות וברוח מצויה אין עומדין ולא שמה מחיצ'.

ועוד דרוב פעמי' מסככי' הסכך ואם"כ תולין היריעות והוי מן העשוי: תצד מותר לתלות בהיריעות שעטנז רק שיהיו תילין למעלה מתשמיש אדם. ואם מצילין למעלה מן הסמה ונהרס אין לחוש מהרי"ל ומהרי"ו: תצד מותר לעשות מחיצות שיהא בין כל דף ודף פחות משלשה טפחים דאמרינן לבוד.

ויתלה שם יריעות להציל מן הרוח והיריעות אינן יכולין להתיר הרחקת הדפין ביותר משלשה טפחים: תצדו העושה סנפה למטה בבית תחת הגג שיהסירו הרעפים. אעפ"י שישארו עדיין העצים הדקים שהרעפים מונחים עליהם כשיקר'.

אבל אם הרעפים סמוכין זה לזה פתוחים מג' טפחים פסולה דאמרינן לבוד. ואם סיכך על הלטי"ש אפ"י הם סמוכים בכחות משלשה לא איירינן פהאי גוונא לבוד להאסר משום דסכך פשר רבה עליו ומבטלה.

ואפילו תחת הגג נמי אם הוא בעניין דחם מסלקת לסכף שתחת הלטי"ש הוי חמתה מרובה מצלתה פסולה. ולדעת הר"ר יחיאל מפרי"ש והר"ר פריץ ב"ר ענין צריף לזקוף קנים מן הסכף עד הגג לערב שני הסככים יחד להיות הפל סכף אחד.

והירא דבר ה' יחיש לדבריהם לכתחלה וכן משמע בדברשות מהרי"ל: תתצו מותר לעשות סופה תחת הגגות העשויים לפתוח ולסגור ומותר לסגור מפני הגשמים ולחזור ולפתחו.

ואפ"י בי"ט שרי לסגור ולפתחו אם יש להם צירים שסוגר ופותח בהן ואין בהם משום סתירה ובענין בי"ט: תתצו פתב האורח חיים וז"ל נוכל לומר שאלו העושים סופתם בתוך הבית ואין מסירין הרעפי' עד אחר סיכוף הסוף שאין צריף לנענע הסיכוף, א"כ משום תעשה ולא מן העשוי.

לכי שהסרת הרעפים ופקפוק הדפין הוא המעשה להכשיר הסיכוף הנעשה בפסול עד כאן לשונו. וכן הוא דעת הא"ז והר"ר אלקנה וכן פתב הפלבו לדעת בעל ההשאלה בסימן ע"א: תתצו אותן סופות העשויין תחת הגג ומגביהי' הגג לפעמים הצריפים משופעים יזהר שלא ישב תחת השיפוע: תתק פירש סדין תחת הסכף לנוי אם הוא בתוך ארבע טפחים לגג כשרה.

ואם הוא רחוק ארבע טפחים מן הגג פסולה. ואם אינם לנוי אע"פ שהוא בתוך ארבע טפחים פסולה.

ויש לזהר שלא לתלות שום נוי סופה רק בפחות מארבע לסופה. אבל אם אותה עטרה שעושים לנוי חמתה מרובה מצלת' ליכא למיחש דלא מצי פוסל דלא מתקרי סכף.

אלא א"כ צלתו מרובה מחמתו. תתקא אמר מהר"י סג"ל כל דבר המקבל טומאה אסור לסכף בו.

לכן יזהר כל אדם שלא להניח בולם או שברי פלים של ספסלים וקתדראות על הסכף להחזיק את הערבה דחיישינן שמא נטמאו במדרס ע"כ. ומהרא"י פתב בתרומת הדשן סימן צ' דשרי אפילו לכסות בסולמות ע"ש.

ובתשובת להרמב"ן סימן רט"ו נסתפק בדבר ואותן סולמות העשויות בצדי העגלות הנה נראה לאסור לכסות בהן וגם להניחן על הסופה דסתם סולמות שאני. דלמאן דמתיר סבירא ליה דאע"ג דעולין ויורדין בהן אינן מטמאין מדרס מטעם משום דאינן עשויין להנאת מדרס אלא כדי לעלות ולירד בהן.

אבל סולמות העגלות לפעמים יושבים על הסולמות והוא הנאת מדרס ממש. ואע"ג דעיקר עשייתן אינו להכי מ"מ יש לדמות אותה להא דכתב הסמ"ק באותן הכובעים של לבדים אע"ג שאין עשויין לקבל מים מ"מ ע"י הדחק מותרים לטול מהם שעוברי דרכים רגילין לשתות מהן ע"כ.

ואע"ג דעיקר תשמישן אינו להכי מ"מ פיון שעוברי דרכים רגילין לשתות מהן חשיב תשמישן להכי ה"ה נמי הכא. ועוד דהוי כמו סמיכת פסא וספסל דהא סמיכין בהו בשעת שיבה בעגלה.

אף כי יש לחלק דסמיכת פסא ונספסל הם מגויף הפלי שנטמא במדרס אבל הסולמות פלי אַחַד הוא. מ"מ יש מהם שהם מחוברים.

לכן נכון להחמיר לכתחלה וסולמות של גולין מותר לכתחלה דאע"ג דכלי היא מ"מ לא מקבל טומאה דכלי עץ שאין בו בית קיבול אינו מקבל טומאה וחשש מדרס נמי ליפא בהו: תתקב לחבר פלונסות הסנפה במסמרות של ברזל או לקשרם בבלאות שהם מקבלים טומאה כ' מהרא"י בתרומת הדשן בסי' צ"א דאין קפידא: תתקב הא דנהגו לספף בערבה ולא בנסרים אפילו פחותים משלשה.

משום גזירת תקרה הוא הגה מיימוני: תתקב אמר מהר"י סג"ל מה שאומר העולם שצריך לספף הסנפה עד שיהיו הפוכבים נראים דרך הספף. ודאי יש פוסקים פו.

אכן שמע מרבו מהר"ש ז"ל שיהיה מספף הספף עב ביותר דא"א לספף פל פה שלא יהא נראה מתוכו דרך הגג בשום מקום. גם אם אין רואים בלילה מ"מ ביום רואים כמה חורים וסדקין בכמה מקומות ע"כ.

אבל מכל מקום אל יספף אותה עב ביותר שלא יוכלו הגשמים לירד בתוכה פה דרש מהר"י ווי"ל: תתקב לא יקצצו הישראל לספף בעצמה אלא יקנה אותה מגוי דכל גזל אין עושין ממנו סנפה לכתחלה.

והיהודים המביאים בעצמם תנו לגוי פרוטה טרם שקוצצים הערבה ואז הוי מותרת לו בשנוי רשות: תתקו ויעשה סנפה במקום שיכול להיות תדיר שם הן לאכול שם הן ללון שם כגון שלא במקום טינפות וסירחון או במקום סכנות לסטי' וגנבים דאז אפי' ידי חובת אכילת סנפה לא יצא מאחר אין יכול ללון שם פן פסק הרא"ם בהג"ה מיימוני בהלכות סנפה וכן כתב בספר יראי' סימן קכ"ג: תתקו תנו רבנן בפסות תשבו שבעת ימים.

תשבו כעין תדורו מכאן אמרו פל שבעת הימי' עושה אדם סנפתו קבע ואת ביתו עראי. היה לו פלים נשים מעלן לסנפה.

מצעות נאות מעלן לסנפה אוכל ושותה בסנפה. ומטייל בסנפה.

ואפי' אם רוצה לספר שמועות עם חבירו יכנסו לסנפה. ושונה בסנפה, פירש למגרס ולא לעיוני.

והמתפלל רצה מתפלל בסנפה או חוץ לסנפה א"ח בשם הרמב"ם וכן הפלפול: תתקו המקיז דם חייב לאכול בסנפה אור זרוע ותשב"ץ וקלויזנ"ר בהג"ה באור זרוע בסנפה דף ס"ד ודמי להא דכתב הא"ח שאין לעשות סנפתו תחלה במקום ריח רע או רוח ולומר מצטער אני.

ושוחקים בסנפה מהרי"ו בדרשותיו: תתקט אמר רבא מנא מקלי לבר מטלתא. יש מרבתינו ז"ל מפרשים משום מיאוס.

ומאני מקלי היינו כגון קערות שנמאסות אחר אכילה. ויש מרבתינו ז"ל שמפרשים קדירות ואגני דלישא.

וטעמא דכעין תדורו בעינן. והני אין רגילין להיות בבית דירה אלא בית יש להם לבדם. ונהגו שלא להשתמש בסוכה דברים של בזיון כגון שטיפת קערות וכיוצא בהן דלא להוי מצות בזויות עליו כלבו בשם הר"ר אשר: תתקי שרגא נר חרס אם הסוכה קטנה צריף להוציא מן הסוכה אבל בסוכה גדולה כמו שלנו אין צריף.

אבל המנהג שאין מביאין נר חרס בתוכה פי אם מנורת ברזל ונחונשת ונר שענה עכ"ל הרוקח. וראב"ה אסר בסוכה קטנה אפי' שרגא של זהב או חדשה מאור זרוע.

ובאשיר"י פ' הישן מפרש הטעם משום שמה שמתקרב הגר לדופני הסוכה ותאחז בהן האור. והמךדכי הוסיף לבאר משום דמבעית ונפיק וגם משום דממעט בשיעורא: תתקיא תנן אוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה.

וכמה עראי מסיק אביי פד טעים בר בי רב ועייל לכלה פרש"י שזהו כפיצה. ועראי דקתני לא אשתיה קאי דכל שתייה עראי היא פן כתב הרא"ם בספר נראי'.

וכן כתב התשב"ץ דמהר"ם ז"ל שמה יין חוץ לסוכה. והמחמיר שלא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים תע"ב.

אבל עכ"פ אין מברכין לישוב בסוכה אפילו אשתית יין כו מסיק האשיר"י והמךדכי: תתקייב פירות מותר לאכלם חוץ לסוכה. אמנם מהר"ם ז"ל מחמיר על עצמו שאינו אוכל חוץ לסוכה אפי' פירות לפי שיש בפרק בתרא דיומא ב' לשונות חד אמר פירות בעי סוכה וחד אמר פירות לא בעי סוכה והוא עושה כדברי המחמיר תשב"ץ.

והר"ר פרץ כתב בהג"ה ומיהו המסקנא הוא דפירי לא בעי סוכה והמחמיר תע"ב. כדאמרינן בסוכה גבי ההוא דר' צדוק שהביאו לפניו כותבת ודלי של מים ואומ' העלם לסוכה.

לפי שרצה להחמיר על עצמו. ודוקא פירות הוא דלא בעי סוכה אבל בשך וגבינה ושאר דבר חוץ מפירות בעי סוכה אע"פ דלא הוי פת דאמרינן בסוכה אם השלים במיני תרגימא יצא.

ומיני תרגימא היינו בשך וכיוצא בו ומדמהני השלמה ש"מ דבעי סוכה. ודלא כפי' הקו' שפי' מיני תרגימא היינו פירות דנדאי פירות לא בעי סוכה ולא מהני ביה השלמה עכ"ל וכן כתב הפלבו בשם הר"ר יצחק.

אבל אנו דקימא לן דמיני תרגימא הוא מאכל שעשוי מה' מינים כדמוכח בתוספתא אין ראיה ממיני תרגימא לבשך וגבינה וכן הרא"ש דחה לדברי הר"ר פרץ: תתקיג תניא אוכלים עראי חוץ לסוכה ואין ישנים עראי חוץ לסוכה.

מ"ט אמר אביי גזרה שמה ירדם ורבא אמר לפי שאין קבועה לשינה פי' שינה כל שהיא מקרי קבע וק"ל פרבא. הלכך אפי' הניח ראשו בין ברפיו דקים לי' שלא ירדם אסור: תתקיג הא דלא מברכין אשינה לישוב בסוכה משום דשמה לא ישן ויהי הברכה לבטלה אשיר"י פרק בתרא דסוכות ופרק קמא דברכות.

וכן כתב התשב"ץ סימן קמ"ב והטור כתב בשם רבינו תם דברכת סנפה שמכרה על האכילה פוטרת כל השאר: תתקטו עיקר המצנה לישן עם אשתו בסנף מדאמרי' בריש סנפה הפל חייבים בסנפה אפי' פהנים דסד"א תשובו כעין תדורו ופרש"י דכהני' הני בני עבודה ואינן יכולין לדור איש ואשתו דאין נזקקין לנשותיהן מפני הרגל כו' אימא לא לחייבו בסנפה קמשמע לן.

ומטעם זה מקילין עכשיו בשינה משום שאין יכול לישן עם אשתו שאין לו סנפה מיוחדת ולכן פטור. והמקדכי כ' שסומכים העולם על דבר זה שייראי' מן הצינה והני כחולה שאין בו סנפה דפטור מן הסנפה: תתקטו תנן ירדו הגשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה וכתב ר"א ממי"ץ מי שאינו בקי בזה השיעור יתן לבבו אם מצטער באותו דבר שישאר פנה יוצא מביתו רשאי לצאת מסוכתו.

ואם פסקו גשמים אין צריך לחזור לסנפה לאכול וכן הי' ישן בסנפה וירדו גשמים וירד אין מטריחין לו לעלות עד שיעור משנתו אחר שיעלה עמוד השחר. כלומר דתתי ביענין שיעור ושיעלה עמוד השחר שאם עלה עמוד השחר ולא הקיץ אין מקיץין אותו.

או אם הקיץ ולא עלה עמוד השחר אין מטריחין אותו לעלות ואפי' ירדו גשמים מועטים יצא דבגשמים כל דהו מצטער שלא יוכל ליבן מהרי"ו: חתקיו וכל זה בשאר ימים אבל בלילה ראשונה חייב לאכול כזית בסנפה אפי' ירדו גשמים סמ"ק וכן באשיר"י משמו.

וכ"כ הפלפול וז"ל והר"ם ז"ל ורבינו יודא בכתב ידו בתוספתא דסנפה דארף על גב דמותר לאכול בבית משום ירידת גשמים מ"מ בליל ראשון של סנפות צריך לאכול בסנפה אפי' ירדו גשמים דגמרינן ט"ו ט"ו מחג המצות מה להלן לילה ראשונה חובה מפאן ואילף רשות.

ארף פאן לילה ראשונה חובה מפאן ואילף רשות. ועל פרחין בירדו גשמים קאמר דאי בשלא ירדו מאי קאמר מפאן ואילף רשות ובלא בי"ט ראשון מיהו חובה לאכול בסנפה ביום משום כבוד י"ט.

ארף על גב דבחולו של מועד אי בעי אכיל פת אי בעי לא אכיל פת כ"א פירות מ"מ בי"ט צריך לאכול פת משום כבוד י"ט וא"כ אי הני מייירי בלא ירדו גשמים מאי אירי' בלילה אפי' ביומו עצמו.

אלא ש"מ דמייירי בירדו גשמים דהני רשות אפי' בי"ט ראשון ואפ"ה קאמר בלילה ראשונה חובה דומיא דמצה. דהתם אי אפשר להפטר בשום ענין ממצה בלילה ראשון.

ומיהו כזית פת בסנפה סגי דומיא דמצה אף צריך שיהא נדאי לילה ולא להקדים דומיא דמצה כדמפרש הר"י מאו"ר ליינו"ש פ"ק ע"פ עכ"ל. אבל בליל שני כתב בתרומת הדשן דנוטה שא' ירדו גשמים כל זמן אכילה עד עת הכינה דהשתא א"א לאכול בסנפה בלא מצטער דסמכינן אגאונים המתירין: תתקוח כתב מהר"י ווי"ל פשיורדי' גשמים יש נוהגי' לברך ברכת המזון בבית ולא שפיר עבדי דצריך לברך במקום סעודה.

וכן פסק ר"י בר נחמן בלילה ראשונה אם ירדו גשמי' אוכל כזית בסנפה ומכרה בהמ"ז בסנפה ואח"כ אוכל בבית כל צרכו: תתקוט נשים פטורי' מן הסנפה ולא דמי לארבע

כוסות בפסח דאמרינן גם הם היו באותו גס דהתם הוי דרבנן אבל בדאורי' לא אמרי' הכי: תתק קטן הצריף לאמו וחולה רק שחש בראשו או בעיניו הוא ומשמשו וקעוסם במצנה ושלוחי מצנה והמצטער מחמת גשם ורוח או רוח רע שפא לו במקרה פולו פטורין מן הסוכה.

ומי שפכו לו גרות בליל שבת בחג הסוכות ויש לו גר בביתו שרי לצאת מן הסוכה כדי לאכול בביתו במקום הגר תרומת הדשן סימן צ"ג. ובסי' צ"ב פתב דמי שצר לו המקום בסוכה לשוניה בענין זה שאינו יכול לישן בפישוט ידים ורגלים לא קרי כה"ג מצטער וחיוב לישן בסוכה: תתקא כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא אין מקבל שחר והדיוט הוא הגה"ה מיימוני: תתקב כשיצא מהסוכה מחמת גשם יזהר שלא יבעט במצנה לומר מה לי לישוב פאן.

רק יצא בהכנעה ובכוכד באימה נפחד פאלו הוא עבד ורבו מבזה בעבודתו מהרי"ל בדרשותיו: דיני לולב תתקב ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכפות תמרין וענף עץ עבות וערבי גחל ושמת' לפני ה' אלהיכם שבעת ימים בפרק לולב הגזול ולקחתם שיהא לקיחה לכל א' וא'.

לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול מלמד שאין אדם יוצא בלילכו של חבירו בי"ט ראשון של חג אלא א"כ נתנו לו במתנה. לול"ב בגימט' מיוח"ד.

לומר שיהיה לכל אחד לולב מיוחד ולא בשל חבירו. ואיתא נמי בירושלמי לכם ולא בגזל.

ביום ולא בלילה. לכ"ם ביו"ם בגימ' ל"א בגז"ל ובליל"ל.

וכל ד' מינים יהיו לכם ולא גזל שגזל פסול לכן בתמניא אפי' ד' פסוקים יש בהן ד' תיבות וסימנה בוס"ק "בפסוקיה אשיחה ואביטה אורחותיה. "ואשתעשע במצותיה אשר אהבתי.

"סעפי שנאתי ותורתך אהבתי. "קראתיה הושיעני ואשמרה עזותיה.

בד' פסוקי' אלו יש בכל פסוק ד' תיבות ויש בהן כל אותיות אלפ"א בית"א לבד גז"ל כי ד' מינים שבלולב פסולים אם הם גזולי'. לכן יזהר שלא יקוץ ערבה לצורך לולב משדה גוי אפי' ברשות הגוי רק ישפוך את הגוי לקוץ כי היכי דלקווי יאוש ביד גוי ושנוי רשו' בדינו: תתקב לול"ב בגימ' חיי"ם לכה יבש פסול.

ואיתא בירושלמי ר' אבין בשם ר' יודא בן פזי היבש פסול לא המתים יהלוו זה. אבל בשעת הדחק יקחו אפי' יבש ואמר ר' יודא מעשה באנשי פרפים שהיו מורשים לבני בנייהם לולביה'.

אמרו לו משם ראיה אין שעת הדחק ראיה. וכן הדס פשר ביבש אור זרוע וא"ת.

אבל ערבה פסולה ביבש. וצריף שיהא פיה חלק ועלה שלה משוף וקנה אדום: תתקב שיעור הדס וערבה טפחים ומחצה.

וְצָרֶיךָ כִּשְׂיֵהָא שְׁדָרָה שֶׁל לְוִלְב יוֹצֵא מִן הַהֶדֶס טָפַח: תִּיקוֹן הַלְוִלְב תַּתְקוּ מִצְנַת לְוִלְב לְאַגּוּד הַדֶּס וְלְוִלְב וְעֵרְבָה יַחַד מְשׁוּם זֶה אֵלֵי וְאַנְוָהוּ. לֹא אֶגְדוּ כְּפָר.

וְאִם הַתֵּמֶר בִּי"ט אֲסוּר לְקַשׁוֹר אֲלֵא יְכַרְוֶה וְיִתְחַוֵּב בְּאַגּוּדָה שֶׁל יָרֵק. וְאִין אוֹגְדִים אוֹתוֹ אֲלֵא בְּמֵינוּ לְכֹן יִתִּיר הַמְּשִׁיחָה שְׁסָבִיב הַהֶדֶס שְׁלֹא יִהְיֶה חוֹצֵץ.

וְאוּגְד יַחַד כֶּף תִּמְרָה אֶחָד וְשִׁלְשָׁה עֲנָפֵי הַדָּסִים וְשְׁתֵּי עֲרֵבוֹת וְיִהְיֶה בֵּין הַכֹּל עִם הָאֶתְרוֹג שְׁבַעַה פְּנִיגָד שְׁבַעַה רְקִיעִי' פֶּן כֶּתֵב מְהֵר"י ווי"ל. וְלִי נִרְאֶה פְּנִיגָד שְׁבַעַה שְׁמַחֲוֹת אֶת פְּנִיגָד אֶל תִּקְרָא שְׁבַעַה אֲלֵא שְׁבַעַה דְדָרְשִׁינוּ אוֹתוֹ אֲמַצְנַת לְוִלְב.

וְכֹן יִסַּד הַפְּיִיט עֲרֵבָה בְּתִים וְכֹן מְהֵר"שׁ אוֹמֵר הָעֲרֵבָה פְּנִיגָד הַרְשָׁעִים. לְפִיכָה כָּל מֵה שְׁיִכּוֹל לְמַעַט עֲדִירָה טָפִי לְכֹן אִין לִיקַח רַק שְׁנֵי עֲרָבוֹ' לְוִלְב.

וְאִם לְקַח יוֹתֵר כְּפָר. וּמִצְוָה שְׁיִאגְדְּנוּ שְׁלֹא יִתְפָּזְרוּ עֲנָפֵי עֲרֵבוֹת לְכָאן וּלְכָאן.

וְנִהְיֶה לְעֲשׂוֹת שְׁלִשָּׁה אֲגוּדוֹת פְּנִיגָד שְׁלִשָּׁה אֲבוֹת. אִי נִמְי לְוִל"ב בְּגִימ' ס"ת וְשִׁלְשָׁה אֲגוּדוֹת הַרִי ע"א פְּנִיגָד ע"א סְנֵהֲדָרִין.

וְאִם לֹא נִאָּגַד אֶגְד אֶחָד כְּפָר. וְיִאָּגַדְם דְרָה גְדִילְתָם לְכֹן יִזְהַר בְּהֶהֱדֵס הַתִּיר אֲגוּדָתוֹ לְרֵאוֹת אִם מוֹנָח כְּתִקּוּנוֹ כִּי הַגּוֹיִם לְפַעְמִים נוֹתְנִים עוֹקְצוֹ שֶׁל זֶה לְצַד עֵינֵיכֶם שֶׁל זֶה וְלְפַעְמֵי'גַם כּוֹפְפִים רְאִשִׁים לְתוֹנֶה כְּדִי בְּלֹא יִנָּשְׂרוּ הָעֵלִין וְאִז לֹא מוֹנָח כְּדָרָה גְדִילְתוֹ.

אִךְ יִזְקוּךָ וְיִפְשׁוּט רְאִשֵׁי הַגְּבָעוֹל וְיִנְיַחֵם כְּנֹלֶן דְרָה גְדִילְתוֹ. וְיִאָּגַד עֲרֵבָה בְּשִׁמְאָל.

וְהַהֶדֶס בְּמֵינוּ. וְלְוִלְב בְּאֲמַצְע.

כֶּף הוּא בְּדָרְשׁוֹת אֶבֶן שׁוֹעֵיב וְהוּא עַל דְרָה סוּד. וּמִטַּעַם זֶה יִאָּגוּד הַהֶדֶס גְּבוּהַ יוֹתֵר מִהָעֲרֵבָה וְכֹן כֶּתֵב מְהֵר"י ווי"ל.

וְיִשְׁקַעְנָם בְּתוֹךְ אֶגְד שֶׁל לְוִלְב שְׁיִהְיוּ כְּנֹלֶם בְּיָדוֹ בְּשַׁעַת גְּטִילָה. כֶּתֵב הַרוֹקַח מְנֵהֲגִינוּ בְּלוֹלְב לְכַפּוֹתוֹ שְׁשֵׁת יָמִים.

וּבְהוֹשָׁעְנָא רַבָּה מִתִּירִין אֲגוּדוֹ לְמַעְלָה כֶּפֶת כְּתִיב שְׁשֵׁה יָמִים כְּפוֹת בְּכַפּוֹת א'. וְכֹן מְהֵר"י לְ בְּשַׁעַת הַיָּמִים לְוִלְבוֹ פְּתוּחַ לְמַעַל' רַק טָפַח.

וּבְהוֹשָׁעְנָא רַבָּה הַתִּיר אֲגוּדוֹ עַד חֲצָיו: דִּינֵי גְטִילַת הַלְוִלְב תַּתְקוּ כְּשִׁנּוּטֵל הַלְוִלְב יִקַּח שְׁלֹא כְּדָרָה גְדִילְתוֹ. וְכִשְׁנּוּטֵל הָאֶתְרוֹג יִקַּח זָנְבוֹ מִן הַצַּד אוֹ לְמַעְלָה וְיִכְרֶה הַבְּרָכָה דְאֶמְרִינוּ בְּכָרֵק א' דְפָסְחִים כָּל הַבְּרָכוֹת מְכַרְהָ עַלֵּיהֶן עוֹבֵר לְעֵשְׂיִיתוֹ וְאֶחָד שְׁיִכְרֶה יִהְיֶה הַלְוִלְב וְאֶתְרוֹג דְרָה גְדִילְתוֹ כֹּן הוּא בְּרוֹקַח וְכֹן עֲשֵׂה מְהֵר"ם ז"ל וּמְהֵר"י ל' ז"ל: תַּתְקַח וְנוֹטֵל הַלְוִלְב בְּמֵינוּ מְפָנֵי שְׁשִׁלְשָׁה מֵינִים אֲגוּדִים בּוֹ וְסִימֵן לְדַבָּר לֵב חֲכ"ם לִימֵינוּ בְּגִימ' לול"ב.

וְאֶתְרוֹג בְּשִׁמְאָל וְכֶתֵב הָאֶבֶן שׁוֹעֵיב שְׁיֵשׁ לְאָדָם לְהַקְדִּים גְטִילַת אֶתְרוֹג בְּשִׁמְאָל וְאֶח"כ לְוִלְב בְּמֵינוּ. וְכִשְׁמַנִּיחוֹ אוֹ נוֹתְנוֹ נוֹתֵן הַלְוִלְב תַּחֲלָה כְּעֵנֵן תְּפִלִּין.

וְכֹן הַקְדִּים הַכְּתוּב פְּרִי עֵץ הַדֶּר וְכִמוֹ שְׁאֶמְרוּ בְּתַפְלִין וְהִיוּ לְאוֹת עַל יְדָה כָּל זְמַן שְׁהִיוּ הַטּוֹטְפוֹת בֵּין עֵינֵיךָ וְכֹן כָּל זְמַן שְׁהַלְוִלְב בְּמֵינוּ יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם שְׁוִים בְּקִדּוּשְׁתָּ: תַּתְקַח מְהֵר"י ל' הַסִּיר הַרְצוּעוֹת בְּשַׁעַת גְטִילַת לְוִלְב גַּם בְּהוֹשָׁעְנָא.

ומהר"ש לא הקפיד וכן הוא באגודה פרק מקים שנהגו דאין צריף: תתקל ויברך מעומד דילפינו דכנותיה תלתא לךם אינון בלולב בעומר ובציצית. בציצית פתיב והי' לךם לציצית.

בעומר פתיב וספרתם לךם ממחרת השבת. בלולב פתיב ולקחתם לךם ומה עומר בקומה אף כולו בקומה.

ועומר גופה מנלן מהחל חרמש בקמה אל תקרי בקמה אלא בקומה: תתקלא ויברך על הלולב ולא על שאר המינין לפי שהוא גבוה מכלו. והוא עיקר ושאר המינין טפלים לו ומברך על העיקר ופוטר את הטפל.

וי"א מאחר שהוא חשוב במינו מכלן כל האגודה נקראת על שמו והוי כמו שבינה בפי' על כל אחת בשמו: תתקלב ואחר הברכה ינענע ומהרי"ל ז"ל פתב יזהר גם ביום שםברכין שתיים להיות השתי ברכות עובר לעשייתן שלא ינענע עד סיום הברכות: תתקלג וסדר הנענוע פתב הר"ר יצחק ז"ל וז"ל נהגו רבותינו עפ"י הירוש' לנענע לשה נענועים על כל דבר ודבר א"כ צריף לו רוחות ל"ו נענועים הולכה והבאה של ד' רוחות והעלאה וירידה זהו ו' פעמים שלשה נענועים והנענוע הולכה והבאה זהו לו' רוחות ל"ו נענועים עד כאן וכתב מהרי"ל בתשובה נ"ל להקריף בלולב דרף ימין כשמונענעו.

מזרח דרום מערב צפון ודלא פאיפא דמהפכי לה ולא ידעי טעמם עד כאן. והנענוע הוא שצריף לטרוף הלולב ולכספסו כן הוא דעת הפוסקים.

תתקלד פתב הרקנ"ט פרשת אמור צריף לסמוך האתרוג עם שאר המינים שלא להפרידו מן המינין. וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל י"ט א' של חג הסוכות בהתאכסן אצלי חסיד אח' אשפנזי שמו הר"ר יצחק ראיתי בחלום שהיה פותב השם ביו"ד ה"א והיה מרחק ה"א אחרונה מן הג' אותיות הראשונות ואמרתי לו מה זה עשייתה והשיב כף נהגו במקומותינו ואני מחיתי בו וכתבתי אותו שלם.

ואשתומם על המראה ואין מבין. למחר בעת נטילת לולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלא אתרוג והבנתי פתרון חלומי וחזר בו וכתב מהרי"ו דכן יש לנהוג וכן הוא בהג"ה מהרח"ק בשם הערוף: תתקלה פתב האבן שועיב בדרשותיו צריף ליטול פנים כנגד פנים פני הלולב כנגד פני הנוטל והשדירה לחוץ וכן פתב האבודרה' בשם רבינו סעדי' גאון דלא פיש שמהפכים ואומרים פי יש סוד וראית את אחרני ופני לא יראו: תתקלו הטעם דל"ו נענועין מצאתי פתוב כנגד ל"ו צדיקים ל"ו מליצי יושר.

ואני שמעתי דכמו שהנענועים הם לד' רוחות למי שהד' רוחות שלו ולמעלה ולמטה למי ששמים וארץ שלו. כמו כן הם ל"ו נענועים לרמז שאו למרום עיניכם וראו מי ברא אל"ה בגימטריא ל"ו: תתקלז אסור לאכול קודם שיטול הלולב.

שכח ואכל קודם שנטלו והוא על שלחנו ביום ראשון שהוא מן התורה יפסיק אפי' יש שהות הרבה ביום ליטלו אחר שאכל ומיום ראשון ואילף אם יש שהות ביום לא יפסיק. ואם לאו יפסיק א"א: תתקלח לולב הבא מחוץ לתחום פשר הואיל ואינו לאכילה.

ולא חיישינון שְׂמָא יאמר לגוי להביאו דלא שְׂכִיחָא שְׂיַעֲשֵׂה אָדָם מְצֻנָה הַבָּאָה בְּעַבְרָה הֶגְהּ בַּאֲשִׁירִי דְרָאֵשׁ הַשְּׁנָה אור זרוע בְּשֵׁם הַרְשָׁבִי"א: תתקלט אָדָם שְׂהִיָּה לוֹ אֲתָרוּג וְלוֹלֵב וְהֵדָס כֹּל שְׁנָה וְהִיָּה מְבָרַךְ עַל שְׁלוֹ שְׁנָה אַחַת שְׁלַחוּ אֲנָשִׁים מְעִיר אַחֲרַת אִין לְנוּ אֲתָרוּג וְלוֹלֵב וְהֵדָס לְכֹן תִּשְׁלַח לְנוּ אֶת שְׁלָהּ.

מוטב שְׂיַבְרַךְ מִשְׁל הַקְּהָל וְיִשְׁלַח לְהֵם כְּדִי שְׂיַצְאוּ רַבִּים יְדֵי חוּבְתֵם הֶגְהּ בַּמְהֵרָא"ק: סְדָר הַיּוֹם שֶׁל סוּכּוֹת תַּתְקַמ מִתְּפִלָּל עַרְבִית לַיַּל כְּנִי־סִתָּה אַתָּה בְּחֶרְתָּנוּ אֶת יוֹם חַג הַסּוּכּוֹת הַזֶּה זְמַן שְׂמַחְתָּנוּ לְמִשׁוֹם שְׂנְאָמַר בּוֹ ב"פ שְׂמַחָה וְשְׂמַחַת בְּחֶגְגָּה וְהִיִּית אַף שְׂמַח.

וְהָאֲבָן שׁוֹעֵיב כְּתִב כִּי בְּעִבּוֹר שְׂיִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ נְקִיִּים מִהַעֲוֹנוֹת וְהַפְּשָׁעִים וּבְזֶה הַזְּמַן נִמְחַל עֲוֹן הָעֶגְל וְנִצְטוּיָנוּ בְּהַקְּמַת הַמִּשְׁכָּן מִצִּוְרָף לְזֶה שֶׁהוּא זְמַן הָאֲסִיף וְאָדָם שְׂמַח בְּתִבּוּאָתוֹ לְכֹן אוֹמַר זְמַן שְׂמַחְתִּינוּ: תתקמא בְּלִיל רֵאשׁוֹנָה מִמְּתִינִים עַד הַלֵּילָה מִשׁוֹם דְּיִלְפִינוּ ג"ש דט"ו ט"ו מְפָסַח דְּכִתִּיב בִּיהָ בְּעָרֵב תֹּאכְלוּ מִצֹּת.

וּמְבָרְכִין לִישֵׁב בַּסּוּכָה וְאִם כ"פ שְׂהֶחְיִינוּ שְׂקָאֵי עַל הַי"ט וְעַל הַסּוּכָה. וְיֵשׁ נוֹהֲגִים לְקוּם עַד שְׂבָרְכוּ לִישֵׁב לְהַחֲשֵׁב עוֹבֵר לַעֲשִׂיָתוֹ.

וְאִם מְהֵרָא י"סג"ל דְּמַחְזִי כְּנִוְהָרָא וְאִין לַעֲשׂוֹת וְשׁוֹבֵשׁ הוּא דְלִישֵׁב אֵינָה לְשׁוֹן יְשִׁיבָה רַק עַפְכָּה כְּמוֹ וְתִשְׁבּוּ בְּקִדּוּשׁ יָמִים רַבִּים וְכֹן בַּא"ח וְכֹן כְּתִב הַפְּלִבּוֹ וְנ"ל מְנַהֵג רַבּוּתִי וְרַבְּנֵי צָרְכָתָ לְקִדּוּשׁ מְעוֹמֵד בְּלִיל רֵאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסּוּכּוֹת.

וְהַרְאֵב י"ז לְכֹתֵב מְנַהֵג קְדַמוּנִינוּ לֹא הִיָּה מְעוֹלָם כְּזֶה וְהַטַּעַם כִּי הִיָּשִׁיבָה אֵינָה אֵלָּא עַל דְּכַת הָאֲכִילָה וְכֹל זְמַן שְׂאִינוּ אוֹכֵל הַבְּרָכָה עוֹבֵר לַעֲשִׂיָת הַמְצֻנָה הִיא בְּאֲמַת. וְכֹן כְּתִב בְּעַל הָעֵיטוֹר ו"ל וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וּמְנַהֵגוֹ לְקִדּוּשׁ כְּדָרְכוֹ מִיְנֻשָׁב וְאֵע"ג דְּבַעֲיָנוּ עוֹבֵר לַעֲשִׂיָתוֹ לְאִפּוֹקִי אַחַר עֲשִׂיָתוֹ דְּלֹא וְהַמְקִדֵּשׁ מְעוֹמֵד דַּעַת חֲצוּנֵי הוּא עַד כָּאן: תתקמב הָא דְלֹא מְבָרְכִין עַל יְשִׁיבַת סוּכָה כְּדַמְבָרְכִינוּ עַל אֲכִילַת מְצָה.

הִיָּינוּ טַעֲמָא דְּבַאֲכִילַת מְצָה מְצִי לְמִיפְטָר נְפִשְׁיָה בְּכַוִּיַּת מְבָרְכִין עַל אֲכִילַת מְצָה. אֲבָל הֵכָא דְּבַעֲיָנוּ תִּשְׁבּוּ כְּעֵין תְּדוּרוֹ לֹא מְבַעֲי לְכַרוּכֵי עַל יְשִׁיבַת סוּכָה דְּאִי אָמַר עַל יְשִׁיבַת סוּכָה מְשַׁמַּע חֲדָא זִימְנָא וְאֲנִן בְּעֵינֵינוּ תִּשְׁבּוּ כְּעֵין תְּדוּרוֹ.

לְפִיכָּה מְבָרְכִינוּ לִישֵׁב דְּמִשְׁמַע יְשִׁיבַת קִבְעָה כְּעַמִּים הַרְבֵּה עַכ"ל הַתְּנַיָּא: תתקמג כְּתִב הַפְּלִבּוֹ וְנ"ל צָרִיף לְתַת טַעַם לְמָה מְבָרְכִין עַל הַסּוּכָה כֹּל שְׂבַעָה יוֹתֵר מִמְצָה שְׂאִין מְבָרְכִין עָלֶיהָ אֵלָּא לְלִילָה רֵאשׁוֹנָה בְּלַבַּד.

כְּתִב הַר"ז ו"ל כִּינּוּן דְּאִיכָּא חֵיּוֹב שְׂיִנָּה כֹּל שְׂבַעָה וַא"א לְאָדָם לְהִיּוֹת שְׂבַעָה יָמִים בְּלֹא שְׂיִנָּה נְמַצָּא חֵיּוֹב סוּכָה נְמַשָּׁף כֹּל שְׂבַעָה יוֹתֵר מִמְצָה דְּאִכְשָׁר בְּפִירוֹת בְּלֹא מְצָה כָּלֵל. וְהַר"ר שְׂמוּאֵל שְׂקִיל"ו ו"ל כְּתִב דְּשְׂאֵנֵי מְצָה שְׂאֲכִילְתָּהּ בְּשָׂאֵר יָמִים אֵינָה לְשׁוֹם מִצַּת מְצָה אֵלָּא לְהַשְׁבִּיעַ רַעְבּוֹ לְפִי שְׂאִינוּ רִשְׁאֵי לְאֲכֹל חֲמִיץ וְלְהַשְׁבִּיעַ עֲצָמוֹ.

וְדוּמָה לְמִי שְׂאֲכַל בְּשָׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה לְפִי שְׂאִינוּ רִשְׁאֵי לְאֲכֹל בְּשָׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה שְׂאִינוּ מְבָרַךְ אַקְב"ו לְאֲכֹל בְּשָׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה. אֲבָל הִיָּשִׁיבָה בַּסּוּכָה וְדֹאֵי לֹא צָרִיף גּוֹפּוֹ הוּא לְהַשְׁבִּיעַ רַעְבּוֹ אֲבָל לְקִיּוֹם הַמְצֻנָה לְבַד וְלְפִיכָּה צָרִיף לְכַרְבָּה: תתקמד בְּשַׁחֲרִית מִתְּפִלָּל

תפלה כמו בערבי' ונוטל הלולב והאתרוג ומברך על נטילת לולב ושהחיינו ומנענע דאמרינו במדרש אמרתי לכם שתקחו את הלולב ותנענעו לפני למה.

שבשעה שהוצאתי אתכם מארץ מצרים נענעתי את ההרים שנאמר ההרים רקדו פאלים. אף לעתיד לבא אני עושה כן וההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: תתקמה ומברך לקרוא את הלל ומנענעים בתחלת הודו.

ובסוף שהוא כי לעולם חסדו. והקהל מנענעים בכל הודו שיאמרו.

וש"ץ ביאמר נא מנענע ולא ביאמרו נא. אור זרוע.

ומנענעים בהושיעה נא תחלה וסוף ולא בהצליחה נא. כי הפסוק פן הוא אז ירננו עצי היער ואח"כ הודו לה' כי טוב כל"ח ואמרו הושיענו תשב"ץ.

ואין מנענעים בשם לא בהודו ולא באנא סמ"ק: תתקמו בהודו שבסוף הלל מנענעים ב"פ ל"ו וכופלין הפסוק כלבו ותרומת הדשן. ונמצא שמנענעים בתחלה ל"ו בגי' ע"ב ובאנא ב"פ ל"ו.

ובסוף ב"פ ל"ו. ג"פ ע"ב בגימ' רי"ו נמצא שהנענוע מורה שאו למרום עיניכם וראו מי ברא אל"ה הוא השם המיוחד שממנו ע"ב שמות ויר"ו אותיות וסמך לזה ויקרא בשם ה' ויעבור הוא ביאור גמור בשם ה' ומנו ע"ב שמות ויר"ו אותיות זהו ניעבר אותיות ע"ב יר"ו.

מספיק למבין: תתקמו אם הוא שבת אין נוטלין לולב גזירה שמה יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים ויש שואלים למה גזרו ז"ל בשוכר ולולב ומגלה שמה יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים יותר ממילה שהרי מילה דוחה שבת.

וי"ל דכיון שהמילה אינה מוטלת רק על יחידים כגון על האב או על ב"ד לא חששו שמה יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים כי אחרים שאין המילה מוטלת עליה' ימנעו מזה ויזהירו'.

אבל שלשה אלו הם עניינים מוטלים על כל המון שכן אפשר שיטעו בהם רבים מעמי הארץ עד כאן לשון הפלבו. ולי נראה דהיא שאלה אין לה שחר דגבי מילה מרבויה קרא לפי ביום השמיני.

ביום אפילו בשבת. אבל בהני דליכא רבויהי דקרא גזרו חכמים בשב ואל תעשה: תתקמו וקורין בתורה.

ומתפללין תפלת מוסף. ומוציאין ס"ת ונושאאו על המגדל ונוטל כל אחד לולבו ואתרוגו בידו והש"ץ מתחיל בהושענא.

וכשיאמר הושענא מנענע לכל צד פעם אחת. ומקיפין המגדל ואומר הושענא למען אמתך.

ואומר מהרי"ל מה שש"ץ פונה לשמאלו מארון הקודש לסבב המגדל אע"ג דאמר מר כל פגנות שאמה פונ' לא יהא אלא צד ימין היינו משום דעיקר הסיבוב אינו אלא לסבב

הס"ת ששעל גבי הבימה א"כ כשפונה החזן והקהל את פניהם נגד הס"ת ששעל הבימה אז כשמשבבין תהי הפניה דרך זמין.

ומי שאין לו לולב לא יקריף. ובשבת אין מקיפין ואין מוציאין פפר תורה אלא פותחין הארון: תתקמט והמדקדק יאחז הלולב בידו כשנכנס מביתו לבה"כ גם בשעת התפלה וכן יחזירו לביתו כדי לחבב המצנה דבירושלים היו מחבבים המצנה שכל היום היו לולבן בידן כדאי פ' לולב הגזול דף מ"א: תתקן מותר להחזיר הלולב במים בי"ט ולהוסיף מים אבל לא להחליף: תתקנא על השלחן מברך בורא פרי הגפן.

לישב בסוכה על הכוס. וכן ביום ב' ובשבת שסוכות לפי ששותה קודם אכילה. אבל בחול שאוכל קודם ששות' מברך על הפת המוציא ולישב בסוכה: תתקנב ערבית מתפלל כל התפלה כליל ראשון ואם מ"ש מתפללים ותודיענו ומקדשים על הכוס בבה"כ יקנה"ז. ועל השלחן מסיק הא"ח ואביו לברך שהחיינו קודם לישב בסוכה כי אין צריך לברך שהחיינו יותר על הסוכה רק ליל ראשון ואחר כך כליל שני הוי הפסק.

לכן מברכין זמן ואחר כך לישב בסוכה וכן הוא מסקנת בית יוסף וכן נוהגים: תתקנג ביום שני אין מברכין שהחיינו על הלולב רק אם חל יום ראשון בשבת אז לכל הדעות מברכין זמן אלולב ביום שני.

וא"ת מאי שנא שמברכין שהחיינו על השוכר ב' ימים. וי"ל זמן ליל ר"ה מדרבנן משום דאבעי' לן אי ר"ה וי"כ הוי כרגלים ולא אפשר לכן אין פוטר את השוכר מלברך זמן אבל זמן ליל חג הסוכות דאורי' לכן פוטר הלולב מלברך זמן.

וא"ת א"כ יום ראשון לא יברך זמן אלולב וי"ל דליל ראשון צריך זמן משום סוכה לבד מי"ט לכן אינו פוטר הג"ה במנהגי מהרא"ק ז"ל. עוד טעם אחר שאין צריך לברך זמן ביום שני אלולב וגבי קידוש אומר מספק דשאני זמן דלולב דאף אם היה חול יצא כדאמ' העושה לולב לעצמו מברך שהחיינו עיין בהגהות סמ"ק ובכלבו: תתקנד קורין כדאמול ולא מציינו למימר בי"ט שני פרשת וביום השני דא"כ עבדינו ליה חול.

רש"י שלחיה החליל: תתקנה בחול המועד מברך על התפילין כן מסיק הא"ח והאשירי. יעלה ויבא בתפלה.

וגומרין הלל. קדיש שלם.

ומוציאין ס"ת. אם הוא יום ג' דסוכות קורין לכהן ביום ב'.

לוי ביום שלישי. ישראל ביום הרביעי לרביעי חזרין למעלה וקורין ביום השני וביום השלישי שהן ספיקא דיומא.

וכן כל חול המועד קורין לרביעי ספיקא דיומא ואומר הושענא אערן שועי משום גליתי בצום ששעי שייך בחול הסמוך ליה"כ: תתקנו סדר הושענות דחול המועד אערן שועי אל למושעות.

אדון המושיע. ואם יבא ערבה ביום ראשון אז אומרים בששי שהוא שבת אום נצורה ואז יש לומר זה הסדר אערן שועי.

אום אָני חוּמָה. אַל לְמוֹשְׁעוֹת.

שְׂאִין אוֹמְרִים אֲדוֹן הַמוֹשִׁיעַ שְׁמִינִי בְּמִים קוֹדֵם שְׂשִׁי לְחַג כִּי הַמִּים הֵם סִימָן קִלְלָה בְּחַג.
אַבְל בְּשִׂשִׁי אֵין קִפְיָא דְכִבְרַ רֹמְזוּ הַפְּתוּב בְּיָה נְסוּף מִים דְּכַתִּיב בְּיָה וְנִסְכְּיָה.

ר"ל שְׁנֵי נִסּוּכִים. וְעוֹד נְרַמְזוּ מִים בְּשְׁנֵי וּבְשִׂשִׁי כַּדְפַרְשִׁי פְּרָשַׁת פְּנִיחָס.

וְכַשְׁתָּל יוֹם רֵאשׁוֹן בְּשַׁבַּת אוֹמַר זֶה הַסֵּדֶר אִם נְצוּרָה. לְמַעַן אֲמַתָּה אֲעַרְוֶךָ שׁוּעִי.

אַבְן שְׁתִּיבָה. אַל לְמוֹשְׁעוֹת.

אֲדוֹן הַמוֹשִׁיעַ: עֲנִינָן הוֹשַׁעְנָא רַבָּה תַתְקִנְנוּ יוֹם שְׁבִיעִי הוּא הוֹשַׁעְנָא רַבָּה. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ
הוֹשַׁעְנָא רַבָּה.

אָמַר הַקַּב"ה לְאַבְרָהָם אָנִי יַחֲדָא וְאַתָּה יַחֲדָא אֲתָן לְבְנִיָּךְ יוֹם הַמִּינּוּחַ לְכַפֵּר בּוֹ עֲוֹנוֹתָם וְזֶהוּ
הוֹשַׁעְנָא רַבָּה. פִּירְשׁ שְׁמִי אֶהְיֶה גִי' כ"א.

וְאַתָּה בְּכ"א. עֲשֶׂרָה דּוֹרוֹת מֵאַדָּם וְעַד נֹחַ וְי' דּוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם וְהוֹשַׁעְנָא רַבָּה כ"א
יָמִים לְחַדְשׁ תְּשֻׁרֵי.

אָמַר לוֹ הַקַּב"ה לְאַבְרָהָם אִם אֵין פְּפָרָה לְבְנִיָּךְ בְּר"ה יִהְיֶה בִי"כ. וְאִם לֹא יִהְיֶה בְּהוֹשַׁעְנָא
רַבָּה.

וְזֶהוּ אִיחְדָּתִי עַל שְׁמִי. וְסוּד הַחֲתִימָה שֶׁהִיא בְּלִיל הוֹשַׁעְנָא רַבָּה וְלֹא בִי"כ הִיא לָהּ לְהִיּוֹת
בְּצוּם.

אַבְל הַפְּנוּנָה בְּזֶה דַע כִּי י"כ הוּא בִי' לְחַדְשׁ. וִי"ט שֶׁל סְנֹפוֹת אַחַר ה' יָמִים הָרִי ט"ו יוֹם.
וְהוֹשַׁעְנָא רַבָּה אַחַר ו' הָרִי כ"א. אַרְבַּע כ"א פְּעָמִים כ"א.

יַעֲלֶה תָּמָ"א לְמַכְרַע הוּא אִמ"ת וְחֹתְמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה אֲמַת וְלִזְהַ הַחֲתִימָה הוּא בְּלִיל הוֹשַׁעְנָא
רַבָּה. וְעוֹד כִּי י"כ הִיא בִי' לְחַדְשׁ פְּנִיגָד י' שֶׁל שָׁם.

וְאַחַר ה' יָמִים הוּא סְנֹפוֹת פְּנִיגָד ה'. וְהוֹשַׁעְנָא רַבָּה אַחַר ו' יָמִים הָרִי תְּשֻׁלוּם שָׁם ד' דַּה'
אַחֲרוֹנָה כְּפוּלָה.

וְכַתֵּב הָרוֹקַח בְּסִי' רַכ"א בְּר"ה וּבְיוֹם ז' שֶׁל סְנֹפוֹת כְּתִיב כְּמִשְׁפָּטָם. לּוֹמַר מַה שְׁגוֹזַר
בְּר"ה וְחֹתֵם בִי"כ.

מִרְאָה בְּצֵל הוֹשַׁעְנָא רַבָּה. לְכַף כְּתִיב בְּתַהֲלִים ב' פְּעָמִים לְפָנָי ה' כִּי בָא כִּי בָא לְשִׁפּוֹט
אֶת הָאָרֶץ.

לָמָּה בְּיוֹם שְׁבַעָה לְפִי שְׂאִין מִקְרִיבִין גְּדַרְיָהֶם וּבַעֲזוֹן גְּדַרִים גְּשָׁמִים נַעֲצָרִים וְכָל שְׁבַעָה
יָמִים מְנַסְכִים מִים וְנִרְמְזוּ "מִים בְּשְׁנֵי וּבְשִׂשִׁי וּבְשִׁבְעִי בְּפְרָשַׁת פְּנִיחָס עַל שֵׁם שׁוֹפָר "בוֹז
עַל גְּדִיבִים.

לְפִי שְׁבַחָה עַת הַמִּים וְהוֹצֵרְכוּ בְּלִילָה שְׁלִפְנָיו לְרֵאוֹת כְּמָ" קַרְקַפְתָּא דְּגַבְרֵי צְרִיכִים
לְפַרְנֶסָה וּמִרְאִים בְּצֵל. וְאוֹמְרִים הַמְּלֶאכִים פְּלוּנֵי לֹא יִחְזֶה הָרִי אֵינוֹ צְרִיף לְמִים וּלְפַרְנֶסָה.

סר צלם מעליהם וה' אתנו "סר" צלם "מעליהם בגמטריא" סר "שנה למי שסר צלו לא יחיה שנה ע"כ. וכתב הרקנט פרשת שלח סר צלם מעליהם פתב הרב ז"ל יתכן שיירמזו למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא.

ולכה נאמר כי סר צלם מעליהם ונגזר עליהם מיתה וה' אתנו ע"כ: והטעם הענין ארמוז פבר הודעתיה שאין דבר קטן וגדול למטה שאין לו פח למעלה. ובהיו' פחו עמו מגין עליו ויש לו צל פעננו ה' צלף על יד ימינה.

ובסור פחו מעליו הירח או השמש או האור שולטין עליו בכל צדדיו ואין לו צל. ובעבור כי הנהגת העולם השפל ע"י השכינה שנגאמר והוא ישפוט תבל.

"בצדק וכל מעשהו" באמונה. והיא פועלת למטה בהשגחה פרטית על כל אדם ומעבהו פעננו שנגאמר היפלא מה' דבר.

וא"כ פשיצילת' עלינו ה' שומרנו ויצילנו פעננו ובצל ידי כסיתיה. אמנם כשהוא מונח למקרים מפניה אסתר אין צלה על ראשו רק הוא הפקר.

אף כי הפל תלוי בתשובה ומעשים טובים. אמנם החולה צריף זכות ותכלה שינרפאהו הש"י יותר מן הבריא שלא יבא עליו חולי.

וכף היא המדה בעניי ובעשיר מאיר עיני שניהם ה'. וכבר שמעתי מחסיד'י ואנשי מעשה שראו באדם אחד שלא היה לו צל ובאותו הלילה עצמה עשה תשובה וינחם ה' ובאותו הלילה ראה צילו להצילו מרעתו: אמנם הטעם בליל הושענא רבה יותר משאר הלילות הבנתי מדברי הרוקח כי בחג נדונים על המים.

והוא יום אחרון שפחג שאז נחתם לחיים כי כפי צורך החיים כף המים באים לעולם. ותמיה אנישמעתי כי יש שניסו אותו בעופות שרצה לשחוט למחר ובלילה של הושענא רבה לא היה להם צל.

והטעם אמרו קצת חכמי הקבלה ואני לא קבלתים עכ"ל. והרב רבינו בחיי בפי' שלח פי' סר צלם יכנה הפח למעלה בלשון צל.

לפי שהוא מגין על האומות כצל המגין לפני הסמה. שאין אומה נופלת אא"כ שר שלה נופל ומזה דרשו במדרש שיר השירים ונסו הצללים אלו שרי האומות.

והרמב"ן ז"ל פי' פר צלם מעליהם שהופר הצל מעל ראשם ממה שיזוע כי בליל החותם. הגדול של הושענא רבה.

הוא יום כ"ז לבריאות עולם. לא ימצא צל לראש מי שעתיד למות באותה שנה.

וזה כאלו אמר פבר נגזר וזהו פנונתו אעפ"י שאין לשונו. ונראה כי זאת פנונת הפתוב שאמר עד שיפוח היום ונסו הצללים.

יאמר כשיגיע הזמן שיפוח האדם שתצא נשמתו אם יסתלק צלו ויתקרב לצל השם הרשום בד' תיבות שפתיב בו ה' צלף עכ"ל: והציוני פתב וז"ל "ישמחו" השמים ו"תגל" הארץ ר"ת שם של ד' אותיות ובס"ת "צלמו כאשר האל בראשם אז צלמו קנים.

כשסר מעליהם אז צלמם בעיר תבזה. וכן אמר שמואל הנביא ע"ה וה' סר מעליך.

ותכרף נהרג. וכן יאמר סר צלם מעליהם וה' אתנו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא
עליה וראו מתה וזהו פחו ובהיות פחו עמו יש לו צל ובסור פחו מעליו אין לו צלו ראשו
יקטין ולא יראה צנארו.

ובהג"ה שם וז"ל וצפיהית דבש מצאתי ונאורו עיני ובמטה" א אשר בדי רשמתי להטעים
גם לאחרים. שמעוני רעני בואו וראו ביום שהדין מתעורר בעולם.

צריף בן אדם לעורר עצמו בתשובה ולשוב לפני אדוניו. אם זוכה בו האדם שישוב
בתשובה שלימה אז קורעין לו כל הפתקים הפתובים עליו.

ואם לא ישוב בתשובה שלימה תולין לו עד יום אחרון של חג אם זוכה מוטב. ואם לא
יוצאים מבית המלך ונמסרים ליד הממונה על הפתקין וכינון שנמסרו ליד הממונה ודאי
עושה הדין והפתקין אינו חוזרין לבית המלך.

מיד הצלם הקב"ה נעדר ממנו ולא נמצא אצלו. וביום שנסתלק ממנו ודאי פסק המלך
גמר דין עליו ויטעום כוס של מות.

ואותן הצללי נעדרו ולא נמצאים. ואם לא נמצאים בו בידוע שיעבור עליו הדין או
חללים וכינצא בהן.

ובספרי הקדמונים אמרו אם נחסר ראשו ימות הוא או בנו או אשתו. אבל אם הוא חוזר
בתשובה יטעמו טעם מנת וירפאהו.

נדוןקא בנו שפרשותו. ואם הגוף חסר ונראה הראש הן יסתלקו והוא מתקנים.

ואם חסר ידו או רגלו חללים רעים באים עליו. ואם ברח הצל וחזר וברח.

עליו פתיב בפקר תאמר מי יתן ערב וגו'. אבל הצדיקים והחסידים הקדמונים בכל יום
ויום היו מסתכלין בעצמם כאלו בזה היום היו מסתלקין מן העולם.

ועושי תשובה שלימה לפני אדוניהם ולא יצטרכו לדבר אחר. אשריהם ואשרי חלקם
בעולם הזה ובעולם הבא.

בא וראה כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו ע"כ וכתב עוד הציוני וז"ל ועוד מצאתי
בסודי רזי פשתשי מי מעיין בכלי מצוחצח וזה. ועיין בו בליל הושענא רבה אם יש
לחיות אותה שנה אפי' פיו סתום ועיניו סתומות יראה בבואה שלו שהם פתוחים.

ואם יהיו פיו ועיניו סגורות ימות וזה דבר ברור וסימן "בוז" מים לכן יראה במים. עוד
יש יהודים שמדליקין נרות ביום כפור בשמן זית ומביטי בשמן בבואה שלהם.

אם עיניהם ופיהם סגורים לא יוציאו שנתן ויש רואים בליל הושענא רבה בצל הלכנה.
וטעמא קלילא אית להו אנו דמינו שנותינו לשנות הלכנה.

וכהג"ה שם שמעתי ממקובלי האומרי' כי זה צריף לעשות בשעת שפוכב לכנה שולטת
באותו לילה ובשעה ההיא הנסיון אמיתי ע"כ. עוד שם ולאדם שיהרג בר מינו בשנה
ההיא יראה ראשו על כתפיו.

והרוקח בסימן רכ"א יהיב טוב טעם ונדעת למה בצל הלכנה. ומה מאוד נמלצו לחפי דברי פי חכם חן דברי הרב רבי דוד אבודרקה שכ' ונ"ל וזה הצל אינו צל האדם ממש.

פי העומד אצל הלכנה או אצל האורה א"א שלא יהיה לו צל. אלא הוא צל הצל הנקרא בדברי רבותינו פבואה דבבואה.

וניש סעד לדברי מדאמרין בפרק בתרא דהוריות האי מאן דבעי למיפק לאורחא ובעי למידע אי הדר לביתא אי לא. ליקום בביתא דהברא (פי' בית חשוף) אי חזי פבואה דבבואה לינדע דהדר לביתיה.

ואח"כ אומר שם ולא מילתא היא דילמא חלשא דעתיה ומתרע מזליה. מפאן אני אומר שאין ראוי לנהוג מנהג זה ע"כ.

ועוד אני אומר דאין אנו בקיאים בצל הצל. ולאידך נמי שיש מי שיראה צלו שלם אז החי לא יתן אל לבו להיות יראת ה' על פניו תמיד לזכור יום המיתה רק יבטח פי יעלה שנתו ולא יתרהר בתשובה.

והיירא דבר ה' וחרד לדברו אל יהא לו עסק בנסיון הזה רק כל יום ויום חייב להראות את עצמו כאלו נסתלק ממנו הצל וישוב בתשובה כמו שאמרו חכמי האמת שוב יום אחד לפני מיתתו ואז אשרי לו וטוב לו תתקנח ומשכימין לבית הכנסת והוא אחד מה' בלקרים שמשכימים לתפלה.

שנאמר "ותפקדהו ללקרים ולרגעים" תבחנו זה ר"ה ויום פורים שבהם נפקדים כל מעשה אדם. הושענא רבה שנא' "חדשים ללקרים" רבה "אמונתך.

פורים שנא' "ללקרים אצמית כל" רשעי ארץ וזהו המן. ט' באב "הי זרועם" ללקרים אף ישועתינו "בעת צרה.

וסי' לדבר וישפם "אברהם בבקר. אברהם נוטריקון א' זהו ט' באב.

ב' זו "בריאת עולם היינו ר"ה שבתשני נברא העולם. ר' "רבה זו צומא רבה.

ה' "הושענא רבה. מ' "מגילה דהיינו פורים.

עגן אחר א' זו ס"ת של הושענא רבה. ב' ס"ת של ט' באב.

ר' ס"ת של יום פור." ה' ס"ת של ראש השנה.

מ' ס"ת של פורים": תתקנט ורגילין הצנועים לטבול או לטהר בתשעה קבין אפי' פושרים והוא רי"ו ביצים. וכן עשה מוהר"ם בי"כ נמי פי אין הטבילה אלא משום טהרה תשב"ן: תתקס ואומרים השמים מספרים כבוד כמו בשבת וי"ט.

אין כמוה שמע. אחד.

על הכל כמו בשבת וי"ט. ונעריצך.

והטעם מפני שהוא סוף החג וההקפה ותשלום שבעים פרים. ועוד היודע דעת עליון ומה להשיב אל האפיקורס.

וזולת זה מהבבלת דברי העולם השפל ומדריכה אל הינושר ויראת אלהים ואהבתו באומריו
סוף דבר הפל נשמע את האלהים ירא. והוא יראתו ית'.

ומצוותיו שמור והוא אהבתו ית'. אשר בעבורה ימשך עשיית המצוות.

לכן נהגו לקרונה בחג הסוכות עת החיוב לקרוא הספר תורה והדומי לו מהמדריכי אל
א"ח למעלה ומהמשפילי לסור משאול מטה מהעניינים החנמריים אשר טבע האד' דבק
בהן. ולכן באולי נקרא שמו קהלת להיותה דברי נאמרים בהקהל כספר התורה הנקרא
בחג הסוכות בהקהל את העם עכ"ל.

וכן פתב האבן שועיב בדרשותיו שלכך נקרא קהלת שדבריו נאמרו בהקהל. ואם חל
יום שמיני בשבת אז אומרי בו קהלת: תתקסז על כל המגלות מברכין על מקרא מגלה
חויז מעל קהלת במסכת סופרים וכן כתב ר' שמחה.

וכן נהג מהר"ם וכן ה"א בהג"ה מיימוני בהלכו' ת"ב. וטעמא משום דאינו מטמא את
הידיים לענין תרומה כמו שאר כתבי קודש שגזרו חכמים עליה' פדאי' פ"ק דשבת והא
לא גזור משום דשלמה בחכמתו אמר ולא ברוח הקודש במגלה דף ז': תתקסח בשבת
דחה"מ מפטירין ביום בא גוג לפי שעתיד תהיה מלחמות גוג בתשרי א"ח.

ומברך לקדושה ולמנוחה לששון ולשמחה וחותם מקדש ישראל והזמנים. משא"כ בשבת
דחיה"מ של פסח עיין לעיל סימן תרע"ח: ענייני שמיני עצרת תתקסט בשמיני עצרת
בקידוש ובתפלת י"ח ביום שמיני חג העצרת הזה.

וטעם למנהגם דבכל המצוות מברכין על המצוה כגון חג המצו' חג השבועות חג הסוכות
ואי אמר הכא שמיני לחוד לא גדע מאיזה שמיני הוא לכן אומר נמי העצרת. ואי אמר
חג העצרת לחוד ה"א שבועות הוא דנמי מתקרי עצרת.

דשבועותיכם מתרגמינן בעצרותיכן לכך אומר שמיני פן כתב הפהרי"ל. וכתב עוד ושוב
מצאתי וז"ל אם בא לומר חג יאמר את יום שמיני חג העצרת הזה דאז משמע שהוא טפל
לחג ולא חג בפני עצמו כדאמרינן בריש יומא מי איכא מידי דעיקר רגל לא בעי פרישה
טפל דידיה בעי פרישה, ואפי' למאן דאמר שמיני רגל בפני עצמו הוא הני מילי לענין
פז"ר קש"ב אבל לענין תשלומין תשלומי ראשון הוא.

הלכך האומר את יום שמיני העצרת הזה טעות הוא בידו שמשמע שהוא חג בפני עצמו
כשאר חגים עכ"ל. ויש שאין אומרים רק את יום שמיני עצרת הזה ואין אומרים חג
שלא נמצא בתורה שנקרא יום שמיני חג.

ומורי ז"ל הנה אומר יום שמיני העצרת חג הזה כמו שכתב בתשובותיו ולא נהוג עלמא
פנותיה: תתקע ואוכלין בסוכה ואין מברכין על ישיבתה דמסיק בגמרא והלכתא מיתב
תבינן ברוכי לא מברכין.

וכתב הרא"ש והיינו טעמא דלא מברכין דכיון דיום שמיני עצרת הוא א"א לברוכי
בסוכה. דקשין אהדדי אי יום ו לאו שמיני עצרת הוא.

ואי שמיני עצרת הוא לאו יום סוכה הוא.

ומשום דספקא תרנוייהו עבדינו לחומרא יתבינו בסופה ולא מברכינן. ונוהגין בו מנהג י"ט דהוא יום שמיני עצרת ועבדינו לחומרא.

אבל בלולב לא רצו לתקן שיטלוהו בלא ברכה מספק מפני שהוא מוקצה לטלטל ומינכרא מילתא שהוא נוהג בה מנהג חול. אבל סופה פעמים שסופתו עריכה עליו ואוכל בה בי"ט האחרון שלא לשם מצו' סופה ולא שינה בשיבתה שיעשנו חול ועוד דלולב כל שבועה הוא דרבנן שנ' ולקחתם לכם ביום הראשון.

ולכה אין צריף ליתול הלולב ביום ח' בלא ברכה מספק אבל סופה שהיא דאורייתא אוכלין בה מספק. ולכן בליל שמיני עצרת לא הנה מהר"ר טעבי"ל ז"ל אוכל ביום דא"כ הנה צריף לברך לישוב בסופה ולומר בקידוש יום חג הסוכות כי עדיין יום הוא.

וכ' המרדכי יתובי יתבינו ברוכי לא מברכינן פי' ראב"ה פיו דאיכא היכרא דלא מברך כפאר עשה כל שבועה ימים לא הוי פמוסיף. אבל לישן בסופה אסור משום דמחזי פמוסיף ע"כ וכן הוא במהרי"ל ובמנהגים: תתקעא פתב בעל הגהות מנהגים מה שמתחילין להזכיר זכירת גשם במוסף של שמיני עצרת דחג.

ומוריד הטל במוסף ראשון דפסח כדי שיצאו כל המועדים בטל. פי טל הוא סימן ברכה לעולם.

אבל גשם בחג סימן קללה הוא לכה מתחילין בשמיני עצרת ע"כ. ואני אומר דמה שאומרים טל ביום ראשון של פסח הטעם הוא כמו שכתבתי לעיל סי' תרס"ג.

ומה שאומרים גשם בשמיני עצרת דחג דאז נדונין על המים כדכתבתי לעיל סי' תתקס"ה לכן מתפללין עליו. וכ"כ האבן שועיב וז"ל תן חלק לשבע' שבועה ימי הסוכות שהם עיקר השמחה.

וגם לשמנה זה שמיני עצרת כמו שארז"ל פי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ כלומר אם אינה עושה פן אינה יודע מה רעה תהיה בארץ מהגשמים הנגזרים בזה היום כמו שאמרו חז"ל. ולכן אנו אומרים הגשם בזה היום אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו וגו' לשון אם כמו ואם תקריב מנחת ביכורים ואם יהיה היובל שאינו אפשרי אלא נדאי כלומר אם תתן חלקו לשמיני ימלאו העבים גשם ויריקו בכל העולם בדרום ובצפון.

אע"פ שבראש השנה נגזרה הכל כמו שאומרים ועל המדינה בו יאמר. הדין הוא בר"ה כמו שמוכח במעשה של אותו חסיד.

אבל הגמר דין הוא ביום זה כמו שדינו של אדם הוא בר"ה וגמר דינו הוא ביום כפור. וא"ת מה הוא דין ומה הוא גזר דין.

הדין הוא שיאמרו בראש השנה פלוני זכאי ופלוני חייב. אבל הפסק מה יהיה השכר או העונש הוא ביום כפור.

וכן הגשמים בר"ה גוזרין אותן מרובים או מועטים. אבל בעצרת חותמין שיתכן שיהיו מרובים ויפלו למקום שאין בו ישוב או שלא בעתו בעצרת נגזרין היאך יבואו והיכן יבואו ע"כ: תתקעב במוסף מכריז השמש משיב הרוח ומוריד הגשם פן קיימא לן לנהוג כדי שגם הצביבור מתפללין במוסף משיב הרוח פן מסיק בא"ח ובמנהגי מהרא"ק עיין

לעיל סימן קכ"ה קכ"ו קכ"ז: תתקעג הא דנהיגי מקצת בני אדם לאכול תציסעודה בסופה ונחצי השאר בבית.

יש ראייה למנהג' ממדרש תנחומא פרשת פנחס ילמדנו רבינו כו' עד ולמה התירו חכמים להפטר מן הסופה בי"ט האחרון של חג. לא כל שבועה ימי החג מתפללין לטללי' ויום האחרון מתפללי' לגשמים ולכן נפטרין' מן הסופה כדי שיתפללו על הגשמי' בלב שלם: תתקעד פשאירע בשבת אכל סעודה שלישית בסופה תשב"ץ פירש מיד אחר בהמ"ז של שחרית עיין לעיל סימן ת"ץ א"ף יש לנהוג תתקעה לדידן דמורידין פלים מן המנחה ולמעלה בי"ט אחרון.

אין לערוך השלחן והפלים במקום מושבם שלא להכין מי"ט לחבירו. אף יביאם בבית ובלילה יסדרם.

ולעולם בליל מוצאי סוכות הלא נטל ממנו רשות ואומר יהי רצון שנוזףה לשנה הבאה לישוב בסוכות לניתן תשב"ץ: תתקעו יום שני הוא שמחת תורה ולמה נקרא שמחת תורה על שם שבועה שסיימו ישראל את התורה בא שטן לפני הקב"ה לקטרג עליה' ואומר ישראל לומדים תורה ואין גומרין אותה.

וכי שסיימם אותה אומר לו הקב"ה הלא סיימיה. והוא משיב אעפ"י שסיימיה אין מתחילין אותה וכשמחילין אותה ע"י פרשת בראשית משיב לו הקב"ה הלא התחילוה נמצא שאין יכול לקטרג על שם זה נקראת שמחת תורה.

וגם רגילין לעשות סעודת שמחה לכבוד התורה. וחתני התורה רגילין לעשות לשוןשבנים סעודה ומזמנין את הקהל.

ונותני' להם מאכלים טובים. ומצאתי עקרו של מנהג במדרש חזית בתחלת שיר השירים ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית וגו' ויעש משתה לכל עבדיו.

אמר רבי יצחק מפאן שעושין סעודה לגמרה של תורה הג"ה מא"ז באשיר"י סוף מסכת סופה וכן פתב הרוקח סימן רכ"ב: ענין חנוכה ונרותיה תתקעו איתא במדרש פיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וראה אהרן וחלשה דעתו פשלא הנה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו.

אמר ליה הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל ע"י בנייה נסים ותשועות. וחנוכה שקרויה על שמם והוא חננת בית חשמונאי ולפיכך הסמיה פרשת בהעלותך את הנרות לפרשת זאת חננת המזבח.

ואית' נמי בילמדנו ובמדרש רבה אמר ליה הקב"ה למשה לך אמור לאהרן אל תתירא לגדולה מזאת אתה מוכן לקרבנות כ"ז שבהמ"ק קנים הם נוהגים. אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה.

ודייק הרמב"ן והנה דבר ידועה שפשאין בהמ"ק קנים והקרבות בטלים מפני חורבנו אף הנרות בטלים אבל לא רמזו אלא לנרות של חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותינו.

הנה רמז גדול בסמיכות פְּרִשָּׁה זו לַגְּרוֹת חַנּוּכָּה. ונ"ל הפותב דלכן בְּפִרְשָׁה ראשונה
שְׁמֵנָה פְּעָמִים לְשׁוֹן גַּר בְּהַעֲלוֹתָהּ אֶת הַגְּרוֹת רֵאשׁוֹן.

אַל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוּרָה שְׁנֵי. יֵאִירוּ שְׁלִישֵׁי.

שִׁבְעַת הַגְּרוֹת רְבִיעֵי. וַיַּעַשׂ כֵּן אֶהְרֹן אֵל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוּרָה חֲמִישֵׁי.

הַעֲלֵה גְרוֹתֶיהָ שִׁשָּׁה. וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנוּרָה שִׁבְעָה.

כֵּן עָשָׂה אֶת הַמְּנוּרָה שְׁמֵנָה. רֵמֶז לְשֵׁמֶנָה גְרוֹת שֶׁל חַנּוּכָּה.

ובפ' אַמֶּר אֵל הַפְּהָגִים הַתְּחִיל שִׁבְת וּרְגָלִים פָּסַח עֲצַר ר"ה ויוה"כ סופות וַיִּדְבֵּר מִשָּׁה
אֶת מוֹעֲדֵי ה' אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְסָמִיךְ לִיה וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֹן זֵית זָךְ פְּתִית לְמֵאֹר רֵמֶז לְחַנּוּכָּה
שְׁמֹן זֵית זָךְ מִן הַמְּנוּבָּחֵר.

וְאָמַר לְהַעֲלוֹת גַּר יַעֲרוֹךְ אֶת הַגְּרוֹת. לְלַמֵּד לִילָה רֵאשׁוֹנָה גַּר אַחַת וְאַחַת כ"פ גְרוֹת סְמוּךְ
שְׁמֹן זֵית לְסוּפּוֹת מֵה סוּפּוֹת שְׁמֵנָה יָמִים אַף חַנּוּכָּה שְׁמֵנָה יָמִים וּבְכַרְק בְּמֵה מְדַלִּיקִין ת"ר
בְּעֵשְׂרִים וְחֲמִשָּׁה בְּכִסְלֵיו יוֹמִין תְּמַנְיָא אֵינּוֹן דְּלֵא לְמַסְפַּד בְּהוֹן וְדֵלֵא לְהַתְעַנּוֹת בְּהוֹן.

כְּשֶׁנִּכְנְסוּ יְוֹנִים טְמֵאוֹ כָּל הַשְּׂמָנִים שֶׁבַּהֵיכָל וְכִשְׁגָּבְרוּ מַלְכוּת חֲשֵׁמוֹנָי וְנִצְחוּם בְּדָקוּ וְלֹא
מָצְאוּ אֵלָּא פַּךְ אַחַ' שֶׁל שְׁמֹן שֶׁהֵיטָה מְנוּחָת בְּחוֹתְמוֹ שֶׁל פֶּהן גְּדוֹל וְלֹא הָיָה בּוֹ לְהַדְלִיק
אֵלָּא יוֹם אֶחָד וְנִעְשָׂה בּוֹ גַּם וְהַדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ שְׁטָנָה יָמִים.

לְשָׁנָה הָאֶחָדָת קָבָעוּם יָמִים טוֹבִים בְּהַלֵּל וּבְהוֹדָאָה. וְא"ת לְמָה קָבָעוּ חַנּוּכָּה עַל שֵׁם גַּם
הַשְּׁמֹן וְלֹא קָבָעוּ עַל שֵׁם שְׁאָר הַנְּיָסִים שֶׁנִּעְשָׂוּ בְּיָמֵים הָאֵלֶּה כִּי נָתַנוּ רַבִּים בְּיַד מַעֲטִי' כו'.

יֵשׁ לִזְמַר שְׁאוֹתֵן הַנְּסִים יֵשׁ פֶּתַחֲוֹן פֶּה לְמִינִים לִזְמַר מִקְרָה הוּא וְלֹא ה' פּוֹעֵל כָּל זֹאת ח"ו
כִּי יִקְרָה עֲנִיָּין כְּזֶה לִיפּוֹל רַבִּים בְּיַד מַעֲטִים לְאִיזָה סִבָּה. אֲבָל גַּם אֲשֶׁר כְּזֶה שְׁשֵׁמֹן אֲשֶׁר
בּוֹ לְהַדְלִיק רַק לִילָה אַחַת וְנִתְרַבָּה מַעֲצָמוֹ עַד שֶׁיִּסְפִּיק לְשִׁמְנָה לֵילוֹת אֵין צַד לִוּמ' כִּי
מִקְרָה הוּא.

אֲבָל כָּלֵם יוֹדוּ וַיֹּאמְרוּ מֵאֵת ה' הֵיטָה זֹאת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ וְלִזְכֹּר נֶשׁ זֶה תִּקְנוּ חו"ל
לְהַדְלִיק גְרוֹת בְּכָל לִילָה מְלִילוֹת אֵלוֹ: תִּתְקַעַח מְדַלִּיקִין גַּר חַנּוּכָּה בְּכַה"כ בְּדָרוֹם זָכַר
לְמְנוּרָה שֶׁהֵיטָה בְּדָרוֹם וּמְסַדְרִין אוֹתָם מִמְזֶרַח לְמַעֲרָב וְיִפְנֶה מִשְׂמָאל לְיָמִין כ"כ מוֹרֵי
הַגָּאוֹן מְהַר"ש ז"ל ם תִּתְקַעַט וּבְבֵית מְדַלִּיקִין הַגְּרוֹת אֲצֵל הַפֶּתַח מִבְּפָנִים בְּטַפַּח הַסְּמוּךְ
לְפֶתַח לְיָמִין בִּיאָתוֹ.

וְאִם יֵשׁ מְזוּזָה בְּפֶתַחוֹ יִנִּיחַ בְּשִׂמְאֵל בִּיאָתוֹ כְּדִי שְׂיִכְנֹס בֵּין שְׁתֵּי מְצוֹת. וְכַתֵּב בְּהַגְּהוֹת
מְרַדְכֵי בְרוּב הַשְּׁנִים חַנּוּכָּה חָל בְּפִרְשַׁת מִקְצֵי וְסִימְנָה מִקְצֵי שְׁנַתִּים גוֹטְרִיקוֹן "שְׂמָאל גַּר
"תְּדַלִּיק "יָמִין "מְזוּזָה וְכַתֵּב מְהַר" ם שְׁמַתְחִיל לְהַדְלִיק מִשְׂמָאל וּמְסִיִּים בְּיָמִין דְּהֵינּוּ
מִשְׂמָאל לְיָמִין כִּי כָּל פּוֹנוֹת שְׂאֵתָה פּוֹנָה הֵינּוּ דְרָךְ יָמִין.

וּכְגוֹן כְּהֵנִים בְּדוּכְנָן וְז"ל מִהַרִּי"ק א"כ רֵאוּי לְהַתְחִיל לְהַדְלִיק בְּגַר הָרֵאשׁוֹן בְּגַר הַיּוֹתֵר
יָמִינֵי וַיְבָרַךְ. וּבְלִיל שְׁנֵי שְׁמוֹסִיף גַּר אַחַר סְמוּךְ יִתְחִיל וַיְבָרַךְ עַל הַנוֹסֵף שֶׁהוּא יוֹתֵר
שְׂמָאלִי.

כְּדִי לְפָנוֹת לְצַד יָמִין כְּדַבְרֵי מְהַר" ם. וְכֵן בְּלִיל שְׁלִישֵׁי יְבָרַךְ עַל הַנוֹסֵף וְיִפְנֶה לְצַד יָמִין.

וכן תמיד על הנוסף שהוא מורה על הגם ומהר"י כתב בסימן ק"ו דהאידיןא ברוך מקומות ורובא דרובא דעלמא אכי' תלמידי חכמים אין להם מזוזות בבתי חורף שבהן מדליקין. א"כ צריכין להדליק בנמין הפניסה בצד הטפח הסמוך לפתח.

אף לדין דמדליקין בפנים פדאיתא במרדכי ואם פן אותו נר שהוא פנגד ימינו הוא הסמוך לפתח לעולם. וכן צריף להתחיל שהיא עיקר המצנה דבדידיה לחוד הוי סגי אי לא הוי בעי למחוי מן המהדרין.

אבל מהר"ם מזוזת הנה לו בפתחו וא"כ הנה צריף להדליק בשמאל הפניסה. ואם פן נר הסמוך לפתח לעולם פנגד שמאלו.

וא"ת א"כ מה צורך לטעם דכל פונות תיפוק ליה משום האי טעמא. י"ל דנפקא מינה אם היו הנרות מסודרים מצד הפתח לצד צפון שפנגד הפתח.

כמו אם הפתח במזרח והנרות מסודרים ממזרח למערב שאז צריף להפוך פניו לדרום ולהתחיל בנר שסמוך לפתח ולא יתחיל לצפון ויתחיל באותה נר משום דכל פונות כו'.

וק"ל למדקדק וכדעת מהרא"י פן הוא דעת מורי הגאון ז"ל. וכתב ע"כ המדקדק יניח לאורך בטפח הסמוך לפתח שאז פולן שוין בענין טפח הסמוך לפתח שפולן סמוכין בכניסת הפתח ואז ידליק משמאל לימין ויתחיל לברך לעולם בנר שמאלי ויפנה ויוסיף לימין ודו"ק.

ומ"ש יניח לאורך בטפח הסמוך לפתח. רוצה לומר יניחם במזוזת בתוך חלל הפתח וכן הגיד לי הפה קדוש בעצמו והראה למש"ה באצבעו כזה ראה: תתקפ המדליק בליל ראשון מברך להדליק נר של חנכה ושעשה נסים ושהחיינו.

וסימן לדבר עשה לה שרף ושים אותו על "גם והנה כל הרואה אותו ונחי. ומפאן ואילך להדליק ושעשה נסים דגם כל יומא הנה.

אבל שהחיינו אין לברך כל לילה אע"ג שבכל לילה מתחדש הגם לפי שפבר ברכנו אותו לילה ראשונה על השמן שהוא ואין בשמן מתחדש דבר אלא נעשה בו גם שהספיק א"ח. ונוסח הברכה כתב מורי ז"ל שלחננופה מלה אחת ולא של חנופה שתי מילות.

ומצאתי כתוב ש"ל לזמן הזה הלמד בפתח משום ה"א שאחריו. ונברו בתרומה משוקדים בקנה האחד הבי"ת בפתח.

ובפרשת ויקהל בקנה אחד הבי"ת בשב"א שאין ה"א אחריו ע"כ. ואני הפותב אומר אין יתרון לבעל הלשון הזה המדקדק בלשונו פך.

שהרי מצינו כמה פעמים בתורה הפוך מדקדוקו. למשכן עצי שטים הלמ"ד בפתח ואין ה"א אחריה.

למקצעות המשכן הלמ"ד בשב"א. מבית לפפורת ארון וגומר הלמ"ד בפת"ח.

לפתח האהל בשב"א. יין לנסף בכת"ח.

לשבעת הכפשים בשב"א. ואפי' בחד קרא בפתו מורעו למולך לבלתי המית אותו לכו
אין לנו לדקדק בדקדוק הלשון הזה יותר נכון לומר לזמן בחירק מאחר דאמר הזה
דפת"ח מורה על זמן המינוח ומהו הזה דאמר אחריו: תתקפא ואין להדליק עד שיגמור
כל הברכות כמו שעושים בקריאת מגלה ונטילת לולב דכנלא בעינו עובר לעשייתו.

ומיד אחר גמר הדלקת הגר הראשון שהוא עיקר יאמר הגרות הללו ויגמור הדלקתו
בעוד שאומר הגרות כו'. ומה דאיתא במסכת סוכרים די"ל הגרות קודם שיברך שעשה
גסים כתב מהרי"ל בחשובה סימן קמ"ה דאיכא למימר דמ"ס סבירא פמאן דאמר
בירושלמי בשעת עשייתו ואנו אין לנו אלא תלמוד דידן דעיקר וכ"ש דאין מנהג פשוט
לומר והיאך נפסיק בטפל לבין העיקר.

והרב מורי הגאון ז"ל ל נוסח הגרות הוא הגרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל
הגיסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו על ידי פהניך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה
הגרות הללו קודש הן ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות
לשמה על נפלאותיה ועל גסיה ועל ישועתיה לא תשנה ולא תנסוף ולא תגרע.

והטעם מפני שסימן ל"ו תיבות לבד הגרות הללו פאלו אמר הגרות הללו ל"ו הן ע"כ.
ויש חסרון בספרו וצריך להיות לבד הגרות הללו אנו מדליקין דאי לאו הכי אין החשבון
מכונן.

או נאמר שיש תוספות בנוסח ואי אפשר להמלט מאחד משני דרכים אלו. ואף לפי זה
יש מלה יתירה והייתי חושב אחד אינו מן המנין.

עד שמצאתי בספרי דפוס בנוסח מורי ז"ל ושם לא היה כותב על הגיסים ועל הנפלאות
רק על הגיסים והנפלאות ואז הוא מכונן ל"ו זולת הגרות הללו אנו מדליקין. ושמתתי
פמוצא שלל ר"ב ונוסח הרא"ש הוא מ"ד תיבות כמספר גרות חנוכה עם השמשים:
תתקפב נשים חייבות בגר חנוכה ומברכין אם אין לה בעל או אם אינו בעיר משום דאף
הם היו באותו גס.

וכתב הר"ן שגזרו היונים על כל הבתולות הנשואות שייבעלו להגמון תחלה וע"י אשה
עשה גס. דאמרינן במדרש דבתו של יוחנן האכילו לראש האויבים גבינה לשכרותי
וחתכ' את ראשו ועל זה נהגו לאכול גבינה בחנוכה עכ"ל: תתקפג אורח יכול להשתמר
בפרוטה עם בעל רבית כדי שיברך עליו.

ואם אשתו מברכת עליו בביתו אין צריך יותר. ואע"פ שמדליקין עליו בנדאי בתוך ביתו
אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות לפי שחובה הוא על כל אדם לראות
הגרות הללו א"ח.

ואם הוא בין היהודים ואינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו שמדלקת עליו. בזה יש פלוגתא
דרבננותא מהר"י מולי"ן בתשובה ומהרא"י בתרומת הדשן כתבו דאפ"ה יכול להדליק
בברכות.

ומהר"י קארו ומורי ז"ל הסכימו שאין לברך ומהר"ם בהגהותיו כתב דנוהגין לברך.
ונראה דטוב לברך בלי הנזכרת שם ומלכות: תתקפד ואסור להשתמש לאורן לא שפא

תשמיש של קדושה כגון ללמוד ולא שנא שאר תשמישים אפילו תשמיש עראי בעלמא כגון לעיין מעות לאורם וכיוצא בו אסור.

וצריך להוסיף גר אחד והוא נקרא שמש וכתב המרדכי פירק במה מדליקין דנוהגין לעשות השמש יותר גדול מהאחרים שאם בא להשתמש לאותו הגר. ויש נוהגין לתתכם למעלה מפל הגרות וסימן שרפי"ם עומדים ממעל ל"ו.

והגהות מרדכי התדשות נתנו סימן להוספת שמש. נחש"ת נוטריקון "גר" תנופה "שמש" "תדליק".

ולי הכותב נראה דיפה כינון החכם שנתן סימן מלת נחשת. דאיתא בתנחומא זקב כסף ונחשת אילים מאדמים נחשת זה יון והרוקח כ' א"ת ב"ש נחשת טסבא בגימטריא יון: תתקפה גרות תנופה שהדליק אחד בסתם לשם שמש ולא פירש איזה מהם שהיה לשמש.

גר האחרון יהיה שלא לשם גר תנופה. שאם ישמש לאור אותו הגר.

נתערב גר של שמש בין שתי גרות של תנופה לא אמרינו בטל ברוב דהוי דבר שבמנין ואסור להשתמש לאור שלשון תרומת הדשן סי' ק"ג: תתקפו קודם הדלקה יתן בה שמן פשיעור הוא שיעור שידליק חצי שעה אבל לא ידליק ניחן בה שמן אחר כף.

עבר זמן זה השיעור יכול לכבותה או אם ירצה להשתמש לאורו מאז נהלאה רשאי. ויש מהמפרשים שחולקים על זה ואימרים הנותר מן השמן והפתילות בליל ראשון.

מוסיף עליו ומדליק בליל שני. נותר בליל שני.

מוסיף עליו ומדליק בליל שלישי. וכן בכל הלילות.

נותר ממנו בליל שמנה. עוש' ממנו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותה ואמרינו שאם נתערב בשמן ואין ששים לבטלו שאין להוסיף עליו ולבטלו.

ואסר גם כן להשהותו לשנה הבאה לגר תנופה דחיישינו שפא יבא ליהנות ממנו כיון ששהה אותו לזמן מרובה. ואפי' אם נתנו בכלי מיאוס אסור להשהותו.

ויש שהשוו השתי הדעות ואמרו שהאומר כבתה תוך זמנו מותר להשתמש לאורו. היינו דוקא כששם שמן יותר מהשיעור.

והאומר שהנותר אסור היינו בשלא שם אלא פשיעור. ומר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי.

וכן כתב המרדכי בשם מהר"ם וכ"כ מהר"י קארו ומורי הגאון ז"ל ואיפא למידק למה צריך לעשות מדורה למותר השמן והפתילות מאי שנא מעצי סנפה ונוייה דשרו אחר החג. כבר תירץ הר"ן ז"ל דהתם לא מקצה להו אלא לימי החג לפי שעשויוין להשאר אחר החג ולא מקצה להו למצותה לגמרי.

אבל שמן ופתילה שעשויים להתבער לגמרי פי יתיב להו כבר לגמרי מקצה להו למצוה דאין אדם מצפה אימתי תכבה גרו. ואם נשתיירו הרי הן אסורין שהרי הקצה אותם למצותו לגמרי ודומה לעצי סנפה ונוייה שנפלו בחג שאסורין כדמוכח בפרק המביא כדי י"ז.

ולא דמי לגר של שבת שעשויה להיות פולחן למצותה ואפ"ה נהגין אחר השבת מן השמן ומן הפתילה משום דהתם אף בעודו דולק לעצמו למנותו נהגין ממנו משא"כ בגר חנוכה. וכיוצא בזה פתבו התוספות פירק פירה כבתה מעצמה קודם זה הזמן אין צריך לחזור ולהדליק!

ואפילו אם כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת אין נזקק לה. כן כתב מהרא"י בתרומת הדשן סימן ק"ב ובתשובת הרשב"א שאפי' אם בא לתקנה אחר שהדליקה וכבתה אותה בשוגג אינו מחוייב לחזור ולהדליקה.

ואם מדליקה אינו מברך עליה. ומורי ז"ל פליג אחר דינים הללו וכ' בשניהם דנראה דצריך לחזור ולהדליק.

ומיהו יש להסתפק אם לחזור ולהדליק בברכה קאמר או לא. ונראה להדליק בלא ברכה: תתקפו מדליקין מגר לגר אפי' ע"י קיסם שרי לפי סוגיא ההלכה המחנורת רק שעל פי התוספות ראוי להחמיר.

וצריך להזהיר כשכבה השמש שמדליק בו הנרות. שלא ידליקו מן הנרות אלא מגר של חול.

ובבהכ"נ אין צריך להזהר שכל הנרות שבתוכן של מצוה הן. ומ"ה יש למחות ולגעור אותן שמדליקין גרותיהם ע"י שפחות מגר בהכ"נ.

חזן ממ"ש דשרי משום מבואות האפילו. ועל ידי כך זכה שאול למלכות.

וגר של הבדלה קרוי גר של מצוה. אבל אחר שהבדיל עליה כבר עבר מצותה ויכול להדליק ממנה.

דאפי' גר חנוכה אחר שיעורו שוב אינו קרוי גר של מצוה: תתקפח מילא קערה שמן והקיפוה פתילות אם כפה עליה פלי. כל פתילה עולה בשביל גר אחד לא כפה עליה פלי אפילו לגר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדור'.

ע"כ יש לזהר להעמיד הנרות בשורה בשנה ולא בעגול דהוי כמדורה. גם לא לתחבם אחד נכנס ואחד יוצא כ"כ מהרי"ל.

ומהרי"ו כתב דלא ידבקם יחד אפי' אחר שהדליק גם אין לתחבם סמוכים זה לזה עד שמתחממת ונופלות או נוטפות א"ז ומהרא"י כתב בתרומת הדשן ק"ה דמותר להדליק בפמוטות שקורין לאמ"פ מאחר שכל גר מןבדל הרבה מתבירו.

ומורי ז"ל כתב דצריך לתלותם בטפח הסמוך לפתח ויתחיל מצד האמצעי שהוא סמוך לפתח ויסבב לצד ימין. אבל המדקדקים נזהרים שלא להדליק בפמוטות שאין בהם הידור לגרות חנוכה: תתקפט מהר"ם ז"ל הנה רגיל בשרגות קטנות של מתכות.

וטעמו הנה דאלו הנה של חרס הנה צריך בכל לילה חדשים דתניא בתוספתא דשבת אין מדליקין בגר ישן. ואני פשהייתי שואב מים ממעייני הישועה ממקור מים חיים הנובעים מים של שלמ"ה מורי הגאון ז"ל ראייתי שקנה לו שרגות קטנות של כסף ובגליל שני התחיל להדליק בהם ובירך להדליק ושעשה נסים ושהחינו.

וטעמו פדאית' בברכות בנה בית חדש וקנה פלים חדשים מברך שהחיינו. אף שהרא"ש וכוונת הטור פתבו דבשעת קנינו יש לו לברך אע"פ שלא נשתמש בה עדיין.

מ"מ הנה ניחא ליה להסדיר ברכת שהחיינו עם אלו שתי ברכות כמו שמסדרין שהחיינו דלולב עם ברכת גטילה. ושהחיינו דסנפה עם קידוש היום.

וכמו שמסדרים ברכת על גטילת ידיים עם שאר הברכות בבה"כ פאשר הנהיג הוא ז"ל: תתקצ שמן זית מצנה מן המןבחר או שענה וכן המנהג. ומצנה לקנות שענה מן הצדק' מה שנטף מנרות של בה"כ מאחר דאתעביד בהו חדא מצנה וישמור מזה שלא יקנה שענה מנרות של בתי תפלות שלהם פי אע"פ שנתבטלו מ"מ מאוסים הם לתשמישי מצנה.

ובהגה"ה בתשב"ץ פתב וזה לשונו נרות של ע"ז נהגו שלא לעשות בהן שום דבר מצנה אפי' ללמוד בהן ע"כ. ובאגודה במסכת מנחות דאין עושין דבר ישן למצנה כגון מעילין שגלבושו אין לעשות לס"ת והביא ראיה ע"ש.

כ"ש דבר מתועב ומגנאל הבא מע"ז שאין להשתמש למצנה: תתקצא נר של שבת ונר חנוכה נר שבת עדיף כ"ש נגד קידוש דאף נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. וכתב מורי הגאון ז"ל ומהאי טעמא ראוי לומר במה מדליקין שהיא נגד הנר קודם קידוש היין שהרי נר קודמת ע"כ: תתקצב נר של שבת ונר של חנוכה ידליק של חנוכה ברישא ואע"ג דתדיר קודם.

הכא אם ידליק של שבת ברישא יהא אסור להדליק של חנוכה אח"כ כ"כ בהג"ה וכן נוהגין. ומברכים אפי' מבע"י מהרא"י סימן ק"ב בתרומת הדשן.

ובמ"ש פתב מהרא"י בסימן ס' מדליקין נר חנוכה קודם שמבדיל וכן הוא במנהגים. וטעמא דידהו דכל מה דמאחרין לצאת מן השבת טוב.

וקשה בעיני הלא תדיר קודם וטעמא דידהו דמאחרים לצאת מן השבת הלא בזה שמדליק נר חנוכה מראה שהוא חול. ומאי שייך עוד לומר דמאחרין לצאת מן השבת והוי כטובל ושרץ ביזו מראה שהוא מאחר לצאת מן השבת ומדליק נר שהוא אב מלאכה.

ולא רציתי למעבד עובד' ואח"כ מצאתי בקובץ אחד וזה לשונו במ"ש הנה מהרי"ל מבדיל ואמר זמירות של מ"ש ואח"כ הנה מדליק נרות חנוכה כד מצאתי בהגהות בן מהרי"ל שהגיה והעיד על אביו שנהג כן.

וכן מצאתי בתשובת להראב"ד והאגור פתב שמהרי"ל הנה נוהג להדליק קודם הבדלה אבל הנכון להדליק אחר הבדלה ע"כ וכ"כ האבודרהם: תתקצא אמר מהר"ם שרבויה הסעודה שרבים בחנוכה הם סעודות הרשות שלא קבעו' אלא להלל ולהודות לא למשטה ושמחה.

ומורי הגאון ז"ל פתב דמצנה לשמן ומשום הכי קראו י"ט והם ימי שמחה וכן פסק הרמב"ם והמרדכי ארוך ואנו נוהגין לומר זמירות ושבתות בסעודות שרבים בהם והוי סעודת מצנה לדעת פולם.

וכן מצאתי בהגהות מרדכי שיש קצת מצנה ונ"ל אני י"ט הכותב קבלתי סימן אחר
בפרשת ויהי מקץ וטבות טבח והכן החי"ת מטבח" והתיבה והכ"ן הם אותיות חנוכה.
וסמך לסעודות שעושים בחנוכה.

ואותיות טבו"ח טב"ח בגימטריא מ"ד כמו הגרות ע"כ: תתקצד נוהגות הנשים שלא
לעשות מלאכה בעוד שהגרות דולקות. וכתב רא"ש ז"ל הטעם כדי להכיר שאסור
להשתמש לאורה.

ועוד שמה יכבה גר אחת שמשתמשים לאורה וע"כ יכשלו להשתמש לאורה. ולפ"ז המנהג
שמענו שיש נשים שאין עושין מלאכה בכל שמנה ימים ומקום שנהנו איסור אין להקל.
ונ"ל דדווקא הנשים החמירו על עצמם יותר מפני שהתשוועה באה ע"י מעשה ידי אשה:
תתקצה גומרין הלל כל שמנה ימי חנוכה ואומרים על הנסים בהודאה בתפלה ובבהמ"ז
בברכת הארץ.

וכתב בא"ח יוחנן הוא חשמונאי כמו שאמר בספר יוסיפו"ן. וי"א חשמונאי על דרך ואתו
חשמנים והוא דרך גדולה.

וכתב עוד שם י"א הרשעה בחירק הרי"ש והביאו לזה מה שמצאו בזכריה זאת הרשעה
(פי' בעלת הרשעה) כי מלת רשעה הוא שם דבר כמו כי בערה באש רשעה אבל יותר
טוב לקרות הרשעה בתטף פתח תחת הרי"ש על דרך הכתוב ביחזקאל מזכרו הרשעה
והוא שם התואר.

וא"ת למה אומר וזדים ביד עוסקי תורתך ולא אמר דבר והפכו כמו שאמר בכל האחרים.
וי"ל כי דרך הפסוק לקח דכתיב וזדים הליצוני עד מאוד מתורתך לא נטיתי ע"כ.

וכתב הרא"ש והטור אם לא אמר אין מחזירין אותו. ומיהו אם נזכר באותו ברכה כ"ז
קיא הנפיר את השם ש אפי' נזכר בין אמה להשם חוזר.

וכתב הפלבו היינו פשטי' אבל אם לא סייג פשיגוע להרחמן יאמר הרחמן עשה לנו
נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו': תתקצו
ר"ח טבת מפקין ב' ספרי תורות וקורין באחת בפרשת פנחס.

פ' ר"ח קודם דחנוכה. משום דר"ח תדיר וקודם וראייה דתדיר קוד' מפרשת פנחס
שמפרש ומסדר תחילה קרבנות תמידין ואח"כ שבת ואח"כ ר"ח כו'.

ושלשה הוריות במתני' מפיק מדרשות הקרא וכתב הרוקח פעם אחת שכת' וקרא ארבע
בפ' החודש שכתב בחנוכה ואמר ר' אם לא הנה הס"ת מבחוץ לא היינו צריכין לקרות
החמישי בשל חנוכה דהא אמרינן אין משגיחין בחנוכה ופורים לקרות כל עיקר.

כלו' אם לא יקרא כל עיקר אין לחוש אבל עכשיו שס"ת שני מבחוץ קורא עוד אחר
וקורא בשל חנוכה. ולא יחזור ויקרא הרביעי שקרא כבר שלא מצאנו פן אלא פשקרא
כהן במקום לוי עכ"ל א"ר יצחק נפתא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה
ספרי תורות וקורין ו' בעניינו של יום.

השביעי קורא בתורה שנייה וביום השבת ובראשי חודשיכם. קדיש.

ומפטר קורא בתורה שלישית פ' חנוכה. ולפיכך מקדימין בדר"ח משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

ומפטר בגרות זכריה ושמיחי עד חן חן לה דממאי דסליק מיניה הקורא בתורה מפטרין לפיכך פטר בגרות זכריה ולא בשל ר"ח. ועוד משום פרסומי ניסא עדיף.

וא"ת למה לא נאמר ג"כ תדיר קודם ומפטר בשל ר"ח. וי"ל דהיכא אמרינן דתדיר קודם פשאפטר לקיים את שניהם פגון בקריאת הפרשיו' אבל בכאן ח"א לקיים את בגיה' שאין קורין שני הפטרות.

ולפיכך אמרינן פרסומי ניסא עדיף כ"כ האבודרהם. ואי מיקלע בתרי שבתות.

שבת ראשונה מפטר בגרות זכריה. שבת שנייה בגרות שלמה מן ויעש חירום.

ואעפ"י דגרות שלמה קדימי והיה בדין לקרותן בשבת ראשונה. פיון דנבואת דזכריה הייתה על חורבן בית שני שבו היה גם חנוכה.

קורין בו בשבת ראשונה כל' בו. ופעם אחת אירע חתונה והפטירו ויעש חירום ולא של חתונה.

ונראה למהרא"ק ז"ל להפטר של חתן וכן איתא באור זרוע קטן. וצ"ל דמהרא"ק ז"ל לטעמיה אזיל שכתב שנוהגין להפטר בשניה' אפילו בתרי גביאים כמו שנוהגין באתרא דמר בווינ"א דשירה נחתונה הפטירו ודבורה שוש אשיש ולא חשו לתרי גביאי.

אבל היכא דנהגו שלא לדלג מנביא לנביא נראה באין להפטר רק בשל חנוכה. וכן משמ' ברוקח.

שכתב בשבת ראשון מפטירין בשל חנוכה ולא של ר"ח ולא שוש אשיש. ומסתמא הוא הדין בשבת שנייה דסתמא אמרו אין שוש אשיש דוחה חנוכה ולא חילקו פן הורה מהר"ט ז"ל: עגין ארבע פרשיות תתקצז לעולם אין אדר בא אלא בזבד"ו, פי' אדר הסמוך לגיסן לעולם לא יבא כ"א בשבת או בשני או ברביעי או בששי בשבת ונהסימן זבד"ו.

ועל אותו הסימן עשו ז"ל סימנים אחרים לדעת בהם עניין הפרשיות ועגין ההפסקות. ואלו הן הסימנים זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו.

פי' זט"ו אם יבא ר"ח אדר הסמוך לגיסן ביום שביעי. קורין בו ביום פרשת שקלים.

ובשבת שנייה שהוא שמנה בו קורין פרשת זכור. ובשבת שלישית שהוא ט"ו בו.

מפסיקין והוא מקרת פורים. וזהו סימן זט"ו.

פלומר חל ר"ח אדר בשביעי מפסיקין בט"ו בו. ופירוש ב"ו.

אם חל להיות בשני בשבת מקדימין וקורין פרשת שקלים בשבת שלפניו. ומפסיקין לשבת הבאה שהיא ששה בו.

וזהו סימן ב"ו פלומר חל בשני מפסיקין בו ביום. ופירוש ד"ד חל להיות בד' בשבת מקדימין וקורין פ' שקלים בשב' שלפניו ומפסיקין לשבת הבאה שהיא ארבע בו וזהו סי' ד"ד.

פְּלוֹמֵר חֵל ר"ח לְהִיּוֹת בְּיוֹם ד' מִפְּסִיקִין ד' בּוּ. וּפְיָ וּבִי"ו אִם חֵל ר"ח יוֹם ו' יֵשׁ בּוּ שְׁנֵי הַפְּסִיקוֹת וְשִׁמְרֵימִין וְקוֹרִין פ' שְׁקָלִים בְּשַׁבַּת וְשִׁמְרֵימִין.

וּמִפְּסִיקִין לְמַחְרַת שֶׁהוּא ב' בּוּ. וְקוֹרִין פְּרֻשֵׁת זְכוּר בְּשַׁבַּת שְׁנֵימָּה שֶׁהִיא תְּשַׁעָּה בּוּ.

וּמִפְּסִיקִין פַּעַם אַחְרַת בְּשַׁבַּת שְׁלִישִׁית שֶׁהִיא י"ו בּוּ. וְנִהוּ סִימָן וּבִי"ו פְּלוֹמֵר חֵל ר"ח לְהִיּוֹת יוֹם שְׁשִׁי מִפְּסִיקִין ב' בּוּ וְי"ו בּוּ.

וּלְעוֹלָם אֵין מִפְּסִיקִין בֵּין שְׁלִישִׁי לְרַבִּיעִי. וְסִימָן כְּמוֹ לְאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל פֶּסַח.

בֵּין הַכּוֹסוֹת הַלְלוּ אִם רָצָה לְכַתּוֹת יִשְׁתָּה בֵּין שְׁלִישִׁי לְרַבִּיעִי לֹא יִשְׁתָּה. וְלְעוֹלָם קוֹרִין פְּרֻשֵׁת שְׁקָלִים אוֹ לְפָנֵי ר"ח אֶדְר אוֹ בְּיוֹם ר"ח.

וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁבְּאַחַד בְּאַדָּר מְשַׁמְּיעִים עַל הַשְּׁקָלִים שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה זֹאת עוֹלַת חוֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ לְחֻדְשֵׁי הַכְּנָה. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדּוּ שֶׁמֶר"ח ר"ל וְאָמַר בְּחֻדְשׁוֹ פְּלוֹמֵר חֻדְשׁ וְהָבֵא לִי קָרְבָן מִתְּרוּמָה חֻדְשָׁה.

פ' מִתְּרוּמַת שְׁקָלִים חֻדְשִׁים. וּלְפִיכֹף מְשַׁמְּיעִים חֻדְשׁ אַחַד קוֹדֵם גִּיסוֹן כְּדִי שְׁיָכִין כָּל אַחַד וְאַחַד מִחֻצֵי הַשְּׁקָל שְׁלוֹ וְיִהְיֶה הַכָּל גְּבוּי וּמוֹבָא לְמַקְדָּשׁ כְּשִׁיבָא גִיסוֹן.

וְעַל כֵּן כְּשֶׁחֵל אֶדְר בְּתוֹךְ יְמֵי הַשְּׁבוּעָה מִקְדִּימִין לְהַשְׁמִיעַ בְּיוֹם שַׁבַּת שֶׁעֲבָרָה שָׂאם יִאֲחָרוּ עַד שַׁבַּת הַבָּאָה לֹא יִהְיֶה חוֹדֶשׁ שָׁלֵם בֵּין הַהַכְּרָזָה לְרֵאשׁ חוֹדֶשׁ גִּיסוֹן. אֲבָל כְּשִׁיבָא רֵאשׁ חוֹדֶשׁ בְּשַׁבַּת אֵין צָרִיף לְהַקְדִּים שְׁהָרִי יֵשׁ כָּאֵן חוֹדֶשׁ: וְעוֹד אָמְרוּ ו"ל טַעַם אַחַר בְּמַסְכַּת סוֹפְרִים לְפִי שֶׁהִנֵּה גְלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהִנֵּה הָעוֹלָם שֶׁהֵמֵן הִרְשַׁע הִנֵּה עֲתִיד לְשַׁקּוֹל שְׁקָלְיוֹ לְיִשְׂרָאֵל.

לְפִיכֹף הַקְדִּים שְׁקָלֵיהֶם לְשַׁקְלֵיו זָכַר לְאוֹתוֹן שְׁקָלִים קוֹרִין פ' שְׁקָלִים בְּשַׁבַּת הַסְּמוּכָה לְר"ת אֶדְר מִלְּפָנָיו. וּפְרֻשֵׁת זְכוּר קוֹדֵם פּוֹרִים.

לְהַקְדִּים זְכִירָה לְעִשְׂיָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְהִימִים הָאֵלֶּה גִזְרִים וְנַעֲשִׂים וְעוֹד דְּכַתִּיב זְכוּר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמַלְק וְאָמְרוּ חז"ל יָכוֹל יֵהָא בְּלָב. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לֹא תִשְׁכַּח הָרִי זְכִירָה בְּלָב אָמוֹר הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים זְכוּר הָרִי אוֹמֵר בְּפֶה.

וּפְרֻשֵׁת פָּרָה אֶדְנֹמָה לְהוֹדִיעַ לְעַם שֶׁהֵם טְמֵאִים מִתִּים שִׁיטְהָרוּ בְּאַפְרַתָּה לְפִי שֶׁבִר"ח גִּיסוֹן מִתְחִילִין הִרְחוּקִים לְעֵלוֹת לִירוּשָׁלַיִם וּלְפִיכֹף אֵין מִפְּסִיקִין בֵּין פְּרֻשֵׁת פָּרָה אֶדְנֹמָה לְפ' חוֹדֶשׁ. וְעוֹד שֶׁאֵרז"ל דּוֹרְשִׁין בְּהַלְכוֹת הַפֶּסַח קוֹדֵם הַפֶּסַח שְׁלִישִׁים יוֹם וְטָמֵא לֹא יִהְיֶה יָכוֹל לְעֵשׂוֹת פֶּסַח עַד אַחַר הַזָּאָה וְטְהָרָה.

וּלְפִיכֹף קוֹרִין פְּרֻשֵׁת פָּרָה בְּשְׁלִישִׁית שְׁשִׁי בְּהַלְכוֹת טְהָרָה וְדִינֵי הַזָּאָה כְּדִי שְׁיִלְמְדוּ יִשְׂרָאֵל לְטַהַר עֲצָמָן לְפָנֵי הַפֶּסַח וְיַעֲשׂוּ הַפֶּסַח בְּטְהָרָה. וּפְרֻשֵׁת הַחוֹדֶשׁ בְּרַבִּיעִית מִפָּנֵי ר"ח גִּיסוֹן שֶׁעֲנִינּוּ שֶׁל יוֹם הוּא וְחוֹדֶשׁ גִּיסוֹן הוּא רֵאשׁ לְכָל חֻדְשִׁים וּלְסֻדְרֵי הַרְגָּלִים.

וּאֵרז"ל בְּדִין הִנֵּה לְהַקְדִּים פ' הַחוֹדֶשׁ לְפ' פָּרָה. שְׁהָרִי בְּאַחַד בְּגִיסוֹן הוֹקֵם הַמְשַׁכֵּן וּבְשִׁנֵּי לוֹ נִשְׁרָפָה הַפָּרָה.

וְלָמָּה קָדְמָה פְּרִשְׁת פָּרָה לְפִי שֶׁהִיא טְהוֹרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. כִּי מִטּוֹמְאֵת מֵת כְּדֵי שְׁלֹא יִהְיוּ נִדְחִין לְפֶסֶח שְׁנֵי: תִּתְקַצַּח כְּתֹב הַכְּלָבוּ בְּעֵינַי פְּרִשְׁת פְּרָה מֵעֲשֵׂה הִנֵּה בְּחֻז שֶׁקָּרָא וּפְסָק לְהִגֵּר הִגֵּר בְּתוֹכְכֶם וְגַלְל סֶפֶר תוֹרָה וַיָּשָׁב בְּמִקְוָמוֹ.

וְקָפַד רַבִּי עַל הַדְּבָר וְאָמַר לֹא קָרִיתֶם הַפ' כִּלְהָ וְדוּמָה כָּאֵלוֹ לֹא קָרִינָא כְּלָל שְׁלֹא אֶמְרֵנוּ אֵלָּא רָמַז בְּעֵלְמָא וְחֻזְרוּ וּפְתַחוּ וְהִתְחִילוּ בְּרֵאשׁ הַפְּרָשָׁה וְהִקְוִיא בְּרַף לְפָנֶיהָ וְלֹא חָרִיָּה מִטַּעַם רַבִּי וְגָמְרוּ כָּל הַפְּרָשָׁה עַד תְּטַמְּא עַד הָעָרֵב: תִּתְקַצַּח לֹא מְצִינוּ שֶׁצָּרִיף לְקָרוֹת בַּס"ת אֵלָּא פְּרִשְׁת זְכוּר תוֹסֵפֶת' פ' ב' דְּמַגְלָה וְכוּן בַּסֵּמ"ק חֲשִׁיב עֲשֵׂה לְזִכּוֹר מֵעֲשֵׂה עֲמֶלֶק וְהוּא פְּרָשָׁה זְכוּר כו'.

ע"כ כְּתֹב מְהֵרָא שְׁאוֹתֶם שְׁאִינֶם יְכוּלִים לְבֹא לְמַנְיִין לְפְרִשְׁת זְכוּר יֵשׁ לָהֶם לִיזְהַר לְאִמְרָה בְּנִיגוֹן וּבְטַעְמִים. וּבְתוֹ' פ' הִנֵּה קוֹרָא כְּתִבוּ דַּפ' זְכוּר וּפ' פְּרָה דְּאוֹרְזֵייתָא הֵבִיאוּ הַב"י בַּא"ח ס' קמ"ו וּבְסִי' תרפ"ד.

וּמוֹרֵי מְהֵרָא ש' ז"ל כ' בְּסֶפֶר חֻכְמַת שְׁלֹמֹה דְּטַעוֹת הוּא וּמְחַק פ' פְּרָה. עֲנִין פּוֹרִים וּקְרִיאַת מַגְלָה תִּתְר מְנַהֵג פְּשׁוּט לְהִתְעַנּוֹת עָרֵב פּוֹרִים לְזִכָּר דְּבָרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעְקָתֶם שֶׁעֲשׂוּ בִּימֵי מְרָדְכִי וְאַסְתֵּר.

וְאֵעִפ"י שְׁאוֹתֶם הַצּוֹמוֹת הָיוּ בִּימֵי פְּסַח נְהַגוּ הָעוֹלָם לְסַמְּוֹה הַתְּעַנּוּת לְפּוֹרִים. וְכִשְׁחַל פּוֹרִים לְהִיּוֹת בְּאַחַד בְּשַׁבַּת נְהַגוּ לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם חֲמִישִׁי שֶׁלְּפָנָיו.

וְלֹא דְמֵי לַת"ב דְּמֵאחֲרֵים דְּאִין מְקַדְיָמִין לְפִנְרַעְנוֹת פ"ק דְּמַגְלָה. וְהֵרֵב הַמְּגִיד כְּתֹב הַטַּעַם שֶׁמְקַדְיָמִים לְיוֹם ה' לְפִי שֶׁא"א לְאַחַר עַד יוֹם רֵאשׁוֹן לְפִי שֶׁהוּא פּוֹרִים.

וְכוּן אִין מִתְעַנִּין בַּע"ש מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבַּת וְאֵעִפ"י שֶׁנִּפְסְקָה הַלְכָה בַּע"ש מִתְעַנֶּה וּמִשְׁלִים. דְּוִוְקָא כְּשַׁבָּא זְמַנּוֹ הַקְּבוּעָה לוֹ בַּע"ש.

אֲבָל כְּשֶׁהוּא נִדְחָה מִזְמַנּוֹ אִין קוֹבְעִין לוֹ בַּע"ש וְכוּן מְפֻרָשׁ בְּתוֹשֵׁבֵת הַגְּאוּנִים ז"ל עכ"ל. מִשְׁמַע מְדַבְּרֵיו דְּאֵם חַל ר"ח בְּשַׁבַּת.

עַר"ש זְמַנּוֹ הוּא וְאִין לְהַקְדִּימוֹ וְכוּן פְּסָק מוֹרֵי הַגְּאוּן ז"ל כְּדִכְתַּבְתִּי לְעֵיל סִימֵן תִּשְׁנ"ח: תִּתְרָא עָרְבִית מִתְפַּלְלִין תְּפִלַּת עָרְבִית כְּשֶׁאָר יְמֵי הַחֹל רַק שְׁמוֹסִיף עַל הַנְּסִים. וּמִמְתִּינִים עַד שֶׁתְּחַשֵּׁף.

וּפּוֹרְסִין הַמַּגְלָה כְּוָלָה שֶׁתְּהֵא פְּתוּחָה כְּאַגְרָת. וְאַסוּר לְחַזֵּן לְקָרָא הַמַּגְלָה עַד שֶׁאוֹמְרֵי לוֹ קָרָא.

וְאַז הַקּוֹרָא עוֹמֵד וּמְבַרֵּךְ עַל מְקָרָא וְשֶׁעֲשֵׂה נְסִים וְשֶׁהִחְיִינוּ. וְכָל הָעַם יוֹשְׁבִים וּמִשְׁמִיעִים לְקוֹל הַקּוֹרָא כְּמוֹ שֶׁכְּתֹב הַשְּׁבוּלִי לְקַט וְז"ל כְּתֹב הֵרֵב רַבִּי בְּנִימִין כְּשֶׁחֻזֵּן קוֹרָא אֶת הַמַּגְלָה צָרִיכִין הַצִּיבוֹר לְשִׁתּוֹק וּלְכוּוֹן דַּעְתָּם בְּקְרִיאַתוֹ.

וְאַסוּר לָהֶם לְקָרוֹת עִמּוֹ דְּכִינּוּן שְׁאִינּוּ כְּתוּבִים בְּגִלְיוֹן כְּתִקְנָן ה"ל כְּקוֹרָא עַל פֶּה. וְכוּן הַפְּסוּקִים שֶׁנְּהַגוּ הַצִּיבוֹר לְעַנּוֹת כְּוָלָם יַחַד.

הַקּוֹרָא חוֹזֵר עֲלֵיהֶם וְקוֹרָא מִתּוֹךְ הַסֶּפֶר. לְפִי שֶׁבְּקְרִיאַת הַצִּיבוֹר לֹא יֵצְאוּ יְדֵי חוֹבְתָן שֶׁהִרִי קָרָאוּ אוֹתָם עַל פֶּה וְכוּן מְנַהֵג עכ"ל.

והרשב"א כתב בתשובת אני אומר שכל מי שתופס בידו מגלה שאינה פשרה לקרות בה פ"א לקרות בה עם השליח ציבור גרועי טובא משנ"א שקראו אותה מפני שנותן דעת בקריאתו באותה מגלה ע"כ הרי כתב בהד"א דיפה שתיקתו מדיבורו לקרות ממגלה שאינה פשירה.

ומה שאנו קוראי בחומשים בעת קריאת הסזן. על קריאת השליח ציבור אנו סמכינן וקורין בחומשים משום דאז טפי יכול לשמוע מלה במלה כמו שכתב הרא"ש בתשובה הביאו הטור סימן נ"ט.

אף אותם הקוראים בחומשים בעת קריאת הסזן אל יגביהו קולם. רק קול דממה דקה ישמע דאם יגביה קולו שמה יתן לב השומע לזה שקורא בחומש ולא לקריאת הסזן.

וצריך לגעור במי שעושין כך כמו שכתב באורחות חיים נהגו לגעור במי שמסייע להסזן על פה. וכ"כ הפלבו וז"ל מנהגו לגעור במי שמסייע אל הסזן בעל פה.

והטעם שמה השומע יתן לב לקריאתו שהוא בעל פה ולא לקריאת הסזן ע"כ: תתבר ואם קראה סרוגין פ"א שפסק בה ושהה ואח"כ חזר למקום שפסק אפי' שהה כדי לגמור את פולה יצא ואפי' סח בנתיים.

ומיהו אין להפסיק בדברים בטלים וגוערים במי שפסח בנתיים. וגם לא יפסיק רק כדי נשימ' בין באמצע פסוק בין בין פסוק לפסוק משום דחייב לקרות כאגרת.

וצריך לומר עשרת בני המן ועשרת. בנשימה אחת.

ינהיב טעמא בגמ' משום דכולן בהדי הדדי נפקין נשמתיהו. ולכתחלה נוהגין לומר בנשימה אחת חמש מאות איש ואת פרשנדתא כו' עד עשרת.

והמנהג הזה הוא נפלא בעיני הג"ה מיימוני שכתב שהרי הטעם משים דכולהו בהדי הדדי נפקין נשמתיהו וזה לא היה אלא בי' בני המן. וחמש מאות איש לא שייכא בהאי טעמא ע"כ.

וכבר נתעורר על זה ג"כ בעל רוקח ונתן טעם לדבר משום דאי בני המן היו שרי נ' על אותן ה' מאות איש כל א' היה שר ופקיד על נ' עכ"ל. ואם קבלה היא נקבלנה בספר פנים.

וכתבו התוספת דהיינו דווקא לכתחלה אבל בדיעבד אם הפסיק ביניהם יצא: תתבר ונוהגים לומר ד' פסוקים של גאולה בקול רם וכתב התניא דאינו לא חובה ולא מנהג אלא שמחת תינוקות וקולות לפניהן כדי שישמחו.

וגם בראותם שנוי בזה שואלים מה זאת ומתוך כך אתה בא לספר גבורותיו של הקב"ה למען ישמחו ולמען ילמדו ליראה אותו כל הימים: תתבר ומנענעים המגלה כשאומר' האגרת הזאת וכן בס"ת כשאמר ונתן לנו את תורתו ובברכה אחרונה כשאומר תורת אמת: תתרה ואח"כ גוללה ומברך הרב את ריבנו כו'.

ופ"א התחיל הסזן הברכה קודם שגלו וגעור בו מהרי"ל עד אשר ברכו פולה והניחוה אצל הקורא על המגדל ואז הזקיקו לחזור להתחיל ולברך: תתרו כתב באורחות חיים

פְּשָׁמְזַכִּיר הַקּוּרָא שְׁם הַמֶּן וּבְנֵי מְנַקְשִׁים הַתִּינוּקוֹת בְּאַבְנִים אוּ בְּלוּחוֹת עֵץ שְׁפִינְדָם וְכַתּוּב
בָּהֶם שְׁם הַמֶּן וּבְנֵי וְע"י הַנִּיקוּשׁ הֵם נִמְחָקִים.

וּלְמַנְהֵג הַזֶּה יֵשׁ שְׁוֹרֵשׁ בְּהַגְדָּה דְאֶמְרִינוּ כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זֶכֶר עֲמֶלְק אֶפֶי' מֵעַל הַעֲצִים
וּמֵעַל הָאַבְנִים "מָחָה" אֶמְחָה בְּגִימ' "זֶה" הַמֶּן לְכֹן אֵין לְהַלְעִיג עַל הַמְּנַהֲגוֹת כִּי לֹא לְחַנּוּם
נִקְבְּעוּ וְהַמְּנַהֵג הַזֶּה נוֹהֲגִים בְּצָרְפֶת וּבְפְרוּבִינְצָא וְנוֹתְנִי טַעַם ע"ש וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקַב
וְסָמֵן לְדָבָר וְהָיָה "אֵם" בְּוֹן הַכּוֹת הַרְשָׁע ס"ת הַמֶּן: תַּתְרִז הַקּוּרָא לְחוּלָה וּלְיוֹלָדָת אַעֲפ"י
שְׁפָבֶר יֵצֵא בַב"ה מְבָרַךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אַעֲפ"י שְׁאִין מְנַיִן.

אָבֵל אֵין לְבָרַךְ שְׁהַחֲיִינוּ הוּאִיל וּכְבָר יֵצֵא מְהֵר"י וַי"ל: תַּתְרַח כְּתַב בְּתַרוּמַת הַדָּשָׁן מִי
שֶׁהוּא אָנוּס קֶצֶת שְׁלֵא יְכוּל לִילָךְ לְבֵית הַפְּנוּסֶת לְקַרִּיאת הַמַּגְלָה וְצָרִיף לְהַמְתִּין עַד לְאַחַר
שְׁקָרָאוּ הַקְהֵל וְקִשָּׁה עָלָיו לִישֵׁב כ"כ בְּתַעֲנִית.

יְכוּל לְשִׁמּוֹעַ קַרִּיאתָהּ מִבַּע"י לְאַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית מְפֻלַּג הַמְּנַחָה וְאֵילָךְ דְּהֵינּוּ שְׁעָה
וּרְבִיעֵי קוֹדֶם הַלֵּילָה: תַּתְרַט מְגַלָּה בְּזַמְנָהּ בְּיַחֲזִיד וְשְׁלֵא בְּזַמְנָהּ בַּעֲשָׂרָה. וּפְר"ש שְׁלֵא
בְּזַמְנָהּ כְּגוֹן כְּפָרִים הַמְּקַדִּימִים אֵין קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה דְּבַעֲיָנוּ פְּרָסוּמִי נִיָּסָא.

וְכַתּוּב הַר"ן דְּלֹא נִהִירָא דְבִימֵי רַב וְרַב אֶסִי פְּכָר בְּטָלָה הַקְדָּמַת הַכְּנִיסָה. אֶלָּא שְׁלֵא בְּזַמְנָהּ
כְּשֶׁחֵל י"ד לְבַנֵי עֵינֵירוֹת אוּ ט"ו לְבַנֵי פְּרָפִין בְּשַׁבַּת שְׁמַקְדִּימִין וְקוֹרִין בַּע"ש ע"כ.

וּמ"ש כְּשֶׁחֵל י"ד לְבַנֵי עֵינֵירוֹת לְפּוּם רִיחָטָא לֹא דַק דְּאֵלוּ י"ד לְעוֹלָם לֹא יָבֵא בְּשַׁבַּת כְּמוֹ
שְׁכַתְבַּת הַטּוֹר א"ח סִימֵן תְּרַפ"ח. וְהַנְּכוּן בְּעֵינֵי דְשְׁלֵא בְּזַמְנָהּ הֵינּוּ מִי שְׁיֵצֵא בְּשִׁירָא אוּ
דְנַפְיָק בְּסַפִּינְתָ' וְאֵינוּ יְכוּל לְקַרְוֹן בִּי"ד קוּרָא אוֹתָהּ בִּי"א בִּי"ב בִּי"ג כְּמוֹ שְׁכַתְבַּת הַטּוֹר
בְּסִימֵן הַנ"ל.

וּכ"כ הַרוֹקַח וְהַמְרָדְכֵי פ"ק דְּמַגְלָה וּכ"כ בְּהַגְהוֹת אֶשִׁיר"י בְּשֵׁם א"ז וְכֹן הוּא כְּמַנְהֵגִי
מִהֵרָא ט: תַּתְרִי שְׁחַרִּית אוֹמֵר עַל הַנְּסִים בְּהוֹדָאָה. וְקוֹרִין בַּפ' בְּשַׁלַּח וְיָבֵא עֲמֶלְק שְׁלֵשָׁה
גְּבָרֵי עַד כּוֹף הַסְדָּרָא.

אַע"ג דְּאֵינוּ אֶלָּא ט' פְּסוּקִים פִּינּוּן דְּסֻלִּיק עֵנִינָה שְׁפִיר דְּמִי כ"כ הַטּוֹר א"ח סִימֵן קל"ז.
וְהַאוֹרַחַת חַיִּים כְּתַב פְּרִשְׁת עֲמֶלְק ט' פְּסוּקִים וְלֹא הוֹסִיפוּ בּוּ מְלַמְעָלָה וּלְמַטָּה מְפַנֵי שְׁאָמֵר
הַקַּב"ה עֲמֶלְק גּוֹרֵם לְהִיּוֹת שְׁמִי וְכִסְאֵי חֲסָרִים כְּפֹךְ פְּרִשְׁיוֹתֵיו חֲסָרִים וְקוֹרִין הַמַּגְלָה
וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ וּמְבָרְכִין שְׁהַחֲיִינוּ דְעֵיקָר בְּיוֹם דְּכַתִּיב הַיָּמִים הָאֵלֶּה וַא"א אֲשֶׁר
הֵנִיא: תַּתְרִיא בְּמַנְחָה מִתְּפִלִּין עַל הַנְּסִים.

וְאַח"כּ אוֹכְלִין סְעוּדַת כּוֹרִים וּמִתְחִילִין לְאַכְוֹל הַרוֹב בְּיוֹם וְאֵם מִשְׁכ' סְעוּדָ' בְּלִילָ' כְּתַב
הָרָא"ש ז"ל שֶׁא"א עַל הַנְּסִים. אָבֵל הַגְהוֹת מִיְיִמוּנֵי כְּתַב בַּפ"ב דְּהַלְכוֹת מְגַלָּה בְּשֵׁם הַר"ם
שְׁצָרִיף לְבָרַךְ עַל הַנְּסִים כְּדֹא שְׁכַחַן רַב צִלִי שְׁל שַׁבַּת בַּמ"ש וּכ"כ בַּא"ח בְּשֵׁם הַר"י מְקוֹר
בִּי"ל.

וּמִהַר"ר אֵיזֶק טִירְנָא כְּתַב מִיַּדִּי דְהֵנָּה אֶסְעוּדָה שְׁלִישִׁית שְׁל שַׁבַּת שְׁמִשְׁכָּה בְּלִילָה
שְׁמִזְכִּירִין שַׁבַּת ה"נ עַל הַנְּסִים הוּאִיל וְהַתְחִיל בְּיוֹם וְלֹא הַתְּפַלֵּל עַרְבִית. וְאֵם שַׁכְּתָ עַל
הַנְּסִים אַף עַל גַּב דְּבַתְּפִלָּה אֵין מְחַזִּירִין אוֹתוֹ בְּסְעוּדוֹת פּוֹרִים מְחַזִּירִין אוֹתוֹ כֹּן פְּסַק מוֹרֵי
הַגָּאוֹן ז"ל בְּתַשׁוּבְתּוֹ בְּשֵׁם גְּדוֹל כְּדוֹרוֹ מִהַר"ר יַעֲקֹב פּוֹלָק.

ואם חל פורים ביום ו' אוכלין סעודת פורים שחרית ולא בערב אחר מנחה כי אין להפסיק בע"ש בין מנחה לערבית מפני כבוד שבת וגם שלא לקלקל סעוד' של שבת. ומהר"ר איסרל"ן ז"ל פתב שהוא נרבותיו נהגו בכל השנים עיקר סעודה שחרית: התריב מצנה להרבות בסעודת פורים וצריך שישתפר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי מימרא דרבא בפ"ק דמגלה.

וכתבו התוספת דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארורה ורש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים. וכ"כ הר"ן פלומר דאי בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד אפילו שמה טובא לא טעי ביה.

ובגין מיימוני דהאי מימרא למצנה קאמר ולא לעפב וכן השיב מהר"י מולן ז"ל בתשוב' וז"ל הא דאמר רבא חייב אינש לבסומי ודאי מצנה בעלמא הוא. והכי משמע לישנא חייב אדם ולא קאמר דסעודת פורים הוי דינא הכי דימי משתה כתיב ואיפא משתה בלא שכרות תדע דלרב יוסף יליף מינה שאסור בתענית מפלל דנפיק בלא שכרות ובסומי פולי האי.

וכן אמר מהר"ש דלמצנה קאמר ולא לעפב עכ"ל. ובקובץ מהרי"ל אני שאלתי אמ"ן א"כ הוא צריך להשתפר ביותר והשיב לו דבספר אגודה פי' ר"ל ברוך מרדכי וארור המן שוין בגימ' ואפילו שתי דאינו שפיר כל כף בקל הוא טועה בחשבון.

והאבודרהם פתב וז"ל ובעל המנהגים פתב ונראה בעיני שפיוט הנה שעל הבית האחד עונים ארור המן ועל הבית אחר עונים ברוך מרדכי וצריך צילותה שפעמים שאין אדם מתכוון וטועה.

והר"י עשה פיוט בדוגמא זו או שפא מפני שלא היו רגילין לשמות יין כדאמרין בירושלמי רבי יונה שתי ד' פסי בלילי דפסחא וסזיק רישיה מדפסחא ועד עצרת. רבי יודא ברבי אלעאי שתי ארבע פסי וסזיק רישיה עד הקג.

וע"כ היו מתבסמין ומרגישין במעט יין. אבל אנחנו שרגילין בו ואין אנו משתכרין מהרה אין לשמות יין כ"כ ע"כ: וא"ת היאך יחייבו חכמים להשתפר בכורים והלא בכמה מקומות בתורה מזכיר שהוא מכשול גדול השכרות כמו נח ולוט.

וי"ל מפני שכל הנסים לישראל בימי אשורוש היו ע"י משתה כי בתחלה נטרדה ושתי מן המלכות ע"י משתה היין. שנאמר ביום השביעי פטוב לב המלך ביין אמר להביא ושתי וגומר.

ובאה אסתר תחתיה ע"י משתה שנאמר ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר וגומר. וכן ענין המן ומפלתו ע"י משתה היין הנה.

לכן חייבו להשתפר בפורים מפני שפא הנס בעבור משתה יין שעשתה אסתר. ועתה ינהי נזכר הם הגדול בשמיות היין.

והפלבו פתב לא תשתפר שהשכרות אסור גמור הוא ואין לה עברה גדולה מזו שהיא גורמת לגלוי עריות ולשפיכות דמים ולכמה עבירות זולתן. אף ישמה יותר מלמודו מעט

כְּדֵי שְׂיִרְבֶּה לְשִׁמּוֹן וְלִשְׁמַח הָאֲבִיוֹנִים וַיִּנַּחֵם אוֹתָם וַיַּדְבֵּר שׁ לָבָם וְזוֹ הָיָה הַשְּׂמִיחָה הַשְּׂלֵמָה עכ"ל.

גַּם הַרְמַב"ם כָּתַב וְשׂוֹתָה יֵין עַד שְׂיִשְׁתַּפֵּר וַיִּרְדֵּם בְּשִׁפְרוֹתוֹ וְלֹא כָּתַב עַד שְׂלֵא יָדַע בֵּין אֲרוּר הָמֵן לְכְרוּף מְרַדְכִי. וְכָתַב עוֹד וַי"ל מוֹטֵב לְאָדָם לְהִרְבּוֹת בְּמִתְנֻנּוֹת אֲבִיוֹנִים מִלְּהִרְבּוֹת בְּסִעוּדָתוֹ וּבְשִׁלּוּחַ מְנוֹת אִישׁ לְרַעְהוּ שְׂאִין שֶׁם שְׂמִיחָה גְדוּלָה וּמְפִנְאָרָה אֲלֵא לְשִׁמַּח לֵב עֲנִיִּים וַיְתוּמִים וְאֶלְמָנוֹת וְגֵרִים שֶׁהִמְשִׁיחַ לֵב הָאֲוִמָּלְלִי הָאֵלֶּה דוֹמָה לְשִׁכְיָנָה שְׂנֵאָמַר לְהַחֲיוֹת לֵב גְּדַפָּאִים עכ"ל.

וְאַף אוֹתָם הִמְשִׁיחַ פְּרִים יְהִי כֹל כִּנּוּנָתָם לְשֵׁם שְׂמִים כְּדֵי לְזַפֵּן הַנֶּס שְׂבָא בְּמִשְׁתָּה הַיֵּין. וְלֹא כְּאוֹתָהּ הִמְשִׁיחַ פְּרִים כְּדֵי לְמַלְאוֹת גְּרוֹנָם כְּאֲשֶׁר רָאִיתִי רַבִּים בְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר הִמָּה בְּיֵין שְׂגוּ פָקוּ פְּלִילִי וּמְרַבִּים בִּימֵי הַכּוֹרִים הָאֵלֶּה לְעֲשׂוֹת שְׁחֹק וְקִלּוֹת רָאשׁ וְאֵינָם חוֹשְׁשִׁים לְהַתְּפַלֵּל בְּיָמֵם הָאֵלֶּה וְאֶדְרַבָּה מְרִימִים קוֹלוֹת בְּשִׁעַת הַתְּפִלָּה לְקַרִּיאת מְגִלָּה וּמְעַרְבְּבִים הַחֲזָן עַד כִּי קוֹלוֹ לֹא יִשְׁמַע גַּם בְּאֶקְלָם לָבָם וְעֵינֵיהֶם שֶׁם עַל מַעַדְנֵיהֶם וְלֹא נִשְׂאוּ אֵת רֹאשָׁם לֹא הִבִּיטוּ הָעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא בּוֹ.

וְלֹא יְחוּשׁוּ לֹא עַל גְּטִילַת יָדִים. וְלֹא עַל בְּרַפְת הַמוֹצִיא.

וְלֹא עַל בַּהֲמ"ז. עַד כִּי גְדָמָה לְרוֹב הָמוֹן שְׂבִישְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה הַנּוֹתֵר לְכָל אָדָם לְפָרוֹק עוֹל תוֹרָה מְעַלְיו וּמִצּוֹת.

וְכָל הַמְרַבָּה לְהִיּוֹת מְשׁוּגָע הָרִי זֶה מְשׁוּבָח. וְכָל זֶה הוּא בְּלִי סֶפֶק רַע וּמֵר וְהוּא עוֹן פְּלִילִי כִּי לֹא הַנּוֹתֵר לָנוּ רַק שְׂמִיחָה לֹא שְׁחֹק וְקִלּוֹת רָאשׁ.

וְכָל הַמְבַטֵּל תְּפִלָּה וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ מִקְרָא מְגִלָּה מְלָה בְּמִלָּה הָרִי זֶה חוֹטֵא וּמִתְחַיֵּיב בְּנִפְשׁוֹ וְאִי אֲכַשֶׁר לְכָל אֲשֶׁר בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכוֹנֶה לְפָרוֹק מְעַלְיו עוֹל מְלָכוֹת שְׂמִים אִפִּי' שְׁעָה אַחַת וְלֹא מְצִינּוֹ לְרֹאשׁוֹנֵי' שֶׁהִיוּ מִתְּעַסְקִים בְּקִלּוֹת רָאשׁ בְּפוֹרִים ח"ו אֲבָל בְּדַבְרֵי מְצוּהָ הָיוּ מִתְּעַסְקִין כְּמוֹ שְׂאֲמָרוֹ רַבּוֹתֵינוּ וַי"ל בְּסִנְהֶדְרֵין מְכַדִּי מְפוֹרֵיא לְפִסְחָא תְּלָתִין יוֹמִין וּבְכוֹרִים דְּרִישֵׁין בְּהַלְכוֹת הַפֶּסַח כו'.

הָרִי שְׂבִיּוֹם הַכּוֹרִים הָיוּ דוֹרְשֵׁין בְּהַלְכוֹת פֶּסַח: וְהִנֵּה בְּיוֹם ט"ו נִצְטוּוּ לִישֵׁב בְּכָל עִיר לְהַזְכִּיר לְכָל אָדָם לְתַת מַחְצִית הַשְּׂקָל. גַּם מְהֵרִי"ל הָיָה כּוֹתֵב תְּשׁוּבָ' עַל שְׂאֵלוֹת בְּפוֹרִים וְלֹא הָיוּ חֹס וְשָׁלוֹם מְבַטְלִים שְׂמִיחַת כּוֹרִים.

אֲבָל זֶה דִּרְכָם הָיוּ מִתְּפַלְלִים תְּפִלָּתָם בְּבַה"כ בְּכָל דִּינֵי תְּכִלָּה וּבְכוּנוֹנָה הָרְאוּיָה כְּבָכֵל שְׂאֵר הַיָּמִים. וְהָיוּ שׁוֹמְעִים קַרִּיאת מְגִלָּה מְלָה בְּמִלָּה מְכִי הַחֲזָן וְלֹא מְשִׁיחִים אֶפְיָלוֹ שִׁיחָה קִלָּה.

וְהָיוּ מְחַלְקִין צְדָקָה אִישׁ כְּפִי מַסַּת יָדוֹ בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לֵב. וְהָיוּ הוֹלְכִים לְבִתְיָהֶם וְהָיוּ אוֹכְלִין וְשׂוֹתִין וּמְדַקְדְּקִים בְּגִטְלַת יָדִים וּבְכַרְפַּת הַמוֹצִיא וּבְבַהֲמ"ז שְׂמִיחִים בְּזַכְרָם אֵת כָּל הַנְּסִים אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְאַבּוֹתֵינוּ.

וּמְשַׁבְּחִים לְשִׁמּוֹ הַגְּדוֹל אֲשֶׁר בְּכָל דוֹר וְדוֹר מְפָלִיא חֲסָדוֹ עִמָּנוּ וּשְׂמִיחִים בַּת"ת כְּמוֹ שְׂנֵאָמַר פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָיִם מְשִׁיחֵי לֵב. וְקוֹדֵם כֹּל שְׂמִיחָה מְטִיילִים בְּשִׁמְחַת לִימוּד תוֹרָה כְּדִרְשֵׁינוּ לְהִיּוֹדִים הִיְתָה אוֹרָה זוֹ תוֹרָה וְשִׁמְחָה כְּלו' אַח"כ שְׂמִיחָה.

וחזונו ומהפלתו בכוננה ובשמחה וכי יחזרו לקרות המגלה ישמעו בכוננה ובלי הפסק שום שיחת חולין ח"ו והפל בעבודת ה' וביראתו כמו שאמר עבדו את ה' ביראה וגילו ברעה.

וכל הינצא בעקבי הרעים לעשות את כל המעשים האלה ע"פ דרכ' כמוה' יהיו צאצאי מעיו וכל אשר חפץ ה' בידו יצליח. וה' הוא האומר אליה.

לך אכול בשמחה לחמה. ושתה בלב טוב יינה.

כי כבר רצה האלהים את מעשיך: תתריג בתרומת הדשן כתב וזה לשונו מצאתי העתק תשובה אחת נז"ל שמעתי מהר"ר טוביה בשם ריב"א בכל מאכל שלוקחין החברים זה מזה אפילו שלא ברשות משום שמחת פורים בשעת קריאת המגלה עד ליל סעודת פורים שהיו שתי לילות ויום אחד.

אין בהם משום גנבה. ולא משום גזלה ואין להזמין לב"ד ואין חוששין עליו ובלבד שלא יעשו שלא כהוגן ע"פ שבועה טובי העיר עכ"ל.

ויש אומרים דאם הזיק אחד את חברו מפה שמחת פורים פטור מלשלם ועיין בחושן משפט בדיני גזיקין סימן שע"ה בש"ע: תתריד בתשובת ר"י מינץ סימן י"ו כתב דמותר ללבוש פרצופים ולשנות בגדיהם מבגדי איש לבגדי אשה וכן להיפך.

מאחר שאין מתכוננין אלא לשמחה בעלמא ה"ה לבישת פלאים דרבנן: תתרו חייב כל אדם אפילו אבל לשלוח שתי מנות לאיש אחד ושתי מתנות לשני עניים. ומצנת מנות הוא דנוקא מיני מאכל ומשקה.

ובתרומת הדשן ב"א המשלחים לחבריהם בפורים חלוקים וסדינים וכהאי גוונא אין יוצאים ידי ומשלוח מנות איש לרעהו. ולא מקרי מנות אלא מידי דמפלי ומשתי כו' אבל מתנות לאביוני הוי מאכלים או מעות.

ודנוקא משלו כאשר השיב מהר"י מולן דבמעות מעשר לא נפיק ידי מתנות לאביונים. ומזה נראה לי באותן המקומות שנותנים קצפה מכל נפש לחזן קודם קריאת המגלה מעות פורים.

בזה לא נפקי ידי מתנות לאביונים כי הוא בכלל השכירות. ואם לא יתן הקצבה שהוא היה צריך להרבות שכירות החזן וא"כ הוא הצדקה תהיה לנו ולא לעניים.

אלא צריך ליתן בלאו הכי כפי נדבת מסת ידו ואין ליתן מעות פורים לשפחות טיח. ואם הורגלו אין לבטל מפני דרכי שלום ה"מ.

ונמצא כתוב בשם הרמב"ן בכו מנהג בכל ישראל ליתן אפילו לגוים דהואיל ואין מדקדקים בדבר ונותנים לכל אם אין נותנים לגוים איכא משום איבה וכ"כ הטור: תתרו פורים מותר לעשות מלאכה.

ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין והעושה אינו רואה סימן ברכה לעולם. ובגני מימוני בשאלות כתב דמאן דעביד עבדתה באתרא דלא נהיגי משמתי' ליה עכ"ל.

וְכַתַּב הַפְּלִיפוֹ וְנִ"ל וְכָבֵד כְּתַבְנוּ לְמַעַלְהָ שְׂאֵסוּרִין בְּעֵשְׂיִית מְלָאכָה בְּקַבְלַת מְנַהֵג עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִין לְזַלְזַל עַל הַמְנַהֵג כִּינּוּן שְׂפִשְׁט אִיסוּרוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל. אֲמַנְם בְּנִינּוּן שְׁל שְׂמַחָה כְּגוֹן לְבָנוֹת בֵּית חַתָּנוֹת לְבָנוֹ וְנִטְיַעָה שְׁל שְׂמַחָה כְּגוֹן הַנוֹטַע בּוֹרְנָקִי שְׁל מְלָכִים מוֹתֵר.

וְכֵן מְלָאכַת מְצָנָה שְׂרִי' כְּגוֹן פְּתִיבָה שְׁל מְצָנָה. וּמוֹתֵר לְכַתּוֹב פְּסָקִי הַלְכוֹת וּפְשֻׁט הַמְקַרְאוֹת שְׂאָדָם שְׂמַח בְּהֵן פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְחֵי לֵב וְאֲגֵרַת שְׁל שְׂאֵלַת שְׁלוֹם וְכוּתַב בְּסֵפֶר הַזְּכָרוֹנוֹת.

וְכֵן כָּל דְּבָר שְׂאִינוּ צְרִיף עֵינּוּן נִרְאָה שְׂמֹתֵר עַכ"ל. וּבְמִהְרֵי"ל אֲמַהְרֵי"ש שְׂלִטְאָן דְּאָמֵר שְׂפּוּרִים אִיסוּר לְעֵשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה אִיסוּר גַּם כֵּן לְכַתּוֹב בְּשֵׁנֵי הַיָּמִים דְּכַתִּיבָה הִיא מְלָאכָה גְּדוּלָה וּמִהְרֵי"ל הִיָּה פּוֹתַב חֲשׁוּבוֹת עַל שְׂאֵלוֹת אֲשֶׁר שְׂאֵלוֹ לּוֹ בְּשַׁעָה שְׂהִיָּה מְיֻשָׁב עַל הַשְּׁלַחַן בְּסַעֲדַת פּוּרִים עַכ"ל.

וּבְתַרוּמַת הַדָּשָׁן מַה שְׂנוֹהֲגִים לְעֵשׂוֹת כְּמָה מְלָאכּוֹת בְּפוּרִים בְּתַפְיָרָה וְצִיּוּרִים וְכְמָה מִינֵי מְלָאכּוֹת לְצוֹרֵף פּוּרִים יָפָה הֵם עוֹשִׂים אוֹ לֹא. תְּלוּבָה יִרְא' דְּשִׁפִּיר דְּמִי וְהָכִי מוֹכַח בַּפ"ק דְּמִשְׁנֵי לְעוֹלָם נְהוּג אִיסוּר מְלָאכָה אֲפִילוּ בְּאַתְרָא דְּרַבִּי אֱלָא רַבִּי נְטִיעוֹת שְׁל שְׂמַחָה נְטַע. אֱלָמָא אַע"ג דְּמְלָאכָה גְּמוּרָה הִיא לְשֵׁם שְׂמַחָה מוֹתֵרַת. וְכ"ש נִידוֹן דִּידָן אֲפִילוּ אִם תְּמַצָּא לּוֹמֵר מְאַתְרֵנוּתָא דְּנְהוּג שְׂלֹא לְעֵשׂוֹת מְלָאכָה בְּפוּרִים.

אִף קִנְשָׁה לִי דְּבְאֲשִׁירֵי פֶרֶק שְׁנֵי דְּמַגְלָה מִיְיָתִי יְרוּשְׁלָמִי אֵהָא דְּתַנּוּן הִיָּה כּוֹתְבָה וְהוֹרְשָׁה הִיא אֲמַרָה דְּפוּרִים מוֹתֵר בְּעֵשְׂיִית מְלָאכָה. פִּירֵשׁ מְדֻשְׁרֵי לְכַתּוֹב הַמַּגְלָה וְהַשְׂתָּא לְפִי סְבָרְתִי דְּלַעֲלֵל הִיָּכָא מוֹכַח דְּשִׁירֵי בְּמְלָאכָה דְּלָמָא מְשׁוּם דְּמְלָאכַת שְׂמַחָה הִיא לֹא אִס"ר כָּלֵל.

דְּוַדָּאי כְּתִיבַת הַמַּגְלָה שְׂהִיא עַקֵר מְצָנוֹת פּוּרִים טְפִי חֲשִׁיבֵי מְלָאכַת שְׂמַחָה מְמַלְאכְתָּהּ שְׂעוֹשִׂין לְשִׁמּוֹח' רְשׁוּת. מִיְהוּ נִרְאָה דְּלֹא בְּעֵי לְאוּרוּאֵי אֱלָא שְׂלֹא קַבְלוּ עַלֵיהֶם י"ט מְמַשׁ כְּדָאִיתָא בְּגַמ' דָּאי הִיָּה י"ט מְמַשׁ וְדָאי הִיָּה אִיסוּר עַכ"ל: תְּתַרִיז בְּדִרְשׁוֹת מִהְרֵי"ל אֲמֵר מִהְרֵי"ש שְׂמַהר"ר שְׁלוּמִיל הִיָּה אַבְל בְּפוּרִים וְהִלְף מִהְרֵי"ש אֲצֵלוּ וְהִגִיד לוֹ דְּאַבְל שְׂמַהר"ר יוֹנָה הוֹרָה לוֹ לְנַעֲנֹל מְנַעְלֵיו וְלִילְף לְבַה"כ לְשִׁמוּעַ מְקַרָא מַגְלָה עַרְבִית וְשַׁחְרִית וְלַחְזוֹר אַח"כ לְאַבְלָתוֹ אִף צְרִיף לְקִיָּים מְשִׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרַעְהוּ דְּאַבְל חֲזִיב בְּמַצְווֹת.

וְדוּנוּקָא בְּשׂוֹר אוֹ מְעוֹת יְשַׁלַח וְלֹא תַפְנוּקִים הָעֵשְׂוִיִים לְשִׁמוּחַ בְּפוּרִים הוּא לֹא יְשַׁלַחֵם. וְגַם אַחֲרִים לֹא יְשַׁלַחוּ לוֹ כִּינּוּן דְּלְשִׁמוּחַ הֵם עֵשְׂוִיִין וְכֵן נְהַג מִהְרֵי"ש וְכֵן הוֹרָה מִהְרֵי"ל.

אִף אִם אֲפִשֶׁר לְקַבֵּץ עֲשָׂרָה לְקַרְוֵא עֲמוֹ בְּבֵיתוֹ הִרִי זֶה מְשׁוּבָח עַכ"ל. וּמִהְרֵי"ש הַנְּהִיג וְהוֹרָה שְׂאֲפִילוּ חַל פּוּרִים בְּאַמְצַע הַשְּׁבוּעָה יִלְף עַרְבִית וְשַׁחְרִית לְמְקַרָא מַגְלָה אַחֵר שְׂהַתְּפַלְלוּ בְּבֵית הָאָבְל.

וְלִזְנֵה הַסְּפִים הִרְא' ש' ז' ל' וְכֵן יֵשׁ בְּמַנְהֲגִים יְשָׁנִים ע"כ הוּא בְּהַגְהוֹת מְנַהֲגִים. אַבְל בְּאַשְׁרֵי כּוּף מוֹעֵד קָטָן וּבִטּוֹר סִימָן תְּרַנּוּ מְשִׁמַע דְּבְשַׁחְרִית מוֹתֵר לוֹ לִילְף לְבַה"כ לְהַתְּפַלְלֵי שְׂכַתְבוּ בְּשֵׁם מִהְרֵי"ש דָּאִין לְהַתְּאַבְל כָּלֵל בְּפוּרִים.

אַבְל דְּבָרִים שְׂבָצִינְע' נוֹהֵג דְּלֹא עֲדִיף מְשַׁבַּת. וְלֹאֲחַר שְׂהַתְּפַלְלוּ בְּבֵית הָאָבְל בְּלִיל פּוּרִים בְּעַרְבַת הוֹרָה שְׂיִלְף בְּבַה"כ נְבַעַת קְרִיאַת מַגְלָה.

משמע דווקא בערב דעדיין לא נכנס ימי משתה ושמחה עד קריאת מגלה. אבל בשחרית אינו נוהג אבילות כלל כמו בשבת כנ"ל.

ואע"פ שאינו נוהג אבילות בפורים עולה לו למניין ז' ול'. ומשלים אבילותו אח"כ פן פסק הטור א"ח סי' תרנ"ו והטור י"ד סימן ת"א וקרא"ש סוף מ"ק: תתריח ולענין משלוח מנות מנהיגנו שהאכל שולח לאחרים אבל אתרים אינם שולחים לו כלל לא דבר העשוי לשמון ולא דבר שאינו עשוי לשמות מידי דהנה אשאלת שלום דאין שואלין בשלומו כל י"ב חודש כמ"ש הטור יורה דיעה סימן שכ"ה.

ומשלוח מנות אין לה שאילת שלום גדול מזה כמ"ש מהר"ר זעקיל באלפסי הביאו מהרי"ל בתשובתיו סימן נ"א. אף אם אין בעיר אלא האכל עם אחר חייב לשלוח לאכל כדי לקיים משלוח מנות.

אלא א"כ מחל האכל על מנתו: תתריט ענין קריאת הלל גרסינו בגמרא א"כ הלל נמי ניאא א"ר יצחק לפי שאין אומרים הלל על הנס שנעשה בחוזה לארץ. מתקיף לה רב נחמן ונהרי גס דיציאת מצרים גס העשויה בחוזה לארץ וקאמרי היולא.

התם כדמניא עד שלא באו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר בהן שירה משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר בהן שירה. רב אמר קריאותה זו היא היולא.

מתקיף לה רבא מי דמי התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה. הכא מאי ניאא הללו עבדי ה' ולא עבדי אשורוש אפתי עבדי אשורוש אנן.

הלכך לא אמרינו היולא בפורים: תתרכ אם יש מילה בפורים מלין בין קריאת התורה לקריאת מגלה וכן נהג מהרי"ל משום דכתיב במגלה ליהודים היתה אורה ואם לא מלוהו קודם לא היה בכלל יהודי.

וגם כתיב בה אורה וששון אורה זו תורה שנגאמר ותורה אור וששון זו מילה שנגאמר שש אנכי על אמרתיה ודרשינו ויקר זו תפילין. לכן נ"ל שלא לחלוץ תפילין עד אחר קריאת מגלה: תתרכא כתב הרשב"א שאלת אם מותר לישא אשה בפורים מסברא שהוא מותר דושמחת בחגיגה כתיב בחגיגה ולא באשתה אבל בכורים מותר ועוד דה"ל חד יומא ומשום חד יומא לא משנהי אינש נפשיה וכמ"ד משום פריה ורביה.

ובענינים אלו הולכין בהן להקל דמדרבנן הם: תתרכב יום י"ד וט"ו שבאדר הראשון אין נוטלין על פניהם ואין אומרים למנצח. ואסור בהספד ותענית.

ויש אומרים שחייב להרבות משתה ושמחה בי"ד שבאדר הראשון ואין נוהגין פן מפל מקום ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים נטוב לב משתה תמיד: תתרכג בעיבור רגילין לקבנע תענית לסימן שובבי"ם פירוש "שמות" וארא "בא" בשלח "יתרו" משפטים וי"א גם ת"ת "תרומה" תצנה.

וממהר"י בצלאלש שמעתי גם כו"ף פי' "פי תשא" וניקהל "פקודי". וכל יום ה' מתענין וקורין פ' השבוע שחרית ואומר שומר ישראל.

ובמנחה ויחל ודרשו וילכו מתענין לפי שהשנה ארוכה ויש יותר מחצי שנה בין בה"ב שמתענין אחר סוכות לבה"ב שמתענין אחר פסח מהר"ש: ובזה נשלם עמוד העבודה

ועתה אתחיל בעמוד השלישי להביעה מדבר בצדקה ורב להושיעה עמוד גמילות חסדים
פרק ראשון עמוד גמילות חסדים פרק ראשון אחד מהעמודים שעומד עליהם הארץ
ויושביה היא גמילות חסדים עם כל אדם.

כמו ששינינו בפ' קמא שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה
דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. וגרסינו בפרקי ר"א
אמר להם הקב"ה למלאכי השרת בואו ונגמול חשד לאדם ולעזרו שעל מדת ג"ח העולם
עומד שנה' אמרתי עולם חסד יבנה.

ואמר הקב"ה חביב לפני ג"ח מזבחי ועולות שהן מקריבין לפני על גבי המזבח שנאמר
כי חסד חפצתי ולא זבח ונדעת אלהים מעולות. ועוד גרסינו בפרקי ר"א פי"ז ג"ח מאין
אנחנו למדים מהקב"ה שהוא בעצמו גמל חסד למשה ואהרן וקברו בידו ואלמלא הדבר
כתוב א"א לאנמרו שנאמר ויקבר אותו בגיא.

רפן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר לא על משה בלבד גמל הקב"ה חסד אלא
אף על אהרן כשעלה על הר הקדש היו מרגיניו כל שבטי ישראל הניחו את אהרן בחר הקדש
וירדו להם ולא האמינו שגנע לגמול לו חסד.

מה עשה הקב"ה נטל ארוננו של אהרן והעביר אותו מעל המחנה וראו כל ישראל ארוננו
של אהרן פורח באויר והאמינו כי גנע וגמלו חסד עמו שנאמר ויראו כל העדה כי גנע
אהרן וגו' למשה לא גמלו חסד אלא אנשים בלבד שנאמר ויבכו בני ישראל את משה
בערבנות מואב.

ולאהרן גמלו לו חסד האנשים והנשים והטף שנאמר ויבכו את אהרן כל בית ישראל.
ומצינו שהתורה תחלתה ואמצעיתה וסופה ג"ח.

כדאימא במסכת סוטה ובמנחותא. תחלתה ג"ח דכתיב ויעש אלהים לאדם ולאשתו
כתנות עור.

באמצעית' נרא אליו לבקר את החולה. ויברך את יצחק זו ברפת אבליים.

וסופה דכתיב ויקבור אותו בג"י וראיה דבר בג"י בגימטריא י"ה: והיא אחד משלשה
סמנים שזרע ישראל הקדושים נקרים בהם כדגרסינו ביבמות בפרק הערל ג' סמנין יש
באומה זו ביישנים רחמנים גומלי חסדי'.

רחמנים דכתיב ונתן לה רחמים ורחמה והרבה. ביישני' דכתיב למען תהיה יראתו על
פניהם לבלתי תחטאו גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו
אחריו וגו'.

מי שיש בו ג"ח הוא מזרעו של אברהם אבינו ואוהב את מדותיו שהיה בו מדת חסד
כדגרסינו במסכת פלה פרק כיצד מרקדין דרש רבא כל מי שיש בו ג' מדות הללו בידוע
שהוא מזרעו של אברהם אבינו רחמן וביישן וגומל חסדים ' בשלמא גומל חסדים דכתיב
תתן אמת לייעקב חסד לאברהם.

ביישן נמי כדדריש רבא דדריש רבא הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את ולא עד
עכשיו. אלא רחמן הא אברהם לא רחם על בריה.

היינו רבותי' דאברהם להודיע חבתו בהקב"ה. וג"ח היא אחד מהדברים ששכרם בעה"ז ובעה"ב.

כדתנא במסכת פאה פרק קמא תנא אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב. ואלו הן פבוד אב ואם וגמילות חסדים כו'.

והרוצה ליכנס במדת התסידות ורוצה לידבק במדה הנקראת ג"ח. יעשה לכל אדם לפני משורת הדין פדישלא יגע בשום עול וחס.

וישמור עצמו שלא יבא ויגלגל שום נזק בגוף חבירו או שום הפסד בממונו על ידו אפי' בגרמ'. ויהא בקי בכל מיני מוסר הנהגת המדות עם כל אדם ויברך את הש"י על כל החסדים שעושה עמו ועם אנשי ביתו בכל יום.

ועל זה אמרו במסכת בבא קמא פ' המניח את הפד אמר רב יהודה האי מאן דבעי למקווי חסידא לקיים מילי דנזיקין. ואמרי לה מילי דאבות.

ואמרי לה מילי דברכות. כלומר בדברי נזיקין ישמור עצמו מכל דברי נזיקין שלא יבאו על ידו.

ובדברי הכתובים במסכת אבות יקנה וילמד כל מוסר וכל מדות טובות. ובדברי ברכות ישבח ויודה לאל יתברך המזמין לו כל צרכו עושה עמו חסד והיא ילמוד לעשות חסד עם בריותיו כיון שהכל שלו.

וההפך שיש בין חסד לצדקה הרמב"ם ז"ל פירשו בחבורו הנקרא מורה נבוכים בפ' נ"ג מהחלק הג' ואמר שחסד ענינו ההפלה. כאיזה דבר שמפליגין בו ושמשו בו בהפלת מילות הטוב יותר.

ר"ל כי לשון חסד מורה על דבר שהוא יותר מן הראוי לטובה או להפך. אבל ברוב אינו פתוב אלא על טובה יתירה: ועוד אמר וידוע שג"ח הטוב כולל ב' ענינים.

הא' מהם לגמול הטוב למי שאין לו חק עליו כלל והב' להטיב למי שהוא ראוי לטובה יותר ממה שהוא ראוי. ורוב שימוש ספרי הנבואה במלת חסד הוא בהטבה למי שאין חק עליו כלל.

ועל זה כל טובה שתיגע מאתו ית' תקרא חסד אמר חסדי ה' אנפיר ובעבור זה המציא' כלו. ר"ל המצאת הש"י אותו הוא חסד אמר עולם חסד יבנה ענינו בגן עולם חסד הוא.

ואמר ית' בספור מדותיו ורב חסד. ומלת צדקה היא נגזרת צדק והוא הינשר.

הינשר הוא שהגיע מכל בעל חק לחקו ולתת לכל הנמצא מן הנמצאים כפי הראוי. ועל זה הדרך מה שאדם נותן ממונו לעני הדחוק בפרנסתו שהוא מחויב עליו נקרא צדקה.

אבל מה שהדם נותן ממונו יותר מהראוי לו. וגם למי שאינו עני כ"כ אלא שאינו יכול עתה להתפרנס משלו.

וגם מה שאדם מסני' מגופו לחבירו. וגם לעשיר ולחולה ולחמתן או לכל מי שאינו מחויב בעשייתו נקרא חסד.

לפי שְׁהִיא צְדָקָה הַנְּעֻשִׁית בְּמִדַּת חֶסֶד בְּלִי שׁוּם חַיּוּב וּג"ח הִיא גְדוּלָה מִמְצוֹת הַצְּדָקָה. כַּדְגָרְסִינּוּ בַּפ' לִוְלֵב וְעַרְבֵי א"ר אֲלִיעֶזֶר גְּדוּלָה ג"ח מִן הַצְּדָקָה שֶׁנֶּאֱמַר זָרְעוּ לָכֶם לַצְּדָקָה וְקָצְרוּ לָפִי חֶסֶד.

אִם אָדָם זֹרֵעַ סֶפֶק אֹכֵל סֶפֶק אֵינּוּ אֹכֵל קוֹצֵר וְדַאי אֹכֵל. וְאָמַר ר"א אֵין צִדְקָה מְשַׁתְּלֶמֶת אֲלָא לָפִי ג"ח שְׂבָה שֶׁנֶּאֱמַר זָרְעוּ לָכֶם לַצְּדָקָה וּגו'.

פִּירֵשׁ אֲלָא ג"ח שְׂבָה. הַנְּתִינָה הִיא הַצְּדָקָה.

וְהַטְּוֵרַח הוּא הַחֶסֶד כַּגּוֹן מוֹלִיכֵי לְבַיִת' אוֹ טָרַח שְׁתַּעֲלֶה לוֹ לְהַרְבֵּה. כַּגּוֹן נוֹתֵן לוֹ פֶּת אֲפוּיָה אוֹ בְּגָד לְלַבָּשׁ אוֹ מְעוֹת בְּעֵת שְׁתַּבּוּאָה מְצוּיָה שְׁלֵא יִלְכוּ מְעוֹת לְאִיבּוּד זֶהוּ חֶסֶד שֶׁנוֹתֵן לְבוֹ וְדַעַתוֹ לְטוֹבָתוֹ שֶׁל עֲנִי בְּנֶאֱמַר זָרְעוּ לָכֶם לַצְּדָקָה הַצְּדָקָה הִיא הַזְרִיעָה שֶׁזוֹרְעָה כְּדִי לְקַצֹּר לְקַבֵּל שְׂכָר.

וְקָצְרוּ לָפִי חֶסֶד תְּקַבְּלוּ הַשְּׂכָר לָפִי חֶסֶד שְׂבָה. ת"ר בַּג' דְּבָרִים גְּדוּלָה ג"ח יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה.

שֶׁהַצְּדָקָה בְּמִמוֹנוֹ. ג"ח בֵּין בְּמִמוֹנוֹ בֵּין בְּגוּפוֹ.

צְדָקָה לְעַנְיִים. ג"ח בֵּין לְעַנְיִים בֵּין לְעֹשִׂירִים.

צְדָקָה לְחַיִּים ג"ח בֵּין לְחַיִּים בֵּין לְמֵתִים. וְאָמְרִינוּ נְמִי הֵתָם א"ר חֲנִינָא בַר פֶּפְאָה כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חֶסֶד בְּיָדוֹעַ שֶׁהוּא יָרָא שְׁמַיִם שֶׁנֶּאֱמַר וְחֶסֶד ה' מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יִרְאָיו.

וּבַעֲבוּר שֶׁהַמְּלַמֵּד לְאַחֵרִים לְשֵׁם שְׁמַיִם עוֹשֶׂה עִמָּהֶם חֶסֶד אָמְרִינוּ שֵׁם עֲלֶה אָמַר ר"א מ"ד פִּיָּה פֶּתַחָה בְּחֻמְכָּה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָה. וְכִי יֵשׁ תוֹרָה שֶׁל חֶסֶד וְתוֹרָה שֶׁאֵינָה שֶׁל חֶסֶד.

לְלַמֵּד זֶה הִיא תוֹרָה שֶׁאֵינָה שֶׁל חֶסֶד. לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד זֶה הִיא תוֹרָה שֶׁל חֶסֶד.

וְגִרְסִינוּ בְּוִיקְרָא רַבָּה (סֵדֶר בְּהֵר) ר' סִימוֹן בְּשֵׁם ר"א אוֹמֵר ד' שְׁטִין מִי שֶׁעוֹשֶׂה חֶסֶד אֲפִילָּע עִם מִי שֶׁאֵינּוּ צָרִיף חֶסֶד. אֲבָרְהָם עִם מְלָאכֵי הַשָּׁרֵת דְּכָתִיב וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם וְכִי הָיוּ אוֹכְלִין אָמַר ר' יוֹחָנָן נִרְאִין כְּאֵלוֹ אוֹכְלִין וְהִרְאִשׁוֹן רֵאשׁוֹן מְסַתְּלֵק מֵהַ פָּרַע לוֹ הַקַּב"ה לוֹ וּלְבָנָיו הֵמָּן וְהַבָּאָר וְהַשְּׁלִיּוֹ וְעַנְיֵי כְּבוֹד מְקִיפִים עֲלֵיהֶם.

וְהֵלֵא דְּבָרִים ק"ו וּמָה מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חֶסֶד עִם מִי שֶׁאֵינּוּ צָרִיף לוֹ פָּרַע לוֹ כֶּף הַקַּב"ה שְׂכָרוֹ. מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חֶסֶד עִם מִי שֶׁהוּא צָרִיף עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְר' סִימוֹן בְּשֵׁם ר"א אוֹמֵר שְׁטָה אַחֲרֵי וּמָה עִם עֲמוֹן וּמוֹאָב לָפִי שְׁלֵא עָשׂוּ חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל דְּכָתִיב עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבִמַּיִם וְכִי צָרִיכִי הָיוּ וְהֵלֵא כָּל אוֹתָן מ' שָׁנָה שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר הָיָה הֵמָּן יוֹרֵד וְהַבָּאָר עוֹלָה וְעַנְיֵי כְּבוֹד מְקִיפִין עֲלֵיהֶם.

אָמַר ר"א דִּרְךָ אֶרְץ הַקָּא מִן הַדִּרְךָ מְקַדִּימִין לוֹ מְאֹכֵל וּמְשִׁתָּה. רָאָה מֵהַ פָּרַע לוֹ הַקַּב"ה לֹא יָבֵא עֲמוֹן וּמוֹאָב בְּקֶהֱלָהּ.

וְהֵלֵא דְּבָרִים ק"ו וּמָה מִי שֶׁאֵינּוּ עוֹשֶׂה חֶסֶד עִם מִי שֶׁאֵינּוּ צָרִיף פָּרַע לוֹ הַקַּב"ה כֶּף. מִי שֶׁאֵינּוּ עוֹשֶׂה חֶסֶד עִם מִי שֶׁצָּרִיף חֶסֶד עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

רבי סימון בשם ר"א אומר שטוה אחרי מי עושה חסד עם מי שחייב לו פיתרו עם משה דכתיב ויאמר אל בנותיו ר"א אומר יתרו עשה חסד עם משה דכתיב למה זה עובתו את האיש קרחו לו ויאכל לחם.

וא"ר סימן אין פאן חסד בשכרו נתן לו ובשכרו האכילו דכתיב גם דלה דלה לנו מתי פרע לו הקב"ה. ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אמר בימי שאול דכתיב ויאמר שאול אל הקני לכו סורו רדו מתוך העמלקי פן אנסיפה עמו ואתה.

עשית חס עם כל בני ישראל. וכי עם כל בני ישראל עשה חסד יתרו והלא עם משה בלבד עשה.

אלא ללמדך שכל מי שעושה חשד עם אחד מבני ישראל מעל עליו הכתוב פאלו עשה חסד עם כל בני ישראל והלא דברים ק"ו ומה מי שעושה חסד עם מי שהוא חייב לו ראה מה פרע לו הקב"ה שכו.

מי שעושה חסד עם מי שאינו חייב עאכ"ו. ר' סימן בשם ר"א אמר שטוה אחרי מי שעושה חסד עם מי שצריף חסד כבועז עם רות דכתיב ויאמר לה בועז לעת האוכל גשי הלחם ואכלת מן הלחם וגו'.

א"ר יונתן מפאן שהחומץ יפה לשרב ויצבט לה קלי קליל זעיר בראשי אצבעותיו. והכתוב אמר ותאכל ותשבע ותותר א"ר אתיליף מינה תרתי.

או שרתה ברכה בידו של אותו צדיק או במעי של אותה צדקת: וסניב אדם לשמח עם חבירו ביום שמחתו ובהשפעת טובו. וביום צרתו צריף שישפתה עמו בצרתו וישתדל להצילו ממנה כדגרסינן בפסיקתא ביום טוב הנה בטוב.

א"ר תנחום בר חייא ביום טובתו של חבירו הנה עמו בטובה. וביום רעה רעה ראה.

אם נדונג לחבירו ביום רעה ראה היאף תעשה חסד עמו ולהצילו ממנה. כף היתה אמו של ר' תנחום בר חייא ביום שהיתה לוקחת ליטרא בשר היתה לוקחת שמים אחת לו ואחת לעניים וביום שהיתה לוקחת לו אגודה של ירק היתה לוקחת שמים אחת לו ואחת לעניים.

גדולה ג"ח יותר מתלמוד תורה כדגרסינן במסכת ע"ז ת"ר פשנכנס ר"א בן פרטא ור' חנניא בן תרדיון למינו' אמר ר"א לר' חנניא אשריף שנתפסת על דבר א' אוי לי שנתפסתי על ה' דברים א"ל ר' חנניא בן תרדיון אשריף שנתפסת על ה' דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר א' ואיני ניצול.

שאתה עסקת בתורה ובג"ח ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד כדבר דאמר רב כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. שנאמר ימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא פהן מורה ולא תור' מאי ולא תורה אמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד ובג"ח לא עסק דומה כמי שאין לו אלוה.

דבר גדול ארז"ל בג"ח שכל העוסק בג"ח עושין חסד עם זרעו אחריו. ולמדנו מיהונתן בן שאול בשביל שעשה חסד עם דוד ולמד עליו זכות לפני שאול אביו שנאמ' למה יומת מה עשה.

גמל דוד חסד עם מפּיבּוֹשֶׁת בּוֹן יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי מוֹת אָבִיו שְׁנֵאָמַר וְעַבַדְתָּ לִּי אֶת הָאֲדָמָה וַיְהִי לָבוֹן אֲדוֹנֶיהָ לְחֵם וְאָכְלוּ וּמְפִיבּוֹשֶׁת אוֹכֵל עַל שְׁלֹחֲנוּ פָּאָחַד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ. וּבַעֲבוּר שְׁסִילָק דּוֹד הַחֹסֵד מִמְּפִיבּוֹשֶׁת נִסְתַּלְקָה הַמְּלָכוֹת מִרְחֻבָּעַם בּוֹן שְׁלֵמָה וְלֹא נִשְׁאָר לוֹ מְלָכוֹת אֲלָא עַל שִׁבְט יְהוּדָה דְּתַנְי' לָמָּה תִּרְבֶּה עוֹד דְּבָרֶיהָ אַתָּה וְצִיבָא תַחֲלִקוּ אֶת הַשְּׂדֵה.

בְּשַׁעַה שְׁאָמַר דּוֹד אַתָּה וְצִיבָא תַחֲלִקוּ אֶת הַשְּׂדֵה יְצֵאתָה בֵּת קוֹל וְאַמְרָה רְחֻבָּעַם וַיִּרְבְּעֵם יַחֲלִקוּ הַמְּלָכוֹת: גְּדוּלָּה גַּמ"ח שְׁגִזָּר דִּין וּשְׁבוּעָה נִקְרַע בְּזָכוּתָה. פְּדָגְרִסִּינּוּ בְּמִסְכַּת ר"ה פ' אַרְבַּע רֵאשֵׁי שְׁנֵי הֵם א"ר שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָנִי א"ר יוֹחָנָן מִנִּינּוּ לְגִזָּר דִּין שְׁיֵשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה שְׁאִינוּ נִקְרַע שְׁנֵאָמַר לָכוֹן נִשְׁפַּעְתִּי לְבֵית עֲלִי אִם יִתְכַפֵּר עֲוֹן בֵּית עֲלִי בְּזָבַח וּבְמִנְחָה עַד עוֹלָם אָמַר רָבָא בְּזָבַח וּבְמִנְחָה אִינוּ מִתְכַּפֵּר אֲבָל מִתְכַּפֵּר בְּתוֹרָה וּבג"ח.

רָבָא וְאַבְיֵי מְדַבֵּיט עֲלֵי קְאָתִי. רָבָא דְעֵסַק בְּתוֹרָה חֲזִי אַרְבַּעִין שְׁנִין.

אַבְיֵי דְעֵסַק בְּתוֹרָה וּבג"ח חֲזִי שְׁתֵּין שְׁנִין. וּבְזָכוּת ג"ח שְׁאָדָם עוֹשֶׂה מוֹחֲלִין לוֹ כֹּל עוֹנְוֹתָיו שְׁנֵאָמַר בְּחֹסֵד וְאַמַּת יְכּוֹפֵר עֲוֹן.

פַּעַם א' הָיָה ר' יוֹחָנָן בּוֹן זַכַּאי מְהֵלֵךְ בִּירוּשָׁלַיִם וּר' יְהוֹשֻׁעַ אַחֲרָיו רָאָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שְׁהֵיָה חָרַב אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹי לָנוּ עַל חֲנוּכָתוֹן הַבַּיִת שְׁהָיוּ מִתְכַּפְּרִין בּוֹ עוֹנְוֹתֵינוּ. א"ל רַבִּי יוֹחָנָן בְּנֵי אֵל יִרַע לָךְ יֵשׁ לָנוּ כַּפָּרָה אַחֲרָת כְּמוֹתָהּ וְאִיזוּ זוֹ ג"ח שְׁנֵאָמַר כִּי חֹסֵד חִפְצָתִי וְלֹא מִזְבַּח וּשְׁכָרָה הִרְבֵּה מְאֹד פְּדָגְרִסִּינּוּ בַּפ"ק דְּב"ק אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם רִשְׁבִּי מ"ד אֲשֶׁרִיכֶם זֹרְעֵי עַל כָּל מַיִם מְשֻׁלְּחֵי רְגֵל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר כֹּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבגַמ"ח זוֹכֵה לְנַחֲלַת שְׁנֵי שְׁבָטִים.

וְאִין זְרִיעָה אֲלָא צְדָקָה דְּכָתִיב זָרְעוּ לָכֶם לְצְדָקָה וְקִצְרוּ לְפִי חֹסֵד. וְאִין מַיִם אֲלָא תוֹרָה שְׁנֵא' הוּי כֹּל צָמָא לְכוּ לְמַיִם.

מְשֻׁלְּחֵי רְגֵל וְגו' זוֹכֵה לְנַחֲלָה פְּיוֹסָף דְּכָתִיב בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ. וְזוֹכֵה לְנַחֲלָה פְּיִשְׁשֹׁכָר דְּכָתִיב יִשְׁשֹׁכָר חֲמוֹר גָּרָם.

וּא"ד אוֹיבֵיו נוֹפְלִים לְפָנָיו פְּיוֹסָף דְּכָתִיב בָּהֶם עַמִּים יִנְגַח יַחְדָּו אַפְסֵי אֶרֶץ. וְזוֹכֵה לְבִינָה פְּיִשְׁשֹׁכָר דְּכָתִיב בִּי וּמִבְּנֵי יִשְׁשֹׁכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעֵתִים לְדַעַת מַה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל.

וּגְרִסִּינּוּ נְמִי בַּפ"ק דְּע"ז אר"י מ"ד אֲשֶׁרִיכֶם זֹרְעֵי עַל כָּל מַיִם וְגו'. אֲשֶׁרִיכֶם יִשְׂרָאֵל בְּזִמְנֵן שְׁעוֹסָקִים בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּבג"ח יְצָרָם מְסוּרֵי בְּיָדָם וְלֹא הֵם מְסוּרִים בְּיָדוֹ שְׁנֵאָמַר אֲשֶׁרִיכֶם כו'.

וּבְזָכוּת ג"ח נוֹתֵן הַקָּב"ה צְדָקָה וְשְׁלוֹם בְּאֶרֶץ שְׁנֵאָמַר חֹסֵד וְאַמַּת. נִפְגְּשׁוּ צְדָקָה וְשְׁלוֹם שְׁשָׁקוּ: חֲלָק שְׁנֵי בְּמַעֲלַת הַצְּדָקָה פָּרָק רֵאשׁוֹן בְּאֶנְרַח צְדָקָה חֲזִיִּים וְדָרָךְ נְתִיבָה אֵל מְנוֹת.

שְׁלֵמָה הַמֶּלֶךְ ע"ה בָּא לְפָרְסָם בְּכָתוּב הִזָּה עַל שִׁבְחַת מִדַּת הַצְּדָקָה כִּי בְּשִׁמְרָם עֵקֶב רַב וַיְמִים עַל יְמֵי הַמַּחְזִיק בָּהּ תוֹסִיף. וְהִנֵּה הִיא תְּשׁוּעַת הַנְּפֹשׁ וְהַגּוֹף וְהִיא הַעוֹלָה עַל מִשְׁפַּט מַעֲרַכַת הַכּוֹכָבִים.

שְׁהָרִי בְּיָדוּעַ כִּי חֲזִי הָאָדָם נִגְזָרִים הֵם כְּפִי מִשְׁפַּט הַמַּעֲרָכָה. וּמַעֲיָד עַל זֶה מַה שְׁכָתוּב אוֹ יוֹמוֹ יָבֵא כְּלוֹמַר יִתְקַרֵּב זְמַנּוֹ וְיוֹמוֹ הָאֲחֵרוֹת.

וכן ניקרבו ימי דוד למות הן קרבו ימי למוות ואין ענין קריבה אלא על עת הנגזר. ואף עפ"י שמערכת הכוכבים מחייבת היום ימי האדם נגזרים.

יש על פח המערכה פח עליון כפי השכר והעונש להוסיף על הנגזר. כמו שהוסיף לחזקיהו שצאמר הנני יוסיף על ימיך ט"ו שנה.

ולקצור מן הנגזר כמו שקצור מן יהורם בן אחזיה בעונש שדרש בחליו לע"ז. שפן אמר לו המבלי אין אלהים בישראל לדרוש בדברו פה אמר ה' יען אשר הלכת לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון לכו המפה אשר עלית שמה לא תרד ממנה כי מות תמות.

וע"ב אמר שלמה כי הצדקה היא מדה עליונה ועצומה פחה גדול ופריה חיים. זהו שאמר באנרח צדקה חיים כלומר תוספת חיים על הנגזר.

וכמו שדרשו רז"ל בבבלימין הצדיק שהיה ממונה על קנפה של צדקה באה לפניו אשה בשני בצורת אמרה לו ר' פרנסני אפר לה העבודה שאין בקנפה של צדקה פלום אמרה לו אם אין מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים עמד ופרנסה משלו לימים חלה בבנימין הצדיק ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אתה אמרת כל המקנים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא ובבנימין הצדיק שקיים אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות תנא הוסיפה לו כ"ב שנה.

ודרו נתיבה אל מנת כלומר וכינן שפן בטוח הוא כי בדרו נתיבה לא ימצא מנת כי כל הדורו נתיבה לא יראה מנת קודם הנגזר וקודם זמנו לא ימות. וכענין שפתיב וצדקה תציל ממנת.

כלומר שהיא מגינה עליו שלא ימות קודם זמנו כי מאחר שהצדקה היא מוסיפה על הנגזר כ"ש שתגינ' ותקרב הימים על הנגזר ולא ימצא מנת קודם בא זמנו: גם מגינה לבטל כל גזירה כדגריסין בפ"ק דר"ה א"ר יצחק ארבע דברים קורעים גזר דינו שלאדם.

ואלו הן צעקה. צדקה.

שנוי השם. ושנוי מעשה.

צדקה דכתיב וצדקה תציל ממנת כו'. וגרסי' נמי בפ"ק דבתרא א"ר יודא אמר רב מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר מלכא שנ' להו מלכא מלכי ישפר עליך נחטאך בצדקה פרוק.

וכתיב פולא מטא על נבוכדנצר מלכא ולקצת ירחין תרי עשר על היכל מלכותא דבבל מהלך הנה. מלמד שהאריף שנה א' גזרתו בצדקה וכ"ש אם הנה שב בתשובה ואם זה מצינו בגוי כ"ש בישראל שתתבטל הגזרה מפל וכל.

למדנו שהצדקה מבטל' הגזרה וגם מצלת ממיתה עצמה פה היא בבנימין הצדיק דלעיל. וגריסין בב"ר פ' נ"ח ר' מאיר אזיל לחדא נמלא ראה אותן שחורי ראש אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם דכתיב וכל מרבית ביתך ימותו אנשים.

אָמרוּ ליהּ הַתַּפְּלַל עָלֵינוּ אָמַר לָהֶם הַטָּפְלוּ בְּצַדִּיקָה וְתִהְיוּ זָקֵנִים שֶׁנִּי עֲטַרְתַּת תַּפְּאֶרֶת שִׁיבָה בְּדַרְךְ צַדִּיקָה תִּמְצָא. וְגִרְסֵינוּ בַּפ"ק דב"ב מִיִּתָּה קִשָּׁה צַדִּיקָה מְבַטְלָתָהּ שֶׁנֶּאֱמַר וְצַדִּיקָה תִּצְלֵל מִמּוֹת.

וְגִרְסֵינוּ נְמִי בְּמַסְכַּת שֵׁבֶת סוּף פָּרָק מִי שֶׁהִחֲשִׂיף דִּשְׁמוּאֵל וְאַבְלָט הָיוּ יְתִבֵי חֲזוֹנָהי לְהַנְדֹּף אֲנָשֵׁי דְקְאָזְלֵי לְאַגְאֵי אָמַר אַבְלָט לִשְׁמוּאֵל הָאֵי גִבְרָא אָזְזִיל וְלֹא אָתֵי דְקִטְרִיק לִיהּ חֲנוּיָא וּמְאִית.

א"ל שְׁמוּאֵל אִם מִיִּשְׂרָאֵל הוּא אָזְזִיל וְאָתֵי אֲדֵהֲכִי וְהֲכִי אָזְזִיל וְאָתֵי קָם אַבְלָט שְׁדִינִי לְטִינִי אֲשַׁכַּח בֵּיהּ חֲנוּיָא דְפָסִיק וְשְׁדֵי בְּתַרְתֵּי גִנְבִי. פִּי ב' חֲתִיכוֹת א"ל שְׁמוּאֵל מֵאֵי עֲבַדְתָּ א"ל כֹּל יוֹמָא הָיוּ מְרַמִּינוּ רִיפְתָּא בְּהַדֵי הַדְדֵי וְאַכְלִינָא.

הֲאִידְנָא הָיוּ אֵיכָא חַד גִּבְנָן וְלֹא הָוָה רִיפְתָּא בְּהַדְדֵי הָיוּ קְמַפְסִיף. אָמִינָא לְהוּ אָנָּא קְאָמְנָא וּמְרַמִּינָא רִיפְתָּא כִּי מְטָאֵי לְגַבְיָהּ שְׁוִי נִפְשָׁאֵי כְּמֵאן דִּשְׁקַל מִינְיָהּ כִּי הֵיכָא דְלֹא לִיפְסוּף אָמַר מְצוּנָה עֲבַדְתָּ נִפְק שְׁמוּאֵל וְדָרַשׁ וְצַדִּיקָה תִּצְלֵל מִמּוֹת וְלֹא מִמִּיתָה מְשׁוֹנָה בְּלִבְד אֱלָא אִפִּי מִמִּיתָה עֲצָמוּ.

וְאָמְרִינוּ נְמִי הֵתָם ר' עֲקִיבָא הָוָה לִיהּ בְּרַתָּא וְאָמְרוּ לִיהּ גְּלַדְאֵי פִי חוּזֵי כּוֹכְבִים הֵהִיא יוֹמָא דְעֵיזִילֵי לְבֵי גִנְנָא טְרִיק לָהּ חֲנוּיָא וּמִתָּה וְהָיוּ דְאִיגָא מִקְלָתָא טוּבָא. הֵהִיא יוֹמָא קָרִי עֲנִיא אַבְבָּא הָיוּ כּוֹלֵי עֲלָמָא טְרִידֵי בְּסַעוּדָתָא וּנְפַקְתָּ אִיהִי וְשִׁקְלָתָּ לְדִיסְתָּנָא.

פִּי חֶלֶק וִיֵּהֲבֵתָּ לִיהּ. כִּי חֲטָאתָ לְבֵי גִנְנָא שִׁקְלָתָּ לְאַכְבָּנָתָּ דְצַתָּה בְּכַצְעָא דְגוּדָא.

פִּירֵשׁ תַּחֲבָהּ בְּחוּר הַפְּנוּתָל. אִיִּתְרַמָּא לָהּ בְּעֵינָהּ דְחֲנוּיָא לְמַחַר כִּי קָא שִׁקְלָהּ קָא פְּרִיף וְאָתֵי בְּתַרְהּ אִפִּיקְתָּא קַמְיָה דְאַבְנָהּ.

אָמַר לָהּ מֵאֵי עֲבַדְתָּ א"ל הֲכִי וְהֲכִי הָיוּ עֲוֹבָדָא א"ל מְצוּנָה עֲבַדְתָּ. נִפְק ר' עֲקִיבָא וְדָרַשׁ וְצַדִּיקָה תִּצְלֵל מִמּוֹת לֹא מִמִּיתָה מְשׁוֹנָה אֱלָא אִפִּילוּ מִמִּיתָּ עֲצָמָהּ.

וְלֹא עוֹד אֱלָא אִף יִזְכָּה לְבָנִים בְּעֵלֵי חֲכָמָה בְּעֵלֵי עוֹשֵׁר בְּעֵלֵי אַגְדָּה פְּדֵאִיתָא בַּפ"ק דב"ב רִוּוּף צַדִּיקָה וְחֲסֵד יִמְצָא חַיִּים צַדִּיקָה וְכָבוֹד. רִיב"ל אָמַר זִזְכָּה לְבָנִים בְּעֵלֵי חֲכָמָה בְּעֵלֵי עוֹשֵׁר בְּעֵלֵי אַגְדָּה.

בְּעֵלֵי חֲכָמָה דְכָתִיב יִמְצָא חַיִּי וּבְחֲכָמִי כְתִיב כִּי מוֹצְאֵי מְצָא חַיִּי. בְּעֵלֵי עוֹשֵׁר דְכָתִיב צַדִּיק.

בְּעֵלֵי אַגְדָּה כְתִיב הֵכִי כָבוֹד וְכְתִיב הֵתָם כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחִלוּ: וְאִף אַחֲרֵי מוֹתוֹ מְצִילָתוֹ מְדִינָה שְׁל גִּיהֵנָם פְּדִיגְרִסִּינוּ בַּפ"ק דב"ב תְּנִיא הִנָּה ר"מ אֹמַר אִם יֵשׁ לוֹ פְּתַחוּן פָּה לְכַעַל דִּין לְהַשִּׁיבָהּ וְלוֹמַר אִם אֱלֹהֵיכֶם אוֹהֵב אֶת הָעֵנִיִּים לָמָּה אֵינוּ מְפָרְגִים וְאִף אִתָּה אֲמֹר לוֹ כְּדֵי שְׁתַּנְּצֵל אָנוּ מְדִינָה שְׁל גִּיהֵנָם.

וְזֹאת הַשְּׂאֵלָה שְׂאֵל טוֹרְנוֹסְרוֹפּוֹס אֶת ר' עֲקִיבָא א"ל אִם אֱלֹהֵיכֶם אוֹהֵב אֶת הָעֵנִיִּים מִפְּנֵי מָה אֵינוּ מְפָרְגִים. כְּדֵי שְׁתַּנְּצֵל אָנוּ מְדִינָה שְׁל גִּיהֵנָם א"ל אֲדַרְבָּה צוֹ שְׁמַחֲיִיבָתָּ אֶתְכֶם לְגִיהֵנָם.

אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שפעס על עבדו וחקשו בבית האסורים וצוה עליו שלא להאכילו ושלל להשקותו והלך אדם א' והאכילו והשקהו כשישמ' המלך לא פועס עליו ואתם קרוים עבדים שנ' פי לי בני ישראל עבדים.

א"ל עקיבא אמשול לך משל למלך ב"ו שפעס על בנו וחקשו בבית האסורים וגזר עליו שלא להאכילו ושלל להשקותו ובא אדם א' והאכילו והשקהו וכששמע המלך לא דורן משגזר לו ואנו קרוים בנים שנ' בנים אתם לה' אלהיכם.

א"ל אתם קרוים בנים ואתם קרוים עבדים. בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אתם קרוים בנים.

ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום אתם קרוים עבדים. ועכשיו אין אתם עושין רצוני של מקום.

א"ל הרי הוא אומר הלא פרנס לרעב לחמה וגו' אימתי עניים מרודים תביא בית האידן' וקאמר הלא פרנס וגו'. וקאמרי עלה א"ר חזינא בר אבא רמי פתיב לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות.

וכתיב לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות. ב' צדקות הללו למה.

א' שמצלת ממיתה משונה וא' שמצלת מדינה של גיהנם. ההוא דכתיב ביה עברה דכתיב יום עברה היום ההוא.

ואיזה היא שמצלת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי. נותנה.

ניטלה ואינו יודע למי נוטלה. נותנה וא"י למי נותנה לאפוקי מדמר עוקבא נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה לאפוקי מדר' אבא פדלקמן פרק ד' ואלא היכי לעביד ליתבי בארנקי של צדקה: וגרסינן נמי התם בפ"ק דגיטין תנא דבי ר' ישמעאל כל המגזיז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצול מדינה של גיהנם.

וגרסינן נמי בפ"ק דב"ב וילבש צדקה פשריון מה שריון זה מגזין על לבושו של אדם במלחמה. אף הצדקה מגינה על בעלה מדינה של גיהנם.

וגרסינן נמי התם ונהי כטמא פלנו וכבגד עדים כל צדקתינו. מה בגד זה מגזין על בעלה בחמה מפני החמה ובגשמים מפני גשמים.

אף צדקה מגינה על בעליה מדינה של גיהנם. ולא כד שמצלת מדינה של גיהנם אלא אף זוכה להקביל פני השכינה.

כדגרסינן נמי התם דרש ר' דוסתאי בר ינאי בא וראה שלא כמדת ב"ו מדת הקב"ה. מדת ב"ו מביא דורן למלך ספק מקבלין ממנו ספק אין מקבלין ממנו וא"ת מקבלין ממנו ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה פני המלך.

והקב"ה אינו פן אדם נותן פרוסה לעני זוכה ומקבל פני השכינה שנאמר אני בצדק אחזה פניה. ר"א זיהב פרוטה לעני ומצלי אמר אני בצדק אחזה פניה.

ואמרין נמי הנותן צדקה לעני זוכה ומקבל פני השכינה. שנאמר פי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו.

ואפֿשר שְׁלֹזָה אָמְרוּ בְּכַתְּנֻבוֹת פ' מְצִיאוֹת הָאִשָּׁה תִּנָּא חֵיָא בַר רב מְדַפְתִּי כָּל הַמְעַלִּים
עֵינֵינוּ מִן הַצְּדָקָה כְּאֵלוֹ עוֹבְד פ"ז. כְּתִיב הֵכָא הַשְׁטָרְלָה פֶּן יִהְיֶה דְבָר עִם לְבָבָהּ בְּלִיעַל
וּכְתִיב הֵתָם יֵצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְּלִיעַל מִקְרָבָהּ.

יְרָצָה כִּי הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְעַנֵּי זוֹכָה וְרוֹאֶה פְּנֵי הַשְׂכִּינָה. וּמִי שֶׁמְעַלִּים עֵינֵינוּ מִמְּנוֹ מִתְרַחֵק
עֲצָמוֹ מִהַשְׂכִּינָה וְהוּי כְּאֵלוֹ עוֹבְד ע"ז.

וְגַרְסִינָן בְּרוֹפֵת אֵלֶיהָ רַבָּה הַנּוֹתֵן צְדָקָה עוֹלָה וְיוֹשֵׁב פְּנֵי הַכְּבוֹד שֶׁנִּי הוֹלֵךְ צְדָקוֹת
וְדוֹבֵר מִיִּשְׂרָאֵל וְגו' וְכִתִּיב בְּתַרְיָה וְהוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן וְכִתִּיב מְלָךְ בְּיָפְיוֹ תַחֲזִינָה עֵינֶיהָ
וְגו'.

וְכָל הָעוֹשֶׂה צְדָקוֹת נִקְרָא יִשְׂרָאֵל דְּרָךְ שְׁנֵאמַר צְדָקַת תְּמִים תִּינִיֶּשֶׁר דְּרָכּוֹ. וְהָעוֹשֶׂה צְדָקוֹת
נוֹטֵל שְׂכָר בַּעוּה"ז וְבַעוּה"ב.

בַּעוּה"ז מֵנִין שֶׁנִּי צְדָק לְפָנָיו יְהִלָּה וְיִשְׁעֵי לְדְרָךְ פְּעַמֵּיו כְּשֶׁאָדָם יוֹרֵד יָמִים וְנִהְרֹת וְהוֹלֵךְ
הָרִים וּמְדַבְּרוֹת וְנִגְוָה לְסֻטִּים וְחִיּוֹת. צְדָקָתוֹ הוֹלֵכֶת עִמּוֹ וּמְשַׁמְרָתוֹ מִכָּל רַע וּמִזְרָה אוֹתוֹ
דְּרָךְ יִשְׂרָאֵל וְשׁוֹמְרֵת פְּעַמֵּיו שְׁלֵא יִכְשָׁלוּ.

בַּעוּה"ב מֵנִין שֶׁנִּי וְהִלָּה לְפָנֶיהָ צְדָקָה וְכְבוֹד ה' יִאֲסָפָהּ. כְּשֶׁיִּפְטֹר אָדָם מִן הָעוּה"ז וּבִיָּדוֹ
צְדָקוֹת וּמְעַשִּׂים טוֹבִים.

צְדָקוֹתָיו הוֹלְכִים לְפָנָיו לְתוֹר לוֹ מְנוּחָה וְיִהְיֶה מְלִיצֵי יוֹשֵׁר בֵּינֵנוּ וּבֵין קוֹנֵנוּ וְלֹא יִנְיָחוּ מִקְטָרֵג
לְקָטָרֵג עָלָיו שֶׁנִּי אִם יֵשׁ עָלָיו מְלָאָה מְלִיצֵי א' לְהַגִּיד לְאָדָם יִנְשָׁרוּ. וְאֵרֵז"ל אִפִּי ט' מֵאוֹת
וְתִשְׁעָה וְתִשְׁעִים מְלִיצֵי רַע וְאֶחָד מְלִיצֵי טוֹב לְהַגִּיד יִנְשָׁרוּ נִיְצוֹל מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנָם שֶׁנִּי
וְיִחַנְנוּ וְיִאֲמַר פְּדֵעָהּ מִרְדֵּת שְׁחַת מְצִאתִי כּוֹפֵר: גְּדוּלָה הַצְּדָקָה שֶׁהַקָּב"ה נִקְדָּשׁ בָּהּ שֶׁנִּי
וְיִגְבֶּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט וְגו'.

וְכִסָּא הַכְּבוֹד הוֹכֵן בְּצְדָקָה שֶׁנִּי צְדָק וּמְשַׁפֵּט מְכוּן כְּסָאָהּ. וְדוֹד הַמְּלָךְ שֶׁבָחוּ הַכְּתוּב בְּצְדָקָה
שֶׁנִּי וְיִהִי דוֹד עוֹשֶׂה מְשַׁפֵּט וְצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ וְגַרְסִינָן בַּפ"ק דְּב"ב א"ר אָבָהוּ שְׁאֵלוֹ אֵת
שְׁלֵמָה בֶּן דָּוִד עַד הֵיכָן כָּחָה שֶׁל צְדָקָה.

אָמַר לָהֶם צְאוּ וְרֵאוּ מַה פִּירֵשׁ דָּוִד אָבָא פִּזֵּר נֶתֶן לְאֲבִיוֹנִים. רַבָּא אָמַר מִהֵכָא וְהוּא פְּרוּמִים
יִשְׁכּוֹן מִצוּדוֹת סְלָעִים מְשַׁגְּבוּ לְחֻמּוֹ נֶתֶן מִיָּמֵינוּ נְאֻמִּים.

וְגְדוּלָה צְדָקָה שְׁמִקְרַבֶּת אֵת הַגְּאֻלָּה שְׁנֵאמַר פֶּה אָמַר ה' שְׁמְרוּ מְשַׁפֵּט וְעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי
קְרוּבָה יִשׁוּעָתִי לְבֹא וְצְדָקָתִי לְהַגְלוֹת. וְהַמְּלָךְ הַמְּשִׁיחַ שְׁנֵגְלָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ עֲתִיד לַעֲשׂוֹת
מְשַׁפֵּט וְצְדָקָה בְּאַרְץ שֶׁנִּי יְדִין עַמִּים בְּצְדָק וְגו'.

וּבְיָמֵינוּ יִהְיֶה שְׁלוֹם וְצְדָקָה בְּאַרְץ שֶׁנִּי יִשְׂאוּ הָרִים שְׁלוֹם לְעַם וּגְבָעוֹת בְּצְדָקָה. וְגַרְסִי
בַּמִּס' שֶׁבַת פ' ר"א אָמַר עוֹלָא אֵין יְרוּשְׁלָיִם נִפְדֵּית אֲלָא בְּצְדָקָה שֶׁנִּי צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה
וְשָׁבִיהָ בְּצְדָקָה.

וְגַרְסִי בַּפ' לְוֵלֵב וְעַרְבָה א"ר אֵלִיעֶזֶר גְּדוּלָה צְדָקָה מְכַל הַקְּרַבְנוֹת שֶׁנִּי עוֹשֶׂה צְדָקָה
וּמְשַׁפֵּט נִבְחָר לֵה' מְזַבַּח. וּבְכַח הַצְּדָקָה עֲתִידִין הַמַּתִּים לְהַחְיֹת כְּדֹאִיתָא בְּמִדְרָשׁ א"ר
שְׁמַעוֹן בְּכַח הַצְּדָקָה הַמַּתִּים עֲתִידִין לְחִיּוֹת מֵנִין אָנוּ לְמַדִּין מֵאֵלֶיהָ הַתְּשִׁבִי שְׁהִיָּה הוֹלֵךְ

מהר להר וממערה למערה הלה ל' לצרפת וקבלתו אשה אלמנה בכבוד גדול והיתה אמו של יונה ומפתה היו אוכלין היא והוא ובנה ימים רבים.

למים חלה בן האשה ומת עמד אליהו והתפלל לפני הקב"ה ואמר רבון העולמים לא די לי כל הרעות שעברו על ראשי. הגם אל האשה האלמנה אשר אני מגורר אתה בבית הרעות להמית את בנה.

השב את נפש הילד אל קרבו וידעו וילמדו הדורות שיש תחייה למתים. ונעטר לו שנ' וישמע ה' בקול אליה ותשב את נפש הילד אל קרבו ויחי.

הרי מתוך הצדקה ניצל הנותן מגזרה רעה וממיתה ומדינה של גיהנם וזוכה לראות פני השכינה ולביאת הגואל ולבנין ירושלים. ולתחיית המתים.

וכן פתוב בתנא דבי אליהו משום אדם אחד אמרו גדולה צדקה שמיום שנברא העולם ועד אותה שעה שנתנה הרי זה משתבח וקולט עצמו מדינה של גיהנם שנאמר אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'.

ואין יום רעה אלא יום דינה של גיהנם שנאמר וגם רשע ליום רעה ואומר אשרי שומר משפט עושה צדקה בכל עת: אבותינו הראשונים מפני מה זכו בעוה"ז ולימות המשיח ולעוה"ב מפני שנהגו עצמן בצדקה.

אברהם מנין שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרד' ה' לעשות צדקה ומשפט וגו' יצחק לא נשתבח אלא בצדקה שנאמר ויזרע יצחק אין זריעה אלא צדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה.

יעקב לא נשתבח אלא בצדקה שנאמר קטנתי מכל החסדים אין קטנתי אלא מעט אין מעט אלא צדקה שנאמר טוב מעט בצדקה. משה לא נשתבח אלא בצדקה שנאמר צדקת ה' עשה.

אהרן לא נשתבח אלא בצדקה שנאמר תורת אמת היתה בפיהו. ואין אמת אלא צדקה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק וגו' דוד אינו משתבח אלא בצדקה שנאמר וצדקתו לבן מלה.

אף הקב"ה נשתבח בצדקה שנאמר והאל הקדוש נקדש בצדקה. אף כסא הכבוד נשתבח בצדקה שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך.

אדם נותן צדקה לחברו מתכונן אליו שיחיה ולא ימות. אף הקב"ה נותן שיחיה ולא ימות שנ' וצדקה תציל ממנות.

מנין אתה אומר למי שיש ספק בידו לעשות צדקה ואינו עושה לקיים נפשות ואינו מקיים גורם מיתה לעצמו. שנאמר ויען נבל אל עבדי דוד ויאמר מי דוד ומי בן ישי ולקחתי את לחמי וגו' וכתוב ויהי בעשרת הימים ויגוף ה' את נבל.

מנין שמארכת ימיו של אדם שנאמר כי היא חיה במצוה קלה שבתורה פתיב למען ייטב לה והארכת ימים ק"ו לצדקה שהיא חמורה בתורה. מנין שהיא מביאה את האדם לחיי עוה"ב שנ' אשרי האיש אשר לא הלה וגו'.

וּכְתִיב אֲשֶׁרִי שׁוֹמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה צְדָקָה וְגו'. מָה אֲשֶׁרִי הָאָמֹר לְהִלָּךְ בֶּן עוֹה"ב אַף אֲשֶׁרִי הָאָמֹר כָּאֵן בֶּן עוֹה"ב.

מִנֵּינִי שְׁשׁוֹנָה לְתוֹרָה שְׁנֵאָמַר אִם בְּחֻקוֹתַי תִּלְכוּ וְגוֹמַר וְנִתְּתִי שְׁלוֹם בְּאַרְצְךָ וּבְצְדָקָה הוּא אוֹמֵר וְהִיא מַעֲשֵׂה הַצְדָקָה שְׁלוֹם. וּמִנֵּינִי שֶׁהַתּוֹרָה מְשׁוּלָה בְּצְדָקָה שְׁנֵאָמַר וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָנוּ כִּי נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת וְגוֹמַר.

וּמִנֵּינִי שֶׁהִיא מְמַהֶרֶת לְהִבְיֵא לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ וְאֵת הַגְּאֻלָּה. שְׁנֵאָמַר שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוּבָה יִשׁוּעָתִי לְבֵא וְצְדָקָתִי לְהַגְלוֹת.

וּמִנֵּינִי שֶׁהִיא מַעֲלָה וּמְשִׁיבָה אֶת נוֹתְנָה כְּנֶגֶד כֹּסֵא הַכְּבוֹד. שְׁנֵאָמַר הַיְלֵךְ צְדָקוֹת וְדוֹבֵר מִיִּשְׂרָאֵל וְגו' הוּא מְרוֹמֵם יִשְׁכּוֹן.

ע"כ יְהֵא אָדָם זָרִיז בְּצְדָקָה כְּפִי מִיִּסְתֵּי יָדוֹ לִש"ש וְהָרוֹדֵף צְדָקָה יִמָּצֵא צְדָקָה וְחַיִּים וְכְבוֹד מִמְּלֶךְ הַכְּבוֹד ה' צְבָאוֹת הוּא מְלֶךְ הַכְּבוֹד סְלָה: פָּרָק שְׁנֵי מֵהוּ עֲנִינֵן הַצְדָקָה עֲנִינֵן הַצְדָקָה הִיא שִׁיתָן הָאָדָם מִשְׁלוֹ לְמִי שֶׁצָּרִיף וְיִתֵּן פֶּזֶר לְאַבְיוֹנִים וּמִלְחָמוֹ לְדָל.

וְאֵל יַעֲלֶה בְּלִבּוֹ עֲצָה לֹמַר אֵיךְ אֲחַסֵּר מְמוֹנֵי לְתַנּוֹ לְעַנְיִים. כִּי יֵשׁ לוֹ לְדַעַת שְׁאִין הַמָּמוֹן שְׁלוֹ אֵלָּא פְקֻדוֹן לַעֲשׂוֹת בּוֹ רְצוֹן הַמַּפְקִיד וְזֶה רְצוֹנוֹ שִׁיִּחַלֵּק לְעַנְיִים מְמַנּוֹ.

וְנִהוּ הַחֲלֵק הַטּוֹב שִׁיְהִיָּה לוֹ מְמַנּוֹ כְּדִכְתִּיב וְהֵלֵךְ לְפָנֶיךָ צְדָקָה וְהַצְדָקָה הוּא כְּלִי שֶׁל הַקַּב"ה שֶׁנִּי לָךְ ה' הַצְדָקָה. וְעוֹד כִּי אִין אָדָם עוֹשֵׂה צְדָקָה אֵלָּא מִשְׁלַח הַקַּב"ה שֶׁנִּי לָךְ ה' הַמְּמַלְכָה וְהַמְּתַנַּשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ וְהַעֲנִישׁ וְהַכְּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְכִתִּיב לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב אָמַר ה' צְבָאוֹת.

וּבְנֵינוּ כִּי מִמֶּךָ הַכָּל וּמִיָּדֶךָ נִתְּנָנוּ לָךְ וְהַקַּב"ה נֹתֵן לְאָדָם עֹנֶשׁר וְכְבוֹד לְנַסּוֹתוֹ אִם יַעֲשֵׂה מְמַנּוֹ צְדָקָה יִקְיִימוּ בְּיָדוֹ וְיִוְסִיף לוֹ עֹנֶשׁר עַל עֹנֶשׁרוֹ. מַעֲשֵׂה בְּחַסִּיד אֲחָד שֶׁיִּרְדַּ מִנְּכַסִּיו וְהִיָּתָה אֲשֶׁתּוֹ כְּשָׂרָה לְכוֹף נַעֲשֵׂה שְׂכִיר.

פַּעַם א' הִיָּה חוֹרֵשׁ בְּשֻׁדָה. פָּגַע בּוֹ אֵלֶיָּה ז"ל בְּדַמּוֹת עַרְבֵי א'.

א"ל יֵשׁ לָךְ ז' שְׁנַיִם טוֹבוֹת אֵימָתִי אֲתָה מְבַקֵּשׁ עֲכָשְׁיוֹ אוֹ בְּסוֹף יְמֵיךָ. א"ל קוֹסֵם אֲתָה אִין לִי מֵה לִיתֵּן לָךְ אֵלָּא הַפֶּטֶר מְעַלֵּי בְּשָׁלוֹם.

וְחֹזֵר אֲצָלוֹ עַד ג' פְּעָמִים בְּפַעַם שְׁלִישִׁית א"ל אֵלֶיךָ וְאֲמַלְוֶךָ בְּאֲשֶׁתִּי. הֵלֵךְ אֲצָל אֲשֶׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ בָּא אֵלַי א' וְהִטְרִיחַ אוֹתִי עַד ג' פְּעָמִי וְאָמַר יֵשׁ לָךְ ז' שְׁנַיִם טוֹבוֹת אֵימָתִי אֲתָה מִבְּק' אוֹת' עֲכָשְׁיוֹ אוֹ בְּסוֹף יְמֵיךָ.

א"ל וְמָה אֲתָה אוֹמֵר א"ל לָךְ אֲמֹר לוֹ הִבָּא אוֹתָם עֲכָשְׁיוֹ. א"ל לָךְ הִבָּא אוֹתָם עֲכָשְׁיוֹ.

א"ל לָךְ לְבֵיתֶךָ וְאִין אֲתָה מְגִיעַ לְשַׁעַר חֲצָרֶךָ עַד שֶׁתִּרְאֶה בְּרִכָּה פְּרוּסָה בְּבֵית. וְהִיוּ יוֹשְׁבֵינִי בְּנֵי לַחֲפֵשׁ בְּיָדָם בְּעַפְרָה וּמִצָּאוֹ מְמוֹן שִׁיְזוּנוּ בּוֹ ז' שְׁנַיִם וְקָרָאוּ לְאֲמֹן.

וְלֹא הִגִּיעַ לְשַׁעַר עַד שִׁיְצָאֲתָה אֲשֶׁתּוֹ לְקָרְאָתוֹ וּבְשָׂרָה אוֹתוֹ. מִיָּד הוֹדָה לְהַקַּב"ה וְנִחַסַת דַּעַתּוֹ עָלָיו.

מָה עֲשִׂתָה אֲשֶׁתּוֹ הַכְּשָׂרָה. א"ל מ"מ כְּבָר מְשִׁיף עָלֵינוּ הַקַּב"ה חוּט שֶׁל חֶסֶד וְנִתְּנָנוּ לָנוּ מְמוֹן מְזוֹן ז' שְׁנַיִם לְעֶסֶק בְּג"ח שְׁנַיִם הִלְלוּ שְׁמָא הַקַּב"ה מוֹסִיף לָנוּ מֵאֲצָלוֹ.

וכן עשיתה כל מה שעשית בכל יום ויום אמר' לבנה הקטן כתוב כל מה שאנו נותנים וכן עשה. לסוף ז' שנים בא אליהו ז"ל אמר ליה כבר הגיע עונה ליטול מה שנתתי לך אמר ליה כשנטלתי לא נטלתי אלא מדעת אשתי אף כשאני מחזיר לא אחזיר אלא מדעת אשתי הלא אצלה אמר לה כבר בא הזמן ליטול את שולו אמרה ליה לך אמור לו אם מצאת בני אדם נאמנים ממנו תן להם פקדונה.

וראה הקב"ה דבריהם וגמ"ח שעשו והוסיף להם טובה על טובה לקיים מה שנ' והיה מעשה הצדקה שלום: וגרסינן במסכת ביצה פ' יום טוב אר"י משום ר"א בר שמעון אמר להם הקב"ה לישראל בני לוו עלי נאני פורע.

ואר"י משום ר"א ב"ר שמעון הרוצה שיתקיימו נכסיו. יטע בהם אדר שצאמר אדיר במרום ה' א"נ אדרא פשמיה דקיימי לדרי דרי.

פירש בעל הערוך אדיר במרום ה' יעשה מהן צדקה שהיא חשוכה לפני ה' במרום כדכתיב אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף ע"כ. נאני בחדושי במסכת ביצה הוספתי קצת על דבריו כדי להלם ולהתקשר הענין יפה.

והכי צ"ל ואמר ר' יוחנן פלומר כמו שאמר שצנה הש"י להלוות עליו ולקדש קדושת היום והוא פורע המו פן אמר עוד ענין שצנה הקב"ה להלוו' לו והוא פורע באחרית הימים וזהו היא ההלואה לה' כדכתיב מלגה ה' חונן דל.

וזהו אמרו הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהם אדר. ר"ל אל יחשוב אדם איך אם אתן צדקה מהנני ואנכי עמלתי בזה וכחי ועוצם די עשה החיל הזה ואיך יאכלו אחרים חילי את חילי לאחור לא אתן לזה אמר הבתני' הזאת אינה מחסר ממון אדרבה הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהם אדר.

פלומר יעשה בהן צדקה ובצדקה שייך לשון נטיעה זרעו לכם לצדקה. ונקרא אדר על שם שהצדקה דומה למים כמו דאמה אומר שלח לחמך על פני המים. המים מכבי באש הטבעי. כמו כן הצדקה מכבה חמום חרון אש הרוחני.

כמו שצאמר מתן. בסתר יכבה אף.

וכאמר ז"ל במדרש קינות מרום שלח אש שש שנים היו גחלים עמומות בידי גבריאל סבור שיחזרו ישראל בתשובה. פינן שראה שלא חזרו בקש להשליף עליהם בחימה שפוכה.

אמר ליה הקב"ה גבריאל גבריאל להונף להונף יש להם בעלי צדקה שצאמר וירא לפרובים תבנית יד אדם תחת פניהם: וכן נמשלה הצדקה למים חיים נובעים שכל עוד שנמשך מים מהמעין עוד יוסיפו לנבוע.

כמו ענין הצדקה יותר שמפזר עוד נוסף. ע"ד אמרז"ל בפ"ק דגטין אם רואה אדם שפוזזותיו מצומצמין יעשה מהם צדקה והם המה המים האדירים הפתובים בהאי קרא דאדיר במרום ה' לכה נקראת אדר.

והנותן צדקה בלי ספק יתקיימו נכסיו פאשר הבאתי ממסכת גיטין. ואיתא נמי בכתובות מלח ממון חסר ואמר אדיר במרום ה'.

ר"ל נחשבת לפני המקום במרום פדכתיב אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. א"נ אדרא פשמיה פדאמרו אינשי דקיימי לדרי דרי.

כלומר זכות הצדקה קיימי לדרי דרי. וסמוך לזה שאמר ישעיה ע"ה ונעמוד לעד צדקתו וישועתו לדור דורים.

וכן אמר שהע"ה הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד. כלומר אם יעשה צדקה אזי יתקיימם הון ועושר שפביתו וזכות צדקתו ונעמוד לעד ולדור דורים.

וגרסינן בפ"ק דב"ב אמר ר' יצחק כל הרוצה צדקה הקב"ה ממציא לו מעות לעשות מהם צדקה שפאמר אוהב צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. וגרסי' במסכת שבת תניא אמר ר"ג בר ר' מאיר מאי דכתיב ונתן לה רחמים ורחמיה והרבה.

כל המרחם על הפירות מרחמים עליו מן השמים. והוא מפני שהעניים מבקשים עליו רחמים והקב"ה שומע תפלתן שנה' כי שומע אל אביונים ה' וכתוב קרוב ה' לנשפרי לב. וכתוב שונעת עניי' אתה תשמע. וכתוב ברפת אובד עלי תבא והוא יבורך בנדבת לבו שנה' טוב עין הוא יבורך.

והקב"ה מברך אותו שנה' כי בגלל הדבר הזה יברכה וגו'. אבל אם העשיר לא יעשה צדקה מממונו הולך הוא וממונו מן העולם שפאמר ואבד העושר הוא בענין רע.

וכתיב התעורר עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים וגו' ואיתא במדרש הנותן צדקה לעני מתעשר שנה' יש מפזר ונוסף עוד. וכתוב נותן לרש אין מחסור.

והקופץ את ידו מלעשות צדקה מתרושש שנה' וחושף מיושר אף למחסור. וכתוב ומעלים עיניו רב מאירות.

ואפ' אמנותו ואינו עושה כפי ממונו נענש פדאיתא בכתובות פ' מציאת האשה מעשה בריב"ז שהיה רוכב על חמור והיה יוצא מירושלים והיו מהלכין תלמידיו אחריו ראה אשה אחת שהיתה מלקטת שעורים בין רגלי בהמתן כל ערביים פינון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו ואמרה לו ר' פרנסני.

אמר לה בת מי את. אמרה לו אני בתי של נקדימון בן גוריון.

אמר ממון של אביך היכן הוא. אמרה ליה רבי ולא כדון מתלין מתלא במערבא מלח ממון חסר.

רוצה לומר אם תחסר ממונה בצדקות פאלו נתת בו מלח שפולחים בו הפשור כדי שיתקיים ונעמוד ימים רבים. ואמרי לה חסד.

ר"ל הרוצה שישמור ממנו יעשה ממנו חסד עם עניים. ושל חמיה היכן הוא.

אמרה בא זה ואיבד את זה. אמרה לו רבי זכור אתה פשחמת על כתובתי.

אמר להם לתלמידיו פשחתי על פתנבה של זו וה יתי קורא בה אלה אלפים דינרי זכה של בית אביה חוץ משל חמיה. בכה ריב"ז ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה.

ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה. ונקדימון בן גוריון לא עבד צדקה והתנא אמרו עליו על נקדימון פשהיה יוצא מביתו לבית המדרש פלי מילת הו מציעו תחתיו ומקפלין אותו העניים מאחריו.

איבעית אימא לכבודו דעבד וא"א פדבעי ליה למעבד לא עבד פדאמרי אינשי לפום גמלא שיקנא. על פן צריף האדם למלוח ממונו כלו' לעשות צדקה פפי הראוי פדי שיתקנים בידו ויאכל פירוותיו בעה"ז והקרן קנימת לעולם הבא: וארז"ל בפשה שהאדם עשיר יעשה צדקה ויחסר ממונו קודם שיחזור עליו הגלגל ויתרושש.

ומעשה בחסיד א' פשהיו העניים עמדו על פתחו הנה אומר לאשתו רחם על העניים הללו פדי שירחמו בני אדם על בניהם אם יצטרכו לבריות. אמרה לו אשתו מה תפתח פיה לישון.

אמר לה גלגל הוא שחוזר בעולם. וגרסי' בפ' חבית במסכת שבת כי לא יחדל אביון מקרב הארץ תנא ר' אלעזר הקפר אומר לעילם יבקש אדם על מדה זו שאם לא בא הוא.

בא בנו ואם לא בנו בא בן בנו שנאמר כי בגלל הדבר הזה. ותנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם.

וכל לבבות דורש ה' ורואה הסתפקתו של אדם ונדבת לבו וכוונתו. וכשם שבזמן שב"ה קיים הקב"ה מקבל מנחת קמח כמו פר בן בקר.

פך בזמן הזה שחרב ב"ה בעונותינו מקבל נדבת פרוטה למי שאין ידו משגת פמאה מנה לעשיר ואחד המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה ממנו צדקה פדגרסינן בפ"ק דגטין דרש רב עזירא זמנין א"ל משמיה דר' אמי זמנין אמר ליה משמיה דר' אסי פה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגזו ועבר ועניתה לא אעננה עוד.

אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה צדקה מהם וכ"ש פשהם מרובים. וכן נגזו ועבר תאנא דבי ר' ישמעאל כל המגזי מנכסיו ועשה מהם צדקה ניטל מדינה של גיהנם.

משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים א' גזוזה וא' שאינה גזוזה. גזוזה עוברת שאינה גזוזה אינה עוברת.

ועניתה אמר מר זוטרא אפלי עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה. ולא אעננה עוד.

תאנא רב יוסף כל המקיים בעצמו פך שוב אין מראין לו סימן עניות. נמצא שבזכות הצדקה ניצול מעונש גדול פזה שהוא קשה מפל מכות שבעולם פדגרסי' במסכת בתרא פ' יש נוחלין דרש רבי פנחס בר חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות שנא' חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי.

ומאי אהדרוהו חב"ה לאיוב השמ' אל תפן אל און כי על זה בחרתה מעוני ואעפ"י שהעוני לישראל בכל הדרם בגלית זה. פדגרסי' בפ"ק דחגיגה אמר ליה אליה לבר הא הא מאי דכתיב הנה צרפתיך ולא בכסף בחציתך בכור עוני.

מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ולא מצא תקנה לישראל אלא עניות. אמר שמואל ואיתימא רב יוסף היינו דאמרי אינשי יאי עניותא לישראל כוונדא סומקא לסוסיא חינורי'.

להראותינו שהיו צריכין לשפלות הלב כדי שלא יגיסו דעתם נמצא שאין דוחק גדול מזה: והנזיל מן הצדקה ונותן ממנו לעני אפי' אינו נצרך גדול שכרו. פדגרסינו אמרו עליו על רבי זכריה חתניה דריב"ל שהיה נוטל מקנפה של צדקה והיו מרגינין אחריו שהיה נוטל שלא לצורך.

וכשמת חפשו אחריו שהיה נותן מה שהיה נוטל מן הצדקה לעניים אחרים. רבי יעקב בר אידי ורב נחמן בר יצחק גבאי צדקה היו והיו נותנין מן הצדקה לרב תמא מפני שהיה עני והיה צריך לה והיה נוטל מהם הצדקה ומחלקה לעניים אחרים.

ומי שאין ידו משגת אעפ"י שלא יתן אלא פרוטה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לו לחשבון גדול. פדגרסי' בפ"ק דבתרא אמר רבא האי מילתא אישתעי לי עולא משגש ארחתיה דאמיה משמיה דר"א מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון.

מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפין לשריון גדול. אף צדקה כל פרוטה מצטרפת לחשבון גדול.

ורבי חנינא אמר מהכא ונהי כטמא פלגו וכבגד עדים כל צדקתינו מה בגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול. אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול.

וגרסינו בנאלה שמות רבה אם פסך תלנה את עמי הדא הוא דכתיב יש רעה תולה ראיתי תחת השמש וגו'. ואבד העושר ההוא בענין רע.

אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו שאין לה בריה שאין הקב"ה מנסה אותה. העשיר מנסה.

אותו אם תהא ידו פתורה לעניים. והעני מנסה אותו אם יכול לעמוד ביסורין ואינו בועט.

אם עמד בנסיונו העשיר ועושה צדקה הרי אוכל ממנו בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב.

ואם עמד העני בנסיונו הרי הוא נוטל כפליים לעתיד לבא שנא' כי אתה עם עני תושיע.

והעשיר שעניו רעה בשל אחרים הולך הוא וממונו מן העולם שנא' ואבד העושר ההוא בענין רע ואמר התעיר עיניך בו ואיננו ואל ידמה בנפשו שהוא מטיב לעני. אלא שהעני מטיב לו ומנחילו חיי עה"ב.

פדגרסינו בויקרא רבה אמר רבי סימן אריב"ל יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני.

העני פושה עם בעל הבית שפך אמרה רות לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז.

עשה עמי אין כתיב כאן. אלא עשיתי עמו כלומר אני עשיתי עמו יותר ממה שהוא עשה.

אמר רבי אבין העני הגה עומד על פתחה והקב"ה עומד על ימינו שנאמר פי יעמוד לימין אביו. אם אמה נותן לו דע שאני עומד לימין אביו ועתיד אני לשלם שכרה.

ואם לא תתן לו דע שאני עומד על ימינו ועתיד ליפרע מאותו איש דכתיב להושיע משופטי נפשו. ולא צנתה תורה שיפזר כדאי' בכתובות פ' נערה תנו רבנן המבזבז אל בזבז יותר מחומש שמא יצטרף לבריות.

מעשה באחד שבקש לבזבז יותר מחומש ולא הניחו חבירו ומנו רבי ישכב פולי. והממעיט אל ימעיט משלישית השקל בשנה.

כדגרסינן בפ"ק דבתרא אמר רב אשי לעולם אל ימנע אדם משלישית השקל לשנה שנאמר והעמדנו עלינו מצנה לתת שלישיית השקל בשנה לעבדות בית אלהינו. והנזמן כפי פחו כן ירבה וכן יפון: פרק שלישי בכמות הצדקה לא צנתה תורה שיפזר אדם כל אשר לו וימות ברעב או יבא להתפרנס מן הצדקה.

פי חייב אדם להקדים פרנסת נפשו על כל בני אדם ואינו חייב לתת צדקה אלא שיהיה לו פרנסתו. וכשיהיה לו יותר מפרנסתו הוא חייב לתת צדקה לנצרה שנאמר וחי אחיה עמו ואמרו רז"ל חייב קדמו לחיי אחיה.

כלו' פשיהו לו יותר מפרנסתו הוא חייב לתת לנצרה שנ' וחי אחיה עמו וכאשר תשבע השביע רעבים וכאשר תשקה השקה לצמאים. וכן אמרה הצרפתי לאלהיו ע"ה ובאתי ועשיתיהו לי ולבני לי בראשונה ואח"כ לבני.

והודה לה אלהיו ואמר לה ולי ולבנה מעשי באחרונה. הקדים גם הוא חייב לחיי בנה. ואחר שיפרנס נפשו יקדים פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו. לפי שהם ראויים לכבודם.

והיא צדקה גדולה למעלה ממנה על כן שכרה אריכות ימים הוא שכתוב למען יאריכון ימיה. ועל צדקה אמר שהע"ה באורח צדקה חיים.

ואחר פרנסת אביו ואמו יפרנס בניו. וכן אמרו בני יעקב לאביהם ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אמה גם טפינו.

הקדימו את עצמם תחלה ואח"כ אביהם ואח"כ בניהם. וגרסינן נמי במסכת פתובות פרק נערה אשרי שומר משפט עושה צדקה בכל עת.

וכי אפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל עת. רבותינו שביבנה ואמרי לה ר"א אומר זה הן בניו ובנותיו פשהו קטנים.

רבי שמואל בר נחמני אומר זה המגדל תום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן. ואחר כך נותן לו לקרוביו שנאמר ומבשרך לא תתעלם.

ואח"כ לעניי עירו. ואח"כ לעניי עיר אחרת שנאמר פתוח תפתח את ידך לאחיה לענייך ולאביונה בארצה.

ואמרו על פסוק זה אחיה קודמים לענייך. וענייך קודמים לעניי עירך.

וְעַנִּי עִירָה קוֹדְמִים לְעַנִּי עִיר אַחֲרֵת. וְאָמְרוּ גַם כֵּן בְּמַצִּיעָא פֶּרַק אֵיזְהוּ נְשִׂיָה עַל פְּסוּק
אִם כֶּסֶף תִּלְוָה אֶת כָּמִי כו' עֲנִיָּה וְעַנִּי עִירָה עֲנִיָּה קוֹדְמִים.

עַנִּי עִירָה וְעַנִּי עִיר אַחֲרֵת עַנִּי עִירָה קוֹדְמִים וּמֵאֵלָה הָאֲמוּרִים מְקַדִּים אִשָּׁה לְאִישׁ מִפְּנֵי
שְׂהָאִשָּׁה בּוֹשָׁה לְבַקֵּשׁ פְּרִנְסָתָהּ. וּמְקַדִּים הִזְקֵן לְבַחֲרֵהּ.

וְהַתּוֹלָה לְבְרִיא לְפִי שְׂאִינָן חִזְקָנָא לִיגַע. הִיוּ לְפָנָיו עַנִּיִּים הִרְבָּה וְאִין לוֹ לְתַת לְכָלָם.

מְקַדִּים כָּל אֶחָד לְפִי מַעְלָתוֹ. הִכְהֵן לְלוֹי וְלוֹי לְיִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל לְחֻלְל וְחֻלְל לְשִׁתּוּקֵי
וְשִׁתּוּקֵי לְאֲסוּפֵי.

וְאֲסוּפֵי לְמַמְזָר. וּמַמְזָר לְנִתִּין.

וְנִתִּין לְגֵר. וְגֵר לְעֶבֶד מְשֻׁחָרָר.

וְעֶבֶד מְשֻׁחָרָר לְגוֹי. כִּי מִפְּרִנְסִים עַנִּי גוֹיִם עִם עַנִּי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי דְרָכֵי שְׁלוֹם.

וּמָה שְׂאֵנוּ נוֹתְנִין לְאוּמוֹת הָעוֹלָם לְהַעֲמִידֵנוּ בְּתוֹרַת אֱלֹהֵינוּ נִקְרָא צְדָקָה שְׁנֹאֲמַר וְשִׁמְחֵי
פְּקוּדֵיךָ שְׁלוֹם וְנוֹגְשִׁיךָ צְדָקָה. וְכָל אֵלּוּ הָאֲמוּרִים בְּד"א בְּזִמְנָן בְּשִׁנְיָהֶם שְׁוֹיִם בְּחֻקְהֶם
אֲבָל אִם הִיָּה פֶהֶן גְּדוֹל עִם הָאֲרִץ וּמַמְזָר ת"ח.

ת"ח קוֹדֵם דְּכִתִּיב יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים. יְקָרָה הִיא מִפְּנֵי גְּדוֹל הַנְּכֻנָּס לְפָנָי וּלְפָנָי וְכֵן
מַצִּינוּ בְּר' בְּשִׁנֵי בְּצִנְרַת שְׂהַקְדִּים כָּל לֹמֵד מִקְרָא אוֹ מְשֻׁנָּה אוֹ תִּלְמוּד לְעַם הָאֲרִץ.

דְּגֵרְסִינָן בְּפ"ק דְּבִתְרָא ר' פֶּתַח אוֹצְרוֹתָיו בְּשִׁנֵי בְּצִנְרַת אָמַר יְכָנְסוּ בְּעֵלֵי מִקְרָא בְּעֵלֵי
מְשֻׁנָּה בְּעֵלֵי תִּלְמוּד וְעַם הָאֲרִץ אֵל יְכָנְסוּ. דַּחַק ר' יוֹנָתָן בֵּן עֲמֶרֶם וְנִכְנָס א"ל ר' פְּרִנְסָנִי.

א"ל קְרִית א"ל לְאוּ. א"ל בְּמָה אֶפְרִנְסָךָ.

א"ל פְּרִנְסָנִי כְּכֹלֵב וְכַעֲזוּרַב פְּרִנְסָיָה. לְבַתֵּר דְּנִפְיָק יְתִיב ר' וְקָא מַצְטַעַר אָמַר אוֹי לִי שְׁנַתִּיתִי
מִפְּתִי לְעַם הָאֲרִץ.

אָמַר לְפָנָיו ר' יִשְׁמַעֵאל בְּר' יוֹסִי שְׂמָא יוֹנָתָן בֵּן עֲמֶרֶם הוּא שְׂאִינוּ רוֹצֵה לְהִנָּחֹת בְּכַבּוּד
תּוֹרָה. בְּדִקּוֹ וּמַצְאָו פְּדִבְרֵיו.

א"ר יוֹסִי רַבִּי לְטַעֲמִיָּה דַּא"ר אִין פְּוֹרְעֵנוֹת בְּאֵ לְעוֹלָם אֵלָּא בְּשִׁבִיל עִם הָאֲרִץ. וְהַצְדָּקָה
שְׂאָדָם נוֹתֵן לְפְרִנְסַת יְתוּמִים הִיא מְצוּה גְּדוֹלָה לְפִי שְׂהֵם קִטְנִים עֲגוּמִים וְאִין לְהֵם אָב
שְׂיִרְחָם עֲלֵיהֶם.

וְעַל זֶה קְרָאוּהָ עוֹשֵׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת. וְחִיִּיבִין לְתַת לְהֵם מְזוֹנוֹת וּלְהַשִּׂיאָן.

וְהִיתוּמָה קוֹדְמַת לִיתוּם כְּדִגְרְסִינָן בְּפ' מְצִיאוֹת הָאִשָּׁה דָּף ס"ז ת"ר יְתוּם וִיתוּמָה שְׂבָאוּ
לְהַתְּפָרְנֵס מִפְּרִנְסִין אֶת הִיתוּמָא וְאַחַר כֶּף מִפְּרִנְסִין אֶת הִיתוּם מִפְּנֵי שְׂהָאִישׁ דְּרָכּוֹ לְחִזְרֵה
וְאִשָּׁה אִין דְּרָכָה לְחִזְרֵה.

יְתוּם וִיתוּמָה שְׂבָאוּ לִישָׂא מְשִׂיאִין אֶת הִיתוּמָה וְאַחַר כֶּף מְשִׂיאִין אֶת הִיתוּם מִפְּנֵי
שְׂבִוְשָׁתָהּ שֶׁל אִשָּׁה מְרוּבָה מְשָׁל אִישׁ. תְּנֵנוּ רַבְּנָן יְתוּם שְׂבָא לִישָׂא.

שׂוֹכְרִים לוֹ בֵּית וּמַצִּיעִין לוֹ מְטָה וְכָל כְּלֵי תְּשֻׁמִּישׁוֹ וְאַח"כּ מְשִׂיאִין לוֹ אִשָּׁה שְׁנֹאֲמַר דִּי
מַחְסוּרָו אֲשֶׁר יַחְסֵר לוֹ. דִּי מַחְסוּרוֹ.

זה בית. אשר יחסר.

זה מטה וכסא ושלחן. לו.

זה אשה וכן הכתוב אומר אעשה לו עזר כנגדו. גם מצינו לחסידי ישראל שהיו זהירין מאד בצדקת יתום ויתומה כדגריסין בפ' סדר תעניות האלו דף כ"ד אלקעזר איש כפר ברתומא פד הוו חזו ליה גבאי צדקה טשו מיניה דכל דהוי נקיט הוי יתיב להו.

יומא חד סליק לשוקא למיזבן ליה נידוניה לברתיה חזניה גבאי צדקה טשו מניה. אזיל בתרייהו אמר להו במאי עסיקתו אמרי ליה ביתום ויתומה אמר להם העבודה שהו קודמין לבתי שקל כל דהוי בידו יתב להו פש בהדיה חד זוזא.

זבין ביה חטי ואסיק שדיא באכלבא. אתא דביתהו אמרה לה לברתיה מאי אייתי לך אבוה א"ל כל מאי דאייתי באכלבא אסיק.

סלקא חזניה לאכלבא דמליא חטי וקא נפיק בצנינורא דדשא כי אתא מבי מדרשא אמרה ליה בא וראה מה עשה לך אוהבך. אמר ליה העבודה הקדש הו עליו ואין לך בהו אלא כאחד מעניי ישראל.

וברור הוא שצדקת יתום ויתומה שזכרו גדול: פרק רביעי באיכות הצדקה מתן בסתר יכפה אף ונחמד בחזק חזמה עזה. שע"ה בא לשבח מדת הצדקה שהיא דוחה את הצרות ומסלקת את הפורענות כשהיא נעשית בסתר.

ומתן בסתר הוא שלא ידע הנותן למי נותן גם העני לא ידע ממי נוטלה. ודרכי נותני הצדקה נחלקים ל"א חלקים והם י"א מדרגות זו למעלה מזו: המדרגה הראשונה קטנה שבכולם והיא הנותן צדקה ברבים או נודר ברבים לעשות לו שם.

שזכרו קטן שבכולם וכ"ש הנודר ברבים ואינו נותן כדגריסין בתענית אמר ר"י אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין שנ' נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר: המדרגה השנייה גדולה מן הראשונה והוא הנותן או נודר וכוונתו לשם שמים כדי שיהי' לו שכר אף כי דעתו גם כן שיהללוהו בני אדם שזכרו גדול מן הראשין הואיל וזאת הוא לשם שמים: המדרגה השלישית גדולה מן השנייה והוא נותן צדקה בסתר לש"ש ואין שום אדם בעולם יודע צדקה זו אלא נותנו ומקבלו לבד אף נותן לו בעצבונו: המדרגה הרביעי גדולה מן השלישית שיתן בסתר פנים יפות פחות מן הראוי: המדרגה החמישית גדולה ממנה שיתן לו בסתר פנים יפות וכראוי רק אחר שישאל: המדרגה הששית גדולה ממנה שיתן לעני בידו קודם שישאל כדגריסין במסכת שבת פ' הבונה אמרו ליה רבנן לר' יהושע אתו דרדקי האינדנא מבי מדרשא ואמרי מלין דאפי' בימי יהושע בר נון לא אתאמר כנותייהו אל"ף בי"ת אלף בינה.

גמ"ל דל"ת גמול דלים. מ"ט פשטא פרעא דג' לגבי ד' שכן דרכם של גומלי חסדים לרוץ אחר דלים.

מ"ט פשטא פרעא דד' לגבי ג' דלמצי ליה נפשיה ולא לצעוריה. מ"ט אהדר אפיה דד' מג' דליתן ליה בצנעא פי היכי דלא ליקסוף מיניה.

ה"ו שמו של הקב"ה. ז"ח.

ט"י.

כ"ל.

אם עושה פן הקב"ה "זן אותה" ו"חן אותה" ומטיב לה ונותן לה "ירושלם וקושר לה" פתח "לעה"ב. ואעפ"י שהנותן צדק' בסתר טוב יש לה אחרת גדולה הימנה והיא: המדרגה השביעית שיתן לעני וידע העני ממי נטל.

ולא ידע הנותן למי נתן. כעובדא דר' אבא דגרסינן בפ' מציאת אשה ר' אבא הוה צניח בסודריה זוזי ושדי ליה לאחוריה וממציא לנפשיה בין עניי ומצלי עיניה מרמאי והיה עושה כדי שלא יתביישו: המדרגה השמינית שיתן וידע למי נתן אבל העני לא ידע ממי נטל כעובדא דמר עוקבא הוי איפא עניימ בשבבותיה דהוי רגיל כל יומא דשדי ד' זוזי בצנורא דנשא.

יומא חד אמר אגיל ואחזי מאן קעביד בי ההוא טיבומא. ההוא יומא נגה ליה למר עוקבא ביה מדרשא אתיא דביתהו בהדני' כיון דחזינהו דקא מצלו ליה לדשא נפיק בתרייהו רהיט וקם בהדי אתונא דהוי גרופא נורא הוי קמקליין כרעיה דמר עוקבא אמרה לה דביתהו שקול פרעך אותיב אפרעי חלש דעתיה נאמרה ליה אנא שכחנא בגו דביתהו ומקרבא הנתיב'.

ומאי פולי האי אמר מר זוטרא בר טוביא אמר רב חנה בר ביזנא אמר ר"ש חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום רשב"י נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים מנ"ל מתמר דכתיב היא מוצאת כו': המדרגה התשיעית והיא גדולה מפל אלו שיתן צדקה לעני ולא ידע הנותן למי נתן ולא ידע העני ממי נטל.

והנה זאת המצוה לשמה כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש שהיו צדיקים נותנין בה והעניימ בני טובים מתפרנסים בה בחשאי. וקרוב לנה הנותן לתוך קופה של צדקה שהיא צדקה הנתנת בחשאי שאין הנותן יודע למי נתן ואין הנוטל יודע ממי נוטל.

ועל צדקה כזו אמר שלמה מתן בסתר יכפה אף. יאמר כי גם אם הפורענות ראויה לבא עליו זכות מתן בכתר יסלקנו מעליו.

והנה זה בהפך מפעלת השונד שהוא אכן תן אצל הנוטל. וכן אמר שלמה אכן חן השונד בעניי בעליו אל כל אשר יפנה ישפיל.

ובאור הכתוב כי הנותן מתן בסתר שהוא מחסר לעצמו. הלא בחסרון זה תרויח שידחה הפורענו' מעליו שהוא ראוי לבא עליו.

והשונד שהוא נוטל בידו ומביאו אל חיקו בסתר וביתרון הגה יפסיד שיבא על עצמו חימה עזה. והא למדת שהחסרון הגה למצנה גורם לו שכר.

והיתרון הגה בגזל וחמס גורם לו הפסד: המדרגה העשירית והיא המלנה לעני ממון או שפתח עמו כדי להחזיקו שלא ימוט ויהא נצרך לבריות. שנאמר כי ימוך אחיך ומטה דו עמך והחזקת בו יד גר ותושב וחי אחיך עמך.

ואומר נחי אחיה. וגרסינו במסכת שבת פרק כמה אשה יוצאה א"ר אבהו אר"ש ב"ל גדול המלנה מן העושה צדקה.

ומטיל לפיס יותר מכלם. והמלנה לעני לטוב לו ולהרחיב לו מצרתו נקרא חונן. שצאמר טוב איש חונן ומלנה. ורז"ל אמרו גדול המלנה לעני בשעת דוחקו מן הנותן צדקה.

וצדקת המלנה מתקנימת לעד שצאמר וצדקתו עומדת לעד. אינהו צדקה שעומד לעד. זה המרגיל עצמו להלוות לעניים. וכשישובו לו המלנה ילנו לעניים אחרים. וכשישיבנו אחרים ילנו לאחרים נמצאת הקרן קנימת לעד וזוכה כמה פעמים בה. ובצדקה אין לו אלא שכר מצנה אחת.

וי"א זה הכותב או הקונה ספרי' להשאיל לתלמידים. ואם יקשה בעיניו להלוות בלא משכון ילנה להם במשכון ויקבע לו זמן להלנואתו ובתוף ימי ההלנואה לא יקרא אותו לעשות מלאכתו או כל דבר אם לא יתן לו שכירתו מפני שמחזי כרבית.

וגרסינו במסכת סנהדרין פרק הנשרפים וביבמות פרק הבא על יבמתו ת"ר האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו והנושא בת אחותו והמלנה סלע לעני בשעת דחקו עליו. הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה וגו'.

והטעם שהיא גדולה מכולם לפי שההלנואה גדולה מן המתנה שהיא מחזיק ביזו ואינו מתבייש בה. ולפיכך נצטונונו במ"ע שבתורה על חיוב ההלנואה לעני.

ונהו שכתב אם כסף תלנה את עמי את העני עמך. קבלו רז"ל אם זה חובה וכמו אם מזבח אבנים מעשה לי וכן אם כפר יושט עליו ובאור הכתוב "אם" כסף תלנה חייב אתה להלוות כפר.

ולמי "את" עמי. שאם בא אוהבך גוי ללות ממך וישאל ג"כ.

ישאל קודם. "את" העני שאם בא ישאל וגוי ללות ממך.

גוי ברבית ועני בחנם. עני קודם שצאמר "את" העני עמך.

עשיר ועני. עני קודם.

עני עירך ועני משפחתך. עני משפחתך קודמין שצאמר עמ"ך.

עני עירך ועני עיר אחרת. עני עירך קודמין שנ' עמ"ך אותם שעמך "את" העני.

אתה עני כלומר חייב אתה להלוות לו ואם לאו דע כי העניות עמך. זהו "את" העני עמך.

לא "תהנה" לו "כנושה". לא תהנה לו כמלנה שהוא מושל בלנה פענן שכתוב עבד לנה לאיש מלנה.

אלא תהנה לו בכל דבר כאלו לא לנה ממך מעות. ולא תשים עליו נפשך.

שהוא נפש כסף נפש אנוכל. אבל תהנה ההלנואה חסד.

לא תטול ממנו תועלת כבוד ולא תועלת ממון ואפלי להקדים לה שלום אם אינו רגיל בכך. והוא שכתוב במקום אחר נפשך כל דבר אפלי דבור אסור.

ובמדרש "אם כסף תלנה את עמי. כל בריותיו של הקב"ה לוין זה מזה.

היום לנה מן הלילה והלילה לנה מן היום ואין דגין זה עם זה כמו הבריות. שנאמר יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחנה דעת אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם.

הלבנה לנה מן הכוכבים והכוכבים לוין מן הלבנה וכשהקב"ה רוצה אין מוציא שנאמר האומר לחרס לא יזרח ובעד כוכבים יחתום. האור לנה מן השמש והשמש לנה מן האור שנאמר שמש ירח עמד זבולה.

החכמה לנה מן הבינה והבינה לנה מן החכמה שנאמר אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא. השמים לוין מן הארץ והארץ לנה מן השמים.

שנאמר יפתח ה' לה את אוצרו הטוב את השמים לתת את מטר ארצה בעתו. בריותי לוין זה מזה ומשלמין זה לזה.

ובשור נדם לנה מחבירו ומבקש לבלעו ברבייתו. זהו שאמר הכתוב כספו לא נתן בנפשך ושונד על נקי לא לקח.

בא וראה שכל מי שיש לו עושר ונותן צדקה לעניים ואינו מלנה ברבייתו. מעלה עליו הכתוב כאלו קיים את כולו.

שנ' פושה אלה לא ימוט לעולם. ומי זה.

זה עובדיה שהיה עשיר ואפטרופוס של אחאב מלך ישראל. שנא' ויקרא אחאב אל עבדיה אשר על הבית והיה עשיר יותר מדאי והוציא כל ממוןו בצדקה שהיה זן את הנביאים.

שנאמר ואחביא מנביאי ה' מאת איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים. וכיון שבא אל אותו רעב הוצרך ללות מן יהורם בן אחאב כדי להציל נפשות ושיהא מספיק לנביאים והיה מחשבתו שלא יתנונו.

זה קיים כספו לא נתן בנפשך. אבל יהורם שחשב בלבו ליטול ברבייתו אמר הקב"ה יבא והוא ויהרגנו.

שנא' ויהוא מלא ידו בקשת ויהא את יהורם בנרועיו ויצא החצי מלט. לקיים מה שנאמר ע"י יחזקאל בנפשך נתן ומרביית לקח וסיה לא יחיה לכה מזהיר הכתוב "אם כסף תלנה: המדרגה האחד עשר והיא המעלה הגדולה שבכל חלקי הצדקה היא הנתינת לפדיון שבויים.

וע"כ מקדימין נתינה זו לפרנסת עניים ולכסותן ולכל דברי צדקה. לפיכך אם גבו מעות לכל דבר מצוה ואפילו לבגין ב"ה יכולין לשנותן וליתנם לפדיון שבויים.

ואע"פ שהתחילו לקנות הדברים הנצרכים לבגין הבית מוכרין אותן לפדיון שבויים שהוא נקרא מצוה רבה כדגריסין בפ"ק. דבתרא איפרא הורמיז אמיה דשבור מלכא שדרה ארנקי דדינרא לקמין דרב יוסף א"ל ליהו למצוה רבה.

יְתִיב רב יוסף וְקָא מְעִינן בַּהּ מַה הִיא מְצֻנָה רַבָּה. א"ל אַבְיֵי מְדַתְנֵי רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָא
אִין פּוֹסְקִין צְדָקָה עַל הִיתוּמִים וְאַפְּלִי לְפַדְיוֹן שְׁבוּיִם ש"מ פְּדִיּוֹן שְׁבוּיִם מְצֻנָה רַבָּה הִיא.

א"ל רַבָּא לְרַבָּה בַּר מְרִי מְנָא הָא מְיָלְתָא דְאַמּוּר רַבְנֵן פְּדִיּוֹן שְׁבוּיִם מְצֻנָה רַבָּה הִיא א"ל
דְּכַתִּיב וְהָיוּ כִּי יֹאמְרוּ אֵלַי אֲנִי נָצָא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם פַּה אָמַר ה' אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וְאֲשֶׁר
לְחַרְבַּב לְחַרְבַּב וְאֲשֶׁר לְרַעֲב לְרַעֲב וְאֲשֶׁר לְשָׁבִי לְשָׁבִי וְאָמַר ר' יוֹחָנָן כָּל הַמְּאַחֵר בְּפִסּוּק
זֶה קָשָׁה מִחֲבִירוֹ.

חֲרַב קָשָׁה מִמָּוֶת אִיבָעִית אִימָא קָרָא וְא"א סְבָרָא. א"א סְבָרָא הָא קָא מְנַנּוּל וְהָא לָא
קָמְנַנּוּל.

וְא"א קָרָא יְקָר בְּעֵינֵי ה' הַמָּוֶתָה לְחַסְדֵּי. רַעֲב קָשָׁה מִחֲרַב.

א"א קָרָא א"א סְבָרָא. א"א סְבָרָא הָא קָמְצָטְעַר הָא לָא קָמְצָטְעַר א"א קָרָא טוֹבִים הָיוּ
חֲלָלֵי חֲרַב מִחֲלָלֵי רַעֲב.

שְׁבִי פוֹלְהוּ אִיתְנַהּוּ בּוֹ. וְעַל כָּל זֹאת אַרְז"ל אִין פּוֹדִין אֶת הַשְּׁבוּיִם יוֹתֵר מִכְּדֵי דְמֵיָהֶן שְׁלָא
יְמַסְרוּ הָאוֹיְבִים אֶת נַפְשָׁם עֲלֵיהֶם בְּרֵאוּתָם שְׁמוֹסִיפִין עַל קַצְבָתָם.

וְגַם אִין מְנִיחִין לְקְרוֹבֵיהֶם לְפָדוּתָם יוֹתֵר מִכְּדֵי דְמֵיָהֶן. אֲבָל פּוֹדָה אָדָם אֶת עַצְמוֹ בְּכָל מַה
שְׂיִרְצָה כִּי לֵב יוֹדַע מֵרַת נַפְשׁוֹ.

וְגַם פּוֹדָה אֶת אִשְׁתּוֹ בְּכָל מַה שְׂיִרְצָה לְפִי שְׁהִיא כְּגוֹפּוֹ. גַּם לְמַדְנּוּ מִדְּבָרֵיהֶם שְׁפּוֹדִין ת"ח
בְּכָל מַה שְׂיִוְכְלוּ לְפָדוּתוֹ וְאַפְּלִי שְׂאִינּוּ מְוָבְהָק אֵלָא אִם רָאוּ בּוֹ שְׁהוּא רָאוּי לְהִיּוֹת ת"ח
אִם יִרְגִּיל עַצְמוֹ בְּלִימּוּד פּוֹדִין אוֹתוֹ בְּכָל עֵנְיָן.

כְּדָגְרַסִּין בְּמַסְכַּת גִּיטִין בְּפָרְק הַנִּזְדָּקִין ת"ר מְעַשָּׂה בַר יְהוֹשֻׁעַ בַּר חֲנַנְיָה שְׁהֵלֵף לְכַרְף
גְּדוּל שָׁל רּוּמָא אָמְרוּ לוֹ תִינּוּק אֶחָד יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים יְפַה עֵינַיִם וְטוֹב רּוּאֵי קוֹנְצוּתֵי
כְּדוּרוֹת לוֹ תִלְתַּלִּים הֵלֵף וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֲסוּרִים וְאָמַר מִי נָתַן לְמִשְׁיָסָה יַעֲקֹב
וַיִּשְׁרָאֵל לְבוֹנִזִּים.

נַעֲנַע אוֹתוֹ תִינּוּק וְאָמַר הֲלֵא ה' זֶו כּו'. אָמַר מְוָבְטַח אֲנִי בְּזֵה שְׁמוּרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל.

הַעֲבוּדָה שְׂאִין אֲנִי זֶו מְכָאן עַד שְׂאָפְדָנוּ בְּכָל דְּמִים שְׁפּוֹסְקִין עֲלֵיו אָמְרוּ לֵא זֶו מְכָאן עַד
שְׁפָדָא בְּמָמוֹן הַרְבֵּה וְלֵא הָיוּ יָמִים מוֹעֲטִים עַד שְׁהוֹרָה הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וּמְנּוּ רַבִּי
יְשַׁמְעָאל בֶּן אֱלִישָׁע.

גַּם אָמְרוּ אִין מְבָרִיחִין אֶת הַשְּׁבוּיִם כְּדֵי שְׁלָא יִכְבִּידוּ תְּפִיסוֹת עֲלֵיהֶם. גַּם אָמְרוּ מִי שְׁמַכְר
עַצְמוֹ לְגוֹי אוֹ שְׁשָׁבָה אוֹתוֹ הַגּוֹי בְּחוּבוֹ.

פַּעַם רֵאשׁוּנָה וְשְׁנֵינָה פּוֹדִין אוֹתוֹ שְׁלִישִׁית אִין פּוֹדִין אוֹתוֹ. אֲבָל פּוֹדִין אֶת בְּנָיו אַחַר מִיתַת
אֲבֵיהֶם.

פּוֹדִין אֶת הָאִשָּׁה קוֹדָם לְאִישׁ. וְאִם תְּבַעוּ שְׁנֵיהֶם לְדַבֵּר עֲבִירָה.

פּוֹדִין אֶת הָאִישׁ קוֹדָם לְאִשָּׁה לְפִי שְׂאִין דְּרַכּוּ בְּכָהּ. וְכָל מְדוּתֵי שָׁל הַקַּב"ה מְדָה כְּנָגֵד
מְדַה הַנּוֹתָן מְנַכְסֵי לְפַדְיוֹן שְׁבוּיִם הַקַּב"ה יַצִּילָנוּ לוֹ וּלְזַרְעוֹ מִלִּפְנֵי בְּשָׁבִי.

והמחלק מנכסיו לא יבא ונרעו לצטרף לקבל צדקה. שכן פתיב פי בגלל הדבר הזה יברכה וגו'.

ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכונן לבו לשמים: וכנגד אלו י"א מדרגות הצדקה מציינו בתורה שהזהירה י"א פעמים על ענין הצדקה א' אם פספס תלנה את עמי את העני עמה.

ב' לא תכלה פאת שדה. ג' ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותו ד' וכי ימוך אחיה עמה ומטה ידו והחזקת בו.

ה' אל תקח מאתו נפש ותרבית כו' וחי אחיה עמה. ו' וכי תשיג יד גר ותושב עמה ומה אחיה וט': ו' לא תאמץ.

ח' לא תקפץ. ט' פתוח תפתח.

י' נתן תתן לו. יא' כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר וגו'.

וכנגדן אמר ישעיה י"א ברכות שנאמר ותפק לרעב נפשה וגו' והזכיר אח"כ י"א ברכו' ואלו הן. א' ונרח בחשה אורה.

ב' ואפלתה בצדקה. ג' ונחה ה' תמיד.

ד' והשביע בצחצחות נפשה. ה' ועצמותיה יחליץ.

ו' והייתה כגן רנה. ז' וכמוצא מים אבר לא יכזבו מימיו.

ח' וכנו ממה חרבות עולם. ט' מוסדי דור ודור תקומה.

י' וקורא לה גודר פריץ. י"א משונבב נתיבות לשבת.

ולכן בפסוק והיה מעשה הצדקה שלום. עשרה תיבות כנגד עשרה מעלות הצדקה ועם הקריאה הוא אחד עשר כנגד המעלה הי"א הגדול שבכלם.

וכן משמרו משפט ועשו צדקה עד סוף הפסוק עשרה תיבות ועם הקריאה אחד עשר תיבות כנגד י"א מדרגות הללו. וכתוב בתורה הנסתרנות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד כולם.

נראה פירושי על ענין הצדקה הנסתרנות ר"ל הצדקות שהם נסתרנות אותן צדקות הם לה' אלהינו כלו' לש"ש כי מי שיתן צדקה בסתר בנדאי פוננתו לשם שמים או בדרך זה הנסתרנות אלו צדקות שעושין בנסתר.

הם לה' אלהינו כי על צדקה כזו נאמר מלנה ה' חונן דל פאלו הלנה לה' אלהינו. אבל מי שנותן צדקה בגלוי לא ימלט משני דרכים אלו.

או פוננתו כדי שיראוהו המון וישבחוהו ויהיה לשם ולתהלה לו ולרעו אחריו. או פוננתו כדעת אותו חסיד שכשהיו עניים עמדו על פתחו היה אומר לאשתו רחם על העניים הללו כדי שירחמו בני אדם על בנייה אם יצטרכו לבריות כו' כדכתבתי לעיל פרק ב' מהצדקה.

וזהו שאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. ר"ל הצדקות הנגלות הם לנו ולבנינו עד עולם.

או לקנות שם לנו ולבנינו. או כדי שירחמו לנו ולבנינו כי גלגל חוזר בעולם פנזפר: או בדרך זה הנספרות ר"ל הצדקות הנספרות לה' אלהינו כאלו אמר לפני ה' אלהינו. כלומר המשלומין יהיה לעוה"ב לפני ה' אלהינו פענן וצדקה תהיה לנו לפני ה' אלהינו. וכמו ויהי תהיה צדקה לפני ה' אלהיה.

כי הנותן צדקה לשם שמים זוכה לעוה"ב וזוכה לראות פני השכינה כדכתבתי לעיל פרק א' מהצדקה והנגלות לנו ולבנינו ר"ל הצדקות הנגלות אזי המשלומין לנו ולבנינו בעוה"ז שלא יבא הוא וזרעו ליצטרף לקיבול צדקה וזהו שאמר עד עולם על דרך גלגל חוזר בעולם וכן פתיב כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלהיה וגו'.

ונקוד על לנו ולבנינו להורות שלא הנגלות לכד הם לנו ולבנינו ר"ל שפרם בעוה"ז אבל הנספרות שפרם בעוה"ב ולא בעוה"ז. אלא אף הנספרות הם לנו ולבנינו ואוכל פירוטיהו בעוה"ז והקרו קיימת לעוה"ב.

ומאחר שהפסוק הזה מדבר בצדקה הנפרף לנקוד עי"ן דעד כדי להשלים אחד עשר נקודות כנגד אחד עשר מעלות הצדקה שאמרנו. ואף שהוא אינו מעניין הפרשה הפירוש בעצמו נכון הוא כאשר גם מה שפירש בו הרמב"ם אינו מעניין הפרשה.

וכתב עליו רבינו בחיי הפירוש הזה בעצמו שהם יקר וספור כי כל התורה כולה זולת פשטי העניין יש בכל דבר ודבר רמזים וסודות עד אין תכלית. וכן כל איש ישראל ישם עין השגחתו על עני ואביון.

וכאשר יתנוה יתן אותה בספר פנים יפות בשמחה ובטוב לב ומתאוונ עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומים ונחמות. ואם נתנם בפנים זועפות ורעות מפסיד את זכותו.

ועל זה הזהירה התורה באומרה נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתה לו. הזהרנו בזה להרחיק מנפשנו צרת העין ולהיותנו טובי העין פעניין שנאמר טוב עין הוא יבורך.

ולא די במתנות היד עד אשר נטע בנפשותינו מדת הנדיבות. ע"כ הזהיר ואמר לא ירע לבבך אחר שאמר נתן תתן לו לא תאמץ את לבבך ולא תקפון את ידך.

הזהרנו בזה להסיר מנפשנו מדת האכזריות ולנטוע בה נטעי נאמנים הם הרחמים והחסדים הנאמנים כמ"ש והלקת' בדרךיו. ובעבור כי מן האפשר שלא יקפון ידו ויתן את העני ולא מן דרך רחמנות פעניין שנאמר ורחמי רשעים אכזרי.

על כן פתוב לא תאמץ את לבבך: ומיד בבואו העני לידו יתן לו מיד בלי בדיקה ובלא עיכוב שמא ימות ברעב. שפך ארז"ל א"ר יודא בודקין לכסות ואין בודקין למזונות מניא פנותיה דרבי יודא אמר פסוני בודקין אחריו פרנסוני אין בודקין אחריו ואין מעפבין מלהאכיל אותו מיד כדי שלא ימות ברעב.

ומעשה נחום איש גם זו יוכיח כדגרסי' במסכת תענית פרק סדר תעניות אלו. אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו וגידם בשתי ידיו וקטע בשתי רגליו והיה כל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעועה ורגלי מטתו מונחין בספלי של מים כדי שלא יעלה עליו נמלים.

פעם אחת בקשתי שתלמידיו לפנות מטותו ואח"כ לפנות כלים. א"ל פנו את הכלים ואח"כ פנו את מטתי שכ"ז שמטתי בתוך הבית מוכבטח לכם שלא תפול.

פנו את הכלים ואח"כ פנו את מטותו מן הבית ומיד נפל הבית. אמרו תלמידיו רבינו וכי מאחר שצדיק גמור אתה.

למה עלתה לה כה. א"ל אני עשיתי בעצמי שפעם א' הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה לי משוי שלשה חמורים טעונים.

אחד של מאכל ואחד של משקה ואחד של מיני מגדים. נדמין לי אדם אחד אמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור, לאחר שפרקתי חזרתי לאחורי ומצאתי שמת ונפלתיעליו ואמרתי עיני שלא חסו עליה כה וכך תפלה להו.

ידי שלא מהרו לפרוק מן החמור כה וכך תעלה להו. ולא נתקרה דעתי עד שאמרתי יהיה כל גופי מלא שחין א"ל אוי לנו שראינוה בכה.

א"ל אוי לי אם לא ראיתוני בכה. ע"כ אמרו רבותינו ז"ל אם אמר העני פרנסני אין בודקין אחריו אלא מאכילין אותו מיד: ולא יתן לו בפרהסיא כי אם בצנעא כנזכר.

אבל אם נותן כדי להתנייהר לא זו שאינו מקבל שכר אלא נופל בגיהנם כדאיתא בפ"ק דב"ב רבן גמליאל אומר מאי צדקה תרומם גוי אלו ישראל. וחסד לאומים חטאת.

כל צדקה וחסד שאנמות העולם עושין חטאת היא להם שאין עושין אלא להתנייהר וכל המתנייהר נופל בגיהנם שנאמר זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון. ואין עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה היום ההוא.

ואם יבאו כמה עניים אל ידחה לשום אחד מהם כדמניא א"ר עקיבא אם עני בא אצלך בשחרית ונתת לו איסר והלך לו ובא אחר במנחה. אל תאמר כפר נתתי לראשון ודי לי.

אלא תן לשני ואל תחזירהו ריקם שנאמר בבקר זרע זרעה ולערב אל תנח ידך ואין זריעה אלא צדקה. והנותן לעשרה עניים יש לו יותר שכר מהנותן לעשרה פרוטות לעני אחד.

והטעם לפי שפשוטו עשרה פעמים לבו מתעורר לטובה בכל פעם ופעם. אבל כשנותן בפעם אחת אין לבו מתעורר אלא פעם אחת ונראה כאדם המשליך מעליו המשוי.

ולזה פונו רז"ל כמה שאמרו במסכת אבות והפל לפי רוב המעשה. פירוש לפי רוב מספר המעשים שאם יתן אדם אלה זהובים בבת אחת למי שראוי לא יעלה בידו מדת הגדיבות כמי שהתנדב אלה זהובים באלה פעמים שעשה אלה פעמים מעשה הגדיבות כי ברבוי מספר המעשים מצד ההרגל קנה קניין מעלת הגדיבות ויהיה קיים בנפשו.

ואם אין לו מה ליתן לא יגער בו ויגביה את קולו עליו אלא פייסנו בדברים ויהא מראה לו שדעתו ליתן לו אלא שאין ידו משגת. ובה שכתו גדול כדאמר רב יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות.

והמפייסו בדברים באחד עשר ברכות שנאמר ותפק לרעב נפשך וגומר. וזרח בחשך אורה ומונה ואזיל אחד עשר ברכות כנזכר לעיל.

ואם אתה מראה לו פנים שוחקות ומאירות במעשה הצדק שלום. אז יאר ה' פניו אליך וישם לך שלום: פרק חמישי בשיעור נתינתה מלכינו וצורינו השוכן את דפא צוננו בתורה לתת צדקה לעניים לכל אחד ואחד די מחסורו.

שנאמר פי פתוח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו. ולא נתברר לנו שיעור הצדקה כמה יהיה.

וממעתיקי השמועה קבלו ולימדונו שיעור הצדקה שהוא על שמונה מעלות: המעלה הראשונה כמה נותנים לעני המחזר על הפתחים. איתא בפ"ק דב"ב ההוא עניא דהוי מחזר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקק ליה אמר ליה רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אי מר לא מזדקק ליה אינש אחרניא לא מזדקק ליה נימת ליה והתניא עני המחזר על הפתחים אין נזקקין לו אמר ליה אמי אין נזקקין (אין נזקקין) למתנה מרובה אבל נזקקין למתנה מועטת ופרש"י אין נזקקין ליה לתת מעות מן הקנפה אחרי שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך ולא אזקק ליה אפילו לפרנסו וכן פירשו התוספת והרא"ש דרב פפא גבאי צדקה הנה ולא נתן לו מן הקנפה.

אבל כל יחיד ויחיד אל ישוב דך נכלם ולא יחזירהו ריקם. ואם יתן הרבה שפרו הרבה מאוד: המעלה השנייה כמה נותנים לעני האורח העובר ממקום למקום.

תנו במסכת פאה אין פוחתים לעני העובר ממקום למקום מכפר בפונדיון מד' סלעים בסלע ביום. ואם לן נותנין לו פרנסת לינה.

שבת נותנין לו מזון ג' סעודות. בפ"ק דב"ב ובפרק פל כתבי מאי פרנסת לינה.

פוריא ובי סדיא פי' פר. ובתוספתא דסוף פאה תניא לן נותנין לו פרנסת לינה שמן וקטנית.

ונראה דפירושו דהתוספתא לינה לחוד ושמן וקטנית לחוד דלינה הוא פוריא ובי סדיא כדמפרש בגמרא וכן כתב הטור יורה דיעה סימן ר"ץ: המעלה השלישית כמה יתנו בנשואי יתומה ענייה.

אין נותנין לה פחות מחמשים וזו כדתנן בפ' מציאות אשה כשמשאיים את היתומה לא יפחתו לה פחות מחמשים וזו. ואם יש בפיס מפרנסים לה לפי כבודה וכתב הר"ן אפשר דחמשים וזו נותנים לה אפילו אינם בכיס שמחייבים את הגבאים ללנות דאי בישנן בכיס דווקא מאי אריא נ' אפילו טובא נמי לפי כבודה ופלוגתא היא בירושלמי: המעלה הרביעית שיעור מה שיתנו ליתום עני כשנשוא אשה חייבים להשפיר לו בית דירה ולתת לו מטה ושלחן וכלי תשמיש ובגדים שילבש כדאי' בספרי די מחסורו אשר יחסר לו.

למה נאמרו כולם ללמדך שהראוי ליתן לו פת נותנים לו פת. עיפה נותני' לו עיפה.

מעה מעה. הראוי ליתן לו פת חמה חמה.

צונן צונן. להאכילו לתוך פיו מאכילו.

אין לו אשה ובא לישא משיאים לו אשה ושוכרים לו בית ומציעים לו מטה וכלי תשמישו ואחר כך משימין לו עד כאן: המעלה החמישית כמה נותנים לעני בן טובים. ארז"ל די מחסורו אתה מצווה לפרנסו ואי אתה מצווה עליו לעשרו.

אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב ואפילו לרוץ לפניו כדגרסינו במסכת פתובות בפרק מציאות האשה ת"ר די מחסורו אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו אמרו על הלל הזקן שלקח לעני אחד סוס לרכוב ועבד לרוץ לפניו פעם א' לא מצא לו עבד לרוץ לפניו ורץ הוא לפניו שלשה מילין.

ת"ר מעשה באנשי גליל העליון שלקחו לעני אחד בן טובים מציפר' ליטרא בשור בכל יום יום. מאי רבנותן אמר רב הונא ליטרא משל עופות.

וצריף אדם לזון את העני כפי מה שהיה רגיל לאכול קודם שנתדלדל. בפרק הנזכר שהוא דאתי לקמיה דרבי נחמיה אמר לו פרנסני אמר לו מה היית רגיל לאכול אמר ליה בשור שמו ונין ישן א"ל רבי נחמיה רצונך שתגלגל עמי בעדשים גלגל עמו בעדשים ומת אמרו עליו אוי לזה שהרגו רבי נחמיה.

אדרבא או לנחמי' שהרגו לזה מבעי ליה. אלא איהו לא בעי לפניו נפשיה כולי האי מפני שגלגל עמו בעדשים.

ומפני שלא כלפלו כמה שהיה רגיל אמרו עליו שהרגו. והחסד שאדם עושה עם העני אינו משלו אלא משל הקב"ה והוא מזמין פרנס' העני והעשיר כדגרסינו בפרק הנזכר והוא דאתא לקמיה דרבא אמר לו פרנסני אמר ליה מה היית רגיל לאכול אמר לו תרנגולת פטומ' ונין ישן.

אמר לו לא חיישית לזונקא דציבורא. אמר לו אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא דתניא עיני כל אליה ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו.

בעתם לא נאמר אלא בעתו. מלמד שהקב"ה נותן לכל אחד ואחד מזונתו בעתו.

עודם מדברים והנה אחותו של רבא בא' לעיר מעיר אחרת והיה לה שנים רבות שלא באתה לעיר אלא אותו היום והביאה לאחיה תרנגולת ונין ישן מיד ידע רבא כי בשביל אותו עני זמן לו הקב"ה התרנגולת והיין לפרנסו כמו שהיה רגיל לאכול קודם אמר ליה רבא נענתי לך קום אכול: המעלה השישית פשייתבייש העני לקבל צדקה חייבים ישראל לכבדו ולפקדו במתנות ואם אינו רוצה ליקח נותנים לו לשם הלואה ואחר כך נותנים לו במתנה דתנו רבנן והעבט תעביטנו זה שאין לו ואינו רוצה להתפרנס כמה שנותנים לו נותנים לו לשם הלואה וחוזרים ונותנים לו לשם מתנה לא רצה אומרים לו הבא משפון נטול כדי שתזוז דעתו.

וכן אמר רבי שמעון בפרק מציאות האשה וגרסינו בניקרא רבה אשרי משכיל אל דל ביום רעה וגו' אמר רבי מונא אשרי נותן אל דל לא פתיב. אלא אשרי משכיל הוי מסתכל בו איך יקבל לזכו בו.

רבי מונא כהן הנה עושה פשה הנה רואה בן גדולים שהנה יורד מנכסים והנה מתבייש ליקח הנה הולך אצלו ואמר ליה שמעתי בשבילה שנפלה לה ירושה במדינת הים הא לה חפץ זה.

וכיון שאפה נוטל דמיה אפה נותנה לי ובשעה שהנה נותן לו אומר לו במתנה נתונים לה. אומר ר' אלעזר פתיב נותן לחם לכל בשך ובא זה והטף את המצנה אומר ליה הקב"ה עלי לשלם לו גמולו הה"ד וגמולו ישלם לו.

ויש לה אחר שאינו רוצה לקבל בהלואה ממש על משכון או בלי משכון עד שיירויח לאומנתו או עד שימפוך את שלו ופורע מיז. מי שהוא מטיל לכיסו זהו מצנה גדולה בלי חסרון פיס שאינו בוש העני בדבר דגרסינו במסכת שבת פירק במה אשה אומר רבי שמעון בן לוי גדול המלנה יותר מן העושה והמטיל לפיס יותר מכלם.

פירוש המטיל לפיס מעות ומלאי להשפך מהן למחצית השכר: המעלה השביעית אם יהיה עני תלמיד חכם חייבים לתת לו כפי כבודו. ואם אינו רוצה לקבל מתעסקים לו לסחורה מוכרים לו בזול וקונים ממנו סחורתו ביוקר כדי שיתפרנס בכבוד.

ואם הנה יודע להתעסק בפרקמטיא בעצמו מלויין לו לעשות בו סחורה. וזהו נקרא מטיל מלאי לכיס תלמיד חכם ושפחוהו רבותינו ו"ל בכמה מקומות ושכרו הרבה מאוד כנ"ל בשער ה' מעמוד התירה.

והרוצה שיזכה לעה"ב יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים העוסקים בתורה לשם שמים ויעזור לשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו והיו עוסקים בתורה על ידו. ופרשו רבותינו ו"ל בספרי עץ חיים היא למחזיקים בה.

ללומדיה לא נא' אלא למחזיקים בה והם המחזיקים בצרכי הרבני ותלמידיהם. ואם מחזיקים להטיל מלאי לכיס של ת"ח קל וחומר שאין להכביד עליהם במסים וארנונים.

והמטיל עליהם והכופה אותם עובר אדאורייתא ואדנביאי ואדכתיבי פדאימא בהדיא בפרק השנותפין רב חנן רמי פרגא אדנבנן אומר ליה רב נחמן בר יצחק עבר מר אדאורייתא אדנביאי אדכתיבי כו'.

וכמו שכ' הרמב"ם בתשובתו לרבי אפרים מציר ו"ל בחתימת דבריו. ודבר ידוע הוא שהגובה מסוחר כסף גולגלת' או סעודת מלה וכיוצא בזה מן התלמיד חכם.

שהוא עובר על דברי תורה ודברי נביאים ודברי כתובים כמו שאמרו חכמים עבר מר אדאורייתא אדנביאי אפתיבי כו'. ולא דיין שאין עוסקי' במלאכתה וטורחין להרויח לה כמו שראוי להם להטיל מלאי לכיס של ת"ח.

אלא שהן גובין ממך קשה עלינו הדבר הזה מחוד כו' עד וכל מה שיטלו ממך גזל הוא בינדם. ובפני' מסכת אבות פ"ד כתב וז"ל הקילה התורה מת"ח חק המלכות מן הארנונית ואכסניות החיל וחקקים המיוחדים בכל איש ואיש והם הנקראים כסף גולגלתם יכרעו בעבור' הקהל.

וכן בגיין החומות וכיוצא בהן. ואפני' הנה ת"ח בעל ממון לא יתחייב מכל זה.

וּכְבֵּר הוֹרָה רַבֵּינוּ יוֹסֵף הַלְוִי לְאִישׁ בְּמִקוֹם אֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ גִּנּוֹת וּפְרֻדָּסִים שֶׁהָיָה חַיִּיב בַּעֲבוּר 'אֲלֵפִים זֶהוּ' וְאָמַר שֶׁיִּפְטֹר מִתַּת בַּעֲבוּרָם דְּבָר מְכַל מָה שֶׁזְּכַרְנוּ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה ת"ח וְאֵעִפ"י שֶׁהָיָה נוֹתֵן בְּמַס הַהוּא אִפִּי עָנִי שֶׁבִישְׂרָאֵל עַכ"ל.

וְכֵן פָּתַח בְּפ"ה מֵהַל' ת"ת וְז"ל אֵין מְחַיִּיבִים אוֹתוֹ לִיתֵן מַס בֵּין מַס שֶׁהוּא קְצוּב עַל בְּנֵי הַפִּיר בֵּין מַס הַקְּצוּב עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ. וְכֵן פָּתַח הָרַא"ש בַּפ"ק דְּבִבְא בְּתָרָא בְּשֵׁם ר"י הַלְוִי דְשִׁמְעִינוּ מֵהַהוּא עֲוֹבְדָא דְכוּבָס דְאִיתָא.

הֵתָם וּמִדְאָמַר רַב נַחֲמָן עֶבֶר מֵר אֲדֹאֲרִינָא כּו' דְּכָל מֵינֵי מַסִּים וְתִשְׁחַנְרַת הַמְּוֹטְלִים עַל הַצִּיבוּר בֵּין קְבִיעוֹ בֵּין אֵינָן קְבוּעִים אֵין ת"ח חַיִּיבִים לְסַיַּע בָּהֶם אֶת הַצִּיבוּר עַכ"ל וּמִדְסָתָם וְלֹא חִזְקוּ נִרְאָה דְאִפִּי אָמַר הַמְּלִיךְ שִׁיתֵן כָּל אֶחָד כְּסָף גְּוֹלְגֵלְתוֹ וּמַעֲשֵׂר תְּבוּאָתוֹ.

פְּטוּרִים הֵת"ח. וְכֵן גָּלַה דַּעְתוֹ בְּתִשְׁבוּבוֹתָיו שֶׁהֵבִיא תְּשׁוּבָה רַמ"ה וְכָתוּב בָּהּ כָּל מֵינֵי מַסִּים וְאֲרוּנוּגִים וְתִשְׁחַנְרַת בֵּין קְבוּעִים בֵּין שְׂאֵינָן קְבוּעִים אֵין ת"ח חַיִּיבִים בָּהֶם לְסַיַּע בָּהֶם אֶת הַצִּיבוּר כָּלָל.

וְאִפִּי הַמַּס הַקְּצוּב עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ בְּפָנָי עֲצָמוּ הַצִּיבוּר חַיִּיבִים לְפָרוּעַ מִשְׁלָהֶם כְּדֵי הַמַּס הַקְּצוּב עַל תַּלְמִיד חֶכֶם כְּדֵי לְפֻטְרוֹן דְּהָא כְּרָגָא דְהָיָא כְּסָף גְּוֹלְגֵלְתָא אֶקְרַקְרָא גְּבָרָא מִנְחָ כֶּךָ מוֹכַח בְּכִמְהָ דְנוֹקְמָא וְאֶמְרִינוּ דְרַבְּנָן פְּטִירֵי וְאִי לֹא מִשְׁלָמֵי צִיבוּרָא עַלִּיהוּ מִדִּידָהוּ הֵיכָא יְכוּל לְמַפְטְרִינְהוּ מִב' גְּנֻזָא דְמַלְכָא.

אֵלָא דְחַיִּיבֵי צִיבוּרָא לְמִפְרַע עַלִּיהוּ מְמוּנָא דְנִפְשִׁיהוּ לְבֵי גְּנֻזָא דְמַלְכָא. וְאִפִּי הָיוּ עֲשִׂירִים שְׁבִישְׂרָאֵל הַצִּיבוּר חַיִּיבִים לְפָרוּעַ בַּעֲבוּרָם.

שְׁלֹא מִפְּנֵי עֲנִיּוֹת וּנְפֻטְרוּ אֵלָא מִפְּנֵי תוֹרְתוֹ עַכ"ל. אַף שֶׁהָר"ן פָּתַח מִסְתַּבְּרָא דְכִי אֶמְרִינוּ הֵכָא דְרַבְּנָן פְּטִירֵי מִכְּסָף גְּוֹלְגֵלְתָא וּמַעֲשִׂיאוֹר תְּבוּאָתֵיהֶם.

דְּוֹנְקָא כְּגוֹן שֶׁהַמְּלִיךְ הִטִּיל עַל בְּנֵי הָעִיר לִיתֵן כֶּךָ וְכֶךָ מִחֲמַת מַעֲשֵׂר תְּבוּאָתֵיהֶם. אוּ מִחֲמַת מִנְיִן גְּוֹלְגֵלְתָם שֶׁיְכוּלִין ת"ח לֹאמַר לֹא הִטִּיל הַמְּלִיךְ עֲלֵיכֶם כָּלוּם אֵלָא בְּשִׁבְלֵיכֶם.

אֲבָל אִם אָמַר הַמְּלִיךְ שִׁיתֵן כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּסָף גְּוֹלְגֵלְתוֹ וּמַעֲשֵׂר תְּבוּאָתוֹ אֵין עָמִי הָאֲרִיז פּוֹרְעִין בְּשִׁבְלֵי ת"ח. וְהֵינָנו דְאֶשְׁפָּחוּן מִקְצַת רַבְּנָן דִּיהֵבֵי כְּרָגָא כְּדָאמַר בְּסִנְהֶדְרֵין דְּבַר חֲמָא קַבִּיל עֲלֵי כְּרָגָא דְרַב פְּפָא כּוֹלֵי שְׁנֵי.

וְהֵיכָא מִשְׁפַּחַת לָהּ דְרַב פְּפָא יְהִיב כְּרָגָא אֵלָא שְׁמַע מִינָהּ כְּדַכְתִּיבְנָא. וְכֵן נִרְאָה מִדְּבַרֵי ר"ח וְכֵן כ' הָרַמְבַּ"ן ז"ל עַכ"ל.

הֲלֹא גַם הַטוֹר רָאָה דְבַרֵיהֶם וְהֵבִיא סְבָרְתָם בְּטוֹר חוֹשֵׁן מִשְׁפָּט סִי' קַפ"ג וְכ' שְׂאִינוּ נִרְאָה לְהָרַא"ש אֵלָא שְׁבָכְל עֲנִיִין פְּטוּרִים וְשָׂכָן כ' הַרַמ"ה וְהָרַמְבַּ"ם ז"ל. וְגַם בְּטוֹר יוֹרָה דִּיעָה סִימָן רַמ"ג סָתָם כְּדַבְרֵיהֶם וְמָה שֶׁהֵבִיא הָר"ן רֵאזִיָּה לְדַבְרֵיו מִסִּנְהֶדְרֵין מֵהֵיכָא דְבַר חֲמָא קַבִּיל כְּרָגָא דְבַר פְּפָא כּוֹלֵהוּ שְׁנֵי כ' הַב"י בְּטוֹר חוֹשֵׁן מִשְׁפָּט דִּישׁ לְדַחוֹת דְּדִילְמָא רַב פְּפָא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן לְהַתְעַשֵּׂר הֵנָּה וְכִינוֹן שְׂכָן לֹא הֵנָּה תוֹרְתוֹ אוֹמְנָתוֹ וְלֹא מִיִּפְטֹר מִכְּרָגָא.

אִי נָמִי לְפִי שֶׁהָיָה עֲשִׂיר גְּדוֹל הָיָה כּוֹרַע כְּרָגָא מִמִּדַּת חֲסִידוֹת וְהִשְׁתָּא קַבִּיל עַלִּיהָ בַר חֲמָא כְּרָגָא דְכוּלֵהוּ שְׁנֵי. וּבְטוֹר י"ד פָּתַח דִּי"ל דַּעַד אוֹתוֹ הִזְמֵן שֶׁהָיוּ כּוֹרְעִים הַצִּיבוּר

פְּרָגָא דְרַב פֶּפְא וּבַר חֲמָא קַבִּיל עֲלֵיהּ לְפָרְעוּ בְּעוֹד בְּוֹלְהוּ שְׁנֵי וְלֹא יִצְטַרְף רַב פֶּפְא לְהַחְזִיק טוֹבָה לְצִיבּוֹר.

וּבִתְשׁוּבָה אַחַת מְצֵאתִי פְתִיב שְׁאַפִּי פִּירֵשׁ הַמֶּלֶךְ וְאָמַר שֶׁהַתְּלַמִּידִים יִפְרְעוּ חֲלָקָם בְּמַס. יֵשׁ מִן הַדִּין עַל הַקְּהָל שֶׁהַתְּלַמִּידִים שׁוֹכְנִים בְּתוֹכָהּ לְפָרוֹעַ חֲלָקָם דְּהָא תְּלַמִּיד פְּסָף גְּוַלְגַּלְתֶּם אַשְׁרֵיכֶם מִנְּחָא אֶפְ"ה אֲמַרִּינוּ בַּפ' הַשְּׁוֹתְפִין שְׁהֵם פְּטוּרִין.

וְאִם הַדּוֹר כְּפָנֵי כָּלֵב וְיַעֲזִיזוּ פְּנֵיהֶם וְלֹא יִרְצוּ לְהַבְרִיחַ זְהוּרֵי דְמַלְכָּא מִיְנֵיהּ יוּכַל הַתְּלַמִּיד לְנֻדוֹת וּלְשִׁמְת' עַל זֶה וְאַפִּי הַחֲרִימוּ הַקְּהָל לְפָרוֹעַ הַמַּס וְכָלְלוּ הַתְּלַמִּידִים בְּכָלֵל הַחֲרָם אִין הַחֲרָם חַל דְּאָרוּר בּוּ שְׁבוּעָה וְאִין גְּשִׁבְעִין לְעַבּוֹר עַל הַמְּצוֹת.

וְאִם תִּקְשֶׁה לְדַבְּרֵינוּ מַהֲהִיא דְּבַר חֲמָא דְּקַבִּיל עֲלֵיהּ פְּרָגָא דְרַב פֶּפְא דְּכּוֹלְהוּ שְׁנֵי אֶלְמָא דְּצוּרְבָא מְרַבְּנָן יְהִיב פְּרָגָא. תִּנְרַץ הַר"ר מֵאִיר ז"ל דְּהֵתָם שְׁלֹא פְּדִין הָיוּ מְטִילִין עֲלֵיו וְכַעֲבוּדָא דְּבַעֲי פ"ה לְמִיָּרְמָה דְּמִי כְּלִילָא אַרְבָּנָן.

וְהֵינּוּ דְּשִׁקִּיל רַב פֶּפְא פְּרָגָא דְּבַר חֲמָא וְלֹא חָשׁ לְשׁוֹחֲדָא דְּאִינוּ אֶלָּא כְּמַבְרִיחַ אָרִי מִנְּכִסֵּי חֲבִירוֹ עַכ"ל עַד פֶּאן דְּבַרֵּי הַב"י. וּמ"ש שְׁמַצָּא פְּתוּב בְּתִשְׁבּוּב' אַחַת בְּקִשְׁתִּי אֵת שְׁאַהֲבָה נִפְשִׁי וּמְצֵאתִי גַם אֲנִי תִשְׁבּוּב' זֶה וְהִיא אֲשֶׁר הִשִּׁיב הַר"ר נִחְמֵיהּ לְהַר"ר יַעֲקֹב וְהַר"ר יְהוּדָא בְּנֵי הָרַב רַבִּינוּ אֲשֶׁר ז"ל וְהָאָרִיף בְּתִשְׁבּוּבָתוֹ וְחֲתִימַת דְּבַרְיוֹ וְאַפִּי' ת"ח הַמְּלִנָּה בְּרִיבִית אִין מְחִיבִין אוֹתוֹ בְּשׁוּם מְקוֹם שְׁלֹא הִתְרַהַרְתָּ בְּרִיבִית אֶלָּא לְצוּרְבָא מְרַבְּנָן כְּדֵאִתָּא בַּפ' אִיזְהוּ גְּשִׁיף וְלַעַם הָאָרֶץ כְּדֵי חֲזִיו וּכ"ז שְׁתוֹרְתוֹ עֵיקַר אַעֲפ"י שְׁהֵיהּ לוֹ מְלֵאכָה אַחֲרַת הוּא פְּטוּר.

שְׁהָרֵי רַבּוֹתֵינוּ שְׁבַתְלַמוּד רַבָּם הָיוּ בְּעַלֵּי מְלֵאכָה אֶלָּא שְׁהֵי'ת' טְפִלָּה לְתוֹרָתָם כ"ש כְּשֵׁאִין לוֹ שׁוּם מְלֵאכָה אֶלָּא שֶׁהוּא מְלִנָּה מְעוֹתָיו לְגוֹי בְּרִיבִית שֶׁהוּא פְּטוּר כְּמוֹ שְׁפַתְבָּנּוּ. מִיְהוּ בְּעֵינָן שְׁיִהְיֶה הַתְּלַמִּיד חֲכָם בְּעַל מַעֲשֵׂה וְחֲסִיד דְּכַתִּיב כָּל קִדּוּשָׁיו בְּיָדָיו.

אֲבָל אִם הוּא צוּרְבָא מְרַבְּנָן וְסָנֵי שְׁוֹמְעֵנֵי' הָרִי הוּא כְּעַם הָאָרֶץ וְגַרְע מִמֶּנּוּ כְּדֵאֲמַרִּינוּ בְּמוֹעֵד קָטָן דוּק וְתִשְׁפַח. אֲבָל כ"ז שֶׁהוּא בְּעַל מַעֲשֵׂה וְתוֹרָתוֹ עֵיקַר הָרִי הוּא פְּטוּר כְּמוֹ שְׁפַתְבָּנּוּ וְכֵן הֵיךְ דֵּן הַרְאִי"ף ז"ל וְהַר"ר יוֹסֵף תְּלַמִּידוֹ וְכֵן הַרְמ"ה וְכָל הַגְּאוֹנִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֵׂה ז"ל.

וְאִם בְּדוֹרוֹת הָרַאשׁוֹנִים שְׁהָיוּ ת"ח מְצוּיִין לְאֶלְפִים וְלִרְבּוֹת כָּף. כ"ש עֵתָה שְׁנִתְמַעְטָה הַתּוֹרָה וְלוֹמְדֵיהּ שְׁהֵם פְּטוּרִין עַכ"ל בְּתִשְׁבּוּבָתוֹ הַנְּכֻנָּה.

אִף רַבִּים מִהֶמוֹן חֲשָׁבוּ דְּזָהוּ דוֹנוּקָא בַּת"ח שְׁתוֹרְתוֹ אוֹמְנָתוֹ וְיִהְיֶה בְּתוֹרַת ה' יוֹמָם וְלַיְלָה וְלֹא יֵצֵא חֲחוּצָה אֲבָל ת"ח שְׁתוֹרְתוֹ אוֹמְנָתוֹ וּמִקְצַת הַיּוֹם הוֹלֵךְ לְהַתְּעַסֵּק בְּעַסְקֵיוּ בְּסַחֲוֵרָה אוֹ לְהַלּוֹת בְּרִיבִית אוֹ לַעֲשׂוֹת אִיזָה מְלֵאכָה כְּדֵי לְפָרְגֵס מִמֶּנּוּ אֵת עֲצָמוֹ וְאֵת אַנְשֵׁי בֵיתוֹ וְחוּזַר לְלַמּוּדוֹ בְּעֵנָן שְׁאִינוּ מִתְּבַטֵּל מִלְמוּדוֹ אֶלָּא לְבַקֵּשׁ טְרַף לְבֵיתוֹ.

עַל זֶה אוֹמְרִים שְׁיִשָּׂא בְּעוֹל עֲמָהֶם וְכֹאחֲד מֵהֶם. אֲבָל הֵמָּה לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ דְּבַרֵּי חו"ל שְׁהָרֵי כְּתַב הַרְשָׁב"א וְהַעִיד עַל רַבִּינוּ הַגָּדוֹל רַבִּי יוֹסֵף הַלּוֹי ז"ל שְׁהֵיהּ דֵּן שְׁלֹא נֶאֱמָרוּ דְּבַרִּים הַלְלוּ אֶלָּא בְּתַלְמִיד חֲכָם שְׁתוֹרְתוֹ אֲמוֹנָתוֹ.

פְּלוֹמֵר שְׁתוּרְתוֹ קִבַּע וְעִסְקוּ עֲרָאֵי אָבֵל לֹא בְּמִי שֶׁעִסְקוּ קְבוּעָה וְאֵין תּוֹרְתוֹ קִבַּע ע"כ.
וְכֵן נִמְי הַשֵּׁיב הַרמ"ה ז"ל לַהֲר"ר יוֹנָתָן דְּקוֹנִק"א וְכַתֵּב בְּחִתִּימַת דְּבָרָיו ז"ל וּמְפִלְהוּ הֵנִי
שְׁמַעְתָּתָא שְׁמַעִינוּ דְּכִי פְטָרוּהוּ רַבָּנָן בְּגַמ' לְרַבָּנָן דְּעִסְקוּ בְּאוֹרְיָתָא לָאוּ אֲדַעְתָּיָה דְּלֹא טָרְחִי
בְּמִזְוֹנֵיהוּ וּפְרָנְסָתָן וּפְרָנְסָתָא אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ פְּטָרוּנָהּ.

אֵלָּא פֶּל הֵיכָא דְּמִקְוֵימָא וְהִגִּיתָ בּוּ יוֹמָם וְלַיְלָה פְּפִי פָּחֵן וּכְפִי יִכְלָתָן וְלֹא בְּטָלִי מִדְּבָרֵי
תּוֹרָה אֵלָּא לְדְּבָרֵי מַצָּנָה לְבַקֵּשׁ פְּדֵי מִזְוֹנָתָן וּפְרָנְסָתָן וּפְרָנְסָתָא אֲנָשֵׁי בֵיתָם וּמִזְוֹנֹתֵיהֶם
בְּכָלֵל דְּרַבָּנָן הוּא דְּפְטִירֵי מִכָּל הֵנִי מִיְלֵי דְּאֲמָרוּ.

אָבֵל מִי שְׁאֵין תּוֹרְתָן אֲמוּנָתָן וְלִפְעָמִים הֵם שׁוֹנִיִּים וְלִפְעָמִים יוֹצְאִים לֹא פְּטָרֵי מִהֲנָהּ מִיְלֵי
ע"כ, וְכֵן פֶּתֵב הָרָא"ש שֶׁמֶם פ' הַשְּׁוֹתְפִין וְז"ל וְנִרְאָה שֶׁהַתְּלִמִּיד חָכֵם שֵׁישׁ לוֹ אֲמוּנֹת אוֹ
קִצָּת מִשָּׂא וּמִתֵּן לְהַתְּפָרֵס פְּדֵי חַיָּו וְלֹא לְהַתְּעַשֵּׂר וּבְכָל עֵת שֶׁהוּא פְּנוּי מִעִסְקוֹ מְחַזֵּר עַל
דְּבָרֵי תּוֹרָה וְלוֹמֵד ד"ת הוּא הַנִּקְרָא תּוֹרְתוֹ אוּמְנָתוֹ ע"כ.

כ"כ בְּתִשְׁבָּה כ"כ בְּנוֹ בְּטוֹר יוֹרָה דִּיעָה סִימָן רמ"ג וּבְחֻנְשָׁן מְשַׁפֵּט ס' קס"ג. וְכֵן פֶּתְבוּ
הָאֲחֵרוּנִים.

וְנִרְאָה דְּמָה שֶׁכַּתֵּב הָרָא"ש ז"ל פְּדֵי לְהַתְּפָרֵס פְּדֵי חַיָּו לֹא דְּוִוְקָא פְּדֵי חַיָּו בְּצִמְצוּמֵם
אֵלָּא כָּל שִׁיְהִיָּה מִתְּעַסֵּק פְּדֵי לְהַחְיֹת נַפְשׁוֹ פְּדֵי חַיָּו קְרִינָן בֵּינָהּ. וְדוּקָא דְּכַתֵּב וְלֹא
לְהַתְּעַשֵּׂר וְלֹא כַּתֵּב וְלֹא לְיוֹתֵר מִפְּדֵי חַיָּו.

וְדָבָר פְּשׁוּט הוּא שֶׁיְבֹאוּ עַל אָדָם פְּתָאוּם פְּמָה מִקְרִיִּים מְחֻלָּאִים וְזוּלָתָם שִׁיְצַטְרֵף בְּהֵם
לְהוֹצֵאָה מִרְנוּבָה וְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ קִצָּבָה הוּא. וְדוּקָא זֶה פֶּתֵב הַתּוֹ בְּמַצִּיעָא גְבִי רַבִּית דְּגוּי
אֲעַפ"י דְּלִישְׁנָא קָמָא לֹא הִנְתֵּר לְעַם הָאָרֶץ אֵלָּא בְּכַדֵּי חַיָּו אַפ"ה יֵשׁ לְהַתִּיר לְפִי שֵׁישׁ
עֲלִינוּ מִס מְלָךְ וְשָׂרִים וְהַפֵּל הֵנִי פְּדֵי חַיָּו.

וְהַרְמַב"ם שֶׁכַּתֵּב בַּפ"ג מֵהַל"ת גְּבִי ת"ת וְז"ל וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה מְעַט פְּדֵי חַיָּו אִם אֵין לוֹ
מָה יֵאֱכֹל וְשָׂר יוֹמוֹ וְלִילוֹ יַעֲסֹק בְּתוֹרָה. נִרְאָה דְּבְכַדֵּי חַיָּו דְּוִוְקָא הוּא הֵינֵנוּ בְּשָׂאֵין לוֹ
מָה יֵאֱכֹל.

הָא אִם אֵין לוֹ מָה יֵאֱכֹל דְּכַתֵּב הַרְמַב"ם עַל פְּרָחִין לֹא דְּוִוְקָא הוּא דְּאֲפִל' אִם יִהְיֶה לוֹ מָה
יֵאֱכֹל הִנֵּה צָרִיף לְבָגֵד לְלַבֹּשׁ וְלִכְל הַדְּבָרִים הַצָּרִיכִים לְכָל אָדָם לְבַד הָאֲכִילָה. וְאֲדַרְבָּה
הָרִי אֲחֵרוֹ חֲכָמִים בַּפ' פְּסוּי הַדָּם לְעוֹלָם יֵאֱכֹל קָדָם וְיִשְׁתֶּה בְּפָחוֹת מִמָּה שֵׁישׁ לוֹ וְיִלְבָּשׁ
וְיִתְפַּסֶּה מִמָּה שֵׁישׁ לוֹ עוֹד אֲמָרוּ דְּאֲמָרֵי אֲנָשֵׁי עֲשִׂים לְגַבְרָה וְשׁוּי לְכַרְיָסָה.

וְזִהוּ ג"כ דְּעַת רַש"י בַּפ' וְיִצָּא שְׁפִי וְנָתַן לִי לֶחֶם לְאֲכֹל כְּמִי שֶׁאָמַר לֹא אֲעֻזְבָּהּ. וְהַמְבַקֵּשׁ
לֶחֶם קְרוּי נְעֻזָּב שְׁנֵאמַר וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נְעֻזָּב וְנָרְעוּ מִבְּקֵשׁ לֶחֶם אֲעַפ"י שֶׁאָמַר יַעֲקֹב
אֲבִינוּ וְנָתַן לִי לֶחֶם לְאֲכֹל וּבָגֵד לְלַבֹּשׁ וְהִיכֵן הַבְּטִיחוֹ הַש"י עַל בָּגֵד שֶׁהָרִי אֵינוֹ בְּכָלֵל
לֹא אֲעֻזְבָּהּ רַק לֶחֶם.

אֵלָּא דְּעַת יַעֲקֹב אֲבִינוּ ע"ה מֵאֲחֵר שֶׁהַבְּטִיחוֹ הַש"י לִיתֵּן לוֹ לֶחֶם לְאֲכֹל בְּמָה שֶׁאֵין לוֹ
אֲעֻזְבָּהּ בְּכָלֵל זֶה הוּא ג"כ בָּגֵד לְלַבֹּשׁ. דָּאִם לֹא הִנֵּה נֹתֵן לוֹ בָּגֵד לְלַבֹּשׁ פְּרָאוּי פְּנוּהָג
שֶׁבְּעוֹלָם הִנֵּה וְדָאִי מְצַמְצֵם בְּתַכְלִית בְּאֲכִילַת לֶחֶם פְּדֵי לְמַפְזֹר הַמּוֹתֵר וְלִקְנוֹת בָּגֵד לְלַבֹּשׁ
פְּרָאוּי פְּנוּהָג שֶׁבְּעוֹלָם.

והמבקש לחם כלו' שאין לו כל צרכו לחם נקרא נעזב. א"כ על פרחיה לומר דגם דעת הרמב"ם במה שכתב אם אין לו מה יאכל אף בגדים במשמע ומכ"ש דאף אם היה לו מה לאכול אם אין לו בגדים צריף למפנר ולקנות להלביש ולהתכסה ע"ד עשויק לגבף כגזפר.

ובפרט הת"ח שצריף להיות יותר מצנין בגדים מעם הארץ פאשר אמרנו לעיל בעמוד התורה שער ד'. והנה הרב ז"ל כתב שם בסמוך וז"ל כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל השם ובזה את התורה וכו' ע"כ ולא נתנו תורה למלאכי השרת שאין צריכין לדבר מצרכי העול': כלא דמילתא דנקיטנ' מפלל דבריהם דבני רבנות' דת"ח שעושה את תורתו קבע ואינו מתבטל מלמודו כ"א לזון את בניו ואת בני ביתו ולפרנס' ואפי' שהוא עשיר הרי הוא פטור מפל מיני מסים וארנוני'.

מיהו מצאתי כתוב בשם הראב"ן ז"ל דאומן ת"ח הלומדים עם התלמידי בשכר אין מן הדיו לפונטרן מן המס דבשכ' הם לומדי': המעלה השמינית תיקון עניי העיר לתת לכל אחד ואחד כפי ענייתו וכפי חסרונו וכפי מעלתו וכפי עניינו שלא לכלכלם בשנה מצאו רז"ל שמוות מיני העניים בפתוב.

ואמרו שבעה שמוות יש לו לעני ואלו הן דל. תכף.

דף.

עני.

רש.

מספן.

אביון.

דל.

מי שהיה עשיר ונתדלדל ועליו נאמר ודל מרעהו יפרד. מלמד שהיו לו אחים ורעים ואהובים כשהיה עשיר וכשנתדלדל נתפרדו ממנו חבריו ויודעיו לפנים.

וע"כ ראוי לפרנסו ולעשות עמו חסד ולנהלו במנהגו כמו שבארנו. תכף.

הוא הבינוני שיש לו פרנסתו בצומצום וכשאירע לו חולי או שום מקרה יתרושש מידי ונגלה עניותו ועל זה נאמר רש ואיש תככים נפגשו פלומר התכף חבר לרש על פן ראוי לתמוך ידו קודם שיתרושש.

רש.

הוא שהיה מתפרנס בכבוד ונסתר ואח"כ נתדלדל ונגלה עניותו ולא נשאר לו כלום עליו הפתוב אומר כל אחי רש שגאוהו אף כי מרעהו רחוק ממנו. מה.

הוא הנצרך לבריות כל ימיו מפני קורות הזמן וגלגליו שסבבוהו ועליו הפתוב אומר וכי ימוף אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וגו'. עני.

פ'י יגע ועמל שיגעע פל ימיו לבקש פל פרנסתו ולא ישיג אלא מקצת צרכו בטורח גדול
ול יספיק לו וכל ימיו מכאובים. ועליו נאמר פל ימי עני רעים.
מספן.

המצפה למתנת בני אדם והם לועגים עליו ובוזים אותו ואפי' יהיה חכם ובעל תורה ועליו
נאמר וחקמת מספן בזויה. אביון.

הוא המתאנה לפרנסה ולא ישיג אליה והוא אדם שאינו יודע לעשות מלאכה ולא
להתעסק בסחורה ואפי' לבקש צדקה אינו יודע לדבר פהוגן. ולפיכך הוא פל ימיו מתאנה
ואינו משיב מפני שהוא עצל ועליו נאמר פי לא יחדל אביון מקרב הארץ.

וסייבין שיהיו הגבאים חכמים ונבונים ויודעים פל אלו הענינים ומיני הענינים ושיעור
הראוי לתת לכל עני ועני מהצדקה: פרק ששי ענין גבאי צדקה פל עיר שיש בישראל
חייבת להעמיד בהם גבאי צדק' ידועים ונאמנים.

וצריכים הגבאים שיהיו חכמים ונבונים ושידקדקו על פל עני ועני ליתן לו הצריף.
וידקדקו עליהם שלא יהיו רמאים חוץ ממי שמבקש שיאכילוהו שאין מדקדקין אחריו
כנזכר לעיל פרק ד'.

ויש לדקדק על העני שמא יש לו קרובים שיש סיפק בידם לפרנסו דעני שיש לו קרובים
עשירים שיכולים לפרנסו אין גבאי העיר חייבין לפרנסו כדאיתא בנדרים פ' פותחין פל
הנזכר אינו נזכר על הגבאי תחלה.

ופי' רא"מ ז"ל פלומר אינו מוטל על הגבאי לפרנסו אלא הקרובים מחובבים לפרנסו
ועליהם מוטל עשה דוחי אחיך עמה תחלה עד שיענינו ב"ד אם אין סיפק לקרובי מוטל
על הגבאי הביאו המרדכי פ"ק דב"ב וכן הוא בתשובת הרשב"א.

ואם הוא מחלק בצדקה צריף ליהר שלא ירבה לקרובו יותר משאר בני אדם פהיה
דפרק פל כתבי דא"ר יוסי יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה. ופרש"י שהמחלק
מרבה לקרוביו וגזל שאר עניים.

וכשחסר בכיס של צדקה צריף הגבאי ללות כמו שמוכח מהירושלמי הביאו הגהות
מרדכי פ"ק דב"ב וכתב שם בשם ראב"ה מדקרי ליה הלואה ש"מ שגפרעי' מפיס של
צדקה פשימצא בו לאחר זמן ואין צריף ליטול רשות מהנותנים בכיס.

וכתב המרדכי שם פסק ר"מ דהגבאי שאמר בעודו גבאי כף וכף הלוייתי לתוך פיס של
צדקה נאמן בלא שבועה. ואיתא נמי בפ"ק דב"ב אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה
ולא בהקדש עם הגזברים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר לא יחשבו את
האנשים אשר יתנו את הפסוף על ידם לתת לעושי מלאכה פי באמונה הם עושים.

וזהו דוקא פשהם בחזקת פשרים הא לאו הכי מחשבין פחו שדקדק הטור י"ד סי' רנ"ז.
וכן משמע בתשובת מהר"י וויי"ל סימן קע"ג ולא די שמשכין עמהם אלא פל זמן שאינו
בחזקת פשרות אסור אכי' לתת צדקה על ידם.

כְּדָאִי בַּפ"ק דב"ב ראב"י אָמַר לֹא יִתֵּן אָדָם פְּרוּסָה לְכִיס שְׁלֹצְדָקָה אֲא"כ מְמוֹנָה עֲלֵיהּ כַּר' תַּנְנִיָּא בְּן תַּרְדִּיּוֹן. וְכַתְּבוּ הַתּו' פִּי' גַּאֲמֵן כְּצוּתוֹ אַבְל צְדִיק כְּמוֹתוֹ לֹא דָקָא גְבָאִים שְׂבִימֵי הָאֲמוֹרָאִים לֹא הָיוּ צְדִיקִים כְּמוֹתוֹ וּמְדַבְּרֵי הַרְמַב"ם גִּרְאָה שְׁצָרִיף שְׂיִהֵיהַ חֲכָם שְׁפַתְבּ בְּסוּף הַלְכוֹ' מִתְּנוֹת עֲנִיִּים וְלֹא יִתֵּן לְתוֹף קִנְפָּה שֶׁל צְדָקָה אֲא"כ יוֹדַע שְׁהַמְּמוֹנָה גַּאֲמֵן וְחֲכָם וְיוֹדַע לְהַנְהִיג כְּשׁוֹרָה כַּר' תַּנְנִיָּה בְּן תַּרְדִּיּוֹן.

וְגַם הַטּוֹר י"ד כְּתִב בְּסִימֵן רמ"ט שְׂיִהֵיהַ חֲכָם וְיוֹדַע לְנַהֲנֵג בְּהַ שְׁוֹרָה. וּבְסִימֵן רנ"ו כְּתִב לֹא יִתֵּן אָדָם פְּרוּטָה לְאַרְנָקִי שֶׁל צְדָקָה אֲא"כ ת"ח מְמוֹנָה עֲלֵיהּ וּבְזִמְן הַזֶּה לֹא נִהְגוּ לְהַקְפִּיד בְּזָה.

וְאַפְשָׁר שְׁהַטְעַם מִפְּנֵי שֵׁהֵם סוֹבְרִים דְּחֲכָם לֹא שְׁצָרִיף שְׂיִהֵיהַ חֲכָם בְּחֻכְמַת הַתּוֹרָה אֲלֵא שְׂיִהֵיהַ חֲכָם בְּהַנְהִיגוֹת הַגְּבָאִים. גַּם יְדַקְדַּק וְיִזְהַר שְׁלֹא יִבֵּא לִידֵי שׁוֹם חֲשָׁד.

וְלָזָה אָמְרוּ רז"ל בַּפ"ק דב"ב גַּבְאֵי צְדָקָה אֵין רַשָּׁאִין לְפָרוֹשׁ זֶה מְזָה. וּפְרַשׁ"י טַעְמָא דְאֵין פּוֹרְשִׁין זֶה מְזָה מִפְּנֵי שְׁלֹא יֵאמְרוּ מְעוֹת שֶׁל צְדָקָה הוּא גּוֹב.

וְלָכֵן נָמִי אַעפ"כ שְׁאֵין מְחַשְׁבִּין עִמָּהֶם מ"מ כְּדִי שְׂיִהֵיוּ נְקִיִּים מַה' וּמִיִּשְׂרָאֵל טוֹב לָהֶם שְׂיִתְּנוּ חֲשָׁבוֹן. גַּם אֵל יֵהֵא אַכְזָרִי וְאָדָם שְׁנוֹמֵן צְדָקָה יוֹתֵר מִן הָרְאוּי לֹא אוֹ שְׁמִיִצֵר עֲצָמוֹ וְנוֹתֵן לְגַבְאֵי כְּדִי שְׁלֹא יִתְבַּיֵּשׁ אֲסוּר לְתוֹבְעוֹ וּלְגַבּוֹת מְמַנּוֹ צְדָקָה וְהַגְּבָאֵי שְׁמַכְלִימוּ וְשׁוֹאֵל מְמַנּוֹ עֲתִיד לִיִּפְרַע מְמַנּוֹ שְׁנֵא' וּפְקַדְתִּי עַל כָּל לִוְחָצִיו.

וּאֲרַז"ל אֵלוֹ גַּבְאֵי צְדָקָה גַּם יֵהֵא סְבָלָן וְאֵם הָעֲנִיִּים יִתְרַפּוּהוּ אֵין לוֹ לְחֹשׁ כִּי יוֹתֵר טוֹב הוּא לוֹ מִמָּה שְׁמַבְרַכִּין אוֹתוֹ כִּי יוֹתֵר זְכוּתוֹ גְּדוֹל. כְּדָאֲמַר בִּירוּשְׁלַמִּי דפ' בְּתָרָא דְפָאָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוּי פְּרַנְס.

פִּי' גַּבְאֵי צְדָקָה חַד זְמַן נִחֻת לְבֵיתָא אָמַר לוֹן מֵאֵי עֲבָדִיתוֹן אָמְרוּ לִיהַ אָתוּ חַד סִיעָה אֲכַלִּין וְשִׁמִּין וְצָלוּ עֲלֵהּ אָמַר לִית לָן אֲגַר טוֹב. אֲתִי זִימְנָא תַּנְיִינְתָא אָמַר לוֹן מֵאֵי עֲבָדִיתוֹן א"ל אָתוּ חַד סִיעָה וְאֲכַלִּין וְשִׁמִּין וְאֲקַלְיִנְהּ אָמַר לוֹן בְּדִין אֵיכָא אֲגַר טַב.

הָרִי אֲתָה רֹאָה כְּשֶׁבְּרַכּוּהוּ לֹא הוּי שְׁמַח. וְכִשְׁחָרְפוּהוּ הוּי שְׁמַח מִפְּנֵי שְׁמַקְבֵּל שְׁכָר גְּדוֹל: וְאֵם הַצִּיּוֹר חֲפָצִים בּוֹ לְמַנּוֹתוֹ גַּבְאֵי שֶׁל צְדָקָה יֵשׁ לוֹ לְקַבֵּל עַל עֲצָמוֹ לְהִיֹּת גַּבְאֵי כְּדָאֲמַרִּין בִּירוּשְׁלַמִּי דפ' בְּתָרָא דְפָאָה ר' יוֹסִי עָאֵל לְכַפְרִין בְּעֵי אוּקִי' עֲלֵיהוֹן פְּרַנְסִים.

פִּי' גַּבְאֵי צְדָקָה וְלֹא קַבִּילוּ עֲלֵיהוֹן עָאֵל וְאָמַר קוּמִיהוֹן בְּן בְּבִי מְמוֹנָה עַל הַפְּקִיעִין. וּמַה זֶה שְׁנַתְּמַנָּה עַל הַפְּקִיעִיּוֹת זְכָה לְהַתְּמַנּוֹת מְגֹדְלֵי הַדּוֹר אֲתֵם שְׁנַתְּמַנִּית' עַל דְּמֵי נְפֻשׁוֹת לֹא כ"ש.

ר' חֲגִי כַּד הוּי מִיָּקָם פְּרַנְסִי פִי' גַּבְאֵי צְדָקָה הוּי מְטַעִים לְהוּ אוּרְיִיתָא לֹאמַר כָּל שְׁכָרָה מִתּוֹרָה נִתְּנָה שְׁנֵא' בֵּי מְלָכִים מְלִיכָו. וְאֵם יִתְעַסַּק בְּאַמוּנָה וּבִיּוֹשֵׁר שְׁכָרוֹ הַרְבֵּה מְאוֹד כְּדָאֲיָתָא בַּפ"ק דב"ב וְהַמְשַׁכְּלִים יִזְהָרוּ כְּזוֹהַר הַרְקִיעַ זֶה דִּינָן שְׁדָן דִּין אֲמַת לְאַמְתוֹ.

וּמְצַדִּיקֵי הַרְבִּים כְּכּוֹכְבִים לְעוֹלָם וְעַד אֵלוֹ גַּבְאֵי צְדָקָה. בְּמַתְנִית' תְּנָא הַמְשַׁכְּלִים יִזְהָרוּ כְּזוֹהַר הַרְקִיעַ זֶה דִּינָן שְׁדָן דִּין אֲמַת לְאַמְתוֹ וּגַבְאֵי צְדָקָה.

פִּי' שְׁהוּן מְשַׁכְּלִים אֵל דַּל מַה צָרִיף. וּמְצַדִּיקֵי הַרְבִּים כְּכּוֹכְבִים לְעוֹלָם וְעַד.

אלו מלמדי תינוקות שמצדיקים ומחנכים ללמוד התינוקו' דרך טובה. נראה לי דדעת הגמ' שמניחם זהירות הרקיע להזן אמת לאמתו.

ונהירות הפוכים לגבאי צדקה. לפי דאיתא במדרש מפני מה לא נאמר כי טוב בפני. לפי שבו נברא גיהנם שנא' כי ערוף מאתמול חכתה יום שיש לו אתמול ואין לו שלשום. ועוד דרשו רז"ל לפי שבו נברא המחלוקת שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים אמר רב טביומי ומה מחלוקת שהוא לתקון העולם ולישובו אין פתיב בו כי טוב.

מחלוקת שהיא לערבוני של עולם לא כ"ש. גם ביום שני נעשה הרקיע פדכתיב בהדיא בקרא וידוע כי כל מה שעשה הקב"ה בבריאות עולם הכל היה בחכמה ובתבונה לכוונה ידוע.

פדכתיב ה' בחכמה יסד ארץ פונן שמים בתבונה. והורה לנו הש"י בבריאתם שלשתן אלו ביום א' שמי שמחזיק במחלוקת נופל בגיהנם פקרח ועדתו.

אבל מי שמשקיט המחלוקת וזהו הדין הדין דין אמת לאמתו וזהו פזוהר הרקיע זהו שאמר והמשפילי יזהירו פזוהר הרקיע זה הדין דין אמת לאמתו. וידוע ג"כ שהפוכים הן מנוחסים תמיד לשמים ולא לרקיע פדכתיב הבט השמימה וספור את הפוכים.

וכתיב ארבה את ורעה פכוכבי השמים. ארבה את ורעה פכוכבי השמים.

פכוכבי השמים לרוב. להרבות את ישראל פכוכבי השמים בדברי הימים.

ובתרי עשר ובניהם הרבית פכוכבי השמי'. ונא' הרבית רכליה פכוכבי השמים.

ובישעיה פכוכבי השמים וכסיליהם. ובשופטים מן שמים נלחמו פכוכים.

ובצדקה פתיב צדק משמים נשקר. לכן הגבאי צדקה ינפה לזהירות הפוכים מדה פנגד מדה זהו ומצדיקי הרבים פכוכים לעולם ועד זו גבאי צדקה.

ודעת המתניתא הוא שהם שוים דכתיב צדק ומשפט מכוון פסאף. נמצא שבמשפט וצדקה פכוכ פסא הפבוד הדומה לרקיע פדאיתא בפירק התכלת לכן וזהירו פזוהר הרקיע מדה פנגד מדה ואז אליבא דמתניתא על פרחף לומר ומצדיקי הרבים פכוכים אלו מלמדי תינוקות וידוע וזהירות הפוכים היא למטה מזהירות הרקיע כמו שכתב הר"ן בחדושו ונ"ל ראיתי בחכמה תכונת הגלגלים שהדבר פן שהפוכים מקבלים אורם מאור השמש.

ולפי שהרקיע גוף דק ובהיר מאד אינה מקבל אורה ממנה. אבל הירח והפוכים מתוך שהן גופם עבים מקבלים אורה כמו שאנו רואים שאור השמש ניפר יותר באבנים ובארץ.

ממה שהוא ניפר במים ובאור. ונתבאר שם הענין בדבר שאין בו ספק עכ"ל הר"ן ומתוך שאמר הפתוב והמשפילים וזהירו פזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים וגו' משמע המשפילים שהם גבאי צדקה פפזפר וזהירו פזוהר הרקיע.

אבל מצדיקי הרבים יקבלו שחר מדרגה למטה מהם שיהיו פכוכים לעולם ועד. ועל פרחף הם מלמדי תינוקות ולפי שהם במדרגה למטה מגבאי צדקה פדאמרי' בפסחים לא מצא בת תלמיד חכם.

ישא בת גבאי צדקה. לא מצא בת גבאי צדקה.

ישא בת מלמדי תינוקות לכה יקבלו ג"כ שְׂכָר מְדַרְגָה לְמִטָּה מֵהֶם. פי ה' הַחֶסֶד מְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ וְכַפְרֵי מַעֲלָלוֹ יֵאָכֵל: פָּרָק שְׁבִיעִי בְּצִדְקוֹת הַנְּשִׁים הַצְּדָקוֹת שֶׁהַנְּשִׁים עוֹשׂוֹת רְצוּיוֹת לְפָנָי הַקַּב"ה יוֹתֵר מִן הַצְּדָקוֹת שֶׁהָאֲנָשִׁים עוֹשִׂין.

כְּדָגְרִסִּינֹבַמְסַכָּת כְּתוּבוֹת פָּרָק מְצִיאוֹת אִשָּׁה מֵר עוֹקְבָא הָוִי לִיהָ הִיא עֲנִיָּא בְּשִׁבְבוֹתֶיהָ כְּנֹזֶכֶר לְעִיל פָּרָק רְבִיעִי דְגַבֵּי אִשָּׁה מְקַרְבָּא הַנְּיִיתָא. וְגַרְסִינוּ בְּמַסְכַּת תְּעֵנִית פָּרָק סֵדֶר תְּעֵנִית אַבָּא חִלְקִיָּה בֵּר אַחְתֵּיהָ דְחֹוּנִי מְעַגֵּל הָוֵה חֲדָא זִימְנָא אִיְצַטְרַף עֲלָמָא לְמִטְרֵי.

שִׁדְרוּ זִוגָא דְרַבְּנֵן לְגַבֵּיהָ לְמַבְעֵי רַחֲמֵי דְלִיתֵי מִיְטְרָא. אַזּוּל לְבֵיתָא וְלֹא תִשְׁכַּחוּהוּ אַזּוּל בְּדַבְרָא וְאִשְׁכַּחוּהוּ דְהָוִי קְרַפִּיק יִהְיֵו לִיהָ שְׁלָמָא לֹא אַהֲדוּר לְהוּ אַפִּיָּה.

בְּפָנִיָּא (פִּי לְפָנוֹת עֵרֶב) כִּי הָוֵה מְנַקְוֵט צִיבֵי דְרָא צִיבֵי וּמְרָא בְּחַד כְּתָפָא וּגְלִימָא בְּחַד כְּתָפָא. כּוֹלָא אֹרְחָא לֹא סִיִּים מְסַאֲנֵי כִּי מְטָא לְמִיָּא סִיִּים מְסַאֲנֵי.

כִּי מְטָא לְהִזְמִי וְהִיגֵי דְלִינְהוּ לְמֵאֲנֵי. וְכִי מְטָא לְמֵתָא נְפָקִי לָהּ דְבֵיתָהּ לְאִפִּיָּה כִּי מְקַשְׁטָא וְעִילָא דְבֵיתָהּ בְּרִישָׁא וְהֲדַר עֵינִיל אִיהוּ וְהֲדַר עֵינִילֵי רַבְּנֵן.

תִּיבֵי וּכְרִיף רִיפְתָא וְלֹא אָמַר לְהוּ לְרַבְּנֵן אִיתוּ כְּרוּכוּ רִיפְתָא בְּהֲדָאִי. פְּלִיג לִינּוּקָא וְיִהִיב לְקַשְׁיָא חֲדָא לְזוּטְרָתָא תְּרִיתֵי.

אָמַר לָהּ לְדְבִיתָהּ יְדַעְנָא דְרַבְּנֵן אֲמַטּוּל מְטְרָא אָתוּ. קוּם וְנִסְלַק לְאִיְגָרָא וְנִבְעֵי רַחֲמֵי אַפְשָׁר דְמַרְצֵי קַב"ה וְאָתֵי מִיְטְרָא וְלֹא נַחְזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשִׁין.

סִלְקוּ לְאִיְגָרָא קָם אִיהוּ בְּחַד גִּיסָא וְדְבִיתָהּ בְּחַד גִּיסָא וְסִלְיָק עֲנָנָא מְזוּיָתָא דְדְבִיתָהּ. נַחְזוּתֵי וְאָתוּ אָמַר לְהוּ לְרַבְּנֵן אֲמַאי אָתוּ רַבְּנֵן.

אָמְרוּ לִיהָ שְׁדַרְיֵנּוּ רַבְּנֵן לְגַבֵּיהָ דְמֵר לְמַבְעֵי רַחֲמֵי וְיִתֵי מִיְטְרָא. אָמַר לְהוּ בְּרוּף הַמְקוּם שְׁלֹא הַצְּרִיף אַתְכֶם לְאַבָּא חִלְקִיָּה.

אָמְרוּ לִיהָ יְדַעְנָא דְמִיְטְרָא מְחַמַּת מֵר הוּא דְאָתָא. אֵלָא לִימָא לֵן מֵר הָנֵךְ מִיְלֵי דְתַמְיָה לֵן. כִּי יִהְיֵינוּ שְׁלָמָא לְמֵר לֹא אַהֲדַר לֵן. וְלֹא אֲסַבֵּר לֵן אַפִּין.

אָמַר לְהוּ אָגַר יוֹמָא הָנָא אֲמִינָא לֹא אִיפְגַר. מ"ט דְאָרֵי מֵר צִיבֵי אַחַד כְּתָפִיָּה וּגְלִימָא אַחַד כְּתָפִיָּה.

אָמַר לְהוּ טְלִית שְׁאוּלָה הֵיִתָּה לְהֵכִי שְׁאֵלִי. וְלֵהֲכִי לֹא שְׁאֵלִי.

וּמַאי טַעְמָא כּוֹלָא אֹרְחָא לֹא סִיִּים מֵר מְסַאֲנֵי וְכִי מְטָא לְמִיָּא סִיִּים. אָמַר לִיהָ כּוֹלָא אֹרְחָא חֲזִינָא בְּמִיָּא לֹא חֲזִינָא.

וּמַאי טַעְמָא כִּי מְטָא מֵר לְהִזְמִי וְסִיגֵי דְלִינְהוּ לְמֵאֲנֵיהָ. אָמַר לְהוּ זֹו מַעֲלָה אַרוּכָה וְזֹו אִינְהָ מַעֲלָה אַרוּכָה וּמַאי טַעְמָא כִּי מְטָא מֵר לְמֵתָא נְפָקָא דְבֵיתָהּ לְאַפְּהָ כִּי קָא מְקַשְׁטָת.

אָמַר לְהוּ כְּדֵי שְׁלֹא אָתוּ עֵינֵי בְּאִשָּׁה אַחְרַת. וּמַאי טַעְמָא עֵינִילֵי אִיהִי בְּרִישָׁא וְהֲדַר עֵינִילֵי מֵר בְּתָרָא וְהֲדַר עֵינִילֵינוּ אָנוּ.

אמר להו משום דלא בדיקתו לי. ומ"ט פי פריקו מר ריפתא לא אמרת לן אתו פרוכו אמר להו משום דלא נפיש ריפתא ואמינא לא אחזיק בהו ברבנן טובת חנם.

ומ"ט יתיב לקשישא חדא ולזוטרתי פרתמי. אמר להו האי קאים בביתא והאי קאים בבי כנישתא ומ"ט קדים וסליק עננא מהו זוימא דהנות קיימא דביתהו דמר לעננא דידיה.

אמר להו משום דאיתתא שכיחא בביתא וניהב ריפתא לעננא ומקרבא הננייתא ואנא יתיבנא זוזא ולא מקרבי הננייתא אי נמי הני בריוני דהווי פשיבבותן אנא בעי רחמי דלימח' והיא בעי רחמי דליהדרו בתיובתא: ולמדנו ממעשה דאבא חלקי' כמה דברים.

הא' שתפלת הצדיקים רצויה. והב' שלא יעשה אדם מלאכת אחרים רמיה דלא אהדר שלמ'.

והג' שלא יהא שואל שלא מדעת. והד' שלא יתן אדם עיניו באשה אחרת כלל הה' שלא יגנוב דעת הבריות שלא אמר להם שיאכלו.

והו' שישמור האיש מפל אדם שאינו מכיר שתפנס אשה ראשונה. והז' שלא יחזיק טובה לעצמו.

והח' שתפלת האשה רצויה מן האיש. והט' שהצדקה שהן עושות יותר רצויה ממה שעושין האנשים.

ואחת מעשרה תקנות שתקן עזרא לישראל שתהא האשה משפמת ואופה כדי שתהא הפת מצויה לעניים בבואם לביתו בבוקר למען תהיה להם מן הפת הסמה ולא תתן להם מן היבשה.

אבל מ"מ אם ידעה שלא ניחא ליה לבעלה אין לה ליתן בלא רשותו והמקבל ממנה הרי זה גזל. אבל בסתמא מקבלין מהו דבר מועט דאמרינן מסתמא אין הבעל מקפיד על דבר מועט פנה.

וכמה הוא דבר מועט הפל לפי עונש הבעלים וענייתו כדאי' בסוף מסכת ב"ק דף קי"ט גבאי צדקה לוקחים מהו פלומר מן הנשים דבר מועט אבל לא דבר מרובה. רבינא איקלע לבי מחוזא אתו נשי דבי מחוזא רמו קמי' כבלי ושירי.

פלומר שרשראות וצמידות זהב קביל מינייהו אמר ליה רבה תוספא' והתניא גבאי צדקה מקבלין מהו דבר מועט אבל לא דבר מרובה. אמר הנהו לבני מחוזא דבר מועט נינהו.

לכן נכון לכל איש ישראל ליתן רשות לאשתו ליתן צדקה כפי רצונה הואיל וצדקות שלה רצויה ויהא שקרו יותר הואיל והדבר תלוי בו. וגם הוא מציל את העני המקבל מן הגזל.

ועל זה נאמר פי בגלל הדבר הזה ר"ל בשביל שאתה מגלגל הדבר הזה שפאה הדבר על דף יברכה ה' אלהיך. ואמרו רז"ל גדול המעשה שהוא מגלגל ומסבב הדבר יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום: פרוק שמיני ענין מעשר גרסינן בפ"ק דתענית א"ר יוחנן מ"ד עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ר' יוחנן אשכחיה לינוקא דריש לקיש א"ל אימא לי פסוקא.

א"ל עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר. א"ל פְּרָשִׁיָה לִי מָר.

א"ל עֲשֹׂר בְּשִׁבִיל שְׁתַּתְעַשֵּׂר. א"ל וּמִי שָׁרִי לְמִיַעֲבֹד הִכִּי קָמִי קב"ה וְהִכְתִּיב לֹא תִנְסֹוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם.

א"ל הִכִּי אָמַר ר' יְנֻשַׁע חוּזַן מִזֹּו שֵׁנ' הִבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וַיְהִי טָרֶף וּגו' עַד בְּלִי דִי. מֵאִי עַד בְּלִי דִי אָמַר רַמִּי בַר פַּפָּא עַד שֵׁיבְלוּ שְׁפָתוֹתֵיהֶם מִלּוֹמַר דִּי אָמַר אִי מְטִינָא לְהֵתֵם לֹא אִיִּצְטַרְכְּנָא לָהּ וְלִר' אוֹשִׁיעַ רַבָּה.

וְגַרְסִי עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר. עֲשֹׂר בְּשִׁבִיל שְׁתַּתְעַשֵּׂר עֲשֹׂר עַד שְׁלֹא תִתְחַסֵּר.

אָמַר הַקַּב"ה עֲשֹׂר אֶת שְׁלִי וְאֲנִי מַעֲשֵׂר אֶת שְׁלָהּ. תְּבוּאוֹת וְרַעְיָה אִם זְכִיתֶם סוּף אַתֶּם יוֹצְאִים לְזֶרְעֵךְ בְּשָׂדֶה.

וְאִם לֹא. סוּף שְׂאִישׁ שָׂדֶה מִתְגַּרְהַ בְּכֶם וְאִינְהוּ זֶה עֲשׂוֹ דְכְתִיב בִּיהַ אִישׁ שָׂדֶה.

הַיִּנְצָא הַשָּׂדֶה. אִם זְכִיתֶם סוּפָה לְצִאֵת לְשָׂדֶה וְרוֹאֶה הָעוֹלָם צָרִיף לְמִים וְתַשְׁאֲלוּם וַיְבוֹאוּ.

וְאִם לֹא סוּף שְׂשׁוֹנָאִי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לְקַבְּרוֹ בְּנִיחָם בְּשָׂדֶה. ר' יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם ר' לְוִי אָמַר בְּזָכוֹת שְׁנֵי דְבָרִים יִשְׂרָאֵל מִתְחַנְנִין לְפָנֵי הַמָּקוֹם בְּרוּף הוּא.

בְּזָכוֹת שְׂפָת וּבְזָכוֹת מַעֲשָׂרוֹת. בְּזָכוֹת שְׂפָת מְנִין דְכְתִיב אִם תִּשְׁיֵב מִשְׁפַּת רַגְלֶיךָ מִה פְתִיב בְּתַרְיָה אֲזַ תִּתְעַנֵּג עַל ה' וּגו'.

וּבְזָכוֹת מַעֲשָׂרוֹת מְנִין דְכְתִיב וּשְׂמַחְתֶּם בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָהּ וּגו': אָמַר רַב הוֹנָא אָבוֹת הָרַאשׁוֹנִים הִפְרִישׁוּ מַעֲשָׂרוֹת אַבְרָהָם הִפְרִישׁ תְּרוּמָה גְדוּלָה דְכְתִיב הִרִימֹותֵי יָדֵי אֵל ה' וּגו'. וְאִין הִרְמָה אֶלָּא תְרוּמָה דְכְתִיב וְהִרְמֹותֶם מִמֶּנּוּ תְרוּמָה לֵה'.

יִצְחָק הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רַאשׁוֹן דְכְתִיב וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְצָה הַיִּזְרְעֵל וּגו'. א"ר אַבְהוּ בַר רַב וְהֵלֵא אִין בְּרַכָּה שׁוֹר' לֹא עַל דְבַר הַמְדוּד וְלֹא עַל דְבַר הַשְּׁקוּל וְלֹא עַל הַפְּנוּי וְלִמָּה מְדַד אוֹתָן פְּדִי לְעֶשְׂרֵן הַה"ד וַיְבָרְכֵהוּ ה'.

יַעֲקֹב הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שְׁנֵי הַה"ד וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֲשֹׂר אֲעֲשֶׂרְנּוּ לָהּ. וְגַרְסִינּוּ נְמִי הֵתֵם תְּאֵנִי בְשֵׁם ר' נַחֲמִיָה בְּנוֹהַג שְׁבַע עוֹלָם אָדָם יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה אַחַת וְנִתְנָה לְאַרְיִס לְעַבְדָּהּ לְמַחְצָה לְשָׁלִישׁ לְרַבִּיעַ.

אָבֵל הַקְדוּשׁ בְּרוּף הוּא אִינוּ כֵּן אֶלָּא הוּא מְשִׁיב רֹוחוֹת וּמַעֲלָה עֲנָנִים וּמוֹרִיד גְּשָׁמִים וּמַפְרִיחַ טְלָלִים וּמַגְדֵּל צְמָחִים וּמְדַשֵּׁן פְּרִיָוֹת וְלֹא אָמַר לְהִפְרִישׁ אֶלָּא אַחַד מַעֲשָׂרָה: גַּם בְּזָכוֹת הַמַּעֲשָׂרוֹת תִּפְלְתוּ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת כַּדְגַרְסִי הֵתֵם מִי עֲלָה שְׁמַיִם וַיַּחַד.

מִי הוּא שְׁעוֹלָה לְשָׁמַיִם תִּפְלְתוּ וּמוֹרִיד גְּשָׁמִים זֶה הַמַּחְלֵק מַעֲשָׂרוֹתָיו בְּחַפְנָיו שְׁמוֹרִיד טַל וּמְטָר לְעוֹלָם. מִי אֶסְפֵּר רֹוח בְּחַפְנָיו מִי צָרַר מִים בְּשִׁמְלָה וּמִי הִקִּים כָּל אַפְסֵי אֲרָץ.

מִי הוּא זֶה שְׂאִין תִּפְלְתוּ עוֹלָה לְשָׁמַיִם וְאִינוּ מוֹרִיד גְּשָׁמִים זֶה שְׂאִינוּ מַחְלֵק מַעֲשָׂרוֹתָיו בְּחַפְנָיו שְׁהוּא עוֹצֵר הַשְּׁמַיִם מִלְּהוֹרִיד טַל וּמְטָר. וְגַרְסִינּוּ נְמִי בְּמַסְכַּת אָבוֹת ס"ה ד' מִינֵי פְּוֹרְעַנְיּוֹת בָּאִין לְעוֹלָם עַל ד' גּוֹפֵי עֲבִירוֹת מַקְצָתוֹן מַעֲשָׂרִין וּמַקְצָתוֹן אִין מַעֲשָׂרִין וְאֵלוֹ הֵן רַעַב כּו' גַּם מְצִינוּ בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא פ' רֵאָה מַעֲשָׂה בְּחִסִּיד א' שְׁהִיָה לוֹ שָׂדֶה שְׁמַעֲלָה לוֹ

אָלף מדות בְּכָל שָׁנָה וְהִיָּה אֵימֶר דִּי לִי בְּמָה שְׁנַתְּנוּ לִי הַקַּב"ה וְאֲנִי נוֹתֵן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁהוּא ק' מדות לְשָׁנָה.

בְּשֶׁהִגִּיעַ לְמוֹת אָמַר לְבָנָו בְּנֵי הָוֵי זְהִיר בְּמַעֲשֵׂרוֹת שַׁע"י הַמַּעֲשֵׂר זְכִיתִי לְאֵלוֹ הַנְּכֻסִים. שָׁנָה רִאשׁוֹנָה נָתַן הַמַּעֲשֵׂר מֵאֶלֶף מֵדוֹת מֵאָה.

בְּשָׁנָה הַשְּׁנִיית אָמַר לְמָה אֲתֵן כָּל כֶּף חֵסֶר מִהַמַּעֲשֵׂר י' חֵסֶר הַשְּׂדֵה מֵאָה. לְשָׁנָה הַשְּׁלִישִׁי חֵסֶר מִהַמַּעֲשֵׂר י' חֵסֶר הַשְּׂדֵה ק' לְשָׁנָה.

וְכוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה עַד שְׁחִזְרָה הַשָּׁנָה לְמֵאָה מֵדוֹת. וְהִיָּה מִתְעַצֵּב מְאוֹד.

בָּאוּ אֵלָיו אָחִיו וּבֵית אָבִיו מְקוֹשְׁטִין בְּלְבוּשִׁים נְאִים אָמַר לָהֶם וְכִי לְשִׁמְחָה אַתֶּם בָּאתֶם הִיָּה לָכֶם לְנַחֲמֵנִי. אָמְרוּ לוֹ מָה לֹא נִשְׁמַח וְשִׁמְחָה שְׁמַתְחִלָּה הֵייתָ אַתָּה בְּעַל הַבַּיִת וְהַקַּב"ה פָּהֵן.

וְעִכְשָׁיו נַעֲשֶׂה הַקַּב"ה בְּעַל הַבַּיִת וְאַתָּה פָּהֵן. מִיָּד נָתַן הַמַּעֲשֵׂר כַּהֲגֵן וְחִזְרָה הַשְּׂדֵה לְכֶמוֹ שֶׁהִיָּתָה בְּתַחֲלָה.

וְאֵיתָא בְּמִדְרַשׁ מַעֲשֶׂה בְּאַחַד שְׁהִיָּה כּוֹנֵס יָינוֹ וְשָׁמֶן וְלֹא הִיָּה מוֹצִיא מַעֲשֵׂרוֹתָיו כְּרֵאוֹי. נִכְנַס בּוֹ רוּחַ חֲזוֹזִית וְנָטַל הַמַּקַּל וְהִתְחִיל מְשַׁבֵּר הַחֲבִיּוֹת.

גָּעַר בּוֹ בְּנוֹ מָה עָשִׂה נָטַל אֶת הַמַּקַּל וּפָצְעוֹ עַל רֵאשׁוֹ. א"ל הָרוּחַ מְסִייעַ יְתִי וְאַתָּה גָּעַר בִּי.

א"ל תֵּן לִי הַמַּקַּל בְּיָדִי וְאֲשַׁבֵּר אֹף אֲנִי וְנָתַן לוֹ הַמַּקַּל. הוּא מִתְבַּר חֲדָא חֲדָא.

וְהוּא מִתְבַּר תְּרֵי תְרֵי מִי גָרַם לוֹ זֶה ע"י שֶׁלֹּא הוֹצִיא מַעֲשֵׂרוֹתָיו כְּרֵאוֹי וְעָלָיו נֶאֱמַר אֲנִי הֵב יָינוֹ וְשָׁמֶן לֹא יַעֲשִׂיר. א"ר לֹוי מַעֲשֶׂה בְּאַחַד שְׁהִיָּה מַעֲשֵׂר פִּירוֹתָיו כְּרֵאוֹי וְהִיָּתָה לוֹ שְׂדֵה אֶחָד וְנָתַן הַקַּב"ה בְּלָבוֹ וְעָשִׂה חֲצִיָּה זָרַע וְחֲצִיָּה בֵּית מִקְנָאוֹת מִיָּד בְּאַתָּה שְׁנַת בְּצִיּוֹרַת וְהִיָּה מְזַבֵּין סָאָה חֲסִין בְּסֻלַּע וְסָאָה מִים בְּתַלְת סְלָעִים וְהִיָּה מְכַרִּיז וְאוֹמֵר אֲנִי זָבִין סָאָה דְּמֵיא דְּעַבְדְּתָא תַּלְת סָאָה דְּחִיטִין מִי גָרַם לוֹ ע"י שֶׁהוֹצִיא מַעֲשֵׂרוֹתָיו כְּרֵאוֹי.

וְגַרְסִינָן בְּאַלְהָה הַדְּבָרִים רַבָּה בְּרוּף אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּף אַתָּה בְּשָׂדֵה א"ר יְצַחֵק שֶׁלֹּא יֵאמַר אָדָם אֵלָיו נָתַן לִי הַקַּב"ה שְׂדֵה הֵייתִי מוֹצִיא מַעֲשֵׂרוֹת מִתּוֹכָהּ. אֵלָא אִם אֵין לוֹ שְׂדֵה יִתֵּן מִמָּה שְׁיֵשׁ לוֹ בְּעִיר.

לְפִיכֶף אֵל יְרַפֵּה אָדָם מִן הַמַּעֲשֵׂרוֹת וְיִתְּנֵם כְּרֵאוֹי מִן הַשְּׂדֵה וּמִן הַבַּיִת. וְאַפְּלִיז הַמַּשְׁתַּפֵּר הֵן לְכַתּוּב הֵן לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אוֹ יְמָצָא מְצִיאָה אוֹ יִתְּנוּ לוֹ מִתְּנָה אוֹ מְכַל דְּבַר שְׁיָבֵא לְיָדוֹ הֵן כְּסָף הֵן שָׁנָה כְּסָף מִן הַכֹּל יְפָרִישׁ מַעֲשֵׂר.

כְּדָאִי בְּסַפְרֵי עֲשֵׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זְרַעֲךָ הַיּוֹצֵא הַשְּׂדֵה שָׁנָה שָׁנָה. אֵין לִי אֵלָא תְּבוּאֹת זְרַעֲךָ שְׁחִיב בְּמַעֲשֵׂר.

רִיבִית וּפְרִקְמֻטָּא וְכָל שְׂאָר רְנוּחִים מְנִין. ת"ל אֶת כָּל דְּהוֹי מְצִי לְמִימַר אֶת תְּבוּאֹתָךְ מֵאֵי כָּל.

לְרַבּוֹת אֶת רִיבִית וּפְרִקְמֻטָּא וְכָל דְּבַר שְׁמְרוּיָם בּוֹ. הִבִּיאוּ הַתּוֹ פ"ק דְּתַעֲנִית.

ואם לחפש אדם לומר הרי אמר הש"י עשר תעשר ונהבטיח שיתעשר בשביל המעשר. ונאנו רואים כמה ב"א הנזקרים במעשר ולא יגיע להם מזה שום עונש ורבוני טובה.

ארף אתה אטר לו מי שלבו נקפו יאמר זה שפכר אמר שהע"ה כבד את ה' מהונק ומראשי כל תבואתך וימלא אסמיה שבע מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקנן בתוכחתו פ"א אם לא יהיה לה פן להמלא אסמוה שבע בתתה מהונק ומראשי כל תבואתך לעבודת הצדקה אבל יאחזוה ימי עוני אל תמאס מוסר ה'.

נדע כי גם זה לטובתך פי את אשר יאהב ה' יוכיח להטיב באחריתך להיות תמורת שכר העוה"ז ותחת פבודו שכר אמת והטוב הצפון העומד לעד לעולם. ואם אין לו מעות מעשר ובאו עניים לביתו.

לזה נותן להם משלו וכשיהי' לו חוזר וגובה מה שנתן בלי נטילת רשות פה העלה מהר"י מול בתשובתו סימן נ"ד: פרק תשיעי בהכנסת אורחים גדול מצנה זאת שהתחיל בה אברהם אבינו פדכתיב ויטע אשל ופירשו חז"ל אש"ל ר"ת "אכילה" שתיה "לונה וי"א "לינה.

ועל דא שנינו במסכת אבות יוסי בן יעזר אומר יהי ביתך פתוח לרנוחה ויהי עניים בני ביתך. ר"ל שתדור במקום המזנומן לעוברים ושבים ותהיה ביתך פתוחה תמיד לקבלם בסבר פנים יפות.

וגרסינן בב"ר פ' נ"ב שרשי פתוח עלי מים וטל ילין בקצירי. אמר איוב ע"י שהיו דלתות פתוח לרנוחה היו הפל קוצרין יבשות ואני מלילות שנ' שרשי פתוח עלי מים ונאמר בחוץ לא ילין גר דלתי לאנרח אפתח.

ואם היו האורחים ת"ח שכוו גדול פדגרסינן במסכת ברכות פ' ראשון אמר ר' יוסי בר חנינא משום ראב"י כל המארח ת"ח בתוך ביתו ומאכילם ומשקם ומהנה אותם מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו מקריב תמידין.

שנאמר הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא עובר עלינו תמיד וכשיבואו אורחים לביתו של אדם ואפילו עמי הארץ יכניסום בסבר פנים יפות. ומיד בבואם ישים לפניהם לחם לאכול כי פעמים שהעני רעב ומתייבש לשאול על ק צריך ליתן לחמו ומימיו מיד בפנים מאירות.

ואפילו היה עצב ובלבודאגה יסירה בפניהם וינחמם בדברים ויהיה להם למשיב נפש. וצריך לידע ממנו כמה הוא רגיל לסעוד שאולי הוא רגיל בעידונים אם הוא בן טובים פנזכר לעיל פ' ה'.

ויאכיל אותו מן החלק הטוב והיפה שבשלחנו כמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות אסורי מזבח. הרוצה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשונבח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו הרי נאמר בתורה והכל הביא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה'אל הבל ואל מנתתו.

וה"ה בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהי' מן הנאה הטוב אם בנה בית תפלה יהי' נאה מבית שיבתו. האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשלחנו.

כֶּסֶה עָרוֹם יְכֹסֶה מִן הַיָּפֶה שְׂבִכְסוֹתוֹ הַקַּדִּישׁ דָּבָר יִקְדִּישׁ מִן הַיָּפֶה שְׂבִכְסֵי וְכֵן הוּא אָמַר
פֶּלַח לֵב לֵה'. וְיוֹשִׁיב אוֹתוֹ עַל שְׁלֹחָנוֹ בְּמִבְחָר הַמְקוֹמוֹת פֶּה־הַיָּא דַעֲשֶׂרָה יוֹחֲסִין דְּשִׁטָּן
אִידְמִי כְּעִנְיָ לְפָלִימוֹ וְאָמַר כ"ע אַתְּפָא וְאַנָּא בְּלַחְנֵנָּא.

וְלֹא פְּאוּתָן בְּנֵי אָדָם הַנּוֹתְנִים לְעִנְיִים מִשְׁיֹרֵי אוֹכְלִים אִם יֵשׁ לוֹ בְּרַבּוּי הוּא הַנּוֹתֵן לוֹ
הַנּוֹתֵר בְּקַעֲרָה, גַּם כִּי נוֹתְנִים לוֹ פְּרוּטָה נוֹתְנִים לוֹ בְּפָנִים זוֹעֲפוֹת וּבְגַעֲרָה. וְעַלֵּיהֶם נֶאֱמַר
אֵת כֶּסֶף לֹא תִתֵּן בְּנִשְׁוֹף וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶכְלָה ר"ל הוּא לְנִשְׁוֹף לְעִנְיָ.

וּבְמַרְבִּית ר"ל בְּמָה שֶׁהוּא נוֹתֵר לֹא תִתֵּן אֶכְלָה כ"א רֵאשִׁית אֲנֹכְלָה תִתֵּן לוֹ דִּי מַחְסְרֵי
אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ: וְאַפִּילוּ אִם יִהְיֶה לוֹ מֵאָה עֶבְדִּים יִטְרַח הוּא בְּעַצְמוֹ וַיַּעֲמֹד עֲלֵיהֶם. מִי לָנוּ
גְּדוֹל מֵאַבְרָהָם ע"ה שֶׁשִּׁמְשׁ לְמַלְאָכִים בְּעַצְמוֹ וְהָיָה לוֹ כַּמָּה עֶבְדִּים וְכַמָּה שְׂפָחוֹת וְאַפִּילוּ
שֶׁנִּדְמָה לוֹ כְּעַרְבֵיִים וְכָל מָה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לְמַלְאָכִים בְּעַצְמוֹ עָשָׂה הַקַּב"ה לְיִשְׂרָאֵל
בְּכַבּוּדוֹ.

וְכָל מָה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לְמַלְאָכִים ע"י שְׁלִיחַ. עָשָׂה הַקַּב"ה לְיִשְׂרָאֵל ע"י שְׁלִיחַ כְּדַגְרִסִּין
בְּמַסְכַּת בָּבָא מְצִיעָא פֶּרֶק הַשּׁוֹכֵר אֵת הַפּוֹעֲלִים אָמַר רַב יְהוּדָא אָמַר רַב כָּל מָה שֶׁעָשָׂה
אַבְרָהָם אָבִינוּ לְמַלְאָכֵי הַשָּׁרַת בְּעַצְמוֹ.

עָשָׂה הַקַּב"ה לְבָנָיו בְּעַצְמוֹ. וְכָל מָה שֶׁעָשָׂה לָהֶם ע"י שְׁלִיחַ עָשָׂה הַקַּב"ה לְבָנָיו ע"י שְׁלִיחַ.
מָה שֶׁעָשָׂה הַקַּב"ה בְּעַצְמוֹ עָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּעַצְמוֹ. פְּתִיב וְאֵל הַבְּקָר רַץ אַבְרָהָם.

וּכְתִיב וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת ה' וַיִּגְזַז שְׁלוֹמִים מִן הַיָּם וְגו'. וַיִּקַּח חֲמָאָה וַחֲלָב צֹאן.
וּכְתִיב הַנְּגִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וּכְתִיב וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ. וּכְתִיב הַנְּגִי
עוֹמֵד לְפָנֶיהָ שָׁם עַל הַצּוּר.

פְּתִיב וְאַבְרָהָם הוֹלֵךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם. וּכְתִיב וְה' הוֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם.
וְמָה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם ע"י שְׁלִיחַ. עָשָׂה הַקַּב"ה לְבָנָיו ע"י יְנוּחָא נָא שְׁלִיחַ פְּתִיב מַעַט מִיָּם
וּכְתִיב וְהַפִּיתָ בַּצּוּר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מִיָּם.

וּפְּלִיגָא דְרַבִּי חֲמָא בַר חֲנִינָא דֵּא"ר חֲמָא בַר חֲנִינָא. וְכֵן תֵּאָנָא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְלָא בְּשִׁכְרָא
שְׁלֵשׁ.

זְכוּ לְשִׁלְשׁ. בְּשִׁכְרָא חֲמָאָה וַחֲלָב.

זְכוּ לְמָן. בְּשִׁכְרָא וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם.

זְכוּ לְעַמּוּד הָעֵנָן. בְּשִׁכְרָא יְנוּחָא נָא מַעַט מִיָּם.

זְכוּ לְבִאָרָה שֶׁל מְרִים וְאֵל יִסְפַּר בְּעֶשְׂרֵי וּבְכַבּוּדוֹ בְּפָנֵי הָאוֹרְחִין מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאָה כְּמַתְכַּפֵּד
עֲלֵיהֶם. וְגַם כֵּן אֵל יִסְפַּר בְּפָנֵיהֶם בְּצִרוּתָיו וּבַתְּלֹאוֹתָיו כִּי דְבָרִים אֵלּוּ שׁוֹבְרִים אֵת נַפְשָׁם
וּמְפִיחִין אֵת רוּחָם וְכַמְדוֹמָה לָהֶם כִּי בְּשִׁבְלֵם הוּא אוֹמֵר.

וְכַמְעַט אֵין לוֹ שִׁכְרָא בְּעוֹלָמוֹ וַיְכַבְּדֵם כְּאֲדוֹנֵים שְׂפָה מְצִינוּ בְּאַבְרָהָם שֶׁקָּרָאם אֲדוֹנֵים.
וְגְדוֹל שִׁכְרָא הַכְּנֻסֵת אוֹרְחִים כְּדַגְרִסִּין בְּמַסְכַּת שְׁבַת בְּפֶרֶק מְפָנִין א"ר יוֹחָנָן גְּדוֹל הַכְּנֻסֵת

אורחים מהשפמת בה"כ דקתגני מפני האורחים ונהדר מפני ביטול בה"מ: וגדול הכנסת אורחים מהשפמת בהכ"נ ומהקבלת פני השכינה שנאמר וירא אליו ה'.

וכתיב וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם וגו'. מלמד שגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה.

בוא וראה אכסניא שריחקה שתי. אומות מישראל שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגו'.

אע"פ שהמן היה יורד להם והשליכו מצוי והבאר הולך עמם דרך ארץ היא לקבל אורח הבא באכילה ובשתייה. ודרז"ל בזכות אכסניא לא תמעב אדומי כי אחיה הוא לא תמעב מצרי כי גר היית בארץ.

וכתיב בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבוא להם וגו' ומה מצרים שנשמתעבדו בישראל בפרך ע"י שעשו להם אכסניא זכו לבוא בקהל דור שלישי. המכניס רעבים וצמאים לתוך ביתו והאכילם והשקם על עאכו"כ.

צא ולמד מעובד אדום דכתיב ויברך אלהים את בית עובד אדום הגיתי בעבור ארון אלהים. ומה בשביל שפיבס וריבץ לפניו והדליק גרות כף.

המכניס רעבים וצמאים עאכו"כ. צא ולמד מאלישע דכתיב ויעבור אלישע אל שונם ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכול בשביל כף זכתה להחיות את בנה וגרמה לתחיית המתים לבא שלא בעונתו.

המכניס רעבים וצמאים על אחת כמה וכמה. צא ולמד מיתרו דכתיב שמואל א' סי' ס"ו ויאמר שאול אל הקני סורו רדו מתוך העמלקי פן אוסיף עמו ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל.

ויתרו לא עשה חסד אלא עם משה בלבד. שנאמר קראן לו ויאכל לחם ואע"פ שנתחייב לו באותה האכילה מפני שהשקה ודולה לצאנו.

ומה בשביל שהאכילו אמר הכתוב שעשה חסד עם כל ישראל ולא עוד אלא שזכו בני בניו להיות מיושבי לשפת הגזית. שנאמר ומשפת סופרים יושבי יעבץ תרעתיים שמעתים סוכתיים המה הקנים הבאים מחמת אבי רכב.

המכניס רעבים על אחת כמה וכמה: גדולה הכנסת אורחים ששקולה פנגד כל הקרבנות שנ' ביחזקאל המזבח שלש אמות וגו' וכתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' פתח במזבח וסיים בשלחן.

לומר לה בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר בזמן שאין בית המקדש קיים שלחנו של אדם מכפר עליו אם יאכיל בו העניי'. וכן ארז"ל כל המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו וטעם הדבר לפי שהשלחן בבית המזבח בבהמ"ק מה מזבח מכפר אף שלחן מכפר כשהוא מאכיל שם את העניים ומתוך שהוא מאריך על שלחנו יבא עני ויתן לו פרוסה ומתפרנס ממנה.

והנה אריכותו על השלחן בכוננה זו סבה לצדקה דכתיב באורח צדקה חיים ולכה מאריכין לו ימיו ושנותיו. וכתב רבינו בחיי בספר שלחן ארבע שפר א' וז"ל והנה באזנינו שמעט ורבים ספרו לט בגדולים שבספרד והפרנסים בעלי אכסניאם שנהגו מנהג נכבד מאד ונתפשט ביניהם מימים קדמונים שהשלחן שלהם שהאכילו עליו את העניים בלכתם לבית עולמם שעושין ממנו ארון ולוחות שנקברים בהם.

וקל זה לעורר ולקבוע בלבבות כי האדם אלו יגיע שיאו לעב ויעל' עשרו לעושר המלך שלמה לא ישא בידו מאומה מעמלו שיעמול תחת השמש כי אם הטוב שעושה והצדקה שהוא מרחם את העניים כמו שאמר והלך לפניו צדקה עכ"ל.

וכ"כ בפ' תרום'. ואם ילינו אורחים אצלו ישפיעו במיטב מטותיו כי גדולה מנוחת העניף בהיותו שוכב במטה נאה יותר נחת רוח עושה לו המשפיעו היטב יותר מן המאכילו ומשקהו.

שנאמר מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל וגלגל הוא שחוזר בעולם. וביציאת האורחי' מאתו לדרך יצא עמם וילווה בברכה וימתין להם כמלא עינו.

ובצאתם מביתו יתן להם פת צדקה לדרך כי על פת לחם יפשע גבר שאם לא יזדמן לו פת לדרך יהרוג לרעהו למלאות נפשו כי ירעב ובשביל שלא נתן יהונתן פת לדוד לדרך בהפרידו מאתו נתגלגל הדבר ונהרגו פהני נוב שמונים וחמשה איש נושאי אפוד בד והוכתה העיר לפי חרב מנער ועד זקן טף ונשים.

ומי שאינו מלנה לאורח בצאתו לדרך ואינו נותן לו צדקה כאלו שפך דמים שנאמר ידו לא שפכה את הדם הזה שלא ראיונהו לתת לו קצבה לדרך. ועינינו לא ראו ללנתו בברכה.

וידינו לא שפכה פתיב בה"א שלא כמשפט הלשון ללמד שבעל הבית חייב לאורח שלו ה' דברים שכולם מסיימי בה"א אכילה" שתיה" לניה" לינה" מתנה" ודע כי מצות לניה היא גמר המצוה באכסניא' ומכלית השכר וכן כתוב ואברהם הולך עמם לשלחם.

ומתרגמינו לאלו אינו וסמוך לו מיד וה' אמר. לבאר כי בזכות הלניה בא אליו הדבור בענין סדום.

וכן כתוב כי יעקב בחר לו יה קרי בחר לוי"ה. וכן נרמז באליעזר אל" תאחרו" אותי" ני" הצליח.

ושעור לניה דרשו רז"ל חבר לחבר עד עיבורה של עיר. הרב לתלמיד עד תחום.

תלמיד לרב עד ג' פרסאות. בעל בית לאורח מיל שנאמר כי "מלאכיו" יצוה" לה.

והנהיר בה יזכה לרב טוב הצפון בג"ע. וראיה מן המסורות ב' ניטע ריש פסוק.

א' ניטע גן עדן מקדם. ב' ניטע אשל ללמדך כל המחזיק במצות אכנסאי יורש גן עדן: חלק שלישי בהכנסת פלה פרק ראשון בהנהגת הכנסת פלה וטעמם משננתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה איש להיות נושא אשה שיקנה אותה לו תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה.

ומצנת עשה של תורה שיקח איש אשה שתהיה מיוחדת לו לאשה לפרות ולרבות. ותהיה כוננתו בזה לקיום המין לא להנאת עצמו.

ובאחד משלשה דברים האשה נקנית אליו בכסף בשטר ובביאה. ואחר שנקנית באחד מג' דברים נקראת מקודשת.

פלומר שנאסרה לכל זולתו פהקדש. ואם ירצה לגרשה שצריכה גט שהרי היא אשת איש גמורה.

ונהגו כל ישראל לקדש בכסף ולא באחד משני דרכים אחרים ואין מקדשין בביאה והמקדש בביאה מפין אותו מכוח מרדות אע"פ שקדושיו גמורים, ובזמן חכמי התלמוד ע"ה היו מקדשין מיד ששדכו ולא היו נושאים עד אחר זמן.

והאידינא אין נוהגין ליארס אלא בשעת חופה ומברכין ברפת אירוסין וברפת נישואין יחד זה אחר זה, וצריך כוס לכל אחד ואחד כמו שפתיב הטור א"ה סי' ס"ב. והחופה הוא שחופפין אותו בטלו או בסודר ומכניסין אותם תחתיו וזהו נקרא נישואין ועוד שכל המנהגים של חתן וכלה אנו למדין ממ"ת שהשם היה מראה עצמו כחתן נגד פלה שהם ישראל כמו שפתיב התשב"ץ סימן תס"ז.

ולכך מכניסין אותם תחת החופה פוימיצבו בתחתית החר. ובניש מקומות עושין החופה בטלית והרמז כי יקח איש אשה וסמיה ליה גדילים תעשה לה.

ונהגין לעשות החופה תחת השמים לסימן טוב שיהיה זרעם ככבי השמים לרוב ב וקשמוליכין החתן להכניסו לחופה. אזי ב' שושבנים מוליכים אותו אחד מימין ואחד משמאל כדאיתא בב"ר פ' שבועה א"ר יודא בר סימן מיכאל וגבריאל היו שושבינו של אדם הראשון.

והתשב"ץ פתיב החתן דומה למלך אש תייליו מקיפיה אותו אף חתן שושבינו מקיפיה אותו. ויש מקומות שנוהגים שכל השייכים בה נושאים גרות הרבה לפניו ובניש מקומות זורקין גרות דולקות כמו שפתיב התשב"ץ רמז למתן תורה שנאמר ויהי קולות וברקים.

ובניש מקומות אין המנהג הזה רק השני שושבינים כל אחד יש לו גר אחד בידו. ונראה לי הטעם לשני גרות אלו כי לאשה יש לה רנ"ב אברים ולאיש רמ"ח ובדבוק איש ואשה הם ת"ק ב"פ גר.

לכן נושאים שתי גרות לפניה לרמז לזיווג איש ואשה. ועוד ב' פעמים גר בגי' פר"ו ורב"ו הוא סימן שיהיו פריין ורביין.

ומתעטפין החתן בטלית לבנה כדי לקיים בכל עת יהיו בגדיה לבנים פן פתיב הפלבו סימן ע"ה. ומטעם זה מלבישין אותו הקיטל בשעת פניסות חופה.

ולי נראה טעם למנהג זה על דרך דאיתא במדרש שלשה מוחלין להם עונותיה מלך נשיא וחתן. מלך דכתיב בן שנה שאול במלכו פירוש כבן שנה בלא עון.

נְשִׂיא דְכְתִיב מִפְּנֵי שְׂיָבָה וּגּו' וּסְמִיךְ לִיהּ נְכִי יְגוּר אֶתְכֶם גַּר וְגַר שְׁנִיתְגַּיִיר כְּקָטָן הַנּוֹלָד דְּמִי. חֲתָן דְכְתִיב וַיִּלְךָ עִשׂוֹ אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת נְכִי מַחְלַת שְׂמָה וְהָלֹא בְשֵׁמַת שְׂמָה שְׁנֵאמַר וְאֵת בְּשֵׁמַת בֵּת יִשְׁמָעֵאל.

אַלָּא מְלַמֵּד שְׁנִמְחֵלוּ לֵה עוֹנוֹתֶיהָ וּמְהֵרָם פְּתַב סְמִיךְ לְזֵה מֵהַמְסֻנְרַת דְּמַצִּינוּ וְנִקְהָ שְׁלִישָׁה בְּמֻסְנְרַת פְּנִיגָד אֵלּוּ שְׁלִישָׁה שְׁמוֹחֵלִין לְהֵם עוֹנוֹתֶיהֶם. חֲתָן דְכְתִיב וְנִקְהָ הָאִישׁ מֵעוֹן.

נְשִׂיא דְכְתִיב אֲשֶׁר שָׁלַח יְדוֹ בְּמִשְׁיַח ה' וְנִקְהָ. חוֹלָה דְכְתִיב עַל מִשְׁעֵנָתוֹ וְנִקְהָ.

וּמֵאַחַר שְׁנִמְחֵלִין עוֹנוֹתֶיהֶם לְכֵן הוּא לְבוּשׁ הַקִּיטָל לְהֵרָאוֹ הַסְּלִיחָה עַל דְּרָךְ אִם יִהְיוּ חֲטָאִיכֶם כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶּג יִלְבִּינוּ וּמִטַּעַם זֶה נוֹהֲגִים גַּם כֵּן שְׂיִתְעַנֶּה הַחֲתָן יוֹם שְׁלִפְנֵי חֲתוּפָתוֹ כִּי הוּא יוֹם כְּפוּר שְׁלוֹ.

וַיֵּשׁ אֹמְרִים כְּדִי שְׁלֹא יִשְׁתַּכַּר וַיָּבֵא לִידֵי קְדוּשֵׁי טַעוֹת. וְהָרוֹקַח פְּתַב מַה שְׁמַתְעִנִין הַחֲתָנִים עַד לְאַחַר הַבְּרָכָה מְצֵאתִי בְּאַגְדָּה שְׁמַצְנָה חֲבִיבָה עֲלֵיהֶם כְּדָרְךָ שְׁעוֹשִׁין חֲסִידִים הָרֵאשׁוֹנִים שְׁהִיוּ מִתְעַנִין עַל מְצוּהַ הַחֲבִיבָה כְּגוֹן לִוְלֵב וּשְׂאָר דְּבָרִים עַכ"ל בְּסִימָן נג"ש: וּמִשְׁיַמִּין אֶפְרַיִם מְקַלָּה עַל רֵאשׁוֹ כְּדֵאִיתָא בַּפ' חֲזַקַת הַבְּתִימִים אִם אֲשַׁכַּח יְרוּשָׁלַיִם וּגּו' וְלֹא אֶעְלֶה אוֹתָךְ עַל רֵאשׁ שְׁמַחְתִּי.

מֵאִי עַל רֵאשׁ שְׁמַחְתִּי. אֲתֵר רַבִּי יִצְחָק זוֹ אֶפְרַיִם מְקַלָּה שְׁבָרֵאשׁ חֲתָנִים.

אָמַר לִיהּ רַב פְּפֵא לְאַבְנֵי הַיָּכָא מִנַּח לֵהּ. אָמַר לִיהּ בְּמַקּוֹם תְּפִלִּין שְׁנֵא' לְשׁוּם לְאַבְיָלִי צִיּוֹן פְּאָר תַּחַת אֶפְרַיִם כְּרַש"י פְּאָר תַּחַת אֶפְרַיִם מְכַלֵּל שְׁהִיוּ רִגְלִין לִיתָן אֶפְרַיִם בְּמַקּוֹם פְּאָר דְּהֵינּוּ תְּפִלִּין כְּדְכְתִיב פְּאָרְךָ חֲבוּשׁ עֲלֵיךָ: ד וְאַח"כ מְבִיאִין הַפְּלָה וּמוֹסְרִין אוֹתָהּ לְהַחֲתוֹן שְׁלִישָׁה פְּעָמִים.

וְכַתֵּב מֵהַר"ם טַעַם לְמַנְהֵג זֶה נִגְדַּד כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְכֹא עֲלֶיהָ וּשְׁנֵאָהּ. נְכִי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעֻלָּהּ.

נְכִי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה רְמֵז ג' מְסִירוֹת. וְאַחַר כֵּן מְעַמִּידִין אוֹתָהּ לִימִין הַחֲתָן וְכַתֵּב הַרוֹקַח"ח סְמִיךְ נְצִבָה".

שְׁגַל" לִימִינָךְ" ס"ת פְּלָה": ה צָרִיכִין לְהוֹדִיעַ לְהַחֲתָן אִם הִיא טְהוֹרָה מִיָּד אִם לֹא דְשָׁמְא חוֹבֵת בְּעִילָה קִנְיָן וְאֵלּוּ יִדַע הַחֲתָן שְׁאִינוּ יָכוֹל לְבַעוֹל עִתָּה לֹא הִנֵּה כּוֹנֵס עִתָּה. אֲבָל אִם מוֹדִיעִים אוֹתוֹ שְׁהִיא נְדָה וְאֵעִפ"י כֵּן פְּנִסָה לְחֻפָּה הָא נְדָאִי קְנוּיָה לוֹ מִיָּד כֵּן פְּתַב הַמְּרָדְכִי בְּשֵׁם ר"י פְּרָק אַע"פ וְכֵן כ' הַגְּהוֹת אֲשֶׁרִי שֵׁם וְכֵן הוּא בְּכֻלְפוֹ ס' ע"ה: ו בְּעִנְיַן בְּרַפְת אִירוּסִין יֵשׁ שְׁכַתְבוּ שְׁצָרִיךְ לְבָרַךְ בְּרַפְת אִירוּסִין קוֹדֵם הַקְּדוּשִׁין כְּדֵאֶמְרִי פֶל הַמְּצוֹת מְבָרַךְ עוֹבֵר לְעִשְׂיָתוֹ וַיֵּשׁ שְׁכַתְבוּ שְׁצָרִיךְ לְבָרַךְ אַחַר הַקְּדוּשִׁין דְּלִמָּא הִדְרָא בֵּה הָאִשָּׁה וְהוּי בְּרַכָּה לְבִטְלָה.

וְעוֹד שְׁכַל הַמְּצוֹת שְׁמַבְרָכִין עוֹבֵר לְעִשְׂיָתוֹ הֵינּוּ לְפִי שְׁמַזְכִּירִי עִשְׂיָת הַמְּצוּהָ אֲבָל כָּאֵן אִין מְבָרְכִין אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִנּוּנוּ לְקִדְּשׁ אֵת הָאִשָּׁה. וְכִינּוּן שְׁאִין הַמְּבָרַךְ מְזַכִּיר עִשְׂיָת הַמְּצוּהָ אִין צָרִיךְ לְבָרַךְ עוֹבֵר לְעִשְׂיָתוֹ: ו נִוְסַח בְּרַפְת אִירוּסִין בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶּ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִנּוּנוּ עַל הָעֲרִירוֹת וְאַסֵּר לָנוּ אֵת הָאִירוּסוֹת

והתיר לו את הגשואות ע"י חנופה וקידושין ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל על ידי הופה וקידושין.

ונה ביאורה וצוננו על העריות ודוגמא לו ועשייתם לכם פסל תמונת כל אשר צוה ה' אלהיה כלומר צוה שלא לעשות. ואסר לנו את הארוסות פירש רש"י מדרבנן הוא שגזרו על הייחוד פנויה ואף ארוסה לא התירו עד שתפנס' לחנופה.

ובברכה פדאמרי' פלה בלא ברכה אסור' לבעלה פנדה ע"כ. ואע"ג שאיסור זה הוא מדרבנן נוכל לברך כמו שמברכין על הגר חנופה ומקרא מגלה והתיר לנו את הגשואות כלו' את גשותינו הגשואות לנו ע"י חנופה וקידושין.

ורבינו תם הגיה בנזכר והתיר לנו את הגשואות לנו ע"י חנופה וקידושין. פ"י ע"י ברפת חנופה שהיא גומרת הקידושין ואעפ"י שהחנופה היא באחרונה הקדים להזכירה לפי שבה היא ניתרת ועליה אנו סומכין.

אבל בעל העיטור כתב שצ"ל ע"י חנופה וקידושין שהעולם הוא שטעו לומר ע"י חנופה וקידושין מפני שבג"ד כפ"ת הסמוך לי' הוא נח. לעולם רפה ובכאן סמוכה היא ני"ו של וקידושין לה"א של חנופה וכתב הר"ן ואם תאמר היכא מצינו ברכה פגון זו שמברכין על האיסור ונהלא אין מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט.

ועוד למה אין מברכין במטבע קצור אשר קדשנו על הקידושין כמו שמברכין על כל המצות במטבע קצור על המילה על השחיטה. י"ל דנדאי אין ברכה זו ברפת מצוה ממש שא"א לברך פפי מה שראוי לברך בברפת המצוה שאין לברך בשעת קידושין אשר קדשנו במצוותיו וצוננו על קידושין משום דאין מברכין על המצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה כי היא דאפתי מחסרי מסירה לחנופה.

ובשעת פניסה לחנופה א"א לברך על הקידושין וחנופה פינו שפכר קדש מזמן מרובה. וכשבא לקדש וכנוס פאחת נמי לא ראו לתקן לא ברכה בפני עצמה כדי שיהא תופס ברכה לכל שנה.

וכיון דברפת המצוה ממש א"א לא רצו להוציא מצוה זו בלא ברכה פלל. ותקנו לברך בה על קדושתו של ישראל והיינו שהקב"ה בחר בהם וקדשן בענין זיווג באסור להם ומותר להם.

והיינו שצוננו על העריות. וכדי שלא יטעה השומע לומר שבקדושין אלו בלבד הותרו המותרות.

הנזכרו לומר ואסר לנו את הארוסות והזכיר היתרן היינו ע"י חנופה וקידושין עכ"ל והרא"ש הקשה גם כן קושיות אלו ותירץ פי ברכה זו אינה ברכה על עשיית המצוה. פי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פילגש וקנים פריה ורביה בלא קידושין אינו מחויב לקדש אשה.

וכן הנזכר זקנה או איילונית או עקרה. וכן סריס חמה שנשא מברכין ברפת חתנים ואין חייב במצוה זו מפני שאין בה קיום מצות פריה ורביה.

הלפף לא נתקנה ברכה במצוה אף בנושא אשה לשם פריה ורביה כיון שאפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין. ולא דמי לשחיטה שאינו מחויב לשחוט ולאכול ואפילו הכי כשהוא שוחט לאכול מברך.

התם א"א לו לאכול בלא שחיט' אבל הכא אפשר לו לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין וגם התם אפקיה קרא בלשון צווי שגאמר וזבחתי ואכלתי אבל הכא פתיב פי יקח איש אשה.

ועוד דבקדשים א"א בלא שחיטה. הלפף מברכין על השחיטה וברכה זו נתקנה לתת שבת להקב"ה אבר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצננו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות.

והזכיר בו איסור ארוסו והיתר נשואות בחופה וקידושין. שלא יטעה אדם לומר שהברכה נתקנה להתייר לו.

לכך הזכירו חופה לומר דווקא ברפת חופה היא המתרת הכלה. ולהכי נמי הקדימו חופה לקידושין לומר והתיר לנו את הנשואות ע"י חופה שאחר ברפת הקידושין. עכ"ל.

ומקדש אותה בטבעת שאין בה אבן או בפרוטה או בשנה פרוטה. ואומר לה בשני עדים פשרים הרי את מקודשת לי בטבעת זו פדת משה וישראל.

כלומר הרי אתה לי ולא לאחרים מזומנת ומוכנת על ידי טבעת זו. והוא מלשון וקדשתם היום פדת משה וישראל כלומר וזה הזימון שתהא מזומנת לי יתנה פדת משה.

והוא בזמן שהאשה טהורה ולא בזמן שהיא גדה. וישראל"ל וכדת שהנהיגו בנות ישראל אפילו רואות טפת דם כחודל יושבות עליו שבועה נקיים.

ובעל העישור פי' פדת משה וישראל כלומר שמסרה האב לבן או לשליחי בעל ולא כעובדא דבר נש דלא פדת משה וישראל הוא פדאיתא ביבמות בפרק ב"ש הנה עובדא דבר נש דאקדשה כשהיא קטנה ואותבוה אבי פורסיה אתא אינש וחטפה מיניה.

רב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו התם. ולא אצרכוה גיטא מבתרא.

ומפרש טעמא הוא עשה שלא כהוגן ואפקעוה לקדושין מיניה דכל מקדש אדעתיה דרבנן מקדש. והטעם שאין מקדשין בטבעת שיש בו אבן מפני שאפשר שסמכה דעתה על האבן שתשנה יותר משהיא סבורה הנה להו קידושין בטעות ואינה מקודשת.

ומהר"י סג"ל הנה קורא לפני עדים והראה להם טבעת הקדושין אי הנה שנה פרוטה. ואם היתה קטנה הנה שואל עליה כמה ימי שנותיה לדעת אם ראויה היא לקבל קדושיה: ח כתב בעל צדה לדרך וז"ל במקומות יש שנותהגים לגלות פני הכלה קודם הקידושין ובטולטילה חזרו לנהוג כן וישר כחם ע"כ: ט ואחר הברכה נותנין לחתן לשתות ואח"כ הוא משבר הזכוכית.

וכתב הרוקח סימן שנ"ג מה ששוכרין פלי זכוכית בנישואין לפי שגאמר עבדו ה' ביראה וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה ואח"כ מברכין ברפת חתנים. וכתב אבן הירחי

ברכת אירוסין ונשואין אין לאומרה על כוס א' שהרי בשתי מקומות נתקנו דתניא
מברכין ברכת אירוסין בבית האירוסין וברכת חתנים בבית חתני ר' יודא אומר אף בבית
האירוסין מברכין ברכת חתנים וביהודה שנו כדי שיהיה לבו גם בזה אבל בשאר מקומות
בבית חתנים מברכי אותה.

וכיון שנתקנו בשני מקומות א"א להיותה בכוס אחד. ועוד שזה מותר במועד וזה אסור
במועד דתנו מארסין אבל לא כונסין.

ובברכת אירוסין היא ארוסה ובסקילה הבא עליה. ובברכת חתנים היא נשואה ובחנק
הבא עליה.

ועוד דאמרינן בירושלמי ובמסכת סופרים אין עושין ברכת אירוסין ונשואין על כוס
אחד לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות. ואין לדמות זה ליקנה"ז.

דהתם מעלת שבת וי"ט קא חשיבא וקדושה ואבדלתא תדא מילתא היא שהרי בהבדלה
עצמה מזכיר קדושת שבת וקדושת י"ט בין קודש חמור לקודש קל והבדלה הוא צורך
הקדוש ע"כ וכ"כ רבינו תם שצריך שני כוסות לפי שאומר ברכת אירוסין בבית
אירוסין וגם פעמים אדם מקדש אשה ונשואה לאחר זמן מרובה: יא אמרינן בפ"ק
דכתובות ברכת חתנים בעשרה וחתנים מן המניין שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים וגו'.

אי נמי ממה שכתוב במקלות ברכו אלהים ממקור ישראל. ומפרש התם ממקור ישראל
דהיינו על עסקי מקור מלשון את מקורה הערה ומקשינן בירושלמי על ראיה זו של
במקלות תרי קהל משמע.

ומתיר במקלות כתיב חסר וי"ו. וכתב רב אחאי דברכת אירוסין נמי בעשרה.

והנגיד חולק עליו ואומר שאין צריך עשרה אלא לברכת חתנים בלבד שלא הונכרו
עשרה אלא בה. ועוד הרי קידושין בפני שנים ואתה מצריך עשרה.

וכתב הרא"ש ולי נראה כדברי רבי אחאי דלמאי דילפינן מבוועז הרי בוועז עשה גם כן
ברכת אירוסין בעשרה ולמאי דילפינן, ממקלות גם ברכת אירוסין על עסקי מקור דא"א
לישא בלא ברכת אירוסין ודי בשנ' לקידושין ובברכה צריך עשרה.

ואם לא היו שם עשרה שרי בב' עדים אבל זו ברכות א"א לאומרם אלא בעשר: יב
ברכת חתנים הם שבע ברכות. וכתב הפלבו דשבע ברכות אלו הם כנגד שבע חופות
שעשה הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן.

ולי נראה שהם כנגד שבעת ימי בראשית אשר העולם נברא בהם פי סבת הזיווג הוא
עקר יצירת העולם המתחיל שלא נברא אלא לפריה ורביה שנ' לא תהו בראה לשבת
יצרה. ולכן הם שבעת ימי המשטה ג"כ: וסדר הברכות כן הוא מתחלה מברך בורא פרי
הגפן ואח"כ מברך שהכל ברא לכבודו על שם עושה שלום ובורא את הכל.

ופירש"י ברכה זו נתקנה לאסיפת העם הנאספים שם לגמול חסד לכבוד המקום זכר
לחסדיו שנהג עם אדם הראשון שנעשה לו שושבין ונתעסק בו ומשעת אסיפה היא
ראויה לברך ברכה זו אלא מפנין שיש שם ברכה על הכוס תקנו לסדרה עליו כמו ברכת

בְּשָׂמִים וּבִרְפֹת עַל הָאוֹר בַּמ"ש פְּדָאֲמְרִינָן בִּירוּשְׁלַמִי דְבִרְכוֹת דְר' הֵיזָה מְפִזְרָן וְחִזְרָן
וּבִלְלָן עַל הַפּוֹס וּר' חֵיזָה מְכַנְסָן עַל הַפּוֹס הוֹאִיל וַיֵּשׁ שָׁם פּוֹס.

והרמ"ה פ"י שְׁנֵתְקֵנָה בְּרָכָה זו פְּדִי לְהִזְכִּיר סִבַּת הַזְיוּג וְשֶׁהוּא עֵיקַר יְצִירַת הָעוֹלָם
פְּדִלְעִיל. וְזֶהוּ כְבוֹדוֹ שֶׁל מְקוֹם שְׂאִין כְבוֹד הַבוֹרָא נוֹדַע אֶלָּא ע"י בְּרִיאוֹתָיו שֶׁנ' כֹּל הַנִּקְרָא
בְּשָׂמִי וְלִכְבוֹדֵי" וְגוֹמֵר כְּנֶגֶד שֶׁהַכֹּל בְּרָא לְכְבוֹדוֹ.

יְצִירַתוֹ" יוֹצֵר הָאֲדָם. אַף עֲשִׂיתָיו" כְּנֶגֶד יוֹצֵר הָאֲדָם.

וּלְפִי שֶׁהִיא מְטַבֵּעַ קֶצֶר וְכֹלָה הוֹדָאָה אַחַת לֹא חֲתָמִי בָּהּ בְּבְרוּךְ כְּמוֹ בְּרִכַּת הַפִּירוֹת וּבְרִכַּת
הַמְצוֹת. וְכֵן יוֹצֵר הָאֲדָם שֶׁתְּקַנּוּהוּ ו"ל לִיצִירָה רֵאשׁוֹנָה שֶׁל אָדָם הָרֵאשׁוֹן וְאִינָה מְסֻדָּר
בְּרִכַּת הַזְיוּג שֶׁהָרִי עֲדִינָן בְּאוֹתָהּ יְצִירָה לֹא נִבְרָאת הַנִּקְבָּה הִיא ג"כ אִינָה חוֹתֵמָה בְּבְרוּךְ.

וְאִח"כ מִתְחִילִין סֹדֵר הַבְּרָכוֹת שֶׁתְּקַנּוּ ו"ל עַל עֶסְקֵי הַזְיוּג וְהוּא מְאֻשֵׁר יוֹצֵר וְאִילָּךְ שְׂאוֹתָהּ
בְּרָכָה מִתְחַלֵּת לְדַבֵּר בְּשִׁנְיָהֶם. אֲשֶׁר יוֹצֵר אֶת הָאֲדָם מְדַבֵּר עַל הַזְכָּר.

וְהַתְּקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בְּנִינָן עֲדֵי עַד מְדַבֵּר עַל הַנִּקְבָּה כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב וַיִּקַּח אַחַת מִצְלָעוֹתָיו וּפִי
בְּנִינָן עֲדֵי עַד נוֹהֵג לְדוֹרוֹת. קוֹרָא אוֹתוֹ בְּנִינָן עַל שֵׁם וַיְכַן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע.

וּלְפִיכֶךָ בְּרָכָה זוֹ פּוֹתֵמָה בְּבְרוּךְ וְאִינָה נִקְרָאת סְמוּכָה לְחֻבְרָתָהּ לְפִי שֶׁמִּמֶּנָּה מִתְחִיל לְדַבֵּר
בְּעֵנָן זְיוּג וְשֶׁהוּא עֵיקַר בְּרָכוֹת אֵילוּ. וְכֵן מוֹכַח בִּירוּשְׁלַמִי שֶׁלְעוֹלָם אֵין בְּרָכָה פּוֹתֵמַת
בְּבְרוּךְ אֶלָּא כְּשֶׁהִיא הַתְּחַלַּת הַדְּבָר.

וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵנּוּ מְבָרְכִין עַל הַיְצִירָה הַב' שֶׁבָּהּ הֵימָּה יְצִירַת הַנִּקְבָּה תְּקַנּוּ לְבְרוּךְ אַף עַל
הָרֵאשׁוֹנָה. שׁוֹשׁ תְּשִׁישׁ בְּרָכָה זוֹ נִתְקַנָּה כְּנֶגֶד שֶׁמַּחַת יְרוּשָׁלַיִם הֶעֱתִידָה שֶׁנִּמְשַׁל לְזְיוּג
חֲתָן וְכֹלָה כְּמוֹ שֶׁנ' וּמְשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כֹּלָה יֵשִׁישׁ עֲלֶיהָ אֱלֹהֵיהָ וְהַטַּעַם שֶׁהַקְדִּימוּ בְּרָכָה זוֹ
קוֹדֵם בְּרַכ' זְיוּג חֲתוּנָה מְשׁוּם שֶׁנ' תְּדַבֵּק לְשׁוֹנֵי לַחֲפֵי אִם לֹא אֲזַכְּרֵי אִם לֹא אֶעֱלֶה
אֶת־יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שְׁמַחְתִּי.

וְגַם עֵיקַר בְּרָכָה זוֹ מְשׁוּם פְּסוּק זֶה נִתְקַנָּה. שְׁמַחַת שְׁמַחַת בְּרָכָה לְחֲתָן וְכֹלָה שֶׁהֵם רְעִים
אֶהוּבִים וְאֵנּוּ מִתְפַּלְלִין לְהַשֵּׁם שֶׁיִּשְׁמַחֵם כְּמוֹ שֶׁשְׁמַח אָדָם הָרֵאשׁוֹן יְצִירוֹ שֶׁשְׁמַחוּ בְּגוֹן עֲדוֹן
וְהָרֵאשׁוֹ הַטוֹב הַצָּפוֹן לוֹ בְּגוֹן עֲדוֹן מְקֻדָּם כְּמוֹ וַיִּטַּע ה' אֱלֹהִים גֵּן בְּעֵדֵן מְקֻדָּם וַיִּשֶׂם שָׁם אֶת
הָאָדָם אֲשֶׁר בְּרָא פִּיתְחַת בְּבְרוּךְ לְפִי שֶׁמְבָרְכִין אוֹת' בְּפָנֵי עֲצַמ' מִיּוֹם א' וְאִילָּךְ כִּי לִיכָּא
פָּנִים חֲדָשׁוֹת לְכֵן הִיא מְעִין כֹּל שְׂאֵר בְּרָכוֹת מְעִין שֶׁהַכֹּל בְּרָא לְכְבוֹדוֹ כִּי שֶׁהַכֹּל בְּרָא
לְכְבוֹדוֹ יֵשׁ רִמְזוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה זְיוּג אִם לֹא לְקַיָּים הַמִּין לְכְבוֹד הַש"י וְזֶהוּ אֲשֶׁר בְּרָא שְׂשׁוֹן
וְשִׁמְחָה ר"ל לְכְבוֹדוֹ שֶׁכְבוֹד הַשֵּׁם בְּשִׁמְחַת הַנֶּפֶשׁ כְּדִי שֶׁתְּהִיָּה מוֹכֵנַת לְקַבֵּל מֵהוֹדוֹ כִּי
הִיגוֹן סוֹתָם מְקוֹם הַנֶּפֶשׁ וְהִיא מְחִיצָה מְפֻסָּקַת בֵּינָה לְבֵין אֱלֹהֵיהָ שְׂאִין רֵאוּי לְאָדָם שֶׁיִּכְעוּ
רַק שֶׁיִּקְבֵּל גְּזֵרַת הַשֵּׁם בְּאִתְּהָבָה שֶׁכֹּל מִי שֶׁנּוֹתֵן מִחֻשָּׁב' הִיגוֹן בְּלִבּוֹ קְרוּב לְכַפּוֹר בְּהַש"י.

הִלָּא תִרְאֶה שְׂאִין הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה לֹא מִתּוֹךְ עֲצָלוֹ' וְלֹא מִתּוֹךְ עֲצָבוֹת אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׁמַחָה
זֶהוּ כְבוֹדוֹ ית'. וְאִח"כ חֲתָן וְכֹלָה כְּנֶג' יְצִירַת אָדָם וְחִזְרָה.

וְאִח"כ גִּילָה רִנָּה כְּנֶגֶד רְנִי עֲקָרָה שֶׁהִי יְרוּשָׁלַיִם וְזֶהוּ שִׁישׁ תְּשִׁישׁ. וְאִח"כ שְׁלוֹם וְרִיעוּת
כְּנֶגֶד שְׁמַחַת רְעִים אֶהוּבִים.

והוא ע"ד הפסוק למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. פ"א בסב' אחים ורעים שהם מזדווגים אתפלל בשלומה ירושלים.

ומסיים משמח חתן עם הפלה: ודע כי ברכ' שמח תשמח היא דרך בקשה לבקש רחמים על חתן וכלה לשמחם בזווגם ולהצילם במעשה ידיהם בשמחת זיווג אדם הראשון בג"ע. וברכה זו היא דרך שבח והודאה למקום על יצירת השמחה והזיווג בעולם לשעבר ולצעוק לעתיד לבא על שמחת ירושלים.

ולפיכך חותם באותה ברכה משמח חתן וכלה מפני שהיא דרך בקשה וצריף לבקש רחמים על שניהם ואם היה חותם משמח החתן עם ה' לא היה במשמע שמחה אלא לחתן בלבד שישמח בפלה אבל אינו משתמע לשמח הפלה עם החתן אבל ברכ' אשר ברא שהיא דרך שבח והודאה על שמחת הזיווג אותם משמח חתן עם הפלה שמשמח החתן לבדו שישמח על עסקי הפלה שכן פתיב ומשוש חתן על הפלה.

ועוד מפני שבתולה יש לה צער בחולים. ויש מקשים על הא דאמרי' מברך שהשמחה במעונו דמשמ' שהיא ברכה בפני עצמו מדלא קאמר מזכיר שהשמחה במעונו.

והרמ"ה פתב דלאו למימר' דמברך לה ברכה בפני עצמ' אלא דלימא הכי נברך לאלהינו שהשמחה במעונו. ופ"א שהשמחה במעונו ר"ל שהשמחה שאנו משמחין לחתן ולכלה לא ממנו היא כי השמחה במעונו ע"ש שאין לפניו עצבות שנא' עזו וחדנה במקומו וכתב בעל העיטור ואכן הירחי שלכך תקנו שהשמחה במעונו ולא במכונו ולא בזבולו.

משום דאמרי' בתגיגה פ' אין דורשין ז' רקיעי' הם. וילון.

רקיע.

שחקים. זבול.

מעון.

מכון.

ערבות.

ומפרש שם מעון שבו פיתות של מלאכי השרת אומרים שירה לפני המקום והשירה היא השמחה לפני המקום כמו שנא' הקדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשי'. לפיכך אומרים שהשמחה במעונו.

והפלב פתב שהשמחה הנשלה במעונו של ה'. ולא לפנינו.

לפי שהיכולת שלו לחדש לו פנים חדשות שהרי הרקיע שבו מלאכי השרת אומר' שירה נקרא מעון ובכל יום ויום נבראי' מלאכים. אבל השמחה הנשלה והחסר' אצלנו שאין אנו יכולי' להביא פנים חדשות לרצוננו: יג גרסינן בפ"ק דכתובות רב אסי איקלע לבי רב פהנא יומא קמא בריף פולהו.

מכאן ואילף אי אפא פנים חדשות מברך פולהו ואי לא אפוישי שמחה בעלמא הוא מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא. ונחלקו המפרשים בפ"א פנים חדשות.

י"מ שלא היה שם מאתמול שלשום וי"מ שלא היה שם בשעת הנישואין. אבל הרמ"ה פי' שלא אכלו בחנוכה עד עתה אפי' היה שם בשעת ברכת נישואין ואפי' היה שם בשעת חנוכה והביא ראיות הרבה לדבריו וכן הוא דעת רש"י ורי"ף והרא"ש.

וכתב עוד הרא"ש ונראה דלא מקרי פנים חדשות אלא לבני אדם שמרבים בשבילם שמחה יותר. ואמרי רבנותא אעפ"י שאין שם נים חדשות בשבת מברך ברכת חתנים בשבת היא פנים חדשות כדאמרי בב"ר ויכל אלהים ביום השביעי.

אמר הקב"ה. בואו ואמרו שירה פנים חדשות באו לכאן וזהו שנא' מזמור שיר ליום השבת.

וי"א שגם י"ט מקרי פנים חדשות ומברך בו ברכת חתנים כל שני הימים. ובשבת בסעודה שלישי בירך הר"ר יעקב מנוטררהויזן שבע ברכות והכי נהיג.

וי"א משום שהדרשה הוא כמו פנים חדשות: יד וצריף ב' כוסות לברכת המזון לחתן אפילו לאשר ברא. ומברכין ברכת המזון על כוס א'.

ולוקחין כוס שני ומברכין שש ברכות עליו או אשר ברא. וחוזר ולוקח כוס ראשון ומברך עליו בפה"ג לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות: טו ואם המסובין מרובין ואוכלין בשנים ושלשה מקומות ואפי' חוץ מבית החנוכה פיון שהתחילו לאכול כולן יחד ואוכלין מסעודת החתן מברכין שבעה ברכות.

וכן עמא דבר ואפי' אין השמש מצרפן עיניו באבן העזר סי' ס"ב: טז מה שאמרו רז"ל דמברכין שהשמחה במעונו אפי' רמי שערי באניסת' כתב הפלבו הגי מילי לדידהו דמדדשי מעיקרא וכבר התחילו השמחה אבל אנו דלא מקדשינו רובה דעלמא עד יום הנישואין לא מברכינו שהשמחה במעונו אפי' בסעודות ליל חמשי שעושה שושבן לחתן וכן נוהגים.

וכן בדיו היה לברך שהשמחה במעונו עד שלשים יום. אבל כתב בספר המצות דהאינדנא ערבה כל שמחה אין לומר אותה כלל אחר שבעה והכי נהוג: יז כתב בהגהות סמ"ק בהלכות חול המועד יש שגזזתים שלא לעשות שני חנוכות ביום אחד משום דאמרינו שלא לערב שמחה בשמחה.

בירושלמי מפיך הא בשלא לערב כו' מיעקב אבינו דאמר ליה לכן מלא שבוע זאת. מיהו לא דמי דהתם שתי שמחית לאדם אחד כו'.

אבל שני חנוכות לשני בני אדם לא שייך בזה משום עירוב שמחה בשמחה. וכן היה נוהג רבי יחיאל בר יוסף לעשות חנוכות יתום או יתומות עם חנוכה אחת מברכי הפל ביום אחד.

אף משתי אחיות פי' בספר חסידים שאין לעשות בשבוע אחד. וכן היו הראשונים גזזתים אפי' בנכריים שני חנוכות ביום אחד היכא שהאחת מגונה מחברתה משום איבה מרדכי פ"ק דמועד קטן וכן אגודה ומביא ממדרש רבתי בריש מועד קטן פרק שני בשמחת חתנים מצינו להקב"ה שהוא אדון כל העולם ויצר את האדם מאין התקין לו חנוכה עם חנה פלתו ושמח לאדם הראשון בחנוכה ושלח לו מלאכי השרת שיהיו שושבינו לגמול

חסד עמו והוא ברכם ברפת חתנים כדגרסי' בפ"ג מפרכי ר"א י' חופו' עשה הקב"ה לאדם בגן עדן וכלן של אבנים טובות ומרגליות.

והלא לכל חתן אין עושין אלא חנפה אחת ולמלה המשיח עושין י' חנפות שנא' בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסופתיה אדם פטדה ויהלום תרשיש שוהם וישפה ספיר נופה וברקת וזהב מלאכת תנפיה ונקביה ביה ביום הבראה כוננו הרי אלו עשר חנפות.

והיו מלאכים מתופפים ומרקדים פנקבות שנ' מלאכות תנפיה וגומר וגרסינו נמי במסכת בתרא פרק המוכר את הספינה א"ר חמא בר חנינא עשר חנפות עשה לו הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן שצאמר בעדן גן אלהים היית וגומר מר זוטרא אמר י"א דכתיב כל אבן יקרה.

וגרסינו נמי במסכת עירובין פרק עושין פסין וביאה אל האדם מלמד שעשה הקב"ה שושבינו לאדם הראשון. למדה תורה דרו ארץ שיעשה הגדול ששבינו לקטן ולא ירע לו.

וגרסינו נמי בב"ר פרק ז' אמר ר' אבהו נטל הקב"ה פוס של ברכה וברכו. אמר רבי יודא בר ר' סימן מיכאל וגבריאל היו שושבינו של אדם הראשון.

אמר רבי שמלאי מצינו שהקב"ה מברך חתנים ומקשט פלות ומבקר חולים וקובר מתים ומנחם אכלים. מברך חתנים דכתיב ויברך אותם אלהים וגו'.

ומקשט פלות דכתיב ויבן ה' אלהים את הצלע בראה וקשטה. מבקר חולים דכתיב ויבא אלו ה' באלוני ממרא.

קובר מתים דכתיב ויקבור אותו בגיא. מנחם אכלים דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו.

ר' שמואל בר נחמני אומר מראה פנים לאכל הדא הוא, דכתיב ויבא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אותו. מה ברכה דאמר ר' חייא בשם ר' יונתן ברפת אכלים ברכו.

ואם זה עשה הקב"ה עם בריותיו עה לעשות לבני אדם שהם חייבים לגמול חסד זה עם זה. והרצפה לידבק בשכינה ילמוד ממדת בוראו.

ואם ירגיל במידותיו נמצא שמתדבק בשכינה. כדגרסי' בפ"ק דסוטה א"ר חמא בר חנינא מ"ד אחרי ה' תלכו וכי אפשר לו לאדם להלן אחר השכינה והלא כתיב פי ה' אלהיך אש אנקלה הוא אל קנא אלא הלה אחר מדותיו של הקב"ה.

ומי שהולך אחר מדותיו והולך בדרכיו עליו נאמר אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע פפיה פי תאכל. ר"ל פי תאכל בסעודת חתן ותאכל ביגיעת נפשך כלומר שתהיה מטפח לפניו.

כדאיתא במדרש למה לא אכלו הכלבים כפות ידיה ורגליה של איזבל. לפי שהיתה מרקדת ומטפחת לפני חתן וכלה אשריה נטוב לה כלומר אם לא תהנה מסעודת חתן אם לא שתשמחו ביגיעת כפיה.

אז אֲשַׁרְיָהוּ שֶׁתְּקַבֵּל שְׂכָר וְטוֹב לָךְ. ר"ל וּמִתּוֹךְ כֶּף תִּזְכֶּה לְתוֹרָה שֶׁנֶּקֶד טוֹב שֶׁנִּי כִּי לִקְחָ טוֹב וּגו'.

כְּדָגְרָסִינּוּ בַּפ"ק דְּבִרְכוֹת אָמַר רַב הוּנָא א"ר חֲלָבוּ כָּל הַנְּהַגָּה מְסַעֲוֶדֶת חֲתָן וְאֵינוֹ מְשַׁמְחוּ עוֹבֵר בַּה' קוֹלוֹת כו'. וְאִם מְשַׁמְתוּ מֵה שְׂכָרוֹ אֲרִיב"ל זוֹכֵה לְתוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בַּה' קוֹלוֹת.

אֲשַׁתָּה כְּגִפֶּן פְּנִיָּה אַחַר זֶה מִתְחִיל בְּמָה שְׂרָאוּי לְשַׁמְחוּ: וְאִתָּא בְּמִסְכָּת כְּתוּבוֹת כִּי צַד מְרַקְדִין לְפָנֵי הַפֶּלֶה. כֵּלָּה נֶאֱמַר וְחִסּוּדָה וְאָמַר הַפְּתוּב שֶׁבְשַׁעָה שְׁמַרְקָד וּמְטַפֵּחַ לְפָנָיו יִשׁ לְשִׁבְחַת הַפֶּלֶה וְלוֹמַר אֲשַׁתָּה כְּגִפֶּן פְּנִיָּה.

מֵה גִפֶּן פְּרִיּוֹ לְבִרְכָה אִף אֲשַׁתָּה פְּרִים לְבִרְכָה. ר"ל ע"ד הַשׁוֹרָה בְּלֹא אִשָּׁה שׁוֹרָה בְּלֹא בִרְכָה.

שֶׁנִּי לְהַנִּיחַ בְּרִכָּה אֶל תּוֹךְ בֵּיתָה כְּדֹאִיתָא בְּמִסְכָּת יְבָמוֹת פ' הַבָּא עַל יְבָמָתוֹ. אוֹ נִימָא פְּרִיָּה מְמַשׁ כִּי בְּמָה שֶׁהוּא מְקַיֵּם פְּרִיָּה וְרַבִּיָּה עֲמָה הוּא לֹו בְּרִכָּה כְּדִכְתִּיב וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ.

בִּירְכָתֵי בֵּיתָה שֶׁתְּהֵא צְנוּעָה וְלֹא תְהֵא יִצְאָנִית וְזֵהוּ שֶׁבַח הָאִשָּׁה שֶׁנִּי כָּל כְּבוֹדָה בַּת מְלָךְ פְּנִימָה. בְּנִיָּה כְּשֶׁתִּלִּי זְתִים ר"ל מִתּוֹךְ שֶׁהִיא צְנוּעָה יִהְיוּ בְּנִיָּה מְמַנָּה כְּשֶׁתִּלִּי זְתִים.

וְהַמְשִׁילֶם לְזְתִים מְפָנִי שְׁאִין לָךְ אֵילָן שְׁאִינוֹ מְקַבֵּל הַרְכָּבָה חוּץ מֵאֵילָן זֵית שְׁאִינוֹ מְקַבֵּל הַרְכָּבָה כֵּלָּל. וְכֵן הַבְּנִים בְּנֵי אַבְיָהֶם שֶׁהִרִי אִמָּם צְנוּעָה בִּירְכָתֵי הַבַּיִת לֹא נִזְקָקָה כ"א לְבַעֲלָהּ.

וְעוֹד הַמְשִׁילֶם לְזְתִים לְכַוֵּנָה אַחֲרָת. וְהוּא שֶׁהַזֵּית נוֹשֵׂא פְּרִיּוֹ לְתַשְׁעָה חֲדָשִׁים וְכֵן הָאִשָּׁה הַזֹּאת בְּשֶׁכָּר צְנִיעוּתָהּ אֵינָה מְפָלֶת אֲבָל תֵּלֵד בְּנִיָּה לְתַשְׁעָה חֲדָשִׁים וְכֵן דְּרוֹז"ל בְּכֹוֹרוֹת בְּהֵמָה גִּסָּה טְהוֹרָה לְתַשְׁעָה חֲדָשִׁים וּכְנֻגָּדָה בְּאֵילָן זֵית.

וְכֵן תִּמְצָא בְּמַעֲלוֹת שֶׁהֵם חֲמִשָּׁה עָשָׂר שְׂבָא הַפְּתוּב הֵנָּה בְּמַעֲלָה הַט'. סְבִיב לְשַׁלְחָנָה שְׁלֹא הִיוּ צְרִיכִין לְבִרְיוֹת אֶלָּא סוּמְכִין עַל שְׁלֶחַן אַבְיָהֶם.

הֵנָּה כִּי כֵן יְבוֹנֶרֶךְ גָּבֵר יָרָא ה'. כְּלוֹמַר הֵנָּה כִּי כֵן יְבוֹנֶרֶךְ הַפֶּלֶה לְפָנֵי הַחֲתָן אוֹתוֹ גָּבֵר יָרָא ה' הַנִּזְכָּר אֲשַׁרְיָהוּ כָּל יָרָא ה' הַהוֹלֵךְ בְּדַרְכָּיו.

יְבָרְכָה ה' מִצִּיּוֹן עַל דְּרָךְ דְּאִיתָא בַּפ"ק דְּבִרְכוֹת הַמְשַׁמְחֵם אֶת הַחֲתָן רַבִּי אַבְהוֹ אָמַר כְּאֵלוֹ הַקָּרִיב תוֹדָה שֶׁנִּצְאָמַר קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׁמִחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כֵּלָּה וְסִיפָא דְקָרָא וּמְבַיְאֵי תוֹדָה בֵּית ה' וְהוּא צִיּוֹן.

לְכֵן יִזְכֶּה שֶׁיְהִי מְבוֹנֶרֶךְ מִהַשָּׁם יִתְבָּרֵךְ הַמְשַׁרְה שְׁכִינָתוֹ בְּצִיּוֹן. וְרָאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַיִם עַל דְּרָךְ דְּאִיתָא הֵתָם בְּבִרְכוֹת רַב נַחְמָן אָמַר כְּאֵלוֹ בְּנָה אֶחָד מִחֲנוּרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לְכֵן יִזְכֶּה לְרֹאוֹת בְּטוֹב יְרוּשָׁלַיִם.

וְרָאָה בְּנִים לְבְנֵיָה בְּשֶׁכָּר שֶׁהוּא מְשַׁמְחוּ שֶׁיְהִיָּה לֹו בְּנִים כְּשֶׁתִּלִּי זְתִים יִזְכֶּה הוּא לְרֹאוֹת בְּנִים וּבְנֵי בְּנִים. שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁכָּר שֶׁעֲשָׂה שְׁלוֹם וְגֵרָם אֶהְבָּה וְשְׁלוֹם בֵּינֵיהֶם יִזְכֶּה לְרֹאוֹת בְּנִים לְבְנֵים וּבְנֵה יְהִיָּה שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ בְּפֶרֶק נַעֲרָה שֶׁנִּתְּפַתְּתָה אַרְיֵב"ל כִּינּוּן שְׂבָנִים לְכַנִּיף שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל דָּלָא אָתוּ לִידֵי חֲלִיצָה וְיִבּוּם. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר כִּינּוּן שְׂבָנִים לְכַנִּיף שְׁלוֹם עַל דִּינֵי יִשְׂרָאֵל דָּלָא אָתוּ לְאַנְצוּיִי.

אוּ נְאֻמַּר בְּזִכּוֹת שֶׁהוּא מְשַׁמַּח חֶתָּן וְכֻלָּה וְגוֹרֵם שְׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. יִזְכֶּה לְשִׁמְחָה שְׁעִתִּיד הַקַּב"ה לְשַׁמַּח אֶת יִשְׂרָאֵל בְּזִמְנוֹ הַנִּחְמָה פְּשִׁמְחַת חֶתָּן עִם הַפְּלֵה־כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּמְשׁוֹשׁ חֶתָּן עַל הַפְּלֵה יִשִּׁישׁ עָלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ וְאִזּוּ יִהְיֶה שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

כִּי בַעֲבוּר גַּמ"ח הַקַּב"ה נוֹתֵן צְדָקָה וְשְׁלוֹם בְּאַרְצֵי שֵׁנ' חֶסֶד וְאַמֶּת נִפְגְּשׁוּ צְדָק וְשְׁלוֹם וְנִשְׁקוּ: אִךְ עַד־יֵינּוּ אָנוּ צָרִיכִין לְמוֹדְעֵי לְמָה אָמַר הַכ' וּמְשׁוֹשׁ חֶתָּן עַל הַפְּלֵה לֹא הַזְכִּיר רַק שְׁמִחַת חֶתָּן. גַּם רַבִּי חֵלְבוֹ לֹא אָמַר רַק כָּל הַנְּהִיגָה מְסַעוּדַת חֶתָּן וְאִינוּ מְשַׁמְּחוּ וְלֹא הַזְכִּירוּ שִׁישׁ לְשַׁמַּח אֶת הַפְּלֵה וְעוֹד דָּרָךְ הַפְּשִׁט נִרְאֶה כִּי עֶקֶר הַמְּצוּה הוּא לְשַׁמַּח אֶת הַחֶתָּן וּלְשַׁבַּח וּלְהַלֵּל הַפְּלֵה לְפָנָיו כְּדֵי שֶׁתֵּהָא חֲבִיבָה עָלָיו וְלֹא תֵהָא קֵלָה בְּעֵינָיו לְגַרְשָׁה.

אָבֵל אִשָּׁה בְּכָל דֶּהוּ נִיחָא לָהּ. נוֹסֵף עַל הַפְּשִׁט נִרְאֶה כִּי יְדוּעַ שְׁעִיקָר אָמוּנַת דַּת יִשְׂרָאֵלִית הֵם שְׁלֵשָׁה עֲקָרִים.

וְהֵם מְצִיאַת הַשֵּׁם. וְתוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם.

וְשִׁכָר וְעוֹנָשׁ. כְּנֹזֵכַר לְעִיל בְּעֵינֵינִי תְּקִיעַת ר"ה.

וְכָל הַכּוֹפֵר בְּאַחַד מֵהֶם נוֹפֵל הַדַּת בְּכֻלָּהּ וְהוּן הֵמָּה הַשְּׁלֵשָׁה הַעֲמוּדִים אֲשֶׁר הֵאֱמוּנָה וְהָעוֹלָם נִכּוֹן עָלֵיהֶם וְלִזְנֵה רְמִזּוֹ בְּאֲנֻמָּרָם בַּפ"ק דְּאֲבוֹת עַל שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַתּוֹרָה הוּא הַתּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם.

וְעַל הָעֲבוּדָה שֶׁהוּא מְצִיאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כִּי מִתּוֹךְ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר צִוְּנוּ לְעַבְדּוֹ וּלְשִׁמְרוֹ יִתְאַמֵּת מְצִיאַת הַשֵּׁם. דָּאֵם הָיָה הָעוֹלָם קַדְמוֹן ח"ו לֹא הָיָה מְטָה לְנוּ מְצוֹת.

וּכְדֻכְתִּיב בְּפֶרֶשׁת וְאֶתְחַנֵּן וְאֶהְבֶּתְךָ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וְגוֹמַר וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם. וּפְרַש"י מֵהוּ הָאֶהְבֶּתְךָ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שֶׁמִּתּוֹךְ כָּף אֵתָה מְכִיר בַּהֲקַב"ה וּמְדַבֵּק בְּדַרְכָּיו.

וְהוּא בְּסִפְרֵי. וּפְיִרוּשׁוֹ דַּא"כ הֵיאֵךְ תִּפְּוֹל אֶהְבֶּה בְּדַבָּר שֶׁלֹּא רָאָה וְלֹא הִשִּׁיג מֵעוֹלָם אֵלֶּה מִתּוֹךְ שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם שֶׁהֵם הַמְּצוֹת שֶׁעַל יְדוֹ אֵתָה מְכִיר אֵת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם.

שְׁלוּלָא שֶׁפְּרָא הָעוֹלָם אִם הָיָה הָעוֹלָם קַדְמוֹן ח"ו לֹא הָיָה מְצוּה לְנוּ מְצוֹת. וְע"י שִׁיזְעֵתָ שֶׁהוּא הַבוֹרָא שֶׁפְּרָא אֵת הַכָּל אֵתָה אוֹהֲבוּ וּמִתְאַוָּה לְדַעַת אוֹתוֹ.

וְעַל גַּמ"ח הוּא שִׁכָר וְעוֹנָשׁ שֶׁהַקַּב"ה גּוֹמֵל לְאִישׁ כְּפָרִי מֵעַלְלָיו. וְאָמְרוּ בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת אָדָם הִרְאִישׁוֹן כְּפָר בְּעִיקָר הָיָה כְּתִיב הִכָּא הֵמָּה כְּאָדָם עֲבָרוּ בְּרִית.

וּכְתִיב הֵתָם אֵת בְּרִיתִי הַפֶּר וְהוּא שְׁחִוָּה הִסִּיתָהוּ מֵאֵלוּ שְׁלֵשָׁה עֲקָרִים כִּי בְּמָה שֶׁאָמַר וַתִּרְא חוּהָ כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל וְכַרְש"י לְהִיּוֹת כְּאֵלֵהִים. וּבְזוֹה כְּפָרָה בְּמְצִיאַת הַשֵּׁם הַנִּקְרָא טוֹב שֵׁנ' טוֹב ה' לְכָל וְחֻשְׁבָּה שֶׁאִין אֵלוֹהַ הַטוֹב נִמְצָא כִּי טוֹב הוּא הָעֵץ וּבִיּוֹם אֲכָלִי מִמֶּנּוּ הִייתִי כְּאֵלֵהִים וּבְמָה שֶׁאָמַר' וְכִי תֵאָנֶה הוּא לְעֵינֵים.

חֲשֵׁבָה בְּלִבָּהּ עֵקֶר הַצְּלָחָה. הִיא הַתְּאֻנָּה שֶׁהִיא לְעֵינַיִם בְּעוֹדָנָהּ חַי וְרוֹאֶה.
אָבֵל אַחַר מִיתָה אֵין גְּמוּל וְעוֹנֵשׁ הַרִי כְּפִירַת שְׂכָר וְעוֹנֵשׁ. וְנִחְמָד לְהַשְׁכִּיל כְּלוּ' הָעֵץ הַזֶּה
הוּא נִחְמָד לְהַשְׁכִּיל כֹּל חֲכָמוֹת הַכְּלוּלוֹת בְּחֻכְמַת הַתּוֹרָה.

וּמִמְנָה מִשְׁפִּילִין לְדַעַת טוֹב וְרַע דִּהְיִינוּ מְצוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֵׂה הַרִי כְּפִירַת תּוֹרָה מִן
הַשְּׂמַיִם. וְנִתְקַח מִפְּרִיו וְנִתְאָכַל וְנִתְתֵּן גַּם לְאִישׁוּהָ עֵמָה וַיֵּאכַל וְאָז גְּרָמָה מִיתָה לְעֲצָמָה
וּלְבַעֲלָהּ.

וְלָכֵן נִצְטוֹנָה בְּשִׁלְשָׁה מְצוֹת חֵלָה נִדָּה הַדְּלָקָה כְּנֶגֶד כְּפִירַת מְצִיאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא
רֵאשִׁית כֹּל רֵאשִׁית לָכֵן נִצְטוֹנָה בְּחֵלָה רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם תְּרִימוּ לְהוֹרוֹת שִׁישׁ אֱלוֹהִים
נִמְצָא שֶׁהוּא רֵאשִׁית כֹּל וְכֶנֶד כְּפִירַת שְׂכָר וְעוֹנֵשׁ הַבָּא אַחַר יְמֵי שְׁנוּתֵינוּ שְׂבָעִים שָׁנָה
אֲזִי תָבֵא הַנְּשֻׁמָה לְמָקוֹם טְהוֹרָה וְקִדְוָשָׁה נִצְטוֹנָה שְׂבָעַת יָמִים תֵּשֵׁב בְּנִדְתָהּ וְאַחַר תִּטְהַר.

וְכֶנֶד כְּפִירַת תּוֹרָה מִן הַשְּׂמַיִם אֲשֶׁר הִיא נֵר מְצוֹה וְתוֹרָה אֹרֵךְ נִצְטוֹנָה בְּהַדְּלָקַת הַנֵּר
בְּשִׁבְתָּ שֶׁהִיא בַת זוּגָה שֶׁל תּוֹרָה. וּמֵאַחַ' שֶׁהִזְיוּג הָרֵאשׁוֹן גְּרָמָה מִיתָה לָהּ וּלְבַעֲלָהּ.

לָכֵן רְאוּי לְשַׁמֵּחַ הַחֲתָן שֶׁלֹּא יִדְאָג שֶׁהִזְיוּג יִגְרוֹם לוֹ מִיתָה רַק יִרְאֶה חַיִּים עִם הָאִשָּׁה:
וְזֶהוּ דְאִיתָא בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת אָמְרֵי לֵיהּ רַבִּינָן לְרַב הַמְנוּנָא זוּטְרָא בְּהַלּוּלָא דְדָמַר בְּרִיָּה
דְּרַבִּינָא לִישְׁרֵי לֵן מָר.

אָמַר לְהוּי לֵן דְּמִתְיַנֵּן וַי לֵן דְּמִתְיַנֵּן. ר"ל שֶׁהִיוּ הַחֲכָמִים שְׂמֵחִים בְּטוֹב לֵב וְרְאוּי לְהַנְפִיר
דְּבַר הַמְעַצִּיב בְּיוֹם הַשְּׂמֵחָה.

לָכֵן אָמַר רַב הַמְנוּנָא אַע"ג דְּאָנוּ שְׂמֵחִים בְּיֹתֵר אֵין אָנוּ צְרִיכִים לְעֲשׂוֹת דְּבַר הַמְעַצִּיב
וְלֹא נִצְטוֹרָה לְשִׁבְרָה כְּלִי חָשׁוּב כְּמוֹ שֶׁעֲשׂוּ הָרֵאשׁוֹנִים כִּי דִי לָנוּ בְּזָה שְׂמֵחָה הַשְּׂמֵחָה הַזֶּה
אָנוּ זוֹכְרִים יוֹם הַמִּיתָה כִּי הַשְּׂמֵחָה הִיא בְּשִׁבְלֵי שְׂגָרָמָה הַזְיוּג הָרֵאשׁוֹן מִיתָה לְעוֹלָם א"כ
מִתּוֹךְ הַשְּׂמֵחָה זֶה אָנוּ זוֹכְרִין יוֹם הַמִּיתָה.

וְזֶהוּ וַי לֵן דְּמִתְיַנֵּן כְּלוּ' דִי לָנוּ עֲצָב בְּזָה וַי לֵן בְּזָה דְּמִתְיַנֵּן כְּלוֹמַר שְׂמֵחָה כְּפֶה זוֹכְרִין
שְׂצָרִיכִין אָנוּ לְמוֹת. אָבֵל עַל כָּל פְּנִים מְצוֹה ג"כ לְשַׁמֵּחַ הַכְּלָה וּלְרַקֵּד לְפָנֶיהָ כְּמוֹ שְׂמֵחָה
חֲכָמִים הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁהִיוּ מְרַקְדִים לְפָנֶיהָ כְּדִי לְחַבְּבָהּ בְּעֵינֵי בַעֲלָהּ.

ע"כ הַרוּצָה לְהִיּוֹת חֲסִיד וְלֶאֱחָזֵן בְּסִנְסַנֵי דְרַכֵי הָרֵאשׁוֹנִים יִגְמוּל חֲסִיד עִם הַחֲתָנִים לִש"ש
וַיִּכְבְּדֵם וַיִּשְׂבְּחֵם. וּמֵהָאֵל ית' יָבֵא מְשַׁכְּרָתוֹ שְׁלֵמָה וַיִּקְבֵּל בְּרָכָה וְשָׁלוֹם: חֲלָק רַבִּיעִי
בְּבִיקוּר חוֹלִים פָּרַק רֵאשׁוֹן בְּמַעֲלַת בִּיקוּר חוֹלִים אָמַר ר' יִצְחָק בְּרִיָּה דר' יְהוּדָה לְעוֹלָם
יִבְקֹשׁ אָדָם שֶׁלֹּא יִחַלָּה שְׂאָם חֵלָה אוֹמְרִים לוֹ הֵבֵא זָכוֹת וְתַפְטֹר.

וְכִינּוּן שְׂחָלָה הָאָדָם מְצוֹה עַל כָּל אָדָם לְבַקְרוּ שְׂכָן מְצִינוּ בַּהֲקַב"ה שְׂמֵבִקֵר חוֹלִים
כְּדִגְרִסִּינָן בַּפ"ק דְּסוּטָה א"ר חֲמָא בַר חֲנִינָא מ"ד אַחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ. וְכִי אֲפֹשֶׁר לוֹ
לְאָדָם לְהַלְךָ אַחַר שְׂכִינָה וְהֵלֵא כְּתִיב כִּי ה' אֱלֹהֵיךָ אֵשׁ אֲכָלָה הוּא אֵל קָנָא.

אֵלָּא הֵלֵךְ אַחַר מִידוּתָיו שֶׁל הַקַּב"ה. הַקַּב"ה מְלַבֵּישׁ עֲרוֹמִים דְּכָתִיב וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים
לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוֹת עוֹר וַיִּלְבִּישֵׁם אֶף אֶתָּה הַלְבֵּשׁ עֲרוֹמִים.

הקב"ה מבקר חולים שנ' ויִרָא אֵלָיו ה' בְּאֶלֹנֵי מִמְרָא וּגּו' אַף אַתָּה בִּקְר חוֹלִים כּו'. וְגֵרְסִינוּ בְּמִסְכַּת נְדָרִים פֶּרֶק אֵין בֵּין הַמְּוֹדֵר אַרְשֵׁב"ל מְנַיִן לְבִיקוּר חוֹלִים מִן הַתּוֹרָה דְּכַתְּי אִם כְּמוֹת כָּל אָדָם וּגּו' וּפְקוּדַת כָּל אָדָם יִפְקֹד עֲלֵיהֶם.

מאי מִשְׁמַע אָמַר רַבָּא אִם כְּמוֹת כָּל אָדָם שְׁהֵם חוֹלִים וּמְוֹטְלִין עַל מִטּוֹתֵיהֶם וּבְנֵי אָדָם מְבַקְרִים אוֹתָם. וְגֵרְסִי נְמִי בְּמִסְכַּת בָּבָא מְצִיעָא פֶּרֶק אֱלוּ מְצִיאוֹת תְּאָנָא רַב יוֹסֵף וְהוֹדְעָתָה לָהֶם זֶה בֵּית חַיִּיהֶם.

אֵת הַדְּרָף זֶה גַּמ"ח. יִלְכוּ זֶה בִּיקוּר חוֹלִים.

בֵּה זֶה קְבוּרָה כּו'. וּמְצוּהָ גְדוּלָה הִיא לְבַקֵּר שְׁמִתוּף כֹּף יִבְקֹשׁ עָלָיו רַחֲמֵי וְנִמְצָא פְּאֵלוּ מְחִיָּה אוֹתוֹ כְּדִגְרִיסִינוּ בְּפֶרֶק אֵין בֵּין הַמְּוֹדֵר רַבִּי חֲלָבוּ חֲלִישׁ נִפְיָא אַכְרִיז רַב פְּהֵנָא רַבִּי חֲלָבוּ בְּאִישׁ (פִּירֵשׁ חֲלָה) לֹא אֵיכָא דְקָאֵתִי.

אָמַר לְהוּ לֹא כֹף הֵיךְ מַעֲשֵׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד מִתַּלְמִידֵי דְרַבִּי עֲקִיבָא שְׁחָלָה וְלֹא נִכְנְסוּ חֲכָמִים לְבַקְרוּ וְנִכְנְס רַבִּי עֲקִיבָא לְבַקְרוּ וּבִשְׁבִיל שְׁכַבְד וּרְבִץ לְפָנָיו חָזָה א"ל רַבִּי הִתְחַיֵּיתִנִי יֵצֵא רַבִּי עֲקִיבָא וְדָרַשׁ כָּל שְׂאִינוּ מְבַקְר חוֹלִים כְּאֵלוּ שׁוֹפֵף דְמִים.

כִּי אַתָּא רַב דִּימֵי אָמַר כָּל הַמְּבַקֵּר חוֹלָה גּוֹרֵם לוֹ שְׂיַחְיָה. וְכָל שְׂאִינוּ מְבַקֵּר אֵת הַחוֹלָה גּוֹרֵם לוֹ שְׂיַמוֹת.

מאי גְרָמָא. אֵילִימָא כָּל הַמְּבַקֵּר אֵת הַחוֹלָה מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שְׂיַחְיָה וְכָל שְׂאִינוּ מְבַקֵּר אֵת הַחוֹלָה מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שְׂיַמוֹת.

שְׂיַמוֹת סִלְקָא דְעַתָּה אֵלָא אֵימָא כָּל הַמְּבַקֵּר אֵת הַחוֹלָה מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שְׂיַחְיָה וְכָל שְׂאִינוּ מְבַקֵּר אֵת הַחוֹלָה אֵינוּ מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים לֹא שְׂיַמוֹת וְלֹא שְׂיַחְיָה: וְגֵדוּל שְׁכַר הַמְּבַקֵּר חוֹלִים כְּדִגְרִיסִינוּ בְּמִסְכַּת שְׁבֵת פֶּרֶק מְפָנִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שְׂשֵׁה דְבָרִים אָדָם אוֹכֵל פִּירוֹתֵיהֶן בַּע"ז וְהִקְרָן קִיָּמַת לַע"ב וְא"מֵהֶם בִּיקוּר חוֹלִים וְגֵרְסִינוּ נְמִי בְּנְדָרִים פ' אֵין בֵּין הַמְּוֹדֵר אָמַר רַב יוֹדָא אָמַר שְׁמוּאֵל כָּל הַמְּבַקֵּר אֵת הַחוֹלָה נִיצוּל מְדִינָה שְׁל גִּיהֶנָם.

שנ' אֲשָׁרִי מִשְׁכִּיל אֵל דֵּל בִּיו' רַעָה יְמַלְטָהוּ ה' וְאֵין דֵּל אֵלָא תוֹלָה שֵׁנ' דוּדֵי גִסַּע וְנִגְלָה מְנִי כְּאִנְהֵל רַעֵי קַפְדָּתִי כְּאִרְג חֵי מְדָלָה יְבַצְעֵנִי מִיּוֹם עַד לֵילָה תְּשְׁלִימֵנִי. א"נ מִן הַדִּין קָרָא מְדוּעַ אַתָּה כֹּכָה דֵּל בֶּן הַמֶּלֶךְ.

וְאֵין רַעָה אֵלָא גִיהֶנָם שֵׁנ' כָּל פֶּעַל ה' לַמְעַנְהוּ וְגַם רַשָּׁע לְיוֹם רַעָה. וְאִם בִּקְר מַה שְׁכָרוּ כְּדִאֲמַרִּינוּ נִיצוּל מְדִינָה שְׁל גִּיהֶנָם.

אֵלָא מַה שְׁכָרוּ בַּע"ז. ה' יִשְׁמְרֵהוּ וְיַחְיֵהוּ וְאִשְׁרַר בְּאַרְצָא יִשְׁמְרֵהוּ מִיֵּצֵר הַרְעַ וְיַחְיֵהוּ מִן הַיִּסּוּרִין וְאִשְׁרַר בְּאַרְצָא שְׂיַחְיָהוּ הַכָּל מִתְּכַפְּדִים בּוּ.

וְלֹא תַתְּנָהוּ בִנְפ' אֲנִיכּוּ שְׂיַזְדַּמְנוּ לוֹ רַעִים כְּנַעֲמָן שְׁרַפְאוּהוּ מְצַרְעָתוּ וְאֵל יַזְדַּמְנוּ לוֹ רַעִים כְּרַחְבְּעָם שְׁחַלְקוּ אֵת מַמְלַכְתּוֹ. וְגֵרְסִינוּ נְמִי בְּמִדְרַשׁ תְּהִילִים אֲשָׁרִי מִשְׁכִּיל אֵל דֵּל וּגּו' זֶה שְׂאֵמֵר הַכְּתוּב מְלוּהָ ה' חוֹנֵן דֵּל.

אמר ר"א הקפך מי שהווא מבקר את החולה מתיש ממנו א' מששים בתליו. ומי שאינו מבקרו מוסיף א' מס' לתוליו.

ד"א אנשי משפיל אל דל מי שהווא קובר מת מצנה. ר' אבא אומר מי שהווא משפיל יצור טוב על יצה"ר.

ר' אסא אומר מי שהווא נותן פרוטה לעני שני' ה' ישמרהו ויחניהו. ורבנן אמרי למי שפורח מן המלכות מ"ט דר"א הקפך דאמר מבקר חולים דכתיב ה' יסעדנו על ערש דני.

מ"ט דמ"ד מי שהווא קובר מת מצנה משום דכתיב יאןשר בארץ. מ"ט דרבי אבא דאמר משפיל יצור טוב על יצור הרע.

משום דכתיב ביום רעה ימלטהו ה' שהווא ממלט יצור טוב מיצור הרע. ומ"ט דר' אסי דאמר הנותן פרוטה לעני משום דכתיב ויחניהו ומ"ט דרבנן דאמרי למי שהווא בורח מן המלכות משום דאמר ואל תתנהו בנפש אוביו.

כלל הדברים כל העושה חסד עם נצרך או עם נשפר או עם נדבה שלא ע"מ לקבל שכר אלא לש"ש שכתרו הרבה מאוד: פרק שני באיכות ביקור חולים גרסינן בפ' אין בין המנדך ביקור חולים אין לו שיעור מאי אין לו שיעור סבר רב יוסף למימר אין שיעור למתן שכתרו.

א"ל אבני וכל המצות יש שיעור למתן שכתרו והא תנו הוי זהיר במצנה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכתרו של מצו'. אלא אומר אבני אפילו גדול אצל קטן.

רבא אומר אכ"י ק' פעמים ביום א"ר אחא בר חנינא כל המבקר את החולה נוטל א' מס' מתליו. א"ל אבני א"כ נעילי שיתין גברא ולקמוהו.

א"ל פעישורייתא דבי רבי ובין גילו דתניא ר' אומר בת הנזונת מנכסי אחים נוטלת עישור נכסים. א"ל לר' לדבריך מי שהניח עשר בנות וכן א' אין לבן במקום בנות כלום. אומר להם כף אני אומר ראשונה נוטלת עישור נכסים. שנייה במה שהניחה רבתה. שלישית במה ששייר' חבתה. וחוורו' וחולקות בשנה.

רבא ביומא קדמאה דחלש אמר להו לא תגלו מלתא לאיניש דלא ליתרע מזלי' מכאן ואילך אמר להו פוקו אכריזו עלי בשוקא רבא חלש רבא חלש דסני לי חדי לי וכתוב בנפול אויביך אל תשמח וגומר והשיב וגו' דרחים לי לבעי עלי רחמי מכאן הוכיח מהר"י מולן בתשובתיו סי' קצ"ז שיכול השונא לבקר ואדרבא מצנה טפי לבקר מאינש אחרני דכופה את יצרו והאריך בראיות.

אף כי חכם אחרון חולק עליו נראין דבריו וכן נכון לעשות אם פוננתו לש"ש. וכתב בספר חסידים סי' שס"א עני חולה ועשיר חולה ורבים חולקים לעשיר לכבודו.

תלף אתה אצל העני ואפילו אם העשיר ת"ח פיון שרבים מצוים אצלו ואצל העני אין חולף אדם. אבל אם ת"ח צריך והעני צריך כבוד תורה עדיף.

ואם ת"ח אינו ירא שמים והעני ע"ה ירא שמים [יר"ש] קודם שנה' ראשית חכמה יראת ה' ואת יראי ה' יכבד וכתוב אצל ביקור חולים של עני אשרי משפיל אל דל ביום רעה ומלטהו ה' יסעדנו על ערש דני ישמרהו ויחיהו ע"כ.

ואין מבקרין אותו לא בשלש שעות ראשונות של יום ולא בשלש שעות אחרונות כדגריסנו בפ' אין בין המוּדָר א"ר ששֶׁת בְּרִיָּה דְרַב אִידִי לֹא לְסֵעוּד אִינְשׁ קְצִירָא. פְּלוּמֵר לֹא לְבִקֵר אֶת הַחוּלָה לֹא בְתֵלֶת שְׁעֵי קַמְיִתָּא וְלֹא בְתֵלֶת שְׁעֵי בְתַרְיִתָּא דִּיּוֹמָא כִּי הֵיכָא דְלֹא לִיסַח דַּעֲתִיָּה מִן רַחֲמֵי.

בתלת שְׁעֵי קַמְיִתָּא דְנִיחָא דַּעֲתִיָּה. פִּירוּשׁ שְׁפַל חוּלָה מִיְקַל עָלָיו חָלָיו בְּבִקֵר וְלֹא יַחוּשׁ לְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים.

בתלת שְׁעֵי בְתַרְיִתָּא תְקִיף חוֹלְשִׁיָּה פִּי דְאָז מְכַבִּיד חָלָיו עָלָיו וְיַתְיַאֵשׁ מְלַבְקֵשׁ עָלָיו רַחֲמִים. וְאִיתָּא נְמִי הֵתָּם אִין מְבַקְרִין לֹא לְחוּלֵי מַעִים וְלֹא לְחוּלֵי הַעֵינִן וְלֹא לְחוּלֵי הָרֵאשׁ.

חולֵי הַמַּעִים מִשׁוּם פִּיּוּסוּפָא חוֹלֵי הַעֵינִן וְהָרֵאשׁ מִשִּׁים שֶׁהַדְּבוּר קָשָׁה לָהֶם. הַלְפָּה כָּל חוּלָה דְתְקִיף לִיָּה עֲלֵמָא וְקָשָׁה לִיָּה דְבוּרָא אִין מְבַקְרִין אוֹתוֹ בְּפָנָיו אֲלֵא נְכַנְסִין בְּבֵית הַחֵיצוֹן וְשׂוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בּוּ מַה שְׁצָרִיף לוֹ וְשׂוֹמְעִין צַעְרוֹ וּמְבַקְשִׁים עָלָיו רַחֲמִים: וְגַרְסִינוּ בַּפ"ק דְּשַׁבַּת בְּפָרָק אִין בֵּין הַמְּוֹדָר הַנְּכַנְסִי.

לבקר את החולה לא יֵשֵׁב לֹא עַל גְּבֵי הַמַּטָּה וְלֹא עַל גְּבֵי הַפֶּסֶא וְלֹא עַל גְּבֵי סַפְסָל וְלֹא ע"ג שְׁרַפְרָף אֲלֵא מִתְעַטֵּף וְיֹשֵׁב לְפָנָיו מְפָנֵי שֶׁהַשְּׂכִינָה שְׂרוּיָה לְמַעְלָה מְרֵאשׁוּתָיו שְׁנֵאמַר ה' יסעדנו על ערש דני.

וכתב הר"ך, איפא מ"ד דדוקא פשהחולה שוכב על גבי קרקע שנומצאשמהמבקר גבוה ממקום שכינה. וכ"כ התו' בפ"ק דשבת וכ"כ הגהות מיימוני בסוף הלכות אבל.

אבל כששוכב על המטה מותר ליֵשֵׁב עַל כֶּסֶא וְסַפְסָל וְכֵן עֲמָא דְבַר וּכְשֶׁבְּאִין לְפָנָיו מְזַפְרִין לוֹ שְׂיִתָּן דַּעֲתוֹ עַל עַנְיָנוּ דְתַנְיָא בְּמַסְכַּת שְׁמֵחוֹת מְשַׁעְלָה אָדָם לְמַטָּה נְכַנְסִין אֲצִלוֹ וְאֹמְרֵי לוֹ דְבָרִים מַחֲיִים.

ולא דברים ממתים. שְׂמָא הַלְוִיָּה אוֹ שְׂמָא הַלּוּף אָדָם אוֹ שְׂמָא הַפְּקֻדָּה אֲצִל בְּנֵי אָדָם אוֹ הַפְּקִידוֹ אֲצִלָּה.

פ' אומרים לו שיתן דעתו על עניניו ואל יפחד מפני זה המנות יותר פ' אין הדברים ממית'. כֵּן מְצִינּוּ בְּחֻזְקִיָּה שֶׁא"ל יִשְׁעִיָּה צוּ לְבֵיתָהּ כִּי מֵת אַתָּה.

וכתב בפפר חסידים שפעמים רוחו של מת בא בחלום לחי שילף עמו. ומה יתרון יש למת פ' פעמים הממונ' שלחו או המת המבקש שיתן לו רשות ללכת אחריו כדי שישוב בתשובה.

או להכין תקנתו שיהרי נאמר לחזקיה צו לביתה כו'. ובמקום אחר כתב כשאדם חולה אל יבטיח עצמו לומר הוא יבריא וינרפא ואין צריף לצוות.

אלא יאמר עתה בידו ליתן ולצוות ולדבר פן ימות פתאום. וכשֶׁמְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים אִם מְבַקֵּשׁ לְפָנָיו יְכוּל לְבַקֵּשׁ בֵּין בְּכָל לְשׁוֹן בֵּין בְּלִשׁוֹן הַקּוּדֵשׁ.

ושלא בפניו לא יבקש אלא בלשון הקודש כשאר תפלת יחיד דגרסינן בפ"ק דשבת אמר רבה בר בר חנה פי הנה אזילנא בתריה דר"א לשילי בתפית'. פירוש לבקר את החולה זימנין אמר המקום יפקדינך לשלם.

וזימנא אמר רחמנא ידכרינך לשלם. היכי עביד הכי והאמר רב יודא לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי ואמר ר' יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו שאין מלאכי השרת מפירים בלשון ארמי.

שאני חולה דשכינה עמו כלומר ואין מתפלל צריך שיידקדקו לו מלאכי השרת להכניס תפלתו. ויכלול אותו עם חולי ישראל שיאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל דאמרין בפ"ק דשבת ח"ר הנכנס לבקר את החולה בשבת.

אמר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא. ר"א אומר יכולה שבת שתרחם בזכותה. ר' יודא אומר המקום ירחם עליך ועל עמו ישראל. ר' יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי עמו ישראל.

שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום וביציאתו שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרחבים ושבתו בשלום. כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו עם חולי ישראל.

כמאן כר' יוסי ופי' רש"י בתוך חולי ישראל שמתוך שכוללו עם האחרים תפלתו נשמעת בזכותן של רבים. ולכאורה נראה כיון דר' חנינא אתי כר' יוסי הלכה כמותו וכן פסק הרמב"ן והטור י"ד סימן של"ה.

ובשבת פסק הטור כשבנא איש ירושלים וכן הנה נוהג מורי הגאון ז"ל. אבל בפ"ק כ"ד מהלכות שבת פסק כתנא קמא וכן רוב העולם נוהגין: וגרסינן בבא בתרא בפרק יש נוהלין דרש ר' פנחס בן חמא מי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שגאמר חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה.

וכן מצינו בחכמי התלמוד כדאיתא בבבבכות מעשה שחלה בנו של רבי גמליאל ושגר ב' ת"ח אצל ר' חנינא בן דוסא לבקש רחמים עליו. וכתב בנימוקי יוסף מנהג זה בצרפת שכל מי שיש לו חולה מבקש פני הרב התופס ישיבה שיכפרו אותו.

ועכשיו נוהגין לברך את החולה בביהכ"נ. ובשבת פתב מהר"י וויי"ל כשהיו הרבנים בגורנגבערק והנה גם מהר"ר נתן לשם והנה לשם חולי ומהר"ן הנה רוצה לברכו ואמרתי שגראה לי שהוא אסור וראיתי שפתב המיימוני פרק ל' דהלכות שבת אסור להתענות ולזעוק ולבקש רחמים אפילו על הצרות שהצבור מתעניין בו.

ומהר"ן וכל הלומדים שהיו שם הודו לדברי וכן אני נוהג ע"כ. אגן הר"ן פתב בפ"ק דמסכת תענית על ברייתא דעיר שהקיפיה גוים כו' וז"ל מפני רוח רעה ששכנס בו רוח שד ורץ והולך שפא טבע בנהר או יכול וימות או שהוא חולה ממיני החולאים.

ולפ"ז יש ללמוד לכל חולי שיש בו סכנת היום שמתריעין עליו בשבת. שלא אמרו מפני רוח רעה אלא מפני שהוא חולי של סכנה ביום.

ואפשר שעל זה סמכו בהרבה מקומות שאמרו מצלאין בשבת. ומ"מ דוקא שיש בו ספנת היום שלא שנינו רוח רעה אלא דומיא דספינה מטרת בים ויחיד הנרדף מפני גוים עכ"ל.

ואני מצאתי בתוספתא דשבת פי"ז בית שמאי אומרים אין מתפללין על החולה בשבת ובית הלל מתירין. על פן נ"ל דבמקום ספנות נפשות אין לסמוך אדברי הרבנים הנ"ל ומברכין אפילו בשבת.

ונוהגין בשעה שמברכין את החולה לקרא לו שם דגרסינן במסכת ראש השנה ארבע דברים קורעים גזר דינו של אדם וחד מינייהו שנוי השם. וכתב בספר חסידים אם נגזר עליו על פלוני ששמו כה הרי הגיע עד שערי מנת וקורא לו שם שנוי וחי.

כמו יולד בן לנעמי והוא בן רות. כמי ראובן שיש לו בן ונוטה למות ויבא שמעון ויאמר לאביו ולאמו פלו' בן פלו' הא לכם שקל הא לכם כפר ובשר ויין ואני פודה את בניכם שיהא בני ויחיה.

כה עושי' למי שאין מתקיימים לו בנים ואין בו משום ניהוש ע"כ. השם ישים לבנו ליראתו.

ולעבדו בלבב ש"ם ואז יקנים בנו כל המחלה אשר שמתתי במצרים לא אשים עליה כי אני ה' רופאיה: פרק שלישי בענין רפואות תנא דבי ר' ישמעאל ורפא ורפא. מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות.

שלא יאמר מחולי לצער הנה שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות אלא ירפא כפי השגת חכמתו והוא שיזהיר מפשיעה. וכן לא יאמר הקב"ה מוחץ ואיה ארפא אני.

שכן מנהג של בני אדם ברפואות. ובלבד שלא יסיר בטחונו תמיד מהשם ושיהי' בלבו שהכל תלוי ברצונו ויתפלל תמיד לחזור לרופא שלא יטעה בו ושירפאהו על דו שהוא שלוחו של מקום אם זאת פוננתו.

ולא יהיה מאשר נאמר עליו גם בחוליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים ובזה סר בטחונו מהשם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו. וכתב האבן עזרא ורפא ורפא לאות שנתן רשות לרופאים לרפא המכות והפצעים שיראו בחוץ.

רק כל חולי שהוא בפנים בגוף ביז השם לרפאתו. להתיר דבר הרופאים דברי יחיד הם כי לפי דעתם כי האמת להאמין ולהשען ישר דרך על בוראו ולא על בינתו.

וכן בדרך המזלות ובדרך הרפואות כי הכתוב אמר כי אני ה' רופאך ואין צריך לעשות רופא אחר שותף. וכן אמר נהסירותי מחלה מקרבך וברך את לחמך ואת מימיה וקפך זה אשר לא תוכל להרפא.

גם כתוב באסא גם בחוליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים. גם כתוב מחצתי ואני ארפא כי הוא יכאיב ויחבש.

והנה הכתוב הפריש כי לא אמר ורפא ורפא מן הבגין הקל רק ורפא ורפא שהוא מבגין הכבד. והמפה היא מיד האדם ויוכל לרפאתו אדם.

אף מי ירפא מפת הש"י רק הכתוב אמר נה ויחבשנו. וטעם אשר לא תוכל להרפא פאשר תרפא ממכת בן אדם ע"כ.

אף ש'בספרי ראב"ע ש'לפניו אינו כל כף באריכות המקור חיים הביאו ב'לשון ש'פתבתי וכתב עליו מה שאמר והנה הכתוב הפריש כו'.

ר"ל כי הקל מזה השורש הוא יוצא כמו אל נא רפא נא לה. וזה הקל ראוי ל'יחסו להש"י כי הוא רופא ע"ד האמת.

אמנם ורפא ירפא שהוא מן הכבד והוא יוצא לשלישי. כלומר שגורם לרפאתו בסמי' ובעניני' אחרים אבל אינו רופא ממש: ורבינו בחיי כתב כל רפואה בבשר ודם לא מצאנוהו בכל הכתובים כי אם ב'דגש.

וכן רפאנו את בבל ולא נרפתה. אבל בהקב"ה מצינו ב'רפה.

והוא ש'פתוב רפאנו ה' נארפא. וכתוב הרופא לשבורי לב.

ארפא משובתם. וירפא אליהם את אבימלך.

כי אני ה' רופאך. והטעם בזה כי הרפואה בבשר ודם אינה אלא ע"י צער וטורח הוא ש'סבול הסם או המ'שקה המר.

אבל רפואה של הקב"ה בנחת אין שם צער כלל כי ברפת ה' היא תעשיר ולא יוסיף ע'צב עמה. ומה שאמרו רז"ל ורפא ירפא מכאן ש'ניתן רשות לרופא לרפאות.

לא אמרו אלא במפה ש'בחויץ ש'הכתוב מדבר בה. אבל חולי בפנים אין זה תלוי ב'יד הרופא אלא ב'יד הרופא כל בשר אשר ב'ידו נכש כל חי.

הנה ראב"ע מחלק בין מכת האדם למפת השם. ורבינו בחיי מחלק בין מפת פנים למפת חויץ.

והעולם לא נהגו כ'ותייהו בתר'ונייהו כמו ש'פתב הרמב"ן פר' ב'חקותי וז"ל הקלל כי בהיות ש'ראל שלמים והם רבים. לא תנהג ענינם בטבע כלל.

לא בגופם ולא בארצם לא בכללם ולא ב'יחיד מהם כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא. ולא להשתמר ב'דרך מדרכי רפואות כלל כמו שאמר כי אני ה' רופאך.

וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה. גם פי יקרום עון ש'יחלו לא ידרשו ברופאים רק ב'ביאים פאשר ה'יה ענין אסא וחזקיה ב'חלותו.

ואמר הכתוב גם ב'חליו לא דרש את ה' כ"א ברופאים. ואלו ה'יה דבר הרופאים נהגו בהם מה טעם ש'יזכיר הרופאים.

אין האשם רק בעבור שלא דרש השם. אבל הוא פאשר יאמר אדם פלוני לא אכל מצה בחג המצות כ"א חמץ.

אָבֵל הַדּוֹרֵשׁ הַשֵּׁם בְּנִבְיָא לֹא יִדְרֹשׁ בְּרוֹפְאִים וּמָה חֵלֶק לְרוֹפְאִים בְּבֵית עוֹשֵׂי רְצוֹן הַשֵּׁם אַחַר שְׁהִבְטִיחַ וַיְבַרֵךְ אֶת לַחֲמָה וְאֶת מִזְמָה וְהִסִּירוֹתַי מִחֻלָּה מִקְרָבָה וְהָרוֹפְאִים אִין מַעֲשֵׂיהֶם רַק עַל הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקָה לְהִזְהִיר מִמֶּנּוּ וּלְצוּוֹת עָלָיו.

וְכֵן אָמְרוּ כָּל כ"ב שָׁנִין דְּמַלְךָ רַבָּה רַב יוֹסֵף אָפִילוּ אֲנִימָא לְבֵיתָא לֹא קָרָא. וְהַמְשָׁל לְהֶם תַּרְעָא דְלֹא פְתִיחַ לְמַצְוֹתָא פְתִיחַ לְאַסְיָא.

וְהוּא מַאֲמָרֵם שְׂאִין דְּרַפְּנָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם בְּרַפּוּאוֹת אֵלָא שְׁנַהֲגוּ שְׂאֵלוּ לֹא הָיוּ דְרַפְּנָן בְּרַפּוּאוֹת יְחֻלָּה הָאָדָם כְּפִי אֲשֶׁר יִהְיֶה עָלָיו עוֹנֵשׁ חֲטָאוֹ וַיִּתְרַפָּא בְּרְצוֹן ה'. אָבֵל הֵם נִהְגוּ בְּרַפּוּאוֹת וְהַשֵּׁם הִנִּיחָם לְמַקְרֵי הַטְּבָעִים.

וְזֶהוּ כְּוִנְיָתָם בְּאַמְרֵם וְרַפָּא מְכָאן שְׁנַתְנָה רְשׁוּת לְרוֹפְאֵי לְרַפּוּאוֹת. לֹא אָמְרוּ שְׁנַתְנָה רְשׁוּת לְחוּלָה לְהִתְרַפְּאוֹת.

אֵלָא כִּינּוּן שְׁחֻלָּה הַחוּלָה וְכֹא לְהִתְרַפְּאוֹת כִּי נִהְגוּ בְּרַפּוּאוֹת וְהוּא לֹא הָיָה מַעֲדַת הַשֵּׁם וְשְׁחֻלָּתָם בְּחַיִּים. אִין לְרוֹפְאֵי לְאַסּוֹר עֲצָמוֹ בְּרַפּוּאוֹתוֹ לֹא מְפַנֵּי חֲשֵׁשׁ שְׂמָא יְמוּת בְּיָדוֹ אַחֲרֵי שְׂהוּא בְּקִי בְּמַלְאָכָה הֵיכִיא.

וְלֹא בְּעִבּוּר שְׂיֵאמֵר כִּי הַשֵּׁם לְבַדּוֹ הוּא רוֹפֵא כָּל בְּשָׂר שְׂכַבְרָה נִהְגוּ עַכ"ל. וְכֵן כ' בְּתוֹרַת אָדָם הִבְיָאוּ הַטּוֹר י"ד סִימָן שֶׁל"ו וְאִם הוּא כְּדַבְרֵי רַאב"ע וְכְדַבְרֵי רַבִּינוּ בְּחַיֵּי דְסַבְרֵי מַה שְׂדַרְשׁוּ חַז"ל שְׁנַתְנָנוּ רְשׁוּת לְרוֹפְאֵי לְרַפּוּאוֹת בְּמַכַּת שְׁחוּץ לְגוּף נְאֻמֵר לְמָה הוֹרוּ לָנוּ חַז"ל בְּכַמָּה דְּוָכְתִי בַּתְלֻמוּד עוֹנֵינִי רַפּוּאוֹת בַּפ' הַמוֹצִיא בְּמַסְכַּת שְׁבֵת.

וּבְפֶרֶק מִי שְׂאַחֲזוּ בְּמַסְכַּת גִּטִּין וּבַפ' אִין מַעֲמִידִין בְּמַסְכַּת ע"ז וּבְפֶרֶק אִין בֵּין הַמְּוֹדָר בְּנִדְרִים וְרַבָּם עַל עוֹנֵינִי מַכַּת פְּנִימִי'. וְאִם לֹא נִיָּתָן רְשׁוּת לְרַפּוּאוֹת מַכּוֹת הִלְלוּ וְכִי עָשׂוּ תַקְנָה לְעוֹבְרֵי עֲבָרָה.

גַּם מַה דְּאִיתָא בַּב"מ פֶּרֶק הַפּוֹעֲלִים שְׂמוּאֵל יְרַחֲמֵנָּה אֲסִינְיָא דַר' הָוֵי חֲלַשׁ ר' בְּעֵינֵיהּ כו'. וְהֵתָם בְּמַכַּת פְּנִימִית שְׂבָאָת ע"י הַשֵּׁם ית' מִיָּרִי וְחֻלִּילָה לְהוּ לְשַׁנֵּי מְאוּרוֹת הַגְּדוּלִים לְעֲשׂוֹת שְׂלֵא נִיָּתָן רְשׁוּת לְעֲשׂוֹתוֹ אֵלָא מַה שְׂאָמְרוּ שְׁנִיָּתָן רְשׁוּת לְרוֹפְאֵי לְרַפּוּאוֹת בְּכָל עוֹנֵינִי רַפּוּאוֹת קְמִיָּרִי הֵן פְּנִימִית הֵן חֻצוֹנִית וְהֵיא רְשׁוּת רְשׁוּת דְּמַצְנָה הוּא לְרַפּוּאוֹת.

וּבְכָלֵל פִּיקּוּחַ נְפֶשׁ הוּא וְהַזְרִיז הָרִי זֶה מְשֻׁבָּח. וְאִם מוֹנֵעַ עֲצָמוֹ הָרִי זֶה שׁוֹפֵף דְּמִים.

וְאַפְּי' יֵשׁ לוֹ מִי שְׂיִרְפְּאָנוּ שְׂלֵא מִן הַכָּל אָדָם זוֹכָה לְהִתְרַפְּאוֹ: לְכֵן אֵל יִמְנַע אָדָם עֲצָמוֹ מִן הַרְפּוּאוֹת וְאִין לְהַנִּיחַ הָאָדָם לְטַבַּע. אֵל יְבַטֵּחַ בְּשֵׁם ה'.

וְאִם יִהְיֶה בְּקִי הָרוֹפֵא אוֹלֵי יוֹעִילוּהוּ בְּשִׂפְיָר חֲלִיו וְיִמְנַעְהוּ שְׂלֵא יֵאכֹל דְּבָרִים שְׂיִכְבִּידוּ חֲלִיו וְיֵאכִילָהוּ דְּבָרִים הַמוֹעִילִים הֵן בְּמִינֵי מַאֲכָלִים הֵן בְּמִינֵי הַסַּמָּנִין. מִיָּהוּ לֹא יִתְעַסֵּק בְּרַפּוּאָה אֵלָא א"כ יִהְיֶה בְּקִי וְיִודַע בְּחֻמְקָה וּבְמַלְאָכָה וְלֹא יִהְיֶה שָׂם גְּדוּל מִמֶּנּוּ.

אָבֵל כָּל מִי שְׂאִינוּ יוֹדַע בְּטוֹב מְלָאכַת הַרְפּוּאָה לֹא יִהְיֶה לוֹ עֵסֶק בָּהּ אִם יִרְצֶה שְׂלֵא לְהִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ כִּי רַבִּים חֲלָלִים הַפִּילָה חֲסָרוֹן הַיְדִיעָה וְעֲצוּמִים כָּל הַרוּגֵיהּ. וְאִם שְׂאִינוּ בְּקִי בְּהוֹרְאוֹת אִיסוּר וְהִתְרַ.

ובמקום שיש גדול ממנו אין לו להורות. מה לעשות בספנות נפשות שהוא שופך דמים וסופו יורד לגיהנם.

ואפ'י הבקי אם רפא שלא ברשות ב"ד חייב לשלם וכ"ש מי שאינו בקי. ואם הרשו בו למי שאינו בקי פטור מדיני אדם וחיוב בדיני שמים.

הרופא רשאי ליטול שכר טורחו ובטלתו. אבל שכר לימוד החכמה אסור.

שקרי אמרו על לימוד התורה והמצוות. מה אני בחנם אף אתה בחנם.

כ"ש בספנות נפשות ואבדת הגוף. מי שיש לו סמנין ונחבירו חולה וצריך להם אסור לעלות בדמיהם יותר מן הראוי.

ולא עוד אלא אפילו פסקו לו בדמיהם הרבה מפני צורך השעה. אין לו אלא כדי דמיהם לפי ראות אומני הבשמים או הרופאים היודעים כף הסם.

לפי הרגילות הרופא שהתנה בשכר גדול רשאי שקרי שכר חכמתו הוא מוכרנאין לו לחכמה ערוך יקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה. ואע"פ שמצוה עליו לרפאות שקרי כל מצות עשה המוטלת על כל ישראל אם ננדמנה לאחד ולא עשאה אלא בדמים אין מוציאין ממנו ולא מפקיעין ממנו חיובו שאין זה דומה לרביית שיוצא בדיינים התור' אמרה וחי אחיה עמו החזר לו מה שלקחת ממנו כדי שיחיה עמו.

אבל זה שנמן לו החיים והשלום אינו מן הדין שיקפחו שכרו דאם לא כן נעלת דלת בפני חולים. רופא שאסור הנאתו על שמעון.

וחלה שמעון אם אין מנהג המקום ליתן לרופא שכר יכול לרפאותו אפילו בידו ואפילו יש אחר שירפאו. אבל אם דרו ליתן שכר לרופא לא ירפאו בחנם לפי שאסור הנאתו על חבירו.

לא יגהה ממנו מזורו. אם יכאב עליו פשרו.

אם שכיר הוא בא בשכרו: חלק חמישי בהלנית המת וקבורתו והספדו פרק ראשון כל עניני עסקי המת הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו לכן אין עושין לו שום דבר שהוא מעניין עסקי המת.

ואין חוצבין לו קבר ואפ'י אם הנה גוסס בע"ש אין חוצבין כדי שאם ימות קודם שבת שיקבר בו ביום. וכתב הרוקח בשם רב יהודה הקסיד דאין לקבור שום קבר אם אין נותנין את המת בתוכו מבעוד יום.

כי כל קבר אשר יחצב וישאר פתוח עד למחר לא ילכו ימים מועטים שימות אדם מן בני העיר עכ"ל. וכן אסור לגרום למת שימות מהרה כגון מי שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להפרד אסור להשמיט הכר והכסת מתחתיו מפח שאו' שיש נוצות מקצת עופות שגורמין זה.

וכן לא יזיזו ממקומו. וכן אסור לשום מפתחות בית הכנסת תחת ראשו כדי שיפרד.

אבל אם שם דבר שגורם עיכוב יציאת הנפש. כגון יש סמוך לאותו בית קול דופק כגון חוטב עצים.

או שיש מלח על לשונו ואלו מעכבים יציאת הנפש. מותר להסירו משם דאין בזה מעשה
כלל אלא שמסיר המונע: ב כתב הכלבו פתב הרב פיון שנטה אדם למוות אין רשאי
ליפרד ממנו כדי שלא תצא נפשו והוא יחידי וימות בעגמת נפש.

מפני שהנפש משתוממת בשעה שהוא יוצאת מן הגוף. ועוד שמא יקשו איבריו ויבא
לידי גנות ע"כ.

ומצוה לעמוד על האדם בשע' יציאת נשמה שנא' ויחי עוד לנצח לא יראה השחת כי
יראה חכמים ימותו וגו'. וכתב בספר חסידים מי שיושב לפני חולה בשעה שנוטה למוות
ואין שם אדם אחר שידע בענין המת לעיין עליו מתי תצא נפשו ויפשוט אבריו ויעצים
עיניו ויעסוק בו והגיע זמן תפלה אל יצא משם להתפלל: ג כתב הכלבו מנהג לשפוף כל
המים שאובים שבשכונת המת.

וטעם המנהג לסימן שידעו הכל שיש בו מקרה מות ולא יהיה מודיע בפה ויהיה מוציא
דבה. וי"א כי הטעם לפי שמלאך המות מפיל במים טפת סם המות.

וטעם הראשון כתבוהו התו' בפרק אלו מגלחין. ולפי הטעם הזה אם אין שופך אותן אין
חפש לשותן.

אבל יש לחוש לטעם השני ואין לשותן אלא על הארץ ישפכנו כמו שכתב התשב"ץ
פעם אחת נפטר מת אחד בבית אחד ושטה אחד מן המים שהיו בבית בשעת פטירת המת
וכשראה החכם גער בו שלא לשותות בשעת פטירת המת ולאח' שעה קלה יצאה נשמתו
של אותו ששטה.

ושאלו לחכם מה ראית' שגערת' בו. אמר אני ראיתי את המלאך המות ששפף את
ספינו במים שהיו באותו הבית לאחר פטירת המת עכ"ל.

בסימן תמ"ד כתב עוד למנהג זה שכשמתה מרים הנביאה פסק הבאר דכתיב ולא היו
מים לעדה שבזכותה היה הבאר הולך ואנו מרמזין לזה שהוא גדול ובדין הוא שיפסקו
המים בשבילו: ד כתב עוד התשב"ץ מדרש מה שמטהרין המת לפי שכשהנשמה יוצא
מן הגוף רואה פני השכינה ומחמת פחד פולטת זרע ומטמא את הגוף.

והספר חסידים כתב כל עומת שבא כן ילך כשנולד רוחצים אותו. וכשמת רוחצים אותו.

וכתב הרוקח בשם רבינו יהודה החסיד דכשמתהרין את המת אין מהפכין את הדף
שטהרוהו עליו כי יש סכנה שמא ימות אחד בתוך ג' ימים. וכתב עוד כשמוציאין המת
מן הבית יש ליזהר שלא יצא אדם ראשון: ה כשמת קבור אז ילקטו עצבים ויאמרו
יצינו ויפרחו מעיר כעשב השדה.

ויש לוקחין וזורקין עפר ואומר זכור כי עפר אנחנו מה שנוהגין לתלוש העשבים כתב
הרוקח והתשב"ץ גרמז מהאי קרא יצינו ויפרחו מעיר כעשב השדה. שיהו מציצין
המתים כמו עשב בתחנית המתים ולפי שנמשלו לעשב תולשים העשב.

ומה שמשליכים אחריהם ולא לפניהם שראיתי במדרש שהנשמה מלנוה את הגוף של
מת עד הקבר ואינה רשאי לחזור לאחור' עד שיתנו לה הקהל רשות וזריקה לאחורה
הוא סימן לרשות כמו תלכי למנוחייכי.

וְכַתֵּב עוֹד מֵה שְׁנוּטְלִין יְדִיהָ' כְּשֶׁבָּאִין מִן הַמֵּת לְקַוְּבָרוֹ זֶהוּ סִימָן שְׁלֵא מֵת בְּעוֹן הַקְּהֵל.
כְּלוּמַר יְדִינוּ לֹא הָיוּ בְּמִיתַת הָאִישׁ הַזֶּה.

כְּדֹאמְרֵי גַבִּי עֲגֵלָה עָרוּפָה וְרַחֲצוּ יְדֵיהֶם וְאָמְרוּ יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ כָּפַר לְעַמֶּה
יִשְׂרָאֵל. וְהַטּוֹר י"ד כְּתֹב וְנִהְיֶה לְקַנְחָה בְּעֶפְרַר וְלִתְלוּשׁ עֵשֶׂב מִן הַמְּחַוְּבָר וְלִרְחוּץ יְדֵיהֶם
בַּמַּיִם.

וְהֵם אוֹמְרִים שֶׁהֵן רוֹמְזִים לִיצִירַת אָדָם כְּעֵנִין שְׁאָמְרוּ בַּהֲגֵדָה וְלִקְחַת הַפָּהוּ מֵיָם קְדוֹנִשִּׁים
בְּכָלֵי חֶרֶס וּמִן הָעֶפְרַר. לָמָּה מַיִם וְעֶפְרַר שְׁתַּחֲזִילֶת' מִן הַמַּיִם וְסוֹפָה לְעֶפְרַר.

לְפִיכֹף גְּבֻדָּתָה בַּמַּיִם וְעֶפְרַר אִם טְהוּרָה הִיא כְּבָרִיזִיתָא וְאִם לֹא חוֹזְרָה לְעֶפְרַר. וְכֵן הַמַּיִם
וְעֶפְרַר אֵלּוּ רָמְזוּ לִיצִירָה וְלִמִּיתָה.

וְהַעֲשֵׂב רָמְזוּ לְתַחֲזִיית הַמַּתִּים כְּעֵנִין שֵׁנָא' וְיִצְיָצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאֲרָץ וְכֵן כֵּת' הַרְמַב"ן
בְּתוֹרַת הָאָדָם. וְכַתֵּב עוֹד עַל מַה שְׁנִיחָה לְקַנְחָה בְּעֶפְרַר וְלִתְלוּשׁ עֵשֶׂב וְלִרְחוּץ יְדֵיהֶם מִפִּי
אֶחָד מִרְבוּתֵי שְׁמַעְתִּי קִבְּלָה בְּיָדוֹ שֶׁהוּא רָמְזוּ לְטְהַרַת הַטְּוִמָאָה לֹאמַר טְוִמָאָה זֹאת אֵינָה
נְטְהַרַת אֲלֵא כְּבָעִין ג' דְּבָרִים הִלְלוּ מַיִם וְאֶפְרַר פָּרָה וְאִזּוּב זֶה טַעַם יָפָה עַכ"ל.

וְאֵע"ג וְאִין אֲנוּ נוֹהֲגִין לְקַנְחָה בְּעֶפְרַר יֵשׁ לְתִלוּשׁ עֵשֶׂבִים עִם עֶפְרַר לְזִכַּר שְׁלִשְׁתָּן אֵלּוּ. וְכֵן
כְּתֹב הַפְּלִבּוֹ תוֹלְשִׁין עֵשֶׂבִים בְּצָרוֹר עֶפְרַר וְזוֹרְקִין עַל רֵאשִׁים דְּרָף צַעַר עַל דְּרָף וְיִזְרְקוּ
עֶפְרַר טַל רֵאשִׁיהֶם הַשְּׁמִימָה עַכ"ל.

אִף כִּי הוּא כְּתֹב כֵּן מִטַּעַם אַחַר וְלֹא מִהַטְּעָמִים דְּלַעֲיֵל נִכּוֹן לְנִהְיֶה כְּנוֹתִיָּה כְּדִי לְרַמּוֹז
לְדְבָרִים הִלְלוּ שְׁבַשְׁנֵי הַטְּעָמִי דְּלַעֲיֵל כִּי נִכּוֹנִים הֵן. וְרַבֵּינוּ בַּחֲזִי בְּפָרְשַׁת חֻקַּת כֵּת' טַעַם
לְרַחֲצַת יְדֵים שֶׁהוּא רָמְזוּ לְתַחֲזִיית הַמַּתִּים שְׁפָל הָעוֹלָם יִהְיֶה נִזְהָר מִן הַטְּמָאוֹת.

הוּא שְׁאָמַר הַנְּבִיא וְזִרְקִתִי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוּרִים וְטְהַרְתֶּם. וּמִהָר"י מוֹלִי"ן בְּתַשׁוּבָה סִימָן
כ"ג כְּתֹב יָפָה עוֹשִׁין שְׁרוּחְצִים יְדֵיהֶם וּמַשׁוּם רוּחַ הַטְּוִמָאָה הַשׁוֹרָה בְּבֵית הַקְּבָרוֹת
שְׁתַּשְׁרָה עֲלֵיו רוּחַ הַטְּוִמָאָה.

וְנִטְיֵלַת יְדֵים מְעַבְרִין. דְּמַה"ט נְטְלִינָא שְׁחַרִית דְּשִׁינָה אַחַת מִס' בְּמִיתָה מַשׁוּם בַּת מְלֶךְ.

וְכַמָּה מִיָּנִי נְטִילוֹת מְנוּ רַבּוֹתֵינוּ פ' עַרְבֵי פְסָחִים דְּמַעְבִּיר רוּחוֹת רַעוֹת. וְנִטְיֵלָה שְׁאֲחַר
הַמֵּת מְנִהְגָא הוּא וְאִסְמְכוּהָ אֶקְרָא יְרַחֲצוּ אֶת" יְדֵיהֶם" ס"ת מֵת כֹּף נִמְצָא בְּגִימּוּקִים.

וּמְקוּבְלָנִי מִפִּי מ"ז שְׁיֵשׁ לְרַחוּץ גַּם הַפָּנִים עַל שֵׁם וּבִלְע הַמְּנוֹת לְנִצְחָה וּמְחָה אֱלֹהִים דְּמַעָּה
מַעַל כָּל פָּנִים וְגו'. וְשׁוּב מְצִאתִי ק בְּרוּחַס וְעֵיקַר הַטַּעַם לְהַעְבִּיר רוּחַ הַטְּוִמָאָה כְּדִלְעִיל
דְּמַשׁוּם דְּמִלְאָה הַמְּנוֹת מְרַקַּד בֵּין הַנְּשִׁים בְּחִזְרַת' כְּדֹאִיתָא בְּפָרְכּוֹת אֶלְמָא דְּמִתְלִנָּה עִם
הַחֹזְרִים, וְכִמוֹ שְׁפִי רָשָׁב"ם בְּפִר' הַמּוֹכֵר פִּירוֹת שְׁהַשְׁדִּים מִתְלוּיִם עִם הַחֹזְרִים ע"כ.

וּמִפְּנֵי זֶה יוֹשְׁבִים ג"כ ג"פ דְּכָל זְמַן שְׁיִוְשְׁבִין בּוֹרְחִין מְמַנּוּ. וְלִכֵּן נוֹהֲגִין לֹאמַר וַיְהִי נוֹעַם
וַיֵּשׁ לְכַפֹּל אֶנְרָף יָמִים כְּמוֹ שְׁכַתְּבִתִּי לְעִיל סִימָן שַׁצ"ב בְּעַמּוּד הָעֵבֻדָּה.

אוּ מִתְחִילִין יוֹשֵׁב בְּסִטְרָה עַד כִּי אֲתָה ה' מַחְסִי כְּדִלְעִיל לֹא כְּאוֹתָן הַמִּתְחִילִים יוֹשֵׁב בְּסִטְרָה
עַד אֲלֵיךָ לֹא יִגַּשׁ וְלֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבִּינוּ מַה יְדַבְּרוּ. וְכַתֵּב בְּתַשׁוּבַת מְהָרִי"ל שְׁיֵשׁ לְהַקְפִּיד

מאוד שלא יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ וישב ג"פ בחצר ב"ה ומנהג אבותינו תורה היא.

וכתב התשב"ץ פי הקדמונים הקרימו שלא ליטול מן הנקהר פי פעם אחת בקשו גוים עלילה והרגו כמה יהודים: ו גרסינו במועד קטן א"ר לוי הנפטר מחברו אל יאמר לו לה בשלום אלא לה לשלום שהרי יתרו אמר לו למשה לה לשלום עלה והצליח.

דוד שאמר לא בשלום בשלום הלה ונתלה. והנפט' מן המת אל יאמר לו לה לשלום אלא לה בשלום שגא' ואתה תבא אל אבותיה בשלום.

ופירשוהו רש"י והתו' והנפטר מן המת פשהיו מוליכין ארונות ממקום למקום לקבורה היו מלוין אותו מעיר לעיר וחוזרין אלו ומלנוי' אחרים אותו משם והלאה והחוזרין קרי נפטרין ונוטלין רשות להפטר ממנו וכתב מהרר"י חביב בבניאר הנפטר מן המת אל יאמר לו לה בשלום וכפי הפשט הוא טעם אמתי ונכון בנוי על שורש אמתי הקדו' אצלנו.

והוא פי כל איש ישאל חייב להשתדל בהיותו בחיים לעשו' רצון אבינו שבשמים בעיון ובמעשה. ועה"ב הוא עולם הגמול כמו שאחז"ל היום לעשות' ומחר ליטול שכם.

ואם יתחייב לכל נפטר ק המת שלא יאמר לו לה לשלום שהפנונ' בו שא איך ישיג השלום. אלא לה בשלום שר"ל לה עם השלום אשר יגעת בו בהיותה בחיים.

ומטעם זה הנפטר מן החי יאמר לו בהפ' לה לשלו'. שרוצה לומר להוסיף על שלמותה כל ימי חייה ואל יאמר לו לה בשלו'.

שזה יורה שילף בשלום שפבר דרש עד היום ולא יוסיף עוד חס ושלום: פרק שני בהלכות המת וקבורתו לוי' למת וקבורתו היא גמילת חסדים עם החיים ועם המתים. ולקניי' מצוה זאת מתבטלין בני אדם מפל דבר אחר ואפ' מתלמוד תורה שהיא מצוה שקולה כנגד כל המצוות כולן.

כדגרסינן במגלה פ' בני העיר ובכתובות פ' האשה שנתארמלה ת"ר מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת פלה לחופה. אמרו עליו על ר' יודא בר אילעאי שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת ולהכנסת פלה.

בד"א בשאין שם כל צרכו אבל יש שם כל צרכו אין מבטלין. וכמה כל צרכו א"ר שמואל בר אויה משמיה דרב פפא תליסר אלפי גברי ושימא אלפי שיפורא.

ואמרו לה תריתר אלפי גברי ומנייהו שימא אלפי שיפורא. אמר רב שישת ואיתימ' ר' אמי ואיתימא ר' יוחנן כנתינתה כה נטילתה.

פה נתינתה בס' רבוא אף נטילתה בס' רבוא. וה"מ למאן דקרי אכל למאן דמתני.

פי' לאחרים לית. ליה שיפורא.

ולמאן דקרי ותני כתב בה"ג שפינון שיש לו מי שמתעסק עמו אין צריף להתבטל בשבילו. ורב נטרונאי כתב דכי ליכא עשרה מבטלין.

וְכַתֵּב הַרְמַב"ן דְּטַעֲמָא דְּמִסְתַּבֵּר הוּא דְּהָא אִיכָא שׁוּרְהּ וְקַדִּישׁ וּבְרַכְתָּ אַבְלִים דְּכַעֵי י'.
וְכַתֵּב עוֹד דְּאִין צְרִיף שְׂיַדַע בְּנֻדְאֵי שְׂיַשׁ לוֹ כָּל צְרַפּוֹ אֲלָא כִּינּוּן שְׂיַשׁ בְּעִיר מִי שְׂרָאוּי
לְעֶסְנֹק בּוֹ אִין צְרִיף לְרֵאוֹת אַם יֵשׁ מִי שְׂיַעֲסֹק בּוֹ אֲלָא כִּינּוּן שְׂיַשׁ מִי שְׂיַעֲסֹק ת"ת קוּדְם.

וְהָרָא"ש כּוֹתֵב בְּסוּ' מ"ק וְהָתוּ' וְרַש"י פ' ב' דְּכַתְּנֻבוֹת בְּשֵׁם הַשְּׂאֵלְתוֹ' כְּדַבְּרֵי בַה"ג וְלֹא
הֵבִיאוּ חוֹלֵק בְּדָבָר. וְהָרִיטְב"א בַּפ"ב דְּכַתְּנֻבוֹת כְּתִב בַּל' הִזָּה לְמֵאן דְּלֹא קָרִי וְתַנְי אָמְרוּ
בְּשֵׂאֵלְתוֹת דְּבַעֲשָׂרָה סְגִי.

וּמִיָּהוּ כְּתִב בְּסִפְרָא מְצֻנָת לר"ם מְקוֹנֵי דְּעַכְשָׁיו בְּכָל אֲדָם מִיִּשְׂרָאֵל מְבַטְלִין מִן הַסְּתָם
שְׂפִנְלָם מְלֵאִים מְצוֹת כְּרִימּוֹן וְאִין לֵה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שְׂאִינוּ אוּ בְּמִקְרָא אוּ בְּמִשְׁנָה. וְלֹאֲשֵׁה
בַּעֲשָׂרָה סְגִי לֵה עַכ"ל הָרִיטְב"א.

וְכוּ נִהְגוּ בְּאֲשֵׁה וְתִינוּק לְקוּלָא. וְנִרְאָה דְּאָרְף מִי שְׂסוּבֵר דְּאֲשֵׁה דִּינָה כְּמֵאן דְּלֹא קָרִי וְתַנְי.
הֵנִי נְשִׂי דַת"ח אֲשֶׁר מְצַפִּין יוֹם וְלִילָה לְבִיאַת בְּעַלְיָהּ מְב"ה נְאֻז מְאָכִילִין וּמְשַׁקִּין אוֹתוֹן.
דִּינּוּן כְּמִי שְׂקָרוּ וְתַנּוּ בְּעַצְמָן כְּדֵאִתָּא בְּמִסְכַּת יוֹמָא שְׂוָא לְכֶם מְשַׁכְּמִי קוּם מְאֲחָרֵי שְׂכַת
אֲנֻכְלֵי לְחָם הָעַצְבִּים כּוּ יִתּוּן לִידִידֵי שְׂיַנָּה.

א"ר יִצְחָק אֵלוּ נְשׁוּתִיָּהּ שֶׁל ת"ח שְׂמַנְדָּדוֹת שְׂיַנָּה מְעִינֵיהֶם בַּעַה"ז וְזוֹכוֹת לְחַיֵּי הַעַה"ב.
וְכָל זֶה לֹא אִינְרִי אֲלָא בַשַּׁע' הוֹצָאתוּ שְׂצָרִיכִין לְהַתְּבַטֵּל לְלִנְתוּ אֲבָל כָּל זְמַן שְׂמֻנְטֵל
לְקוּבְרוּ אִין מְבַטְלִין בְּשִׁבְלֵי ת"ת.

אֲלָא אַם יֵשׁ חֲבוּרוֹת בְּעִיר שְׂכָל אַחַת מִתְּעַסְקַת יוֹמָה. אוֹתָהּ שְׂאִינָה יוֹמָה מְוַתְרַת בִּין
בְּתַלְמוּד בִּין בְּשִׂאָר מְלֵאכּוֹת.

וּבְשַׁעַת הוֹצָאתָהּ מְבַטְלִין כָּל שְׂאָר מְלֵאכּוֹת וּבְאִין לְלִנְתוּ אִפִּי' אִי לֹא קָרִי וְתַנְי. דְּלֹא
מְפַלְגִינוּ בִּין קָרִי וְתַנְי אֲלָא בְּבִיטוּל ת"ת.

אֲבָל בְּשִׂאָר מְלֵאכּוֹת אִפִּי' אִי לֹא קָרֵא תַנְי הַכָּל בְּטָלִים וּבְאִין לְלוּוֹתוֹ. וְאַם אִין חֲבוּרוֹת
בְּעִיר כָּל בְּעַלֵי מְלֵאכּוֹת צְרִיכִין לְהַתְּבַטֵּל וְלְהַתְּעַסֵק בּוֹ עַד שְׂיַקְבֵר אֲבָל מַת"ת אִין צְרִיכִין
לְהַתְּבַטֵּל אֲלָא בְּשַׁעַת הוֹצָאתוֹ כְּדִפְרִינְשִׁי'.

וְאִתָּא בַּפ' מִי שְׂמַתוּ אָמַר רַחֲבָה אָמַר רַב יוֹדָא אָמַר רַב הַרְוָאָה הִמַּת וְאִינוּ מְלוּהוּ עוֹבֵר
מְשׁוּם לְוַעַג לְרַשׁ חֲרַף עוֹנֵשׁהוּ. וְכַתֵּב הַר"ר יוֹנָה כָּל הַרְוָאָה אֵת הִמַּת וְאִינוּ מְלוּהוּ כְּלוּמַר
אֵעִפ"י שְׂאִינוּ נוֹשְׂאִים אוֹתוֹ לְקוּבְרוּ כִּינּוּן שְׂרֹוּאָה שְׂנוּשְׂאִי אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ וְאִינוּ מְלוּהוּ אוֹתוֹ
עוֹבֵר מְשׁוּם לְוַעַג לְרַשׁ.

וְאַם לְוַנְהוּ מַה שְׂכָרוּ עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר מְלוּהוּ ה' חוֹנֵן דָּל. יְרוּשְׁלָמִי א"ר יוֹסִי אֵילָן
דְּקִינְיָ מִשְׁמִי מִיתָא לֹא קִינְיָ אֲלָא מִשְׁמִי אֵילָן דְּגַמְלִין לִיה חֶסֶד.

וְכַתֵּב הַר"ץ גִּיאוֹת ש"מ עוֹמְדִין לְפָנֵי הִמַּת וְכוּן רְאִינוּ חֲסִידִים וְאֲנָשִׁי מְעַשֶׂה עוֹשִׂים. ר"ל
אִפִּי' בְּמִקוּם שְׂאִין צְרִיכִין לְלִנְתוּ צְרִיכִין לְעַמּוּד מְפָנִיו.

וְאִין רְאוּי לְקַבּוֹר צְדִיק אֲצֵל רַשָּׁע וְרַשָּׁע אֲצֵל צְדִיק. וְרֵאִיָּה מְאֲלִישָׁע שְׂנֵאָמַר וְיָהִי הֵם
קוּבְרִים אִישׁ וְכוּ' וְיִשְׁלִיכוּ הָאִישׁ בְּקַבְּרֵי אֲלִישָׁע וְיַחֲזִי וְיָקָם עַל רִגְלָיו.

וארז"ל ב'פ' נגמר הדין על רגלו עמד ולביתו לא הלה פדי שלא ישארו עצמותיו אצל עצמות אלישע. וכן אין קוברין צדיק וכשר בינוני אצל חסיד מן פלג.

כהוא צורבא מרבנן אמרי ב'פ' אלו מגלחין עיניהם למערת' דחסידי ולא קבלוה למערת' דדייני וקבלוה דעבד כר' אלעאי כו'. ואיתא ב'פ' הפועלים פשאו לקבור את ר"א בר שמעון אמרו יקבר הבן אצל האב לא הניחו נחש לקברו לפי שלא סבל עמו צער מחילה וכתב הצינוני פ' ניחוי וא"ת מה מזיק לאב או לצדי' אחר להקבר אצלם.

אלא פשהצדיקים נחים על משכבותם מגלין להם רזין עליונים ותחתונים. ואם נקבר אחר אצלם שאין שנה להם במעלת' ימעטו העליונים מלהגיד ולגלות להם סודות אשר בהם יתנו פאלו יאכלו כל טוב שבעה"ז.

וכן ר' יהושע בן לוי הלה עם אליהו עד ר' שמעון בן יוחאי א"ל אליהו לר"ש אם ברשותך יכנס ריב"ל לשאול לך הלכה ממה שאמרת. א"ל אם נראה הקשת בימיו אינו ראוי לבא אלי.

ולמה היה קשה לו כי היה נרא פן ימעטו לו סתרי עליונים ורזי תחתונים בעבור ר"י. וא"ת אם נקברים זה אצל זה מה מזיק להם הלא הנשמות אינם יחד.

אלא לבסוף מניחין הנשמות על העצמות ומדברים תמיד עם המתים והנשמות חוזרות אצל עצמות. וידוע למקובלים שבעצמות של אדם יש דעת לשמוע ויכולת בהם להפוך את עצמם אם יעשו מרובעות מכל צד ולא אוכל לפרש פן יחטאו בהם אנשי און פאשר כתב איש סודי רזי.

שוב כתב אם אין תחיה ואין דעת לרוח אחרי צאתה מן הגוף פשמת א"כ למה צנה יעקב אבינו ע"ה לקברו אצל אבותיו. הנה יש מחכמי חיצונית אומרים מופת אמתי שיוכל אדם לדעת שאין הרוח מת במיתת הגוף שהרי אדם יוכל לתקן מעצמות המתים קוביאות שכל מי שירצה להרויח בשחוק ירויח פחפצו פמבואר עכ"ל ב'פ' ויחי.

וב'פ' בשלח הוסיף וכתב וז"ל כתב סודי רזי למה צווי יעקב ויוסף להעלות עצמותיהן לא"י. הוא טעם מבואר ממה שנ' ביום ההוא יוציאו עצמות מלכי יהודה ושטחום לשמש וגו' כי היו מכונני לצערם שלא יבא להם מנוח' אפי' אחר מיתתם.

כהוא עובדא דמלכה אחת תקנה מן שיני אויביה קוביאות לוורצ"ו בל"ש ומן שיני אויביה ט"ז מלמטה וט"ז מלמעלה לשחוק שקאק"י פדי שלא יתא להם מנוחה וכן השחוק עוד היום ט"ז שחורי' וט"ז לבנים לכך יוציאו עצמות מלכי יהוד' ואת עצמות שריו ושטחו' האויבים פדי לשחוק בהן לצערם כל הימים דוגמת עצמות יוסף שהיו מגולגלים עד בואם אל המנוחה פי עוד רוח עליהם פאשר ביארנו וכתב רבינו ירוחם בשם רבינו יהודא החסיד אין לקבור ב' מתים יחד שהיו שונאים זה את זה שאף במותם אין להם מנוחה יחד וכ"כ הרוקח בשם החסיד ז"ל: פרק שלישי בעניני הספד מצנה גדולה להספיד על המת פראוי.

ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים הלב פדי להרבות בכייה פדאיתא בפ"ק
דברכות אגרא דהספדא דלוי. ופי' הרמב"ן דלוי שיגביה קולו בהספד על החכמים
והפזרים פדאמרין אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא.

ויש להזכיר שבחו ואסור להפליג יותר מדאי אלא מזכירין מדותיו הטובות שבו ומזכירין
קצת רק שלא יפליג ביותר. ואם לא היה בו מדות טובות כלל לא יזכיר עליו.

וחכם וחסיד מזכירין להם חכמתן וחסידות. וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל מי
שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו.

גורם רע לעצמו ולמת פדאיתא באבל רבתי ובברכות פרק הרואה ארשב"ג פשם
שנפרעין מן המתים פד נפרעים מן הספדנים כו'. ופי' הרא"ש בפ' אלו מגלחין נפרעים
מן המתים פשמספידים את המת דבר שאין בו כלל הוא לו למזכרת עון.

והמספידו פראוי שפרו הרבה מאד פדאי' בכר"א דאורג תניא מפני מה פניו וכוונתו של
אדם מתים פשהם קטנים. פדי שיבכה ויתאבל על אדם פשר.

אטו עירבונא שקלי מיניה. אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם פשר שכל הבוכה
ומתאבל כל אדם פשר מוחלין לו על עונותיו בשביל פבוד שעשה.

וגרסי' נמי התם אר"ש פן פזי אריב"ל משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם פשר
הקב"ה סופרן ומזיחין בבית גנזיו. שנ' נודי ספרת אתה שימה דמעתי וגו'.

אבל מי שמתעצל בהספדו של חכם עונשו גדול פדאית' התם אמר רב יהודא אמר רב
כל המתעצל בהספדו של אדם פשר ראוי לקברו בחייו. שנ' ויקברו אותו בגבול נחלתו
בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר גועש.

מאי להר גועש מלמד שגועש עליהם הדר לקוברן: ויש להקשות על מאמר זה מה ענין
עונש זה למתעצל בהספדו של חכם. והלא כל מדותיו של הקב"ה מדה פנגד מדה פדאיתא
נמי במאמר הסמוך לזה א"ר חזינא בר אבא א"ר יוחנן כל המתעצל בהספדו של חכם
אינו מאריך ימים מדה פנגד מדה.

פי' רש"י הוא לא נתאבל על שנקצרו ימי החכם אף לחייו לא יחולשו מן השמים. ונראה
ליישב דעונש זה ג"כ מדה פנגד מדה והוא כי ידוע הוא שכ"ז שאדם בחייו.

א"א לספר בשבחו שמתוך שפרבין לספר בשבחו יש שם שמזכירין גנותו. יש משנאה.
ויש מקנאה. ולזה אמר שלמה ע"ה מברך רעהו בקול גדול בפוקר השכם קללה תחשב
לו.

ואיתא נמי בפ' גט פשוט תני רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו
של חברו שמתוך טובתו בא לידי רעתו. אבל לאחר מותו של אדם יכול לספר עד תכלית
שבחו ויהיה לו לשם ולתהלה כי פלם פאחד עונים ואומרים ברוך יאמרו.

ובזה הנהירו חכמים פחי שלא לספר בשבחו פדלעיל. אבל במת הנהירו בהיפוך שיש
לספר בשבחו.

וְאָפִי' לְהוֹסִיף מְעַט כְּדַאִיתָא בְּאַבְל רַבְתִּי אֵין מוֹסִיפִין בְּתַחֲלָה אַבְל מוֹסִיפִין עַל הָעֵינָקֶר פִּי' אֵין מוֹסִפִּידִין בְּכַבּוּד מִי שְׂאִינוּ רְאוּי לְכָה בְּשַׁעַת הַהֶסְפֵּד. אַבְל אִם הִיָּה רְאוּי בְּכַבּוּד מוֹעֵט מְאָרִיכִין בְּכַבּוּד וּמוֹסִיפִין מְקַצָּת.

וְזֵהוּ שְׂאָמַר שֶׁהַע"ה וְשָׁבַח אֲנִי הַמְּתִים שְׁפָכֶר מֵתוּ מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר חַיִּים עֲדָנָה. כִּי בְּמֵתִים לֹא זֶה שְׂוִיכָל לְשַׁבְּחָם עַד תְּכַלִּית שַׁבְּחָם בְּלִי מוֹנַע.

אֵלָּא הוּא אַכִּי' מְצֻוֶה לְשַׁבְּחָה' וְאָמַר שֶׁהוּא מְקַיֵּים מְצֻוֶה זֶה וּמְשַׁבַּח הַמְּתִים וְזֵהוּ מְשַׁבַּח אֲנִי אֶת הַמְּתִים וְגו' מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר חַיִּים עֲדָנָה כִּי אֲנִכִי מְשַׁבַּח אֶת הַחַיִּים שְׂלֵא אוֹכַל לְשַׁבְּחוּ עַד תְּכַלִּית שַׁבְּחוּ וְאַדְרָבָּה שַׁבְּחוּ הוּא גְּנוּתוֹ.

וְזֵה שְׂמַתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּד וְלֹא רְצָה לְסַפֵּר בְּשַׁבְּחוּ שֶׁל מֵת כְּאֵלוֹ הוּא חַי שְׂאִין מְסַפְרִין בְּשַׁבְּחוּ. נִמְצָא בְּמָה שֶׁהוּא לֹא רְצָה לְסַפֵּר בְּשַׁבְּחוּ שֶׁל קְבוּרָה כְּאֵלוֹ הוּא חַי.

לְכֵן רְאוּי הוּא לְקוֹבְרוֹ חַיִּים מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה. וְלִפִּי זֶה מְאִי דְקָאָמַר תְּלַמוּדָא מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה אֶתְרַנְיָהוּ קָאִי.

וּכְשֶׁבְּנֵי אָדָם מוֹסִפִּידִין עַל אָדָם כְּשֶׁר עַל פֶּחַד עֲצָמָם מוֹסִפִּידִים מְאָחַר שֶׁתַּחֲלַת הַקְּלָלָה עַל אָדָם כְּשֶׁר מַה יַעֲשׂוּ הָאֲחֵרִים שֶׁהֵם מְזוֹמְנִים לְמַקְרִיִּים. כְּדִגְרָסִינָן בִּפ' אֵלוֹ מְגַלְחִין א"ל רַב אֲשִׁי לְבַר קַפִּיזָא הֵהוּא יוֹמָא מְאִי אֶמְרָת.

כְּלוּ' כִּי נָח נִפְשִׁיָה דְרַב אֲשִׁי אָמַר בְּאַרְזֵי' נִפְלָה שְׁלֵהֲבַת מַה יַעֲשׂוּ אֵיזוּבֵי הַקִּיר. לוֹיִתָּן בְּחִפָּה הַנּוֹעֵלָה מַה יַעֲשׂוּ דְגֵי הַרְקַק בְּנַחַל שׁוֹטֵף נִפְלָה חִפָּה מַה יַעֲשׂוּ גְבִים קְטַנִּים.

א"ל בַּר אֶבְיָן ח"ו דְּחִפָּה וְשְׁלֵהֲבַת אֶמִינָא בְּצַדִּיקִי. אֵלָּא מְאִי אָמְרוּ בְּכוּ לְעוֹבְדִים וְלֹא לְאַבְדָּה שֶׁהִיא לְמַנוּחָה וְאֵין לְאַנְחָה וְזֵהוּ שְׂאָמַר יְרֻמָּה אַל תִּבְכּוּ לְמַת וְאַל תִּתְנוּד לּוֹ בְּכוּ בְּכוּ לְהוֹלֵךְ כְּלוֹמַר אַל תִּבְכּוּ לְמַת שֶׁהִיא הָאַבְדָּה הֵלֵא לְהוֹלְכִים אַחֲרָיו שֶׁהֵם הָאוֹבְדִים כִּי הִמָּה לְאַנְחָה.

אַבְל הַמַּת לְמַנוּחָה. וְזֵהוּ שְׂמַסִּיִּים בְּקָרָא כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד ר"ל לְעוֹה"ז.

וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ ר"ל הוּא מְקוֹם מְחַצְבָּה אֲשֶׁר מְמַנָּה נְחֻצָּב וְהוּא הָעוֹלָם הַנְּשָׂמוֹת אֲשֶׁר שָׁם יָשׁוּבוּ כְּלָם וְיִתְעַנְּגוּ בְּרַב טוֹב. וְהִנֵּה אוֹמְרוֹ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ כְּאֵלוֹ אָמַר לֹא יָשׁוּב עוֹד לְעוֹה"ז רַק אֵל אֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ אֲשֶׁר מְשַׁתְּוֹקְקֵת אֵלָיו תְּמִיד עַל כֵּן כָּל בֶּן דַּעַת יֵאָנַח עַל כָּל אָדָם הַבָּא עָלָיו שׁוֹם מְקַרָּה.

וּכ"ש עַל הַפְּטִירָה שֶׁהִיא רְשֵׁת פְּרוּשָׁה עַל כָּל אָדָם וְהַהֲתַחֲלָה מְקַלְקֵלֵת אֶת הַשׁוֹרָה וְיִפְחַד עַל עֲצָמוֹ וְיָשׁוּב בְּתַשׁוּבָה: וְזֵהוּ שְׂאָרְז"ל בִּפ' אֵלוֹ מְגַלְחִין לְמָה נְסַמְכָה מִיַּת מְרִים לְפָרָה אֲדוּמָה לוֹמַר לָךְ מַה פָּרָה אֲדוּמָה מְכַפֶּרֶת אֶף מִיַּתְתָּן שֶׁל צַדִּיקִים מְכַפֶּרֶת.

ר"ל עַל דְּרָךְ בְּקָרוּבֵי אֶקְדָּשׁ וְעַל פְּנֵי הָעַם אַכְבֵּד. כְּשֶׁהֲקַב"ה עוֹשֶׂה דִין בְּצַדִּיקִים מְתִינָרָא מְתַעֲלָה וּמְתַקַּלֵּס.

א"כ בְּאֵלוֹ כ"ש בְּרִשְׁעִים. וְכֵן הוּא אוֹמַר נוֹרָא אֱלֹהִים מִמְּקַדְשֵׁיךָ אֵל תִּקְרִי מִמְּקַדְשֵׁיךָ אֵלָּא מִמְּקוֹדְשֵׁיךָ.

הרי מתוך מיתת הצדיקים ישימו על לב ויפחדו על עצמם ויהרהרו בתשובה ומתוך כך מתפַּרַת עוֹן. אף עדיין קשה דעתם הפרה עצמה היא מכפרת וכאן ע"י מיתתו נתגלגל ונסתבב הדבר שבאים לידי כפרת עוֹן.

ועוד למה נסמכה לפרה אַדְוָמָה ולא לשאר קרבנות שבפ' פִּנְחָס. ונראה לפרש פֶּשֶׁם שֵׁשׁ מַזְבֵּחַ לַמִּטָּה כִּי יֵשׁ מַזְבֵּחַ לַמַּעֲלָה וְכֵהֵן הַמַּקְרִיב לַמִּטָּה הוּא אֶהְרֹן וְהַמַּקְרִיב לַמַּעֲלָה הוּא מִיכָאֵל.

ושניהם רמוזים בחד קרא פי ה' "נראה" אֲלֵיכֶם. "נראה הוא אותיות "אֶהְרֹן.

"אֲלֵיכֶם הוא אותיות "מִיכָאֵל. ר"ל ע"י מִיכָאֵל וְאֶהְרֹן הַמַּקְרִיבִים.

ה' נראה אֲלֵיכֶם. ואיתא במדרש מִיכָאֵל שֹׁר הַגְּדוֹל מִקְרִיב נִשְׁמָתוֹן שֶׁל צַדִּיקִים עַל הַמַּזְבֵּחַ שֶׁל מַעֲלָה.

וע"ז תקנו ואשי ישראל ותפלתו. ופירושו אישי ישראל עצמן שנקרבים ע"י מִיכָאֵל גַּם תַּפְלָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַכֹּל תִּקְבַּל בְּרָצוֹן.

כמ"ש הטור א"ח סי' ק"ד. הרי שקמו שב"ה קנים היו הקרבנות לרצון לפני ה' לכפר על נפשותם.

כך בזמן חורבנו הם נשמת הצדיקים לרצון לפני ה'. ולכן אע"פ שאין עתה עבודה מתפללין ואישי ישראל ותפלתו תקבל ברצון כפונדך.

וצדיק מת כדי שיקריב נשמתו לפני ה' לרצון. ואז צדקו דבריהם מה קרבנות מכפרים אף מיתת צדיקים מכפרת ולכן נסמכה לפרה אַדְוָמָה מה פרה אַדְוָמָה שֶׁמִּטְמֵאת הָעוֹסְקִים וּמִטְהַר הַטְּמֵאִים אף מיתת צדיקים הנות עצמו הולך למיתה ומכפר לאחרים.

וכמו שדרז"ל ד' דברים יצה"ר משיב עליהן וכתוב בהן חוקה אשת אח. כלאים.

שעיר המשפלים. פרה אַדְוָמָה.

אשת אח דכתיב ערות אשת אחיך לא תגלה וכתוב בה ושמרתם את כל חקונתי. ואם מת בלא בנים ולא נתן לה גט יבמה יבא עליה.

כלאים דכתיב לא תלבש שעטנז וסדין בציצית של תכלת שהוא של צמר מותר. שעיר המשפלים דכתיב והמשלח השעיר לעזאזל יכבס בגדיו.

הוא עצמו הולך למיתה ומכפר לאחרים. פרה אַדְוָמָה דתנו כל העוסקים בפרה כו'.

הרי שמדמה מיתת שעיר שהוא מכפר ועצמו הולך למיתה כן בדמיון זה דמוהו מיתת צדיק שהולך למיתה ומכפר לאחרים אשר לזה מתפללין ואישי ישראל ותפלתו. וישוּבב אל עליון דברים להויתו.

לויים לשירן וכהנים לעבודתו. וישראל אל נוה איתו.

עינינו תראנה ירושלים גינת ביתו. וארמון על משפטו היכל ודביר על מפונתו.

ובנות יהודה בשלנותו. וערבה לה' מנחת יהודה פימי עולם וכשנים בקדמונתו.

יעלו על רצון מזבחו תמידין פסדון ומוספין פהלקתו. ויגונן עלינו בסופת לוינתו.
ונישיש עלינו כמשוש חתן: טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשטה באשר הוא
סוף כל אדם ונחסי יתן אל לבו. פי מתוך שילך אל בית האבל יתן אל לבו ויפשפש
במעשיו ויעשה תשובה ומתוך זה יכפר עון.

כמו שתרגם המתרגם וזה תרגומו דקרא טב למיזל לגבר חבילא לנחמוטי' מלמיזל לבית
משפא דחמרא דמתלעבין די בית אבילא תמן הוא סוף כל אנשא למיזל די על פונן
אתגזירת גזירת מותנא.

ומן בגלל דיהך לבית אבילא גברא צדיקא יתיב ויתן ללביה מילי דמותא. ואי חית בידיה
מידעם ביש שבקיננה ויתיב בתויבתא גדם מרי עלמא זולת זה ההולך לנחם אבלים
העגומים בגונן ונאנחה ומדבר על לבם דברי נחומים.

גומל עמהם חסד ומתדבק במדותיו של הקב"ה כדגרסינן במסכת סוטה הקב"ה מנחם
אבלים שנ' ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו אף אתה נחם אבלים כו'
והבא בבית אבלים לנחם אמר להם דברים של טעם כדי שיצדיקו דין יוצרם ויקבלו
תנחומים ולא יכפו ויאנחו עליו יותר מדאי.

כדגרסינן בב"ק פ' שור שנגח ד' וה' רב שמואל בר יהודה שכיב' ליה ברת' אמרו ליה
רבנן לעולא קום ניזל ונינחמיה. אמר מאי אית לגבי נחמת' דבבלאי דגדיפא הוא דאמרי
מאי אפשר למעבד הא אפשר להו למעבד עבדי.

אזל איהו לחודיה לגביה א"ל ויאמר ה' אלי אל תצור את מואב וגו' וכי עלה על דעתו
של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אלא נשא משה ק"ו בעצמו השתא ומה מדנינים
שלא באו אלא לעזור את מואב אמרה תורה צרור את המדינים מואבים עצמם לא כ"ש.
אמר לו הקב"ה לא פשעלתה על דעתך עולה על דעתי שתי פרידות טובות יש לי להוציא
מהם רות המואביה ונעמה העמונית. וקלא דברים ק"ו.

מה בשביל שתי פרידות טובות חס המקום על שתי אומות של רשעה ולא החריבן. בתו
של ר' שפשרה היתה אם ראוי לצאת מפנה דבר טוב עאכו"כ דהנות חיה.

ויאמרו לאבל שלא יבכה על מתו יותר מדחי כדגרסינן בפ' אלו מגלחין אמר רב יודא
אמר רב כל המתקשה על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה. פי הא דרב הונא הניא
הך איתתא בשיבבותא דהוי לה שבע בני.

שכיב חד. מנייהו הניא בכיא עליה טובא אמר לה רב הונא לא תעביד הכי.

ולא אשגחה ביה. שלח לה אי ציית מוטב ואם לאו תכניש שהיא איתתא ונוודתא.

פירש תכריכין לאידך ומתו פוליהו ונהות קבכית שלח לה חימוש. פי' תתקן ונוודתא לנפש
ומתה.

אל תבכו למת ואל תגודו לו. אל תבכו למת יותר מדאי ואל תגודו לו יותר מכשיעור.

שלשה לבכי. שבעה להספד.

שְׁלֵשִׁים לַתְּסַפְּרָת. מִפָּאן וְאִילָף אָמַר הַקַּב"ה אֵין אַתֶּם מְרַחֲמִים עָלָיו יוֹתֵר מִמֶּנִּי: וְכַתּוּב בְּסֵפֶר חֲסִידִים מַעֲשֵׂה הָיָה בְּאֶחָד תַּלְמִיד חֲכָם שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְהָיָה בַּחוּר גְּדוֹל וְהָאֵב מְלַמְּדוֹ תוֹרָה וְנִפְטָר הֵבֵן בְּלֹא בָּנִים וְהָאֵב צוֹעֵק בְּמַר נֶפֶשׁ יוֹסֵף בְּנֵי בָּא לְלַמּוֹד תוֹרָה וְכִשְׁהָיָה לוֹ לְאַכּוֹל הָיָה צוֹעֵק בְּנֵי יוֹסֵף בָּא לְאַכּוֹל.

פ"א הַשְּׂפִימִם הָאֵב לְלַמּוֹד וְהָיָה צוֹעֵק יוֹסֵף בְּנֵי בָּא לְלַמּוֹד כְּמוֹ שֶׁהָיָה רַגִּיל לִקְרוֹ' כְּשֶׁהָיָה חֵי. וְבָא הַשָּׂד בְּדַמּוּת בְּנוֹ וְעָמַד כְּנִגְדּוֹ.

מִיָּד הִבִּין שֶׁלֹּא הָיָה בְּנוֹ אֶלָּא שָׂד הוּא וְרַקַּק עָלָיו צָא צָא טָמֵא מִפָּאן וּבְרַח לֵה בְּרַח הַשָּׂד לְכֹף אֵין לְאָדָם לְהַצְטַעַר יוֹתֵר מִדָּאֵי אֶלָּא כְּמִנְהַג אַחֲרֵיהֶם. ע"כ כְּדַבְּרִים הָאֵלֶּה יִדְבֵּר עַל לֵב הָאֵבֶל.

וְאַח"כּ יִדְבֵּר דְּבָרֵי נְחֻמוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין חֲכָמֵי הַתַּלְמוּד וְכַתְּבוּם בַּגַּמ' כְּדֵי שִׁילְמְדוּ מֵהֶם דְּבָרֵי תְּנַחֲמוּן וְהֵם בְּכַמָּה דְּנוֹכְתָא בַּתַּלְמוּד בְּכַתְּוָבוֹ' פ' מְצִיאַת הָאִשָּׁה וּבְמוֹעֵד קָטָן פ' וְאֵלוֹ מְגַלְחִין וּבב"מ פ' הַפָּרָה וּבְשִׁבְתָּ פ' שׁוֹאֵל.

וְהָאֵבֶל יוֹדֵה לְמַסְפִּידִים וְלִמְנַחֲמִים עַל הַכְּבוֹד שֶׁעָשׂוּ לוֹ וְיִפְטָרוּם בְּשָׁלוֹם. כְּדָאֵי בַפ' אֵלוֹ מְגַלְחִין מַעֲשֵׂה וּמַחוּ בְּנֵיוֹ שֶׁל ר' עֲקִיבָא וּבָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְהִסְפִּידוּם הִסְפֵּד גְּדוֹל בְּשַׁעַת פְּטִירְתָּם.

עָמַד ר' עֲקִיבָא עַל סִפְסָל גְּדוֹל וְאָמַר אִם בְּשִׁבִיל שְׁנֵי בְּנֵי עֲשִׂיתֶם לִי זֶה הַכְּבוֹד וְאִם בְּשִׁבִיל עֲקִיבָא בְּאַתֶּם הָרִי כְּמָה עֲקִיבָא אֵיכָּא בְּשׁוֹקָא. אֶלָּא כִּף אֲמַרְתֶּם תוֹרַת אֱלֹהֵינוּ בְּקִרְבוֹ לֹא תִמְעַד אֲשׁוּרֵינוּ כ"ש שֶׁשְׂכַרְכֶּם הוּא רַב וְעַתָּה לְכוּ לְבַתִּיכֶם לְשָׁלוֹם.

וּבְמַס' שְׁמַחוֹת כְּשִׁמַּת שְׁמֵעוֹן בְּנוֹ שֶׁל ר' עֲקִיבָא נִתְקַבְּצוּ קְהֵל גְּדוֹל לְקַוְּבָרוֹ א"ל ר' עֲקִיבָא הוֹצִיאָו לִי סִפְסָל בֵּין הַקְּבֻרוֹת וַיֵּשֶׁב עָלָיו וַיְדַרֵּשׁ וַיֹּאמֶר אַחֲנֵנוּ יִשְׂרָאֵל שְׁמֵעוּנֵי לֹא שְׁאַנֵּי חֲכָם יֵשׁ כָּאֵן חֲכָמִים מִמֶּנִּי לֹא שְׁאַנֵּי עֲשִׂיר יֵשׁ כָּאֵן עֲשִׂירִים מִמֶּנִּי.

אַנְשֵׁי דְרוּם מְפִירִין אֶת ר' עֲקִיבָא אֲנָשֵׁי הַגְּלִיל מִנֵּין. הָאֲנָשִׁים מְפִירִין אֶת עֲקִיבָא נָשִׁים וְהֵטַף מִנֵּין.

א"ל יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁשְׂכַרְכֶּם מְרוּבָה שֶׁלֹּא נִצְטַעַרְתֶּם וּבְאַתֶּם אֶלָּא לְשֵׁם תוֹרָה לְשֵׁם מִצְוָה מְנוּחָם אֲנִי שְׁאֵלוֹ הָיָה לוֹ ז' בָּנִים וּקְבָרוֹם יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁבְּנֵי בֶן עַה"ב הוּא שְׁזִיכָה אֶת הַרְבִּים כו'. וְהַנְּחָמָה הִיא גַּמ"ח בְּנִפְטָר כְּמוֹ שֶׁהוּא לְאַבְלֵיוֹ כְּדַגְרָסִינָן בַּמַּס' שִׁבְתָּ פ' שׁוֹאֵל א"ר יוֹדָא מֵת שְׁאֵין לוֹ מְנַחֲמִין הוֹלְכִין י' בְּנֵי אָדָם וַיּוֹשְׁבִין בְּמַקוֹמוֹ.

הֵהוּא דְשִׁכְי' בְּשִׁבְבוּתָא דְרַב יוֹדָא לֹא הָוָה לֵיה מְנַחֲמִין כָּל יוֹמָא מְדַבֵּר ר' יְהוּדָא בַּעֲשָׂרָה וַיִּתְּבֵי בְּדוֹכְתֵיהָ. אַתְחַזִּי לֵיה בְּחַלְמָא א"ל תִּמַּח דַּעְתָּהּ שֶׁהַנְּחָמָה אֶת דַּעְתָּי.

וּמִזֵּה נִתְפַּשֵּׁט מַה שֶׁכָּתַב בְּמִהְרֵי"ל נוֹהֲגִי לְהַתְּפַלֵּל בִּי כָּל ז' בְּמַקוֹם שֶׁנִּפְטָר שֵׁם הָאָדָם. וְהֵינֵנוּ עַל אָדָם שֶׁלֹּא הֵנִיחַ קְרוֹבִים יְדוּעִים לְהַתְּאֵבֶל עָלָיו.

אַבֵּל אִם יֵשׁ לוֹ בְּשׁוּם מְקוֹם שֶׁמִּתְאַבְּלִים עָלָיו א"צ עכ"ל. כָּלְלָא דְמִקְלָתָא יִדְבֵּר דְּבָרֵי.

נְחֻמוֹת הַמִּתְאַבְּלִים עַל לֵב מַר. וְכָל הַמְּרַבָּה בְּנְחֻמוֹת יִזְכָּה וַיִּרְאֶה בְּנְחֻמוֹת צִיּוֹן: חֵלֶק שְׁבִיעֵי בְּעֵינֵי מִילָה פֶּרַק רַאשׁוֹן בְּגְדוֹל עֵינֵיהָ אַבְרָהָם אָבִינוּ ע"ה מְצָא אֶת בְּנֵי דוֹרוֹ שֶׁלֹּא הָיָה

בהם מסיג אמתת המציאות ומי היה מניע את העולם והוא ברוב חכמתו שחננו האל ית' השיג את האמת מקטנותו ואחר שגדל התחיל לריב עמם להביאם לידע שהכל בא מהמניע הראשון.

כדגריסו בסוף פרק ארבע' נדרים אמר רמי בר חמא בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי. שנותיו של אברהם קע"ה שנה נשארו ג' למנון עקב.

ואמר רמי בר חמא פתיב אברהם ופתיב אברהם בתחלה המליכו הקב"ה לאברהם על רמ"ג אבר' ולבסוף על רמ"ח אברים: ואלו הן ב' עינים. ב' אזנים וראש הגויה.

ולא ניתן לו טעם לדבר המילה. ולזה רומז באמרו התהלך לפני ונהיה תמים ר"ל שלא ישאל פעם.

ועכ"ז לא הניחו אחרונים מלדבר בטעם המילה. כתב הרב מורה צדק בסוף ספרו בטעמי המצוות פ' מ"ט וכן המילה אצלי אחד מטעמיה למעט תאנת המשגל ולהחליש זה האבר כפי היכולת עד שימעט במעשה הזה.

וכבר חשבו שזאת המילה היא השלמת חסרון יצירה. נמצא לכל חולק יש מקום לחלוק ולומר איך היו הדברים הטבעיים חסרים עד שיצטרכו להשלמה מחוץ עם מה שהתבאר מתועלת העור שהוא לאבר שהוא.

ולא ניתנה מצנה זו להשלים חסרון הבריאה רק להשלים חסרון המדות והנזק שהוא הגופני המגיע לאבר שהוא. הוא המכונן אשר לא יפסד בו דבר מן הפעולות שבהם עמידה האיש ולא תבטל בעבורה ההולדה.

אבל תחסר בו התאנה היתירה על הצורך. והיות מילה מחלשת פח הקנשי ופעמים שתחסר ההנאה הוא דבר שאין בו ספק כי האבר פשישפון דמו ויוסר מחסו מתחלת ברייתו יחלש בלא ספק.

ובביאור ארז"ל הנבעלת לערל קשה לפרוש ממנו. זה הטעם החזק שבטעמי המילה אצלי ומי היה מתחיל בזה המעשה אלא אברהם אשר נודע ביראת חטאו מה שזכרו חז"ל באמרו הנה נא ידעתי וגו'.

ויש במילה עוד ענין אחר צריך מאוד לאנשי זאת האמונה בולם. ר"ל מאמיני יחוד השם אות אחת גשמי שיקבצם ולא יוכל מי שאינו מהם לומר שהוא מהם להוא נכרי.

כי פעמים יעשה האדם זה כדי להגיע אל תועלת או כדי להתנפל על אנשי הדת הזה. אך זה המעשה כלומר המילה לא יעשו אדם בו או בכנו רק מתוך אמונת אמתית.

כי אין זה שרט בשוק ולא כוונה בזרוע אבל הוא ענין קשה מאד. וידוע גם כן רוב האהבה והעזר הנמצא בין אנשים שהם כלם בסימן א' ושהוא על צורת ברית.

וכן זאת המילה הוא הברית אשר פרת את אברהם אבינו על אמונת יחוד השם. וכן כל מי שייכול יכנס בברית אברהם להאמין היחוד להיות לה לאלהים ולזרעה אחריו וגם זה ענין חזק פראשון בטעם המילה.

ואפֿשר שְׁהוּא חֶזֶק יוֹתֵר מִן הַרְאִשׁוֹן וּשְׁלֵמוֹת זֹאת הַתּוֹרָה וְקִיּוּמָהּ לֹא נִשְׁלַם רַק בְּמִילָה
ע"כ: וְהַטַּעַם הַרְאִשׁוֹן שֶׁכָּתַב הָרַב מוֹרֵה צֶדֶק פְּתוּבָהוּ ג"כ מִהֵרָ"י אַבּוּהַב בְּסֵפֶר מְנוֹרַת
הַמְּאֹר אֶלָּא שְׁהוּסִיף בִּיאֹר וְכָתַב וַי"ל.

נ"ל כִּי כְּמוֹ שֶׁרָאֵתָה הַתּוֹרָה לְמַעַט תַּאֲוֹת הַמַּאֲכָל וְצִנּוּהָ לְכָלוֹת הַפָּרִי הַיֵּינָצָא רֵאשׁוֹנָה
מִהַנְּטָעִים וּלְפִי שְׂרׁוּב הַנְּטָעִים נוֹתֵנִין פָּרִי בְּתוֹף ג' שָׁנִים. עַל כֵּן אָמְרָה תּוֹרָה שְׁלֹשׁ שָׁנִים
יִהְיֶה לָכֶם עֲרָלִים וְגו' כִּי קָרָא עֲרָלָה לְעוֹר שֶׁפְּרָאֵשׁ הַגִּיד שֶׁהוּא הַתְּחִיל הַנָּעִת הַמְּשֻׁגָּל.

וְצִנּוּהָ לְמִוּלוֹ פְּדֻכְתִּיב וְעֲרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוּל אֶת בְּשָׂר עֲרָלְתוֹ וְגו' לְהַרְגִּילָנוּ בְּמַעוֹט
הַנָּעוּת לְטוֹבְתֵינוּ לְגוֹף וּלְנַפְשׁ. וּמִכָּאֵן לְמַדְנוּ מִפְּנֵי שֶׁהַמִּילָה בְּמָקוֹם זֶה לְהַרְגִּילָנוּ בְּמַעוֹט
הַנָּעוּת לְטוֹבְתֵינוּ לְגוֹף וּלְנַפְשׁ.

וְעַל דָּא גְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת פָּרָק שְׁמוֹנָה שָׁרְצִים מְנִינִן לְמִילָה שֶׁהִיא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. וְנֹאמַר
כִּי עֲרָלְתוֹ וְנֹאמַר לְהֵלֵךְ עֲרָלְתוֹ מֵהָ לְהֵלֵךְ מָקוֹם שֶׁעוֹשֶׂה פָּרִי אֵף כִּי אֵין מָקוֹם שֶׁעוֹשֶׂה פָּרִי.

וְכָתַב עוֹד טַעַם שְׁלִישִׁי וַי"ל וְכָלֵל הַדְּבָרִים מִצִּנּוּהָ זֶה הִיא עֲטָרָה וַיִּנְפִּי לְיִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבְּלָהּ
אַבְרָהָם בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לֵב בְּעֵדוֹ וּבְעֵדוֹ כֹּל זֶרְעוֹ לְהַבְדִּיל וּלְהַדוּר וּלְקִידּוּשׁ הַשֵּׁם וּלְהַקְרִיב
כֹּל אֲדָם בְּנוֹ בְּזֶה קֶרְבֵּן אִשָּׁה לָהּ.

וְכָל הַגּוֹיִם שֶׁהֵם עֲרָלִים נִשְׁאָרוּ מְאוּסִים וּמְגוֹנִיִּים וּמְלֻכְכָּלִים כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בַּפ"ד דְּנִדְרִים
ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה אֹמֵר מְאוּסָה הִיא הָעֲרָלָה שֶׁנִּתְגַּנְנוּ בָּהּ הַרְשָׁעִים שֶׁנֹּאמַר כִּי כָל הַגּוֹיִם
עֲרָלִים וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עֲרָלִי לֵב וְכַעֲיֵן זֶה פָּתַח רַבֵּינוּ בְּחַיֵּי וַי"ל וְעַל דֶּרֶךְ הַמְּדַרְשׁ מִצִּנּוּת
מִילָה הוּא כְּעֵינֵן קֶרְבֵּן.

וְכַשֵּׁם שֶׁדָּם הַקֶּרְבֵּן לְכַפֵּר' עַל הַמְּזִבְחַת. כֵּן דָּם הַמִּילָה מְכַפֵּר.

וְעַל כֵּן מִצִּנּוּתָהּ בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי כִּי הַקֶּרְבֵּן לֹא יִכָּשֵׁר עַד יוֹם שְׁמִינִי שֶׁנֹּאמַר וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי
וְהִלָּאָה יִרְצָה. וְכַשֵּׁם שֶׁכָּתוּב בְּקֶרְבֵּן וְאָכְלוּ אוֹתָם אֲשֶׁר בְּנֹפֵר בָּהֶם שֶׁאֲכִילַת הַקֶּרְבֵּן
לְכַפֵּרָה.

כִּי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין סְעוּדָה בְּיוֹם הַמִּילָה. וְעוֹד גְּדוֹל פְּחָה יוֹתֵר מִן הַקֶּרְבֵּן שֶׁהַקֶּרְבֵּן בְּמִוּנוֹ
וְהַמִּילָה בְּגוֹפוֹ מִהֶאֱבָר שֶׁכָּל גִּידֵי הָאֲבָרִים נִקְשָׁרִים בּוֹ אֲשֶׁר מִטַּעַם זֶה נִקְרָא רֵאשׁ הַגּוֹיָה.

כְּלוּמַר רֵאשׁ כֹּל הַגּוֹף וְעַל כֵּן חָשׁוּב לוֹ לְעַקְדָהּ וְנִבְחָ כְּאֵלוֹ עֶקֶד אֶת עֲצָמוֹ. וְכָתַיִב כּוֹרְתִי
בְּרִיתִי עָלֵי זִבְחָ.

וּבְסֵפֶר הַזֶּה פָּתַח גַּם כֵּן זִכָּאֵין אֵינוֹן יִשְׂרָאֵל דְּעִבְדִּין קֶרְבָּנָא דְּרַעְנָא לְקַב"ה דְּמִקְרִיבִין
בְּנִיְהוּ לְתַמְנָא יוֹמִין לְקֶרְבָּנָא כו': הַטַּעַם הַרְבִּיעִי כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ בְּחַיֵּי בְּסֵפֶר כִּד הַקְּמַת
וַי"ל טַעַם הַמִּצְוָה הַזֹּאת עַל דֶּרֶךְ הַפְּשׁוּט הוּא שֶׁנִּצְטוּיְנוּ שֶׁנִּעֲשֶׂה אוֹת קְבוּעַ בְּבִשָּׁר עַל
אֲמוּנַת הַיַּחּוּד לֹא יִשְׁתַּנֶּה וְלֹא יִסּוּר לְעוֹלָם בֵּין מַחֲיִים בֵּין לְאַחַר מִית' וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַפְּתוּב
וּנְמַלְתֶּם אֶת בְּשָׂר עֲרָלְתְּכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית.

לְמַדְךָ כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת הִיא אוֹת קְבוּעַ בְּבִשָּׁר וְהָיָה הַבִּשָּׂר לְאוֹת בְּרִית. וּלְכַךָּ נִקְרָאת מִצְוָה
זֹאת מִצְוָה שֶׁבֶת וְתַפְלִין כִּי שֶׁלְשֵׁתָם בְּלִבָּד נִקְרָאִים אוֹת וְזֶהוּ שֶׁאֵנּוּ אוֹמְרִים בְּבִרְכָה
וְצִאֲצִאֵינוּ חֲתָם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ.

ובמדרש שיר השירים אמרו חכמי האמת השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות. צבא שיש לי בזה אות ועל אות זה נקרא האדם תמים שכן פתיב באברהם התהלך לפני ה' והיה תמים.

וכל מי שהוא נזמול הוא נכנס באמונת הייחוד ובבריתו של אברהם אבינו וכענין שפתוב להיות לה לאלהים ולזרעה אחריו. וכל מי שהוא נזמול ראוי להשתמר מהערייות.

וכן אמר דוד ואהיה תמים עמו ואשתמר מעוני. ומפני שנהיה חק לאמורים שהיו חוקים בבשר גופם שם ע"ז שלהם והיא פתיבת קעקע שאסרה תורה שהיו האמורים עושין לכבוד יראתם והיה להם לסימן כי הם עובדים אותו הפח והיו חוקים חקקי און ומכתבי עמל.

לכה נצטוינו אנהנו זרע יעקב שנעשה אות זה בבשרינו כדי שיהיה לנו סימן שאנו חלק ה' וזרעו של אברהם המקודשים לשמו. ובספרו בפרישת לה לה הוסיף ביאור וכתב שלש מצות בתורה הן שנקראו הנת.

ואלו הן מילה שבת ותפלין. ושלשון עדות נאות על היחוד והאמונה.

ואין ראוי לכל אחד מישראל לעמוד זולת השתים מהן פי קיום כל דבר על פי שנים עדים. ועל זה יצטרף שילכו שני עדים עמו.

לפיכך חייב אדם להזהר במצות תפלין ואז יהיו שני עדי נמצאים עמו והם מילה ותפלין לא יסורו ממנו פאותו שנשתבח בו אותו חכם מימי לא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין.

וביום השבת שהוא פטור מתפלין מילה ושבת נמצאת בו. מלמד שכל הזהיר במצות תפלין אין שני עדי זזין ממנו לא בחול ולא בשבת: הטעם החמישי כתבוהו רבינו שם טוב וזה לשונו ואמנם למה שייצדנו לדבר בפרק מילה נביא מאמרי רז"ל ונפרשם.

אמרו מאי דכתיב סוד ה' ליראיו וגו'. איזה סוד שגילה ליראיו הוי אומר זה מילה שגילה לאברהם שנאמר כי ירא אלהים אתה.

מהו אומר ליה לאברהם כשבראתי עולמי הייתי מגלגל כ' דורות בשבילך אם אין אתה נוטל את המילה אני אל שדי שאמרת לעולמי די ומחזירו לתהו ובהו. ואמרו עוד ובריתו להודיעם משל למלך שהיה לו אוהב והנה עשיר יותר מדאי אומר ליה המלך מה אתן לה כסף ונהב יש לה הרבה אלא הריני חוגרף פלי זייני.

כך אמר הקב"ה לאברהם מה אתן לה כסף ונהב יש לה. שנאמר ואברהם כבד מאד וגו'.

אלא דייק שתהא פמוני שנאמר ואתנה בריתי ביני וביניך. אין ספק פי העולם לא נברא אלא בעבור שימצאו בכאן אנשים חכמים יודעים מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור ויהיה מדרגתם מדרגת מלאכי השרת נקיים מזו החרפה הנמצאת במין האנושי.

והוא תענוג המשגל אשר רבים נשחיתים בעבורו. הלא תראה מה שעשו לדוד עם שהיה קדיש ה' אשר בעבור זה ההפעלות קרא עצמו טמא כמ"ש הרב בכסני מעוני.

ולקחו ממנו רוח הקודש ונשלה מישיבתו של מעלה כמו שאמר אל תשליכני מלפניך וגו'. וכן מה שעשו לשלמה ע"ה עם היותו בתכלית הסקמה.

וכן מה שעשו לשמשון שהיה בתכלית הגבורה. ואם לגבור בתכלית עשו חלש.

ולקדוש בתכלית עשו טמא. ולחכם בתכלית עשו סכל.

כ"ש שעשו לשאר אנשים. ולכן אין להמלט מזה חטא ומי שימשך אחריו לא יראה זה בארץ החיים.

ולכן אמר השם לאברהם שיקבל ברית מילה כי זה יהיה סבה לידיעת את השי"ת. ואם לא היה הדבר פן לא ימצא אותה מיוחדת שיפירהו ויהיה העולם לבטלה.

ולכן אמר שיקבל זאת המצוה ואם לא שיחזור העולם לתהו ובהו ויהיה העולם לבטלה. והנה נתגלגלו כל מה שקודם אברהם בעבור אברהם כמו שנתקיים העולם בשת כי הוא היה בצלם אלהים וכלי זיינו של הקב"ה אינו אלא היותו קדוש ופרוש כמו שאמר קדושים תהיו כי קדוש אני מה אני קדוש אף אתם קדושים ** (הג"ה וזהו שמסיים במאמר מה אתן לה כו' אלא דייק שמהא פמוני שנ' ואתנה כו' פלומר ובהו תהיו קדושים פמוני ע"כ:)** וכל מי שהוא פרוש הוא נבדל מחומר וכל נבדל מחומר הוא משפיל בפועל.

א"כ הפרוש יודע ומשפיל. ולכן מי שהוא מהול יש לו פרישות ומאז יכול להדבק שם אלהיו.

הלא הנראה במאמר הנבחר אל תגשו אל אשה ואמר הסבה כי לא השלישי וגו'. ואמרו בב"ר ואחר עורי נקפו זאת.

אמר אברהם לולי המילה מאין הייתי רואה אלוה שצאמר נרא אליו ה'. והפנונה בזה כי הערלה סבת רבוי המשגל ורבוי המשגל סבה שלא יהיה דבקות בין השי"ת ובין הנמשכים אחר זה התענוג.

זהו שאמר בזה המאמר הנכבד שנתן לו פלי זיינו. והבין אמרו פלי זיינו כי הפלי זיין אינם מכוננת לעצמם אבל לעשות חיל בהם פן המילה הוא בעבור שימשוך מזה השגת השם יתברך: ** (הג"ה ואומר אני שפנונת באמרו הריני חוגרף פלי זיינו.

כי ידוע שפלי זיינו ותרבו של הקב"ה הוא שם שדי". ומי שהוא מהול חתום בבשרו שם של שדי כמו שאכתוב בפרק שאחר זה הרי הוא חגור בכלי זיינו של הקב"ה ע"כ:)** ולכן אמר לעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח לאדם מהול לירד בתוכה.

ואותם שחטאו יותר מדאי מעביר ערל מעל התינוק שלא מלו ונותנת להם ומוריד לגיהנם שנ' שלח ידיו בשלומיו וגו'. והפנונה בזה כי הרשע חטא עם היותו מהול בבשר הוא ערל פלב ולכן היה פאלו לא מל.

ולכן אמרו מל ולא פרע פאלו לא מל. הרמז בזה שאם האדם מל ערלתו ונשאר ערל הלב פאלו לא מל ושב פתינוק בן יומו שאין לו שכל כי אין הפרש בין הנער כפי שניו או כפי מדות הנערות ואחר שהי' הדבר פן.

מִשָּׁפָה פְּשֵׁה־אָדָם יֵרָאֵה בְּעֵצְמוֹ שֶׁהוּא מְהוּל שְׂיִשְׁכִּיל וְיַדַּע שֶׁהַעֲנוּגָה אֵינָנוּ הַתְּכֵלִית הָאֲחֵרוֹן.
אָבֵל גִּבְרָא לְקִיּוֹם הַמִּין לֹא לְהַרְבּוֹת הַמִּשְׁגָּל.

וְאַחַר קִיּוֹם הַמִּין רָאוּי שְׂיִשׁוּב לְנַפְשׁ לְתַת לוֹ הַסִּיּוּם הַנְּצַחִיִּים וְהַתְּמִדִּיִּים. וְלָכֵן אָמַר הַשֵּׁם
לְאַבְרָהָם שְׂיִלְדָה לְפָנָיו וַיְהִיֶה תַמִּים.

ר"ל שְׂיִשְׁלִים נַפְשׁוֹ וּבֵיתוֹ אַחֲרָיו פְּשֵׁה־הִיָּה מְהוּל. וְאָמְרוּ רַז"ל בְּמִדְרַשׁ הַתְּהִלָּה לְפָנָיו וַיְהִיֶה
תַמִּים א"ר וְשִׁמוֹאֵל אַבְרָהָם פֶּהֶן הָיָה שְׁנֵאָמַר אֲתָהּ כֹּהֵן לְעוֹלָם עַל דְּבַרְתִּי מִלְּפִי צָדֵק.

אָמַר אִם יָמוּל מִן הָאֲנָוֶן אֵינוֹ פֶּשֶׁר לְהַקְרִיב. מִן הַפֶּה אֵינוֹ פֶּשֶׁר לְהַקְרִיב.

מִן הַלֵּב אֵינוֹ פֶּשֶׁר לְהַקְרִיב הַגִּי אֹמֵר זֶה עֲרַלְתַּת הַגּוֹף. אָמַר ר' עֲקִיבָא אַרְבַּע עֲרַלוֹת הֵן כּו'
עַד אִם יָמוּל הֵן הָאֲנָוֶן אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ כּו': הִנֵּה עֵינֶיךָ תְּחַזְּינָה מִיִּשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לְעֲרַלְתַּת הָאָבֶר
הַמְּיֻחָד הַנְּזַפֵּר קְרָאוּהוּ עֲרַלְתַּת הַגּוֹף בְּכָל פֶּת שֶׁזְּכָרוּהוּ מֵה שְׂלֵא עָשׂוּ לְשֶׁאֵר הָאָבֶרִים אָבֶר
אָבֶר לְבַדּוֹ אֲשֶׁר זֶה תּוֹרָה כִּי אֲוֹתָהּ הָעֲרָלָה הִיא עֲרָלָה כּוֹלְלָת כָּל עֲרַלוֹת הַגּוֹף.

וּבִהְסֵרְתָהּ יִנְסְרוּ כָּל הַמִּדּוֹת הַפְּחוּתוֹת אֲשֶׁר בְּכָל הַגּוֹף. וַהֲנֵה ר' יִשְׁמַעֵאל אָמַר דְּרָף כָּל
כִּי לְהִיּוֹת אַבְרָהָם ע"ה פֶּהֶן לֹאֵל עֲלִיוֹן קוֹנֵה שְׁמַיִם וְאֶרֶץ לְבוֹ רָאֵה בְּהַשְׁקָפָה צְרוּפָה אֵינָה
דְּרָף יִשְׁכּוֹן אֹר בְּתַקּוֹן טָבַע הַחֹמֶר שְׂיִהְיֶה תַקּוֹן כּוֹלֵל.

וְאָמַר אִם יָמוּל מִן הָאֲנָוֶן אֵינוֹ פֶּשֶׁר. כְּלוֹמַר אִם יִתְקַוֶּה הַרַע אֲשֶׁר אֲפֹשֶׁר שְׂיִמְשֹׁךְ
מִהַשְׁמִיעָה.

הִנֵּה בְּזָה לֹא יִתְקַוֶּה כ"א הַמִּדּוֹת הַנְּמַשְׁכוֹת מִן הָאֲנָוֶן וַיִּתְקַוֶּה בְּזָה שְׂלֵא יִשְׁמַע לְשׁוֹן הַרַע
וְכִינְצָא בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים הַתְּלוּיִם בְּחַוִּשׁ הַשְּׁמַע. וְאִם נִיְמוּל מִן הַפֶּה אֵינוֹ פֶּשֶׁר.

כִּי לֹא יִתְקַוֶּה גַם בְּזָה אֵלֶּה הַדְּבָרִי הַתְּלוּיִם בְּכָה וְהוּא הַדְּבוּר הַרַע וְהָאֲכִילָה וְהַשְׂתִּיָּה
וְכִינְצָא. בְּאֵלֶּה.

וְאִם נִיְמוּל מִן הַלֵּב אֵינוֹ פֶּשֶׁר. כִּי גַם בְּזָה לֹא יִתְקַוֶּה רַק הַמְּחַשְׁבָה לֹא הַפּוֹעֵל.

הַגִּי אֹמֵר זֶה עֲרַלְתַּת הַגּוֹף וְהוּא רְמִז לְתַקּוֹן כָּל הַגּוֹף. וַהֲנֵה בָּא ר"ע לְפָרֵשׁ דְּבָרֵי ר' יִשְׁמַעֵאל
וְלֹא כְּחֹלֵק עֲלָיו וְאָמַר ד' עֲרַלוֹת הֵן נִאָּמַר עֲרָלָה בְּאֲנָוֶן הִנֵּה עֲרָלָה אֲנָנִים.

וְנִאָּמַר עֲרָלָה בְּפֶה הֵן אֲנִי עַרְל שְׂפָתַיִם. וְנִאָּמַר עֲרָלָה בְּלֵב וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי לֵב.

וְנִאָּמַר עֲרָלָה בְּגוֹף וְעַרְל זָכָר. וְנִאָּמַר לוֹ הַתְּהִלָּה לְפָנָיו וַיְהִיֶה תַמִּים אִם יָמוּל מִן הָאֲנָוֶן אֵינוֹ
תַמִּים.

מִן הַפֶּה אֵינוֹ תַמִּים. מִן הַלֵּב אֵינוֹ תַמִּים.

וּמַהֲיֵךְ יָמוּל וַיְהִיֶה תַמִּים. הַגִּי אֹמֵר זֶה עֲרַלְתַּת הַגּוֹף.

כְּלוֹמַר בַּד' מְקוֹמוֹת צָרִיךְ תַקּוֹן אִם יִתְקַוֶּה הָאֲנָוֶן אֵינוֹ תַמִּים כִּי עַדִּינֵן חֶסֶר הַג' הַנְּשִׂאָרִים.
וְכֵן מִן הַפֶּה וְכֵן מִן הַלֵּב הַגִּי אֹמֵר זֶה עֲרַלְתַּת הַגּוֹף וְהוּא כּוֹלֵל לְאַרְבַּעֶתָם.

וּפִי הַעֲנִינֵן לָמָּה לֹא יְהִיֶה תַמִּים וְאָמַר כ"א יָמוּל מִן הָאֲנָוֶן אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ. כְּלוֹמַר לֹא יִתְקַוֶּה
כִּי אִם הַשְׁמִיעָה אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחְשִׁים.

ואם מן הַפֶּה אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר וּבִנְיָה יִתְקַוֶּן גַּם כֵּן הַדְּבֹר הָרַע וְהַבְּלִי נְאוֹת. וְאִם מִן הַלֵּב אֵינוֹ יָכוֹל לְחַשֵּׁב מִחֲשָׁבוֹ רַעַת אֶדָּה אֲמַנֵּם יַפְעֹל הַפְּעֻלּוֹת הַפְּחֻתוֹת וְהַמְּגִינּוֹת הַגּוֹי אוֹמֵר זֹו עָרְלַת הַגּוֹף.

וְנִהוּ תִקּוּן כָּל כְּלָלוֹת הַפְּחֻתוֹת הַחֲמֻרִיּוֹת וְלִזְהָ הַחֲסֻפִּים לְהִיּוֹת בְּאֶבֶר הַמִּיּוֹחֵד הַהוּא אֲשֶׁר הוּא סִבַּת תִּקּוּן כָּל הַגּוֹף פְּאֵמוֹר: הַטַּעַם הַשֵּׁשִׁי מֵהַ שְׂפָתַי מִהֵרָ"י אֲבוּהַב וְנ"ל הָאֵדָם הַחֲסִיד הוּא הַשָּׁלֵם בְּמַעֲלוֹת הַמַּדּוֹת וּבְמַעֲלוֹ הַשְּׂכָלִיּוֹת הַמַּעֲשִׂים הַרְצוּיִם הַמְתַּמִּידִים מְמַלְטִים אֶת הַנְּפֶשׁ מִהַפְּכָה וּמַגִּיעִים אוֹתָהּ אֶל הַשְּׂלִימוֹת.

וְנִהּ הִיא גְזֵרַת הַתּוֹרָה וּבִנְיָה הַסְּפִימוֹ ג"כ הַפְּלוֹסוֹפִים הָאֱלֹהִיִּים. בְּאֶמְרָם כִּי בְּמַדְעַ וּבְמַעֲשֵׂה תִדְבַּק הַנְּפֶשׁ בְּעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן.

וְכֹן אֵמֵר אֲרִסְטוֹ אֵין הַחֲפִיץ הַמְּבֻנָּקֵשׁ לְדַעַת בְּלִבְדֵ אֵלָא לְדַעַת וְלַעֲשׂוֹת. וְלִהִיּוֹת הַחֲסִידִים נִקְשָׁרִים בְּדַתּוֹת וּתְכָלִית עֲשִׂיַת הַמַּצּוֹת.

הוּא לִירְאָה אֶת הַשֵּׁם ב"ה וְהִיא הַמִּיּוֹשְׁרַת לְעוֹלָם הַתְּמִידִי כְּדַכְתִּיב יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לְעַד. ר"ל לְהַשְׁאֲרוֹת הַתְּמִידִי וְהַמַּצּוֹת הֵם ב' סוּגִים עֲלִיּוֹנִים.

וְהָאֵחָד הוּא קִיּוּם אֱמוּנָה בְּבוֹרָא ית' וְצִיּוּרָה בְּשָׁכַל ע"ד הָאֱמֶת. וְהַשֵּׁנִי הַתְּמִידִת הַיְשׁוּב.

וְנִהוּ אוֹמְרוֹ הָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהְבּוּ. וְהַסּוּג הַא' נִחְלַק לְמִינִים וְהַמִּין הָאֵחָד הוּא לִידַע שֵׁשׁ שָׁם אֱלוֹהִים מְצוּי וְאֵחָדוֹתוֹ וְקַדְמוֹתוֹ וְשְׂלִימוֹתוֹ בְּתְכָלִית הַשְּׂלִימוֹת כְּלוּ.

וּבְמִין הַזֶּה נִכְלָלִין מַצּוֹת לְאֶהְבּוֹ וּלְיִרְאָה מִמֶּנּוּ וּלְהַתְּפַלֵּל וּלְדַבֵּק בּוֹ וּלְהַשְׁבַּע בְּשֵׁמוֹ וּלְהַדְּמוֹת בְּדַרְכּוֹ לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ וּלְקַרוֹת ק"ש פְּעַמִּים בְּכָל יוֹם וּלְלַמּוֹד תּוֹרָה וּלְלַמֵּד לְמוֹל כָּל זָכָר וּלְהַתְּעַטֵּף בְּצִיצִית וּלְהַנִּיחַ תְּפִלִּין.

וְאֵלוֹ הַשְּׂלִשָּׁה מַצּוֹת תְּפִלִּין וְצִיצִית וּמִילָה הֵם מִיּוֹשְׁרִים לְהַשִּׁיג אֱמֶת מְצִיאוֹתוֹ וְאֵין אֵדָם יָכוֹל לְהַשִּׁיגוֹ כ"א מַצַּד פְּעֻלּוֹתָיו הַבְּאִי מִמֶּנּוּ שֶׁהֵם נִחְלָקִים לְשִׁלְשָׁה מַעֲלוֹת זֹו לְמַעְלָה מִזֹּו הַא' הִיא נִקְרֵאת עוֹלָם הָעֲלִיּוֹן וְהוּא עוֹלָם הַשָּׁכַל שֶׁהוּא מְצִיאוֹת הַשְּׂכָלִים הַנִּבְדָּלִים.

וְהַשֵּׁנִי הוּא עוֹלָם הָאֲמַצְעִי וְהוּא מְצִיאת הַגְּלָגְלִים עִם הַפּוֹכְכִים שְׁבָהֵם. וְהַג' הִיא נִקְרֵאת עוֹלָם הַשָּׁכַל הַכּוֹלֵל מֵהַ שְׂתַחַת גְּלָגַל הַלְּבָנָה.

וְאֵלוֹ הַג' מַצּוֹת תְּפִלִּין וְצִיצִית וּמִילָה הֵם מְרֵאוֹת לְהַסְתַּפֵּל וּלְהַתְּבוֹנֵן בָּהֶם לְאֵלוֹ הַג' עוֹלְמוֹת מַצּוֹת תְּפִלִּין לְאוֹת מְצִיאוֹת שְׁפָלִים הַנִּבְדָּלִים שְׁבַע עוֹלָם הַשָּׁכַל. לְפִיכָה צְוִתָה הַתּוֹרָה לְהַנִּיחֵם בְּרֵאשׁ וּבְזֵרוּעַ כְּנֶגֶד הַמּוֹחַ וְהַלֵּב שֶׁהֵם מְשַׁכְּנֵי הַשָּׁכַל.

עַל כֵּן אֵמֵר בְּאֵר יְצִיאת מִצְרַיִם וְהִנֵּה לָהּ לְאוֹת עַל יָדָהּ וּלְזַכְרוֹן בֵּין עֵינֶיהָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיהָ. וְהַתּוֹרָה הִיא מַעֲלָם הַשָּׁכַל וְהַמְּלָאכִים כְּדַגְרִסִּינּוֹ פ' אֵין דּוֹרְשִׁין אֵמֵר שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי כָּל דְּבֹר וְדְבֹר שִׁיבָא מִפִּי הַקַּב"ה נִבְרָא מִמֶּנּוּ מְלָאךְ שְׁנַאֲמַר וּבְרוּחַ פִּי כָּל צָבָאִם.

וְעַל כֵּן מַצּוֹה זֹאת נִקְרֵאת קְדוּשָׁה וְשְׁבָה פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם וְכָלִי תְּשִׁמִּישֶׁהּ נִקְרֵאִים כָּלִי תְּשִׁמִּישֵׁי קְדוּשָׁה. וְלִפִּי שְׂרוּמֹזַת לְעוֹלָם שְׁאֵינוֹ נִרְאָה לְעֵינַי.

על כן עיקר המצנה שהיא הכתב אינה נראית לעין אלא תשמיישה שהיא העור. ועל כן היא חוץ מגופו של אדם כמו עולם השכל.

אלא רצועותיה שהן נקשרות בה רומזו להשגות השכל הנקשרות באדם השלם. וגם אמרו שיהא מגיעות רצועות הראש עד טבורו שהוא אמצעיית גופו של אדם.

לרמזו שהשפעת עולם השכל במצות בוראו באה עד טבור העולם. לאפוקי מלבן של אומרים שהשגחת המשגיח מגעת עד גלגל הלבנה ולא יותר.

מצות ציצית דומות לעולם האמצעי ויש בהם הער' למציאות גלגל העליון המכסה ומחופף על כל מה שבתוכו שהם שאר הגלגלים המתנועעים בתנועתו בתנועת החל' בכל ועדיו הפסות. וארבע כנפים פדמיון הרקיע שעל ארבע חיות שהן מצויינת בארבע תקופות השנה אשר הם תקופות בגלגל המזלות אשר תחת לרקיע.

וגם הטלית וציציותיה מונבדלים מעצם גוף האדם כמו התפלין לפי ששניהם למעלה מעולם השפל אשר בו שוכן האדם. אלא שמכסה בהן רוב גופו מה שאינו מכסה בתפלין.

מפני שהעולם האמצעי הוא יותר קרוב לאדם והציציות נראים לעין כמו הרקיע שהוא נראה לעין. והם נקראין תשמיישי מצנה ולא קדושה לפי שהם רומזות לגלגלים שאין בו קדושה כמו בעולם השכל.

וגם מצנה זו נזכרת בה ראות העין שהיא השגה הרגשית מה שלא נזכר בתפלין שנ' בציצית וראיתם וזכרתם שהראות מביאה לידי זכירה. ר"ל פי בראת האדם נפלאות השם שבעולם הגלגלים יזפור שיש מניע לכל ויתן בלבם להשיג כל מה שיוכל.

וכן אמר הנביא ע"ה שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו'. לא אמר שאו מרום עיניכם וראו הכוכבים אלא מי בראם.

הפנונה שמתוך ראיתם נמצא מתעורר למציאת בוראם. והתכלת שבציצית הוא דומה לצבע השמים כפי הנראה לשין מפני גובה האויר לא שהשמים בעלי גוונים כפי האמת.

ולפיכך אין התכלת מעכב: מצנת מילה יש בה סודות וטעמים רבים ואחד מהם היותה הערה להתבוננת מציאת זה העולם השכל ולפי שעצם האדם הוא חלק מזה העולם ולא נבדל ממנו בשום זמן.

לפיכך מצנה זו בגופו חותם תמידי באבר הנייה למעשה. ובדבר שהתאנה בו יותר מוטבעת בבחירות האדם.

וצויתה תורה לחתוך המותר למעט ממנה בענין שלא ישחת דבר מכל הפעלים הראויים לבא ממנו להיות תמיד לאות ולזכרון בעיני האדם להתבונן במציאת זה החומר ההיולי שהוא כל העולם השפל שנברא לתשמייש האדם השלם ולמאוס בכל מותר המדותיו.

לולי מה שצריך לקיום הגוף והמין נמצא שהאדם הזריז השלם במצות ובמנושפלות כאלו הוא עולם כללי בפני עצמו. מוכתר בתפליו.

עטוף בציצית. נרשם במילה.

לכל יליו מעיניו פֿעןלתהש"י במציאות העליונים והאמצעים והתחתונים שמתוך כף
מפיר את מי באמר והיה העולם ויעבדנו בלבב שלם וחי לעולם: הטעם השביעי הוא
מ"ש המאור הקדוש ו"ל ו"ל א"ר אבא ופאין אינון ישראל דקב"ה אתרעי בהון מפל
שאר עמין ויהיב לון את קימא דא.

דכל מאן דאית ביה האי את. לא נחית לגיהנם אי נטיר לי' כדקא יאות דלא עייל ליה
לרשותא אחרא משקר בשמיה דמלכא.

דכל מאן דמשקר בהאי כמאן דמשקר בשמיה דקב"ה דכתיב בה' בגדו פי בגים זרים
ילדו. וכתב עוד ומבשרי אהנה אלוה.

מאי ומבשרי ומעצמי מבעי ליה. אלא ומבשרי ממש.

ומאי היא דכתיב ובשר קודש יעברו מעליך וכתיב והיתה בריתי בבשרכם. דתניא בכל
זימנא דאתרשים בר נש בהאי רשומה קדישא דהאי את מניה.

חמי לקבלה ממש ונשמתא קדישא אתאחדת ביה. אי לא זכי דלא נטיר האי את.

מאי כתיב מנשמת אלוה יאבדו. דהאי רשומה דקב"ה לא אתנטר.

ואי זכי ונטיר ליה שכינתא לא אתפרש' מניה כו': הטעם השמיני אענה ואומר אף אני כי
ידוע הוא שהאדם החומרי הוא מעשה אלהים בצירוף מעשה אדם. כי הנשמה החשובה
עם העשרה העליונים הנמשכים ממנה דהיינו רוח.

ונשמה. וקלסתר פנים.

וראית עין. ושמיעת האנון.

ודיבור שפתיים. והילוף רגלים.

נדעת ובינה. והשכל.

כולם חלק אלוה ממעל. והגוף הנגוף הלז עפר מן האדמה עם עשרה חלקיו דהיינו
עצמות.

נגידין. וצפרנים.

ומוח שבראש. ולבן שבעין.

ועור.

ובשר.

ודם.

ושערות. ושחור שבעין.

הן המה מעשה הטבע ע"י בני אדם שהיא הטפה שמזריע הזכר וה קבה שמשם מתהנה
החומר עם חלקיו הללו. כדגרסינן במסכת נדה ת"ר שלשה שותפין יש באדם אביו ואמו
והקב"ה.

אָביו מִזְרִיעַ לִבְנוֹ שֶׁמִּמֶּנּוּ עֲצָמוֹת וְגִידִין וְצַפְרָנִים וּמוֹחַ שֶׁבְּרֹאשׁ וְלִבְנוֹ שֶׁבְּעֵין. אִמּוֹ מִזְרַעַת אֲדוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ עוֹר וּבָשָׂר וְדָם וּשְׁעָרוֹת וְשַׁחֲוֹר שֶׁבְּעֵין.

וְהַקַּב"ה נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ וּנְשָׁמָה וּקְלִסְתֵּר פָּנִים וּרְאִיִּית עֵין כּו'. וְהוּא מֵה שֶׁנֶּרְמַז בְּפִסּוּק הַנִּסְתָּרוֹת לֵה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגִלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת חַת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת.

אָמַר הַנִּסְתָּרוֹת ר"ל חֲלָקֵי הַנֶּפֶשׁ וְהֵם רוּחַ וּנְשָׁמָה וּקְלִסְתֵּר פָּנִים וְחוּשׁ הָרְאִיָּה וְהַשְּׁמִיעָה וְדִיבּוּר שְׁפָתַיִם כְּנִזְכָּר. אֲשֶׁר כּוֹלֵם הֵם נִסְתָּרִים.

לֵה' אֱלֹהֵינוּ כְּלוֹמַר הֵם חֲלָקֵי ה' מִמַּעַל. וְהַנְּגִלוֹת שֶׁהֵם הַעֲשָׂרָה עֲנִינֵי גּוֹפָנִים יָם כְּנִזְכָּר.

לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם. כִּי הֵם מַעֲשֵׂה אָדָם.

וְלָכֵן נִקּוּד עַל לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עֲשָׂרָה נִקּוּדוֹת לֹמַר שֶׁגַם הַנְּגִלוֹת אֲשֶׁר הֵמָּה מַעֲשֵׂה הַטָּבַע הַמִּיֻּחָסִים לָנוּ וּלְבָנֵינוּ אֵינָם לְגַמְרֵי מַעֲשֵׂה אָדָם. כִּי אִף הַנְּגִלוֹת אֵי אֶפְשָׁר בְּלִתֵּי עֲזוֹר אֱלֹהִים.

אוֹ יֹאמַר הַנִּסְתָּרוֹת לֵה' אֱלֹהֵינוּ. ר"ל הַנְּשָׁמָה וְחֲלָקֵיהָ הוּא חֲלָק אֱלוֹהִים מִמַּעַל וְאִף אַחֲרֵי מוֹת הָאָדָם.

הַרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה וְהַנְּגִלוֹת שֶׁהֵם חֲלָקֵי הַגּוֹפָנֵי. לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם.

וּכְדֵי שְׂלֵא תִּבִּין שֶׁחֲלָקֵי הַגּוֹף הַמִּיֻּחָסִים לָנוּ וּלְבָנֵינוּ הוּא עַד עוֹלָם כְּמִשְׁמַעוֹ אֵלָּא אִף הַנְּגִלוֹת אֵינָה לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לְעוֹלָמֵי עַד. לָכֵן נִקּוּד עֲשָׂרָה נִקּוּדוֹת לְהוֹרוֹת שֶׁאֵינָם לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לְעוֹלָמֵי עַד רַק עַד עוֹלָם.

וְהוּא עוֹלָמוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ שְׁבַעִים שָׁנָה וְלָכֵן נִקּוּד עַל עֵי"ן דְּעַד שְׂלֵא תִּבִּין עַד עוֹלָם כְּפִשּׁוּטוֹ וּבִיָּאָר הַטַּעַם לָזֶה לָמָּה בָּרָא אוֹתוֹ מִשְׁנַיִם אֱלוֹהִים גּוֹף וְנֶפֶשׁ שְׁנַיִם הַפְּכִים לָמָּה לֹא בָּרָא אוֹתוֹ כְּלוֹ שְׁפָלֵי מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים וְיִהְיֶה שְׁכָל בְּפוּעַל כְּמִלְאָכֵי מַעֲלָה.

לָזֶה אָמַר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. וְאֵלּוֹ הָיָה כְּלוֹ שְׁפָלֵי כְּמִלְאָכֵי הַשָּׂרָת לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה לְמִלְאָכֵי הַשָּׂרָת.

וְכֵן אֵלּוֹ הָיָה כְּלוֹ גּוֹפָנֵי עֶפֶר מִן הָאָדָמָה כְּחִיתוֹ יַעַר וּבְהֵמוֹת שְׂדֵה. לֹא הָיָה יוֹכֵל לְקַיֵּם וְלִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת.

לָכֵן חֲזִיב' הַחֲכָמָה לְבָרָא אוֹתוֹ מִן הָעֲלִיוֹנִים וְהַתְּחִתּוֹנִים כְּאֶמְרָם ז"ל בְּב"ר פ"ח וז"ל ר' תַּפְרָאֵי בְּשֵׁם ר' אֶתְא אֹמֵר אִם אֲנִי בּוֹרָא אוֹתוֹ מִן הָעֲלִיוֹנִים הוּא חֵי וְאֵינוֹ מֵת. וְאִם מִן הַתְּחִתּוֹנִים הוּא מֵת וְאֵינוֹ חֵי.

אֵלָּא הֵכִי תִּגִּי בּוֹרָא אוֹתוֹ מִן הָעֲלִיוֹנִים וּמִן הַתְּחִתּוֹנִים. שְׂאֵם יַחֲטָא יָמוּת וְאִם לֹא יַחֲטָא יַחֲזִיקָה ע"כ: וְהַפְּנוּנָה הַנְּכוּנָה מִבְּנֵי אֶתְרָת בְּדַבְרֵיהֶם כִּי לֹא רָצוּ עַל הַחַיִּים הַגְּשָׁמִיִּים וְהַזְּמַנִּי חֲלִילָה.

רַק עַל חֲזִי הַשְּׁלֵמוֹת בְּלֵי סֶפֶק. אִף יֵשׁ לְרֹאוֹת לָמָּה לֹא הָיָה בּוֹרָא אוֹתוֹ מִן הָעֲלִיוֹנִים וְיִהְיֶה שְׁכָל בְּפוּעַל תְּמִיד שֶׁנֶּרְאָה שֶׁיֵּשׁ כִּלְיוֹת לְמַעַלָּה חֲלִילָה אֲשֶׁר ע"כ יִרְאֶה בְּאֵמַת שְׁכּוֹנָנוּ לָמָּה שֶׁבָּאֵרְנוּ.

ואומר שאם היה בורא אותו שכל בפועל כמו העליונים היה חי משכיל בפועל תמיד ולא היה זוכה להשיג השלימות מצד עצמו בהוציאו שכלו מן הכח אל הפועל. ואם היה בורא אותו מן התחתונים פבהמות שדה וסיתו יער היה מת בהחלט בלתי שלימות שכל כלל נמשך בהחלט אחר הדמיון.

ע"כ רצה לזכותו וברא אותו מן העליונים ומן התחתונים שאם יחטא בבחירתו איהו הוא דאביד אנפשיה. ואם לא יחטא הנה במה שישמר מחטא לבד יתחייב לו שיהיה וחי לעולם לאור באור הסיים באומרם ז"ל גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת.

והוא על זה הדרך שאין בהם מנגד מצד הרקבתם כמו שיש לצדיקים פנזפר. והוא מכונן למה שאמר התנא במסכת אבות פרק חמישי בעשרה מאמרות נברא העולם ומה ת"ל והלא במאמר אחד היה יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליטן שפר טוב לצדיקים שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

אשר לדעתי פוננתו על עולם הקטן ואמר בעשרה מאמרות נברא העולם. ירצה שהקב"ה נתן בו עשרה דברים שכליים ואביו ואמו עשרה דברים חומרים פנזפר נמצא שהוא נברא מחומר וחלקיה וצורה וחלקיה.

והיתה שאלת התנא והלא במאמר אחד יכול להבראות. פאלו אמר שלא היה צריך לברוא הש"י מדרגות מתחלפות מהנמצאים אלא שיברא אותם כלם נצחים ולא יהיה באדם חומר כלל.

או יהיה חומר פחומר הגלגלים בלי יצר הרע ולא יהיה אפשר לחטוא. באה התשובה שרצה הש"י לברא נברא אחד שיהיה אמצעי בין התחתונים והעליונים שיהיה בעל בחירה ורצון אפשראל הטוב ואל הרע.

שאז פשיחטא יהיה ראוי לעונש וכשלא יחטא יהיה ראוי לשפר. וזהו אומרם אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

והם העשרה חלקי נפשיי אשר הרשע מאבד אותם בחיים חיותו. פי רשעים בחייהם קרוים מתים והוא פי הרשע הלא הוא משתדל בעודו בחיים חיותו לעשות נחת רוח ליצרו הרע למלאות רצון חומר הגוף הנגוף.

ונה יהיה סבה להקרא מת בחייו מהחלק הנפשיי ואף פי אחרי מותו פי במות אדם רשע תאבד תקנה. לא אמר במות רשע אלא במות אדם רשע.

לבאר פי הנמשך אחר תולדות האדמה והמשתקע בתאות הגופנית נקרא רשע. וע"כ במותו תאבד תקנתו עמו פי לא היתה תקנתו פי אם בעיני גופו לא בעיני נפשו.

ומפני זה באבדן גופו תאבד תקנתו ולא ראוי לאור באור הסיים. נמצא שמאבד הרשע הפה השכלי בעוה"ז ובעוה"ב.

אבל לא כן הצדיקים שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות. לא זו שמקימין אותו בעוה"ז שיהיה חיי שעה.

חלא אף אחריו מותו יתיה חיי עולם כי צדיקים במיתתם קרויים חיים כמבואר הרב' מזה
במסכת ברכות פרק מי שמתו. לכן האדם הנבא מחומר וצורה צריך שיכניע יצרו הרע
הכרוף בחומר.

להיותו נכנע להנפש להיותה בהצמדם יחדיו יעבדו שכם אחד את עבודת בוראו. כמו
שהזהיר שלמה בתקמתו ואמר ראה את מעשה אלהים כי פי יוכל לתקן את אשר ענתו
ביום טובה הנה בטוב וביום רעה ראה גם את זה לעומת זה עשה אלהים על דברת שלא
ימצא האדם אחריו מאומה: וכוונתו בשני הפסוקים האלה הוא שמעשה אלהים הנזכר
פה הוא הנפש והנשמה החצובה מתחת פסא הכבוד שמשפיע אותה הש"י באדם שהיא
מעשה ידיו ית' ביחוד ע"ד ונשמות אני עשיתי.

כי החומר הוא מעשה הטבע ע"י ב"א שהיא הטפה שמזריע הזכר והנקבה שמשם מתנהג
החומר כנזכר. וככן אמר שלמה ע"ה אל השלם אשר הזהירו שלא יטה אחר התענוג
הגשמי ויבחר בתקמה שהיא שלימות השכל.

והיא תסיה את בעליה בחיים הנצחיים כמדובר. ועל כן אמר ראה את מעשה האלהים.
רצה הסתפל היטב במעשה האלהים שהיא הנשמה והשתדל להשלימ'. והוא כאלו אמר
הזהר והשמר שלא תניח עצמך להתפתות מהחומר.

וביאר הטעם לזה והוא כי אחר שיתפתה האדם מהחומר ויטה אל התענוג ויעשה דבר
רע. לא יוכל לתקנו עוד כי אע"פ שיעשה אח"כ כל טובות שבעולם הרע שפכר עשה
א"א לתקנו בעצמו.

כי עם היות שאפשר שיכופר לו בטובו ויעשה טובות הרבה. הנה הרע שהוא שהיה רע
לא יוכל לתקנו לעולם.

כמו שהחושף שעבר לא יתנה אור בשום זמן בעולם אף אחר שיאיר יום. רק נאמר
שנעדר החושף ובא האור אף החושף לא יתנה אור יען הם הפכיים ולא ימצאו שניהם
יחד.

כן הרע לא יתקן לעול' אף אחר שיעדר ונעבר. וז"א כי מי יוכל לתקן את אשר עונתו
האדם הרוצה לתקנו.

והוא טעם לשראוי שישתדל האדם להשמר מעשות הרע כי אחר שיעשה אותו הנה הוא
עשוי. ואעפ"י שיוסר העוונות ויעדר.

לא יצדק בו שיתקן רק שיעדר. וע"כ אמר שהעצה הנכונה בהנהגת השכל והצורה עם
החומר הוא שביום שבת הנפש שהיא הטובה סתם ישתלם בה ויתענג בתענוג הנפשי.

ונ"ל ביום טובה הנה בטוב. ואמר שבהיותו ביום טובה יתנה תמיד זהיר לראות ביום
רעה לנפש שאפשי' שתבא עליו מפאת החומר יען החומר נוטה בטבע אל התענוג החמרי
ואם יניחהו מעט לעצמו ולא ישגיחו בו יטה האדם בטבעו אל המוחשות.

וע"כ אמר וביום רעה ראה. ירצה בהיותו פועל הטוב ביום טובה ראה ביום רעה שאפשי'
שתבא עליו מפאת החומר.

וביאר הטעם לזה והוא שאת זה לעומת זה עשה האלהים. ירצה שהאלהים עשה שיהיה האדם אפשרי אל הטוב ואל הרע זה לעומת זה מפאת בחירת האדם שבמה שעשה אותו בעל בחירה ורצון.

עשה בו אח זה לעומת זה. ואמר שעשאו בעל בחירה ורצון בעבור שלא ימצא אחריו מאומה.

ירצה שלא ימצא האדם אחריו ית' מאומה מתערומו' ותלונה כמו שפירשו המפרשים כי על כן רצה הוא ית' שיהיה הטוב והרע נמשך מאת האדם עצמו כדי שכל תלונתו תהיה על עצמו ולא עליו ית' וכן תישובו הפסוקים על נכון.

אף א"א לשמוע לעצת החכם שלמה שלא יוכל להזהר ולהשמר שלא יניח עצמו להתפתות מהחונמר. אם לא בהמול בשר ערלתו, כי האדם הזה אשר הוא העולם קטן נשען על שלשה עמודים.

והם רוח לב כבוד כי הם משפן הנשמה והרוח והנפש. כי הנשמה היא החכמה ומושבה במוח הראש וממנה יצא פח כל ההרגשות ותנועת החפץ.

והרוח בלב ובו חיי האדם והיא המבקשת שררה להתגבר על כל העומד פנגדה וממנה חמדת קנייני העולם להשתוקק אחר רדיפת העונש והכבוד כאומרם ז"ל העין רואה והלב חומד.

והנפש בכבוד וככה כתיב כי הדם הוא הנפש וכבודא כולה דמא והיא המתאווה לאכול וככה כתיב כי תאונה נפשך. ותאות המשגל ממנה וסימן לדבר מל"ך במשפט יעמיד ארץ.

מלך היינו "מוח" לב "כבוד. אם הם במשפט שהם בשלום ובמישור יעמיד ארץ.

והוא הגוף הנברא מארץ כי קיום האדם הוא עם החיבור הזה לעמוד יחדיו להשתמש זה עם זה לפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו ולעבדו שכם אחד. כי הרוח והנפש התלויים בלב ונכבד.

נבראו לעבוד את הנשמה ולהיותם סרים למשמעת הנשמה. ושלשתן יחד לעבוד ליוצרים. ולא הפך הדבר שהנשמה סרה אל משמעות רוח ונפש עין הם נוטים בטבעם אל תאות הגשמי. אף באשר המה שנים והנשמה אחת יחידה כגר בארץ.

וטובים השנים מן האחד כ"א יפלו האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו. ולא תוכל הנשמה להתגבר ולהתאמץ עליהם למושכם בחבלי אהבת הבורא.

כי כל אברי הגוף סרים אל משמעתם. וכשזה קם זה נופל.

בכך חייב החכמה האלהית שיהיה האד' ממעט חמדת לבבו באומרם ומלתם את ערלת לבבכם. ואח"כ למצוץ הדם כדי להחליש פח התאונה התלוי בכבוד שפולו דם.

גם פורעי ונתגלה העטרה להורות כי בהתמעט פח החמדה התלוי בלב בהסרת הערלה ובהחליש פח התאונה התלוי בכבוד. אז תוכל להם הנשמה למושכם בעבותות האהבה לעבוד את בוראם ולהדבק בו.

בְּכֵן מִיָּד נִתְגַּלָּה הָעֵטְרָה שֶׁהִיא כְּדֹמוֹת יוֹד וְנִתְמַלֵּא הַשֵּׁם שֶׁל שְׂדֵי הַחֲתוּם בְּבִשְׂרֵי יִשְׂרָאֵל.
וְהוּא ע"ד "מִי" "יַעֲלֶה" "לְנוּ" "הַשְּׂמִימָה" שֶׁהִיא ר"ת מִי"לֵה וס"ת שֵׁם שֶׁל ד'.

לְהוֹרוֹת כִּי לֹא נוֹכַל לְהַשִּׁיג עֲבוֹדַת הַשֵּׁם וּלְהִתְדַבֵּק בְּדַרְכָּיו. אִם לֹא מִי שְׂנִימּוֹל: וּמִכֵּן
לְזֶה אָמַר בְּסֵפֶר הַזֹּהָר תְּאֵנָא עֲבַד קב"ה כְּתָרִין תְּתַאֲזֵן דְּלֹא קַדִּישִׁין לְתַמָּא.

וְכָל אֵינּוֹן דְּלֹא אֲתַגְזְרוּן אֲסַתְּאָבוֹן בְּהוֹן וּרְשִׁימָן בְּהוֹן. מֵאִי רְשׁוּמ' דְּבַהוֹן דְּאַחֲזִי בְּהוֹ שִׁי"ן
דְּלִי"ת וְלֹא יִתִּיר.

וּבְגִין כֵּן יִסְתַּאֲבוֹן בְּהוֹן וְיִתְדַבְּקוּן בְּהוֹ. בְּתַר דְּאִיתְגְּזְרוּ נִפְקוּ מֵאֵלֶיִן וְעָאָלוּ בְּגַדְפוּהִי
דְּשְׂכִינְתָא.

וְאֲתַגְלִינָא בְּהוֹ יו"ד רְשׁוּמָא קַדִּישָׁא אֶתְ קַיְמָא שְׁלִים וְאֲתַרְשִׁים בְּהוֹ שְׂד"י. וְאֲשַׁתְּלִים
בְּקַיְמ' שְׁלִים.

וְעַל דָּא כְּתִיב בְּהֵאֵי אֲנִי אֶל שְׂדֵי הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תְּמִים שְׁלִים דְּעַד הַשְּׂתָא אֶתְהָ חֶסֶר'
בְּרִשִׁימ' דְּשִׁי"ן וְדְלִי"ת. גְּזַר גְּרָמָךְ וְתַהֲוֵי שְׁלִים בְּרִשִׁימ' דְּשְׂדֵי.

אֲפֻשֶׁר שְׂפִנוֹנְתוֹ דְּעֲבַד הַקב"ה כְּתָרִין תְּתַאֲזֵן אָמַר זֶה כְּנֶגֶד לֵב וְכַבֵּד שְׂבָאָדָם. וְכָל מֵאֵן
דְּלֹא נִימּוֹל מְסַתְּאָב בְּהוֹן.

כִּי הַנְּשֻׁמָה סָרָה לְמִשְׁמַעְתָּם. וּרְשׁוּמ' בְּהוֹן אוֹת שִׁי"ן וְדְלִי"ת וְלֹא יוֹתֵר: כִּי בְּאֻשֶׁר רֵאשׁוּ
שֶׁל אָדָם וְשִׁתִּי זְרוּעוֹתָיו זְקוּפִין לְמַעְלָה.

נִרְאִית כְּדֹמוֹת שִׁי"ן. וְכֹאֻשֶׁר זְרוּעֵי הַשְּׂמַאל פְּשוֹט וְהֵימִינִי נָח.

נִרְא' כְּדֹמוֹת דְּלִי"ת. וְכֵינּוֹן שְׂנִימּוֹל וְעֵשָׂה פְּרִיעָה וְנִתְגַּלָּה הָעֵטְרָה כְּדֹמוֹת יו"ד.

אִז נִתְמַלֵּא הַשֵּׁם שֶׁל שְׂדֵי וְנִכְנַס תַּחַת כְּנֶפֶי הַשְּׂכִינָה. וְלִכֵּן מְכַסִּין הָעַרְלָה וְנִם הַמְּצִיחָה
בְּעֵפֶר.

לְהוֹרוֹת כִּי רְאוּי לְהַכְנִיעַ אֱלוֹ הָאֲבָרִים כִּי כָל הַסֵּר לְמִשְׁמַעַת בְּעַנְיִינִי גּוֹפְנִין כְּאֻשֶׁר בָּא מִן
הָעֵפֶר כֵּן שָׁב לְעֵפֶר כְּמִקְרָה בְּהֵמָה כֵּן יִקְרָהוּ. אֲכֵן הַסֵּר לְמִשְׁמַעַת הַנְּשֻׁמָה תְּשׁוּב אֶל
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְנָה.

וְלִכֵּן עוֹשִׂין פְּרִיעָה וְרַגְלִין הָעֵטְרָה לְמִלְאוֹת שֵׁם שֶׁל שְׂדֵי. לְהוֹרוֹת כִּי בְּהַכְנִיעַ אָדָם
הָאֲבָרִים הִלְלוּ בְּעֵבוֹר שְׁהֵם בָּאִים מִן הָעֵפֶר וְשָׁבִים לְעֵפֶר וְשָׁר אֶל מִשְׁמַעַת הַנְּשֻׁמָה.

אִז הַנְּשֻׁמָה תְּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְנָה וְהוּא שֵׁם שֶׁל שְׂדֵי כְּדֹכְתִיב וְנִשְׁמַת שְׂדֵי תְּבִינָם.
וְאַף גַּם זֹאת לֹא הִגִּיעַ הָאָדָם בְּזֶה אֶל תְּכִלִּית הַשְּׁלִיחוֹת אִם לֹא בְּהִתְעַסְקוּ בְּתוֹרַת ה' תְּמִימָה
כִּי הִיא הַמְּשַׁלֶּמֶת אוֹתָנוּ.

כְּמוֹ שֶׁכְּתִב הַחֶכֶם הַרַב"ע בַּפ' מִשְׁפָּטִים עַל אֱלוֹ שְׁלֵשָׁה אֲבָרִים שֶׁהִזְכַּרְתִּי וְז"ל וְהָיָה יֵשׁ
אָדָם שְׂנִבְרָא שְׁתַּהֲיִין' לוֹ אֱלוֹ הַשְּׁלֵשׁ הַנְּזַכְרוֹת חֲזָקוֹת. אוֹ כְּוֹלֵן רְפוּת.

אוֹ זוֹ חֲזָקָה נְזוֹ רְפָה אוֹ לֹא חֲזָקָה וְלֹא רְפָה. וְהָיָה ב"א עַל כָּל זֹאת מִינִין מְשׁוֹנֵי' וְהַשֵּׁם
הַנְּכַבֵּד נִמֵּן הַתּוֹרָה לְחֲזֵק וּלְהַגְבִּיר וּלְהַגְדִּיל הַנְּשֻׁמָה הָעֲלִיוֹנָה וְאִז לֹא יִמְשׁוֹל הַגּוֹף עָלֶיהָ

כו' וכמו שְהֶאֱרַכְתִּי בְשַׁעַר א' מֵעֲמוּד הַתּוֹרָה: וְהוּא הַמְכַנּוֹן לְדוֹד הַמְלִיךְ ע"ה בְּאוֹמְרוֹ תּוֹרַת ה' כו' עֲדוּת ה' כו' פְּקוּדֵי ה' כו' מִצְוֹת ה' כו' יִרְאַת ה' כו' מְשַׁפְּטֵי ה' כו'.

אָמַר זֶה כְּנֶגֶד ג' אֲבָרֵי הַלְלוֹ אֵיךְ הַתּוֹרָה מְשַׁלֶּמֶת אוֹתָם לְהַשִּׁיבָם אֶל ה' וּלְהַיְיָשִׁיר בְּדַרְךְ הַיְשָׁר. וְאָמַר תּוֹרַת ה' מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ.

ר"ל הִיא מְשִׁיבָה אֶת הַנֶּפֶשׁ הַתְּלוּי בַּכָּבֵד לְהִיּוֹת סֹר לְמִשְׁמַעַת הַנִּשְׁמָה לְעֲבֹדַת עֲבוֹדַת בּוֹרָא'. וְאַח"כּ בְּיֵאוּר דְּבָרָיו בְּמָה הִיא מְשִׁיבָה אֶת הַנֶּפֶשׁ וְאָמַר עֲדוּת ה' מְחַפֵּימַת פְּתֵי כִי בָּהּ כָּבֵד תְּלוּי תְּשׁוּקַת הָעָרֵב לְאֹכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּכַוֵּנָה וְרִצּוֹן מֵה שִׁיעָרֵב לוֹ בְּכַוֵּנָה וְרִצּוֹן בְּקִהְמַת הַשְּׂדֵה וְסִיתוֹ יַעַר וְלֹא בְּבַחֲרֵהּ.

וְהַתּוֹרָה מְחַכֵּמְתוֹ שְׁלֹא יֹאכַל רַק לְשׁוֹבַע נֶפֶשׁוֹ לְקִיּוּם גּוֹפּוֹ. וְעוֹד כִּי הַכָּבֵד הִיא בַּעֲלַת הַפֶּעַס כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בְּבִרְכוֹת פ' הַרְוָאָה הַכָּבֵד כּוֹעֵס וְכֹתִיב כַּעַס בְּחִיק כְּסִילִים יָנוּחַ.

וְעֲדוּת ה' הִיא מְחַכֵּמַת פְּתֵי שִׁסִּיר כַּעַס מְלִבּוֹ. פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרִים מְשַׁמְחֵי לֵב אָמַר זֶה כְּנֶגֶד הַלֵּב אֲשֶׁר הִיא בַּעֲלַת חֲמַדַּת עוֹשֶׁר וְקַנְיָיִי עוֹלָם כְּנֶגֶד.

וְכָל מִי שֶׁהוּא חוֹמֵד דְּבָר וְאֵינּוֹ מְשִׁיגוֹ אֲזִי כָּל יָמָיו בְּכַעַס וּמְכַאוֹבֵי וּבְדֹאגָה. וְאַף אִם הַשִּׁיגוֹ אֲזִי הוּא חוֹמֵד דְּבָר יוֹתֵר טוֹב מִמֶּנּוּ.

וְנִמְצָא כָּל יָמָיו בְּצַעַר וּפְקוּדֵי ה' מְשַׁמְחֵי לֵב. וּבִיָּאֵר אַח"כּ בְּמָה הִיא מְשַׁמְחֵה וְאָמַר מִצְוֹת ה' בְּרָה מְאִירַת עֵינָיִם.

רְצָה כִּי שׁוֹרְיָנָא דְעֵינָי בְּלִיבָא תְּלִיא. וְעֵינֵי רוּאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד.

וּמִצְוֹת ה' בְּרָה מְאִירַת עֵינָיִם שִׁירָאָה כִּי אֵין טוֹב לְאָדָם כ"א לְשַׁמֵּחַ בְּחֶלְקוֹ וַיִּרְאָה טוֹב בַּעֲמֻלוֹ וְאֲזִי לֹא יִחְמָד מְמוֹן רַעְהוּ. וְאָמַר יִרְאַת ה' כו' רְצָה בְּזֶה כִּי אֵלוֹ הַשְּׂנִיִּים צָרִיכֵי תִּיקוּן לְהַפְּכֵם מִטְּבַעֵם לְהַיְיָשִׁירָם לְעֲבוֹדַת הָאֵל.

אָבֵל הַנִּשְׁמָה הִיא בְּטַבְעָהּ לְעֵלוֹת בְּמַעֲלוֹת הַשְּׂכָלִית וּתְשׁוּקַת' אֶל בֵּית אָבִיהָ תְּמִיד. לְזֶה אָמַר יִרְאַת ה' טְהוֹרָה.

הִיא הַנִּשְׁמָה' כְּאָמְרָם ז"ל בְּבִרְכוֹת מֵה הַנִּשְׁמָה טְהוֹרָה עוֹמְדַת לְעַד. יִרְצָה הִיא עוֹמְדַת לְעַד בְּיִרְאַת ה'.

וְשְׁלֹא תֵאמַר מֵאַחַר שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּשׁוּקַת' אֶל בֵּית אָבִיהָ תְּמִיד וְכָל מְגַמְתָּהּ וּמְחַשְׁבָּתָהּ לְעֲבֹדַת עֲבוֹדַת בּוֹרָא'. א"כ לְמָה הַקַּב"ה מְעַנֵּשׁ הַנִּשְׁמָה מֵאַחַר שֶׁהִיא לֹא עֹשֶׂתָהּ מֵאוּמָה.

וְנִרְאָה ח"ו כְּעוֹל בְּמִשְׁפָּטוֹ. לְזֶה אָמַר מְשַׁפְּטֵי ה' אָמַת צְדָקוֹ יִחְדְּיוּ.

ר"נ מְשַׁפְּטֵי ה' אָמַת כִּי צְדָקֵי יִחְדְּיוּ שְׁדוֹן הַנִּשְׁמָה' וְהַגּוֹף יִחְדְּיוּ. כְּמוֹ שֶׁהַמְּשִׁילוֹ חז"ל בְּסוּמָא וְחִזְגַר בִּפ' חֶלֶק.

וְאִם לְחֻשְׁףֵי אָדָם לֹמַר מֵאַחַר שֶׁטַעַם מִצְוֹת מִיָּלֵה הִיא לְהַכְנַעַת הַגּוֹף לְנֶפֶשׁ לְעֲבֹדַת עֲבוֹדַת הָאֵל הֲלֹא הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה הִיא הַמְּשַׁלֶּמֶת אוֹתָנּוּ. א"כ לְמָה נִימּוֹל וְנִצְעַר גּוֹפֵינוּ מֵאַחַר שֶׁנִּי כָּל לְבָא אֶל הַתְּכָלִית בְּאִמְצָעֵית הַתּוֹרָה.

אף אתה אמר לו פשם שא"א לבא אל התכלית זולת התורה פן א"א זולת המילה ואפילו
ללמוד סורה א"א זולת המילה פדכתיב והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם וכתבו קצת
מפרשים והיתה בריתי בבשרכם זו ברית בשר.

לברית עולם זו ברית הלשון. ירצה שלא יוכל אדם לבא לברית הל' שהוא לימוד התורה
אם לא בברית הבשר שהיא ברית מילה.

וכמו שהשיב אונקלוס הגר לדודו אדרעינוס פשאמר לו הנה לה ללמוד ולא למול. והשיב
לו אין אפה יכול ללמוד תורה עד שתמול שנא' מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו
לישראל.

למי שהוא מל פייעקב. לא עשה כן לכל גוי שכל הגוים ערלים זהו מה שרצינו לדבר
בעניני מילה בזה הפרק הראשון: פרק שני בגודל שפירה גרסינו במסכת בבא בתרא פ'
המוכר את הספינהאמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הנה אזילנא במדברא וחזינו הנהו
תרי אנוזי דשמיטי גדפניהו משמניהו וקא נגדי נחלי משח' מתותיניהו.

ואמינ' להו איתא לי מנייכו חלקא לעלמא דאתי. חדא דליא לי אטמא.

וחדא דליא לי גדפא. כי אתאי לקמיה דרבי אליעזר אמר לי עתידין ישראל ליתן עליהן
את הדין ע"כ והנה המאמר הזה קשה ההבנה ונתחבטו רבים מהמפרשים בכוננות שונות
פגון רבינו בחיי פ' נצבים ועקדה פ' מטות שער פ"ה ודרף אמונ' מאמר ג' שער ד' דף
צ"א ועבודת הקודש חלק שני פרק מ"ו.

וידעתי כוננת המאמר הזה מכונן אל המאמר דפ' חלק וז"ל לכה הרחיב' שאול נפשה
ופערה פיה לבלי חק אמר ריש לקיש למי שמשנייר אפ' חק אחד. אמר ר' יוחנן לא ניחא
למרייהו דאמרת להו הכי אלא אפ' לא למד אלא חק אחד ע"כ.

הרי שפרא' לפום ריהט' שסברת ר"ל היא שצריף לקיים פל התורה פלה פדי שישגי
התכלית האחרון שהוא ג"ע. ואם נשמייר אפ' חק אחד הנה הוא נוכל בגיהנם והרחיבה
שאול נפשה וכו' וסברת ר' יוחנן נראה שהנה להפך שפערה פיה למי שלא קיים אפ'
חק אחד לבד ואז נופל בגיהנם.

ויהנה מחלקותם מן הקצה אל הקצה. והנה לע"ד לא ציירהו השכל האנושי שיצדק שום
צד מהשני צדדים האלה בהחלט.

וחלילה שיאמין ר"ל שכל מי שמשנייר אפ' חק אחד מהתורה שלא ישגי עה"ב. וכ"ש
שיהיה נוכל בגיהנם ח"ו דא"כ איפה אין גם אחד בכל אישי המין שקיים פל התורה.

וכמו כן כפרת ר' יוחנן שהיא אל הקצה האחר שהיא נרה עד מאוד. כי לא יתכן שהגיהנם
הוא פתוח למי שלא קיים פלל שום חלק מהתורה שאם קיים אפ' חק אחד אינו נופל
בגיהנם.

שזה ג"כ הפך השורש הפושט אליו שאם עונותיו של אדם הם מרובים מזכותיו ויש
ביניהם עונות חמורות הוא נופל בגיהנם פדאיתא בפ"ק דר"ה. אלא ודאי יש לנו להאמין
באמת ובתמים כי לא זו הדרך ולא זו העיר להעיר אנון בלימודים ולא הית' זאת חלילה
כוננת ריש לקיש ור' יוחנן כי לא יצויר שיהיו חולקין ח"ו בענין קנין תקנותינו לעולם.

כי לפי דעתו הקצרה כלם מספיקים בשורש הדרוש על נכון: והנה התבאר באר היטב כי שני מצות גדולות הם הנקראי חק. המילה היא נקראת חק פדכתיב ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם.

וכן אמר בכרפת מילה חק בשארו שם. ותפילין ג"כ נקראים חק דכתיב בהו ושמרת החוקה הזאת למועדה מימים ימימה ודרשו בס"פ הקומץ אחוקת תפילין.

ואמרנו נמי בפרק בא סימן ובפ' פיצד מברכין דבני מערבא מברכין בתר דסלקי תפליניהו לשמור חוקיו ועל דרף זה יהיה מחלוקת ר"ל ור"י שיחלקו בחומר העבירות הללו דאף שהם מצות יחידיות ואין כל התור' פולה תלוי בהם כמו בע"ז דארז"ל המודה בע"ז ככופר בכל התורה פולה אפ"ה עונשו קשה וישכרו מרובה והנה דעת ר"ל שהגיהנם הוא פתוח למי שמשגיג אפי' חק א'.

דהיינו א' מהשני מצות הנזכרים דאם קיים אפי' כל התורה פולה רק שמשגיג מצות תפילין שלא קיים טפל בגיהנם כדאיתא בפ"ק דר"ה פושעי ישראל בגופן יורדין בגיהנם ונדונין בגיהנם ונדונין בה י"ב חודש כו' ומפרש בגמרא פושעי ישראל בגופן מאי נינהו אמר רב קרקפתא דלא מנח תפילין.

וכן אם קיים כל התורה פולה ולא קיים מצות מילה נופל בגיהנם כדאיתא במדרש גדולה מילה שפל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם. כתיב הכא ביום ההוא פרת ה' את אברם ברית.

וכתיב היום השמיני ימול ומי יורד לגיהנם מי שכתוב אחריו את הקני ואת הקניזי ואת הקדמוני שפולם ערלי לב. וכל הערלים יורדים לגיהנם שכן מצינו ביהושעאל בן אדם גהה על המון מצרים והורידהו בם אשור וכל קהליו פולם ערלים מחללי חרב שם מקף ותובל וכל המונה שמה נסיכי צפון.

וכן אמר ישעיה לכן הרחיבה שאול נפשה ופצרה פיה לבלי חק. למי פצרה פיה למי שאין להם חק כנ' ויעמידה ליעקב לחק.

ואמר עוד הפסוק גם את בדם ברית שלחתי אסיריך. פלומר בזכות דם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין בו מים ע"כ הרי שהמדרש הזה סבר דהגיהנם פצרה פיה למי שלא משגיג אלא חק של מילה.

ואמנם ר' יוחנן אמר לא ניקח להו למרייהו דאמרת להו הכי. דאפי' קיים כל התורה פולה זולת חק אחד מהחקים נופל בגיהנם.

אלא לא אמר הכתוב אלא למי שלא קיים החקי האלה תרנויהו. אבל מי שלא למד אלא אפילו חק אחד אינו נופל בגיהנם שהרי אם קיים מצות וכתוכם מצות מילה לבד אינו נופל בגיהנם כמו שהבאתי במדרש גם את בדם ברית כו'.

ואיתא בב"ר את להט החרב המתהפך רב הונא ורבנן רב הונא בשם ר' אבא אמר החרב זו עילה שנ' עשה לה חרבות צורים. רבנן אמרי החרב זו תורה שנ' וחרב פפיות בידם.

רב אבדימי אמר ואת להט החרב זו גיהנם שמהטת האדם מראשו ועד רגליו. החרב זו מילה אמר הקב"ה מי מציל את בני מאש לוחט הוי אומר זו המילה.

לא תירא לבית' משלג פי כל ביצה לבוש שנים. משלג.

זו גיהנם שנ' משלג בצלמון בזכות מילה. פי כל ביתה לבוש שנים.

זה דם מילה ובפ' וירא א"ר לוי לעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה. ואותן שחטאו יותר מדאי מהו עושה להם מעבי' את הערלה מעל גבי התינוקות שמתו עד שלא מלו ונותנם עליהם ומוריד לגיהנם.

הרי מי שנמול אינו יורד לגיהנם אם לא מי שחט' יותר מדאי ואת אמרת אפילו קנים פל התורה פולה זולת מצנות תפילין אין זה קרוי חוקא יותר מדאי. ומה דאיתא בס"ק דר"ה פושעי ישראל בגופן גדונים בגיהנם כו' פנזפר.

לא קשי' לר"י ד"ל דהכי פירוש' אם מחצה עונות ומחצה זכיות ניש בהם עון תפילין גדוין בגיהנם ואם אין בהם עון תפילין אז ורב חסד מטה פלפי חסד. אבל אם קנים פל התורה כו' זולת מצנות תפילין קצת מט' רק שלא חטא יותר מדאי המילה מצילתו מדינה של גיהנם פנזפר: וכן איתא בספר הזוהר זכאין אינון ישראל דקב"ה אתרעי בהון מפל שאר עמין ויהיב לונאת קנימא דא.

דכל מאן דאית ביה האי את לא נחית לגיהנם. עוד שם מאן דאתגזר.

פל אינון דלא קדישין אתרחקין מיניה ולא שלטין ביה. ולא עוד אלא דלא נחית לגיהנם. עוד מצאתי אמרינון במסכת תענית עולם א' מששים בגן. העולם הוא כמלא זרת שנ' ושמים בזרת תפן נמצא שהגן ששים זרתות.

הזרת הוא ג' טפחים נמצא שהגן הוא ק"פ טפחים. מילה במלוי "מם" יוד "למד" הא.

יעלה ק"פ. לומ' המקני' מצנות מילה זוכה לגן.

ובציוני בראשית אותיות "אש" ברית מלמד שהמילה מצלת מדינה פל גיהנם וכן מה שאמר ר"ל שאם קנים פל התורה ולא קנים מצנות מילה נופל בגיהנם. זה ג"כ פליג עליו ר' יוחנן שהרי אם קנים מצנות תפילין זוכה לעוה"ב כדאיתא במדרש למה נסמכה ביאת הארץ לפ' תפילין.

כך אמר הקב"ה עשו מצנה זו שבשבילה תכנסו לארץ ותזכו לארץ ותזכו לחיי עה"ב. ואיתא בשמוש' רבה אמר רבא פל המניח תפילין ומתעטר בציצית וקורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן עוה"ב.

ואמר אב"י מערב אני בו שאין גיהנם שולטת בו. רב פפא אמר מערב אני בו שעונותיו נמחלין.

ומה דאיתא במדרש שהבאתי וכל הערלים יורדים לגיהנם דמשמע אף קנים פל התורה כדברי ר"ל. י"ל בערלי גוים משתעי דלא עבדי שום מטה.

אבל מי שקבל עליו התורה וקנים מצנות תפילין כתקנה מצילתו מגיהנם ומביאהו לחיי עולם הקא ואין הגיהנם פעה אלא למי שלא למד אפי' חק אחד. ובזה יתיישב המאמר על נכון: ועל דרך זה יתיישב המאמר דהמזכר אח הספינה במה שאמר רבה בר בר חנה דהני אזיל במדבר.

רצה בו שהתבודד במדבר שהוא מקום ההתבודדות והעמיק בסוד תכלית עה"ב. ואמר כי ראה הני תרי אנוני ר"ל רא' השכל העיוני השכלי והשכל המעשה הגופני כמו שארז"ל הרואה אנון בתלום יצפה לתקמה שנאמר חכמת בחיז תרונה.

דשמטי גדפניהו כו'. ר"ל שראה והתבונן בתכלית תענוגי עוה"ב ורב טוב הצפון אבר הוא כל פה גדול אשר לא יוכל הגוף לקבל התענוג ההוא.

והוא העולם החיים אשר ממנו האו' העליון פדכתיב פי עמה מקור חיים באורח נרא' אור. וקנגדי נחלי משח' מתותניהו ע"ד דאית' בב"ר שר' אבהו פשנט' למות הראה לו הקב"ה תלת עשר נהרין אפרסמון.

וכמו שיס' הפיי' נגיד ונפיק גדמיהון אפרסמון נהרת'. ואמינא להו איתא לי מניי' לעלמ' דאתא חד' דליא ליה גדפא נחדא דליא לי אטמא.

כלומר התבונן אם יש לו חלק בשפע הטובה שהוא לעתיד. והשיג שבזכות התפילין אשר רמז אליהם גדפ' בעבור שהתפילין הן בזרוע.

או ע"ד שאמר אלישע בעל כנפיים על התפילין וקרא' כנפי יונה. גם בזכות המילה אשר הירד רמז לה בזכות אלו השנני' יהיה לו חלק לעוה"ב כמו שכתב רבינו בחיי בפ' בראשית ונ"ל והיו למאורות ברקיע רשמים הנה לו לומר והנה לרקיע השמים כמו שאמר והיו לאותות.

אבל הפונה שיהיו מן האו' הראשון שהוא מאורות למאורות שעל הארץ כי לא אמר הפתוב? הן מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ. וא"כ הבן כי המאורות הראשונים שהזכיר? הן מאורות הם מאורות רותניי' מקבלין אורה מן האור הראשון ומשפיעין אותו במאורות של מטה.

והם תענוגי נפשות הצדיקים מקיימי התורה והמצוות ונהו שאמר והיו לאותות כלומר והיו אותן המאורות לאותן שקיימו אותיות התורה שהיו זוכין ומתעדינין בהן. או שקיימו המצוות שנ' בהן אות כגון מילה ושבת ותפילין ע"כ כי אתאי לקמיה דרבי אליעזר א"ל עתידין כו' לא זו שזוכין בזכות לעוה"ב.

אלא אף אם לא קיימו אלו אע"פ שקיימו כל התורה כו' עתידין ליתן את הדין כמבואר לעיל. הרי שבזכות המילה ניצול מדינה של גיהנם וזוכין לעולם הבא: ואמרינן במדרש גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל התורה דכתיב "מי יעלה לנו" השמימה ר"ת מילה ד"א מילה יים" לך ר"ל גזר הים בשבילה וכמו כן לגזר ים סוף לגזרים וארז"ל אל תקרי לגזרים אלא לגזרים פירוש בשביל המילה.

ובתהילים נורא עלילה" על" בני" אדם". ס"ת למפרע מילה וסמך ליה הפך ים ליבשה רמז שבזכות המילה הפך ים ליבשה.

ד"א מילה מי בכל המצוות דומה לה. גדולה מילה שבזכותה מקבלין ישראל פני השכינה שנ' מבשרי אחזה אלוה.

ר"ל בזכות המילה שבבשרי אחזה אלוה. גדולה מילה שבזכות' ירשו ישראל את הארץ שנ' ביום ההוא פרת ה' את אברם וגו'.

וּכְשֶׁבִטְלוּהָ גָלוּ מִן הָאָרֶץ שְׁנֵאמַר וּבִשְׂרָר קוֹדֶשׁ יַעֲבֹרוּ מֵעֵלְיָהּ. וּבִסְפָר הַזֹּהָר פֶּתַח ר' אַבְא וְאָמַר בְּפָרוּעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהַתְנַדֵּב עִם בְּרַכּוֹ ה'.

מֵאֵי קָא חֲמוּ דְבוּרָה וּבְרַק דְּפִתְחוּ בְּהַאי קָרָא אֱלָא הָרִי תְנִינָן לִית עֲלֵמָא מִתְקַיְימ' אֱלָא עַל הַאי בְּרִית דְּכִתִּיב אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֲקוֹת שְׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא שְׁמַתִּי. דְּהָא שְׁמַיָּא וְאָרְעָא עַל הָא קְיַימִין.

בג"כ כָּל זִימְנָא דְיִשְׂרָאֵל קְיַימִין הַאי בְּרִית גִּימּוּסִי שְׁמַיָּא וְאָרְעָא בְּקִיּוּמֵיהוּ. וְכָל זִימְנָא דַּח"ו יִשְׂרָאֵל מְבִטְלִין הַאי בְּרִית.

שְׁמַיָּא וְאָרְעָא לֹא מִתְקַיְימִין וּבְרַכְתָּן לֹא מִשְׁתַּפְּחִין בְּעֲלֵמָא. ת"ח לֹא שְׁלִיטוּ שְׂאָר עַמִּין עַל יִשְׂרָאֵל אֱלָא כַּד בִּיטְלוּ מִנֵּיהוּ קִיּוּמָא דָּא.

וּמַה בְּטִילוּ מִנֵּיהוּ דְלֹא אִתְּפָרְעוּן וְלֹא אִתְּגַלְיָן. וְע"ד כַּח' וַיַּעֲזְבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וַיִּמְכְּרוּ אֶתמָם בְּיַד סִיסְרָא וְגו' וַיַּעֲזְבוּ אֶת ה' מִמָּשׁ עַד דְּאַתְתָּ דְבוּרָה וְאַתְנַדִּיבַת לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּמַלְהָ דָּא.

כַּדִּין אִתְּפָרְעוּ שְׁנֵאִיהוֹן תַּחוּתֵיהוּ. וְהִינּוּ דְתַנִּינָן אָמַר קב"ה לִיהוֹשֻׁעַ וְכִי יִשְׂרָאֵל אִטִּימִין אִינוּן וְלֹא אִתְּפָרְעוּ וְלֹא קְיַימִי קְיַימ' דִּילִי וְאַתָּ בְּעֵי לֹאעֲלָא לְהוּ לְאָרְעָא לֹאכַנְעָא שְׁנֵאִיהוֹן.

וְשׁוּב מִן אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִית: ** (הַגָּהָה שְׁנִית בְּגִימ' פְּרִיעַת וְנָהוּ אָמְרוּ וּמִן אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִית: **) וְעַד דְּאַתְּפָרְעוּ וְאַתְּגַלְיָא הַאי בְּרִית לֹא עֲאָלוּ לְאָרְעָא וְלֹא אִתְּפָרְעוּ שְׁנֵאִיהוֹן. אוּף הָכִי פִינּוּ דְאַתְנַדְּבוּ יִשְׂרָאֵל בְּהַאי אֶת אִיתְּפָרְעוּ שְׁנֵאִיהוֹן תַּחוּתֵיהוּ וּבְרַכְאָן אִתְּחַזְרוּ לְעֲלֵמָא הַה"ד בְּפָרוּעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהַתְנַדֵּב עִם בְּרַכּוֹ ה'.

וְכִתִּיב בְּמִדְרָשׁ כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבֵא אֶל הַמִּלְחָמָה וְגו' אַחַת דָּתוּ לְהַמִּית. ר"ל כָּל הַגּוֹיִם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא לְקַבֵּל הַתּוֹרָה אַחַת דָּתָם לְהַמִּית אֲמִיתָה הָאֲמִיתוֹת שְׁהִיא עֲוֹנָשָׁה שֶׁל גִּיהֶנָם.

לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט "לו" הַפְּלֶה ר"ת חִילָה. וּנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא נִימְלוּ מִנִּין שְׁנִיצוּלו' דְּכִתִּיב "אֶת" שְׂרָבִיט "הַזֶּה ר"ת אִשָּׁה.

ר"ל אִשָּׁה שְׁלֹא נִימְלוּהָ. וְעַל זֶה אוֹמְרִים בְּבִרְכַת הַמִּלְחָמָה עַל כֵּן בְּשִׂכְרָה זֹאת אֵל חַי חֲלַקְנוּ טְרִיט צְנוּהָ לְהַצִּיל וְגו'.

וּמֵאַהֲבַת הַש"י בְּזַרְע אֲבָרְהָם אוֹהֲבוּ חֲתָם בְּרִיתוֹ בְּבִשְׂרָם לְאוֹת וּלְבְרִית עוֹלָם. שְׁנ' וְהִיָּתָה בְּרִיתִי בְּבִשְׂרָכֶם לְבְרִית עוֹלָם ר"ל לְאוֹת וּלְמִגֵּן בְּעַדָם.

וּז"ש בַּב"ר וְנִתְמַי לָהּ וּלְזַרְעָהּ אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזוֹת עוֹלָם וְהִיָּתָה לָהֶם לְאֱלֹהִים אִם בְּנֵיהָ מִקְבָּלִין אֱלֹהוֹתַי אֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים פְּטָרוֹן. לְפִיכָהּ יֵשׁ לָנוּ לְקַיָּים תּוֹרָתוֹ. וְלִשְׁמֹן בְּבְרִיתוֹ. וּלְקַבֵּל אֱלֹהוֹתוֹ.

וְהוּא יָגוּן בְּעַדֵּינוּ: פָּרַק שְׁלִישֵׁי בְּשִׁמְחָה כָּל הַמְּצֻנָה שְׁעוֹשָׂה אָדָם מֵאַהֲבָה וּבְשִׁמְחָה וּבְטוֹב לִבָּב נִקְרָאת מְצֻנָה מִן הַמְּבַחֵר. וְעַל.

כּוֹלָם כְּשֶׁהָאָדָם זוֹכֵה לְמְצֻנַת מִילַת בְּנוֹ יֵשׁ לוֹ לְשִׁמּוֹן שְׁמִיָּה וְיִתְרָה וְלִהְלֵל לְבוֹרְאוֹ אֲשֶׁר זָכָהוּ וְהִגִּיעוּ לְהוֹלִיד בְּן לְקַיָּים בּוֹ מְצֻנָה זֹאת. וּלְפִי שְׁקִבְלוּהָ עֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְחָה

שְׁמַחִים בָּה עָדִי עַד כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת שַׁבַּת פָּרָק ר"א תַּנְיָא אָמַר רִשְׁבִּי"ג כָּל מַצְוָה שֶׁקִּבְּלוּהָ יִשְׂרָאֵל עָלֵיהֶם בְּשִׁמְחָה כְּגוֹן מִילָה דְכַתִּיב שֵׁשׁ אֲנָכִי עַל אֲמְרוּתֶיהָ.

עָדִינָן עוֹשִׂין אוֹתָהּ בְּשִׁמְחָה. וּפְרַש"י בְּשִׁמְחָה שְׁעוֹשִׂין מְשִׁתָּהּ.

וְגַרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ תְּהִילִים וְאֲנִי תָמִיד אֲיִיחַל וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתָהּ אֲרִשְׁבִּי"י בָּא וַיֵּרָא שֶׁאֵין חֲבִיב לְאָדָם יוֹתֵר מִבְּנָיו. וְכֵדִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ רוֹאֵה בְּנוֹ שֶׁנִּשְׁפָּף מִמֶּנּוּ דָם מִילָה וּמִקִּבְּלוֹ עָלָיו בְּשִׁמְחָה אָמַר רַב הוּנָא וְלֹא עוֹד אֵלָּא שֶׁמוֹצֵיא הוֹצָאוֹת וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם שִׁמְחָה מַה שֶּׁלֹּא נִצְטַוָּה.

וְנִהוּ שֶׁאָמַר וְאֲנִי תָמִיד אֲיִיחַל וְגו'. בְּסֵפֶר הַזֵּנוּהַר וּפְאָה חוּלְקִיָּה מֵאֵן דְּקָרִיב הָאֵי קוֹרְבָנָא לְחֻדְוֹתָא קַמֵּיהָ קַב"ה.

וּבְעֵי לְמִיחָדָא בְּהָאֵי חוּלְקָא כָּל הֵהוּא יוֹמָא דְכַתִּיב וַיִּשְׂמְחוּ בָּהּ כָּל חוֹסֵי כָּהֵן לְעוֹלָם יִרְנְנוּ וְגו'. וְכַתֵּב הָאֵבּוֹדֵרְהֶם נִהְגוּ לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה בְּיוֹם הַמִּילָה.

וַיֵּשׁ סִמְךָ לְזֶה בְּמִדְרַשׁ שֶׁאָמַר וַיַּעַשׂ אֲבָרְהָם מְשִׁתָּה גְדוֹל בְּיוֹם הַגְּמֵל אֵת יִצְחָק בְּיוֹם "הַג"מ לְאֵת יִצְחָק שֶׁעָשָׂה מְשִׁתָּה בְּיוֹם שֶׁמִּינֵי שֶׁנִּמְוָל וְכֵן מְשַׁמֵּעַ בְּנֵדָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים סְעוּדָה בְּיוֹם הַמִּילָה דְרַב פֶּפְא כָּבֵר לְבְרוּכֵי שֶׁהִשְׁמִיחָה בְּמַעוֹנָו אֵי לָאו מְשׁוּם דְּאִיכָּא צַעֲרָא דִּינֻבָּקָא.

וְכֵן אָמַר דָּוִד אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי כְּוֹנֵי בְרִיתִי עָלַי זְבַח וְרוֹז"ל אָמְרוּ זוֹ סְעוּדַת מִילָה וּמִכְרָשֵׁי עָלַי זְבַח "ח" דָּם הַמִּילָה שֶׁהוּא זֵב לְשִׁמּוּנָה יָמִים: וְרַבֵּינוּ בְּחֵי כָּתֵב בַּפ' לָהּ לָהּ וּבְסֵפֶר כַּד הִקְמַח מַצּוֹת הַמִּילָה כְּעֵין קָרְבָן הוּא שֶׁאָדָם מִקְרִיב פָּרִי בְּטָנוֹ לְכַבּוֹד הַש"י לְקַיָּים מַצּוֹתוֹ.

וּכְשֶׁם שֶׁדָּם הַקָּרְבָן מְכַפֵּר כָּהֵן דָּם הַמִּילָה מְכַפֵּר וְלָכֵךְ עֵיק' הַמִּילָה בְּיוֹם ח' בְּדַמְיוֹן קָרְבָן שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁר עַד יוֹם ח' שֶׁנֶּאֱמַר וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה יִרְצָה. וּכְשֶׁם שֶׁפְּתוּב בְּקָרְבָן וְאָכְלוּ אוֹתָם אֲשֶׁר כְּוֹפֵר בָּהֶם שֶׁאֵכִילַת קָרְבָן מְכַפֵּר.

כֵּן הַמְנַהֵג בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעוֹשִׂין סְעוּדָה בְּיוֹם הַמִּילָה וּמִתְאַסְפִּין הַכָּל וּבָאִין שָׁם וּמְנַהֵג קַל הוּא. וְע"כ הַזְּכִיר דַּע"ה אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי כְּוֹנֵי בְרִיתִי עָלַי זְבַח.

וּפִי' הַר"ר מִשֶּׁה כִּהֵן שֶׁהִטְעַם בְּזֶה שֶׁהִקְב"ה חִפְּץ כָּפִי הָיִית שֶׁאֵר כְּתוּב הַנֶּפֶשׁ נִמְשָׁכוֹת וְנִגְרָרוֹת אַחַר הַנֶּפֶשׁ הַמְשַׁפְּלָת בַּעֲשִׂיית הַמַּצּוֹת וּבְדַרְיִישׁת הַחֲכָמָה שֶׁיְהִיָּה לָהֶם חֵלֶת, בְּשִׁמְחָה אֲשֶׁר תִּגִּיעַ לְנֶפֶשׁ הַמְשַׁפְּלָת בַּעֲשׂוֹת' הַמַּצּוֹת אוֹ בְּהִגִּיעָהוּ לְחֲכָמָה וְזֶה יְהִיָּה בַּעֲשׂוֹתוֹ סְעוּדָה בְּמֵאֵל וּבְמִשְׁתָּה וְכֵן אַרְז"ל כִּי כְּשֶׁאָמַר הַקַּב"ה אֵל שְׁלֵמָה בְּחֵלוֹם הַלְלִילָה שֶׁאֵל מָה אֵתָּן לָהּ.

וְשֶׁאֵל הַחֲכָמָה וְהַמְדַע וְנִתְנָם לוֹ. כְּאֲשֶׁר מְבִינָא שֶׁם בְּפָסוּק שֶׁאָמַר אַחַר כֵּן וַיִּקַּח שְׁלֵמָה וְהִנֵּה חֵלוֹם וַיַּעַשׂ מְשִׁתָּה לְכָל עַבְדָּיו.

וְאָמְרוּ ז"ל מִכָּאֵן שְׁעוֹשִׂין סְעוּדָה לְגַמְרָה שֶׁל תּוֹרָה עַד כְּאֵן. וְזָכַר לְדָבָר מִילָה רְאִישֵׁי תִיבוֹת "מְשִׁתָּה" "יַעֲשֶׂה" "לְכָל" "הַקְרוּאִים": פָּרָק רַבִּיעִי בְּהַנְהַגְתָּה אֵימָא בַּפ' מְרוּבָה רַב וּשְׁמוּאֵל וְרַב אֶסִי אֵינְקִלְעוּ לְבֵי שְׁבוּעַת הַבֵּן.

ואמרי לה לבי ישוע הבן ופיל ר"ת שנולד שם בן וע"ש שהולך נושע ונמלט ממעי אמו כדכתיב והמליטה זכר נקט ישועה. והיו רגילין לעשות סעודה.

ואחד מן הגדולים הוכיח מפאן דסעודת מצנה היא. מדאיקלע רב להתם דהא אמרינו פרוק גיד הנשה דרב לא הוי מתהני מסעודת הרשות.

והיה רוצה לומר דאם שאנו נוהגים עכשיו לאחר שנולד זכר נכנסים לשם לטעום בלילי שבת הסמוך ללידה דהיא. סעודת מצנה.

והיינו אותה סעודה דפיל ר"ת וקבעה בלילי שבת בשעה שהפל מצונין בבתיה: ב נוהגין להקיש ולשמור הנער בליל שמיני. ומצאתי כתוב טעם מנהג זה שהשטן מכונן להזיק לנער ולמנועו ממצות מילה לפי שקשה לו שישאל מקימין המצנה שבזכותה ניצולין מדינה של גיהנם.

וסמך לדבר ואתה את בריתי תשמור' שבשעת הברית צריכין שמירה: ג מנהג בישאל שאחד נעשה בעל ברית לתנוק לתופסו על ירכו להמול. וסמך לאותו מנהג דאמר בשוחר טוב דכתיב החזק מגן וצנה.

אמר הקב"ה מה אתה עושה לי אני משביחך. בכל אברי אשר בראש אני קורא בתפילין. בשערי לא תקיפו בירכי אני עושה סנדיקים לילדים הנמולים. וצריך לחפש אחר יודי פשר לעשותו סנדיק שהוא הבעל ברית כדי שיבא אליה ז"ל וישב על הקתדרת' מכוסה במעיל אצל בעל ברית.

וצריך ג"כ לחזור בתר אדם פשר למול. כדאימא במדרש המול ימול.

יבא טהור ויטפל עם טהור. ולא יקח מזהל באהבת אדם רק אנון ומנוחזק לכה.

והחסיד מהר"י סג"ל פשנעשה הוא בעל ברית הנה נוהג לרחוץ ולטבול עצמו להכניס התינוק בטהרה לברית. ואמר גדול מצות בעל ברית ממצות המוהל מפני שרגליו דומה למזבח כאלו מקטיר קטורת לשמים.

ומאותו טעם כתב רבינו פרץ ז"ל מה שאין כופלין לתת בניו לבעל ברית אחד פעמים ושלש רק לכל בן בורר בעל ברית אחר. משום דאתמר פ"ק דיומא פהו שהקטיר קטורת פעם אחת לא שינה עוד לעולם.

מפני שהקטרת הנה מעשיר. דכתיב ישימו קטורה באפסוסייה ליה ברה ה' חילו.

לפיכך בכל פעם היו מעשרין פהו אחר הכי נמי לא שנה. ומטעם זה דגדול בעל ברי יותר ממוהל אמר מהר"י סג"ל דמקדימין אותו בקריאת.

התורה קודם המוהל: ד מצאתי כתוב מעשה שבקשו לחסיד להיות בעל ברית ולהיות שושבין לחתן. אמר למבקשים מוטב לקנות לכם אוהבים.

תבקשו לאחרים ויאהבו אתכם ואני מעלה עליכם שחר כאלו עשיתם. אמרו לחסיד למה תמנע מן המצנה.

אמר להם אפילו שְׂכָר טוֹב אֶקְבֵּל שְׂקֵנִיתִי לְזֶה אוֹהֲבִים וְשִׁחַדְלִתִּי מִן הַכְּבוֹד. וְעוֹד יִהְיֶה מִהֶם יוֹתֵר מִמֶּנִּי אֵלּוּ הֵייתִי בְּעַל בְּרִית נִמְצָאתִי גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִי מִמָּה שִׁיְהִיו מִהֲנִים אוֹתוֹ וְעוֹד בְּשִׁעָה שְׂחַבְרִי יוֹכְלוּ לְקַיֵּים אֶעֱסֹק בַּתּוֹרָה בְּמִצּוֹת אֶבֶל מִצּוֹת שְׂאִין רוֹדְפִי אַחֲרַיָּה רְדוּף אַחֲרַיָּה: הַפֶּתַח הַתְּשׁוּבָה"ץ סִימָן שַׁצ"ז שְׁלֹא תִיַכְּנֵס הָאִשָּׁה בְּבֵית הַכְּנֻסָּת בֵּין הָאֲנָשִׁים לְהִיּוֹתָה סְנֵדִיק לְהִימּוֹל תִּינּוֹק בְּחִיקָה דְאַפִּי' אִם בְּעֵלָה מוֹהֵל אוֹ אבִי' תוּ בְּנָה דְלָאו אוֹרְחָא לְיַכְנֵס מְקוֹשְׁטָת בֵּין הָאֲנָשִׁים כּו' וְכַתֵּב מְהָר"י מוֹלִי"ן מְסַתְמָא מְדַהֲקִפִּיד מְהָר"ם שְׁלֹא תִיַכְּנֵס הָאִשָּׁה בְּעֵזְרָה בֵּין הָאֲנָשִׁים מְסַתְמָא ג"כ לֹא יַכְּנֵס אִישׁ בֵּין הַנָּשִׁים לִיקַח הַיָּלֵד מִהִילְדוֹת.

אף הָאִשָּׁה שֶׁהִיא בְּעַלְת בְּרִית תִּקַּח הַיָּלֵד מִהִילְד' וּתְבִיאֶנּוּ עַד פֶּתַח הַכְּנֻסָּת וְלֹא תִיַכְּנֵס אֶל תּוֹכָהּ וּבְעַל בְּרִית יִקְחֶנּוּ מִיָּדָה: וַפֶּתַח הָאֲגוּדָה בְּסִיף פ' אֵלּוּ מְגַלְחִין חֻבֵּל אַחֵר ג' יָמוּל.

וְאִם אִין שָׁם אֲנָמָן אֵלּא הוּא אָף יָמוּל בְּיוֹם רֵאשׁוֹן וְלַעוֹלָם יִלְךָ יַחַף לִב"ה. וְכֵן הוּא בְּפִרְנֵס סִי' קנ"ח וְכַתֵּב: עוֹד בְּפִרְנֵס אֶבֶל מוֹתֵר לְהִיּוֹת בְּעַל בְּרִית בְּכָל יוֹם כּו' עַד מוֹהַר"ם הֵנָּה בְּעַל בְּרִית תּוֹף ל' שֶׁל אָבִיו וְרַחֵץ בְּלִילָה שְׁלִפְנֵי הַמִּילָה וְטַעַם נִתְּנוּ לְדַבְּרֵיו דְהוּי פְּרָגֵל לְגַבֵּי דִידִי.

וְחוֹמְרָא בְּעַלְמָא נִהְגוּ אַבּוּתֵינוּ בְּרַחֲיִצָּה וְהָאֶבֶל הוּא וְאִשְׁתּוֹ תּוֹף שְׁלֵשִׁים לוֹבְשִׁים בְּגָדֵי שִׁבְת כְּשֶׁהֵן בְּעַלֵי בְרִית עַד לְאַחַר יְצִיאַת בֵּית הַכְּנֻסָּת עכ"ל. וּמִדַּחְשִׁיב רְגֵל דִּידְהוּ מוֹתֵר נְמִי לְכַנּוּס לְסַעוּדָה וְכֵן פֶּתַח.

תְּשׁוּבָה"ץ סִימָן תכ"ה לְהַדְיָא דְמוֹתֵר הַבְּעַל בְּרִית וְהַמּוֹהֵל לְאַכּוֹל שָׁם אֵלּא דְבַהֲג"ה גְּמַגְמֵם וְכַתֵּב דְנִהְגוּ לְאַכּוֹל עִם הַשְּׂמֵשִׁים וְכַתֵּב מְהָר"י מוֹלִין בְּתִשּׁוּבָה סִימָן קט"ז דְגַמְגוּמוֹ הוּא דְלֹא חָשִׁיב סַעוּדוֹת מִצְוָה אֵלּא כְּשֶׁאִין שָׁם שְׂמִיחָה כְּגוֹן שֶׁל עֵיבוּד וְאִין מְסַקְנַת הַתּוֹסֶסֶפֶת דַּמ"ק וְיִתֵּר רַבּוּתֵינוּ הַקְּדוּמוֹנִים הֵכִי.

הַלְפָּה לַע"ד הָאוֹכֵל שָׁם לַש"ש כְּשֶׁהוּא בְּעַל בְּרִית הָרִי זֶה זָרִיז וְנִשְׁפָּר עכ"ל: ז נוֹהֲגִים לַעֲשׂוֹת כְּסָא לְאַלְיָהוּ וְיִשׁ סְמָף לְדַבֵּר בְּפִרְקֵי ר"א כְּשֶׁנִּזְנְרוּ בְּיָמָיו עַל הַבְּרִית וְנִתְקַנָּא לְדַבֵּר וּבְרַח לֹו וְנִתְקַבָּא בְּמַעֲרָה וְיִאמָר ה' לוֹ מֵה לָּךְ פֵּה אֵלְיָה וְיִאמָר קַנָּא קַנָּאתִי לֵה' אֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי עֲבָרוּ בְּרִיתָךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

אִמֵּר לִיָּה הַקַּב"ה חֲיִיף עַל מֵה שֶׁקַּנָּאת עַל הַמִּילָה כָּל זְמַן שִׁיעֲשׂוּ אֶת הַמִּילָה תַעֲיִד עֲלֵיהֶם שְׂקִימוּהָ. לְפִיכָף מוֹשִׁיבִין כְּסָא לְמַלְאָךְ הַבְּרִית שְׂנַקְרָא אֵלְיָהוּ שְׁנֵא' וּמַלְאָךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם חִפְצִים בּוֹ הִנֵּה בָא אִמֵּר ה' צְבָאוֹת.

כָּף כְּתִבוּ כָּל הַפּוֹסְקִים קַמָּאי דְקַמָּאי וּבְתַרְאֵי דְבְתַרְאֵי וְכוּלָם כְּאֶחָד לֹא הִבִּיאוּ רְאִיָּה רַק מְפִרְקֵי ר"א. וְאִנִּי מְצָאתִי עוֹד סְמָף לְזֶה מְסַפֵּר הַזֹּהֵר שֶׁכַּתֵּב בְּהַדְיָא מְנַהֵג זֶה וְז"ל א"ר אָבָא בְּזִמְנָא דְאַפִּיק בְּרִית לָא עֲלִיָּה לְהֵאֵי בְרִית קָרִי קַב"ה לְפַמְלִיא דִּילְיָה וְאִמֵּר חֲמוֹ מֵה בְּרִיָּה עַבְדִּית בְּעַלְמָא בִּיָּה שְׁעַתָּא אִינְדִּמָן לִיָּה אֵלְיָה ז"ל וְטַאס עַלְמָא בְּאַרְבַּע טַאסִין וְאִינְדִּמָן תַּמָּן.

וְעַל דָּא תְּנִינָן דְבַעֲי בַר נִשׁ לְתַמָּן פְּרָסִיָּה חֲדָא לִיקַרְת דִּילְיָה. הוּא סְלִיק וְאִסְהִיד קַמִּיָּה קַב"ה.

תא חזי בקדמייתא פתיב מה לה פה אליהו וגו' וכתוב קנא קנאתי לה' וגו' פי עזבו בריתך בני ישראל וגו'. אמר ליה חייך בכל אתר תנדמן ופומא דאסהיד האי יסהיד דישראל קנימין האי קנימא.

וכ' רבי מאיר בן גבאי בספר תולעת יעקב וצריך לומר בפירוש זה פסא של אליהו זכרו לטוב ואם אין אומרים פן אין בא לשם. פה ראיתי במדרשו של רשב"י ע"ה ע"כ.

ונוהגין להניח הפסא הזה שלשה ימים אחר המילה וכן יסד הפייט בשלמונית למילה יען קנא גלעדי בקנאתך. וישנית על עזבו תורתך פסא לעדות מוכן לעדתיך ערוכים הכסא' שלשה ימים כו': ח פתב בספר תניא מנהג להדליק נרות בבהכ"נ שיש בו ברית מילה ונראה לי ע"ש פי גר מצנה ותורה אור והוא דרף שמחה וכבוד.

עוד נ"ל פעם אחר שפסכו על האגדה או על הירושלמי שפך היו נוהגין בימי השמד להדליק נרות בבית שיש בו ברית מילה לאות ולסימן לעוברים דרף שם שיפירו וידעו ישראל שיש שם ברית מילה וילכו שם לשמוע הברכות כמו שישד הקלירי בימי ח' של חנוכה באור הגר בברור חיל אשם ברית מגנבת.

ואע"ג דבתלמודא דידן בסנהדרין בפרק אהד דיני ממונות לא משמע הכי דה"ג התם קול רחיים בבורני שבוע הבן אור הגר בברור חיל משת' שם משת' שם. י"ל דהתם תני אפכא דרוב פיוטים של קלירי על פי הירושלמי וע"פ האגדות.

עוד מצאתי מה שעושין גר גדול בבית הסנסת ביום המילה סימן למשמה פדאמרין באהד דיני ממונות אור הגר בברור חיל משמה שם כו': ט פתב רב צמח גאון בתשובת שאלה היכא דליכא אלא אומנא דמהיל וגברא דתפיס ליגוקא מברך על המילה דהיכא דאפשר בעשרה עביד.

והיכא דלא אפשר מברך בפחות מעשרה. אבל לכתחלה עכ"פ צריכים עשרה ויהיב טעמא בצורכר משום שהתינוק יצא מבית האסורין וצריך להודות בפני עשרה. ולכך אומר הודו. ולפי שהברכה באה בשבילו מטעמין לו.

ובהגה במהרא"ק משום דאיתא בפרקי ר"א דאין שום עדות שנתן הקב"ה לישראל לא היה אלא בעשרה והנה נמי יעידו עדה העשרה על האב שהכניס בנו בבריתו של אברהם עכ"ה: י מנהג שמוהל יורד לפני התיבה וסוף רוממות אל בגרונם "וחרב פפיות בידם.

ומהר"ם מינ"ץ פתב בתשובה סימן מ"ג דהאי דרשה לא נמצא בשום דוקתא והדרשנים אומרים כו' ובברכות נדרש כו' עוד כו'. ומתוך זה פתב דאין צריך.

ובפסיקתא נדרש לדחות האבל ביום המילה מלהתפלל ע"כ ועיקר הטעם לפי שעסק במצו' לכה ראוי לו להתפלל עכ"מ. ולי נראה טעם מנהג זה פי ש"ץ הוא עתה בזמן הזה במקום פהו המקריב כמו שכתבתי לעיל בעמוד העבוד' סימן נ"ט בשם הירושלמי רבי יוחנן בשם ר' מנחם דמן גליא זה שעבר לפני התיבה אין אומרים לו בא והתפלל אלא בא וקרב עשה קרבנינו ט'.

לכן מאחר שעשה הוא מקריב קרבן זו במה שמל התינוק. ראוי להקריב קרבנינו בתפלה וזכר לדבר מיל"ה ר"ת "מוהל" יורד" לפני התיבה.

וְנוֹהֲגִין שֶׁהַמּוֹהֵל יִלְבּוֹשׁ בְּגָדִים נְאִים דְּרָגָל דִּידְקָה הוּא וְרָמַז לְדָבָר "מְאוֹד" הוּד "וְהִדָּר
"לְבָשֶׁת ר"ת מוֹהֵל: סֵדֶר הַמִּילָה וּבִרְפִתָּיָה מְרַחֲצִין הַתִּינוּק קוֹנֵדִם הַמִּילָה. וּבִשְׂפֹת בְּאֵר
הַרְמַב"ם לְחֻמְמֵי לוֹנִי"ל שְׁלֹא הַתִּירוּ רַק בְּחֻמֵּינִי שֶׁהוֹחֲמוּ מֵע"ש.

וְאַח"כּ מְלַבִּישִׁין הַיָּלָד מְעִיל פְּחָתָן פִּי נִקְרָא חָתָן שֵׁנָא חָתָן דְּמִים לְמוֹלוֹת. וְלִיקַח אוֹתוֹ
הָאִשָּׁה שְׁהִיא בְּעֵלְת בְּרִית וּמְבִיאָו עַד פְּתַח ב"ה.

וְאֵז הַבַּעַל בְּרִית לוֹקַח אוֹתוֹ מְמַנָּה וּמְבִיאָו לִב"ה וְהָעַם צוֹעֲקִים בְּקוֹל רַם בְּרוּךְ הַבָּא. פִּי
הַבָּא בְּגִימ' ח' ר"ל בְּרוּךְ הַנִּימּוֹל לַח' כ"כ מְנוֹרֵת הַמְּאֹר וְאַבוֹדְרָהֶם וְתַנְיָא וְכָל הָאֲחֵרוּנִים.

וּכְשֶׁמְבִיאָו עַד הַפֶּסֶא שֶׁהוֹכֵן מְשִׁימוֹ הַנִּלְד עָלָיו פְּדֵי שְׂיִבְרָכוּ אֲלֵיהוּ. וְאַח"כּ יֵשֵׁב הַבַּעַל
בְּרִית וְיִטּוֹל הַתִּינוּק בְּחִיקוֹ וְיַעֲמֹד הַמּוֹהֵל לְפָנָיו וְאָבִי הַבֵּן עוֹמֵד עַל הַמּוֹהֵל לְהוֹדִיעַ שְׁהוּא
שְׁלוּחוֹ פְּדָאֲמַרִּינוּ לְגַבֵּי קָרְבָן אֶפְשָׁר שְׂיִהֵא קָרְבָנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גַּבֵּי
כֵּן מְסִיק בְּטוֹר י"ד סִימָן רס"ה: יב י"א שְׂצָרִיף לְכַסּוֹת עֲרוֹת הַקָּטָן בְּשַׁעַת הַבְּרָכָה כ"כ
רַבֵּי יוֹנָה בַּס' פ' מִי שְׁמַתוֹ וְכַתֵּב עוֹד דִּי"א שְׂאִין צָרִיף דְּהָא בְּנֵי קִטְנִים אַעפ"י שְׂיִשֵּׁן
עִמָּהֶם בְּטַלִּית קוֹרָא ק"ש וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ.

וְאֵינִי רֹאֵי דְהֵתָם אֵינוֹ רוֹאֵה אֶת הָעֲרוֹה וְא"צ לְכַסּוֹתוֹ בְּשַׁעַת הַבְּרָכָה ע"כ. וְהֵרָא"ש פְּתַב
דְּבָרֵי הַר"ר יוֹנָה וְהוֹסִיף וְכַתֵּב וְגַם נִרְאֵה פִּינּוֹן דְּלַתְקוּנֵי הַמִּילָה קְאָתִי קְרִינָא בִּיהַ שְׁפִיר
וְהִנֵּה מַחְנִיף קְדוֹשׁ.

וְאֵין בּוֹ אוֹתָהּ שְׁעָה וְלֹא יִרְאֵה בָּהּ עֲרוֹת דְּבָר וְהַפְּלָבוֹ פְּתַב וְז"ל פְּתַב הַר"פ בְּקָטָן פְּחוֹת
מַט' שְׁנַיִם אֵין לְחוֹשׁ דְּלֹא שְׂיִיף בְּזָה עֲרוֹה. אִף כְּשֶׁהוּא מְטוֹנָף בְּצוֹאָה יֵשׁ מְקַפִּידִין אִפִּי
כֵּן ח' יָמִים וּמִיָּהוּ הָא דְאֲמַרִּינוּ אֵין מְרַחֲקִין מְצוֹאֵת קָטָן עַד שְׂיִאֲכַל כְּזִית דָּגוֹן.

אַעפ"כּ טוֹב לְנַקּוֹתוֹ קוֹנֵדִם בְּרָכָה. וּמוֹרֵי ר' יַחֲיָאֵל ז"ל הִנֵּה רָגִיל לְכַסּוֹת הָעֲרוֹה אִפִּי בְּלֹא
שׁוּם טִינוּף וְאִפִּי בְּקָטָן כֵּן ח' יָמִים בְּשַׁעַת הַבְּרָכָה עַכ"ל.

וְהַמְּרַדְכֵי בְּמַסְכַּת שְׂפֹת פִּר"א הַקְּרִיעַ וְכַתֵּב וְז"ל פְּתַב רְאָבִי"ה מְנַהֵג חֲסִידוֹת שְׁלֹא יִגְלָה
הַמּוֹהֵל עֲרוֹת הַתִּינוּק עַד אַחַר הַבְּרָכָה. וְאִם לְבוֹ נִקְפָּה וּבָהוּל מוּטָב שְׂיִגְלָה קוֹנֵדִם וְכ"כ
הָאֲגוּדָה שָׁם: יג הַמָּל מְבָרַךְ בַּח"י אַמ"ה אַקב"ו עַל הַמִּילָה.

וְאִפִּי אִם אָבִי הַבֵּן מֵל בְּעַצְמוֹ אֵינוֹ מְשַׁנֵּה. גַּם אֵינוֹ מְבָרַךְ שְׂהַחֲיִינוּ אִם לֹא שְׂמָל בְּנוֹ
הַבְּכוֹר בְּחִיב לְפָדוֹתוֹ מְבָרַךְ שְׂהַחֲיִינוּ בְּשַׁעַת מִילָה וְאֵינוֹ מְבָרַךְ בְּשַׁעַת פְּדִיּוֹן.

אַבֵּל כְּשֶׁפְּטוֹר מְפָדִיּוֹן אֵינוֹ מְבָרַךְ שְׂהַחֲיִינוּ כְּמוֹ שְׂפֹת בְּדִרְשׁוֹת מְהַרִּי"ל פַּעַם אַחַת מֵל
הָאֵב אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר וְהָאֵם הִיָּתָה כַּהֵנּוּ. וְצָנָה מְהַר"י סָג"ל שְׂיִבְרָךְ ג"כ אַקב"ו עַל הַמִּילָה.

וְא"ל לְמוֹל וְלֹאֲלַתֵּר תְּכַרְףּ יְבָרַךְ לְהַכְנִסוֹ וְאַחַר כֵּן יְמוּל. וְשְׂאֵלוֹ אֵל הַרֵב הַנִּזְ"ל אִם צָרִיף
לְבָרַךְ ג"כ שְׂהַחֲיִינוּ מֵאַחַר דְּהָאֵם כַּהֵנּוּ וְהַפְּקִיעַ אֶת בְּנָה מִן הַפְּדִיּוֹן נִתְבַטֵּל בְּרַכַּת זְמַן שֶׁל
פְּדִיּוֹן.

וְלִכֵּן אִם יְבָרַךְ עִתָּה הַזְּמַן בְּשַׁעַת הַמִּילָה וְאָמַר שְׁלֹא יְבָרַךְ זְמַן וְלֹא הִנֵּה מְשַׁנֵּה בְּבָרָכָה
אֲשֶׁר קִדְּשׁ וְאָמַר פְּלוֹנֵי בֵּר פְּלוֹנֵי ע"כ: יד וְאָבִי הַבֵּן מְבָרַךְ לְהַכְנִיסוֹ וְאִם הוּא עַצְמוֹ מֵל
אֶת בְּנוֹ מְבָרַךְ קוֹנֵדִם שְׂיִמּוֹל כְּדַלְעִיל.

ואם אחר מל אותו אינו מברך אלא לאחר המילה והא דאמרינו כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן שאני הכא מאחר שאינו מוהל אלא ע"י שליח אין לו לברך ברכה זו עד אחר המילה שמה לא ימול זה המוהל ונמצא שברך לבטלה כ"כ הפלבו בשם הראב"ד ז"ל בסימן ע"ג וכו' הוא דעת התו'.

ובדין ברכת הריס פתב שמה נתקלקל המילה ונמצא ברכה לבטלה וכ"כ האבודרהם בריש ספרו שער שלישי וז"ל וא"ת נהרי ברכת אבי הבן אחר המילה ולא הוי עובר לעשייתה וי"ל שמה תתקלקל המילה ונמצא מוציא שם שמים לבטלה.

וא"ת בשחיטה ובתקיעת שופר נמי ליחוש וי"ל ששחיטה ותקיעת שופר הם תלויות בידי ובדעתו. אכל מילה היא תלויה באדם אחר אין מפרין עובר לעשייתה.

וי"א שהטעם שמברכין ברכת להכניסו בבריתו כו' אחר המילה. לפי שאינה כשאר ברכות שמברכין לעשות המצוה אלא ברכ' שבה והודאה היא שהאב מודה לשם שזכו לבן ולהכניסו בבריתו של אברהם אבינו וזה הנכון עכ"ל.

וטעם זה האחרון כתבנו הר"ן בפר"א וקרא"ש פתב שם ואומר ר"ת דברכה זו אינה דווקא על מילה זו שנעשית עכשיו קאי אלא מודה ומשבח להקב"ה שצוה לעשות מצוה זו כשתבוא עוד לידו.

ותקנו לה מקום זה לגלות ולהודיע דזאת המצוה נעשית לשם הקב"ה ולא לשם הר גריזים והוא מדברי התו' בפ"ק דפסחים. ובזה מיושב ג"כ שאמרין אותו בלמ"ד וכ"כ הפלבו וז"ל מאחר שברכ' זו מברך אותה אחר המילה היאך מברך בלמ"ד.

ותי' ר' יצחק הגזן שעיקר ברכה זו להודיע שלא הייתה המילה לכוננת מראי' עין בלבד אלא לכוננ' מצו' ודבוק' היא עם הברכה שברכו על המילה להכניסו בבריתו של אברהם אבינו.

וז"ל הטור י"ד וא"א: הרא"ש ז"ל פתב וטוב לברך מייד אחר ברכת המילה קודם שעשה פריעה ונחשיב שפיר עובר לעשייתו ולהבא דמל ולא פרע כאלו לא מל ע"כ. ויש להקשות קודם המילה למה לא יברך.

אלא הואיל ותלוי בדעת המוהל ושמה יתחרט ונמצא ש"ש לבטלה. א"כ קודם הפריעה נמי נחוש שמה יבא לידי ברכה לבטלה.

תירץ הפלבו פי' אחר שהתחיל באמת לא מלה מלגמור ואם אין שם אבי הבן נוהגין שמי שתופס הגלד יברך אותה כ"כ הטור י"ד והגהות מיימוני בשם סמ"ק וכתבו ושם היינו משום שהוא כמו שליח ב"ד וכ"כ הפלבו בשם הר"ף ז"ל והאבודרהם בשם הראב"ד ז"ל: טו ואם היו אחרים עומדים שם אומרים בשם: שהכנסתו לברית כו' כדאיתא בפ' ר"א: דמילה אבי הבן אומר להכניסו בבריתו של אברהם אביט.

העומדים שם אומרי' בשם שנכנס לברית כו'. וכתב האבודרהם כו' יפגס לתורה ולחופה ולמעשים טובים שאלו הן מצות הבן המנטלות על האב כמו שאמרנו.

וסדרום על זה הסדר דאמרי' לעולם ילמד אדם תורה ואחר כן ישא אשה. להזכיר אחר כן מעשים טובים אעפ"י שהוא חייב במצות משהוא בן י"ג מפל מקום אינו בן עונש עד

עֲשָׂרִים וּכְבָר הָיָה בֶן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לַחֹפֶה: טז מָהָא דְאִיתָא הֵתָם הָעוֹמְדִים שָׁם אוֹמְרִים בְּשֵׁם כּו'.

הֵבִיא מְהֵרָ"ם מְרוֹטְנִבּוֹרְג רְאֵיָה שְׂיֵשׁ לַעֲמִן בְּשִׁעָה שְׁמַלִּין אֶת הַתִּינוּק. וְעוֹד דְּכַתִּיב וַיַּעֲמֹד הָעָם בְּבְרִית כ"כ הַתְּשֵׁב"ץ סִימָן שֶׁצ"ו וְהַמְרָדְכִי פֶר"א דְּמִילָה וְהַכְּלָבוּ וְהַאֲבוּדְרָהֶם וְהַגְּהוֹת תְּדָשׁוֹת סְבִיב הַמְרָדְכִי פֶר"א דְּמִילָה דָּף קע"ו הֵבִיאוּ עוֹד רְאֵיָה מִהִירוּשָׁלַיִם שְׂיֵשׁ לַעֲמֹד: יו כְּתֵב הָאֲבוּדְרָהֶם בְּשֵׁם אֲבוּ הַיִּרְחֵי נִהְגוּ בְּצַרְפַּת לְהֵבִיא סֶפֶל מָלֵא חוֹל וְעֶפֶר וְטוֹמְנִין שָׁם אֶת חֲמֵד הָעֶרְלָה.

וַיֵּשׁ סֶמֶד לְדָבָר בְּפֶרְקֵי ר"א כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבָּר לֹא הָיוּ פוֹרְעֵי מִשׁוּם עֲיֻבּוֹי הַדְּרָה. וְכִשְׁהָיוּ מוֹהֲלִין הָיוּ נוֹטְלִין אוֹתָהּ עֶרְלָה וְטוֹמְנִין אוֹתָהּ בְּעֶפֶר.

וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה וְאֵילָף הָיוּ נוֹתְנִין אֶת הָעֶרְלָה בְּעֶפֶר. וַיֵּשׁ סֶמֶד לְחוּל וְשִׁמְתִי אֶת זֶרְעָה כְּחוּל הַיָּם וְלַעֲפָר וְשִׁמְתִי אֶת זֶרְעָה כְּעֶפֶר הָאָרֶץ וְכֵן כְּתֵב הַטּוֹר י"ד וְהַמְנוֹרֶת הַמְּאוֹר וְהַצִּיּוּנִי וְהַמְהַרִּי"ל וְהַתְּנִיָּא וְהַרוֹקֵחַ וְכוּלָם לֹא זָזוּ מִטַּעַם זֶה.

זוֹלַת הַצָּרוֹר הַמּוֹר כְּתֵב בְּעֵבֹר שְׁלֹא יִקְטָרְג עֲלֵינוּ הַצָּרוֹר הוּא נִחַשׁ הַקְּדֻמוֹנִי אֲנֹו מְשִׁימִים בְּשִׁעַת הַמִּילָה כְּלִי עִם עֶפֶר לְתַת שָׁם הָעֶרְלָה לְקַיִּים שְׁנֹאֲמַר אִם רָעַב שׁוֹנְאֵיָה הָאֲכִילָהּ לְחֵם וְכַתִּיב בְּיָה וְנִחַשׁ עֶפֶר לְחֻמוֹ וְאֵנִי בְּקִשְׁתִּי אֶת שְׁאֵהָבָה נִפְשִׁי וּמִצְאָתִי בַּתּוֹסֶפֶת בְּסֶפֶר הַזֹּהָר וְלֵהוּא עֶרְלָה מִתְקַנֵּי מֵאֲנָא חֲדָא בְּעֶפְרָא לְאֲשֶׁרָאָה הַהוּא עֶרְלָה בְּגוֹנִיָה.

בְּרִזָּא דְכַתִּיב וְנִחַשׁ עֶפֶר לְחֻמוֹ וְעֶפֶר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיָּיהָ. בְּתַר דֵּהוּא נִחַשׁ אֲתַעֲבַר מִקַּמִּי אָדָם שְׁנֵי מְדוּרֵיָה בְּעֶפְרָא וְאֲתַקִּין לִיהָ בָּהּ.

כִּהְיָה גּוֹנָא מִמֶּשׁ אֲנִי צָרִיכִין כַּד מְעַבְרִין לְעֶרְלָה לְאֲתַקְנָא לִיהָ עֶפְרָא לְמִיָּהוּי בְּיָה מְדוּרֵיָה. וְאֲחֲרוֹן חֲבִיב מְאוֹר הַקְּדוּשׁ ז"ל כְּתֵב תְּאֲנָא כָּל מֵאֵן דְּקַרִיב בְּרֵיָה לְקַרְבְּנָא דָּא כְּאֵלוּ הַקַּרִיב כָּל קַרְבְּנָא דְעֵלְמָא קַמִּי קב"ה וְכֵאלוּ בְּנֵי מְדַבְּחָא שְׁלִימְתָא קַמִּיָּה, בְּגִין כֵּן בְּעֵי לְסַדְרָא מְדַבְּחָא בְּמֵאֲנָא חַד מְלִיָּא אַרְעָא לְמִיָּגוֹר עֲלֵיהָ הָאִי קִיָּמָא קַדִּישָׁא.

וְאֲתַחֲשֵׁב קַמִּי קב"ה כְּאֵלוּ מְדַבְּחַת עֲלֵיהָ עֲלִנּוֹן וְקַרְבְּנֵי עֲנָאֵי וְתוֹרֵי. וְנִיחָא לִיהָ יִתִּיר מְכוּלָהּ דְכַתִּיב וְנִבְחַת עֲלֵיו אֶת עוֹלֹתֶיהָ וְאֶת שְׁלֶמֶיהָ וְגו' בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי דָּא מִילָה דְכַתִּיב סוּד ה' לִירְאִיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעַ ע"כ.

וְהַבְּעַל טוֹרֵי הֵבִי רְאֵיָה לָזָה מִן הַמְּסוּרוֹת וַיִּמְלְאוּם ב' בְּמְסוּרוֹת חַד וַיִּמְלְאוּם עֶפֶר וְאֵינְדָּה וַיִּמְלְאוּם לְמִלְךָ שְׁאוּל גְּבִי מֵאָה עֲרֵלוֹת פְּלִשְׁתִּים. רְמָז לְמָה שְׁנִינְתִּין הָעֶרְלָה בְּעֶפֶר.

הַרִי שְׁפֵל מְנַהֵג שְׁנֵהֲגוּ קְדֻמוֹנֵינוּ לֹא דָבָר רַק הוּא וּמְנַהֵג אֲבוֹתֵינוּ תוֹרָה הִיא. וּמָה שְׁאִין לְוִקְחִין עֶפֶר רַק חוֹל כְּתֵבוּ הַגְּהוֹת מִיָּמוֹנֵי בְּנֵי א"י נוֹתְנִין אוֹתָהּ בְּמִים מְשׁוּם וְאַרְחֻצָּה בְּמִים.

בְּנֵי בְּבָל נוֹתְנִין אוֹתָהּ בְּעֶפֶר מְשׁוּם דְכַתִּיב גַּם אֶת בְּדָם בְּרִית שְׁלַחְתִּי אֲסִירֶיהָ מִבּוֹר אֵין מִים בּוֹ. וְלִכְךָ לְוִקְחִי חוֹל לְקַיִּים דְּבָרֵי שְׁנֵיָהֶם שֶׁחֹל נִקְרָא עֶפֶר וּמִים כְּדֹאֲמַרְיָנִין בְּחוּלִין עוֹפוֹת מִן הָרֶקֶק נִבְרָאוּ עכ"ל.

וכ' המהרי"ל דנוהגין לזרוק מפיו דם המציצה בחול כמו הערלה: יח אח"כ יטול המזהל את ידיו כדי שיברך בנקיות ויברך הברכה עד פורת הברית ואומר קנים את היגד הזה לאביו ולאמו.

ואם ח"ו נפטר אביו או אמו של תינוק מדלג חן הברכה איזה שהיא ואומר קנים היגד הזה לאביו או לאמו. תניא וקורא לו שם פי אברם לא נקרא אברם פי אם בשעת המילה: יט ומנהג פשאומר ואומר לה בדמייה חיי.

נותן באצבעו מן היין על שפת התינוק. וכ' האבודרהם הטעם משום דאמרין במדבר סיני רבה שימו איש חרבו על ירכו משה טל.

ואהרן פורע. ויהושע משקה פירוש לפי שכל אותם ארבעים שנה לא היו מולים במדבר מפני טורח הדרך ומפני שלא נשבה רוח צפונית.

ועכשיו שהיו עומדים ליהרג לא רצו משה ואהרן שיהרגו בלא מילה. ובא קבל' מצו' ולכה הנה משה מל ואהרן פורע ויהושע משקה אותם עפר העגל.

כמו שנאמר ויקח את העגל אשר עשו וישרוף באש ויטחון עד אשר דק ויזר על פני המים וישק את בני ישראל. ואמרו רבנן ז"ל מלמד שבדקו פסוטות ואותה השקאה היתה להם בשעת מילה ופריעה למוות ולא לחיים.

ואנו אומרים השקאה זו של שעת מילה והפריעה יהיה לחיים. לא פאומה של יהושע. ומה שאומר ואמר לה בדמייה חיי שני פעמים. לרמזו שזוכה ע"י המילה לשני עולמים העולם הזה והעה"ב: כ ואומר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

וכתב המהרי"ל נראה בעיני הטעם משום דאיתא בגמרא אמרו לו אשתו ילדה זכר מברך הטוב והמטיב. וי"מ משום ארבע צריכין להודות ואחד מהם הינצא מבית האסורים וכן התינוק יצא מאסורי מעי אמו ע"כ.

והחזקוני כתב לפי שפתיב גבי משה ותרם אנתו פי טוב הוא ואמרין שנולד מהול וכן כתב האבודרהם והרוקח כתב דאין נראה וכתב בשם רבי יהודא ז"ל דכתיב גבי אברם וברות עמו הברית ואמרין מלמד שהקב"ה מסייע לכרות.

וכתיב בתורה לתת לה את ארץ פנען פירוש בזכות המילה. ובפסוק אחר כתב תתן אמת ליצקב חסד לאברם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם אלמא דקרי לשבועות הארץ חסד.

ומשום הכי אמרין כי לעולם חסדו במילה דהיינו שבועת ארץ ישראל שנקראת חסד שניתנה ע"י מילה: כא כתב הטור י"ד וז"ל כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובה מי שיש לו שני תינוקות למול יברך ברכה אחת לשניהם.

ואפילו אם שנים מלין הראשון יברך על המילה. ועולה לשני.

והשני יברך אשר קידש ועולה לראשון ואפילו אין הנער השני לפניו בעת הברכה פיון שדעתו עליו. רק שלא יסיח דעתו בנתיים.

וכן פתב הריב"ש בתשובה וכדבריהם פתב המרדכי בסוף פרק פסוי הדם וכן פתב האגודה וכך הורה מהר"י מול"ן ואמר שיש לומר קנים את הילדים והאב יברך להניסם וכן הוא באגודה: כב שאל הר"ר ליזר בן הר"ר אהרן מאיגרא ו"ל ממנהר"י סג"ל על המל ולא פרע דכאלו לא מל אם חוזר ומברך בשעת פריעה או לא.

והשיב הא לה לשון אגודה מל ולא פרע פאלו לא מל פהאי גוונא או היאך שהוא שצריך למול פעם אחרת צריך לברך פעם אחרת לפניה ולאחריה ולא יאמר קנים את היילד עכ"ל: כג פתב מהרי"ק בי"ד סימן רס"ו דיש לינהר שלא ימולו שני אומנים מילה אחת לכתחלה בשבת פגון שיתנו ביניהם שנה ימול וזה יפרע אלא המל הוא יפרע.

וכן הורה מורי הגאון מהר"ש ו"ל: כד פתב מהר"י מולן ביום שמקיימין בה מצות מילה אין הציבור נופלין בתחינה שאין תחינה אלא ביום צרה. ומה שאומרים למנצח אחר תהלה משום צערא דינוקא שהרי תרגם יהונתן יענה השם ביום צרה.

יקבל השם צלותא ביממא דמהולתא. והרוקח פתב בסימן קי"ג הטעם פדאיתא בשוחר טוב א"ר הושיע בן לוי תשעה פסוקים יש במזמור הזה פנגד תשעה חדשים שהאשה מעוברת.

ומהו אומר דעני סייטא יעני יתהון וית רבאי הדין. ומשום דאית ליה צערא לינוקא אומר יענה ה' ביום צרה.

בהשפמה אין אומר תחנות אבל לערב נופלין. וביום הפניסה אין אומר והוא רחום ועיר שיש שני פתי פנסיות באותו בית הפנסת שאין מלין בו מתפללין פדרפן עכ"ל הרוקח.

וכן א"א פיוטים של מילה באותו כה"כ שאין מלין בו מכתבי מהר"י סימן פ"א: כה פתבו הגהות מיימון פ"א מהלכות מילה שמה שנהגו להסיר ערלת הנפלים בצרור אכן הוא משום תקנת הפושעים דאמרינן בב"ר מעביר הערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו ונתנה על פושעי ישראל.

וכתב עוד שם דאין מסירין ערלת נפל ביום טוב אפי' הוא שני של גליות דנפל אין מצנה לקוברו ואסור לטלטלו. ורבינו בחיי פתב דמאס' שהגיהנם פצרה פיה לבלי חק למי שאינו נימול.

ע"כ נהגו פל ישראל לנער המת שלא הגיע ימיו למצות מילה שמוהלין אותו בקבר ואפשר שזהו גם פן פוננת הגאון כמו שפתב הפלבו וז"ל נהגו למול בן שמת קודם שגיע להיות בן ח' בצור ובקנה בבית הקברו' להסיר חרפתו ממנו שלא יקבר בערלתו כי חרפה היא לו.

וכן פתב הר"ד אבודרהם בשם גאון וכתב עוד בשם רב נחשון גאון רגילין דמהלין על קבריה ולא מברכין על המילה ומסקי' ליה שמה דכד מרתמי ליה מן שמיא והוי תחיית המתים הוי ידיעה לתנוק ומבחין ליה לאבואה.

והא דרב נחשון פתבה הרא"ש בסוף מ"ק וכ"כ רבינו ירוחם בשם רבינו הגרשני שיש לנו קבלה שמוהלים אותו על קברו ומשימים לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחנה

בתחנית המתים ויהי בו דעה ויכיר את אביו עכ"ל: תם ונשלם שבח לאל בורא עולם
ברוך צורי חי נסתר מעיני.

ונגלה ברעיוני. אשר לא עזב חסדו ונאמתו מעם עבדו משה אשר עזרני עד פה להשלים
ספר זה הנקרא בשמי"ל לכבוד השם בראתיו יצרתיו אף עשיתיו להיות שמי נזכר עליו
כי זה זכרי וזה שמי"ל וזה ינחמני מעצבון בני.

אשר לקחם ה' מעל פני. ואבקש מאל צורי וגואלי שינחמני ויזכני לזרע אנשים זרע
קיימא אשר אוכל להשתעשע בם באילת אהבים ואם לא בזכותי יזכור אלהים זכות אבי
הקדוש רבי אברהם ז"ל.

אלה דברי הטרווד המחבר היום יום ד' פרושת ניאמר אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא
כי אתה אנכי וברכתיה והרביתי את זרעך בעבור אברהם עבדי לפרט וזאת התורה אשר
שם משה לפני בני ישראל: זכרון דרושים וכוונת מאמרי אשר בספר הזה עמוד התורה
שער הראשון פנונת מאמר התורה נתנה באש שחורה על גבי אש לבנה: וכוונת מאמר
רז"ל אוירא דא"י מחפים: וכוונת מדרש רז"ל סמכוני באשיות בב' אשיות: וכוונת
מאמר רז"ל בפ' פיצד מעברין המהלך בדרך יחידי ואין עמו לוויה כו': וכוונת המשנה
הקנאה והתאונה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם וכוונת מאמר רז"ל במס' סוטה תלה
התורה באור ואת המצנה בנר כו' וכוונת מאמר רז"ל בפ' חלק כל העוסק בתורה לשמה
משים שלום בכמליא כו': וכוונת מדרש רז"ל הטו אנניכם ולכו אלי כו': ומאמרים רבים
בענין התורה שהיא תועלת גוף ונפש בעה"ז ובעה"ב: זכרון דרושים וכוונת מאמרים
אשר בשער ב' פנונת מדרש ראמים לאויל חכמות למה"ד לתלולית של עפר כו' וכוונת
המשנה דקדושין האשה ניקנ' בג' דרכים: וכוונת המשנה הקנאה והתאונה והכבוד כו':
וכוונת מאמר רז"ל במסכת סנפה אמרו עליו על רשב"ג כשהיה שמת שמת בית
השואבה היה נוטל ח' אבוקות כו': וכוונת מאמר רז"ל במס' קידושין זכרו של איש לחזור
על אשה כו': וכוונת בן עזאי במסכת בכורות כל חכמי ישראל דומים עלי פקליפות
השום כו' וביאור לשון רש"י שם על ענין זה ובעירובין פ' בתרא ובפ"ק דקדושין: וביאור
מאמר בפ' הפרה פלך אצל ר' תנחום שהיה רגיל אצל ריב"ל שבקי באגדות: ושם משא
ומתן ארוך בענין הפילפול גם ידבר בגנות הפלסופים ושלם ללמוד חכמת' מן התורה
ומן הנביאים ומן הפתובים ומשל נמרץ על זה: זכרון דרושים וכוונת מאמרים אשר
בשער ג' פנונת המשנה דמסכת אבות הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי: וכוונת מדרש
רז"ל בת אחת היתה לי ומכרתיה כו': וביאור מאמר רז"ל שפכה עליהם הר פגיגית וכוונת
מאמר רז"ל במסכת תענית וביש נוהלין מט"ו ואילך מאן דמוסיף יוסיף כו': וכוונת
מאמר רז"ל במסכת תמיד הלומד תורה בלילה שכינה כנגדו: ושם דרושים ומאמרים
רבים בענין לימוד תורה שבכתב ושבעל פה: זכרון דרושים ומאמרים אשר בשער ד':
פנונת מאמר רז"ל ג' פתרים הם פתור תורה כו': וכוונת מאמר רז"ל ג' דברים מרחיבין
דעתו של אדם כו': וכוונת מאמר רז"ל אם אין קמח כו': וכוונת מאמר רז"ל במסכת
סוטה ח"ח צריך שיהא בו גיאות אחר משמיני בשמינית: וביאור מאמר רבא במסכת
גזרים שרו ליה לצורבא מדרבנן למימר צורבא מדרבנן אנא כו'.

וכוננת מאמר רז"ל בב"ב מיום שחרב בית המקדש נטלה נבואה מן הנביאים כו': ושם דרושים ומדרשים רבים בענין הנהגת לומדי תורה אשר חלקתי על שבעה דרכים: זכרון דרושים וכוננת מאמרים אשר בשער ה': פוננת מאמר רז"ל בברכות זה יין המשומר בענבים וכוננת מאמר רז"ל בחולין אשכולות שבה אלו ת"ח: וכוננת מאמר רז"ל בתגינה ת"ח אין אש של גיהנם שולטת בו כו': ושם מאמרים רבים בגדולת ת"ח: זכרון מאמרים שבעמוד העבודה פוננת מאמר רז"ל השח בין ישתבח ליוצר אור עבירה כו' בסי' נ"ג: וכוננת מאמר רז"ל בפרק כל פתבי העונה אמן יש"ר בכל פחו כו' בסי' ע"א: וכוננת מאמר רז"ל בברכות גדול העונה אמן מן המברך שם: פוננת מאמר רז"ל במדרש הנעלם ויכונן בט"ו ווי"ן בסימן ס"ח: וביאור מאמר רז"ל בפ' הפועל לא הנת שבת ליה למיפל על אפייה בסימן ר"ב: וביאור מאמר רז"ל בברכות כל המברך על כוס מלא נוהל ב' עולמות כו' בסי' ש"ט.

פוננת מאמר רז"ל בברכות כל הנהגה בעה"ז בלא ברכה מעל בסי' שנ"ב: וכוננת מאמר רז"ל בב"ב הרוצה שיחפים ידרים כו' שם ובשער ד' מעמוד התורה: וכוננת מאמר רז"ל כל הנהגה בלא ברכה פאלו גוזל כו' שם: וכוננת מאמר רז"ל בברכות הני ה' ברפי נפשי ס' שם: וכוננת מאמר רז"ל בברכות כל הקורא ק"ש פאלו אוחז חרב פפיות בסי' שצ"א: וכוננת מאמר רז"ל במס' ביצה אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת בסי' ת"כ וכוננת מאמר רז"ל בחמיד מה יעביד אדם ויחיה שם: וכוננת המשנה דמסכת אבות הילודים למות כו' שם וכוננת מאמר רז"ל במסכת שבת במה מענגו בדגים גדולים כו' בסימן ת"ה וכוננת רז"ל בפ' מרובה חמשה דברים נאמרו בשום כו' שם וכוננת מאמר רז"ל ג' דברים נאמרו בצפראני' כו' בסימן תי"ב: וכוננת מאמר רז"ל המתפלל בע"ש ואומר ויכלו מעלה עליו הפתוב בסי' ת"ט: וכוננת מאמר רז"ל המתפלל ואומר ויכלו כו' וסר עונה שם: פוננת מאמר רז"ל במס' שבת ב' מלאכי שרת מלויין לו לאדם בע"ש כו' בסי' תל"ו: וביאור לרש"י בפ' בהר שבת לה' לשם ה' ט' בסי' תע"ז: וכוננת מדרש רז"ל לא נתנו שבתות וי"כ אלא ללמוד תורה בסי' תע"ז: וכוננת למדרש ורז"ל מצינו בתורה בנביאים בפתובים ששבת.

שקולה כו' שם: וביאור מאמר במסכת מגלה רב אומר דולג בסי' תקכט: וכוננת מאמר רז"ל בע"פ ד' כוסות פנגד ד' לשונות כו' בסי' תר"ח: וכוננת מאמר רז"ל תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזפור עקדתו כו' בסי' תת"ז וביאור מדרש רז"ל וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא בסי' תתצ"א: וכוננת מאמר רז"ל כל שבעת הימים יעשה אדם סוכתו קבע כו' בס' תתצ"ב: זכרון דרושים וכוננת מאמרים שבעמוד גמ"ה פוננת מאמר רז"ל בפ' המניח האי מאן דבעי למהוי חסידא כו' בחלק ראשון: וכוננת מאמר רז"ל במסכת ביצה הרוצה שיתקיימו נכסיו יטעה בהם אדר חלק שני פרק ב': וביאור לשון רש"י בפרשת ויצא שכל המבקש לחם קרוי נעזב שם פ"ה: וכוננת מאמר רז"ל בב"ב והמשפילים זיהירו זה דין כו' שם פ"ז: וביאר משנה דמסכת אבות הכל לפי רוב המעשה כו' שם ס"ד: וכוננת מאמר רז"ל כל המאריך על שלחנו כו' שם פ"ט פוננת משנה דמסכת אבות על ג' דברים העולם עומד חלק ג' פ"ב: וכוננת מאמר רז"ל לשרי לן מר אמר להו ני לן דמתין כו' שם: פוננת מאמר רז"ל כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו.

בְּחֵייו חֶלֶק חֲמִישִׁי פ"ג: וְכַוֵּנָה מְאֹד. רז"ל: בְּאֵלֵינוּ מְגַלְחִים לָמָּה נִסְמְכָה מִיַּתַּת מְרִים
לְפָרָה אֲדוֹמָה כו' שָׁם: וְכַוֵּנָה מְדַרְשׁ רז"ל בב"ר אֵין אַתָּה מְקַבֵּל עָלֶיךָ הַמִּילָה אֲנִי אֶל
שְׂדֵי בְּחֶלֶק שְׂבִיעִי פ"א: וְכַוֵּנָה מְדַרְשׁ ב"ר עוֹרֵי נוֹקֵפֵי זֹאת אָמַר אַבְרָהָם לוֹלֵי הַמִּילָה
שָׁם: וְכַוֵּנָה מְדַרְשׁ ב"ר אַבְרָהָם יוֹשֵׁב בְּפֶתַח שֶׁל גֵּיהֶנָם שָׁם: וְכַוֵּנָה מְדַרְשׁ ב"ר אֵם יְמוּל
מִן הָאוֹזֵן כו' שָׁם: וְכַוֵּנָה מְדַרְשׁ ב"ר אֵם אֲנִי בּוֹרָא אוֹתָם מִן הָעֲלִיוֹנִים הוּא חֵי וְאִינוּ מֵת
כו' שָׁם: וְכַוֵּנָה מְשֻׁנָּה בַּעֲשָׂרָה מְאֹמְרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם שָׁם וְשָׁם דְּרֵשׁ רַחֲב בְּעֲנִינֵי מִילָה:
וְכַוֵּנָה מְאֹד רז"ל בב"ב זִמְנָא חֲדָא הוּ' אֲזִילְנָא בְּמַדְבְּרָא וְחִזְינָא הֲגֵי תְרֵי אֲוֹזָא כו' שָׁם
פ"ב: וְכַוֵּנָה מְאֹד רז"ל בפ' חֶלֶק לְכֹן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נֶפֶשׁ וּפְעָרָה פִּיהָ לְבָלֵי חֶק אָמַר
ר"ל כו' שָׁם.

וְשָׁם דְּרֵשׁ נִכּוֹן בְּעֲנִין מִילָה: